

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Journal of Social Sciences Institute

<https://sbe.nevsehir.edu.tr>

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olup, Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, Sparc Indexing J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR) ve Journal Factor veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal published twice a year. The journal is indexed in Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, SPARC Indexing, J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR) and Journal Factor.

**Cilt 9, Sayı 2, Aralık 2019
Volume 9, Number 2, December 2019**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almancadır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Nevşehir, TÜRKİYE
Tel: +90 384 228 10 00 Faks: +90 384 228 10 39
e-posta: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal and published biannually.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Nevşehir, TURKEY
Tel: +90 384 228 10 00 Fax: +90 384 228 10 39
e-mail: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

SAHİBİ (OWNER)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Mazhar BAĞLI (Rektör/Rector)

EDİTÖR KURULU

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Editör (Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Seçil HIRİK

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Arş. Gör. İbrahim YAĞLI

Arş. Gör. Mevlüt UĞURLU

Arş. Gör. Hasan İÇEN

Arş. Gör. Koray UYGUR

Dil Editörleri (Language Editors)

Doç. Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Bengü AKSU ATAÇ

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Doç. Dr. Adem ÇATAK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Adem ÖGER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman KURT	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Aysun ERGİNER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bakytgul KULZHANOVA	El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Doç. Dr. Berrin GÜZEL	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent GÜL	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Çağrı DEMİRBAŞ ÖZTÜRK	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Durdağı AKAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Duygu EREN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru UZUNKOL	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA	Ömer Halis Demir Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ÖZKUL	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ergün ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan HİRİK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ERSOY	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma SAÇLI UZUNÖZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma ÜNAL	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. HAKAN YALAP	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan YAVUZER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÇOŞKUN	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan ARAS	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Lokman TANRIKULU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet UZMAN	National Cheng Chi University
Doç. Dr. Mesut GÜN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa BAŞARAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nuray KURTDEDE FİDAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay GULİYEV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk AKPINAR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Serap ÇOBAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sevtap Günay KÖPRÜLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Stevo POPOVIC	University of Montenegro
Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Vedat AKTEPE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Yener OĞUZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖZDAĞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Didem KOBAN	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice DOĞAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri SARI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ	Mersin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep KÜREKLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seçil HİRİK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şefika Dilek GÜVEN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Soner METE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Abdibaet Mamasıdıkov	University of Economy and Enterprise
Prof. Dr. Abdülkadir UZUNÖZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet SABAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali MEYDAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. András RÓNA-TAS	Szeged University
Prof. Dr. Arif SARIÇOBAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir BULUÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz DÖNMEZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan ÇİÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma KARİPCİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Hakan SARITAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Handan DEVECİ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Irina NEVSKAYA	Goethe University
Prof. Dr. İsa KORKMAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Joanne HUGHES	Queen's University
Prof. Dr. Kadir ULUSOY	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Lütü Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV	O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer DEMİREL	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri BALOĞLU	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Osman SAMANCI	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan SEVER	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Şule AYDIN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Turhan ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal İBRET	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi
Cilt 9, Sayı 2, Aralık 2019 - Volume 9, Number 2, December 2019
<http://dergipark.gov.tr/nevsosbilen>, e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Volume 9 Number 2)

Prof. Dr. Ali DERAN	Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir GOVDERE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ	Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah ŞAHİN	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet BİLDİREN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Eren ALPER	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Fulya ÖNER ARMAĞAN	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin SARAÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan ARAS	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail SANBERK	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Leyla SARAÇ	Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Metin KILIÇ	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz ÖCAL	Kayseri Üniversitesi
Doç. Dr. Yahya BAĞÇECİ	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Hamdi ÖZCAN	Başkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ERDEM	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan BULUT	Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül BAYRAKTAR	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine ŞENER	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erol BULUT	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Faruk MANAV	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih PEKTAŞ	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı İlker KOŞTUR	Başkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZCAN	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILDIZ	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlker ÇÖLTÜ	Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap ÖZTÜRK	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed KÖSE	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Musa SALAN	Bartın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tahir DEMİRSEL	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilay KAYHAN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oya Esra BEKTAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet ZENGİNOĞLU	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tekiner KAYA	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Volkan HAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KUŞDEMİR	Kırıkkale Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Özlem ÖMER CENDER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Muhammed Kürşad ÇAR	Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER	Sayfa
Benlik Saygısıyla Boyun Eğme Davranışı Arasındaki İlişkide Denetim Odağının Aracı Rolü <i>Fatih ORDU</i>	317-330
Terörün Finansmanı ile Mücadelede Piyasa Kolluğu: Tütün ve Alkol Dairesi <i>Mustafa ARSLAN.</i>	331-349
Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Özgürlükler İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Nedensellik Analizi <i>Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK, Selen YILMAZ UZLAŞIR</i>	350-360
Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Metaforik Algıları <i>Nuray KURTDEDE FİDAN, Ayşe ÖZAYDIN</i>	361-378
Felsefi Süreç İçinde Düşünme Olgusu <i>Dilek BAŞERER, Ekrem Ziya DUMAN</i>	379-395
İş Güvencesizliğinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma <i>Eda KÖSE, Aziz Gökhan ÖZKOÇ, İsmail BEKÇİ</i>	396-409
Risk Grubundaki Öğrenciler İçin Sınıf Öğretmenlerinin Yaptığı Uyarlamalar ve Okul Rehberlik Servisi ile İşbirliğine İlişkin Rehberlik Öğretmenlerinin Görüşleri <i>Tansel YAZICIOĞLU</i>	410-425
Siyaset ve Yönetim Ayrımının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıkları Üzerinden İncelenmesi <i>Sezai ÖZTOP, Mustafa LAMBA</i>	426-439
13 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili'nde Yer Alan Tereke Kayıtlarına Göre Müslim ve Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Durumları (1908-1910) <i>Hüseyin SARAÇ, Serkan ERDOĞAN</i>	440-450
Çocuk Edebiyatında Göç ve Göçmenlik <i>Murat TEMUR, İhsan Seyit ERTEM</i>	451-466
Vadesi Geçen Ticari Alacakların Net Kâra Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama <i>Faruk DAYI</i>	467-486
Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine Katılımı Sürecinde Uygulanan Eğitim ve Dil Politikalarının İncelenmesi <i>Bahar İŞİGÜZEL, Yüksel BALDIK</i>	487-503
Türkiye Türkçesi ve Ağızlarındaki -(S)Xn Geri Yapısı Üzerine <i>İsa SARI</i>	504-514
Türkiye'de Banka Kredilerinin İhracat Üzerine Etkileri: Ekonometrik Analiz <i>Özkan HAYKIR, Melikşah AYDIN</i>	515-533

Çevrimiçi Tüketici Bütünleşmesi ve Arama Motoru Verileri Kullanılarak Yapay Sinir Ağları İle Otomobil Satış Tahmini <i>İbrahim TOPAL</i>	534-551
İş Güvencesizliği İle İş Erteleme Arasındaki İlişkide Örgüt Temelli Özsaygının Düzenleyici Rolü <i>Metin KAPLAN, Gülbahar KERİMAN</i>	552-564
Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Kurumsallaşmanın Firma Performansı Üzerindeki Etkisi <i>Emine ÖGÜT</i>	565-578
Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğu Üzerine Nitel Bir Araştırma <i>İbrahim Akın ÖZEN, Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR</i>	579-595
Terör Olaylarının Turistik Talebe Etkisi: İlişkisel Pazarlama Bakış Açısıyla İstanbul'daki 4 Ve 5 Yıldızlı Otellerde Bir Uygulama* <i>Burcu Gülsevil BELBER, Gözde ALTUNBACA</i>	596-615
Bireysel Etiksel İdeolojilerin Üretkenlik Karşısı İş Davranışları Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma <i>Durdu Mehmet BİÇKES, Celal YILMAZ, Tuğay ÖNEY</i>	616-629
Postmodern Turist Deneyimi: Motosikletli Kadın Gezginler Üzerine Bir Değerlendirme <i>Merve AY, Çağıl Hale ÖZEL</i>	630-645
Halk Bilimi Unsurlarının Gelecek Kuşaklara Aktarımında Çizgi Filmlerin Rolü: Rafadan Tayfa Örneği <i>Osman ASLAN, Ömer YILAR</i>	646-669
Vizyoner Liderlik Uygulamalarının Kamu Personelinin Görev Motivasyonuna Etkisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz <i>Serdar Vural UYGUN, Yakup BULUT</i>	670-686
Modern Sporda Gözetim: Büyük Spor Organizasyonlarında Bir Panoptikon Olarak CCTV Kameralar <i>Ayhan DEVER</i>	687-700
Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Merkezi Sınavlara (LGS) İlişkin Görüşleri <i>Oktay KIZKAPAN, Oğuzhan NACAROĞLU</i>	701-719
Bilimin Sosyokültürel Doğası Bağlamında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Yerli ve Yabancı Bilim İnsanları Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması <i>Davut SARITAŞ</i>	720-735
Bozulmuş Türkmenlerden Sarılar Aşireti ve XVIII. Yüzyılda Nevşehir'e İskânları <i>Fatih ABANOZ</i>	736-756
Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Çalışan Sessizliğine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma <i>Tahir AKGEMCİ, Serap KALFAOĞLU, Nejla ERKUNT</i>	757-771

CONTENT	Page
The Role Of The Locus Of Control To The Relationship Between Self-Esteem And Submissive Behaviour <i>Fatih ORDU</i>	317-330
Market Law Enforcement In The Battle Against Financing Of Terrorism: Tobacco And Alcohol Department <i>Mustafa ARSLAN</i>	331-349
The Relationship Between Direct Foreign Investment And Economic Freedoms: An Causality Analysis On The OECD Countries <i>Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK, Selen YILMAZ UZLAŞIR</i>	350-360
Metaphorical Perceptions Of Parents' On The Children's Rights <i>Nuray KURTDEDE FİDAN, Ayşe ÖZAYDIN</i>	361-378
Thinking Case In Philosophical Process <i>Dilek BAŞERER, Ekrem Ziya DUMAN</i>	379-395
The Effect Of Job Insecurity On The Intention Of Quitting Jobs: A Research On Accounting Professionals <i>Eda KÖSE, Aziz Gökhan ÖZKOÇ, İsmail BEKCI</i>	396-409
The Opinions Of Guidance Teachers About Practices In Class Made By Class Teachers About The Students Who Are Considered With Special Needs <i>Tansel YAZICIOĞLU</i>	410-425
The Study Of The Separation Of Politics And Administration Through The Ministries Of Health And National Education In Presidential Government System <i>Sezai ÖZTOP, Mustafa LAMBA</i>	426-439
According To The Estate Registration Taking Part Nevşehir Şer'iyeye Registry Number 13 Socio-Economic Conditions Of Muslim And Non-Muslims (1908-1910) <i>Hüseyin SARAÇ, Serkan ERDOĞAN</i>	440-450
Migration And Immigration In Children's Literature <i>Murat TEMUR, İhsan Seyit ERTEM</i>	451-466
Research Of Net Profit Effect Of Overdue Trade Receivables: An Application On Istanbul Stock Exchange <i>Faruk DAYI</i>	467-486
Investigation Of Education And Language Policies For Immigration Communities In Educational Systems <i>Bahar İŞİGÜZEL, Yüksel BALDIK</i>	487-503
On The Structure -(S)Xn Geri In Modern Turkish And Its Dialects <i>İsa SARI</i>	504-514
The Effect Of Banking Loans On Export In Turkey; Econometric Analysis <i>Özkan HAYKIR, Melikşah AYDIN</i>	515-533

Estimation Of Automobile Sales With Artificial Neural Network Using Data Of Online Consumer Engagement And Search Engine <i>İbrahim TOPAL</i>	534-551
The Moderating Role Of Organization-Based Self-Esteem On The Relationship Between Job Insecurity And Procrastination <i>Metin KAPLAN, Gülbahar KERİMAN</i>	552-564
The Effect Of Institutionalization On Organizational Performance In The Light Of The New Turkish Commercial Code <i>Emine ÖĞÜT</i>	565-578
A Qualitative Research On Cappadocia Hot Air Balloons <i>İbrahim Akın ÖZEN, Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR</i>	579-595
The Effect Of Terrorist Events On Tourist Demand: An Application Of 4- And 5-Stars Hotels In Istanbul With Related Marketing <i>Burcu Gülsevil BELBER, Gözde ALTUNBACA</i>	596-615
The Effect Of Individual Ethical Ideologies On Counterproductive Work Behavior: An Empirical Study <i>Durdu Mehmet BİÇKES, Celal YILMAZ, Tugay ÖNEY</i>	616-629
Postmodern Tourist Experience: An Evaluation On Women Travelers With Motorcycles <i>Merve AY, Çağıl Hale ÖZEL</i>	630-645
The Role Of Line Films In Transfer Of Folklore Elements To Future Generations: The Sample Of Rafadan Tayfa <i>Osman ASLAN, Ömer YILAR</i>	646-669
The Effect Of Visionary Leadership Applications On Task Motivation Of Public Personnel: A Comparative Analysis <i>Serdar Vural UYGUN, Yakup BULUT</i>	670-686
Surveillance In Modern Sports: Closed Circuit Television (CCTV) Cameras As Panopticon In Sport Mega-Events <i>Ayhan DEVER</i>	687-700
Science Teachers' Opinions About Central Exams (LGS) <i>Oktay KIZKAPAN, Oğuzhan NACAROĞLU</i>	701-719
Comparison Of Science Teachers' Knowledge About Native And Foreign Scientists, In The Context Of Socio-Cultural Nature Of Science <i>Davut SARITAŞ</i>	720-735
Sarilar Tribe Of Bozulus Turkomans And Their Settlement In Nevşehir In The 18 th Century <i>Fatih ABANOZ</i>	736-756
A Research On Detemination Of The Effect Of Servant Leadership Behaviours On Employee Voice <i>Tahir AKGEMCİ, Serap KALFAOĞLU, Nejla ERKUNT</i>	757-771

DÜZELTME

Değerli okurlarımız;

Dergimizin bir önceki (Cilt 9, Sayı 1, Haziran-2019) sayısında “Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması“ başlıklı makalenin atıf bilgisi sehven “Gürbüz, K. ve Karataş, S. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 93-113“ şeklinde yazılmıştır. Makalenin atıf bilgisi “Gürbüz, O. ve Karataş, S. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 93-113“ şeklinde olacaktır.

Bu hatalar sebebiyle hem söz konusu makale yazarlarımızın hem de siz takipçilerimizin affını rica ederiz.

BENLİK SAYGISIYLA BOYUN EĞME DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE DENETİM ODAĞININ ARACI ROLÜ

Araştırma Makalesi / Research Article

Ordu, F. (2019). Benlik Saygısıyla Boyun Eğme Davranışı Arasındaki İlişkide Denetim Odağının Aracı Rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 317-330.

Geliş Tarihi: 15.04.2019

Kabul Tarihi: 24.09.2019

E-ISSN: 2149-3871

Fatih ORDU

Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Klinik Psikoloji Doktora Programı Öğrencisi
fatihordu@yahoo.com

ORCID No: 0000-0002-3969-747X

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, 11-18 yaş aralığındaki ergenlerin cinsiyeti kontrol edildiğinde, benlik saygısı düzeyinin boyun eğme davranışı düzeyini yordayıcı ilişkisinde denetim odağının aracı rolünün değerlendirilmesidir. Araştırmanın yönteminde, uygun örnekleme ile oluşturulan çalışma grubunda, ölçme araçlarından elde edilen veriler üzerinde, SPSS programı kullanılarak regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Samsun'da yaşayan 11 ve 18 yaş aralığındaki ergenler oluşturmuştur. Çalışma grubundaki 336 katılımcıya, Coopersmith Benlik Saygısı, Kontrol Odağı ve Boyun Eğme Davranışı ölçme araçları uygulanmıştır. Cinsiyet kontrol edildiğinde, benlik saygısının boyun eğme davranışının düzeyini yordayıcı ilişkisinde, denetim odağının aracı rolünün olduğu görülmüştür. Sobel testle değerlendirilen, kısmi aracı ilişkinin negatif yönde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırma bulgularına göre yapılan değerlendirmelerde, benlik saygısı arttıkça boyun eğme davranışı düzeyinin düştüğü, devreye aracı rolüyle içten denetim odağı girdiğinde boyun eğme davranışı düzeyinin daha fazla düştüğü; benlik saygısı azaldıkça boyun eğme davranışı düzeyinin arttığı, devreye aracı rolüyle dıştan denetim odağı girdiğinde boyun eğme davranışı düzeyinin daha fazla arttığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Benlik Saygısı, Denetim Odağı, Boyun Eğme Davranışı.

THE ROLE OF THE LOCUS OF CONTROL TO THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-ESTEEM AND SUBMISSIVE BEHAVIOUR

ABSTRACT

In this study, it was examined the mediator correlation of the locus of control in the relationship between the self-esteem and submissive behaviours on the adolescents aged between 11 and 18 years. The study group consisted of adolescents aged between 11 and 18, who were determined with appropriate sampling method. In the study, Coopersmith Self-Esteem, Locus of Control and Submissive Behaviour measurement scales were applied to 336 participants. Psychometric and descriptive analysis were analysed by the means of SPSS program. Hypotheses were evaluated by regression analysis. When the gender of the 11-18 age groups was controlled, the level of self-esteem was predictive of the level of submissive behaviour. This relationship appeared to be negative. When the mediator role of the locus of control added on the model, it was seen that there was a decrease in the submissive behaviour value. Values were interpreted as a partial mediator relationship. The partial mediator relationship, which was evaluated by Sobel test, was found to be negative. According to the results, the level of submissive behaviour at a high level of self-esteem was low. It was evaluated that the level of submissive behaviour was lower when the level of internal locus of control was higher. The higher the level of self-esteem and the more internal locus of control were, the lower the level of submissive behaviour level was.

Keywords: Self-Esteem, Locus of Control, Submissive Behaviour.

1. GİRİŞ

Gelişme çağındaki bireylerin gelişimsel süreçlerinde ve yaşam kalitesinde, benlik saygısının önemli bir değişken olduğu bilinmektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı bireyin, zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkma ve gelişimsel görevleri yerine getirme olasılığını arttırabilir. Kişilik gelişiminde kendiliğin bütünlüğünü etkileyen boyun eğme davranışı zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkmayı zorlaştırabilir. Gelişme çağındaki bireylerin boyun eğme davranışının kısa süreli etkileriyle kişinin yaşam kalitesi düşmektedir, uzun süreli etkileriyle kişilik gelişiminde psikopatoloji riskleri artmaktadır (Sarıyar, 2015). Denetim odağı, kişilik gelişimi bağlamında psikososyal yaşamdaki ilişkilerden etkilenebilir. Dıştan denetim odağının aşırı yüksek olması bireyin kendi yaşamına ilişkin yetersizliği ve çaresizliğiyle açıklanırken, içten denetim odağı bireyin yaşamındaki olaylar üzerinde kontrolünün olabileceği inancıyla ilişkilendirilir. Düşük düzeyde benlik saygısı, dıştan denetim ve yüksek düzeyde boyun eğme davranışıyla; yüksek düzeyde benlik saygısı, içten denetim ve düşük düzeyde boyun eğme davranışıyla ilişkilidir (Uğurlu, Sayan ve Tan 2003). Bu üç değişkenin ilişkisi bireylerin yaşam zorluklarıyla baş etme ve gelişim görevlerini yerine getirme süreçlerini etkileyebilir.

Ergenlik, gelişimde çocukluktan genç yetişkinliğe geçiş süreci olarak, dinamik, yoğun ve etkili bir aşamadır. Santrock (2011) ergenliğin, başkaları ile ilişki kurmayı, stresle baş etmeyi ve duyguları yönetmeyi öğrenme süreci olduğunu; gerçekçi ve tutarlı bir kimlik duygusu geliştirmeyi içerdiğini belirtmektedir. Bu dönemdeki yaşam deneyimleri duygusal ve davranışsal açıdan kişilik gelişimini etkileyebilir. Ergenlik döneminde kişilik gelişimi açısından var olan psikososyal risklere müdahale edilmesi, uzun süreli ve etkin sonuçlar alınması bakımından önem arz edebilir. Düşük düzeyde benlik saygısı, yüksek düzeyde boyun eğme davranışı ve dıştan denetim odağı gelişim açısından psikososyal riskler olarak düşünülebilir. Daha önceki gelişim dönemlerinde var olan bu psikososyal riskler, ergenlik döneminde yaşam deneyimlerine bağlı olarak artabilir veya azalabilir.

1.1. Benlik Saygısı

Benlik saygısı örtük bir özelliktir, gözlenebilen bazı davranışlarla değerlendirilir. Benlik saygısının denetim odağı ve boyun eğme davranışı gibi psikososyal özelliklerle ilişkileri olabilir. Benlik kavramının ilk olarak William James tarafından ele alındığı görülmektedir (1948; Akt. Çiğdemoğlu, 2006). Rosenberg (1986), benliği üçe ayırmaktadır. Mevcut benlik, kişinin kendisini nasıl gördüğü; arzu edilen benlik, kişinin kendisini nasıl görmek istediği ve sunulan benlik, kişinin kendisini diğer insanlara nasıl göstermek istediğidir. Coopersmith (1967) açısından benlik, bireyin sahip olduğu ve sahip olmak istediklerini içeren bir soyutlamadır. Soyutlamalar, bireyin çevresiyle ilişkileri aracılığıyla oluşan bir durum olarak betimlenir. Gander ve Gardiner (2001), benliğin kişinin kendisini nasıl algıladığıyla ilgili olduğunu, duygu, düşünce ve davranışlardan meydana geldiğini belirtmektedir. Benlik algısı, bireyin çevresiyle kurduğu ilişkilere ait özelliklerin içselleştirilmesi ve kendine ait yapıların etkileşimiyle oluşan, kendini tanımlama, duygu, düşünce ve davranış boyutlarında anlamlandırma ile ifade bulan, kişiliğe ait özellikler örüntüsü olarak değerlendirilir.

Yüksek düzeyde benlik saygısıyla içten denetim odağı arasındaki ilişkiyle ilgili değerlendirmeler vardır (Uğurlu ve diğ. 2003). Cazan ve Dumitrescu (2016), esneklik, benlik algısı ve kontrol odağı arasındaki ilişkide, yüksek düzeyde esnekliğin yüksek benlik saygısı ile ilişkili olduğunu ve esnekliğin yüksek olduğu ergenlerde içten denetim odağı düzeyinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Başka bir çalışmada, düşük benlik saygısı ile ergenlik çağına girenlerin, ergenlikte benlik saygısının daha da gerilemesiyle 20 yıl sonra yetişkinlikte, diğer bireylere göre depresyon belirtileri gösterme eğilimlerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Steiger, Allemand, Robins, Fend, 2014). Furnham ve Cheng (2016) denetim odağının, nevrozluğun ve davranış problemlerinin güçlü bir yordayıcı olduğunu, benlik saygısıyla ilişkili olduğunu değerlendirmektedir. Cheng ve Furnham (2017) benlik saygısının, denetim odağı ve çocukluk çağı zekâ düzeyi ile ilişkili olduğunu; ergenlik dönemi davranış problemlerinin yordayıcısı olduğunu belirtmektedir.

1.2. Denetim Odağı

Denetim odağı, bireyin çevresiyle ilişkisinde tutum ve davranışlarla gözlenebilen kişilik özelliğidir. Nowicki ve Cooley (1990), kişinin içinde bulunduğu durumun, o kişinin davranışları

tarafından oluşturulduğunu belirtmektedir. Kişinin içinde bulunduğu durumun bireysel davranışlarla oluşmadığı düşünüldüğünde, mevcut durum şans, talih, kader veya güçlü kimselerin kontrolüyle ya da karmaşadan dolayı tahmin edilemez olarak algılanmaktadır. Kişinin başına gelen olayların kendisinden daha çok çevreyle ilişkili olduğu inancı dıştan denetimlilik; olayların kişisel davranışların doğrudan bir sonucu olduğu inancı içten denetimlilik olarak değerlendirilir. Rotter (1990) açısından, kişi yaşadığı olaylar ve kendi davranışları arasında bir ilişkinin olmadığını değerlendiriyorsa; davranışlarının kendi denetimi dışında diğer güçlerin etkisiyle oluştuğuna inanıyorsa dıştan denetimlilik söz konusudur. Denetim odağıyla ilgili çalışmalardan içten denetim odağının yüksek olmasının bireyin yaşam kalitesine ve gelişim süreçlerine katkı sağladığı bilinmektedir. Malki (1998), dıştan denetimlilik arttıkça problem çözme becerilerinde kendini yetersiz hissetme eğiliminin yükseldiğini; dıştan denetimlilik özelliği gösterenlerin problem çözme becerilerinde iyileştirme ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Davies (1982), dıştan denetimi yüksek olanların içten denetimi yüksek olanlara göre yeteneklerini ortaya koyma eğilimlerinin daha düşük düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca dıştan denetimliler kendilerini daha çaresiz hissetmektedir ve başarı beklentileri daha düşük düzeydedir. Büyükaşık (2010), ebeveyn tutumu, sosyal destek, denetim odağı ve psikolojik problemler arasındaki ilişkileri incelediği çalışmada sosyal destek alt boyutlarından pozitif duygu durumu ve ataklıkla içsel denetim odağı arasında, dışsal denetim odağı ile psikolojik uyumsuzluk arasında ilişkiler bulmuştur. Selcen (2009), özerklik, karar verme ve özgüven gibi becerileri geliştirmeyi amaçlayan denetim odağı eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin denetim odağına etkisini incelediği çalışmada, çalışmanın etkisiyle dıştan denetim odağının azaldığını belirtmektedir. McClun ve Merrel (1998), erken ergenlik dönemine denk gelen yıllarda dıştan denetimlilik arttıkça kendine ilişkin olumlu değerlendirmelerin azaldığını, benlik saygısı düzeyinin düştüğünü ifade etmektedir. Yağışan (2007), öğrencilerin benlik imgelerinin yüksek olmasıyla içten denetim, düşük olmasıyla dıştan denetim odağı arasında ilişkiler görmüştür.

Denetim odağı, yaşanılanların kimin sorumluluğunda olduğunun değerlendirilmesiyle ilgili bilişsel bir süreç olarak düşünülebilir. Yaşanılan olaylarda kişinin kendi sorumluluğunu üstlenmesi içten denetimlilik, kişinin kendi dışındakileri sorumlu görmesi dıştan denetimlilik olarak değerlendirilebilir. Bireyin hayatını kimin yönlendirdiğiyle ilgili değerlendirmeler denetim odağını ifade etmektedir. İçten denetimde yönetim rolünü kişi kendisi üstlenirken, dıştan denetimde başkaları tarafından yönetilme inancı düşünülebilir. Lefcourt'a (1992) göre, denetim odağı kişiliğin bir boyutu olarak diğer kişilik özellikleri ile birlikte değerlendirilebilir. Denetim odağı ve benlik saygısıyla birlikte çeşitli kişilik özellikleri arasında ilişkiler görülmektedir. Bireyin yaşam kalitesini ve gelişim sürecini etkileyen özellikler arasında boyun eğme davranışı da yer almaktadır. Boyun eğme davranışının düzeyinin yüksek olması gelişme çağındaki bireylerde, hayır diyebilme, kendini ifade etme, olumsuz yaşantılarla baş etme, esneklik ve gerektiğinde sosyal destek alma becerilerinin gelişimini güçleştirebilir.

1.3. Boyun Eğme Davranışı

Boyun eğme davranışı kişinin çevresiyle yaşadığı ilişkide gözlenen bir özelliktir. Cattell (1989), bireyin kendini diğerleriyle yeterliliği açısından karşılaştırdığı süreçte boyun eğme ya da baskın davranışlar gösterme eğilimleri olabileceğini ifade etmektedir. Boyun eğme davranışının diğer kişilik özellikleriyle ilişkisi olduğu düşünülebilir. Milgram (1974; Akt. Zimbardo, 1974) boyun eğmenin kişilerin otoriteye uyma ve bağlılığına yönelik eğilimleri olduğunu belirtmektedir. Kabasakal (2007) boyun eğmeyi zor karşısında mücadele etmek yerine baskıya rıza gösterme ya da karşıt gelme davranışına karşı pasif veya tepkisiz kalma olarak tanımlamaktadır. Gelişme çağındaki bireylerde ebeveynlerinden yakınlık ve psikososyal destek gören bir çocuğa göre, ailesinde istismar edilen, baskıcı tutum gören bir çocuğun boyun eğme davranışının daha yüksek olması beklenebilir. Korkmaz (2001), boyun eğici davranış ve tutumların gelişiminin, otoriter, katı kurallı ve denetimci, baskıcı, aşırı kısıtlayıcı ebeveyn tutumları ile ilişkisinden söz etmektedir. Brabender ve Fallon (2009), boyun eğme davranışının çoğunlukla bireyin kendi içinde bulunduğu sosyal ortama aşırı uyum çabası nedeniyle ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Özkan ve Özen (2008) göre, kişilerarası ilişkide davranışlarımız pasif, atılgan, manipülatif ve saldırgan olarak dörde ayrılmaktadır. Pasif ve saldırgan davranışlar kişilerarası ilişkilerde çatışma kaynağı olabilir. Gilbert ve Allan (1994), boyun eğme davranışının zorlanma durumlarında ortaya çıktığını belirtmektedir.

Kişi, kendisini çevresindeki kişilerden statü olarak daha aşağıda algıladığında, başkalarının her isteğini kabul etme, etrafındaki insanlar tarafından onaylanma ve onları memnun etme ihtiyacı duyabilir. Bu durum benlik saygısının ve özgüven düzeyinin düşük olmasıyla açıklanmaktadır. İnsanlar çevreye karşı kendilerini algılama biçimleriyle ilişkili tepkilerde bulunabilirler. Algılama şekilleri yaşam deneyimleriyle oluşan benlik algısından etkilenebilir. Pasif davranış boyun eğici davranış olarak ta ifade edilebilir. Saygı içeren bir tutumla boyun eğme davranışı, kavram ve olgu olarak farklılıklar göstermektedir. Boyun eğme davranışında kişi kendisini değersiz olarak görmektedir. Kişinin kendini açma ve hayır diyebilme becerilerinin düşük düzeyde olmasından dolayı yaşam kalitesi düşebilir. Gelişme çağındaki bir birey boyun eğici tutum ve davranışlarından dolayı bazı gelişim fırsatlarını kaçırdığı için ilerleyen yıllarda yetersizlikler veya çatışmalar yaşayabilir. Benlik algısıyla denetim odağı bireyin boyun eğme davranışını etkileyen değişkenler olarak görülmektedir. Kararın ve Çetinkaya (2011), benlik saygısı ve denetim odağının duygu durumuyla ilişkili olduğunu, içten denetimliliğin ve yüksek düzeyde benlik saygısının olumlu duygulara katkı sağladığını, olumlu ve olumsuz duyguların psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olduğunu belirtmektedir. Olumlu benlik algısı gelişen bir çocuğun psikososyal yaşam kalitesinin üretkenlik becerilerinin ve içten denetim odağının daha yüksek olacağı düşünülmektedir. İçten denetim odağında kişinin özerklik, özgüven, kendini ortaya koyma, yeterlilik ve hayır diyebilme özelliklerinin gelişeceği bu bağlamda boyun eğme davranışı düzeyinin düşeceği değerlendirilmektedir. Benlik algısıyla psikososyal yaşam kalitesi arasında pozitif doğrusal bir ilişki olması beklenmektedir. Ebeveyn tutumları, istismar ve ihmal durumları gibi birçok değişken benlik algısının düzeyini ve buna bağlı olarak denetim odağı ve boyun eğme davranışını etkileyebilir. Benlik saygısı, denetim odağı ve boyun eğme davranışı arasında karşılıklı ilişkiler olduğu bilinmektedir. Benlik saygısı denetim odağının içten veya dıştan denetimli olmasıyla ve boyun eğme davranışıyla; denetim odağı, boyun eğme davranışı ve benlik saygısıyla; boyun eğme, denetim odağı ve benlik saygısıyla ilişkilidir. Psikososyal gelişim süreçlerinde farklı özellikler birbirini etkileyebilir ve birbirlerinden etkilenebilir.

Yüksek düzeyde benlik saygısında boyun eğme davranışının düzeyinin düşük olacağı beklenmektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı kişinin yeterlilikleri ve dış çevreden gelen zorlayıcı yaşam olaylarıyla mücadele etme becerileriyle ilişkilendirilmektedir. Bu özellikler doğrultusunda boyun eğmeyle ilişkili tutumların düşük olacağı düşünülebilir. İçten denetim odağında boyun eğme davranışı düzeyinin düşük olacağı beklenmektedir. İçten denetim odağı tutum ve davranışlar olarak özerklik, özgüven, karar verme ve baş etme becerileriyle ilişkilidir. Bu becerilerde yeterlilik gösteren bireylerin yüksek düzeyde boyun eğitici tutum ve davranışlar göstermeyeceği değerlendirilmektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı ile içten denetim odağı, kişinin yeterlilikleri, özerkliği ve baş etme becerileriyle ilişkili olarak bir arada olduğunda boyun eğme davranışının düzeyinin daha düşük olacağı beklenmektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı ve içten denetim odağı psikososyal gelişim süreçleri açısından uygun koşullarda bir arada daha fazla gelişebilir. Bu iki özellik birbirlerinin gelişimine katkı sağlayabilir. Bu özelliklerin her ikisinin birlikte olması baş etme becerileri açısından boyun eğme davranışının düzeyini düşürebilir. Benlik gelişimi denetim odağı ve boyun eğme davranışı arasındaki ilişkilerin incelenmesi bu değişkenlerle ilgili çalışmalara katkı sağlayabilir. Araştırmadan elde edilecek veriler doğrultusunda, boyun eğme davranışı olanların benlik gelişimi ve denetim odağıyla ilgili gelişimsel bilgilere ulaşılabilir. Gelişimsel ihtiyaçlara göre yapılacak düzenlemeler, yaşam kalitesinin ve üretkenlik becerilerinin artmasına katkı sağlayabilir. Araştırma kuramsal olarak Coopersmith ve Rosenberg'in benlik kuramlarıyla Rotter'in denetim odağı kuramına dayandırılmaktadır.

2. AMAÇ

Bu araştırma gelişme çağındaki bireylerin benlik saygısı, denetim odağı ve boyun eğme davranışlarıyla ilgili çalışmalara katkı sağlayabilir. Bu çalışmada 11-18 yaş aralığındaki ergenlik dönemindeki bireylerin benlik saygısının boyun eğme davranışıyla ilişkisinde denetim odağının aracı rolü incelenmektedir. Araştırma hipotezleri şu şekildedir:

- Düşük düzeyde benlik saygısı ile yüksek düzeyde boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide dıştan denetim odağının aracı etkisi vardır.

- Yüksek düzeyde benlik saygısı ile düşük düzeyde boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide içten denetim odağının aracı etkisi vardır.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli

Öncelikle benlik saygısıyla boyun eğme davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra içten ve dıştan denetim odağıyla boyun eğme davranışı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Son olarak benlik saygısıyla boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide içten ve dıştan denetim odağının aracı rolü incelenmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkeni benlik saygısı, bağımlı değişkeni boyun eğme davranışı, aracı değişkeni denetim odağıdır. Benlik saygısıyla boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide, denetim odağının aracı rolünün ilişkinin gücünü artıracakları değerlendirilmiştir. Araştırmada kesitsel desenli korelasyonel yöntemle çalışılmıştır.

3.2 Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen, Samsunda yaşayan 11 ve 18 yaş aralığındaki ergenler oluşturmaktadır. Araştırma, çalışma grubunun benlik saygısı, denetim odağı ve boyun eğme davranışı özelliklerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çeşitliliği artırmak için 11 ve 18 yaş aralığındaki farklı yaş düzeylerinden kişiler araştırma grubuna alınmıştır.

Örneklem sayısı belirleme işlemi, Cohen (1988), Soper (2016) ve Westland'a (2010) göre, önerilen metotla hesaplama programı üzerinden yapılmıştır. Etki gücü için 0,3 değeri; arzu edilen istatistiksel güç için 0,9 değeri belirlenmiştir. 2 ölçeğin toplam 9 alt boyutu analizlere alınacağı için gözlenen değişken sayısı 9; analize koyulacak örtük değişkenler benlik saygısı, denetim odağı ve boyun eğme davranışı olmak üzere toplamda 3 olduğu için değişken sayısı 3; anlamlılık .05 düzeyinde belirlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda değerlendirmeye göre minimum örneklem sayısı 232 olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunda örneklem sayısı 336 olarak minimum değer üzerinde. Cohen (1988), Soper (2016) ve Westland'a (2010) göre, bu metotla seçilmiş bir örnekleme, sadece örnekleme ait olarak %95 güvenilirlik düzeyinde beklenen en yüksek hata oranı % +/- 2,8'dir.

Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 1'de, yaşa göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere cinsiyet dağılımı olarak kız ve erkek sayısının yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	164	48,8
Erkek	172	51,2
Toplam	336	100,0

Tablo 2. Çalışma Grubunun Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	N	%
11	94	28,0
12	71	21,1
13	43	12,8
14	38	11,3
15	30	8,9
16	28	8,3

17	31	9,2
18	1	,3
Toplam	336	100,0

Dağılımın 11 ve 12 yaş grubunda yoğunlaştığı, 11 ve 14 yaş aralığının toplamının % 70 civarında olduğu, kız ve erkek sayısının yakın olduğu gözlenmiştir. Çalışma grubunun sınıf düzeyine göre dağılımı tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma Grubunun Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf	N	%
5.sınıf	21	6,3
6.sınıf	117	34,8
7.sınıf	38	11,3
8.sınıf	57	17,0
9.sınıf	29	8,6
10.sınıf	28	8,3
11.sınıf	24	7,1
12.sınıf	22	6,5
Toplam	336	100,0

Sınıf düzeyine göre grupların dağılımının 6. 7. ve 8. sınıf düzeyinde yoğunlaştığı, bu üç sınıf düzeyinin toplamının % 54'e yakın olduğu gözlenmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Tüm veriler SPSS 24 istatistik programıyla bilgisayara aktarılıp psikometrik analizler ve betimleyici analizler gerçekleştirilmiştir. Hipotezler regresyon analizleri yapılarak değerlendirilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri

Araştırmada, benlik saygılarını ölçmek amacıyla Coopersmith tarafından geliştirilen ve Özoğul (1988), tarafından Türkiye için uyarlanan Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri kullanılmıştır. Envanterde 5 alt ölçek bulunuyor. Envanterin alt ölçekleri, genel benlik saygısı, okul akademik benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile ve eve ilişkin benlik saygısı ile yalan alt ölçeğidir. Genel benlik saygısı, benlik değeri hakkında bireyin genel duygularıdır, 26 maddeden oluşmaktadır. Sosyal benlik saygısı, çocuğun arkadaş grubu içinde kendini değerlendirmesidir, 8 maddeden oluşmaktadır. Ev ve aile benlik saygısı, ev ve aile ilgili benlik saygısı, çocuğun bir aile üyesi olarak kendisi hakkındaki duyguları ve düşünceleridir, 8 maddeden oluşmaktadır. Okul ve akademik benlik saygısı, akademik alanda çocuğun kendisini bir öğrenci olarak değerlendirmesidir, 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçek ikili likert tipindedir. Norm tablosu bulunmuyor, yalan maddeler çıkarıldıktan sonra 50 maddeden alınabilecek benlik saygısı puanları 50 ve 100 arasındadır. Puanlar üst sınıra yaklaştıkça benlik saygısının arttığı değerlendirilmektedir. Coopersmith (1967), tarafından ölçeğin testi yapılarak elde edilen güvenilirlik katsayısı.85 ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise.80'in üzerinde olduğu belirtilmiştir. Özoğul (1988), aracın toplam benlik saygısı puanı için güvenilirlik katsayısını.77 olarak bulmuştur. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alfa değerinin.87 olduğu görülmüştür. Bazı maddeler şu şekildedir: Ailemin benden beklentisi oldukça fazla. Okuldayken sık sık canım sıkılır. İnsanların çoğu benden daha çok seviyor. Hiçbir şey için asla

kaygı duymam.

3.4.2. Kontrol Odağı Ölçeği

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeğinden yararlanılarak geliştirilen Kontrol Odağı Ölçeği, Dağ (2002), tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçekte 5 ayrı kontrol boyutu belirtilmektedir: 1- Kişisel Kontrol, 2- Şansa inanma, 3- Çabalamanın anlamsızlığı, 4- Kadercilik, 5- Adil olmayan dünya inancı (Siyasal kontrol). Ölçekte bu faktörlerin ölçüldüğü 25 düz ve 22 ters madde olarak 47 soru bulunmaktadır. Yükselen puanlar dış denetim odağı inancında artışı göstermektedir. 5'li likert türünde bir ölçektir, puan aralığı 47 ile 235 arasındadır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı Cronbach alfa.92 olarak bulunmuştur. Dağ (2002) tarafından iç tutarlık kat sayısı.71 olarak bulunmuştur. Geçerliğe ilişkin yapılan çalışmada ölçeğin faktör yapısı incelenmiştir. Ölçeğin alt ölçeklerinden faktör 1 kişisel kontrol 18 madde.87, faktör 2 şansa inanma 11 madde.79, faktör 3 çabalamanın anlamsızlığı 10 madde.76, faktör 4 kadercilik 3 madde.74, faktör 5 adil olmayan dünya inancı 5 madde.61 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değerinin.82 olduğu görülmüştür. Bazı soru maddeleri şu şekildedir: Bir şeyin olacağı varsa eninde sonunda mutlaka olur. Bazı insanlar doğuştan şanslıdır. Aslında şans diye bir şey yoktur. Kazalar doğrudan doğruya hataların sonucudur.

3.4.3. Boyun Eğme Davranışı Ölçeği

Ergen ve yetişkinlerde kullanılan ölçek Gilbert ve Allan tarafından geliştirilmiştir. Türkçeye Savaşır ve Şahin (1997) uyarlanmıştır. 16 maddeli 5'li likert tipi bir ölçektir. İç tutarlılık Cronbach Alfa değeri.89 olarak bulunmuştur. Test tekrar test analizlerinde güvenilirlik katsayısı.84 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değerinin.73 olduğu görülmüştür. Bazı soru maddeleri şu şekildedir: Paramın üstü eksik verilmiş olsa da sesimi çıkarmadan oradan uzaklaşırım. Küçük hatalarım yüzünden sürekli özür dilerim. Arkadaşlarıma kızdığım zaman bu kızgınlığımı onlara söylemem. İnsanlarla göz göze gelmekten kaçınırım.

4. BULGULAR

Bu çalışmada 336 katılımcıya benlik saygısının boyun eğme davranışını yordayıcı ilişkisinde denetim odağının aracı rolünün değerlendirilmesi amacıyla Coopersmith Benlik Saygısı, Kontrol Odağı ve Boyun Eğme Davranışı ölçme araçları uygulanmıştır. Değerlendirmelere göre betimleyici analiz verileri tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Betimleyici Analiz Verileri

Cinsiyet		Sınıf	Yaş
Kız	$\bar{X}$	7,79	13,14
	N	164	164
	SS	2,038	2,018
Erkek	$\bar{X}$	7,67	13,17
	N	172	172
	SS	2,026	2,032
Toplam	$\bar{X}$	7,73	13,15
	N	336	336
	SS	2,030	2,022

Cinsiyete göre kız (13,14) ve erkek (13,17) grubunun yaş ile kız (7,79) ve erkek (7,67) grubunun sınıf düzeyi ortalamaları yakındır. Cinsiyete göre benlik saygısı düzeyinin (Kız N 164, $\bar{X}$ 85,71; Erkek N 172, $\bar{X}$ 87,12; $t=1.65$, $p>.05$) ve denetim odağı düzeyinin (Kız N 164, $\bar{X}$ 146,06; Erkek N 172, $\bar{X}$ 147,08; $t=-0.55$, $p>.05$) anlamlı düzeyde farklılık göstermediği değerlendirilmiştir.

Cinsiyete göre boyun eğme davranışı düzeyinin t testi değerleri tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Boyun Eğme Davranışı Düzeyinin t Testi Değerleri

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	F	t	P
Kız	164	33,79	8,97	0,01	-4,15	,000
Erkek	172	37,86	8,93			

**p< .01

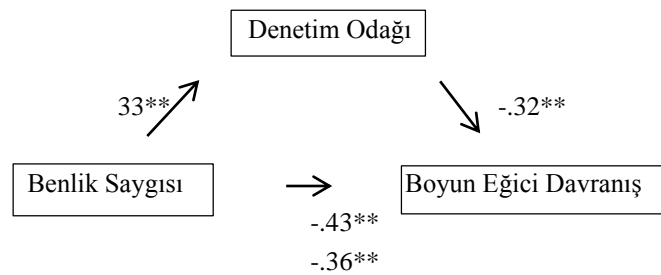
Cinsiyete göre boyun eğme davranışı düzeyinin farklılık gösterdiği, bu farklılığın kızların ortalamasının erkeklere göre daha düşük olmasından kaynaklandığı görülmüştür. Cinsiyet değişkeni kontrol edildiğinde benlik saygısının boyun eğme davranışını yordayıcı ilişkisinde denetim odağının aracı rolü korelasyon değerleri Tablo 6'da, araştırma modeli tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet Kontrol Edildiğinde Benlik Saygısıyla Boyun Eğme Davranışı İlişkisinde Denetim Odağının Aracı Rolü Korelasyon Değerleri

Değişken	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SH	β	B	SH	β	B	SH	β
Cinsiyet	4,06	.98	.22**	4.78	0.88	0.26**	4.78	0.86	0.26**
Benlik Say.				-0.50	-0.06	-.43**	-0.43	0.06	-0.36**
Denetim O.							-0.11	0.03	-0.21**
R^2	0.05			0.23			0.27		
F	17.26**			51.08**			41.72**		

**p< .01

Tablo 7. Araştırma Modeli

**p< .01

11-18 yaş aralığındaki bireylerin cinsiyeti kontrol edildiğinde benlik saygısı düzeyinin (B =-.43, p <.05) boyun eğme davranışı düzeyini yordayıcı ilişkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Modelde denetim odağı düzeyinin (B =-.36, p <.05) aracı rolü devreye girdiğinde bulgular kısmi aracı ilişkinin varlığını düşündürmektedir. Veriler Sobel testle değerlendirildiğinde (Z = -4.56, p <.01) kısmi aracı ilişki görülmüştür. Benlik saygısı ve denetim odağı arasında pozitif bir ilişki

bulunurken, benlik saygısı ve denetim odağının boyun eğme davranışıyla ilişkisinin negatif yönde olduğu gözlenmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmada yaşları 11-18 arasında değişen katılımcılarda düşük düzeyde benlik saygısı ile boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide dıştan denetim odağının aracı etkisi, yüksek düzeyde benlik saygısı ile boyun eğme davranışı arasındaki ilişkide içten denetim odağının aracı etkisi incelenmiştir. Veriler doğrultusunda 11-18 yaş aralığındaki bireylerde cinsiyete göre benlik saygısı ve denetim odağı düzeyinde bir farklılık olmadığı ancak boyun eğme davranışının erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Benlik saygısı ve denetim odağının cinsiyete göre farklılık göstermiyor olması çalışma grubunun yaş özellikleriyle ilgili olabilir. Denetim odağı ve benlik saygısıyla ilişkili olarak kız ve erkek katılımcıları etkileyen değişkenlerin toplumsal cinsiyet açısından farklı olabileceği düşünülebilir (Siyez ve Seymenler, 2016). 14-18 yaş aralığındaki kişilerin 11-14 yaş aralığındakilere göre sosyal gelişim açısından toplumsal cinsiyetten daha fazla etkilenebilecekleri düşünülebilir. Çalışma grubunun büyük bölümünün 11-14 yaş aralığında olduğu dolayısıyla çocukluk döneminden ergenliğe geçiş sürecindeki bireylerden oluştuğu görülmüştür. Cinsiyete göre benlik saygısı ve denetim odağında anlamlı farklılık görülmemiştir. Ancak boyun eğme davranışında cinsiyete göre farklılık gözlenmiştir. Erkeklerin boyun eğme davranışının kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Boyun eğme davranışıyla ilgili olarak ölçek maddelerine baktığımızda dil ve kendini ifade etme becerileriyle ilişkili boyutlar dikkati çekmiştir. Boyun eğme davranışı düzeyinin kızlara göre erkeklerde yüksek olması (Koç ve diğ. 2010) dil gelişimiyle ilişkili olabilir. Çocuk ve ergenlerde dil becerileri cinsiyete göre kızların lehine gelişimsel olarak farklılık gösterebilir (Lewis, 1982; Paul, 1996). Boyun eğme davranışının yüksek olmasıyla kişinin dil ve kendini ifade etme becerilerinde sınırlılıklar olması arasında ilişkiler olabilir.

11-18 yaş aralığındaki bireylerin cinsiyeti kontrol edildiğinde benlik saygısı düzeyinin boyun eğme davranışı düzeyini yordayıcı ilişkisinde denetim odağının aracı rolü aracı regresyonla analiz edilmiştir. 11-18 yaş aralığındaki bireylerin cinsiyeti kontrol edildiğinde benlik saygısının boyun eğme davranışını yordayıcı ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu ilişkinin negatif yönde olduğu görülmüştür. Veriler benlik saygısı arttıkça boyun eğme davranışının düştüğünü, benlik saygısı azaldıkça boyun eğme davranışının arttığını düşündürmüştür. Modelde denetim odağı düzeyinin aracı rolü devreye girdiğinde benlik saygısı korelasyon değerinde düşüş olduğu, ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür. Değerler kısmi aracı ilişkinin olabileceği yönünde yorumlanabilir. Sonuçlar sobel testle değerlendirildiğinde negatif yönde kısmi aracı ilişkinin varlığı görülmüştür. Sonuçlara göre araştırmanın iki hipotezi doğrulanmıştır. Yüksek düzeyde benlik saygısında boyun eğme davranışının düzeyinin düşük olduğu, yüksek düzeyde benlik saygısı ile içten denetim odağının birlikte boyun eğme davranışının düzeyini daha fazla düşürdüğü, benlik saygısı azaldıkça boyun eğme davranışının arttığı, devreye aracı rolüyle dıştan denetim odağı girdiğinde boyun eğme davranışının daha fazla arttığı belirlenmiştir.

Altınsoy (2016), ergenlik dönemindeki öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ile boyun eğici davranışlarının ilişkili olduğunu, umutsuzluk düzeyi arttıkça boyun eğici davranış düzeyinin arttığını tespit etmiştir. Başal, Derman, ve Peymi (2010), benlik saygısı, denetim odağı ve umutsuzluk düzeyleri değerlendirildiğinde sokakta çalıştırılmayan çocukların benlik saygısının daha yüksek olduğunu görmüşlerdir. Erdoğan (2016), boyun eğici davranışlarla depresyon ve dürtüsellik birbirleriyle ilişkili olduğunu, depresif bireylerin daha boyun eğici olduklarını, boyun eğici bireylerin daha dürtüsel olduklarını belirlemiştir. Gülkayan (2012), ergenlik dönemindeki öğrencilerin algıladıkları demokratik, koruyucu istekçi ve otoriter anne baba tutumunun boyun eğici davranışın önemli yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Nwankwo ve diğerleri (2012), ergenlerde yüksek benlik saygısı ve içten denetim odağı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu; Cheng ve Furnhamab (2017), denetim odağının benlik saygısıyla ilişkili olarak ergenlerde davranış problemlerinin yordayıcısı olduğunu açıklamışlardır. Cazan ve Dumitrescu (2016) ile Aslan (2006), esneklik arttıkça benlik saygısının arttığını ayrıca içten denetim odağının yükseldiğini; Kararımak ve Çetinkaya (2011), içten denetimliliğin ve yüksek düzeyde benlik saygısının olumlu duygulara katkı sağladığını

belirtmektedirler. Bu veriler araştırma sonuçlarıyla benzerlikler göstermektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı içten denetim odağıyla ilişkili görünmektedir. Yüksek düzeyde benlik saygısı ve içten denetim odağının psikososyal yakınmalarda güç kaynağı olduğu düşünülebilir.

Steiger ve diğerleri (2014), benlik saygısı düşük olan ergenlerin depresyon eğiliminin daha yüksek olduğunu; Furnham ve Cheng (2016) denetim odağının ergenlerde, nevrozluğun ve davranış problemlerinin yordayıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Malki (1998), dıştan denetimlilik arttıkça problem çözme becerilerinde kendini yetersiz hissetme eğiliminin yükseldiğini; Büyükaşık (2010), dışsal denetim odağı ile psikolojik uyumsuzluk arasında ilişkiler olduğunu açıklamışlardır. McClun ve Merrel (1998) ile Yağışan (2007), ergenlikte dıştan denetimlilik arttıkça benlik saygısının düştüğünü belirlemişlerdir. Çelik (2010), düşük düzeyde benlik saygısının boyun eğici davranışların yordayıcısı olduğunu tespit etmiştir. Bu veriler araştırma bulgularını desteklemektedir. Düşük düzeyde benlik saygısı dıştan denetim odağıyla birlikte boyun eğme davranışının düzeyini arttırmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler 11-18 yaş aralığındaki bireyler, ölçme araçlarının ölçtüğü maddeler ve kesitsel desenle çalışma ile sınırlıdır. Kullanılan ölçme araçlarının kişinin kendi kendisini değerlendirmesine dayalı olması, uygulama grubunun kimlik gelişimi gibi psikososyal özellikler açısından gelişim döneminde olması da sınırlılıklar kapsamında düşünülebilir.

Sonuç olarak, ergenlik dönemi gelişme çağındaki bireylerde benlik saygısının düzeyinin yüksek olması içten denetimli olmakla ilişkilidir. Bu ilişki boyun eğme davranışının düzeyini azaltmaktadır. Diğer taraftan benlik saygısının düşük düzeyde olması dıştan denetimli olmakla ilişkilidir. Bu ilişki boyun eğme davranışının düzeyini arttırmaktadır. Gelişme çağındaki bireylerin benlik saygısı ile içten denetim odağının desteklenmesi yaşam kalitelerine katkı sağlayabilir. Ergenlik dönemi gelişimsel olarak kimlik gelişimi açısından önemlidir. Değerlendirme sonuçlarına göre benlik saygısının ve içten denetim odağının geliştirilmesine yönelik yapılandırılmış, 12 haftalık programlarda aileler, eğitimciler, çocuk ve ergenlerle psikoeğitim faaliyetleri yürütülebilir. Gelişme çağındaki bireylerin ihtiyaçlarına göre yapılacak çalışmalar şimdi ve gelecekte yaşam kalitelerini arttırabilir. Aileler, araştırmacılar ve konuyla ilgilenenlere araştırmadan elde edilen sonuçların katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Konuyla ilgili zaman içindeki değişimlerin değerlendirilmesine yönelik boylamsal araştırmaların yapılması çalışmalara katkı sağlayabilir. Boyun eğme davranışı, benlik gelişimi ve denetim odağıyla ilgili gelişimsel boyutta bilgilere ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

Altınsoy, Y. (2016). *Ergenlerde Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranışlar İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.

Aslan, H. (2006). *Çalışanların İş Doyumu Düzeylerine Göre Depresyon, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı Algısı Değişkenlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Başal, H. A., Derman, M.T. ve Peymi, P. (2010). Sokakta Çalıştırılan Çocukların Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Umutsuzluk Düzeyleri. *Journal of New World Sciences Academy*, 5(1), 89-106.

Brabender, V. ve Fallon, A. (2009). *A.Group Development in Practice: Guidance for Clinicians and Researchers on Stages and Dynamics of Change*, Washington, DC: American Psychological Association.

Büyükaşık, C. (2010). *Psikolojik Problemler İle Ebeveyn Kabul-Reddi, Sosyal Destek ve Denetim Odağı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.

Cazan, A.M. ve Dumitrescu, S.A. (2016). Exploring the Relationship between Adolescent Resilience, Self-Perception and Locus of Control. *Romanian Journal of Experimental Applied Psychology*, 7(1), 283-286.

Cheng, H. ve Furnham, A. (2017). Early Indicators of Self-Esteem in Teenagers: Findings from Nationally Representative Sample. *Personality and Individual Differences*, 116, 139-143

Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioural Sciences*, Second Edition, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-Esteem*, San Francisco: Freeman. <http://www.worldcat.org/title/antecedents-of-self-esteem/oclc/223092>.
- Çelik, B. Ç. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantılarının Kendilik Algısı Ve Boyun Eğici Davranışlar Üzerine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Trabzon.
- Çiğdemoğlu, S. (2006). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Dağ, D. (2002). Rotter Kontrol Odağı Ölçeği, Ölçek Geliştirme Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 77-90.
- Davies, G. M. (1982). Perceived Self-Efficacy Outcome Expectancies and Negative Mood States and Stage Real Disease. *Journal of Abnormal Psychology*, 91, 241-244.
- Elise, R.H. ve diğ.(1998). Adolescent Health: The Relationship between Health Locus of Control, Beliefs and Behavior. *Guidance and Counseling*, 13(3), 23-31.
- Erdoğan, D. (2016). *Lise Öğrencilerinin Boyun Eğici Davranışlarında Depresyon ve Dürtüsellik Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Furnhamab, A. ve Cheng, H. (2016). Childhood Intelligence, Self-Esteem, Early Trait Neuroticism and Behaviour Adjustment as Predictors of Locus of Control in Teenagers. *Personality and Individual Differences*, 95, 178-182.
- Gander, M. ve Gardiner, H. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, 1. Baskı Çev. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gilbert, P. ve Allan, S. (1994). Assertiveness, Submissive Behaviour and Social Comparison. *British Journal of Clinical Psychology*, 33, 295-306.
- Gülkayan, H. (2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Boyun Eğici Davranışlarının Algılanan Anne-Baba Tutumları Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Konya.
- Kabasakal, K. (2007). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinde Boyun Eğici Davranışlar ve Şiddetle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kararımak, Ö. ve Çetinkaya, R.S. (2011). Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-41.
- Kıran Esen, B. (2002). *Akran Baskısı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koç, M., Bayraktar, B. ve Çolak, T. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Boyun Eğici Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 257-280.
- Lewis, M. (1982). *Clinical Aspects of Child Development*, Second Edition, USA: Lea and Febiger.
- Malki, R. (1998). *Davranışlarda İç-Dış Kontrol Odağı İle Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- McClun, L.A. ve Merrell, K.W. (1998). Relationship of Perceived Parenting Styles, Locus of Control Orientation, and Self-Concept among Junior High Age Students. *Psychology Sch*, 35(4), 381-390.
- Nowicki, S.J.R. ve Cooley, E. (1990). The Role of Locus of Control Orientation in Speed of Discriminating Facial Affect. *Journal of Research Personality*, 24, 389-397.
- Nwankwo, B.E., Balogun, S.K., Chukwudi, T.O. ve Ibeme, N.C. (2012). Self-Esteem and Locus of Control as Correlates of Adolescents Well-Functioning. *British Journal of Arts and Social Sciences*, 9(11), 214-228.
- Öngen, D. (2003). Denetim Odağı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*

Yönetimi Dergisi, 35, 436-447.

Özkan, İ.A. ve Özen, A. (2008). Öğrenci Hemşirelerde Boyun Eğici Davranışlar ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*, 7(11), 533-588.

Özoğul, N. (1988). *Annenin Çalışmasının ve Bazı Bireysel Niteliklerin Çocuğun Özsaygısına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Paul, R., Baker, L. ve Cantwell, D.P. (1996). *Development of Communication. Child and Adolescent Psychiatry*, M. Lewis (Ed.), USA: William and Wilkins, 191-192.

Rosenberg, J.R. (1986). A Contingency and Control Belief as Predictors of Psychotherapy Outcomes among Children Adolescent. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 789-795.

Rotter, J. B. (1990). Internal External Control of Reinforcement: A Case History of A Variable. *American Psychologist*, 45(4), 489-493.

Santrock, J.W. (2011). *Educational Psychology*, Fifth Edition, New York: The McGraw-Hill Companies.

Sarıyar, B. (2015). *Lise Öğrencisi Ergenlerde Atılganlık, Sosyal Fobi Ve Boyun Eğici Davranışları Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın.

Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği. Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirmede Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Özyurt Matbaacılık, 100-103.

Selcen, A. (2009). *Denetim Odağı Eğitim Programının İlköğretim 6. 7. 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı Düzeyine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Siyez, D.M. ve Seymenler, S. (2016). Lise Öğrencilerinde Kariyer Denetim Odağını Yordayıcı Değişkenler Olarak Toplumsal Cinsiyet ve Ebeveyne Bağlanma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 811, 5-4.

Soper, D.S. (2017). A-priori Sample Size Calculator for Structural Equation Models [Software]. Available from <http://www.danielsoper.com/statcalc>.

Steiger, A. E., Allemand, M., Robins, R. W. ve Fend, H. A. (2014). Low and Decreasing Self-Esteem during Adolescence Predict Adult Depression Two Decades Later. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(2), 325-338.

Uğurlu, N., Sayan, A. ve Tan, M. (2003). Hemşirelerde Benlik Saygısı ve İç-Dış Kontrol Odağı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 19(3), 103-113.

Westland, J.C. (2010). Lower Bounds on Sample Size in Structural Equation Modelling. *Electronic Commerce Research and Applications*, 9(6), 476-487.

Yağışan, N. (2007). Müzik Bölümü Öğrencilerinin Benlik İmgeleri ve Denetim Odaklarının İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(22), 243-262.

Zimbardo, P. G. (1974). On Obedience to Authority. *American Psychologist*, 29(7), 566-567.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it was examined the mediator correlation of the locus of control in the relationship between the self-esteem and submissive behaviours on the adolescents aged between 11 and 18 years. This research may contribute to studies related to self-esteem. With a high level of self-esteem, it is expected that the level of submissive behaviour should be lower when the internal locus of control is related to one's competences, autonomy and coping skills. High levels of self-esteem and internal locus of control may develop more in combination with favourable conditions in terms of psychosocial development processes, both of which can contribute to the development of each other. Combining both of these features can reduce the level of submissive behaviour in terms of coping skills.

Methodology

Working Group

The study group consisted of adolescents aged between 11 and 18, who were determined with appropriate sampling method. Appropriate sampling was performed. The research is conducted to examine the self-esteem, locus of control, and submissive behaviour of the study group. In order to increase the diversity, people from different age levels between 11 and 18 years of age were included in the study group.

Research Model

The relationship between self-esteem and submissive behaviour was examined. Then, the relationship between the internal locus of control and submissive behaviour was evaluated. Finally, the relationship between self-esteem and submissive behaviour was evaluated with the mediator role of locus of control. The independent variable of the study was self-esteem; the dependent variable was submissive behaviour and the mediator variable was locus of control. In the relationship between self-esteem and submissive, it was found that the mediator role of the locus of control increases the power of the relationship.

Data Collection Process

Data collection scales are Coopersmith Self-Esteem Inventory, Locus of Control Scale and Submissive Behaviour Scale.

Analysis of Data

Psychometric and descriptive analysis were analysed by the means of SPSS program. Hypotheses were evaluated by regression analysis.

Findings

According to variable of the gender, the relation between the level of self-esteem and locus of control (Female N 164, $\bar{X}$ 85,71; Male N 172, $\bar{X}$ 87,12; $t=1.65$, $p >.05$) did nonsignificant among adolescent 11 and 18 aged in the study group. It was observed that the level of submissive behaviour was different according to variable gender; this difference was caused by the lower average of girls compared to boys. When the gender variable was controlled, the predictive relationship of the self-esteem level to the level of submissive behaviour was significant ($B =-.43$, $p <.05$). When the mediator role of the locus of control focuses on the model, the findings suggest the existence of a partial mediator relation ($B =-.36$, $p <.05$). When the data were evaluated by Sobel test, partial mediation was seen. A positive relationship was found between self-esteem and locus of control. The relationship of self-esteem and locus of control to submissive behaviour was negative ($Z = -4.56$, $p <.01$).

Conclusion and Discussion

When the gender of the 11-18 age groups was controlled, in the predictive of the self-esteem to submissive behaviour, the mediator relation of the locus of control was analysed by means of regression. When the gender of the 11-18 age groups was controlled, the level of self-esteem was predictive of the level of submissive behaviour. This relationship appeared to be negative. The data

can be interpreted that when lower the self-esteem gets lower, the submissive behaviour gets higher. When the mediator role of the locus of control added on the model, it was seen that there was a decrease in the self-esteem correlation value. Values can be interpreted as a partial mediator relationship, and the results were seen in the sobel test. It was seen that the partial mediation relationship was negative. According to the results, three hypotheses of the study were confirmed. The level of submissive behaviour at a high level of self-esteem is low. The level of submissive behaviour is low when the level of internal locus of control is high. The higher the level of self-esteem and the more internal locus of control are, the lower the level of submissive level is.

Nwankwo et al. (2012) found a positive correlation between high self-esteem and internal locus of control in adolescents; Cheng and Furnhamab (2017) found that locus of control was the predictor of behavioural problems in adolescents; Cazan and Dumitrescu (2016) and Aslan (2006) showed that as flexibility increases, self-esteem increases and also the internal locus of control increases. Steiger et al. (2014) found that adolescents with low self-esteem had higher tendency to depression; Furnhamab and Cheng (2016) found that locus of control was predictive of adolescents, neuroticism, and behavioural problems; Büyükaşık (2010) stated that there are relations between external locus of control and psychological discrepancy; Çelik (2010) evaluated low self-esteem as a predictor of submissive behaviours. These data support the research findings. When the external locus of control was added to the low level of self-esteem, the level of submissive behaviour increases. A high level of self-esteem appears to be related to the internal locus of control.

By supporting the self-esteem, it may be contributed to the quality of the lives of the people of the developmental age. The development of adolescence is important in terms of identity development. According to the evaluation results of this study, it should be developed self-esteem and the internal locus of control by be carried out psychoeducation activities with families, educators, children and adolescents. The activities to be done according to the needs of the individuals of the developmental age can increase the quality of life now and in the future. It is evaluated that the results obtained from the research will be contributed by the families, researchers and the interested ones.

TERÖRÜN FİNANSMANIYLA MÜCADELEDE PİYASA KOLLUĞU: TÜTÜN VE ALKOL DAİRESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Arslan, M. (2019). Terörün Finansmanı ile Mücadelede Piyasa Kolluğu: Tütün ve Alkol Dairesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 331-349.

Geliş Tarihi: 08.05.2019.
Kabul Tarihi: 09.09.2019
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü
m.arslan@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-3259-1012

ÖZ

1980'li yıllarda ivme kazanan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılması sonrasında zirve yapan neo-liberal küreselleşme dalgası, yasal sermaye yanında yasadışı sermayeye de yeni olanaklar sağlamıştır. Enerji, sermaye, bankacılık, iletişim gibi piyasaları özel sektör aktörlerine bırakma prensibine dayanan bu yaklaşım, özelleştirme politikalarına hız kazandırmış ve özelleştirilen piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesine duyulan ihtiyaç, piyasa kolluğu görevi gören Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların (DDK) kurulmasını gerektirmiştir.

DDK'lara yüklenen teknik uzmanlık bilgisine dayalı bu düzenleme denetleme işlevlerinin, kolluk makam ve birimlerinin işlevlerinin kombinasyonundan oluşan özel bir kolluk faaliyeti olduğu söylenebilir. Sigara ve alkollü içkiler piyasaları, terörün finansmanı eylemlerinin de yürütüldüğü alanlardır ve bu alanların geleneksel kolluk yöntemleriyle kontrol altında tutulmaları güçtür. Bu bağlamda, terörün finansmanı ile mücadelede, piyasa kolluğu misyonu icra eden DDK'lar etkin rol oynayabilir.

Bu çalışmanın amacı, Türk yönetim yapısındaki DDK'ların terörün finansmanı ile mücadeledeki rollerini ortaya koyarak konuya ilişkin etkinlik düzeylerinin artırılmasına dönük politika önerileri geliştirmektir. Çalışmanın kapsamı, Tütün ve Alkol Dairesi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmada alan-yazın taraması ve mevzuat incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terörün Finansmanı, Düzenleyici ve Denetleyici Kurum, Piyasa Kolluğu.

MARKET LAW ENFORCEMENT IN THE BATTLE AGAINST FINANCING OF TERRORISM: TOBACCO AND ALCOHOL DEPARTMENT

ABSTRACT

Neo-liberal globalization wave, which gained momentum in the 1980s and peaked after the collapse of the Union of Soviet Socialist Republic (USSR) provided new opportunities for illegal capital as well as legal ones. This approach, which is based on the principle of leaving the communication, energy, capital and banking markets to private sector actors, has accelerated the privatization policies and regulating and supervising these markets necessitated the establishment of Regulatory and Supervisory Authorities (RSA) as financial law enforcement units.

It can be said that these regulatory and supervisory functions based on the technical expertise of the RSAs are a special law enforcement activity consisting of a combination of functions of law enforcement authorities and units. Energy, cigarette, and alcohol are the markets where terrorist financing actions are carried out and it is difficult to keep these markets under control by traditional law enforcement methods. In this

context, RSAs, as financial law enforcement units, can be effective in the struggle against financing of terrorism. In this study, literature and legislative review method are used.

This paper aims to develop policy proposals for increasing the effectiveness levels of the financial law enforcement units established in Turkish administrative structure against financing of terrorism. The scope of the study is limited to Tobacco and Alcohol Department. In the study, literature and legislative review method are used.

Keywords: Financing of Terrorism, Regulatory and Supervisory Authority, Financial Law Enforcement.

1. GİRİŞ

Terörün finansmanı ile mücadele terörle mücadelenin sacayaklarından birini oluşturur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) dağılması ve 11 Eylül saldırıları terörün finansmanı ile mücadelede yaşanan değişime dönüm noktası olabilecek iki önemli gelişmedir. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan tek kutuplu düzende alternatif fon kaynaklarına ihtiyaç duyan terör örgütleri, fon temini amacıyla organize suç faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermek zorunda kalmışlardır (Öztürk, 2000; Makarenko, 2002; Distasio, 2003; KOM, 2003). Fon kaynağı elde etmede kazandıkları özerklik terör örgütlerinin eylemlerine de yansımış ve onlara serbestlik kazandırmıştır. Elde ettikleri bu serbestliği küreselleşmenin sağladığı hareket ve iletişim olanaklarıyla pekiştiren örgütler, 11 Eylül 2001 tarihinde tüm dünyanın dikkatini üzerlerine çeken bir saldırı gerçekleştirmişlerdir. 11 Eylül, terörün kat ettiği yolu göstermesinin yanında, terörle mücadelede dönüm noktası olmuştur.

Terörizmle mücadeleye dönük tedbirler arasında terörizmin finansmanı ile mücadele önem kazanmıştır. Terör örgütlerinin fon teminini uyuşturucu, silah, insan, nükleer madde, nesli tükenmekte olan canlı, organ, akaryakıt, sigara vb. maddelerin kaçakçılığı, insan ticareti, haraç gibi bir kısmı tamamen yasadışı olan, bir kısmı ise yasal piyasası olduğu halde yasadışı yöntemlerle icra edilen eylemlerle sağlamaktadırlar. Dolayısıyla terör örgütlerinin, zaten yasal piyasası var olan sigara ve diğer tütün ürünlerini, yasadışı yollardan piyasaya sürerek de fon temini edindikleri değerlendirilmektedir.

Bahsi geçen piyasaların bir kısmının düzenlenmesi ve denetlenmesi yetkisi, neo-liberal politikalarla bağlantılı olarak, merkezi devlet hiyerarşisinin dışında örgütlenmiş, mali ve idari özerkliği haiz, teknik bilgiye sahip uzmanlar istihdam eden düzenleyici ve denetleyici kurumlara (DDK) devredilmiştir. Geleneksel kolluk yöntemleriyle denetim ve kontrolü zor olan bu alanlarda görev ifa eden bu kurumlar alan-yazında, piyasa kolluğu, mali kolluk, finansal kolluk gibi kavramlarla da anılmaktadır. Farklı ülke uygulamalarında bu kurumların para aklama, finansal istihbarat, terörün finansmanı ile mücadele gibi faaliyetler ifa ettikleri örneklerle rastlanmaktadır. Bu kurumların isminde yer alan regülasyon kavramı Türkçe karşılığı olan düzenleme kavramından daha geniş anlam içerir. Düzenleme kavramı sadece norm tesis etmeyi çağrıştırırken regülasyon kavramı norm tesis etmenin yanında bu normlara uyumun denetimi, norm ihlali durumunda müeyyide uygulamayı da içerir (Ulusoy, 2000; Ayanoğlu, 2007: 53). Bu nedenle çalışmada düzenleme kavramı yerine regülasyon kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Türkiye açısından terörün finansmanı ile mücadelede sorunu ele alındığında, Mali Suçlar Araştırma Kurulu (MASAK), Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın (J.Gn.K.lığı) bu mücadelede öne çıktığı söylenebilir. Diğer yandan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Değerlendirme Kurumu (BDDK) gibi kurumların da para aklamaya mücadele bağlamında dolaylı yünden, terörün finansmanı ile mücadele içinde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin 1970'li yılların ortalarından itibaren mücadele içinde olduğu Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) terör örgütünün finans kaynakları ele alındığında, uyuşturucu, insan, akaryakıt ve silah kaçakçılığı yanında sigara kaçakçılığında da fon temini ettiğine dönük verilere İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün raporlarından erişilebilmektedir. Bu bağlamda doğrudan tütün ve alkol piyasasını düzenleme ve denetleme yetki ve sorumluluğu taşıyan Tütün ve Alkol Dairesi (TAD) terörün finansmanı ile mücadele bağlamında sigara kaçakçılığıyla mücadeleye dahil edilebilir.

Bu çalışmanın amacı Türk yönetim yapısında bakanlık bünyesinde bir daire başkanlığı olan TAD'ın PKK terör örgütü ve Türkiye'de faaliyet yürüten diğer terör örgütlerinin finansmanı ile mücadele edebilirliğine ilişkin durum tespiti yapmak ve mücadele yeteneklerini geliştirerek etkinlik kazanmasına yönelik çıkarımlarda bulunmaktır.

Çalışmada iki soruya cevap aranmaktadır. Birincisi “Kurumsal kaynakları ve yetki yasaları TAD'ın terörün finansmanı ile mücadeledeki konumu açısından tatmin edici düzeyde midir?”. İkinci soru ise “TAD'ın terörün finansmanındaki etkinlik düzeyini artırmaya dönük hangi değişikliklere ihtiyaç vardır?” biçimindedir. Bu sorulara cevap aramak amacıyla, terörün finansmanı ve düzenleyici denetleyici kurum alan-yazını taraması, kurum faaliyet raporlarının ve ilgili mevzuatın incelenmesi yöntemiyle araştırma gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerde gerçekleştirilen bilimsel araştırmalarda iki amaç gözetilir. Birincisi alan-yazına teorik veya ampirik katkı sağlamak ikincisi ise uygulayıcıların politika belirleme ve yürütme süreçlerine katkı sağlamaktır. Bu çalışmayla, ulusal alan-yazında yeterli ilgiyi görmediği değerlendirilen “piyasa koluğu” yaklaşımına katkı sağlanırken diğer yandan politika yapıcılara terörün finansmanı ile mücadelede farklı bir çözüm önerisi sunarak, kamu politikalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmayı önemli kılan özellik, piyasa koluğu uygulamalarının terörün finansmanı ile mücadelede etkin kullanımına ilişkin politika önerileri sunan öncül çalışmalardan olmasıdır. Alan-yazında terörün finansmanı bağlamında piyasa koluğu yaklaşımını ele alan çalışmalar (Akıncı, 2001; Posner, 2002; Cassella, 2004; Carvajaland ve Elliott, 2009; Özkan, 2009 Evrengil, 2014) yanında terörün finansmanı bağlamında doğrudan sigara kaçakçılığını ele alan çalışmalara da (Baradaran, Findley ve Nielson, 2014; Beelman, 2002; Billingslea, 2004; Clarke, 2011; Gürel, 2015; Hawramy, 2016) rastlanmaktadır. Yapılan ulusal alan yazın taramasında ise DDK'lar hakkında çok sayıda çalışma olmasına rağmen (örneğin Tan, 2000; Ulusoy, 2000; Kayıkcı, 2005; Atay, 2006; Sobacı, 2006; Tekinsoy, 2007; Karakaş, 2008; Leblebici, Kurban ve Sadioğlu, 2012; Gözübüyük, 2015; Sever, 2015), özellikle TAPDK'yı ele alan çalışma olarak tespit edilebilenler (Ayanoğlu, 2007; Sobacı, Nargeleçekenler ve Özdemir, 2010; Gültekin Karakaş, 2014) sınırlı sayıdadır. Buradan hareketle, terörün finansmanı ile mücadelede genel kolluk uygulamalarından farklı bir politika önerisi getirmesinin, bu çalışmanın alan-yazına kattığı bir yenilik olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma TAD ve öncülü olan TAPDK'nın sadece terörün finansmanı ile mücadeleye ilişkin görev ve sorumluluklarını yerine getirmedeki etkinlik düzeylerinin incelenmesiyle sınırlı tutarken, terörün finansmanının ise sadece sigara kaçakçılığı boyutu kapsama dahil edilmiştir. Çalışmada irdelenen hususlar teorik olarak ele alınmış olup, araştırmanın konusu müteakip çalışmalarda, Türkiye özelinde ampirik bulgularla geliştirilmeye açıktır.

Çalışmanın giriş kısmından sonraki ikinci bölümünde piyasa koluğu ve terörün finansmanı kavramları hakkında yapılan alan-yazın araştırmalarına yer verilmiştir. Piyasa koluğu olarak da adlandırılan düzenleyici ve denetleyici kurumlara gereksinim doğuran faktörler irdelenerek, bu kurumların ortaya çıkışları, yönetim yapılarındaki konumları ve işlevleri ele alınmıştır. Sonrasında, terörün finansmanı kavramının ulusal ve uluslararası düzenlemelerdeki ve alan-yazındaki içeriği araştırılarak, terörün finansmanında kullanılan araç ve yöntemler ortaya konmuştur. İkinci bölümde terörün finansmanının önlenmesine yönelik piyasa koluğu uygulamalarına Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık ve Kanada'dan örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde terörün finansmanı bağlamında yasadışı sigara piyasası araştırılarak, sigara kaçakçılığının terörün finansmanı bağlamındaki önemi kolluk raporları ve alan-yazın bulgularıyla ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde, Türkiye özelinde terörün finansmanının önlenmesiyle mücadele uygulamalarına yer verilerek, terör örgütlerinin önemli gelir kaynakları arasında yer alan sigara kaçakçılığı eylemleriyle mücadelede TAD'ın pozisyonu irdelenmiştir. Beşinci bölümde ise Türkiye'nin sigara kaçakçılığıyla mücadeledeki etkinliğini artırmaya dönük öneriler sıralanarak sonuca gidilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Piyasa Kolluğu

DDK'lar sermaye, rekabet, iletişim, bankacılık gibi hassas kamusal yaşam alanlarında düzenleyici ve denetleyici görev ifa eden, icrai karar alma yetkisi olan bağımsız kuruluşlardır (Gözler, 2009: 582). Alan-yazında DDK'lara ilişkin "piyasa eksenli" ve "piyasa eksenli olmayan" iki farklı yaklaşım vardır. İlkinde temel gaye piyasa rekabetinin sağlanmasıdır. Bu yaklaşıma göre temel amaç rekabet engellerini ortadan kaldırmaktır. İkinci yaklaşım ise kamu yararı ve toplumsal değerler üzerinde şekillenmektedir. Bu yaklaşımda ise özellikle kârlı olmayan hizmetlerin regülasyonlarla topluma sunulması üzerinde durulmaktadır (Tekinsoy, 2007: 130).

DDK'ları sürdürülebilir piyasa işleyişinin birer aracı olarak ele alan piyasa rekabeti merkezli görüşlerin odak noktasında, merkezi devlet bürokrasisinin denetim alanı dışında kalan sektörlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi yer almaktadır. Tan (2000: 12) piyasa aktörlerine bırakılan alanların düzenlenmesi gerektiğini ve bunun geleneksel kamu bürokrasisiyle sağlanamayacağını ifade etmektedir. Atay'a (2006: 261) göre de özellikle ekonomik sorunların çözümünde geleneksel yöntem ve kurumlar yetersiz kalmıştır ve teknik bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Regülasyon kavramının altını çizen Ulusoy (2000) ise regülasyonun düzenlemeden daha geniş olduğunu, içeriğinde denetim ve yönlendirme işlevlerini de barındırdığını ileri sürmektedir.

Konuyu kamu yararı penceresinden ele alan yaklaşımların ise bireysel ve sosyal hakların piyasa aktörleri yanında devletin uygulamalarına karşı da korunması üzerinde durdukları söylenebilir. Örneğin Sobacı (2006: 162) DDK'ların insan haklarını koruma, özellikle bankacılık ve enerji alanındaki yolsuzlukla mücadele, yabancı yatırımcıları çekme, doğal tekel özelliği gösteren sektörlerin denetim ve çalışma usullerini düzenlemek için oluşturulduğunu belirtmektedir. Tekinsoy'a (2007: 127) göre ise farklı ülkelerin uygulamalarında DDK'larla temel hakların devlete ve piyasa aktörlerine karşı korunması hedeflenmiştir. Gözübüyük (2015: 287) ise DDK'ların kuruluş gerekçelerinde, bireyleri ve sermayeyi devletin baskısından ve rekabeti bozucu işlemlerinden korumanın yattığını ifade etmektedir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek farklı bakış açıları da mevcuttur. Topluma bilgi sağlayarak piyasa dezenformasyonunu engellemeleri (Posner, 2002: 686), uyumsuzlukları yargı yoluna gerek kalmaksızın çözüme kavuşturmaları (Gözübüyük ve Tan, 2013: 11), bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu kurumlar eliyle piyasaların düzenlenmesinin yetersizliğine dem vuran Apaydın (2018) ise 2008 küresel finansal krizi sonrasında piyasaların kendi kendilerini düzenleyebilen yapılar olmadığını görüldüğünü, bu doğrultuda ABD'nin öncülüğünü yaptığı re-regülasyon politikalarına yönelim gözlendiğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada DDK'ların piyasa rekabetinin sürdürülebilirliği ile bireylerin ve toplumun genelinin piyasalarda yaşanabilecek olumsuzluklardan korunmasına yönelik iki işlevi birlikte ele alınacaktır.

DDK'ları açıklamaya yönelik iki farklı yaklaşımın ardından bu yapılara ihtiyaç duyulma nedenleri ve ortaya çıkışları incelenecek olursa, Sever (2015: 201) neo-liberal düşünce çerçevesinde devletin piyasalardaki payı azalırken kolluk işlevinin genişlemesinin DDK'lara duyulan ihtiyacın temel sebebi olduğunu ifade etmektedir. Piyasalara idari kolluk yöntemleriyle müdahale etme ihtiyacının doğması, ancak bunun bilinen idari kolluk yöntemleriyle sağlanamaması, alan-yazına, "ekonomik kamu düzeni" kavramını sokmuştur (Tiryaki ve Gürsoy, 2004: 67). Bu yeni yaklaşım, beraberinde, piyasaların nasıl ve kim tarafından düzenleneceği ve denetleneceği sorusunu akıllara getirmiştir. Geleneksel soruşturma ve kolluk yöntemleriyle piyasalar etkin biçimde denetlenememektedir. Diğer yandan piyasa aktörlerine açılan sektörler kısa sürede organize suç ve terör yapılanmalarınca istismar edilmiştir.

Suç kaynağının geçmişine odaklanan ve eldeki kaynağı bir suç eylemi ile ilişkilendirme mantığı ile hareket eden geleneksel yaklaşım, özellikle terörün finansmanı ile mücadelede yetersiz kalmaktadır. Bu yöntem, kaynağı belli olmayan veya suç kaynaklı olmayan finans araçlarının, muhtemel bir terör eyleminde kullanılmasını önleyememektedir. Ters para aklama (reverse money laundering) olarak ifade edilen tehdit ancak regülatif yaklaşımla çözüme kavuşturulabilir (Cassella, 2004: 92). Regülatif yaklaşımın temelinde, olay meydana gelmeden önce tedbir getirerek sonucu değiştirmek yer alır. Dolayısıyla, bu piyasaların denetiminde alternatif kurumlara ihtiyaç duyulmuş ve DDK'lara bu misyon yüklenmiştir. DDK'lar piyasa işleyişine zarar vermeden terörün finansmanı ile mücadelede kullanılacak uygun araçlar olarak görülmektedir.

Geleneksel idari kolluk yapılanmasından bağımsız olarak ayrı bir piyasa kolluğu uygulaması getirmenin diğer bir nedeni ise kolluk birimlerinin finansal suçlara gereken önceliği verememe ihtimalidir (Carvajaland ve Elliott, 2009: 22). Bu bağlamda, öncelikli amacı serbest piyasa yapısının korunması, devam ettirilmesi ve ihlallerin cezalandırılması olan, kamu güvenliği, kamu esenliği ve kamu sağlığını koruma amaçlarını ikincil gören piyasa kolluğu uygulanmaktadır (Özkan, 2009: 78).

Piyasa kolluğu anlayışına duyulan ihtiyacın bir diğer gerekçesi ise birtakım suç eylemlerinde önleyici tedbirlere ihtiyaç duyulmasıdır. Teröristlerin yeni taktikler geliştirebilen esnek yapıları nedeniyle, geleneksel kolluğun bugüne kadarki faaliyetleri önleyici (proaktif) değil, tepki verici (reaktif) olmuştur (Latif ve Khan, 2011: 28). Terörizmle mücadelede başarının ön şartı eylemi önlemektir ve başarı bu fonu takip ederek terör hücrelerini açığa çıkarmaya bağlıdır. Özellikle terörün finansmanına hizmet eden fonların tespitinde DDK'lar etkin bir çözüm aracı olabilirler.

DDK'lar organize suç ve terör örgütlerince fon temini, aklanması veya transferi maksadıyla istismar edilen piyasaların düzenleme ve denetleme işlevini de yerine getirmelidirler. Finansal Eylem Görev Kuvveti (FATF) tarafından belirlenen Kırk Tavsiye Kararının 23-25. maddeleri düzenleyici ve denetleyici otoritelere ayrılmıştır. Buna göre devletler finansal kurumlarının düzenleme ve denetleme yeteneklerini yeterli düzeye çıkaracaklar, FATF kararlarını etkin biçimde uygulayacaklardır. İlave olarak, suçlu kimseler ve bunlarla bağlantılı kişiler bu finansal kurumlarla bağlantı kurmaktan menedileceklerdir. Finansal kurumlar dışındaki diğer kurum ve kişiler risk temelli olarak gözlemlenecektir. Bu otoriteler finansal ve finansal olmayan iş dünyasına para aklama ve terörün finansmanı konularında rehberlik yapacak ve geri bildirimde bulunacaklardır (FATF, 2015).

2.2. Terörün Finansmanı

Terörün finansmanı kavramı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nce (BMGK) ilk kez 1999'da 1269 Sayılı Kararında kullanılmıştır. Karar'da BM üyesi devletlere siyasi sınırlarında terörün finansmanının önlenmesine dönük tedbirler getirmeleri; failleri kovuşturma ve iade süreçlerini etkinleştirerek, terör eylemlerinin planlanması, fonlanması ve terör eylemlerine girişilmesi için uygun ortamlar sunacak güvenli cennetler oluşumunun önlenmesi yönünde çağrıda bulunulmuştur. BMGK'nin 2001'de aldığı 1373 sayılı Kararında da terörün finansmanını hedef alınmış olup buna göre uluslararası barış ve güvenliğe yönelik her tür terör eyleminin BM'nin prensiplerine aykırı olduğu ifade edilmiştir. Üye devletlere teröre destek sağlayanları cezalandırmak, terörün finansmanını suç kategorisine almak, terör eylemlerine katılmış veya girişimde bulunmuş kimselerin mal varlıklarını dondurmak gibi terörün finansmanı ile mücadele eylemlerine çağırılmaktadır.

BM tarafından terörün finansmanının önlenmesine yönelik diğer önemli bir belge ise 10 Ocak 2000 tarihinde tarafların imzasına açılan Birleşmiş Milletler Terörün Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesidir (TFÖS). Sözleşmede, terörün finansmanına yönelik fon tanımı oldukça geniş tutulmuş olup somut veya soyut, taşınır veya taşınmaz, yasal veya yasadışı yollardan kazanılmış, yasal doküman formatında veya herhangi bir başka formatta (elektronik veya dijital) banka kredileri, seyahat çekleri, banka çekleri, ödeme talimatları, hisse senetleri, bonolar ve kredi mektuplarını kapsayan ama bunlarla sınırlı olmayan terörizmi fonlamaya yönelik her tür kaynak kapsam altına alınmıştır. Sözleşme imzacı taraflara kendi ulusal mevzuatları çerçevesinde terörist fonların kimliklendirilmesi, tespiti, dondurulması ve el konulması için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü getirmektedir. TFÖS, terörle mücadeleye yönelik önceki dokuz BM sözleşmesinden farklı olarak, terör eylemlerinin finansmanına odaklanmıştır. Sözleşmede, terörün finans akışını önlemek için devletler, özel sektör kuruluşları ve finans kurumları arasında işbirliğine gidilmesinin gereğine yer verilmiştir. Taraflara terörün finansmanını suç kabul eden yasal düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirilmiştir (Clunan, 2006: 571).

BM dışında terörün finansmanı ile mücadeleye dönük çalışmalarda öne çıkan diğer iki uluslararası kuruluş ise Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'dır (WB). IMF, 2002'nin başından itibaren ülkelerin terörün finansmanı ile mücadele kapasitelerini geliştirmek amacıyla ülkelere yasal mevzuat geliştirme ve finans sektörünün düzenlenmesi alanlarında teknik destek ve

eğitim desteği sunmaktadır. WB de 2001'den itibaren terörün finansmanı ile mücadelede dönük değerlendirmeleri yapmaktadır (UN, 2008: 65).

Terörün finansmanı alan-yazında da geniş biçimde ele alınmıştır. Vlcek (2008: 25), terörün finansmanını, kaynağı yasal olan ancak muhtemel bir terör eyleminde kullanılması muhtemel olan fon olarak ifade etmiştir. Araştırmacıya göre para aklama, banka soygunu veya uyuşturucu gibi suç içerikli eylemler yanında bağış gibi yasal kaynaklar da teröre finans sağlayabilir. TFÖS'te terörün finansmanı "*Herhangi bir kimse tarafından kısmen veya tamamen sözleşmede belirtilen eylemlerin gerçekleştirilmesinde kullanılması niyetiyle veya kullanılacağını bilerek doğrudan veya dolaylı olarak, yasa dışı bir şekilde ve kasten fon sağlama ve toplama*" şeklinde tanımlanmıştır. 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunda ise Terörizmin finansmanı, suç olarak düzenlenmiş ve "*3 üncü madde kapsamında suç olarak düzenlenen fiillerin gerçekleştirilmesinde tümüyle veya kısmen kullanılması amacıyla veya kullanılacağını bilerek ve isteyerek belli bir fiille ilişkilendirilmeden dahi bir teröriste veya terör örgütlerine fon sağlayan...*" biçiminde düzenlenmiş ve bu fiili işleyen kişi/kişilerin cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Tanımda, eylemin suç sayılabilmesi için belirli bir eylemle ilişkilendirme şart koşulmamış ve kısmen bile kullanılması yeterli sayılmıştır.

Terörün finansmanı iki farklı boyutta ele alınarak incelenebilir. Birinci boyut kaynağın elde edilmesine yönelik eylemleri içerirken ikinci boyut elde edilen bu kaynağın transferini içerir. Kaynak temininde terör örgütlerince kullanılan yöntemler bağış ve yardımlar, haraçlar, terör örgütleriyle bağlantılı şirketler üzerinden gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler (Clarke, 2011; Hussain, 2012), sözde vergiler, (FAS, 06.09.2018), her tür kaçakçılık, insan ve organ ticareti (Hawramy, 2016; Reitano vd. 2017: 3) olarak sıralanabilir. Türkiye'de ikinci boyuta, yani terörün finansmanına ilişkin fon kaynaklarının transferinde MASAK koordinasyon birimi olarak yetkilendirilmiş olup mücadelenin merkezine yerleştirilmiştir. Ancak, henüz finansal kaynağa dönüştürülemediği ancak terörle bağlantılı olabilecek yasadışı akaryakıt ve sigara gibi ticari malların takip ve kontrolü genel ve özel idari kolluk birimlerince gerçekleştirilmektedir.

Terörün finansmanı ile mücadelede yönelik sıklaştırılan tedbirler getirilen ağır müeyyideler sonucu, terör örgütleri fon transferinde takipten sıyrılmak için artık, yasadışı ağlar yerine yasal kurumları tercih etmektedir. Alınan tedbirler karşısında yeni yöntemler geliştiren terör örgütleri, kirli paranın temiz ellerde daha güvenli hareket ettiği gerçeğini fark ederek, fonlarını yasal finansal kurumlar vasıtasıyla, yasal boşlukları kullanarak aklamakta ve aktarmaktadırlar. Terör fonlarının transferinde kullanılan bir diğer yöntem ise paravan şirketlerdir. Bu şirketler terör örgütlerine, fonlarını gizleyerek transfer olanağı sunarlar (Baradaran vd. 2014: 482, 495). Bahsedilen faktörler terörün finansmanı ile mücadeleyi karmaşıktırılmaktadır. Devlet kurumları yanında özel sektör aktörlerinin de mücadeleye dahil edilmelerini gerektirir (Clunan, 2006: 571). Fon akışını kesmeye dayanan bu yaklaşım doğrultusunda, devletler bu şirketlerin şüpheli nakit akışlarını önleyici tedbirler getirmişlerdir (Baradaran vd., 2014: 478).

3. TERÖRÜN FİNANSMANIYLA MÜCADELEDE PİYASA KOLLUĞU UYGULAMALARI

Piyasa kolluğu yaklaşımı terörle mücadelede devletler tarafından farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Tespit edilen örnek uygulamalarda özellikle finansal istihbarat, bankacılık ve sermaye piyasalarının kontrolü öne çıkmaktadır. Piyasa kolluğuyla ilişkili bir kavram olan finansal istihbarat, bireysel ve ticari finans işlemleri hakkındaki enformasyondur. Finansal istihbarat, diğer istihbarat araçlarıyla eşgüdüm halinde, organize suç, çeteler, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm gibi suç faaliyetleri hakkında kolluk kuvvetlerine delil sağlar. ABD'de Hazine Bakanlığı Mali Suçlar Enformasyon Ağı (FinCEN), finansal istihbarat birimi görevi yapmaktadır. Yetkileri mali sistemin yasadışı kullanılması, para aklama ile mücadele ve ulusal güvenliğin sağlanmasıdır (Walton, 2013: 395). ABD'de para transfer hizmetleri de düzenleyici ve denetleyici otoritelerin kontrolü altında yürümektedir. 11 Eylül saldırıları öncesinde bu düzenleyici modelin henüz uygulanmıyor olması nedeniyle saldırıların finans kaynakları tespit edilememiş ve engellenememiştir. Önleyici model olarak da değerlendirilen bu modelde amaç riskleri sıfıra indirmek değil, risk tespitini yüksek düzeye

çıkarmak olmalıdır (Freeman ve Ruehsen, 2013: 12-22). ABD’de terörün finansmanı bağlamında görevli bir diğer düzenleyici otorite ise Gıda ve İlaç İdaresidir- Food and Drug Administration (FDA). Sigara piyasası bu kurum tarafından düzenlenmektedir (FDA, 2019a). FDA geniş düzenleme ve denetleme yetkileriyle donatılmış federal bir düzenleyici ve denetleyici otoritedir (FDA, 2019b). Tütün Kontrol Yasası FDA’ya tütün ve tütün ürünlerinin üretim, dağıtım ve pazarlamasını düzenleme yanında yasadışı tütün piyasasını önleme yetkisi de vermiştir (Department of State, 2019).

DDK’ların terörün finansmanı ile mücadele bağlamında yetkilendirildiği bir diğer ülke ise Birleşik Krallık’tır. Birleşik Krallık’ın terörün finansmanı ile mücadele regülasyon çerçevesi yasama, kolluk birimleri ve düzenleyici otoritelerce şekillenmektedir (Normark ve Ranstorp, 2015: 32). Birleşik Krallık Bağış Komisyonu (Charity Commission). İngiltere ve Galler’de gerçekleştirilen bağışları düzenleme ve denetleme yetkisini haiz, yasal dayanağa sahip bağımsız bir kurumdur. Bağış Komisyonu’nun amacı bağışlarda etkinliği artırmak ve kamu güvenini tesis etmektir. Bağışların terörist veya köktenci gruplar tarafından istismar edilmesini önlemek de bu kurumun yetkisi ve sorumluluğu altındadır. Komisyon bu tür bir risk tespit ettiğinde kolluk birimlerini harekete geçirmektedir (Charity Commission, 2015). Birleşik Krallık’ta terörün finansmanı ile mücadelede görevli otoritelerden birisi Finansal Yönetim Otoritesi’dir (Financial Conduct Authority). Finans piyasaları 58 bin adet finansal hizmet şirketi ve bu otoritenin düzenleme ve denetleme yetkisi altında faaliyet yürütmektedir (FCA, 2019).

Kanada’da DDK’ların terörün finansmanı ile mücadelede kullanımında finansal istihbarat öne çıkmaktadır. Kanada Finansal İstihbarat Birimi- Canadian Financial Intelligence Unit (FIU)- ve Finansal Kurumları Denetim Ofisi- Office of the Superintendent of Financial Institutions (OSFI)- ve Kanada Finansal Transfer ve Rapor Analizi Merkezi-Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada (FINTRAC)- Kanada Hazine Ajansı- Canada Revenue Agency (CRA) öne çıkan düzenleyici kurumlardır. FIU kolluk veya istihbarat birimlerine bağlı bir yapı olmayıp, Maliye Bakanlığı bünyesinde teşkil edilmiş idari ve düzenleyici otoritedir. Kurum Kanada’nın para aklama ve terörün finansmanı ile mücadele rejiminin kilit unsuru olup tespit, önleme ve caydırıcılık işlevi görmesinin yanında kişisel verilerin korunması işlevini de görür. OSFI, Kanada finans sisteminin güvenli biçimde işleyişini sağlamak için oluşturulmuş bir düzenleyici ve denetleyici otoritedir. Federal düzeyde faaliyet yürüten bankalar, sigorta şirketleri, kredi kurumları gibi yapıları denetleme yetkisine sahiptir OSFI faaliyetlerinde FINTRAC ile işbirliği içindedir. Düzenlediği piyasalarda faaliyet yürüten finans kurumlarından elde ettiği gelirlerle faaliyet yürütür (OSFI, 2019). FINTRAC ise finans sektörü ile kolluk birimleri arasında aracılık yapan ve amacı sektör paydaşlarının güvenini kazanma amaçlı teşkil edilmiştir. FINTRAC’ın ana fonksiyonu finansal enformasyon havuzu oluşturmak, bu enformasyonlara dayalı analizler yapmak ve elde ettiği bulguları yetkili kamu otoriteleriyle paylaşmaktır. Bunun yanında FATF tavsiye kararlarında yer alan para transferlerinin bloke edilmesi, banka hesaplarının dondurulması ve finans sektörünün eğitilmesi ve araştırılması yapılması, halkın bilinçlendirilmesi gibi yükümlülükleri de yerine getirir. Son dönemde FINTRAC para aklama ve terörün finansmanına ilişkin raporlar da yayımlamaktadır. CRA, Kanada’da bağış faaliyetlerini düzenleyen federal düzenleyici otoritedir ve terörle mücadeleye dönük bağış sisteminin teröristlerce istismarının önlenmesi, diğer kurumlarla konuyla ilişkili bilgi paylaşımı ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi fonksiyonunu yürütür. Terörle ilişkili olduğundan şüphelendiği bir bağış izleme soruşturma yetkisine sahiptir (Normark ve Ranstorp, 2015).

4. TERÖRİZMİN FİNANSMANINDA YASADIŞI SİGARA PİYASASI

Araştırmacılara göre yasadışı sigara piyasasının oluşmasında, sigaranın yasal ve yasadışı piyasa fiyatları arasında ciddi bir fark olması, farklı vergilendirmeler nedeniyle ülkelerde birbirinden farklı yasal piyasa fiyatlarının oluşması, sınır ve gümrük muhafaza birimlerinde yolsuzluk ve rüşvet olaylarının artması ve sigara şirketlerinin ürünlerinin yasadışı ticaretine göz yummaları önde gelen faktörlerdir (Shelley ve Melzer, 2008: 4). Devletlerin ekonomik, toplumsal ve insani nedenlerle sigara kullanımının azaltılmasına yönelik politikaları, belirlenen amaca hizmet etmenin yanında yasadışı bir sigara piyasasının oluşmasını da körüklemektedir. Sigara kullanımını azaltmak için özel tüketim vergilerinin yükseltilmesine karşılık, yasadışı sigara piyasası eylemlerini önlemeye dönük caydırıcılıktan uzak idari ve cezai yaptırımlar, kullanıcıları kaçak tütün mamullerine yöneltirken,

sigara kaçakçılığını cazip hale getirmektedir (Gürel, 2015: 19). Tütün ürünlerine getirilen yüksek vergi uygulamasının halk sağlığı üzerinde olumlu bir etki yarattığı yönünde geniş bir mutabakat olmakla birlikte, yasadışı piyasalardaki düşük fiyatlar, yasal piyasalarda yükseltilen sigara fiyatlarının yarattığı caydırıcı etkiyi zayıflatmaktadır. (Alderman, 2012). Kullanıcılar sigara kullanımını bırakma veya seyreltme yanında yasadışı ürünlere de yönelebilmektedir. Örneğin, Romanya, Sırbistan ve Ukrayna’da 2000-2005 yılları arasında sigara fiyatlarındaki artış, yasadışı sigara piyasasını %80 büyütürken yasal sigara piyasasını %30 küçültmüştür. Sigara fiyatlarının çok yüksek olması nedeniyle Birleşik Krallık da benzer biçimde, sigara kaçakçıları için popüler hedeflerden biri olmuştur (Nagy, 2012: 30, 36).

Sigara kaçakçılığı son dönemde organize suç grupları ve terör örgütlerinin de ilgisini çekmiş ve bu yapılar finansal kazanç ve fon temini için bu piyasada da varlık göstermeye başlamışlardır. Uyuşturucu, silah, nükleer madde ve insan kaçakçılığı ile insan ticareti gibi diğer organize suç faaliyetleri karşısında sigara kaçakçılığı daha masum görünebilmektedir. Buna bağlı olarak, sigara kaçakçılığı kolluk birimleri tarafından çoğunlukla göz ardı edilmekte, suç grupları ve terör örgütleri tarafından istismar edilerek, finans kaynağı olarak kullanılmaktadır (Shelley, 2018). Kolluk birimleri yanında araştırmacılar da sigara kaçakçılığı gibi yöntemlerle elde edilen terör gelirlerine gerekli önemi vermemektedirler (Shelley ve Melzer, 2008: 2). Bunlara ilaveten, tespit edilme ve terörün finansmanı ile ilişkilendirmede taşıdığı düşük olasılık nedeniyle sigara kaçakçılığı organize suç ve terör örgütlerince tercih edilmektedir (Saidi ve Prasad, 2015: 5). Terör örgütleri sigara kaçakçılığını bizzat gerçekleştirmelerinin yanında, kontrol altında tuttıkları bölgelerde bu tür faaliyetlere izin vermek veya koruma sağlamak karşılığında, kaçakçılık yapan şahıslardan farklı adlarla alınan paylardan gelir elde etmektedirler (Gürel, 2015: 19, 20).

Sigara kaçakçılığının terörün finansmanında kullanılması kolluk birimleri, uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından ortaya konan raporlar ve diğer araştırmalarla ampirik olarak da desteklenmektedir. Kuzey Amerika, Avrupa, Türkiye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Irak dahil olmak üzere, çeşitli ülkelerde ve bölgelerde de sigara kaçakçılığının teröristlerin finansmanının bir aracı olduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır. Organize suç ve terör örgütleri fiyat farklılıkları, düşük vergi veya vergi muafiyeti ve korsan satış gibi araçları avantaja çevirerek elde ettikleri sigaraları başka yerde yüksek fiyata satarak fon elde etmektedirler (Rollins ve Wyler, 2013: 12).

Sigara kaçakçılığının fon amaçlı kullanımına verilebilecek örneklerden birisi İrlanda Kurtuluş Ordusu’nun (IRA) faaliyetleridir. IRA, bu piyasadan, özellikle bio-dizel ve sigara kaçakçılığından fon temin etmektedir (Rollins ve Wyler, 2013: 11; Hawramy, 2016; US Government, 2015). Terör finansmanı alanındaki mevcut eğilim doğrultusunda, IRA, sigara kaçakçılığı ve yasadışı yakıt satışı yoluyla milyonlarca dolar gelir elde etmek için suç örgütleri ile ittifaklar oluşturmaktadır (Billingslea, 2004). El Kaide’nin, Süveyş Kanalı üzerinden İrlanda’ya transit deniz taşımacılığı yoluyla naklettiği sigaralar IRA ile bu örgüt arasında gerçekleştirilen işbirliği ile piyasaya sürülmekte veya diğer bölgelere nakledilmektedir (US Government, 2015).

Güney ve Kuzey Amerika, terör örgütlerinin sigara kaçakçılığı eylemlerinin yoğunlaştığı bölgelerden bir diğeridir. Paraguay, Brezilya ve Arjantin arasında kalan bölge (Three Border Area-TBA) terörün finansmanı açısından önemlidir. Paraguay’da üretilen yasadışı sigaralar başta FARC ve Hizbullah olmak üzere, burada faaliyet yürüten terör örgütleri açısından başta gelen finans kaynağı görevi görmektedir (Keshavarz, 2015). Hizbullah’ın sigara kaçakçılığı bağlantısının varlığı ABD birimlerince de delillendirilmiştir. 2003’te ABD Tütün, Alkol ve Ateşli Silahlar Bürosu, sigara kaçakçılığının terör örgütlerinin başlıca fon kaynaklarından biri olduğunu rapor etmiştir. Gerek medyada yer alan bilgiler ve gerekse yargı kararları bu raporda beyan edilen hususları doğrular niteliktedir. ABD’nin Kuzey Carolina ve Virginia eyaletlerinden Detroit ve Michigan eyaletlerine doğru oluşan kaçak sigara koridorunun Hizbullah ile bağlantısı tespit edilmiştir (vanDijck, 2007: 8).

Afrika ve Ortadoğu yasadışı sigara piyasasının yoğunlaştığı yerler arasındadır. Bölgede Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) (Hawramy, 2016; Saidi ve Prasad, 2015: 4), Hamas, PKK ve Hizbullah (Rollins ve Wyler, 2013: 11), El Nusra ve El Kaide (Saidi ve Prasad, 2015: 4) sigara kaçakçılığından fon temin eden yasadışı yapılardır. İŞİD Irak ve Suriye’de kontrol ettiği bölgelerdeki sigara ticaretini manipüle ederek kazanç sağlamaktadır (Hawramy, 2016). Bir kısmını sigara kaçakçılığından elde

ettikleri gelirlerle DAESH, El Nusra, El Kaide gibi örgütler etki alanlarını Mağrip'ten Mashrek ve Körfez'e kadar genişletmişlerdir (Saidi ve Prasad, 2015: 4).

Yasadışı sigara piyasası PKK terör örgütü tarafından da uzun zamandır fon temin etmede kullanılmaktadır (Rollins ve Wyler, 2013: 11). FATF'nin (2012: 27) ABD kaynaklarından aktardığına göre, 2002'de Avrupa Topluluğu (AT), sigara kaçakçılığını çevreleyen para aklama faaliyetleri gerçekleştirdiği gerekçesiyle, bir Amerikan tütün şirketine dava açtı. Şikâyete göre, şirket Irak ile olan ticaret ambargosunu ihlal etmiş ve PKK'ya 1990'lı yıllarda Türkiye'nin doğu bölgelerine taşınan her sigara konteyneri için ücret ödemiştir. Sigaralar, Türkiye'den, PKK'nın Irak'ta kontrol ettiği bölgelere kaçırılmıştır. Elde edilen kazancın, Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren PKK ve diğer terör örgütlerini finanse ettiğinden şüphelenilmiştir. İronik biçimde, 1990'larda kaçak sigaraların Irak'a akışını kontrol eden PKK terör örgütü, şimdi Irak'tan çıkan sahte sigaraların kaçakçılığını kontrol etmektedir. Avrupa yetkili otoriteleri, PKK terör örgütü üyelerinin Avrupa'da, Irak bağlantılı sigara kaçakçılığı yaptıklarını belgelendirilmiştir (Beelman, 2002). Diyarbakır Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele (KOM) Şube Müdürlüğü'nce uluslararası gümrük kaçağı sigara ticareti yapan kişilere yönelik düzenlenen 'Filtre' operasyonunda, 2 milyon 35 bin paket gümrük kaçağı sigara ele geçirilmiş ve devletin yaklaşık 80 milyon YTL zarara uğratıldığı açıklanmıştır (CNN Türk, 2008). Sigara kaçakçılığı suçundan gözaltına alınan S.K.'nin terör örgütü PKK'nın kaçakçılardan sözde "gümrük" vergisi aldığına dair ifadesi PKK'nın sigara kaçakçılarından sağladığı fona ilk somut örnek teşkil etmesi nedeniyle "sigara/terör" raporuna girmiştir (İnternethaber, 2012). PKK terör örgütünün Türkiye'nin doğu ve güneydoğu sınırlarının dışında sözde gümrük noktaları oluşturduğu ve buralardan geçiş yapan sigara kaçakçılarından vergi adı altında haraç olarak büyük gelir sağladığı belirlenmiştir (KOM, 2015). Muş merkezli 4 ilde yapılan operasyonlarda ise 26 bin 796 paket kaçak sigara, kaçakçılıktan elde edildiği değerlendirilen 59 bin 745 TL ile PKK terör örgütünü simgeleyen bez parçaları ele geçirilmiştir (Habertürk, 2017). 2017 yılında, Türkiye'de satış izni bulunan sigaraların taklitlerinin yapılarak, sahte bandroller ile piyasaya sürüldüğü tespit edilmiş, bahsi geçen sigaraların Irak'ın kuzeyinde bulunan fabrikalarda üretilerek bandrollendiği yönünde bilgilere ulaşılmıştır (KOM, 2017: 31). İstanbul KOM Şube Müdürlüğü ekipleri de sigara, göçmen ve akaryakıt kaçaklığı yoluyla elde ettiği geliri PKK'ya aktaran bir suç grubunu çökertmiştir (Zengin, 2018). Türkiye bağlamında terörün finansmanı bağlantılı kaçak sigaraların daha çok idari ve adli kolluk (polis ağırlıklı) uygulamaları vasıtasıyla ele geçtiği görülmektedir. Yasadışı sigaraların tespit ve ele geçirilmesinde gerek TAPDK ve gerekse halefi olan TAD'ın, yasadışı sigara tespiti ve ele geçirilmesi faaliyetleri konusunda alan-yazında ve kurum raporlarında herhangi bir veri ve bilgiye rastlanmamıştır. Kurumun yasadışı sigara ticareti ile mücadeledeki katkısının, kimyasal analiz raporu düzenlemek ve koordinasyon toplantılarına iştirak etmekten ibaret olduğu söylenebilir.

5. TÜRKİYE'DE PİYASA KOLLUĞU VE TÜTÜN VE ALKOL DAİRESİ

Türk yönetim yapısındaki DDK'lar yasal dayanaklarını, Anayasa'nın 167. maddesindeki "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler." hükmünden alırlar. 1980 sonrası hız kazanan liberalleşme politikalarının Türk yönetim yapısına yansımaları bağlamında kurulan DDK'larla Türkiye'de öncelikle yeni bir politika uygulama tekniği oluşturmak hedeflenmiştir (Tekinsoy, 2007: 127). Türkiye'de kurulan DDK'lar dünyadaki örneklerinden çok da farklı olmayan ve ekonomik kamu düzenini koruma amacı güden özel kolluk birimleri olarak görülebilirler (Günday, 1999: 61; Sever, 2015). Bu yapılar mali kolluk olarak adlandırılmakta, devlet mekanizması içinde yer almakta ve düzenleme ve denetleme yetkisi taşımaktadırlar (Akıncı, 2001: 4). Piyasa ekonomisinin sağlıklı işleyebilmesi, ihlallerin engellenmesi ve aksaklıkların giderilmesi ihtiyacı bu kurumları yaratmıştır (Özkan, 2009). DDK'lar, ulusal alan-yazın çalışmalarında geniş ilgi görmelerine karşılık idari kolluk niteliklerine değinen çalışma sayısı kısıtlıdır.

Bu çalışmada, 2017 yılına kadar Türk yönetim yapısında bir DDK olarak faaliyet gösteren ancak bu yıldan sonra Bakanlık tüzel kişiliği bünyesine alınan TAPDK'nın (TAD), terörün finansmanı ile mücadele bağlamında, yasadışı sigara ticaretiyle mücadeledeki piyasa kolluğu rolü incelenmiştir. Mevcut yasal düzenlemelerde, Türkiye'de terörün finansmanı ile mücadelede yetki

ve sorumluluk Mali Suçlar Araştırma Kurulu'na (MASAK) verilmiştir. MASAK diğer birimlerle koordinasyonu sağlamakla da yetkilendirilmiştir. MASAK, 1996'da 4208 sayılı kanunla kurulmuş ve 1997'de faaliyete başlamıştır. Görev ve yetkileri 2006'da 5549 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiştir. Kanunun MASAK'ın yetkilerini düzenleyen 19. maddesi 703 Sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kurumun yetkileri mevzuatta dağınık biçimde düzenlenmiştir. 5549 sayılı yasaya göre MASAK, mali istihbarata ilişkin tüm süreçleri işletmenin yanında, vergi, gümrük ve ticaret müfettişleri, bankalar yeminli murakıpları, hazine kontrolörleri, sigorta denetleme uzman ve aktüerleri, BDDK ve SPK uzmanlarından oluşan denetim elemanları vasıtasıyla denetim de yaptırabilir. Denetim elemanları görevlerini yaparken tespit ettikleri ihlalleri MASAK'a bildirmekle yükümlüdür. Bankacılık, sigortacılık, bireysel emeklilik, sermaye piyasaları, ödünç para verme ve diğer finansal hizmetler ile posta ve taşımacılık, talih ve bahis oyunları alanında faaliyet gösterenler; döviz, taşınmaz, değerli taş ve maden, mücevher, nakil vasıtası, iş makinesi, tarihi eser, sanat eseri ve antika ticaretini yapan veya aracılık edenlerle noterler, spor kulüpleri ve Cumhurbaşkanınca belirlenen diğer alanlarda faaliyet gösterenler, görevleri esnasında tespit ettikleri yasa ihlallerini MASAK'a bildirmekle yükümlüdürler. Ekonomik olaylara, servet unsurlarına, vergi mükellefiyetlerine, nüfus bilgilerine ve yasa dışı faaliyetlere ilişkin kayıt tutan kamu örgütlerinin bilgi işlem sistemleri MASAK'ın erişimine açıktır. MASAK'a bildirimde bulunması yükümlülüğü yüklenerek, mali suçlar ve terörün finansmanı ile mücadelede dahil edilen DDK görevlileri BDDK ve SPK uzmanlarından ibarettir.

Diğer yandan, tütün ve tütün ürünleri ile alkollü içki kaçakçılığı 5607 sayılı yasayla düzenlenerek yaptırım altına alınmış olmasına rağmen, yasanın 19. maddesinde, kaçakçılığı önleme, izleme ve araştırmakla görevlendirilenler, mülkî amirler, Gümrük Müsteşarlığı personeli ile EGM, J.Gn.K.lığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı personeli olarak sıralanmış olup, TAD birimlerine burada yer verilmemiştir. Yasada, söz konusu maddelerin kaçakçılığını yapmak ağırlaştırıcı neden olarak düzenlendiği halde, temel gayesi, kaçakçılık faaliyetlerinin temel emtialarından olan sigaranın piyasasını düzenlemek ve denetlemek olan bir kuruma yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir.

Tütün piyasası Türkiye'de 1984 yılına kadar devlet tekelinde iken bu yıldan sonra piyasa aktörlerine açılmış, 2002 yılında ise 4733 sayılı yasayla, tütün ve alkol piyasasını düzenlemek ve denetlemek için TAPDK tesis edilmiştir (Bknz. Gültekin Karakaş, 2014). Yasayla, "Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü" kaldırılarak yerine kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip "Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu" tesis edilmiştir. 5752 sayılı yasayla getirilen değişiklikle, kurumun adı "Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu" olarak değiştirilmiştir. 4733 sayılı Kanun'da kurumun gelirleri, mamul üretimi, satışı ve uygunluk belgesi başına alınacak tutar; tescil, izin ve ruhsat harçları ve bu kanunda yer alan idari para cezalarının %25'i olarak sıralanmıştır. Bu bağlamda, mali özerkliği olan Kurumun ihtiyaç duyduğu gelir kaynaklarını büyük oranda yürüttüğü düzenleme ve denetleme işlemleri karşılığında, piyasa aktörlerinde temin ettiği söylenebilir.

4733 sayılı kanunun 2-5 maddelerinin 696 sayılı KHK ile değiştirilmesiyle, 2017 yılında varlığına son verilen TAPDK'nın görevleri, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na devredilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sürecinde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlıkları "Tarım ve Orman Bakanlığı" adı altında birleştirilmiş, bakanlık bünyesinde TAD kurulmuştur. TAD başkanlık ve başkanlığa bağlı dört daire başkanlığından (Tütün ve Tütün Mamulleri Daire Başkanlığı, Alkol ve Alkollü İçkiler Daire Başkanlığı, Piyasa Düzenleme ve Kontrol Daire Başkanlığı, İdari İşler ve Koordinasyon Daire Başkanlığı) müteşekkildir. TAD'ın ihtiyaç duyduğu yerlerde irtibat noktaları tesis edebileceği düzenleme altına alınmıştır.

TAD görevleri açısından ele alındığında, 4733 sayılı yasanın 4B maddesinde TAPDK'ya tevdi edilen görevlerin aynen TAD'a devredildiği görülmektedir. Bu görevlerden mevcut çalışma açısından öne çıkanlar tütün ve alkol piyasasında üretim, satış ve sunuma ilişkin izin ve yetki belgesi vermek, piyasanın takip ve kontrolünü sağlamak, tüketici bilinci oluşturmak, rekabet ve reklam koşullarını belirlemek, tütün, tütün mamulleri, etil alkol, metanol ve alkollü ürünler konusunda analizler yapmak, gerçek ve tüzel kişilerin işlemlerini görev alanı itibarıyla incelemek ve denetlemek, yasadışı ticareti önleyecek faaliyetleri yürütmek, gerektiğinde bu hususlarda yetkili

kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapmak, piyasalarda görülen aksaklıklara ilişkin çalışmalar yürütmek biçiminde sıralanmıştır. 12.11.2008 tarihli ve 27052 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Yönetmeliği’nde ise TAPDK “tütün, tütün mamulleri, alkol ve alkollü içkiler piyasalarındaki faaliyetlerin düzenli, şeffaf ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli sektörel düzenlemeleri yapmak veya karar ve tedbirleri almak ve bunları uygulamak, piyasa faaliyetlerini izlemek ve denetlemek” ile yükümlü kılınmıştır.

4733 sayılı yasanın TAPDK’ya yüklediği görevlerde iki amaç gözetilmiştir; birincisi piyasa etkinliğinin sağlanması diğeri ise tüketimden kaynaklanan zararlı etkilerin önlenmesidir. TAPDK Türkiye’de tütün ürünlerinin üretim ve ticaret politikasını bu iki amaç doğrultusunda çıkardığı yönetmelik, tebliğ ve kurul kararları ile belirleyip uygulayagelmiştir. Yasadışı tütün ve tütün ürünü ticaretiyle mücadele hususunda TAPDK’nın faaliyetleri, eşgüdüm çalışmalarına katılmak ve inceleme için gönderilen kaçak ve sahte ürünler için bilirkişi raporları hazırlamaktan ibaret olmuştur. Piyasalara zarar vermeye dönük eylemler ciddi yaptırımlarla karşılık bulurken kamu sağlığı, güvenliği ev esenliği gerekli ilgiyi görememiştir. Yasayla kuruma izleme ve denetim yetki ve görevleri verildiği halde, kurumun gerekli altyapı oluşturulmadan teşkilatlanması ve taşra teşkilatının bulunmamasına bağlı olarak, saha çalışmalarını aktif biçimde yürütememiştir. Üretici şirket tesisleri dışında başka bir alanda denetim yapılamamıştır (Evrengil, 2014: 29, 30).

Kurumun Tütün ve Alkol Dairesine dönüştürüldüğü 2017 yılı sonrasına ait herhangi bir faaliyet raporuna ulaşamamıştır. Ancak, TAPDK yapısına sahip olduğu dönemdeki yıllık faaliyet raporları incelendiğinde, kolluk kuvvetleri tarafından kaçak ve sahte zannı ile yakalanan tütün ve tütün mamulleri için TAPDK tarafından düzenlenen analiz raporu sayısının 2004’te sadece 169 iken 2014’te bu rakamın 5007’ye, 2017’de ise 11.710’a yükseldiği görülmüştür. 2014 yılında itibaren analiz sayısında görülen ciddi artışın nedenleri şöyle sıralanabilir; öncelikle, 28.11.2013 tarihi itibarıyla, 6455 sayılı Kanununun 33. maddesi ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 257. maddelerinde yapılan değişikliklerle, kolluk birimleri tarafından ele geçirilen yasadışı sigaralardan alınan numunelerin analiz için TAPDK’ya (veya TAD’a) gönderilmesi uygulamasıdır. Bu değişikliklerle, üzerinde bandrol bulunmayan 5000 adet (250 paket) ve üzerindeki sigaranın yakalanması halinde, yakalama/el koyma işlemini gerçekleştiren ilgili kolluk birimleri tarafından; yakalama/el koyma işlemine ilişkin düzenlenen tutanağın bir örneği ile yakalanan/el konulan tüm mallardan alınan yeterli sayıda numune, söz konusu malların hangi ithalatçı ya da imalatçıya ait olduğunun tespiti için Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumuna gönderilmeye başlanmıştır. TAPDK’da tütün eksperleri unvanına haiz uzmanlar ve tütün teknolojisi mühendisi tarafından, numuneler üzerinde yapılan analiz sonucunda sigaraların emsal bedellerini, malların ithalatçı veya imalatçı bazında ayırımını içeren bir değerlendirme raporu düzenleyerek yakalamanın/el koymanın gerçekleştiği yerdeki vergi dairesi başkanlığına veya defterdarlığa gönderme işlemine başlanmıştır (Bknz. TAPDK, 2013; TAPDK, 2017). Ancak yakalanan malların ne kadarının terörün finansmanı ile bağlantılı olduğu yönünde bir veriye ulaşamamıştır. Analiz sayısında yaşanan artışın ikinci nedeni ise kamuoyunda çözüm süreci olarak adlandırılan, terörle mücadelede silahlı güç yerine uzlaşmaya dayalı çözüm yollarının denendiği politikanın başarısızlığa uğraması sonrasında, uygulamaya konan terörizmle aktif ve önleyici mücadele kapsamında, terörün finans kaynaklarına yönelik tedbirlerin sertleştirilmesi ve genişletilmesi sonucunda, kaçak sigara operasyonlarındaki artış olabilir.

TAPDK’nın TAD’a dönüştürülmesi sonrasında kurumun kaçak sigaraya ilişkin herhangi bir raporuna ulaşamamıştır. Tütün ve tütün ürünleri ile alkol piyasasını düzenleme ve denetleme yetkisine sahip bir DDK olan TAPDK, taşra yapılanmasına sahip olmayıp, taşradaki faaliyetlerini il valilikleri aracılığıyla, idari kolluk birimleri eliyle yürütmüştür. Kurulun yetki ve görevlerinin TAD’a aktarılmasıyla birlikte, bakanlık bünyesinde bu yetki ve görevlerin merkez ve taşra birimleri arasında paylaşımı için yönetmelik düzenlemesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Gerek TAPDK, gerekse TAD yapısında, kurumun sigara kaçakçılığıyla mücadelede bir genel kolluk kuvveti gibi faaliyet yürütebilmesi araç-gereç ve personel kaynaklarındaki yetersizlikler nedeniyle olanaklı görünmemektedir. Bunun yanında, kuruma yasal mevzuatla tanınan yetkiler de sınırlıdır. Mevcut uygulamada kolluk birimleri tarafından ele geçen yasadışı sigara ürünlerinden

gönderilen numuneler laboratuvarlarda incelenerek, düzenlenen raporlar ilgili birimlere gönderilmektedir. Yasadışı sigaralarla bağlantısı kolluk birimlerince tespit edilen kişilere idari müeyyide uygulama yetkisi TAD'a aittir.

TAPDK mali, özerkliği haiz bir DDK olduğu için sigara kaçakçılığıyla mücadelede idari kolluk birimlerini, kendi mali kaynaklarıyla daha fazla destekleyebilirken, TAD'a dönüşümle birlikte Bakanlık bütçesinden aldığı paylarla faaliyet yürüten, mali özerkliğini yitirmiş bir yapıya bürünmüş olup, mevcut yapısıyla, genel kolluk birimlerine gerekli desteği sağlamada yetersiz kalabilmektedir.

6. SİGARA KAÇAKÇILIĞIYLA ETKİN MÜCADELE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Sigara kaçakçılığıyla mücadelede yürütülen politika seçenekleri vergi oranlarını değiştirmek, ulaşım ve toptan piyasa fiyatı regülasyonları yoluyla kaçak sigara arzını düşürmek, tüketicileri bilinçlendirerek kaçak sigaradan uzak tutmak ve kolluk ve soruşturma birimlerini güçlendirerek cezaları caydırıcı hale getirmek şeklinde dört kategoride ele alınmaktadır (Merriman, 2002: 36). Türkiye'de toplum sağlığı bağlamında sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik uygulanan politika, bandrollü sigaradan alınan vergi oranını yüksek tutmaktır. Böylece sigara tüketimini düşürmenin yanında vergi geliri sağlamak da amaçlanmaktadır. Sigara kullanımından kaynaklı sosyal maliyetleri, toplumun geneli yerine kullanıcılarına yüklemek biçiminde de ele alınabilecek olan bu yaklaşım, sigara fiyatlarının yüksekte tutulması durumunda, kullanım miktarının ve kullanıcı sayısının düşeceği varsayımından hareket etmektedir ancak bu yaklaşımda, kullanıcıların daha ucuza temin edecekleri kaçak sigaralara yönelme tercihi göz ardı edilmektedir. Sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik kamu spotlarında ise kaçak sigara ve terörün finansmanı bağlantısına değinilmediği görülmektedir. Sigara kaçakçılığıyla mücadelede tercih edilen yöntemin, kolluk ve soruşturma birimlerini güçlendirmek ve cezaları caydırıcı hale getirmek olduğu söylenebilir. Ancak uygulanan yöntemin sigara kaçakçılığıyla mücadelede yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.

Terörün finansmanı ile mücadelede banka hesapları ve sermaye araçlarının takip ve kontrolü yanında, uyuşturucu, sigara, petrol gibi yasadışı malların yasadışı nakil ve ticaretlerinin de önüne geçmek gerekir. Türkiye'de terörün finansmanı bağlamında başta PKK olmak üzere, terör örgütleri doğrudan uyuşturucu, silah, insan, sigara ve akaryakıt kaçakçılığı yaparak veya kaçakçıları haraca bağlayarak gelir elde etmektedirler. Genel kolluk ve güvenlik birimleri uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığıyla mücadelede etkin görev yürütürken sigara kaçakçılığında bu yöntem yetersiz kalabilmektedir. Sigara kaçakçılığıyla mücadelede regülatif önlemler uygulamak TAPDK'nın faaliyet yürüttüğü dönemde, kayda değer bir başarı elde edilememiş olsa da, denenmiştir. 696 sayılı KHK ile idari özerkliğe sahip TAPDK'nın, politika belirleme vasfını yitirmiş uygulayıcı bir bakanlık dairesine dönüştürülmüş olmasının, kaçak sigarayla mücadele etkinliğini etkileme düzeyi ve yönü zaman içerisinde ortaya çıkacak politika çıktılarıyla görülecektir. Kurumsal dönüşümün iki muhtemel çıktısının olacağı öngörülmektedir. Birincisi, Türkiye'de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte, bakanlıkların politika belirleme işlevleri zayıflatılarak, cumhurbaşkanlığı tarafından alınan kararların uygulayıcısı konumuna indirgenmeleri nedeniyle, bakanlık bünyesindeki bir daire başkanlığının sigara kaçakçılığıyla mücadele politikasını zayıflatma ihtimalidir. Kendi mali kaynaklarına, kamu tüzel kişiliğine, teknik bilgiye ve idari özerkliğe sahip bir düzenleyici otoritenin mücadelede daha başarılı olacağı söylenebilir. İkincisi ise bakanlık bünyesinde, zaten kurulu olan bakanlık taşra örgütlenmesi vasıtasıyla, TAD'ın sigara kaçakçılığıyla mücadelede daha etkin görev yapabilme ihtimalidir. Çünkü TAPDK'nın mücadelede etkinliğinin kısıtlayan faktörlerden birisi, sadece merkez örgütlenmesi olup, taşra örgütlenmesine sahip olmamasıydı. Hangi olasılığın gerçekleşeceğini öngörebilmek şuan için mümkün görünmemekte olup, dönüşümün, sigara kaçakçılığıyla mücadele etkinliğine yansımalarını görebilmek için uygulama sonuçlarını görmeye ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Jandarma, polis, sınır güvenliği ve gümrük muhafaza gibi idari kolluk birimleri kullanılmaya devam edilebilir. Bu mücadele yöntemlerinin başarılı biçimde uygulanması neticesinde, yasadışı piyasa aktörleri açısından risk artacaktır. Bu yasadışı aktörler, kolluk birimlerine yakalattıkları sigaraların maliyetini de piyasaya sürdükleri ürünlere ilave edeceklerdir. Yasadışı piyasalarda

ürünün fiyatını belirleyen hususlardan biri aracı kademelerin sayısı, diğeri ise piyasanın riskidir. Kaçak sigaraların fiyatının artmasına neden olacak bu politika, yasal sigara fiyatlarının düşük olması durumunda etkin bir çözüm yöntemi olabilir. Ancak, yasal sigara fiyatlarıyla kaçak sigara fiyatları arasındaki fark yüksek olursa bu politikanın etki düzeyi düşük kalabilir.

Fiyat regülasyonları ve toplumun bilinçlendirilmesi suretiyle yasadışı sigara piyasasıyla mücadele etmek bir diğeri politika seçeneği olabilir. Bu politikanın başarıya ulaşabilmesi için öncelikle hükümetlerin sigara vergilerini mali kaynak olarak görmemeleri gerekir. Bandrollü sigara fiyatlarının ve vergi oranlarının belirlenmesinde tüketici davranışı, yasadışı piyasalar, terörün finansmanı ve kontrolsüz ve sağlıksız şartlarda, standartlardan yoksun kaçak sigaraların sebep olacağı sağlık sorunları gibi farklı faktörler de dikkate alınmalıdır. Sigara fiyatının belirlenmesinde, kullanıcıları kaçak sigara yerine bandrollü sigara kullanımına teşvik edecek fiyat eşiği belirlenmelidir. Bunun gerçekleşmesi ise polisiye tedbirleri sıklaştırarak, kaçakçılar için risk maliyetini artırmak suretiyle yasadışı sigara fiyatlarını yükseltmeye zorlarken regülatif tedbirlerle bandrollü sigara fiyatlarını aşağı çekecek tedbirlerle mümkündür.

Bir diğeri seçenek olarak kamu spotlarıyla halkın bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Bilinçlendirme sağlanırken öncelikle insan sağlığına verdiği zarar vurgulanabilir. Türkiye özelinde, sigara kaçakçılığıyla mücadelede terörün finansmanına yapılacak vurgu, ideolojik olarak PKK terör örgütünü ve diğeri terör örgütlerini yadsımayan toplum kesimlerine mensup kullanıcılar üzerinde, beklenenden aksi yönde bir etki yaratarak, kaçak sigaraya olan talebi teşvik edebilir. Ele geçirilen kaçak sigaralar üzerinde, uzmanlarca analizler yapılarak, üretim yerleri, kimyasal içerikleri, dağıtım kanalları, ülkeye giriş yerleri gibi ayırıcı hususlar belirlenerek, yakalanan sigaraların terör örgütleriyle bağlantıları ve kaçakçılık olaylarının birbirleriyle ilişkileri ortaya konabilir.

Bu bağlamda, sigara kaçakçılığıyla mücadele etmek suretiyle gerçekleştirilecek olan terörün finansmanının önlenmesinde etkin çözümün, geleneksel kolluk faaliyetlerini regülatif yöntemlerle desteklemek olduğu söylenebilir. Sigara kaçakçılığıyla mücadelede tek başına polisiye tedbirler uygulamak, sebebine bakmaksızın, ağır kesicilerle ağrıyı dindirmeye benzer. Hâlbuki, sigara kaçakçılığı eylemini bir semptom olarak ele alır ve bu semptomun perde gerisindeki hastalık giderilirse tedavide başarı şansı artacaktır. Regülatif yöntemlerle, sigara kaçakçılığının arkasındaki nedenler ortaya konarak, sorunun kaynağını belirlemek isabetli bir politika seçeneği olarak değerlendirilmektedir.

Bu seçeneğin hayata geçirilebilmesi için öncelikle yasal mevzuat hükümlerinde ve TAD'ın yapılanmasında revizyona gidilebilir. TAD, bakanlık bünyesinde görevli bir özel kolluk birimi olarak görevlendirilip, buna göre teçhiz edilebilir. Bu bağlamda öncelikle TAD'ın il ve ilçe tarım müdürlüklerindeki taşra örgütlenmesi kurularak, personel ve diğeri kaynaklarında nicel ve nitel anlamda iyileştirme sağlamak, birimin yetki ve sorumluluklarını ihtiyaçlara uygun biçimde revize etmek, merkez ve taşra birimleri arasında yetki ve görev paylaşımını gerçekleştirecek idari düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesi gereklidir. Başta idari kolluk birimleri olmak üzere, diğeri mücadele birimleriyle eşgüdüm içinde çalışmasını sağlayacak yasal mevzuatın oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Terörün finansmanının güncel popüler kaynakları arasında yer alan kaçak sigara sektörü ile mücadele edecek birimlerin eşgüdüm içerisinde hareket etmelerini, bu birimler arasında oluşturulmuş protokoller veya diğeri idari düzenleyici işlemler yerine, yasal düzenlemeyle ele almak, bu birimleri işbirliğine zorlayarak, mücadelede etkinliği artırabilir.

Gerçekleştirilen revizyonlar sonrasında, sigara kaçakçılığıyla mücadelede beklenen düzeyde başarının elde edilememesi durumunda, bu birimin tekrar bir DDK'ya dönüştürülmesi bir diğeri politik tercih olabilir. Gıda, tarım, hayvancılık, orman ve su işleri gibi geniş bir alanda yetkilendirilen ve geleneksel kamu bürokrasisi yapısına sahip Tarım ve Orman Bakanlığı yapılanmasında, sigara kaçakçılığıyla mücadelenin, sadece tütün ve alkol piyasasında düzenleyici ve denetleyici faaliyetler gerçekleştirmek üzere teşkil edilecek bir DDK ile karşılaştırıldığında daha zayıf kalacağı söylenebilir. Diğeri yandan, DDK'lar mali kaynaklarını büyük ölçüde piyasada gerçekleştirdikleri düzenleyici ve denetleyici faaliyetlerden elde ederler. Forbes'ın "2013 Yılı Dünyanın En Büyük 2000 Şirketi" sıralaması içinde yer alan beş büyük tütün şirketi Türkiye'nin sigara piyasasının neredeyse tamamını ele geçirmiştir (Evrengil, 2014: 27). Buradan hareketle, tütün piyasasını düzenlemek ve denetlemek üzere oluşturulacak bir DDK, bahsi geçen piyasa aktörlerini de sigara kaçakçılığıyla

mücadeleye dahil etmek suretiyle, hem daha etkin ve hem de kamu maliyesinin yükünü hafifletecek bir mücadele aracı olabilir.

TAD, analiz için kendisine gönderilen numunelerin bandrollü olup olmadığına ve içeriğine yönelik analiz raporları düzenleyebilmektedir. Türkiye’de yasadışı sigaraların menşeiini belirlemek ve sigara kaçakçılığı eylemlerini birbirleriyle ilişkilendirebilmek için, ele geçen sigaraların kimyasal analizlerini yapmak faydalı olabilir. Yapılan bu analizler, Emniyet Genel Müdürlüğü Terörün Finansmanı ile Mücadele Daire Başkanlığı veya Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde teşkil edilecek bir veri havuzunda toplanabilir. Saussure, dil incelemeleri yaparken dili (langue) sözden (parole) kesin çizgilerle ayırt etmektedir. Dili toplumun ortak değeri olarak nitelendirirken sözü, bireysel olarak nitelendirmiştir. Yani dil, toplumun bütün fertlerinin ortak değeri olarak nitelendirilirken söz, toplumun bireyleriyle ilgili durumları ifade etmektedir. Söz, bireylerin bir nevi dili kullanım biçimini ifade etmektedir. Toplumun konuştuğu dil, herkes için ortaktır. Ancak toplumun bireylerinin ortak dili işleyişleri farklılık göstermektedir. Bu iki unsuru net bir çizgiyle ayıran Saussure, bu ince farkın yanında dil ve sözün birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu, birbirinden bağımsız ifade edilemeyeceğini söylemektedir. Buradan yola çıkarak dilin işlevlerini toplumlar ve toplumdaki bireylerin belirlediği söylenebilir. Genelde, bir devlete tabi olan topluluklar devletin geçerli kıldığı dili konuşurlar. Özelde ise kabul görmüş dilin işleyişi farklılaşır. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti Devleti mensuplarının kullandığı dil, Türkçedir fakat Türkiye’nin bölgelerinde hatta bölgenin kendi bölümlerinde dahi bu dili kullanma şekilleri değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenlerin yanı sıra iki unsurun kullanım sırasında birbirine bağlı olması söz konusudur. Var olan bir dili işletmek ve anlayabilmek için o dilin ifade edilebileceği sözlere ihtiyaç duyulur. Aynı zamanda özeli ifade eden sözlerin ortaya çıkabilmesi için de dilin yapı özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

7. SONUÇ

Sermaye, bankacılık, iletişim ve enerji gibi kritik piyasalarda devletin doğrudan uygulayıcı rolünün düzenleme ve denetleme rolüne dönüşmesiyle birlikte, geleneksel kolluk yöntem ve kurumlarıyla etkin biçimde düzenlenmesi ve denetlenmesi olası görünmeyen bir alan ortaya çıkmıştır. Sürecin serbest piyasa kurallarına göre işlediği bu alanın düzenlenmesi ve denetlenmesi maksadıyla DDK’lar oluşturulmuştur.

Yüksek miktarlardaki sermaye hareketlerine sahne olan piyasalar kısa sürede organize suç grupları ve terör örgütlerinin istismarına uğramıştır. Yasal veya yasadışı mal ve hizmetlerin bu suç yapılarının piyasalara sunumu, para aklama, suç sermayesinin transferi ve terörün finansmanı gibi tehditleri beraberinde getirmiştir. Batılı bazı devletler bu yeni nesil güvenlik tehdidiyle mücadeleye DDK’ları da ortak etmişlerdir. DDK’lar terörün finansmanı ile mücadele bağlamında yoğunlukla finansal istihbarat alanında kullanılmakla birlikte, iletişim, kişisel verilerin korunması, sigara ve alkol kaçakçılığı, akaryakıt kaçakçılığı gibi alanlarda kullanım örneklerine de rastlanmaktadır.

Türkiye’de terörün finansmanı ile mücadelede yetki ve sorumluluk MASAK’a verilmiş olup BDDK ve SPK da mücadeleye dahil edilmişlerdir. Bu üç kurum terörün finansmanının daha çok aklanması ve transferi süreçlerinde etkinlik göstermekte olup, bahsi geçen terör fonlarının temin edilmesi noktasında bu kurumların işlevselliğinin olmadığı söylenebilir. Özellikle terör örgütlerince Türkiye’de gelir elde etmek amaçlı kullanılan sigara kaçakçılığı eylemleri ile mücadelede, TAD daha etkin kullanılabilir.

Sigara kaçakçılığı ile mücadele konusunda sonraki çalışmalarda ampirik araştırmalar yapılarak sigara kaçakçılığını teşvik eden faktörler etki derecesine göre sıralanarak, politika önerilerine kaynak sağlanabilir. Sigara kullanıcılarının sigara fiyatları ve sigara kullanımını kısıtlayıcı diğer faktörlere göre tüketim davranışları ampirik araştırmalarla ortaya konabilir. İçişleri Bakanlığı, EGM ve J. Gen.K.lığı’nın kayıtlarından, yayımladıkları raporlardan ve kaçakçılıkla mücadelede aktif görev yapan personelle yapılacak mülakat ve odak grup tekniğine dayalı ampirik çalışmalarla, mücadeleye olumlu veya olumsuz etkisi olan faktörler hakkında detaylı bulgulara ulaşılabılır. Türkiye’de faaliyet yürüten terör örgütlerinin finans kaynaklarının belirlenmesi ve bu kaynaklara erişimin önlenmesine yönelik politika önerileri sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, M. (2001). Ekonomik Kamu Düzeni ve Rekabet Kurumu. *Rekabet Dergisi*, (5), 2-16.
- Alderman, J. (2012). *Strategies to Combat Illicit Tobacco Trade*. Tobacco Control Legal Consortium.
- Apaydın, Ş. (2018). 2008 Global Financial Crisis: The End of Laissez Faire, Jose R. Pires Manso and Ahmet Arif Eren (Ed.), *Economic Issues in Retrospect and Prospect (191-209)*, London: IJOPEC Publication.
- Atay, E. (2006). Bağımsız İdari Otoriteler ve Türkiye Uygulaması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, X(1,2), 259-293.
- Ayanoğlu, T. (2007). Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Düzenleme Yetkisi ve TAPDK Örneği. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65(1), 39-83.
- Baradaran, S., Findley, M. and Nielson, D. (2014) Funding Terror. *University of Pennsylvania Law Review*, 162 (3), 477-536.
- Beelman, M. (2002). EU Accuses U.S. Tobacco Companies of Trading with Iraq Terrorists, *The Center for Public Integrity*, Retrieved May 2, 2019 from the <http://www.publicintegrity.org/archives.aspx?year=2002>.
- Billingslea, W. (2004). Illicit Cigarette Trafficking and the Funding of Terrorism. *The Police Chief*, (71).
- Carvajaland, A. and Elliott, J. (2009). *The Challenge of Enforcement in Securities Markets: Mission Impossible?*. IMF Working Paper, WP/09/168.
- Cassella, S.D. (2004). Money Laundering, Terrorism, Regulation, Laws and Legislation. *Journal of Money Laundering Control*, 7 (1), 92-94.
- Charity Commision (2015). *Counter-terrorism Strategy*. Retrieved April 27, 2019 from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/465994/counter-terrorism_strategy.pdf
- Clarke, R. (2011). *Crime-Terror Nexus in South Asia: States, Security and Non-State Actors*, Abingdon and New York: Routledge.
- Clunan, A.L. (2006). The Fight against Terrorist Financing. *Political Science Quarterly*, 121(4), 569-596.
- CNNTÜRK (2008). PKK Bağlantılı Kaçakçılık Şebekesi Çökertildi. *CNNTürk 10.01.2008*, <https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/01/10/pkk.baglantili.kacakcilik.sebekesi.cokertildi/418486.0/index.html> adresinden 3 Mart 2019 tarihinde edinilmiştir
- Department of State (2019). *The Global Illicit Trade in Tobacco: A Threat to National Security*. Retrieved April 30, 2019 from the <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/250513.pdf>.
- Distasio, J. (2003). International Organized Crime Center. *United States Attorneys' Bulletin*, 51(5), 2-6.
- Evrengil, E. (2014). Türkiye’de Tütün Ürünü Piyasa Düzenlemesi: Tütün Kontrolü Bakış Açısından Bir Değerlendirme. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 23(Özel), 24-32.
- FAS (2018), *A Report on the PKK and Terrorism*. Retrieved September 3, 2019 from the <https://fas.org/irp/world/para/docs/mfa-t-pkk.htm>.
- FATF (2015). *Guidance for a Risk-based Approach, Effective Supervision and Enforcement by AML/CFT Supervisors of the Financial Sector and Law Enforcement*. Financial Action Task Force.
- FATF (2012). *Illicit Tobacco Trade Report*, Retrieved May 1, 2019 from the <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/Illicit%20Tobacco%20Trade.pdf>.
- FCA (2019). *Financial Conduct Authority*. Retrieved April 29, 2019 from the <https://www.fca.org.uk/>.
- FDA (2019a). *US Food and Drug Administration*, Retrieved April 29, 2019 from the <https://www.fda.gov/about-fda/what-we-do>.
- FDA (2019b). *US Food and Drug Administration*, Retrieved April 30, 2019 <https://www.fda.gov/about-fda/fda-basics/what-does-fda-regulate>.
- Freeman, M. and Moyara R. (2013). Terrorism Financing Methods An Overview. *Perspectives on Terrorism*, 7(4), 5-26.
- Gözler, K. (2009). *İdare Hukuku-Cilt II*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözübüyük, Ş. (2015). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, Ş. ve Tan, T. (2013). *İdare Hukuku-Cilt II*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Günday, M. (1999). *Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara: Rekabet Kurumu Yayını.

- Gürel, S. (2015), Terör ve Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 16-27.
- Habertürk (2017). Muş Merkezli 4 İlde Kaçak Sigara Operasyonu. *Habertürk*, 3 Ekim 2017. <https://www.haberturk.com/mus-merkezli-4-ilde-kacak-sigara-operasyonu-1658460#> adresinden 3 Mart 2019 tarihinde edinilmiştir
- Hawramy, F. (2016). Islamic State Turns to Cigarette Smuggling to Fund Itself, *Al Monitor*, November 27, 2016, Retrieved May 1 2019 from the <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/11/cigarette-smuggling-mosul-isis-terrorism-fund.html>.
- Hussain, M.F. (2012). *The Anatomy of Crime Terror Nexus in Pakistan*, ISSRA Papers.
- İnternethaber (2012). Kaçak Sigaraya PKK Gümrüğü. *Internethaber*, 9 Ocak 2012. <https://www.internethaber.com/kacak-sigaraya-pkk-gumrugu-394505h.htm> adresinden 03 Mart 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Karakaş, M.(2008). Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler. *Maliye Dergisi*, 54, 99-121.
- Karakaş, D. G. (2014). 9. Market-Oriented Transformation of Tobacco Sector in Turkey. *Türk Toraks Dergisi*, (15), 71-91.
- Kayıkçı, S. (2005). Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: 1980 Sonrası Türkiye’de Tütün Politikası. *Mülkiye Dergisi*, 247(XXIX.), 43-71.
- Keshavarz, A. (2015). Iran and Hezbollah in the Tri-Border Areas of Latin America: A Look at the ‘Old TBA’ and the ‘New TBA’. *Small Wars Journal*, Retrieved April 27, 2019 from the <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/iran-and-hezbollah-in-the-tri-border-areas-of-latin-america-a-look-at-the-%E2%80%9Cold-tba%E2%80%9D-and-the>
- KOM (2003). 2003 Yılı Değerlendirme Raporu.
- KOM (2017). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu-2017*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2017%20Rapor.pdf> adresinden 7 Mayıs 2019 tarihinde edinilmiştir.
- KOM (2015). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu- 2015*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2015tur.pdf> adresinden 7 Mayıs 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Latif, M.I. and R.A. Khan (2011). Tackling Terrorism: Traditional Security Approaches. *Pakistan Horizon*, 64(2), 21-31.
- Leblebici, D., Kurban, A. ve Sadioğlu, U.(2012). Türk Yönetim Sisteminde Bağımsız Düzenleyici Kurullar Üzerine Kuramsal Tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 81-109.
- Makarenko, T. (2002). *Terrorism and Transnational Organized Crime: The Emerging Nexus, Transnational Violence and Seams of Lawlessness in the Asia- Pacific: Linkages to Global Terrorism*. Asia Pacific Centre for Security Studies, Hawaii.
- Merriman, D. (2002). *Understand, Measure and Combat Tobacco Smuggling*, World Bank Economics of Tobacco: Toolkit No 7. Draft Paper: World Bank.
- Nagy, J. (2012). Tackling Cigarette Smuggling with Enforcement: Case Studies Reviewing the Experience in Hungary, Romania and the UK. *World Customs Journal*, 6(2), 28-39.
- Normark, M. and Magnus, R. (2015). *Understanding Terrorist Finance Modus Operandi and National CTF-Regimes*, SEDU Report.
- OSFI (2019). *Office of the Superintendent of Financial Institutions*, Retrieved April 30, 2019 from <http://www.osfi-bsif.gc.ca/eng/Pages/default.aspx>.
- Özkan, A.F. (2009). Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti. *Ankara Barosu Dergisi*, 67(4), 75-95.
- Öztürk, S. (2000). *Uyuşturucu Kaçakçısı Terör Örgütü PKK*. Köksav Yayınevi, Ankara.
- Posner, E.A. (2002). Fear and the Regulatory Model of Counterterrorism. *Harvard Journal of Law and Public Policy*, (25), 681-700.
- Reitano, T., Clarke, C. and Adal, L. (2017). *Examining the Nexus between Organised Crime and Terrorism and Its Implications for EU Programming*, International Center for Counter Terrorism.
- Rollins, J. and Wyler, L.S. (2013). *Terrorism and Transnational Crime: Foreign Policy Issues for Congress*, Congressional Research Service.

- Saidi, N. and Prasad, A. (2015). *Taxation, Illicit Trade in Tobacco Products and Finance of Terrorism*, Retrieved 2 May, 2019 from <http://www.thecre.com/ccsf/wp-content/uploads/2015/11/Tax-Illicit-Trade-and-Terrorism-June-2015-Final-English-Version.pdf>.
- Sever, D. Ç. (2015). Türkiye’de Düzenleyici Kurumların Yapısı, İşlevi ve Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64(1), 195-236.
- Shelley, L. (2018). *Exploring the Financial Nexus of Terrorism, Drug Trafficking, and Organized Crime*, The Terrorism and Illicit Finance Subcommittee, House Financial Services Committee.
- Shelley, L. and Melzer, S.A. (2008) The Nexus of Organized Crime and Terrorism: Two Case Studies in Cigarette Smuggling. *International Journal of Comparative and Applied Justice*, 32(1), 1-21.
- Smith, S. (2007). Taxation and Regulation of Tobacco. *Taxation and Regulation of Alcohol, Tobacco and Gambling Symposium*, 21 September 2007, Dutch Ministry of Economic Affairs.
- Sobacı, Z. (2006). Türk İdari Teşkilatındaki Adalar: Bağımsız İdari Otoriteler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 55(2), 157-180.
- Sobacı, M. Z., Nargeleçekenler, M. ve Özdemir, E. (2010). Alkol Piyasasındaki Bir Bağımsız Düzenleyici Kurumun Bağımsızlık Düzeyi Alkol Pazarlamasını Nasıl Etkiler? Türkiye Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 141-166.
- Tan, T. (2000). Bağımsız İdari Otoriteler, *Perşembe Konferansları-4*, 3-32. Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- TAPDK. (2013). Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu 2013 Yılı Faaliyet Raporu.
- TAPDK. (2017). Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu 2017 Yılı Faaliyet Raporu.
- Tekinsoy, M.A. (2007). Bağımsız İdari Otoriteler ve Regülasyon Anlayışı, Tartışmalar, Sorunlar. *Ankara Barosu Dergisi*, 65(2), 119-134.
- Tiryaki, T. ve Gürsoy, T. (2004). Ekonomik Suç Kavramı ve Sigortacılık Suçlarının bu Açından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, (55), 53-70.
- Ulusoy, A. (2000). Regülasyon Kurumları Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *2000 Yılında İdari Yargı Sempozyumu*, 11-12 Mayıs 2000, Ankara: Danıştay Yayın Bürosu Yayınları.
- UN (2008). *Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism*, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Fact Sheet No. 32.
- US Government (2015). *The Global Illicit Trade in Tobacco: A Threat to National Security*, Retrieved 30 April, 2019 from <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/250513.pdf>.
- Van Dijk, M. (2007). The Link between the Financing of Terrorism and Cigarette Smuggling, What Evidence is there?. *HUMSEC Journal*, 1, 5-29.
- Vlcek, W. (2008). A Leviathan Rejuvenated: Surveillance, Money Laundering, and the War on Terror. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 20(1/4), 21-40.
- Walton, A. (2013). Financial Intelligence: Uses and Teaching Methods (Innovative Approaches from Subject Matter experts). *Journal of Strategic Security*, 6(3), 393-400.
- Zengin, F. (2018). Son dakika: PKK Kaçakçılarını Havadan Takip, Karadan Operasyon, *Milliyet*, 20 Ocak 2018. <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-pkk-kacakcilarina-gundem-2594473/> adresinden 20 Nisan 2019’da edinilmiştir.
- 696 sayılı *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, 24.12.2017 tarih ve 30280 sayılı R.G.
- 703 sayılı *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, 09.07.2018 tarih ve 30473 sayılı sayılı R.G.
- 2709 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 09.11.1982 tarih ve 17863 (Mükerrer) sayılı R.G.
- 4208 sayılı *Kararparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun*, 19.11.1996 tarih ve 22822 sayılı R.G.
- 4733 sayılı *Tütün, Tütün Mamulleri, Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun*, 09.01.2002 sayılı, 24635 sayılı R.G.
- 5549 sayılı *Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun*, 11.10.2006 tarih ve 26323 Sayılı R.G.
- 5607 sayılı *Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu*, 31.03.2007 tarih ve 26479 sayılı R.G.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Neo-liberal globalization wave provided new opportunities for illegal capital too. Leaving the communication, energy, capital and banking markets to private actors has accelerated the privatization policies and regulating and supervising of these markets necessitated is required Regulatory and Supervisory Authorities (RSA).

Cigarette smuggling is one of the crimes that terrorists are funded and it is difficult to control it by traditional law enforcement. In this context, RSAs can be an effective way for preventing cigarette smuggling. There are many practices that RSAs are used in combat against financing of terrorism. In USA, The Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), Food and Drug Administration (FDA); in UK, Charity Commission and Financial Conduct Authority (FCA), in Canada Financial Intelligence Unit (FIU), Office of the Superintendent of Financial Institutions (OSFI), Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada (FINTRAC) and Canada Revenue Agency (CRA) are some of these practices.

Its location between three troubled region of the globe, The Balkans, the Middle East and Caucasus, and on the East-West trade route makes Turkey vulnerable to the effects of global smuggling. On the other hand, Turkey has been in fight against Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) terrorist organization for about 35 years and national international reports and scientific researches show that, one of the financial resources of PKK is cigarette smuggling.

The fight against cigarette smuggling requires regulatory measures as well as traditional law enforcement. Using traditional law enforcement methods is similar to relieving pain by using painkillers. However, the goal should be to identify the disease and eliminate the causes of pain. The diseases of the cigarette market are difference between legal and illegal cigarette prices and high taxes. These diseases cause pain, the cigarette smuggling. So, using traditional law enforcement units and tactics together with RSA's can be more effective in the battle against cigarette smuggling.

Regulatory and Supervisory Authority of Tobacco and Alcohol Market established in 2002 by code of 4733, had been an autonomic public authority until it was transformed into Tobacco and Alcohol Department (TAD) under Minister of Agriculture and Forest by Statutory Decree of 696.

The purpose of this study is developing policy proposals for increasing the effectiveness of measures taken against cigarette smuggling. The basis of the policy proposal is to increase the powers and responsibilities of (TAD) in the fight against cigarette smuggling in the context of combating the financing of terrorism, by transforming TAD back to RSA.

Methodology

In this study, qualitative research method of literature and legislative reviewing is used. In this context, national and international basic literature resources and reports about RSAs, financing of terrorism and cigarette smuggling are reviewed. Later, international norms, especially conventions and resolutions promulgated by United Nations, and Turkish national legislative and administrative norms about same subjects are analyzed.

Findings

Retransforming the TAD into a RSA can be more effective in the battle against financing of terrorism. As an autonomous and politically neutral authority does not aim at tax revenues, populist policies and guarantee its political future.

By changing article 19 of code-5607, TAD should be authorized and hold accountable in the combat against smuggling together with Turkish National Police, Gendarmerie General Command, Coast Guard Command and Undersecretaries of Customs. Providing improvement in the quantitative and qualitative aspects of TAD's personnel and other resources in rural agencies are required for succession of this policy.

In determining cigarette prices, a balance should be kept between reducing cigarette consumption and preventing illegal cigarette market. The prices should be kept high enough to reduce the consumption of cigarettes and so low not to direct the users to the smuggled cigarette. Smuggled

cigarette prices can be raised by increasing the risks for smugglers by traditional law enforcement methods.

Conclusion and Discussion

Parallel with globalization, markets have been subject to abuse of terrorist organizations. Supplying of legal or illegal goods and services to the markets by terrorist groups has brought the threats such as money laundering, transfer of criminal capital and financing of terrorism. Some western states have joined the RSAs to combat these security threats in financial intelligence, communication, protection of personal data, preventing smuggling of cigarettes, alcohol, and fuel.

In Turkey, authority and responsibility in combating the financing of terrorism is given to Financial Crimes Research Board (MASAK) and Regulatory and Supervisory Authority of Banking and Capital Market Authority is also included in the struggle. However, these three institutions are active in the processes of laundering and transferring of terrorist funds, and these institutions are not functional in terms of obtaining these funds. Particularly, in Turkey TAD may be involved in active combat for the prevention of cigarette smuggling. It is consider that the inclusion of TAD in the fight against terrorism will fill the gap in the struggle by supporting national law enforcement units.

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR NEDENSELLİK ANALİZİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Öztürk Çetenak, Ö. ve Yılmaz Uzlaşır, S. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırım Ve Ekonomik Özgürlükler İlişkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Bir Nedensellik Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 350-360.

Geliş Tarihi: 10.05.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
ozlemcetenak@ohu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2014-0740

Selen YILMAZ UZLAŞIR
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SBE, İktisat ABD Doktora Öğrencisi
selenymz90@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-7655-9255

ÖZ

1980 sonrası küresel ekonomideki değişim, ülkeler arasındaki entegrasyon derecesini artırmıştır. Kalkınma odaklı ekonomi politikası hedeflerine ulaşmak için sermaye ihtiyacı duyan gelişmekte olan ülkeler ile sermaye fazlası olan gelişmiş ekonomiler arasındaki ilişkiler 1980'lerden sonra doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) çerçevesinde şekillenmiştir. Literatürde, bir ülkenin DYY çekme performansını etkilediği düşünülen çok sayıda faktör vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik özgürlükler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Analizde 32 OECD üyesi ülkenin 1997-2016 dönemi verileri kullanılmıştır. Kullanılan verilerden ekonomik özgürlük endeksi, The Heritage Foundation, ekonomik büyüme verileri ise Dünya Bankası veri tabanlarından alınmıştır. Analizde ilk olarak ülkeler arası yatay kesit bağımlılığının araştırılması için Pesaran (2004) tarafından geliştirilen “CD (Cross-Sectional Dependence) Testi”, sonrasında serilerin durağanlık analizi için yine Pesaran’ın (2007) geliştirdiği CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) testi kullanılmıştır. Analizin son aşamasında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ortaya koyulması için Dumitrescu ve Hurlin’in (2012) geliştirdiği heterojen panel nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda DYY’den ekonomik özgürlüğe doğru nedensellik ilişkisi olmadığı, ancak ekonomik özgürlükten DYY’ye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Doğrudan Yabancı Yatırım, Panel Nedensellik Analizi

THE RELATIONSHIP BETWEEN DIRECT FOREIGN INVESTMENT AND ECONOMIC FREEDOMS: AN CAUSALITY ANALYSIS ON THE OECD COUNTRIES

ABSTRACT

The change in the global economy after 1980 increased the degree of integration between countries. Relations between emerging economies in need of capital to achieve development-oriented economic policy objectives and advanced economies, which have capital surplus, were shaped within the framework of foreign direct investment (FDI) after the 1980s. In the literature, a number of factors are considered to affect the

* Bu çalışma 2018 yılı Mayıs ayında Düzenlenen “2. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi”nde Sözel Bildiri olarak sunulmuştur.

performance of a country's FDI attraction. In this study, it is aimed to determine the causality relationship between foreign direct investments and economic freedoms. In the analysis, data from the period 1997-2016 of the 32 countries that members of OECD were used. Economic Freedom Index and economic growth data were taken from The Heritage Foundation and World Bank data base. In the analysis, firstly cross-sectional analysis developed by Pesaran (2004) was used for the cross-sectional dependence of countries, and then CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) test developed by Pesaran (2007) was used for the stability analysis of the series. In the final stage of the analysis, the heterogeneous panel causality test developed by Dumitrescu and Hurlin (2012) was used to determine the causality relationship between the variables. As a result of the analysis, it was found that there is no causality relation from FDI to economic freedom, but there is a causality relationship from economic freedom to FDI.

Key Words: Economic Freedom, Foreign Direct Investment, Causality Analysis

1. GİRİŞ

1980 sonrası küresel ekonomideki değişim süreci ülkeler arasındaki bütünleşme düzeyini arttırmıştır. 1980 öncesi yıllardaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kalkınma yardımları şeklindeki ekonomik ilişkiler daha sonra yerini doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) gibi ekonomik kriterlerin var olduğu sermaye akımlarına bırakmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmayı ve istikrarı sağlayabilme, gelişmişlik farklarını kapatabilme gibi amaçlarına ulaşabilmek için şiddetle sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Ülke bu sermaye ihtiyacını karşılayacak sermaye birikimi düzeyine ulaşamadığında, yurt dışı kaynakları kendine çekmeye çalışmaktadır. DYY ev sahibi ülkeye, yatırıma kaynak oluşturarak sermaye birikimine katkıda bulunmak, istihdam yaratmak, rekabeti ve teknoloji düzeyini artırmak gibi avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle DYY, ev sahibi ülke için büyümenin motoru olarak kabul edilmektedir (Roy ve Mandal, 2002:3).

Anlaşılacağı üzere DYY, başka bir ülkede bir şirketin yeni bir iş kurmak veya başka bir şirket satın almak suretiyle yaptığı yatırımı ifade eder (EweGhee, 2001). Buna ek olarak, “doğrudan” terimi, doğrudan yabancı yatırımın finansal varlıklara, örneğin devlet tahvillerine yatırım yapmak anlamındaki portföy yatırımlarından farklı bir anlama geldiğini göstermek için kullanılmaktadır (Ajayi, 2006:13). Bir başka tanıma göre ise; yabancı ülkedeki bir firma hisselerinin % 10’unun veya daha fazlasının satın alınmasıdır (Salvatore, 2011:368). DYY’ın bir ülkeye gitmesini belirleyen, çok sayıda değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden biri de ekonomik özgürlük seviyesidir.

Ekonomik özgürlük kavramı iktisat teorisi için oldukça eski bir kavramdır. Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde bireyin genel de temel hak ve özgürlüklere özelde ise ekonomik özgürlüklere sahip olduğunu kabul etmektedir. Ekonomik özgürlük bu açıdan bakıldığında, kişinin temel hak ve özgürlüklerinin bir uzantısı olarak, mübadele özgürlüğü, seçme özgürlüğü, mülkiyet haklarının korunması ve rekabet özgürlüğünü ifade eder (Gwartney ve Lawson, 2003:5). Bunlara ek olarak devletin bir ekonomide üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetleri üzerinde herhangi bir baskısının veya sınırlamasının olmamasını da ifade etmektedir (Beach ve Miles, 2006:57). Ekonomik özgürlüğün somutlaştırılıp ölçülmesi ile ilgili çalışmalar Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal tarafından yapılmaktadır. Endeksler Smith’in eserinde bahsettiği tanımlamalara uygun şekilde oluşturulmaktadır. Bir ülkenin endeks puanı ne kadar yüksekse o ülkenin diğer ülkelere göre daha özgür olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Yüksek ekonomik özgürlük oranına sahip olan ülkeler teorik olarak, yabancı yatırımcılar için daha cazip olmaktadır (Bengoa ve Sanchez-Robles, 2003:530).

Son yıllarda, ekonomik özgürlük ve büyüme üzerine yapılan sayısız bilimsel çalışma bu ilişkileri ayrıntılı olarak analiz etmiş ve neredeyse istisnasız olarak, daha yüksek ve ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü ve kişi başına düşen GSYİH’nın daha yüksek seviyelere ulaştığını tespit etmişlerdir.

Literatürden farklı olarak bu çalışmada DYY ve ekonomik özgürlük arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Bu doğrultuda, 1997-2016 yılları arasında OECD üyesi ülkeler için Ekonomik Özgürlük ile DYY arasında bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığını ortaya çıkararak hem yöntem hem de ele alınan değişkenler bakımından literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde konu ile ilgili literatür özeti, üçüncü bölümünde veri seti ve kullanılan analiz yöntemi ve son olarak analiz ile elde edilen sonuçlar üzerinde tartışılacaktır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

DYY, bir ülkede ikamet eden bir bireyin yeni bir şirketin satın alınması, birleşmesi, lisanslanması veya inşası yoluyla başka bir ülkedeki bir şirketin mülkiyetinde sahip olduğu süreç olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırım, portföy yatırımları (tahvil, hisse senetleri, hazine bonosu) gibi diğer dolaylı yatırım biçimlerinden farklıdır, çünkü yatırımcıların daha fazla taahhüt vermesini gerektirir. OECD'ye göre, DYY, başka bir ülkede bulunan bir kurumda uzun vadeli bir faiz elde etmek amacıyla yerleşik bir ekonominin başka bir yerleşik ekonomiye yaptığı yatırım olarak adlandırılır. Burada belirtilen mülkiyet, yatırımcının gücünü ve yetkisini gösteren oy hakkının en az % 10'u olmalıdır. (Moussa vd.,2016: 164).

Ekonomik özgürlüğün ve bileşenlerinin DYY üzerindeki makroekonomik etkisi hakkında kapsamlı bir ampirik literatür bulunmaktadır. Bengoa ve Sanchez-Robles (2003), 18 Latin Amerika ülkesinin 1970-1999 dönemine ait verilerini panel veri analizi yöntemi ile analiz ederek ekonomik özgürlük, büyüme ve DYY girişleri arasındaki etkileşimi incelemiştir. Ekonomik özgürlüğün büyüme üzerine etkisinin, sabit ve rastgele etkiler regresyon modellerinde pozitif ve anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan, büyümenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi sadece sabit etkiler modelinde ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, hem ekonomik özgürlüğün hem de ev sahibi ülkelerdeki büyüme oranının, yalnızca ekonomik istikrar ve serbest piyasa koşullarının tesis edildiği ve yeterli beşeri sermayeye sahip olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırım girişlerine fayda sağladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Quazi (2007), 1995-2000 döneminde yedi ana Doğu Asya ülkesi için, hem sabit hem de rastgele etkiler modeli kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle, ekonomik özgürlüğün DYY üzerindeki etkisini incelemiştir. Başlangıçta, DYY'nin, politik istikrarsızlık ve piyasa büyüklüğü değişkenleri ile ilişkisi araştırılmış ancak bir ilişki bulunamamıştır. Ancak, çektiği yüksek miktarlarda DYY ile dikkat çeken Çin için modele bir kukla değişken eklediğinde, ekonomik özgürlüğün DYY üzerindeki önemli fakat negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mohamed ve Sidiropoulos (2010), 12 MENA (Orta Doğu Kuzey Afrika ülkeleri) ülkesinde DYY'nin belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmada geleneksel ekonomik özgürlük ve DYY literatürüyle uyumlu sonuçlara ulaşmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, Yatırım profili, yolsuzluk seviyesi, enflasyon oranları, hükümet harcamaları, doğal kaynaklar ve büyüme gibi değişkenler DYY'nin küçük belirleyicileri olmakla birlikte, piyasa büyüklüğünün 98.15 ve ticaret özgürlüğünün 12.43 katsayıları ile DYY'nin büyük belirleyicileri olduğunu bulmuşlardır.

Pearson vd. (2012), ABD'de ekonomik özgürlük ve büyümenin doğrudan yabancı yatırım üzerindeki etkisini 1984-2007 dönemleri arasında 50 eyalet için panel veri analizi kullanarak araştırmışlardır. Hem büyümenin, hem de ekonomik özgürlüğün, tüm eyaletlerde doğrudan yabancı yatırım üzerinde önemli pozitif etkileri olduğunu bulmuşlardır.

Fofana (2014), 2001-2009 yılları arasında, 25 Batı Avrupa ve 26 Sahra-altı ülkede ekonomik özgürlük bileşenlerinin DYY üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Ekonomik özgürlüğün toplam endeksinin, Afrika ülkeleri için DYY'ın belirleyicisi olmadığını fakat Avrupa ülkelerinde ise tersi durum söz konusu olduğunu bulmuşlardır. Ekonomik özgürlüğü temsil eden ekonominin büyüklüğü, nüfusun büyüklüğü ve hukukun üstünlüğü gibi üç kurumsal değişken ve hükümet büyüklüğü, uluslararası ticaret özgürlüğü ve emek, kredi ve iş yönetmelikleri gibi üç düzenleyici değişkenin kullanıldığı çalışmada, Afrika ülkelerinde "hukukun üstünlüğü" değişkeni anlamlı çıkmıştır. Fofana ayrıca GSYİH ile DYY ve Nüfus ile DYY arasında pozitif ilişki bulmuştur. Bununla birlikte, "devletin büyüklüğü", "uluslararası ticaret özgürlüğü" ve "işgücü, kredi ve iş yönetmelikleri" değişkenlerinin Avrupa ülkeleri için, DYY'nin istatistiksel olarak anlamlı birer belirleyicisi olduğunu tespit etmiştir.

Sambharya ve Rasheed (2015), 1995-2000 yılları arasında ülkenin ekonomik ve siyasi özgürlüğünün DYY üzerindeki etkilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda, daha iyi ekonomik yönetim, daha az devlet müdahalesi, ücret ve fiyat kontrolünün olmaması ve daha yüksek siyasi özgürlük seviyelerinin daha fazla doğrudan yabancı yatırım girişine yol açtığını tespit etmişlerdir.

Zghidi vd. (2016), 1980'den 2013'e kadar olan 5 yıllık dönem boyunca, dört Kuzey Afrika ülkesinin (Tunus, Fas, Cezayir ve Mısır) ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik etkileşimlerini incelenmişlerdir. Yaptıkları SYS-GMM analizinde, DYY ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir bağlantı olduğuna dair güçlü kanıtlar bulmuşlardır. Ayrıca, ekonomik özgürlüğün DYY için bir tamamlayıcı olarak çalıştığı ve DYY'nin etkisinin ekonomik özgürlük değişkeninin varlığında daha belirgin olduğu görülmüştür. Bu, daha fazla ekonomik faaliyet özgürlüğünü destekleyen ülkelerin çok uluslu şirketlerin varlığından daha fazla yararlandığı anlamına gelmektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik özgürlük arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek amacıyla ekonomik özgürlük endeksi ile DYY verileri kullanılmıştır. Çalışmada, OECD üyesi ülkelerin 1997-2016 yıllarını kapsayan döneme ait verileri kullanılmıştır. 35 üyesi olan OECD ülkeleri arasından 32 ülke (ABD, Avustralya, Avusturya, Almanya, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Letonya, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda) kapsama dahil edilmiştir. Diğer üç ülke ise veri eksikliği nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Bu ülkelerin DYY ile ilgili verileri Dünya Bankası internet sitesinden, ekonomik özgürlük endeksine ilişkin verileri ise The Heritage Foundation'ın internet sitesinden alınmıştır.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Model

Değişken Adı	Kısaltma	Model
Ekonomik Özgürlük	EF	$EF = f(FDI)$
Doğrudan Yabancı Yatırım (net girişler %GSYİH)	FDI	$FDI = f(EF)$

Çalışmada ekonomik özgürlük ve DYY arasındaki ilişkinin analizi için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan heterojen panel nedensellik tekniği kullanılacaktır. Analizin ilk aşamasında ülkeler arası yatay kesit bağımlılığının araştırılması için Pesaran (2004) tarafından geliştirilen “CD (Cross-Sectional Dependence) Testi”, sonrasında serilerin durağanlık analizi için yine Pesaran'ın (2007) geliştirdiği CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) testi kullanılacaktır. Analizin son aşamasında değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi varsa bu ilişkinin yönünü belirlemek için Dumitrescu ve Hurlin'in (2012) geliştirdiği heterojen panel nedensellik testi uygulanacaktır.

3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı (CD Testi)

Panel veri analizinde değişkenler arasında olası bir yatay kesit bağımlılığı birim kök testlerinin sonuçlarını etkilemektedir. Bu nedenle panel veri analizi yapılırken değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık ilişkisi olup olmadığına bakılmalıdır. Bu çalışmada analizde yer alan değişkenler ve kurulan modelde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı, Pesaran'ın CD testi için geliştirdiği ve 1 Nolu denklemde ifade edilen model yardımı ile test edilecektir.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left\{ \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right\} \quad (1)$$

$$H_0 = \text{Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur.}$$

$$H_1 = \text{Yatay Kesit Bağımlılığı Vardır}$$

3.2. Panel Birim Kök Testi (CIPS Testi)

Serilerin durağanlık koşulunu sağlayıp sağlamaması, yapılan analizlerin güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Serilerde birim kök sorunun varlığı serinin özelliklerini ve davranışını etkilemektedir. Analizde serilen önceki adımda yapılan Yatay Kesit Bağımlılığı testi sonuçlarına göre, serilerde birim kök araştırması Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CIPS istatistiği ile araştırılacaktır. Pesaran (2006), standart DF testini, bireysel serilerin birinci farkları ve gecikmelerinin yatay kesit ortalamaları ile genişlettiği CIPS istatistiğini şöyle ifade etmektedir:

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N} \quad (2)$$

$H_0 = \text{Seride Birim Kök Vardır.}$

$H_1 = \text{Seride Birim Kök Yoktur.}$

3.3. Panel Nedensellik Testi

Bu çalışmada seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen yöntemle araştırılacaktır. Dumitrescu ve Hurlin (2012), sabit katsayılara sahip heterojen panel veri modellerinde Granger (1969) nedensellik dışında bir test önermektedir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel Granger nedensellik testi, Granger nedensellik yokluğunu ifade eden boş hipotez ve böyle bir ilişkinin en az bir birimde mevcut olduğu şeklindeki alternatif hipoteze ile test etmektedir. T periyotlarında N birey için gözlemlenen iki durağan değişken x ve y ile belirtilmiştir. Her bir birey için $i = 1, N$ ve $t = 1, \dots, T$ zamanında aşağıdaki doğrusal model dikkate alınmaktadır.

$$y_{it} = a_i + \sum_{k=1}^K Y_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

Denklem (3)'de $K \in N^*$ ve $\beta_i = (\beta_i^{(1)}, \dots, \beta_i^{(K)})$ şeklinde ifade edilmiştir. Modelde y ve x, DYY ve EF'yi temsil etmektedir. Yaklaşım, standart normal asimptotik dağılım gösteren bir Wald istatistiğine dayanmaktadır ve panelin en azından bir kesit birimi için x' den y' ye alternatif gösterge nedenselliğine karşı x' den y' ye homojen nedenselliksizliğin varlığını gösteren boş hipotezi test etmektedir. Test prosedürü, yatay kesit bağımlılığını ele almanın yanı sıra birtakım avantajlara da sahiptir. İlk olarak, testler çok küçük T ve N değerlerine sahip örneklerde bile çok iyi niteliklere sahiptir. İkinci olarak, tek tek Wald istatistiklerinin yatay kesit ortalamasına dayanan test istatistikleri herhangi bir panel regresyonunu tahmin etmeksizin kullanılabilir. Üçüncüsü, yöntem dengesiz panellerde ve / veya her birey için farklı gecikme sırası K olan panellerde kullanılabilir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012).

Hesaplanan panel istatistiklerine ait boş hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir.

$$H_0: \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, 2, \dots, N$$

$$H_1: \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, 2, \dots, N_1$$

$$\beta_i \neq 0 \quad \forall i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi, Garanger nedensellik testi kapsamında her bir yatay kesit birimi için hesaplanan bireysel Wald testlerinin ortalaması anlamına gelmektedir. Bu test heterojen panel veriler için Garanger nedensellik testi ile benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Temel hipotezi test etmek için kullanılan bireysel Wald istatistiklerinin basit ortalaması şöyle ifade edilir:

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (4)$$

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (5)$$

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{Hnc} - K) \xrightarrow{N,T \rightarrow \infty} N(0,1) \quad (6)$$

$$\hat{Z}_N^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} [W_{N,T}^{Hnc} - E(\tilde{W}_{i,T})]}{\sqrt{Var(\tilde{W}_{i,T})}} \quad (7)$$

4. AMPİRİK BULGULAR

Pesaran (2004) CD Testine göre boş hipotez yatay kesit bağımlılığı yoktur, alternatif hipotez ise yatay kesit bağımlılığı varlığına şeklindedir. Analizden elde edilen sonuca göre boş hipotez reddedilmiştir. Bu durum Tablo 2’de görüldüğü üzere paneli oluşturan birimler arasında ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Pesaran (2004) Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişken	CD Test	P-Value
EF	34,95	0,000
FDI	16,99	0,000

Tüm birimlerin incelenen değişkenleri arasında panel nedensellik ilişkisinin var olduğu ve en az bir birimde iki değişken arasında ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Buna göre ekonomik özgürlük ve DYY arasında bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3: CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	CIPS (Düzey)	P-Value
EF	-2,183	0,015
FDI	-9,056	0,000

Not: Bu testte gecikme sayısı 1 alınmıştır ve analiz için sabit model kullanılmıştır. Analiz Stata programı kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 3.’deki CIPS testi sonuçlarına göre, 32 ülkenin bulunduğu gruba ait değişkenlerin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: 32 Ülke İçin Genel Panel Nedensellik Testi Sonucu

Değişken	Z ^{Hnc} İstatistiği	P-Value	Sonuç
FDI-EF	1,605	0,108	∅
EF-FDI	2,864	0,004	→

Not: Zbar Tild istatistik değerleri birinci gecikmeler dikkate alınarak raporlanmıştır.

Tablo 4’te tüm grup için uygulanan Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçları gösterilmektedir. Tablo 4’e bakıldığında 32 ülke için DYY’den ekonomik özgürlüğe doğru nedensellik ilişkisi bulunmadığı fakat ekonomik özgürlükten DYY’ye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 5: Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Ülkeler	FDI-EF	EF-FDI	Sonuç
Avusturalya	0,34	3,75*	←
Avusturya	0,55	0,64	∅

Kanada	1,25	0,90	∅
Şili	1,41	0,38	∅
Çek Cumhuriyeti	0,31	0,22	∅
Danimarka	1,73	6,90***	←
Estonya	0,11	0,10	∅
Finlandiya	2,16	4,69**	←
Fransa	0,62	8,47***	←
Almanya	9,64***	5,00**	↔
Macaristan	1,17	0,01	∅
İzlanda	2,71*	0,29	→
İrlanda	0,21	1,31	∅
İsrail	0,00	0,05	∅
İtalya	0,05	4,68**	←
Japonya	0,38	2,70*	←
Meksika	0,00	1,26	∅
Yeni Zelanda	0,37	0,08	∅
Norveç	0,39	2,02	∅
Polonya	0,00	1,14	∅
Portekiz	0,40	0,79	∅
Slovakya	0,15	1,51	∅
Slovenya	4,40**	0,24	→
G.Kore	7,17***	0,87	→
İspanya	3,58*	0,47	→
İsveç	0,04	11,22***	←
İsviçre	0,00	0,00	∅
Hollanda	5,21**	0,18	→
Türkiye	0,88	1,85	∅
B.Krallık	4,65**	0,30	→
ABD	2,26	2,40	∅
Letonya	0,12	0,48	∅

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Tablodaki rakamlar birinci gecikmeler dikkate alınarak Wald istatistiklerine göre raporlanmıştır. Gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 5. ise ülke bazında yapılmış olan panel nedensellik testi sonuçlarını göstermektedir. Ülke bazında bakıldığında zaman Avusturalya, Danimarka, Fransa, Finlandiya, İtalya, Japonya ve İsveç ülkelerinde ekonomik özgürlükten doğrudan yabancı yatırıma doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Diğer taraftan ise İzlanda, Hollanda, G.Kore, İspanya, Slovenya ve B.Krallık ülkelerinde Doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik özgürlüğe doğru tek yönlü nedensellik bulunmaktadır. Çift yönlü nedensellik ise sadece Almanya ülkesinde gözlenmiştir. Geriye kalan ülkelerde ise iki değişken arasında nedensellik ilişkisi saptanamamıştır.

5. SONUÇ

DYY, sınır ötesi teknoloji transferinin ana kanallarından biri olarak görülmektedir. Birçok ülke daha çok DYY çekebilmek için birbirleri ile rekabet içindedirler. Bu çalışma, doğrudan yabancı yatırım girişlerini çekmede ekonomik özgürlüğün rolünü ve daha yüksek ekonomik özgürlük düzeyinin doğrudan yabancı yatırımın bir nedeni olup olmadığını test etmeyi hedeflemiştir. 1997 – 2016 dönemi için 32 OECD üyesi ülkenin verileri kullanılmıştır. Yapılan panel nedensellik testi sonuçlarına göre, DYY'ın ekonomik özgürlüklerin nedeni olmadığı ancak ekonomik özgürlüğün düzeyinin DYY'nin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu doğrultuda ülkelerini yabancı yatırımcılar için daha cazip hale getirmek isteyen hükümetlerin öncelikli olarak yapması gereken iş bağımsız ve olabildiğince devlet müdahalesinden uzak bir piyasa yapısı tesis etmektir. Buna ek olarak sağlam bir ekonomik görünüm ve etkin işleyen bir hukuk sistemi yatırım ortamının iyileşmesine ve DYY'nin ülkeye gelmesine katkıda bulunacaktır.

Daha yüksek bir ekonomik özgürlük seviyesi, sadece yabancı sermayeyi çekmekle kalmayıp, aynı zamanda ev sahibi ülkelerin yabancı yatırımlardan sağlanan faydalarını da en üst düzeye çıkarmasını sağlamaktadır. Ancak DYY çekmek için uygulanan bazı politikalar ülke içerisindeki ekonomi politikaları ile ters düşebilir. Bu bağlamda, ülkeler bir yandan DYY düzeyini artırmaya çalışırken diğer yandan bu politikaların maliyetini de tartmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ajayı, S. (2006). *FDI and Economic Development in Africa*, ADB/AERC International Conference on Accelerating Africa's Development Five Years into the Twenty- First Century, Tunis.
- Beach, W.W. and Miles, M. A., (2005). *Explaining the Factors of the Index of Economic Freedom*, in Index of Economic Freedom, Edited Marc A., Miles, E., J. Feulner, and Mary A. O'Grady. Washington: Heritage Foundation, 57–78.
- Bengoa, M. and Sanchez-Robles, B., (2003). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America, *European Journal of Political Economy*, 19 (3), 529-545.
- Dumitrescu, E. I. and Hurlin, C., (2012). Testing for Granger Non-causality in Heterogeneous Panels, *Economic Modelling*, 29 (4), 1450-1460.
- Erçakar, M. ve Karagöl, E., (2011). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, (33), 4-23.
- Ewe-Ghee, L., (2001). *Determinants of, and the Relation Between Foreign Direct Investment and Growth*, IMF Working Papers, 01/175, International Monetary Fund.
- Fofana, M. F., (2014). The Influence of Measures of Economic Freedom on FDI: A Comparison of Western Europe and Sub-Saharan Africa, *Global Economy Journal* 14 (3-4), 399–424.
- Gwartney, J. D. and Lawson, R. A., (2003). *Economic Freedom of the World— 2002*, Annual Report, Vancouver: Fraser Institute.
- Mohamed, S. E. and Sidiropoulos, M. G. (2010). Another Look At The Determinants of Foreign Direct Investment In Mena Countries: An Empirical Investigation, *Journal of Economic Development*, 35 (2), 75-95.
- Moussa, M., Çaha, H. Ve Karagöz, M., (2016). Review of Economic Freedom Impact on FDI: New Evidence from Fragile and Conflict Countries, *Procedia Economics and Finance*, 38, 163 – 173.
- Pearson, D., Nyonna D. and Kim, K. (2012), The Relationship Between Economic Freedom, State Growth and Foreign Direct Investment in US States, *International Journal of Economics and Finance*, 4 (10), 140-146.
- Peseran, M. H., (2004). *General Diagnostic Test for Cross Section Dependence in Panels*, Working Paper, University of Cambridge & USC.
- Peseran, M. H., (2007). A Simple Panel Unit Root Test In The Presence of Cross Section Dependence, *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265–312.

Quazi, R., (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in East Asia, *Journal of the Asia Pacific Economy*, 12 (3), 329–344.

Roy, S. and Mandal, K., (2002). *Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Cross-Country Exploration in Asia using Panel Cointegration*, 8th Annual Conference on Economic Growth and Development December 17-19, 2012, Indian Statistical Institute, New Delhi.

Salvatore, D., (2011). *International Economics*, Wiley, New York.

Sambharya, R. and Rasheed, A., (2015). Does Economic Freedom in Host Countries Lead to Increase Foreign Direct Investment?, *Competitiveness Review*, 25 (1), 2-24.

Zghidi, N., Sghaier, I. and Abida, Z., (2016), Does Economic Freedom Enhance the Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in North African Countries? A Panel Data Analysis, *African Development Review*, 28 (1), 64-74.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is determine the causal relationship between foreign direct investment and economic freedoms for the period 1997-2016 in OECD countries.

Methodology

In this study, the economic freedom index and the FDI data prepared by The Heritage Foundation were used to determine the causality relationship between foreign direct investment and economic freedom. The data of the OECD member countries covering the period of 1997-2016 were used. Among the OECD countries with 35 members, 32 countries (USA, Australia, Austria, Germany, UK, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, South Korea, Netherlands, Ireland, Spain, Israel, Sweden, Switzerland, Italy, Iceland, Japan, Canada, Hungary, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Slovenia, Chile, New Zealand, Latvia, Mexico and Turkey) were included. The other three countries were excluded due to lack of data. The other three countries were excluded due to lack of data. The data on the economic freedom index belonging to these countries are obtained from the website of The Heritage Foundation and the data about FDI from the World Bank website.

Models

$$EF = f(FDI)$$

$$FDI = f(EF)$$

For the analyse of the relationship between economic freedom and FDI, heterogeneous panel causality technique which considers the cross-sectional dependence was used. In order to examine this relationship, firstly we investigated the cross-sectional dependence among countries by using the “CD (Cross-Sectional Dependence) Test”, which developed by Pesaran (2004).

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \{ \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \}$$

Secondly we used the CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) test, which developed by Peseran (2007) for the stability analysis of the series.

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N}$$

Finally, we applied the heterogeneous panel causality test developed by Dumitrescu and Hurlin (2012) to determine the direction of causality between variables.

$$y_{it} = a_i + \sum_{k=1}^K Y_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Dumitrescu and Hurlin (2012) test are similar to Garanger causality test for heterogeneous panels. This test refers to the average of individual Wald tests calculated for the cross-sectional units within the Garanger causality test (Dumitrescu and Hurlin, 2012). The simple average of the individual Wald statistics for examine the basic hypothesis is:

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T}$$

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T}$$

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{Hnc} - K) \xrightarrow[N,T \rightarrow \infty]{d} N(0,1)$$

$$\tilde{Z}_N^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} [W_{N,T}^{Hnc} - E(\tilde{W}_{i,T})]}{\sqrt{Var(\tilde{W}_{i,T})}}$$

Findings

According to Pesaran (2004) CD Test, the null hypothesis is rejected and it is understood that there is a relationship between the units forming the panel.

According to the findings of the CIPS Panel Unit Root Test, the null hypothesis is rejected, ie it is found to be stable at the level. Among the examined variables of all units, the panel causality test indicates that there is a causality relationship and that there is a relationship between two variables in at least one unit. Therefore, it is concluded that there is dependence between economic freedom and FDI.

According to the results of Dumistrescu and Hurlin (2012) panel causality test, there is no causality from FDI to economic freedom for all countries, but there is a causality from economic freedom to FDI. On a country-by-country basis, there is a one-way causality relationship between economic freedom and foreign direct investment in Australia, Denmark, France, Finland, Italy, Japan and Sweden. On the other hand, there is one-way causality from foreign direct investment to economic freedom in Iceland, the Netherlands, South Korea, Spain, Slovenia and the United Kingdom. Bi-directional causality is observed only in Germany. In the remaining countries, causality was not detected.

Conclusion and Discussion

FDI is seen as one of the main channels of cross-border technology transfer. Many countries are competing with each other to attract more FDI. This study uses data from 32 OECD countries from 1997 to 2016 to test the role of economic freedom in attracting foreign direct investment inflows and the causality of economic freedom with foreign direct investment. For the causality analysis, CD tests were performed to test the cross-sectional dependence of the variables. Results indicates cross-sectional dependence between the variables. It was then investigated by CIPS statistics developed by Pesaran (2006) considering the cross-sectional dependence of the series with the unit root. As a result of the analysis, it was found that the series were stationary and did not contain any unit root. According to results of Dumistrescu and Hurlin (2012) panel causality test, FDI has not causal effect on economic freedom, but economic freedom has causal effect on FDI.

To this end, governments that want to attract foreign investors to their countries, in order to improve their investment climate and make their country a center of attraction; primarily should have effectively functioning markets which are independent from state interventions. A better level of economic freedom not only attracts foreign capital, but also allows host countries to maximize benefits from foreign investments. In this context, countries should weigh the cost of policies aimed at attracting FDI and capital flows to those who are trying to increase the level of FDI.

EBEVEYNLERİN ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Araştırma Makalesi / Research Article

Kurtdede-Fidan, N. ve Özaydın, A. (2019). Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Metaforik Algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 361-378.

Geliş Tarihi: 07.07.2019

Kabul Tarihi: 06.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Nuray KURTDEDE FİDAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
nkurt@aku.edu.tr
ORCID No: 0000- 0002-2056-1994

Ayşe ÖZAYDIN
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
aayseozaydin@gmail.com
ORCID No: 0000-0003 3724-2954

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin ebeveynlerinin “Çocuk Hakları” kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Araştırma 2017-2018 öğretim yılının bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcılarını çocukları ilkokul öğrenimine devam eden 157 anne, 66 baba olmak üzere 223 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Veriler, “Çocuk hakları.....gibidir. Çünkü.....” şeklinde hazırlanan görüş bildirme formu aracılığıyla toplanmış ve ebeveynlerden bu formu doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler nitel veri analizi tekniklerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda ebeveynler çocuk haklarına yönelik toplam 209 metafor geliştirmişlerdir. Bu durum ebeveynlerin çocuk hakları konusunda farkındalığa sahip olmaları ve bu araştırmaya katkı sağlama noktasında istekli olmalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır. Geliştirilen metaforlar Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan maddelerden hareketle benzer yönlerine göre “Yaşama Hakkı”, “Korunma Hakkı”, “Gelişme Hakkı”, “Katılım Hakkı” ve “Hakların Uygulanması” olmak üzere 5 kategoride toplanmıştır. Ebeveynler tüm kategoriler içerisinde Hakların Uygulanması kategorisinde en fazla, Katılım Hakkı kategorisinde en az metafor geliştirmişlerdir. Sonuç olarak çocuk haklarının ebeveynler tarafından korunması, taviz verilmemesi gereken, önemli ve gerekli bir olgu olarak algılandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Metafor, Ebeveyn Görüşleri.

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF PARENTS' ON THE CHILDREN'S RIGHTS

ABSTRACT

The aim of this study is to identify the perceptions of the parents whose children are attending primary education about the concept of children's rights through metaphors. Qualitative research method was used in this study. More specifically, the phenomenology design was used in this research. The participants are 223 parents (157 mothers and 66 fathers) whose children were attending three different primary schools serving for children from similar socioeconomic status during the school year of 2017-2018. The data of the study were collected using semi-structured forms developed by the authors. Following the instructions the form includes the following statement which the participants are asked to fill in the blanks: “Children's rights are like ..... Because.....”. The data obtained were examined using the content analysis which is part of the qualitative data analysis techniques. The result of the research, it has been seen that parents have developed a total of 209 metaphors. The metaphors according to similar aspects, developed were divided into 5 categories as “Right to Life”, “Right to Protection”, “Right of Participation”, “Right of development” and “Execution of Rights”. The findings on the metaphors produced by the participants and their justifications

indicate that for the participants the children's rights are significant and that these rights should be protected and given to children completely without compromising any rights.

Keywords: Children's Rights, Metaphors, Parental Views.

1. GİRİŞ

20. yüzyılda çocuk toplumun geleceğini belirleyen en önemli kaynak olarak algılanmaya başlanmış ve çocuğun devlet güvencesine alınıp ailenin koruma ve bakım görevlerini üstlenmesi gerektiği kabul edilmiştir (Washington, 2010). Her ne kadar çocuk kavramına yönelik algı değişse de çocukların yüzyıllardır değişmeyen bakım, ilgi, barınma, korunma gibi bazı ihtiyaçları vardır. Bunlar, çocukların en temel haklarıdır. Ancak dünyanın her yerinde yaşayan çocuklar aynı haklara ve yaşam standartlarına sahip değildir. Özellikle İkinci dünya savaşından sonra çocuk ihmal ve istismarının dünya genelinde artması ile devletler harekete geçerek çocuklar için özel önlemler almayı kararlaştırmıştır. Bunların başlıcaları Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi ve 1989 yılında imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesidir (Neslitürk ve Ersoy, 2007). Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nde, Çocuk Hakları Bildirisi'nde ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hayata hazırlanmasının ve çocuğa özel ilgi göstermenin gerekliliği vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989'da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ise tüm bu antlaşma ve bildirilere bağlı kalınarak taraf devletler bazı kurallar üzerinde anlaşmaya varmışlardır (Müftü, 2013; T.C. Resmi Gazete, 1995: 4; UNICEF, 2004: 4).

Çocuk hakları çocukların kendilerine has durumlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir kavramdır (Aktürk, 2006). Aslında çocuk hakları anayasal temel hakların ve insan haklarının on sekiz yaşından küçük olan reşit olmamış bireylere yani çocuklara tanınması ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çocuk hakları bireyin ve toplumun özgürleşmesini sağlayan insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır (Dağlı, 2015; Gültekin vd., 2016; Kaya, 2011). Çocuk hakları çocukların sosyal eşitsizlikler, ihmal ve istismar gibi her türlü kötü muameleden korunmalarını sağladığı, kendilerini diğer insanlar gibi ifade edebilmelerine imkân verdiği, demokratik değerlerin benimsenmesine katkı sağladığı için oldukça önemlidir (Özdemir Doğan, 2017). Çocuk haklarının korunması sorunu tüm dünyada günümüzün en önemli sorunlarından biridir (Ay Zöğ, 2008). Çocuk haklarının korunabilmesi için bu hakları toplumların benimsemiş olması, gelecek için özgüveni yüksek, hak ve sorumluluklarını bilen aynı zamanda başarılı bir nesil yetiştirmek ve çocuklara haklarını öğretmek gerekmektedir (Torun, 2011). Çocuk hakları bağlamında iki önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ailelerin ve okulların çocuklar üzerinde haklarının bulunması, ikincisi ise ailelerin ve okulların bu hakları eyleme dönüştürmede etkili olmalarıdır (Gültekin vd., 2016). Hakların öğretiminde okul, sınıf ve öğretmenin etkisi çok büyüktür ancak çocuğun insan olarak haklarını öğrenmeye başladığı ilk kurumun aile olduğu unutulmamalıdır (Durgut, 2014). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 42. maddesi de çocuk haklarının çocuklara öğretilmesinin yanı sıra bu konudaki farkındalığı artırmak için başta ana-babalar ve eğitimciler olmak üzere çocukla iletişim halinde olan herkese sorumluluk yüklemiştir (Karcı, 2016).

Konuyla ilgili yapılan alan yazın taramasında öğretmenler, öğretmen adayları, öğrenciler, kitaplar, öğretim programları, çizgi diziler üzerinde çeşitli araştırmaların yapıldığı gözlenmiştir (Bülbün Aktı, 2014; Durgut, 2014; Ersoy, 2011; Kaya, 2011; Özdemir Doğan, 2017; Turan, 2011; Türkyılmaz ve Kuş, 2014; Uçuş, 2013). Çocuk hakları konusunda yapılan araştırmalar modelleri, çalışma grupları, veri toplama araçları gibi pek çok açıdan farklılık göstermektedir. Katılımcılar bakımından araştırmacılar en çok çocukları tercih etmişlerdir (Ersoy, 2011; Karcı, 2016; Neslitürk ve Ersoy, 2007; Uçuş, 2016). Bazı araştırmacılar da öğretim programlarını çocuk haklarına uygunluğu yönünden incelemişlerdir (Durgut, 2014; Uçuş, 2013; Washington, 2010). Bunların haricinde yabancı alan yazında da çocuk haklarına ilişkin araştırmalara yer verilmiştir. Çocukların eğitim hakları ile ilgili (Bitensky, 1994), ailelerin tutum ve davranışları karşısında çocukların çocuk haklarına yönelik tutumlarını belirlemeye çalışan (Day et.al., 2006), çocuk haklarının tartışılması, okullardaki hak ihlallerinin çözümlenmesi ve okul psikolojisinin çocuk hakları çerçevesi etrafında yeniden düzenlenmesi üzerine çalışılan (Fiorvanti and Brassard, 2014), teknolojinin zararları ve teknolojinin güvenli kullanımını çocuk hakları bağlamında açıklamaya çalışan (Phippen, 2017),

çocuk hakları ve sosyal adalet arasındaki ilişkiyi belirleyerek çocukların farklı ihtiyaç ve ilgilere sahip belirli bir paydaş grubu olarak ilişkili planlama süreçlerine dâhil edilmesi gerektiğini açıklamaya çalışan (Dowse et.al., 2018) araştırmalar bulunmaktadır.

Çocuklara haklarını öğretmede ebeveynlerinin rolü fazladır. Çocuk hakları konusunda bilgili bir ebeveyn çocuk haklarını koruma ve öğretmede etkili olabilmektedir. Alan yazında ebeveynler ile yapılmış çalışmalar incelendiğinde ebeveynlerin çocuk hakları ya da çocuk istismarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından analiz edildiği görülmüştür (Kızılırmak ve Alkan Ersoy, 2015; Yalçın vd., 2014; Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş, 2013, Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş, 2016). Fakat önemli bir yeri olmasına rağmen çocuk hakları konusunda ebeveynlerin görüşlerini almaya yönelik çalışmalar tercih edilmemiştir. Alan yazında çocuk hakları konusunda ebeveynlerin görüşlerini almaya yönelik yapılmış bir çalışmaya (Dinç, 2015) rastlanmıştır. Bu araştırma Dinç'in (2015) çalışmasından araştırma amacının farklı olması, katılımcı sayısının farklı olması ve veri toplama yönteminin farklı olması yönleriyle ayrılmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, ilkökul öğrenimine devam etmekte olan öğrencilerin ebeveynlerinin çocuk hakları kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde, şu alt sorulara cevaplar aranmaya çalışılmıştır:

Alt amaçlar

1. Ebeveynlerin çocuk hakları konusunda ürettikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?
2. Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin ürettikleri metaforlar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar derinlemesine bilgi elde etmeyi sağlayan, eğitim ve sosyal alanlara yönelik çalışmalara en uygun temel ve yorumlayıcı çalışmalardır (Creswell, 2009). Bu araştırmada fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji bir olgunun hedef kitle tarafından nasıl anlaşıldığı ve ne anlama geldiğinin araştırıldığı çalışmalardır (Merriam and Tisdell, 2016; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Fenomenoloji deseninin kişisel algıların açıklanarak detaylı şekilde yorumlanmasına olanak tanınması ve metaforik algıların belirlendiği çalışmalara desen olarak uygun olması sebebiyle bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseninin kullanılması tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını 2017-2018 öğretim yılı bahar döneminde Afyonkarahisar il merkezinde yer alan sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyleri birbirine benzer 3 ilkökolden gönüllülük esasına dayalı olarak seçilen 157 anne, 66 baba olmak üzere toplam 223 ebeveyn oluşturmaktadır. Ebeveynlerin demografik özellikleri Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1: Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

Kategoriler	Alt kategoriler	f
Yaş	25-34	73
	35-44	125
	45-54	25
Öğrenim Durumu	İlkokul	17
	Ortaokul	18
	Lise	63
	Lisans	101
	Lisans Üstü	24

Tablo 1' de görüldüğü gibi araştırmanın katılımcıları en çok 35-44 yaş aralığında ve en çok lisans mezunu ebeveynlerden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden metafor yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Bu kapsamda, katılımcıların “çocuk hakları” kavramıyla ilgili sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla, araştırmacılar tarafından oluşturulan iki bölümden oluşan bir form kullanılmıştır. Bu formun birinci bölümünde, katılımcılara ilişkin bilgiler; ikinci bölümde ise, “Çocuk hakları ..... gibidir. Çünkü ...” bulunmaktadır. Formun yönerge kısmında konuyla ilgili açıklamalar ve uyarılar yapıldıktan sonra ebeveynlerin “Çocuk hakları.....gibidir. Çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Veri toplama aracı olarak metaforun kullanıldığı çalışmalarda “gibi” kavramı genellikle “metaforun konusu” ile “metaforun kaynağı” arasındaki bağı daha açık bir şekilde ortaya çıkarmak için kullanılır. Bu çalışmada “çünkü” kavramına da yer verilerek katılımcıların kendi metaforları için bir gerekçe veya mantıksal dayanak sunmaları da istenmiştir (Saban, 2009).

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi bir üst düzey analizdir. Bu çalışmada ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin ürettikleri metafor formları incelenmiş, 1’den başlanılarak son forma (300) kadar numaralandırılmıştır. Konu ile ilgili olmayan, gerekçesini yeterince açıklamayan veya yazdığı metafor ile belirttiği gerekçe uyuşmayan 77 metafor çıkarılmış ve kalan 223 metafor kodlanarak metafor listesi oluşturulmuştur. Metafor listesi alfabetik sıraya göre oluşturulmuş tekrar incelenmiştir. Metaforlar gerekçelerine de bakılarak incelenmiş ve ortak özelliklerine göre metafor kategorileri oluşturulmuştur. Aynı metaforun, farklı anlam yükü taşıması durumunda, o metafor başka bir kategori altında da yer almıştır. Örneğin “çiçek” metaforu ebeveynler tarafından 13 kez kullanılmıştır. 6 tanesi Yaşama Hakkı, 5 tanesi Hakların Uygulanması ve 2 tanesi de Gelişme Hakkı kategorisi altında yer almaktadır. Araştırmacıların birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirdikleri analizlerdeki kodlamalar karşılaştırılmış, Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği “Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)” güvenirlilik formülü kullanılarak araştırmacılar arasındaki uyum yüzdesi 0.92 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular frekans ve yüzde şeklinde tablolaştırılarak ifade edilmiştir. Özellikle hakların uygulanması kategorisindeki kavramlarda (koşmak, kürek, mum, renkli drajeler vb. gibi) araştırmacıların görüş ayrılığı yaşadığı söylenebilir. Alan uzmanının görüşleri doğrultusunda görüş ayrılığı yaşanan kavramlar hakların uygulanması kategorisinde ele alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin sahip oldukları metaforlar ortak özellikleri bakımından benzer yönlerine göre 5 kategoride toplanmış, her kategori kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır. Yaşama Hakkı, Korunma Hakkı, Gelişme Hakkı ve Katılım Hakkı kategori ve alt kategorileri Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan maddelerden hareketle oluşturulurken Hakların Uygulanması kategorisi ve alt kategorileri araştırmacılar tarafından metaforların gerekçelerinden hareketle oluşturulmuştur. Bu kategoriler ve altında yer alan metaforlara ilişkin frekanslar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ebeveynlerin “Çocuk Hakları” Kavramına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	f	Metafor Sayıları	%
Hakların Uygulanması	67	60	30.04
Yaşama Hakkı	61	59	27.35
Korunma Hakkı	46	44	20.62
Gelişme Hakkı	25	24	11.21
Katılım Hakkı	24	22	10.76
Toplam	223	209	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi ebeveynlerin “Çocuk Hakları” kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar en çok Hakların Uygulanması (% 30.04) kategorisi altında toplanırken ikinci sırada Yaşama Hakkı (% 27.35) kategorisi altında toplanmıştır. Ebeveynlerin en az Katılım Hakkı, en fazla Hakların Uygulanması kategorisinden metafor oluşturdukları görülmüştür.

3.2.İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin çocuk hakları kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar 223 tanedir. Geliştirilen metaforlardan aynı metaforların farklı alt kategorilerde yer alması durumunda metaforlar ayrı ayrı sayılmıştır. Aynı alt kategori içinde tekrar edenler metaforlar bir sayılarak çıkarıldığında 209 metafor kalmaktadır.

3.2.1.Hakların Uygulanması

Ebeveynlerin geliştirdikleri metaforlar ve gerekçeleri dikkate alındığında çocuk haklarının önemli olduğunu, bu hakların korunmasını ve hiçbir haktan taviz verilmeden eksiksiz şekilde çocuklara verilmesi gerektiğini vurgulayan metaforlar Hakların Uygulanması kategorisi altında toplanmıştır. Bu kategoriye ilişkin ebeveynlerin geliştirmiş oldukları metaforlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Ebeveynlerin Hakların Uygulanmasına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	Oluşturulan Metaforlar	Metafor Sayıları	f	%
Hakların Önem ve Gerekliliği	Toprak ve su, kardelen, su(4), anne sütü(2), ihtiyaç- gereksinim, gülfidanı, gün ışığı, kürek, doğal ihtiyaç, renkli drajeler, dört mevsim, çiçek, yumurta, geceye fener, vücuttaki kan, yaşam kaynağı, nefes, inci tanesi, yemek yedirmek, ekmek ve su, bir kolon, yağmur, insan hakları, çocuklar, ihtiyaç	25	29	43.28
Hakların Korunması	Vücut, resmi bir belge, yarınlarımız, hazine(2), zaman dilimi, güneş, gül, kitap, hayat, vazo, temel ihtiyaç, orman, evrensel, korunması gereken hazine, mum, maden cevheri, bembeyaz sayfa, yaşanmamış yarınlar, lamba, çiçek, ülke sınırları, şeffaf cam, kutsal emanetler, hassas bir elmas	24	25	37.31
Hakların Verilmesi	Koşmak, çiçek(3), tren, ağaç, zaman, sandalye, sabun, ilaç, ince bir çizgi, gelecek, güneş	11	13	19.40
Toplam		60	67	100

Tablo 3 incelendiğinde Hakların Uygulanması kategorisi altında 61metaforun yer aldığı görülmektedir. Hakların Uygulanması kategorisinin alt kategorilerine bakıldığında Hakların Önem ve Gerekliliği alt kategorisi altında (% 43.28) en çok metafor geliştirildiği, sırasıyla Hakların Korunması (% 37.31) ve Hakların Verilmesi (% 19.40) alt kategorilerinde daha az sayıda metafor geliştirildiği görülmektedir. Hakların Önem ve Gerekliliği kategorisi altında en sık tekrar edilen metaforların “su, ihtiyaç ve anne sütü” olduğu görülmektedir. Çocuk haklarının önem ve gerekliliğini “su” metaforu ile ifade eden bazı ebeveyn görüşleri şu şekildedir: “*Su gibidir. Çünkü su saflığı simgeler... Nasıl susuz bir hayat yaşanılmazsa çocuklarımız için de aynı şey geçerlidir. Onların haklarının da bu kadar önemli olduğunun farkına varmalıyız.*” Hakların bir ihtiyaç olduğunu, bu yüzden çocuk haklarının önemli olduğunu bir ebeveyn “*İhtiyaç gereksinim gibidir. Çünkü bir*

insanın beslenme, eğitim, barınma ve iletişim hakkı vardır. Biz ebeveynler nasıl kendi ihtiyaçlarımızı ön planda tutuyorsak çocuklarımızın bu hakkını da ön planda tutmamız gerekir, çocuklarımızın hepsine ihtiyacı vardır.” şeklinde ifade etmiştir.

Hakların Korunması kategorisi altında en sık tekrar edilen “hazine” metaforudur. Çocuk haklarının değerli bir hazine gibi o hakları çocukların elinden almak ya da suiistimal etmek isteyenlere karşı korunması gerektiğini “hazine” metaforu ile ifade eden bir ebeveynin görüşü şu şekildedir: “Hazine gibidir. Çünkü onu en iyi şekilde muhafaza etmen gerekir. Başına bir şey gelmemesine, başkaları tarafından gereksiz yere kullanılmasına izin vermemen gerekir.”

Hakların Verilmesi kategorisi altında ise en sık tekrar edilen “çiçek” metaforudur. Çocukların haklarını elinden almadan çocuklara vermek gerektiğini “çiçek” metaforu ile açıklayan bir ebeveyn görüşü şu şekildedir: “Bir çiçek gibidir. Çünkü Dünyalar güzeli çiçekler annelere ve çocuklara verilir. Haklar da Dünyayı güzelleştiren çocuklara verilmelidir.” Benzer şekilde bir başka ebeveyn ise çocuk haklarını çiçeğe benzettiğini, “Çiçek gibidir. Çünkü sulamazsan büyümeyiz, sevgi vermezsen açmaz, ilgi göstermezsen kokmaz. Çocuk hakları da eğitim, barınma, beslenme gibi hakları içine koymazsan eksik kalır. Çocuklara haklarını eksiksiz vermelisin, kısacası hakkını vermezsen hasadını alamazsın.” sözleriyle ifade etmiştir.

3.2.2. Yaşama Hakkı

Ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklara karşı birtakım sorumlulukları olduğuna, her çocuğun yaşama hakkı olduğuna ve bu hakkın korunması gerektiğine, sağlık, güvenlik, dinlenme ve eğlenme ile ilgili haklara vurgu yaptıkları görülmüştür. Yaşama Hakkı kategorisine ilişkin olarak ebeveynlerin geliştirmiş oldukları metaforlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Ebeveynlerin Yaşama Hakkına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	Oluşturulan Metaforlar	Metafor Sayısı	f	%
Aile ve Çocuğa Bakmakla Yükümlü Kişilerin Sorumlulukları	Sisli havada araba kullanmak, geleceğimize atılan tohum, ağaçtaki meyve, sonsuz ayna, çiçek(2), pusula, borç, dünya(2), hukuk’ un temeli, vatan, toprağa atılmış tohum, hayat, sudaki balık, satranç oyunu, geleceğimizin teminatı, ülke geleceğine yapılan yatırım, altın, kaliteli tohum, ev, geleceği arzulamak, gemi, devlet, temiz bir sayfa, çınar tohumu	24	26	42.62
Çocuğun Yaşamsal Hakkı	Yedi veren, güneş, yemyeşil orman, gübre, su, gül bahçesi, cumhuriyet, ağacın yaprakları, günebakan, oyun parkı, sıcak bir yuva, çiçek, dolap, toprak, toprağa ekilen tohumlar, saksıdaki çiçek, bir evin temeli, sevgi, start çizgisi, geleceğin sigortası, kar taneleri	21	21	34.42
Yaşama Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkının Korunması	Çiçekleri sevmek, hava ve su, su-bitki ilişkisi, dünyanın tabakaları, çiçeğe verilen su, fidan	6	6	22.86
Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Sağlığın Korunması	Sağlık, tohum, doğa	3	3	9.83

Sosyal Güvenlikten Yararlanma	Deniz, çiçek	2	2	3.27
Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma	Su, çiçeğe verilen su	2	2	3.27
Dinlenme, Eğlenme ve Boş Zaman Değerlendirme Hakkı	Deniz	1	1	1.63
Toplam		59	61	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi Yaşama Hakkı kategorisinde 59 metafor yer almaktadır. Ebeveynlerin geliştirdiği metaforlar Aile ve Çocuğa Bakmakla Yükümlü Kişilerin Sorumlulukları (% 42.62), Çocuğun Yaşamsal Hakkı (% 34.42), Yaşama Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı (% 22.86), Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Sağlığın Korunması (% 9.83), Sosyal Güvenlikten Yararlanma (% 3.27), Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma (% 3.27), Dinlenme, Eğlenme ve Boş Zaman Değerlendirme Hakkı (% 1.63) olmak üzere 7 alt kategoride toplanmıştır.

Çocuk haklarını Aile ve Çocuğa Bakmakla Yükümlü Kişilerin Sorumlulukları üzerinden değerlendirerek metafor oluşturan ebeveynlerin en sık kullandıkları metaforun “tohum” olduğu görülmüştür. Bir ebeveyn görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *“Geleceğimize atılan tohum gibidir. Çünkü dünyanın ümidi, geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızı tehlikelerden ve zararlı alışkanlıklardan korumak birinci görevimiz olmalıdır. Tohum gibi olan o haklar çocuklarımızda yeşerecek ve kendini gösterecektir. Çocuklarımıza yapacağımız en büyük hizmet onları sevgi ve şefkatle yetiştirmektir. Onların her türlü ihtiyacını karşılamalı, haklarını savunmalı ve onlara iyi bakmalıyız.”*

Çocuğun Yaşamsal Hakkı kategorisi altında bitkilerin güneşe olan ihtiyacını çocukların daha iyi bir dünyada yaşamak için haklara olan ihtiyacına benzeten bir ebeveyn görüşlerini *“Güneş gibidir. Çünkü bitkilerin yaşayabilmesi için güneşe ihtiyaç vardır. Çocukların da daha iyi bir dünyada yaşayabilmesi için çocuk haklarına ihtiyaç vardır.”* sözleriyle ifade etmiştir.

Yaşama Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkının Korunması kategorisi altında “su” metaforunu kullanan bir ebeveynin görüşü şu şekildedir: *“Çiçeğe verilen su gibidir. Çünkü su, çiçeği beslediği gibi haklarına saygı duyulmuş bir çocuk da çiçek gibi canlı kalır.”*

Doğal ortamların sağlıklı oluşunu çocuk haklarıyla ilişkilendiren bir ebeveyn Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Sağlığın Korunması kategorisi altında çocuk haklarını “doğa” metaforu ile ifade etmiş ve görüşünün gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: *“Doğa gibidir. Çünkü doğal ortamlar temiz ve sağlıklıdır. Çocuklarında doğal ortamlar gibi temiz ve sağlıklı ortamlarda yaşamaya hakkı vardır.”*

Sosyal Güvenlikten Yararlanma kategorisi altında çocuk haklarını “deniz” metaforu ile ifade eden bir ebeveyn de görüşünü şu sözlerle açıklamıştır: *“Deniz gibidir. Çünkü deniz birçok canlıyı barındırır, onlara yaşama imkânı sağlar. Çocuk hakları da çocuğun yaşadığı ortamda daha rahat, daha huzurlu ve güvenli bir yaşam sağlar.”*

Çocuk haklarının Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma yönünü vurgulayan bir ebeveyn görüşlerini Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma kategorisi altında “çiçeğe verilen su” metaforu ile açıklamıştır: *“Çiçeğe verilen su gibidir. Çünkü talep edemez ama o bitkinin büyümesi için suya ihtiyacı vardır. Çocuk da haklarını çok fazla talep edemez ama çocuğun gelişimi adına buna ihtiyacı vardır.”*

Çocuk haklarını Dinlenme, Eğlenme ve Boş Zaman Değerlendirme Hakkı kategorisi altında ele alan ve tek metafor üreten ebeveynin görüşleri şu şekildedir: *“Deniz gibidir. Çünkü deniz sonsuzdur, çocuklarımızın da sonsuz hakları olmalıdır. Eğlenmek, gezmek, özgürce sokaklarda*

oynayabilmek çocuklarımızın en tabii hakkıdır, sonsuz ve sınırsız olmalıdır. Ama ne yazık ki bazı kötü insanlar yüzünden çocuklarımız rahat rahat sokağa çıkamıyorlar...”

3.2.3. Korunma Hakkı

Geliştirilen metaforlar incelendiğinde ebeveynlerin korunma hakkına ilişkin ayrımcılık, şiddet ve sömürü gibi birçok anlamda korunmayı gerektiren haklara vurgu yaptığı görülmüştür. Korunma Hakkı kategorisi altında ebeveynlerin geliştirmiş oldukları metaforlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Ebeveynlerin Korunma Hakkına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	Oluşturulan Metaforlar	Metafor Sayısı	f	%
Korunma Hakkının Koruyucu Misyonu	Servet, ilaç, güneş kremi, meyvenin kabuğu, ağaç dalları, görünmez bir zırh, yumuşak bir pamuk, kalkan(2), hasadını koruyan bir çiftçi, evin çatısı, dünya, kar, mutluluğa açılan pencere, çatı, yorgan, şemsiye(2), fiziksel korunma, su, kale	19	21	45.65
Ayrımcılık Yasağı	Demokrasi, bir elin parmakları, sonsuzluk, deniz, yetişkin hakları, makine, evrensel bir bütün, hakem, temel yasalar, kadın hakları, su	11	11	23.91
Her Türlü Şiddete Karşı Korunma Hakkı	Ülkenin yapıtaşı, anne, zırh, ipek, demokrasi, kapı kilidi, elbise	7	7	15.21
Tüm Sömürü Biçimlerinden Korunma Hakkı	Nar tanesi, kaleci eldiveni, yemek, balon, gelecek	5	5	10.86
Aile Bakımından Yoksun Çocukların Korunması	Plaj şemsiyesi	1	1	2.17
Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılma	Saklama kabı	1	1	2.17
Toplam		44	46	100

Tablo 5’te görüldüğü gibi Korunma Hakkı kategorisinde 44metafor yer almaktadır. Ebeveynlerin geliştirdiği metaforlar Korunma Hakkının Koruyucu Misyonu (% 45.65), Ayrımcılık Yasağı (% 23.91), Her Türlü Şiddete Karşı Korunma Hakkı (% 15.21), Tüm Sömürü Biçimlerinden Korunma Hakkı (% 10.86), Aile Bakımından Yoksun Çocukların Korunması (% 2.17) ve Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılma (% 2.17) olmak üzere 6 alt kategoride toplanmıştır.

Hakları başlı başına bir koruyucu olarak algılayan ve hakkın koruyuculuğuna değinen bir ebeveyn görüşlerini Korunma Hakkının Koruyucu Misyonu kategorisi altında “kalkan” metaforunu kullanarak şu cümlelerle açıklamıştır: “*Kalkan gibidir. Çünkü kalkanı askeri korumak için nasıl kullanırsak, haklarını kullanarak çocukları koruruz. Haklarına girilen birçok çocuk savaşta kalkansız kalan asker gibi korumasız kalıyor.*”

Ayrımcılık Yasağı kategorisi altında çocuk haklarını demokrasiye benzeten bir ebeveynin görüşleri şu şekildedir: *“Demokrasi gibidir. Çünkü demokraside ayrımcılık yapılmaz, herkes eşittir. Çocuklar arasında da ayrımcılık yapılmamalıdır. Kız ve erkek terazinin birer kefesinde eşit hak ve özgürlüklere sahiptirler...”* çocuk haklarını programlandığı gibi tarafsızca çalışan bir makineye benzeten ebeveynin görüşleri şu şekildedir: *“Makine gibidir. Çünkü bir bütündür, herkese eşit muamele yapar. Farklı farklı parça(unsur)ların bir araya gelmesinden oluşur. Herhangi bir parçası çıkarılsa çalışmaz. Her bir parça makine için olmazsa olamazdır. Bu gibi çocuk hakları da hiçbir çocuğa ayırım yapmadan her çocuğa eşittir.”*

Her Türlü Şiddete Karşı Korunma Hakkı kategorisi altında “elbise” metaforunu kullanan bir ebeveyn görüşlerini şu cümlelerle açıklamıştır: *“Elbise gibidir. Çünkü elbise vücudu etkenlerden koruyor. Sahip oldukları haklar da çocukları dışarıdan gelebilecek her türlü kötülükten korur.”*

Tüm Sömürü Biçimlerinden Korunma Hakkı kategorisi altında bir ebeveyn çocuk haklarını kaleci eldivenine benzetererek görüşünün gerekçelerini şu cümlelerle açıklamıştır: *“Kaleci eldiveni gibidir. Çünkü şutu tutan kalecinin canı nasıl yanarsa işkence edilen, çalıştırılan, uyuşturucu bağımlısı yapılan çocukların da canı öyle yanar. Kalecinin eldiven takması gibi çocukları böyle kötülüklerden korumak için de çocuk hakları vardır.”*

Aile Bakımından Yoksun Çocukların Korunması kategorisi altında geliştirilen tek metaforu ebeveyn şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Plaj şemsiyesi gibidir. Çünkü güneşli havalarda yanmamak için şemsiyenin altına sığınırız. Çocuk hakları da anne babasız kalmış, güneşin yaktığı gibi içleri yanan çocukların korunmasını sağlar. Devletimiz de bu çocukların sığınabileceği kurumlar yapmıştır.”*

Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılma kategorisi altında geliştirilen tek metaforun sahibi olan ebeveyn görüşünü şöyle ifade etmiştir: *“Saklama kabı gibidir. Çünkü bu kap nasıl ki yiyecekleri steril bir biçimde haşere ve zararlılardan koruyor ve bozulmadan saklıyorsa, haklar da çocukları kaçakçı, istismarcı ve insan ticareti gibi tehlikelerden koruyarak topluma sağlıklı birey olarak yetişmesine yardım ve destek sağlar.”*

3.2.4. Gelişme Hakkı

Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin ürettikleri metaforlar ve gerekçeleri incelendiğinde eğitim alma, çocuğun gelişimini sağlama, aile ve vatandaşlıkla ilgili konulara vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu sebeple metaforlar Gelişme Hakkı kategorisi altında toplanmıştır. Bu kategoriye ilişkin olarak ebeveynlerin geliştirmiş oldukları metaforlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Ebeveynlerin Gelişme Hakkına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	Oluşturulan Metaforlar	Metafor Sayısı	f	%
Nitelikli Eğitim Hakkı	Kitap, eğitim, emanet bir bahçe, haklı taraf olan davacı, evrensel dini bir vecibe, güneş(2), ebeveyn hakları, çınar, meyve ağacı, duvar, ağaç, çiçek, okul	13	14	56.00
Çocuğun Gelişim Hakkı	Ağaç yetiştirmek, sarmaşık, kitap, yağmur, sağlıklı gelecek, bir canlıya verilen su	6	6	24.00
Aile Haklarının Korunması (Anne-babanın yönlendiriciliği)	Açmaya meyilli tomurcuk çiçek, okyanustaki inciler	2	2	8.00
İsim ve Vatandaşlık Alma, Ana Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkının Korunması	Anne ve baba, isim	2	2	8.00

Engelliler İçin Özel Bakım Hakkı	Gökyüzü	1	1	4.00
Toplam		24	25	100

Tablo 6’da görüldüğü gibi Gelişme Hakkı kategorisinde 25 metafor yer almaktadır. Ebeveynlerin geliştirdiği metaforlar Nitelikli Eğitim Hakkı (% 56.00), Çocuğun Gelişim Hakkı (% 24.00), Aile Haklarının Korunması (% 8.00), İsim ve Vatandaşlık Alma, Ana Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkının Korunması (% 8.00) ve Engelliler İçin Özel Bakım Hakkı (% 4.00) olmak üzere 5 alt kategoride toplanmıştır.

Nitelikli Eğitim Hakkı kategorisi altında en sık tekrar eden metaforlar “ağaç” ve “güneş” metaforlarıdır. Meyve ağacına yapılacak bakımı çocuklara sunulacak eğitim hakkına benzeterek çocuk haklarını “ağaç” metaforu ile açıklayan ebeveynlerden biri görüşlerini “*Meyve ağacı gibidir. Çünkü nasıl bir meyve ağacının bakımlarını zamanında yaparsak bize uzun yıllar güzel, tatlı meyve verirler. Çocuklarımıza da zamanında güzel eğitim ve bilgi verirsek hayata ve geleceğe emin adımlarla yürürler.*” şeklinde ifade etmiştir.

Güneş’in Dünya’yı aydınlatmasını eğitim alan bir çocuğun bilgiyle aydınlanmasına benzeten ebeveynlerden biri görüşlerini “Güneş” metaforunu kullanarak “*Dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Çünkü eğitim hakkı verilmeyen bir çocuğun güneşi göremeyen dünyanın karanlığa mahkûm olması gibi o çocuğun cehalete mahkûm olması gibidir.*” cümleleriyle ifade etmiştir.

Hakların çocuğun gelişimini desteklediğini, suyun bitkinin gelişimini desteklemesiyle ilişkilendiren bir ebeveyn görüşlerini Çocuğun Gelişim Hakkı kategorisi altında şu şekilde ifade etmiştir: “*Bir canlıya verilen su gibidir. Çünkü nasıl bir bitkiye, çiçeğe vb. su verildiğinde büyüyüp gelişim gösteriyorsa bana göre çocuğa verilen haklar da çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişmesini destekler...*”

İsim ve Vatandaşlık Alma, Ana Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkının Korunması kategorisi altında bir ebeveyn görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “*İsim gibidir. Çünkü isim insanlara kimlik kazandırır. Sahip olduğu haklar sayesinde çocuklar da kimlik kazanır, aidiyet duygusu gelişir.*”

Engelliler İçin Özel Bakım Hakkı kategorisi altında bir ebeveyn görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Gökyüzü gibidir. Çünkü gökyüzü çok geniştir. Özel gereksinimli çocukların da gökyüzü gibi geniş özel eğitim almaya ve bakıma ihtiyaçları (hakları) vardır.*”

3.2.5. Katılım Hakkı

Ebeveynlerin geliştirdiği metaforlar ve gerekçeleri incelendiğinde kendini ifade edebilme, karar alınırken fikrini belirtebilme gibi katılım haklarına vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu sebeple Katılım Hakkı kategorisine ilişkin ebeveynlerin geliştirmiş oldukları metaforlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Ebeveynlerin Katılım Hakkına İlişkin Metaforlarının Kategorileri

Kategoriler	Oluşturulan Metaforlar	Metafor Sayısı	f	%
Görüş, Düşünce ve Fikirlerini İfade Etme Hakkı	Kuş, mutluluk, uçurtma, kuşlardaki özgürlük(2), kitap, bina, trafik ışıkları, çocukluğun anayasası, özgürlük, araba kullanmak	10	11	45.83
Özgürlük	Okyanus, kuş, özgürlük(2)	3	4	16.66
Çocuğun Yüksek Yararı	Adalet, bir annenin bebeği, vicdan rahatlığı, toprak	4	4	16.66
Aile İçi Kararlara Katılım	Kazan, yüksek özgüven, ülkenin yapıtaşı	3	3	12.50

Özel Yaşama Saygı Hakkı	Saygı, yemyeşil çimenler	2	2	8.33
Toplam		22	24	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi Katılım Hakkı kategorisinde 22 metafor yer almaktadır. Ebeveynlerin geliştirdiği metaforlar Görüş, Düşünce ve Fikirlerini İfade Etme Hakkı (% 45.83), Özgürlük (% 16.66), Çocuğun Yüksek Yararı (% 16.66), Aile İçi Kararlara Katılım (% 12.50), Özel Yaşama Saygı Hakkı (% 8.33) olmak üzere 5 alt kategoride toplanmıştır.

Görüş, Düşünce ve Fikirlerini İfade Etme Hakkı kategorisi altında en sık tekrar eden metaforlar “kuş” ve “özgürlük” tür. Kuşların özgürce uçabilmelerini çocukların kendilerini özgürce ifade edebilmeleriyle ilişkilendiren ebeveynlerden biri “kuş” metaforunu kullanarak görüşünü “*Bir kuş gibidir. Çünkü kuşun özgürce kanat açması gibi çocuk, haklarının sayesinde düşüncelerini özgür bir biçimde ifade etmeyi başaracaktır.*” şeklinde ifade etmiştir. Çocuk haklarını özgürlük bağlamında ele alan ebeveynlerden birinin görüşü ise şöyledir: “*Okyanus gibidir. Çünkü onların okyanuslar kadar geniş özgürlük hakları olmalıdır.*”

Bir annenin çocuğu için her şeyin en iyisini istemesini çocuk haklarının çocuğun yüksek yararını gözetmesiyle ilişkilendiren bir ebeveynin Çocuğun Yüksek Yararı kategorisi altında yer alan görüşü şöyledir: “*Bir annenin bebeği gibidir. Çünkü anne için en değerli varlık yavrusudur. O anne çocuğu için her şeyin en iyisini, en güzelini, en doğrusunu ister.*” Başka bir ebeveyn çocuk haklarını vicdanı rahat olan kişi çocuğun yüksek yararını gözetken kişidir anlayışı ile ele alarak şu açıklamalarda bulunmuştur: “*Vicdan rahatlığı gibidir. Çünkü çocuklar biz onları gördüğümüz, var saydığımız, birey olduklarını anlayabildiğimiz, sahip olabilecekleri hakları göz önünde bulundurduğumuz zaman varlık göstereceklerdir.*”

Aile İçi Kararlara Katılım kategorisi altında yer alan bir ebeveynin görüşü şöyledir: “*Kazan gibidir. Çünkü ağır bir kazan bir kişinin tutmasıyla kalkmaz. Bu kazanda pişen çorba birlikte pişirilir. Evdeki bir çocuk nane atıyorsa diğeri tuzunu, diğeri biberini atar ve ortaya mis kokulu bir çorba çıkar. Bu kazanı kaldırmakta da ebeveynler kadar çocukların da yardımcı olması ve evdeki kararların ortak alınması değerli olduklarının bir göstergesidir.*”

Özel Yaşama Saygı Hakkını “saygı” metaforu ile ifade eden bir ebeveynin görüşü şu şekildedir: “*Saygı gibidir. Çünkü 18 yaşına kadar herkes çocuktur. Biz büyüklere de çocukların yaşantısına saygı duymak düşer.*”

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk hakları kavramıyla ilgili ilkökul öğrenimine devam etmekte olan öğrencilerin ebeveynlerinin metaforik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin 209 adet birbirinden farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Ebeveynler birbirinden farklı pek çok metafor geliştirmiştir. Bu durum ebeveynlerin çocuk hakları konusunda farkındalığa sahip olmaları ve bu araştırmaya katkı sağlama noktasında istekli olmalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Üretilen metaforlar benzer özelliklerine göre gruplanmış ve 5 kategori (hakların uygulanması, yaşama hakkı, korunma hakkı, gelişme hakkı, katılım hakkı) altında toplanmıştır. Ebeveynler tüm kategoriler içerisinde hakların uygulanması kategorisinde en fazla, katılım hakkı kategorisinde en az metafor geliştirmişlerdir. Hakların önem ve gerekliliği, hakların korunması ve haklardan taviz verilmemesi konularında ebeveynlerin daha fazla metafor ürettikleri görülmüştür. Bu kategoride üretilen metaforlar incelendiğinde ebeveynlerin çocuk haklarını önemli ve gerekli gördükleri, bu hakların ebeveynler ve çocukların yetiştirilmesinde etkili olan diğer büyükler tarafından korunması ve taviz verilmemesi konusunda hem fikir oldukları anlaşılmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 42. maddesi çocukların sözleşmede yer alan ilke ve hükümleri bilmesi kadar bu ilke ve hükümleri yetişkinlerin de bilmesi ve yetişkinlere bu ilke ve hakları anlatma ve öğretme yükümlülüğü de vermektedir (UNICEF, 2004). Bu bağlamda çocuk haklarının önemi ve gerekliliği konusunda ebeveynlerin farkındalıklarının yüksek olduğu ve çocukların haklarının koruyucusu oldukları söylenebilir.

Yaşama hakkı kategorisi kapsamında en fazla metaforun aile ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları alt kategorisinde yer aldığı görülmüştür. Bu durum ebeveynlerin çocuklarının iyi bir yaşama sahip olabilmeleri için kendilerini sorumlu gördükleri dolayısıyla kendilerine çocuklarını korumak, daha iyi şartlarda yaşamalarını sağlamak gibi bazı sorumluluklar yükledikleri şeklinde yorumlanabilir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 18. Maddesinde çocuğun yetiştirilmesinde ve çocuğa iyi bir yaşam sağlanmasında öncelikli sorumlu olan kişilerin ana babalar olduğu, sözleşmenin ana babalara bu tip sorumluluklar yüklediği ve devletlerin de bu noktada ana babaları desteklemeleri gerektiği ifade edilmektedir (UNICEF, 2004). Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarına bakmakla yükümlü olduklarının farkında oldukları ve çocuklarının daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları noktasında kendi sorumluluklarının bilincinde oldukları söylenebilir.

Bunun yanında ebeveynlerin çocuğun yaşamsal hakkı alt kategorisinde çocukların temel yaşama hakkına sahip olduklarını ifade etmeleri çocuğun yaşama hakkının elinden alınamayacağını, bu hakkın çocuğun en temel ve en önemli hakkı olduğunu, dili, dini ve ırkı fark etmeksizin tüm çocukların aynı şartlarda yaşamaya hakları olduğunu düşünmeleri şeklinde yorumlanabilir. Kaya (2011) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan araştırmada da öğretmen adayları benzer şekilde çocuğun en önemli hakkı olarak yaşam hakkını gördüklerini belirtmişlerdir. Ebeveynler yaşama hakkına aynı zamanda sağlık hizmetlerinden yararlanma, barınma ve eğlenme hakkı olarak da yaklaşmaktadır. Ebeveynler yaşama hakkını ifade ederken çocukların bu haklara da sahip olması gerektiğini, bu hakların da önemli olduğunu belirtmektedir. Ersoy' un (2011) araştırmasında da ilköğretim öğrencileri sağlık, barınma, beslenme gibi temel hakları barındıran yaşama hakkını çokça dile getirmişlerdir. Araştırma sonucu ve alan yazındaki bu araştırmalardan yaşama hakkının çocuk hakları içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu anlaşılmaktadır. Yaşama hakkı kategorisi altında en az metafor dinlenme ve eğlenme hakkı alt kategorisinde üretilmiştir. Bu anlamda bu hakkın ebeveynler tarafından unutulduğu, belki de oyun ve eğlenmenin çocuğun doğasında olduğu düşünülerek bunun çocuk hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin düşünülmediği yorumu yapılabilir.

Korunma hakkı kategorisi altında ebeveynler tarafından 44 metafor üretilmiştir. Korunma hakkının bu anlamda ebeveynler tarafından önemli görülen haklardan bir diğeri olduğu ve bu sebeple fazla sayıda metafor ürettikleri söylenebilir. Ebeveynlerin 12 metaforda özellikle her türlü şiddet ve sömürüye karşı çocukların korunması gerektiğini belirten açıklamalar yapmaları bu hakkı önemli ve gerekli buldukları şeklinde yorumlanabilir. Banks vd.' nin (2017) Uganda ve Malavi'deki engelli çocuklar arasında şiddetin yaşanması, çocuk korumasına erişimi ve korunma haklarının gerekliliğini araştırdıkları çalışmada çocuklar için özellikle şiddet ve sömürüye karşı korunma haklarının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda korunma haklarının önemi ve gerekliliği konusunda ebeveynlerin farkındalıklarının yüksek olduğu, özellikle her türlü sömürü ve şiddete karşı duyarlı oldukları söylenebilir. Korunma hakkı kategorisi içerisinde sık tekrar edilen metaforlar şemsiye, kalkan, zırh gibi fiziksel korunmayı sağlayan nesnelere benzetilerek oluşturulan metaforlar olmuştur. Bu sonuca bakılarak ebeveynlerin korunma haklarını çoğunlukla fiziksel anlamda algıladıkları söylenebilir. Ancak ebeveynlerin fiziksel korunmayı sağlayan nesnelere yönelik metaforlar üretmeleri korunma hakkının diğer boyutlarını ihmal ettikleri anlamına gelmemektedir. Uğurlu ve Gülsen' in (2014) de belirttiği gibi korunma hakkı çocuğun fiziksel ve zihinsel bakımdan sağlıklı, kendine güvenli ve saygın biçimde istismara ve ihmale uğramayacağı ortamlar sağlayan bir haktır.

Ayrıca ebeveynler, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocukların eşit haklara sahip olması gerektiğine de değinmektedir. Bu durum Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede ayrımcılık yasağı olarak adlandırılmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin temel ilkelerinden olan ayrımcılık yasağı önemli bir nokta ve sözleşmenin bel kemiği niteliğindedir. Ayrımcılık yasağı ayrıca Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisinde (Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi, 2016: 13) ve Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde (Çocuk Koruma Kanunu, 2005: 9502) de yer verilen önemli bir konu dur. Bu anlamda ebeveynlerin farkındalığa sahip olduğu ve ayrımcılığa karşı durma eğiliminde oldukları söylenebilir.

Gelişme hakkı kategorisi içerisinde ebeveynlerin en çok üzerinde durdukları hak nitelikli eğitim alma hakkıdır. Ebeveynler hem çocukların gelişimi hem de ülkenin geleceği için iyi eğitim almış çocuklara ihtiyaç olduğunu dolayısıyla çocukların nitelikli eğitim almaya hakkı olduğunu

belirtmişlerdir. Gültekin vd. (2016) ve Ersoy (2011) da ilkököl öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin çocuk haklarına dair en fazla değindikleri hakkın eğitim hakkı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucundan ve alan yazındaki bu araştırmalardan da anlaşıldığı gibi eğitim hakkı önemli görülen, çocuk hakları denildiğinde en fazla değinilen temel haklardan bir diğeridir. Gelişme hakkı kategorisi içerisinde en az değinilen engeller için özel bakım hakkıdır. Yalnızca bir ebeveyn bu hakka yönelik metafor geliştirmiştir. Bu durumun sebebi olarak metaforu oluşturan ebeveynin bu hakka duyarlı olduğu belki de kaynaştırma öğrencisi olan bir çocuğu olması sebebiyle böyle bir metafor geliştirdiği söylenebilir.

Katılım hakkı diğer çocuk hakları arasında ebeveynlerin en az metafor geliştirdikleri haktır. Katılım hakkına ilişkin ebeveynler tarafından 22 metafor geliştirilmiştir. Katılım hakkı kategorisi çerçevesinde ebeveynler en çok görüş, düşünce ve fikirlerini ifade etme hakkı alt kategorisinde metafor geliştirmişlerdir. Ebeveynlerin çocukların ister aile içinde alınan kararlarda ister kendini ilgilendiren kararlarda düşünce ve görüşlerini özgürce ifade etmeleri gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Bu anlamda ebeveynlerin katılım hakkını daha çok düşünce özgürlüğü ile ilişkilendirdikleri anlaşılmaktadır. Dinç' in (2015) çalışmasında da ebeveynler öncelikli olarak çocukların görüşlerini ifade etmelerini sağlayan katılım hakkına önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Lake (2011) Kuzey Ontario ilkököl öğrencilerinden seçilen bir grup öğrencinin karakter eğitiminde etkili olan çocuk haklarını, çocukların haklara verdiği önem ile karşılaştırarak incelemiştir. Araştırma sonucunda çocukların eğitim hakkı ile ilgili konulara verdikleri önemden daha fazla kendilerini ifade etme hakkına önem verdikleri görülmüştür. Çocuklar kendi yaşamlarında söz sahibi olduklarını hissetmediklerini ve bunun yetişkinler tarafından duyulması gerektiğini vurgulamışlardır. Çocuklara kararlara katılma fırsatı sağlanarak yetkinlik ve bağımsızlık duygusunu geliştirmelerinin karakter eğitimi için büyük önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda ebeveynlerin, çocuklarının karakter gelişimine olumlu yönde katkı sağladıkları söylenebilir. Ebeveynlerin katılım hakkı kategorisi altında en az yer verdikleri hak özel yaşama saygı hakkı olmuştur. Özel yaşama saygı hakkı özünde çocukların kimseyle paylaşmak istemediği özel eşyalarını onlardan izin almadan kullanmama ya da kişisel fotoğraflarını çocukların izni olmadan herhangi bir yerde yayınlamama gibi hakları kapsamaktadır. Katılım hakkı içerisinde önemli bir yeri olmasına rağmen bu hakka az sayıda ebeveyn değinmiştir. Benzer şekilde Peker' in (2012) araştırmasında da sınıf öğretmenlerinin en düşük katılım gösterdikleri hak özel yaşama saygı hakkı olmuştur. Bu durum özel yaşama saygı hakkının diğer katılım hakları arasında arka planda kaldığının göstergesidir. Bu hakkın arka planda kalmasına, ebeveynler ve öğretmenler gibi çocuğu yetiştirmekle yükümlü kişilerin bireyler arası ilişkilerinde bu hakkı uygulamaması dolayısıyla bu hakkın çocuklar için de uygulanmıyor olabileceği yorumu yapılabilir.

Araştırmaya katılan 223 ebeveyninden 24 ebeveyn diğer katılım haklarına değinirken katılım hakları içerisinde yer almasına rağmen dernek kurma hakkına değinmemiştir. Bu hakka yönelik ebeveynlerin metafor geliştirilmemesi hakkın varlığına ilişkin bilgi sahibi olmamaları veya böyle bir hakkın varlığını unutmaları olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde Uçuş'un (2009) eğitim programlarını incelediği yüksek lisans tezinde de dernek kurma ve barışçıl bir şekilde toplanma hakkına ilişkin programda yeterli bulguya rastlanmamıştır. Bu bağlamda dernek kurma ve barışçıl bir şekilde toplanma hakkının unutulduğunu ve ihmal edildiğini söylemek mümkündür. Alan yazında katılım hakkının ihmal edildiğini hatta unutulduğunu ifade eden araştırmalar mevcuttur (Canbulut, 2014; Kaya, 2011; Topsakal ve Ayyürek, 2012; Türkyılmaz ve Kuş, 2014). Sonuç olarak katılım hakkının genel anlamda sözde kaldığını ve göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

- Çocuk hakları denildiğinde ebeveynlerin büyük çoğunluğunun yaşama hakkına değindiği ancak eğlenme ve dinlenme hakkına yer vermedikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuk haklarından dinlenme ve eğlenme hakkına ilişkin görüşlerini almaya yönelik ya da yaşama hakkına ilişkin algılarını daha detaylı olarak ortaya çıkarmaya yönelik başka çalışmalar yapılabilir.

- Ebeveynlerin genel olarak çocuk hakları konusunda bilgileri vardır ancak katılım hakkı diğer haklara nazaran arka planda kalabilmektedir. Bu anlamda katılım hakkı gibi önemli bir hakkın sözde kalmaması için farkındalık oluşturulmasının, okul ebeveyn işbirliği içerisinde ebeveynlere

bilgilendirici eğitimler verilmesinin ve bu konuyla ilgili daha fazla akademik çalışmalar yapılmasının yararlı olacağı söylenebilir.

- Ebeveynlerin korunma hakkı denilince daha çok şiddet, istismar gibi fiziki ve psikolojik zararlardan korumayı hedefleyen hakları algıladıkları görülmüştür. Oysaki siber zorbalık da günümüzün önemli sorunlarından biridir ve çocukların bu tür istismarlardan korunması gerekir. Dolayısıyla ebeveynlerin bu yöndeki farkındalıklarını ve algılarını belirleyen çalışmalar yapılabilir.

- Gelişme hakkı içerisinde yer alan engelliler için özel bakım hakkı alt kategorisine ilişkin ebeveynler tarafından yalnızca bir metafor geliştirilmiştir. Bu anlamda ebeveynlerin çoğunluğunun bu hakkın varlığına yönelik bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Rehberlik araştırma merkezleri ve okulların işbirliğiyle bu konuya yönelik ebeveynlere bilgilendirici eğitimler verilebilir ya da bu konuya yönelik duyarlılığı artırıcı projeler ve etkinlikler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye/de Çocuk Hakları ve Güvenliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi. (2016). Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b> Adresinden 15.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

Ay Zöğ, D. (2008). *Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişki (İstanbul İli Beyoğlu İlçesi Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Banks, L. M., Kelly, S. A., Kyegombe, N. Kuper, H. and Devries, K. (2017). If He Could Speak, He Would Be Able To Point out Who Does Those Things to Him: Experiences of Violence and Access to Child Protection Among Children With Disabilities in Uganda and Malawi. *Plos One*, 12(9), 1-17.

Bitensky, S. H. (1994). Every Child's Right to Receive Excellent Education. *The International Journal of Children's Rights*, 2, 137-147.

Bülbün Aktı, B. (2014). *TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan Okulöncesi Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Çizgi Dizilerin Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Canbulut, T. (2014). Türkiye’de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(2), 85-94.

Çocuk Koruma Kanunu. (2005). 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> Adresinden 15.01.2019 tarihinde erişilmiştir.

Creswell, J. W. (2009). *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Third Edition, USA: Sage Publications.

Dağlı, S. K. (2015). *Öğretmenlerin Çocuk Haklarına İlişkin Davranışlarının Öğrenciler Tarafından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Day, D. M., Peterson Badali, M. and Ruck, M. D. (2006). The Relationship Between Maternal Attitudes and Young People’s Attitudes Toward Children’s Rights. *Journal of Adolescence*, 29, 193–207.

Dinç, B. (2015). Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 7-25.

Dowse, S., Powell, S. and Weed, M. (2018). Mega-Sporting Events and Children’s Rights and Interests – Towards a Better Future. *Leisure Studies*, 37(1), 97-108.

Durgut, A. (2014). *2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Ersoy, A. F. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları. *İlköğretim Online*, 10(1), 20-39.

- Fiorvanti, C. M. and Brassard, M. R. (2014). Advancing Child Protection Through Respecting Children's Rights: A Shifting Emphasis for School Psychology. *School Psychology Review*, 43(4), 349-366.
- Gültekin, M., Gürdoğan Bayır, Ö. ve Balbağ, N. L. (2016). Haklarımız Var: Çocukların Gözünden Çocuk Hakları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(24), 971-1005.
- Karcı, Y. (2016). *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusunda Farkındalık Düzeylerini Belirleyen Faktörler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kızılırmak, K. ve Alkan Ersoy, Ö. (2015). İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Çocukların Annelerinin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Ankara Örnekleme). *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre kitabı içinde (s. 523-541)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi.
- Lake, K. (2011). Character Education from a Children's Rights Perspective: An Examination of Elementary Students' Perspectives and Experiences. *International Journal of Children's Rights*, 19, 679-690.
- Merriam, S. B. and Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative Research a Guide to Design and Implementation*, Fourth Edition, San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Second Edition, California: Sage Publications.
- Müftü, G. (2013). Çocukların hakları ve birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşme: Bir tarihçe. <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-dozlesme#:~:targetText=1939%20da%20ba%C5%9Flay%C4%B1p%201945'de,Haklar%C4%B1%20Bildirgesi'nin%20canland%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1n%C4%B1%20%C3%B6nerdi>. Adresinden 02.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Neslitürk, S. ve Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2), 245-257.
- Özdemir Doğan, G. (2017). *Çocuk Hakları Eğitiminde Uzman Sınıf Öğretmenlerin Perspektifinden Etkili Çocuk Hakları Eğitimi: Anlayışlar ve Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Peker, R. (2012). *Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları İle Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Manisa İl Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Phippen, A. (2017). Online Technology and Very Young Children: Stakeholder Responsibilities and Children's Rights. *International Journal of Birth & Parent Education*, 5(1), 23-26.
- Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.
- T.C. Resmi Gazete. (1995). Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne Yayınlanan 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>. Adresinden 02.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Topsakal, C. ve Ayyürek, O. (2012). Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Öğrencilerin Çocuk Haklarını Kullanmaları. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 37-53.
- Torun, F. (2011). *Çocuk Hakları Eğitiminde Oyun Yönteminin Başarıya, Kalıcılığa ve Tutuma Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Turan, S. (2011). *Masalların Çocuk Hakları Bağlamında Çözümlemesi (Her Güne Bir Masal Adlı Kitap Üzerine Bir İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkyılmaz, M. ve Kuş, Z. (2014). İlköğretim 100 Temel Eserde Çocuk Hakları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 39-63.

- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşme' ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçuş, Ş. (2013). *Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçuş, Ş. (2016). Exploring Children's Perceptions and Metaphors on Children's Rights. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 811-833.
- Uğurlu, Z. ve Gülsen, İ. A. (2014). Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 1(1), 1-24.
- UNICEF. (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. <http://www.UNICEF.org/turkey>. Adresinden 06.06.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Washington, F. (2010). *5 – 6 Yaş Grubu Çocuklarına Uygulanan Ebeveyn Katımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne Babaların Çocuk İstismarıyla İlgili Tutumlarının İncelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 137-143.
- Yeşilkayalı, E. ve Yıldız Demirtaş, V. (2013). Ebeveynlerin Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları İle İlköğretim Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri Arasındaki İlişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 12-25.
- Yeşilkayalı, E. ve Yıldız Demirtaş, V. (2016). İlköğretim Öğrencilerinin Ebeveynlerinin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 119-140.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The main purpose of this study is to identify the perceptions of the parents whose children are attending primary education about the concept of children's rights through metaphors: In line with the aim given above this study attempts to answer the following research questions.

1. Which conceptual categories are reflected in the metaphors about the concept of children's rights produced by the parents?
2. What are the metaphors that parents produce about children's rights?

Methodology

Qualitative research method was used in this study. More specifically, the phenomenology design was used in this research. The participants are 223 parents (157 mothers and 66 fathers) whose children were attending three different primary schools serving for children from similar socioeconomic status during the school year of 2017-2018. The data of the study were collected using semi-structured metaphor forms developed by the authors. Following the instructions the form includes the following statement which the participants are asked to fill in the blanks: "Children's rights are like ..... Because....."

The data obtained were examined using the content analysis which is part of the qualitative data analysis techniques. The metaphor list was created in alphabetical order and was reviewed again. The justifications provided by the participants were analyzed, and the categories were developed based on common points. If any metaphor has more than one meaning it is classified in two different categories. The reliability coefficient was found to be 0.92.

Findings (Results)

The metaphors developed by the parents about children's rights are grouped into five categories based on the common points. Each of these categories has some sub-categories. These categories are as follows: "Right to Life" "Right to Protection", "Right to Development", "Right of Participation" and "Enforcement of Rights". The frequency order of these categories is found to be as follows: Enforcement of Rights, Right to Life, Right to Protection, Right to Development and Right of Participation.

As stated above the parents produced 223 metaphors about the children's rights. Metaphors are counted separately if the same metaphors are developed in different sub-categories. In the case of repeating metaphors within the same sub-category, these metaphors are considered the same metaphors. Therefore, in the study there are 209 different metaphors on the children's rights.

The findings on the metaphors produced by the participants and their justifications indicate that for the participants the children's rights are significant and that these rights should be protected and given to children completely without compromising any rights. Those metaphors included such and similar statements were grouped under the category of Enforcement of Rights. The metaphors stating that the parents have responsibilities towards the children they raise, that every child has the right to live and that this right should be protected and that children also have rights related to health, safety, rest and entertainment are grouped under the category of the right to life. Those metaphors emphasizing that rights require protection in many ways, such as discrimination, violence and exploitation are grouped into the category of the right to protection. The metaphors related to education, child development, family and citizenship are classified under the category of the right to development. Those metaphors that emphasize rights such as being able to express themselves and expressing their opinion when making decisions are classified into the category of the right to participate.

Conclusion and Discussion

The parents participated in the study are found to develop many distinct metaphors about the children's rights. The reasons for producing such varied metaphors can be that the participants are aware of children's rights. In addition, their willingness to contribute to this research is also instrumental in this regard. The most frequent category for the metaphors is found to be that of Enforcement of Rights. It is also found that less metaphors are produced in the category of the right

to participation. It is found that the parents produced more metaphors about the importance and necessity of rights, the protection of these rights and non-concession of them. It is understood that they regard children's rights as important and necessary and that the protection of these rights should be guaranteed by the parents and other elders who are effective in raising children and that these rights should not be violated. Therefore, it can be said that the parents are aware of the importance and necessity of children's rights and that they consider themselves as the protector of children's rights.

The parents developed a total of forty-four metaphors about the right to protection. It can be said that the right to protection is another of the rights deemed important by the parents, and therefore, they produce a large number of metaphors about this specific right. Given that the participants produced a total of twelve metaphors indicating that children should be protected against all kinds of violence and exploitation for the participants this right is significant and necessary and they are aware of its importance. It also suggests that the participants are sensitive regarding all kinds of violence and exploitation. Concerning the metaphors on the right to development the parents mostly emphasized the right to received quality education. Within this category of metaphors less mentioned ones are about the right to receive special care for disabled children. There is only one metaphor about it. Although not so frequent, it indicates the sensitivity of the participants towards this group of children.

As stated earlier the participants less produced metaphors on the right to participate. More specifically, they developed a total twenty-two metaphors about this right. Among these metaphors about the right to participate the most frequently mentioned ones are concerned with "The Right to Express Opinions, Thoughts and Ideas". It is seen that the parents think that children should express their thoughts and opinions freely in the decisions taken in the family context or in the decisions concerning them. The parents developed less metaphors about the right to protect privacy which is part of the right to participate.

FELSEFİ SÜREÇ İÇİNDE DÜŞÜNME OLGUSU*

Araştırma Makalesi / Research Article

Başerer, D. ve Duman, E. Z. (2019). Felsefi Süreç
İçinde Düşünme Olgusu. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 379-395.

Geliş Tarihi: 09.07.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Arş. Gör. Dr. Dilek BAŞERER
Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
dilek.baserer@atauni.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7098-3645

Doç Dr. Ekrem Ziya DUMAN
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ezduman@gazi.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-1965-1378

ÖZ

Düşünme, yüklem, yani iş, eylem, oluşturmaktır. Düşünce ise, nesne, yani öznenin yaptığı iş, eylemden etkilenen ögedir. Kısaca düşünce, düşünme eylemlerinin sonunda ortaya çıkan, başkaları için de varlık bulan üründür. Sistematik ifadeyle, düşünme; kişinin kendi içerisinde bir faaliyet iken, düşünce ise düşünmenin başka bilinçlere ulaşmış halidir.

Her eylem düşünmeyi gerektirir. Bu nedenle de insanın var olduğu andan itibaren düşünme olgusu oluşmuş ve felsefeye temel prensip olmuştur. Çünkü düşünme olmadan hareket etmek, eylemleri gerçekleştirmek oldukça zordur. Bu nedenle de felsefi süreç içinde düşünme olgusunun nasıl ele alındığını, düşünceden farkını ve filozofların düşünme hakkındaki söylemleri çalışma açısından önem arz etmektedir. Bundan kaynaklı olarak ilk örneklerine giderek düşünme sürecinin filozoflar tarafından algılanışına bakılmış, ardına düşünme üzerine temel olarak değinen filozoflar (Sokrates, Platon, Aristoteles, Descartes, Kant, Hegel, Heidegger gibi) açıdan bu olgu ele alınmıştır.

Düşünme yüzyıllar içinde ana madde sorgulamasından başlayarak, spesifik olarak ele alınan ve Varlık'ın açıklanmasına kadar giden bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Buradan çıkan sonuç ise, düşünmenin yıllar içinde değiştiği, sadece bilişsel bir süreç olarak ele alınmadığı, içsel bir konuşma yanında mantıksal ve varlıksal olarak ele alındığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Düşünme, Düşünce, Mantık, Filozof.

THINKING CASE IN PHILOSOPHICAL PROCESS

ABSTRACT

Thinking, predicate, ie work, action, create. Thought is the object, that is, the work that the subject does. In short, thought is the product that emerged at the end of the actions of thinking and found for others. Systematic expression, thinking; while the person is an activity in itself, thought is the state of thinking reached another consciousness. Every action requires thinking. For this reason, the phenomenon of thinking has

* Bu makale, "Mantıksal Düşünmenin Geliştirilmesine İlişkin Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır

emerged from the point where people existed, and philosophy has been the basic principle. Because it is quite difficult to act without thinking and to perform actions. For this reason, the philosophical process of thinking in the process of thinking, the difference from thinking and philosophers thinking about the discourse is important for the study. As a result, the first examples of the process of thinking by discussed. Thinking has been considered as a process that has been specifically addressed until the disclosure of Being, starting from the questioning of matter during centuries. The result is that the thinking has changed over the years, it is not only considered as a cognitive process, but it is also discussed as an internal conversation along with logical and existential.

Keywords: Thinking, Thought, Logic, Philosopher.

1. GİRİŞ

1.1. *Düşünme Nedir? Düşünceden Farkı Nedir?*

Düşünme, takdir etme ve muhakeme gücüdür. Düşünmek, eğri ile doğruyu ayırt etmektir. Tam ve sağlam olanı bulmaktır. Çünkü gerçeğin mükemmel şekli daima ölçüye, çelişmeler arasındaki dengenin sağlanmasına, ayrıntının anlaşılmasına bağlıdır. Düşünmenin mahsulü olan düşüncelerle, düşünme arasında büyük farklar vardır. Düşünce ve düşünme sahaları, evvelâ varlık karakterleri bakımından birbirinden çok farklıdır. Düşünme, reel bir varlık alanına aittir ve onun bir taraftan psişik bir olay, bir fonksiyon karakteri, diğer taraftan bir edim karakteri vardır. Hâlbuki ideal bir varlık alanına ait olan düşüncelerin ne bir olay ve fonksiyon, ne de bir edim karakteri vardır. Bu fark, aynı zamanda düşüncelerin özne alanından çözümlenerek, ondan ayrılmasını, ya da onların nesnel bir karakter taşımalarını sağlar. Bu nedenle düşünceler, öznelerin birinden diğerine taşınabilir; onlar yeni baştan başka bir düşünmenin nesnesi olabilirler; mesela düşünceler tartışılabilir, reddedilebilirler, çürütülebilirler, kabul edilebilir. Düşünce ile düşünme arasında özne ile olan ilişkileri bakımından bir fark vardır. Düşünceler, öznenin çözümlenerek ideal, mantıki alana “kaldırılabilirler”, bu alanda varlıklarını devam ettirdikleri halde, düşünme, öznesiz bir an bile var olamaz; zira öznesiz bir düşünme fenomeni düşünmek, dört köşeli bir daire düşünmek kadar manasızdır (Mengüşoğlu, 1988).

Düşünme, bilgiye ya da düşünceye ihtiyaç duyar. Düşünme yolculuğuna çıkarken, yolculuğa boş bir şekilde çıkmayız. Bize yardımcı olan tarihsel, sosyal ve kültürel ortamlardan beslenen donanımlar, düşünceler vardır. Düşünme geleneğimiz ne kadar köklü ise, düşünme yolculuğumuzda da kendimize o kadar güvenli bir yol çizeriz (Taşdelen, 2012). Düşünme deneme, yeniden deneme ve kavrama, kurma olup; kaynağı merak dayanır. Merak, mevcut cevaplarla yetinmemek, tatmin olmamak, onlardan kuşku duymak, bilme, anlama isteğiyle, ikna olmaya ulaşmayı aramaktır. İknada da “bu, budur” demek, düşünmeyi mutlaklaştırır, yolunu keser. Bunun yerine “ben böyle düşünüyorum” demek, düşünmeye yeni ufuklar, yeni yollar ve yeni çareler açar (Taşdelen, 2012).

Düşünme süreci, insanın oluşumundan beri gelen süregelen bir süreçtir. Bu süreç insanların kendilerini ifade etmeleri ile başlamıştır. Düşünme olgusu felsefenin temel yapısıdır. Bu yapı da filozoflar tarafından çeşitli şekillerle değerlendirilmiştir. İlk örnekleri de doğa filozofların da görünmektedir. Ayrıca düşünme üzerine spesifik görüşleri olan isimlerden “Düşünüyorum o halde varım” diyen Descartes, zihnin temel yapılarını bir araya getiren etkin işlev olarak düşünme üzerine değinen Kant, düşünmeyi dinamik bir yapı olarak ele alan Hegel ile düşünmenin düşünmeyi konu edinmiş olan ve hakkında düşünerek elde edilen bir düşünme olduğunu söyleyen Heidegger ele alınmıştır.

1.2. *Doğa Filozoflarında Düşünme*

Geçmiş Mısır, Mezopotamya, Finike, Hint, Çin, İran’a kadar uzanan doğru düşünme yeteneğinin hazırlıkları asıl olarak Antik Yunan felsefesine dayandırılabilir (Taylan, 2011). Doğa

filozofları ile başlayan bu süreçte ilk doğa filozofları olan Thales ve Anaximenes doğrudan varlıkla ilgilenmişlerdir.

Doğrudan doğa üzerine düşünen ilk filozof Thales'tir. Thales, doğanın kendisinden yapıldığı evrensel tözün, her şeyin kökü olan temel ilkenin ne olduğu sorusunu sorarak işe başlar. Thales bu soruya, su yanıtını verir. Her şey sudan türeyip tekrar suya döner. Düz bir tepsi olan yer de okyanusta yüzer. Aristoteles, deniz kıyısında yaşamış olan Thales'in suyun canlılar için yaşamsal önemini gözeterek, her şeyin nemden türeyip onun tarafından canlı tutulduğunu, her şeyin besininin nem olduğunu, bu nedenle de her şeyin tohumunun nemli bir yapısı olmasından kaynaklı suyun nemli şeylerin kökeni olduğunu düşünüp, suyu seçtiği yolunda yorumlamıştır (Aristoteles, 1984).

Thales'den sonra Anaksimandros doğanın ana maddesinin su gibi belirli bir şeyle sınırlanmayacağını söyler. Ona göre belirli olan bir şey, sonlu, sınırlı olduğundan, oluşmuş bir şeydir. Dolayısıyla nasıl oluştuğunun, kökeninin açıklanması gerektiğini ileri sürerek Thales'in ana madde kavramını yetersiz görür. "Anaksimandros'a göre doğayı oluşturan şey, nicelik bakımından uzay ile zamanda "sonsuz" olmalıdır. Temel ilke, yani arkhe, "katı", "sıvı" ya da "gaz" gibi özellikler taşıyan nitelikçe "belirlenmiş" bir şey değil, zamanda ileriye geriye, her yönde "sınırsızca" uzanan "belirlenmemiş" bir şeydir. Her şeyin kökü, temeli olan, her yönde sonsuzca uzanan bu üç boyutlu şeye Anaksimandros apeiron (sınırsız) adını verir. Apeiron, her şeyi kuşatan ve yönetendir" (Aristoteles, 1984a: 66).

Anaksimandros'un öğrencisi Anaksimenes ise evrenin dolayısıyla doğanın temel ilkesinin niteliksel olarak "belirlenmemiş" olmasını "ussal bir zorunluluk" olarak görmeyerek, Thales gibi maddi bir töze geri dönüp bu tözü, arkheyi, hava ile özdeşleştirmiştir.

Diğer doğa filozoflarından olan Parmenides, Herakleitos, Anaxagoras, Empedokles, Leukippos ve Demokritos duyuların yanıltıldığını görmüşler ve bilme fenomeni üzerinden düşünmüşlerdir. Bilme fenomeni üzerine duran filozoflar da doğru düşünme aracı olarak mantık açısından önemli olan akıl ilkeleri üzerinde durdukları görülmüştür. Nitekim özdeşlik ve çelişmezlik ilkelerinin ham hallerine Parmenides, Herakleitos, Zenon ve Protagoras'da rastlamak mümkündür.

Miletli doğa filozoflarıyla başlayan, bu süreç Efesli filozof Herakleitos'la devam eder. Herakleitos evrenin temel maddesinin ateş oluşunu ileri sürmüştür (Aristoteles, 1984). Herakleitos doğada "her şeyin aktığını", hiç bir şeyin bu akış sürecinin dışında kalmadığını belirtir (Platon, 1987). Ona göre her şey değişme gösterir ve evren dinamik bir yapıdadır. Kozmos zıt kuvvetlerin birbirine çarpışmasından kaynaklanan sürekli bir değişme ve oluş halindedir ve bu aslında evrenin kanununun savaş olduğunu gösterir (Taylan, 2011). Buradan "durup kalan bir varlığın olmadığı sadece bir oluşun olduğu, her nesnenin sürekli bir değişme içinde bulunduğu ve bu arada karşıtları içine aldığı öğretilerinden, bir obje için salt doğru bir yargının olamayacağı mantıksal sonucu çıkarılabilir" (Gökberk, 2005: 25). Haliyle sofistler de bu sonucu çıkararak şüphecilğe kadar gitmişlerdir. Herakleitos'un değişime ve oluşa verdiği önemi bir üstte taşıyan sofistler, doğanın parçası olarak görülen birçok şeyin aslında o şekilde olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır (Çüçen, 2013).

Herakleitos'un çağdaşı Elealı Parmenides bu sürekli akış sürecinde olan evren anlayışına mantıksal olarak karşı çıkar. Ona göre asıl yanılmanın doğaya bakarak varlığı anlamaktır. Doğa, deney dünyası, duyular aracılığıyla bize sürekli değişim, çokluk içinde görünür. Bu sürekli değişim, çokluk durumunda bulunan doğaya, deney dünyasına bakarak varlığın ne olduğunu düşündüğümüzde kaçınılmaz olarak duyular bizi yanıltacak, varlığı kavramamızı engelleyecektir. Her düşünme, bir şeyin düşünülmesi olduğundan, varlık ile doğru düşünme arasında bir ilişkinin olduğunu savunan Parmenides, Varlık ile düşünmenin birbirinden ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu söyler. Parmenides'e göre Varlık vardır, birdir, değişmezdir; buna karşılık yokluk yoktur ve yok olan da

düşünülemez (Atademir, 1947). O halde Parmenides'e göre gerçekte, düşünmek ile var olmak aynı şeydir.

“Parmenides dış dünyadan değil, ilkesel olarak tüm insani deneyimleri dışlayarak düşünmenin kendisinden hareket etmiştir. Amacı olan, kendinde hakikati kavramanın tek yolunun da salt düşünmeden hareket etmek olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre düşünmenin nesnesi yalnızca gerçek bir var olan olabilir”(Sümer, 2011: 141).

Zenon ise, Parmenides'in varlık anlayışını desteklemek için karşı varlık kuramını yani varlığın çokluk, değişim ve hareket içinde olduğu görüşündeki mantıksal çelişkileri içinde barındıran argümanlar ortaya koymuştur. Yani aslında hareketin imkansızlığını dolaylı yoldan da olsa ispatlamak istemiştir. Öne sürülen bir tezde Zenon, mantıksal çelişkiler ortaya koyarak aksinin doğru olduğunu gösterdiği düşünme biçimi olan paradoksları ile bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır (Çüçen, 2013).

Bununla birlikte Anaksagoras, doğadaki nitelikçe birbirinden farklı sayısız çeşitlilik olduğunu bunun sadece Empedokles'in sınırlı “dört öğe”siyle açıklanamayacağını söyler (Aristoteles, 1984). Çok çeşitlilik çok fazla ana maddeyi getirir diyerek çoğulcu ana madde anlayışı sürür. Anaksagoras da, ‘meydana gelme’ ile ‘yok olma’ olamayacağını düşünür. Anaksagoras, ana maddeyi nitelik olarak ayrı olan her şeyin özü, tohumu olarak düşünür. Anaksagoras madde ile us arasındaki ayrımı ilk sezdirenen filozoftur. Anaksagoras sayısız ana maddeyi harekete geçiren, doğanın belirli bir düzen, amaç içinde görünmesini sağlayan şeyin nous (akıl, düşünme) olduğunu belirtir. “Doğanın düzenini, ereğini sağlayan nous, bir akıl gibi görünse de Anaksagoras nousu maddi bir şey olarak tasarlayarak öncellerine katılır. Madde olan nous, bütün maddelerin “en incesi”, “en seçkini”, “en arınmış”, ‘en katıksız’, ‘en yalındır’. Kendi kendine hareket edebilen tek canlı maddedir” (Guthrie, 1960: 55).

Doğanın oluşumunu nousun biçimlendirici, düzenleyici kuvvetinin, karmaşayı engelleyicisi olarak gören Anaksagoras'ın mekanik yaklaşımı Demokritos'da daha etkili hal almıştır. Doğayı oluşturan ana maddenin kendi kendisiyle özdeş kalması gerektiği düşüncesi Demokritos'a kadar iyice güçlenmiştir. Demokritos, doğayı bir aklın (nous) biçimlendirmesi yolu bu amaçsal açıklamaya karşı çıkıp, bütünüyle mekanik bir doğa anlayışı geliştirir. Demokritos'a göre doğayı oluşturan gerçek varlık kendi kendisiyle özdeş, değişmez, meydana gelmemiştir ve yok olmaz. Bunun yanı sıra Demokritos, Parmenides'in boşluk, uzay dediği şeyin var olduğunu ileri sürer (Aristoteles, 1984a). Ona göre düşünme, algı aslında bedenimizdeki atomların en incesi, en düzü, en hafifi olan ateş atomlarının hareketidir. Arzularımıza ve duygularımıza yine bu ateş atomlarının hareketi yol açar.

1.3. Sokrates'te Düşünme

Sofistlerin göreceli doğruluk anlayışına karşı Sokrates, nesnelliği, değişmezliği, tekliği ve gerçekliği, bilgi kuramında akılcı bir öğretiyi savunmuştur. Bu noktada bilginin olanaklı olduğunu kabul eden Sokrates, kendisi ile özdeşleşen sorgulama yöntemini kullanarak bilgilerin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Sokratik diyalog olarak nitelendirilen bu sorgulama yöntemi, doğruluğundan emin olunan bilgilerin derinlemesine sorgulandığı zaman emin olunmayan şeyleri ortaya çıkarabileceğini gösterir. Sokratik düşünce temel kavramların, akıl yürütmelerin ve varsayımların ne kadar tutarlı olduğunu yakından incelenmesini içerir (Çakır, 2013).

Bu konuda 4 evre dikkati çeker. Kuşku, çürütme, doğurtma ve tümele varış evreleri ile Sokrates yöntemini oluşturur. İlk olarak kuşku evresinde hiçbir şey bilmediğini hatta yeni duyduğunu iddia eden Sokrates, olanağı varsa bu bilgisizliğini gidermelerini karşı taraftan ister. Bu noktada ironiyi kullanır. Latince ve Yunanca anlamları sıralanan ironi, Sokrates'in karşısındaki kişiye “Ben hiçbir şey bilmiyorum” edasıyla yaklaşıp önce o kişinin kendisine büyük bir güven duymasını sağlar.

Sonra onunla alay ederek tartıştığı konu üzerinde gerçekte hiç de bilgisiz biri olmadığını gösterir. Böylece karşısındakinin tartışmanın başlangıcındaki özgüvenini dağıtır ve istediği noktaya varır (Platon, 2007).

Çürütme evresi ise ‘Elenchos’ olarak adlandırılır. Yani yanlış bilgilerin temizlenme aşamasıdır. Sokrates’in yönteminde çürütme evresiyle insan akli bütün yanlış bilgilerden temizlenmiş olmakla artık yeni ve gerçek bilgileri almaya hazır hale gelmiştir. Bilgelik ise idrak edilmiş bilgi ile elde edilebilir. Bu açıdan doğurtma evresine geçilir. Bu evreye mayotik de denir. Mayotik, bilginin aranıp bulunma aşamasıdır. Sokrates’in kendi sanatına verdiği ad: birinin aklında ne olduğunu meydana çıkartma sanatıdır. Bu noktada da hiçbir bilgi sahibi olmadan doğurtma yöntemi ile bilgilerin ortaya çıkarılabileceğini gösteren Platon’un diyaloglarından Menon diyalogu ile örnek verilebilir. Özellikle de köle diyalogu bu durumla örtüşmektedir. Menon öğrenmenin gerçekte başka hiçbir şey değil de, hatırlama olduğu tezini Sokrates’ten biraz daha açmasını ister ve Sokrates Menon’un bu isteğine onun kölelerinden birine verdiği bir geometri dersi ile cevap verir. Sokrates, sorduğu geometri probleminin cevabını köleyi tetikleme yoluyla hatırlayabileceğini ileri sürer. Menon’un kölesi Yunanca bilir fakat daha önce hiç geometri eğitimi almamış birisidir. Sokrates, köleyi sorgulaması boyunca sadece ona sorular sorduğunu ve ona herhangi bir şey öğretmediğini üsteler. Buna göre, hiç geometri eğitimi almamış köle Sokrates’in sorularına doğru cevap verdiğinde, onun doğru cevabı başka herhangi bir kaynaktan değil, doğuştan bildiği ya da öğrenmenin aslında bir hatırlama olduğu sonucuna varmamızı bekler (Platon, 2007).

Son evre ise tümele varıştır. Bu evrede tüme varma söz konusudur. Tümevarım yöntemi Sokrates’ten önce bilinçli ve düşünceye dayalı bir yöntem olarak kullanılmamıştır. Aristoteles’in dediği gibi Sokrates bize, tümevarımlı söylevler tanımlı getirmiştir. Sokratik yöntem, genele ulaşmayı, geneli arzulaması yüzünden, modern tümevarım yöntemine tam olarak benzemese de, Aristoteles tarafından tümevarımın bir biçimi olarak görülmüştür (Gökberk, 2005). Bu nedensiz değildir; çünkü Sokrates, sorgulamalarında karşısındaki kişiyle, az mükemmelden daha mükemmele, kuşkulu olandan açık olana doğru ilerlemeyi temel alırken, tikel kavramlardan genel kavramlara ulaşmayı hedeflemektedir.

Sokrates yöntemi ile bir düşünme sisteminin öncüsü olmuş, ironi, çürütme, doğurtma ve tümele varış ile akıl yürütme yollarını kullanarak düşünme üzerinde etkili olan yolları göstermiştir.

1.4. Platon’da Düşünme

Platon’un yaklaşımına göre düşünme biçimlerin-görünüş ve gerçeklik- doğasının ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konduğu zihinsel bir eylemdir. Platon’a göre düşünme genel geçer bilgi olarak görülen idealara ulaşmanın temel yoludur. Genel geçer bilgiye ulaşılması bir anımsama sürecidir. Platon insanların doğuştan bazı bilgileri kazanmış olarak dünyaya geldiğini, idea düzeyindeki sistematik bilgiyi insanlara anımsatan sürecin düşünce olduğunu öne sürmüştür (Cevizci, 2012). Yani Platon, düşünmeyi “insanın kendi kendisiyle diyalogu” ya da “iç konuşma” olarak tanımlamaktadır (Altınörs, 2010). Ona göre düşünme, insanın içinden kendi kendisiyle yaptığı bir konuşmadır (Mengüşoğlu, 1988).

Düşünmenin söz ve düşünce ile olan ilişkisinden bahseden Platon düşünce ile sözün aynı şeyler olduğunu söyler. Aralarındaki fark ruh’un kendi kendisi ile sessiz iç diyaloguna düşünme denmekteyken; bir takım seslerle, ağız yoluyla düşünceden gelen şeye de söz (logos) denmektedir. Düşünceden anlaşılan ise cevap vererek, onaylayarak ya da reddederek, göz önüne aldığı konular üzerinde ruhun bizzat kendisine hitap ettiği bir söz olduğu anlaşılmaktadır. Böylece düşünme, düşüncenin ifadesi olan söz gibi, kavramları birleştirmeye, onaylamaya veya reddetmeye, bir tek kelime ile karar vermeye yarar (Atademir, 1947).

Platon “düşünme sessiz bir konuşmadır” derken dile öncelik tanıdığını söyleyebiliriz. Burada Dil mi öncedir, yoksa düşünce mi öncedir? gibi sorular ortaya çıkar. Hatta insan konuştuğu için mi düşünür; yoksa düşündüğü için mi konuşur? Gibi bir sorun, yüzyıllardır tartışılmasına rağmen halen bilimsel bir çözüm üretilmemiştir.

Var olan bir şey düşünceye konu olduktan sonra dilsel bir kavram olarak ortaya çıkar. Bu zincir hali birbirlerinden ayrılamadığını gösterir. Hatta düşünce ile dili, Sofist diyalogunda eş saymıştır: Düşünce ve sanı ruhumuzda oluşur. O halde, düşünce ile deyim aynı şeyi ifade eder. Düşünce, sözselsel ifade olmadan ruhumuzda geçen içsel konuşmadır. Buna karşılık düşüncenin, ses eşliğinde ağız yoluyla dışarı çıkmasına deyim denir (Platon, 2007). Bu iki süreç işleyiş açısından aynıdır. Fakat oluşum yerleri farklıdır

Platon, düşüncenin oluşması için bir şeyin var olması gerektiğini söyler. Düşüncenin bu anlamda sınırını varlık çizer. Var olmayan bir şeyi düşünmek çelişki halidir. Zihin var olmayan bir şeye yönelebilir ancak böyle bir düşüncenin doğruluğu tartışılır. Varlık ile düşünce arasında bir uygunluk olduğu söylenebilir. Ancak düşünme sadece varlık ile ilişkili değildir. Aynı şekilde dilin de varlık ile bağlantısının olduğu görülür (Platon, 1997).

Platon, mutlak ve kesin bir bilginin var olduğunu iddia eder. Değişen şeyin hiçbir zaman bilinmeyeceği söyler. Duyulara güvenilemeyeceğini nedeninin ise onları değişime tabi olduklarını ifade eder. Çünkü küçük gelen şey bir başka şeye göre büyük olabilir ya da bugün güzel gelen şey, yarın çirkin gelebilir. Dolayısıyla, duyuların ilettiği şeyler, nesnelere gerçekliği olmayıp fenomenal görünüşleridir. Duyular, gerçeğin bilgisini vermez. Gerçek bilgiye, her türlü deneyden bağımsız olan düşünce, yani akıl ulaştırabilir (Platon, 1997). Platon’a göre insan düşünce ya da akıl sayesinde gerçekliğe ulaşabilmektedir. Platon’da duyular insanı yanıltır, çünkü gerçeğin bilgisini veremediğini söyler.

1.5. Aristoteles’te Düşünme

Düşünce ile onun dille ifadesi olan sözün arasında sıkı bir ilişki vardır. Aristoteles de sofistlerin bilgi ve düşünceyi yıkıcı tavrına karşılık hocası Platon’u takip etmiştir. Aristoteles de bir şeyin bilinebilirliğinden ve bir kavramı bir konuya yüklemek ya da bir kavramı bir konudan kaldırmak ve bunları dille ifade etmenin mümkün olacağından bahsetmiştir (Küyel, 1969). Bu nedenle düşünce ve onun temeli olan düşünme eylemine dikkat çekmiştir. Özellikle mantığında bu konu üzerinde durmuştur. Aristoteles, mantığı bilgi elde etme ve her türlü düşünme etkinliğinin bir aracı olarak görmüştür. “Aristoteles’in mantık alanına en önemli katkısı, akıl yürütmenin kendi başına bir formu olduğunu, bu formun dilsel ifadelerle tam olarak uymadığını ve akıl yürütmenin geçerliliğinin dilsel formlar tarafından değil, düşünme formları tarafından belirlendiğini göstermesi ve böylece dil ile düşünme arasındaki farkı ortaya koymasıdır”(Özlem, 2004: 371).

Aristoteles’te iki tür akıl yürütme vardır. Bu akıl yürütme durumları Aristoteles’de doğru düşünmenin kaynaklarıdır. Bunlardan ilki tümdengelimdir. Aristoteles’e göre: tümdengelim, usavurmanın içerisinde belirtilmiş olanlardan başka şeylerin, zaten öyle oldukları için, zorunlu olarak çıktığı bir akıl yürütmedir. Aristoteles akıl yürütmeleri oluşturan önermelere öncül, öncülün ayrıştığı şeye terim der. Aristoteles’in bahsettiği diğer akıl yürütme ise tümevarımdır. Aristoteles’e göre tümevarım tekillerden tümele ulaşma işidir.

Aristoteles’e göre tümdengelim daha etkili ve doğru bir akıl yürütme olsa da tümevarım daha açık, daha ikna edici ve duyular yoluyla öğrenilmesi daha kolay bir akıl yürütmedir. Bütün bu nedenler tümevarımı, çoğunluk için daha elverişli kılmaktadır (Aristoteles, 2005).

Aristoteles’e göre, insanlar ya bir şey üzerine düşünürler ya bir şeyleri seyrederek ya da bir şeyi meydana getirirler. Aristoteles, insanın ve aklın bu üç etkinliğinin üç farklı düşünmeye bilime

ve bilgiye dayandığını söyler. Aristoteles bu üç etkinliği birbirlerinden ayırt eder. Bunlar da görmeye (teorik), yapmaya, meydana getirmeye, üretmeye (poetik) ve bir fiilde bulunmaya, eylem veya davranış gerçekleştirmeye dayanan (pratik) düşünüş tarzı bilgi veya bilim bulunmaktadır (Aristoteles, 1947). Daha sonra Aristoteles bu bilgileri kendi içinde alt gruplara ayırır. İlk gruptaki Teorik Bilimler, üzerinde herhangi bir etkide bulunulmayan kişiden tamamen bağımsız olan şeylerin görülmesi ve seyredilmesi, onların özlerinin, anlamlarının ne olduğunun bilinmesidir. İkinci gruptaki Poiesis ya da poetik, insanın olgular ve nesnelere üzerine etki ederek onların yeteneklerinden yararlanarak onlardan bir ürün ortaya çıkarmasıdır. Üçüncü gruptaki ise Praxis ya da Pratik, sonunda ürün çıkmayan, insanın eylemlerini yönlendirdiği ve eylemin yapanda kaldığı etkinliktir. Bunun karşılığı ise politika ve ahlakdır. Aristoteles, farklılaştırdığı bu üç grup veya etkinliğe karşılık üç değer nitelendirir. Teorik bilimler'in değeri "doğruluk" ve "hakikat", Poetics'in "fayda", Pratik'in ise "iyi"dir (Aristoteles, 2015).

Aristoteles'te değerler ise üç tür düşünme olarak geçer. İlki kuramsal, ikincisi uygulamalı ve üçüncüsü yaratıcı düşünmedir. Tüm bu çerçevede esasında üç esas zihinsel erdemden bahsedilir. Kuramsal düşünme olarak adlandırılan "theoria" ya da teorik alan hakikate ulaştığında mükemmelliği temsil eder. Bu alan en yüksek kavramların bilinmesidir ve teoriye yönelmekle insan tam bir mutluluğa ulaşır. Bu yöneliş için 'bilim' ile 'sezgi' önemlidir. Sezgi ile kastedilen Aristoteles'de temel öncülleri ve kavramları kavrama yeteneğidir. Bilim ile kastedilen ise geçerli sonuçları sezgi ile kavranılan temel öncüllerden çıkarabilme yeteneğidir. Akıl ise bu noktada sezgi ve tündengelimli akıl yürütmenin birleşiminden elde ettiği bilgiyi birçok alana uygulama konusunda etkilidir. Uygulamalı düşünme ise ne yapılacağını bilmeyi içerir. Yani burada amaç hakikati siyasal eylem ile ahlaksal yapıyı işin içine katarak bilmek söz konusudur. Bu noktada kuramsal düşünmede hakikati yalnızca kendisi için bilmek esastır. Yaratıcı düşünmeye bakıldığında ise diğer düşünme etkinliklerinden farklı olarak hakikati bir şey yapma amacıyla bilmek önemlidir. Burada bir şeylerin nasıl oldukları düşünülmesi görece olanı ve şimdiki düşünmektir. Asla ezeli olanı düşünme değildir (Aristoteles, 2017).

1.6. Descartes'ta Düşünme

Descartes ile birlikte düşünme süreci farklı bir boyut kazanmıştır. Hakikate ilişkin kesin, güvenilir, açık-seçik bilgiye ulaşmak isteyen Descartes, her şeyden şüphe ederek yola çıkmıştır. Burada şüphe ettiği konular olarak kendisine öğretilmiş olan bütün bilgiler ve bilgi edinme yöntemleri başta gelmektedir. Bu şüphesinin sonunda ise, şüphe ettiği şeylerden artık şüphe etmediğini, bu şüphenin ise aslında bir çeşit düşünme olduğunu, sonuç olarak da var olduğuna ulaşmıştır. Aslında Descartes'e göre şüphe etmek, bir çeşit düşünmektir. O halde, düşündüğünden şüphe ettiğinden şüphe edilebilir, ancak şüphe etmek de varlık olmayı gerektirir (Durakoğlu, & Ay, 2012). Bu nedenle de "düşünüyorum öyleyse varım" şeklinde ifade edilebilen "Cogito ergo sum" a ulaşır. Descartes, varlığından şüphe etmez. ve ilk apaçık temel bilgi, hakikat olarak "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesini ortaya koymuştur. Descartes, düşünmek sözü ile doğrudan doğruya gözlemlenecek şekilde ortaya çıkan bütün şeyleri anlamaktadır. Böylece, yalnız anlamak, istemek, hayal etmek değil, irade, akıl, hayal gücü ve duyularla edinilen, hatta duymak bile düşünmekle aynı şeydir" (Descartes, 1988: 36).

"... ve 'düşünüyorum öyleyse varım' önermesinin, düşüncelerini sırayla yürüten bir kimsenin karşısına çıkan hakikatlerin ilki ve en kesini olduğunu söylediğim zaman, bundan dolayı, önceden düşüncenin, kesinliğin, varlığın, düşünmek için var olmak gerektiğinin ve buna benzer diğer şeylerin bilinmesi gerektiğini inkar etmedim" (Descartes, 1988: 10).

Descartes'ın cogitosu, bir anda ortaya çıkar. Var olmadığına inanmaya çalışan adamın, varlığını birden bire algılayışı olan önermenin, bu yönüyle bir sezgi taşıdığını ve a priori özelliğe sahip bulunduğu söylenebilir. Descartes, bu doğruyu önermenin bizzat kendisine dayandırır. Bu da düşündüğüm sürece var olduğum anlamına gelmektedir (Descartes, 2017). Yani varlığı meydana getiren şey düşüncenin kendisi değildir, o şey var olduğu için düşünülmeindedir.

Descartes, "Düşünüyorum öyleyse varım" hakikatının, felsefenin ilk ilkesi olarak tereddütsüz kabul eder Descartes, bu konudaki sözlerini şöyle sürdürür: "Bu ilk ilkeyi, 'Ben-im'i, 'Ben Varım'ı, her söylediğimde veya zihnimde kavradığımda, o, zorunlu olarak doğrudur" (Descartes, 1986). Bu sebeple, Descartes, varlığını da yaşamış bir iç tecrübeyle, kanıtlamış olmaktadır. Böylece, bilinç kendi var oluşunu yaşantı halinde yakalamıştır. 'Ben varım'. Fakat ne kadar zaman? Düşündüğüm sürece. O halde, bu varlık, düşünmekle ilgilidir. Hatta o, bu konuda şunları söylemiştir: "Var olmasaydık, şüphe edemezdik; bu ise, edindiğimiz ilk doğru bilgidir. Şu halde, pek apaçık olarak biliyorum ki, ruhumdan daha kolay bilebileceğim başka hiçbir şey yoktur" (Descartes, 1988: 78). Descartes'a göre, bu, sezgiyle kavranan tek ve ilk gerçekliktir ve aynı zamanda zorunluluğu içerir.

Her düşünüldüğünde zorunlu olarak doğrulanan cogito önermesi, aslında yadsınmazlığını güçlendirmek için kullanılır. 'Düşünüyorum öyleyse varım' önermesi, kurulduğu düşünceyle birlikte insanın varlığını algılaması anlamına gelmektedir. Düşünmek yalnızca insana ait bir nitelik olması ile düşünmekten kesilmek demek aslında var olmaktan da kesilmek anlamına gelir (Descartes, 1991). Var olmak, zihinsel süreçlere bağlı olarak bir şey olmaktır. Düşünen şeyin kavrayan, anlayan, kuşkulanan olduğu görülmektedir. Düşüncenin içindeki bütün bu nitelikler, varlığın algılanması için vardır. Öyleyse düşünme nedir? Burada Descartes, "düşünmenin bana ait bir yüklem olduğunu bulurum; yalnızca bu şey benden ayrılmış olamaz. Benim, varım, bu bir gerçektir. Ancak ne sürece? Düşündüğüm sürece. Düşünmekten tümüyle kesilseydim, var olmaktan da kesilirdim. Şimdi zorunlu olarak doğru olmayan hiçbir şeyi kabul etmiyorum. Kesin olarak söylemek gerekirse, yalnızca düşünen bir şeyim" (Descartes, 2017: 102) der.

1.7. Kant'ta Düşünme

Kant'ın yapıtlarında temel ölçü us, odak sorun bilgidir. Kant bahsi geçen odak sorununa us ilkelerine dayalı bir yöntem sorunuyla yaklaşır. Ona göre bütün bilgiler deneyle başlar. Bilginin duyarlık, anlık, us gibi temel yetileri, yargılar, kavramlar ve usavurmalar olmak üzere üç temel öğretisi vardır. Bunların dışında nesnelere ilgi kurmak gerekir (Kant, 2016: 12-14). Ona göre bir nesnenin bilgisi, nesnenin dolaylı veya dolaysız zihne verili olmasına ve zihin temsillerinin bir araya gelmesine bağlıdır. Zihin temsilleri, nesnenin gerçek tecrübesini, nesneye ilişkin verilen hükümlerin temellendirilmesini, hükümlerin çıkarımlarda bulunmasını ve bu tecrübenin uyumluluğunu göz önünde bulunduran kuramlarla ilişkilendirmesine olanak sağlayacak şekilde bir araya getirmelidir. Kant bireysel bir nesnenin bilgiye verili olmasını temin eden duruma görü, zihnin temsillerin bir araya getirilmesini sağlayan etkin işlevine düşünme adını verir. Ona göre, bilenle nesne arasındaki açıklığı mümkün kılan aracısız bireysel teması temsil eden şey görüdür. Düşünme ise, doğru ve dolayısıyla her açı için geçerli hükümler verme fırsatını sağlayan kavranılanı mümkün kılan herhangi bir mümkün açığı işgal edebilen şeydir (Wood, 2009).

Kant'a göre kavramlar, her zaman tasarımlara bağlı yapılardır. Çünkü onlara bir anlam yüklemek onlara bir görü yüklemeye gerçekleşir. Böyle bir durum, içinde bir düşünme kuralı barındırır. Bu ise mantığın ortaya çıkmasını sağlar.

Kant'a göre mantık, anlayışımızın ve aklımızın kullanımının kurallarını içerir. Böylece her şey onun altında durur. Diğer tüm bilimlere giden yolu açar. Doğru bir mantık düz bir çizgi gibidir, bu yüzden ondan sağa veya sola doğru sapma yapmamak gerekir. Mantık bize bir şeyi bilinç yoluyla

nasıl temsil etmemiz gerektiğini öğretmez, aksine bir şeyin bilincini psikolojik bir mesele olarak kabul eder. Mantık öğrenilen biliş anlayışının kullanımı öğreten bir bilimdir (Kant, 1992: 14-27). Kant'a göre özgül sorunların çözümü için kullanılan bilişsel süreç birçok düşünme yöntemi, anlama yetisi ve aklın tecrübeyle dayalı kullanımında gizlidir (Kant, 2015).

Kant'a göre düşünmenin gerçekleşmesi için anlama yetisinin saf kavramlarının olması gerekir. Kant bu kavramlar sayesinde saf doğa biliminin olanağının olduğunu söyler. Kant'a göre anlama yetisinin saf kavramları olan kategoriler, düşünmeye ve anlama yetisine aittir; görüden ya da duygusallıktan gelmezler. Kant bu kavramları araştırırken yargılardan hareket eder. Çünkü anlamak, yargıda bulunmaktır ve düşünmek yetisinin işlevidir. Yargıda bulunmak, düşünmek ise kavramlar sayesinde olur. Bu nedenle ilk olarak, düşünmenin işlevini elde etmek için yargıların içeriğinden yapılan soyutlamalara ihtiyaç duyulur. Daha sonra yargıların genel görünümüne ulaşmak gerekir. Kant'a göre anlama yetisi olmadan hiçbir şey düşünülemez, duygusallık olmadan da hiç bir nesne elde edilemez. Daha açık bir ifade ile kavramsız görüşler kör, içeriksiz düşünceler boştur. Anlama yetisinin içeriğini oluşturan bu kavramlar her ne kadar deneyimden gelmeseler de yine de yalnızca deneyime ilişkin olarak kullanılabilir. Nitekim anlama yetisinin ürettiği ilkeler deneyi olanaklı kılan koşulları dile getirir. Doğanın genel yasaları olarak kategoriler, deney aracılığıyla doğadan edinilen yasalar değildirler, tersine *doğanın kendisi* genel olarak deneyi olanaklı kılan yasalardan çıkarılır (Kant, 1995: 72).

Kant'a göre olayları kendi yasalarına göre biçimlendirmek salt anlığın başarısıdır. Bu başarı sağlanırken uzam ve zaman dışında birtakım özsel kurallar vardır. Kategori denilen bu kurallar düşüncenin olanaklı deneyimdeki koşullarıdır. Deney verilerini düzene sokar, onları birliğe kavuşturur. Kant'a göre, kategoriler kendi başlarına birer bilgi değil ama yalnızca verili sezgilerden bilgiler yapmak için yararlanılan düşünce biçimleridirler (Kant, 2016: 75-77). Bu kategoriler anlayış yetisinde, düşünmenin özünde bulunur. Kant bu kategorileri nicelik, nitelik, bağıntı, kiplik olmak üzere dörde ayırır.

Tablo 1: Yargıların Mantıksal Çizelgesi

Nicelik	Birlik	Tümel
	Çokluk	Tikel
	Tümlük	Tekil
Nitelik	Gerçeklik	Olumlu
	Olumsuzluk	Olumsuz
	Sınırlılık	Belirsiz
Görelilik (Bağlantı)	Cevher ve ilinti	Yüklemlilik
	Nedensellik, bağımlılık	Şartlı
	Ortaklık veya karşılıklı eylem	Ayrık
Kiplik (Gerçeklik)	İmkân-İmkânsızlık	İhtimal
	Var olma-var olmama	Tahkiki
	Zorunluk-olumsallık	Zorunlu

Kant, anlığın kendi vasıtasıyla hüküm verdiği kategorilerin zemininde transandantal farkındalığın olduğunu belirtir. Tasarımları üretme yetisi olan anlığın kurallarını inceleyen mantığı bilim olarak gören Kant, mantığı aynı zamanda anlığın düşünmedeki kullanımıyla ilgilenen bir bilim olarak ortaya koyar. Ona göre mantık; düşünme yetisini idare eden kuralları ihtiva eder ve düşünme yetisini gerektiği gibi kullanabilmek için nasıl düşünmek gerektiğini söyler. Bu noktada Kant bilginin oluşumuna değinerek mantık ile ilişki kurmaya çalışır (Gökberk, 2005).

Geleneksel formel mantık, düşünmenin bilgi nesnelere bağıntısı başta olmak üzere her tür içerikten soyutlar. Kant görüşleri olarak bilgi nesnelere, sadece uzay ve zamanda onları görülebilirliğiyle değil, anlığın, anlama yetisinin onları düşünme şekliyle de, genel tecrübe

imkânının a priori şartlarıyla oluşturulduğunu öne sürer. Nesnelere bu şekilde ilgilenen bilim, formel değil transandantal mantıktır. Bu mantık mümkün olan deneyde durduğu, numen alana yani nesnenin kendisine ulaşmaya çalışmadığı için transendental mantık adını almaktadır (Wood, 2009). Daha açık bir ifade ile transendental mantık, anlama yetisinin unsurlarının araştırılması ile ilgilenir.

1.8. Hegel’de Düşünme

Hegel’e göre felsefe Mutlak’ın özünü ortaya çıkarmak ve onun yaşamını aydınlatmakla görevlidir. Bunun için de “düşünce”yi araç olarak ortaya koyar. Çünkü ona göre felsefe düşünme düzeninde bir şeyler bilimidir (Hibben, 2000: 8-9). Hegel’de mantık ise hem en zor hem de en kolay anlaşılabilen bir bilimdir. Mantığın sezgileri içinde barındırmaması ve geometri gibi soyut duygusal tasarımları ele almaması onu zor bir bilim yaparken, içeriğinin kendi düşüncelerimizden oluşması ve bunun tanıdık belirlenimlerinden başka bir şey olmaması mantığı kolay bir bilim haline getirmektedir (Hegel, 2014a: 67).

Hegel’e göre mantık, soyut düşünce ögesindeki ideanın yani salt ideanın bilimidir (Hegel, 2014a: 67). Bu nedenle mantık, resmi ve kısıtlı anlamda değildir. Bu terim genellikle bilim veya muhakeme sanatı olarak anlaşılmaktadır.

Hegel, mantığın nesnesinin düşünme olduğu konusunda genel bir anlayışın olduğunu ifade eder. Ancak ona göre mantığın işi sadece insanları salt biçimsel düşünme etkinliği ile tanıştırmak değildir (Hegel, 2014a: 69). “Öyle ki eğer mantık genel olarak düşünmenin bilimi olarak alınsaydı, mantığın tüm içeriği soyutladığı ve bir bilgiye ait sözde ikinci bileşenin, Özdeğinin başka bir yerden alınması gerektiği, mantığın gerçek bilginin yalnızca biçimsel koşullarını verebileceği, ama olgusal gerçekliğin kendisini kapsayamayacağı, giderek olgusal gerçekliğe götüren bir yol bile olamayacağı anlaşılırdı” (Hegel, 2014: 29-33).

Hegel düşünme için, yalnızca içinde kendinde Mutlaklık evresindeki Mutlak olarak adlandırdığı İdea’nın mantıksal olarak var olduğu evrensel ögeyi oluşturduğunu söyler (Hegel, 2014a). Ona göre düşünme dinamik bir merkezdir. İşlevi yapıcıdır. Evrenin yaratıcı ve sürdürülebilir kaynağıdır. Duyularla verilen ham materyali sistematik bir bilgi bedenine dönüştürmektir. Düşünmenin doğası gereği, karşı karşıya kaldığı her bir deneyimin evrensel önemini araştırmak için üçüncü sırada yer almaktadır. Dahası, düşünmenin aracı olarak dilin kendisi evrensel fikirleri temsil eden ve evrensel ilişkilerinin ışığı altında doğru bir şekilde yorumlanana kadar anlamsız kılan belirli deneyimlerin tam bir karakterizasyonu için kullanılan semboller sistemidir. Her bilinçli düşünme süreci, basit ama yine de önemsiz olsa da, kendi başına özgür bir kişiliğin beyanıdır (Hibben, 2000: 8-9).

Mantık Hegel’e göre biçim açısından üç yan taşımaktadır. Bunlar soyut, diyalektik ve kurgusal düşünmeyi oluşturan üçlü evrendir. Soyut evre anlayışa vurgu yapar. Anlama, Hegel’e göre, anlık tarafından gerçekleştirilir ve özdeşlik ile çelişmezlik ilkesine dayanan bir yandır. Anlama olarak geçen soyut yönde kategorileri cansız ve donuk kılan bir akıl yürütme biçimi söz konusudur. Hegel’e göre durağan belirlenimler ve bunların başkalarına karşı ayrımlarında sabit kalan soyutlamalar anlamayı kapsar. Bilgilerin ilk basamağını anlama oluşturur. Özellikle özdeşlik ilkesine dayandığından onun olmadığı durumlarda hiçbir düşünce sağlam ve belirgin olmaz (Hegel, 2014).

Hegel’de diyalektik evre düşünmenin anlamadan sonra gelen aşamasıdır. Aşamada anlığın soyut belirlenimlerine ve soyut karşıtlıklarına varlığına son verilir. Hegel’de sonlu olan kendi içinde kendisiyle çeliştiği için kendi kendini ortadan kaldırır. Bundan dolayı diyalektik evre anlıktan farklı olarak, düşünce ve nesnel gerçekliği olumsuzlama ve devinim süreci içinde kavramaya çalışır. Hegel’e göre, her sınırlama ve belirlemenin olumsuzlama ve olumsuzlama olarak iki yönü vardır. Eğer bir kavram bir tanımla belirleniyorsa belirli olan bu durumunu aynı zamanda olumsuzladığı karşıt

niteliklerle elde ettiğini söyleyen Hegel'in asıl olarak vurgulamak istediği nokta bir kavramın herhangi başka karşıt bir kavram tarafından sınırlandırılmadığıdır. Tam tersine sınırlamadan bahsedilmesi aslında kavramın karşıtının bizzat o kavramın özünde var olmasıdır. Diğer taraftan Hegel'de diyalektik iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Burada bahsedilen diyalektik, düşünmeyi oluşturan üçlü evrenin ikinci safhasındaki diyalektiktir. Fakat diyalektik başka anlamda Hegel tarafından düşünme sürecinin tümü için kullanılır (Hegel, 2014)

Hegel'de üçüncü evre kurgusal evredir. Olumlu us olarak da adlandırılır. Kurgusal evre, düşünme sürecinde birinci evre olan belirleme ile ikinci evre olan olumsuzlamanın bir sentezidir. Hegel'de düşünce kuramı açısından bakıldığında, olumlu ve somut bir içeriğe sahiptir. Daha evrensel ve soyut, fakat ussal olmak açısından açılmış ve edimselleşmiş somut gerçekliğe karşılık gelmektedir. Hegel'e göre, kurgusal evre soyut düşünce biçimlerinde kalarak saf soyutlamalarla yetinmez aynı zaman da kendine somut bir içeriği nesne olarak edinir. Bu da her türden soyutlamayı aşmış bir ustur ve kurgusal evrenin niteliğini açığa çıkaran bir durumdur. Hegel'e göre düşünmenin kendisi diyalektik bir süreçtir. Böyle olduğu için de olumlama ile ulaşılan yargı da değişkenlik göstererek bir sonraki diyalektik basamak için temel oluşturmaktadır. Böylece akıl yürütme ve düşünce sürekli olarak ilerleme halinde olacaktır. Bu kurgusal evrede akıl ise, karşıtların özdeşliği ilkesi ile hareket edecektir (Hegel, 1986: 2014).

1.9. Heidegger'de Düşünme

Heidegger'de düşünmek, düşünmeyi konu edinmiş olan ve hakkında düşünerek elde edilen bir düşünmedir. Bu durum da aslında böyle olmadığı halde gerçekten de düşündüğümüz fikrine yol açmaktadır. İşte bu nedenle, Heidegger, hala düşünmediğimizin farkına varmak gerektiğini söyler. Bunun için de her şeyden önce böyle bir durumun dışında kalmak gerektiğini belirtir. Bu konuda Heidegger, özellikle Aristoteles'in kurucusu olduğu mantığa ait tanımın, türevsel bir ifadesi olan 'düşünmek üzerine düşünmek' ifadesinden yola çıkarak düşüncenin yasalarını araştırmakta olan mantığa eleştirilerde bulunur. Bu konuda Heidegger, "mantık, düşünmek üzerine düşünmekle elde edilmiştir. Bu da aslında düşünen değil, düşünülen şeydir. O halde düşünce yine yitirilmiş olmaktadır. Bu nedenle de düşünülmüş düşünmeyi bizzat düşünme yerine koymakta ve dolayısıyla gerçekten düşündüğümüz fikrine kapılarak düşünmenin peşini bırakmaktayız, der" (Birgül, 2012: 138). Heidegger bu durumu düşünce-uyandırıcı çağımızda en çok düşünce-uyandırıcı olan şey, hala düşünmüyor olmamızdır, diyerek ifade eder (Heidegger, 2013a).

Hala düşünmüyoruz, diyen Heidegger, asıl olarak düşünülmesi gerekeni düşünmediğimiz için bu durumun olduğunu söyler. Buna neden olan durum ise, Heidegger'in kastettiği anlamdaki düşünmenin sadece düşünen ile düşünülenin, kendilerini, birbirlerine sunmaları ya da birbirlerine vermeleri ile gerçekleşebilmesidir (Heidegger, 2013a). "Bizim hala düşünmememizin sebebi de bu düşünülmesi gereken şeyin kendisinin insandan yüz çevirmesinden, yani çoktandır yüz çevirmiş olmasıdır" (Heidegger, 2013: 5). Bizden yüz çeviren şey Varlık'tır. Bu konuda Heidegger Varlık hakkında insanları tekrar düşünmeye çağırmaktadır. Ama bu şimdiye kadarki düşünme biçimi ile değil; bizden, yüz çeviren Varlık'a yüzünü dönmüş ya da en azından dönmeye çalışan özel bir düşünme ile gerçekleşecektir (Birgül, 2012). Yani Varlığın kendisi üzerinde düşünmek ile olacaktır

Heidegger'e göre düşünme, Varlık'ın açığa çıkmasına yönelik bir uygunluğa kendisini bağlamak durumundadır. Bunun için de düşünmenin görevi, modern düşünmenin bırakılmasıdır. Çünkü "modern düşünüş, çok büyük ölçüde ve münhasıran hesaplamaya dönüştüğünden mevcut bütün enerjisini ve ilgilerini, insanın kendisini dünyasız kozmik uzayda nasıl kurumlaştırabileceğinin hesaplanması üzerinde yoğunlaşır" (Heidegger, 2012: 37).

Modern düşünmenin hesaplamaya dayalı olduğunu söyleyen Heidegger, bu düşünme tarzının işleyişi sırasında düşünmenin ait olduğu şey olan Varlık'tan vazgeçildiğini ifade eder.

Heidegger için bu durum yeryüzünün yeryüzü olarak terk edilmesi anlamındadır. Dolayısıyla Heidegger, mevcut modern düşünüş tarzını bırakarak Varlık'ın talebine karşılık vermemizi sağlayacak esaslı biçimde farklı bir düşünme tarzını elde etmemiz gerektiğini söyler. Varlık'ın kendisi hakkında yürüteceğimiz bu gerçek düşünme, kökleri Varlık'ta kökleşen düşünme olmalı Varlık'ın insanın özüyle olan bağıni yerine getirmelidir (Heidegger, 2013: 2) der.

Düşünme, onu düşünen tarafından olduğu kadar düşünülecek olan şey tarafından da belirlenir. O sadece insanın Varlık'a alırlığını içermez ama aynı zamanda Varlık'ın insana alırlığını da içerir. Tarih ve verili bir çağdaki insanın durumu, çoğu kez gerçekliğin doğasının üstünü örter ve Varlık'ın mesajının alınmasını imkansız kılar. Heidegger için düşünme, Varlık'a dair özsel biçimde bir tür sorgulamadır (Heidegger, 2013a). Buradan anlaşılacağı üzere, Heidegger için 'düşünme' yi sadece insanın ya da herhangi bir canlının 'yetisi' olarak ele alma, düşünmenin asıl olarak ne olduğunun gözden kaçırılmasına sebep olacaktır. Düşünmenin Varlık ile ilişkisi eğer düşünmeye dair bir sorgulamada araştırılan şey olmayacaksa, o zaman düşünmenin ne olduğunun sorulması özsel olarak eksik kalacaktır. Düşünme yolu bir şey hakkında düşünmek değildir, Varlık'ın Düşünmesidir (Heidegger, 2013: 8). "Bu tek bir soruda, yani Varlık hakkındaki soruda açılan ve derine doğru genişleyen bir düşünmedir. Bu düşünmeyi gerçekleştiren düşünür de başka bir düşünüre değil, düşündüğünde, düşünülene (kendisini düşünülmesi gereken olarak sunana) Varlığa bağlıdır" (Heidegger, 2013a: 61). Varlık evrenseldir. Varlığın "evrenselliği" Cinse özgü tüm evrenselliği "aşar." "Varlık" ortaçağın varlıkbilimine göre bir "transcendens" olarak belirtilir. Bu aşkınsal "evrenselin" birliğini Aristoteles daha önce şeyleri ilgilendiren en yüksek cins-kavramlarının çokluğuna karşı andırım birliği olarak tanımıştır. Bu açığa çıkarışla, Platon'un varlık bilimsel soruyu formüle edişine tüm bağımlılığına karşın, Aristoteles Varlık sorununu ilkede yeni bir temel üzerine oturtmuştur. Bu kategorisel bağlantılar üzerindeki karanlığı aydınlatmayı hiç kuşkusuz o bile başaramamıştır. Ortaçağ varlıkbilimi bu sorunu özellikle Tomizm ve Iskoç okullarında temel noktalarda bir duruluğa ulaşmadan ayrıntılı olarak tartışmıştır. Ve en sonunda Hegel "Varlığı" "belirlenimsiz dolaysız" olarak belirlerken ve bu belirlenimi "mantığının" tüm daha öte kategorisel açıklamaları için temel yaparken, antikçağ varlıkbilimi ile aynı yöne bakmayı sürdürür, ama Aristoteles tarafından daha önce formüle edilen ve şeyler için geçerli "kategorilerin" çokluğuna karşı Varlığın birliğini ele alan sorunu göz ardı eder. Buna göre, eğer "Varlığın" en evrensel kavram olduğu söylenirse, o zaman bu onun en duru ve daha öte hiçbir tartışmaya gereksinmeyen kavram olduğu anlamına gelemez. Tersine, "Varlık" kavramı en karanlık kavramdır (Heidegger, 2004). Böylece Heidegger, Varlık problemi hakkında Aristoteles'i eleştirmiş ve Varlık, sadece var olan olarak nitelendirilemez demiştir.

2. SONUÇ

Düşünme becerileri, insanın yaratılışı ile birlikte aynı zamanlara dayanmaktadır. Düşünmeye dayalı olarak özellikle doğru düşünmede önemli bir yeri olan mantığın sistemleşmesi ile de bu süreç uzun zaman almıştır. Bu nedenle de hem mantık hem de onun gelişmesinde etkisi olan felsefenin düşünme tarihi sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bundan dolayı felsefi bir arka planda bu düşünme sürecini değerlendirme ile yola çıkmak gerekmektedir.

Düşünme, yüklem, yani iş, eylem, oluşturu. Düşünce ise, nesne, yani öznenin yaptığı iş, eylemden etkilenen ögedir. Sistematik ifadeyle, düşünme; kişinin kendi içerisinde bir faaliyet iken, düşünce ise düşünmenin başka bilinçlere ulaşmış halidir (Mengüşoğlu, 1988; Taşdelen, 2012).

Düşünme felsefenin çıkış noktası olması bakımından filozofların üzerinde durduğu önemli bir konudur. Doğa filozofları ile başlayan süreçte evrenin ana maddesi ile ilgili sorgulamalar ile düşünme sistemi oluşturulmuştur. Daha sonra eski Yunan filozoflarından biri olan Sokrates,

düşünme üzerine Sokrates yöntemi ile sorgulama şeklini geliştirmiştir (Özden, 1999). Sokratik diyalog olarak da bilinen bu yöntem ile kesin gibi bilinen bilgilerin bile kesin olamayacağı ortaya konulur (Çakır, 2013). Bu yöntemde cevaplar yerine sorular verilir. “Sorulan her sorunun cevabı başka bir soruyla verilir. Yani, her bir soru bir öncekinin cevabı olduğu gibi aynı zamanda cevaplanması gereken yeni bir sorudur. Yani bu yöntem bir konunun aydınlatılması, soru matkabının sürekli konunun derinliğine doğru itilmesi ile gerçekleştirilir” (Özden, 1999: 110). Böylece düşünme süreci ortaya çıkar. Sokrates’in yöntemi ile başlayan süreç Platon’da kendi duygu ve düşüncelerinin altındaki şekiller veya fikirlerin arkasındaki görünümü açıklamaya çalışma ile devam eder. Platon düşünme konusunda biçimlere-görünüş ve gerçeklik- işaret eden zihinsel kelimeler ile yürütülen içsel bir diyalog olarak bakar. Yani biçimlerin doğasının ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ortaya konduğu zihinsel bir eylemdir. Platon’a göre düşünme genel geçer bilgi olarak görülen idealara ulaşmak için görülen kesin yoldur.

Aristoteles’e göre düşünme, usun bağımsız ve kendine özgü bir eylemdir. Ayrıca düşünme; ayırma, birleştirme, karşılaştırma, biçimleri ve bağlantıları kavrama becerisidir. Aristoteles’te düşünme, Platon’un belirttiği ve onun düşüncesiyle benzerlik gösteren “ruhun içsel konuşması” ile “dış konuşma” kavramları üzerinde durularak açıklanır. Bu noktada Aristoteles düşünmeyi tıpkı Platon’daki gibi ruhun kendisiyle bir diyalogu olarak ifade eder. Aristoteles daha çok mantığı inşa ederek düşünme yolları, kuralları ve ilkeleri belirleyerek mantıksal bir boyut çerçevesinde düşünmeyi ele alır.

Düşünme konusundaki süreç Descartes ile farklı bir boyut elde eder. Descartes her şeyden kuşku duyarak yola çıkar ve düşünmek ile bağlantısını kurar. Doğruluğundan şüphe edilemeyecek kadar mutlak bilgiye ulaşır. Aynı şekilde, düşündüğüm de aynı derecede doğrudur, der. Peki, kuşku düşünmek midir? Düşünmeseydim eğer kuşkulanıp kuşkulanmadığımı hatta varlığımı bile bilemeyecektim. Ancak varım, var olduğumu da biliyorum; bu gerçekleri biliyorum, çünkü kuşku duyuyorum, yani dolayısıyla düşünüyorum diyerek ünlü önermesi olan ‘Düşünüyorum o halde varım’ sözünü ortaya koyar. Descartes, düşünmek sözü ile doğrudan doğruya gözlemlenecek şekilde ortaya çıkan bütün şeyleri anlar. Düşünmekten var olmaya geçişi gerçekleştirerek düşünme sürecini açıklamaya çalışır.

Kant ise, akıl-zihin-algılama bütününe ifade eden düşünmenin biyolojisini ortaya koymaya çalışır. Kant’a göre, insan bilgisinin, birbirinden ayrılmaz parçaları olan iki ayrı kaynaktan doğar. Bunlar harici eşyanın bizim üzerimize olan tesirlerini alan algılama ve hassasiyetin aldığı bu tesirler üzerine düşünen düşünmedir. Alıcı bir alet olan algılama yoluyla bize nesnelere verilir. Elde edilen mevzunun üzerine düşünme yoluyla düşünülür. Duyuların işi görmek, anlama yetisinininki ise düşündürmektir (Erişirgil, 1997: 74-75). Kant, düşünme yetisini içine alan, nasıl düşünmemiz gerektiğini söyleyen ve bilimlere girişi sağlayan bir köprü olarak gördüğü mantığı kendi içinde inceler. “Transendental Analitik’te anlama yetisini incelerken Transendental Diyalektik’te aklı, Transendental Estetikte ise algıyı inceler (Heimsoeth, 1967: 87-89).

Hegel ise düşünme konusunu mantık ile bağdaştırarak açıklamaya çalışır. Hegel’e göre mantık biçim açısından üç yan taşımaktadır. Bunlar soyut, diyalektik ve kurgusal düşünmeyi oluşturan üçlü evrendir. Soyut evre anlayışa vurgu yapar. Anlama, Hegel’e göre, anlık tarafından gerçekleştirilir ve özdeşlik ile çelişmezlik ilkesine dayanan bir yandır. Hegel’de diyalektik evre düşünmenin anlamadan sonra gelen aşamasıdır. Aşamada anlamlığın soyut belirlenimlerine ve soyut karşıtlıklarına varlığına son verilir. Kurgusal evre ise olumlu us olarak da adlandırılır. Kurgusal evre, düşünme sürecinde birinci evre olan belirleme ile ikinci evre olan olumsuzlamanın bir sentezidir. Daha açık bir ifade ile karşıtlıklar içindeki belirlenimlerinin birliğini ifade eder. Kurgusal evre, Hegel’de düşünce kuramı açısından bakıldığında, olumlu ve somut bir içeriğe sahiptir. Daha evrensel

ve soyut, fakat ussal olmak açısından açılmış ve edimselleşmiş somut gerçekliğe karşılık gelmektedir.

Heidegger için ise düşünme, ele geçirilmiş ve olup bitmiş bir olgu değildir. Tam tersine hakkında düşünülerek kavranan bir olgudur. Burada düşünme, bizzat düşünmenin kendisi olarak kavramaya yönelmektedir. Hala düşünmüyoruz, diyen Heidegger, asıl olarak düşünülmesi gerekeni düşünmediğimiz için bu durumun olduğunu söyler. Hala düşünmediğimiz yani asıl düşünülmesi gereken şey Varlık'tır. Aslında Heidegger için düşünme, şeylerin doğasından, Varlık'ın kendisinden çıkan bir çağrıya insanlar tarafından verilen bir karşılıktır. "Düşünme Varlık'tan olagelerek Varlık'a ait olduğu için Varlık'ın düşünmesidir. Bu nedenle de düşünme olgusu Heidegger'de bilişsel bir yan olmaktan ziyade Varlık'a ait olan soyut bir yandır.

Anlatılanlardan yola çıkarak yüzyıllar içerisinde değişen bir düşünme algısının olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da her dönemde farklı ve çeşitli bir düşünme olgusunun olduğunu göstermektedir. Özellikle bu konu üzerinde duran filozoflar ele alındığında yaşadıkları dönemlerin etkisi ile düşünme olgusunda değişmelerin olduğunu gözler önüne sermektedir. İster ilkçağda olsun ister çağdaş dönemde olsun düşünme olgusu insan var olduğu sürece olacak olan bir olgudur ve bu durum değiştirilemez.

KAYNAKÇA

- Altınörs, S. A. (2010). Düşünce ile Dil Arasındaki İlişkiye Descartes'ın Yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 389-401.
- Aristoteles (1947). *Organon I, Kategoriler*, (Çev.) Hamdi Ragıp Atademir, (2. Baskı), İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Aristoteles (1966). *Organon III, Birinci Analitikler*, (Çev.) Hamdi Ragıp Atademir, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Aristoteles (1984). *Metaphysics*, In *The Complete Works of Aristotle*, Jonathan Barnes, (Ed.) Translated by W. D. Ross, Princeton, N. J.: Princeton University.
- Aristoteles (1984a). *Physics*, The Complete Works of Aristotle, Jonathan Barnes, (Ed.) Translated by R. P. Hardie and R. K. Gaye, Princeton, N. J.: Princeton University.
- Aristoteles (2005). *İkinci Çözümlemeler*, (Çev.), Ali Houshiary, İstanbul: YKY.
- Aristoteles (2015). *Metafizik*, (Çev.), Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Aristoteles (2017). *Kategoriler-Önergeler Bütün Yapıtları -7*, (Çev.), Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atademir, H. R. (1947). *Filozoflara Göre Felsefe*. Konya: Atademir Yayınları.
- Birgül, M. (2012). Heidegger'in 'Hâlâ Düşünmemek' Eleştirisi Bağlamında İslam Düşünce Tarihine Bakmak. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler) Dergisi*, 14, 135-155.
- Cevizci, A. (2012). *Bilgi Felsefesi*, (3. Baskı). İstanbul: Say.
- Çakır, N. (2013). *Üniversite Eğitiminin Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Gelişimine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Çüçen, A. K. (2013). *Mantık*, (8. Baskı). Bursa: Sentez Yayınları.
- Durakoğlu, A. ve Ay, V. (2012). Descartes ve Searle'de Zihin Problemi. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler) Dergisi*, 13, 187-200.
- Descartes, R. (1986). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, (Çev.) Müntekim Ökmen, İstanbul: Doğuş Yayınları.
- Descartes, R. (1991). *Discourse on the Method*, (Trans.) John Cottingham Robert Stoothoff ve Dugold Murdoch, In *The Philosophical Writings of Descartes*, vol. I, Cambridge: Cambridge University.

- Erişirgil, M. E. (1997). *Kant ve Felsefesi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gökberk, M. (2005). *Felsefe Tarihi*, (16. Baskı), İstanbul: Remzi Yayınları.
- Guthrie, W. K. C. (1960). *The Greek Philosophers: From Thales to Aristotle*, New York: Harper and Brothers.
- Hegel, G. W. (1986). *Tinin Görüngübilimi*, (Çev.), Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Hegel, G. W. (2014). *Mantık Bilimi-Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi 1*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. (2014a). *Mantık Bilimi-Büyük Mantık*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heidegger, M. (2012). *Dilin Doğası, İnsan Bilimlerine Prolegomena Dil, Gelenek ve Yorum*, (Çev.) Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2013). *Düşünmek Ne Demektir?*, (Çev.), Rıdvan Şentürk, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2013a). *Hümanizm Üzerine*, (Çev.), Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Heidegger, M. (2014). *Varlık ve Zaman*, (Çev.), Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heimsoeth, H. (1967). *Immanuel Kant'ın Felsefesi*, (Çev.), Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hibben, J. G. (2000). *Hegel's Logic: An Essay In Interpretation*. Canada: Batoche Books
- Kant, I. (1992). *Lectures on Logic*, (Trans.) Micheal Young, Cambridge: Cambridge University.
- Kant, I. (1995). *Prolegomena*, (Çev.), Ionna Kuçuradi, Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2015). *Kişinin Düşünerek Yönünü Tayin Etmesi Ne Anlama Gelir?, Düşüncenin Çağrısı* içinde. (83-102). (Çev.) Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2016). *Arı Usun Eleştirisi*, (Çev.), Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları.
- Küyel, M. T. (1969). *Aristoteles ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Özden, Y. (1999). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özlem, D. (2004). *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*, (7. Baskı), Ankara: İnkılap Yayınları.
- Platon. (1987). *Cratylus*, In The Collected Dialogues. Benjamin Jowett, Princeton University.
- Platon. (1997). *Sofist*, (Çev.), Ömer Naci Soykan, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Platon. (2007). *Menon*, (2.Basım). (Çev.), Ahmet Cevizci, İstanbul: Sentez Yayınları.
- Platon. (2016). *Euthyphron*, (Çev.), Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Sümer, B. A. (2011). Parmenides'in 'Düşünme ve Varlık Aynı Şeydir' Yargısına Heidegger'in Yorumu Açısından Bir Bakış. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 11, 137-154.
- Taşdelen, V. (2012). Düşünme Eğitimi ve İyi Hayat Kavramı. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, (146), 20-28.
- Taylan, N. (2011). *Ana Hatlarıyla Mantık*, (4. Baskı). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Wood, A. W. (2009) *Kant*, (Çev.) Aliye Kovanlıkaya, Ankara: Dost Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is to show the place of thinking in the philosophical process. For this purpose, the structure starting from Greek philosophy to Heidegger is discussed.

Methodology

Data were collected through qualitative research techniques through document analysis. Various books and articles were used to evaluate thinking on a philosophical platform.

Findings

Thinking is an important issue that philosophers focus on as the starting point of philosophy. In the process that started with the philosophers of nature, a thinking system was formed with inquiries about the main article of the universe. Later, one of the ancient Greek philosophers, Socrates, developed the way of questioning with Socrates method on thinking (Özden, 1999). This method, also known as the Socratic Dialogue, makes it clear that certain information cannot be precise (Çakır, 2013). In this method, answers are given instead of answers. The answer to each question is given by another question. So, each question is a new question that needs to be answered at the same time as the answer to the previous one. Thus, the process of thinking emerges. The process that started with the method of Socrates continues in Plato with an attempt to explain the appearance behind the figures or ideas under their own feelings and thoughts. Plato sees as an inner dialogue with mental words that point to thinking - appearance and reality - in thinking. In other words, the nature of the forms and their relationship with each other is a mental action. According to Plato, thinking is the definite way to reach the ideals which are seen as general information.

For Aristotle, thinking is an independent and distinctive act of reason. Also thinking; is the ability to grasp, combine, compare, comprehend forms and connections. In Aristotle, thinking is explained with an emphasis on the concepts of "inner speech of the soul onun and ti outside speech konuş which Plato stated and which is similar to his thought. At this point Aristotle expresses thinking as a dialogue with the soul itself, just like in Plato. Aristotle focuses on thinking in a logical dimension by building more logic, thinking ways, rules and principles.

The process of thinking takes a different dimension with Descartes. Descartes sets out with every doubt and connects with thinking. If it's true, I doubt it. In the same way, what I think is equally true, he says. Well, is it doubt? If I didn't, I wouldn't even know if I was suspicious or even existed. But I do, I know that I exist; I know these facts because I doubt it, so I think by saying the famous proposition, "I think I'm in that state" promises. Descartes understands ecek all the things that appear to be observed directly with the words of contemplation. Try to explain the process of thinking by passing from thinking to being.

Kant tries to put forward the biology of thinking, which expresses the whole of mind-mind-perception. According to Kant, human knowledge, the inseparable parts of the two are born from the source. These are the thoughts that reflect on the effects of the senses and sensitivities that the external property has on us. Objects are given to us through detection which is a receiving instrument. It is thought through thinking on the obtained subject. To see the work of the senses, the ability to understand is to think (Erendirgil 1997, p. 74-75). Kant examines the logic he sees as a bridge that encompasses his thinking ability, tells us how to think and provides access to the sciences. While examining the comprehension ability in Transcendental Analytic, he examines mind in Transcendental Dialectics and perception in Transcendental Aesthetics (Heimsoeth 1967, pp. 87-89).

Hegel tries to explain the subject of thinking by combining it with logic. According to Hegel, logic has three sides in terms of form. These are the three-dimensional universe that

constitutes abstract, dialectical and fictional thinking. The abstract phase emphasizes understanding. Understanding, according to Hegel, is realized by the truth and is based on the principle of identity and non-contradiction. The dialectic phase in Hegel is the phase of thinking after understanding. In the stage, the existence of the abstract determinations and abstract contrasts of the moment is terminated. the fictional stage is also called positive us. The fictional phase is a synthesis of the second stage of negation, which is the first stage in the thinking process and the determination. In other words, it expresses the unity of the determinations within the opposites. The fictional phase has a positive and concrete content from the point of view of Hegel's theory of thought. It corresponds to the concrete reality that is more universal and abstract, but opener and realistic in terms of being rational.

For Heidegger, thinking is not a phenomenon that has been seized and finished. On the contrary, it is a phenomenon that is conceived with thought. Here, thinking is directed towards understanding itself as thinking itself. We're still not thinking, says Heidegger, because we don't really think what should be considered. What we still don't think about is the Being. In fact, for Heidegger, thinking is a human response to a call from the nature of things, the Being itself. Ir Thinking is the Thinking of Being, since it belongs to the Being. Therefore, the notion of thinking is an abstract one belonging to Being rather than a cognitive side in Heidegger.

Conclusion and Discussion

As a result, there is a perception of thinking that has changed over the centuries. This shows that there is a different and diverse thinking phenomenon in every period. In particular, when the philosophers on this subject are considered, it reveals that there are changes in the thinking phenomenon with the effect of their periods. Thinking, whether in antiquity or in the contemporary period, is a phenomenon that will exist as long as man exists, and it cannot be changed.

İŞ GÜVENCESİZLİĞİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ: MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Araştırma Makalesi / Research Article

Köse, E., Özkoç, A. G. ve Bekci, İ. (2019). İş Güvencesizliğinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 396-409.

Geliş Tarihi: 10.07.2019

Kabul Tarihi: 09.09.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Eda KÖSE

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

edakose@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9537-3672

Doç. Dr. Aziz Gökhan ÖZKOÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

azizgozkoc@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-8420-8228

Prof. Dr. İsmail BEKCI

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

ismailbekci@sdu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9861-737X

ÖZ

Çalışanlardaki işe bakış açıları genel olarak gelir, kariyer ve iş güvenliği şeklinde algılanmaktadır. İş güvenliği, işletme sahiplerinin ve çalışanların farklı beklentileri, beklenen çalışma koşulları, kariyer fırsatları ve ücret güvencesi olarak ifade edilmektedir. İş güvencesizliği ise çalışanların mevcut işinden hukuki ya da hukuki olmayan değişiklikler sonucunda işini kaybetme kaygısının ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. İş güvencesizliğinin sonuçlarından biri işten ayrılma niyeti; çalışanın çeşitli sebeplerden dolayı işinden ayrılma isteği olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmanın amacı iş güvencesizliği algısının işten ayrılma niyetine etkisini Batı Akdeniz Bölgesi'nde muhasebe meslek mensupları üzerinde saptamaktır. Çalışmada frekans, yüzde, standart sapma, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, iş güvencesizliği algısı arttıkça meslek mensuplarının işten ayrılma niyeti de doğrusal ve pozitif yönde artmaktadır. Diğer bir ifadeyle çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının iş güvencesizliği algısı yüksek ise, işten ayrılma niyeti ölçeği de orta değere yaklaşmaktadır. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının, iş güvencesizliği algısı işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisi demografik özelliklere göre de farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İş güvencesizliği, İşten Ayrılma Niyeti, Muhasebe Meslek Mensupları.

THE EFFECT OF JOB INSECURITY ON THE INTENTION OF QUITTING JOBS: A RESEARCH ON ACCOUNTING PROFESSIONALS

ABSTRACT

The job perspective of employees is generally perceived as income, career, and job security. Job security is defined as different expectations of employers and employees, expected working conditions, career opportunities, and payment security. Job insecurity is defined as the concern of employees to lose their jobs as a result of legal or non-legal changes from their current job. One of the results of job insecurity is defined as the intention to quit the job, in other words, the demand of the employee to quit the job due to various reasons. The aim of this study is to determine the impact of job insecurity on the intentions of quitting jobs concerning the accounting professionals working in the Western Mediterranean region. The study frequency, percentage,

standard deviation, correlation and regression analyzes were performed. As the conclusion of the study, it was determined that as the job insecurity perceptions increase, the intentions of the accounting professionals to quit their jobs linearly and positively increase as well. In other words, if the professional accountants' perception of job insecurity is high, the intention to quit is approaching the middle value. It is also found that impact of job insecurity on the intention of employees professional accountants change according to different demographic characteristics.

Keywords: Unemployment, Job insecurity, Intention of Leaving, Professional Accountants.

1. GİRİŞ

Çağdaş iş yaşamında her türlü değişiklik karakterize edilmektedir. Verimli ve yenilikçi işletmelerin daha rekabetçi ve karlı olma baskısı, kuruluşları yeniden yapılandırmaya ve küçültmeye zorlamaktadır. Dahası, mevcut ekonomik kriz sayısız işletmeyi maddi sıkıntıya sokarak tasarruflara ve başarısızlıkların artmasına neden olmaktadır. Bu durumda iş güvencesi, yani iş durumundaki arzulanan süreklilik konusundaki güvensizlik pek çok çalışan için önemli bir konu haline getirilmekte ve işi böyle kaybetme korkusu dışında, çalışanların kariyer beklentileri ve maaş geliştirme gibi değerli iş özelliklerini tehdit etmektedir.

Güvensizlik, çalışanların kurumsal hedefleri doğrultusunda yenilik yapma isteği ve verimlilik üzerinde olumsuz etkileri olabileceğinden, güvensiz bir işgücü işletmeler için de sorun yaratmaktadır. İş güvencesizliği arttıkça, motivasyon azalacak, işletmenin verimliliği ve rekabet gücünü de tehlikeye atabilecek yüksek istihdam edilebilirlik özelliklerinden dolayı en üretken çalışanlar işi bırakan ilk kişiler olacaktır. Artan iş güvencesizliği az üretken çalışanları daha fazla çaba göstermeye yönlendirecektir. Bununla birlikte, yüksek ve sürekli iş güvensizliğini çalışan üzerinde olumsuz sağlık etkileri ortaya çıkmasına neden olacak, muhtemelen bu tür gruplar arasında baskının artması sonucunda elde edilen yüksek çıktı yalnızca geçici olacaktır.

İş güvencesizliği ile ilgili yapılan araştırmalarda iki farklı yönü ele alınmaktadır. İlk araştırmalarda, objektif olarak tanımlanan işini kaybetme korkusuyla karşı karşıya kalan çalışanlar için iş güvencesizliğinin sonuçları incelenmiştir. Bu araştırma grubunda çalışanların iş geçiş sürecindeki gibi, işyerinin kapanması veya işten çıkarma söz konusudur. İkinci araştırmada ise, iş güvencesizliğinin çalışanlar tarafından algılanmasının etkileri incelenmiştir (Özyaman, 2007: 3).

Literatürde, iş güvencesizliğinin algılanmasının hem çalışanların tutumları için zararlı sonuçlar doğurabileceğini (Ashford vd., 1989; Davy vd., 1997; Sverke and Hellgren, 2001) ve çalışanın refah düzeyini etkileyeceğini (De Witte, 1999; Kinnunen vd., 1999) hem de işletme etkinliği açısından etkili olacağı açıklanmıştır (Greenhalgh and Rosenblatt, 1984).

Bu araştırmada, yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı olarak iş güvencesizliği algısının işten ayrılma niyeti arasındaki etki-ölçülmüştür. Buna göre çalışmada iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti kavramsal olarak açıklandıktan sonra muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilecektir.

2. İŞ GÜVENCESİZLİĞİ

1970'lerden itibaren yaşanan ekonomik hayatın uluslararası düzeyde liberalleşmesi ve rekabetin küreselleşmesi sonucunda işin doğası da değişmiştir. Bu değişime cevap verecek esnek işletme uygulamaları ile ortaya çıkan esnek istihdam ilişkilerinin kurulması ise çalışanları çalışma hayatının belirsizliklerine karşı korunmasız hale getirmekte ve çalışanlarda iş güvencesizliği algısına yol açmaktadır.

İş güvencesizliği kavramını ilk kez ayrıntılı bir şekilde ele alan Greenhalgh ve Rosenblatt (1984), iş güvencesizliğini "*kişinin işe devamlılığının tehdit altında olması durumunda istenen devamlılığı sürdürmede algıladığı güçsüzlük*" olarak tanımlamışlardır. Diğer taraftan iş güvencesizliği, genellikle iş kaybının başlangıcı olarak düşünüldüğü halde bu süreçte işsizlik kaçınılmaz bir durum değildir. Çünkü iş güvencesizliği algılayan tüm işçiler işini kaybetmemektedir. Jacobson vd. (1991)'e göre iş güvencesizliği "*bir kişinin yaşadığı ve tercih ettiği güvence düzeyleri arasındaki farklılığı*" yansıtmaktadır. Bu anlamda iş güvencesizliği kişinin işinin sürekliliğine olan inancını ifade etmektedir. Dolayısıyla her iş güvencesizliği algısının iş kaybıyla sonlanacağı gibi bir

çıkarmada bulunmak yanlış olacaktır. Ancak iş güvencesizliği algısının kişinin psikolojik, biyolojik ve sosyal yaşamını bozucu bir rol oynaması nedeniyle işsizliğin yarattığı bazı olumsuz sonuçlarla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Kavramı bütünsel bir bakış açısıyla ele alan bazı araştırmacılar, iş güvencesizliğini, işin gelecekte var olup olmayacağına dair genel bir kaygı olarak tanımlamışlardır. Bu araştırmacılara göre iş güvencesizliği, işin aynı şekilde devam edip etmeyeceğine dair algıyı yansıtan tek boyutlu bir kavramdır. Diğer bazı araştırmacılara göre ise iş güvencesizliği, işin çeşitli özelliklerine yönelik algılanan tehditleri ve bireyin bu tehditlere karşı koyabilme gücünü içeren çok boyutlu bir kavramdır (De Witte, 1999). Bu anlamda iş güvencesizliği genel olarak iki boyut kapsamında ele alınmaktadır. Bu boyutlardan ilki tehdidin şiddeti diğeri ise tehlide karşı koymadaki güçsüzlük olarak belirlenmiştir (Greenhalg and Rosenblatt, 1984: 442). İş güvencesizliği tanımlanmalarında; öznel ve nesnel iş güvencesizliği, bilişsel ve duygusal iş güvencesizliği, nitel ve nicel iş güvencesizliği olmak üzere üç yaklaşım bulunmaktadır.

Nesnel iş güvencesizliği; sürekliliği olmayan, kayıt dışı ve yarı zamanlı istihdam ilişkisi ile çalışanların güvencesizliğidir. Öznel iş güvencesizliği ise çalışanların iş kaybetme korkusu ile işlerinin sürekliliği ile ilgili kaygıları olarak tanımlanmaktadır (De Witte and Naswell, 2003: 150). Nesnel iş güvencesizliği, çalışanın işyerindeki dış faktörlerle ilgili; öznel iş güvencesizliği algılanan dış faktörleri çalışanın değerlendirmesidir. Bu durumda nesnel ve öznel iş güvencesizliği birbirleri ile önemli derecede bağlantılıdır. Öznel iş güvencesizliği, nesnel iş güvencesizliği görülme olasılığı olmasa da, çalışan üzerinde daha çok stres yaratma etkisine sahiptir. Taşeron devretme veya özelleştirme söz konusu olduğunda, dış tehditler oluşmakta ve bu durumda nesnel iş güvencesizlik ortaya çıkmaktadır (Ferrie vd., 2001: 38).

Bilişsel iş güvencesizliği, çalışanın iş yerinde güvencesizliği düşünüp düşünmediği olarak tanımlanmaktadır. Duygusal iş güvencesizliği ise, çalışan işini kaybetme ihtimalinden etkilenme durumunu ifade eder. Aynı zamanda çalışanın iş kaybının yaşanma olasılığına karşı olan kaygısını duygusal iş güvencesizliği olarak da tanımlanır (Jacobson, 1995: 308). Bilişsel etki çalışanın iş güvencesizliği kaygısından önce oluşmakta, sonra duygusal iş güvencesizliği algısının etkileri ortaya çıkmaktadır.

Niceliksel iş güvencesizliği, çalışanın işinin devamlılığı ile ilgili kaygı duyması ve işiyle ilgili yaşadığı belirsizlik olarak ifade edilmektedir (İsaoglu, 2004: 3). Niteliksel iş güvencesizliği, iş koşullarının zayıflaması, kariyer olanaklarının bulunmaması ve ücret artışının olmaması ya da azalması gibi istihdam ilişkisinde kaliteyi düşüren etkenlerdir (Seçer, 2009: 310). Nicel iş güvencesizliği işin sürekliliğine ya da işten çıkarılmasına yöneliktir. Bu durumda çalışanlar; işlerini devam ettirip ettiremeyecekleri, işsiz kalıp kalmayacakları ile ilgili belirsizlik durumunu kapsamaktadır. Nitel iş güvencesizliği, işin önemli özelliklerinin sürekliliğini vurgulayan güvencesizliğe yöneliktir (De Witte, 2005: 2).

3. İŞTEN AYRILMA NİYETİ

Bireylerin işe başlaması ve işten ayrılması sırasında geçen süreye döngü olarak ifade edilebilir. Birey birbirinden farklı iş imkanlarının arasından birini seçerek işe başlaması ve çalışmaya başlamasıyla birlikte örgütle iletişim kurmaya başlamaktadır. Bu aşamada birey hem örgütten etkilenir hem de örgütü etkilemektedir. Bireyin motivasyonu, iş doyumunu ve örgüte bağlılığı arttıkça örgüt içinde başarısı da artacaktır. Ancak çalışan örgüt içinde bu durumları düşük seviyede olursa birey işten ayrılmayı düşünecek ve yeni iş imkanları arayacaktır. Alternatif iş imkanı bulduğunda işinden ayrılarak yeni başladığı örgüt içinde de aynı süreçler başlayacaktır (Stephen vd., 1984: 309).

İşten ayrılma niyeti, işletme içinde çalışanları etkilediği ileri sürülmüştür. İşten ayrılma niyeti, çalışanın çalıştığı iş yerinden kendi isteği ile ayrılmak istemesi ya da niyet etmesi şeklinde ifade edilebilir (Barrlett, 1999: 70). Aynı zamanda çalışanın iş koşullarını yetersiz bulması ve bu durumun çalışanın performansının azalmasına ve başarısının düşmesi olarak da tanımlanmaktadır (Rusbelt vd., 1988: 599). Kısaca işten ayrılma niyeti, örgüt içinde çalışanlarının işi bırakmaları ve yeni iş imkanı bulmaları ile ilgili düşünceleridir (Mobley vd., 1982: 10). Genellikle çalışanların işten ayrılma niyetlerini ortaya çıkaran etkenler; çalıştıkları iş de değerler, iş arkadaşlarıyla ilişkileri,

kariyer geliştirme, ücret ve iş yerinden beklentileri olarak sıralanabilir (Çarıkçı ve Çelikkol, 2009: 160). Çalışanın işten ayrılmasına etki eden faktörler aşağıda açıklanmıştır (Aslan ve Etyemez, 2015: 485-486):

- Genel Ekonomik Faktörler; ülkenin ekonomik durumu, refah seviyesi, işsizlik oranının artması, kişiye başına düşen milli gelir, alternatif iş imkânlarının ortaya çıkması ve tarım alanında mevsimlik çalışma olanakları ifade edilmektedir.

- İşletme İçi Faktörler; işletmenin faaliyet gösterdiği yerin uzaklığı, ulaşım, ücret ödemeleri, işin zorluk derecesi, çalışma saatleri, işletme ödül ya da ceza uygulamaları, çalışanın iş beceresi, yönetim uygulamaları ve üretim aşamaları olarak açıklanmaktadır.

- Kişisel Yaşam Şartlarına İlişkin Faktörler; farklı iş alanına duyulan ilgi, eğitim ve yetenek, yaşam standartları, aile yapısı, bireyin psikolojik ve fiziksel durumu ve iş hayatından beklentileri olarak sıralanabilir.

Örgüt içinde işten ayrılma niyetinde olan çalışanların sayısının fazla olması durumundan işverenler çalışanlarına ek ödeme ya da eğitim olanağı sunarak çalışanlarını örgüt içinde tutmaya çalışırlar (Mattila, 2006: 41). Örgüt içinde performansı yüksek olan çalışanların işten ayrılması işverenler açısından olumsuz bir durumdur. Çalışanın işten ayrılmadan önceki aşaması olan işten ayrılma niyeti aşamasında çalışanın örgüt içinde yaşadığı sorun belirlenmeli ve soruna yönelik çözüm alternatifleri sunulmalıdır. Özellikle kaliteli çalışanlar için örgüt içinde devamlılığının sağlanması örgütün başarısı açısından da önemli bir faktör oluşturmaktadır (Sağlam Arı vd., 2010: 3).

4. LİTERATÜR TARAMASI

Genellikle iş güvencesizliğin yasal ve ekonomik boyutu ele alınmakta, çalışanın ya da örgütün üzerindeki etkisi göz ardı edilmektedir. Bu noktadan hareketle literatür de yapılan çalışmalarda iş güvencesizliğin çalışanlar üzerindeki etkisini üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda iş güvencesizliğine neden olan faktörler arasında işten ayrılma niyeti olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle çalışanın işten ayrılma niyeti, işinden çıkarılma kaygısı ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Griffeth, vd., 2000: 483). Aynı zamanda işveren tarafından çalışana iş güveni verilmezse, çalışan ve işveren arasında psikolojik olarak güvenin azalmasına neden olacaktır. Çalışan örgüt içinde işini kaybetme kaygısı oluştuğunda başka iş imkanları arayacaktır. Bu durumda çalışan sadece örgütle ilişkisi azalacak ve sadece işiyle ilgili performans gösterecektir. Yapılan çalışmalara göre de işten ayrılma niyeti ya da işten ayrılma, çalışanın örgütten beklediği güvence ve örgütün verdiği güvence arasındaki farkın olduğu sonucu elde edilmiştir (Friedrich, 2010: 111). İş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti ile literatürde yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgularla saptanmıştır.

Arnold ve Feldman (1982) ve Ashford vd. (1989), araştırma sonucuna göre, iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti arasında pozitif ilişki olduğunu saptamıştır.

King (2000), üniversite akademik personeline yönelik yaptığı araştırma sonucuna göre, iş güvencesizliğinin artması sonucunda yeni iş arayışlarına girildiği sonucunu elde etmiştir.

Poyraz ve Kama (2008), araştırmasında Ankara'da özel sektörde ve Kırıkkale'de kamu sektöründe çalışanlarına iş güvencesinin; iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkisini incelemiştir. Bu araştırma sonucuna göre, iş güvencesi ve işten ayrılma niyetini negatif olarak etkilemektedir.

Dığın ve Ünsar (2010), araştırmada gıda sektöründe çalışanların iş güvencesinin; örgütsel bağlılık, iş stresleri ve işten ayrılma niyetine etkilerini ortaya koymaktır. Araştırmanın sonucuna göre, iş güvencesizliği ile işten ayrılma ilişkisi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ulaşımlardır.

İlgaz Yıldırım ve Yirik (2014), Antalya beş yıldızlı otel çalışanlarına yönelik yapılan araştırmada, iş güvencesi algıları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin saptanmasıdır. Bu araştırma sonucuna göre iş güvencesi, işten ayrılma niyetini negatif olarak etkilemektedir. Çalışanlarda iş güvencesi düşük olduğunda işten ayrılma istekleri daha fazladır.

Karacaoğlu (2015), Alanya ilinde otel çalışanlarına iş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasında ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırma sonucunda iş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5. İŞ GÜVENCESİZLİĞİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETİNE ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında, çalışanlarda muhasebe mesleğine yönelik oluşan iş güvencesizliği algısının, çalışanların işten ayrılma niyetine etkisini ölçmek amacıyla Burdur, Isparta ve Antalya illerini kapsayan ampirik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu illerde görev yapan muhasebe çalışanları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

5.2. Ölçme Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak, *iş güvencesizliği ölçeği*, *işten ayrılma niyeti ölçeği* ve demografik özelliklerin tespit edilmesi için ise *kişisel bilgi formu* kullanılmıştır.

“İş güvencesizliği” değişkenini ölçmek amacıyla, 6 ifadeden oluşan ve Probst (1998) tarafından geliştirilen “iş güvencesi endeksi” kullanılmıştır (Örnek İfade: Mesleğimle ilgili geleceğim konusunda şüpheliyim). Bu ölçek, çalışanların “iş güvencesi” algısını ölçmekte olduğundan “iş güvencesizliği düzeyini” belirlemek amacıyla 4 ifadede yeniden kodlamaya gidilmiştir. Ölçek, Önder ve Wasti (2002) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış ve son yıllarda Karacaoğlu (2015) tarafından da Türkiye’de çalışılmıştır. Ölçek, 5’li likert tipi olup, çalışanların iş güvencesizliği düzeyi 1’den (hiç katılmıyorum) 5’e (tamamen katılıyorum) doğru yükselmektedir. “İş Güvencesi Ölçeği” Türkiye örneğinde geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği için bu çalışmada geçerlik analizine tabi tutulmamıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda ölçeği oluşturulan ifadelerle ait içsel uyumun iyi düzeyde olduğu, Karacaoğlu (2015) tarafından yapılan çalışmada Cronbach alpha değerinin 0,71 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu çalışma sonucunda ise iş güvencesi ölçeğinin Cronbach alpha değeri 0.88 olarak belirlenmiştir.

İşten ayrılma niyetinin ölçümünde ise Walsh vd. (1985) ile Cammann vd. (1979) tarafından geliştirilen beş maddelik 5’li Likert Tipi ölçekten yararlanılmıştır. Çok maddeli ölçeklerden en çok kullanılanlardan biri olan likert; maddelere gösterilen tepkilere verilen ağırlıkların (puanların) toplamından oluşan bir modeldir. Bu model uyarınca, ölçekte yer alan ifadeler “Hiç katılmıyorum” (1), “Az katılıyorum” (2), “Orta derecede katılıyorum” (3), “Katılıyorum” (4) ve “Tamamen katılıyorum” (5) değerine karşılık gelmektedir.

Anketin üçüncü bölümünde ise anketi dolduran çalışanlara cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik ve kişisel özellikleri kapsayan kapalı uçlu sorular yönetilmiştir.

Oluşturulan anket formu Nisan-Kasım 2018 tarihleri arasında muhasebe çalışanlarına uygulanmış ve sonuçlar araştırmanın amacına uygun analiz teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

5.3. Araştırma Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Burdur, Isparta ve Antalya illerinde serbest ve şirketlere bağımlı çalışan muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda; Isparta ilinde 209 serbest, 142 bağımlı olmak üzere toplam 351, Burdur ilinde 146 serbest, 96 bağımlı olmak üzere toplam 242 ve Antalya ilinde 1620 serbest, 1530 bağımlı olmak üzere toplam 3150 muhasebe çalışanı olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, araştırmanın toplam evrenini 3743 çalışan oluşturmaktadır.

Araştırmanın evrenine dahil olan tüm muhasebe çalışanlarına ulaşmak mümkün olmadığından, çeşitli kısıtlılıklar nedeniyle örnekleme yapılması zorunlu görülmüştür. Örnekleme büyüklüğünü belirlemek için Sekeran (1993: 253), çalışmasında belirttiği belirli evrenler için olması gereken örnekleme büyüklükleri tablosundan yararlanılmıştır. Bu tabloya göre ortalama 250 katılımcıya ulaşmak yeterli bir örnekleme büyüklüğüne ulaşılmasını sağlayacaktır (Altunışık vd., 2012: 137). Yapılan anket çalışması sonucunda, toplam 238 muhasebe çalışanına ulaşılmış olup, belirlenen örnekleme kütesinin tamamına yakınından geri bildirim elde edilmiştir. Ankete katılan muhasebe çalışanlarının 89’u bağımlı (% 37,4), 149’u ise (% 62,6) bağımsız çalışanlardan oluşmaktadır (Bkz: Tablo 1).

Araştırma örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Oldukça yaygın olarak kullanılan bu teknikte esas, ankete cevap veren herkesin örneğe dâhil edilmesidir. En kolay bulunan denek en ideal olanıdır. Denek bulma işlemi arzu edilen örnek büyüklüğüne ulaşıncaya kadar devam etmektedir. Oldukça yaygın olarak kullanılan bu teknikte esas, ankete cevap veren herkesin örneğe dâhil edilmesidir. En kolay bulunan denek en ideal olanıdır. Denek bulma işlemi arzu edilen örnek büyüklüğüne ulaşıncaya kadar devam eder (Altunışık vd., 2012: 142).

5.4. Araştırma Geçerlilik ve Güvenirliliği

Bilimsel bir araştırmada, yapılacak ölçümlerin geçerlik ve güvenilirlikleri veri toplama aracının temel niteliğini oluşturur. Geçerlik, ölçme aracının, ölçmek istenilen şeyi gerçekten ölçüp ölçmediğini ifade eden bir kavram olup, güvenilirlik ise ölçme aracının aynı örneklem üzerinde tekrarlanarak uygulanması durumunda sonucun değişip değişmediğini ifade eden bir kavramdır. Güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik oranı artar (Ural ve Kılıç, 2013: 66).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin önerme sayılarına göre güvenilirlik kat sayıları (Cronbach's Alpha) incelendiğinde; iş güvencesizliği ölçeğinin alpha değeri 0.86, işten ayrılma niyeti ölçeğinin alpha değeri ise 0.83 olarak belirlenmiştir. Peterson (1994), araştırmalarda kullanılan ölçeklerin kabul edilebilir güvenilirlik katsayısının 0.70 ve üzerinde olması gerektiğini belirtmektedir (Peterson, 1994). Bu durumda her iki ölçeğin de güvenilir sonuçlar verdiği görülmektedir.

Geçerlilik işlemleri için ise öncelikle maddeler arasındaki gruplaşmaları (faktör) belirlemek amacıyla faktör analizi yapılması gerekmektedir. Konu ile ilgili yapılan geçmiş çalışmalarda iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti ölçeklerine ilişkin güvenilirlik düzeyleri yüksek çıkmış olup, ifadelere ilişkin faktör yükleri ölçeklerin geçerliliğini sıklıkla kanıtlamıştır.

Toplanan verilerin nasıl analiz edileceği ve hangi analiz tekniklerinin kullanılacağı araştırma sonuçlarının doğru yorumlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın sonuçları uygun analiz teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada frekans, yüzde, standart sapma, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

5.5. İstatistiksel Analizler ve Bulgular

Yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler, uygun istatistiksel yöntemler aracılığıyla test edilmiş ve söz konusu verilerin dokümantasyonu yine uygun yöntemlerle yapılmıştır.

5.5.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Tablo 1'de araştırmaya katılan muhasebe çalışanlarının demografik ve kişisel özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir. Araştırmaya katılan muhasebe çalışanlarının cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde toplam 238 çalışanın 182'sinin (%76,5) erkek, 56'sının (% 23,5) kadın olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Muhasebe Çalışanlarının Demografik ve Kişisel Özelliklerine Yönelik Bulgular

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	56	23,5
Erkek	182	76,5
Toplam	238	100
Yaş		
20-25 arası	18	7,6
26-30 arası	54	22,7
31-35 arası	66	27,7
36 ve üzeri	100	42,0
Toplam	238	100

Medeni Durum		
Evli	162	68,1
Bekar	76	31,9
Toplam	238	100
Çocuk Durumu		
Var	140	58,8
Yok	98	41,2
Toplam	238	100
Eğitim Durumu		
Lise	4	1,7
MYO	132	5,0
Lisans	182	76,5
Lisansüstü	40	16,8
Toplam	238	100
Deneyim		
1-5 yıl	74	31,1
6-10 yıl	52	21,8
11-15 yıl	52	21,8
16 yıl ve üzeri	60	25,2
Toplam	238	100
Çalışma Şekli		
Bağımlı	89	37,4
Bağımsız	149	62,6
Toplam	238	100
Gelir Durumu		
2000 TL ve altı	34	14,3
2001-3000 TL arası	58	24,4
3001-4000 TL arası	32	13,4
4001 TL ve üzeri	114	47,9
Toplam	238	100

Muhasebe çalışanlarının yaşlarına göre dağılımına bakıldığında ise büyük bir kısmını 31 yaş ve üzeri (n= 166, % 69,7) çalışanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise, % 68,1'inin (n= 162) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeylerine ilişkin sonuçlar incelendiğinde ise, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almış çalışanların sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (n= 222, % 93,3)

Araştırmaya katılan muhasebe çalışanlarının mesleki deneyimleri 6 ile 15 yıl arasında yoğunlaşmaktadır (n= 104, % 43,6). Yine katılımcıların büyük bir kısmı 4000 TL ve üzeri aylık gelir elde etmektedirler (n= 114, % 47,9).

5.5.2. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan iş güvencesizliği algısına yönelik genel aritmetik ortalamalar ve standart sapma değerleri incelendiğinde, muhasebe çalışanlarının işleri ile ilgili belirsizlik algılarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Katılımcılar, işyerlerindeki pozisyonları ile ilgili endişeler duymakta (A.O= 2,47; ss= 0,96), işyerlerindeki geleceklerini tahmin etmekte zorlanmaktadırlar (A.O= 3,13; ss= 1,27). (Bkz: Tablo 2)

Tablo 2: İş Güvencesizliği ve İşten Ayrılma Niyeti Değişkenlerine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İŞ GÜVENCESİZLİĞİ	Genel Ortalama	Standart Sapma
1. İşyerimdeki pozisyonumu oldukça sağlam görüyorum	2,47	0,96
2. Bu pozisyonlardaki geleceğimi tahmin edebiliyorum	2,62	1,25
3. Yapmakta olduğum mesleğimi ilerleyen yıllarda da yapmayı düşünüyorum	2,60	1,31
4. Mesleğimle ilgili geleceğim konusunda şüpheliyim	3,13	1,27
5. Mesleğimde geleceğimin nasıl olacağı bilinemez	2,59	1,21
6. Bulduğum meslekte geleceğim garanti altındadır	3,22	1,28
GENEL İŞ GÜVENCESİZLİĞİ ORTALAMA	2,80	0,76
İŞTEN AYRILMA NİYETİ		
1. Daha iyi bir iş bulur bulmaz işten ayrılacağım	2,42	1,30
2. Bu iş haricinde aktif bir şekilde iş arıyorum	2,08	0,95
3. İşimi bırakmayı ciddi bir şekilde düşünüyorum	2,58	1,34
4. Sık sık bu işimi bırakmayı düşünüyorum	2,56	1,18
5. Şu andan itibaren beş yıl daha bu iş yerinde çalışacağımı düşünüyorum	2,72	1,32
GENEL İŞTEN AYRILMA NİYETİ ORTALAMA	2,47	0,96

Araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan işten ayrılma niyeti değişkenine ilişkin genel ortalama ve standart sapma değerleri incelendiğinde ise, katılımcıların işten ayrılma niyetlerinin ölçek orta değer olan 3'ün (orta derecede katılıyorum) altında sonuçlar verdiği tespit edilmiştir (A.O= 2,47; ss= 0,96). Özellikle bütün ifadelerle ait ortalama standart sapma değerlerinin 0,96 olması, çalışanlarda işten ayrılma niyetinin orta düzeye yakın sonuçlar verdiğini göstermektedir.

5.5.3. Değişkenler Arası İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon analizi, aralık ve rasyo seviyesinde ölçülmüş iki değişken arasındaki ilişkinin veya bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik bir analiz tekniğidir. Korelasyon analizi neticesinde hesaplanan korelasyon katsayısı r ile gösterilir ve -1 ile +1 arası değerler alabilir. Katsayının +1 olması iki değişken arasında mükemmel bir doğrusal ilişkinin (x değeri bir birim artarken, y değeri de bir birim artmaktadır) olduğunu gösterirken, katsayının -1 olması ise değişkenler arası mükemmel bir ilişkinin olduğu fakat ilişkinin yönünün ters olduğu (x değeri artarken y değeri azalmaktadır) anlamına gelmektedir (Altunışık vd., 2012).

Muhasebe çalışanlarının iş güvencesizliği algıları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin şiddetini ve yönünü ortaya koyan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: İş Güvencesizliği ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisine Yönelik Korelasyon Katsayıları

	İş Güvencesizliği (1)	İşten Ayrılma Niyeti (2)
İş Güvencesizliği (1)	1	,654**
İşten Ayrılma Niyeti (2)	,654**	1

** Korelasyon ($p < 0.01$) seviyesinde anlamlı (2-üçlü). *N=238

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, muhasebe çalışanlarında iş güvencesizliği algısı ile işten ayrılma niyetleri arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r = 0,654$, $p = ,000 < 0,05$). Dolayısıyla, muhasebe çalışanlarında iş güvencesizliği algısı arttıkça işten ayrılma niyetleri de doğrusal yönde artmaktadır.

5.5.4. Değişkenler Arası İlişkilere Yönelik Uygulanan Regresyon Analizi Sonuçları

Regresyon analizi, bağımlı bir değişken ile bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu varsayılan bağımsız değişken(ler)e olan etkisinin matematiksel bir model ile açıklanmasıdır. Tablo 4’te iş güvencesizliğinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini inceleyen regresyon analizlerine yer verilmiştir. Burada iş güvencesizliği algısı bağımsız değişken olup işten ayrılma niyeti ise bağımlı değişkendir.

Tablo 4: Regresyon Analizi Bulguları

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	BETA	T	SİG. (P)
İş Güvencesizliği	,654	13,284	,000**
F	176,470		
R	,654		
R²	,428		
Adjusted R²	,425		
Durbin-Watson	1,899		
* Değer 0,05 düzeyinde anlamlıdır.			
** Değer 0,01 düzeyinde anlamlıdır.			

İşten Ayrılma Niyeti = f (İş Güvencesizliği).

Model, muhasebe çalışanlarında işten ayrılma niyetinin % 42,5 (R²)’ini açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, iş güvencesizliği algısı işten ayrılma niyetindeki değişimin % 42,5’ini açıklamaktadır. Tablo 4’e göre, iş güvencesizliğinin işten ayrılma niyetine etkisi doğrusal ve pozitif yönde çıkmaktadır.

Elde edilen bulgular genel olarak göstermektedir ki; iş güvencesizliği algısı arttıkça muhasebe çalışanlarında işten ayrılma niyeti de doğrusal yönde artmaktadır. Anket çalışmasına katılan muhasebe çalışanlarının iş güvencesizliği algısının yüksek olması, işten ayrılma niyetlerini de ölçek orta değere yakın seviyelere çıkarmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, iş güvencesizliği algısının işten ayrılma niyetine etkisi incelenmiştir. Örnekleme, Batı Akdeniz Bölgesi’nde bulunan muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Anket çalışmasına 238 meslek mensubu katılmış bunların; 89 bağımlı (%37,4) 149 (%62,6) bağımsız

muhasabe meslek mensuplarından oluşmaktadır. Anket sonuçlarından elde edilen veriler, istatistiki yöntemlerle test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, meslek mensuplarının iş güvencesizliği arttıkça işten ayrılma niyeti de doğrusal olarak artmaktadır. Diğer bir ifadeyle araştırmaya katılan meslek mensuplarının iş güvencesizliği algısı yüksek ise, işten ayrılma niyeti ölçeği de orta değere yaklaşmaktadır.

Başta çalışan olmak üzere aile ve toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip olan iş güvencesizliği, araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Anket verilerine göre iş güvencesizliğine ait genel ortalamalar ve standart sapmalar incelendiğinde; *muhasabe meslek mensuplarının iş yeri ile ilgili belirsizlik algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır*. Diğer bir ifadeyle meslek mensupları işyerlerindeki pozisyonla ilgili endişe duymakta (A.O = 2,47; ss = 0,96) ve işyerlerinin geleceğini tahmin etmekte zorlanmaktadırlar (A.O = 3,13; ss = 1,27).

İşten ayrılma niyeti araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturmakta ve bu değişkene ait genel ortalama ve standart sapma değerleri; meslek mensuplarının işten ayrılma niyeti ölçeğinin orta değeri olan 3 (orta derecede katılıyorum) altında sonuçlar elde edilmiştir (A.O = 2,47; ss = 0,96). *Bu değerlerin altında olması meslek mensuplarının işten ayrılma niyetinin orta seviyeye yakın sonuçlara ulaşılmıştır*. Aynı zamanda korelasyon sonucuna göre, *meslek mensuplarının çalışanlarında iş güvencesizliği algısı ile işten ayrılma niyetleri arasında pozitif orta düzeyde anlamlı etki tespit edilmiştir* ($r = 0,654$, $p < 0,05$). Buna göre, *meslek mensuplarının iş güvencesizliği algısı arttıkça, işten ayrılma niyetleri de pozitif olarak artmaktadır*.

İş güvencesizliğinin ve işten ayrılma niyetinin, çalışanlarda birçok sebepten dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Çalışanlar üzerinde ortaya çıkan bu algı çalışanların iş yerine bağlılığını, motivasyonunu, kariyerini, başarısını ve diğer faktörleri de dolaylı ya da doğrudan etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)*, 7. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arnold, S.J. and Feldman D.C. (1982). A Multivariate Analysis of The Determinants of Job Turnover. *Journal of Applied Psychology*, 67, 350-360.
- Ashford, S., Lee, C. and Bobko, P. (1989). Content, Causes, and Consequences of Job Insecurity. A Theory-Based Measure and Substantive Test. *Academy of Management Journal*, 32(4), 803-829.
- Aslan, Z. ve Etyemez, S. (2015). İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Hatay'daki Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Journal of Business Research Turk*, 7(3), 482-507.
- Bartlett, K.R. (1999). *The Relationship Between Training and Organizational Commitment In The Health Care Field*, The Degree of Doctor of Philosophy, The University of Illinois, Urbana.
- Cammann, C., Fichman, M., Jenkins, D. and Klesh, J. (1979). The Michigan Organizational Assessment Questionnaire. *Unpublished Manuscript*. University of Michigan, Ann Arbor.
- Çarıkcı, İ.H. ve Çelikkol, Ö. (2009). İş-Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 153-170.
- Davy, J.A, Kinicki, A.J. and Scheck, C.L. (1997). A Test of Job Security's Direct and Mediated Effects on Withdrawal Cognitions. *Journal of Organizational Behavior*, 18, 323-349.
- De Witte, H. (1999). Job Insecurity and Psychological Well-Being: Review of the Literature and Exploration of Some Unresolved Issues. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(2), 155-177.
- De Witte, H. (2005). Job Insecurity: Review of The International Literature on Definitions, Prevalence, Antecedents and Consequences. *SA Journal of Industrial Psychology*, 31(4), 1-6.
- De Witte, H. and Naswell, K. (2003). Objective vs Subjective Job Insecurity: Consequences of Temporary Work for Job Satisfaction and Organizational Commitment in Four European Countries. *Economic and Industrial Democracy*, 24, 149-188.

- Diğın, Ö. ve Ünsar, S. (2010). Çalışanların İş Güvencesi Algısının Belirleyicileri ve İş Güvencesinden Memnuniyetin Organizasyonel Bağlılık, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 133-145.
- Ferrie, J.E., Shipley, M.J., Marmot M.G., Martikainen, P., Stansfeld, S.A. and Smith, G.V. (2001). Job Insecurity in White-Collar Workers: Toward An Explanation of Associations With Health. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6(1), 26-42.
- Friedrich, A. (2010). Personalarbeit in Organisationen Sozialer Arbeit Theorie und Praxis der Professionalisierung, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Greenhalgh, L. and Rosenblatt, Z. (1984). Job Insecurity: Toward Conceptual Clarity. *Academy of Management Review*, 9(3), 438-448.
- Griffeth, R.W., Hom, P.W. and Gaertner, S. (2000). A Meta- Analysis of Antecedents and Correlates of Employee Turnover: Update, Moderator Tests, and Research Implications for The Next Millennium. *Journal of Management*, 26, 463-488.
- İlgaz Yıldırım, B. ve Yirik, Ş. (2014). İşgörenlerin İş Güvencesi Algıları ve İşten Ayrılma Niyetleri İlişkisi: Belek Bölgesi Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 123-140.
- İsaoğlu, F.G. (2004). *Özel Sektör Çalışanlarında İş Güvencesizliğinin Öz Yeterlik ve İş Performansı ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jacobson, D. (1995). Trends in International Business Thought and Literature: Job Insecurity: Emerging Social Roles of the 90s. *Thunderbird International Business Review*, 37(3), 303-314.
- Jacobson, D. and Hartley, J., Mapping the Context, J. Hartley, Dan Jacobson, B. Klandermans, T. Van Vuuren, L. Greenhalgh, R. Sutton (1991). *Job Insecurity: Coping with Jobs at Risk*, London: Sage Publications.
- Karacaoğlu, K. (2015). Çalışanların İş Güvencesizliğinin İşten Ayrılma Niyetleri Üzerindeki Etkisi: Alanya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 13-21.
- King, J.E. (2000). White-Collar Reactions to Job Insecurity and The Role of The Psychological Contract: Implications for Human Resource Management. *Human Resource Management*, Spring, 39(1), 79-92.
- Kinnunen, U., Feldt, T. and Mauno, S. (1999). Job Insecurity and Self-Esteem: Evidence from Cross-Lagged Relations in a 1-year Longitudinal Sample. *Personality and Individual Differences*, 35, 617-632.
- Mattila, R.R. (2006). *The Relationship Between Burnout, Job Satisfaction, Turnover Intention, and Organizational Commitment In It Workers*. A Dissertation Presented in Partial. Fulfillment Of The Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Capella University.
- Mobley, W.H. (1982). *Employee Turnover: Causes, Consequences, and Control*, MA: Addison-Wesley.
- Önder, Ç. ve Wasti, S.A. (2002). İş Güvencesi Endeksi ve İş Güvencesi Memnuniyeti Ölçeği: Güvenirlik ve Geçerlik Analizi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-47.
- Özyaman, F.B. (2007). *Hemşirelerde İş Güvencesi Algısı ve Anksiyete ve Depresyon Düzeylerine Etkisi*, İşçi Sağlığı Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Peterson, R.A. (1994). Meta- Analysis of Cronbach's Coefficient Alpha. *Journal of Consumer Research*, 21(2), 381-391.
- Poyraz, K. ve Kama, B. (2008). Algılanan İş Güvencesinin, İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 143-164.
- Probst, T. (1998). *Antecedents and Consequences of Job Insecurity: An Integrated Model*. University of Illinois, Urbana.
- Rusbult, C.A., Farrell, D., Rogers and M. (1988). Impact of Exchange Variables On Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction. *Academy of Management Journal*, 31(3), 599-627.
- Sağlam Arı, G., Bal, H. ve Çına Bal E. (2010). İşe Bağlılığın Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisindeki Aracılık Etkisi: Yatırım Uzmanları Üzerinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15.

Seçer, B. (2009). *İş Güvencesizliği: Türleri, Başa Çıkma Süreci, Belirleyicileri ve Sonuçları*, (A. Keser, G. Yılmaz, S. Yürür, Eds.) *Çalışma Yaşamında Davranış*, İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 308-314.

Sekaran, U. (1993). *Research Methods for Business*, Canada: John Wiley & Sons, Inc.

Stephen, A., Hartman, S. and Hartman, K. (1984). Individual Exploration to Organizational Commitment or Withdrawal. *Academy of Management Journal*, 27(2).

Sverke, M. and Hellgren, J. (2001). The Nature of Job Insecurity: Understanding Employment Uncertainty on the Brink of a New Millennium. *Applied Psychology: An International Review*, 51(1), 23-42.

Ural, A. ve Kılıç İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Walsh, J.P., Ashford, S.J. and Hill, T.E. (1985). Feedback Obstruction: The Influence of the Information Environment on Employee Turnover Intentions. *Human Relations*, 38, 23-46.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Job insecurity, defined as the concern of the employee about the continuity of the workplace in which he/she continues. According to the researchers, job insecurity is the only dimension of the employee's perception of whether or not the job will continue. One of the factors affecting job insecurity is intention to quit. Here is the employee's intention to leave the current job is described as expressing its intention to voluntarily leave or want to leave the job to. In this direction, working conditions, inadequate job of finding a better job opportunities emerge, the performance of employees is defined as the reduction of falls and success. The studies on the attitudes and perceptions of job insecurity and welfare of employees has been reached will affect negatively the results would be negative effects in terms of both businesses.

The purpose of this study is to determine the impact of job insecurity perception on the intention to quit the job over the accounting professionals working in the Western Mediterranean Region. The population of the research is comprised of the accounting professionals working in this region.

Methodology

In this study, the job insecurity scale, intention to quit the job scale, and for detecting the demographical properties, the personal information form were used. Additionally, in order to measure the job insecurity perception levels, the scale developed by Probst (1998) was used, and in order to measure the intention to quit the job, the 5 point likert scale developed by Walsh et al., (1985) and Cammann et al. (1979) was used. Probst (1998) scale developed by the perception of job security is to measure the "level of job insecurity" were made in order to determine the coding re-4 expression. Walsh et al. (1985) and Cammann et al. (1979) developed by the five-item 5-Liket type scale is the most commonly used model, which consists of the sum of the weights given to the reactions to the items.

In the third part of the survey of employees completing the survey gender, age, closed-ended questions covering demographic and personal characteristics such as education level it has been managed. The survey form was applied to professional accountants between April and November 2018 and the results were evaluated by using appropriate analysis techniques.

In the study, easy sampling method was used as sampling method. In this method, the main question is to include all respondents in the sample. The most easily found subject is the ideal subject and continues until the desired sample size is reached. How to analyze the data obtained in the study and is important for the correct interpretation which will use the analysis techniques. Frequency, percentage, standard deviation, correlation and regression analyzes were performed. Correlation analysis is an analysis technique for determining the range and intensity of the dependence relationship between the two variables measured ratio or level. Regression analysis is a mathematical model to explain the effect of a dependent variable on an independent variable which is assumed to have an effect on a dependent variable.

Findings

The results based on the demographical properties of the participants: It was determined that 182 employees (76,5%) out of 238 were male, and 56 were female (23,5%); considering the age distribution of the participants, it was observed that 166 of them were 31 and over (n=166, 69,7%); considering their marital status, it was determined that 68,1 % were married (n=162); examining their educational levels, it was determined that there was a high proportion of employees with a graduate or postgraduate degree (n=222, 93,4%); professional experiences of the employees concentrated between 6 and 15 years (n=104, 43,6 %) and majority of them had monthly income higher than 4000 TL (n=114, 47,9%).

When the general arithmetic mean and standard deviation values are examined concerning the job insecurity perception that is the independent variable of our study, it is observed that the uncertainty levels of the accounting professionals are high. According to this result, the professionals have a concern for the future about their positions. Surveys of the general job insecurity, according

to the average and standard deviates studies examined; it is concluded that the perceptions of professional accountants regarding the workplace are high. Based on the correlation analysis result, as the job insecurity perceptions of the accounting professionals increase, their intentions to quit their jobs increase in parallel. Considering the regression analysis, the intention to quit the job was determined as 42,5%. Accordingly, the job insecurity perception accounts for 42,5% of the intention to quit the job. In other words, the effect of job insecurity on the intention to quit is linear and positive.

According to the results, as the job insecurity increases, the intention of leaving the job increases linearly. In other words, if the perception of job insecurity among the members of the profession participating in the research is high, the intention to quit the scale approaches to the middle value.

Conclusion and Discussion

According to the overall result of the study, as the job insecurity perception increases, the intentions of the accounting professionals to quit their jobs linearly increase. Since participants have a high level of job insecurity perception, their intention to quit their jobs also increases to a medium level in the scale.

Job insecurity and intention to quit the job emerge from different motives in the employees in private or public sectors. This perception that emerges in the employees influences the success, loyalty to the employment, career, and many other factors.

RİSK GRUBUNDAKİ ÖĞRENCİLER İÇİN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN YAPTIĞI UYARLAMALAR VE OKUL REHBERLİK SERVİSİ İLE İŞBİRLİĞİNE İLİŞKİN REHBERLİK ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Yazıcıoğlu, T. (2019). Risk Grubundaki Öğrenciler İçin Sınıf Öğretmenlerinin Yaptığı Uyarlamalar ve Okul Rehberlik Servisi İle İşbirliğine İlişkin Rehberlik Öğretmenlerinin Görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 410-425.

Geliş Tarihi:11.07.2019

Kabul Tarihi: 05.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğretim Üyesi Tansel YAZICIOĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
tanselyazicioglu@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0946-2637

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin risk grubundaki öğrencilere yönelik yapmış oldukları uyarlamalar ile okul rehberlik servisiyle yapmış oldukları işbirliğini, rehberlik öğretmenlerinin bakış açısıyla ortaya koymaktır. Araştırma, 2018–2019 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya ilçesinde yürütülmüştür. Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri belirlenirken gönüllülük esası ile birlikte, en az on yıllık mesleki deneyimlerinin olması önkoşul olarak aranmıştır. Önkoşulu sağlayan rehberlik öğretmenleri ile ön görüşme yapılarak öğretmenler araştırmanın amacı ve araştırma verilerinin nasıl toplanacağı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Çalışmaya gönüllü katılan 12 rehberlik öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler, 2018 yılının Kasım-Aralık aylarında toplanmış ve dijital ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşmelerden toplanan veriler nitel veri analiz tekniklerinden içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma bulguları sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarlama ve düzenlemelerin yeterli olmadığını, sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte okul rehberlik servisi ile tam anlamıyla işbirliği yapmadıklarını ortaya koymuştur. Sınıf öğretmenlerinin eğitsel değerlendirme sürecinin tüm aşamaları konusunda bilgilendirilmesi durumunda sürecin daha sağlıklı yürütüleceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gönderme Öncesi Süreç, Rehberlik Öğretmeni, Risk Grubu.

THE OPINIONS OF GUIDANCE TEACHERS ABOUT PRACTICES IN CLASS MADE BY CLASS TEACHERS ABOUT THE STUDENTS WHO ARE CONSIDERED WITH SPECIAL NEEDS

ABSTRACT

The aim of this research is to determine that classroom teachers' practiced applications for students who they have doubts about the inadequacy or at the risk group and collaboration of class teachers with schoolguidance teachers from the perspective of guidance teachers. The study was carried out in the province of Ankara-Çankaya in the academic year of 2018-2019. The determination of the guidance teachers who participate in the research the guidance teachers are required to have at least ten years of professional experience and voluntarism. The research was conducted with 12 guidance teachers who voluntarily accepted to participate in the study. Semi-structured interviews were conducted in order to determine the opinions of guidance teachers. Data were collected in November-December 2018 and recorded using a digital voice recorder. Data collected from interviews were analyzed by inductive analysis technique. The results of the study show that classroom adaptations and arrangements are made by the class teachers about the students with special needs but theseadaptations and arrangements are not sufficient. Research findings revealed that class

teachers did not fully cooperate with the school guidance service in the pre-referral process. It is thought that the process can be carried out healthier if the classroom teachers are informed about all stages of the educational evaluation process.

Keywords: Pre-Referral Process, Guidance Teacher, Inadequacy.

1. GİRİŞ

Nitelikli özel eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesi için gerek okul öncesi gerekse temel eğitim döneminde çocukların gelişimlerini ve performanslarını, ailelerin özelliklerini belirlemek ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarını (BEP) geliştirebilmek için değerlendirme çalışmalarına gereksinim vardır (Gürsel ve Vuran, 2010: 194). Değerlendirme, bir birey hakkında karar verebilmek için yapılan bilgi toplama sürecidir ve farklı amaçlar için gerçekleştirilir. Bu amaçlar yetersizliği ya da risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin belirlenmesi, sınıflanması ve uygun programlara yerleştirilmesi, bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanması, uygun hedef ve amaçların seçilmesi, bireyin öğrenme stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanan program sonucunda bireyin gelişiminin değerlendirilmesi olarak sıralanabilir (Taylor, 1997'den akt. Kargın, 2010: 3). Öğretmenler, öğrencilerin performansları hakkında geçerli ve güvenilir bilgiler elde edebilmek için öğretim öncesi, öğretim sırası ve öğretim sonrası birtakım değerlendirme adımlarına yer vermek durumundadır. Bu adımlar; 1) Farkına varma-tarama 2) Ayrıntılı değerlendirme-tanıma, 3) Özel eğitime uygunluğunu belirleme ve yerleştirme 4) Bireyselleştirilmiş eğitim programı planlama 5) Öğrenci gelişimini izleme ve 6) Programın değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır (Cohen ve Spenciner, 2003; Mercer ve Mercer 2005'ten akt. Gürsel ve Vuran, 2010: 95). Farkına varma ya da ilk belirleme süreci iki aşamalı olarak planlanmalıdır. Birinci aşama gönderme öncesi süreç, ikinci aşama ise gönderme sürecidir. Gönderme öncesi süreçte, risk altında olduğu belirlenen öğrencilerin genel eğitim sınıflarında öğrenimlerine devam edebilmeleri için çeşitli önlemler alınır ve eğitsel müdahaleler yapılır. Bu süreç, ayrıntılı değerlendirilmek üzere öğrenciyi rehberlik ve araştırma merkezine göndermeden önce sınıf öğretmenleri tarafından yapılacak öğretim uyarlamalarını kapsar (Gürsel ve Vuran, 2010: 196). Gönderme öncesi süreç, değerlendirme sürecinin ilk basamağıdır. Bu süreç, duygusal-sosyal, bilişsel, dil ve konuşma ile psikomotor becerilerde akranlarından farklı özellikler gösteren ve akranlarının izlediği programı izlemekte güçlük çeken çocukları tanılanmaları için hastanelerin Çocuk Ruh Sağlığı Merkezleri (ÇRSM) ile Rehberlik Araştırma Merkezlerine (RAM) göndermeden önce, sınıfa katılımlarını sağlamak için çeşitli düzenleme ya da uyarlamaların yapıldığı süreçtir (Sucuoğlu ve Bakkaloğlu, 2013: 82).

Ülkemizde özel gereksinimli bireylere yönelik eğitsel değerlendirme, tanılama, izleme ve kademeler arası geçişler ile bu bireylere uygulanacak eğitim programlarına Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde yer verilmiştir (MEB, 2018). Yönetmelikte eğitsel değerlendirme ve tanılama işlemlerinin okula kayıtlı öğrenciler için okulun bulunduğu bölgedeki Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) tarafından, herhangi bir okula kayıtlı olmayanlar için ise ikamet adresi ya da bakım ve barınma hizmetinden yararlandığı kurumun bulunduğu bölgedeki RAM tarafından yapılacağı ifade edilmektedir. Bireylerin eğitsel değerlendirmesi ve tanılaması ile ilgili iş ve işlemler RAM'larda oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılmaktadır. 07 Temmuz 2018 tarih ve 30471 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde bireylerin eğitsel değerlendirmesi ve tanılamasıyla ilgili ilk başvurunun; okul yönetimi, veli ya da zihinsel engeli olmayan 18 yaşından büyük bireyin kendisi tarafından; resmî kurumlarda bakım ve barınma hizmetinden yararlanan bireyler için kurumun resmî yazı ile görevlendireceği personel tarafından RAM'a yapılacağı belirtilmektedir. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özel eğitime ihtiyacı olduğu tespit edilen bireyler için, Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu düzenlenerek uygun eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine yönlendirilmektedirler. Böylece bu bireyler her tür ve kademedeki eğitimlerini kaynaştırma yoluyla akranları ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı veya özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak sürdürülebilmektedirler (MEB, 2018).

Özel gereksinimi olan öğrenciler öğrenme ve davranış özellikleri bakımından farklılıklar gösterirler (Gürsel ve Vuran, 2010: 194). Bazı öğrenciler, sınıfta işlenen konuları diğerlerinden daha

çabuk ve hızlı öğrenirlerken; bazıları daha yavaş ve geç öğrenirler. Benzer bir biçimde, bazı öğrenciler içinde buldukları ortamın kurallarına daha kolay uyum sağlarken; bazıları sınıf kurallarını öğrenme ve davranışlarını kontrol etmede daha fazla zorlanırlar (Kargın, 2010: 127). Sınıf öğretmenleri öncelikle, sınıfında akademik ve sosyal yönden akranlarından farklı gereksinimleri olan, çeşitli uyarlamalara ve desteğe gereksinim duyan öğrencileri belirlemelidirler. (Kargın, 2007: 3). Ancak sınıf öğretmenlerinin, öğrenme ve davranış özellikleri yönünden akranlarından farklı olduğunu düşündükleri öğrencileri, doğrudan hiçbir çalışma yapmadan ve yazılı rapor hazırlamadan değerlendirme ya da özel eğitim okuluna yerleştirilmeleri için yönlendirmeleri eleştirilmektedir (Kargın, 2010: 130). Nitekim alanda yapılmış çalışmalar, sınıf öğretmenlerinin çabaları sonucunda ayrıntılı değerlendirme sürecine gerek kalmadan pek çok öğrencinin genel eğitim sınıfında eğitimlerini sürdürdüklerini göstermektedir (Lipksy ve Gartner, 1987: 375; Will, 1986: 412).

Genel eğitim sınıflarına devam eden çocukların risk kavramı, henüz bir yetersizliği belirlenemeyen ancak ileriki dönemlerde yetersizlik gösterme şansı ya da olasılığı beklenenden daha yüksek olan çocukları ifade etmektedir. Capuzzi ve Gross'a (1996) göre risk grubundaki çocuk kavramı yıllardan beri kullanılmaktadır. Ancak bu kavram eğitim literatürüne 1970'li yıllarda girmiştir. McWhirter'a (2004) göre risk grubuna giren çocukların risklerini psikolojik danışmanlar, sosyal çalışmacılar ve psikologlar duygusal ve uyum problemleri olarak tanımlarken, eğitimciler ise okul başarısızlığı, okulu terk etme, öğrenme güçlükleri, uyum sorunları, devamsızlık ve eğitim geleceğinin risk altında olması olarak tanımlamaktadırlar. Machamer ve Gruber'e (1998) göre riskli davranışlar, ergenlikte ve sonraki yaşam dönemlerinde sağlığı, eğitimi ve yaşamı tehdit edebilecek davranışlardır.

Genel eğitim sınıflarında risk grubunda olduğu düşünülen öğrencileri belirlemek amacıyla yapılan ilk belirleme aşaması işbirliği içinde çalışmayı gerektiren kritik bir aşamadır. Öğrencinin ayrıntılı değerlendirmeye gönderilmesi kararı, sınıf öğretmeni ile birlikte okul rehberlik servisi ve öğrencinin ailesinin birlikte vermesi gereken bir karardır (Kargın, 2007). Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde rehberlik öğretmenlerinin özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ve ailelerine yönelik eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapacağı belirtilmiştir (MEB, 2017, s. 4). Ayrıca rehberlik öğretmenleri, özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin karşılanması amacıyla bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme ekibinde rehberlik hizmetlerini yürütmek üzere görev almaktadırlar. Dolayısıyla rehberlik öğretmenleri eğitsel değerlendirme sürecinin tüm aşamalarında doğrudan ya da dolaylı olarak önemli roller üstlenmektedirler ve sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Türkiye'de eğitsel değerlendirme süreci ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmacıların daha çok sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeyi amaçladıkları görülmektedir. Kargın, Güldenoğlu ve Şahin (2010), sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma sürecinde yapılması gereken uyarlamalara ilişkin görüşlerini, Kaynaştırmaya İlişkin Düzenlemeler Ölçeği (KIDO) kullanarak çeşitli değişkenler açısından incelemişlerdir. Çalışma sonunda sınıf öğretmenlerinin fiziksel düzenlemelere öğretimsel düzenlemelerden daha çok yer verdikleri görülmüştür. Kuruyer ve Çakıroğlu (2017) tarafından sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüklerini eğitsel değerlendirmeye ve eğitimsel müdahale programlarının hazırlanmasına yönelik yaptıkları araştırmanın sonuçları, sınıf öğretmenlerinin hem bilgi eksikliklerinin hem de değerlendirmeyi zorlaştıracak kavram-olgu yanlışlarının olduğunu ortaya koymuştur. Işıkdoğan Uğurlu ve Kayhan (2018) tarafından sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreçlerine yönelik görüşlerini belirledikleri çalışmada öğretmenlerin, değerlendirme çalışmalarında destek hizmet almamalarından ve özel eğitimde ölçme değerlendirme alanıyla ilgili mesleki bilgi düzeylerinin az olmasından kaynaklı sorunlar yaşadıkları bulunmuştur. Çuhadar (2017) tarafından yapılan araştırmada ise sınıf öğretmenlerinin eğitsel değerlendirme sürecinin aşamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmanın genel amacı, eğitsel değerlendirme sürecinin gönderme öncesi aşamasına ilişkin rehberlik öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesidir. Rehberlik öğretmenlerinin gönderme öncesi sürece ilişkin görüşlerinin belirlenmesinin iki açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki gönderme öncesi süreçte sınıf öğretmenlerinin risk grubunda olduğunu düşündükleri öğrencilere yönelik yapmış oldukları çalışma ve öğretim uyarlamalarında disiplinler arası değerlendirmenin önemli bir parçası olan rehberlik öğretmenleri ile yaptıkları

işbirliğidir. Çünkü alanyazında değerlendirmenin tek bir ortamda, tek bir değerlendirme aracı ve yöntemiyle ve tek bir kişi tarafından yapılmasının yeterince güvenilir olmadığı ve değerlendirmenin farklı disiplinler ve uzmanlar tarafından yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Baykoç-Dönmez ve Şahin, 2017; Kargın, 2007: 5). İkincisi, sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte sınıflarında yer verdikleri uygulamaların belirlenmesidir. Araştırmanın bu yönü, risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilere sınıf öğretmenleri tarafından informal değerlendirme araçları kullanılarak yapılan değerlendirmelerin neler olduğudur. Çünkü bu değerlendirmelerden elde edilen bilgiler ayrıntılı değerlendirme aşamasında önkoşul ve destekleyici bilgilerdir. Dolayısıyla bu çalışmada, rehberlik öğretmenlerinin bakış açısıyla, sınıf öğretmenlerinin risk grubunda olduğunu düşündükleri öğrencilere yönelik yapmış oldukları uygulamalar ve okul rehberlik servisiyle yapmış oldukları işbirliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Rehberlik öğretmenlerinin okullarda uygulanan gönderme öncesi süreçle ilgili görüşleri nelerdir?
2. Rehberlik öğretmenlerinin sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemelere ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Rehberlik öğretmenlerinin sınıf öğretmenlerinin okul rehberlik servisi ile işbirliğine ilişkin görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma olarak tasarlanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemeler ile okul rehberlik servisi ile işbirliğine ilişkin rehberlik öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeye yönelik, nitel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tümevarım analiz modelinde planlanan bir çalışmadır.

Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 72). Bu araştırmada, rehberlik öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2018–2019 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya ilçesinde yürütülmüştür. Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri belirlenirken gönüllülük esası ile birlikte, rehberlik öğretmenlerinin en az on yıllık mesleki deneyimlerinin olması önkoşul olarak aranmıştır. Mesleki deneyiminin en az 10 yıl olarak belirlenmesinin gerekçesi öğretmenlerin bu süre içerisinde farklı okulların BEP birimlerinde görev alarak değerlendirme ve BEP hazırlama gibi süreçlerle birlikte, Rehberlik Araştırma Merkezleri ile okullar arasındaki gönderme sürecinde yeterli deneyime sahip olabileceklerinin düşünülmesidir. Çalıştığı kurumda en az 10 yıldır görev yapıyor olma koşullarını karşılayan öğretmenlere ulaşmak için amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Önkoşulu sağlayan rehberlik öğretmenleri ile ön görüşme yapılarak öğretmenler araştırmanın amacı ve araştırma verilerinin nasıl toplanacağı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Yapılan ön görüşme sonunda araştırma, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 12 rehberlik öğretmeniyle yürütülmüştür. Araştırmaya katılan her bir katılımcıya sıra ve kod numarası verilerek katılımcılar “Ö1; Ö2; Ö3” biçiminde adlandırılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubuna katılan rehberlik öğretmenlerine ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyeti	Görev Yaptığı Okulun Türü	Mezun Olduğu Bölüm	Öğretmenlikteki Hizmet Süresi (Yıl)
Ö1	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö2	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	11-20
Ö3	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	11-20
Ö4	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö5	Kadın	İlkokul	Eğitimde Psikolojik Hizmetler	21 ve üzeri
Ö6	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö7	Kadın	İlkokul	Özel Eğitim	21 ve üzeri
Ö8	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö9	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö10	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö11	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri
Ö12	Kadın	İlkokul	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	21 ve üzeri

Tablo 1’de araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının kadın olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki deneyimlerine bakıldığında on öğretmen 21 ve üzeri, iki öğretmen ise 11-20 yıllık mesleki deneyime sahiptir. Öğretmenlerin üniversitelerden mezun oldukları bölümlere bakıldığında bir öğretmenin özel eğitim, 11 öğretmenin Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünden mezun olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin tamamı ilkokulda görev yapmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin genel bilgilerini elde etmek amacıyla demografik bilgi formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme soruları ve demografik bilgi formu alandan üç uzmana gönderilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda, formda, sorularda ve soruların sırasında değişiklik yapılmamıştır. Görüşmeler esnasında öğretmenlere sorulan sorular sırasıyla aşağıda verilmiştir:

1.Okulunuzda özel gereksinimli olarak düşündüğünüz öğrencilerin Rehberlik Araştırma Merkezine yönlendirilmesinden önceki süreçle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

2.Okulunuzdaki öğretmenlerin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemeler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

3.Gönderme öncesi süreçte öğretmenlerin okul rehberlik servisi ile işbirliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir?

4.Okulunuzda gönderme öncesi süreçte yaşadığınız sorunlar nelerdir?

5.Gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara ilişkin önerileriniz nelerdir?

Görüşme sorularını sınamak amacıyla iki rehberlik öğretmeni ile pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşme yapılan öğretmenler sorularının içeriğine ve amacına ilişkin olumlu geri bildirimler vermişlerdir Pilot görüşme sonunda görüşme sorularında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Görüşmede öğretmenlere toplam beş soru yöneltilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, 2018 yılının Kasım-Aralık aylarında toplanmış ve dijital ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşmeler, rehberlik öğretmenlerinin okullarında, kendilerinin belirledikleri uygun gün ve saatlerde yapılmıştır. Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler en az dokuz en fazla 27 dakika sürmüştür. Görüşmelerden toplam 47sayfalık veri elde edilmiştir.

Veriler, nitel veri analiz tekniklerinden içerik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Dijital ses kayıt cihazı ile elde edilen veriler hiçbir değişiklik yapılmaksızın görüşmelerin yapılış sırasına göre numaralandırılmış ve öğretmenlere kod verilerek çevriyazıya dönüştürülmüştür. Ses kayıtlarının yazıya dökümü sırasında duyulan her konuşma, hiç düzeltme yapmadan görüşmeci-görüşülen sırasıyla kaydedilmiştir. Veri analizi öncesinde güvenilirlik çalışması yapmak amacıyla rastgele

seçilen üç (verilerin %25'i) görüşmenin ses kayıtları araştırmacı ve özel eğitim bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi tarafından dinlenerek yazılı dökümler doğrulanmıştır. Bu süreçte %100 oranında bir güvenilirlik elde edilmiştir. Daha sonra yazıya dökülen veriler bilgisayarda hazırlanan görüşme formuna görüşmeci-görüşülen sırasıyla aktarılmıştır. Görüşme formunun sol yanına veri setinde yazılı olan bilgilerin özetlendiği ve verilerle ilgili kısaltmaların kullanıldığı betimsel indeks, sağ yanına veri analizinde kolaylık sağlayacak bilgilerin ve notların yazıldığı sözcük ve cümlelerden oluşan görüşmeci yorumu, sayfanın altına da yapılan görüşmenin ilişkili sayfası hakkında genel yorumlar yazılmıştır. Araştırmacı ile özel eğitim bölümünde görev yapan öğretim üyesi Görüşme Formu üzerinde Betimsel İndeks ve Görüşmeci Yorumu bölümlerini üç görüşme için bağımsız olarak tamamlamışlar ve daha sonra bir araya gelerek betimsel indeks ve yorum bölümlerinde çıkardıkları anlamları ve yorumları karşılaştırarak, görüş ayrılığı olanları tartışmışlardır. Tartışmalardan sonra ortak karara vararak aralarında tutarlılık sağlamışlardır.

Araştırmacı verilerin tümevarım yöntemiyle analizini gerçekleştirmek için, elde edilen veriler organize edilerek temalara ayrılmış ve kodlanmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan temalar kodlama dosyalarıyla birlikte özel eğitim bölümünde görev yapan bir öğretim üyesine verilmiş ve öğretim üyesi tarafından rastgele seçilen iki kodlama dosyasıyla ilgili temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Araştırmacı ve özel eğitim bölümünde görev yapan öğretim üyesi tarafından görüş birliğine varılan temalar aynen bırakılmış, görüş ayrılığında olunan temalar üzerinde tartışılmıştır. Tüm temalar yeniden düzenlenmiş ve uzlaşma sağlanmıştır. Toplam beş ana tema, yedi alt tema ve 30 alt alt tema belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular, kendileriyle görüşme yapılan rehberlik öğretmenleri ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan temalar dikkate alınarak sunulmuştur.

3.1. Gönderme Öncesi Sürece İlişkin Düşünceler

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin gönderme öncesi sürece ilişkin görüşleri iki alt tema altında toplanmış ve Tablo 2 ve Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 2: İlk Belirleme ya da Tarama Aşamasına İlişkin Düşünceler

Düşünceler	f
Öğretmenlerin öğrenciyi fark etmeleri	8
Rehberlik servisi ile iletişime geçme	1
Sınıfları ziyaret ve gözlem yapma	2
Aile ile görüşme	12
Öğrenci hakkında bilgi toplama	1

Tablo 2'ye bakıldığında gönderme öncesi sürece ilişkin görüş bildiren rehberlik öğretmenlerinden sekizi (Ö1, Ö2, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö12) risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin ilk belirleme ya da tarama aşamasında öğretmenlerin öğrenciyi fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Ö1 konuya ilişkin görüşlerini “*Şimdi bu öğrencilerimiz sınıf öğretmeni ya da derse giren öğretmenlerinin tespitleriyle yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu düşündüklerinde bize yönlendirilen öğrencilerimiz var*” sözleriyle ifade etmiştir. Ö2 konuyla ilgili görüşlerini “*Çocuk bazen hani başarıyla ilgili sınıfta kendini fark ettiriyor ya da davranışlarıyla da olabiliyor. Önce öğretmen zaten bize bilgi veriyor.*” şeklinde ifade ederken; Ö5 konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Genellikle bize öğretmen tarafından getiriliyor, işte bu çocukta sıkıntı var gibi, nedir ne değildir diye. Biz sınıflara giriyoruz ve orada ne yaptıklarına dair bir gözlemde bulunuyoruz.*”

Gönderme öncesi sürece ilişkin görüş bildiren rehberlik öğretmenlerin tamamı bu süreçte ailelerle görüştiklerini belirtmişlerdir. Örneğin Ö5 ise konu ile ilgili düşüncelerini “*Aileye durumu anlatıyoruz. Eğer gerçekten kaynaştırma eğitimi alması gerekiyorsa bunu aileye anlatmaya çalışıyoruz.*” Ö11 ise öğrenci hakkında bilgi toplama ile ilgili düşüncelerini “*Engeli hangi yönde ise*

ona yönelik burada ben kendim küçük bir inceleme yapıyorum. Daha sonra aileyi çağırıyorum. Öğretmeni çağırıyorum. Sınıfta yaşanan güçlükler, ailenin yaşadığı güçlükler, bunların her birini tespit ediyoruz” şeklinde dile getirmiştir.

Tablo 3. Gönderme Öncesi Sürecin İşleyişine İlişkin Düşünceler

Düşünceler	f
Süreci anlatma	11
Sürecin önemini anlatma	1

Tablo 3’e bakıldığında gönderme öncesi sürecin işleyişine ilişkin düşüncelerini bildiren rehberlik öğretmenlerinin 11’inin (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12) süreci anlattığı, bir öğretmenin (Ö4) sürecin önemine ilişkin görüş bildirdiği görülmektedir. Örneğin Ö12 “İlk önce çocuğu inceliyorsunuz, öğretmenler bizden bekliyor. Sizin onun gereksizliklerini belirlemenizi istiyorlar bu büyük bir şey neticede biz özel eğitimci değiliz ama inanın öğretmenlerden daha fazla bilgi sahibi oluyoruz. Zaman için de pişiyorsunuz. Daha sonra işte doldurma formları var, randevu sistemleri var, velinin doktora gitme süreci var.” sözleriyle ifade etmiştir.

3.2. Sınıf İçi Uyarlamalar ve Düzenlemelere İlişkin Düşünceler

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri, sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemeler hakkındaki görüşlerini bildirmişlerdir. Rehberlik öğretmenlerinin görüşleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Sınıf İçi Uyarlamalar ve Düzenlemeler Hakkındaki Görüşler

Sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemeler	f
Uyarlama ve düzenleme yapan öğretmen sayısı az	3
Ön sırada oturtma	9
Sorumluluk verme	1
Sınıfta düzenleme ve uyarlama yapılamıyor	2
Sınıfta düzenleme ve uyarlama yapılmıyor	1

Tablo 4’e bakıldığında öğretmenlerden üçünün (Ö1, Ö7, Ö12) risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilere yönelik sınıf içi uyarlama ve düzenleme yapan öğretmen sayısının az olduğunu belirttikleri görülmektedir. Ayrıca görüş bildiren rehberlik öğretmenlerinden dokuzunun (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11) öğretmenlerin risk grubunda olduğu düşünülen öğrencileri ön sırada oturtarak düzenleme yaptıklarını, ikisinin (Ö5, Ö8) sınıfta düzenleme ve uyarlama yapılamadığını, birisinin (Ö11) öğrencilere sorumluluk verme uyarlaması yapıldığını ve birisinin (Ö6) sınıfta düzenleme ve uyarlama yapılmadığını belirttikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçü (Ö1, Ö7, Ö12) öğretmenlerin risk grubunda olduğunu düşündükleri öğrencilere yönelik uyarlama ve düzenleme yapan öğretmen sayısının az olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Ö1, öğretmenlerin risk grubunda olduklarını düşündükleri öğrencilere yönelik yapmış oldukları sınıf içi uyarlamalar ve düzenlemelere ilişkin görüşlerini “Ne söyleyeyim yani ben burdayım diye aslında iyi gidiyor. İşin net tarafı bu.” sözleriyle dile getirmiştir. Ö12 ise öğretmenlere “Çocuğun sınıfa aktif olarak katılması ve dikkatinin toplanması” yönünde önerilerinin olduğunu ifade etmiş ve sözlerini şu şekilde sürdürmüştür: “Öğretmen arkadaşlarıma çocuğu dinamik bir şekilde sınıfta tutmasını öneriyorum. Bunu yapan arkadaşları var tabi bunu yapmayanlarda var. Kimi diyor ki işte benim dersim İngilizce. Ben bunlara bu kadar vakit ayıramam. Bizim okulumuzda bu konuda çok çalışma yok”

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden dokuzu (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11) öğretmenlerin risk grubunda olduğu düşünülen öğrencileri ön sırada oturtarak düzenleme yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 konuyla ilgili görüşlerini “Yani onlarda genellikle şöyle çocuğun durumuna göre bir kere ön sıraya alma yani ön sırada öğretmene yakın bir mesafede oturtulması” sözleriyle ifade etmiştir. Ö7 ise öğretmenlerin yapmış oldukları sınıf içi uyarlama ve düzenlemelere ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Çocuğun durumuna göre hani yaşadığımız sıkıntı da demeyeyim ama farklılığa göre işte ön sırada oturtuyorlar”

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden ikisi (Ö4, Ö8) öğretmenlerin risk grubunda olduğunu düşündükleri öğrencilere yönelik öğretimsel uyarılama ve düzenleme yapamadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö4 konuyla ilgili görüşlerini *“Aslında bu konuyla ilgili hiçbir şey yapılamıyor çünkü koşulları hazırlanmış ortamlar değil. Uygun ortam yok. Sınıf mevcudunun kalabalık olduğu bir sınıfta U düzeninde oturtamıyor çocuğu.* sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden biri (Ö6) öğretmenlerin sınıfta düzenleme ve uyarılama yapmadıklarını belirtmiştir. Örneğin Ö6 konuya ilişkin görüşlerini *“Yani hiçbir şey bilmiyorlar. Onu söyleyeyim. Hemen rehber öğretmene geliniyor. İşte panik bir halde. İstemeyerek”* sözleriyle ifade etmiştir.

3.3. Okul Rehberlik Servisi İle İşbirliğine İlişkin Düşünceler

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri, sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte okul rehberlik servisi ile işbirliğine ilişkin görüşlerini bildirmişlerdir. Rehberlik öğretmenlerinin görüşleri Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5:Öğretmenlerin Okul Rehberlik Servisi ile İşbirliğine İlişkin Görüşleri

İşbirliği	F
Yapılmıyor	3
Sınırlı olarak yapılıyor	3
Yapılıyor	5
Gönderme sürecinde artıyor	1

Tablo 5’e bakıldığında rehberlik öğretmenlerinden üçü öğretmenlerin okul rehberlik servisi ile işbirliği yapmadıklarını (Ö4, Ö5, Ö11), üçü (Ö3, Ö7, Ö9) sınırlı olarak işbirliği yaptıklarını, beşi işbirliği yaptıklarını ve biri de gönderme sürecinde işbirliğinin arttığını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçü (Ö4, Ö5, Ö11) gönderme öncesi süreçte öğretmenlerin okul rehberlik servisi ile işbirliği yapmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö4 konuyla ilgili görüşlerini *“Evet. Öğretmenlerimiz de insan. Ancak öğretmen olmaları hiçbir şeyi değiştirmiyor. Maalesef buna çok kapalı öğretmenlerimiz var. Yani duvarlar örüyorlar. İşbirliği yapma noktasında kendilerine fazladan iş ve işlem yükleneceğini düşünüp bundan kaçınıp yapmamaya çalışıyorlar”* sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçü (Ö3, Ö7, Ö9) öğretmenlerin okul rehberlik servisi ile sınırlı olarak işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Öğretmen 3 konu ile ilgili görüşlerini *“Bazı öğretmenler çok daha rahat izin veriyor bazı öğretmenler yani ben hallederim öğretmenim yaklaşımını gösterebiliyorlar. Bazı öğretmenlerde daha fazla yüksek düzeyde işbirliği oluyor, bazı öğretmenlerde daha sınırlı düzeyde oluyor ama ne kadar doğrudur bilmiyorum”* sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden beşi (Ö1, Ö6, Ö8, Ö10, Ö12) gönderme öncesi süreçte öğretmenlerin okul rehberlik servisi ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö6 ise konu ile ilgili görüşlerini *“İşbirliği bizim okulumuzda güzel yürüyor”* şeklinde ifade ederken, Ö1 konuya ilişkin görüşlerini *“İşbirliği olmadan olmuyor zaten. İşbirliği yapmak zorundalar rehber öğretmenle birlikte. İşbirliğimiz bizim okulda çok iyi”* şeklinde ifade etmiştir.

Ö10 öğretmenlerin okul rehberlik servisiyle işbirliğinin “gönderme sürecinde” arttığını belirtmiş ve konuyla ilgili görüşlerini şu sözlerle sürdürmüştür: *“Bu anlamda öğretmenlerin işbirliklerinin belki de tavan yaptığı nokta orası. Artık böyle biz ne yaparız sorusuyla direk geliyorlar zaten ve çok açıklar bu konuda.”*

3.4. Gönderme Öncesi Süreçte Yaşanan sorunlar

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri, gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir. Bu sorunlar iki grupta toplanmış, Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 6: Ailelerden Kaynaklanan Sorunlar

Sorunlar	f
Aileleri ikna etme	11
Ailenin okulun bilgisi dışında rapor alması	1
Ailelerin çocuklarının yetersizliğini kabul etmemeleri	7
Etiketlenme korkusu	3

Tablo 6'ya bakıldığında rehberlik öğretmenlerinden 11'nin (Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12) aileleri ikna etmeyi, birinin ailelerin okulun bilgisi dışında rapor almasını, yedisinin ailelerin çocuklarının yetersizliğini kabul etmemelerini ve üçünün etiketlenme korkusunu ailelerden kaynaklanan sorunlar olarak belirttikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden 11'i gönderme öncesi süreçte aileleri ikna etmenin sorun olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Ö1 konuyla ilgili görüşlerini *"Tek yaşadığımız sorun, veli ikna olmuyor bazen"* sözleriyle ifade ederken, Ö2 *"Yönlendirmede ben bir tek veli ayağını ikna etmekte sıkıntı yaşıyorum"*, Ö4 *"Yaşadığımız en büyük sorun velinin ikna edilmesi"* Öğretmen 5 *"Gönderme öncesi süreçte veliyi ikna etmekle zorlanıyorum"* Ö6 *"Veliyi ikna etme açısından sıkıntı yaşıyoruz"* sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden biri (Ö9) gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunun ailenin okulun bilgisi dışında rapor alması olduğunu belirtmiştir. Ö9 konu ile ilgili görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Veli bazen kendi kendine raporunu alıyor. Bize uğramadan bize bir şey söylemiyor. Bu bizim için önemli bir sorun"*

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden yedisi (Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11) ailelerin çocuklarının yetersizliğini kabul etmemelerini sorun olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Ö6 konuyla ilgili görüşlerini *"Yaşadığımız sorunların başında ailenin çocuğunun yetersizliğini kabul etmemesi geliyor"* sözleriyle dile getirmiştir. Ö2 konuyla ilgili görüşlerini *"Öncelikle aileler, çocuklarıyla ilgili duydukları, işte bu gelişim gecikmeleri, öğrenme güçlüğü yaşıyorlar. Bunu kabul etmiyor velilerimiz."* Ö7 *"Velilerde kabul edememe ya da inkâr durumları olabiliyor"* sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçü (Ö4, Ö7, Ö10) ailelerin çocuklarının etiketlenmesinden korkmalarını gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlardan birisi olarak belirtmişlerdir. Örneğin Ö10 konuyla ilgili görüşlerini *"Aile tepki gösteriyor. Çocuğum mimlenmesin, bilinmesin. Çünkü bunu bir dezavantaj olarak görüyor."* sözleriyle ifade ederken, Ö7 *"Veli Rehberlik Araştırma Merkezine gitmek istemiyor. Çocuğunun kaynaştırma öğrencisi olmasını istemiyor."* sözleriyle ifade etmiştir. Ö4 ise konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Mesela dikkat dağınıklığı ve hiperaktivite var çocukta. Hani ilaç kullanıyorsa da kullanmıyorum diyor. Buna rağmen kaynaştırma damgasını yemesini istemiyor."*

Tablo 7: Öğretmenlerden Kaynaklanan Sorunlar

Sorunlar	f
Rehberlik öğretmeni ile olan iletişim	6
Sınıfına müdahale edilmesini istememe	4
Bilgi yetersizlikleri	5

Tablo 7'ye bakıldığında rehberlik öğretmenlerinden altısının öğretmenlerin rehberlik öğretmeni ile olan iletişimlerini, dördünün öğretmenlerin sınıflarına müdahale edilmesini istememelerini ve beşinin öğretmenlerin bilgi yetersizliklerini öğretmenlerden kaynaklanan sorunlar olarak belirttikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden altısı (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö7, Ö8) öğretmenlerin rehberlik öğretmeni ile olan iletişimlerini gönderme öncesi süreçte sorun olarak belirtmişlerdir. Örneğin Ö1 konu ile görüşlerini *"Bazı öğretmenlerin, bazı sınıfların içine girmeniz zaman alabiliyor ya da giremeyebiliyorsunuz ama öğretmenin rehber öğretmenle ilişkisine bağlı"* sözleriyle ifade etmiştir. Ö2 konuyla ilgili görüşlerini *"İlişkiler önemli, mesela sizin kaşınızı,*

gözünüzü beğenmemiştir. Ya da sizin oturup kalktığınız öğretmen grubuyla onların arası iyi değildir. Siz onların yanında oturuyorsunuz diye size bir önyargıları vardır.” sözleriyle dile getirmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden dördü (Ö4, Ö7, Ö9, Ö10) öğretmenlerin gönderme öncesi süreçte sınıflarına müdahale edilmesini istememelerini sorun olarak belirtmişlerdir. Örneğin Ö10 görüşlerini “Bazı öğretmenler sınıfa girmemize çok daha rahat izin veriyor ama bazı öğretmenler ise “Ben hallederim öğretmenim!” yaklaşımını gösterebiliyorlar.” sözleriyle dile getirmiştir. Ö9 ise görüşlerini “Bazı öğretmenler kendilerine fazladan iş yükleneceğini düşünüp bundan kaçınıp, sınıflarına müdahale istemiyorlar” sözleriyle dile getirmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden beşi (Ö2, Ö5, Ö6, Ö11, Ö12) öğretmenlerin bilgi yetersizliklerini gönderme öncesi sürecin sorunlarından biri olarak belirtmişlerdir. Örneğin Ö6 bu soruna ilişkin görüşlerini “Öğretmenlerimizin bilgi eksikliğinden dolayı kaygıları yüksek oluyor, ne yapacaklarını bilmiyorlar. Öğretmenler, örneğin çocukta bir şey yok, işte çocuk biraz hareketliyse hiperaktif mi bu çocuk bir yardım alsın destek alsın şeklinde yaklaşımları oluyor.” şeklinde ifade etmiştir. Ö11 konuyla ilgili görüşlerini “Öğretmenler kendi bilgi dağarcıklarına göre işler yapmaktan yana oluyorlar, sizi dinliyorlar, duyuyorlar ama özel gereksinimli çocuklarla ne kadar öğrenci okutmuşlar ve ne kadar bu konuda bir birimkileri varsa o kadar size geri dönüşleri daha iyi oluyor.” şeklinde ifade etmiştir. Ö12 ise görüşlerini “Sınıf öğretmenleri hem özel eğitim konusundaki bilgi eksikliği hem de bu öğrencilere yönelik önyargıları nedeniyle yasal sorumluluklarını yerine getirmek için isteksiz bir şekilde sürece dahil oluyorlar.” şeklinde ifade etmiştir.

3.5. Gönderme Öncesi Süreçte Yaşanan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri, gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerini bildirmişlerdir. Rehberlik öğretmenlerinin önerileri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8.Gönderme Öncesi Süreçte Yaşanan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
Güven oluşturma	2
Öğretmenlerin bilgilendirilmesi	3
Aile eğitimleri	3
Aile ile ısrarcı işbirliği	1
Gönderme öncesi süreçte kullanılacak ölçek geliştirme	1
Özel eğitim öğretmeni	1
Ailelerin yetkisini azaltma	1

Tablo 8’e bakıldığında araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden ikisinin (Ö8, Ö9) güven oluşturma, üçünün (Ö4, Ö9, Ö10) öğretmenlerin bilgilendirilmesi, üçünün (Ö2, Ö4, Ö7) aile eğitimleri, birinin aile ile ısrarcı işbirliği (Ö11), birinin ölçek geliştirme (Ö3), birinin özel eğitim öğretmeni görevlendirme (Ö4) ve birinin de ailelerinin yetkisini azaltma gibi (Ö1) gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri getirdikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden ikisinin önerisi gönderme öncesi süreçte ailelerde güven oluşturma olmuştur. Ö8 güven oluşturma önerisini “Güven çok önemli. Aile size güvindikten sonra sizin çizdiğiniz yoldan da gidiyor daha doğrusu sizinle birlikte yol çizebiliyor.” sözleriyle ifade ederken, Ö9 ise önerisini “Ben uzun yıllar RAM’larda da çalıştım. Tek çözüm önerim var. Veliye yanında olduğumuzu hissettirebilmek. Başka da bir çözüm önerim yok!” sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçünün önerisi öğretmenlerin bilgilendirilmesine ilişkin olmuştur. Örneğin Ö9 “Öğretmenlerin bakış açıları farklı. Öğretmenler özel eğitim ve kaynaştırma konusunda bilgilendirilmeli” sözleriyle önerisini dile getirmiştir. Ö10 ise önerisini şu sözlerle belirtmiştir: “Öğretmenlerin bilgilendirilmesi, bunların düzenli olarak yapılması çok önemli. Her sene sık sık bilgilendirme yapılmalı”.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden üçünün önerisi ailelerin bilgilendirilmesine ilişkin olmuştur. Örneğin Ö2 önerisinde aile eğitimine vurgu yapmış ve önerisini “Aslında aile eğitimlerinin daha fazla olması gerekir.” sözleriyle ifade etmiştir. Ö4 ise önerisini “Aileler özel eğitim konusunda bilgilendirilebilir.” cümlesiyle belirtmiştir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinden Ö11 aile ile ısrarcı işbirliğini çözüm önerisi olarak belirtmiş ve önerisini “*Aile ile iletişimi kesmemek, hatta işbirliğine ısrarcı bir şekilde devam etmek gerekir.*” sözleriyle dile getirmiştir. Ö3 çözüm önerisini gönderme öncesi süreçte değerlendirmeye ilişkin olarak getirmiş ve görüşlerini “*Okulların rehberlik servislerinde kullanılmak üzere yönlendirme öncesi okullarda geliştirilecek bir ölçeğin kullanılması iyi olur*” sözleriyle ifade etmiştir. Ö4 çözüm önerisini “*Her okulda bir özel eğitim öğretmeni olmalı.*” cümlesiyle dile getirirken, Ö1 ailelerin gönderme öncesi süreçte yetkilerinin azaltılması gerektiğini vurgulamış ve sözlerini “*Ailenin inisiyatifinden çıkarılması gerekiyor bu sürecin. Yani RAM’a gönderme sürecinin*” şeklinde sürdürmüştür.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Rehberlik öğretmenlerinin gönderme öncesi sürece ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırma bulguları bu süreçte öğretmenlerin daha çok yapılan uygulamalara ve sürecin işleyişine yönelik görüş belirttiklerini ortaya koymuştur. Rehberlik öğretmenlerinin yapmış oldukları uygulamalar arasında sınıf gözlemleri, öğrenci hakkında bilgi toplama ve daha çok aile görüşmelerinin olduğu görülmektedir. Rehberlik öğretmenlerinin tamamı, risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin aileleriyle görüştiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu Işıkdoğan-Uğurlu ve Kayhan (2018) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Işıkdoğan-Uğurlu ve Kayhan’ın (2018) sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreçlerine yönelik görüşlerini inceledikleri çalışmanın sonuçları öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin tanınması ve değerlendirilmesi sürecinde aileyle daha sık görüştiklerini ortaya koymuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde araştırmanın bu bulgusunun sevindirici olduğu söylenebilir. Araştırmanın diğer bir bulgusunda risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin daha çok sınıf öğretmenleri tarafından fark edildikleri ve öğretmenlerin rehberlik servisi ile iletişime geçtikleri görülmektedir. Araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri gönderme öncesi sürece ilişkin düşünceleri sorulan rehberlik öğretmenlerinden sadece birinin sürecin önemini vurgulamış olmasıdır. Öğretmenler daha çok sürecin işleyişine yönelik görüş belirtmişlerdir. Oysaki gönderme öncesi yetersizliği ya da risk grubunda olduğu düşünülen öğrenciler açısından önemli bir süreçtir. Bu sürecin asıl amacı çocuğu doğrudan RAM’a yönlendirmek değil tam tersine ayrıntılı değerlendirme sürecinden kurtarmaktır.

Araştırmanın sonuçları sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarılma ve düzenlemelerin yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri sınıflarında uyarılma ve düzenleme yapan öğretmen sayısının az olduğunu, yapılmadığını ve yapılamadığını belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları ayrıca sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilere yönelik en fazla yaptıkları düzenlemenin bu öğrencileri ön sırada oturtmak olduğunu göstermiştir. Öğretmenler daha çok fiziksel düzenlemeleri tercih etmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, Kargın, Güldenoğlu ve Şahin’in (2010) sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma sürecinde yapılması gereken uyarlamalara ilişkin görüşlerini belirledikleri çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Çalışma sonunda sınıf öğretmenlerinin fiziksel düzenlemelere öğretimsel düzenlemelerden daha çok yer verdikleri görülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilere yönelik fiziksel düzenlemelere yer vermeleri sevindirici olsa da öğretmenlerin farklı değerlendirme yöntemlerine de yer vermeleri gerekmektedir.

Araştırma bulguları sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte okul rehberlik servisi ile tam anlamıyla işbirliği yapmadıklarını ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına bakıldığında bazı rehberlik öğretmenlerinin kendileriyle işbirliği yapılmadığını, bazılarının yapılan işbirliğinin sınırlı olduğunu ve hatta bu işbirliğinin gönderme sürecinde arttığını ifade ettikleri görülmektedir. Oysaki gönderme öncesi süreç işbirliği içinde çalışmayı gerektiren kritik bir karar verme aşamasıdır. Nitekim bu aşamada özel gereksinimi olduğu düşünülen öğrencilerin gereksiz yere etiketlenmesi önlenmekte ve kendilerine sağlanacak eğitsel destekten yararlanabilmelerinin önü açılmaktadır. Alanyazında değerlendirmenin etkili olabilmesi için okul rehberlik servisinin, okul yönetiminin, ailelerin, öğretmenlerin işbirliği içinde çalışması gerektiğine ve ancak bu sayede başarılı sonuçlar

alınabileceğine dikkat çekilmektedir (Batu, 2008; Kargın, 2007; Taylor, Richards ve Brady, 2005). Dolayısıyla gönderme öncesi süreç özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencinin eğitiminde görev ve sorumluluk alan herkesin işbirliğini gerektirmektedir.

Araştırmaya katılan rehberlik öğretmenleri, gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunların ailelerden ve öğretmenlerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Araştırma bulguları ailelerden kaynaklanan sorunların başında risk grubunda olduğu düşünülen öğrencilerin ailelerinin, çocuklarını, ayrıntılı değerlendirme için RAM'a gönderilmesi kararında ikna olmadıklarını göstermiştir. Araştırma bulguları ayrıca ailelerin çocuklarının yetersizliğini kabul etmediklerini ve çocuklarının etiketlenmesinden çekindiklerini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar gönderme öncesi sürecin aile boyutunun öğretmenler açısından zorlayıcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu durum özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilere sağlanacak eğitim hizmetlerinin gecikmesine neden olabilecektir. Araştırmanın öğretmenlerden kaynaklanan sorunlara ilişkin bulgularına bakıldığında, rehberlik öğretmenlerinin daha çok öğretmenlerin kendileriyle olan iletişimlerine ve bilgi yetersizliklerine vurgu yaptıkları görülmektedir. Işıkdogan-Uğurlu ve Kayhan (2018) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları sınıf öğretmenlerinin rehberlik servisiyle daha az RAM personeliyle ile neredeyse hiç görüşmediklerini ortaya koymuştur. Araştırma bulguları ayrıca sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte sınıflarına müdahale edilmesini istemediklerini ortaya koymuştur. Rehberlik öğretmenlerinin sınıf öğretmenlerinin bilgi yetersizliklerinin sorun olduğunu belirtmeleri, Kuruyer ve Çakiroğlu (2017) tarafından sınıf öğretmenlerinin özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin eğitsel değerlendirmeye ve eğitimsel müdahale programlarının hazırlanmasına yönelik yaptıkları araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Kuruyer ve Çakiroğlu'nun (2017) yaptıkları araştırmanın sonuçları sınıf öğretmenlerinin hem bilgi eksikliklerinin hem de değerlendirmeyi zorlaştıracak kavram-olgu yanlışlarının olduğunu ortaya koymuştur. Işıkdogan Uğurlu ve Kayhan'ın (2018) sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreçlerine yönelik görüşlerini belirlemek için yaptıkları çalışmanın sonuçları, öğretmenlerin mesleki bilgi düzeylerinin az olmasından kaynaklı özel eğitimde ölçme değerlendirme alanıyla ilgili sorunlar yaşadıklarını göstermiştir. Nitekim geçtiğimiz yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından öğretmenlik mesleğine ilişkin bazı düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında kabul edilen Öğretmen Strateji Belgesi (2017-2023) ile Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri yeniden tanımlanmıştır. YÖK tarafından öğretmenlik lisans programları güncellenmiş ve "Özel Eğitim" dersi bütün öğretmen adaylarının uygulamada ihtiyaç duyacakları bilgi ve beceriler göz önüne alınarak "Özel Eğitim ve Kaynaştırma" şeklinde değiştirilerek ders içerikleri zenginleştirilmiştir. Dersin içeriğinde özel eğitimle ilgili temel kavramlar; özel eğitimin ilkeleri ve tarihsel gelişimi; özel eğitimle ilgili yasal düzenlemeler; özel eğitimde tanı ve değerlendirme; öğretimin bireyselleştirilmesi; kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri; ailenin eğitime katılımı ve aileyle işbirliği; farklı yetersizlik ve yetenek gruplarının özellikleri; farklı gruplara yönelik eğitim yaklaşımları ve öğretim stratejileri; sınıf yönetiminde etkili stratejiler ve davranış yönetimi konularına yer verilmiştir. Ayrıca bütün öğretmenlik programlarına uygulama örneklerine dayalı "Sınıf İçi Öğrenmelerin Değerlendirilmesi" seçmeli dersi eklenmiştir. Araştırmanın öğretmenlerden kaynaklanan sorunlara ilişkin bir diğer bulgusu sınıf öğretmenlerinin rehberlik öğretmenleriyle olan iletişimlerinin gönderme öncesi sürecin işleyişinde belirleyici olmasıdır. Bu sorunun özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilere sunulacak eğitim hizmetini engelleyeceği söylenebilir. Dolayısıyla bu öğrenciler, kendilerine sunulacak eğitim hizmetlerinden yararlanamayacaklardır. Benzer sonuç sınıf öğretmenlerinin sınıflarına müdahale edilmesini istememeleri durumunda da ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak öğretmenlerden kaynaklanan bu sorunlar yetersizliği ya da risk grubunda olduğu düşünülen öğrenciler açısından da sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma bulguları rehberlik öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara yönelik farklı çözüm önerilerinin olduğunu göstermektedir. Rehberlik öğretmenlerinin önerilerine bakıldığında bu önerilerin daha çok öğretmenlerin ve ailelerin bilgilendirilmeleri yönünde olduğu görülmektedir. Özellikle öğretmenlerin bilgilendirilmesine ilişkin bulgu sınıf öğretmenlerinin özel eğitim alanına yönelik mesleki bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğunu göstermekle birlikte bilgilendirmelerin başta öğretmenler olmak üzere aileler için de gerekli olduğunun önemine

değ inildiğini göstermektedir. Öğretmenlerin ve ailelerin özel eğitim alanına yönelik bilgilendirilmelerinin özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilerin değerlendirilmesindeki olumsuz tutumları değiştireceği ve gönderme öncesi süreçte karşılaştıkları sorunları azaltacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri değerlendirildiğinde rehberlik öğretmenlerinin ailelerde güven oluşturulmasının önemine dikkat çektikleri görülmektedir. Bu önerinin önemli olduğu söylenebilir. Nitekim bu araştırmanın bulguları ikna olma, çocuğun etiketlenmesini istememe ve yetersizliğinin kabul edilmemesi gibi ailelerden kaynaklanan sorunların olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla rehberlik öğretmenlerinin bu önerisinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ailelerin başta sınıf öğretmenleri olmak üzere, diğer alan öğretmenlerine, okul rehberlik servisine ve okul yönetimine olan güveninin bu sorunların çözümüne katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinin ailelerle ısrarcı işbirliğinin yapılması ve gönderme öncesi süreçte ailelerin süreç üzerindeki etkilerinin azaltılması yönündeki önerileri aslında güven esasına dayalı önerilerdir. Bu açıdan bakıldığında güven oluşturma önerisinin ilk belirleme aşamasından başlamak üzere gönderme aşamasına kadar geçen süreç içerisinde önemli bir strateji olduğu söylenebilir. Ancak öğretmenler bu stratejinin nasıl uygulanacağı hususunda görüş belirtmemişlerdir.

Sonuç olarak rehberlik öğretmenlerinin gönderme öncesi süreci daha çok işleyiş açısından değerlendirdikleri görülmektedir. Araştırma bulguları sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreci yürütme konusunda sistematik olmadıklarını, özel gereksinimli olarak düşündükleri öğrencilerle ilgili yaptıkları sınıf içi uyarılma ve düzenlemelerin yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları ayrıca sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte okul rehberlik servisi ile tam anlamıyla işbirliği yapmadıklarını göstermektedir. Bu durum risk grubunda olduğu düşünülen öğrenciler açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulguları gönderme öncesi süreçte yaşanan sorunların olduğunu ve sorunların daha çok aileler ve öğretmenlerden kaynaklandığını göstermektedir. Ailelerden kaynaklanan sorunların başında özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilerin ailelerinin ikna edilmeleri, öğretmenlerden kaynaklanan sorunların başında ise öğretmenlerin rehberlik öğretmenleri ile olan iletişimlerinin gelmektedir. Rehberlik öğretmenlerinin bu sorunlara farklı çözüm önerileri getirdikleri görülmektedir. Rehberlik öğretmenleri tarafından getirilen bu önerilerin başında ise, öğretmenlerin ve ailelerin gönderme öncesi süreç ve gönderme süreci hakkında bilgilendirilmeleri gelmektedir.

Bu bulgular dikkate alındığında ileride yapılacak araştırmalara ve günümüz uygulamalarına yönelik olarak; öğretmenlerin eğitsel değerlendirme sürecinin tüm aşamalarına ilişkin bilgi ve farkındalıklarını artırıcı eğitim programları düzenlenebilir. Bu eğitimler uzman ya da deneyimli bir ekip tarafından daha çok uygulamalı olarak verilebilir. Ayrıca okullarda görev yapan rehberlik öğretmenlerine, etkili iletişim stratejileri konusunda eğitim verilerek, özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilerin ailelerinin eğitsel değerlendirme için ikna olmaları sağlanabilir. Okullarda işbirlikçi yaklaşımı artırıcı ortamlar düzenlenebilir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin gönderme öncesi süreçte kullandıkları yöntem ve teknikler, özel gereksinimli olduğu düşünülen öğrencilere yapılacak iyileştirme çalışmaları ve öğretim uyarlamalarına ilişkin örnek uygulamalar paylaşılabilir.

KAYNAKÇA

Batu, S. (2008). Özel Eğitim, Eripek, S. (Ed.), *Kaynaştırma Desteği Sağlama*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Baykoç- Dönmez, N. ve Şahin, S. (2017). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. Baykoç, N. (Ed.), *Değerlendirme*, Ankara: Eğiten Kitap.

Capuzzi, D. and Gross, D. R. (1996). Prevention: An overview. In Capuzzive D. and R.B. Gross (Eds.), *Youth Risk: A Prevention Resource for Counselor: Teachers and Parents* (p. 21-33). Alexandria: VA, APA Press.

Cohen, L. G. and Spenciner, L.J. (2003). *Assesment Children and Youth with Special Needs Second Edition*. Pearson Education, Inc.

- Çuhadar, S. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Eğitsel Değerlendirme Sürecine İlişkin Görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 526-549.
- Gürsel, O. ve Vuran, S. (2010). İlköğretimde Kaynaştırma, Diken, İ. (Ed.), *Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarını Geliştirme* (s. 194-230), Ankara: Pegem Akademi.
- Işıkdoğan-Uğurlu, N. ve Kayhan, N. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitsel Değerlendirme Süreçlerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 627-669.
- Kargın, T., Güldenoğlu, B. ve Şahin, F. (2010). Genel Eğitim Sınıflarındaki Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Yapılması Gereken Uyarlamalara İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences Theory&Practice*, 10(4), 2431-2464.
- Kargın, T. (2007). Eğitsel Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlama Süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(1) 1-13.
- Kargın, T. (2010). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Lipsky, D. K. and Gartner, A. (1987). Capable of Achievement And Worthy of Respect: Education For The Handicapped As If They Were Full Fledged Human Beings. *Exceptional Children*, (54), 69-74.
- Kuruyer, H.G. and Çakıroğlu, A. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Eğitsel Değerlendirme ve Eğitimsel Değerlendirme Sürecinde Görüş ve Uygulamaları. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(28), 539-555.
- Machamer, A. M. and Gruber, E. (1998). Secondary School, Family And Educational Risk: Comparing American Indian Adolescents and Their Peers. *Journal of Educational Research*, 91(6), 357-369.
- McWhirter, J. J., McWhirter, B. T., McWhirter, E. H. and McWhirter, R. J. (2004). *At Risk Youth: A Comprehensive Response*. Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.
- Mercer, C. D. and Mercer, A.R. (2005). *Teaching Students With Learning Problems. Upper*. Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice.
- MEB (2017). Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (Resmi Gazete tarih: 10/11/2017 ve sayısı: 30236). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- MEB (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (Resmi Gazete tarih: 07/07/2018 ve sayısı: 30471). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Sucuoğlu, B. ve Bakkaloğlu, H. (2013). *Okul Öncesinde Kaynaştırma*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Taylor, L. R. (1997). *Assesment of Exceptional Students*. 4 th. Edition. Boston, Ally Bacon.
- Taylor, R. L., Richards, S. B. and Brady, M. P. (2005). *Mental Retardation: Historical Perspectives, Current Practices, and Future Directions*. Boston: Allyn & Bacon
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. [Qualitative Research Methods], Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Will, M. (1986). Educating Children with Learning Problems: A Shared Responsibility. *Exceptional Children*, (52), 411-415.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Teachers have to include a number of evaluation steps before, during and after the instruction in order to obtain valid and reliable information about the students' performances. These steps include; 1) Recognition-screening 2) Detailed assessment-recognition, 3) Determining the suitability of special education and placement 4) Individualized education program planning 5) Student development monitoring and 6) Evaluation of the program. The process of recognizing or first determination phase should be planned in two stages. The first stage is the process pre-referral and the second stage is the process of referral. In the pre-referral process, various measures are taken and educational interventions are made to ensure that the students who are determined to be inadequate or at risk are able to continue their education in general education classes. This process includes teaching adaptations to be made by the class teachers before referencing the student to the guidance and research center for further evaluation (Gürsel and Vuran, 2010, p. 196). The pre-referral process is the first step of the evaluation process.

The first determination phase is a critical stage in order to identify students who are suspected of being inadequate or in the risk group in the general education classes and it requires working in cooperation. It is a prerequisite and important to identify students who are suspected of being inadequately or in risk groups and to provide these students with educational support in the classroom. The decision of referencing of student for a detailed evaluation is a decision of the school guidance service together with the class teacher and the decision of the student's family. The guidance teacher is also working to carry out guidance services in the Individualized Education Program (IEP) development team in order to meet the educational needs of students with special education needs. Therefore, guidance teachers play important roles directly or indirectly at all stages of the educational evaluation process and constitute an important part of the process. The general aim of this study is to determine the opinions of the guidance teachers about the pre-referral stage of the educational evaluation process. It is considered that it is important to determine the opinions of the guidance teachers about the process before referencing in two respects. The first of these is the collaboration with the classroom teachers of guidance teachers in the pre-referral process the students who they have doubts about being in the risk group. Because these phase is an important part of the interdisciplinary assessment in their study and teaching adaptations. it is stated in the literature that the assessment should be performed by different disciplines and experts. (Baykoç-Dönmez and Şahin, 2017; Kargin, 2007, p. 5). The second is to identify the practices of classroom teachers in the pre-referral process. This aspect of the research is the evaluation of the students who are suspected of being inadequacy or in the risk group by using informal assessment tools by their class teachers. Because the information obtained from these evaluations are the prerequisite and supporting information in the detailed evaluation stage. Therefore, in this study, it is aimed to reveal the cooperation of the school teachers with the guidance teachers and to reveal applications that class teachers have practiced for the students who are suspected of being in the risk group or the inadequacy of the from the point of view of the guidance teachers.

Methodology

In this study, semi-structured interviews were conducted to determine the opinions of guidance teachers. Data collected from interviews were analyzed by inductive analysis technique. This study was carried out in Ankara-Çankaya District in the academic year of 2018-2019. In the determination of the guidance teachers who were participated to the research, It was identified as a prerequisite the fact that the guidance teachers have at least ten years of professional experience and that they wanted to participated voluntary. The reason for the determination of at least 10 years of professional experience is that teachers should be able to have sufficient experience during the submission process between Guidance Research Centers and schools together with the processes such as evaluation and IEP preparation by working in different schools in the IEP units. Data were collected in November-December 2018 and recorded using a digital voice recorder. Data were analyzed by content analysis from qualitative data analysis techniques.

Findings

As a result, it is seen that guidance teachers evaluate the pre-referral process in terms of functioning. The findings of this research show that classroom teachers are not systematic in conducting pre-referral process, they are not sufficient to practice classroom adaptations and arrangements for the students with special needs. The findings of this research also show that class teachers do not fully cooperate with the school guidance service in the pre-referral process. Research findings show that there are problems in the process before dispatch and the problems are mostly caused by families and teachers. One of the problems arising from family to persuade the families of students who are considered to be of special needs, the beginning of the problems arising from teachers are communications with guidance teachers.

Conclusion and Discussion

The findings of this research also show that class teachers do not fully cooperate with the school guidance service in the pre-referral process. This situation is an important problem for the students who are considered to be inadequacy or in the risk group. However, the pre-referral process is a critical decision-making phase that requires collaboration. As a matter of fact, unnecessary labeling of the students who are considered to have special needs at this stage is prevented and they are given the opportunity to benefit from the educational support provided to them. Research findings show that there are problems in the process before dispatch and the problems are mostly caused by families and teachers. One of the problems arising from family to persuade the families of students who are considered to be of special needs, the beginning of the problems arising from teachers are communications with guidance teachers. These results indicate that the family size of the pre-referral process is challenging for teachers. This may also lead to delay in the provision of training services for students who are considered to have special needs.

SİYASET VE YÖNETİM AYRIMININ CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SAĞLIK VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIKLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ ¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Öztop, S. ve Lamba, M. (2019). Siyaset ve Yönetim Ayrımının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Sağlık ve Millî Eğitim Bakanlıkları Üzerinden İncelenmesi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 426-439.

Geliş Tarihi: 19.07.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Sezai ÖZTOP
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
sezaioztop@mehmetakif.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2656-2776

Doç. Dr. Mustafa LAMBA
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
mlamba@mehmetakif.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7406-6112

ÖZ

Yönetim ve siyaset ayrımı konusundaki tartışmalar sıklıkla Woodrow Wilson'un "İdarenin İncelenmesi" çalışmasına dayandırılmaktadır. Ancak bu konuda Wilson'dan önce çalışmalar bulunmaktadır. Wilson tarafından da atfı yapılan Johann Caspar Bluntschli'nin "Devletin Teorisi" adlı eserinde, yönetim kavramı yönetim ve siyaset ayrımının odağında yer almakta ve yürütme gücünün bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Hükümet etme işlevi olarak görülen karar alma, çözüm üretme ve yasaklamaya dair görevler yürütmenin "birincil işlevi" kapsamında değerlendirilirken, kararların yerine getirilmesi ise "ikincil işlevler" kapsamında görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildikten sonra bakanlık teşkilat yapılarındaki değişimin yönetim-siyaset ayrımı bakımından değerlendirilmesidir. Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatındaki değişim, kararnameler ve mevzuat üzerinden incelenmiştir. Yeni sistem de kararnameler ile merkezi yönetimin başkent teşkilatı değiştirilmiştir; yürütmenin temel politikalarını belirlemek üzere politika kurulları ve ofisler oluşturulmuş; bakanlıkların başkent teşkilat yapıları değiştirilerek tüm birimler "hizmet birimleri" başlığı altında sıralanmış; politika belirleme işlevi bakanlıkların görevi olmaktan çıkarılmış; dolayısıyla bakanlıklardaki politika belirlemeye yardımcı kurul ve birimler kaldırılmıştır. Yeni hükümet sisteminde, politika belirleme ve karar alma işlevlerini yerine getiren birimler ile alınan kararları uygulayan birimler fonksiyonel bir ayrışmaya tabi tutulmuştur. Böylece belirli ölçüde de olsa yönetim siyaset ayrımına uygun bir yürütme organı yapısı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yönetim-Siyaset, Bakanlık, Politika Kurulları, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Kamu Yönetimi.

¹ Bu çalışma, 18-20 Nisan 2019 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi'nde düzenlenen 13. Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

THE STUDY OF THE SEPARATION OF POLITICS AND ADMINISTRATION THROUGH THE MINISTRIES OF HEALTH AND NATIONAL EDUCATION IN PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM

ABSTRACT

Discussions about the discrimination between politics and administration are generally referenced to “the Study of Administration” by Wilson. But there are other previous works on the issue. Bluntschli, referenced also by Wilson considered administration as the center of that discrimination and as an element of executive power. While decision-making, problem-solving and forbidding are “primary functions”, implementation of decisions is considered as “secondary functions” for executive branch.

Aim of this study is to examine the ministries and evaluate the change in organizational structure after presidential system. For this purpose, the changes in the ministries of health and national education are examined through the legislations. It seems that the organizational structure of government was changed; policy boards and offices were created under the presidency to determine main policies; the ministries were transformed into executive elements for secondary functions. Organizational structures of the ministries were changed; the responsibilities related to policymaking were removed and advisory boards in the ministries were repealed. A functional discrimination was applied between the elements to determine policies and the elements to implement the policies. Thus, an appropriate structure in terms of discrimination between politics and administration has been tried to achieve for the executive branch to some extent.

Keywords: Administration-Politics, Ministry, Policy Boards, Presidential System, Public Administration.

1. GİRİŞ

Siyaset ve yönetim ayrımına ilişkin tartışmalar 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu tartışmalar Kıta Avrupa’sında başlamış ancak bugünkü popülerliğine Woodrow Wilson ile kavuşmuştur. Kamu yönetimi disiplininin, Amerikan Kamu Yönetimi’nde o dönem uygulanan Spoil System’in yarattığı bozuklukların giderilmesi için Almanya’da gelişmeye başlayan idare ilminin örnek alınarak uyarlanması gelişmeye başladığı (Balta, 2012: 49), bunun sonucunda da Amerikan tarzı bir yönetim-siyaset ayrımı ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Wilson’un siyaset-yönetim ayrımında siyaset; yönetsel örgütlenme, bütçeleme, insan kaynakları yönetimi ve karar alımını da içeren kamu politikalarına dair sorunlarla ilgili bir anlamda değil, partizanlık veya seçilmişlerin siyaseti anlamında kullanılmıştır (Rosenbloom, 2008: 57). Hâlbuki Wilson’dan sonraki çalışmalarda siyaset-yönetim ayrımı daha farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Çünkü politika sürecinde kamu yönetiminin rolüne ilişkin konular, kamu yönetimi disiplininin ortaya çıkmasından bu yana büyük ilgi uyandırmıştır. Kamu yönetimi-siyaset ilişkisinin nasıl olması gerektiği halen tartışılmakla birlikte, bu tartışmalar kamu yönetiminin bağımsız bir disiplin haline gelmesinde önemli katkılar sağlamıştır (Demir, 2019: 1).

Kamu yönetiminin rolüne ilişkin tartışmalar ve yeni yaklaşımların kamu yönetimlerinin yapı ve işleyişini de etkilediği belirgin bir durumdur. Birçok ülke, zamanla çoğalan ve hantallaşan bakanlık ve/veya merkezi yönetim kurumlarının sayılarında azalmaya giderek küçülmeye yönelmiştir. Bu çerçevede bakanlıkların birleştirilmesi, bakanlıklar arasında geçici koordinasyon birimleri kurulması, merkezi yönetimin bazı görev ve yetkilerinin yerele aktarılması, özelleştirme ve görev aktarımı gibi çözümler ortaya çıktığı görülmektedir (Ateş, 2018a: 77). Türk kamu yönetimi de tarih boyunca dinamizmini koruyarak ihtiyaca göre farklı modellerden esinlenerek değişim ve dönüşümünü sürdürmüştür (Ateş, 2018b: 1; Ateş, 2019: 13). Türkiye’de özellikle 24 Haziran 2018 seçimlerinden sonra ortaya çıkan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içinde politika belirleyen, politikaların belirlenmesinde gerekli bilgi ve hazırlık çalışmalarını yapan, politikaları uygulayan ve politikaların uygulama sonuçlarını takip ve analiz eden birimlerin birbirinden ayrılması yoluyla fonksiyonel bir ayrışmaya gidildiği görülmektedir (Lamba, 2018: 42; Lamba, 2019: 248).

Bu çalışmada, literatürde siyaset-yönetim ayrımına yönelik temel oluşturan çalışmalar incelenmekte ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonrası merkezi yönetim

yapısındaki değişim ve bu değişimin Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı örnekleri üzerinden mevzuat incelemesi yapılarak siyaset-yönetim ayrımı bakımından bir değerlendirme yapılmaktadır.

2. SİYASET – YÖNETİM AYRIMI

Kamu yönetimi disiplininin gelişmesinde Wilson'un (1856-1924) kişisel çabası önemli bir yere sahiptir. Kamu yönetimi alanındaki şöhreti büyük oranda 1887 tarihli "İdarenin İncelenmesi" (*The Study of Administration*) adlı makalesine dayanmaktadır (Van Riper, 1984: 203). Wilson bu çalışmasında, günümüzde kamu yönetimi olarak adlandırılan idare ilminin, kökleri çok eskiye dayanan siyaset biliminin en son ürünü olduğundan, ancak idare ilminin gelişiminin 18. yüzyıla kadar geciktiğinden söz etmektedir. Ayrıca Wilson idarenin, hükümetin en çok göz önünde olan kısmı olduğunu; hareket halindeki hükümeti ifade ettiğini, hükümetin en işlevsel ve yürütücü kısmını oluşturduğunu ve hükümetin kendisi kadar eski bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu ancak daha önce devlet ilminin bir dalı olarak sistematik bir incelemeye tabi tutulmadığını belirtmektedir (Wilson, 1887: 198). İdarenin İncelenmesi adlı çalışmasında Wilson, idare ilminin gelişmesindeki en önemli nedenin devletin görevlerinin gün geçtikçe artması ve karmaşık bir hale gelmesi olduğunu belirtmekte ve bu ilmin gelişmesini de Fransız ve Alman düşünürlerine dayandırmaktadır. Wilson'a göre, idare sahası bir iş idaresi alanı olup, siyasetin telaşı ve çekişmesinden uzak tutulmalıdır. İdare, çoğu açıdan anayasal alanın tartışma zemininden dahi ayrıdır. Muhasebe servisindeki metotların toplumsal yaşamın bir parçasını oluşturması ya da makine teçhizatının, ortaya çıkarılan ürünün bir parçası olması gibi idare de siyasal yaşamın bir parçasını teşkil eder. Fakat aynı zamanda, kendi içinde yer alan daha büyük ilkeler vasıtasıyla, politik bilgeliğinin süregelen düsturları ve politik ilerlemenin süregelen gerçekleriyle doğrudan bağlantılı olması sayesinde, teknik detayların sıkıcı seviyesinin çok üstünde yer almaktadır (Wilson, 1887: 210). Bu ifadeler, kesinlikle siyaset ve yönetimin ayrılmasını savunmaktadır. Ancak pratikte ne anlama geldikleri, temel kavramların nasıl tanımlandığına bağlıdır. Wilson'un "İdarenin İncelenmesi" çalışmasında siyasetin, partizanlık ve patronaj ile politika yapımı şeklindeki iki farklı türünden bahsettiği iddia edilse de onun asıl hedefi, patronaj siyasetini yönetimden ayırmaktır (Montjoy & Watson, 1995: 233).

Yönetim-siyaset ayrımına yönelik çalışmaların, 1887'de Wilson tarafından başlatıldığı iddia edilse de bu konudaki ilk çalışmanın 1875 yılında Bluntschli tarafından yapılmış olduğu görülmektedir (Saklı, 2013: 286). Wilson'un İdarenin İncelenmesi adlı çalışmasında (Wilson, 1887: 210) Bluntschli'ye atıf yapması bu görüşü desteklemektedir.

Bluntschli, söz konusu çalışmasında, modern devletin temelde dört farklı güce ayrıldığını, bunlar arasında en önemli olanlarının ise (i) hükümet veya idare (*government or administration*) ile (ii) yargı gücü (*judicial power*) olduğunu ifade etmektedir. Hükümet veya idarenin yürütme gücü (*executive power*) içinde değerlendirilmesinin yanlış olduğunu; bu durumun teorideki bazı yanlış anlaşılma ve hatalar ile uygulamadaki bazı sorunların kaynağını oluşturduğunu belirtmektedir. Çünkü hükümet veya idare yerine kullanılan "yürütme gücü" ifadesi ne hükümetin temel karakterini ne de yargı ve yasama ilişkilerini açıklayabilmektedir. Bluntschli'ye göre, bir kişi kendisi karar alıp aldığı kararı uygulayabileceği gibi bir başkasının emirlerini veya kararlarını da yürütebilir. Burada yürütme (*executive*) ikincil derecede bir eylem iken karar verme ise birincil konumdadır. Fakat hükümetin işlevleri kendi doğası içinde birincil niteliktedir. Hükümet karar alır, çözüm üretir, iradesini ortaya koyar, talimatlar verir veya yasaklar koyar; hükümet talimatları çoğu durumda, herhangi bir yürütme zorlaması olmaksızın yerine getirilir. Ancak gerektiğinde, bu baskıyı uygulamak hükümetin görevidir. Fakat normal şartlar altında bu zorlama yetkisi, hükümetin altındaki, polis teşkilatı gibi kamu kurumlarına havale edilir. Diğerlerinin iradesi sorgulansa dahi, "yürütme" iradesi sorgulanmaz. Hükümetin, yürütmeyi sadece yasamanın belirlediği özel durumlara göre uygulaması doğru değildir. Kural olarak, bir kanun yürütülmez fakat ona riayet edilir ve uygulanır. Bir kanunun yayımlanması onun yürütülmesi ile aynı şey değildir. Yasamanın koyduğu kurallar, açıkladığı ilkeler, hükümetin hareket tarzına ilişkin meşru ve anayasal sınırları oluşturur. Fakat hükümet bu sınırlar çerçevesinde serbestçe kararlar alır, diğer devletlerle anlaşmalar yapar, inceleme komisyonları tayin eder, düzenin muhafazası için gerekli tedbirleri alır, ayrıca kamu yararını gözetir, görevlileri tayin eder, orduya kumanda eder. Yürütme ifadesinin yargısal düzlemde

kullanılabilirliği ise çok daha zayıftır. Diğer tüm güçler arasında, hükümet en yüksek olanıdır. Hükümet, bir bedendeki organları idare eden baş gibidir (Bluntschli, 2000: 409-411)

Hükümetlerin analizinde, devletin iradesinin uygulanmasıyla ilgili üç tür otorite görülmektedir. Bunlardan ilki, diğerlerinin haklarına riayet etmek amacıyla, özel şahıslar ve kamu otoritelerinin kusurundan doğan çelişkilerde hukuku uygulayan *yargısal otorite*; ikincisi, *yürütme otoritesi* olarak adlandırılan ve devlet iradesinin uygulanmasında genel gözetimden sorumlu otoritedir. Üçüncüsü ise hükümetin bilimsel, teknik ve ticari faaliyetlerine ilişkin olarak her ülkede mevcut olan *idari otoritedir*. Devlete biçilen görevlerin artmasıyla birlikte hükümetlerinin işlerinin daha karmaşık hale gelmesi, bu üç otoritenin zaman içinde farklılaşmasına yol açmıştır. Yargısal otorite dışarıda bırakıldığında, hükümetin iki belirgin işlevi vardır. Bunlar siyaset ve yönetim olarak adlandırılır. Siyaset, devlet iradesinin şekillenmesi ve politikaların belirlenmesiyle ilgili yönetim, bu politikaların uygulanmasını ifade etmektedir. Hükümet (government) ve yönetim, genellikle yürütmeye ilişkin olarak aynı anlama gelen kavramlar olarak kullanılmasına rağmen, tüm hükümet sistemlerinde hükümetin birincil ve ikincil nitelikte iki fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar; siyaset (*politics*) olarak isimlendirilen devlet iradesinin ifade edilmesi ve yönetim (*administration*) olarak adlandırılan bu iradenin uygulanmasıdır (Goodnow, 1900: 16-22).

Montjoy ve Watson, siyasetin iki önemli boyutuna vurgu yapmaktadır. Birincisi siyasetin, politika yapım sürecinin bir parçası, hükümetin politikaları etkileme ve yönlendirme faaliyetiyle sınırlandırılan tanımıdır. İkinci metodun uygulanması ise bariz bir şekilde patronajı içerir. Bu iki boyut, seçimler dahil tüm politika yapım süreci olarak Goodnow'un "kamu iradesinin açıklanmasına" karşılık gelmektedir. Siyaset, siyasal partilere ilişkin sürecin bir parçasıdır. Dolayısıyla iki ayırım ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bir iradenin açıklanması ve onun yürütülmesine ilişkin hükümet fonksiyonlarının bölünmesi olarak kavramsal ayırımdır. İkincisi ise, idari ofislerin (esasen bu iradenin uygulanmasıyla ilgili olanlar) doldurulmasının adaylar tarafından seçim sürecinde destek toplamak amacıyla kullanılmamasına ilişkin doktrini olarak, operasyonel ayırımdır (Montjoy ve Watson, 1995: 233). Bu çerçevede değerlendirildiğinde modern devletin gerekleri arasında gösterilen güçler ayırımının dahi iyi ve kötü yönleri bulunmaktadır. Fonksiyonların ayırımı ve bölünmesi iyi görülürken, güçlerin ayrılması ise kötü görülmektedir. Siyasi koşulların karmaşıklığı, her iki fonksiyonu icra eden (karar verme ve uygulama) aynı hükümet organına güvenilmesini pratikte neredeyse imkansız hale getirmektedir. Her hükümette, az ya da çok farklılaşmış organlar tesis edilmekte ve her bir organ ayrıcalıklı olarak bu fonksiyonlardan sadece birini yerine getirmekle sınırlandırılmamaktadır. Ancak bir organın faaliyeti büyük oranda diğer faaliyetin yerine getirilmesini içermektedir (Waldo, 1948: 107).

Goodnow, kitabının ilk bölümünde yönetimi, devlet iradesinin yürütülmesi işlevi olarak tanımlamasına rağmen, sonraki kısımlarda, yönetimin daha çok kurumsal anlamına değinmektedir. Yönetimin, yargısal yönetim ve hükümet yönetimi olarak iki parçadan oluşmakta olduğunu belirtmektedir. İlk kategori, siyasi müdahalenin tamamen dışında kalması gereken yargısal yönetimi oluşturur. İkinci kategoride, yaygın şekilde kamu yönetimi olarak bilinen devlet organları yer alır. Goodnow'a göre, bu organların üç idari alt fonksiyonu vardır. Birincisi müfettişler, seçim görevlileri, istatistikçiler tarafından gerçekleştirilen yarı yargısal fonksiyonlar (*semijuridical*), ikincisi yalnız yürütmeye ilişkin fonksiyonlar ve üçüncüsü ise yönetsel fonksiyonlardır. Goodnow'a göre, sadece yargısal yönetim değil aynı zamanda hükümet idaresinin de birçok kısmının bağımsız çalışması ve siyasi kontrolden muaf olması gerekmektedir. Yönetimin (*administration*) doğrudan siyasi denetime tabi olan tek kısmı, sadece yürütme faaliyetiyle ilgili olan ikinci idari alt fonksiyondan sorumlu kısmı olmalıdır. Bu durum, yönetimin (*administration*) diğer iki idari alt fonksiyonunun, yani büyük bir kısmının siyasetle bağlantılı olmaması anlamına gelmektedir. Böylece Goodnow, ilk olarak yönetimi "yürütme" olarak tanımlamasına rağmen, sonradan yürütmenin yönetimin çok küçük bir kısmını oluşturduğunu ve hatta yönetim ile yürütmenin zaman zaman karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir (Overeem, 2012: 63-65).

Kamu yönetimi alanındaki bir başka önemli isim olan Herbert Simon'un da yönetim-siyaset ayırımı hakkındaki düşünceleri kayda değerdir. Simon, bu ayırımın doğru şekilde ortaya konulabilmesi için, siyaset bilimi literatüründe yaygın olarak karşılaşılan "politik sorunlar" ve "idari sorunlar" arasındaki ayırımın doğru yapılmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Politik sorunlara

ve idari sorunlara, Goodnow'un 1900'deki Siyaset ve Yönetim adlı çalışmasında da değinilmiştir. Ancak halen ne Goodnow'un çalışmasında ne de ondan sonra yapılan birçok çalışmada "politika sorununu" tanımlamaya veya onu "idari sorundan" ayırt etmeye yarayan açık ve net bir kriter geliştirilmiş veya tanımlama yapılmıştır (Simon, 1997: 62-63). Hatta Waldo, Appleby, Brownlow, Merriam ve Gullick de siyaset ve yönetim ayrımı varsayımı veya kavramını reddederek hükümetin geleneksel üç işlevi olan yürütme, idare ve yargı fonksiyonlarının yürütme branşının içinde gizli olduğunu ifade etmişlerdir (Uwizeyimana, 2013: 169).

Willoughby'ye göre geleneksel olarak devlet erklerinin yasama, yargı ve yürütme olarak üçe ayrılması hem bilimsel analizler açısından hem de pratikte ciddi sorunlar doğurmaktadır. Zira bu ayırım, dünyanın önde gelen devletlerinin monarşiyle yönetildikleri döneme uygun olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde, seçmenlerin varlığı dikkate alınmamış ve devlet işlerinin yürütülmesinde rollerinin çok küçük olduğu değerlendirilmiştir. Yine aynı dönemde, devletin yürüttüğü hizmetlerin daha az olması ve devlet yapısının küçük olmasından dolayı bürokratik yapının fonksiyonel bir ayrıma tabi tutulmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu nedenle yürütme ve idare terimleri, birbirinin yerine kullanılarak her ikisi de yürütme erki içinde değerlendirilmiştir. Bu tespitleri yapan Willoughby, daha detaylı bir ayırım ortaya koymuş ve devlet erklerinin seçmenler (*electoral*), yasama (*legislative*), yargı (*judicial*), yürütme (*executive*) ve idari (*administrative*) olarak beş gruptan oluştuğunu ifade etmiştir (Willoughby, 1919: 229-231).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan siyaset-yönetim ayrımına yönelik tartışmaların aslında güçler ayrılığı doktrininin kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü, güçler ayrılığı doktrini daha çok 19. yüzyılda devlet erklerini açıklamak için kullanıldığından günümüz devlet anlayışı/yapısına uygun şekilde erkleri sınıflandırmada yetersiz kalmakta ve kamu yönetiminin anayasal düzen ile nasıl bütünleştirileceği sorusuna cevap verememektedir. Bundan dolayı, güçler ayrılığı doktrini halen kabul edilmekle birlikte siyaset-yönetim ayrımının bu doktrin ile nasıl uzlaştırılacağı ve bütünleştirileceği sorusu varlığını sürdürmektedir (Overeem, 2012: 156-157).

Devlet erklerinin üçlü sınıflandırması içinde idare ayrı bir işlev ya da branş olarak değerlendirilmediği için yürütmenin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ancak, yürütme ve idare sıklıkla birbirinin yerine kullanılan terimler olmasına rağmen, birbirinden farklı özelliklere haiz ama birbiriyle alakalı işlevlerdir. Bu ayırmada, yürütme fonksiyonunun esasen siyasi karaktere sahip, yani genel politikaların belirlenmesi ve karar alma yetkisinin elinde bulundurmasıyla ilgili; idare fonksiyonu ise belirlenen politikalar uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalara ilişkin faaliyetleri açıklamak için kullanılmaktadır (Willoughby, 1919: 231-232).

Geleneksel kamu yönetimi teorisi, emir verenlerle bunları uygulayanlar arasında bir ayırım yapılması gerektiğini belirtmesine rağmen, Yeni Kamu Yönetimi teorisi ise yöneticilerin, sadece kurallara ve prosedürlere uygun davranmasını yeterli görmemekte, yapılan işin sonuçlarını etkileyebilmeleri için hem karar alma hem de uygulamada geniş yetkilere sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Eryılmaz, 2013: 55).

Geleneksel kamu yönetimi literatüründeki tartışmalar ve tanımlamalar doğrultusunda siyaset ve yönetim arasındaki ayrımın net olarak yapılmasının zor olduğu ancak, politika belirleyen ve karar alan kurumlar ile belirlenen politikaları yürüten kurumlar yönünden bir ayrıma gidilmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada da siyaset-yönetim ayrımı bu çerçevede ele alınmaktadır.

3. SİYASET-YÖNETİM AYRIMI BAKIMINDAN CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hükümet sistemleri, yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilere ve karşılıklı konumlandırılmalarına göre kurgulanmaktadır. Bu ilişkilerin keskin sınırlarla belirlendiği sert kuvvetler ayrılığı sistemine başkanlık, sınırların daha belirsiz olduğu sisteme ise parlamenter hükümet sistemi adı verilmektedir. Türkiye'de 2017 Nisan ayında yapılan anayasa değişikliği referandumuyla birlikte parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmiştir. Başkanlık sisteminin fiilen uygulanması ise 24 Haziran 2018 tarihindeki seçimlerin ardından başlamıştır. Bu tarihten sonra

çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile devletin yapısı başkanlık sistemiyle uyumlu hale getirilmiştir. Özellikle merkezi yönetim yapısında önemli değişimler gözlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde merkezi yönetimde gözlemlenen ve siyaset yönetim ayrımı bakımından önem arz eden bazı değişiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı yeni sisteme göre düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısında, Cumhurbaşkanlığı makamı, İdari İşler Başkanlığı, Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Politika Kurulları, Ofisler, Bağlı Kurum ve Kuruluşlar ile Bakanlıklar bulunmaktadır.
- Cumhurbaşkanlığı bünyesinde ülkenin makro politikalarını belirlemek üzere 9 adet politika kurulu oluşturulmuştur. Bunlar; Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu'dur.
- Özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak Cumhurbaşkanlığı Ofisleri oluşturulmuştur. Bunlar; Dijital Dönüşüm Ofisi, Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi ve Yatırım Ofisi'dir.
- Cumhurbaşkanlığına bağlı kuruluşlar oluşturulmuştur.
- Bakanlıkların sayısı 16'ya düşürülmüş, müsteşarlık makamı kaldırılmış ve bakanlık teşkilat yapıları daha sade bir yapıya kavuşturulmuştur.
- Yeni sistemde yasama ve yürütme organı üyelikleri de ayrıştırılmıştır. Dolayısıyla bakanlar, TBMM üyesi olamayacaklardır. Böylece bakanların, milletvekili olamayacakları için siyasi kimliklerinden ziyade icracı kimliklerinin ön plana çıkması beklenmektedir
- Parlamenter sistemde temel politikaları belirleyen başbakanlık ve bakanlar kurulu kaldırılarak, politika belirleme işlevi Politika Kurullarına verilmiştir.

Parlamenter sistemde bakanlıkların merkez teşkilat yapısı; ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ve yardımcı birimler şeklinde örgütlenmişti. Yeni hükümet sisteminde 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1 numaralı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile bakanlıkların merkez teşkilatları yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonrasında tüm birimler "hizmet birimleri" altında sıralanmıştır. Böylece daha sade ve anlaşılır bir bakanlık teşkilatlanması gerçekleştirilmiştir. Müsteşarlık makamı kaldırılmış, birden fazla atama bakan yardımcısı atama imkanı getirilmiştir.

1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde bakanlıkların görevlerine ilişkin de önemli değişiklikler yapılmıştır. Eski sistemde politika belirleme görevi bakanlıklara verilmişken, yeni sistemde bu görevlerin bakanlıklara değil politika kurullarına devredildiği görülmüştür. Eski sistemde bakanlıklar bünyesinde yer alan ve politika belirlemede önemli işlevleri bulunan bazı kurullar kaldırılmıştır. Böylece bakanlıklar, hükümet etme işlevinin ikincil konumundaki birimleri haline dönüştürülmüşlerdir.

3.1. Sağlık Bakanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısındaki Değişim

2 Kasım 2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Bakanlığa " .... kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile gerçek kişiler tarafından açılacak sağlık kuruluşlarının ülke sathında **planlanması** ve yaygınlaştırılması ile ilgili olarak sağlık sistemini yönetme, **politikaları, strateji ve hedefleri belirleme, planlama, düzenleme ve koordinasyon yapma...**" görevleri verilmekteydi.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte hem bakanlık sayıları azaltılmış hem de bakanlıkların görevleri ve teşkilat yapıları yeniden düzenlenmiştir. 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 352. maddesine göre Sağlık Bakanlığının görevlerinden bazıları değiştirilmiştir. Bakanlığın, temel görevleri tamamen icraya ilişkin hale getirilmiştir. Sağlık Bakanlığının eski ve yeni görevleri karşılaştırıldığında, geçmişte bakanlığın görev alanıyla ilgili temel politikaları belirleme, stratejiler geliştirme ve planlama gibi işlevlere yeni görev tanımları arasında yer verilmediği görülmüştür. Politika belirleme işlevinin Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan

Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu tarafından gerçekleştirileceği, bakanlığın ise bu politikaların yürütücüsü konumunda olacağı düşünülmektedir.

Teşkilat yapısı bakımından eski ve yeni durum karşılaştırıldığında, idari bir makam olan müsteşarlığın kaldırılarak siyasi müsteşarlık olarak değerlendirilen bakan yardımcılığının devam ettirildiği; bakanlığın önceki teşkilat yapısında bulunan ve politika belirleme işlevine katkı sağlayan sürekli kurullara (Sağlık Politikaları Kurulu, Yüksek Sağlık Şurası, Kan ve Kan Ürünleri Kurulu) yeni sistemde yer verilmediği görülmüştür (Bkz. Ek-1 ve Ek-2). Ayrıca, eski sistemde *başkanlık* şeklinde yapılandırılan ve *bağlı kuruluş* statüsünde bulunan Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Başkanlığı, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Başkanlığı ise yeni sistemde hizmet birimleri başlığı altında genel müdürlükler şeklinde yapılandırılmışlardır.

3.2. Milli Eğitim Bakanlığının Görevleri ve Teşkilat Yapısındaki Değişim

Sağlık Bakanlığı'nda ortaya çıkan değişimlerin benzeri Milli Eğitim Bakanlığı açısından da gözlemlenmektedir. 14 Eylül 2011 tarih ve 28054 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 652 sayılı "Millî Eğitim Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye göre Bakanlığın görevleri arasında "... eğitim ve öğretimin her kademesi için **ulusal politika ve stratejileri belirlemek**; ... eğitime erişimi kolaylaştıran, her vatandaşın eğitim fırsat ve imkânlarından eşit derecede yararlanabilmesini teminat altına alan **politika ve stratejiler geliştirmek**; ... kız öğrencilerin, engellilerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin eğitime katılımını yaygınlaştıracak **politika ve stratejiler geliştirmek**, uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek yer almaktadır.

1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde Milli Eğitim Bakanlığı'nın görev ve yetkilerinden politika ve strateji belirleme işlevleri çıkarılarak, ... eğitim ve öğretimin her kademesi için ulusal **politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapma**; ... eğitime erişimi kolaylaştıran, her vatandaşın eğitim fırsat ve imkânlarından eşit derecede yararlanabilmesini teminat altına alan politika ve stratejilerin geliştirilmesi amacıyla **çalışmalar yapma, belirlenen politikaları uygulama**; ... kız öğrencilerin, engellilerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin eğitime katılımını yaygınlaştıracak politika ve stratejilerin geliştirilmesi amacıyla **gerekli çalışmaları yapma, belirlenen politikaları uygulama** ve uygulanmasını koordine etme görevleri verilmiştir. Politika belirleme görevi ise 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle oluşturulan Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu'na devredilmiştir.

Bakanlığın eski ve yeni teşkilat yapısına bakıldığında ise müsteşarlık makamının kaldırılarak bakan yardımcılığının devam ettirildiği; bakanlığın önceki teşkilat yapısında politika belirleme işlevine, sürekli kurul olarak katkı sağlayan Milli Eğitim Şurası'nın da yeni teşkilat yapısında yer almadığı görülmüştür (Bkz. Ek-3 ve Ek-4).

4. SONUÇ

Yönetim ve siyaset ayrımı konusunda ortaya çıkan tartışmalar ve bu ayrımı açıklamaya yönelik girişimler, dönemlere ve ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, bu kavramlardan ne anlaşılması gerektiği konusundaki tartışmalardır. Bir diğer sebep ise teorisyenlerin bu kavramları açıklamaya yönelik değerlendirmelerinin ülkelerin yönetim yapılarına göre farklılık göstermesidir. Sert kuvvetler ayrılığının uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde siyaset, seçimle işbaşına gelenlerin oluşturduğu bir yapıyı çağrıştırırken, daha çok parlamenter sistemin hakim olduğu Avrupa'da ise siyaset; sadece seçilmişlerden oluşan bir yapıyı değil, politika belirleme ve karar alma işlevlerini yerine getiren kurumları da kapsamaktadır. Bu çalışmada siyaset; politika belirleme ve karar alma işlevi, yönetim ise kararların uygulanması anlamında kullanılmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde parlamenter sisteme nazaran yönetim-siyaset ayrımının daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle, Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısı içinde oluşturulan politika kurullarının, kendi alanlarıyla ilgili temel politikaların ve stratejilerin belirlenmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesinde en yetkili birimler olması bu düşüncüyü desteklemektedir. Daha önce bakanlıkların kendi bünyelerinde bulunan politika belirlemekle görevli

organların kaldırılması ve politika belirlemeye yönelik tüm görevlerin politika kurullarına aktarılması sonucunda bakanlıklar icracı birimlere dönüşmüşlerdir. Yeni hükümet sisteminde bakanlıklar, politika kurullarının belirlemiş olduğu temel politikaları uygulamaktan sorumludurlar. Bakanların da milletvekili olmadıkları için yeni sistemde siyasi kimliklerinden çok icracı kimlikleri ile ön plana çıkmaları beklenmektedir.

Sonuç olarak yeni hükümet sistemine geçilmekle birlikte politika belirleme ve karar alma işlevlerini yerine getiren birimlerle, alınan kararları uygulayan birimler fonksiyonel bir ayrışmaya tabi tutulmuştur. Böylece belirli ölçüde de olsa siyaset- yönetim ayrımına uygun bir yürütme organı yapısı ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Ateş, H. (2018a). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Merkezi Yönetimin Yapılandırılması İçin Öneriler. H. Ateş (Ed.), *Türk Kamu Yönetiminin Örgütlenmesi ve Denetimi*. Devlet Personel Başkanlığı Yayını (ISBN:978-975-455-284-2). Ankara: Başak Matbaacılık.
- Ateş, H. (2018b). *Yeni Sistemde Yerel Yönetimler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Merkezi İdare ve Yerel Yönetimlerin Geleceği*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ateş, H. (2019). Türk Kamu Yönetiminin Genel Özellikleri. H. Ateş (Ed.), *Türk Kamu Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Balta, T. B. (2012). İdare İlmi Sahasındaki İncelemeler. B. Aykaç, Ş. Durgun ve H. Yayman (Ed.), *Türkiye'de Kamu Yönetimi*. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bluntschli, J. C. (2000). *The Theory of the State* (Authorised English Translation from the Sixth German Edition), Ontario: Batoche Books.
- Dağlı, Z. (2018). *İl Sınırlarına Kadar Genişleyen Yeni Büyükşehir Modeli-Kocaeli ve Sakarya Örneği*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, T. (2019, 01 20). *Politics and Administration: A Review of Research and Some Suggestions*. Florida: Atlantic University. Retrieved January 20, 2019 from the www.fau.edu/spa/pdif/Demir_PoliticsandAdministration_New_MS.pdf
- Eryılmaz, B. (2013). *Kamu Yönetimi*. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Goodnow, F. J. (1900). *Politics and Administration: A Study in Government*. New York: The Macmillan Company.
- Lamba, M. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Merkezi Yönetimin Yapısal Dönüşümü. H. Ateş, M. Çöpoğlu, M. Bıyıkoglu (Ed.), *Yeni Sistemde Yerel Yönetimler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Merkezi İdare ve Yerel Yönetimlerin Geleceği*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Lamba, M. (2019). Merkezi Yönetim: Başkent Örgütü. H. Ateş (Ed.), *Türk Kamu Yönetimi*. , Ankara: Nobel Yayınevi.
- Montjoy, R. S., and Watson, D. J. (1995). A Case for Reinterpreted Dichotomy of Politics and Administration as a Professional Standard in Council-Manager Government. *Public Administration Review*, 55(3), 231-239.
- Overeem, P. (2012). *The Politics-Administration Dichotomy: Toward a Constitutional Perspective*, 2nd Edition. Boca Raton, FL: CRC Press (Taylor & Francis Group).
- Rosenbloom, D. (2008). The Politics-Administration Dichotomy in US Historical Context. *Public Administration Review*, The Legacy of Dwight Waldo, Jan./Feb., 57-60.
- Saklı, A. R. (2013). Kamu Yönetimi Disiplininin Kökenleri: Prusya Ekolü. *Ege Akademik Bakış*, 13(3), 285-294.
- Simon, H. A. (1997). *Administrative Behavior*, Fourth Edition. New York: The Free Press.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2018). Bakanlık Teşkilat Yapısı, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11444/teskilat-semasi.html> adresinden 1 Mayıs 2018 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2019). Bakanlık Teşkilat Yapısı, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11444/teskilat-semasi.html> adresinden 1 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Bakanlık Teşkilat Yapısı, <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.php> adresinden 1 Mayıs 2018 tarihinde edinilmiştir.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2019). Bakanlık Teşkilat Yapısı, <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.php> adresinden 1 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.

Uwizeyimana, D. E. (2013). The Politics-Administration Dichotomy: Was Woodrow Wilson Misunderstood or Misquoted. *Journal of US-Chine Public Administration*, 10(2), 165-173.

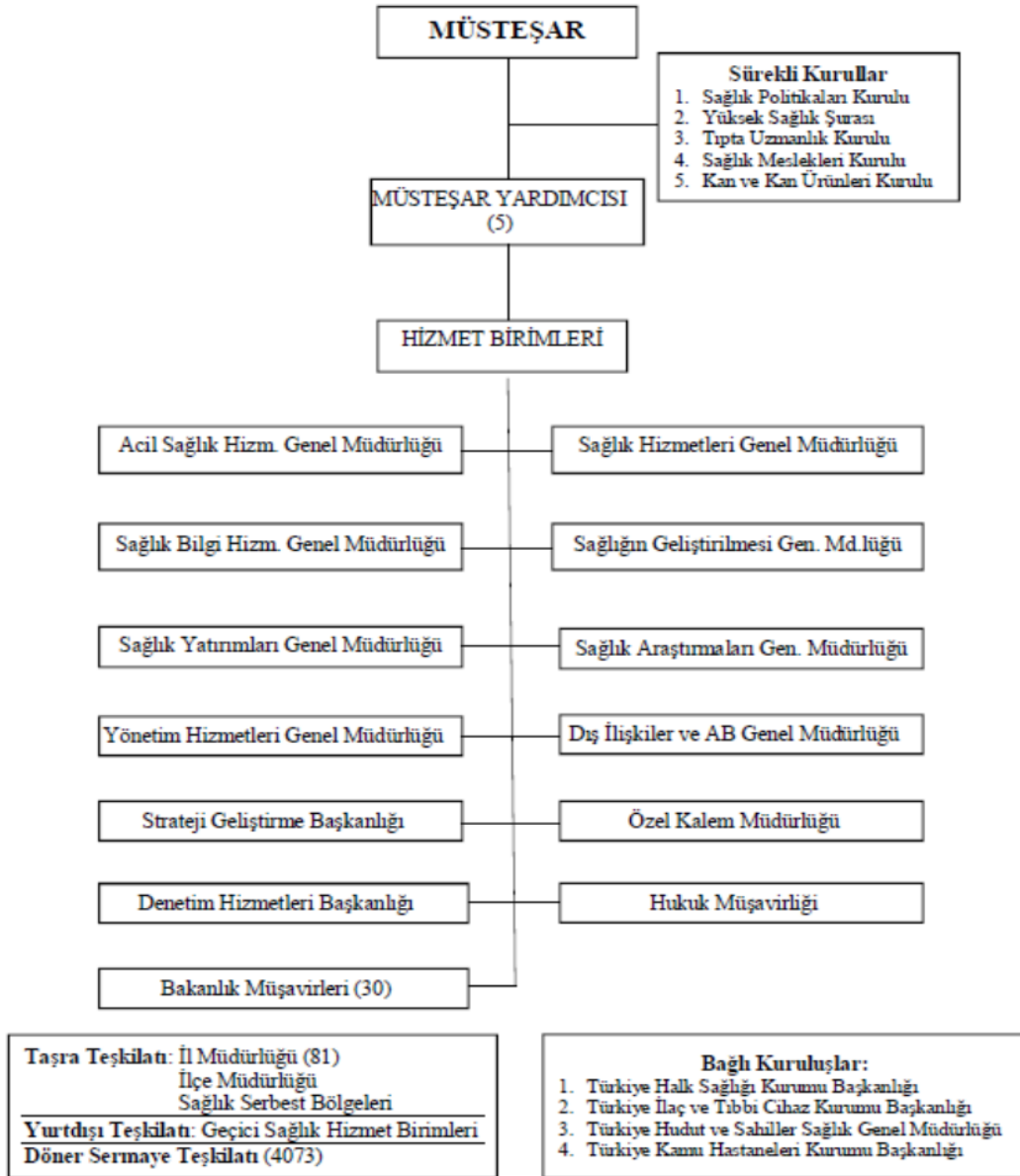
Van Riper, P. P. (1984). The Politics-Administration Dichotomy: Concept or Reality? In J. Rabin, & J. S. Bowman (Ed.), *Politics and Administration: Woodrow Wilson and American Public Administration*. New York: Marcel Dekker Inc.

Waldo, D. (1948). *The Administrative State*. New York: The Ronald Press-Company.

Willoughby, W. F. (1919). *An Introduction to the Study of the Government of Modern States*. New York: The Century Corporation.

Wilson, W. (1887). The Study of Administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222.

EK-1
Sağlık Bakanlığının Eski Teşkilat Yapısı
SAĞLIK BAKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATI

(T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018)

EK-2

Sağlık Bakanlığının Yeni Teşkilat Yapısı

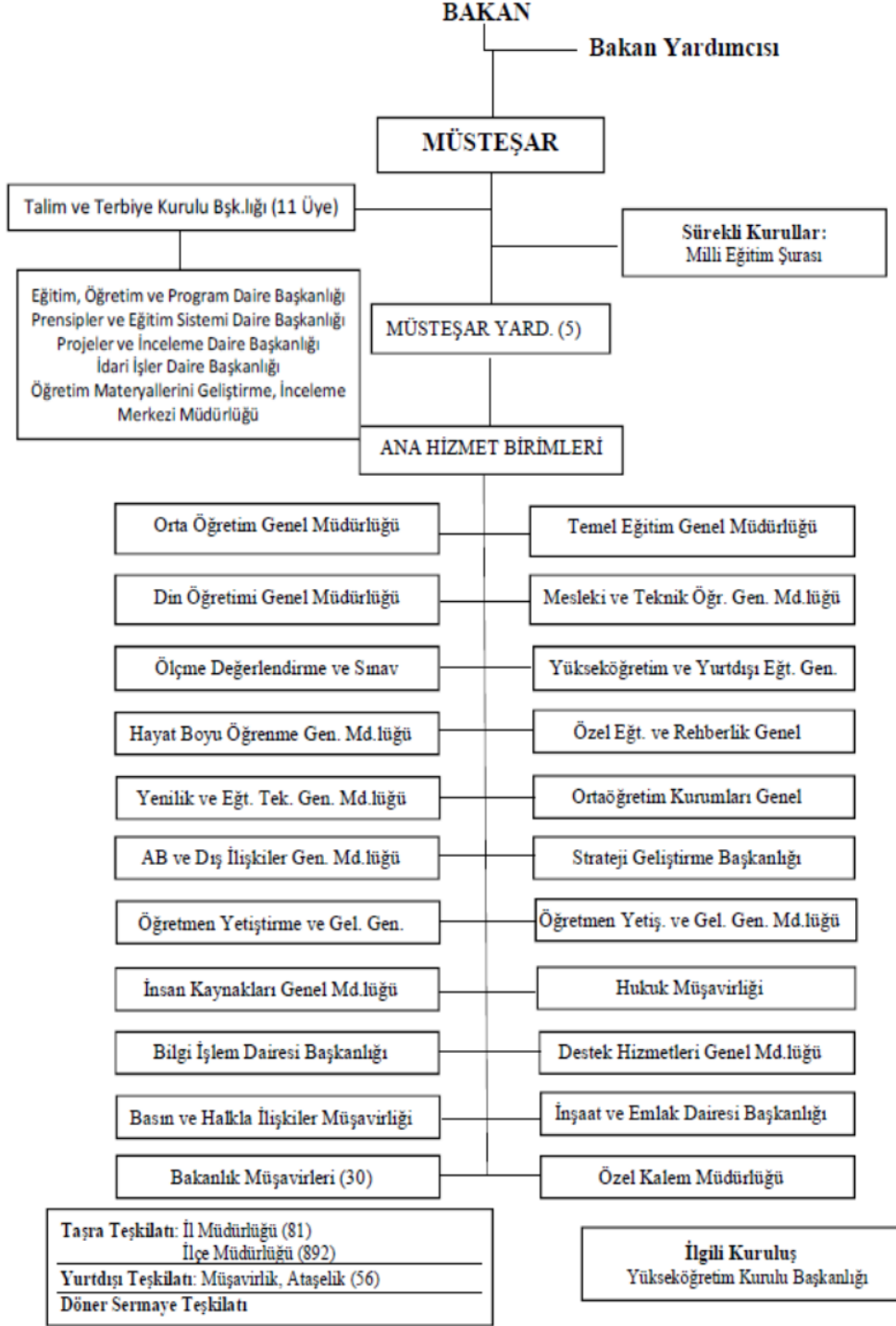

(T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019)

EK-3

Milli Eğitim Bakanlığının Eski Teşkilat Yapısı

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATI

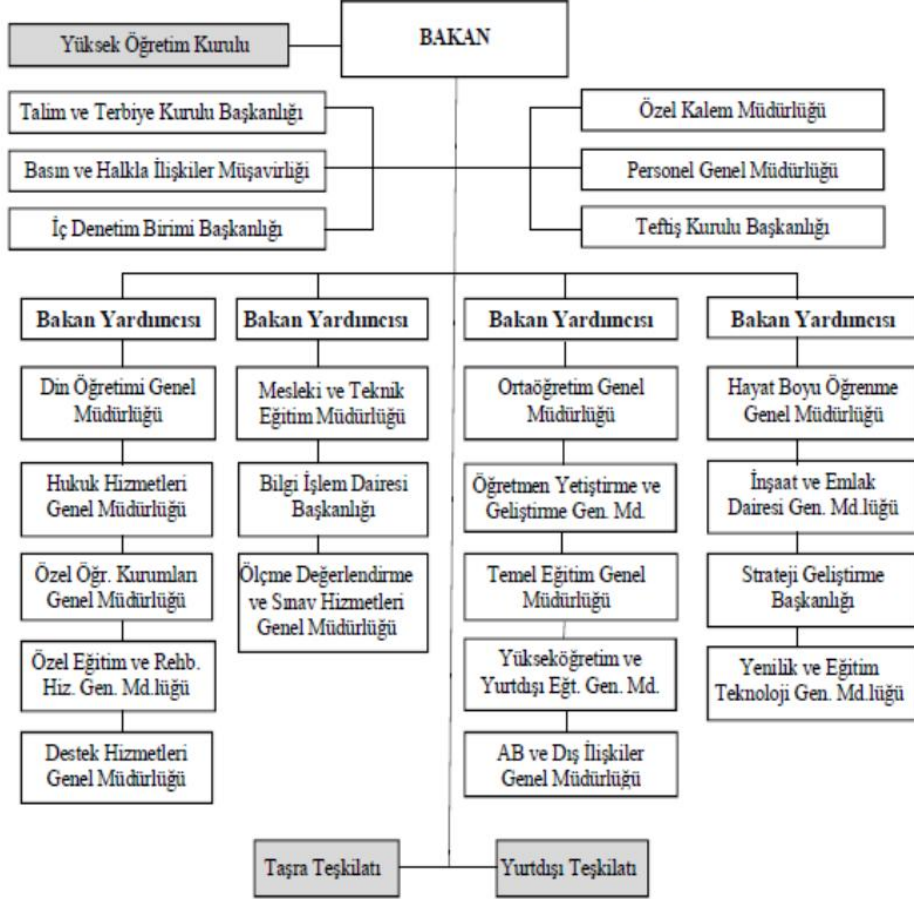

(T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018)

EK-4

Milli Eğitim Bakanlığının Yeni Teşkilat Yapısı

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATI

(T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2019)

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to examine the positions of the ministries after the adoption of presidential system in Turkey and to evaluate the change of the organizational structure of government. In this way, it is tried to present whether the separation of politics and administration is accomplished in the presidential system.

Methodology

It is preferred to examine the presidential decrees, the legislative documents and the web pages of the ministries for the purpose above explained after reviewing previous literature on the issue. The changes in the organizational structures of the Ministry of Health and the Ministry of National Education have been examined through the presidential decrees and the legislations related to the purpose of this study.

Findings

Although it is stated that the studies toward the separation of politics and administration started in 1887 by Woodrow Wilson in a paper named as “the study of administration”, it is observed that the first study on that issue had been “the Theory of the State” by Johann Caspar Bluntschli in 1875. Accordingly, it is observed that Woodrow Wilson also made a reference to Bluntschli’s work in his paper in 1887. It has been determined from the literature review of the traditional public administration period that it is not possible to make a crystal separation between politics and administration, but it might be possible to make that separation for the institutions which make decisions and apply them.

It has been determined also that the discussions which have emerged on the issue of separation of politics and administration, and the efforts to explain that separation have changed according to the countries’ systems. One of the most important reasons of that is the indistinctness how to clearly understand these two notions (politics-administration). Another reason is that the evaluations of researchers change according to their perspectives. Although the researchers in USA where the principle of the hard separation of powers is applied consider the structure formed by elected officials while studying politics, the researchers in Europe where parliamentary system is applied not only consider elected officials but also policy-making and decision-making institutions while studying about politics. In this study, it is considered that the *politics* means policy-making and decision-making functions, the *administration* means application of the policies and decisions made.

The central organizational structure of the ministries in the parliamentary system used to be formed as main service units, advisory units and supportive units before the adoption of the presidential system. By the adoption of new governmental system, the organizational structures of the ministries have been reformed by means of the presidential decree 1 promulgated in 10 July 2018. All the units within the ministries have been defined as “service units”. Thus, it is tried to achieve a simple and clear organizational structure for the ministries. Undersecretary positions have been revoked and the vice minister positions arranged.

With the decree mentioned above, the tasks and responsibilities of the ministries have been changed. The policymaking responsibility which used to belong to ministry has been assigned to the policy boards which are organized under the presidency. Some advisory boards which were formed under the ministry have been revoked and the ministries have been arranged with the responsibility to execute secondary functions only. Considering new governmental system in Turkey, it is observed that the capital organization of central government has been changed substantially. The policy boards and the presidential offices have been created in the organizational structure of the presidency to determine the main policies of the executive branch, and the ministries have been removed from policymaking tasks and transformed into executive elements responsible for the secondary functions.

Conclusion and Discussion

It is possible to state that the separation of politics-administration in presidential government system is more distinctive than the parliamentary system. This assertion is especially proved with the

political boards formed as the most authorized units to determine main policies and strategies related to their field of responsibilities in the presidential government system in Turkey. The ministries have been transformed into the implementing units. In addition, the boards which used to determine policies within the ministries have been cancelled after the adoption of presidential system. In present situation, the ministries are responsible to apply the policies which are determined by the policy boards. Therefore, the ministers are expected to exhibit their implementing skills since they are not members of parliament anymore.

As a conclusion, with the adoption of new governmental system a functional discrimination has been achieved for the elements responsible for policy-making and decision-making and the elements responsible for implementation of the decisions made. Thus, an organizational structure which is appropriate in terms of the separation between politics and administration has been tried to achieve for the executive branch to some extent.

13 NUMARALI NEVŞEHİR ŞER'İYYE SİCİLİ'NDE YER ALAN TEREKE KAYITLARINA GÖRE MÜSLİM VE GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI (1908-1910)

Araştırma Makalesi / Research Article

Saraç, H. ve Erdoğan, S. (2019). 13 Numaralı Nevşehir Ser'iyye Sicili'nde Yer Alan Tereke Kayıtlarına Göre Müslim ve Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Durumları (1908-1910). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 440-450.

Geliş Tarihi: 31.07.2019

Kabul Tarihi: 21.10.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SARAÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
huseyinsarac@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7007-1571

Bilim Uzmanı Serkan ERDOĞAN
serkane@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-9919-4479

ÖZ

Şer'iyye sicilleri Osmanlı Devleti'nin en önemli kültür miraslarından. Muhtevalarının zenginliği oldukça fazladır. Pek çok konuda kaynak olma özelliğine sahiptir. Osmanlı'da aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi birçok alanın önemli kaynak malzemelerini ihtiva eder. Yine aynı şekilde Osmanlı dönemi kent tarihi araştırmacıları için de oldukça öneme sahiptir.

Şer'iyye sicil defterlerindeki kayıtlarda, meskûn kişiye has gündelik ev eşyaları, ziynet, giyim kuşam ve bakım malzemeleri bulunur. Müslim ve gayrimüslim ailelerin hayat tarzları, icra ettiği zanaat dalları ile mesleklerine ait araç gereçler, mülkünde tuttuğu gayri menkul ve kadının sosyal hayattaki rolü gibi iktisadî varlıklar hakkında da bilgiler sunar.

Bu çalışma 1908-1910 yılları arasında Nevşehir Şer'iyye Mahkemesi'nce kaydı tutulan 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili Defteri'ndeki tereke kayıtlarının verilerine göre hazırlanmıştır. Bu defterde kayıtlı 38 kişinin ikamet yerleri, medeni durumları, varis sayıları, servet miktarları ve mensubu buldukları inanç bilgileri gibi hususlar incelenmiştir. Elde edilen veriler tablolara dökülmek suretiyle ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmelere tabi tutulmuş ve belirtilen tarih aralığında Nevşehir'in sosyo-ekonomik yaşantısına dair bilgiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Tereke, Din, Miras ve Sosyo-Ekonomi.

ACCORDING TO THE ESTATE REGISTRATION TAKING PART NEVŞEHİR ŞER'İYYE REGISTRY NUMBER 13 SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS OF MUSLIM AND NON-MUSLIMS (1908-1910)

ABSTRACT

Ser'iyye registers are among the most important cultural heritage of the Ottoman Empire. The richness of the contents is quite high. It has the property of being a resource in many subjects. It contains important source materials in many fields such as family, society, economy and law in the Ottoman Empire. Likewise, the Ottoman period is very important for the researchers of urban history.

The records in the Ser'iyye registry books contain daily household items, trappings, clothing and care materials. It also provides information about the lifestyles of Muslim and non-Muslim families, the tools of the crafts branches, the real estate they hold in their property, and the role of women in social life. This study was

prepared according to the data of the land registry records in the Nevşehir Ser'iyeye Registry Book numbered 13, which was recorded in Nevşehir Şer'iyeye between 1908-1910. 38 people registered in this book, residence, marital status, number of heirs, wealth amounts and belief information they belong to issues have been examined. The data obtained were analyzed in detail and the information about the socio-economic life of Nevşehir within the specified date range was tried to be revealed.

Keywords: Nevşehir, Estate, Religion, Heritage and Socio-Economy.

1. GİRİŞ

Şer'iyeye sicil defterleri, Osmanlı dönemi kent tarihi araştırmalarında bir yerleşim biriminin hukuki, fiziki, idari, sosyal ve ekonomik yapısını saptama, tanımlama ve ortaya çıkarılması sürecinde istifade edilen en önemli kaynak malzemelerinin başında gelmektedir. Bu bağlamda şer'iyeye sicilleri kendi içerisinde tasnif edildiğinde “tereke” veya “muhallefât”¹ da denen kayıt türünün ayrı bir öneme haiz olduğu görülmektedir. Terekelerin, kadılara bağlı “kassâm”² denilen memurlar tarafından tutulduğu, ölen şahısların geride bıraktıkları emtiaların tespit ve taksimi işlemlerin bu defterlere kaydedildiği bilinmektedir (Özcan, 2005: 406, 407).

Bu kayıtlar, meskûn kişiye has gündelik ev eşyaları, ziynet, giyim kuşam ve bakım malzemeleri, Müslim ve gayrimüslim ailelerin hayat tarzları, icra ettiği zanaat dalı ve mesleğe ait araç gereçler, mülkünde tuttuğu gayri menkul, kadının sosyal hayattaki rolü gibi iktisadî varlıklar hakkında emare taşıyan nesnelere belirleme imkânı tanımaktadır (Akgündüz, 1988: 17, 19).

Tereke kayıtları, ölen kişinin isim, unvan ve görevi, babasının adı, ikamet ettiği yer ve vefat şekli verilerek başlar (Öztürk, 1995: 11, 12). Daha sonra kişinin sahip olduğu gayrimenkuller ile meslek araç gereçleri, ev eşyaları, kişinin tarla veya ambarında bulunan hububat çeşitleri ve hâlihazırdaki fiyatları ayrı ayrı yazılarak devam eder (Barkan, 1966: 1). Akabinde ölen kişinin mallarının sayım ve dökümü yapıp bunların kıymetlerinin belirlenmesiyle kişinin toplam muhallefât oranı hesaplanır. Ortaya çıkan bu tutar içerisinde cenaze giderleri, tereke kaydı için alınan vergiler ve kişinin borcu düşürülerek mirasçıların ayrı ayrı alacakları hisselerin nakdi değeri belirtilir (Özcan, 2005: 407).

Terekelerde cinsiyet, ikamet yeri, aile ve zenginlik hususlarıyla ilgili bilgiler de bulmamız mümkündür. 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicil Defteri'ne kayıtlı terekelerden Nevşehir halkının malvarlıklarının tespitinde önemli bilgiler ihtiva etmiştir. Bu mal varlıklarını “kuruş” ve “para” üzerinden kıymeti tespit edilmeye çalışılmıştır. 38 muhallefât kaydından akçe ile değeri belirlenen bir malvarlığına rastlanılmamıştır. Bu bilgilerden hareketle Müslüman ve gayrimüslimlerin servet analizleri teker teker ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamızda ele alınan Ankara Milli Kütüphanedeki 13 numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili Hicri 1326-1327 yıllarında aittir ve bunun miladi takvime göre karşılığı 1908-1910 yıllarını kapsamaktadır. Alınan bu defterde 38 tereke kaydı mevcuttur.

2. 13 NUMARALI NEVŞEHİR ŞER'İYYE SİCİLİ TEREKE KAYITLARINA GÖRE 1908-1910 YILLARI ARASINDA NEVŞEHİR'DE SOSYAL YAPI

Bahsi geçen tereke kayıtlarından hareketle Nevşehir'deki sosyal yapı incelendiğinde 38 kayıttan 9'unun gayrimüslimlere ait olduğu görülecektir. Bu defterdeki gayrimüslimlerin oranı %24'tür. Defterdeki Müslümanların sayısı ise 29 olup %76 oranına tekabül etmektedir. Cinsiyet farklılığı açısından değerlendirme yapacak olursak kadınlara ait belge sayısının 8 olduğu ve bunun

¹ Muhallefât: Ölen kişilerin geride bıraktığı menkul veya gayrimenkul mallardır (Sami, 2004: 1310).

² Kassam: Vefat eden bir kimsenin terekesini İslami miras hukukuna göre varisleri arasında paylaştıran memura denir (Aydın, 2014: 93).

da %21'e karşılık geldiği görülmektedir. Erkeklerle ait belge sayısı ise 30 olup bunun defterdeki oranı %79'dur.

Tablo 1: Terekelerde Yer Alan Müslüman ve Gayrimüslimlerin Aile, İkamet ve Servet Durumları.

No	İsim	Medeni Durumu ³	İkamet Yeri	Eş Sayısı	Çocuk Sayısı	Varis Sayısı	Servet Miktarı
1	Hasan	Evli	Nar	2	3	5	3.168
2	Abdullah	Evli	Herekli	1	7	9	5.588
3	Abdullah	Evli	Ağıllı	1	5	6	7.000
4	Abdullah	Evli	Eskil	1	6	7	2.384
5	Abdullah	Evli	Göre	2	3	4	5.774
6	Abdullah	Evli	Câm'i Cedid	1	2	3	1.445
7	Mehmet	Evli	Nar	1	2	6	3.295
8	Ayşe	Evli	Nar	1	4	6	2.000
9	Sıdika	Dul	Câm'i Atık	1	1	4	7.111
10	Abdullah	Evli	Nar	1	4	8	524
11	Hasan	Evli	Nar	1	3	6	25.980
12	Penpe	Evli	Herekli	1	2	6	17.395
13	İbrahim	Evli	Nar	1	4	7	2.000
14	Abdullah	Evli	Tahta câmi	1	4	10	3.162
15	Mustafa	Evli	Araplı	1	2	6	6.200
16	Mustafa	Evli	Araplı	1	4	9	4.310
17	Ayşe	Dul	Dere	1	3	5	1.741
18	Hoca ⁴	Evli	Nevşehir	1	1	7	10.843
19	Hasan	Evli	Maccan	1	4	7	4.015
20	Ahmet ⁵	-	Nevşehir	-	-	-	1.041
21	Halil	Evli	Sulusaray	1	4	7	1.030
22	Zinnet	Evli	Muhsin Bey	1	4	6	1.106
23	Şehyi	Evli	Bekdik	1	7	9	3.030
24	Bekir	Evli	Kapıbaşı	1	5	6	16.387
25	Penpe	Evli	Nar	1	4	6	5.382
26	Havva	Evli	Kapıbaşı	1	1	6	14.285
27	Süleyman	Dul	Kaya Câmi	1	1	3	1.010

³ Tereke sahiplerinin medeni durumları belirlenirken bazı ölçütler göz önüne alınarak tespitlerde bulunulmuştur. Mirasçılar arasında zevce ve zevcesi olanlar evli, çocukları olup zevce ve zevcesi bulunmayanlar ise dul olarak belirlenmiştir.

⁴ Hoca Efendi Aslen Kayserili olup Nevşehir'de Pastırmacılık mesleğini devam ettiği sırada vefat etmiştir (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 104, Karar Numarası: 233).

⁵ Ahmet Efendi Aslen Konyalı olup Nevşehir'de Düyûn-u Umumiye kâtipliği yaptığı sırada vefat etmiştir (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 131, Karar Numarası: 266).

28	Ömer	Evli	Maccan	2	6	10	15.628
29	Akif	Evli	Maccan	1	5	6	14.807
30	Elya	Evli	Melegübü	1	9	10	12.211
31	Mihayel	Dul	Ermeni Baş	1	4	8	10.843
32	Dimitri	Dul	Hristiyan Baş	1	2	3	4.830
33	Kostantin	Evli	Enegi	1	6	7	1.550
34	Nikolo	Dul	Civarzile	1	3	4	16.382
35	Yorgi	Evli	Civarzile	1	3	4	6.130
36	Atam	Dul	Civarzile	1	4	5	5.992
37	Angelli	Evli	Melegübü	1	7	8	1.335
38	Boher	Evli	Hristiyan Orta	1	3	5	3.612

Kaynak: 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili.

Tabloda görüldüğü üzere 38 tereke kaydını ana hatlarıyla değerlendirdiğimizde şu hususlar ön plana çıkmaktadır: Vefat eden şahısların ikamet yerleri tereke listelerinin ilk kısmında belirtilmektedir. İkamet ettiği mahalle, karye, kasaba ve şehir terekelere kaydedilmekte ve dolayısıyla ölen kişilerin yaşamlarını idame etmiş oldukları yerler hakkında bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır. Söz konusu defterde 38 kişiden 15'i mahallelerde ikamet etmektedir. Bu da nüfusun yaklaşık olarak %62'lik bir oranına denk gelmektedir.

İncelediğimiz sicillerde tereke sahiplerinin mirasçılara göre dağılımına baktığımızda 38 tereke sahibinden 2'sinin (%5) varisleri bulunmamaktadır. Bu kişilerin varisleri olmadığı için terekeleri beytülmal⁶ kalmıştır. Varisi bulunmayan 2 kişi ise erkektir. Varislere mal paylaşılırken dikkat edilen husus ise varislerin eş sayıları, çocuk sayıları ve birinci derecedeki akrabalarının çeşitliliğidir. Bu husus bize Osmanlı aile yapısının hangi temeller üzerinde ve nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından önemlidir (Öztürk, 1999: 26).

İslam aile modeli örnek alınarak şekillenen Osmanlı aile yapısı nikâh, mehir, boşanma, karı-kocanın birbirine mirasçılığı ve çocukların miras üzerindeki hakları gibi konular İslam hukukunun ilkeleri çerçevesinde Osmanlı'da uygulanmıştır (Köstüklü, 2008: 17). Çok eşle evlenmek hususunda ise İslam dini, bazı durumlarda dört kadına kadar evliliğe cevaz vermekte ancak bunun zorluklarına işaret edilerek tek eşle evliliği tavsiye etmektedir (Döndüren, 2003: 184). Osmanlıda da çok eşle evliliğin karşılık bulmadığı tek eşle evliliklerin tercih edildiği irdelediğimiz tereke kayıtlarında da görmek mümkündür.

Terekeleri aile yapısı yönüyle incelediğimizde Müslüman erkeklerden 1'i dul (%5), 21'i (%95) evlidir. Müslüman kadınların ise 5'i (%71) evli, 2'si (%29) ise duldur. Gayrimüslim erkeklerden 3'ü dul (%43), 4'ü (%57) ise evlidir. Gayrimüslim kadınların ise tamamı evlidir.

Terekelerde kaydı bulunan 22 Müslüman erkek içerisinde 19 kişinin (%86) 1'er, 3 kişinin (%14) 2'şer eşi olduğu görülmektedir. İki eşle evlilik yapanların çocuk sayısı incelendiğinde ise 3 çocuklu 2 aile, 6 çocuklu 1 aile bulunmaktadır. Müslüman tereke sahiplerinden çocuğu olan ailelerin sayısı 27, çocuğu olmayan aile ise 2'dir. Müslüman ailelerin toplam çocuk sayısı 144'dür. Gayrimüslim tereke sahiplerinden çocuğu olan aile sayısı 9 olup çocuğu olmayan aile bulunmamaktadır.

⁶ Beytülmal: Ölen kişinin mirasçısı olmadığı durumlarda tereke sahibinin tüm mal varlığının hazineye aktarılmasıdır (Özcan, 2005: 406, 407).

Bu çocuk dağılımına ilaveten mirastan belli bir pay alma hakkına sahip olan diğer aile bireyleri bulunmaktadır. Bunlardan anne, kardeş ve baba sayısı ise toplam 12'dir. Bunları 6'sı Müslüman diğer 6'sı ise gayrimüslimdir.

2.1. 1908-1910 Nevşehir'deki Müslüman ve Gayrimüslimlerin Ekonomik Durumları

Terekeler, ölen kişilerin geride bıraktığı her türlü menkul ve gayrimenkul mallarının kayıt altına alındığı şahısların servet miktarı, gelir düzeyleri, yatırım kaynakları ve diğer muhtelif ekonomik durumlarını öğrenmemize imkân tanıyan defterlerdir (Oğuz, 2011: 318).

1908-1910 yılları arasında defterde yer alan Müslim ve gayrimüslim 38 kişiye ait menkul ve gayrimenkul mallarının kuruş olarak toplam değeri 236.882'dir⁷. Bu değer içinde Müslümanların servetlerinin toplam miktarı 173.997 kuruş ile %73'e, gayrimüslimlerin servet miktarı ise %27 ile 62.885 kuruş ta kabül etmektedir.

Defterde tespit edilen toplam miktarın %59'u Müslüman erkeklere, %21'i Müslüman kadınlara, %19'u gayrimüslim erkeklere ve %2'si de gayrimüslim kadınlara aittir. Erkeklerin servet miktarlarının kadınlardan daha yüksek olmasının sebebi erkeklerin kadınlardan daha fazla gayrimenkullere sahip olması, canlı hayvan ticareti ile uğraşmaları ve nakdi gelirlerinin yüksek olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunların yanında ailenin geçimini erkeklerin sağlamakla yükümlü olması ve erkeğin Osmanlı aile yapısında evin reisi konumunda bulunması diğer etkenlerdendir.

13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicil Defterindeki tereke kayıtlarında yer alan bilgilerden hareketle Müslümanların ekonomik zenginliklerine göre yukarıdan aşağı doğru sıraladığımızda ilk sırada 25.980 kuruşluk serveti ile Hasan Bey gelmektedir (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 64, Karar Numarası: 152). Hasan Bey'in ardından 17.395 kuruşluk serveti ile Penpe Hatun yer almaktadır (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 66, Karar Numarası: 169). Üçüncü sırada ise 16.387 kuruş değerinde toplam malvarlığıyla Bekir Bey (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 225, Karar Numarası: 168) incelediğimiz dönem itibariyle Nevşehir'in en zenginleri arasında bulunan kişilerdir. 524 kuruşluk serveti ile Hacı Abdullah (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 144, Karar Numarası: 60) en düşük malvarlığına sahipken 1.010 kuruşluk serveti ile Süleyman Bey (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 239, Karar Numarası: 206), 1.030 kuruşluk servetiyle Halil Bey (N.Ş.S., Nr. 13, Sayfa: 133, Karar Numarası: 292) en düşük malvarlığına sahip olan diğer kişilerdir.

Gayrimüslimlerin ekonomik durumları değerlendirildiğinde ise en fazla malvarlığına sahip olan kişinin 16.382 kuruşla Boher olduğu görülmektedir. Boher'in ardından en fazla malvarlığına sahip olan kişinin 12.211 kuruşla Lazari, üçüncü sırada ise 10.843 kuruşla Mihayel olurken servet miktarının en az olduğu kişiler ise sırasıyla şunlardır: 1.335 kuruşla Atam, 1.550 kuruşla Kostantin, 4.830 kuruşla Nikolo'dur.

1908-1910 yılları arasında Nevşehir'de ölen şahısların, servet miktarlarını dört bölüme ayırarak değerlendirdiğimizde Nevşehir'de kişilerin ekonomik durumlarının hangi düzeyde yoğunlaştığı hususunda bizlere fikir vermektedir. Buna göre %3'lük oranla 0-1.000 kuruş aralığına, ikinci sırayı %24'lük oranla 5.000-10.000 kuruş aralığına, üçüncü sırada %26'luk oranla 10.000-30.000 kuruş aralığına ve dördüncü sırada %47'lik oranla 1.000-5.000 kuruş aralığına tekabül etmektedir. Ölen kişilerin malvarlıkları değerlendirildiğinde dördüncü düzey olan yani 1.000-5.000 kuruş aralığına yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

⁷ İncelediğimiz tereke kayıtlarının bazı belgelerinde bağ ve tarla fiyatlarının belirtilmemesinden dolayı toplam servet miktarına eklenmemiştir. Bağ ve tarlaların fiyat aralığı ise 200 ila 8000 kuruş arasında değişmektedir.

Tablo 2: 1908-1910 Yılları Arasında Müslüman ve Gayrimüslimlerin Servet Durumları.

Servet Miktarı	Müslüman Erkek	Müslüman Kadın	Gayrimüslim Erkek	Gayrimüslim Kadın
1.000'den aşağısı	1		-	-
1.000-5.000	12	3	4	-
5.000-10.000	4	2	2	1
10.000-30.000	5	2	2	-
TOPLAM	22	7	8	1

Müslümanların servetlerinin yoğunluk kazandığı servet kalemleri gayrimenkuller, alet ve edevat, ticari emtia ve sermayedir. Müslümanlara ait kayıtlar irdelendiğinde tereke sahiplerinin tamamında bağ ve haneye sahip olduğu görülmektedir. Servetlerinin %75'i sahip oldukları bağlardır. Bu da bölge ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayandığını kanıtlamaktadır. Bunun en güzel örneği ise terekelerde rastladığımız tarım aletlerinin çeşitliliğinin yanı sıra buğday, bulgur ve üzüm yetiştiriciliğinin fazla olması bunun yanında canlı hayvan ticaretinin oldukça yoğun bir şekilde yapılmasıdır. Gayrimüslimlerin servet kalemlerine baktığımızda Müslümanlara nazaran menkul malların yanı sıra alet, edevat ve günlük olarak istifade edilen çeşitli nesnelere daha ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tüm bunlar bize gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının hukuki, sosyal ve ekonomik hayatın pek çok alanında faaliyet gösterdiğini Müslümanlar gibi pek çok haklardan yararlanabildiğini ve Osmanlının toplumsal yaşamında dini ve milli kimlikleri ile varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ

13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili Defteri'ndeki tereke kayıtlarının verilerine göre hazırlanan bu çalışmada 1908-1910 yılları arasında defterlere kaydı bulunan 38 kişinin mal varlıkları tespit edilmiştir.

1908 ile 1910 yılları arasını kapsayan 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicil Defteri'ne kayıtlı tereke kayıtlarında bahsi geçen 38 kişiden %76'sı Müslüman, %24'ü gayrimüslimdir. Bu insanların %79'u erkek %21'i ise kadındır.

Çalışmamızda elde edilen verilerden biri de belirtilen yıl aralığında ölen kişilerin medeni hallerini değerlendirmek suretiyle Osmanlı aile yapısının özelliklerini ortaya çıkarmış olmasıdır. Osmanlı ailesi çekirdek bir aile görünümüne sahip olup çok eşle evliliğin yaygın olmadığı çok eşle evlenenlerin %8'lerinde kaldığı görülmüştür. İncelediğimiz dönemde 2 eşle evlilik yapan 3 kişiden 2'sinin erkek çocuğu olmadığı için ikinci bir eşle evlilik yaptığını, keyfi olarak birden fazla kadınla evlenmeyi toplumun tercih etmediği görülmüştür.

Tereke sahiplerinin geride bıraktığı mallar ve servet miktarları dikkate alındığında tespit edilen kişilerin gelirlerinin ağırlıklı olarak 1.000 ile 5.000 kuruş arasında olduğu anlaşılmıştır. Servet miktarlarının kadın-erkek ayrımına göre düzenlenmesi kadının Osmanlı toplumundaki yeri ve rolü, ekonomik ve tarımsal üretimdeki faaliyetleri gibi servet yapıları belirleyici olmuştur.

Dikkat çeken en önemli hususlardan biri de Müslüman ve gayrimüslimlerin mahkemede görülen davaları hemen hemen benzer konuları ihtiva etmesi bunun yanında Osmanlı toplumunda farklı inanışlara mensup kişilerin günlük hayatlarını benzer olayların şekillendirmesidir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. (1988). *Şer'iyye Sicilleri, Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler.*. İstanbul: TDAVY.
- Aydın, M. A. (2014). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Bas Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri . *Belgeler*, 1-30.
- Döndüren, H. (2003). *İnsanlığa Son Çağrı Kur'an-ı Kerim (Meal, Tevsir ve Ansiklopedik İndeks I)*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- Köstüklü, N. (2008). Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi . *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16-27.
- Oğuz, G. (2011). 7 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili'nin Işığında Nevşehirli Yabancı Yatırım Araçları. *1. Uluslararası Nevşehir tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s. 318-327). içinde Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özcan, T. (2005). Muhallefat. *DİA*, 406-407.
- Öztürk, S. (1995). *Askeri Kassama Aait On Yedinci Asırda İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik TAhlili)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Öztürk, S. (1999). Osmanlı Topluluğunda Çok Eşliliğin Yeri. *Türkler Ansiklopedisi*, 26-51.
- Sami, Ş. (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili, Defter Numarası: 50, Mikrofilm Numarası: 3153.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

By this study, which was prepared according to the data of the records of the estate in the Nevsehir Ser'iyye Registry Book numbered 13, covering the years 1908-1910, it was examined the issues such as 38 people's places of residence, marital status, number of heirs, wealth amounts and belief information of the members. It is aimed to reveal information about the socio-economic life of Nevsehir within the specified date range. And, based on the data obtained, it is aimed to reveal information about the socio-economic life of Nevsehir within the specified date range.

Methodology

The main material of our study was composed of the documents obtained from the Ottoman Archives of the Prime Ministry and these documents were evaluated by translating from Ottoman Turkish to today's Turkish. Our study consisted of three main topics. In the first chapter, Ser'iyye registry books were emphasized important in terms of Ottoman history. It is emphasized that these books have the status of being the most important reference source in the researches that reveal the legal, physical, administrative, social and economic structure of the cities we call Ottoman city history. It is also stated that the records of the estate in these books provide information about the lifestyles of Muslim and non-Muslim families, the occupations they perform and the tools of these occupations. It was emphasized that the books contain important information about the determination of the assets of the people of Nevsehir. In the second chapter, in line with the numerical data obtained from this book, it was tried to illuminate the socio-economic structure of Nevsehir between 1908-1910. It is presented some information about the lives of Muslims and non-Muslims during this period. The number of Muslim and non-Muslim men and women in these books and their proportions within the population, marital status, residence, number of spouses, number of children and heirs, and wealth amounts are the other topics discussed in this section. In the third section, the result section, the information obtained according to the numbered 13 Nevsehir Ser'iyye Registry Book, 1908-1910, is stated how many people were registered. It was explained that What percentage of people registered in these books is Muslim and what percentage is non-Muslim. On the other hand, the marital status of the people who died within the specified year period was evaluated. Based on the knowledge of these people, the characteristics of the Ottoman family structure were tried to be put forward. It is tried to explain that the distribution of wealth amount according to the distinction between men and women, its development in Ottoman society and its contribution to economic and agricultural production.

Findings

The assets of 38 persons were identified between 1908 and 1910 in the estate registry records in the Nevsehir Ser'iyye Registry Book numbered 13. 76% of these people who was meant are Muslims and 24% are non-Muslims. 79% of them are men and 21% are women. The total wealth of Muslims and non-Muslims in the book is 236,882 kurus. Among these values, the total amount of the wealth of Muslims is 173.997 kurus and the non-Muslims is 62.885 kurus. 59% of the total amount in the book belongs to Muslim men, 21% belongs to Muslim women, 19% belongs to non-Muslim men and 2% belongs to non-Muslim women. The reason men are higher than women is that men have more real estates than women.

Among the Muslims, Hasan Bey is the richest person with a wealth of 25,980 kurus and Halil Bey is the person with the lowest assets. Among the non-Muslims, Boher is the highest assets with 16,382 kurus, while Nikolo is the least fortune with 4,830 kurus. When we look at the wealth items of Muslims, it is usually tools, commercial commodities and capital. In addition, many people have vineyards and gardens. When we look at the non-Muslims' wealth items, we see that, besides the

securities, the weight of the instruments and the various objects used on a daily basis are more important than the Muslims.

The places where Muslim and non-Muslims live are as follows: Pomegranate, Herekli, Agıllı, Eskil, Göre, Cami-i Cedid, Cami-i Atik, Tahta Cami, Araplı, Dere, Nevşehir, Meccan, Sulusaray, Muhsin Bey, Bekdik, Kapıbası, Kaya Cami, Melegübü, Ermeni Bas, Hıristiyan Bas, Enegi, Civarzile and Hıristiyan Orta.

It was seen that the Ottoman family had an elementary family appearance, the marriage with multiple wives was not widespread and the marriages made remained at 8%. Since two of the three men who preferred more than one marriage had no sons, they had to choose this way. And it was understood that the method of marrying more than one woman arbitrarily was not preferred by society.

When the goods and wealth amounts left behind by the estate holders are analyzed, it is seen that their income is mainly between 1,000 and 5,000 kurus. Regulation of wealth amounts according to the distinction between men and women, the role of women in Ottoman society, wealth structures such as and their activities in economic and agricultural production have been decisive.

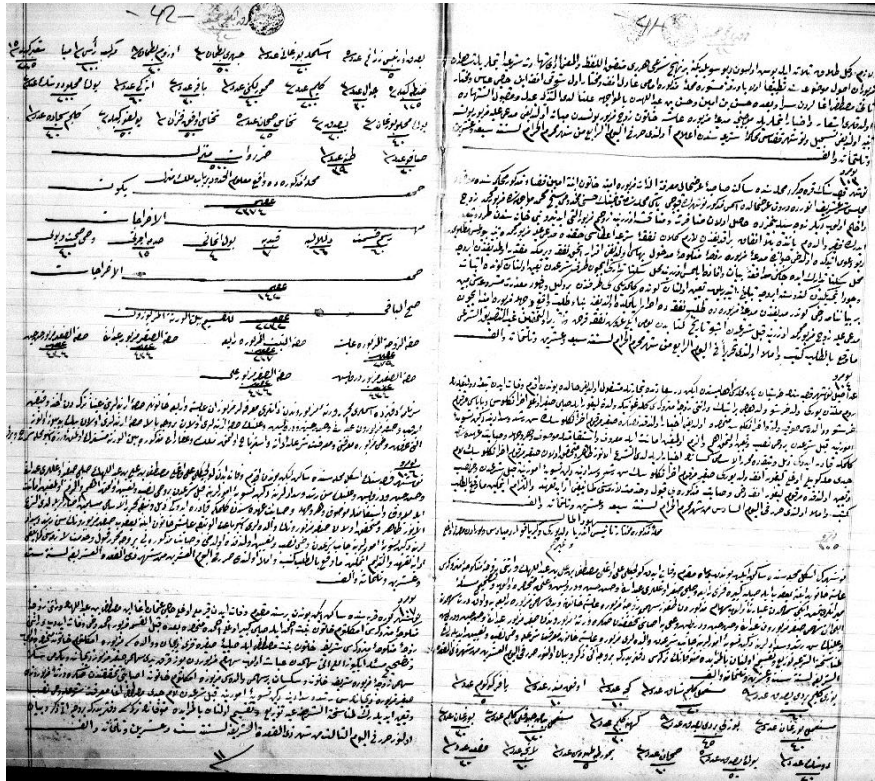
Another noteworthy remarking is that the content of the court cases of Muslims and non-Muslims includes almost similar issues. This issue helps us to understand that similar events shape the daily lives of Muslims and non-Muslims living in Ottoman society.

Conclusion and Discussion

Like previous studies on similar topics, this study shows us that similar events shaped the lives of Muslims and non-Muslims living in the Ottoman Empire, although they adopted different belief systems. It is possible to say that non-Muslims living in Nevşehir have the right to benefit from all kinds of rights such as Muslims, to accumulate property and inheritance. This standard of living of both societies belonging to different beliefs was the most important building blocks of Ottoman society. Thus, the concept of balance and sobriety has been formed in society. As can be seen from the information obtained in our study, it was possible to observe these in the social life of Nevşehir between 1908-1910.

EKLER

Belge 1: 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicil Defteri'nde Yer Alan Tereke Kayıt Örneği.

ÇOCUK EDEBİYATINDA GÖÇ VE GÖÇMENLİK*

Araştırma Makalesi / Research Article

Temur, M. ve Ertem, İ. S. (2019). Çocuk Edebiyatında Göç ve Göçmenlik. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 451-466.

Geliş Tarihi: 26.07.2019
Kabul Tarihi: 21.10.2019
E-ISSN: 2149-3871

Arş. Gör. Murat TEMUR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
murattemur@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8548-6342

Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
iertem@gazi.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-1583-5591

ÖZ

İnsanlık tarihi boyunca göç hareketleri bireyleri ve onların ailelerini birçok yönden etkilemiştir. Özellikle çocuklar ruhsal, fiziki veya sosyal gelişimlerini yeterince tamamlayamadıkları için bu göç hareketlerinden en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadırlar. Bu nedenle de, çocuklara yönelik yazılan eserlerin, içerik ve biçimsel yönden nitelikli olması, çocukların gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmış olması gerekmektedir. Bu araştırma ile çocuk kitaplarında göçmenlere yönelik kullanılan dil, zaman ve mekân ilişkili özellikler incelenmiştir. Daha sonra elde edilen bulgular doğrultusunda çocuk kitabı yazarlarına, öğretmenlere, yöneticilere ve diğer bireylere önerilerde bulunulmuştur. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Seçilen çocuk kitapları, uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen analiz formu ile ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda, kitapların % 48’inde göçmenlere karşı kullanılan dilin birtakım olumsuz (hakaret edici, aşağılayıcı) ifadeler barındırdığı görülmüştür. Ayrıca incelenen kitapların % 87’sinde göçmenlerin, ya evsiz oldukları ya da yıkık dökük, pis, loş, karanlık veya nemli yapılarda kısa ya da uzun süre yaşamak zorunda kaldıkları görülmüştür. İncelenen çocuk kitaplarının yaklaşık % 35’i, Almanya’ya göç veya Suriye’den göç konularını ele almaktadır. Bu durum çocuk kitaplarının çevresel ve sosyal koşullara kayıtsız kalmadığının en önemli göstergesi olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Kitapları, Göç, Göçmenlik, Betimsel Analiz.

MIGRATION AND IMMIGRATION IN CHILDREN’S LITERATURE

ABSTRACT

Migrations have influenced the individual and their families in different ways throughout human history. Especially, children constitute the most affected group by those migrations because they are not able to complete their mental, physical development and social progress adequately. That is why, the works intended for children need to have quality in terms of content and style, and be developed by taking into account of the child’s development characteristics, interest and needs. In this study, the language, time, and space features used for immigrants in children’s books were examined. Then, according to obtained findings, suggestions have been made to children’s books writers, teachers, administrators and other people. In the study, the findings which have been collected with documents analysis, one of qualitative research methods, have been analysed with descriptive analysis technique. Chosen children’s books have been scrutinised with analysis form developed in accordance with expert opinion. According to the results of the study, it has been seen that the language used about migrants in 48 percent of the books contains some negative remarks (insulting or

* Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı “Çocuk Edebiyatında Göç ve Göçmenlik Olgusu” adlı yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

derogatory) toward the migrants. Besides, in 87 percent of the books which have been examined, migrants have been shown to be either homeless or obliged to live in dirty, ruined and dark houses, or even in moist buildings temporarily or permanently. 35 percent of the books are about migration from Syria or migration to Germany. This could be the proof that children's books are not completely split off from the environment and social conditions.

Keywords: Children's Books, Migration, Migrant(s), Descriptive Study.

1. GİRİŞ

İnsanların yaşadıkları yerlerden kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik ve benzeri nedenlerle başka bir yere doğru hareket etmelerine göç denir (Koçak ve Terzi, 2012). Geçmiş yıllardan günümüze kadar tarihin farklı safhalarında insanların savaş, açlık, hastalık, iklim gibi siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle gerek bireysel gerekse de toplu olarak bir alandan başka bir alana göç ettikleri görülmüştür. Farklı dil, inanış ve yaşam biçimine sahip insanlar nüfus problemleri, ekonomik nedenler, çevre şartlarında meydana gelen bozulmalar, eğitim şartlarındaki yetersizlikler, siyasi sebepler, savaşlar nedeniyle kendileri ve ailelerinin hayatlarını kurtarmak ya da daha iyi bir yaşam standardı sağlamak için o günlerin koşulları dâhilinde, dünyanın farklı bölgeleri arasında sürekli yer değiştirmişlerdir (Kaştan, 2015). Bu yer değiştirmeler sonucunda da birçok farklı özelliğe sahip insan kitleleri aynı ortamlarda yaşamaya başlamış ve dil, inanış gibi noktalarda birbirlerini etkilemişlerdir.

Göçmenleri konu olarak oluşturulan edebi eserler zaman zaman onların sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yönden yaşamış oldukları problemleri konu edinmiştir. Göçmenlerin sevinçlerini, umutlarını, üzüntülerini konu almış ve bu duyguları onların bakış açısı altında değerlendirmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) verilerine göre 2015 yılında Dünya'da yer alan mültecilerin yarısından fazlası çocuklardan oluşmaktadır (UNHCR, 2016: 2). Bu nedenle de göç sırasında sosyal, psikolojik ve fiziksel soruna maruz kalan çocukları korumak ve bunların eğitim, sağlık, oyun gibi ihtiyaçlarını karşılamak devletlerin ve insanların ana görevi olmalıdır.

Savaşlar ve göç hareketleri her ne kadar tüm insanları etkilese de çocuklar üzerindeki bu etki elbetteki daha fazla olacaktır (Altunbay ve Çakır, 2018). Çocuklar açısından göç hareketleri içerisinde yer almak eğitim, sağlık ve barınma gibi birçok temel olanaktan yararlanamamak anlamına gelmektedir. Zayıf ve savunmasız olan çocuklar birde göçmen konumunda oldukları zaman daha fazla hak ihlallerine maruz kalabilmektedir. Bazen bütün bir ailenin geçim derdini omuzlarına yüklenen göçmen çocuk eğitim olanaklarından faydalanamamaktadır. Bütün bir ailenin geçim derdini omuzlarına alarak çalışsa bile hiçbir zaman hak ettiği ücreti alamamakta ve kaldırılabileceğinden fazla iş yüküne maruz kalmaktadır. Bu nedenle de yaşam standardı yüksek bir ortamda bile göç nedeniyle kaybettiği sosyal bağları nedeniyle, sağlıklı bir çocukluk dönemi geçirememektedir (Özservet ve Sirkeci, 2016).

Çocuklara yönelik yazılmış bazı kitaplar, onları hassas bazı konularda eğiterek, bilgi sahibi olmalarını sağlar. Bu nedenle çocukların erken yaşlarda onları ilgilendiren konularda farkındalık kazanması ve bilgi sahibi olmasını sağlamak için yazarlar ve yayınevlerinin bu yönde çaba göstermeleri gerekmektedir (Bulut, 2018). Çocuklar için yazılmış olan göç ve göçmenlik temalı çocuk kitaplarında kullanılan dil, zaman-mekân, onların yaşamış ya da yaşamakta oldukları yerlerin ve zamanın özellikleri üzerinde önemle durulması gereken konulardan birkaçıdır.

Bu çalışmada, çocuklara hitaben yazılmış, ana teması göç veya göçmenlik olan çocuk kitaplarında ele alınan göç olgusu, betimsel analiz yöntemi kullanılarak çocuk edebiyatı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Söz konusu kitaplar; dil ve göçmen karakterler ile onların yaşadıkları zaman ve mekânın özellikleri açısından incelenmiştir.

Araştırmanın genel amacına bağlı kalınarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

- Çocuk kitaplarında göç ve göçmenlerin anlatımında dilin kullanımı nasıldır?
- Çocuk kitaplarında göç ve göçmenlerin anlatımında zaman ve mekân nasıl ele alınmıştır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırma sosyal olguları bağlı buldukları ortam içerisinde kuram oluşturmayı temel alan bir anlayış içerisinde araştırmayı ve anlamayı dikkate alan bir yaklaşımdır. İnsanların yaşayış tarzları, yaşadıkları deneyimler, duygu ve davranışları, hisleri ile birlikte toplumsal işleyiş, sosyal hareketler, kültürel olaylar ve uluslararası ilişkiler nitel araştırmaların konusu alanına girmektedir (Yıldırım, 2010).

İçeriğinde, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular ile ilgili bilgi bulunan yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesi, tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi diğer nitel araştırma yöntemleriyle de beraber kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:189). Bir nitel araştırma türü olan doküman incelemesi, eğitimle ilgili araştırmalarda kullanıldığı zaman, öğrenci veya öğretmen kitapları, ders ve ünite planları, ders kitapları, program yönergeleri, eğitimle ilgili resmi belgeler veri elde etmek için kullanılabilir (Bogdan and Biklen'den aktaran Bardakçioğlu, 2016: 23). Betimsel analiz ise başlıca dört ana basamaktan oluşur. Bu basamaklar sırasıyla analiz için gereken bir çerçevenin oluşturulması, daha önce kurulmuş bu çerçeveye göre verilerin işlenmesi, elde edilen bulguların tanımlanması ve son olarak da bu bulguların yorumlanmasıdır (Kerpiç, 2011: 25).

Çocuk edebiyatı alanında yapılmış olan bu çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Daha sonra ise elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

2.2. Çalışma Materyalleri

Bu çalışmanın yapılması için gerekli olan veriler, araştırmanın içeriğine uygun olarak belirlenen göç ve göçmenlik temalı çocuk kitaplarından elde edilmiştir.

Kitapların elde edilmesi için öncelikle 6 aylık bir süre ayrılmıştır. Bu süre içerisinde öğretmenler, akademisyenler ve alanında uzman kişilerle iletişime geçilmiş ve daha önce oluşturulan kriterler (kitapların 1970-2017 yılları arasında yazılmış olması, göç ve göçmenlik konularında yazılmış olması, çocuklara yönelik olması) hakkında bilgi verilerek bu kriterlere uygun kitapların araştırmacıya bildirilmesi istenmiştir.

Alanında uzman kişiler ve öğretmenlerden cevap gelmesi için beklenen kısmı da dahil 6 aylık sürenin tamamında araştırmacı tarafından internet üzerinden Türkiye de ulaşılabilen sahaflar ve kitapçıların tamamı incelenmiş (gerektiğinde telefonla da görüşülerek), kriterlere uygun kitaplara rastlanılması durumunda sipariş verilerek kitaplar temin edilmiştir. Bununla birlikte Ankara ili içerisinde ulaşılacak kütüphaneler, kitapçılar ve sahaflar ile yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Çocuk kitaplarının incelendiği çalışmalar, özetlerinin yer aldığı siteler incelenmiş ve bu verilerden elde edilen kitaplar kayıt altına alınmıştır. Satın alınan kitaplar araştırmacı tarafından okunmuş, belirlenen kriterler ile uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda bir kısmı elenerek incelenen çocuk edebiyatı eseri sayısı 23'e düşürülmüştür.

2.3. Verilerin Analizi

Betimsel analize göre elde edilen veriler daha önceden belirlenmiş birtakım temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu veriler hem araştırma sorularının meydana getirdiği temalara göre düzenlenebilir hem de gözlem ve görüşme aşamalarında kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Bu analiz tekniğinde gözlenen ya da görüşülen kişinin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak için doğrudan alıntılara sürekli yer verilir. Betimsel analizin ana amacı ulaşılan bulguları belirli bir düzene getirilmiş ve yorumlanmış halde okuyucuya sunmaktır. Bu nedenle elde edilen bilgiler öncelikle sistematik ve açık bir şekilde betimlenir. Sonra da bu betimlemeler araştırmacı tarafından açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 240).

Veri analizi aşamasında öncelikle tüm kitaplar okunmuş, incelenmiş ve araştırma soruları doğrultusunda elde edilen veriler işaretlenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler betimsel analize tabi

tutulmuştur. Analiz formunda yer alan veriler araştırmanın alt amaçları doğrultusunda tanımlanarak açıklanmış ve yorumlanmıştır. Araştırmacılar farklı bulguların benzerlikler ile farklılıklarını dile getirerek kitapların özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Analiz formu, Tomeka S. Berry tarafından 1999 yılında tamamlanan A Content Analysis of The Contemporary Portrayal of African Americans in Children's Picture Books adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır. Daha sonra ise Children's Books in Children's Hands ve Children Literature in the Elementary School kitaplarından alınan bilgiler ile geliştirilmiştir. Son aşama olarak da, alanda uzman 4 akademisyenin görüşü alınarak forma son şekli verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında dilin küçültücü, iğneleyici bir biçimde kullanılıp kullanılmadığı, göçmen çocuklar ile diğer çocuklar arasında dil farklılıklarının olup olmadığı ve kitaplarda ırk, din, cinsiyet ayırımına yol açan ifadelerin kullanılıp kullanılmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çocuk kitaplarının 12 tanesinde herhangi bir küçültücü, iğneleyici vb. ifade bulunamamış 11 tanesinde ise bu ifadeler rastlanmıştır. Bu kitapların 11 tanesinde yer alan cümleler Tablo 1'de sıralanmaktadır.

Tablo 1: Küçültücü, İğneleyici vs. Kelimeler Kullanılıp Kullanılmadığına İlişkin Bulgular

KOD	S.NO	CÜMLE
K-4	61	Ereğin semtinden gelenler, bu çocukların yanında yaban gibi kalıyorlardı.
K-6	68	Herhalde birini öldürüp, kafatasından bardak yapmaya gitmiştir, dedi Shocky. Asıl Cengiz böyle yapıyormuş. Ve Moğollar hala çocuklarına bu adamın ismini veriyorlar, şaka gibi! Almanların çocuklarına Adolf Hitler ismini verdiğini düşünsenize.
K-6	103	Aptallar. Kaçabileceklerini sandılar ama Chingis paltosunu bile almamıştı yanına. Kartallarla avlanıyorlarmış...Pöh! Bir tilki görünce ödleri koştular. Hayatlarını kurtardım resmen. Ben olmasaydım aklıktan ölürlerdiler herhalde.
K-7	22	Okuldan sonra, "Ne yapabiliriz ki!" dedi Bernhard. "Hiçbir şey" dedi Katja. İzleyen günlerde de Anna'yı tek başına bıraktılar. Regine bile ona yardımcı olma isteğini yitirmişti. "Aptalın teki" diyordu, "Benimle konuşmuyor bile. Bana sorarsanız tam bir aptal o."
K-7	22-24	Anna bahçe duvarının yanındaki kestane ağacının altında duruyordu. Gene tek başınaydı. Kazık gibi dikiliyordu. Sitem dolu bir hali vardı. Benjamin'e çok saçma geldi bu. Aptal inek, diye düşündü...
K-9	54	Çabuksızınlar illa aptallık ediyorsunuz ve belayla uğraşmak, bedel ödemek de bize...
K-9	56	Evet, evet, evet, sınır dışı, şeytani müziğini kamu alanında izinsiz çalmıştır! Ah müzik, müzik, hep şu müzik! Neden hep o pis müziğinizi çalmak zorundasınız.
K-9	65	Kısa süre sonra, yüksek insanların müdavimi olduğu dip köşenin bodrum katlarında neredeyse bir seyyar kitapçı ve bozuk para engini oldu.
K-10	3	Gürcüler gavurdur, dedi. Biz bunları hiç sevmeyiz.
K-14	47	Devlet herşeyi veriyor size. Utanmadan dileniyorsunuz bir de. Arsuzsınız, arsız!
K-16	37	Şu dışardaki kara oğlan durmadan bağıyor.
K-16	43	Bu Afrikalılar bir haftadır başımıza dert oldu, onlarla uğraşıyoruz.
K-16	43-44	Sağdan soldan buralara göç edenlere. Her türlü azınlık vardır burası gibi yerlerde hocam. Tekinsiz yerlerdir buralar. Kim kime dumduma derken, bunu kastediyorum. Hırlısı hırsız bir aradadır yani.
K-16	45	Bir kaçak yakalıyorum ve huzuru sağlıyorum.
K-16	49	Kıl Muharrem'in elinden kurtardığım kedi yavrusu gibi
K-16	61-62	Göçmenlere "goril araplar" ve "pis goriller" denilmesi,
K-16	71	O zaman kendine yeni bir hayat çizersin, kömür arkadaşınla birlikte.
K-16	71	Salif göçmen olması ve herhangi bir kaydı olmaması nedeniyle dışlanmaktadır.
K-20	101	Hamile kadınlar, cılız anneler ve çelimsiz çocukları
K-20	14	Uzaktan buraya geldiklerini anlayamadım. Fakat ambarımdakiler kesinlikle onlardır. Ambarımda böyle serserilerin sığınmasına izin mi vereceğimi sanıyorsun?
K-20	25	Hiçbir yararlı iş görmedin mi sen? Bütün günlerini bu pis tembellikle mi geçiriyorsun?

K-20	39	David çocukları görünce şaşırmış, kemani indirmişti. Çocuklar da şaşırmış bir şekilde, gözlerini bu tuhaf kemancıya dikmişlerdi. İçlerinden biri: -İşte keman çalan küçük bir başıboş, dedi.
K-21	94	Aykut yanımızdan geçerken, dişlerinin arasından tıslıyor: “Şu pis Suriyeli’nin yüzünden maçı kaybettik.”
K-22	32	“Dur bakalım hemşehrim!” dedi. “Yanlış geldin galiba. Burası Tahtakale hamamı değil. Bohçayla, sepetle nereye gidiyorsunuz böyle?”
K-22	33	İçerideki müşterilerin, tezgahhtarların alaycı bakışları Mehmet’e diken gibi batıyordu.
K-22	35	İbrahim Bey, neden sonra kalemi elinden bıraktı, başını kaldırdı, kapının önünde dikilenleri ayrı ayrı; tepeden tırnağa süzdü. Bu, insanların ne işe yarayacaklarını ölçen bir iş adamının bakışlarıydı. Mehmet’le karısı bir kusurları varmış gibi, bu bakışların karşısında utançla gözlerini indirdiler.
K-22	54-55	Evin hanımının eteğini Yonca Kız’a öptürmeye çalıştılar
K-22	55	“Aşağıda niye talim ettirmedin?” diye Sultan Bacı’ya çıkıştı. “Ona da, anasına da eteklemeyi öğreteceksin! Her kimin yanına gelirse eteklemeyi iş bilecekler.” Sonra kırmızı pabuçlara iğrenmiş gibi bakarak: “Şu köylü pabuçlarını da çıkar, at kızın ayağından, bir daha görmeyeyim!”
K-22	60	Hanımefendi hiç bir şey sormadan, olan bitenleri Yonca Kız’dan bildi. Gözlerinden ateş saçılarak Yonca’yı yakaladı, içeri götürdü, ceza olarak Yonca Kız’ın örgülü saçlarını kökünden kesti. Pabuçlarının güllerini yoldu, başını ahretlik gibi bağlattı. Bundan böyle bu köylü beslemenin kızıyla oynamaya getirilmesini yasak etti.
K-23	84	Yine de acımak gelmiyor içimden. Kendileri yetmiyormuş gibi bir de sürüyle çocuk saldılar sokaklarımıza. Tümü de başka dünyalardan gelmiş yaratıklar gibi ayak altında dolaşıp duruyorlar. İşte en yakın örnekleri önümüzde! Babası bunu ne demeye getirdi sanki! Haydi, büyüklerin gücünden yararlanıyoruz diyelim, Çocuklar niye? Bit pire gibi asalak bunlar sırtımızda yük.
K-23	113	Olmaz dedi Eva, Anneannem, yabancı işçilerin evlerine girme. Sana kötülük edebilirler. Onlar çok kaba ve ilkel insanlar diyor.
K-23	150-151	Aslında yabancı işçi çocukları arasında çok çalışkan, terbiyeli dengeli çocuklar da vardı. Okuldakilerin hepsi öğretmenlerin dedikleri gibi, yetersiz, tembel, dengesiz, uyumsuz ve görgüsüz değillerdi.
K-23	152	Aptal! özür dilemeyi öğrenmeden önce, gazoz içmeyi öğren. Pis, ilkel yabancı.....Çocuklar Korkak, korkak yabancı diye el çırpıyaya...
K-23	152	Ben bu aşağılık yabancından özür dilemem.

Tablo 1 incelendiğinde yerel halk veya diğer çocukların göçmenleri özellikle de göçmen çocukları aşağıladığı, bazen inek, domuz, goril, bit, pire veya asalak diyerek onları hayvanlara benzettiği bazen de yaban, aptal, pis, geri kafalı, çağ dışı, gâvur, hırsız, kaçak, serseri, başıboş, kaba, ilkel, tembel, dengesiz, uyumsuz, görgüsüz veya korkak gibi kelimelerle nitelendirerek hakaret ettiği anlaşılmaktadır.

K-9 numaralı Çabuksığınlar adlı kitabın 65. Sayfasında, K-6 numaralı Benim Adım Hiç Kimse adlı kitabın 68. Sayfasında, K-22 numaralı Yonca Kız adlı kitapta yer alan cümlelerin ise hemen hemen tamamında da görüleceği gibi her ne kadar doğrudan iğneleyici ya da küçültücü kelimeler kullanılsa da, bunu dolaylı yoldan ifade edecek söz ve davranışlarda bulunulmuştur (Grumberg, 2016; Boyce, 2016; Bilbaşar, 2016). Böylece de zaten evlerini ve sosyal çevrelerini bırakarak başka ülkelere göç eden çocuklar, onur kırıcı ve küçültücü sözlerle karşılaşmış ve bu olumsuz durumla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Göç ve göçmenlik konularında yazılmış olan çocuk kitaplarında, çocuklar arasında dil farklılıkları belirli değişkenlere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin iç göçün konu edildiği bir kitapta genellikle konuşulan diller aynı olmasına rağmen şive veya ağız farklılıklarına rastlanmaktadır. Ancak bir ülkeden diğerine yapılan göçlerde dilde farklılaşmakta ve göçmenler bağlamında sorunlar artmaktadır.

İncelenen kitaplardan 14 tanesinde göçmen çocuklar ve diğerleri arasında dikkate değer bir dil farklılığına rastlanmamıştır. Ancak 9 kitabın içeriğinde ise göçmen çocuklar ve diğerleri arasında dil farklılığı olduğuna ilişkin cümleler tespit edilmiştir. Bu kitaplardan K-2 ve K-23’te göçmenlerin

Türkçe, diğer çocukların ise Almanca konuştuğu; K-11, K-14, K-17 ve K-21’de göçmen çocukların genelde Arapça diğer çocukların ise Türkçe konuştuğu; K-3’te göçmen Türk iken gittiği ülkede farklı dillerin konuşulduğu; K-16’da ise göçmen çocuk Afrika’dan geldiği ancak gittiği ülkede Türkçe konuşulduğu; K-22’de ise iç göç konusu işlenmesine rağmen şive farklılığının baskın olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda yer alan açıklamalardan da görüldüğü gibi kitapların bir kısmında göçmen çocukların dili gittikleri yer veya bölgede yaşayan diğer çocukların dilinden farklılık göstermektedir. Çalışmanın daha anlaşılır olması için bu farklılıkları iki şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi aynı dilin şivesel özellikleri ile ilgili olan farklılıklar, diğeri ise dillerin tamamen değişmesi ile ilgili farklılıklardır. Bunlardan şivesel farklılıkların yer aldığı eserlerde çocuklar genellikle diğer çocuklar veya çevre ile iletişim kurmakta zorlanmamaktadır. Derslerini daha iyi dinleyebilmekte bu durumda öğretmen ile ilişkisine veya ders başarısına zarar vermemektedir. Yine şivesel özellikler diğer duruma göre daha kısa sürede kaybolmakta ve göç edinilen yerin dil özellikleri daha kısa süre içerisinde kavranılmaktadır. Bu duruma bir örnek olarak K-22 kod numaralı Yonca Kız adlı eser verilebilir. Bu kitabın kahramanı Yonca Kız arkadaşları, çevresi ve öğretmenleri ile iletişim kurmakta zorlanmamıştır. Bu nedenle de çevreye ve insanlara daha kolay uyum sağlamıştır (Bilbaşar, 2016).

Dil ile ilgili bir diğer farklılık ise göç edenlerin terk ettikleri yer ile gittikleri yerlerde farklı dillerin konuşulmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda da göçmenler, özellikle de çocukları gittikleri yerlerde iletişim kurmakta zorlanmakta ve topluma uyum sorunu yaşamaktadır. Ayrıca derslerde öğretmenlerini anlamadıkları için gerekli bilgiyi alamamakta, bu nedenle de ders başarıları düşmekte ve okuldan uzaklaşmaktadırlar. Özellikle Türkiye’den Almanya’ya göç eden Türk ailelerin çocukları Almancayı bilmediklerinden dolayı, öğrenmede sorun yaşamış ve öğretmenler tarafından okulda başarısız olarak görülmüşlerdir. Bu durum onların okuldan iyice uzaklaşmalarına ve ders başarılarının düşmesine neden olmuştur. Nitekim K-2 numaralı Almanya Öyküsü adlı kitabın 175 ve 180. Sayfaları arasında derslerin Almanca olması nedeniyle göçmenlerin dinlemekte zorlandıkları, ders başarılarının düştüğü ve okuldan uzaklaştıklarından bahsedilmesi bu durumu desteklemektedir (Örs, 2010). K-23 numaralı Yurdumu Özledim adlı kitapta ise, göçmen çocuk Almanca kelimeleri telaffuz etmekte zorlanmış ve bu durum dalga konusu olmuştur. Ayrıca öğretmenler tarafından Türk öğrencilere karşı olumsuz bir bakış açısı hakimdir (Dayıoğlu, 2005). Son olarak K-17 numaralı Kuş Olsam Evime Uçsam adlı kitap ile K-21 numaralı Umud Sokağı Çocukları adlı kitaplarda da göçmenlerin dil ile ilgili sorunlar yaşadıkları bu durumda onların topluma uyum ve iletişim kurmalarında etkili olduğu görülmüştür (Öztürk, 2016). Bu örnekler dil sorunun, hem arkadaşlar hem çevre ile uyumsuzluk, derslerde başarısızlık ve okula uyum sağlayamama gibi sorunları da beraberinde getireceğinin bir göstergesi olabilir.

Çocuklar arasında yapılan herhangi bir ayrımcılık türü, onların hayatlarında ileride telafisi zor hasarlara sebep olabilir. Bu konunun ulusal ve uluslararası önemi dikkate alınarak belirlenen kitaplarda din, ırk veya cinsiyet ayrımı içeren ifadelerin bulunup bulunmadığı Tablo 2’de ayrıca incelenmiştir.

Tablo 2: Irk, Din veya Cinsiyet Ayrımıyla İlgili Kelimelerin Kullanılıp Kullanılmadığına İlişkin Bulgular

KOD	S.NO	CÜMLE
K-5	37	Sonra dördüncü sınıf öğretmeninin, sınıfta ırkçılık yaptığını anlattı (yabancı öğretmen Türk çocuklara karşı)
K-10	3	Gürcüler gavurdur, dedi. Biz bunları hiç sevmeyiz.

Yapılan incelemeler sonucunda, kitapların sadece iki tanesinde ayrım içeren cümleler ile karşılaşılmıştır. Bu kitaplara ilişkin veriler yukarıda yer alan tabloya aktarılmıştır.

Kitaplarda din, ırk veya cinsiyet ayrımına neden olacak ifadeler çok az rastlanmıştır. Ancak her ne kadar bu ifadeler çok az rastlansa da bu tarz ayrım içeren ifadeler, hem çocukların topluma hem de yeni girmiş oldukları çevreye uyumlarını güçleştirmektedir. Yukarıda belirtilen kitaplardan özellikle K-5 numaralı Beni Kimse Anlamıyor adlı kitapta yer alan çocukların öğretmenlerinin bu tavırlarından dolayı okuldan uzaklaştıkları, diğer öğretmenlere ve başka ülkelerde yaşayan insanlara karşı önyargılı oldukları tespit edilmiştir. Bu durum çocukların ders başarılarını etkilemiş, okul ve

arkadaş ortamından uzaklaşmasına neden olmuştur. Böylece de sürekli yaramazlık yaparak diğer öğrencilerin ve sınıf ortamının bozulmasına sebep olmuşlardır (Korkut, 1998).

3.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu kısımda, olayın geçtiği zaman ve mekânın gerçek mi yoksa hayal ürünü mü olduğu, göçmenlerin loş, pis veya karanlık bir ortamda gösterilip gösterilmediği, göçmenlerin yaşadıkları yerlerin neresi olduğu ve hangi zaman diliminde olayın geçtiği konuları incelenmiştir.

Kitaplar içeriğinde göçmen çocukların veya ailelerinin yaşadıkları yerlerinin pis, loş, karanlık vb. özellikler taşıyıp taşımadığına ilişkin veriler Tablo 3'e aktarılmıştır.

Tablo 3: Göçmen Çocuklar ve Ailelerinin Yaşadıkları Yerlere İlişkin Veriler

KOD	S.NO	CÜMLE
K-1	11	“Sarılmışlar babasıyla. Hasan ağlamamış. Ama o gece çok ağlamış. Koca dükkânın içinde bir başına. Kocaman otomobilin içinde sanki bir vida” Burada çocuğun dükkanda bir arabada kaldığından bahsediliyor.
K-1	12	Kış kötü gelmiş... Dükkan buz damı, otomobilin içi buzdolabı. Büzülmüş, buzülmüş Hasan ama yine de donmuş.
K-1	13	Hasan'ın evini, Hasan hastalandığı zaman gördüm. Döşemecinin çırağıyla gittik. Tozdan topraktan bir yer odası.
K-1	15	Yine Hasan hasta yatarken, yorganının yamalı olması.
K-2	79	Hep birlikte içeri girdiler. Kaya da, Gülfem de şaşırıp kaldılar. Burası bir oda, bir de sofradan ibaret bir evdi. Eşya diye pek bir şey yoktu. Karanlıktı. Tüm ışığını, caddeye bakan, iki dar pencereden alıyordu. Çocuklar burasını beğenmediler. Köydeki evleri bile buradan güzeldi. Rahat geniş ve aydınlıktı.
K-3	113	Hem dükkandan çıkılıyor, hem de arka sokağa kapısı var. Dükkana açılan kapıyı sürgüleyince, müstakil! Hadi kızlar, Altan emrinizde! Ha! Ha! Ha! Lavabonun yanındaki tezgah mutfak güya. Tüplü bir ocak. Vınıldayarak çalışan küçük bir buzdolabı. Dökülen bir tuvalet. Duşu sıcak-soğuk su bağlantılı. Duş perdesi olmadığı için, yıkandığımda ortalık ıslanacak besbelli. Saçmalama, Kütük Kafa, Hangi kız bu viraneyi görünce kaçmaz?
K-4	57	İlk iş olarak onlar için kentin kıyısında iki odalı bir gecekondu kiraladı... suyu yoktu ama elektriği vardı
K-4	60	Aslında Mehmet ile Şerife'nin, Almanya'daki yaşamlarının özenilecek bir yanı yoktu. Bir göz odanın içinde tıklıp duruyor, yaşamları işyeri ve o oda arasında sürüp gidiyordu.
K-5	-	Bilgi Yok.
K-6	60	Roberts Apartmanı'na götürdü. Ancak oraya vardığımızda mahalleyi pek gözü tutmadı (bu apartman göçmen karakterlerin yaşadığı yer)
K-6	60	Arabayı burada başıboş bırakmaya hiç niyetim yok. Dedi annem. “Daha biz asansörü çağırmadan lastikleri götürüverirler” (Apartmanın çevresinden bahsediyor)
K-6	60	Asansör çalışıyor, ama epey kötü kokuyordu
K-7	44	Onun söylemek istediği cümleyi Anna tamamladı: “Orada baraka evler var. Orada oturuyoruz biz. Pek fazla kalmayacağız. Babam bir işe başvurdu...”
K-7	46	Barakanın önüne geldiklerinde, “İçeri gelir misin?” diye sordu Anna. Çok harap bir hali vardı yapının.....Kapının hemen arkasında mutfak vardı. Ya da oturma odası. İçerisi bir sürü insan doluydu. Benjamin ilk anda iki erkek, bir kadın, üç çocuk gördü. Sonra arabasında yatan minik bebek çarpı gözlerine. Oda çok sıcaktı ve yemek kokuyordu.
K-7	47	“Bir odamız daha var,” dedi Anna. “Biz çocuklarla orada yatıyoruz. Annam ve babamda mutfakta uyuyorlar.”
K-8	-	Bilgi Yok.
K-9	28	Tertemiz kaldırımlarda uyumak, bizim buradaki gibi kirli, mikroplu kaldırımlarda uyumaktan iyidir, değil mi ?
K-9	36	Bayan çabuksığın kaldırımı uzandı ve şöyle dedi: “Hayatımda gördüğüm en güzel kaldırım!”

K-10	20	Ergin, dedi. Ben bu memlekette, bu köyde doğdum. Ama babam bir göçmen olduğu için Urgancılar köyü bizi hiç tutmadı. Babamla evlendiği için anama düşman oldular. Babama iş vermediler. Aç bırakmak istediler, böylece kalkıp gitmesini beklediler. Çok eziyet çekti babam. Üstü toprak damlı evde fakir ve yoksul yaşıyorduk. Babanı da kötülediler. Kalktı gitti başka yerlere. Gurbetçi oldu. Orada öldü.
K-10	37	Köydeyken, o damı toprak, duvarları kerpiç evi gösteriyor: Anne, diyordum. Bu börtü böcek yuvası içinde ne diye oturuyoruz.
K-11	30	Cuma'nın ailesi, siteye ait, tek odalı minik bir bahçe katında oturuyordu. İçeride ışık vardı. Annesi, babası, dayısı yerdeki minderlere bağdaş kurmuş çay içiyorlardı.
K-11	92	Birkaç gün yakınlarının yanında kalmış, sonra geçici olarak bir kampa yerleşmişlerdi. Babası, "Yakında bir işe girerim. O zaman kendi evimize geçeriz." diyordu. Küçük barakada iç içe yaşamaya çalışıyorlardı.
K-12	13-14	Hüsniye nine, "Lahavle" çekerek, kendi oturdukları gecekondunun kapısını itiverdi... Birden, kesif bir küf kokusu genzini yaktı... Kapının açıldığı bu ilk bölme, tuvaletin portlak kapısı da açılıyordu. Bir kilim kadar olan bu bölme, hem hol, hem mutfak, hem banyo olarak kullanılıyordu. Zaten bundan başka birtek oda vardı ki, oturdukları, yedikleri, yattıkları tek bölmeydi... Küf, yanmış hava, tuvalet ve bulaşık kokusu birleşmiş, bir garip koku halinde ninenin genzine yüklenmişti... Tülbendinin ucuyla burnunu tıkadı, oda kapısına vurdu. Sonra da, iteleyip girdi. İki kız, dört çocuk bir tek yatakta yatıyorlardı... Buna yatmak mı denirdi? Üstlerinde yüzü eskimiş yorganları sıyrılmıştı... Kimin ayağı kimin ağzında, kimin dirseği kimin gözünde, belli değildi...
K-12	16	Öyle deme ana!.. Üstümüze gün çaldığı olur muydu hiç?.. Bu evde rutubetten midir, güneşsizlikten midir, uyudukça uyuyası geliyor adamın...
K-13	34	Kapıcı dairesine taşındığımız İkizler Apartmanı on beş daireli. Her katta üç dairesi olan beş katlı bir bina. Bizim evimiz en alt katta. Daireden sayılmıyor; numarası sıfır. Pencereleri bahçeye açılan iç içe girmiş iki odadan olma karanlık, nemli bir sığınak.
K-14	11-12	Babamın kapıcılık yaptığı sitenin bodrumunda bir evde oturuyoruz. Bu evin bir odası birde mutfağı var. Teslime'yle ben, mutfağın köşesindeki yatakta birlikte yatıyoruz.
K-14	18	İnsanlar neden kendi işlerini başkalarına yaptırır ki! Ama yaptırmasalardı annem babam para kazanamazlardı. Bu evde oturamazdık. Karanlık, rutubetli ama olsun. Kampta çadırda kalıyorduk. O daha zordu. Hem bazı tanıdıklarımız sokaklarda kalmışlar.
K-14	46-47	On sekiz numaradakiler taşındı. Çöpe eski ocaklarını bırakmışlar. Bir teyze geldi, o ocağı alıp alamayacağını sordu babama. O da mülteciydi. Suriyeli. Yeni gelmişler daha. Aşağıdaki mahallede tek göz bir evde yaşıyorlarmış sekiz kişi. Babam, "Alabilirsin" dedi. O sırada on üç numarada oturan amca geldi yanımıza. O teyzeye bağırdı: "Devlet herşeyi veriyor size Utanmadan dileniyorsunuz bir de. Arsızsınız, arsız!"
K-15	9	Göçmen çocuk evsiz. Sonra ise "Artık gitme vakti" dedi küçük kız. "Ama nereye gideceğim? Evim yok ki benim!"
K-16	11	58 numaralı o eski evde annesiyle eski bir şiltenin üstünde, en az 15 kişinin uyuduğu bir odadalar.
K-16	28	Salif annesinin koynundan, rutubet ve toz kokan şiltenin sert zeminine, oradan da yeri kaplayan ucuz muşambanın buz gibi soğuşuna kayarken, tek bir şey düşünüyordu.
K-16	102	Sis rengi, kirli çadırların arasında yalınayak dolaşan, kara mı kara küçük bir oğlandı bulduğu.
K-17	57	Çadırların arası kalabalık olmuş. Sandalyelerini çıkarmışlar dışarı. Bazısı yere oturuyor. Çocuk sesleri gelmeye başladı. Çoklar. Üzerlerindeki kıyafetler eski. Bazısının dizi yırtık. Kirli görünüyorlar. Düşündüm birden. Çadırda banyo yok ki. Nasıl yıkanacağız?
K-17	95	Mahalledeki evler ya tek katlı ya iki. Caddeler çok geniş ama sokaklar dar. O sokaklara güneş girmiyor bir türlü. Soğuk oluyor.... İlk geldiğimizde hiçbir şey yoktu evde. Pencerelerde cam bile yoktu. Naylon yapıştırdı babam. Bulanık gibi oldu içerisi o zaman. İki odası var sadece. Burada bizim gibi insanlar çok. .....

		Çocukların giysileri eski püskü. Benimkiler de öyle. Bir tanesinin ayakkabıları bile birbirinden farklıydı. Ben de ayağıma baktım onu görünce. Başparmağım hala dışarda. Üzülür gibi oldum. Olsun, savaş yok ya burada, görünürse görünsün!
K-18	-	Bilgi Yok.
K-19	34	Abbas zor zamanlar geçiriyor. Gündüzler yakıcı güneş parlayınca cehennem gibi çadıra giriyor; geceleri, hava soğuyor ya da soğuk rüzgarlar esiyor, soğuk, çadırın kıyısından, köşesinden içeri giriyor ve onu rahatsız ediyor. Şiddetli yağmur yağarken ve sel suyu yola düşerken su çadırın için giriyor ve zeminin yüzeyini ve döşeklerin hepsini ıslatıyor.
K-20	14	Simeon Holly ve karısı, şüpheli gözlerle çocuğa ve samanların üzerine uzanmış yaşlı adama baktılar.
K-20	14	Uzaktan buraya geldiklerini anlayamadım. Fakat ambarımdakiler kesinlikle onlardır. Ambarımda böyle serserilerin sığınmasına izin mi vereceğimi sanıyorsun?
K-20	18	David birkaç dakika sonra küçük odada yalnız kaldı. Bu oda, önceleri kendi yaşlarındaki bir çocuğa ait olmasına rağmen, ona pek tuhaf gelmişti. Yerde yırtık bir halı, duvarda takılı oltalar ve bir tahta tüfek...
K-21	60-78	Göçmenler evleri olmadığı için otelde kalıyor ve borçlarını ödemekte zorlanıyorlar.
K-22	47-48	Gurbetçileri alt katta, hizmetçiler için yaptırılmış odalardan birine kendisini götürdü, yerleştirdi. Burası penceresiz, büyücek bir odaydı.
K-23	59	Atıl'ların oturduğu ev kentin kenar semtlerinin birinde, yıkık dökük eki bir yapıydı. .... Çevredeki yapılar da Atıl'larınkine benziyordu. Hepsinin isli kara duvarları, boyası dökük kapıları, kırık camlı pencereleriyle iç karartan bir görünümü vardı. Öteler de gökyüzüne doğru yeni yeni yapılar yükseliyordu. Ama oldukça uzaktaydılar. Sanki buradaki göçük, kara yüzlü, çirkin yapılardan kaçmak için taa ötelere gidip konmuşlardı.
K-23	59-60	Evin içi, "Atıl öğleye doğru uyandı. Yataktan kalkmadan, odanın içine şöyle bir göz gezdirdi. Köşede bir tahta masası vardı. Üstünde kap kacaklarla birlikte küçük bir ocak duruyordu. Orta yerde muşambası kel kel olmuş, yuvarlak bir masa yer almıştı. Çevresine iki iskemle konmuş, orta yerine elektrik sobası oturtulmuştu. Yerde kirli ve soluk bir yaygı seriliydi. Tavanda yirmi beş mumluk bir ampul sarkıyordu. Odanın duvarları yer yer çatlamış, nenden boya pul pul kabarmıştı.
K-23	111	Başka bir göçmenin kaldığı yer, "Hasan sevinçle ellerini ovuşturarak olur olur dedi. Bu sırada Atıl odaya şöyle bir göz gezdirdi. Perdeler kapalı olduğundan içerisi loştu."

Tablo 3 incelendiğinde, K-5, K-8 ve K-18 kitapları dışında diğer 20 kitapta göçmenler ve onların çocuklarının ya evsiz oldukları ya da yıkık dökük, pis, loş, karanlık, dar veya nemli yapılarda kısa ya da uzun süre yaşamak zorunda kaldıkları anlaşılabilmektedir. Bu durum, buldukları yerleri terk ederek başka ülkelere göç eden insanların, gittikleri ülke neresi olursa olsun kamplarda, kenar mahallelerde ya da sokaklarda yaşamak zorunda kaldıklarının, bu yerlerde hem kendilerinin hem de çocuklarının psikolojik ve fizyolojik birçok sağlıksız unsurla karşılaştıklarının bir sonucudur.

Kitapların 21 tanesinde mekân ve zamanın gerçek olduğu 2 tanesinde ise hayal ürünü olduğu düşünülmektedir. Bunlardan K-9 numaralı Çabuksığımlar adlı kitap ile K-15 numaralı Kayıktaki Çocuk adlı kitapların anlatıldığı zaman ve mekânın hayal ürünü olduğu düşünülmektedir. Diğer kitaplarda bahsedilen zaman ve mekân ise gerçek hayatta karşılaşılabilecek özelliktedir.

Tablo 4: Olayların Nerede ve Ne Zaman Geçtiğine İlişkin Bulgular

KOD	AÇIKLAMA
K-1	Yer Türkiye- Zamanla ilgili bir bilgi yok. Ancak kıyafetlerden yakın zaman olduğu düşünülebilir
K-2	Yer İstanbul ve Almanya. İş kurumundan yazı geldikten sonra Almanya'ya gidildiğinden bahsedilmiş bu nedenle 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında imzalanan İşgücü Alımı Anlaşması'ndan sonra göç edilmiş olabilir.
K-3	Yer İstanbul ve Sidney-2010 yılı.
K-4	Göçmen çocuk köyden kente göç ediyor. Yer Türkiye-İstanbul- Köy. Anne babası ise Almanya ya işçi olarak gitmiş. Bu nedenle 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında imzalanan İşgücü Alımı Anlaşması'ndan sonra göç edilmiş olabilir.

K-5	Yer Belçika. Zaman, Türkiye-Hollanda maçından ve Türkiye'nin kazandığından bahsedilmiş. Yine futbolcu Tanju'dan bahsedilmiş. Bu nedenle 1990'lı yıllar olduğu düşünülmektedir.
K-6	Yer Moğolistan ve İngiltere. Zamanla ilgili bir bilgi yok.
K-7	Yer Polonya ve Almanya. Zaman ise Almanya'ya işçi göçü olduğundan 20. Yüzyılın son dönemleri olabilir.
K-8	Yer İstanbul. Hikaye 2000'li yıllarda anlatılmış. Ancak çocuk dedesinin 13 yaşında olduğu dönemlerde başından geçen bir hikayeyi anlatıyor. Dedesinin resimden 80'li yaşlarda olduğu görüldüğünden 1940-1950 yıllarında olayın geçtiği söylenebilir.
K-9	Yer ve zaman belli değil.
K-10	Yer Gürcistan ve Türkiye. Zamana ilişkin kesin bilgi yok.
K-11	Yer Hatay ve Bodrum. Zamana ilişkin kesin bilgi yok.
K-12	Yer Türkiye'de köy ve şehir hayatı. Zamana ilişkin net bilgi yok.
K-13	Yer İstanbul ve bir köy. Zamanın ise kitabın son sayfasından 1990'lı yıllar olduğu anlaşılıyor.
K-14	Yer Suriye ve Türkiye-2000'li yıllar.
K-15	Yer farklı ülkeler ve Suriye. Zamansa iç savaş anlatıldığı için 2000'li yıllar denebilir.
K-16	Olaylar Afrika'da Mali diye bir ülke, İstanbul ve Fransa'dan bahsedilmektedir. Ancak zamanla ilgili kesin bir bilgiye rastlanılmasa da resimlerde yer alan karakterlerin incelenmesinden (36. Sayfadaki çocuklar, 82. Sayfada Behçet, babası ve nişanlısının kıyafetleri) zamanın günümüze 20. Yüzyılın sonları ya da 21. Yüzyılın başları olduğu düşünülmektedir.
K-17	Yer Türkiye ve Suriye. Zaman 2000'li yıllar.
K-18	Yer İstanbul ve Fransa. Zaman konuşma, yaşam tarzı vb. nedeniyle son 20-25 yıl olduğu düşünülüyor.
K-19	Yer İran. Zaman İran Irak savaş dönemi yani 1980'li yıllar.
K-20	Yer ve zaman belli değil.
K-21	Yer İstanbul-Suriye. Zaman 2000'li yıllar.
K-22	Yer Kale Kasabası, İzmir ve Bursa. Zamanın ise kapak resimde rafta duran elbiselerden son dönemler olduğu düşünülmektedir.
K-23	Yer Almanya ve Türkiye. Zamansa Kıbrıs Harekatından vb. bahsedildiği için 1970-1980'ler civarı.

İncelenen kitapların 6 tanesinde Türkiye içerisindeki iç göç, 1 tanesinde İran'da iç göçten, 2 tanesinde Türkiye'den Almanya'ya, 4 tanesinde Suriye'den Türkiye'ye, 1 tanesinde Türkiye'den Belçika'ya, 1 tanesinde Türkiye'den Avustralya'ya, 1 tanesinde Moğolistan'dan İngiltere'ye, 1 tanesinde Polonya'dan Almanya'ya, 1 tanesinde Gürcistan'dan Türkiye'ye, 1 tanesinde Afrika'dan Türkiye'ye, 1 tanesinde Türkiye'den Fransa'ya göç edildiği görülmüştür. 1 kitapta ise hem iç göç hem de Almanya'ya göçten bahsedilmiştir. İki kitapta yer ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Zamana ilişkin bulgular incelendiğinde ise, çoğunlukla Almanya'ya yoğun işçi göçünün olduğu 1960 ve 70'li yıllar ile Suriye'de iç savaşın baş gösterdiği 2011 yılından sonraki olaylara kitaplarda yer verildiği görülecektir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci sorusu “Kitaplarda kullanılan dilin özellikleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu soruya yönelik elde edilen bulgulardan çıkarılan sonuçlar: Kitapların 11 tanesinde yerel halk ve çocuklarının göçmenler ve çocuklarına karşı hakaret içerikli kelimeler kullandığı, göçmenleri küçümsediği görülmüştür. Kitapların 12 tanesinde ise herhangi bir olumsuz ifade bulunamamıştır. Göçmen çocuklar ile diğer çocuklar arasındaki dil farklılıklarına bakıldığında ise, kitapların 14 tanesinde göçmenler ile diğer çocuklar arasında herhangi bir dil farklılığına rastlanmamış, 9 tanesinde ise dil farklılıklarına rastlanmıştır. Yine kitapların 2 tanesinde ırk, din, vb. ayrımcılık içeren ifadelere rastlanmış, 21 tanesinde ise böyle ifadelere rastlanmamıştır. Yeniçeri (2016: 174-176) tarafından yapılan bir çalışma da, mültecilerin yaşamış olduğu en büyük sorunlardan bazılarının; dışlayıcı isimlerle anılma, yalnızlaştırılma vb. olduğu dile getirilmiştir.

İncelenen kitaplardan Kömür Karası Çocuk'la ilgili Yolasığmazoğlu tarafından 2016 yılında yapılan bir çalışmada, esmer görünüşlü bir çocuk olan Salif'in (göçmen çocuk) bu özelliği hem

romana adını vermiş hem de roman içeriğinde sürekli dile getirilmiştir. Romanda yer alan karakterlerin bazıları, Salif'ten bahsederken ya da onu çağırırken adını kullanmak yerine onu, kara oğlan, kömür oğlan, kara çocuk, kömür karası çocuk, kömür karası oğlan gibi tamlamalarla, zaman zaman küçümseyerek nitelendirmişlerdir (Yolasığmazoğlu, 2016: 57). Kömür Karası Çocuk adlı kitap yukarıda K-16 olarak kodlanmıştır. Bu kitaptan aktardığımız cümleler ve yapılan yorumlar incelendiğinde, Yolasığmazoğlu'nun çalışmasıyla bu çalışmanın benzer sonuçlara ulaştığı anlaşılabacaktır.

Yürek tarafından yapılan bir çalışma da, göçmenlerin eğitim, önyargı, ayrımcılık, dil, hasret ve uyumsuzlukla ilgili sorunlarına değinilmiş ve çalışmanın önyargı ve ayrımcılık başlığı altında Almanların Türk göçmenleri temizlenmeyen, pis insanlar olarak gördüğünden bahsedilmiştir (Yürek, 2016: 68-70). Yakar'a göre "... ister yetişkin isterse çocuk olsun göçmenlerin sürekli olarak aşağılama, hakaret hatta şiddete maruz kalmaları da onlardaki ötekileşme algısını artırmaktadır. Bunun temel nedeninin göç edilen toplumun, göçmenleri ucuz iş gücü ve suç işleme potansiyeli olan insanlar olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir." (Yakar, 2016: 351).

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde ise, okul içinde izole edilme ve ayırım yapılma durumlarının çok az olduğu belirtilmesine rağmen çocuklarla yapılan odak gruplarda Türkiyeli öğrencilerle Suriyeli öğrenciler arasında iletişimin çok az olduğu, arkadaşlık bağının oluşturulamadığı ve Suriyeli çocukların seçilerek dışlandığı tespit edilmiştir. Çocukların bir kısmı Türkiyeli öğrencilerin kendilerini oyunlara almadığını, onların anlattıklarını doğru bulmadığını ve kendileriyle arkadaşlık ilişkisi kurmadığını ifade etmişlerdir (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015: 11).

Bu konuda Özkan ve Çiftçi tarafından 2010 yılında yapılan çalışmaya göre özellikle okul içinde şiddet sürekli olarak artmaktadır. Aynı yaşta çocuklar arasında yaşanan bu olumsuz deneyim çocuğun uzun vadede kalıcı zararlar görmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle de, hiç kimsenin çocuğun hayatını devam ettirdiği toplumda ve ilişki içerisinde bulunduğu çevrede onuru, şerefi ve saygınlığına zarar verecek davranışlar sergileme hakkı olmadığı ilkesini göz önünde bulundurarak, okul veya çevrede meydana gelen ihmal ve suistimaller ile ilgili çok hızlı olarak birtakım önlemler alınması gerekmektedir (Gömleksiz, Demir, Kilimci, Koçoğlu-Meek, Vural ve Erdal, 2008).

Altunbay ve Çakır (2018) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise savaşın ve göçün hem çocukları hem de yetişkinleri sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda etkilediğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmada incelenen kitaplarda göçmenlerin gittikleri yerlerde insanların olumsuz bakış açısıyla karşılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bahar ve Yılmaz (2018) tarafından yapılan bir çalışmada ise Ukrayna'dan Erzincan'a gelen Ahıskalı öğrencilerin sorunlarını öğretmen ve öğrencilerin görüşleri doğrultusunda tespit etmek amaçlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, Ahıskalı öğrencilerin program farklılığı, seviye farklılığı-aynı sınıflarda eğitim, disiplin anlayışı, dil, ailelerin yapısı ve arkadaşlık ilişkileri konularında pek çok sorunla karşılaştığı görülmüştür.

4.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci sorusu "Zaman-Mekân ile ilgili özellikler nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Bu soruya yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde; K-5, K-8 ve K-18 kitapları dışında diğer 20 kitapta göçmenler ve onların çocuklarının ya evsiz oldukları ya da yıkık dökük, pis, loş, karanlık veya nemli yapılarda kısa ya da uzun süre yaşamak zorunda kaldıkları anlaşılabacaktır. Ayrıca incelenen kitapların 6 tanesinde Türkiye içerisindeki iç göç, 1 tanesinde İran'da iç göç, 2 tanesinde Türkiye'den Almanya'ya, 4 tanesinde Suriye'den Türkiye'ye, 1 tanesinde Türkiye'den Belçika'ya, 1 tanesinde Türkiye'den Avustralya'ya, 1 tanesinde Moğolistan'dan İngiltere'ye, 1 tanesinde Polonya'dan Almanya'ya, 1 tanesinde Gürcistan'dan Türkiye'ye, 1 tanesinde Afrika'dan Türkiye'ye, 1 tanesinde Türkiye'den Fransa'ya göç edildiği görülmüştür. 1 kitapta ise hem iç göç hem de Almanya'ya göçten bahsedilmiştir. İki kitapta yer ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Zamana ilişkin bulgular incelendiğinde ise, genellikle Almanya'ya yoğun işçi göçünün olduğu 1960 ve 70'li yıllar ile Suriye'de iç savaşın baş gösterdiği 2011 yılından sonraki yılların kitaplarda yer aldığı görülecektir.

Bugün Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli mültecilerin bir kısmı her ne kadar kamplarda yaşasa da bu sayıdan çok daha fazlası şehirlerde yerel halk ile yaşamaktadır. Bugün mültecileri kamplarda yaşayanlar ve kamp dışı mülteciler olarak iki farklı grupta tanımlamak mümkündür. Mültecilerin kamplarda yaşayan kısmı kamp dışında yaşayanlara göre daha şanslıdır. Çünkü kamplarda yaşayanların gıda, temizlik, sağlık ocağı ve bu hizmetlere ulaşımı dolayısıyla da bu hizmetlerden yararlanma şansı daha yüksektir. Ancak mültecilerin büyük bir kısmını oluşturan kamp dışı mülteciler ise hizmetlere ulaşım açısından ne yazık ki dezavantajlıdır. Her ne kadar sağlık ve eğitim haklarından yararlanma hakları bulursa da düzenli bir gelirleri ve kalacak bir evleri bulunmamaktadır (Taş, Özcan ve Küçükkoğlu, 2016).

Kamp dışında hayatlarını sürdüren Suriyeli Dom göçmenler sağlıksız ve bakımsız çadırlarda yaşamaktadırlar. Bu çadırların tuvalet ve banyoları bulunmadığı gibi temizlik ve sağlık açısından da son derece yetersiz durumdadırlar. Çadırlarda birkaç aile, 5-10 kişi yaşamaktadır. Temizlik koşullarının iyileştirilmemesi ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmemesi durumunda, bu kişiler bulaşıcı hastalıklar açısından büyük risk altında kalmaktadırlar. Kış mevsiminde ya da soğuk havalarda, kışlık giysi, battaniye ya da soba gibi ihtiyaçları karşılanmadığı gibi daima açık havaya maruz kalan küçük çocukların yüzlerinde yaralar oluşmuştur (Kalkınma Atölyesi, 2016: 16).

Başkurt (2009) tarafından yapılan bir çalışma da Almanya'ya misafir işçi konumunda göç eden Türklerin işverenlerin önceden hazır hale getirmiş olduğu çatı katları, barakalar, bodrum katları, eski atölyeler, depolar ve apartman şeklindeki yurtlar gibi derme çatma mekânlarda barınmak zorunda bırakıldıklarını, Avrupa tarafından belirlenen standartlar ve bu hususta verilmiş talimatlara rağmen işçi personeller için hazırlanan barınakların kalitesiz olduğu ve sağlık açısından yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Yukarıda yer alan çalışmaların bir kısmı doğrudan çocukları ilgilendirirken bir kısmı da göçmenlerin yaşadıkları çevreleri genel anlamda ele almıştır. Burada dikkat edilmesi gereken asıl nokta göçmen çocukların da aynı ailede yaşadığı için benzer sorunlarla karşılaşmış olmasıdır. Çünkü karanlık, loş, pis veya kirlili bir yerde konaklamak zorunda kalan bir ailenin çocukları da bu çevrede yaşamakta dolayısıyla da olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

Kitapların büyük çoğunluğunun Suriye'den Türkiye'ye yapılan göç ve Türkiye'den Almanya'ya yapılan göç ile ilgili konuları içermesinin başlıca nedeninin, incelenen kitapların geneli Türk yazarlar tarafından yazıldığı için, kitaplarda konu olarak, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en büyük göç dalgalarının yaşandığı 1960'lı yıllardaki Almanya'ya göç ile 2010'lu yıllarda Suriye'de meydana gelen iç savaş nedeniyle Suriye'den Türkiye'ye yapılan göç hareketlerinin işlenmesinin olduğu düşünülmektedir. Çünkü 1960 ve 70'li yıllarda Almanya'ya göç hareketleri ile ilgili yazılmış olan eserlerin çokluğu ile son dönemler de Suriyeli mültecileri konu alan ürünlerin sayısının hızla artması bu düşünceleri destekler niteliktedir.

5. ÖNERİLER

1) Göç ve göçmenlik konularında verilen eserlerde çocuklara karşı yazar ve diğer karakterlerin kullandıkları dilin iğneleyici, aşağılayıcı veya sözselsel-fiziksel şiddet içerir bir şekilde kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Bu ifadelerin yerine göçmenlerin zeki, çalışkan ve dürüst yönlerine vurgu yapılması gerekir.

2) Kitaplarda göçmen çocukların göç etmeden önce mutlu bir ailesinin olduğu, iyi bir yaşam sürdürdüğü, kitabı okuyan çocuklar gibi okula gidip geldiği, parkta oyun oynadığı vb. bahsedilmelidir. Bu durum kitabı okuyan çocukların bir zamanlar göçmenlerin de kendileri gibi bir hayatı olduğunu fark etmelerini sağlayabilir. Böylece göçmenlerin başından geçen olayların ileride kendisi ve ailesinin de başına gelebileceğini düşünerek duygudaşlık geliştirmesi ve göçmenlerin halinden anlaması sağlanabilir.

3) Göçmenlerin göç nedenleri, göç sürecinde veya göç ettikleri yerlerde karşılaştıkları sorunlara kitap içeriğinde genişçe yer verilmelidir. Böylece okuyucuların göçmenlerin acılarını, sevinçlerini, umutlarını, kayıplarını hissetmeleri sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ak, S. (2016). *Horoz Adam ve Korsan*, İstanbul: Can Sanat.
- Altunbay, M. ve Çakır E. (2018). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu ("Uçurtma Avcısı" ve "Kuş Olsam Evime Uçsam" Adlı Eserler Örnekleme). *Sakarya University Journal of Education*, 8(2), 96-110.
- Bahar, H.H. ve Yılmaz, O. (2018). Ahıska, Göç ve Eğitim. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 240-257.
- Bardakçioğlu, P. (2016). *Pisa 2012 Matematik Sorularının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Başkurt, İ. (2009). Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2009-2), 81-94.
- Bilbaşar, K. (2016). *Yonca Kız*, İstanbul: Can Sanat.
- Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü. (2016). 2015 Küresel Eğilimler Raporu Basın Bildirisi. [[http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/02/2015_k%C3%BCresel_e%C4%9Ffilimler_raporu_bas%C4%B1n_bildirisi_-_tr\(1\).pdf](http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/02/2015_k%C3%BCresel_e%C4%9Ffilimler_raporu_bas%C4%B1n_bildirisi_-_tr(1).pdf), Erişim tarihi: 04.09.2017.]
- Bulut, S. (2018). Çocuk Edebiyatına Sığınanlar: Zorunlu Göç Öyküleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 383-410.
- Boyce, F.C. (2016). *Benim Adım Hiçkimse*, (Çev.) Arif Cem Ünver, İzmir: Tudem.
- Dayıoğlu, G. (2005). *Yurdumu Özledim*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Dayıoğlu, G. (2016). *Ben Büyüyünce*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Gömlüksiz, M., Kilimci, S., Vural, R.A., Demir, Ö., Koçoğlu-Meek, Ç. ve Erdal, E. (2008). Okul Bahçeleri Mercek Altında: Şiddet ve Çocuk Hakları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İlköğretim Online*, 7(2), 273-287.
- Grumberg, J.C. (2016). *Çabuksığınlar*, (Çev.) Simla Ogan, İstanbul: Yapı Kredi.
- Hartling, P. (2016). *Benjamin Anna'yı Seviyor*, (Çev.) Necdet Neydim, İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Huck, C. S., Kiefer, B. Z., Hepler, S., and Hickman, J. (2004). *Children's Literature In The Elementary School*, 8th Edition, NY: McGraw-Hill.
- İçgözü, N. (2016). *Gökten İnen Üç Yıldız*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- İplikçi, M. (2014). *Kömür Karası Çocuk*, İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi. (2015). *Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri*. İstanbul. [<http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>, Erişim tarihi: 16.07.2017.]
- İzgü, M. (2014). *Al Yanaklı Hasan*, Ankara: Bilgi.
- Jobert, Ş.T. (2016). *Kuşların Başka Şarkılar Söylediği Ülke*, İstanbul: Kelime.
- Kaplan, S. (1997). *Güneşin Doğduğu Yer*, İstanbul: Alioğlu.
- Kalkınma Atölyesi (2016). Suriyeli Dom Göçmenler Mevcut Durum Araştırması. Ankara. <http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wp-content/uploads/2016/11/DOM-RAPOR-TR.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Kaştan, Y. (2015). Türkiye'de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216-229.
- Kerpiç, A. (2011). *Etkinlik Tasarım Prensipleri Çerçevesinde 7. Sınıf Matematik Ders Kitabı Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kibaroglu, H. (2014). *Bican'ın Altınları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Korkut, A.K. (1998). *Beni Kimse Anlamıyor*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Kral, G. (2015). *Umut Sokağı Çocukları*, İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Mizuno, M. ve Hemels, V. (2017). *Kayıktaki Çocuk*, (Çev.) Sevdâ Tuba Okçu, İstanbul: TİMAŞ.
- Örs, İ. (2010). *Almanya Öyküsü*, İstanbul: Şimşek.
- Özservet, Y. Ç. ve Sirkeci, İ. (2016). Editörden: Çocuk ve Göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.

- Özkan, Y. ve Çifci, E.G. (2010). Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.
- Öztürk, G. (2016). *Kuş Olsam Evime Uçsam*, İzmir: Tudem.
- Porter, E.H. (2015). *Küçük Kemancı*, (Çev.) Şengül Gülbahçe, İstanbul: Timaş.
- Serşar, M.R. (2015). *Küçük Göçmen*, (Çev.) Pelin Seval Çağlayan, İstanbul: Demavend.
- Sezer, Ç.(2015). *Juju Beni Unutma*, Ankara: Bilgi.
- Taş, Y., Küçükkoğlu, M. ve Özcan, S., (2016). Türkiye’de Bulunan Suriyeli Göçmenlerin Barınma ve İstihdam Sorunları. *I. Uluslararası Gerçek ve Umut Arasında Suriyeli Mülteciler Sorunu Sempozyumu* Bildiriler Kitabı içinde.
[https://www.researchgate.net/publication/326978382_Turkiye'de_Bulunan_Suriyeli_Gocmenlerin_Barinma_ve_Istihdam_Sorunlari Erişim tarihi: 10.10.2019.]
- Temple, C. A., Martinez, M., Yokota, J. and Naylor, A. (2006). *Children's Books In Children's Hands: An Introduction To Their Literature*, 3rd Edition, Boston: Allyn & Bacon.
- Tomeka, S.B. (1999). *A Content Analysis Of The Contemporary Portrayal Of African Americans In Children's Picture Books*, Unpublished Master's Thesis, University of North Carolina, School of Information and Library Science, Chapel Hill, N.C.
- Tuğcu, K. (2010). *Göçmen Kızı*, İstanbul: Ünlü.
- Yakar, M.Y. (2016). Türk Çocuk Edebiyatında Göç Olgusu. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 339-353.
- Yeniçeri, Y. (2016). 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Göç Olgusu. *III. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı İçinde* (s. 173-179), İstanbul: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, K. (2010). Raising The Quality In Qualitative Research. *İlköğretim Online*, 9(1), 79-92.
- Yolasıgımaoğlu, H. (2016). Göç ve Göçün Beraberinde Getirdiği Sıkıntılar Karşısında Bir Çocuk: Kömür Karası Çocuk. *III. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı İçinde* (s. 55-62), İstanbul: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği.
- Yürek, H. (2016). Koca Ren Adlı Romanda Almanya’ya Göçün Genç İnsan Üzerindeki Etkisine Dair Bir İnceleme. *III. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu bildirileri* (s. 67-74), İstanbul: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği
- Ziyalan, N. (2015). *Attım Kapağı Yurtdışına*, İstanbul: Günışığı Kitaplığı.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, children's books written about children and whose main theme was migration or immigration were evaluated by using descriptive analysis method. These children books were also examined in terms of language, time and properties of space. In this study, it was examined whether the language used had negative expressions against children, whether there was a language difference between immigrant children and other children, whether there were expressions containing discrimination (religion, race, etc.) and the place-time relation in which the event took place in the books. After that, in accordance with the findings, it is aimed to reflect the problems of immigrant children and to provide solutions to educators, writers or parents about these works by approaching the problems of immigrant children through children's literature works written for them.

Methodology

In this study conducted in the field of children's literature, the data were collected through qualitative research methods through document analysis. Then, the obtained data were analyzed with descriptive analysis technique.

In order to obtain the books used in the study, a period of 6 months was reserved. During this period, teachers, academicians and experts were contacted and information about the criteria (books written between 1970-2017, migration and immigration, children) was asked to inform the researcher.

Opinions from experts and teachers in the field by the researcher received and during 6-month period all the second-hand booksellers and bookstores examined that can be accessed from Turkey via the internet (as required by phone interviews), books by giving orders in case of occurrence to the appropriate books criteria are provided. In addition, face-to-face meetings were provided with libraries, bookstores and bookshops that can be reached within the province of Ankara. The studies on children's books and the sites with abstracts were examined and the books obtained from these data were recorded.

An analysis form was developed in order to prevent data loss and to obtain the systematic and regular data in the analysis of the books reached. Then, all books were analyzed and data were collected using the analysis form. The collected data were analyzed by descriptive analysis technique.

The analysis form was taken from Tomeka S. Berry's Master's Thesis, A Content Analysis of the Contemporary Portrait of African Americans in Children's Picture Books. Later, it was developed with the information obtained from Children's Books in Children's Hands and Children's Literature in the Elementary School. As a final step, the form was finalized by taking the opinions of 4 academicians who are experts in the field.

Findings (Results)

As a result of the study, it was seen that the language used against the immigrants had some negative (offensive, insulting) expressions in 48% of the books. In addition, 87% of the books examined showed that migrants were either homeless or had to live in ruined, dirty, dim, dark or moist buildings for a short or long time.

The internal migration in Turkey has been studied in the six of these books. In one of them internal migration in Iran; two of them migration from Turkey to Germany, four of them from Syria to Turkey, one of them from Turkey to Belgium, one of them from Turkey to Australia, one of them from Mongolia to the UK, one of them from Poland to Germany, one of them from Georgia to Turkey, one of them from Africa to Turkey, one of them from Turkey to France has been stated. In an another book, both internal migration in Turkey and migration from Turkey to Germany are mentioned. In two books, no information about the place could be reached. Approximately 35% of the children's books examined deal with either immigration to Germany or migration from Syria. This can be seen as the most important indicator that children's books are not indifferent to environmental and social conditions.

Conclusion and Discussion

The vast majority of books investigated were about migration to Turkey from Syria or the major cause and problems of immigration from Turkey to Germany. It is thought that the main reasons of this situation were that many of the books were written by Turkish authors, the subject of books was about the largest migration from Turkey to Germany in the 1960s in the history of the Republic of Turkey and processing of migration to Turkey because of Syrian civil war starting 2010. The high number of works written about the migration movements to Germany in the 1960s and 70s and the rapid increase in the number of products on Syrian refugees in recent years support this idea.

It will also be understood from the books that immigrant children experience short- or long-term incompatibilities with children in the places they migrate, causing them to deteriorate school success, acceptance of the social environment and friendship relationships, and to reduce their self-esteem. Since the immigrant child cannot speak the language, he cannot agree with the people in his community. The language problem is also an obstacle to school success.

VADESİ GEÇEN TİCARİ ALACAKLARIN NET KÂRA ETKİSİNİN İNCELENMESİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

Araştırma Makalesi / Research Article

Dayı, F. (2019). Vadesi Geçen Ticari Alacakların Net Kâra Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 467-486.

Geliş Tarihi: 07.08.2019.
Kabul Tarihi: 26.12.2019
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Faruk DAYI
Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
fdayi@kastamonu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-0903-1500

ÖZ

Ticari alacakların vadesinde tahsil edilmemesi net kârı azaltmaktadır. Vadesinde tahsil edilemeyen ticari alacaklar için karşılık ayrılmakta; idari ve adli takipler sonucunda tahsil edilemediğinde ise gider olarak kayıtlı edilmektedir. Vadesi geçen ticari alacakların tahsil kabiliyetinin artmasıyla dönem net kârı artmaktadır. Çalışmanın amacı vadesi geçen ticari alacakların net kâr etkisini incelemektir. Borsa İstanbul'da işlem gören sınai şirketlerinde uygulama yapılmıştır. Şirketlerin 2010-2017 dönemine ait konsolide finansal tabloları ile finansal tabloların dipnotları çalışmanın veri setini oluşturmaktadır. Vadesi geçen ticari alacakların tutarlarının tespit edilebilmesi için şirketlerin konsolide finansal tablolarının dipnotları incelenerek vadesi geçen ticari alacaklar her yıl için ayrı ayrı bulunmuştur. Net kâr marjı, şüpheli ticari alacaklar, ticari alacakların tutarı, nakit vb. varlıkların hasıllata oranı ve vadesi geçen ticari alacaklar (vadelerine göre Yaş 1, Yaş 2 ve Yaş 3) değişkenleri ile model kurulmuştur. Panel veri en küçük kareler yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır. Vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçen ticari alacakların net kâr marjını pozitif yönde; vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen ticari alacakların ise net kâr marjını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari Alacaklar, Alacakların Yaşlandırılması, Net Kâr, Panel Veri.

RESEARCH OF NET PROFIT EFFECT OF OVERDUE TRADE RECEIVABLES: AN APPLICATION ON ISTANBUL STOCK EXCHANGE

ABSTRACT

Non-collection of trade receivables at maturity reduces net profit. Reserve accounts is made for uncollectible trade receivables; When it is not collected, it is written as expense in accountant. As the ability to collect overdue trade receivables (outstanding debts) increases, net profit for company increases. Aim of this study, the effect of overdue trade receivables on net profit is examined. The purpose of this study is to examine the effect of overdue trade receivables on net profit. Financial statements and footnote datas of companies traded on Borsa Istanbul for the period 2010-2017 are used. Net profit margin, doubtful trade receivables, total amount of trade receivables, cash to revenues ratio and overdue trade receivables are classified as Age 1, Age 2 and Age 3 have used in implementation. Panel data least squares method is used in the application. Receivables over 1 to 30 days due has a positive effect on net profit margin. It is determined that receivables overdue 1 to 3 months have a negative effect on net profit margin.

Keywords: Trade Receivables, Aging of Receivables, Net Profit, Panel Data.

1. GİRİŞ

İşletmeler, ortakları tarafından çeşitli amaçlara ulaşmak için kurulmaktadır. Ortakların refah seviyesini veya firmanın bugünkü değerini maksimum kılmak, finansal yönetim açısından işletmenin en önemli amacı olarak ifade edilebilir. Alacak yönetimi açısından firmanın amacı ise alacakların işletmenin bugünkü değerine katkısını maksimum kılacak şekilde yönetilmesidir (Ercan ve Ban, 2008: 294).

İşletmelerin satışları içindeki kredili satışların payının artması, bununla birlikte kredili satışlardan doğan alacakların tahsil edilmesinde güçlük çekilmesi, işletmelerin finansal sıkıntılarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Vadesinde tahsil edilemeyen alacaklar, vadesi gelen fatura, vergi veya sosyal güvenlik gibi çeşitli ödemelerinin aksamasına da neden olabilmektedir. Alacağını tahsil edemeyen işletmelerin yeterli düzeyde nakit varlıkları yoksa borçlarını zamanında ödeyememektedir. Alacakların tahsilatında yaşanan problemler gelecekte stok temini için gerekli nakit vb. varlıkların yeterli olmamasına neden olabilmektedir. Stok temin edemeyen işletmeler satacak ürünün olmadığı için yok satış yaparak müşterilerini kaybetme ihtimaliyle karşılaşabilir. Alacakların vadesinde tahsil edilememesi, nakit girişlerini aksattığı için nakit çıkışlarında da sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı alacakların etkin yönetilmesi işletmelerin varlıklarını sürdürmelerinde ve büyümelerinde önem arz etmektedir.

Alacaklar kredili satışların hacminden ve alacakların tahsil süresinden etkilenmektedir (Ercan ve Ban, 2008: 294). Kredili satışlarda müşteriye tanınan vadenin maliyeti analiz edilerek, işletmenin kredili satış politikası belirlenmelidir. Alacaklara yapılacak optimum yatırım tutarı çeşitli yöntemlerle tespit edilebilir. Alacakların tutarının ve vadesinin uzatılması ise firmanın nakit problemi yaşamasına neden olabilir (Demireli, 2004: 1). Alacaklara bağlanan sermayenin marjinal maliyeti, marjinal gelirinden yüksek olması durumunda, alacakların tahsil edilmesinden reel kazanç olmayacağı gibi alacakları finanse etmek veya ihtiyaç duyulan nakdi temin etmek için kullanılan kredinin maliyetine de katlanmış olmaktadır. Bunun sonucunda satışlardan elde edilen getiri azalmakta, bazen de kötü alacakların tutarının armasıyla zarar edilebilmektedir.

Alacakların tahsil edilmeme riski şirketlerin net kârını azaltmaktadır. Kredili satış politikaları arttıkça ticari alacaklar hesabı da artmaktadır. Vadesi gelen ticari alacaklar tahsil edildiğinde alacaklar nakde dönüşmekte ve satış döngüsü tekrar başlamaktadır. Alacaklar tahsil edilmediğinde ise gider olarak muhasebeleştirilmekte; şirketlerin varlıkları azalmaktadır. Bu nedenle şirketler için önemli bir varlık unsuru olan ticari alacakların vadesinde tahsil edilmesi şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve likiditenin devamlılığı için önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı vadesi geçen ticari alacakların net kâr üzerindeki etkisini incelemektir. Vadesi geçen ticari alacakların tahsilat gücünün azalması, kötü alacakların tutarını artırmaktadır. Kötü alacakların tahsil edilememesi, satışlardan elde edilen getiriyi düşürmektedir. Likidite problemi yaşayan işletmeler için alacakların tahsilatı likiditenin sürdürülebilirliği açısından etkin bir alacak yönetimi gerektirmektedir. Dolayısıyla alacakların tahsilatının likidite ve kârı doğrudan etkilemektedir. Çalışma Borsa İstanbul'da işlem gören sınıai şirketler üzerine yapılmıştır. Analizde 63 şirketin 2010-2017 dönemine ait mali tablo verileri kullanılmıştır. Vadesi geçen alacakların yaş çizelgesinin oluşturabilmesi için bağımsız denetimden geçmiş konsolide finansal tabloların dipnotları incelenmiştir. Vadesi geçen ticari alacakların vadelerine göre yaşlandırılmasının net kâr ile ilişkisinin incelenmesinin literatüre önemli katkı sağlaması beklenmektedir.

2. ALACAKLARIN YÖNETİMİ

İşletmeler mal veya hizmetleri peşin ve/veya kredili satmaktadır. Peşin satışlardan elde edilen nakit, kasa veya bankalar hesabında izlenmektedir. İşletmeler ağırlıklı olarak kredili satış yaptıkları için peşin satışlarının toplam satışları içindeki payı oldukça düşüktür. Müşteriler vadeli alımı daha çok tercih etmektedir. Satışlarını artırmak isteyen işletmeler daha çok vadeli satış yapma eğilimindedir (Ceylan ve Korkmaz, 2018: 285). Ticari alacaklar hesabının tutarı, satış politikasıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Peşin satışların azalmasıyla yâda kredili satışların artmasıyla ticari alacaklar hesabında artış görülebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı işletmelerin satış politikalarında ticari alacakların yönetiminin önemli bir yeri vardır.

Ticari alacaklar, işletmenin esas faaliyetlerinden elde edilen alacaklardır (Aksoy ve Yalçın, 2013: 264). Ticari alacaklar hesabı alıcılar, alacak senetleri, alacak senetleri reeskontu, verilen depozito ve teminatlar, şüpheli ticari alacaklar ve şüpheli ticari alacaklar karşılığı hesaplarından oluşmaktadır (Aksoy ve Yalçın, 2008: 234; Çabuk ve Lazol, 2016: 22). Ticari alacaklar vadesi bir yılın altında olduğunda dönen varlıklarda izlenmektedir. Vadesi bir yılın üstünde olması durumunda ise duran varlıklarda muhasebeleştirilmektedir.

Kredili satışlar karşılığında herhangi bir senet alınmadığında, satışlardan doğan ticari alacaklar doğrudan alıcılar hesabında muhasebeleştirilmekte; ticari alacakların tahsiliyle ilgili riske de katlanılmış olmaktadır. Satışların senetli yapılması durumunda, vadesi geldiğinde senet tahsil edilebilmektedir. Senetli satışlar satıcıya güven verse de, senetlerin tahsil edilememesi olasılığı da her zaman vardır. İşletmeler, senetleri tahsil etmek için yasal takip başlatmakta ve belirli bir süre beklemek durumunda kalmaktadır. Bu durumda alacaklar, tahsil edilmeme riskine karşılık şüpheli ticari alacaklar hesabına aktarılmaktadır. Eğer kanuni takipteki alacakları tahsil etme olasılığı düşük veya hiç kalmamış ise alacaklar için karşılık ayrılmaktadır.

Kredili satışlarda işletmeler için vade önemli olup satıcı işletmeler vadenin kısa, müşteriler ise vadenin uzun olmasını tercih ederler. Alacakların vadesinin uzatılmasının müşteriler ve satıcı işletmeler için avantaj ve dezavantajları olup bunlar aşağıda verilmiştir (Zetocha vd., 1984: 2):

- Alacakların vadesi arttıkça, işletmenin satışları da artmaktadır.
- Alacaklar etkin yönetildiğinde faaliyet gelirleri ve kâr artmaktadır.
- Müşterilere esnek ödeme planının sunulması, rekabet düzeyini artırmaktadır.
- Kredili satışların, vade farkı olmasından dolayı peşin satışlardan daha fazla getirisi vardır.
- Kredili satışları artırmak için daha çok sermaye gerekebilir.
- Ödünç alınan paranın faiz giderleri, kredili satışların maliyetinden daha yüksek olabilir.
- Kredili satışlar arttıkça işletmelerin kötü alacakları artabilir.
- Kredili satışlar arttıkça alacakların tahsil edilme olasılığı düşebilir.
- Kötü alacakların tahsil edilmemesi kârı azaltabilir.

İşletmeler alacaklarının vadesini tespit ederken, müşterilerin alım güçlerinin yanında sektördeki rekabet koşullarını da dikkate alması gerekmektedir. Peşin satışların toplam satışlar içindeki payının artırılması için iskontolar uygulanabilir. Likidite sorunu yaşayan müşterileri kaybetmemek için kredili satışlarında vade uzatmak mümkündür. Vadenin uzatılması, alacaklara bağlanan fonların maliyetinin artmasına neden olabilmektedir. Kredili satışlarda vade uzatıldığında, işletmeler alternatif fırsat kazancını kaybetmektedir.

Alacak yönetiminde alacakların kontrolünün sağlanabilmesi için alacakların tutarını etkileyen faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Alacakların tutarını etkileyen faktörler aşağıda verilmiştir (Usta, 2014: 181):

- Satış hacmi,
- Müşterilerin borç ödeme süresi,
- İşletmenin kredili satış politikası,
- Ürünün niteliği ve
- Konjonktürel durum.

Ürünün niteliği ve sektördeki rekabet koşulları kredili satışların tutarını etkileyen faktörlerdendir. Kredili satışlarda müşterilerin karakterine, kapasitesine, sermaye durumuna, verdiği güvenceye ve ekonominin veya endüstrinin içinde bulunduğu koşullara bakılmalı; bütün etkenler incelenerek kredili satış politikaları belirlenmelidir (Akgüç, 1998: 265). Günümüzde gelişmiş finansal piyasalarda çeşitli finansal araçlardan yararlanılarak satış politikaları geliştirilebilmektedir. Karşılıksız çekler, cari hesapların açık kalması veya protestolu senetlerin tahsil edilemeyeşine karşı sigorta yapılabilmektedir (Eke, 2013: 113).

Alacakların tutarının artması, fonlama maliyetini artıracığından, satışlar ile alacaklar arasındaki ilişki kârlılık boyutu dikkate alınarak incelenmelidir (Ceylan ve Korkmaz, 2008: 309). İşletmeler alacaklarının ne kadar olması gerektiğine, rakiplerinin kredili satış koşullarını, ekonomik koşulları ve mevcut likidite durumunu inceleyerek karar vermelidir. Kredili satışlar sonucunda

ihtiyaç duyulan fon daha yüksek maliyet ile temin ediliyorsa, kredili satış politikası rasyonel olmayabilir. Bu durumda şirketin finansal durumu göz önüne alınarak şirketin değerini maksimum kılacak kredili satış politikasının belirlenmesi tavsiye edilmektedir.

3. ALACAKLARIN KONTROLÜ: ALACAK DEVİR HIZI VE ALACAKLARIN YAŞ ÇİZELGESİ

Satışların artmasıyla birlikte kredili satışların tutarı da arttığından ticari alacaklar hesabı yüksek tutarlara ulaşmaktadır. Bu nedenle alacakların yüksek tutarlarda oluşu, bazı alacakların tahsil edilememesine neden olacağından, alacakların sürekli kontrol altında tutulması gerekmektedir. Alacaklar içinde şüpheli hale gelen alacakların payı arttıkça alacakların nominal tutarı da düşmektedir. Ticari alacakların hasılatı oranı ile şüpheli ticari alacakların ticari alacaklara oranı, alacakların kontrolünde ve alacakların yönetiminde kullanılan önemli göstergelerdir. Şüpheli ticari alacaklar/hasılat oranı ile şüpheli ticari alacaklar/ticari alacaklar oranı 2010-2017 döneminde her şirket için her yıl ayrı ayrı hesaplanmış 63 şirketin her yıl ortalaması alınarak yıllara ait ortalama değerler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Ticari Alacaklarla İlgili Oranlar (%)

Yıllar	Ticari Alacaklar/Hasılat	Şüpheli Ticari Alacaklar/ Ticari Alacaklar
2010	22,61	9,99
2011	22,90	12,56
2012	22,59	9,51
2013	25,81	10,03
2014	22,68	9,57
2015	24,86	9,30
2016	25,01	8,75
2017	26,61	7,49
Ortalama	24,13	9,65

Ticari Alacaklar/Hasılat oranı 2010 yılında %22,61 iken, düzenli olarak artış göstermiş ve 2017 yılında %26,61’e yükselmiştir. Uygulama kapsamındaki şirketlerin kredili satışlarının 8 yıllık dönemde %17,69 oranında arttığı görülmektedir. Ticari alacaklar içindeki şüpheli ticari alacakların oranı 2010 yılında %9,99 iken, 2017 yılında %7,49’a düşmüştür. Şirketlerin satışları artarken, aynı dönemde şüpheli ticari alacakların, ticari alacaklar içindeki payı düşmüştür.

İşletmeler tutarları yükselen alacaklarını sürekli kontrol etmelidir. Kredili satışlardan elde edilen alacaklar vaktinde tahsil edildiğinde işletmenin likiditesi artmaktadır. Alacaklarını tahsil edemeyen bir işletmenin kredili mal satışı, alacakları içindeki kötü alacakların payını artırabilmektedir. İşletmeler kredili satışları takip ederek alacakların zamanında tahsil edilebilmesi için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Günümüz işletmelerinde ticari alacakların, dönen varlıklar ve toplam aktif içindeki payının yüksek oluşu, alacakların kontrolünü gerektirmektedir. Alacak devir hızı ve alacakların ortalama tahsil süresi oranları alacakların kontrolünde ve izlenmesinde sıkça kullanılan oranlardır. Kredili satışların, net satışlara (veya satışların maliyetine) bölünmesiyle alacak devir hızı oranı; alacak devir hızının 360 (veya 365) güne bölünmesiyle de alacakların ortalama tahsil süresi hesaplanmaktadır. Alacakların ortalama tahsil süresinin kısa olması, alacakların tahsilinde etkin bir politika izlendiğini düşündürmektedir. Ancak alacakların devir hızının yüksek oluşu alacakların hepsinin tahsil edildiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca işletmelerin faaliyet alanına ve satılan ürünlerin nitelikleri de alacakların tutarlarını etkilemektedir.

Alacakların tahsil kabiliyetinin yüksek oluşu kötü alacaklardan kaynaklanan maliyetlerin düşmesinde etkili olabilmektedir. Çünkü alacakların tahsilatında yaşanan gecikmeler, alacakların şüpheli ticari alacak olarak muhasebeleştirilmesi, açılan davalar veya idari takipler ve paranın satın

alma gücü alacakların reel değerinin düşmesine neden olabilmektedir. Alacakların zamanında tahsil edilmemesi, alacaklardan gelecek olan nakdin fırsat maliyeti de işletmeler için bir kayıp olmaktadır. İşletmeler alacaklarını tahsil edemediği gibi alacakların tahsili için yaptıkları masraflara da katlanmak durumundadır. Bu nedenlerden dolayı alacakların takibi işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için oldukça önemlidir.

Akgüç (1998), İstanbul Sanayi Odasına kayıtlı 3476 şirketin toplam alacaklarının toplam aktif içindeki payını gösteren oranın 1989 yılında %31,3 ve 1990 yılında da %31,2 olduğunu; alacakların dönen varlıklara oranının ise aynı yıllarda sırasıyla %47,4 ve %48,2 olduğunu ifade etmiştir (Akgüç, 1998: 259). Bulgular alacakların toplam aktif ve dönen varlıklar içindeki payının yüksek olduğunu göstermektedir. Kredili satış yapan işletmeler alacaklarının finansmanı için kaynak ayırması gerektiğinden, özkaynakları güçlü olan işletmelerin daha fazla kredili satış yapabildiği gibi özkaynaklarla finanse ettiği için kaynak maliyeti de yoktur (Çakır, 2000: 29-30). Uygulama kapsamındaki şirketlerin alacaklarının özkaynaklarla karşılanma oranı 2010 yılında %32 iken, %72 ile en yüksek değere 2016 yılında ulaşmış ve 2017 yılında %70'e düşmüştür. Alacakların, özkaynaklardan daha fazla artması oranın yüksek çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca şirketlerin dönem zararlarının artmasıyla özkaynaklarının tutarı düşebilmektedir. Bunun yanında birçok işletmenin borçlanma eğilimlerinin fazla olduğu görülmektedir. Özkaynaklar hesabında ödenmiş sermayelerinin geçmiş yıllara ait verilerden oluşu özkaynaklarının daha düşük değerlerde olmasına neden olabilmektedir.

Alacak devir hızı, ticari alacakların kredili net satışlara bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Ancak kredili net satışlar bilançoda olmadığından hasılat (net satışlar) tutarı kullanılarak oran hesaplanmıştır (Karapınar ve Zaif, 2018: 263). Alacakların ortalama tahsil süresi ise alacak devir hızının, 365 güne bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Uygulama kapsamındaki şirketlerin alacak devir hızı oranları ve alacaklarının ortalama tahsil süreleri her yıl için hesaplanmış, elde edilen değerler için her yıl ortalamalar alınarak Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Şirketlerin Alacak Devir Hızı ve Alacakların Ortalama Tahsil Süresi

Yıllar	Alacak Devir Hızı	Alacakların Ortalama Tahsil Süresi (Gün)
2010	7,06	52
2011	6,50	56
2012	5,94	61
2013	5,69	64
2014	8,94	41
2015	5,59	65
2016	5,31	69
2017	5,10	72
Ortalama	6,27	60

Alacak devir hızı, alacakların yıl içerisinde kaç kez tahsil edildiğini göstermektedir. Oran, 2010 yılında 7,06 iken, 2014 yılında 8,94'e yükselmiş ve 2017 yılında 5,10'a düşmüştür. Alacakların ortalama tahsil süresi 2010 yılında 52 günken, 2014 yılında 41 güne düşmüş ve 2017 yılında 72 güne yükselmiştir. Kredili satışların hasılat içindeki payı (Tablo 1'e bakınız) 2010 yılında %22,61, 2014 yılında %22,68 ve 2017 yılında %26,61'dir. Veriler birlikte değerlendirildiğinde alacakların hasılat içindeki payının artmasıyla alacak devir hızının düştüğü dolayısıyla alacakların tahsil süresinin yükseldiği görülmektedir. Kredili satışların artması sonucunda alacakların tahsil süresinin yükselmesi olabileceği düşünülmektedir.

Alacakların kontrolünde kullanılan diğer bir yöntem ise alacakların yaş çizelgesi tablosudur. Alacakların tahsili için işletmelerin nasıl bir tahsilat politikası sergileyeceğini göstermektedir (Okka, 2009: 669). İşletmeler kredili satışlarını vade sürelerine göre ayırarak, vadelerine göre sınıflandırıldığı hesaplarda bulunan alacak sayısının toplamı ile alacakların toplam tutarları tabloya yazılarak, toplam alacakların içindeki payı hesaplanmaktadır. Böylece işletmeler alacaklarının hem tutar hem de hesap sayısı olarak vadelerine göre dağılımını görebilmektedir. Ancak alacakların tahsil edilip edilemediği görmek için vadesi geçen alacakların tekrar tabloda güncellenmesi gerekmektedir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları gereği vadesi geçmiş alacaklar yaşlandırılarak dipnotlarda verilmektedir. İşletmeler alacakların toplam tutarını ve vadesinin geçtiği süreye göre izleyebilmektedir. Uygulama kapsamındaki şirketlerin alacaklarının yaşlandırılmasıyla elde edilen verilerin ortalamaları alınarak Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Vadesi Geçmiş Alacakların Yaş Çizelgesi (%)

Yıllar	Yaş 1 (1-30 Gün)	Yaş 2 (1-3 Ay)	Yaş 3 (3-12 Ay)
2010	7,31	3,32	1,96
2011	7,21	3,96	1,86
2012	7,36	5,61	2,91
2013	8,24	4,66	2,92
2014	7,67	4,05	3,44
2015	6,45	5,34	2,66
2016	7,49	4,78	6,67
2017	6,13	2,94	2,03
Ortalama	7,23	4,33	3,05

Vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmiş alacakların toplam alacaklar içindeki payını gösteren Yaş 1 oranı 2010 yılında %7,31’ken, 2013 yılında %8,24’e yükselmiş ve 2017 yılında ise %7,49’a düşmüştür. Vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçmiş alacakların toplam alacaklar içindeki payını gösteren Yaş 2 oranı 2010 yılında %3,32’ken, 2012 yılında bu oran %5,61’e yükselmiş ve 2017 yılında ise %2,94 olmuştur. Vadesi üzerinden 3 ila 12 ay geçmiş alacakların toplam alacaklara oranını gösteren Yaş 3 oranı 2010 yılında %1,96 iken, 2016 yılında %6,67’e yükselmiş ve 2017 yılında ise %2,03’e düşmüştür. Alacakların 8 yıllık dönem ortalaması incelendiğinde, Yaş 1 oranı %7,23, Yaş 2 oranı % 4,33 ve Yaş 3 oranı % 3,05’dir. Uygulama kapsamındaki 63 şirketin verilerinden hesaplanarak elde edilen oranlar incelendiğinde, şirketlerin 8 yıllık dönemde vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmiş alacaklarının toplam alacaklar içindeki payının %7,23 olduğu görülmektedir. Vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen alacakların oranı, vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçen alacakların oranından daha düşüktür. Aynı şekilde vadesi üzerinden 3 ile 12 ay geçen alacakların, vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen alacakların oranından daha düşüktür. Dolayısıyla vadesi geçen alacakların tahsilatı arttıkça oranın alacaklar içindeki payının da düştüğünü gösterse de, vadesi üzerinden 1 yıl geçen alacakların verisi veya tahsilatı ile bir bilgi olmadığından şirketlerle ilgili kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Alacakları yaşlandırma periyodu uzadıkça vadesi geçmiş ticari alacakların tutarlarının azaldığı görülmektedir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Alacakların tahsil edilememesiyle ilgili literatürde yapılmış çalışma sayısı kısıtlıdır. Bu kısımda alacakların tahsiliyle ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmektedir.

Trueblood ve Cyert (1954), alacakların yaşlandırılmasıyla ilgili literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Alacakların yaşlandırılmasının kredi politikalarının değerlendirilmesinde yardımcı olduğunu ve alacakların takibini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Alacakların tahsili için etkin bir kontrol mekanizmasını kurulması gerektiği, alacakların yaşlandırılması tablosu vadesi geçen alacakların takibi için kullanıldığı ifade edilmektedir. Müşterilerden tahsil edilemeyen alacakların vadesi üzerinden geçen süreye göre yaş tablosunda takip edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yüksek tutarlı satışlarda alacakların vadesi uzun olduğundan alacakların yaşlandırılması tablosunda vade aralıkları uzun dönemleri kapsadığı; perakende satış yapılan müşterilerin vade ve satış tutarları düşük olduğundan tabloda gösterilmelerinin gerekli olmadığı ifade edilmektedir.

Cramer (1972), kötü alacakların operasyonel geliri azalttığını ifade etmektedir. İşletmelerin kötü alacakları tahsil etmeleri için takip etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Genellikle işletmelerin finansal durumlarının kötüye gitmesinden dolayı kötü alacakların sayısının arttığı vurgulanmaktadır. Ekonomik veya finansal krizlerin işletmelerin likiditesini negatif yönde etkileyebileceği belirtilmektedir. Kötü alacaklar operasyonel gelirleri azaltmadan, özkaynaklarla finanse edilerek, muhtemel giderin ortaklar tarafından finanse edilebileceği ifade edilmektedir.

Lewellen ve Edmister (1973), kredili satışlar sonucunda alacakların geç tahsil edilmesinin şirketler için önemli bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Alacakların yaşlandırılarak toplam alacaklar içindeki payının vadesi geldikçe azaltılması için önleyici bir kontrol mekanizmasının kurulması gerektiği belirtilmektedir. Proforma bilanço ile gelecek yıllarda kredili satışların ne kadar olacağı tahmin edilebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca istatistiksel analizler ile tahsil edilemeyen alacaklar için karşılaşılabilecek muhtemel kayıplar önceden tahmin edilerek gerekli önlemlerin alınabileceği vurgulanmaktadır.

Cotter (1973), dönem sonundaki mali tablolardan yararlanarak ticari alacakların bir önceki dönem ile karşılaştırılabileceğini ifade etmektedir. Alacaklar sektör ortalaması ve önceki yıllara ait verilerle karşılaştırılarak, istatistiksel olarak farklılık olup olmadığının incelenmesi önerilmektedir. Böylece kredili satışlarda alacakların tutarı kolayca izlenebilmektedir. Vadesi geçen alacakların yaşlandırılmasıyla alacakların takibinin kolaylaşacağı ifade edilmiştir.

Atkins ve Kim (1977), alacaklara yapılan yatırımın sermaye maliyetinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Kredili satışların piyasa değerinin, alacaklara bağlanan sermayenin maliyetiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kredili satışların bazılarının kötü alacaklara dönüştüğü tespit edilmiştir. Ortakların refah seviyelerini maksimum kılmak için alacakların etkin yönetilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kim ve Atkins (1978), varlıklarının maksimizasyonu ile alacaklara yapılan yatırım arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Paranın zaman değeri dikkate alındığında kredili satışlardan doğan alacakların nakit akımlarının önemli tutarlara ulaşabileceğinden alacaklara optimum tutarda yatırım yapılması gerektiği ifade edilmektedir. İndirgenmiş nakit akışlarıyla alacakların bugünkü değeri hesaplanmalıdır. Alacak hesaplarına yapılan yatırımların değerlendirilmesinde sermaye bütçeleme yönteminin kullanılması önerilmektedir.

Mian ve Smith (1992), alacak yönetimi politikalarının müşteri seçimini açıklayan hipotezler geliştirerek test etmiştir. Alacak politikasının seçimini etkileyen faktörler tespit edilerek, alacak hesaplarının tahsilini kolaylaştıracak teşvikler üzerine odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır. İşletmenin borç tutarı, büyüklüğü, kredibilitésinin ticari alacaklar açısından önemli olduğu ifade edilmektedir. Tahsil edilemeyen ticari alacaklar için daha esnek finansal ödeme planları hazırlanabileceği belirtilmiştir.

Asselbergh (1999), ticari alacakların şirketler için önemli bir değer olduğunu, tahsilatının yapılamaması durumunda risk oluşturduğunu, alacakların yönetimin önemli olduğunu ve alacakların yönetiminin içselleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Şirketin potansiyel stratejik değerinin, alacak hesapları yönetiminde esneklik ve kontrol ihtiyacı doğurduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, yönetiminin içselleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte ortaya çıkan riskler işletmelerin dışsallaşmasını desteklemektedir. Belçika'da faaliyet gösteren şirketler üzerinde yapılan çalışmanın analiz sonuçlarına göre şirketlerin alacakların toplam değerinin yüksek olması, şirketler

için önemli bir risk unsuru olarak görülmektedir. Bundan dolayı alacak yönetimine gerekli önemin verilmesi ve kredili satışlarda vadenin kısaltılması tavsiye edilmektedir.

Esen (2009) şüpheli ticari alacaklarının artmasının işletmelerin kârını düşürdüğünü ve nakit problemi yaşadıklarını hatta iflas dahi edebilecek duruma geldiklerini ifade ederek, vergi usul kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde şüpheli ticari alacakların muhasebeleştirilmesi ve izlenmesindeki farklılıkları incelemiştir. Finansal tablo kullanıcılarının, işletmelerin finansal tablolarında şüpheli ticari alacakların artmasından endişe duyabilecekleri ifade edilmektedir. İMKB 100 endeksinde yer alan şirketlerin şüpheli ticari alacakları incelenmiştir. Verisi olan 56 şirketin sadece 36 tanesinde objektif delilin olduğu, 5 tanesinde objektif delilin yanında vadesi dolduğu ifade tespit edilmiştir. Şirketlerin bir kısmında şüpheli ticari alacaklar ile ilgili bilgiler dipnotlarda objektif olarak verilmediği ifade edilmiştir.

Benea & Duma (2013), kısa vadeli finansmanın işletmelerin hayatta kalmaları için hayati öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Çünkü işletmeler çoğu zaman faaliyetleri sırasında nakit açıkları ile karşı karşıya kalmaktadır. Alacakların zamanında tahsil edilememesi de şirketler için önemli bir finansman ihtiyacına neden olduğundan, işletmeler finansman ihtiyaçlarını karşılamak için en uygun çözümleri belirlemeleri gerektiği ifade edilmektedir. Finansman ihtiyacı için faktöring, menkul kıymetleştirme ve teminat kullanılarak alacakların finansmanının yapılabileceği ifade edilmektedir. Romen şirketler için en iyi alacak finansman alternatifini değerlendirmek için bir model geliştirilmiştir.

Anna vd. (2015), işletmelerin kredili satış yönetimine önem vermediği, ancak ertelenmiş kredili satışların diğer bir ifadeyle alacakların nakit problemi yaşanmasıyla tahsilatın önem kazandığı ifade edilmiştir. Çünkü şirketlerin satışlarının büyük bir kısmının kredili olarak yapıldığı ifade edilmiştir. Slovakya'daki her on şirketten dördünün alacaklarının gecikmesi veya alacaklarının ödenmemesinden dolayı iflas ettiği belirtilmiştir. Bu nedenle kredili satışlar, ticari alacaklar ve ticari borçlar arasında önemli bir ilişki olduğundan, etkin bir kredili satış politikasının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir. Çünkü etkili bir kredili satış yönetiminin şirketin finansal performansını ve başarısını olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Lyani vd. (2016), alacakların riski yönetiminde, riskin değerlendirilmesi ve yönetilmesi için stratejiler geliştirilmesi gerektiği belirtmiştir. Alacakların tahsil edilmeme belirsizliğinin yönetilmesi için yapısal bir yaklaşımın geliştirilmesi önerilmiştir. Çalışmanın amacı KOBİ'lerde kredi riskinin KOBİ'lerin büyümesi üzerine etkisini değerlendirmek olup Kenya'da faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerine uygulama yapılmıştır. Uygulamada 359 KOBİ'nin 2013-2015 dönemi verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına kredi riski iyi yönetildiğinde KOBİ'lerin büyümesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Şirketlerin kötü ve şüpheli alacaklarını en aza indirmek için kanun koyucuların gerekli önlemleri almaları ve kredi derecelendirme sistemi kurmaları önerilmektedir.

Wanyoike (2017), ticari alacakların şirketlerin finansal performansına etkisini Kenya'da faaliyet gösteren 50 imalat şirketi üzerinde incelemiştir. Çalışmanın amacı, alacak yönetimi uygulamalarının Kenya'daki imalat şirketlerinin finansal performansı üzerindeki etkisini belirlemektir. Şirketlerden anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Analizde SPSS 22 paket programı kullanılarak regresyon ve ANOVA testleri yapılmış olup veriler çeşitli istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Alacak hesapları, Kenya'daki imalat firmalarının finansal performansının %14,7'sini açıklarken; % 85,3'lük değişim diğer faktörlerle açıklanmaktadır. Alacaklar ile şirketlerin finansal performansları arasında %49 oranında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda üretici şirketlerin yöneticilerinin, alacakların etkin yönetilmesini geliştirmek ve finansal performansı iyileştirmek için iyi bir kredili satış politikasının izlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Xi (2018) şirketlerin güçlü bir alacak yönetimi ile ekonomik ve finansal açıdan kalkınmalarına ve rekabet gücünün artmasına önemli katkılar sağlayacağı ifade edilmektedir. Alacakların vadelerine göre yaşlandırılmasının alacakların tahakkukunu artıracığı belirtilmektedir. Çin borsalarında işlem gören 296 şirketin 2014-2017 dönemine ait verileri kullanılarak, alacakların yaşlandırılmasının finansal risk üzerine etkisi incelenmiştir. Alacakların yaşlandırılmasının şirketlerin finansal risk düzeyini önemli bir şekilde etkilediği ifade edilmiştir.

5. VERİ VE YÖNTEM

Borsa İstanbul'da işlem gören 179 imalat şirketi çalışmanın ana kümesini oluşturmaktadır. Borsaya kote olup çeşitli nedenlerle işlem görmeyen 5 işletme çıkarıldığında ana kütle 174 işletmeden oluşmaktadır. İşletmelerin bazılarının borsaya yeni kayıt olması, bazılarının ise verilerinin eksik olması nedeniyle 49 işletmenin verisi kullanılamamıştır. Böylece ana kütle 125 işletmeden oluşmaktadır. Çalışmanın veri seti 2010-2017 dönemini kapsamaktadır. Veriler hazırlanırken işletmelerin 2010-2017 dönemini konsolide finansal tabloları ve dipnotları her yıl için teker teker incelenmiştir. Birçok işletmede vadesi geçen ticari alacakların yaşlandırılmasıyla ilgili veriler eksik olduğundan verisi tam olan ve bir veya iki yılı eksik olan işletmelerin verilerinden veri seti oluşturulmuştur. Örneğin şirketin 2010 yılına ait konsolide finansal tablosunda vadesi geçmiş ticari alacakların yaşlandırılmasıyla ilgili veri yokken 2011 yılının finansal tablolarının dipnotlarında bu verileri verdiği için 2011 yılından itibaren veriler analizde kullanılmıştır. Uygulamada 63 işletmenin verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Uygulamada verileri kullanılan işletmelerin listesi Ek Tablo 1'de verilmiştir. Çalışma hazırlandığında işletmelerin 2018 yılı konsolide finansal tabloları henüz ilan edilmediğinden ve 2008 yılında yaşanan krizin etkileri 2009 yılında da devam ettiğinden söz edilen yıllar analize dahil edilememiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenler ve Tanımları

Değişkenler	Kod	Değişken Tanımı
Net Kâr Marjı	NKM	Net kârın, hasıllata bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Şüpheli Ticari Alacaklar Oranı	Şüpheli	Şüpheli ticari alacakların, ticari alacaklar toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Alacakların Yaşlandırılması 1	Yaş1	Vadesi üzerinden 1 gün ila 30 gün geçmiş ticari alacakların, ticari alacaklar toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Alacakların Yaşlandırılması 2	Yaş2	Vadesi üzerinden 1 ay ila 3 ay geçmiş ticari alacakların, ticari alacakların toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Alacakların Yaşlandırılması 3	Yaş3	Vadesi üzerinden 3 ay ila 12 ay geçmiş ticari alacakların, ticari alacakların toplam tutarına bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Nakit ve Benzerlerinin Hasıllata Oranı	Nakit	Nakit ve nakit benzerleri varlıkların, toplam hasıllata bölünmesiyle hesaplanmıştır.
Ticari Alacaklar	Ticari	Ticari Alacakların Logaritması

Modelde yer alan değişkenlerin frekans düzeyleri yıllıktır. Veriler bağımsız denetimden geçmiş konsolide finansal tablolardan elde edilmiş ve hesaplanmıştır. Konsolide finansal tablo verileri ise Kamuyu Aydınlatma Platformundan (KAP) temin edilmiştir. Ülkemizde Sermaye Piyasası Kanuna tabi halka açık anonim şirketler Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına göre finansal tablolarını düzenlemektedir. Şirketlerin konsolide finansal tablolarında ticari alacaklar ile ilgili dipnotlarda vadesi geçen ticari alacakları 1 gün ila 30 gün, 1 ay ila 3 ay, 3 ay ila 12 ay, 1 yıl ila 5 yıl ve 5 yıl ve üzeri olmak üzere 5 döneme ayırmıştır. Ticari alacaklarla ilgili dipnotlar incelendiğinde işletmelerin birçoğu ilgili verileri hazırlamadığı tespit edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere vadesi geçen alacakların Yaş 1, Yaş 2, Yaş 3, Yaş 4 ve Yaş 5'den oluşan 5 dönemlik verileri analizde kullanılmış olsaydı, söz konusu verileri eksiksiz olan sadece 10 işletme olduğundan analizde 10 işletmenin verisi kullanılacaktı. Bu nedenle alacakların yaşlandırılmasıyla ilgili Yaş 1, Yaş 2 ve Yaş 3 verileri tam olan 63 işletme analize dâhil edilmiştir. Örneklemin geniş olması analizin başarısını artıracığından ilk üç dönem tercih edilmiştir. Çalışmanın modeli aşağıda verilmiştir:

$$Y_{nkm} = \beta_1 X_{\text{şüpheli}} + \beta_2 X_{\text{yaş1}} + \beta_3 X_{\text{yaş2}} + \beta_4 X_{\text{yaş3}} + \beta_5 X_{\text{nakit}} + \beta_6 X_{\text{ticari}} + u$$

Alacakların geç tahsil edilmesi, net kârı ve kârlılığı etkileyeceğinden bağımlı değişken olarak net kâr marjı kullanılmıştır. Ticari alacakların şüpheli hale gelmesi alacakların tahsil gücünü düşürmektedir. Tahsil edilemeyen alacaklar gider olarak muhasebeleştirildiğinden net kârı azaltmaktadır. Vadesi üzerinden geçmiş ticari alacakların, net kâr marjına etkisini incelemek için Yaş 1, Yaş 2 ve Yaş 3 değişkenleri kullanılmıştır. Satışların nakit yapılmasının net kâr marjına etkisini ölçmek için nakit ve nakit benzerleri varlıkların, hasıllata oranı kullanılmıştır. Hasıllat içindeki nakit oranının artması, kredili satışların azalmasına neden olmaktadır. Böylece ticari alacaklar tutarının düşmesi beklenmektedir. İşletmeler peşin satışlarını artırdıklarında likidite artacağından, vadesi gelen borçlarda kolayca ödenebilmektedir. Alacakların tahsilatının zamanına yapılması, satıcı işletmenin mal alırken nakit iskontosundan yararlanarak daha uygun mal alması imkân vermektedir. Müşterilerin birçoğunun kredili alımı tercih etmesinden dolayı satışlar arttıkça ticari alacaklarda artmaktadır. Bu durumda ticari alacaklar ile net kâr arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemek gerekmektedir. Çünkü artan satışlardan marjinal kâr beklenirken, bazı durumlarda marjinal zararda olabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı ticari alacaklar hesabı modelde yer almaktadır. Ticari alacakların nominal tutarının kullanılması, analizin anlamlılığını olumsuz yönde etkileyebileceğinden logaritması alınarak analizde kullanılmıştır.

Uygulamada 63 işletmenin verilerinin aynı anda analize dâhil edilebileceği bir yöntem gerekmektedir. Birden fazla yatay ve dikey kesit verilerinin kullanılabilmesi için panel veri analizi yapılmaktadır (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 5). Panel veri analiz yönteminde, birden fazla birey, şirket, ülke gibi örneklem birimlerinin analizi aynı anda yapılabilmektedir (Gujurati, 2004: 637). Çalışmanın uygulamasında Stata 15 programı kullanılarak panel veri en küçük kareler yöntemi ile analiz yapılmıştır.

6. BULGULAR

Bu kısımda değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için ilk olarak korelasyon testi yapılmıştır. Korelasyon testinden sonra modeldeki değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir. Çalışmanın uygulamasında panel veri yöntemi kullanılmıştır. Panel veri analizinde sabit veya rassal etkiler yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için Hausman Testi yapılmıştır. Hausman Testi sonucunda rassal etkiler yönteminin kullanılması karar verilmiştir. Panel veri rassal etkiler yöntemi ile analiz yapılmıştır. Modelde otokorelasyon ilişkisi olup olmadığını test etmek için oto korelasyon testi yapılmıştır.

6.1. Korelasyon Testi Sonuçları

Bu kısımda bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi korelasyon testi ile incelenmiştir. Korelasyon testi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Korelasyon Testi Sonuçları

Değişkenler	NKM	Şüpheli	Yaş 1	Yaş 2	Yaş 3	Nakit	Ticari
NKM	1,000						
Şüpheli	-0,400	1,000					
Yaş 1	-0,058	0,144	1,000				
Yaş 2	0,006	0,067	0,464	1,000			
Yaş 3	-0,041	0,018	0,112	0,354	1,000		
Nakit	0,320	-0,097	0,010	0,097	-0,031	1,000	
Ticari	0,345	-0,506	-0,377	-0,287	-0,072	0,123	1,000

Korelasyon testi sonuçları incelendiğinde net kâr marjı ile şüpheli ticari alacaklar, Yaş 1 ve Yaş 3 değişkenleri arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. En yüksek negatif korelasyon

%40 oranında net kâr marjı ile şüpheli ticari alacaklar arasında görülmektedir. Şüpheli ticari alacakların artmasıyla net kâr marjının düştüğü ifade edilebilir. Nakit varlıklar ile net kâr marjı arasında pozitif yönlü %32 oranında korelasyon vardır. Nakit varlıklar ile net kâr marjı arasında doğrudan ilişki kurulamasa da peşin satışlar arttığında, net kâr marjının da artması beklenmektedir. Net kâr marjı ile ticari alacaklar, nakit ve Yaş 2 değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Ticari alacaklar ile şüpheli ticari alacaklar arasında negatif yönde %50 oranında korelasyon vardır. Şüpheli ticari alacaklar azaldığında, ticari alacakların arttığı görülmektedir. Vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçen alacaklar ile vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen alacaklar arasında pozitif yönlü %46 oranında korelasyon vardır. Vadesi üzerinden 30 günden daha az süre geçen alacakların tahsil edilmemesi durumunda, söz konusu alacaklar vadesi 1 ila 3 ay geçen alacaklar sınıfına dâhil edilmektedir. Dolayısıyla vadesi geçen alacakların kısa sürede tahsil edilmesi mümkün olsa da bir kısmının vadesinin uzadığı görülmektedir. Çalışmanın modelinde yer alan değişkenlerin korelasyon testi sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

6.2. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistiki değerler veriler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Çalışmanın modelinde yer alan değişkenlerin veri setlerinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	n	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
NKM	504	0,0598	0,1178	-0,551553	0,3874
Şüpheli	490	0,0921	0,1742	8,16e-06	2,1173
Yaş 1	490	0,0704	0,0638	0,000015	0,4826
Yaş 2	498	0,0397	0,0565	5,78e-06	0,4269
Yaş 3	491	0,0281	0,1278	2,55e-06	2,7294
Nakit	504	0,1169	0,1439	0,000272	1,1541
Ticari	504	8,0804	0,6351	5,616473	9,8141

Modelde yer alan şüpheli, Yaş 1, Yaş 2 ve Yaş 3 değişkenlerinin gözlem sayıları diğer değişkenlerin sayılarından eksiktir. Analizde kullanılan değişkenlerin verileri 490 ila 504 arasında değişmektedir. Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde net kâr marjının -%55 ile %38 arasında değiştiği; işletmelerin ortalama %5,9 net kâr marjı ile çalıştıkları görülmektedir. Net kâr marj aralığının yüksek oluşu şirketlerin kârlılıklarının dağılımında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Şüpheli ticari alacaklar, Yaş 2 ve Yaş 3 değişkenlerinin değişim aralıkları, Yaş 1 değişkenine göre oldukça yüksektir. Şüpheli ticari alacakların, ticari alacaklara oranının ortalaması %9,21'dir. Uygulamadaki işletmelerin ticari alacaklarının %9,21'lik kısmının şüpheli ticari alacaklardan oluştuğunu göstermektedir. Ticari alacaklar değişkeninin logaritması alınarak analizde kullanıldığından değişim aralığı yüksek değildir. Nakit ve nakit benzerlerinin hasıllata oranı on binde 2 ile %115 arasında değişmektedir. Nakit ve benzeri varlıkların hasıllata oranı ortalaması %11,69'dur. Diğer bir ifadeyle işletmelerin mevcut nakit varlıkları, hasıllatlarının (satışlarının) %11,69'unu oluşturmaktadır. İşletmelerin kredi satışlarının ne kadar olduğu konusunda bir bilgi olmasa da, kredili satışların peşin satışlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

6.3. Hausman Testi Sonuçları

Panel veri en küçük kareler analizinde *Sabit Etkiler* veya *Rassal Etkiler* yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için Hausman Testi yapılmaktadır. Hausman testine göre hata terimi ile bağımlı değişkenler arasında korelasyon ilişkisi varsa sabit etkiler; yoksa rassal etkiler yöntemiyle analiz yapılmaktadır (Baum, 2006: 220). Hausman Testinde, sıfır hipotezinde rassal

etkiler yöntemi kabul edilmekte; alternatif hipotezde ise sabit etkiler yöntemi kullanılmaktadır. Hausman testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Hausman Testi Sonuçları

	(b) Sabit Etkiler	(B) Rassal Etkiler	b-B	S.E.
Şüpheli	-0.2418022	-0.2390818	-0.0027204	0.1217920
Yaş 1	0.2139649	0.1978389	0.0161260	0.0147461
Yaş 2	-0.2074957	-0.1709261	-0.0365696	0.0177992
Yaş 3	-0.0268823	-0.0264590	-0.0004233	0.0284440
Nakit	0.1693428	0.1757422	-0.0063994	0.0085726
Ticari	0.0287292	0.0315208	-0.0027916	0.0127087

Prob >chi2 = 0,2725

Hausman testi P değeri $0,2725 > 0,05$ olduğundan sıfır hipotezi kabul edilir. Hausman Testi sonucuna göre panel veri analizinde rassal etkiler yönteminin kullanılması gerektiği tespit edilmiştir.

6.4. Panel Veri Analiz Sonuçları

Çalışmada 63 şirketin 490 gözlem değeri ile panel veri en küçük kareler analizinde rassal etkiler yöntemiyle analiz yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Ayrıca oto korelasyonun varlığını değerlendirmek için otokorelasyon testi yapılmıştır. Uygulama kapsamında zaman serisi 8 yıllık dönemi kapsamı, birim kök testinin yapılması için önemli bir engeldir. Baum (2006) frekans sıklığı az olan panel veri analizlerinde birim kök testinin yapılmasının uygun olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle birim kök testi yapılmadan analiz yapılmıştır.

Tablo 8: Panel Veri Analiz Sonucu

Gözlem sayısı = 490		Wald chi2(6) = 126,75		
Grup sayısı=63		Prob>Chi2=0,0000		
NKM	Katsayı	Standart Hata	z	P>z
Şüpheli	-0,2390818	0,0333370	-7,17	0,000
Yaş 1	0,1978389	0,0678419	2,92	0,004
Yaş 2	-0,1709261	0,0865620	-1,97	0,048
Yaş 3	-0,026459	0,0255941	-1,03	0,301
Nakit	0,1757422	0,0286794	6,13	0,000
Ticari	0,0315208	0,0138948	2,27	0,023
Sürekli	-0,204854	0,1146660	-1,79	0,074

Analizde 63 şirketin verileri kullanılmasına rağmen (istatistiki analizlerde ve tablolarda), bazı şirketlerin zaman serilerinde eksiklikler olduğundan, 63 şirket ve 490 gözlem değeri ile analiz yapılmıştır. P değerinin 0.000 olması modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Otokorelasyon ilişkisinin incelenmesi için Durbin Watson Stat testi ve Baltagi-Wu lbt testi yapılmıştır. Durbin Watson Stat testi sonucu 1,7508; Baltagi-Wu lbt testi sonucu 1,9600 olduğundan analiz sonuçlarına göre otokorelasyon yoktur.

Analiz sonuçları incelendiğinde yalnız “Yaş 3” değişkeninin anlamsız çıktığı görülmektedir. Yaş 3 değişkeni, ticari alacakların vadesi üzerinden 3 ila 12 ay geçmiş alacaklardan oluşmaktadır. Trueblood ve Cyert (1954) vadesi geçen alacakların vadesinin artmasıyla tahsilatında etkinlik sağlamak için alacakların yaşlandırılmasının yararlı olacağını, önceden takip edilerek yaşlandırma ile tahsilatın hızlandırılacağını belirtilmektedir. Analiz sonucuna göre Yaş 3 değişkeninin anlamsız çıkması vadesi artan alacaklar ile net kar arasında herhangi bir ilişki kurulamadığını göstermektedir.

Şüpheli ticari alacaklar ile net kâr marjı arasında %23 oranında negatif yönlü bir ilişki vardır. Şüpheli ticari alacaklar arttığında net kâr marjı azalmaktadır. İşletmeler ticari alacaklarının vadesi geçtiğinde tahsil edemediklerinde, ilgili mevzuat gereği onları şüpheli ticari alacaklar olarak muhasebeleştirilmektedir. Şüpheli ticari alacaklar için idari takip aşamasına geçilmekte, alacaklar yine tahsil edilemediğinde ise kanuni takip başlatılmakta ve şüpheli ticari alacaklar için karşılık ayrılmaktadır. Kanuni takipteki şüpheli ticari alacaklar tahsil edilemediğinde ise gider/zarar olarak ilgili hesaplara aktarılmaktadır. Böylece alacaklar tahsil edilemediği gibi alacaklardan doğan zarar ve alacakların tahsili için yapılan giderlerde net kârı azaltmaktadır. Dolayısıyla şüpheli ticari alacakların artması net kârı azaltmaktadır. Analiz sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir. İşletmeler kredili satış yaparken müşterinin kredi kabiliyetini inceleyerek daha seçici davranmaları tavsiye edilmektedir.

Alacakların vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmesi (Yaş 1) durumunda, alacaklar %19 oranında arttığında net kâr marjı %1 artmakta veya net kar %19 oranında arttığında vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmiş alacaklar %1 oranında artmaktadır. Analiz sonuçları anlamlı çıktığından, alacakların vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmesi alacakların tahsil edilme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Borçların vadesi üzerinden kısa bir sürenin geçmesinin tahsilatın yapılabileceğini göstermektedir. Tahsilat arttıkça işletmelerin kârı ve kârlılığı da artmaktadır.

Alacakların vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçmesi (Yaş 2) durumunda, alacaklar ile net kâr marjı arasında negatif yönde bir değişim görülmektedir. Alacaklar %17 azaldığında net kâr marjı %1 oranında artmaktadır. Vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen ticari alacaklar %17 oranında artması durumunda, net kâr %1 oranında azalmaktadır. Dolayısıyla alacakların vadesinden bir ay geçmesi net kârı artırmakta; ancak 1 ila 3 ay geçmesi durumunda ise net kâr azaltmaktadır.

Peşin satışlardaki artış, net kârı artırmaktadır. Çünkü peşin satışlarda ticari alacakların tahsil edilmeme riski yoktur. Peşin satışlardan elde edilen nakit alternatif yatırım araçlarında değerlendirilebilmektedir. Analiz sonucuna göre nakit satışlar %17 arttığında, net kâr %1 oranında artmaktadır. Esen (2009) şüpheli ticari alacakların artmasının net kârı ve likiditeyi düşürdüğünü vurgulamaktadır. Net kârın yükselmesinin de nakit varlıkları artırabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle peşin satışları artıracak satış politikasına ağırlık vermek net kârı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. İşletmeler peşin satışları artırdıklarında vadesi geçen alacakların tahsilatında yaşanan sorunlarla da karşılaşma olasılığı da düşecektir.

Lewellen ve Edmister (1973) kötü alacakların ticari alacaklar içindeki payının azalması için ön kontrol mekanizmasının kurulmasının yararlı olacağını ifade etmektedir. Cramer (1972) alacakların tahsilatının artmasıyla kötü alacakların azalacağını, dolayısıyla net karın artacağını ifade etmektedir. Analiz sonucunda ticari alacaklar ile net kâr marjı birbirlerinden pozitif yönde %3 oranında etkilendikleri görülmektedir. Ticari alacaklar %3 oranında arttığında, net kâr %1 oranında artmaktadır. Peşin satışlarda işletmelerin nakit varlıkları artmaktadır. Analiz sonucunda ticari alacaklar arttıkça net kârın arttığı, ticari alacaklar azaldığında net kârın da azaldığı tespit edilmiştir.

Kredili mal satışlarında iskonto uygulanmadığından, peşin satışlardan daha fazla hasılat elde edilmektedir. Böylece yüksek fiyattan satılan malların kârı da yüksek olmaktadır. Paranın zaman değeri ile alacakların gerçeğe uygun değeri hesaplandığında, piyasadaki nominal faiz oranından düşük olmaması gerekmektedir. Çünkü alacakların nominal değeri, reel değerinden yüksek olmalıdır. Alacaklar ne kadar geç tahsil edilirse reel değer azalmaktadır. Alacakların reel değerinin düşmemesi için güncel faiz oranı üzerinden kredili satışlara vade farkı uygulanması önerilmektedir. Atkins ve Kim (1977), alacaklara yapılan yatırımın sermaye maliyetinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Kredili satışların piyasa değerinin, alacaklara bağlanan sermayenin maliyetiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

7. SONUÇ

Alacakların tahsilinde yaşanan sorunlar işletmelerin hem faaliyetlerini devam ettirmelerinde hem de likidite sorunu yaşamalarına neden olabilmektedir. Müşteriler kredili alımları daha çok tercih ettiklerinden, sektördeki rekabet koşulları işletmeleri kredili satışa yönlendirmektedir. Bu durumda işletmeler daha çok satış yapabilmek için müşterilerin istekleri doğrultusunda vadeyi uzatabilmektedir. Bazen peşin fiyat üzerinde vade farkını koymayarak müşteri için uygun fiyatlar sunabilmektedir. Vadesi geçen alacakları zamanında tahsil edemediğinde müşteriye ek vade tanıyarak alacaklarını erteleyebilmektedir. Alacakların etkin yönetildiğinde likidite artmakta, borçlar zamanında ödenmekte ve stokların tedarikinde peşinat iskontosundan yararlanabilmektedir. Alacakların yönetimi işletmelerin kârlarını doğrudan etkilemektedir. İşletmeler alacaklarını firmanın değerini maksimum kılacak şekilde yönetmeleri için alacakların etkin yönetilmesi gerekmektedir.

Analiz sonuçlarına göre şüpheli ticari alacaklar ile net kâr marjı arasında %23 oranında negatif yönlü bir ilişki vardır. Şüpheli ticari alacaklar arttığında net kâr marjı azalmaktadır. Şüpheli ticari alacaklar tahsil edilemediğinde ise gider/zarar olarak dönem net kârını azaltmaktadır. Vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçen alacaklar (Yaş 1) ile net kâr marjı arasında %19 oranında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Alacakların vadesi üzerinden 1 ila 30 gün geçmesi alacakların tahsil edilme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Alacakların vadesi üzerinden 1 ile 3 ay geçmesi (Yaş 2) durumunda, net kâr marjının alacaklardan negatif yönde %17 oranında etkilendiği tespit edilmiştir. Vadesi üzerinden 1 ila 3 ay geçen alacaklar %1 oranında arttığında, net kâr marjı %17 oranında azalmaktadır. Dolayısıyla alacakların vadesinden bir ay geçmesi net kârı artırmakta; ancak 1 ila 3 ay geçmesi ise net kâr azaltmaktadır. İşletmeler etkin bir alacak tahsil politikası geliştirdiklerinde alacaklar zamanında tahsil edilebilecektir. Alacakların zamanında tahsil edilememesi, alacakların yaşlandırıldıklarında vadelerin uzamasına neden olabilmektedir. Alacakların vadesi üzerinden geçen süre arttıkça işletmelerin alacakların tahsil kabiliyeti de düşmektedir. Alacaklar vadesi geldiğinde tahsil edilmesi işletmelerin kârını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Peşin satışlardaki artış, net kârı artırmaktadır. Peşin satışlarda ticari alacakların tahsil edilmeme riski yoktur. Analiz sonucuna göre nakit satışlar %17 oranında arttığında, net kâr %1 oranında artmaktadır. Toplam satışlar içindeki peşin satışların payının artırılması net kârı artırdığı görülmektedir. Ticari alacaklar ile net kâr marjı arasında %3 oranında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ticari alacaklar %3 oranında arttığında, net kâr %1 oranında artmaktadır. Kredili satışlarda iskonto uygulanmayışı ve peşin fiyatların üzerine vade farkının ilave edilmesi satışları artırmaktadır. Kredili satışlarda vade farkı uygulanarak satış yapıldığında, net kârın da yükselmesi beklenmektedir.

Satışları artırmak için daha fazla kredili satış yapmak işletmelerin alacaklarını tahsil edememe riskiyle karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle kredili satışlarda müşterilerin kredi yeterliliklerinin incelenmesi ve daha seçici davranılması tavsiye edilmektedir. Peşin satışların artırılması için cazip iskonto oranları uygulanabilir. Buradan elde edilen nakit varlıklar alternatif yatırım araçlarında değerlendirilebilir. Kredili satışlarda vadeli satış fiyatının doğru tespit edilmesine dikkat edilmelidir. Gelecek dönemlerdeki çalışmalarda kredili satışların firma değeri üzerine etkisi incelenmesinin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*, İstanbul: Avcıol Basın Yayın Dağıtım.

Aksoy, A. ve Yalçın, K. (2008). *İşletme Sermayesi Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Aksoy, A. ve Yalçın, K. (2013). *İşletme Sermayesi Yönetimi (Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 5.Baskı)*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Anna, S., Boris, K. and Ivana, W. (2015). Impact of credit risk management. *Procedia Economics and Finance*, 26, 325 – 331.

Asselbergh, G. (1999). A Strategic Approach on Organizing Accounts Receivable Management: Some Empirical Evidence. *Journal of Management and Governance*, 3, 1-29.

- Atkins, J. C. and Kim, Y. H. (1977). Comment and Correction: Opportunity Cost in the Evaluation of Investment in Accounts Receivable. *Financial Management*, 6(4), 71-74.
- Baum, C. (2006). *An Introduction to Modern Econometrics Using Stata*, Texas: Stata Press.
- Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 1-28.
- Benea, I. and Duma, F. (2013). Financing with Receivables: Factoring, Securitization and Collateral. *Finance – Challenges of the Future*, 15, 79-86.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2008). *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2018). *Finansal Yönetim Temel Konular*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Cotter, R. V. (1973). A General Model for Accounts-Receivable Analysis and Control. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 8(2), 219-221.
- Cramer, J. J. (1972). Incompatibility of Bad Debt "Expense" with Contemporary Accounting Theory. *The Accounting Review*, 47(3), 596-598.
- Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2016). *Mali Tablolar Analizi*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Çakır, A. (2000). *Enflasyonist Ortamda Alacakların Yönetimi (Kredili Satış ve Tahsilat) ve Sivas'ta Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demireli, E. (2004). *Alacak Yönetiminde Finans Tekniği Olarak Faktöring Yöntemi ve Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eke, S. (2013). Ticari Alacak Riskleri Yönetiminde Kredi Sigortaları ve Ekonomik Büyümeye Etkisinin İncelenmesi, Nedensellik Analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 113-137.
- Esen, Ö. M. (2009). Vergi Usul Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Şüpheli Ticari Alacakların İncelenmesi. *Mali Çözüm* (94), 127-154.
- Gujurati, D. N. (2004). *Basic Econometrics (fourth edition)*, Mexico: The McGraw-Hill Companies.
- KAP. (2019). Kamuyu Aydınlatma Platformu. *Finansal Tablolar*, <https://www.kap.org.tr> adresinden 01.03.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Karapınar, A. ve Zaif, F. (2018). *Finansal Analiz Uluslararası Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu (Gözden Geçirilmiş Yenilenmiş 5. Baskı)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kim, Y. H. ve Atkins, J. C. (1978). Evaluating Investments in Accounts Receivable: A Wealth Maximizing Framework. *The Journal of Finance*, 33(2), 403-412.
- Lewellen, W. G. ve Edmister, R. O. (1973). A General Model for Accounts-Receivable Analysis and Control. *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 8(2), 195-206.
- Lyani, M. N., Namusonge, G. S. and Sakwa, M. (2016). Accounts Receivable Risk Management Practices and Growth of SMEs in Kakamega County, Kenya. *Expert Journal of Finance*, (3), 31-43.
- Mian, S. L. and Clifford W. Smith, J. (1992). Accounts Receivable Management Policy: Theory and Evidence. *The Journal of Finance*, 47(1), 169-200.
- Okka, O. (2009). *Analitik Finansal Yönetim (Teori ve Problemler)*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Trueblood, R. M. and Cyert, R. M. (1954). Statistical sampling applied to aging of accounts receivable. *Journal of Accountancy*, 97(3), 293-298.
- Usta, Ö. (2014). *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim (6.Baskı)*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wanyoike, J. E. (2017). Accounts Receivable Management Practices and Financial Performance of Manufacturing Firms in Kenya. *Academic Research Insight Journal*, 1(1), 1-15.
- Xi, W. (2018). Research on the Impact of the Nature of Receivables of Listed Companies in China on Financial Risks. *8th International Conference on Education, Management, Computer and Society (EMCS 2018) Proceedings Book (p.294-298)*. UK: Francis Academic Press.

Zetocha, D. H. (1984). *Accounts Receivable Management For Business Firms, Part 1. Managing Accounts Receivable*. North Dakota State University Serials Department Library Publish: North Dakota.

EK TABLO 1

NO	ŞİRKETLERİN ADLARI VE TİCARET ÜNVANLARI
1	ADANA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.
2	AKÇANSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
3	AKSA AKRİLİK KİMYA SANAYİİ A.Ş.
4	ALARKO CARRIER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
5	ANADOLU CAM SANAYİİ A.Ş.
6	ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş.
7	ARÇELİK A.Ş.
8	ASLAN ÇİMENTO A.Ş.
9	AYGAZ A.Ş.
10	BİRLİK MENSUCAT TİCARET VE SANAYİ İŞLETMESİ A.Ş.
11	BOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
12	BORUSAN MANNESMANN BORU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
13	BRİSA BRIDGESTONE SABANCI LASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
14	BURSA ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.
15	ÇELİK HALAT VE TEL SANAYİİ A.Ş.
16	ÇEMAŞ DÖKÜM SANAYİ A.Ş.
17	ÇİMBETON HAZIRBETON VE PREFABRİK YAPI ELEMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
18	ÇİMENTAŞ İZMİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.
19	ÇİMSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
20	DOĞAN BURDA DERGİ YAYINCILIK VE PAZARLAMA A.Ş.
21	DÖKTAŞ DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
22	DYO BOYA FABRİKALARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
23	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
24	EGE PROFİL TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
25	EGE SERAMİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
26	EGEPLAST EGE PLASTİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
27	EMİNİŞ AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
28	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.
29	GÖLTAŞ GÖLLER BÖLGESİ ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
30	GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.
31	HEKTAŞ TİCARET T.A.Ş.
32	İZMİR DEMİR ÇELİK SANAYİ A.Ş.
33	İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
34	KARSU TEKSTİL SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
35	KENT GIDA MADDELERİ SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
36	KEREVİTAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
37	KLİMASAN KLİMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
38	KONYA ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
39	KORDSA TEKNİK TEKSTİL A.Ş.
40	MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
41	MARSHALL BOYA VE VERNİK SANAYİİ A.Ş.
42	MONDİ TİRE KUTSAN KÂĞIT VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
43	NUH ÇİMENTO SANAYİ A.Ş.
44	OLMUKSA INTERNATIONAL PAPER SABANCI AMBALAJ SAN. TİC. A.Ş.
45	ÖZERDEN PLASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
46	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİİ A.Ş.
47	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
48	PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.
49	PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
50	PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.
51	SASA POLYESTER SANAYİ A.Ş.

52	SODA SANAYİİ A.Ş.
53	TAT GIDA SANAYİ A.Ş.
54	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.
55	TRAKYA CAM SANAYİİ A.Ş.
56	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.
57	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.
58	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.
59	TÜRK TUBORG BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.
60	ÜNYE ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
61	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
62	VİKİNG KÂĞIT VE SELÜLOZ A.Ş.
63	YÜNSA YÜNLÜ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The purpose of this study is to examine the effect of overdue trade receivables on net profit. In this study, the effect of overdue trade receivables on net profit is examined. Due of non-collection of trade receivables at maturity reduces net profit. Reserve accounts is made for uncollectible trade receivables; When it is not collected, it is written as expense. As the ability to collect overdue trade receivables (outstanding debts) increases, net profit for the period increases and cash inflows are provided to the company.

Methodology

179 manufacturing companies traded on Borsa Istanbul constitute the universe of the study. When 5 companies that are not listed and traded for various reasons are excluded from the analysis, the universe consists of 174 companies. The data of 49 companies are not used due to the fact that some of the companies are newly registered on the stock exchange and some of them were incomplete. Thus, the main mass consists of 125 companies. The consolidated financial statements of the companies are obtained from the Public Disclosure Platform. Since the Aging data of overdue receivables are used in the application of the study, the footnotes of the consolidated financial statements are examined and data related to the Aging of receivables are collected every years. Since the footnotes of the financial statements have been analyzed one by one over the years and the data of 63 companies whose matured receivables are Aging, the Sample consists of 63 companies. The data set of the study covers the period of 2010-2017. Since there are 63 companies in practice, a method is required in which all the data of all companies can be included in the analysis at the same time. Panel data analysis method, more than one individual, company, country, such as the analysis of sample units can be done at the same time. In the application, panel data was analyzed with the least squares method using Stata 15 program.

Findings

If receivables are 1 to 30 days past due (Age 1), the net profit margin increases by 1% when receivables increase by 19%, or when the net profit increases by 19%, 1 to 30 days overdue receivables increase by 1%. A maturity of 1 to 30 days is due to the high probability of collection. As a matter of fact, the results of the analysis were significant and positive and confirmed this statement. A short period of time over the maturity of debts indicates that collection can be made. As collection increase, so does the profit and profitability of companies. A negative change is observed between receivables and net profit margin in the event that receivables are over 1 to 3 months (Age 2). When receivables decrease by 17%, net profit margin increases by 1%. Net trade receivables decrease by 1% if trade receivables whose maturities exceed 1 to 3 months increase by 17%. Therefore, one month after the maturity of receivables increases net profit; However, net profit decreases after 1 to 3 months. The increase in cash sales increases net profit. Because there is no risk of non-collection of trade receivables in cash sales. Cash obtained from cash sales can be used in alternative investment instruments. According to the analysis, when cash sales increased by 17%, net profit increased by 1%. It is thought that cash assets increased due to the increase in net profit. Since increasing cash sales increases net profitability, focusing on cash sales policy suggests that it may have a positive effect on profit. In this case, the enterprises do not have to deal with the collection of overdue receivables when they make cash sales. Trade receivables and net profit margin are positively affected by each other by 3%. When trade receivables increase by 3%, net profit increases by 1%. Cash assets of enterprises increase in cash sales. However, since there is no discount in sales of credit goods, more revenues is obtained from cash sales. Thus, the profit of goods sold at high prices is also high. When the time value of money and the fair value of receivables are calculated, it should not be lower than the nominal interest rate in the market. Because the nominal value of the receivables should be higher than the real value. The sooner the receivables are collected, the lower the real value.

Conclusion and Discussion

According to the analysis results, there is a 23% negative relationship between doubtful trade receivables and net profit margin. There is a 19% relationship between the receivables (Age 1) over

1 to 30 days and the net profit margin. A maturity of 1 to 30 days is due to the high probability of collection. If the receivables are 1 to 3 months past due (Age 2), there is a 17% negative change between the receivables and the net profit margin. When the net profit margin decreases by 17%, receivables with maturities of 1 to 3 months increase by 1%. Therefore, one month after the maturity of receivables increases net profit; however, net profit decreases after 1 to 3 months.

GÖÇMEN TOPLULUKLARIN EĞİTİM SİSTEMİNE KATILIMI SÜRECİNDE UYGULANAN EĞİTİM VE DİL POLİTİKALARININ İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

İşigüzel, B. ve Baldık, Y. (2019). Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine Katılımı Sürecinde Uygulanan Eğitim ve Dil Politikalarının İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 487-503.

Geliş Tarihi: 04.08.2019

Kabul Tarihi: 29.10.2019

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Bahar İŞİGÜZEL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

bahar.isiguzel@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-3315-6306

Yüksel BALDIK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancılar Türkçe Öğretimi Programı

yukselbaldik@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-4754-9415

ÖZ

Bu çalışma, özellikle Avrupa ülkelerinde göçmen öğrencilere yönelik dil öğretim uygulamalarını inceleyerek Türkiye için yeni ve faydalı fikirler üretmeyi amaçlamaktadır. Avrupa'nın en çok göçmen nüfusa sahip ülkelerindeki, program uygulamaları, materyal geliştirme çalışmaları, öğretmen yetiştirme ve idari yapıları gibi durumlar incelenmiş ve farklı uygulamalara rastlanılmıştır. Bu farklılıkların temel sebebi, göçmen kişilerin kaynak ülkeleri, yaşları ve ev sahibi ülkeye geliş sebepleri olduğu görülmüştür. Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise göçmen öğrencilerin dil öğrenim sürecinde en etkili ve verimli yöntemin, göçmen öğrencilere ayrılmış sınıflarda veya okullarda dil öğretimi yerine doğrudan örgün eğitime dâhil edilerek dil öğretimi yapılmasıdır. Dil öğretiminde uygulanacak öğretim programı öğrencinin yaşına ilgili sınıf kazanımlarına uygun olmalıdır. Tek bir program tüm yaş ve sınıf seviyeleri için uygun olmayacaktır. Dil öğretiminin belki en önemli unsuru öğretim elemanının yetiştirilmesidir. Öğretim elamanı sadece Türkçe bilgisi ile değil aynı zamanda farklı kültürlerden gelen öğrenciler ile çalışabilme, onları anlayabilme gibi beceriler ile de donatılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak Türkçe, Göçmen Eğitimi, Uluslararası Göç ve Eğitim, İkinci Dil Eğitimi, Avrupa'da Göçmen Eğitimi.

INVESTIGATION OF EDUCATION AND LANGUAGE POLICIES FOR IMMIGRATION COMMUNITIES IN EDUCATIONAL SYSTEMS

ABSTRACT

This study aims to produce new and useful ideas by examining language teaching for immigrant students in other European countries. Program implementations, material development studies, teacher training and administrative structures in the countries with the most immigrants in Europe are examined. As a result of the examination, different applications are found. The main reason for the differences is the fact that immigrants

differ in their origin, ages and reasons for their arrival in the host country. Another finding in the study is that the most effective and productive method of immigrant students' language learning process is language teaching by including structured education directly in classrooms specifically for immigrant students or in schools instead of in language teaching facilities. The curriculum to be applied in language teaching should be appropriate to the classroom achievements related to the age of the student. A single program will not be suitable for all age and class levels. Perhaps the most important element of language-teaching is the training of the teaching staff. The teaching staff should be equipped not only with the knowledge of Turkish but also with the ability to work with and understand students from different cultures.

Keywords: Turkish as a Foreign Language, Migrant Education, International Migration and Education, Second-Language Education, Migrant Education in Europe.

1. GİRİŞ

Ülkemizin son yıllarda karşı karşıya kaldığı en önemli sosyolojik olayların başında hiç şüphesiz ki komşu ülkelerinden aldığı uluslararası göçmenler gelmektedir. Türkiye 19. yüzyıldan günümüze kadar göç akınlarına maruz kalmıştır. Bu göç akınlarının niteliği ve niceliğine göre çeşitli tedbirler almıştır. Özellikle 2011 yılına kadar gerçekleşen göçlerin büyük çoğunluğu Türk kültüründen ve dilinden olanları içerdiğinden bu tarihe kadar göçmenlere yönelik eğitim önlemlerine pek rastlanılmamıştır. Ancak 2011 yılında komşu ülkemiz Suriye’de başlayan siyasal ve toplumsal kargaşalardan sonra bugün sayıları 4 milyona yaklaşan bir göçmen nüfusu ülkemizde ağırlamaktayız. Bu göçmenlerin ciddi bir oranının eğitim çağındaki çocuklardan oluşuyor olması ve göç süresinin belirsizliği eğitim ile ilgili ciddi önlemler alınmasını zorunlu kılmaktadır. Göçmenlere yönelik önlemler denildiği zaman akla ilk gelen önlemler genellikle güvenlik, barınma ve sağlıktır. Ancak ilgili önlemler göçün ilk yıllarında karşılaşılan sorunlara yönelik önlemlerdir. Göçün üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra karşılaşılan sorunlar ise genellikle sosyal çatışmalar, çocuk işçiliği, eğitimsiz nesillerdir. Göç olgusunun uzun vadede ortaya çıkaracağı olumsuzlukları asgari düzeye indirmenin en etkili yolu göçmen çocukların okullaşması ve yetişkin göçmenlerin ev sahibi ülkenin dilini öğrenmesidir.

Terminolojik açıdan bakıldığında, uluslararası göç, kişi veya kişilerin kendi ülkelerinden veya normal olarak ikamet ettikleri ülkelerden geçici veya kalıcı olarak ayrılmalarıdır. Bu kavrama, mülteciler, sığınmacılar, eğitim ve ekonomik göçmenler dâhildir. Dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur (IOM, Göç Terimleri Sözlüğü, 2009). Uluslararası göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek, çalışmak veya geçici süre ile kalmak amacıyla gerçekleştirilen nüfus hareketlerini ifade etmektedir (Gönüllü, 1996). Göçmen ise, Genellikle ekonomik nedenlerden dolayı yaşadığı ülkeyi kendi isteği doğrultusunda terk edip başka bir ülkeye yasal olarak giriş yapan ve gittiği ülkede yasalar kapsamında yaşayan kişiye denir (Demir ve Erdal, 2012).

Uluslararası göçün sonuçlarına bakıldığında, söz konusu göç ile dili, dini, kültürü, geleneği gibi pek çok yönden birbirlerinden farklı yaşantıları ve geçmişleri olan insanların aynı yerde yaşamlarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Bu durum çok çeşitli uyum ve iletişim problemlerini ortaya çıkarmakta ve zamanla çözümü zorlaşan sorunlar doğurmaktadır (Akkayan, 1976 akt. Aksoy, 2012). Bu bağlamda özellikle göç edilen ülkenin dilinin öğrenilmesi ile iletişim ve uyum sorunlarının aşılması adına büyük bir adım atılmış olacaktır. Bu noktadan hareketle eğitim ile göç kavramı kesişen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada en başta çocuk yaşta olan göçmenlerin eğitimine önem verilmesi gerekmektedir.

Tezcan’a (2000) göre, bu çocukların zorunlu eğitim çağı içinde yabancı ülkelere gitmeleri, onların dilini yeterince öğrenememelerine ve ana dillerinde eğitimlerinin yarım kalmasına yol açmıştır. Bu durum her iki dili de yeterince öğrenememelerine ve okulda başarısız duruma düşmelerine neden olmuştur. Böylece bu çocuklar hem yaşadıkları ülkenin eğitiminden yeterince yararlanamamışlar, hem de kendi kültürlerinden kopmuşlardır. Göçmen çocuklarda görülen bir başka durum ise, çocukların okul devamsızlığı ve okul terki, okula karşı ilgi azlığı, öğretmen öğrenci arasındaki olumsuz ilişki veya akademik başarısızlık olarak özetlenebilir (Giani, 2006).

Baker’e (2011) göre göçmenler için eğitimin önemi, göçmenlerin yerleştiği ülkeye uyumunu kolaylaştırması, ırk ayrımcılığının ve göçmenlere karşı önyargının eğitim yoluyla en aza indirilmesidir. Yaşadıkları ülkelerin dili ile birlikte en az iki dil ve iki kültür içinde yaşamak,

çocuklara avantaj sağladığı gibi birçok sorun yaşamalarına da neden olabilmektedir. Eğitim bu açıdan temel meseledir (Leblebicioğlu, 2009).

Bu araştırmanın temel amacı ülkemizde ikamet eden ve ana dili Türkçe olmayan göçmen toplulukların zorunlu eğitim sistemine katılımında; göçmen topluluklar ve Türkiye yararına olacak öneriler geliştirmektir. Uzun yıllar göçmen öğrencilere ev sahipliği yapan Avrupa ülkelerindeki uygulamaları inceleyerek ve öğretmen, öğrenci ve öğretim programları konusunda bilgiler sunarak ilgili bilim dallarının ilgisini çekmektir. Uzun yıllardır göç olgusu ile karşı karşıya kalan ülkemizin kapsayıcı bir göçmen eğitimi politikası oluşturmasına kaynak sunmaktır. Göçmen öğrencilere uygulanacak Türkçe eğitiminin genel çerçevesini belirleyici öneriler geliştirmektir.

Bu araştırma, Türkiye’de yaşayan sığınmacı ve göçmen gençlerin eğitim sistemine katılımında dil öğretiminin önemini ve içeriğinin belirlenmesi ve çağdaş ülkelerdeki uygulamalara yönelik tarama modeli biçimindeki betimsel nitelikli bir araştırmadır. Araştırmada veri toplarken doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

2. AVRUPA’DA GÖÇMENLERE UYGULANAN EĞİTİM VE DİL POLİTİKALARI

Göçmen geçmişe sahip öğrencilerin eğitim sistemine uyumlarını desteklemek ve hızlandırmak amacıyla, özellikle ikinci dil olarak okul dilini öğrenen öğrenciler için, çoğu Avrupa ülkesi, içinde buldukları durumun en iyi şekilde yönetilmesi için özel hazırlık yapmaktadırlar. İkinci dil olarak okulda kullanılan dili öğrenen göçmen çocuklar için yaygın uygulama, ek dil desteğiyle, öğrencileri sınıfla doğrudan bütünleştirmektir. İncelenen ülkelerin birçoğunda, doğrudan sınıfla bütünleştirme modelinin yanı sıra, belirli bir süre göçmen çocuklar için ayrı gruplar veya sınıflar sağlayan ikinci bir model de bulunmaktadır. Sadece Almanya ve Romanya’da, ikinci model tam-zamanlı zorunlu eğitimin tüm dönemleri boyunca kullanılan modeldir. İlköğretim ve orta öğretimde yaygın olmasına rağmen, eğitim diline ek yardımla doğrudan entegrasyon ilköğretimde biraz daha sık görülmektedir. Belçika ve Lüksemburg’da, ortaöğretim birinci kademedeki ayrı sınıf modeli uygulanmaktadır. Her iki modelin ilköğretim düzeyinde kullanıldığı İrlanda’da, ortaöğretim birinci kademedeki ayrı sınıflar modeli tercih edilmektedir. İspanya, Hollanda ve Birleşik Krallık’ta, bölgesel veya yerel okul yetkilileri, buldukları bölgenin ihtiyaçlarını ve koşullarını karşılamak için en iyi yollara karar vermek için özerkliklerini kullanma hakkına sahiptirler. Bu sebepten dolayı, doğrudan entegrasyon modelinin Birleşik Krallık’ta yaygın olmasına rağmen, ikinci bir dil olarak İngilizce öğrenen göçmen çocuklar için tek destek modeli olduğu normal sınıflara katılmalarını gösterir. Tüm öğrenciler için belirlenen müfredatı takip ederler ancak normal okul saatleri boyunca her göçmen öğrenci için bireysel olarak dil desteği sağlanır. Ayrı gruplar/sınıflar modeli; ikinci dil olarak eğitim dilini öğrenen göçmen öğrenciler, normal sınıflara nihai entegrasyonları için kendi ihtiyaçlarına göre özel eğitim alabilirler diye bir süreliğine (birkaç haftadan bir veya iki okul yılı arasında değişen) akranlarından ayrı olarak gruplandırılırlar. Ancak, hazır sayıldıkları en kısa sürede uygun sınıflarda bazı derslere girmeye başlayabilirler (European Commission, 2012).

Avrupa eğitim sistemleri bu iki ana model için, göçmen çocukları üç kategoriye ayırmakta ve bu kategoriler için son derece geniş kapsamlı tedbirler sunmaktadır:

- Ana dili eğitim dili olmayan göçmen öğrencilerin dil ihtiyaçlarını telafi etmek amacıyla yapılan destek tedbirleri: Genel olarak, normal okul saatleri boyunca öğrencilerin doğrudan hedef dile maruz kaldıkları ve bireysel olarak ya da küçük gruplar halinde (özel dil desteği) yoğun ders aldığı “dilsel daldırma” üzerine kurulu derslere karşılık gelir. “İki dilli” dersler kısmen öğretim dili ve kısmen de öğrencilerin ana dilinde yapılır.

- Göçmen öğrencilerin öğrenim durumlarında müfredatın belli alanlarındaki öğrenme ihtiyaçlarını ele almayı amaçlayan destek tedbirleri. Bu koşullar altında ana öğretim programının içeriği ve öğretim yöntemleri özel olarak değiştirilebilir. Müfredat desteği organize edilebilir ve göçmen öğrenciler bazen diğer öğrenciler gibi değerlendirilmez.

- Sınıflar, daha elverişli bir öğrenci / öğretmen oranı için azaltılabilir.

Her iki modelle dil desteği sağlayan ülkeler, çalışmaya ev sahibi ülkenin dilini öğretmekle başlarlar. Bu açıdan, göçmen nüfusun konuştuğu dillerin ev sahibi ülkedeki bir veya daha fazla

öğretim diliyle aynı olmayan ülkelerden geldiği vurgulanmaktadır. Bu durum Avrupa’da göçmen öğrenci tanımının dil üzerinden yapıldığını ortaya koymaktadır.

Avrupa’da göçmen öğrencilere dil öğretimi sadece zorunlu eğitim çağında değil aynı zamanda okul öncesi eğitimde de verilmektedir. Okul öncesi eğitimde çocukların entegrasyonu, ilgili makamların yakın tarihte dikkate aldıkları bir konudur. Bazı devletler, çok küçük çocukları zorunlu eğitime başlamadan önce eğitim dili ile tanıştırmaya yönelik programlar başlatmışlardır. Almanya’da bu programlar, ülkede doğan ya da gerçekten çok küçük yaşta ülkeye gelen çocuklara yöneliktir. Belçika, Litvanya, Lüksemburg ve Norveç’te bu tür çocukların ilkokula geçişlerini hazırlamak için (özellikle dil açısından) alışma sınıfları oluşturulmaktadır. Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve İsveç (bazı belediyelerde) göçmen çocuklar için okul öncesi eğitim seviyesinde özel gruplar düzenlenerek çocukları zorunlu eğitime geçmeye hazırlamaktadırlar. Birleşik Krallık’ta (İngiltere ve İskoçya) okul öncesi eğitim personeline İngilizcenin ikinci dil olarak öğretildiği çocukların ihtiyaçlarına yönelik özel dikkat göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Avrupa’da göçmen kökenli öğrencilerin okullaşması ve özellikle de ev sahibi ülkenin dilini öğrenmesi hususunda yapılan çalışmalara ülke bazında bakmak faydalı olacaktır.

2.1. Almanya

Almanya, Avrupa’daki en çok dış göç alan ülkelerden biridir.1960’lı yılların başından bu yana ciddi bir göç akımına maruz kalmaktadır. 2012’de Almanya’nın nüfusunun% 8’i yabancı vatandaştan oluşmakta ve toplam nüfusun % 20’si göçmen kökenlilerden oluşmaktadır. Mikro sayım verilerine göre, göçmen çocuklar 2014 yılında Almanya’daki toplam çocuk nüfusunun %33’ünü oluşturmaktadır. Göçmenlerin çoğunluğu, Türk, Polonya, İtalyan ve Romen kökenlilerden oluşmaktadır.

Almanya göçmen çocuklar için özel tedbirleri içeren çeşitli stratejik planlar (eğitim politikası ve entegrasyon politikası) geliştirmiştir. Bu stratejik planlar şunları içerir;

- Çocuklar için destek: Göç statüsüne veya kalış süresine bakılmaksızın göçmen çocukların okula ulaşımı garanti altına alınır. En başından beri entegrasyon modeli olarak daldırma modelini uygulayan Almanya, “Willkommensklassen” olarak adlandırılan ve Türkçeye “hoş geldin sınıfları” olarak tercüme edilen, ilk ve ortaöğretim düzeyinde kurulan sınıflarda yoğun dil desteği sağlamaktadır. İlerleyen zamanlarda göçmen öğrencinin normal sınıflarda takibini yapmakta ve bu takip sonucunda yeni entegrasyon politikaları geliştirmektedir.
- Okullar ve öğretmen eğitimi için destek: Okulların ilave personel ve ders ihtiyacının karşılanması için finansal destekleme verilmektedir. Ayrıca dil öğretiminin profesyonelleşmesi, kültürlerarası konulara önem verilmesi ve pedagojik malzemelerin hedef kitleye göre oluşturulması ve dağıtılmasına özen göstermektedir.

Okul temelli eğitim destekleri genellikle bir çocuğun okula kayıt edildiğinde başlamaktadır. Göçmen çocukların Almanca dil becerilerinin okula devam etmeleri için yeterli olmadığı durumlarda, eyalet eğitim bakanlıkları okul öncesi dil eğitimi kurslarını başlatmıştır. Bu destek kurslarına çocuklar beş yaşındayken alınmaktadır. Kursu başlayan çocuklar sözel dil testine tabii tutulmakta ve testten başarılı olan çocuklar yerel anaokullarına, yeterli görülmeyen çocuklar ise bir yıl boyunca destek dil kurslarına devam etmek zorundadırlar. Dil kursu, nitelikli bir öğretmen tarafından haftada ortalama altı saat olarak verilmektedir. Göçmen çocukların %50’si bu dil desteğine ihtiyaç duymaktadır (Eurydice, National Description, 2003-04).

Göçmen öğrenci sayısı sınıfın beşte birini aşarsa Alman okul müfredatına göre bu öğrenciler için dil desteği amacıyla özel sınıflar açılabilir. Bu özel sınıflarda, öğrenciler yaş gruplarına göre sınıflandırılırlar ve bu sınıfların Almanca dili öğretmenleri için gerekli tüm kaynaklar sağlanır. Yabancı dil olarak Almanca öğretimi için hazırlanan materyaller, diğer öğretim materyallerinde olduğu gibi yerel yönetimler tarafından sağlanır. Okullarda üç çeşit özel kurs vardır; temel kurslar, ileri seviye kurslar ve destek kursları. İleri düzey kursun sonunda çocuklar tüm alanlarda derslere katılabilir durumda olmalıdır. Bu derslerde kullanılan materyallerdeki konular örgün öğretim materyalleriyle bağlantılıdır ve öğrencinin normal sınıflara geçtiğinde öğrenciye fayda sağlamalıdır. Öğretmen yetiştirme programları genel olarak kültürlerarası boyutu içermemektedir, ancak istisnalar vardır; yabancı diller, coğrafya ve sosyal bilimler için eğitim programları. Öğretmenlerin çok

kültürlü geçmişi olan öğrencileri tanımaya başladığı hizmet içi öğretmen eğitimi, kültürlerarası boyutu içerir. "Yabancı dil olarak Almanca" öğretmen yeterlik programı, programın göçmen çocukların entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik olduğu için kültürlerarası boyuta özel önem vermektedir (European Parliament, 2017).

Almanya'da göçmen öğrenciler için dikkat çeken bir başka çalışma ise "Göç Geçmişli Çocuklar ve Gençler için Destek" (Förderung von Kindern ve Jugendlichen mit Migrationshintergrund - FörMig) model programıdır. Program, eğitimin her seviyesinde dil desteği için yenilikçi fikirler geliştirmeyi ve uygulamayı amaçlamaktadır. Programın odak noktaları şunlardır:

- Bireysel dil değerlendirmelerine dayalı dil desteği;
- Tüm okul sistemi boyunca sürekli dil desteği;
- Okuldan işgücü piyasasına geçişte dil desteği.

Program yapısı, farklı okul seviyeleri ve türleri, eğitim yönetimi, ebeveynler ve yerel ajanslar gibi diğer paydaşlar arasındaki işbirliğini geliştirmek için tasarlanmıştır (OECD,2010).

2.2. Avusturya

2015 yılında, Avusturya nüfusunun % 17'si göçmen kökenlilerden oluşmaktadır. Aynı yıl göçmen çocukların oranı toplam çocuk nüfusunun %15'ini temsil etmektedir. Bu orana ikinci kuşak dâhil edildiğinde oran %34,5'e yükselmektedir. Avusturya, göçmen çocukların eğitimini desteklemek için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Avusturya'da göçmen çocuklar için eğitim politikalarının uygulandığı dört ana alan var; dil öğrenimi, eşit fırsatlar, öğretim desteği ve ebeveyn katılımı. Eğitim hizmetlerine erişim konusunda, yerli ve göçmen çocuklar için yasal taban aynıdır. Ancak yeni gelen bir göçmen çocuğun eğitim dilinde yeterli bilgiye sahip olmaması (Almanca) normal program dışındaki dil destek sınıflarına katılmasını gerektirmektedir. Herhangi bir sebeple göçmen bir çocuk altı yaşındayken okula hazır değilse, aynı okuldaki yerli çocuklar gibi okul öncesi bir okula hazırlık imkânı okul otoritesi ile anlaşarak sunulmaktadır. Bu durumda, okuma yazma becerilerinin değerlendirilmesi ve ikinci dil edinimi üzerine odaklanarak anaokulu ve ilkököl arasındaki geçiş evresinde dil desteği sağlanmaktadır.

Dil desteği ve USB-DAZ uygulaması, Viyana Üniversitesinde bulunan Sprachstandsdiagnostikzentrum (Dil seviyesi belirleme merkezi), (BMBF) (Bundesministerium für Bildung und Frauen) (federal eğitim ve kadın bakanlığı) adına, Almanca'yı ikinci bir dil olarak öğrenen çocukların dil becerilerini gözleme ve öğretmenleri dil desteğini profesyonelleştirme yönünde teşvik eden bir uygulama geliştirdi. Bu gözlem aracı, USB-DaZ (Unterrichtsbegleitende Sprachstandsbeobachtung - Deutsch als Zweitsprache) (Dil Seviyesi Gözlem Destekli Eğitim - İkinci Dil olarak Almanca) 2014 yılında basıldı. 6-12 yaşları arasındaki çocuklar için güvenilirdir. Bilimsel bir temeli vardır ve uzmanlar tarafından tasarlanmış ve pilot denenmiştir. Bu uygulama ile verilen eğitimler gözlemlenerek bir sonraki çalışmalar için ön bilgi toplanmaktadır.

Öğretmenler çocukların dil öğrenme süreçlerini gözlemek ve öğretim materyallerini ve yöntemlerini dil ihtiyaçlarına göre uyarlamak için USB-DaZ'ı düzenli olarak kullanabilmektedirler. Araç, ilköğretim ve ortaöğretim ikinci kademe düzeyinde harici ve düzenli statüye sahip çocuklar için dil destek derslerinde çok yararlı olmaktadır.

2013'te kurulan BIMM (Bundeszentrum Interkulturalität, Migration, Mehrsprachigkeit) (Kültürlerarasılık, Göç ve Çok Dillilik Federal Merkezi), üniversitelerle işbirliği yaparak öğretmen eğitimi için bir destek sistemi sağlamaktadır. BMBF'nin denetlediği başlıca durum, içerik tabanlı eğitim ve stratejik gelişimin yanı sıra göçmen eğitimi ile ilgili yeni öğretmen eğitimi müfredatının uygulanmasının izlenmesinde rol oynamakta, öğretmen eğitiminde kültürlerarası bir açılım hedefleyen girişimleri başlatmakta ve genel kullanım için en iyi örnekleri toplamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, farklı seviyelerdeki yapısal zorluklar ve kaliteli eğitim için iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasıyla ilgili stratejik sorularla ilgilenir. BIMM, bu amaçla, Avusturya'nın dört bir yanından farklı öğretmen yetiştirme okullarının üyelerinden oluşan bir ekipte insan kaynakları, yetkinlikler ve bilgi birikimini bir araya getirmektedir (European Parliament, 2017).

Avusturya'da (Viyana'da), “Anne Almanca öğren” (Mum Learns German) programı, annelerin, çocuklarının dil öğrenimine dâhil edilmesi için tasarlanmıştır. Anneler anaokulunda ya da çocuklarının devam ettiği diğer okullarda Almanca kursları alırlar. Bu uygulamanın Öğrenci performansına etkisi konusunda herhangi bir veri bulunmamakla birlikte, program hakkındaki değerlendirmeler, programın okul yöneticileri, öğretmenler ve veliler arasında yüksek oranda kabul gördüğünü göstermektedir. Program okul ortamı ve okul-ebeveyn iletişimi üzerinde de olumlu bir etki yaratmıştır.

“Konuşma sporları” (Talk sports) programı 6-10 yaş arası çocukların Almanca yeterliklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu program ile öğrencilere tatil kamplarında spor yaparken Almanca öğrenme imkânı verilmektedir.

Avusturya'da (Yukarı Avusturya; Salzburg'da), “Ebeveyn Sırt Çantası Projesi” (Backpack Parents Project), anneleri ana dillerinde uzman olarak güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ebeveynler, çocuklarının nasıl eğitildiğini öğrenmek ve ana dillerinde kendi çocuklarını eğitecek materyaller almak için okula davet edilir. Projenin değerlendirilmesi ile ilgili nicel bir değerlendirme olmasa da, öğretmenler, ebeveynler ve çocuklar ile yapılan görüşmelerin içeriği, ebeveynlerin projeden memnun olduğunu ve çocukların öğrendiklerini hissettiklerini göstermiştir (OECD, 2010).

2.3. Estonya

Estonya bir göçmen ülkesi olarak kabul edilmemesine rağmen nüfusunun% 15'i göçmen kökenlidir. Göçmen çocuklar toplam çocuk sayısının % 2'sini temsil etmektedir ve göçmenlerin çoğunluğu Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Letonya ve Finlandiya gibi komşu ülkelerden gelmektedir.

Estonya'da göçmen öğrencilerin özel ihtiyaçlarını desteklemek için tasarlanmış birkaç program bulunmaktadır. Bunlar, göçmen öğrencilere Estonca öğretmek ve bireyselleştirilmiş müfredatları takip etmek için ilave destek sağlayan programlardır. Örneğin, 6.000 öğrenci ve 1.000 öğretmeni kapsayan, ilköğretim öncesi ve ilköğretim süresince Rusça konuşan öğrencilere ek Estonca eğitimi veren Dil Daldırma programı (Keelekümbus).

Ulusal azınlıklara Estonca'yı öğretmek amacıyla 2000 yılında özel bir müfredata sahip olan “Dil Daldırma Merkezi” (Keelekümbusprogramm) kuruldu. Bu merkez ulusal azınlıklar için okul ve anaokullarında öğrencilere dil daldırma programı uygulamaktadır. 2004 yılından itibaren Estonya'ya gelen göçmen sayısı artmakta ve Dil Daldırma Merkezi bu hedef kitle ile çalışacak olan okul personellerinin mesleki gelişimlerini desteklemektedir. İkinci dil olarak Estonca öğretiminde temel hedef, ortaokul bitiminde B1 ve B2 düzeyini yakalamaktır.

Estonya, ikinci dil olarak Estonca öğretiminde, öğretmen yeterlikleri konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Öğretmenlerin çok kültürlü sınıflarda ders verebilmesi için gereken temel bilgi ve yeteneklere sahip olması amacıyla 2016'da Tartu ve Tallinn üniversitelerinin sunduğu bir öneride, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimlerinde çok kültürlülük alanında bilgilendirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

2015 yılında Tartu Üniversitesi tarafından yürütülen dil daldırma programı çalışması, farklı hedef grupların (yeni gelen göçmenler de dâhil olmak üzere) dil ihtiyaçlarını karşılamak için Estonca öğretim programını ikinci bir dil olarak çeşitlendirmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Estonya Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, bu çalışmada, devlet dilinin ikinci dil olarak etkin bir şekilde öğrenilmesi ve ilgili sorunların derinlemesine anlaşılması amacıyla, masa araştırması, anketler ve odak grup görüşmeleri yaptırmaktadır.

3. 6. 9. ve 12. sınıfların sonunda yapılan ulusal sınavlar ve standartlaştırılmış testler bulunmaktadır. Bu uygulamanın amacı, ulusal müfredatta belirtilen yetkinliklere ne dereceye kadar ulaşıldığını belirlemek ve öğrencinin akademik başarısı hakkında geribildirim almaktır (OECD, Estonia, 2016).

Yeni gelen göçmen öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonu için önerilen uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar, dil daldırma programıyla ilgili araştırma verilerine ve Estonya okullarına yeni gelen göçmen öğrencilerle başarılı okul uygulamalarına dayanmaktadır. En iyi

uygulamaların metodolojik önerileri ve örnekleri “Foundation Innove” isimli internet sayfasında bulunmakta ve bu uygulamalar, iletişimsel bir dil öğretim yaklaşımını, göreve dayalı öğretim ve toplam fiziksel yanıtı dil öğretim yöntemini içermektedir. Çeşitli yöntemlerle örnek ders ve etkinliklerin videoları gösterilmektedir. Öğrenme materyalleri ve çok özel talimatlar teorik bir bağlamla sağlanmaktadır. Örneğin, ana dili Estonca olmayan bir öğrenci bir sınıfa katıldığında, hangi adımların atılması gerektiğini açıklamakta, okul çalışanlarına açık olan özel materyal bulundurmaktadır. Öğrenme sürecinde hangi materyallerin (kitaplar, hikâyeler) kullanılabilceği, ne tür bir değerlendirme yapılabileceği ve bunun okul hayatındaki etkileri genel olarak ortaya konulmaktadır (OECD, 2010).

2.4. Fransa

Fransa’da 2008 yılında göçmen nüfusun toplam nüfusa oranı % 19 olduğu tahmin edilmektedir. Göçmen çocuklar, toplam çocuk sayısının yaklaşık % 18’ini temsil etmektedir. Üniter bir devlet olmasına rağmen Fransa, göçmen çocuk eğitimi politikasını uygulamak söz konusu olduğunda, yerel eğitim birimlerine (Rectorats olarak bilinir) çok fazla özerklik vermektedir.

Fransa’da yerel eğitim birimlerinde (Rectorats), yeni gelen öğrencilerin okula erişiminden sorumlu bir bölüm vardır. Bu bölümlere CASNAV (göçmen çocuklar için danışma ve eğitim merkezi) adı verilmektedir. Bu bölümün amacı çocukların eğitimini yerel düzeyde koordine etmek, öğretmen yetiştirme çalışmalarını yapmak, eğitim müfredatını hazırlamak, farklı kurumlarla eşgüdümlü çalışmak, göçmen çocukların gelişi üzerine veri toplamaktır.

Fransa’da göçmen çocuklar için destek dersleri verilen sınıflar kırk yıldır mevcuttur. 2012’den beri bu sınıflara UPE2A (Fransızca konuşmayan ve yakın zamanda gelen öğrenciler için pedagojik üniteler) adı verilmektedir. Bu sınıflarda göçmen çocuklar ikinci dil olarak haftada dokuz ila on iki saat Fransızca almaktadırlar. Derslerin sayısı ilk dil yeteneklerine ve okul yıllarına göre değişmektedir. Eğitim görmemiş olan çocuklar teorik olarak haftada 15 saat ders alabilmektedirler.

Fransa’nın göçmen eğitimi politikası, 2012 yılından bu yana göçmen öğrencilerin okutulması "dâhil etme" fikrine dayanmaktadır; yani göçmen öğrenciler diğer öğrencilerle sıradan sınıflara girmekle birlikte, günün ve haftanın belirli saatlerinde UPE2A’ya da katılabilmektedirler.

Bu politikalar yalnızca gerektiğinde uygulanır, tüm okullarda otomatik olarak uygulanmaz. Kriterler, her okulda ikinci bir dil olarak Fransızcaya ihtiyaç duyan çocuk sayısına bağlıdır. Göçmen çocukların sayısı arttıkça, yeni bir UPE2A açma ihtiyacı da artar (European Parliament, 2017).

2.5. Hollanda

Hollanda, uzunca bir uluslararası göç geçmişine sahiptir. Birinci ve ikinci nesil göçmenler Hollanda nüfusunun % 20’sini, göçmen çocuklar ise toplam çocuk nüfusunun yaklaşık % 24’ünü oluşturmaktadır. Göçmen gruplar, başta Avrupalı ve Afrikalı olmak üzere geniş bir çeşitliliğe sahiptir.

Göçmen çocukları hedef alan genel eğitim politikasını koordine eden bir kurum bulunmamakla birlikte, yeni gelen göçmenler için mülteci çocuklar da dâhil olmak üzere eğitim desteğini düzenleyen LOWAN (Ondersteuning Onderwijs Nieuwkomers)(yeni gelenlere destek eğitimi) isimli bir politika bulunmaktadır.

Göçmen çocuklar için yetmişli yılların başından bugüne kadar, Hollandaca dil öğrenimine ağırlık verilmiştir. Bu programlar büyük ölçüde bir dil açığı perspektifine bağlıdır. Çoğunlukla göçmen çocuklar arasında Hollandaca dil yeterliğini iyileştirmek için yarı zamanlı ve tam zamanlı sınıflardan oluşmaktadır (Schakelklas olarak adlandırılır) (European Parliament, 2017).

Öğrenciler arasındaki başarı boşluklarını azaltmayı amaçlayan politika şu anda erken çocukluk eğitimi ve bakımı üzerinde durmaktadır. Hollanda’da tüm çocuklar dört yaşından itibaren anaokuluna gitmektedir, dezavantajlı aileler ve çocukları için bir buçuk iki ile dört yaş arasında çocuk yuvası ve / veya merkezine dayalı pek çok program bulunmaktadır. Bu programları oluşturan fikir, “dil başarısızlık boşluklarıyla uğraşmak yerine önceden önlem alınması daha iyi olması” yaklaşımıdır. Bu politikardan belediyeler sorumludur.

Hollanda’daki en iyi uygulamanın bir örneği, okul terk durumunu azaltmaya yönelik politikadır. Bu politika doğrudan göçmen odaklı olmamasına rağmen, en erken okuldan ayrılanların

büyük çoğunluğu göçmen kökenlilerden olduğu için, okul terkinin azaltılması göçmenlerin okullarında üzerinde belirgin bir olumlu etki yapmıştır. 2000 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Lizbon Gündemi'ne paralel olarak, Hollanda hükümeti okul öncesi eğitimden ayrılanların sayısını azaltmak için iddialı ama merkezi olmayan bir plan uygulamakta. Hükümet yılda 330 ila 110 milyon Avro arasında yatırım yapmaktadır.

Hollanda'da Samenspel projesi, hem ev sahibi ülkenin hem de göçmen çocukların ana dillerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Projenin hedef kitlesi, sosyal hayattan izole edilmiş üç yaş civarındaki çocuklar ve anneleridir. Biri yerli diğeri göçmen olmak üzere iki eğitimci eğlenceli bir yaklaşımla dil öğrenimini desteklerler. Anneler evde pratik yapmak için öğrenme materyalleri alırlar. Öğrenciler kendi ana dillerini müfredatın bir parçası olarak 2. yabancı dil olarak seçebilirler (OECD, 2010).

2.6. İngiltere

İngiltere'nin uzunca bir uluslararası göç tarihi vardır. 2015 yılında İngiltere'deki yabancı nüfus toplam nüfusun % 13'ünü oluşturmakta ve İngiltere dışında doğup İngiltere'de yaşayan çocukların oranı ise % 8'dir.

Göçmen çocukların eğitimi, yerel yönetimlerin sorumluluğunda kalırken, müfredatın uygulanması, değerlendirilmesi ve ana kuralların oluşturulmasından merkezi hükümet sorumludur.

İngiltere'de Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Standartlar ve Test Ajansı bulunmaktadır. Bu ajansın amacı öğrencilerin gelişimlerini İngiltere'deki KS2(ulusal müfredat)'nin sonuna kadar izlemek ve ölçmek için etkin ve geçerli bir test, değerlendirme ve denetleme sistemi oluşturmaktır. Genel olarak eğitim sistemindeki göçmen öğrencileri ilgilendiren uygulamalardan bu ajans sorumludur. Standartlar ve Test Ajansı'nın genel çalışmaları şu şekildedir:

- Nitelikler ve sınav yönetmeliğinin gereksinimlerini karşılamak için yüksek kalitede ulusal müfredat testleri geliştirmek.
- Sınavların yerine getirilebilmesi için okulları desteklemek ve daha sonra bu sınav değerlendirmelerini yönetmek.
- Öğretmen değerlendirme ölçütlerini ve önerileri yönetmek.
- Stajyer öğretmenlerin mesleki becerilerine yönelik testler geliştirmek.

İngiltere'de devlet tarafından yönetilen okulların %93'ünde öğrenci değerlendirme sistemi, 1988'de yapılan ve 2014'te önemli bir gözden geçirme yapılan Milli Eğitim Müfredatı'dır. Bu müfredat üç temel konuyu (İngilizce, Matematik, Fen) ve yedi temel dersi kapsar. Bu, göçmen çocukların başarılarının göreceli olarak analiz edilmesine izin vermeyen tüm öğrenciler için genel bir sistemdir. Değerlendirme tablosu aracılığıyla başarı ölçütleri ortaya konmakta ve bu durum ülke düzeyinde standartlaştırılmıştır. Bu değerlendirme tabloları şu anda İngiltere'deki yerel makamlarda bulunmaktadır (European Parliament, 2017).

İngiltere ana dili İngilizce olmayan öğrencileri ayrı dil sınıflarında tutmak yerine öğrencileri, yaşlarına uygun sınıflara mümkün olan en kısa sürede yerleştirmeye odaklanmaktadır. Tüm öğretmenlerin, normal sınıflardaki göçmen öğrencilere, özel müfredat etkinlikleri aracılığıyla ek dil olarak İngilizce (EAL) (English as an Additional Language) gelişim fırsatları sağlamaları beklenmektedir. Ayrıca, EAL uzman öğretmenleri, diğer branş öğretmenlerine İngilizce dil öğrenme fırsatlarını nasıl oluşturacakları konusunda tavsiye ve rehberlik sağlar (OECD, 2010).

2.7. İsveç

İsveç, ekonomik göçmen ve mülteci alma konusunda uzun geçmişe sahip bir ülkedir. 2010 yılında İsveç nüfusunun % 15'i göçmen kökenlidir. Göçmen kökenli çocuk ise toplam sayıdaki çocuğun % 34,3'ünü temsil etmektedir ve bu çocukların çoğunluğu ikinci ve üçüncü nesil göçmenlerden oluşmaktadır. Göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonu konusunda yapılan çalışmalar genel olarak dil öğretimi ve öğretmen eğitimini kapsamaktadır. Göçmen çocukların eğitimi ile ilgili kararları merkezi hükümet almaktadır.

Göçmen çocukların İsveç okul sistemine entegrasyonu için yapılan çalışmalar genel olarak, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin göçmen öğrenciler için eğitilmelerine, öğrenciler için

bireysel ihtiyaç analizleri yapmak ve bu analizler doğrultusunda kaynak ve materyal geliştirmeye dayanmaktadır. Ayrıca İsveç dilinin öğretimi konusunda farklı yaklaşımlar ve hedef kitleye yönelik materyal geliştirmeye önem verilmekte ve dil öğretimi için daha fazla zaman ve finansal kaynak ayrılmaktadır.

İsveç eğitim politikası sistematik olmayan bir yol izlemekte ve ara sıra yapılan çalışmalar ve öğrenci izlemeleri ile yeni modeller denemektedir. Yeni gelen öğrencilerin (İsveç'te dört yıl ya da daha kısa süredir olan öğrenciler) sınıflandırılması üç adımda gerçekleştirilir (bu zorunludur) ve hedeflerden biri öğrencileri doğru sınıfa yerleştirmektir. Sınıflandırmadan sonra, öğrencilerin dil gelişimi devam eden eğitimin bir parçası olarak izlenebilir olmalıdır ve izlenmelidir. Bu tür çalışmalardan bazıları şunlardır;

- 2008 yılında Ulusal Ajans tarafından hazırlanan rapor “ikinci dil olarak İsveççe”.
- 2010 yılında “Okulların ikinci dil olarak İsveççeyi nasıl düzenlediğini, uygulayıp değerlendirdiklerinin inceleme raporu”.
- 2014 yılında “Yeni gelen öğrencilerin eğitiminin gözden geçirilmesi raporu” (Eurydice, 2017).

İzleme ve değerlendirme çalışmalarının amacı, göçmen çocuklara İsveç dilini öğretme ve yüksek kalitede bir eğitim sunma kapasitesini güçlendirmektir.

Yasal düzenlemeler, yeni gelen öğrencilerin iki ay içinde bilgi düzeyleri açısından test edilmesi gerektiğini şart koşar. Sonra, başöğretmenler her öğrenciyi uygun bir sınıf ve öğretmen grubuna yerleştirir. Öğretmen grupları İsveççe öğrenmeye odaklanır; En fazla 10 öğrenciye belirli becerilere sahip bir öğretmen yönlendirilir. Uygulama sonucu elde edilen veriler, Milli Eğitim Ajansı'nın talebi üzerine okullar tarafından toplanır ve Ajans tarafından yılda bir kez birleştirilir. Bu veriler, öğretmenlerin testlerinin ve ulusal testlerin sonuçlarını içermektedir: İkinci dil olarak İsveççe üzerine yapılan ulusal sınavlar, üçüncü sınıf (9 yaş), altıncı sınıf (12 yaş) ve dokuzuncu sınıf (15 yaş) seviyelerinde yapılmaktadır.

İsveç, göçmen çocuklar için “İkinci Dil Olarak İsveççe” ve yetişkin göçmenler için “Göçmenler için İsveççe” dil öğretim müfredatını geliştirdi. Erken çocukluk eğitimi ve bakım kurumları için hazırlanan müfredat, çok dilli çocukların hem İsveççede hem de ana dillerinde çok yönlü dil gelişimi konusunda desteklenmesi gerektiğini vurguluyor.

Erken çocukluk eğitimi ve bakım kurumlarındaki göçmen çocuklar ana dil desteğine hak kazanmışlardır. Zorunlu eğitim ve lise öğreniminde bulunan göçmen öğrenciler ise bazı şartlar oluştuğu takdirde, doğrudan müfredatın bir dersi olarak ana dili eğitimine hak kazanırlar (örneğin, okulda o dilde eğitim almak isteyen 5'ten fazla öğrenci ve dersi verecek öğretmen bulunabilirse). Ders programı, menşei ülkenin edebiyatını, tarihini ve kültürünü kapsar. Bu konulardaki başarı dereceleri, diğer derslerdekilere eşdeğer kabul edilir.

İsveç, ana dil desteği hizmeti verirken lojistik ve maliyetle ilgili zorlukları azaltmak için web tabanlı bir öğretim programı olan Modersmal'ı (modersmal.skolverket.se) geliştirdi. Bu İnternet sitesi farklı ana dili odalarına ev sahipliği yapmakta ve farklı dillerde iletişim kurmak için araçlar sunmaktadır. Bu odalar, hem erken çocukluk eğitimi hem de okul düzeyinde ana dili öğretmenleri tarafından yürütülmektedir (OECD, 2010).

2.8. Norveç

Norveç, Norveççe dil yeterliğinde zorluklar yaşayan azınlık öğrencileri için “Dil Azınlıkları için Temel Norveççe” müfredatını geliştirmiştir. Bu müfredat geçici, seviye tabanlı ve yaş-bağımsızdır. Norveç ayrıca “Dil Azınlıkları için Ana dili” müfredatını da geliştirmiştir. Öğrencilerin ana dillerindeki yeterliklerini destekleyerek öğrencilerin Norveççe yeterliklerini geliştirmeyi amaçlayan seviye tabanlı bir müfredattır.

Çocukların hem ana dillerindeki hem de Norveççedeki dil gelişimleri, 4 yaşında sağlık kliniklerinde değerlendirilmektedir. Değerlendirmenin temelinde, çocukların dil gelişimini belirlemek ve eğitim-öğretimin çocukların ihtiyaçlarına göre uyarlanması yatmaktadır. Bununla birlikte öğretmenlerin, öğrencilerdeki dil gelişimi, disleksi veya bilişsel gelişim gibi bozulmaları göz önüne alarak öğrenciyi değerlendirmelerine yardımcı olmak için Ulusal Çok Kültürlü Eğitim

Merkezi (NAFO) tarafından tanısıl testler geliştirilmiştir. Bu tür testler bilişsel gelişim ve Norveççe dil becerileri ile ilgili sorunları ayırt etmek için farklı dillerde geliştirilmektedir.

Norveç, çok yönlü dil gelişimini teşvik etmek için “Aile Öğrenme Modelleri” ve “Kütüphanesi Açık Anaokulu” isimli, ebeveynlerin gün boyunca istedikleri zaman çocuklarıyla birlikte öğrenme etkinliklerine katılmalarını sağlayan uygulamalar geliştirmektedir. Bu uygulamalar ile aileleri ve öğrenci çevresini dil öğrenme etkinliklerine katarak öğrencinin gelişimini artırmayı hedeflemiştir.

“Okuma Arkadaşları” isimli uygulama hem ana dili hem de Norveççeyi geliştirmeyi, okullarda çok kültürlü bakış açısını güçlendirmeyi, okullar ve ev arasında iyi bir işbirliği geliştirmeyi ve göçmen aileler arasında yerel kütüphanenin kullanımını artırmayı amaçlamaktadır. Bu uygulama ile çocuklar 10 yaşında kendilerini ana dillerinde hikâye anlatmaya hazırlarlar. Okulda ve evlerinde pratik yaptıktan sonra, aynı ana dili paylaşan diğer anaokulu çocuklarının hikâyelerini okumak için iki okul ziyaret ederler. Bunlara ek olarak Norveç, İsveç ile işbirliği yaparak Modersmal (modersmal.skolverket.se) internet tabanlı uygulamanın Norveççe bir sürümünü geliştirdi (OECD, 2010).

Göçmen öğrencilere ev sahibi ülkenin dilinin öğretilmesi konusunda Avrupa’da benzer ve farklı uygulamalar karşımıza çıkmıştır. Bu durum ülkenin içinde barındırdığı göçmen nüfusun etnik yapısı, ülkeye geliş sebepleri ve ilgili ülkelerin dil politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple ilgili alanda çalışacak öğretmen yeterlikleri, öğrencinin tanımlanması, dil öğretim müfredatının belirlenmesi ve dil öğretim yöntem ve uygulamalarının nasıl olacağı sorusu önem arz etmektedir.

3. TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE UYGULANAN EĞİTİM VE DİL POLİTİKALARI

Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinde bulunan insanların kültürel yapısı devletin aldığı politikaları doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayan ve 1980 yıllara kadar devam eden göç hareketlerinin ana omurgasını Balkanlardan gelen Türk soylu kişiler oluşturmaktadır. Gelen göçmenlerin Türk soyundan ve kültüründen olmasından dolayı göçmenler için yapılan düzenlemeler genel olarak iskân, çalışma ve sağlık gibi alanlarda yapılmıştır. Eğitim alanında herhangi bir kapsayıcı çalışmaya rastlanılmamıştır. 1980 öncesi göçmenlerin çoğunluğuna ve özellikle cumhuriyetin ilk yıllarındakilere kısa zamanda vatandaşlık verilmiştir. Bu sayede göçmenlik ile ilgili yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmamıştır.

1980 sonrası göç hareketlerinde Sovyetlerin dağılması ve orta doğuda yaşanan siyasi ve toplumsal durumlar etkilidir. Bu tarihten sonra Türkiye’ye yönelen göçmenlerin çoğunluğu BMMYK aracılığıyla veya kendi imkânları ile diğer ülkelere göç etmişlerdir. Kalıcı bir göçmenlik durumu söz konusu olmamıştır. Göç hareketinin bu şekli kalıcı ve kapsayıcı bir politika ihtiyacını doğurmamıştır.

2011 sonrası Türkiye’ye yönelik göç hareketleri için bir dönüm noktası olmuştur. Hem göçün süresi hem de göçmenlerin sayısı itibarıyla Suriye’den Türkiye’ye yapılan göçler cumhuriyet tarihinin en ciddi göç hareketi ile Türkiye’yi karşı karşıya bırakmıştır. Yaklaşık 3.5 milyonu bulan ve ciddi bir kısmını eğitim çağındaki çocukların oluşturduğu bu göç hareketi ile yasal birçok düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Göç hareketinin ilk yıllarında göçün süresinin kısa olacağı görüşünden dolayı alınan tedbirler genel olarak sağlık, barınma ve temel ihtiyaçları karşılama olarak hayata geçirilmiştir. Suriyeli çocukların eğitimine yönelik izlenen politikalar ilk başlarda bu insanların kısa bir zaman sonra tekrar ülkelerine döneceği düşüncesinden hareketle geliştirilmiş ve dersler Arapça müfredat ile verilmiştir. Bu sayede ülkelerine döndüklerinde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmayacakları düşünülmüştür. Ancak 2013 yılından sonra Suriye’deki karışıklığın belirsizliğini koruması ve 1 milyon civarındaki okul çağı çocuklarının sorunları Türkiye devletini eğitim alanında kapsayıcı tedbirler almaya mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda MEB 26 Nisan 2013 tarihinde yayımladığı genelge ile Suriyelilerin eğitim sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” başlıklı genelge MEB tarafından yayımlanan ilk resmi belgedir (MEB, 2013a). Fakat bu genelge ile eğitimin içeriği ile ilgili bir çalışmadan ziyade bu öğrencilere ders verilebilecek ortamların belirlenmesi ve sağlanması ile ilgili olduğu görülmektedir. Şüphesiz bu genelge bu konuda atılan ilk adım

olmasından dolayı önemlidir. Daha sonra 26 Eylül 2013 tarihinde “ Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” başlıklı daha kapsamlı bir genelge yayımlanmıştır. Genelgede temel olarak değinilen hususlar ise 26 Nisandaki genelgede değinilmeyen öğretmen istihdamı, müfredat, öğrencilerin kayıt edilmesi ve Türkçe derslerinin verilmesi gibi hususları içermektedir (MEB, 2013b). Bu genelge ile Geçici Eğitim Merkezleri kurulmuş, Suriyeli öğretmenlerin görevlendirilmesi ve Arapça müfredatın uygulanması kararlaştırılmış ve Türkçe dersi isteyenlere verilmiştir.

MEB, geçici koruma statüsü ile eğitim hakkı elde eden Suriyelilerin eğitimlerine yönelik 2013 yılında çıkardığı genelgelerin kapsamını daha da genişleterek, 23 Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” başlıklı bir genelge daha yayımlamıştır. Bu genelge ile Suriyeli öğrencilerin kayıt işlemleri ve denklik işlemleri kolaylaştırılmış, Geçici Eğitim Merkezleri dışında yerel okullara kayıt yaptırılmasının önü açılmış, öğrencilerin takip ve not işlemlerinin yapılması için Yabancı Öğrenci Bilgi Sistemi (YÖBİS) kurulmuş ve Türkçe dersleri müfredat olarak okutulmuştur (MEB, 2014).

Zorunlu eğitim çağında ana dili Türkçe olmayan göçmen öğrencilere yönelik uygulamalarda 2014 öncesine ait kapsayıcı bir uygulamaya rastlanılmamıştır. 2014/21 sayılı MEB genelgesi ile Yabancıların Türkçe öğrenebilecekleri programlar başlamıştır. Göçmen öğrencilerin Türkçe öğrenebilmelerine olanak sağlayan ilk uygulama “Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü” tarafından tanımlanan ve “Avrupa Diller İçin Ortak Çerçeve Metni”ne göre geliştirilen “Yabancılar İçin Türkçe” modüler programlarıdır. Bu modüler programlar sayesinde yabancı öğrenciler ya da yetişkin kişiler Türkçe öğrenme şansına sahip olmaktadır. Göçmen öğrencilere bu modüler program sayesinde yerel okullarda ve Geçici Eğitim Merkezlerinde Türkçe dersleri verilmektedir. Türkiye’de Suriyeli öğrenciler ya doğrudan örgün eğitim kurumlarına ya da Geçici Eğitim Merkezlerine kayıt edilmektedirler. Doğrudan örgün eğitim kurumlarına kayıt edilen öğrenciler okul yönetiminin isteği üzerine Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla ek Türkçe dersi alabilmektedir. Ek Türkçe dersi normal ders saatleri dışında yönetimin belirlediği saat kadar yapılır. 3 Ekim 2016 tarihi MEB tarafından Geçici Eğitim Merkezlerindeki Suriyeli göçmen öğrencilere yönelik en kapsamlı uygulamanın başlatıldığı tarihtir. Bu tarihte (PICTES) “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi projesi” Milli Eğitim Bakanlığı ile AB Türkiye Delegasyonu arasında “Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı” anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme ile Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine entegrasyonunda Milli Eğitim Bakanlığının faaliyetlerini desteklemeyi amaçlayan bir proje olarak başlamıştır. Bu proje ile Suriyeli öğrenciler 8 ay boyunca haftalık 15 saat Türkçe kursu almaktadırlar. Kurs süresi boyunca kullanılan ders kitapları ise Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan “Türkçe Öğreniyorum 1-2-3-4” kitaplarıdır. Projenin genel amacı, geçici koruma altındaki Suriyeli vatandaşların Türkiye’deki eğitime erişim sağlamalarına katkı yapmak ve Geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin Türk Eğitim sistemine uyum sağlamalarına yönelik çabalarında Milli Eğitim Bakanlığını desteklemektir. Proje ile elde edilmek istenen kazanımlar ise; Suriyeli öğrencilerin eğitime erişiminin artırılması, Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesinin artırılması, eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kapasitesinin iyileştirilmesi olarak belirtilmektedir (PICTES, 2016).

PICTES projesi kapsamında 14-17 Aralık 2017 tarihinde Türkçe Dil Yeterliklerine Yönelik Program ve Ölçek Geliştirme Çalıştayı yapılmıştır. Çalıştay, Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol gereği uygulanacak olan “Türkçe Dil Yeterlik Sınavı”nın genel çerçevesinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu sınav çerçeve programındaki dil yeterlikleri ve bu yeterliklere uygun soru tipleri hedef kitlenin yaş düzeyi, yaşadıkları fiziki ve sosyal çevre imkânları dikkate alınarak hazırlanmıştır. “Diller için Avrupa Ortak Çerçeve Programı”nda tanımlanan dil yeterlikleri hedef kitlenin bağlamı dikkate alınarak yeniden yorumlanmış ve tespit edilmiştir. Bu çerçevede 6 – 10, 11 – 15 ve 16+ yaş aralıklarına göre üç çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar “Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni” (CEFR) esasında Suriyelilere yönelik yapılması planlanan dil sınavının temel dil yeterliklerini belirlemiştir. Bu bağlamda söz konusu sınav belli bir düzeyde Türkçe eğitimi almış kişilere uygulanacak bir nitelik arz etmektedir. Bu çerçevede Türkçenin fonetik ve semantik

özellikleri dikkate alınarak “Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Metni”nde belirtilen yeterlikler ayrıntılandırılmış ve belirlenen dil yeterlikleri iki temel dil becerisi (okuma ve yazma) üzerine inşa edilmiştir. Hedef kitlenin niceliği ve sınavın uygulanabilirliği dikkate alınarak konuşma ve dinleme becerileri sınav kapsamının dışında bırakılmıştır. Ancak özellikle konuşma becerisine yönelik temel dil içerikleri dil yeterlikleri belirlenirken dikkate alınmıştır. Bu çerçevede odak becerilere yönelik yaş aralıkları dikkate alınarak çoktan seçmeli, açık uçlu madde tipleri üzerine çalışılmıştır. Dil yeterlikleri belirlenirken dil içeriklerinin gündelik hayatla ilişkisi ve yaşanan fiziksel çevrenin özellikleri dikkate alınmıştır (MEB, 2018).

Göçmen öğrencilere yönelik Avrupa ve Türkiye’deki uygulamalara bakıldığında Türkiye’nin birçok konuda yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durumun başlıca sebebi Türkiye’nin özellikle uluslararası göç konusunda hazırlıksız olması ve göç ile ilgili çalışmalarda sağlık, barınma ve güvenlik önlemlerini ön planda tutmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca göçün süresi ile ilgili beklentilerin kısa olması ancak beklentilerin aksine göç süresinin uzaması da etkili olabilir. 2011’de başlayan Suriyelilerin Türkiye’ye göçü ülkemizin göçmen eğitimi alanındaki hazırlıksızlığını ortaya koymuştur. Bu ve benzeri göç hareketlerinin tekrar yaşanması durumunda ve mevcut göçmenlerin çocuklarının Türkiye’de doğup büyümesinden dolayı ülkemizin kalıcı bir politikaya ihtiyacı bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Ana dili ev sahibi ülkenin dili olmayan göçmen kökenli öğrencilere yönelik dünyada ve Türkiye’de çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Göçmen öğrenciler ile çalışma ve onları eğitim sistemine dâhil etme gibi durumlarda Avrupa daha eski bir geçmişe ve tecrübeye sahiptir. İlgili ülkelerin tecrübelerinden hareketle Türkiye için uygun olan yöntem ve uygulamalar geliştirmek elzemdir.

Göçmen kökenli öğrencilere dil öğretiminde farklı uygulamaların varlığı söz konusudur. Bu uygulamalar göçmenlerin yaş, menşei ülke, göç sebepleri, sosyoekonomik düzeyleri gibi etmenler dikkate alınarak yapılmaktadır.

Son yıllarda orta doğu coğrafyasında yaşanan insani krizler sonucu ülkemize milyonlarca insan sığınmıştır. Bu sığınmacıların önemli bir kısmı eğitim çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Bu ve benzeri olayların önümüzdeki yıllarda yaşanmayacağına garanti olmadığından ülkemizin ve yetkili kurumların kalıcı bir dil öğretim politikası üretmesi son derece önemlidir. Göçmenlerin dil öğrenimi kısa vadeli bir politika ile değil özellikle ev sahibi ülkede doğan ve ikinci üçüncü nesilleri de kapsayan geniş çatılı bir yapıya sahip olmalıdır. Çocuk, ev sahibi ülkede doğmuş olsa bile ailede ana dili ile büyüyor olması eğitim çağına geldiğinde birçok sıkıntı ile karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden geliştirilecek dil öğretim politikası mevcut göçmenlerle birlikte eğitim çağına erişmemiş göçmen çocukları da kapsmalıdır.

Göçmen kökenli zorunlu eğitim çağındaki öğrencilere Türkçe öğretimi konusunda yapılan mevcut çalışmalara bakıldığında, konunun birçok yönü ile belirsiz kaldığı görülmektedir. Özellikle öğretmen yetiştirilmesi, müfredat ve yöntem konusunda ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Göçmen kökenli öğrencilere Türkçe öğretecek öğretmenlerin yeterlikleri konusunda bir çalışma veya ilgili kurumlar tarafından ortaya konulan bir belirleme yoktur. Türkçe öğretiminde en kapsamlı çalışma olana PICTES projesi ile ders veren eğitimciler, sınıf, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinden oluşmakta ve bu öğretmenler hizmet içi eğitim ile “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi” konusunda bilgilendirildikten sonra göçmen öğrencilere Türkçe öğretmeye başlamaktadırlar. Ancak ilgili konu “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi” değil “İkinci Dil veya Eğitim Dili Olarak Türkçe Öğretimi” başlığı altında ve ikinci dil edinim veya öğretimi çatısı altında yapılmalıdır. Çünkü incelenen ülkelerdeki çalışmalara bakıldığında göçmen öğrencilere ev sahibi ülkenin dilinin öğretilmesi konusundaki çalışmaların ve uygulamaların büyük çoğunluğu bu isimlerle ve ikinci dil edinim ve öğretim yöntemleri ile yapılmaktadır. Öğretmen yeterliklerinde aranacak özellikler sadece Türkçenin öğretimi üzerine değil öğrenci nitelikleri ve çok kültürlü eğitim konularını da içinde barındırmalıdır. Ayrıca Türkçenin ana dili Türkçe olmayan topluluklara öğretimi konusunda öğretmenlik alanının tanımlanması ve lisans düzeyinde ilgili alanlarda zorunlu ders olarak okutulması gerekmektedir. Doğrudan dil öğretimi yapan öğretmenler dışında kalan diğer ders

öğretmenleri de göçmen öğrenci profili hakkında bilgi sahibi yapılmalı öğrencinin dil öğretimine dolaylı destek sağlanmalıdır. Çünkü dil edinimi sürekli devam eden bir durumdur.

Göçmen kökenli öğrencilere Türkçe öğretiminde ihtiyaç duyulan bir diğer nokta öğrenciyi tanımadır. Uluslararası göç sebebiyle ülkelerini terk edip başka bir ülkeye yerleşen öğrencilerin geçmiş yaşantıları, sosyoekonomik düzeyleri ve göç sebebiyle eğitim öğretim ortamından ne kadar süre ayrı kaldıkları önemlidir. Öğrencinin derse olan ilgisini ve isteğini artırmak için öğrenci hakkında bilgi sahibi olmak şüphesiz gereklidir. Farklı kültürden ve ana dilden gelen öğrenci gruplarıyla çalışırken ortaya çıkabilecek kültürel çatışmaların ve olumsuz davranışların en aza indirgenmesi için ve yaşanan herhangi bir olumsuz bir durumun kontrollü bir şekilde yönetilmesi için öğretmenin ve ilgili kurumun öğrenciyi ve öğrencinin kültürünü tanıması önemlidir. Bu sayede kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar ciddi oranda azaltılabilir.

Ana dili Türkçe olmayan öğrencilere dil öğretiminde en önemli sorunlardan biri de Türkçe öğretimi programının eksikliğidir. Hâlihazırda ikinci dil olarak veya eğitim dili olarak Türkçe öğretimi konusunda bir öğretim programı yoktur. Bu durum verilecek eğitimin neleri içereceğini, kazanımların neler olacağını belirsiz hale getirmektedir. PICTES projesi ile göçmen öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri için kullanılan ders kitapları Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan “Türkçe Öğreniyorum 1-2-3-4” kitaplarıdır. Ancak bu kitaplar tüm öğrenim seviyesindeki öğrencilere verilmiştir. Öğrencinin sınıf seviyesi dikkate alınmadan yapılmış ve her öğrenciye aynı dil becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki her sınıf seviyesi için farklı bir kitap hazırlanması gerekmektedir çünkü her sınıf seviyesinin farklı kazanımları olmalıdır tıpkı örgün eğitimdeki diğer ders kitapları gibi. Kitaplarda uygulanan tek tipliliğin aksine 14-17 Aralık 2017 tarihinde yapılan ölçek geliştirme çalıştayında öğrencilere yapılacak yeterlik sınavı 6-10 yaş, 11-15 yaş, 16+ yaş olarak belirlenmiştir. Bu sınav “Diller İçin Avrupa Ortak Çerçeve Programı” esas alınarak okuma ve anlama becerileri üzerine yapılmıştır. Göçmenlere dil öğretimi konusunda incelenen Avrupa ülkelerinin hiçbirinde ikinci dil öğretiminde bu çerçeve metin esas alınmamaktadır. Çerçeve metnin Avrupa Birliğinde iletişim becerilerinin artırılması ve ikinci, üçüncü yabancı dil öğretiminde kullanılması esastır. Ayrıca çerçeve metin, dilin sosyal iletişim boyutuna ağırlık verir ve dil öğretiminde iletişim becerilerinin artmasına dikkat çeker. Fakat Metin göçmenlere dil öğretimi konusunda veya ikinci dil öğretimi konusunda bir çerçeveye sahip değildir. Bu sebeple Türkiye’deki göçmen öğrencilere uygulanacak dil programlarında veya ölçme değerlendirmelerde kumlanması uygun değildir. Göçmen öğrencilere verilecek Türkçe öğretiminin içeriğini, öğrencinin dâhil olacağı sınıf seviyesinin Türkçe dil kazanımları ve yine ilgili sınıf seviyesinin diğer derslerini anlamasına yardımcı olacak bir Türkçe programına ihtiyaç vardır. Verilecek Dil eğitiminin içeriğinde “Türkçe öğrenmek amaç değil diğer derslerde de başarılı olmak için bir araç” düşüncesi olmalıdır. Çünkü ikinci dil öğretimi sosyal çevre ilişkilerinde iletişim becerisi kurmakla birlikte okulda akademik bir yeterliğe ulaşmayı da hedeflemelidir. Ayrıca uygulanacak Türkçe Dil Yeterlik sınavının sadece okuma ve anlama becerileri ile sınırlı olması, ölçeğin güvenilirliğini tartışmalı hale getirmektedir. Temel dil becerileri 4 beceriden(dinleme, konuşma, okuma, yazma) oluşurken neden iki beceri ile ölçme değerlendirme yapılmaktadır. Bu şekilde yapılan bir ölçme değerlendirmeden elde edilecek sonuç gerçeği yansıtmayacaktır.

Göçmen öğrencilerin iki şekilde okullaşması vardır. Birincisi doğrudan örgün eğitime katılma diğeri Geçici Eğitim Merkezlerine kayıt edilme. Doğrudan örgün eğitime katılan öğrencilere belirlemiş bir dil öğretim programı veya dil desteği programı bulunmamaktadır. İlgili okulun talebi ile Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile yine okulun belirlediği zamanda ve miktarda ek dil desteği alırlar. Bu destek derslerinin nasıl ve şekilde verileceği tamamen dersi veren öğretmenin inisiyatifindedir. Bu belirsizliğe rağmen örgün eğitimdeki göçmen öğrenciler Geçici Eğitim Merkezlerindeki öğrencilerden daha avantajlı durumdadırlar çünkü eğitim diline doğrudan maruz kalırlar ve Türkçe dersi dışındaki diğer dersleri de Türkçe öğrenirler. Ancak Geçici Eğitim Merkezlerindeki öğrenciler haftalık 15 saatlik Türkçe dersi dışındaki diğer derslerin tamamını ana dillerinde almaktadırlar. Bu durum akademik Türkçe öğretiminin önünde bir engeldir. Bu uygulama ile öğrenci Türkçe iletişim becerisini kazanabilir ancak akademik bir yeterliğe ulaşması zordur.

Göçmen kökenli öğrencilere Türkçe öğretiminde bir diğer sorun ise yöntem sorunudur. Göçmen öğrencilerin okullaşması için ciddi çabalar harcayan Milli Eğitim Bakanlığı aynı çabayı öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri için de harcamalıdır. Okullaşmanın iki türlü gerçekleşmesinden

kaynaklı yöntem farklılıkları da ortaya çıkıyor. Geçici Eğitim Merkezlerindeki öğrenciler, ana dil eğitimi merkezinde Türkçe destekli bir geçiş eğitimi alırlarken örgün eğitimdeki öğrenciler doğrudan daldırma yöntemi ile eğitimlerine devam ediyorlar. Geçici Eğitim Merkezlerindeki ana derslerin öğrencilerin ana dillerinde yapılıyor olması öğrencinin akademik Türkçe yeterliğini olumsuz yönde etkileyebilir ve örgün eğitime geçiş yaptığında diğer dersleri anlamakta güçlük çekebilir. Bu sebeple Geçici Eğitim Merkezlerinde uygulanacak yöntem Akademik Türkçe kavramlarını da içermelidir. Türkçeyi sadece iletişimsel bir araç olarak değil, işlevsel bir araç olarak da edinmeleri sağlanmalıdır. Örgün eğitim kurumlarındaki öğrencilerin Türkçe öğrenmeleri okulun inisiyatifinde değil kapsamlı bir program dâhilinde yapılmalıdır. Öğrencilerin mevcut dil becerileri tespit edilerek ihtiyaç duydukları miktarda destek dil hizmeti sağlanmalı bu hizmete sadece dil öğretmenleri değil diğer ana ders öğretmenleri de katılmalıdır. Öğrencilerin ne kadar süre ile dil desteği alacakları ise öğrenci izlemeleri ile yapılmalıdır. Yani öğrenciye verilen dil desteğinin ne oranda başarılı olduğunun tespiti bir sınav ile değil periyodik izlemelerle yapılmalıdır. Öğrenciyi dil edinimi/öğrenimi sürecinde kendi başına bırakmak yerine belirli sürelerle takibini yaparak verilen eğitimin ne derece başarılı olduğu ortaya konulmalı gerekli durumlarda program ve yöntem revizyonuna gidilmelidir. Bu sayede en verimli yöntemin belirlenmesi sağlanabilir. Örgün eğitim kurumlarının, Geçici Eğitim Merkezlerine oranla daha az tercih edilmesi söz konusudur. Bu durumun başlıca sebebi Geçici Eğitim Merkezlerinde ana dilde eğitim veriliyor olmasıdır. Çünkü örgün eğitim kurumlarında ana dil eğitimi söz konusu değildir. Hem Geçici Eğitim Merkezlerinde hem de örgün eğitim okullarında göçmen öğrencilerin Türkçe dil kazanımlarının ne olacağı ve bu kazanımların elde edilmesi için nasıl bir yöntem izleneceği belirlenmelidir.

Dil öğretim uygulamaları konusunda incelenen ülkelerdeki bazı uygulamalar ülkemiz için uygun görülebilir. Almanya’da uygulanan “Hoş geldin sınıfları” ve Avusturya’da uygulanan “Anne Almanca öğren” uygulamaları birleştirilerek hem okul öncesi dönemde dil öğretimi yapılabilir hem de ailelerin Türkçe öğrenmesi teşvik edilebilir. Bu sayede okullaşma oranının artması ve ailelerin eğitime dâhil edilmesi sağlanabilir. Ayrıca şu an Türkiye’deki göçmen öğrencilerin ana dillerinin Arapça olması ve Türkiye’de Arapça öğretim veren okul sayılarının çokluğu dikkate alındığında Türkiye ve göçmenler için olumlu sonuç doğurabilecek bir uygulama yapılabilir. İmam Hatip Orta ve Lise okullarında Arapça öğrenen Türk öğrenciler ve ana dili Arapça olan göçmen öğrencileri arasında “Konuşma Arkadaşlığı” kurularak Türk öğrencilerin Arapça, göçmen öğrencilerin ise Türkçe iletişim pratikleri artırılabilir. Bu sayede her iki öğrenci grubunun da dil öğrenmesi artırılabilir ve iki grup arasındaki ilişkiler gelişerek kültürler arası çatışma ihtimali de azaltılabilir. Bu ve benzeri pratik uygulamalar geliştirilerek çoğaltılabilir. Ancak bu uygulamaların yapılabilmesi için hedef kitlesi doğrudan göçmen öğrencilerden oluşan ve Türkçenin ikinci dil olarak öğretilmesi hususunda çalışmalar yapan bir yapıya ihtiyaç vardır. Bu yapı;

- Türkçenin ikinci dil olarak öğretilmesi
- İkinci dil olarak Türkçe öğretmenlerinin yetiştirilmesi
- Sürekli öğrenci izlemeleri yaparak kendini güncellemesi
- Göçmen öğrenci profilini belirleyerek öğretmenlere ve okullara rehberlik yapılması
- İkinci dil olarak Türkçe eğitimi müfredatının hedef kitleye ve ilgili sınıf seviyesine göre belirlenmesi gibi konularda çalışmalar yapılmalı.

Göçmen eğitimi ve ikinci dil olarak Türkçenin öğretimi konusunda üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ortak bir çalışma yürütmelidirler. Göçmen öğrenci sadece okulun bir parçası değil, oturduğu mahallenin, çalıştığı işyerinin, gezdiği sokakların bir parçasıdır. Bu sebeple göçmen eğitimi ve entegrasyonu her kurumun ilgilenmesi gereken bir olgudur.

KAYNAKÇA

Aksoy, Z. (2012) Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.

Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon, UK: Multilingual Matters.

- Demir, O. Ö. ve Erdal, H. (2012). Yasa Dışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılması Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 12(1), 29–54.
- European Commission (2012). *Avrupa'da Okullarda Dil Öğretimi Üzerine Temel Veriler*, Brüksel: Eğitim, Görsel-İşitsel ve Kültür İşleri Yürütme Ajansı.
- European Parliament (2017). *Research for Cult Committee-Migrant Education: Monitoring and Assessment*, Bruxelles: European Parliament Publishing.
- Eurydice (2003-04). *National Description, Integrating Immigrant Children into Schools in Europe, Germany*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice (2017). *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*, Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Giani, L. (2006). *Migration and Education: Child Migrants in Bangladesh*, Sussex Migration Working Paper no. 33.
- Gönüllü, M. (1996). Dış Göç. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 94-104.
- IOM Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Uluslararası Göç Hukuku*, Göç Terimleri Sözlüğü.
- Leblebicioğlu, A. (2009). 50. Yılında Yurtdışında Türkler Entegrasyon/Uyum, Eğitim Ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Ve Önemi, *Yurt dışındaki Türkler: 50. yılında Göç ve Uyum Sempozyumu*. Ankara, 21 Mayıs 2009.
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı (2013a). *Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler Genelgesi*. 03 18, 2017 tarihinde Kayseri Melikgazi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü: http://melikgazi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_05/03024558_suriye.pdf (Erişim:18 Nisan 2018).
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı (2013b). *Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi*. Fethiye İlçe Mili Eğitim Müdürlüğü:http://fethiye.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_10/02093016_scannedimage24.pdf (Erişim:18 Nisan 2018).
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Yabancılarla Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. http://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/18120616_18_01_2018.pdf (Erişim:18 Nisan 2018).
- MEB Milli Eğitim Bakanlığı (2018) Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretim Programlarını İzleme ve Değerlendirme Sistemi, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=332> (Erişim:20 Nisan 2018).
- OECD Organisation for Economic Co-operation and Development (2016). *Reviews of School Resources: Estonia. OECD Reviews of School Resources*, Paris: OECD Publishing.
- OECD Organisation for Economic Co-operation and Development (2010). *Education at a glance 2010: OECD indicators*, Paris: OECD Publishing.
- PICTES (2016). <https://pictes.meb.gov.tr/izleme> (Erişim: 21 Nisan 2018).
- TEZCAN, M. (2000). *Dış Göç ve Eğitim*, Ankara: Anı Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

One of the most important sociological events faced in recent years in Turkey is undoubtedly the international immigrants from neighbouring countries. Turkey has been exposed to emigration from the 19th century until today. It has taken various measures according to the quality and quantity of these migration flows. Since most of the migrations that took place until 2011 included the ones from Turkish culture and language, education measures towards immigrants have not been encountered until this date. However, after the political and social turmoil that started in our neighbouring country in Syria in 2011, today Turkey host a population of approximately 4 million immigrants. The fact that a significant proportion of these immigrants are children of educational age and the uncertainty of the immigration period necessitates serious educational measures. When it comes to measures for migrants, the first measures that come to mind are security, housing and health. The problems encountered after a certain period are generally social conflicts, child labour and uneducated generations. The most effective way to minimize the long-term negative effects of migration is to enrol immigrant children and adult immigrants to learn the language of the host country. The main purpose of this research is to investigate in the compulsory education system of immigrant communities who live in Turkey and whose native language is not Turkish; Turkey will benefit from the immigrant communities and develop recommendations. To attract the studies and practices of European countries that have been hosting immigrants for many years will provide information for teachers, students and teaching programs.

Methodology

This research is descriptive research survey model, in the form of a qualified determination. Document analysis method was used for the data collection.

Findings

When we look at the current studies on teaching Turkish as a foreign language to immigrant students, it is seen that the issue remains ambiguous in many aspects. There are serious problems especially about teacher training, curriculum and methods. There is no study on the competencies of teachers who will teach Turkish to immigrant students or any determination made by the relevant institutions. The trainers who will teach Turkish with the PICTES project consists of the area Turkish and literature teachers and in-service training and so they start teaching Turkish to immigrant students.

When we look at the studies in other countries, the majority of the studies and practices on teaching the language of the host country to immigrant students are carried out with second language acquisition, foreign language teaching and its methods. The characteristics of the teacher competencies should include not only the teaching of Turkish but also multicultural education issues. Besides, it is necessary to define the field of teaching in teaching Turkish to non-Turkish communities whose mother tongue is Turkish and to be taught as a compulsory course in related fields at the undergraduate level. Apart from the teachers teaching direct language, other course teachers should be informed about the profile of immigrant students and indirect support should be provided to the language teaching of the student. Another point that is needed in teaching Turkish to immigrant students is to get to know the student situation. The past experiences, socioeconomic status of the students who left their countries and settled in another country due to international migration and how long they have been separated from the educational environment due to migration are important. It is undoubtedly necessary to know the student to increase the interest and desire of the student. The teacher and the institution need to recognize the student and the student's culture to minimize the cultural conflicts and negative behaviours that may arise when working with groups of students from different cultures and mother tongues and to manage any negative situation in a controlled manner. In this way, problems arising from cultural differences can be significantly reduce

Conclusion and Discussion

Some of the studies in other countries examined in terms of language teaching practices may be considered appropriate for Turkey. “Welcome classes ’in Germany and ’Learn German in Mothers ’in Austria can be combined to promote language learning in the pre-school period and encourage parents to learn Turkish. In this way, the schooling rate can be increased and families can be included in education. Besides, an application can be made to be the moment that might result in Arabic native language of immigrant students in Turkey and Turkey when considering that a majority of the number of schools teaching Arabic positive outcome for Turkey and immigrants. In Imam Hatip schools “Conversation Friendship can be established between Turkish students learning Arabic and immigrant students whose mother tongue is Arabic, and Turkish students' Arabic and Turkish immigration students can be improved. In this way, the language learning of both groups of students can be increased and relations between the two groups can be improved and the possibility of intercultural conflict can be reduced. These and similar practical applications can be developed and reproduced. However, to implement these practices, a structure consisting of direct immigrant students with a target audience and working on teaching Turkish as a second language is needed.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AĞIZLARINDAKİ *-(s)Xn geri* YAPISI ÜZERİNE

Araştırma Makalesi / Research Article

Sarı, İ. (2019). Türkiye Türkçesi ve Ağızlarındaki *-(s)Xn geri* Yapısı Üzerine. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 504-514.

Geliş Tarihi: 05.08.2019

Kabul Tarihi: 02.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi İsa SARI
Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
isasari@hitit.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-3766-1438

ÖZ

Eski Türkçede, bilhassa Orhon Türkçesinde işlek olarak kullanılan ve durum ekleri arasında yön gösterme (directive) işleviyle tanımlanan *-GARU*, ilgili dönemin ardından işlevselliğini yitirmiştir. Ekin kökeni ve yapısıyla ilgili olarak araştırmacılar arasında bir uzlaşma bulunmamaktadır ve ek, işlev(ler)i dolayısıyla farklı kategoriler altında değerlendirilebilmektedir. Günümüzde, kodlanmış hiçbir Türkçe varyantta işlevsel görünüm arz etmeyen bu ek, Türkiye Türkçesinde *dışarı*, *içeri*, *ileri*, *yukarı* gibi birkaç donuklaşmış örnekte, tarihsel sürece uygun ses değişimlerini barındırır bir şekilde yer almaktadır.

Bu çalışmada, tarihsel süreçte *-GARU* ekinin kullanım alanı ve işlevleriyle ilgili genel bilgiler aktarıldıktan sonra günümüzdeki görünümüne ve kalıntılara temas edilerek Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında yer alan *gerisin geri*, *arkasın geri*, *ardın geri*, *götün geri*, *kıçın geri*, *sırtın geri* vb. yapılar oluşum ve anlam özellikleri yönüyle incelenecektir. Ardından, sözdizimsel roller açısından zarf işlevli çıktılar türeten bu yapısal şablondaki [*geri*, *art*, *arka*] anlambirimciklerini barındıran bir sözlüksel unsur, daha çok üçüncü tekil şahıs iyelik işaretleyicisi olarak tanımlanan *-(s)X* ve işlevi belirsizlik taşıyan *-n* ile birleşen *geri* unsurunun Eski Türkçe *-GARU* ekinin bir kalıntısı mı, edatlaşmış bir sözlükbirim mi yoksa farklı nitelikte bir unsur mu olduğu konusu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Durum Kategorisi, Yön Gösterme, Edatlaşma, *-GARU* Eki.

ON THE STRUCTURE *-(s)Xn geri* IN MODERN TURKISH AND ITS DIALECTS

ABSTRACT

-GARU, which is one of the case markers defined for its directive aspect and used mostly in Old Turkic, more particularly in Orkhon Turkic, had ceased its productivity and functionality after the relevant period. There is no consensus on the origin of the suffix and its structure, and it can be evaluated under different categories because of its function(s). This suffix offers no productivity in any codified Turkic variant but preserved in some fossilized examples like *dışarı*, *içeri*, *ileri*, *yukarı* involving appropriate historical-phonological changes in Modern Turkish.

In the present study, areas of usage and functions of the suffix *-GARU* will be touched upon, then the constructions such as *gerisin geri*, *arkasın geri*, *ardın geri*, *götün geri*, *kıçın geri*, *sırtın geri* that can be found in Modern Turkish and its dialects, will be examined regarding their structural and semantic properties. Thereafter, the constituent *geri* will be studied in the related structural pattern which produces adverbial outputs, as well as the lexical item having semantic contents [back, backward, rear], *-(s)X* which is mostly considered third person possessive suffix and concatenates with ambiguous *-n*. It will be argued, whether the constituent *geri* is a remnant of the Old Turkic suffix *-GARU* or expanded as a postposition or it has a different quality.

Keywords: Modern Turkish, Case, Directive, Postpositionalization, *-GARU* Suffix.

1. GİRİŞ

Türk dilinin ilk yazılı örneklerinin verildiği Orhon Türkçesi döneminde ve ardından Eski Uygur Türkçesindeki durum kategorisi ve bu kategorinin ilgili işaretleyicileri modern Türkçe varyantlarla karşılaştırıldığında birtakım farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklardan biri ve belki de en önemlisi, daha çok [-A doğru] anlambilimini sağlayıp yön gösterme/yönelim (directive) bildiren ve sözdizimsel görevler açısından genellikle zarf işlevli çıktılar meydana getiren -GARU ekinin varlığıdır. Takip eden dönemlerde bu ekin kullanım alanı daralmış ve ek, işlevselliğini yitirip kullanımdan düşmüştür. Modern Türkçe varyantlarda yön ve yönelim ifade eden bazı sözlükbirimler içerisinde fosilleşmiş olarak varlığını koruyan ekin kökeni ve işlevleriyle ilgili kesin yargılara varılabilmüş değildir.

Daha çok Türkiye Türkçesi konuşma dilinde, kısmen de yazı dilinde yer alan ve içerisinde -GARU ekinin işlevine benzer bir yönelim ifadesi barındıran -(s)Xn geri şablon yapısı, eklendiği [geri, art, arka] anlambilimciklerini taşıyan unsurlarla birleşince, 'geriye, arkaya, geldiği yöne doğru bir yönelme' ifade ederek, 'dönüş' veya 'tersi istikamete gidiş' gibi yönlemsel anlamlar sağlamaktadır. Bu yapı, anlamsal açıdan -(y)A doğru gibi bir kullanım sergileyerek de edat öbeği gibi davranmaktadır. Ancak yapıdaki geri unsurunun tarihsel -GARU ekinin bir kalıntısı mı, yoksa edat görevi üstlenen bir sözlükbirim mi olduğu belirsizdir. Aşağıda, ilgili yapılardaki geri unsurunun (a) dilbilgisel ve (b) sözlüksel unsur olarak incelemesi yapılacak, ardından Türkiye Türkçesindeki ve ağızlarındaki kullanım örnekleri monografiler, edebî eserler, derlemeler ve çevrim içi kaynaklar üzerinden incelenerek işlevlerinden hareketle bu yapının nasıl tanımlanabileceği hususunda açıklamalar getirilecektir. İlgili yapının bütünleyici olarak anlam ve oluşum özellikleri üzerinde durulması yoluyla farklı düzeylerde de çözümlenmeler yapılacaktır.

2. -sXn geri YAPISINDAKİ geri, ESKİ TÜRKÇE -GARU OLABİLİR Mİ?

Eklendiği ada doğru bir yönelmeyi tarz açısından aktaran -GARU, daha çok Orhon Türkçesinde işlevsel ve işlek olarak kullanım alanı bulmuş, Eski Uygur Türkçesinde ve ardından Karahanlı Türkçesi döneminde işlevselliğini kaybederek unutulmuş, yerini analitik veya sözlüksel işaretleyicilere bırakmıştır. Bu hususta Alimov (2011: 93-94), *Divanü Lugati't-Türk'te* yer alan sınırlı sayıdaki birkaç kullanımın arkaik özellik taşıdığını aktarırken, Orta Türkçe döneminde ve modern varyantlarda ise ekin sadece 'taşınmış' olarak karşımıza çıktığını, bu durumun ekin kökeni ve işleviyle ilgili kesin yargılara varmayı zorlaştırdığını belirtir. Erdal (2004: 177) ise, ekin Budist çevrede verilmiş Eski Uygurca metinlerde ve Karahanlı Türkçesinde nadir oluşunun tarihsel süreçte durum sistemindeki indirgenmeye bağlı olduğunu ifade etmekle birlikte, bu durumun, ekin -gAr-addan eylem türeten ekle benzer olmasından da kaynaklanabileceğini, hatta -GARU'nun bu ekten gelişmiş olabileceğini savunur. Ekin X. yüzyıl dolaylarından itibaren işlekliliğini kaybetmesi, yazılı metinler üzerinden takibini mümkün kılmamakta ve kökeni, diğer yön işaretleyicilerinden temel farklılığı gibi noktalarda kesin yargılara varmayı zorlaştırmaktadır.

Yön gösterme/yönelim ifade eden -GARU eki, Eski Türkçe döneminde ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak çeşitli fonetik değişkelerle ortaya çıkabilmektedir: -garu, -gerü, -karu, -kerü. Ayrıca, üçüncü kişi iyelik ekinin ardından zamir 'nisi ile kalıplaşmış bir şekilde -naru, -nerü ve birkaç örnekte de birinci kişi iyelik ekinin ardından -aru, erü biçimliklerine de sahiptir (Tekin, 2003: 115). Bu şekilde çeşitlenen ekin yapısı ve kökeniyle ilgili olarak farklı görüşler mevcuttur. Bir kısım araştırmacıya göre ek, yönelme durumu eki olan -GA ile diğer bir yön durumu eki olan -rA'nın birleşmesiyle oluşmuştur. Öte yandan bazı araştırmacılar, bahsi geçen -GARU ile -rA eklerinin farklı ekler olduğunu savunur (Erdal, 2004: 178). Duran (1956: 4-5) ise, *Divanü Lugati't-Türk'te* yer alan içger- 'içeriye koymak' ile taşkar- eylemlerinden -X zarf-fiil eki ile içgerü ve taşkaru biçimlerinin tasarlanabileceğini, dolayısıyla bu ekin iki farklı ekten oluştuğunun düşünülebileceğini, belki de bu zarf-fiil ekli şekillerin sık kullanıma da bağlı olarak zamanla tek bir ek gibi algılanıp diğer sözcüklere de uygulandığını vurgular. Ekin kökeni üzerine çalışan araştırmacıların çoğunluğu da bu görüştedir, ancak son çalışmalar (bk. Erickson, 2002; Alimov, 2011), ekin -GA yönelme durumu eki almış bir addan sonra gelen er- 'olmak; erişmek, ulaşmak' fiili ile -U zarf-fiil ekinin birleşip kaynaşmasıyla

oluşmuş olabileceğini ortaya koymaktadır (ekin kökeni üzerine diğer görüşler ve bunların sınıflandırılmasıyla ilgili olarak bk. Alimov, 2011: 100).

Bu ek, Eski Türkçe döneminde dahi işlevsel görünüm arz etmesine karşın belli başlı sözcüklerle birleşip kalıplaşma eğilimindedir (Erdem, 2012: 631). Türkiye Türkçesinde ise hiçbir şekilde işlek/işlevsel bir görünüm sunmaz. Çekim/türetim kategorisi içerisinde kodlanmış değildir ve sadece artzamanlı ses değişimlerine uygun olarak *-ArI* şeklinde *içeri*, *yukarı*, *üzeri*, *dışarı* gibi yön ifade eden sözlükbirimler bünyesinde yer alır.

Bu çalışmaya konu olan *gerisin geri*, *ardın geri*, *götün geri* gibi yapılarda yer alan *geri* unsurunda kısmen *-GARU* ekinin barındırdığı anlam/işlev göze çarpsa ve bu unsurun konumu (AD-3TKİE-ZN-DE¹) üçüncü tekil şahıs işaretleyicisinin üzerine eklenen durum kategorisine ait bir ek için uygun olsa da, artzamanlı ses değişimleri ve uyumları göz önünde bulundurulduğunda *-GARU*'nun Türkiye Türkçesinde bir ek olarak *-geri* şeklinde korunumu ve kullanımı mümkün görünmemektedir. Ekin Türkiye Türkçesine kadar korunumunun bir *hapax* olarak değerlendirilmesi durumunda dahi bunu destekleyecek tarihsel veriler bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, bilhassa *gerisin geri* yapısının *gerisin geriye* şeklindeki yönelme durum ekiyle genişletilmiş şekli de, *geri*'nin bir ek olamayacağına işaret etmektedir. Zira bir durum ekinin üzerine *-gözde*, *veresiye*, *toptan* gibi sözlükselleşmiş oluşumlar dışında- aynı/benzer işleve sahip başka bir durum ekinin eklenmesi mümkün değildir.

3. SÖZLÜKBİRİM OLARAK *geri*

Türkçe Sözlük'te (2011) temel anlamsal içeriğini kapsayacak şekilde "arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı" şeklinde tanımlanan *geri* sözlükbirimi, Orhon Türkçesi döneminden itibaren Türkçenin bütün tarihsel dönemlerinde ve ilgili ses değişiklikleriyle Türkiye Türkçesinin sözcükte kodlanmış, kullanım sıklığı yüksek olan, farklı sözdizimsel rollere sahip bulunabilen bir sözlüksel unsurdur. İlk olarak Orhon Yazıtlarında 'batıya, batıda' anlamlarını sağlayacak şekilde *kerü* biçiminde yer alan bu sözlükbirim (Aydın, 2017: 158), anlamsal değişimler ve işlevsel dönüşümlerle birlikte Türkiye Türkçesinde (a) isim, (b) sıfat, (c) zarf ve (d) ünlem işlevleriyle kullanılmaktadır.

(a) *Ağacın gerisinde durup güneşten korunmaya çalışıyordu.*

(b) *Geri toplumların en büyük sorunu okuma-yazmadır.*

(c) *Tepeye çıkıp geri dönecekti.*

(d) *Haydi, geri!*

Temel olarak hipotetik **ke/kē* 'arka, geri' biçimbirimi veya *kir-* 'girmek' kökenleri üzerinden etimolojik izahları yapılan² *geri* sözcüğü, Türkiye Türkçesinde pek çok birleşik sözcüğün ve kalıp ifadenin oluşumunda da rol oynamıştır: *geri bildirim*, *geri plan*, *ileri geri*, *geri dönüşüm*; *geri kalmak*, *geri basmak*, *geride bırakmak* vd. Türkiye Türkçesine kaynaklık eden Eski Anadolu Türkçesinde son çekim edatı işleviyle *-dAn girü* yapısında kullanılan (Şahin, 2011: 63) *geri*, takip eden Osmanlı Türkçesi döneminde de ilgili bağlamlarda yine ilk hecede dar ünlü, son hecede ise yuvarlak ünlü biçimiyle 'sonra, bundan sonra' gibi anlamları sağlamaktadır:

tañrı ta 'ālā anı yüz yıl tamām öldürdi

andangirü diri kıldı pes cebra 'ıl geldi (KE, 724/6-11)

şimdiden girü baña ölmek gerek

çün nazar kılmaz baña gitmek gerek (KY, 15b/575)

¹ 3TKİE: üçüncü tekil kişi iyelik eki, ZN: zamir n'si, DE: durum eki

² Sözcüğün kökeniyle ve tarihsel süreçteki kullanımlarıyla ilgili olarak bk. Clauson, 1972: 736-737; Hünerli, 2012; Yalçın, 2016.

ķanda ārām ide Őimden girü āvāre gönül
seyl-i eŐkümle ki gönülüm evi vīrān olmuş (AD, 80/4)

Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında *keri* Şekliyle de yine bir son çekim edatı olarak kullanılmaktadır (Hünerli, 2012). Dolayısıyla sözlüksel ve dilbilgisel olmak üzere iki farklı görünümde kullanım alanı bulmaktadır.

Bu çalışmaya konu olan *gerisin geri, arkasın geri, ardın geri, götün geri, kıçın geri, sırtın geri* yapılarındaki *geri* unsurunun, işlevsel ve anlamsal düzeyde tüm yapının zarf işlevini yerine getirmesini sağlayan bir sözlükbirim görünümünde olduğunu belirtmek mümkündür ve bu yönüyle, ilgili bağlamlarda esas anlamsal içeriğini koruduğu düşünülebilir.

4. -(s)Xn geri YAPISI

İlgili bağlamlarda, [geri, arka, art] anlambirimciklerini taşıyan ve doğrudan bu temel/yan anlamsal içerikleri bünyesinde barındıran *geri, arka, art, göt, kıç, sırt* sözlükbirimlerine eklenmiş -(s)Xn biçimbirimi ile *geri* unsurundan oluşan *gerisin geri, arkasın geri, ardın geri, götün geri, kıçın geri, sırtın geri* yapıları, daha çok sınırlar-arası (intraterminal) hareket ifade eden eylemlerin (ör. *git-, dön-, koş-, yürü-*) zarfı olarak kullanılmakta ve temel olarak geriye doğru, geldiği yöne doğru, tersi istikamette bir yönlenme hareketini, geri dönüşü bildirmekte, ayrıca içerisinde yer aldığı bağlama göre eylemsel içeriğin tekrarlanması/yinelenmesini de ifade edebilmekte ya da 'sonrasında, takiben' anlamlarını sağlamaktadır.

Ortaya çıkan *gerisin geri, ardın geri, arkasın geri, götün geri, kıçın geri, sırtın geri* yapılarında yer alan -(s)X(n) unsuru daha çok üçüncü tekil kişi iyelik eki olarak tanımlanır (bu ekin farklı tanımlama ve adlandırmalarıyla ilgili olarak bk. Kornfilt, 1997: 263; Kunduracı, 2013). Ancak /n/ sesinin eke dâhil mi olduğu, farklı bir unsurun kalıntısı olma niteliği mi taşıdığı yoksa bir bağlantı ünsüzü görevi mi gördüğu, ayrıca zamir n'sinin kökeni araştırmacılar tarafından sıkça tartışılan bir husustur (konuyla ilgili olarak bk. Gülsevin, 1990; Tekin, 2003; Pekacar ve Erdem Uçar, 2012; Özdemir, 2014; Ünal, 2019). Literatürde çoğunlukla *zamir n'si* olarak tanımlanan -n unsuru üçüncü tekil kişi iyelik ek(ler)i ile durum ekleri arasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaya konu olan -(s)Xn geri yapısındaki *geri* unsurunun da, konumu gereği bu açıdan bir durum eki gibi davrandığını belirtmek mümkündür. Ancak öte yandan -geri ekinin, yukarıda da vurgulandığı üzere, Türkiye Türkçesinde işlevsel bir görünüm sunmuyor oluşu, üstelik ekin Türkiye Türkçesinde beklenen Şeklinin /g-/ barındıramayacağı, ilgili yapıların art ünlü biiçimlerinde ses uyumlarını sağlamaması (örn. *ardınğarı, *sırtınğarı) bu unsurun bir ek olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir.

Bu hususta Yüceol Özezen, *gerisin geriye* yapısıyla ilgili olarak Şunları belirtir:

"Yürü-, hareket et-, koş- gibi daha çok kılıÇ fiillerinin zarfı olan *gerisin geriye*'nin yapısal olarak çözümlenmesi güç görünmektedir Burada tekrarlanan *geri* sözcüklerinden ilkinin 3. tekil kişi iyelik eki aldığında kuşku yoktur. Ancak ardından gelen -n eki araç durumu eki olabileceği gibi, belirtme durum eki de olabilir ve her iki durum eki de Türkiye Türkçesinde kullanımdan kalkmıŐtır." (2008: 340).

Yukarıda da belirtildiği gibi, yapıdaki -n unsurunun işlevi belirsizlik taşımaktadır ve hem zamir n'si, hem arkaik araç durumu eki ve hem de arkaik belirtme durumu eki olarak yorumlanmaya uygundur. Ancak -n'nin araç durumu eki olarak düşünülmesi, eş zamanlı olarak 'sırtıyla geri gitmek' veya 'arkasıyla geri gitmek' gibi yapıların anlamsal analizini geçersiz kılar görünmektedir (ancak bu Şekilde bir analiz *yazın, kışın* gibi örneklerde mümkündür). Buna karşın [geri, arka] anlambirimlerini barındıran bir sözlüksel unsur, bir bağlantı ünlüsü (-I) ve -n ile kurulan yapının tekrar edilmesiyle ortaya çıkan *ardın ardın, götün götün, kıçın kıçın* gibi tarihsel kullanım örneklerinde de yer alan tekrarlar mevcuttur:

(1) Őerifi göricek ğazaba gelüp ğıjğrup, *ardın ardın çıķmađa ķasd itdi.* (SN, 2007: 228)

(2) *Oğlan yumruğı-y-ile buğanuñ alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin gitdi.* (DK, D16/8-9)

(3) *Tebliğ-i meram tamam olduktan sonra kalkup ardın ardın gider* (TaS-I, 187).

(4) *çün iblis anda Cebrail'i gördü feriştelere kığın kığın kaçmağa başladı* (TaS-IV, 2469).

Örnek bağlamlardaki *ardın ardın*, *götin götin* ve *kığın kığın* yapılarında yer alan *-n* her ne kadar kendisinden sonra gelen yönelme durumu ekini (-A) düşürmüş zamir n'si olarak yorumlanmaya müsaitse de, daha çok bir araç durumu eki olarak değerlendirilmiştir (Gülsevin, 1997: 68). Bu tür yapılarda ortaya çıkan anlamsal içerik de *-(s)Xn geri* şablonundaki genel anlamsal içerikle örtüşmektedir. Dolayısıyla *-(s)Xn geri* yapısındaki *-n*'nin anlamsal açıdan donuklaşmış ve kısmen işlevsel görünümü zayıflamış araç durumunu işaretlediği belirtilebilir ve bu sebeple araç durum eki olarak tanımlanması mümkündür.

Çalışmaya konu yapılardan en sık kullanım alanına sahip olan *gerisin geri*'dir ve diğer yapıların aksine, Türkçe Sözlük'te (2011) (1) 'geldiği yere veya ters yöne doğru, gerisin geriye' (2) 'yeniden, tekrar, bir daha' anlamlarıyla ve gerek esas tümcede gerek yan tümcelerde zarf işleviyle madde başı olarak tanımlanmış durumdadır. Yazı dilinde, konuşma dilinde ve ağızlarda *gerisin geriye*, *gerisini geri* biçimiyle unsurlarından biri yönelme veya belirtme durumu eki almış şekillerle de kullanılabilen *gerisin geri* yapısı, ağızlarda ses olayları sonucu *girisin giri(ye)* gibi şekillerle de sesletilebilmektedir. Her ne kadar ayrı yazma eğilimi baskın olsa da, yazımsal tercihlere bağlı olarak yapının unsurlarının bitişik yazıldığı örneklere rastlamak da mümkündür.

(5) *Bir ara tutturmuş, 'bir şey unuttum' diye, otobüsten inip gerisin geri dönmüş.* (KP, 75)

(6) [...] *şah damarını koparıp attı, sonra gerisingeri eski yerine sıçradı.* (BD, 41)

(7) *Samanı bosaTdim gerisin geri döru harmana.* (AA, 252)

(8) *Döndük, geldik kıoye gerisin geri.* (ÇA, 291)

(9) *Gerisine _geri döniyo, gidiyo.* (ÇA, 360)

(10) *Gerisin geri soyduhları yere vardım.* (ÇA, 503)

(11) *Üş dene şey _alıyu gerisini geri çıkılıyu.* (BA, 398)

(12) *Araba gerisin geri gidiyo.* (KaA, 457)

(13) *Şimdi gerisin giri oriya endile bak.* (KaA, 708).

(14) *Bişey kalmayınca gene gerisi geriye dönmüş.* (KA, 142)

(15) *Gerisin geri mal alır geri gel̃diK hayvanımızla [...]* (AnA, 270)

Yukarıda verilen örnek bağlamlarda, sözlükteki tanıma da uygun olarak 'tekrar, yeniden; geri, geriye, arkaya, arkaya doğru; geldiği yöne doğru; tersi istikamette' anlamlarını bünyesinde barındıran *gerisin geri* yapısı, birincil yüklem ve bunun yanı sıra yan tümcelerin yüklemelerini tarz açısından niteleyen zarf işlevi görmektedir. Bu yapı, *Türkçe Sözlük*'te tanımlanmış anlamlarının yanı sıra 'sonrasında, ardından' gibi anlamlarla da yorumlanmaya uygundur. (10) örnek bağlamında bu anlam ön plandadır.

Gerisin geri yapısına kıyasla kullanım alanı sınırlı olan *ardın geri*, daha geniş bir anlamsal içerik barındıracak şekilde çeşitli zamansal anlam ilgileri kurar karşılar. *Gerisin geri*'de olduğu gibi tekrar ve yineleme bakımından da anlamsal içeriklere sahip olabilir ve bu anlam yönüyle yorumlanmaya elverişlidir. Bunun yanı sıra, *gerisin geri*'ye benzer olarak 'ardından, arkasından, sonrasında, takiben' anlamlarını sağlayabilir. İkinci şahısla ilişkilendirilip, sondaki *-n*'nin ikinci tekil kişi iyeliğini işaretlemesi de mümkündür:

(16) *Yarın görürüm seni. Ardın geri dönersin evine.*

(<https://forum.memurlar.net/konu/784522/724.sayfa>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(17) *Dön de bir bak **ardın geri**.*

(<http://www.edebiyatdefteri.com/siir/633802/mesafeler.html>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(18) ***Ardingeri** koşmuştun dostuna.*

(<https://1000kitap.com/senin--16132/incelemler>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(19) *Hangi operatörü kullanıyorsanız o operatörün müşteri hizmetleri arayın ve servis kitaplarının silinmesini isteyin ve **ardın geri** yüklenmesini isteyin.*

(<https://www.bbturk.com/yardimmm-8534.html?pid=87637>, erişim tarihi: 24.07.2018)

Wolffgangus Deer tarafından 1730 yılında yayımlanan bir Latince-Türkçe-Almanca karşılıklar listesi/sözlükçe niteliğindeki *Compendiosum Lexicon Latino-Turcico-Germanicum*'da *retrorsum* 'geriye doğru, tersi istikamette' madde başı <ardın giru> *ardın girü* karşılığıyla kayıtlıdır:

Retrorsum اردن گرو *ardın giru* جرد،

(Deer,1730: 638)

Ardın geri ile benzer bir yapıya sahip olan *ardın sıra*, *ardın geri*'ye kıyasla çok daha yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Ayrıca *ardın sıra* yapısı içerisinde yer alan *-n*, ilgili bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmaya konu şablondakinin aksine açık bir şekilde ikinci tekil kişi iyeliğini işaretlemektedir ve her zaman ikinci kişiye göndermede bulunmaktadır:

(20) *Şarkılar, türküler söylendi **ardın sıra**. Ama sen gelmedin.*

(<https://books.google.com.tr/books?isbn=6054611801>, erişim tarihi: 24.05.2018)

Ardın sıra ile yapısal olarak benzer veya ilişkili bulunan *peşi sıra*, *arkası sıra*, *sırtı sıra* yapıları da hem yazı dilinde hem de konuşma dilinde mevcuttur. Ancak bu yapıların sağladığı anlamlar daha çok 'hemen ardından, sonrasında, takiben' olarak kodlanmıştır ve bu yapılar zarf işleviyle kullanılıp yön/cihet bildirmekten daha çok zaman bildirmektedir.

Arkasın geri, anlamsal içerik yönüyle diğer yapılarla benzerlik içerisindedir, ancak 'tekrar, yeniden' gibi anlamları sağlamaz ve daha çok 'geldiği yöne doğru, arkasına doğru' yönelme ile 'arkasına doğru' anlamlarını vermektedir.

(21) *O gün **arkasın geri** dönüp kaçarsınız.*

(<http://kuraniklimi.orgfree.com/mumin.htm>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(22) *Ajan hodja küçükken yarılmış bir çamın üstüne **arkasın geri** düşmüş olacak ki kediciklerin türü hep aynı.*

(<https://twitter.com/xffinans/status/927917521180774400>, erişim tarihi: 24.05.2018)

Götün geri ifadesi daha çok argoda ve ağızlarda kullanılmakla beraber, diğer yapılarla aynı şekilde, geriye doğru bir yönelmeyi ifade etmektedir ve OA'da 'arka arka' anlamıyla, bitişik yazımla kayıtlıdır (347). Aşağıdaki örneklerden de takip edilebileceği üzere, 'arkaya doğru, geri' anlamlarını da karşılamaktadır. Diğer yapılarda mevcut olan 'tekrar, yeniden' ya da 'sonrasında, takiben' anlamlarını barındırmaz. Tekrarlanarak *götün geri* *götün geri* biçiminde de pekiştirilmiş kullanıma sahip olabilir. Yapının ilk unsuru bir ikileme içerisinde *götün* *götün* (DS, 2166) 'geri geri, geriye doğru' ve ses değişmesiyle *götüm* *götüm* (*gétmeyh*) (DS, 2165) şeklinde de ağızlarda yer almaktadır.

(23) *Tezgağın altından haydar çıkarsa **götün geri** kaç yalnız.*

(<https://twitter.com/sekeshe/status/876689462570483712>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(24) *Gecen gun böyle **götünger** **götünger** giderken çarptım diye anlatıyor ama gayet normal...*

(kadinlarkulubu.com/forum/threads/kirli-cikilar.475156/page-2855, erişim tarihi: 24.05.2018)

(25) [...] peşlerine taktıkları sömürge askerlerininide (sağ kalanları) alıp **götün geri** kaçtılar. (<http://polismedya.com.tr/emperyalizmin-yenildigi-gun.html>, erişim tarihi 26.05.2018).

Kıçın geri yapısı da *götün geri* başta olmak üzere diğer ilgili yapılarla benzer anlamsal içeriğe sahiptir, ancak 'tekrar, yeniden' ya da 'sonrasında, takiben' anlamlarını içermez. Kullanım sıklığı diğerlerine kıyasla daha az olup yine argoda ve ağızlarda yer aldığı söylenebilir:

(26) *...sürdürebileceklerini görebilselerdi **kıçın geri** giderler miydi sanki.*

(<https://nedemekoluyor.wordpress.com/16-bacaklarim-kirilmak-istilzami-tahtindadir>, erişim tarihi: 24.05.2018)

(27) *Şimdiyse kendiniz **kıçın geri** yanaşıyorsunuz.*

(https://www.kircaalihakber.com/?pid=3&id_news=16834, erişim tarihi: 24.07.2018)

Bu yapının ilk unsuru da yine ikileme içerisinde kullanılıp aynı anlamsal içeriği, bunun yanı sıra 'yüzü öne bakacak şekilde geri geri gitme' sağlayabilmektedir:

(28) *İnsan çömeldiği yerden kıçın kıçın geri kaçabilir mi? (Si, 175)*

İlgili yapılar arasında kullanım sıklığı en düşük olan *sırtın geri*, diğerleri gibi geriye doğru yönelmeyi ifade eder, ancak *gerisin geri*'de olduğu üzere 'tekrar, yeniden' veya 'sonrasında, takiben' anlamlarını barındırmaz.

(29) *Engelliği görünce **sırtın geri** dönmeden*

Yardım eli uzansın kimse sizi görmeden

Engelliği soralım engel bize gelmeden

Yarası bizim yara neden sarmadım deme?

(<https://www.antoloji.com/engelliler-haftasi-2-siiri/>, erişim tarihi: 15.08.2018)

Bu yapıdaki *sırtın* unsurunun ikileme yoluyla *sırtın sırtın* şeklinde kullanımına rastlanılmamıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmaya konu olan *gerisin geri*, *arkasın geri*, *ardın geri*, *götün geri*, *kıçın geri*, *sırtın geri* yapılarının biçimbilgisel-işlevsel/anlamsal çözümlemesi hayli güç görünmektedir. Bilhassa yapı içerisinde yer alan *-n*'nin işlevi ile son unsur olan *geri*'nin niteliğini belirlemek, yapıyı farklı açılardan analiz etmekle mümkündür. Bu bağlamda, yapıdaki *geri* unsurunun *-GARU* ekinin bir kalıntısı olarak değerlendirilmesi, bu yapının anlamsal özelliklerinden bazıları ve şekillenışı yönüyle mümkün ve geçerli görünse de, ekin Türkiye Türkçesinde beklenen şeklinin sağlanamaması, ses uyumlarına aykırı davranması ve işlevsellik/işleklilik taşımaması sebepleriyle mümkün olamamaktadır. Ayrıca ekin bu şekliyle Eski Türkçe döneminden Türkiye Türkçesine kesintisiz olarak korunması durumu da söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle, ara dönemlerde ekin ilk şekliyle korunduğuna ve kullanıldığına, bu şekliyle işlevsellik taşıdığına dair herhangi bir yazılı veri bulunmamaktadır. Bu da, ekin ilk dönemlerden sonra işlevini kaybedip işlekliliğini yitirdiğine ve yeni yapıları ortaya çıkarma potansiyelini kaybettiğine işaret etmektedir.

Örnek bağlamlardan ve anlamsal çıkarımlardan hareketle, incelenen yapılar içerisindeki -n'nin arkaik, işlevini kısmen kaybetmiş ve donuklaşmış, dolayısıyla baskın durumda bulunmayan bir araç durumu eki niteliğini taşıdığını, *geri*'nin ise [geri, arka, sırt; tekrar] anlambirimlerini barındıran sözlüksel unsur durumunda bulunduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte, ilgili yapılar bir bütün olarak edat öbeği şeklinde tanımlanmalı ve buna bağlı olarak da, yapıların ikinci kısmında konumlanan ve Türkçenin dilbilgisi kitaplarında, ayrıca Türkçe Sözlük'te isim, sıfat, zarf ve ünlem işlevleriyle verilen *geri* sözcüğü bunların yanı sıra edat işleviyle de tanımlanmalı, edatlar arasında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla *geri* sözlükbirimi bir edat olarak kullanım alanını genişleterek işlevsel bir görünüm kazanmakta ve ilgili yapılar içerisinde bu işlevi yönüyle adeta bir *tek örnek* (*hapax legomenon*) olarak [geri, arka] anlambirimciklerini barındıran sözlüksel unsurlarla beraber edat öbeği olarak kullanım sahası bulunmaktadır. Bunda hareketle de, ilgili yapılara Türkçenin sözdizimini konu alan çalışmalar içerisinde *edat öbekleri* bahsinde yer verilmelidir.

Bunun yanı sıra, TS'de ilgili yapılardan sadece *gerisin geri* tanımlanmıştır. Diğerleri ise tanımlanmış ve tanıklanmış değildir. İlgili yapıların tamamında özerk anlam ortaya çıkması durumu ve farklılaşmalar söz konusu olduğu için bu yapılar da TS'de tanımlanmalıdır. Ayrıca, *gerisin geri* madde başının iki tanımına ilaveten üçüncü bir tanımlama olarak da, örnek bağlamlar göz önünde bulundurularak 'hemen ardından, sonrasında, takiben' vb. anlamları eklenmelidir.

KISALTMALAR

AA=Akca, H. (2012). *Ankara İli Ağızları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

AD=Çavuşoğlu, M. (1979). *Amrî - Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

AnA=Erdem, G. (2014). *Anamur ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

BA=Mutlu, H. K. (2008). *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler, Ankara.

BD=London, J. (2004). *Beyaz Diş*, İstanbul: Oda Yayınları.

ÇA=Aydoğdu, Ö. (2011). *Çankırı İli ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

DK=Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I: Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DS=Komisyon (1972). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VI (G)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EA=Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları. İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KA=Özkaya, H. (2013). *Kırklareli İli Ağızları Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

KaA=Acar, E. (2012). *Kastamonu ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

KE=Yılmaz, E, Demir, N. ve Küçük, M. (2013). *Kıssa-ı Enbiya, Türk Dil Kurumu Nüshası, İnceleme, Metin, Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KP=Batur, E. (2000). *Kurşunkalem Portreler*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

KY=Karahana, L. (1994). *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OA=Demir, N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Si=Yeğinoğlu, N. (2013). *Sitem*, İstanbul: Can Yayınları.

SN=Demir, N. ve Erdem, M. D. (2007). *Ebü'l-Hayr-ı Rumî, Saltık-nâme*, Ankara: Destan Yayınları.

TaS-I=Tarama Sözlüğü I (A-B) (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TaS-IV=Tarama Sözlüğü IV (K-N) (1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TS=Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAYNAKÇA

- Alimov, R. (2011). Eski Türkçe +GARU ve Kırgızcadaki Kalıntısı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 92-107.
- Aydın, E. (2017). *Orhon Yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth-century Turkish*, London: Oxford University Press.
- Deer, W. (1730). *Compendiosum Lexicon Latino-Turcico-Germanicum*, Leipzig.
- Duran, S. (1956). Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1-110.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Leiden/Boston: Brill.
- Erdem, M. (2012). Yön Ekleri: Çekim ve Türetim Özellikleri Bakımından Tarihsel Bir Değerlendirme. *Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, Adana: Çukurova Üniversitesi, 624-632.
- Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erikson, J. A. (2002). On the Origin of the Directive Case in Turkic, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 55(4), 403-411.
- Gülsevin, G. (1990). Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı. *Türk Dili*, 466, 187-190.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hünerli, B. (2012). Türkiye Türkçesi Ağzlarında "keri (geri)" Sözcüğünün Eskicil Bir Kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(2), 597-604.
- Kornfilt, J.. (1997). *Turkish (Descriptive Grammars)*, London: Routledge.
- Kunduracı, A. (2013). *Turkish noun-noun compounds: A process-based paradigmatic account*, PhD Dissertation, University of Calgary.
- Pekacar, Ç. ve Erdem Uçar, F. M. (2012). Nevşehir ve Diğer Anadolu Ağzlarında Fiillerin Teklik 3. Şahıs Çekimlerinde /n/ Sesi. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, 225-235.
- Özdemir, H. (2014). III. Teklik Kişi İyelik Eki +(s)I ve Zamir n'si Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi. *Dil Araştırmaları*, 14, 137-145.
- Şahin, H. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri, (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 9)*, İstanbul: Kitap Matbaası.
- Ünal, O. (2019). Türkçe Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Ekinin ve Pronominal /n/ Sesinin Kökeni Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 64, 47-69.
- Yalçın, S. K. (2016). "Geri" Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56, 767-774.
- Yüceol Özezen, M. (2008). Türkiye Türkçesinde +A ve -A Ekli Zarflar Üzerine. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 329-344.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The morpheme *-GARU* will be evaluated in the present study, both for its areas of usage and functions. Thereafter, the constructions such as *gerisin geri*, *arkasın geri*, *ardın geri*, *götün geri*, *kıçın geri*, *sırtın geri* that can be found in Modern Turkish and its dialects will be examined regarding their structural and semantic properties. Thereafter, the constituent *geri* will be studied in the related structural pattern which produces adverbial outputs, as well as the lexical item having semantic contents [back, backward, rear], *-(s)X* which is mostly considered third person possessive suffix and concatenates with ambiguous *-n*. It will be argued, whether the constituent *geri* is a remnant of the Old Turkic suffix *-GARU* or expanded as a postposition or it has a different quality.

Methodology

The constructions which carry the aforementioned *-(s)Xn geri* pattern such as *gerisin geri*, *arkasın geri*, *ardın geri*, *götün geri*, *kıçın geri* and *sırtın geri* will be analyzed both from semantic and structural perspectives and the constituent *geri* will be evaluated first as a grammatical item then as a lexical item through relevant contexts. Actual usage examples of these structures in Modern Turkish and its dialects will be scanned over monographies, literary works, corpora and online sources, and their semantic and formational characteristics will be sorted out and analyzed.

Findings

Several variations can be attested between historical and modern variants of Turkic when the case category and markers associated to this category are compared from the very beginning, such as when Orkhon Turkic, the period that first written records of Turkic can be found in is compared to the following period, that is Old Uighur. One of such differentiations is the presence or absence of the mostly controversial directive suffix *-GARU*, which produces adverbial outputs on syntactic grounds by providing [towards, heading to] sense when attached to a noun and expresses directive/orientation. This is a significant variance on the case system between Old Turkic and the following periods and modern variants. In the following periods, utilization of the suffix was limited, and its functionality and productivity had almost been ceased. However, the suffix can be found in in some fossilized lexical items preserving its functions to a degree in modern Turkic variants and there is no consensus among scholars on the origin and the proper functions of the suffix at all.

The morpho-syntactic pattern *-(s)Xn geri* which is attached to the lexical items such as *geri*, *sirt*, *art*, *göt*, *kıç* that contain the senses [back, backward, rear] can be observed mostly in colloquial Turkish, as well as in its dialects. The mentioned pattern provides a directive sense 'heading backwards, heading the original direction' etc. as well as acting as a postpositional phrase comprising 'towards' sense. This pattern is generally used with verbs which express intraterminal orientation such as *git-* 'to go', *dön-* 'to return', *koş-* 'to run' or *yürü-* 'to walk' and indicates adverbial relation. It can occasionally denote repetition of the verbal content. However, there is a vagueness on the constituent *geri* whether it is a remnant of the archaic directive suffix *-GARU* or it is a lexical item assigned and qualified as a postposition.

Conclusion and Discussion

The morphological-functional/semantic analyses of the mentioned pattern exhibit a difficult task. Especially, designating the function of *-n* and the last constituent *geri* in the pattern is possible by analyses from different aspects. Considering the sample contexts and semantic implications, the *-n* element in the pattern can be evaluated as a fossilized and partly vestigial instrumental marker. It seems possible to evaluate the constituent *geri* in the pattern as a remnant of the suffix *-GARU* when taking the semantic and formational aspects into consideration but since it does not provide the expected form which is *-ArI* in Modern Turkish and its dialects and due to the inharmoniousness from the phonological viewpoint, as well as not providing productivity and functionality in the current aspect, it simply cannot be a successor of the ancient suffix. In addition to this, no written records are present for the time from mid-periods/stages such as Old Anatolian Turkic or Ottoman which are predecessor of Modern Turkish and its dialects. Accordingly, *geri* the most prominent constituent in the pattern conveys a postpositional function by attaching to the lexical items carrying

the same semantic content intensifying the sense. Henceforth the lexical item *geri* which is defined as a noun, an adjective, an adverb and an interjection depending on its context in Turkish grammars and dictionaries should be defined also as a postposition. Thereby *geri* can constitute postpositional phrases.

TÜRKİYE’DE BANKA KREDİLERİNİN İHRACAT ÜZERİNE ETKİLERİ: EKONOMETRİK ANALİZ

Araştırma Makalesi / Research Article

Haykır, Ö. ve Aydın, M. (2019). Türkiye’de Banka Kredilerinin İhracat Üzerine Etkileri: Ekonometrik Analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 515-533.

Geliş Tarihi: 25.07.2019
Kabul Tarihi: 18.12.2019
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Özkan HAYKIR
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., Bankacılık ve Finans Bölümü
ohayhir@ohu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2800-8699

Arş. Gör. Melikşah AYDIN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., Bankacılık ve Finans Bölümü
maydin@ohu.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7711-1874

ÖZ

Ülkelerin büyüme düzeylerine katkı sağlayan en önemli faktörlerden biri olan ihracat, günümüzde üzerine en çok konuşulan alanların başında gelmektedir. Türkiye’de ihracatın artırılması ve gelişmesi yönünde birçok teşvik ve kredi politikaları yürütülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren lokomotif sektör niteliğindeki imalat sanayinin kredi kullanımı ile ihracat rakamları arasındaki ilişki 2005-2018 yılları arası çeyrek dönemlik verilerle Granger nedensellik ve etki-tepki testi üzerinden analiz edilmiştir. Modelde imalat sanayi üretim endeksi 2015=100 bazlı, bankalar tarafından imalat sanayi sektörüne kullanılan krediler ve ihracat rakamları cari fiyatlarla tl cinsinden kullanılmıştır. Elde edilen bulgular imalat sanayi kredilerinden ihracata doğru tek taraflı Granger nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kredi değişkenine verilen bir standart sapmalılık şokun ihracat üzerine etkisi etki-tepki testi bulgularına göre uzun süreli olarak devam edeceği tespit edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye’de imalat sanayinin krediler ile desteklenmesinin ülkenin ihracat rakamlarına olumlu bir yansıması olacağı tahmin edilmektedir. Ek olarak, bu çalışma bankacılık kredilerinin sektörel bazda ihracat üzerine etkisini analiz etmesi nedeniyle literatürde bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmalat Sanayi Üretim Endeksi, Banka Kredileri, İhracat.

THE EFFECT OF BANKING LOANS ON EXPORT INTURKEY; ECONOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

Export which contributes to growth figures of countries is currently one of the most important areas in the economy. Many incentives and credit policies are carried out towards the enhancement and development of exports in Turkey. In this study, the relationship between exports and credit use in the pioneer manufacturing sector operating in Turkey were analyzed with quarterly data from the years 2005-2018 through Granger causality and impulse-response tests. The manufacturing industry production index 2015=100 basis, cash loans by the banking sector and exports in Turkish liras were used as data. The findings show that there is a one way Granger causality relation from banking loans to exports. In addition, it is determined that the effect of one standard deviation shock given to the credit variable on export will continue for a long time according to

impulse-response test findings. As a result, it is expected that the support of the manufacturing sector with banking loans would reverberate as a positive result on Turkey's export figures. Also, this article is bear the property of being first in literature as to analyze banking loans effect in sectoral basis on export.

Key Words: Manufacturing Sector Production Index, Banking Loans, Export.

1.GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine önemli derecede katkı sağlayan ihracat, devletlerin üzerine düşmeleri gereken alanlarının başında gelmektedir. 1980 yılından sonra ihracata dayalı sanayi stratejisi uygulamaya başlayan Türkiye’de, ihracat politikaları ekonomide kilit rol oynamaya başlamış, teşvik ve destekler bu alana doğru yoğunlaştırılmıştır. İhracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üç şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, yurtdışından ihraç mallarına olan talepte meydana gelecek artış üretim kapasitesinin genişlemesine neden olacaktır ve buna bağlı olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) ve istihdam düzeyinin artışı gerçekleşecektir. İkinci olarak, ihracattaki artış firmaların ellerinde bulunan kaynakları daha etkin kullanarak uluslararası rekabet koşullarına uygun teknoloji yatırımları yapmasını sağlayacak bu da dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkileyecektir. Son olarak da, ihracat ülkeye olan döviz girdi miktarını arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır.

İhracatın bir ülkenin büyümesine katkısının yanında, bu katkıyı sağlayan sektörlerinde tek ele alınması ve bu sektörler öncelik verilmesi önem taşımaktadır. Türkiye’de ihracat rakamına katkı sağlayan sektörlerin içinde yer alan imalat sanayi sektörünün diğer sektörlerle kıyasla daha yüksek pay alması bu sektörünün ülke ekonomisi üzerindeki önemini göstermektedir. Ayrıca tedarik zincirinin büyüklüğü imalat sanayi faaliyetlerinin diğer sektörler üzerinde de lokomotif etkisinde bulunacağı anlamına gelmektedir. İmalat sanayi sektörü birçok alt sektörden oluştuğu için de sektörel ve sistemik şoklara karşı ekonomiyi daha dayanıklı hale getirmektedir (Ritchie v.d., 2012: 4).

İmalat sanayisinde yer alan firmalar faaliyetlerini sürdürmek adına öz kaynak kullanımının yanında devlet teşvikleri ve banka kredilerine de başvurarak finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Üretim için gerekli olan ham madde ihtiyacının karşılanması, teknolojik gelişmelerin takibinde önem arz eden araştırma ve geliştirme giderlerinin karşılanması ve üretilen ürünlerin uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesi adına banka kredileri önem arz etmektedir. İhracata en fazla katkı sağlayan ve sürükleyici sektör niteliğindeki imalat sanayi sektörünün kullandığı krediler ile üretim endeksi ve ihracat rakamları arasındaki ilişki açıklanmaya muhtaç durumdadır.

Çalışmamızda ihracatın önemi ve imalat sanayinin ihracata katkısı üzerinde durulmuş ve banka kredilerinin reel sektör açısından rolü açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 2005-2018 yılları arası çeyrek dönemlik verilerle finansal ve reel sektör ilişkisi ekonometrik model kullanılarak analiz edilmiş, olası şokların değişkenler üzerinde nasıl bir etkiye neden olabileceği etki-tepki grafikleri ile açıklanmıştır. Ayrıca çalışmamız ülkenin gelişimini sağlamak için uygulanacak ekonomi ve ihracat politikalarının gelişimi adına literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2.TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİNİN ÖNEMİ

İmalat kısaca; hammaddelerin çeşitli yöntemler ve araçlarla işlenerek, katma değer sağlayarak bir sanayi ürününe veya tüketim ürününe dönüştürme işlemidir. Bu işlemi yapan sektöre ise imalat sanayi sektörü adı verilir. İmalat sanayi sektörü Türkiye’de katma değer üretmesi, lokomotif sektör niteliği taşıması, geniş tedarik zincirine sahip olması, istihdam yaratması ve ihracatın büyük bir bölümünü oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Türkiye’de GSYİH üzerinde çok büyük katkı sahibi olan sanayi sektörünün ekonomik büyümenin sürükleyicisi olduğunu savunan görüş Kaldor yasaları olarak bilinmektedir. Sanayi sektörünü büyümenin itici gücü olarak gören Kaldor’a göre (1968a; 1968b) sanayi sektöründe var olan ölçeğe göre getiri nedeniyle sermaye birikiminin veya yatırımların getirileri yerleşik iktisat teorisinin öngördüğü gibi azalıp artmaktadır. Ayrıca Kaldor, sanayi sektörünün sahip olduğu pozitif dışsallığı nedeniyle sadece kendi içinde değil

aynı zamanda diğer sektörler nezdinde büyümeyi hızlandıracağını savunmakta, sanayi sektörünü ekonomik büyümenin motoru olarak tanımlanmaktadır.

İmalat sanayi ekonomik büyümenin yanında diğer sektörlerle sahip olduğu tedarik zinciri bağı dolayısıyla yarattığı istihdam olanakları ile de Türkiye’de kalkınma anlamında aktif rol oynayan sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayi sektörüne yapacağı yatırımlar Kaldor yasasına göre ülke büyümesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca istihdam olanakları ile de işsizlik sorununa katkıda bulunacaktır. Tablo 1’de tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler sektörlerinin 2014-2018 yılları arası yıllık ortalama istihdam verileri gösterilmiştir.

Tablo 1:İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam (2014-2018 yıllık ortalama, bin kişi)

		TARIM		SANAYİ		İNŞAAT	HİZMETLER
	TOPLAM	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Madencilik ve taş ocaklığı	İmalat Sanayi	Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	İnşaat	Tüm hizmetler
2014	25933	5470	134	4936	245	1912	13236
2015	26448	5483	118	4956	257	1914	13892
2016	27205	5305	125	4915	257	1987	14616
2017	28189	5464	137	4969	277	2095	15247
2018	28738	5297	151	5232	292	1992	15777

Kaynak: TÜİK

Tablo 1’den görüleceği gibi Türkiye’de istihdam sağlayan en önemli sektör hizmetler sektörü olmakla birlikte, tarım ve sanayi sektörü benzer seviyede istihdam sağlamaktadır. Fakat burada tablo hazırlanırken hizmetler sektörü on üç adet alt sektörden oluşmasına rağmen tabloda bu sektörlerin birleşim değerleri verilmektedir. Bu nedenle tablo, imalat sanayinin pozitif dışsallığı ile hizmetler sektörünün on üç adet alt sektörden oluştuğunun ve tarım sektöründe çalışanların genellikle mevsimlik çalışan işçiler olduğunu hesaba katarak yorumlanması gerekmektedir.

Tablo 2: Sektörlere Göre İstihdam Rakamları Yüzde Dağılımı (2014-2018)

	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2014	%100	%21	%21	%7	%51
2015	%100	%20	%21	%7	%52
2016	%100	%20	%20	%7	%53
2017	%100	%19	%19	%7	%55
2018	%100	%18	%20	%7	%55

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek hazırlanmıştır

Tablo 2'ye göre 2014-2018 yılları arası toplam içinde tarım sektörü ortalama %20, sanayi sektörü %20, inşaat sektörü %7 ve hizmetler sektörünün sağladığı istihdam %51 düzeyinde seyretmektedir. Toplam sektör içinde hizmetler sektörünün istihdam sağlamadaki payının büyüklüğü dikkat çekicidir fakat hizmetler sektörünün ihracat üzerinde imalat sanayi kadar direk etkisi olduğunu gösteren çalışmalar mevcut değildir. Hizmetler sektörü üzerine yapılan araştırmalar genellikle turizmin ülke gelirine katkılarını ortaya koymaktadır. Fakat bu çalışmanın sınırlılıkları sektörlerin ihracat üzerine etkide bulunup bulunmadığının araştırılması olduğu için hizmetler sektörünün istihdam üzerindeki ağırlığı çalışmanın konusu dışında yer almaktadır.

Tablo 3:İhracatın Sektörel Dağılımı ve Toplam İçindeki Payı (2016-2018 bin TL)

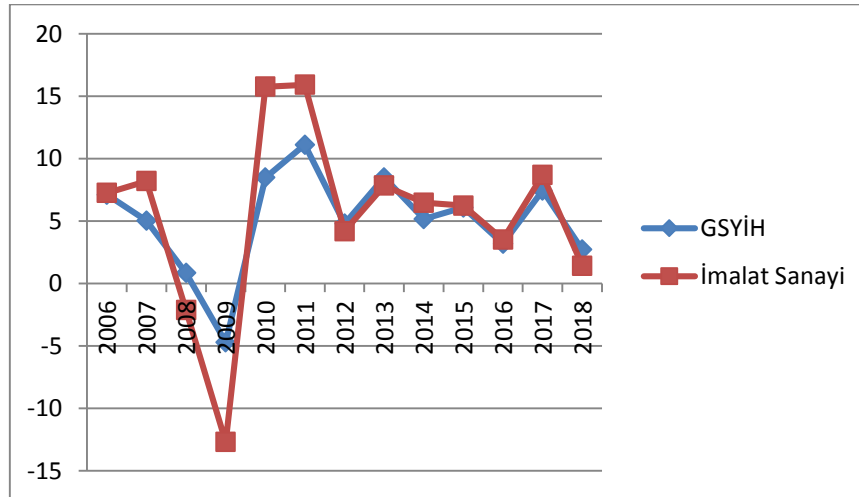
	Tarım		Sanayi		Madencilik	
2016	20.229.167	% 15	107.660.325	% 81	3.786.687	% 4
2017	21.235.089	% 15	121.392.773	% 82	4.688.011	% 3
2018	22.645.609	% 14	136.325.297	% 83	4.561.662	% 3

Kaynak: TÜİK

2016-2018 yılları arası tarım, sanayi ve madencilik sektörlerinin ihracat rakamlarını ve toplam içindeki payını gösteren Tablo 3'ten izleneceği gibi sanayi sektörü diğer sektörler içinde ihracat rakamları açısından ilk sırada yer almaktadır. Toplam içinde yaklaşık %80'lik bir ihracat rakamına sahip olması sanayi sektörünün Türkiye açısından bir hayli önem taşıdığı söylenebilir. Ayrıca sanayi sektöründeki ihracat kapasitesinin bu denli yüksek olması yurtdışında yaşanacak kriz gibi gelişmelerin Türkiye'de imalat sanayi ihracatı üzerine doğrudan etkide bulunacağı söylenebilir.

Gelişmiş ülkelerde verimlilik artışına, yeniliklere ve ihracata önemli katkılarda bulunan imalat sanayi, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve refah artışının kilit sektörü olarak daha stratejik bir sektör konumunda yer almaktadır (McKinsey, 2012: 17). Son yıllarda gelişmiş ülkelerin üretimlerini işgücünün daha ucuz olduğu ülkelere yönlendirmesi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından imalat sanayi altyapısının güçlenmesine ve istihdam olanakları yaratmasıyla da refah düzeyinde artışa neden olmaktadır. Grafik 1'den görüleceği üzere imalat sanayi üretiminde ki değişim GSYİH'yı takip etmektedir. Ekonominin daraldığı dönemlerde imalat sanayinin daralması, genişlediği dönemlerde imalat sanayi sektörünün büyüme göstermesi, imalat sanayinin ekonomide kilit rol oynadığının bir kanıtıdır.

Grafik 1: GSYİH ve İmalat Sanayi Yıllık Büyüme Oranları (2006-2018 yüzde)

Kaynak: Dünya Bankası

Ekonomide bu denli etkili role sahip olan imalat sanayi sektörünün gelişmesini sağlamak, karşılaştığı sorunlara yönelik politikalar üretmek, sektör içindeki rekabeti korumak Türkiye'nin muhasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi doğrultusunda önem taşımaktadır. Ayrıca imalat sanayi sektörü de diğer sektörlerde olduğu gibi sorumlu olduğu alandaki faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla öz kaynak kullanımının yanında farklı finansman kaynaklarından yararlanır. Finansal piyasalar içerisinde imalat sanayinin başvurduğu borçlanma araçlarından bankacılık kredileri bu sektörün gelişmesi ve büyümesi adına yaptığı her türlü faaliyeti finanse etmesi nedeniyle, sektör ve ülke ekonomisi açısından büyük öneme sahiptir.

3.İMALAT SANAYİ FİNANSMANINDA BANKACILIK KREDİLERİ

Türkiye'de bankacılık sektörü adına Tanzimat dönemine kadar herhangi bir bulguya rastlanmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde ilk banka 1847 yılında kurulmuş, Bank-ı Dersaadet-İstanbul Bankası adını almıştır. Osmanlı toprakları üzerinde kurulan ilk banka olma özelliği taşıyan bu bankanın görevi Osmanlı Devleti'nde para politikalarını yürütmek ve ekonomiyi istikrarlı bir konuma getirmektir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nde çeşitli ihtiyaçları karşılaması adına bir çok banka kurulup faaliyetlerini sürdürmüştür. Fakat bu dönemde bankacılık sektörü çoğunlukla yabancı sermayedarların ortaklıklarından oluşmakta, yerli bankalar azınlıktaydı. 1980 yılında finansal liberalizasyon sonrası diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de sınırlılıklar ve engeller kaldırılmış, sektöre birçok yerli ve yabancı banka eklenmiştir. Kısaca, Osmanlı'dan günümüze bankacılık sektörü değişim göstererek gelişmiş ve birçok sektörün finansal ihtiyaçlarını karşılayabileceği en önemli varlık haline gelmiştir.

Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi imalat sanayi sektörü rutin işlerini gerçekleştirirken, Ar-Ge çalışmaları yürütürken ve yeni yatırımlarda bulunurken birçok harcama yapmaktadır. Yaptığı harcamaları öz kaynak kullanımı ve hisse ihracı gibi yöntemlerle finanse edebildiği gibi finansal piyasalar içinde yer alan bankacılık sektörünün sahip olduğu kaynakları kullanarak da karşılayabilir. Bu nedenle imalat sanayi sektörü harcamalarının finansmanında bankacılık kredilerini bolca kullanmakta, yatırımlarını bu krediler ile gerçekleştirmektedir. Türkiye'de sermaye piyasasının ve diğer alternatif finansman kaynaklarının istenen düzeyde olmamasından dolayı dış kaynak olarak finansal sistemden sağlanan banka kredileri tüm işletmeler nezdinde imalat sanayi işletmeleri için daha da önemli hale gelmektedir. (Demirci, 2017: 43-44)

Tablo 4: İmalat Sanayi Kredilerinin Toplam İçindeki Payı

2019 Ocak	2018 Şubat	2017 Mart	2016 Nisan	2015 Mayıs	2014 Haziran
% 19	% 18	% 18	% 18	% 18	% 19
2013 Temmuz	2012 Ağustos	2011 Eylül	2010 Ekim	2009 Kasım	2008 Aralık
% 19	% 20	% 20	% 20	% 20	% 22

Kaynak: BDDK

Bankalar tarafından imalat sanayi sektörüne kullanılan nakdi kredilerin toplam bankacılık nakdi kredileri içindeki payı Tablo 4'ten izlememiz mümkündür. Yıllar itibari ile imalat sanayinin kredi payı yaklaşık olarak %20 düzeyinde seyretmektedir. 2019 yılı Ocak ayı içinde diğer sektörlerin toplam içindeki payı şu şekildedir; madencilik ve taşocakçılığı %1, tarım, avcılık ve ormancılık %4, inşaat %9, toptan ve perakende ticaret, motorlu araçlar servis hizmeti ile kişisel ve hanehalkı ürünleri

%12. Tablo 4'ten de görüleceği üzere imalat sanayi sektörünün finansmanında banka kredilerinin rolü diğer sektörlerle kıyasla büyük rol oynamaktadır.

4.LİTERATÜR

Finansal ve reel sektör ilişkisi geçmişten günümüze birçok araştırmamanın konu başlığı olmuştur. Finansal sektör ve reel sektör arasında güçlü bir ilişkinin mevcudiyeti altında toplanan çalışmalar bu ilişkinin yönü konusunda fikir birliğine varamamıştır. Ayrıca finansal sektör, büyüme ve ihracat ilişkisini ele alan, bu değişkenleri farklı dönemlerde ve farklı modellerle test eden çalışmalar da literatürde bolca bulunmaktadır. Benzer şekilde, yapılan araştırmalar farklı ekonomiler ve farklı modellerle analiz edildiği için ekonomik büyüme, ihracat ile finansal sektör ilişkisini inceleyen araştırmalar ilişkinin yönü konusunda ortak bir görüş ortaya koyamamaktadır. Fakat bu çalışmanın konusu olarak sektörel bazda finansal kesim ile ihracat ilişkisini inceleyen bir çalışmaya literatür araştırması sırasında rastlanmamıştır.

Schumpeter (1934) arz yönlü hipotezin ilk savunucularındandır. Finansal sektörden reel sektöre nedensellik olduğunu ortaya atmış, finansal hizmetlerden yararlanan girişimcilerin büyüme katkı sağlayacağını savunmuştur.

Robinson (1952), tarafından ortaya atılan talep takipli görüşe göre finansal gelişmişlik ekonomik büyümeyi takip etmektedir. Bir başka deyişle finansal büyüme ekonomik büyümenin nedenidir. Kısaca, finansal sektör reel ekonominin ihtiyaçlarına göre şekil almaktadır.

Patrick (1966), ortaya atılan talep takibi ve arz önderliği hipotezlerinin ekonomik büyüme ile finansal gelişmişlik arasındaki nedenselliğin yönünü açıklamada kullanmıştır. Arz önderliği hipotezine göre finansal gelişmeden ekonomik büyümeye, talep takibi hipotezine göre ise ekonomik büyümekten finansal gelişmeye doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Patrick'e göre değişkenler arasında çift yönlü bir ilişki vardır ayrıca Patrick çift yönlü ilişkinin ilk savunucularındandır.

Dodaro (1993) Türkiye dahil 87 ülke üzerinden, yıllık verilerle 1967-1986 arası dönemi kapsayan bir çalışma yapmıştır. Dodaro'nun bulgularına göre, büyümeden ihracata doğru nedensellik ilişkisi vardır.

Bahmani ve Domac (1995), 1923-1990 dönemleri için senelik veriler ile Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada Johansen eşbütünleme testini kullanarak ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda büyüme ile ihracat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Arestis ve Demetriades (1997) Almanya, Amerika ve Güney Kore'yi kapsayan çalışmalarında Almanya için 1979-1991, Güney Kore için 1956-1994, Amerika için ise 1979-1991 arası dönemleri incelemişlerdir. Çalışmanın neticesinde menkul kıymet borsalarının gelişimi ile büyüme arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Güven (2002), 1988-2001 yılları arası çeyreklik verilerle Türkiye için yaptığı çalışmasında krediler, gayri safi milli hasıla, reel faiz ve kur değişkenlerini kullanmıştır. Güven (2002)'e göre büyüme kredilerin Granger nedenidir.

Fisman ve Love (2003) 43 ülkeyi kapsayan ve 13 değişken ile yaptıkları çalışmada firmaların finansmanı ile büyümelerini araştırmış, büyüme üzerine ticari kredilerin önemini ortaya koymuştur. Çalışmanın bulgularına göre banka kredilerinin ticari kredilerden daha fazla firma büyümesine etki ettiği ortaya konmuştur.

Şimşek (2003), Türkiye için yaptığı çalışmada, 1960-2002 dönemlerini kapsayan yıllık veriler ile ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmiştir. Hata düzeltme modeli, eşbütünleme ve nedensellik testlerinin kullanıldığı çalışmaya göre büyümeden ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Kandır, İskenderoğlu ve Önal (2007) 1987-2005 yıllarını kapsayan çeyrek dönemlik veriler ile yaptıkları çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleme analizi yaparak ortaya koymuştur. Çalışmanın neticesinde büyümeden finansal

gelişmeye doğru nedensellik olduğu, talep takipli görüşün büyüme ve finansal gelişmişlik için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özün ve Çifter (2007), 1992-2006 yılları arası çeyrek dönemlik verilerle Türkiye için sanayi üretimi ile banka kredileri arasındaki ilişkiyi Wavelet analizi ile incelemiştir. Araştırmanın neticesinde, ilk 2 yıl sanayi üretiminden banka kredilerine, 2 yıldan sonra banka kredilerinden sanayi üretimine doğru nedensellik bulunmuştur.

Ceylan ve Durkaya (2010) 1998-2008 yılları arası çeyrek dönemlik veriler ile Türkiye ekonomisi için yaptığı çalışmada banka kredi hacmi ve bileşenleri ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Durkaya çalışma sonucunda kredi hacmi büyüme oranlarından gayri safi yurtiçi hasıla büyüme oranına doğru tek taraflı Granger nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Taştan (2010), 1985:1-2009:5 verilerinden yararlanarak ihracat, sanayi üretimi ve ithalat arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Türkiye’de ekonomik büyümeden ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi vardır.

Özcan ve Arı (2011), finansal gelişmişlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1998-2009 arası dönem için VAR modeli kullanarak araştırmışlardır. Analiz bulgularına göre Türkiye’de finansal gelişmişlik ile iktisadi büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır ve bu ilişkinin yönü ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın bulguları talep-izleyici hipotezi destekler niteliktedir.

Kaya, Gülhan ve Güngör (2013), 1998:1-2009:4 dönemine ait verilerle Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada özel sektör kredi hacmi ile büyüme, ihracat, ithalat, İMKB endeksi, kapasite kullanım oranı ve sanayi üretim endeksi değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmanın neticesinde finansal piyasaların ekonomik büyüme ve reel sektörü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç(2013), 1989 ikinci çeyrek dönemden başlayarak 2011 son çeyreğe kadar dönem verilerini kullanarak ithalat, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Araştırmanın sonucunda ihracat ve ithalattan ekonomik büyümeye tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Sever ve Han (2015), Türkiye’de finans kesimi ile reel kesim arasındaki ilişkiyi sektörel bazda incelemek amacıyla, 2002-2012 dönemi çeyrek dönemlik veriler yardımıyla eş bütünleşme ve nedensellik analizi yapmışlardır. Analiz sonuçlarına göre reel sektörden finans sektörüne doğru güçlü, finans sektöründen reel sektöre doğru zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre ise hizmetler sektörü, sanayi sektörü ve toplam krediler ile ilgili sektörlerin gelir düzeyleri arasında eş bütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bülbül ve Demiral (2016), 2002 ilk çeyrek dönemden başlayarak 2015 üçüncü çeyreğe kadar dönemdeki verilerden yararlanarak ekonomik büyüme,ihracat ve Eximbank kredileri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift taraflı, ihracattan Eximbank kredilerine doğru tek taraflı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca etki tepki analizi sonucu ihracat ile Eximbank kredileri arasında uzun dönemli ilişkiye rastlanmamıştır.

Kandemir, Arifoğlu ve Canbaz (2018), katılım bankaları nezdinde sektörel krediler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2007:4-2015:4 dönemi verilerini kullanarak Toda-Yamamoto yaklaşımı ile Granger nedensellik analizi yapmışlardır. Çalışma sonucunda katılım bankalarının denizcilik, gıda/meşrubat/tütün, inşaat, metal/işlenmiş maden, tekstil/tekstil ürünleri, toptan ticaret/komisyonculuk, turizm ve ziraat/balıkçılık sektörlerine kullandırmış olduğu krediler ile ekonomik büyüme veya ihracattan birinin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Fakat katılım bankalarının finansal kuruluşlara sağladığı finansman kredilerinin gayri safi milli hasıla ile nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 5: Literatür Özeti

YAZAR (LAR)	BULGU(LAR)
Schumpeter (1934)	Finansal Sektör → Reel Sektör

Robinson (1952)	Fin.Gelişmişlik	→	Ekonomik büyüme
Patrick (1966)	Fin.Gelişmişlik	→	Ekonomik büyüme
Dodaro(1993)	Eko.Büyüme	→	İhracat
Bahmani andDomac (1995)	Eko.Büyüme	↔	İhracat
Arestis andDemetriades (1997)	Men.Kıy.Bor.	↔	Eko. Büyüme
Güven (2002)	Eko.Büyüme	→	Krediler
Fisman andLove (2003)	Banka kredileri	→	Eko. Büyüme
Şimşek (2003)	Eko.Büyüme	→	İhracat
Kandır, İskenderoğlu ve Önal (2007)	Eko.büyüme	→	Fin. Gelişmişlik
Özün ve Çifter (2007)	Sanayi Üretimi (İlk 2 yıl)	→	Banka kredileri
	Banka Kredileri (2 yıldan sonra)	→	Sanayi üretimi
Ceylan veDurkaya (2010)	Kredi Hacmi Büyüme Oranı	→	GSYİH Büyüme Oranı
Taştan (2010)	Eko.Büyüme	→	İhracat
Kaya, Gülhan veGüngör (2013)	Finansal Piyasalar Eko. Büy.	→	Reel sektör
Saraç (2013)	İhracat İthalat	→	Eko.Büyüme
Bülbül veDemiral (2016)	İhracat	↔	Ekonomik büyüme
	İhracat	→	Eximbank kredileri

5.VERİSETİ VE YÖNTEM

Çalışmanın veri seti; 2005-2018 yılları arası çeyrek dönem imalat sanayi üretim endeksi, imalat sanayi kredi kullanımı ve ihracat rakamlarından oluşmaktadır. İmalat sanayi üretim endeksi 2015 yılını baz alan, mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış verilerden, imalat sanayi kredi kullanımı cari fiyatlarla TL bazında nakdi kredilerden ve ihracat rakamları cari fiyatlarla TL bazında kullanılmıştır. Verilerden İmalat sanayi üretim endeksi ile ihracat rakamları Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), imalat sanayi kredileri verisi ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu(BDDK) resmi internet sitesinden temin edilmiştir.

Ampirik analize geçilmeden önce modelde kullanılacak değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla korelasyonları incelenmiştir. Modelde kullanılacak değişkenlerin durağanlıkları test edildikten sonra değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi ile etki-tepki analizi yapılmış, değişkenlerden birine verilen bir birimlik şokun diğer değişkene etkisi grafik yardımıyla açıklanmıştır. Ayrıca verilerin birim kök sınaması Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) analizi ile yapılmış, kredi ve ihracat verilerinin logaritmaları alınmıştır. Çalışma boyunca verilerin logaritmik değerleri üzerinden analizler yapılmıştır.

İmalat Sanayi Üretim Endeksi: Belli bir yıl baz alınarak, imalat sanayinde bir önceki aya göre meydana gelen değişimi gösteren endekstir. Üçer aylık verilerin aritmetik ortalaması alınarak modelde kullanılmıştır.

İmalat Sanayi Kredileri: Bankacılık sektörü tarafından imalat sanayi sektörüne kullandırılan kredi miktarı.

İhracat: Yurt dışına yapılan mal ve hizmet gönderimi neticesinde elde edilen gelirleri temsil etmektedir.

Tablo 6: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Açıklama
EXP	İhracat (bin TL)
INDEX	İmalat Sanayi Üretim Endeksi 2015=100
LOAN	İmalat Sanayi Kredileri (bin TL)
D_08Q4	2008 Krizi için Kukla Değişkeni

Durağan olmayıp birinci farkları alınan verilerin başına “D” , logaritması alınan verilerin başına ise “LOG” ifadesi eklenmiştir.

Korelasyon analizi her bir değişkenin birbirini açıklama yönünü ve gücünü görmemizi sağlar. Tablo 7’den de değişkenler arası korelasyon ilişkisinin pozitif yönünü görmemiz mümkündür.

Tablo 7: Korelasyon Analizi

	INDEX	EXP	LOAN
INDEX	1.0000		
EXP	0.8936	1.0000	
LOAN	0.9584	0.9724	1.0000

6.AMPİRİK BULGULAR

6.1.Birim kök Testi

VAR modeli analizi değişkenlerin durağan olmasını gerektirmektedir. Granger’a (1969) göre serilerin durağan olma şartı yerine getirilmediği takdirde nedensellik ilişkisi zamana bağlı olarak değişiklik gösterebilecektir. Birim kök, verilerin zaman için durağan olmadığı anlamına gelir ve ortadan kaldırılamaz ise sağlıklı sonuçlar elde edilmesi güçleşir. Bu yüzden veri setinin birim kök içerip içermediğini test etmek amacıyla Dickey-Fuller tarafından geliştirilen Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi uygulanacaktır. ADF testine göre bir serinin durağan olması şu şartlara bağlıdır (Ertek, T. 1996);

$$\text{Ortalama } E(Y_t) = \mu \quad (1)$$

$$\text{Varyans: } \text{Var}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (2)$$

$$\text{Gecikme Mesafesine Bağlı Kovaryans: } Y_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)] \quad (3)$$

(Bütün t değerleri için), k = gecikme mesafesi

Y_t serisinin bu dönem değeri ile geçen dönem sahip olduğu değer Y_{t-1} arasındaki ilişki;

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

şeklindedir. Eşitliğin her iki tarafından Y_{t-1} çıkarıldığında;

$$Y_t - Y_{t-1} = \rho Y_{t-1} - Y_{t-1} + \varepsilon_t$$

$$\Delta Y = (p - 1)Y_{t-1} + \varepsilon_t \text{ ve } y = p - 1$$

olmak üzere, denklem şu şekilde dönüşür:

$$\Delta Y = \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$\Delta =$ Birinci fark işlemcisi

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1})$$

Bu denklemde $p = 1$ veya $y = 0$ bulunması seride birim kökün olduğunu belirtir. $p = 1$ olması halinde ilişki;

$$Y_t = Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

olur ve bu durum serinin bir önceki dönemde maruz kaldığı şokun etkisinin olduğu gibi sistemde kaldığı anlamına gelir. Eğer $p < 1$ ise; geçmişte yaşanan şokların başlangıçta etkisinin az da olsa devam ettiği, zaman içerisinde bu etkinin yok olacağı anlamına gelir.

Dickey-Fuller testinde kullanılan regresyon kalıpları şunlardır:

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad \text{Sabit terimsiz ve trendsiz model} \quad (7)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad \text{Sabit terimli ve trendsiz model} \quad (8)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad \text{Sabit terimli ve trendli model} \quad (9)$$

Terim açıklamaları şu şekildedir:

$Y =$ Durağanlık değişkeni

$t =$ Trend değişkeni

$\varepsilon_t =$ Hata terimi

$\Delta =$ Fark işlemcisi

Hata terimleri arasında korelasyon olması durumunda, yine Dickey-Fuller tarafından (1981) bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin modele dahil edilmesiyle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi geliştirilmiştir. Bu test için önerilen modeller aşağıdaki denklemlerde gösterilmiştir:

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (10)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (12)$$

Denklem (10) sabit terimin ve trend etkisinin olmadığı yapıyı, Denklem (11) sadece sabit terimin olduğu yapıyı, Denklem (12) ise hem sabit terimin hem de trend etkisinin gözlemlendiği yapıyı göstermektedir.

Durağanlık sınaması ilk olarak düzey değerinde yapılır. Düzey değerinde durağanlık sağlanamazsa Y_t serisinin birinci farkı alınır. $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ seri durağanlaşıyor ise $I(1)$ ile gösterilerek seri birinci farkında durağan hale getirilir. Serinin birinci farkında da durağanlık sağlanamazsa ikinci farkı alınır. Durağan hale gelinceye kadar serinin farkının alınması işlemine devam edilir.

Birim kök sınaması için kullanılacak hipotezler şunlardır;

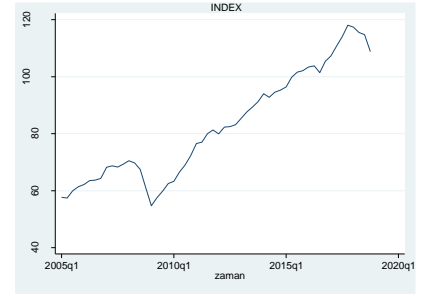
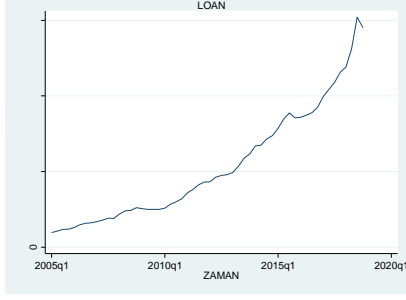
$$H_0: \gamma = 0 \quad (p = 1) \quad (\text{Seride birim kök vardır}) \quad (13)$$

$$H_0: \gamma < 0 \quad (p < 1) \quad (\text{Seride birim kök yoktur})$$

Çalışmada verilerin birim kök sınaması yapılmadan önce uygun gecikme (lag) değerleri hesaplanmalıdır. Her bir değişken için elde edilen lag değeri ve ADF testi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Ayrıca hesaplamalar sabitli ve trendli model üzerinden yapılmıştır.

Grafik 2:Düzeyde Üretim Endeksi

Grafik 3:Düzeyde Banka Kredileri

Grafik 4:Düzeyde İhracat Değişkeni

Grafik 2, 3 ve 4 değişkenlerin düzeyde dönemlik verilerini göstermektedir. İhracat ve üretim endeksi değişkenlerinde 2008 krizinin neden olduğu kırılma bu yılı kapsayacak bir kukla değişkeni eklenerek giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Vector Otoregresif analizinde bu kukla değişkeninin 2008 krizi etkilerini modelden arındırmada ihracat üzerine anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8:Değişkenlerin Düzey Durağanlık Testi

Değişkenler	Test İstatistiği	MacKinnon p-değeri	Sonuç
INDEX	-2.211	0.4838	Düzeyde anlamlı değil
LOG_LOAN	-4.102	0.0063	%1 seviyesinde anlamlı
LOG_EXP	-0.762	0.9688	Düzeyde anlamlı değil

Çalışmada yapılan analiz sonuçlarına göre değişkenlerden INDEX ve LOG_EXP düzeyde anlamlı değil, LOG_LOAN %1 seviyesinde anlamlı çıkmıştır. Değişkenler üzerinde yapılacak analizlerden sağlıklı sonuçlar elde etmek amacıyla INDEX ve LOG_EXP değişkenlerinin birinci farkı alınmış, sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Değişkenlerin Birinci Farkı Alındıktan Sonraki Durağanlık Testi

Değişkenler	Test İstatistiği	MacKinnon p-değeri	Sonuç
D.INDEX	-2.741	0.0672	%10 seviyesinde anlamlı

D.LOG_EXP	-9.591	0.0000	%1 seviyesinde anlamlı
------------------	--------	--------	------------------------

Birinci farkları alındıktan sonra değişkenler birim kökten arındırılmış yani durağanlaştırılmış olduğu tespit edilmiştir. Üretim endeksi verisi %10, ihracat verisi %1 anlamlılık seviyesindedir. Birim kök testleri sonucunda analizlerde imalat sanayi üretim endeksi ile ihracat verilerinin birinci farkı, kredi verisinin düzey değeri kullanılacağı saptanmıştır.

Tablo 10: Durağanlık Test Sonuçları

Değişkenler	Durağanlık Seviyesi
INDEX	I (1)
LOG_LOAN	I (0)
LOG_EXP	I (1)

6.2.Granger Nedensellik Analizi

Granger nedensellik testi, seriler arasındaki ilişkiyi şimdiki ve geçmişteki değerlerin tahmin edilmesine dayalı olarak incelemektedir. Granger'e göre; X_t 'nin geçmişteki bilgileri Y_t 'nin tahminlerinin elde edilmesine yardım ediyorsa, Y_t serisine X_t neden olmaktadır. Diğer taraftan Y_t 'nin geçmişteki değerleri X_t 'nin tahmin edilmesini sağlıyorsa, Y_t serisi X_t 'nin Granger nedenidir. X_t Y_t 'ye, Y_t de X_t 'ye neden oluyorsa çift taraflı nedensellik ilişkisi söz konusudur (Granger, 1986).

Granger nedensellik testi gecikme değerine oldukça fazla derecede duyarlı olduğu için uygun gecikme değeri testin temelini oluşturmaktadır. Çalışmada Granger nedensellik testi için gecikme değeri otokorelasyon testleri yapılarak elde edilmiş sonuçlar Tablo 11 'de gösterilmiştir. Ayrıca 2008 krizi nedeniyle meydana gelen kırılma, krizin etkisinin görüldüğü 2008 yılı son çeyreğinden itibaren kulla değişkeni modele eklenerek giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 11: Gecikme Uzunlukları Test Sonuçları

Gecikme Değeri	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	0.012478	4.1297	4.21858	4.36589
1	0.000065*	-1.12623*	-0.904033*	-0.535759*
2	0.000071	-1.04487	-0.689356	-0.100118
3	0.000081	-0.931959	-0.443121	0.367081
4	0.00007	-1.11363	-0.491271	0.539696

* İlgili kritere göre belirlenen en uygun gecikme değerini ifade etmektedir.

FPE: Final Prediction Error Kriterini, AIC: Akaike Bilgi Kriterini, HQIC: Hanna-Quinn Bilgi Kriterini ve SBIC: Schwartz Bilgi Kriterini ifade etmektedir.

Tablodan 11'den görüleceği üzere VAR ve Granger nedensellik analizinde kullanılacak gecikme uzunluğu FPE, AIC, HQIC ve SBIC kriterlerine göre olarak seçilmiştir.

Uygulamada Granger nedenselliğin varlığının sınanması için iki hipotez kullanılmaktadır. Bunlar;

$$H_0 = \text{Granger nedeni değildir.} \quad (14)$$

$$H_1 = \text{Granger nedenidir.}$$

Modeldeki değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tanımlamada Granger nedensellik testi kullanılmıştır. VAR modelinin bir gecikme uzunluğu ile tahmini sonucunda elde edilen nedensellik sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur. Tablo 12’ye baktığımızda sadece iki Granger nedensellik testinde %5 seviyesinde anlamlı sonuçlar olduğu gözlenmektedir. Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre imalat sanayi kredilerinden ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Benzer şekilde ihracat rakamları da üretim endeksinin Granger nedenidir. Diğer taraftan ihracatın banka kredileri üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Tablo 12: Granger Nedensellik Test Sonuçları Özetlenmiş Hali

		<i>H₀Hipotezi</i>	<i>X²</i>	<i>p-değeri</i>	<i>Değerlendirme</i>
İhracat – Üretim Endeksi İlişkisi		İhracat, üretim endeksinin nedeni değildir	4.5803**	0.032	<i>H₀</i> Reddedilir
		Üretim ihracatın nedeni değildir	1.1504	0.283	<i>H₀</i> Kabul edilir
İhracat – Krediler İlişkisi		İhracat, kredilerin nedeni değildir	0.00031	0.986	<i>H₀</i> Kabul edilir
		Krediler, ihracatın nedeni değildir	6.1381**	0.013	<i>H₀</i> Reddedilir
Krediler – Üretim Endeksi İlişkisi		Krediler, üretim endeksinin nedeni değildir	0.49777	0.480	<i>H₀</i> Kabul edilir
		Üretim kredilerin nedeni değildir	1.4577	0.227	<i>H₀</i> Kabul edilir

** 0.05 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Analiz sonuçlarına göre imalat sanayi kredilerinden ihracata, ihracattan imalat sanayi üretim endeksine doğru tek taraflı bir Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bankalar tarafından imalat sanayi sektörüne kullanılan krediler Türkiye’de ihracat üzerine etki etmektedir. Ayrıca ihracat rakamlarında meydana gelen değişimler imalat sanayi üretim endeksine yansımaktadır. Bu da ihracat rakamları ile üretim arasında ki talep takipli görüşün hakim olduğunu göstermektedir.

Tablo 13:VAR Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Üretim Endeksi		Bağımlı Değişken: İhracat		Bağımlı Değişken: Krediler	
Üretim End. (-1)	0.483*** (0.000)	Üretim End. (-1)	0.005 (0.283)	Üretim End. (-1)	0.003 (0.227)
İhracat (-1)	-7.269** (0.032)	İhracat (-1)	-0.393*** (0.002)	İhracat (-1)	-0.001 (0.986)

Krediler (-1)	-0.427 (0.480)	Krediler (-1)	0.057** (0.013)	Krediler (-1)	0.999*** (0.000)
2008 Krizi	0.603 (0.553)	2008 Krizi	-0.080** (0.039)	2008 Krizi	-0.020 (0.314)
Sabit Terim	8.782 (0.442)	Sabit Terim	-1.027** (0.019)	Sabit Terim	0.077 (0.727)
R²	0.2293	R²	0.1907	R²	0.9968
Ki-Kare	16.06238** (0.0029)	Ki-Kare	12.72552** (0.0127)	Ki-Kare	16747*** (0.0000)

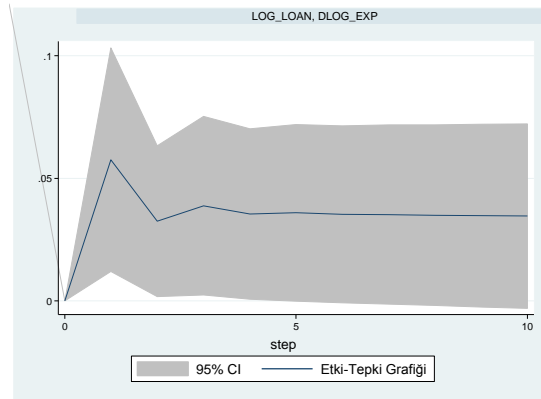
*** 0.01, **0.05 ve *0.10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Granger nedensellik testi sonrasında değişkenler arasındaki ilişkinin kısa dönemli etkisini görmek için Vector Auto Regression (VAR) analizi yapılmıştır. Tablo 13'te gösterilen VAR sonuçlarına göre, bağımlı değişkenin üretim endeksi olduğu modelde ihracatın üretim endeksine negatif yönde bir etkide bulunduğu izlenmektedir. Bu durum Granger nedensellik analizdeki bulgularımız ile örtüşmektedir. Ayrıca ihracat rakamları üzerine kredilerin artırıcı bir etkide bulunduğunu görmeye birlikte 2008 krizi kukla değişkeninin de ihracat bağımlı değişkeni modelinde anlamlı çıkması bu değişkenin önemini ortaya koymaktadır. Ancak bağımlı değişkenin bankacılık kredileri olduğu modelde diğer değişkenler ile krediler arasında anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir.

6.3.Etki-Tepki Analizi

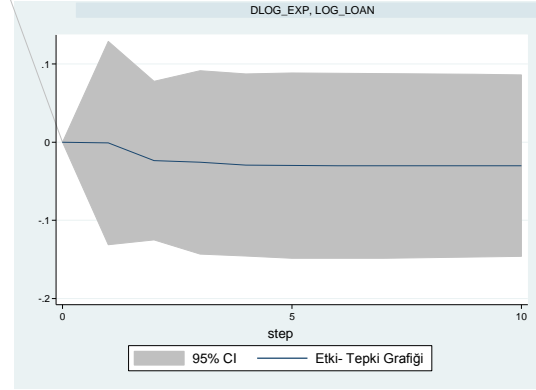
Etki-Tepki analizi, VAR tahmini ile bulunan rassal hata terimlerinden birine verilen bir standart sapmalılık şokun, içsel değişkende meydana getirdiği tepkiyi gösteren grafiklerdir. Bu çalışmada her bir değişkenin standart sapmalılık kadar bir şoka 10 çeyrek dönem içinde nasıl tepki verdiği grafikler yardımıyla analiz edilmiştir.

Grafik 5: Kredi Değişkenine İhracat Değişkeninin Tepkisi

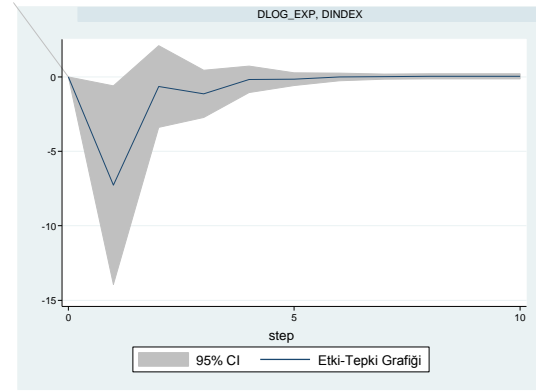
Grafik 5'te gösterildiği üzere imalat sanayi kredilerine verilen bir standart sapmalılık şokun ihracat üzerine etkisi pozitif ve uzun süreli devam ederek etkisini sürdürecektir.

Grafik 6:İhracat Değişkenine Kredi Değişkeninin Tepkisi

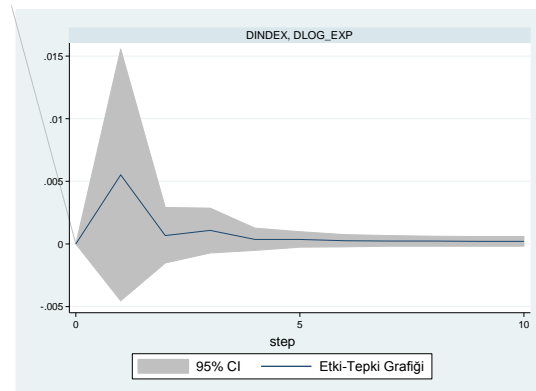
Grafik 6'dan görüleceği gibi ihracat rakamlarına verilen bir standart sapmalılık şokun imalat sanayi kredileri üzerine etkisi negatif ve uzun süreli devam ederek etkisini sürdürecektir.

Grafik 7:İhracat Değişkenine Üretim Endeksi Değişkeninin Tepkisi

Grafik 7'den izlenebileceği üzere ihracat rakamlarına verilen bir standart sapmalılık şokun imalat sanayi üretim endeksi üzerine etkisi ilk dönem negatif olmakla birlikte beşinci dönemde etkisini kaybedecek, eski düzeyine yakınsayacaktır.

Grafik 8:Üretim Endeksi Değişkenine İhracat Değişkeninin Tepkisi

Grafik 8’de gösterildiği gibi imalat sanayi üretim endeksine verilecek bir standart sapmalılık şokun ihracat üzerine etkisi ilk dönem pozitif olmakla birlikte beşinci döneme kadar etkisini kaybedecek, eski düzeyine yakınsayacaktır.

7.SONUÇ

Sanayi sektörü ve finans sektörü arasındaki ilişki uzun yıllar boyunca araştırmaların merkezinde yer almıştır. Bir yanda finans sektörünün üretim üzerine etkisi olduğunu savunan araştırma sonuçları diğer taraftan da üretimin finans sektörü üzerine etki ettiği talep takipli görüşü destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Farklı ekonomiler ve farklı dönemlerde yapılan çalışmalar bu etkinin varlığı altında birleşmelerine rağmen etkinin yönü hakkında bir fikir birliği oluşmuş değildir. Literatürdeki bu anlaşmazlık Türkiye açısından özellikle de ihracat üzerindeki ağırlığı dolayısı ile imalat sanayi sektörü üzerine çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de bankalar tarafından imalat sanayi sektörüne kullanılan krediler ile ihracat rakamları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca imalat sanayi üretim endeksi, değişkenlerin üretim üzerine etkisini de göstermesi adına modele dahil edilmiştir. Analizimizde sırası ile her bir değişkenin durağanlık seviyeleri ADF testi yardımıyla tespit edildi. Bankalar tarafından kullanılan krediler seviye de durağan çıkarken, ihracat birinci farkta durağan çıkmıştır. Bu nedenle analizimize VAR, Etki-tepki ve Granger nedensellik testi ile devam edilmiştir. VAR regresyon analizinde kredilerin ihracat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiş ve bu sonuçlar Granger nedensellik analizi ile desteklenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre imalat sanayi kredileri ihracatın Granger nedenidir ve kredi değişkenine verilen bir standart sapmalılık şokun ihracat üzerine etkisi pozitif ve uzun süreli olacaktır. Ayrıca ihracatın üretim endeksinin Granger nedeni olması da bu iki değişken arasında talep takipli görüşün geçerli olduğunu ve ihracatın üretimi teşvik ettiğini göstermektedir.

Çalışma literatürde bolca bulunan finansal sektör ile sanayi sektörü arasındaki ilişkiden ziyade imalat sanayi teşviklerinin ihracata dönüşüp dönüşmediği üzerine açıklamalarda bulunduğu için bir ilk niteliğindedir. Sonuçlar doğrultusunda ihracatın lokomotif niteliğinde olan imalat sanayisine verilecek kredi desteklerinin artırılması bu sektördeki üretimi ve dolayısıyla ihracatı arttıracaktır. Ayrıca Türkiye’de faaliyet gösteren imalat sanayi sektörleri üzerine banka kredilerinin etkisinin de ortaya konduğu çalışmamız yürürlüğe girecek destek politikalarının etkinliğinin artırılması bakımından tavsiye niteliğinde olacağı düşünülmektedir. Eğer imalat sanayisine sağlanan banka kredilerindeki faiz oranlarında bir indirim söz konusu olursa bunun ihracata direkt etki edeceği gözlenmiştir. İleride yapılacak çalışmalar için modele ihracat rakamları üzerine etkisi olabilecek faiz oranları, döviz kuru, doğrudan sermaye yatırımları gibi değişkenlerin eklenerek analiz yapılması etkinin daha da açıklayıcı olmasına sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Arestis, P. and Demetriades, P. (1997). Financial Development and Economic Growth: Assessing the Evidence. *The Economic Journal*, 7(442), 783-799.

Bahmani, M. and Domac, I. (1995). Export and Economic Growth in Turkey: Evidence From Cointegration Analysis. *Middle East Technical University Studies in Development*, 22(1), 67-77.

Ceylan, S. ve Durkaya, M. (2010). Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 21-36.

Demirci N. S. (2017). İmalat Sanayi Sektöründe Üretim ve Banka Kredileri İlişkisi: Türkiye İçin Eşbütünleme ve Nedensellik Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 35-61.

Ergün-Bülbül, S. ve Demiral, A. (2016). Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme, İhracat ve Eximbank Kredileri Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(46), 21-40.

Ertok, T. (1996). *Ekonometriye Giriş*, İstanbul: Beta Yayınevi.

- Fisman, R. and Love I. (2003). Trade Credit, Financial İntermediary Development, and Industry Growth. *The Journal of Finance*. 58(1), 353-374.
- Güven, S. (2002). Türkiye’de Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi. *İktisat İşletme Finans Dergisi*, 17(197), 88-100.
- Kaldor, N. (1968a) Causes Of The Slow Rate Of Economic Growth Of The United Kingdom. An Inaugural Lecture. London, Cambridge University Press, 1966, 40 p., 5/- net in U.K. *Louvain Economic Review*, 34(2), 222. doi:10.1017/S0770451800040616
- Kaldor, N. (1968b), Productivity And Growth In Manufacturing Industry: A Reply. *Economica*, 35(140), 385-391.
- Kandemir, T., Arifoğlu, A. ve Canbaz, M. F. (2018). Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10(2), 19-30.
- Kandır, S. Y., İskenderoğlu, Ö. ve Önal, Y.B. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(2), 311-326.
- Kaya, A., Gülhan Ü. ve Güngör B. (2013). Türkiye Ekonomisinde Finans Sektörü ve Reel Sektör Etkileşimi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 5(8), 2-15.
- McKinsey (2012). Manufacturing The Future: The Next Era of Global Growth and Innovation. Retrieved March 18, 2019 from the [https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Operations/Our%20Insights/The%20future%20of%20manufacturing/MGI %20Manufacturing_Full%20report_Nov%202012.ashx](https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/Operations/Our%20Insights/The%20future%20of%20manufacturing/MGI%20Manufacturing_Full%20report_Nov%202012.ashx).
- Özcan, B. ve Arı, A. (2011). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki ilişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Business and Economics Research Journal*, 2 (1). 121-142.
- Özün, A. ve Çifter, A. (2007). Industrial Production As a Credit Driver in Banking Sector: an Empirical Study With Wavelets. *Bank and Bank Systems*, 2(2), 69-80.
- Patrick, T. H. (1966). Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries. *Economic Development and Cultural Change*. 14(2). 174-189.
- Ritchie, F., Thomas, A.D. and Welpton, R. (2012). What’s a Manufacturing Job?. Working Paper. University of the West of England. Retrieved April 01, 2019 from the <http://eprints.uwe.ac.uk/22517>.
- Robinson, J. (1952). The Rate of Interest and Other Essays. London: Macmillan.
- Sever, E. ve Han, V. (2015). Türkiye’de Reel Kesim ile Bankacılık Kesimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Sektörel Bir Yaklaşım. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2). 1-9.
- Saraç, T.B. (2013). İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(2), 181-191.
- Şimşek, M. (2003). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri ile Analizi 1960-2002. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(2), 43-63.
- Taştan, H. (2010). Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 87-96.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The purpose of the study is to investigate the relationship between exports and credit use in the manufacturing sector in Turkey. There are many incentives to increase exports level in Turkey. Therefore, understanding how the credit used in the manufacturing industry affect the level of export is an important issue to examine.

Methodology

In this study, quarterly time-series data of export and credit are used from 2005 to 2018. The manufacturing industry production index 2015=100 basis, cash loans by the banking sector and exports in Turkish liras were used as data. To examine the relationship firstly the unit root tests of each variable is examined. Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test is applied to detect the issue of unit root of each variable. Unit root test is a vital concept that can affect the result of the regression. Thus, if the variable contains a unit root, we should make it stationary taking the first difference. Export, Manufacturing Industrial Production Index and Loan used in Manufacturing Industry are examined to check stationary. The results of the ADF unit root test show that the Manufacturing Industrial Production Index and the natural logarithm of the Export are not stationary in levels but natural logarithm of Loan used in Manufacturing Industries stationary in level. To make stationary we take the first difference of non-stationary variables. As a result two of our variables are stationary in the first difference and one of our variables is stationary in level. After we make all our variables stationary, we employ Granger causality, VAR regression, and Impulse-Response to understand the relationship between our variables.

Findings (Results)

Granger causality analysis is a widely used causality test in time-series sample. The null hypothesis is X variable does not Granger-cause Y variable and the alternative hypothesis is X variable Granger-causes Y variable. Granger causality test is an important methodology to predict variables. In other words, If X Granger causes Y then it says that knowing the past values of X includes information to predict Y. According to the results of the Granger causality analysis, a unilateral Granger causality relationship was determined from manufacturing industry loans to exports and from export to manufacturing industry production index. These results are statistically significant at 5 percent level. Loans granted by banks to the manufacturing sector has an impact on exports in Turkey. In addition, changes in export figures are reflected in the manufacturing industry production index. This shows that the demand-based view between export figures and production is dominant. After Granger causality Vector AutoRegression analysis is applied. The results of the regression tell us that past value of loans to the manufacturing industry positively affect the exports. Also, the past value of export affects the manufacturing production index. We also use a dummy variable to control the financial crisis in 2008. The coefficient of 2008 dummy variable significantly affects only to export. As a final analysis, we illustrate impulse-response graphs. It shows how the Y variable changes if there is a one standard deviation shock to the X variable. The results show that shock to loans in the manufacturing industry has a long-term significant impact on export. On the other hand, there is only a short-term effect between export and manufacturing production index.

Conclusion and Discussion

The relationship between the manufacturing industry and the finance industry has been the topic of researchers for many years. Although some studies argue that the financial sector has an impact on production, some studies support the demand-driven view that production affects the financial sector. Although the studies carried out in different economies and different periods have merged under the existence of this effect, there is no consensus about the direction of the impact. The literature in this conflict makes it necessary for Turkey, in particular, the work done on the manufacturing sector, with due weight on exports.

In this study, the relationship between loans and export figures for the manufacturing sector granted by banks in Turkey were examined. In addition, the manufacturing industry production index is included in the model to show the effect of variables on production.

The study is a first in that it provides explanations on whether manufacturing industry incentives turn into exports rather than the relationship between the financial sector and the industrial sector, which are abundant in the literature. In addition, it is thought that the effect of bank credit on advisory manufacturing industries operating in Turkey, our study also revealed that in terms of enhancing the effectiveness of support policies to be enacted. Analyzing by adding variables such as interest rates, exchange rates, direct capital investments, which may have an impact on the export figures for future studies, will make the effect even more explanatory.

ÇEVİRİMİÇİ TÜKETİCİ BÜTÜNLEŞMESİ VE ARAMA MOTORU VERİLERİ KULLANILARAK YAPAY SİNİR AĞLARI İLE OTOMOBİL SATIŞ TAHMİNİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Topal, İ. (2019). Çevrimiçi Tüketici Bütünleşmesi ve Arama Motoru Verileri Kullanılarak Yapay Sinir Ağları ile Otomobil Satış Tahmini. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 534-551.

Geliş Tarihi: 14.08.2019

Kabul Tarihi: 05.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. İbrahim TOPAL

Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölüm Başkanlığı

itopal@msu.edu.tr, ibrahimtopal30@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-7119-9470

ÖZ

Satış miktarının tahmin edilmesi hammadde alımından reklam giderlerinin belirlenmesine kadar işletmelerde birçok bölüme etki etmektedir. Tüketici verileriyle yapılacak satış tahmininde çok sayıda veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat birçok tüketici verisinin kişisel olması nedeniyle kullanılması sorun oluşturmaktadır. Satın alma karar sürecinde etkili olan sosyal ağlar ve arama motorlarına ait veriler değerli olmanın yanında herkesin erişimine açıktır. İşletmeler tüketicilerin kişisel verilerini kullanmadan satış rakamlarını gerçeğe yakın tahmin etmeleri avantaj sağlayabilecektir. Çalışmada tüketicilerin satın alma karar sürecinde etkili ve halka açık olan Çevrimiçi Tüketici Bütünleşme ve arama motoru verileri kullanılarak bir otomobil markasının satış miktarının tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Çevrimiçi Tüketici Bütünleşmesinin yoğun yaşandığı işletmeye ait Facebook marka sayfasından 2012-2017 yılları arasında oluşturulan 2267 adet gönderi ve bu gönderilere ait beğenme, yorum ve paylaşma verileri Facebook Graph API ile alınmıştır. Arama motoru verileri Google Trends, satış verileri Otomotiv Distribütörleri Derneği web sitesinden elde edilmiştir. Veriler Min-Max yöntemiyle normleştirilmiş ve yapay sinir ağları, Bayesian Regülasyon geri yayılım yöntemiyle analiz edilmiştir. Facebook marka sayfası ve arama motoru verileriyle %74 korelasyon ve %1 ortalama hata değeriyle başarılı satış miktarı tahmini yapılmıştır. Ayrıca 6 yılı kapsayan detaylı veriler düzenlenerek tanımlayıcı bilgiler olarak sunulmuştur. Çalışmada tüketicilerin kişisel bilgileri kullanılmadan başarılı satış tahminlemesi yapılmıştır. Çalışma gerçek verilere dayanması ve yapay sinir ağlarının işletme alanında kullanımıyla sektöre ve akademik yazına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi Tüketici Bütünleşmesi, Arama Motoru, Satış Tahmini, Yapay Sinir Ağları, Bayesian Regülasyon.

ESTIMATION OF AUTOMOBILE SALES WITH ARTIFICIAL NEURAL NETWORK USING DATA OF ONLINE CONSUMER ENGAGEMENT AND SEARCH ENGINE

ABSTRACT

Estimation of sales volume affects many segments of the enterprises from raw material purchase to advertising expenses. A large number of consumer data is needed to be used in sales forecasting. But the use of many consumer data is private, causing problems. Data from social networks and search engines, which are influential in the purchasing decision process, are valuable and accessible to everyone. It would be advantageous for businesses to estimate their sales figures as accurate as possible without using consumers' personal data. The sales volume of an automobile brand is aimed to be estimated by using Online Consumer Engagement and search engine data. 2267 posts, created between 2012-2017, likes, comments, and sharing

data of these posts were taken from Facebook brand page of the business where Online Consumer Engagement is intense using Facebook Graph API. Search engine data was obtained from Google Trends, and sales data was obtained from Automotive Distributors Association website. Data were normalized by Min-Max method and analyzed by feedforward artificial neural networks and Bayesian Regulation backpropagation method. the correlation value of Successful is %74 and mean error value is %1, was made with Facebook brand page and search engine data. In addition, detailed data covering 6 years has been prepared and presented as descriptive information. In the study, successful sales estimation was made without using the private information of the consumers. This study contributes to the sector and academic literature by relying on real data and using artificial neural networks in the business administration.

Keywords: Online Consumer Engagement, Search Engine, Sales Estimation, Artificial Neural Networks, Bayesian Regulation.

1. GİRİŞ

İnternetin yaygınlaşması sonrasında ortaya çıkan sosyal medya tüketicilerin diğer tüketiciler ve işletmelerle arasında interaktif iletişimine imkân tanımıştır (Kelleher, 2009). Sosyal medyada tüketiciler kendi aralarında ürün ve hizmetler hakkında deneyim ve görüşlerini paylaşmanın yanında işletmeler ile aracı olmadan görüşebilmektedir (Si, 2016). 4 milyarın üzerinde kullanıcısı olan sosyal medya (We Are Social, 2018), aynı zamanda işletmelerin tüketicilere ulaşmasında yeni bir platform olarak görülmektedir. İşletmelerce oluşturulan gönderiler elektronik ağızdan ağıza iletişimin etkisiyle hızla çok sayıda kişi tarafından görülebilmektedir. Bu gönderileri tüketiciler çeşitli şekillerde cevaplamakta ve bu sayede işletmeler tüketicileri bütünleşebilmektedir.

Tüketici bütünleşmesi, işletme ile tüketiciler arasında uzun ve sağlıklı ilişkiler kurulması temeline dayanmaktadır. Bütünleşme yapılarak zamanla tüketiciyle derin ilişkiler geliştirilmesi ve satın alma kararlarının, etkileşimin ve katılımının yönlendirilmesi amaçlanmaktadır (Forrester Consulting, 2008).

Bütünleşme için tüketiciyle iletişim önemli bir gereklilik olmakla birlikte günümüz tüketicisinin çeşitli kaynaklardan çok sayıda mesaja mazur kalması nedeniyle geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmesi oldukça zordur. Buna karşın, kişilerin çevresindeki kişilerle irtibat halinde kalmak için kullandığı sosyal medya, işletmelerin tüketiciyle hem iletişime geçmesine hem de bütünleşmesine imkân tanımaktadır. İşletmelerin marka sayfaları ve oluşturduğu gönderilerin tüketiciler tarafından karşılık bulması sonucunda bütünleşme gerçekleşebilmektedir. Aynı zamanda işletmeler, tüketicilerle olan bütünleşmenin seviyesini kısa sürede takipçi, beğeni, yorum veya paylaşım sayılarına bakarak öğrenebilmektedir (Chu ve Kim, 2011). Sosyal medya çok yönlü iletişim kanalı olarak tüketici bütünleşmesine sağladığı katkı sağlamanın yanında tüketicilerin ürün/hizmetler hakkında konuşmalarına uygun alt yapıyı da sunmaktadır.

Tüketici ve diğer tüketiciler arasında yaşanan iletişim daha çok deneyim paylaşımına dayalı ilişkidir. Tüketiciler sosyal medyada ürün veya hizmet alımından önce bilgi almakta, satın aldıktan sonra ise deneyimlerini paylaşmakta ve çevresindeki kişilerin görüşlerini paylaşmaktadır. Bu sayede sosyal medya tüketici satın alma karar sürecinin her adımında kullanılabilir (Yadav, de Valck, Hennig-Thurau, Hoffman ve Spann, 2013). Tüketici işletme arasındaki bütünleşmenin satın alma, yeniden satın alma ve sadakatinde etkili olduğu (Hapsari, Clemes ve Dean, 2017) bilinmektedir. Bu bağlamda, sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen çevrimiçi tüketici bütünleşmesinin satın alma davranışına etkisi olması muhtemeldir.

Tüketiciler, çeşitli AIDA, Etkilerin Hiyerarşisi Modeli, Yeniliğin Kabulü gibi modellerde belirtildiği üzere harekete geçmeden önce bilişsel bir süreçten geçmektedir. Dikkatini çeken ürünün hakkında bilgi ihtiyacını giderme arayışına girmektedir. Özellikle beğenmeli ve teknik özelliğe sahip ürünlerde bilgi arayış fazla olmaktadır. Günümüz tüketicisi bilgi arayışını internette ve sıklıkla arama motorları aracılığıyla yapmaktadır. Satın alma sürecinde yeterli bilgiye sahip olan tüketici daha sonraki adımlara geçebilmektedir. Bu bağlamda, arama motorları tüketicilerin satın alma eğilimlerini gösterebilmektedir.

Tüketicilerin satın alma davranışının tahmin edilebilmesi işletmeler için birçok yönden önem taşıyan bir bilgidir. Satış tahminleri, ürün tedarikinden reklam kampanyalarına kadar kısa veya uzun

vadeli çeşitli kararlarda etkili olmaktadır. Bu nedenle satış miktarı, geçmişten günümüze çeşitli yöntemlerle tahmin edilmeye çalışılmıştır. Gelişen bilgisayar teknolojisinin sağladığı alt yapı ile 1980'lerden itibaren satış tahmininde yapay zekâ kullanılmaya başlanmıştır. İlerleyen dönemde de yapay zekâ ile satış tahminine yönelik çalışmalar devam etmiştir (Gupta ve Pathak, 2014; Qiu, Lin ve Li, 2015; Vellido, Lisboa ve Meehan, 2015). Satış tahmini çalışmalarında sıklıkla büyük tüketici verilerine ihtiyaç duyulmasına rağmen tüketicilere ait birtakım bilgiler kişisel olarak kabul edilmesi kullanılamamaktadır (Park ve Huh, 2019). İşletmelerin kişisel olmayan bilgilerle, yüksek doğruluk oranıyla satış tahmini yapması önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Bu çalışmada, tüketici satın alma karar süreci, yeniden satın alma, sadakatte etkili olan çevrimiçi tüketici bütünleşmesi ve arama motoru verilerinin ile yapay zekâ yöntemi ile satış miktarı tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, Facebook marka sayfalarında çevrimiçi bütünleşmesinin yoğun olarak yaşandığı otomobil sektöründe yapılmıştır (McCulloch, 2015). Çalışmanın birinci bölümünde arama motoru verileri Google Trends'ten, satış verileri Otomobil Distribütörleri Derneğinden alınmıştır. Sonraki bölümde ileri beslemeli sinir ağları ve Bayesian Regülasyon yöntemleriyle analizler yapılmıştır. Sonuç bölümünde, bulgular çerçevesinde çalışmanın akademik alana ve sektöre olan katkıları yorumlanmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Tüketicilerin ihtiyacın farkına varmasıyla başlayan ve satın almayla biten süreci pazarlama iletişimi modelleriyle açıklanmıştır. Pazarlama iletişim modellerinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üç adımda gerçekleştiğinden bahsetmek mümkündür (Kotler, P., Keller, 2012). Tüketicilerin, mobil teknolojiler ve mobil internet ile zaman ve yer kısıtı olmaksızın erişebildikleri sosyal medya, arama motorları ile çok çeşitli ve fazla sayıda bilgi almaları/maruz kalmalarıyla bilişsel, duyuşsal ve davranışsal adımlar gerçekleşmektedir.

2.1. Sosyal Medya

Sosyal medya, işletmeler ile tüketiciler arasındaki ilişkide temel unsur olan iletişimin (Kelleher, 2009) her an, her yerden karşılıklı olarak gerçekleşmesini mümkün kılmakta ve tüketici görüşlerinin alınmasında geri dönüşü arttırmaktadır (Mudambi ve Schuff, 2010). Web 2.0 teknolojisi üzerine kurulu olan sosyal medya, içerisinde form, blog, mikroblog ve sosyal ağlar gibi araçları barındıran internet tabanlı uygulamalardan meydana gelmektedir. Bu araçlar tüketicilerin iyi vakit geçirmesi, sosyalleşmesi gibi ihtiyaçlarını karşılarken işletmelerin günümüz tüketicilerine ulaşmak ve aradaki iletişimi sürekli kılmakta kullandıkları önemli platformlardır (Berthon, Pitt, Plangger ve Shapiro, 2012). Sosyal medya araçları arasında hem pazarlama uzmanları hem de kullanıcılar tarafından en çok tercih edilen sosyal ağ Facebook'tur (Stelzner, 2014; We Are Social, 2018).

Sosyal ağlar, kullanıcılarının profil oluşturmalarına, bağlantıda oldukları diğer kullanıcıların profillerini listelemelerine, kendilerinin ve diğer kullanıcıların bağlantı listelerini görüntülenmelerine imkân sağlayan web tabanlı hizmetlerdir (Ellison ve Boyd, 2007). Facebook küresel olarak en yaygın kullanılan sosyal medya sitesidir. Aktif sosyal medya kullanıcısı olan 3,196 milyar kişiden 2,167 milyarı Facebook kullanmaktadır (We Are Social, 2018). Bu özellikleriyle Facebook sosyal medyanın en büyük ve önemli sitesidir.

Facebook, hedef kitlesiyle iletişime geçmek isteyen işletmelerin profil oluşturmaya imkân tanımaktadır. İşletmeler tarafından oluşturulan bu sayfalar marka sayfaları olarak adlandırılmaktadır (Richter, Riemer ve vom Brocke, 2011). Facebook işletmelerin geleneksel medyaya göre daha az maliyetle istenilen hedef kitesine ulaşmasını sağlamaktadır (Cunha, 2019). Aynı zamanda işletmelerin statik internet sitesi yerine interaktif yapıya sahip bir Facebook sayfası ile tüketicilere ulaşması ve bağ kurması daha zahmetsizce gerçekleşmekte ve pozitif geri dönüşü olmaktadır. Tüketicilerin %74'ünün işletmeyle sosyal medya üzerinden etkileşimde olmasından sonra daha pozitif marka izlenimine sahip olduğu ve "Beğen" butonuna tıklayan müşterilerde satın alma oranının %51 arttığı da bilinmektedir (Funk, 2010). Facebook, sunduğu fırsatlar ile işletme ve pazarlamacıların dikkatini çekmektedir.

Sosyal medyanın tüketicilerle ilişki geliştirme ve sürdürmede etkisi olmakta (Etter ve Fieseler, 2010) ve işletmelerin %89'u en etkili sosyal medya taktiklerini bilmek ve kullanıcılarla en iyi şekilde bütünleşmeyi istemektedirler (Stelzner, 2014). Facebook ise işletmelerin tüketici ile bütünleşebileceği uygun bir ortam olarak görülmektedir.

2.2. Çevrimiçi Tüketici Bütünleşmesi

Bütünleşme, sosyoloji, psikoloji, eğitim psikolojisi, kurumsal davranış disiplinlerinde kent, sosyal, öğrenci, mesleki bütünleşme olarak farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu kavramlarda bütünleşmenin birçok boyutu ortaya konmakla birlikte bütünleşmenin çeşidine göre bir bilişsel, duygusal veya davranışsal etkileşim olduğu görülmektedir. Örneğin öğrenci bütünleşmesinde derslere katılım, meslek bütünleşmesinde başlatıcı performans, işçi bütünleşmesinde kendini adama olarak görülebilmektedir (Hollebeek, 2011). Bununla birlikte bütünleşme pazarlamada, tüketici bütünleşmesi, işletmenin ürünlerine yönelik satın alma dışında, farklı tutumların ve davranışların geliştirilmesi (Doorn ve diğerleri, 2010) olarak bilinmektedir. İnternet teknolojileri üzerinden gerçekleştirilen bütünleşme ise çevrimiçi tüketici bütünleşmesini olarak adlandırılmaktadır. Sosyal medya, çok yönlü yapısıyla tüketici bütünleşmesine uygun bir platform olarak görülebilmektedir.

Sosyal medya mevcut ve olası müşterilerle ilişkinin kurulması, sağlıklı olarak devam ettirilmesi, işletmeyle satın alma dışı faaliyetlerin yapılabilmesi, etkileşim yaşanması, tüketicilerden geri bildirim alınmasını sağlamaktadır. İşletmeler, sosyal medya da marka sayfaları açarak, gönderilerek oluşturarak tüketicilerin beğeni, yorum ve paylaşım yapmalarını amaçlamaktadır (Cvijikj ve Michahelles, 2013). İşletmelerin tüketicilerle internet üzerinden etkileşime girmesi ve gönderilerine tüketicilerden karşılık bulması çevrimiçi tüketici bütünleşmesi olarak adlandırılmaktadır. Sosyal medyanın çok sayıda siteden oluşan yapısı tüketici bütünleşmesinin ölçülmesinde çeşitli yöntemlerin kullanılmasına neden olmaktadır.

Çevrimiçi tüketici bütünleşmesi, mikroblog sitesi olan Twitter'da tweet veya retweet (Rybalko ve Seltzer, 2010), blog sitelerinde oluşturulan gönderi (Yang, Kang ve Johnson, 2010), Facebook'ta ise beğeni, yorum ve paylaşım sayıları (Chu ve Kim, 2011; De Vries, Gensler ve Leeflang, 2012; Ji, Li, North ve Liu, 2017) üzerinden değerlendirilebilmektedir. Tüketicilerin ürün, hizmet, marka veya işletme hakkında çevresindeki kişilerinde göreceği şekilde yapacağı işlemler (beğeni, yorum, paylaşım) duygusal, bilişsel olarak işletmeye yaklaşma sağlayacak, gelecek davranışların olumlu olmasına temel oluşturabilecektir. Çevrimiçi tüketici bütünleşmesi Çevrimiçi tüketici bütünleşmesinin gerçekleşmesi sonucunda oluşabilecek etkilenebilecek davranışlardan biri de satın almadır.

Sosyal ağların duygusal ve sosyal boyutlarıyla ele alınarak satın almaya etkisi (Kim, Gupta ve Koh, 2011) olduğu ve sosyal medya kanalıyla yapılan birebir iletişimin satın alma kararında etkili olduğunu (Wang, Yu ve Wei, 2012) gösterir çalışmalar mevcuttur. Sosyal ağlarla birlikte internette bilgi arayışının önemli destekleyicisi olan arama motorları da tüketiciler hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

2.3. İnternet Arama Motorları

Tüketiciler özellikle alacakları ürün hakkında satın alma öncesi bilgi toplamaktadırlar. Bilgi toplama süreci alınacak olan ürünün özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Kolayda ürünlerde bu süre çok kısa olabilirken beğenmeli ürünlerde süre artmaktadır. Özellikle teknik özelliklere sahip beğenmeli ürünlerde tüketici birden fazla kaynağı kullanarak bilgi ihtiyacını gidermeye çalışmaktadır.

İnternet ve sosyal medya günümüz tüketicilerinin bilgiyi üretme ve arama alanıdır. Tüketiciler sosyal ağ, blog, form gibi sitelerde kolayca içerik üretebilmekte, deneyimlerini paylaşmakta bilgiye ihtiyaç duyan kişiler ise sıklıkla arama motorlarını kullanarak bu bilgiye ulaşabilmektedir. Arama motorları günlük hayatta çoğu insan tarafından en az birkaç kez kullanılmaktadır. %93'lük pazar payıyla en bilinen arama motoru olan Google'da ("Search Engine Market Share Worldwide", 2019) her saniye 63.000 arama yapılmaktadır (Sullivan, 2016). Google, arama sıklıklarını gösteren verileri Google Trends sitesinden paylaşılmaktadır.

Google Trends, coğrafi alana göre Google aramalarının zaman serisi olarak alınmasını imkân tanımaktadır. Öğrenilmek istenen arama kelimesi belirlenen zaman aralığındaki toplam arama ve zaman aralığına bölünür. Sonrasında konu tüm aramalara göre 0-100 arasında ölçeklendirilir (Choi ve Varian, 2012). Bu sayede tüketiciler arasında popüler olan konular rahatça gözlemlenebilir ve çeşitli konularda tahminde bulunulabilir.

İnternet arama verilerinin teknik karmaşıklığı fazla olan veya beğenmeli ürünlerde daha çok kullanılması olasıdır. Örneğin otomobil teknik yönü fazla, yüksek maliyetli bir ürün olmasının yanında sosyal statü göstergesidir. Kişiler sadece ürünün teknik özellikleri değil sosyal çevresi tarafından da kabul görmesini istemektedir. Bu nedenle otomobil sektörüne yönelik yapılacak satış tahminlemede sosyal ağ ile arama motoru verilerinin bir arada kullanılması fayda sağlayabilecektir.

2.4. Satış Tahmini

İşletmeler kısa veya uzun vadeli yapacakları birçok işleme temel olduğu için satış miktarlarına yönelik tahminlere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle tüketiciler açısından satın alma niyeti ve işletmeler açısından ise satış rakamları birçok kez çeşitli yöntemlerle araştırılmıştır. Analiz yapılacak veriler anket yoluyla elde edilebildiği gibi gerçek tüketici verilerine de dayanabilmektedir. İnternetteki verilerin erişilebilirliğinin artması ve anketteki bazı dezavantajlardan uzak olması nedeniyle gerçek tüketici verileriyle yapılan analiz sayıları artmakta ve bunlar için çeşitli örnekler bulunmaktadır.

İnternet alışverişlerinin yaygınlaşması alışveriş sitelerinden elde edilen bilgiler ile tüketicilerin satın alma davranışları tahmin edilmeye çalışılmıştır. İnternet alışveriş sitelerinden elde edilen oturum sıklığı, harcanan zaman ve sayfa içeriği gibi veriler kullanılarak çalışmalar (Poel ve Buckinx, 2005; Sismeiro ve Bucklin, 2004) yapılmıştır. Online satın alma davranışı tahmini konusunda yapılan çalışmalarda sinir ağları (Vellido ve diğerleri, 2015), destek vektör makinesi, çok katmanlı algılayıcı sınıflandırması (Sakar, Polat, Katircioglu ve Kastro, 2018) karar ağacı (Gordini, Sanpaolo ve Veglio, 2015) analiz yöntemleri kullanılarak fiyatlandırma ve tüketici ilişkileri yönetimine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Fakat bu tahminlemenin yapılabilmesi için kullanılan yöntemle bağlı olarak çok miktarda veriye ihtiyaç duyulabilmektedir.

Günümüz tüketicilerinin ürün ve hizmetler hakkında çoğunlukla ticari kaygı gütmeksizin yaptığı sosyal medya paylaşımları önemli bir veri kaynağıdır. İşletmelerin marka sayfaları üzerinden tüketicilerle bütünleşmesi çeşitli bilgilerin rapor olarak ellerinde bulunmasına imkan tanımaktadır. Sosyal medyadaki gerçek tüketicileri verileri analiz edilerek yapılan satın alma/satış tahminine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Ahn ve Spangler (2014) çalışmasında sosyal medyadaki duygu ve başlık bilgilerindeki sıklığı kullanarak aylık otomobil satışını tahmin etmiş; Ding ve arkadaşları (2015) yılındaki çalışmasında çeşitli ürünler ve yöntemler kullanılarak satın alma niyeti %64 ile %95 arasında başarı elde edilmiştir. Bir diğer çalışmada ise Lassen, Madsen ve Vatrappu (2014) tüketicilerin Twitter'daki sosyal grafiğini değerlendirmeye alarak bir telefon firmasının üç aylık satış rakamlarını tahmin etmiştir.

İnternette arama verileri diğer bir değerli bilgi olarak görülmektedir. Satın alma sürecindeki tüketicinin bilgi arayışı içerisinde olacağı ve arama motorunu kullanacağı varsayımına dayanarak satış rakamı tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Yapılan araştırmalar, perakende (Schmidt ve Vosen, 2009), otomobil (Barreira, Godinho ve Melo, 2013) ve ev (Wu ve Brynjolfsson, 2015) satışları gibi çok çeşitli konularda olabilmektedir.

Sosyal medya verilerin, özellikle çevrimiçi tüketici bütünleşmesinin yüksek olduğu otomobil sektöründe kullanılmasının (McCulloch, 2015) daha iyi sonuçlar vermesi muhtemeldir. Otomobilin yapısı gereği teknik özelliklere sahip ve beğenmeli biri ürün olması ise satın alma öncesi arama motoru kullanımını arttırabilecektir. Bu bağlamda, satış rakamlarının tespitinde sosyal ağ ve arama motoru verilerinin kullanılması daha iyi performansla sahip tahminler yapılmasına imkan tanıyacaktır.

3. YÖNTEM

Türkiye’de 80 milyon kişiden 48 milyonu internet ve sosyal medya kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin sosyal medya kullanımındaki derinlik oranı %60 ile %37 olan dünya ve %44 olan doğu Avrupa ortalamasının çok üstündedir. Türkiye’de günlük olarak sosyal medyaya 3 saat 1 dakika zaman ayrılmaktadır. 48 milyon aktif Facebook kullanıcı sayısı ile dünyada yedinci sıradadır (We Are Social, 2018). Bu nedenlerle çevrimiçi tüketici bütünleşmesi araştırmasında Türkiye’de Facebook’un iyi bir araştırma sahası olacağı kanaatine varılmıştır.

Otomobil sektörü çevrimiçi bütünleşmenin yoğun olarak gerçekleştiği sektörlerdendir. Türkiye’deki otomobil markalarının satış ve Facebook takipçi sayılarına göre ilk üç marka Tablo 1.’de verilmiştir. Araştırma konusuna uygun olarak satış ve takipçi rakamları değerlendirilerek Volkswagen markası seçilmiştir.

Tablo 1. Satış ve Takipçi Sayılarına Göre Otomobil Markaları

Sıra No	Satış Rakamlarına Göre		Takipçi Sayılarına Göre	
	Marka	Satış Miktarı	Marka	Takipçi Sayısı
1.	Renault	113.454	Volkswagen	4 Milyon
2.	Volkswagen	89.688	Renault	2,1 Milyon
3.	FIAT	61.364	Mercedes-Benz	2 Milyon

Kaynak: Otomotiv Distribütörleri Derneği (2017), www.odd.org.tr

Social Bakers, Facebook Otomobil Markaları (2017).

<https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/turkey/brands/auto/cars/>

Çalışma yönteminin şeması aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Yöntemin Şeması

3.1. Verinin Elde Edilmesi

Volkswagen Facebook marka sayfası ve Google Trends sitesindeki 01.01.2012 tarihinden 31.12.2017 tarihine kadar olan işlemler ele alınmıştır.

Sosyal ağdaki veriler, Facebook Graph API uygulaması kullanılarak alınmıştır. Bu kapsamda, Volkswagen Türkiye marka sayfasında oluşturulan 2267 gönderiye yapılan beğenme, yorum ve paylaşım sayıları değerlendirmeye alınmıştır.

Google Trends sitesi üzerinde “Volkswagen” sözcünün arama sıklığına bakılarak veriler aylık olarak indirilmiştir.

Firmaya ait satış verileri Türkiye Otomotivciler Derneği sayfası üzerinden 2012-2017 aylık bazda alınmıştır.

Tablo 2. Örnek Veriler

Ay	Gönderi Sayısı	Beğenme	Yorum	Paylaşım	Arama Verisi (Trend)	Satış Miktarı
1	47	543	99	122	49	2804
2	32	1207	201	242	57	3298
3	46	936	83	175	62	5470
...	...	...	...	...	...	...
10	29	5602	142	98	77	7956
11	36	6166	218	88	72	10228
12	32	7564	213	160	74	13003

3.2. Verinin Dönüştürülmesi

Sosyal medya oluşturulan gönderiye tüketicilerin her an her yerden etkileşimde olmasını sağlarken arama motoru verileri an az haftalık, satış rakamları ise en az aylık sürelerde elde edilebilmektedir. Bu nedenle marka sayfasından alınan beğenme, yorum ve paylaşım verilerinin aylık ortalamaları alınmış arama motoru verileri ise aylık olarak indirilmiştir.

Yapay sinir ağlarında (YSA) giriş verisinin normalleştirilmesi sonuçların daha verimli çıkmasını sağlayabilir (Jayalakshmi ve Santhakumaran, 2011). Geri yayma kullanırken, nöronların aktivasyon fonksiyonuna bağlı olarak bazı önışlemlerin yapılması gerekebilmektedir (Sola ve Sevilla, 1997). Bu nedenle, veriler normalleştirilerek ağın performansı ölçülmüştür. Normalleştirmede Min-Max yöntemi tercih edilmiştir. Min-Max'ta verinin genellikle 0-1 arasında ölçeklenir ve aykırı değerlerin bastırılmaktadır.

3.3. Yapay Sinir Ağları

Yapay zekâ 1940'larda ortaya çıkan ve 1980'lerde işletme alanında kullanımına başlanmıştır. Sıklıkla satış miktarı, sipariş tahminlerinde kullanıldığı görülmüştür. En bilinen yapay zeka yöntemlerinden bir tanesi ise yapay sinir ağlarıdır (YSA). YSA'nın yapısı beyindeki sinir hücrelerine benzetilerek geliştirilmiş bir metodudur.

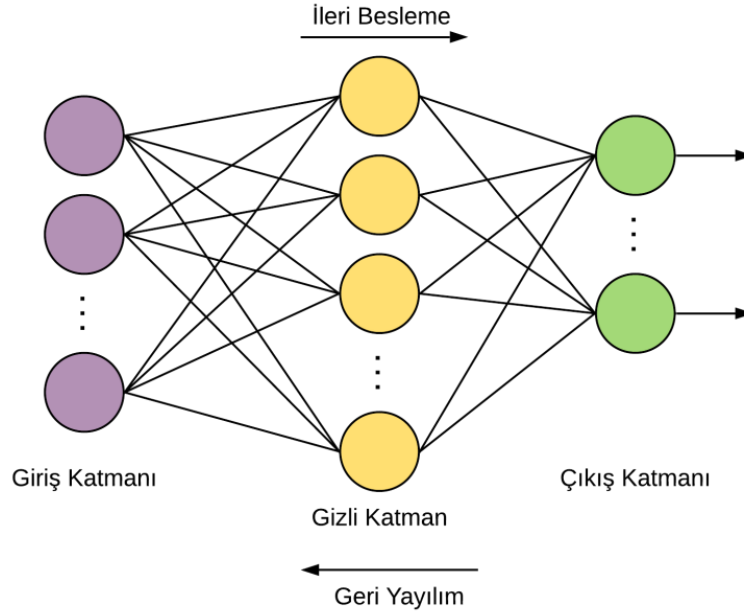
Yapay sinir ağı bir X giriş verisi vektörü ile başlar ve Y çıkış verisi vektörü ile biter. Başka bir ifade ile X açıklayıcı değişkenler matrisi Y ise bağımlı değişken vektördür. Giriş vektörü ile çıkış vektörü arasındaki ağ yapısı YSA mühendisliği ile belirlenir (Yu, Wang ve Lai, 2007) Yapımın temel elemanları nöron, bağlantı ve öğrenme algoritmasıdır. Bu yapıda ağırlıklı bağlantılar ile birbirine bağlı elemanlar kendi belleğine sahiptir (Çuhadar ve Kayacan, 2005). Örnekler ile eğitilen sistem belli algoritmalar çalıştırılarak test edilir ve sistemin doğruluk oranı belirlenir. Yapay sinir ağları çok fazla girdinin işlenerek anlamlı ilişkiler ortaya konmasını sağlamaktadır. Bu sayede sınıflandırma, tahmin gibi birçok maksatla kullanılmaktadır.

YSA'nın geri beslemeli, kademeli ve ileri beslemeli olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır. İleri beslemeli yapay sinir ağı (İBYSA) hücrelerin yalnızca önceki katmanlardaki hücreler ile beslendiği ağ olarak tanımlanabilir (Cerit ve diğerleri, 2017). İleri beslemeli ağ giriş, gizli ve çıkış katmanından oluşur. Her katmanda çeşitli sayıda nöron bulunmaktadır. Giriş katmanındaki nöron sayısı kaynaktaki parametrelere göre belirlenir. Giriş katmanındaki veriler gizli katmanlara iletilir (Zhang, 2018, s. 3). Girişler ağırlıklar ile çarpıldıktan ve gizli katmandaki nöronlardaki değere eşik değer eklenerek ve transfer fonksiyonuyla sonraki katmana iletilir. İşlemler gizli katmandan çıkış katmanına geçilirken de yapılmaktadır (Günaydın ve Günaydın, 2008). İleri beslemeli YSA'a ait formül basit haliyle Denklem 1.'de verilmiştir.

$$\hat{Y}(t + 1) = F_2[V^T(t)F_1(W(t)X(t))] \quad (1)$$

F_1 gizli ile çıktı katmanı arasındaki aktivasyon fonksiyonunu, F_2 giriş ile gizli katman arasındaki toplam fonksiyonunu, W_1 gizli ile çıktı katmanı arasındaki ağırlık matrisini, V^T ise giriş ile gizli katman arasındaki ağırlık matrisini temsil etmektedir. İBYSA'nın gösterimi Şekil 2.'dedir.

F_1 gizli ile çıktı katmanı arasındaki aktivasyon fonksiyonunu, F_2 giriş ile gizli katman arasındaki toplam fonksiyonunu, W_t gizli ile çıktı katmanı arasındaki ağırlık matrisini, V^T ise giriş ile gizli katman arasındaki ağırlık matrisini temsil etmektedir. İBYSA'nın gösterimi Şekil 2.'dedir. Bu çalışmanın yapısı Tablo 3.'te görülmektedir.

Şekil 2. İleri Beslemeli Yapay Sinir Ağları

Tablo 3. Yapay Sinir Ağı Giriş ve Çıkış Katmanları

Katman	Türü	Nöron
Giriş	Ay Bilgisi	I1
	Gönderi	I2
	Beğenme	I3
	Yorum	I4
	Paylaşma	I5
	Arama Verisi (Trend)	I6
Çıkış	Satışlar	O1

3.4. Geri Yayılım (Backpropagation)

Geri yayılım ağlar, çok boyutlu karmaşık haritalamayı öğrenebilme yeteneğine sahip olması nedeniyle yapay sinir ağı mimarisinde yaygın kullanıma sahiptir (Chopra, Yadav ve Chopra, 2019). Bu özellikleri nedeniyle birçok alanda başarılı şekilde uygulanmaktadır. Son zamanlarda yapay zeka ile yapılan satış tahmin çalışmalarında en çok kullanılan ikinci yöntemdir (Tkáč ve Verner, 2016).

Geri beslemeli ağ, nöron bağlantılarındaki ağırlıklarda oynama yaparak çıkış değerinin reel değere yakınsamasıdır. İşlem tekrarlandıkça çıkış değeri reel değerlere yaklaşmaktadır. Böylece

küçük değerlere sahip olması iyi olarak kabul edilen performans kriterlerinden karesel ortalama hata veya global hata değerleri azalmaktadır (Doğru, 2015). Çıkış katmanındaki hata değerleri beklenen değer olana kadar giriş katmanına geri yayılır. Bu süreçte nöronlara verilen ağırlıklar yeniden ayarlanır(Haykin, 1999).

Geri yayılım yöntemleri arasında Bayesian Regülasyon yönteminin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bayesian Regülasyon, lineer olmayan sistemleri iyi biçimlendirilmiş problemlere dönüştürmesi ve ağırlık ezberleme olasılığını azaltması (MacKay, 1992) tercih edilmesini sağlamaktadır. Bayesian Regülasyon yönteminin formülü Denklem 2’dedir.

$$O_F = \beta E_S + \alpha E_w \quad (2)$$

Denklem 2’de amaç fonksiyonu OF, hata kareleri toplamı ES, ağırlıklarının kareleri toplamı EW, amaç fonksiyonu parametreleri α ve β ile gösterilmiştir. Bayesian Regülasyon kuadratik hata, ağırlık kombinasyonunu minimize ederek ağırlık üretilmesinde doğru kombinasyonun belirlenmesini sağlamaktadır (Aşkın vd., 2011).

3.5. Performans Değerlendirme Kriterleri

Performansı değerlendirirken hata karelerinin ortalaması (MSE), mutlak yüzde hatalarının ortalaması (MAPE) ve korelasyon katsayısına (R) bakılmıştır. MSE’nin azalması sistem performansını arttırmaktadır. MAPE ise ağırlık tahmin ettiği değer ile gerçek değer arasındaki farkı yüzdesel olarak göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmada MSE ve MAPE değerlerinin düşük olması beklenmektedir. Pearson korelasyon katsayısı ise değişkenler arasındaki ilişkinin derecesi ve yönünü -1 ile +1 değeri arasında göstermektedir. MSE’nin formülü Denklem 3’te, MAPE’nin formülü Denklem 4’te ve Pearson korelasyon katsayısının formülü Denklem 5’te verilmiştir.

Denklemlerde “N” veri setinin ağırlık tarafından tahmin edilen değerini, “R” gerçek değeri, “n” veri boyutunu göstermektedir. Denklem 5’te yer alan “ μ_R ” gerçek değerlerin ortalaması, “ σ_R ” gerçek değerlerin standart dağılımı, “ μ_N ” ağırlık tarafından tahmin edilen değerlerin ortalaması ve “ σ_N ” tahmin edilen değerlerin standart sapmasıdır.

$$MSE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (R_i - N_i)^2 \quad (3)$$

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{|R_i - N_i|}{R_i} \times 100 \quad (4)$$

$$\rho(R, N) = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n \left(\frac{R_i - \mu_R}{\sigma_R} \right) \left(\frac{N_i - \mu_N}{\sigma_N} \right) \quad (5)$$

Çalışmadaki veriler %80 eğitim ve %20 test olarak sistematik örnekleme metoduyla ayrılmıştır. Böylece, ağırlık 72 aylık verinin 58’i ile eğitilmiş, 14 tanesi ile test edilmiştir. Ağırlık giriş katmanına Gönderi, Beğenme, Yorum, Paylaşma, Trend, Ay Bilgisi verilerinden oluşan 5 giriş bulunmaktadır. Çıkış katmanı ise Satış verisi olarak 1 tanedir. Gizli katmanda en iyi sonucu veren nöron sayısının tespit edilebilmesi amacıyla 1-100 arasında tüm nöron sayıları denenmiştir.

4. BULGULAR

Volkswagen Türkiye'nin marka sayfasındaki altı yıllık süre zarfında oluşturulan 2267 gönderi oluşturulmuştur. Aylık oluşturulan gönderi miktarı, gönderilere yapılan beğenme, yorum ve paylaşım sayılarının aylık ortalamaları Şekil 3.'te verilmiştir.

Tablo 1'de görüleceği üzere marka sayfasında 2012 yılında ayda 88 gönderiye ulaşılmasına rağmen sonrasında en fazla ayda 38 gönderi oluşturulmuştur. Yıllık olarak değerlendirildiğinde 2012 yılında 575 gönderi paylaşılmış sonrasında ise bu sayı 2016 yılında en fazla 368'e ulaşmıştır. 2012 ile 2016 yılı arasında 208 gönderi farkı bulunmaktadır. Bunun aksine 2012 yılında toplam beğeni sayısı 19.494 beğeni alırken 2016 yılında 108,549'a ulaşmıştır. Buradaki ters orantının tüketici-işletme bağı dışında sebepleri de bulunmaktadır. Türkiye'deki Facebook kullanıcı sayısının 2012 yılında 31 milyon (Caner, 2012) iken 2016 yılında 42 milyona yükselmiştir. Ayrıca mobil teknolojiler ve mobil internetin yaygınlaşması daha uzun süreli sosyal ağ kullanımına neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin çevrimiçi tüketici bütünleşmesini arttırması muhtemeldir.

Tablo 4. Gönderi, Beğenme, Yorum, Paylaşma ve Satışlar (2012-2017)

Yıl	Gönderi	Beğenme	Yorum	Paylaşma	Satış
2012	575	19,494	2,055	2,984	66,792
2013	334	33,852	2,262	3,149	88,304
2014	328	47,041	1,283	1,638	84,646
2015	318	70,673	1,258	1,491	107,401
2016	368	108,549	4,137	2,975	101,763
2017	347	108,140	4,138	2,899	102,030

Yorum ve paylaşım sayıları ise gönderi sayılarındaki tutarsız değişim olması ise daha çok gönderinin içeriğine göre değiştiği şeklinde yorumlanabilir.

Altı yıllık süre içerisinde en çok beğeni, yorum ve paylaşım yapılan gönderiler Tablo 2-4'te verilmiştir. Bu gönderilerin en az iki tanesinde markanın popülerliği geçmişe dayanan Beetle modeli kullanılmıştır.

Tablo 5. Volkswagen Marka Sayfasında En Çok Beğenme Yapılan Gönderiler (2012-2017)

Gönderi İçeriği	Tarih	Beğeni Sayısı
"Uzun zaman önce çok, çok uzak bir park yerinde... #RogueOne"	14.12.2016	170.168
"Bulunduğu her şehre uyum sağlayan bir ikon: #Beetle"	10.08.2017	98.650
"Yeni #Golf ile doğanın tüm renklerinin uyumu... Göz kamaştırıcı..."	25.08.2017	86.887

Tablo 6. En Çok Yorum Yapılan Gönderiler (2012-2017)

Gönderi İçeriği	Tarih	Yorum Sayısı
"Sizce bu göz alıcı led ön farlar hangi Volkswagen modeline ait?"	08.07.2013	8577
"Haftaya eğlenceli başlamak için biraz oyun oynayalım mı? Volkswagen'i park alanına denk getirenlerin ekran görüntülerini yorumlara bekliyoruz. :)"	21.11.2016	42161
"Wolfsburg'daki fabrikamızdan bir görüntü. Bakalım hangi araç olduğunu tahmin edebilecek misiniz?"	16.12.2016	12926

Tablo 7. En Çok Paylaşım Yapılan Gönderiler (2012-2017)

Gönderi İçeriği	Tarih	Paylaşım Sayısı
“Volkswagen’i sevmek için ona sahip olmanıza gerek yok.”	24.12.2013	8585
“Uzun zaman önce çok, çok uzak bir park yerinde... #RogueOne”	14.12.2016	7408
“Gözümden hiçbir şey kaçmasın diyenler için Volkswagen'den çevresel Görüş Sistemi “Area View”.”	24.11.2016	7119

Volkswagen satış sayılarının 2015 yılına kadar arttığı ve 2016, 2017 yıllarında bir miktar düştüğü Tablo 4’te görülmektedir. Bununla birlikte, 2012-2017 yıllarında Şekil 4.’ten anlaşılacağı üzere yılsonunda artış olduğu görülmektedir.

Eğitim ve test verilerinin MSE, MAPE ve korelasyon değerleri Tablo 6.’da verilmiştir. Nadiren eğitim verisinin test verisinden daha düşük performansı olduğu görülmektedir. Bu ağda 100 denemenin 6 tanesinde test verisi eğitim verisinden daha iyi performansa sahiptir. Buna test verilerinde en iyi sonucu veren gizli katmanın 70 nörondan oluştuğu ağ şekli de dahildir. Bu ağda regresyon değeri, test için 0,7438 çıkarken eğitimde 0,6853 bulunmuştur. Aynı zamanda MAPE değeri test için %-1, eğitim için ise %15’tir. Eğitim ve Test regresyon grafikleri Şekil 5.’te verilmiştir.

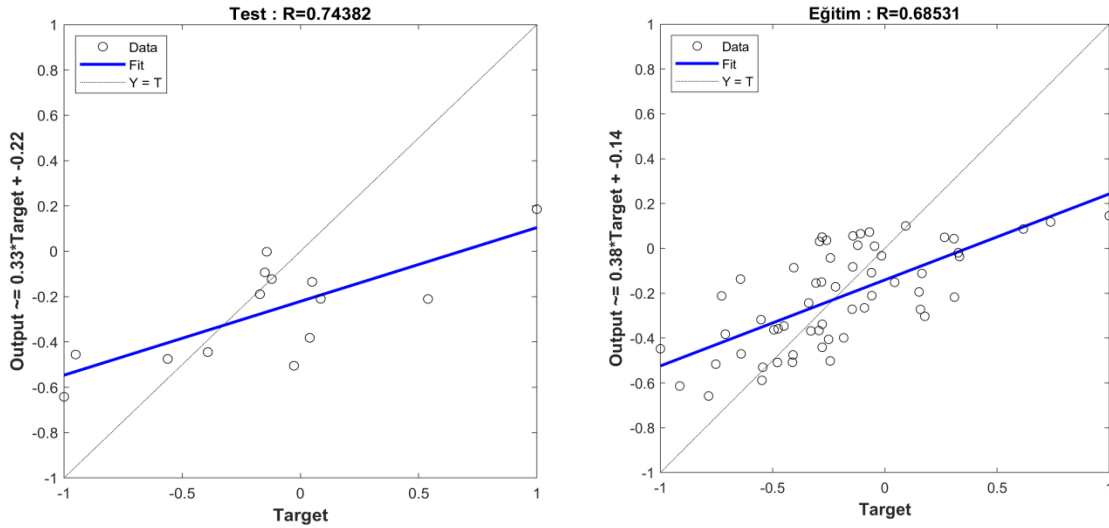
Tablo 8. Test ve Eğitim Performans Değerleri (En iyi 10 değer)

	Nöron Sayısı	MSE	MAPE	R
Test	70	0,1543	-1,0897	0,7438
	78	0,1398	-36,5233	0,7302
	88	0,1400	-45,3942	0,7189
	36	0,1349	-50,2604	0,7179
	33	0,1386	-45,9843	0,7142
	51	0,1338	-51,1308	0,7057
	24	0,1474	-45,5998	0,6886
	53	0,1511	-44,1946	0,6844
	19	0,1519	-44,9636	0,6809
	75	0,1442	-72,9032	0,6793
Eğitim	70	0,0827	-15,6840	0,6853
	78	0,0845	-9,5499	0,6759
	88	0,0799	-21,7714	0,6894
	36	0,0810	-24,4859	0,6833
	33	0,0800	-26,9557	0,6860
	51	0,0823	-26,1422	0,6747
	24	0,0787	-22,3857	0,6938
	53	0,0793	-15,0560	0,6953
	19	0,0769	-20,9433	0,7033
	75	0,0776	-35,2629	0,6990

Tablo 9. Analizde Kullanılan Özellikler

Ad	Açıklama	Min.	Maks.	Ortalama	SD
Gönderi	Volkswagen Facebook Marka sayfasında oluşturulan aylık gönderi sayısı	8	88	31,49	11,30
Beğenme	Aylık ortalama Beğenme	543	18618	5254,71	3541,18
Yorum	Aylık ortalama Yorum	33	1640	185,57	210,39
Paylaşma	Aylık ortalama Paylaşma	57	652	198,50	119,03
Trend	Google Trends'te elde edilen Türkiye'deki "Volkswagen" arama sayısı	49	96	71,01	9,34
Satışlar	Aylık satış	2792	14539	7480,47	2364,10
Ay Bilgisi	Kaçıncı ay olduğu bilgisi (kategorik veri)				

. Bu aşda korelasyon değeri, test için 0,7438 çıkarken eğitimde 0,6853 bulunmuştur. Korelasyon değerinin 0.6 ile 0.8 arasında olması güçlü korelasyon olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda eğitim ve test verileriyle yapılan analiz neticesinde gerçek değer ile tahmin edilen değer arasında güçlü korelasyon olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda MAPE değeri test için %-1, eğitim için ise %15'tir. Eğitim ve Test regresyon grafikleri Şekil 5.'te verilmiştir.

Şekil 5. Test-Eğitim Verilerinin Tahmin-Gerçek Değer Arasındaki Korelasyon Grafiği

5. TARTIŞMA

Otomobil üretimden tüketime kadar ülke, işletme veya tüketici açısından ayrı önemi bulunmaktadır. Otomobil üretimi ve satışı birçok sektöre etki ediyor olması nedeniyle ülke ekonomilerinde önemli yere sahiptir. İşletmeler açısından ise otomobilin satılabilecek miktardan fazla veya az üretimi istenilen kârın elde edilmemesine, zarar edilmesine, eksik kapasite kullanımına neden olabilmektedir. Tüketiciler ise beğenmeli bir ürün olması ve kolayda ürünlere göre maliyetinin fazla olması nedeniyle değer vermektedir. Bu bağlamda, otomobil satışlarının tahmininde tesir ettiği ülke, işletme ve tüketici verileri kullanılabilir.

Otomobil satışlarında ülke genelinde ekonomik veriler olan gayri safi milli hasıla, tüketici fiyat endeksi, reel sektör güven endeksi, aylık çalışma saati, üretilmiş model sayısı, Amerikan doları

takas değeri, kayıtlı araç sayısı gibi veriler ile yapılan yapay sinir ağları kullanılarak başarılı satış tahminlemesi yapılabilmektedir (Arslankaya ve Öz, 2018).

İşletmelerin yaptıkları satışlara ait veriler ile tahminleme de yapabilmektedirler. Örneğin geçmiş satış verileri kullanılarak satışlar tahmin edilebilmektedir (Apiwattanachai ve Pichitlamken, 2010). Diğer bir veri kaynağı olarak ise tüketicilere ait kayıtlar kişilerden gerekli izinler alınarak kullanılabilir. Tüketici verilerinin kullanılmasında izin alınmasına ihtiyaç duyulmadan kullanılabilir kaynaklarda mevcuttur.

Tüketicilerin işletmeyle ve sosyal medya üzerinden bütünleşmesi ve internet üzerinden yaptıkları aramalara ilişkin kayıtlar herkese açık olarak sunulmaktadır. Sektör bazlı olarak bu verilerin kullanma ihtimali artmakta veya azalmaktadır. Otomobil sektörü tüketicilerin sosyal medyadaki ve internet arama motorlarındaki davranışları açısından avantajlıdır. Tüketiciler sosyal medyada otomobil işletmeleriyle yoğun bütünleşmekte ve internet arama motorlarında sıklıkla arama yapmaktadırlar. İşletmeler tüketicilere ilişkin bu verileri kullanarak başarılı tahminleme yapabilmektedir.

Otomobil işletmelerinin sosyal medya ve internet arama motoru verilerini kullanarak herhangi bir izne ihtiyaç duymadan kendisi, rakipleri veya sektör genelinde tahminlemede bulunulması mümkün görülmektedir. İşletmelerin tüketici verileriyle sektör genelden özele kadar yapılacak tahminlemeler ile taktik ve operasyonel seviye yapılan hamlelerin başarısına katkı sağlayabilecektir. Diğer veri kaynaklarından alınan veriler ile daha performans elde edilmesi mümkün olmakla birlikte en az veriyle başarılı sonuçlar elde edilmesi işlemleri kolaylaştıracak gereken zamanı azaltacaktır.

6. SONUÇ

Çalışmada, tüketicilerin hayatlarında önemli yeri olan sosyal medya ile bilgiye erişmekte sıklıkla başvurdukları arama motoru verileri yapay sinir ağları yönetimi ile analiz edilerek bir otomobil firmasına yönelik satış tahmini yapılmıştır.

İşletme akademik alanında sıklıkla mühendis alanında kullanılan yapay sinir ağlarıyla analiz yapılarak çok disiplinli bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Sosyal bilimlerde yazınında yapay sinir ağları ile yapılan tahminlemelerde %60 korelasyon değerinin kabul edildiği görülmektedir (Atsalakis, Atsalaki ve Zopounidis, 2018; King, Abrahams ve Ragsdale, 2014). Bu çalışma bulunan korelasyon %74 ile kabul edilebilir değerin üzerindedir. Ayrıca %1'lik ortalama hata değeri ile sistem modellenmiştir. Bu bağlamda, oluşturulan model ile başarı ile satış tahmini yapıldığı görülmektedir.

Ayrıca, firmanın Facebook marka sayfasında yapılan veri analizi ile 6 yıl boyunca 2267 gönderinin beğeni, yorum ve paylaşma sayılarının toplanması ve derlenmesinin uzun bir süreçteki işlemlerin özeti olarak işletmelere faydası olacağı değerlendirilmektedir. Örneğin çok sayıda gönderi oluşturmanın her durumda çok sayıda beğeni, yorum ve paylaşım almayacağı Tablo 2.'de görülmektedir. Diğer bir örnek olarak ise gönderilerde içeriğin iyi belirlenmesinin tüketici bütünleşmesine katkı sağladığıdır. Küresel olarak sevilen eski bir model (Volkswagen, Beetle) ile popüler bir sinemanın (Stars Wars, Rogue One) bir araya getirilerek yeni model (yeni Beetle) tanıtımının yapıldığı gönderi en çok beğeni alan gönderidir. İçerik oluştururken diğer popüler yaklaşımlardan (sinema, müzik vb.) fayda sağlaması muhtemeldir.

Çalışmanın diğer bir avantajı ise analizin tüketicilerin kişisel bilgilerine ihtiyaç duyulmadan yapılmasıdır. İşletmeler kullanılan halka açık veriler ile kendi işletmelerinin yanında rakip işletmeler ve geniş kapsamlı çalışma ile sektöre yönelik satış tahmininde bulunabilirler. . Bu sayede işletmelerin etik veya kanun dışı girişimlerde bulunmadan da bazı tahminlemeleri kolayca yapabilmelerinin mümkün olduğu görülmüştür.

Satış miktarını doğru tahmin etme, hammadde alımından, kapasite kullanımı ve ödeme dengesine kadar birçok konuda etkili olmaktadır. Satış miktarının tespitinde akademik yayında arama motoru ve bazı sosyal medya sitelerine ilişkin verilerle satış tahminlemesi yapılmış olmakla birlikte en yaygın kullanıma sahip Facebook ve Google arama verilerinin yapay sinir ağlarıyla analiz edildiği kısıtlı çalışmaya katkı sağlanmıştır. Otomobil sektörü üretiminde çelikten tekstile kadar

birçok hammaddeyi barındırmaktadır. Başarılı satış tahmini yapılması ise birçok sektörü etkilemektedir. İşletmelerdeki uzmanların diğer verilerin yanında kolaylıkla elde edebileceği Facebook marka sayfası ve arama motoru verilerini satış tahmininin de kullanabilecekleri çalışmada görülmektedir. Mevcut verilere ek olarak sosyal medya sitelerinin sunduğu bazı raporlarla birleştirilerek daha iyi performansa sahip satış tahminleri yapmaları muhtemel görülmektedir.

Gelecek çalışmalarda, diğer sektörlerde ve diğer sosyal medya araçları kullanılarak veri çeşitlendirilerek satış miktarı tahminlemesi yapılması mümkündür. Ayrıca Google arama verilerinde birden çok arama verisi kullanılarak sektörün geneline hitap eden çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahn, H. il ve Spangler, W. S. (2014). Sales Prediction With Social Media Analysis. *Annual SRII Global Conference, SRII*, 213–222. doi:10.1109/SRII.2014.37
- Apiwattanachai, T. ve Pichitlamken, J. (2010). Forecasting Model For Automobile Sales In Thailand. *National Institute of Development Administration*, 52(25), 298–303.
- Arslankaya, S. ve Öz, V. (2018). Time Series Analysis Of Sales Quantity In An Automotive Company And Estimation By Artificial Neural Networks. *Sakarya University Journal Of Science*, 22(5), 1–1. doi:10.16984/saufenbilder.456518
- Aşkın, D., İskender, İ. ve Mamızadeh, A. (2011). Farklı Yapay Sinir Ağları Yöntemlerini Kullanarak Kuru Tip Transformatör Sargısının Termal Analizi, 26(4), 905–913.
- Atsalakis, G. S., Atsalaki, I. G. ve Zopounidis, C. (2018). Forecasting The Success Of A New Tourism Service By A Neuro-Fuzzy Technique. *European Journal Of Operational Research*, 268(2), 716–727. doi:10.1016/j.ejor.2018.01.044
- Barreira, N., Godinho, P. ve Melo, P. (2013). Nowcasting Unemployment Rate And New Car Sales In South-Western Europe With Google Trends. *NETNOMICS: Economic Research And Electronic Networking*, 14(3), 129–165. doi:10.1007/s11066-013-9082-8
- Berthon, P. R., Pitt, L. F., Plangger, K. ve Shapiro, D. (2012). Marketing Meets Web 2.0, Social Media, And Creative Consumers: Implications For International Marketing Strategy. *Business Horizons*, 55(3), 261–271. doi:10.1016/j.bushor.2012.01.007
- Caner, E. (2012). Türkiye’de Facebook Kullanıcı Sayısı Hangi Durumlarda Artar?
- Cerit, I., Yıldırım, A., Ucar, M. K., Demirkol, A., Cosansu, S. ve Demirkol, O. (2017). Estimation Of Antioxidant Activity Of Foods Using Artificial Neural Networks. *Journal of Food and Nutrition Research*, 56(2), 138–148.
- Choi, H. ve Varian, H. (2012). Predicting The Present With Google Trends. *Economic Record*, 88(SUPPL.1), 2–9. doi:10.1111/j.1475-4932.2012.00809.x
- Chopra, S., Yadav, D. ve Chopra, A. N. (2019). International Journal Of Swarm Intelligence And Evolutionary Computation Artificial Neural Networks Based Indian Stock Market Price Prediction : Before and After Demonetization, 8(1), 1–7. doi:10.4172/2090-4908.1000174
- Chu, S. C. ve Kim, Y. (2011). Determinants Of Consumer Engagement In Electronic Word-Of-Mouth (eWOM) In Social Networking Sites. *International Journal of Advertising*, 30(1). doi:10.2501/IJA-30-1-047-075
- Çuhadar, M. ve Kayacan, C. (2005). Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Konaklama İşletmelerinde Doluluk Oranı Tahmini : Türkiye’deki Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Deneme, 24–30.
- Cunha, M. da. (2019). 5 Reasons You Should Be Advertising On Facebook. *wordstream.com*. 8 Nisan 2019 tarihinde <https://www.wordstream.com/blog/ws/2015/10/14/advertising-on-facebook> adresinden erişildi.
- Cvijikj, I. P. ve Michahelles, F. (2013). Online Engagement Factors On Facebook Brand Pages. *Social Network Analysis And Mining*, 3(4), 843–861. doi:10.1007/s13278-013-0098-8
- De Vries, L., Gensler, S. ve Leeflang, P. S. H. (2012). Popularity Of Brand Posts On Brand Fan Pages: An Investigation Of The Effects Of Social Media Marketing. *Journal Of Interactive Marketing*, 26(2), 83–91. doi:10.1016/j.intmar.2012.01.003
- Ding, X., Liu, T., Duan, J. ve Nie, J.-Y. (2015). Mining User Consumption Intention From Social Media Using Domain Adaptive Convolutional Neural Network. *Proceedings Of The 29th AAAI Conference On Artificial Intelligence (AAAI’15)*, 2389–2395.
- Doğru, F. (2015). Güncel Optimizasyon Yöntemleri Kullanılarak Rezidüel Gravite Anomalilerinden Parametre Kestirimi. *Yerbilimleri/Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama Ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(1), 31–43. doi:10.17824/yrb.71895
- Doorn, J. van, Lemon, K. N., Mittal, V., Nass, S., Pick, D., Pirner, P. ve Verhoef, P. C. (2010). Customer

Engagement Behavior: Theoretical Foundations And Research Directions. *Journal Of Service Research*, 13(3), 253–266. doi:10.1177/1094670510375599

Ellison, N. B. ve Boyd, D. (2007). Social Network Sites: Definition, History, And Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 210–230. doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Etter, M. ve Fieseler, C. (2010). On Relational Capital In Social Media. *Studies In Communication Sciences*, 10(2), 167–189.

Forrester Consulting. (2008). How Engaged Are Your Customers?, (September), 1–22. http://www.indigopacific.com/pdf/Forrester_TLP_How_Engaged_Are_Your_Customers.pdf adresinden erişildi.

Funk, T. (2010). *Advanced Social Media Marketing: How To Lead, Launch, And Manage A Successful Social Media Program*. Press.

Gordini, N., Sanpaolo, I. ve Veglio, V. (2015). *Customer Relationship Management And Data Mining : A Classification Decision Tree To Predict Customer Purchasing Behavior In Global Market*. doi:10.4018/978-1-4666-4450-2.ch001

Günaydın, K. ve Günaydın, A. (2008). Peak Ground Acceleration Prediction By Artificial Neural Networks For Northwestern Turkey. *Mathematical Problems In Engineering*, 2008. doi:10.1155/2008/919420

Gupta, R. ve Pathak, C. (2014). A Machine Learning Framework For Predicting Purchase By Online Customers Based On Dynamic Pricing. *Procedia - Procedia Computer Science*, 36, 599–605. doi:10.1016/j.procs.2014.09.060

Hapsari, R., Clemes, M. D. ve Dean, D. (2017). The Impact Of Service Quality, Customer Engagement And Selected Marketing Constructs On Airline Passenger Loyalty. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 9(1), 21–40. doi:10.1108/IJQSS-07-2016-0048

Haykin, S. (1999). *Neural Networks: A Comprehensive Foundation, 2nd ed.* Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-Hall.

Hollebeek, L. (2011). Exploring Customer Brand Engagement: Definition And Themes. *Journal Of Strategic Marketing*, 19(7), 555–573. doi:10.1080/0965254X.2011.599493

Jayalakshmi, T. ve Santhakumaran, A. (2011). Statistical Normalization And Back Propagation For Classification. *International Journal Of Computer Theory And Engineering*, 3(1), 89–93. doi:10.7763/IJCTE.2011.V3.288

Ji, Y. G., Li, C., North, M. ve Liu, J. (2017). Staking Reputation On Stakeholders: How Does Stakeholders' Facebook Engagement Help Or Ruin A Company's Reputation? *Public Relations Review*, 43(1), 201–210. doi:10.1016/j.pubrev.2016.12.004

Kelleher, T. (2009). Conversational Voice, Communicated Commitment, And Public Relations Outcomes In Interactive Online Communication. *Journal Of Communication*, 59(1), 172–188. doi:10.1111/j.1460-2466.2008.01410.x

Kim, H. W., Gupta, S. ve Koh, J. (2011). Investigating The Intention To Purchase Digital Items In Social Networking Communities: A Customer Value Perspective. *Information And Management*, 48(6), 228–234. doi:10.1016/j.im.2011.05.004

King, M. A., Abrahams, A. S. ve Ragsdale, C. T. (2014). Ensemble Methods For Advanced Skier Days Prediction. *Expert Systems With Applications*, 41(4), 1176–1188. doi:10.1016/J.ESWA.2013.08.002

Kotler, P., Keller, K. L. (2012). *Marketing Management 14E*. New York: Pearson Education Inc.

Lassen, N. B., Madsen, R. ve Vatraru, R. (2014). Predicting iPhone Sales From iPhone Tweets. *Proceedings . IEEE 18th International Enterprise Distributed Object Computing Conference, 2014–Decem*(December), 81–90. doi:10.1109/EDOC.2014.20

MacKay, D. J. C. (1992). A Practical Bayesian Framework For Backpropagation Networks. *EFSA Journal*, 4, 448–472. doi:10.2903/j.efsa.2018.5430

McCulloch, A. (2015). Measuring The Right Social KPIs. *SocialBakers*. 2 Mart 2018 tarihinde <https://www.socialbakers.com/blog/2384-measuring-the-right-social-kpis> adresinden erişildi.

Mudambi, S. M. ve Schuff, D. (2010). What Makes A Helpful Online Review? A Study Of Customer Reviews On Amazon.com. *MIS Quarterly*, 34(1), 185–200. doi:Article

ODD. (2017). 2017 Yılı (Ocak-Aralık) Perakende Satışlar (Yerli&İthal). *Otomotiv Distribütörleri Derneği*. 5 Ağustos 2019 tarihinde http://www.odd.org.tr/web_2837_1/sortial.aspx?linkpos=3&target=categorial1&type=36&primary_id=&detail=1&search_fields=&search_values= adresinden erişildi.

Park, S. ve Huh, S. (2019). A Social Network-Based Inference Model For Validating Customer Profile Data, 36(4), 1217–1237.

Poel, D. Van Den ve Buckinx, W. (2005). Predicting Online-Purchasing Behaviour, 166, 557–575. doi:10.1016/j.ejor.2004.04.022

- Qiu, J., Lin, Z. ve Li, Y. (2015). Predicting Customer Purchase Behavior In The E-Commerce Context. *Electronic Commerce Research*, 15(4), 427–452. doi:10.1007/s10660-015-9191-6
- Richter, D., Riemer, K. ve vom Brocke, J. (2011). Internet Social Networking. *Wirtschaftsinformatik*, 53(2), 89–103.
- Rybalko, S. ve Seltzer, T. (2010). Dialogic Communication In 140 Characters Or Less: How Fortune 500 Companies Engage Stakeholders Using Twitter. *Public Relations Review*, 36(4), 336–341. doi:10.1016/j.pubrev.2010.08.004
- Sakar, C. O., Polat, S. O., Katircioglu, M. ve Kastro, Y. (2018). Real-Time Prediction Of Online Shoppers ' Purchasing Intention Using Multilayer Perceptron And LSTM Recurrent Neural Networks. *Neural Computing And Applications*, 0. doi:10.1007/s00521-018-3523-0
- Schmidt, T. ve Vosen, S. (2009). Forecasting Private Consumption. *Economic Papers*, 155, 23.
- Search Engine Market Share Worldwide. (2019). *statcounter.com*. 28 Temmuz 2019 tarihinde <http://gs.statcounter.com/search-engine-market-share> adresinden erişildi.
- Si, S. (2016). Social Media And Its Role In Marketing. *Business and Economics Journal*, 07(01), 1–5. doi:10.4172/2151-6219.1000203
- Sismeiro, C. ve Bucklin, R. E. (2004). Modeling Purchase Behavior At An E-Commerce Web Site: A Task Completion Approach Catarina Sismeiro And Randolph E. Bucklin 1. *Journal of Marketing Research*, 41(3), 306–323.
- Sola, J. ve Sevilla, J. (1997). Importance Of Input Data Normalization For The Application Of Neural Networks To Complex Industrial Problems, 44(3), 1464–1468.
- Stelzner, M. A. (2014). 2014 Social Media Marketing Industry Report. *How Marketers Are Using Social Media To Grow Their Businesses*, (May), 1–52. papers3://publication/uuid/C53C1FA9-9CA1-430B-8E0E-89CAE65678A2 adresinden erişildi.
- Sullivan, D. (2016). Google Now Handles At Least 2 Trillion Searches Per Year. *Search Engine Land*. 28 Temmuz 2019 tarihinde <https://searchengineland.com/google-now-handles-2-999-trillion-searches-per-year-250247> adresinden erişildi.
- Tkáč, M. ve Verner, R. (2016). Artificial Neural Networks In Business: Two Decades Of Research. *Applied Soft Computing Journal*, 38, 788–804. doi:10.1016/j.asoc.2015.09.040
- Vellido, A., Lisboa, P. J. G. ve Meehan, K. (2015). Quantitative Characterization And Prediction Of On-Line Purchasing Behavior : A Latent Variable Approach Approach, 4415. doi:10.1080/10864415.2000.11518380
- Wang, X., Yu, C. ve Wei, Y. (2012). Social Media Peer Communication And Impacts On Purchase Intentions: A Consumer Socialization Framework. *Journal Of Interactive Marketing*, 26(4), 198–208. doi:10.1016/j.intmar.2011.11.004
- We Are Social. (2018). Digital In 2018: World's Internet Users Pass The 4 Billion Mark. *January*, (January), 153. <https://wearesocial.com/uk/blog/2018/01/global-digital-report-2018> adresinden erişildi.
- Wu, L. ve Brynjolfsson, E. (2015). *Volume Title : Economic Analysis Of The Digital Economy Publication Date : April 2015 Chapter Title : The Future Of Prediction : How Google Searches Foreshadow Housing Prices And Sales*. doi:10.3386/w19549
- Yadav, M. S., de Valck, K., Hennig-Thurau, T., Hoffman, D. L. ve Spann, M. (2013). Social Commerce: A Contingency Framework For Assessing Marketing Potential. *Journal of Interactive Marketing*, 27(4), 311–323. doi:10.1016/j.intmar.2013.09.001
- Yang, S. U., Kang, M. ve Johnson, P. (2010). Effects Of Narratives, Openness To Dialogic Communication, And Credibility On Engagement In Crisis Communication Through Organizational Blogs. *Communication Research*, 37(4), 473–497. doi:10.1177/0093650210362682
- Yu, L., Wang, S. ve Lai, K. K. (2007). *Foreign-Exchange-Rate Forecasting With Artificial Neural Networks*. Springer Science & Business Media.
- Zhang, Z. (2018). *Multivariate Time Series Analysis In Climate And Environmental Research*. Beijing China: Springer. doi:10.1007/978-3-319-67340-0

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Businesses want to estimate the sales figures as accurate as possible and thus seize the advantages. However, it is a problem that businesses cannot use private information or demand permission from consumers in estimating. On the other hand, consumers can express their thoughts about products, services, brands or businesses by simply liking, commenting and sharing on social media. The transactions that can be considered as the consumers' response to the posts made by the brand pages of the firm constitute the online consumer engagement (OCE). OCE with consumers in the automobile industry is high. On the other hand, internet search engines are often used for consumers to search for information before purchasing products or services. Since automobile is a product that has a preferable/optional and social status, as well as having technical features, it is frequently searched on the internet before the purchase. Both social networking and search engine data are publicly available. This data can be used easily without any restrictions on businesses. In this context, it is aimed to estimate the sales volume of an automobile brand by using OCE and search engine data that are effective and publicly available in the purchasing decision process of consumers.

Methodology

Facebook is an ideal communication platform for businesses and consumers and allows for consumer engagement. At the same time, because it is the most used social network with 48 million users in Turkey, Facebook was chosen for the study.

The automobile is one of the sectors where online consumer integration is intense. Volkswagen is the second best-selling company with 89,688 units in Turkey as of 2017. In the same period, Volkswagen Facebook brand page, with 4 million followers, was the most followed company. Therefore, Volkswagen was chosen in the study.

In the study, the data between the years 2012-2017 on Volkswagen's Facebook brand page were taken with Facebook Graph API. A total of 2267 posts and their likes, comments, and sharing data have been downloaded.

Google has 90% of the search engine market. It provides search data in Google Trends. Search engine data for "Volkswagen" between 2012-2017 were obtained from Google Trends.

Automobile sales data is taken from the Automotive Distributors Association website.

Data were normalized with Min-Max method for better performance in artificial intelligence methods.

An artificial neural network (ANN), which is one of the methods of artificial intelligence, has a structure similar to the neurons in the human brain. ANN consists of input, hidden and output layer. In feedforward networks, the number of neurons in the input layer is determined by the type of input data and the estimated data in the output layer. Experiments are performed to see how many neurons are best used in the hidden layer. The study also tested the numbers of 1-100 neurons in the hidden layer. In addition, the backpropagation method was used to improve the performance of the network. Backpropagation is the attempt to reduce the difference between the actual value and the predicted value by going backward in the network and changing neuron weights. Although there are a wide variety of back-propagation methods, the study has also been preferred to the widely used Bayesian Regulation method.

Findings

In the study, it is known the number of neurons in the input and output layers of the network. The hidden layer's neurons were tested from 1 to 100 for the best performance of the network. As a result, the hidden layer of 70 neurons had the best values. As a result of the estimation, 74% correlation was found between the actual value and the estimated value. As a result of the model, MAPE value which is the average of the difference between the real value and the estimated values was found to be -1%. The average of the error squares was determined as 0.1543.

In the descriptive analysis posts, likes, comments, sharing, search engine, and sales data for 2012-2017 were given. In this data, it was observed that the number of comments and shares were

inconsistent, but the number of likes increased. The maximum number of posts created by the business is in 2012. Sales figures declined slightly in 2016. The nine posts which were the most liked, commented and shared over a 6 year period were listed.

Conclusion and Discussion

In this study, data obtained from the search engine, which was frequently used to access information, and the social media, which enables consumer engagement are analyzed with artificial neural network management and sales forecast is made for an automobile company.

In the business administration, a multidisciplinary study was developed by using the artificial neural networks which are frequently used in engineering. As a result of the analysis, the sales estimate correlation value is %74. The accepted value in artificial intelligence applications used in social sciences is more than %60. In addition, the system is modeled with an average error value of 1%. In this context, it is seen that sales forecast is made successfully with the model created.

In addition, data mining on the Facebook brand page of the company evaluates that collecting and compiling the number of likes, comments and shares of 2,267 posts for 6 years will be a benefit for the firms as a summary of the long-term transactions.

For example, increasing the number of posts and likes, comments and sharing is not expected to increase. In addition, combining models that are popular, even if they are old, with other popular approaches may increase engagement.

Another contribution of the study is that it doesn't need the personal information of consumers. Valuable information for businesses was obtained using publicly available information. In this way, it is seen that it is possible for firms to make some estimates easily without making ethical or illegal initiatives.

Accurate estimation of sales volume is crucial in many aspects such as raw material purchase to capacity utilization and payment balance. In this context, public data and data mining and artificial intelligence methods have contributed to both the academic and the sector.

İŞ GÜVENCESİZLİĞİ İLE İŞ ERTELEME ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜT TEMELLİ ÖZSAYGININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaplan, M. ve Keriman, G. (2019). İş Güvencesizliği İle İş Erteleme Arasındaki İlişkide Örgüt Temelli Özsaygının Düzenleyici Rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 552-564.

Geliş Tarihi: 30.07.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Metin KAPLAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü
mkaplan@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8321-0262

Gülbahar KERİMAN
bahar_keriman@hotmail.com
ORCID No: 0000-0001-8321-0262

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, turizm işletmeleri açısından iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerindeki etkilerini ve bu iki değişken arasındaki ilişkide örgüt temelli özsaygının düzenleyici rolünü analiz etmektir. Araştırmanın örneklemini, Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otel çalışanları oluşturmaktadır (n=387). Bu çalışmada bağımsız değişken iş güvencesizliği, bağımlı değişken iş erteleme ve düzenleyici değişken ise örgüt temelli özsaygıdır. Veri toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmış olup, anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iş güvencesizliği, ikinci bölümde iş erteleme üçüncü bölümde örgüt temelli özsaygı dördüncü bölümde ise demografik özellikler ile ilgili sorular yer almaktadır. Örgüt temelli özsaygı bağlamında iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için örneklemden elde edilen bu çalışmanın verileri moderatör (düzenleyici) değişkenli regresyon analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, iş güvencesizliği ile iş erteleme arasında pozitif yönlü ilişki olduğu, ancak örgüt temelli özsaygı ile iş erteleme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yine yalnızca örgüt temelli özsaygının düşük ve yüksek düzeylerinde iş güvencesizliği ile iş erteleme ilişkisinde düzenleyici etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Son olarak bu çalışmanın bazı kısıtlarına yer verilmiş ve gelecekte yapılacak benzer çalışmalara yol gösterici öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş Güvencesizliği, İş Erteleme, Örgüt Temelli Özsaygı, Otel Çalışanları.

THE MODERATING ROLE OF ORGANIZATION-BASED SELF-ESTEEM ON THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB INSECURITY AND PROCRASTINATION

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the effects of job insecurity on procrastination and the moderating role of organization-based self esteem in the relationship between both of these variables from the point of tourism enterprises. The sample of the study is composed of hotel employees operating in Nevşehir province. (n=387). In this study, the independent variable is job insecurity, dependent variable is

¹ Bu makale; yazarın Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (2019) kabul edilen yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

procrastination and the moderator variable is organization-based self-esteem. The survey technique is used as a data collection method and the survey consists of four parts. In the first part, job insecurity, in the second part procrastination in the third part, organizational self-esteem, in the fourth part, there are questions about demographic factors. In order to determine the effects of job insecurity on procrastination in the context of organization-based self-esteem, the data of this study obtained from the sample were analyzed with the help of moderated regression analysis. According to research findings, it was detected that there is a positive relation between job insecurity and procrastination; however, there is a negative relation between organizational self-esteem and procrastination. It has also been observed that only low and high levels of organisation-based self-esteem have a moderator role on the relationship between job insecurity and procrastination. Finally, some of the limitations of this study have been included and recommendations for similar future studies have been presented.

Keywords: Job Insecurity, Procrastination, Organization-Based Self-Esteem, Hotel Employees.

1. GİRİŞ

İş dünyasında son yıllarda yaşanan yoğun rekabet, küçülen pazar payları, artan maliyet vb. hususlar şirketleri önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Şirketler varlıklarını sürdürebilmek ve hayatta kalabilmek için çeşitli değişikliklere ve uygulamalara yönelmiştir. Tüm bu yaşananlar çalışanların iş güvencesi garantisini ortadan kaldırmıştır ve iş güvencesizliği olgusunu ortaya çıkarmıştır (Erkoç, Çimen, Yüksel ve Deniz, 2017). Küreselleşen dünyada hızla büyüyen ve gelişen rekabet ortamında hayatta kalabilme mücadelesi veren işletmelerin bazıları bu mücadeleyi kazanırken, bazıları da kaybetmektedir. Kaybetmenin eşliğinden dönenler ise tamamen yok olmayı göze almaktansa yeniden yapılanma, küçülme ya da işten çıkarımlar gibi kurtarıcı stratejileri tercih etmektedirler. Bu stratejilerin olumlu sonuçları beraberinde olumsuz sonuçları da getirebilmektedir. Bu olumsuz sonuçlardan en fazla etkilenen ise iş yaşamının vazgeçilmez unsuru olan insanlardır. Çalışanlar, toparlanma sürecinin yaşandığı bu hengâmede işten çıkarılma kaygısı, azalan iş güvencesi, stres gibi bireyi psikolojik olarak tehdit eden sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Birey yaşadığı bu sorunlarla birlikte yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları aksatarak iş erteleme yoluna başvurabilmektedir.

Öte yandan örgütte önemli bir pozisyona sahip olan birey örgütte kendini değerli hissetmesi sebebiyle örgütün bu karışıklıkta yaşattığı olumsuzlukları göz ardı ederek işlerini aksatmadan zamanında yerine getirebilir. Yani bireyin örgüt temelli özsaygısı yüksek ise örgüte yönelik olumlu tutumları artabilir. Artan bu olumlu tutumlar sayesinde karşılaşılan sıkıntıların üstesinden kolayca gelinebilir ve iş erteleme sorunu ortadan kaldırılabilir.

Dünya genelinde görülen toplumsal ve ekonomik yaşamdaki mühim değişimler, işsizlik, işletmelerde meydana gelen yapılanmalar, çalışma hayatında esneklik uygulamaları gibi etkenler çalışanların iş güvencesini önemli derecede etkilemektedir. Yaşanan ekonomik krizlerle birlikte faaliyet gösteren işletmelerin sayısı azalmıştır. Bu azalmalarla birlikte çalışanların birçoğu işten çıkarılma, birçoğu ise istihdam edilememesi durumu ve iş güvencesizliği ile karşılaşmaktadır (Karacaoğlu, 2015).

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Nevşehir ilindeki otel çalışanları açısından iş güvencesizliği ve iş erteleme konusundaki algılamalarını tespit etmek ve örgüt temelli özsaygının bu algılamaları düzenleyici rolü oynayıp oynamadığını ortaya koymaktır. Çalışmada araştırmanın sorunsalı; “İş güvencesizliği ile iş erteleme arasındaki ilişki nasıl ve ne yöndedir? Bu ilişkide örgüt temelli özsaygı düzenleyici rolü oynuyor mu?” şeklinde belirlenmiştir. Literatürde bu üç değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma olmaması nedeniyle bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. İŞ GÜVENCESİZLİĞİ

Dinamik dünya yapısında sürekli artan nüfus, ekonomik değişimler, gelişen teknoloji, devamlı artış gösteren rekabet ortamı gibi pek çok gelişmeler insanlığa sağladığı yararlarla beraber önemli sorunları da gündeme getirmiştir. Özel sektör ve kamu kuruluşlarında faaliyet gösteren işgörenler bu sorunların etkisi altında kalarak birçok kaygı duymaktadırlar. Bu kaygılardan biri de iş güvencesizliğidir. Durum böyle olunca bu konu alanyazında birçok araştırmacının dikkatini

çekmiş ve çalışmalara konu olmuştur. Alanyazın taraması yapıldığında iş güvencesizliği ile ilgili birçok tanımla karşılaşmaktayız. İş güvencesizliği kavramını ilk kez ayrıntılı bir şekilde kullanan Greenhalgh ve Rosenblatt (1984), iş güvencesizliğini “ işgörenin işe devamlılığının tehdit altında olması durumunda istenen devamlılığı sürdürmede algıladığı güçsüzlük” olarak tanımlamışlardır (Greenhalgh ve Rosenblatt, 1984). Diğer taraftan Karacaoğlu (2015) ise iş güvencesizliğini, “Var olan işin sürekliliğine engel olacak her türlü legal ve illegal örgütsel değişimler sonucunda ortaya çıkan ve işgörende belirsizlik düşüncesiyle birlikte oluşan işini kaybetme kaygısı doğuran vaziyetler” olarak tanımlamıştır (Karacaoğlu, 2015).

3.İŞ ERTELEME

İş erteleme, genel olarak mevcut durumda yapılması gereken işleri ve faaliyetleri son ana bırakılması, geciktirilmesi ve ötelenmesidir (Kanten, Esirgemez, Hasekioğlu ve Keçeli, 2018). İş erteleme davranışının ortaya çıkma sıklığı ve alanı kişiden kişiye değişir. Kişi, yalnızca hayatının belirli dönemlerinde iş erteleme sergileyebileceği gibi, hayatının her döneminde de iş erteleme sergileyebilir (Aydoğan, 2008). İş erteleme sorunu olan işgörenlerin tavırları ve niyetleri arasında muazzam bir tutarsızlık vardır. Bu işgörenler işlerine fazla iyi niyetle yaklaşıyor gibi görünmektedirler fakat bu niyetlerini eyleme geçirmeyi başaramamaktadırlar (Kağan, 2009).

4.ÖRGÜT TEMELLİ ÖZSAYGI

Pierce, Gardner, Cummings ve Dunham (1989) örgüt temelli özsaygıyı, örgüt üyelerinin bir organizasyon durumundaki rollerde yer alarak ihtiyaçlarını karşılayabileceklerine inanma dereceleri olarak tanımlamışlardır. Yüksek özsaygıya sahip olan işgörenler, örgütsel üyeler olarak kişisel yeterlilik duygusuna sahiptir ve geçmişteki örgütsel rollerinden tatmin olacaktır (Pierce, Gardner, Cummings ve Dunham, 1989). Sonuç olarak, örgüt temelli özsaygısı yüksek olan işgörenlerin örgüte olan bağlılıkları örgüt temelli özsaygısı düşük olanlara göre daha fazladır.

5.İŞ GÜVENCESİZLİĞİ, ÖRGÜT TEMELLİ ÖZSAYGI VE İŞ ERTELEME İLİŞKİSİ

İş güvencesizliği ile iş erteleme birbirini tamamlayan iki kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İş güvencesizliği ile iş erteleme birbiriyle uyumlu ve birbirini destekleyebilecek kavramlardır ve bu iki kavram birbirleri ile orantılı olarak arttırılabilir. İş güvencesizliği ile iş erteleme arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda araştırma, iş güvencesizliği ile iş erteleme arasında pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu konudaki araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Sadykova (2016) Kocaeli/Gebze'nin Tatlıkuyu Mahallesi hizmet sektörü çalışanları üzerine yapmış olduğu bir çalışmada iş güvencesizliği ile iş erteleme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır (Sadykova, 2016).

Örgütte önemli bir pozisyona sahip olan işgören örgütte kendini değerli hissetmesi sebebiyle örgütün bu karışıklıkta yaşattığı olumsuzlukları göz ardı ederek işlerini aksatmadan zamanında yerine getirebilir. Yani işgörenin örgüt temelli öz saygısı yüksek ise örgüte olan bağlılığı artabilir. Artan bu bağlılık sayesinde karşılaşılan sıkıntıların üstesinden kolayca gelinebilir ve iş erteleme sorunu ortadan kaldırılabilir. Bu konudaki araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Solomon ve Rothblum (1984), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada akademik erteleme ile özsaygı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Tamini, Minakhany ve Zare (2013), Sistan and Baluchestan Üniversitesindeki 206 üniversite öğrencisine yapmış oldukları çalışmada akademik erteleme ile özsaygı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu saptamışlardır.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi başlığı altında anket formunun oluşturulması, örneklem ve veri analiz yöntemleri ele alınmaktadır.

6.1. Anket Formunun Oluşturulması

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. İş güvencesizliği düzeylerini belirlemek için Probst (1998) tarafından geliştirilen *İş Güvencesi Endeksi* kullanılmıştır. Bu ölçek tek boyut ve 6 ifadeden oluşmaktadır. Anket formunun bu bölümünde 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Ölçek, Önder ve Wasti (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Anket formundaki ifadeler oluşturulurken Karacaoğlu (2015) tarafından yapılan araştırmadan da yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,739'dur. İş erteleme düzeylerini ölçmek için Tuckman (1991) tarafından geliştirilen *İş Erteleme Ölçeği* kullanılmıştır. Bu ölçek tek boyut ve 16 ifadeden oluşmaktadır. Anketin bu bölümünde yine 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Kesinlikle Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,840'dır. İşgörenlerin örgüt temelli öz saygısını ölçmeye yönelik Pierce vd., (1989) tarafından geliştirilen *Örgüt Temelli Öz Saygı* ölçeği kullanılmıştır. 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum). Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,948'dir. Anketin son bölümünde ise katılımcılarla ilgili bilgi elde etmek amacıyla demografik özelliklere ilişkin sorulara yer verilmiştir.

6.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın bağımsız değişkeni iş güvencesizliği, bağımlı değişkeni iş erteleme düzenleyici değişkeni ise örgüt temelli özsaygıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda literatürdeki araştırma sonuçlarından hareketle (Saydkova, 2016) aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

H1: İş güvencesizliği iş erteleme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

H2: Örgüt temelli özsaygı iş erteleme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

H3: Örgüt temelli öz saygı iş güvencesizliği ile iş erteleme arasındaki ilişkide düzenleyici rolü oynayacaktır.

6.3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi, Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otellerde bulunan ön büro, kat hizmetleri, yiyecek-içecek, muhasebe, satış pazarlama, insan kaynakları, teknik servis ve diğer departmanlarında çalışan iş görenler oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı evrendeki bazı otel yöneticileri görüşmeyi ve anket uygulamasını kabul etmemişlerdir. Görüşmeyi ve anket uygulamasını kabul eden yöneticiler ise, personel sayısı hakkında bilgi vermek istememişlerdir. Dolayısıyla evrenin bilinmediği durumlarda örneklem hacminin en az 385 olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Chi ve Qu, 2008). Bu çerçevede söz konusu otel çalışanlarına 450 anket dağıtılmıştır. Geri dönen ve analizlere dâhil edilen anket sayısı 387'dir. Yani anketlerin geri dönüş oranı $387/450 = 0,86$ şeklinde olmuştur. Bu oran örneklemin yeterince temsil edildiğini işaret etmektedir (Çingı, 1994).

6.4. Verilerin Analizi

Çalışma verileri, 2019 yılında Nevşehir ilindeki turizm iş görenlerinden elde edilmiştir. Bilimsel olarak kullanılabilir düzeyde elde edilen veriler dikkate alındığında tüm değişkenlere ilişkin veri setlerinin tek yönlü Kolmogorov Smirnow testine göre normal dağıldığı gözlemlenmiştir ($p > 0.05$). Araştırmada verilerin kullanıldığı ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiştir. Bu aşamadan sonra çalışma kapsamına dâhil olmuş işgörenlerin demografik özelliklerine dair tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Son olarak Pearson korelasyon analizi ve düzenleyici değişkenli regresyon analizi kullanılarak araştırmanın modeli ve hipotezleri test edilmiştir. Bu analizde Andrew F. Hayes'in PROCESS Prosedüründen yararlanılmıştır (Hayes, 2017).

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

7.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Araştırma kapsamında değerlendirilen çalışanların demografik özellikleri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler	f	Yüzde (%)	Demografik Özellikler	f	Yüzde (%)
Cinsiyet			Çalışmakta olduğunuz departman		
Erkek	239	61,8	Önbüro	117	30,2
Kadın	148	38,2	Kat Hizmetleri	58	15,0
			Yiyecek-İçecek	80	20,7
Medeni Durum			İnsan Kaynakları	24	6,2
Evli	157	40,6	Satış Pazarlama	30	7,8
Bekâr	230	59,4	Muhasebe	23	5,9
			Teknik Servis	17	4,4
			Diğer	38	9,8
Eğitim Durumu			İş Deneyimi		
İlköğretim	27	7,0	1 yıldan az	46	11,9
Ortaöğretim	20	5,2	1-5 yıl	167	43,2
Lise	93	24,0	6-10 yıl	105	27,1
Meslek Yüksekokulu	97	25,1	11 yıl ve daha fazla	69	17,8
Fakülte ve dengi okul	121	31,3	Turizm meslek eğitimi aldınız mı?		
Master ve Doktora	29	7,5	Evet	213	55,0
			Hayır	174	45,0
Yaş					
20 yaş ve aşağısı	24	6,2			
21-25 arası	115	29,7			
26-30 arası	117	30,2			
31-35 arası	63	16,3			
36 yaş ve üzeri	68	17,6			

Bu araştırmada veriler Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otellerde çalışanlar ve araştırmaya katılan 387 çalışandan elde edilmiştir. Araştırmaya katılım gösterenlerin %61,8’i erkek iken %38,2’i kadından oluşmaktadır. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların %40,6’sı evlilerden, %59,4’ü bekârlardan meydana gelmektedir. Araştırmaya katılan çalışanların eğitim durumuna bakıldığında; %7 ilköğretim mezunu, %5,2 ortaöğretim mezunu, %24 lise, %25,1 meslek yüksekokulu mezunu, %31,3 fakülte ve dengi okul mezunu ve %7,5 master ve doktora mezunu olduğu görülmektedir.

Ayrıca araştırmaya katılan kişilerin %6,2’si 20 yaş ve aşağısı, %29,7’si 21-25 yaş arası, %30,2’si 26-30 yaş arası, %16,3’ü 31-35 yaş arası ve son olarak %17,6’sının 36 ve üzeri yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların çalışmakta oldukları departman incelendiğinde; %30,2’sinin önbüro, %15’inin kat hizmetleri, %20,7’sinin yiyecek-içecek, %6,2’sinin insan kaynakları, %7,8’inin satış pazarlama, %5,9’unun muhasebe, %4,4’ünün teknik servis ve %9,8’inin ise diğer departmanlarda görev aldığı saptanmıştır. Bu kişilerin iş deneyimleri

irdelendiğinde; %11,9'unun 1 yıldan az, %43,2'sinin 1-5 yıl, %27,1'inin 6-10 yıl ve %17,8'inin 11 yıl ve daha fazla deneyime sahip olduğu belirlenmiştir. Son olarak araştırmaya katılan çalışanların "Turizm meslek eğitimi aldınız mı?" sorusuna %55'inin evet, %45'inin ise hayır cevabını verdiği gözlenmektedir.

7.2. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

Çalışmada Kolmogorov-Smirnov testi yardımıyla değişkenlerin normal dağıldığı gözlemlendikten sonra araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri saptamak için yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde; iş güvencesizliği ($r=,315$; $p<0.01$) ile iş erteleme arasında pozitif yönlü ilişki olduğu, ancak örgüt temelli özsaygı ile iş erteleme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=-,162$; $p<0.01$).

Tablo 2. Araştırma Değişkenleri ile ilgili Korelasyon Analizi, Tanımlayıcı İstatistikler ve Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler	Aritmetik Ort.	Std. Sapma	1	2	3
1.İş Güvencesizliği	2,99	,74	(.73)		
2.Örgüt Temelli Özsaygı	4,00	,85	,102*	(.94)	
3.İş Erteleme	2,62	,66	,315**	-,162**	(.84)

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı (Çift-yönlü)

*Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlı (Çift-yönlü)

Bununla birlikte çalışmada hipotezleri test etmek için Çoklu Regresyon Analizinin yanı sıra düzenleyici regresyon analizi yapılacağından bağımsız değişken, bağımlı değişken ve düzenleyici değişken arasındaki ilişkilere bakıldığında; bağımsız değişken olan iş güvencesizliği ile bağımlı değişken iş erteleme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($r=,315$; $p<0.01$). Bununla birlikte düzenleyici değişken örgüt temelli özsaygı ile bağımlı değişken iş erteleme arasında negatif yönlü ilişki olduğu ($r=-,162$; $p<0.01$), bağımsız değişken iş güvencesizliği ile düzenleyici değişken örgüt temelli özsaygı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu ($r=,102$; $p<0.05$) saptanmıştır. Dolayısıyla düzenleyici değişkenli hiyerarşik regresyonun ön koşulu sağlanmıştır (Baron ve Kenny, 1986; Hayes, 2017).

Tablo 2. İş Güvencesizliği ve Örgüt Temelli Özsaygının İş Erteleme Üzerindeki Etkileri

<i>İlişki</i>	<i>Sabit</i>	<i>Standartlaştırılmamış Katsayılar</i>		<i>Standartlaştırılmış Katsayılar</i>	<i>t değeri</i>	<i>p</i>	<i>R²</i>	<i>Düzeltilmiş R²</i>	<i>F Değeri</i>	<i>Durbi n-Watson</i>
		<i>B</i>	<i>Std. Hata</i>	<i>Beta</i>						
İG→İE	2,335	,301	,043	,335	7,037	,000	,138	,133	30,613	1,586
OTOS→İE		-,154	,037	-,196	-4,118	,000				
<i>Bağımlı Değişken</i>		İş Erteleme **p<0.01, *p<0.05,								

Not: n=386, İG: İş Güvencesizliği, OTOS: Örgüt Temelli Özsaygı, İE: İş Erteleme

Çalışmada öncelikle bağımsız değişken olarak iş güvencesizliği ve bağımlı değişken olarak iş erteleme girildiği model basit doğrusal regresyon analizi yardımıyla test edilmiştir. Tablo 3'teki bulgular incelendiğinde modelin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir ($R^2=0.138$; $F=30,613$; $p<0.01$). Bağımsız değişken olan iş güvencesizliği bağımlı değişken olan iş ertelemedeki varyansın %13.8'ini açıklamaktadır. Regresyon analizi bulgularına göre, iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur ($\beta= ,335$; $p<0.01$). Bununla birlikte örgüt temelli özsaygının iş erteleme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir ($\beta= -,196$; $p<0.01$). Modelde bağımsız değişken olan iş güvencesizliğindeki 1 birimlik bir artışın bağımlı değişken olan iş ertelemede 2,335 birimlik bir artışa yol açtığı görülmektedir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi örgüt temelli özsaygının düzenleyici değişken, iş güvencesizliğinin bağımsız ve iş ertelemenin bağımlı değişken olduğu Model II'yi test etmek için düzenleyici değişkenli hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Modelde Durbin-Watson katsayısının 1,586 olarak hesaplandığı için modelde otokorelasyon sorununa rastlanmamaktadır. Bu değer, bilimsel olarak kabul edilebilir değer olan 2'den küçüktür (Gujarati, 1999).

Regresyon analizi bulguları incelendiğinde Model II istatistiksel olarak anlamlıdır ($R^2=0,149$, $F_{(3-383)}= 15,383$; $p<0.01$). Bu modeldeki bağımsız değişkenler bağımlı değişkendeki varyansın %14.9'unu açıklamaktadır. Bulgulara göre iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir ($\beta= ,314$, $t=6,358$, $p<0.01$). Bu nedenle **H1** kabul edilmiştir. Ancak örgüt temelli özsaygının iş erteleme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır ($\beta=-1789$, $t_{(383)}=-3,760$, $p<0.01$). Bu nedenle **H2 hipotezi** kabul edilmiştir. Bununla birlikte İG*OTOS etkileşim terimi ($\beta= -,107$; $t_{(383)}= -2,172$; $p<0.05$) ile İE arasında negatif ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani bu ilişkide düzenleyici rolü oynamaktadır.

Tablo 4. Örgüt Temelli Özsaygının Düzenleyici Etkisine Dair Bulgular

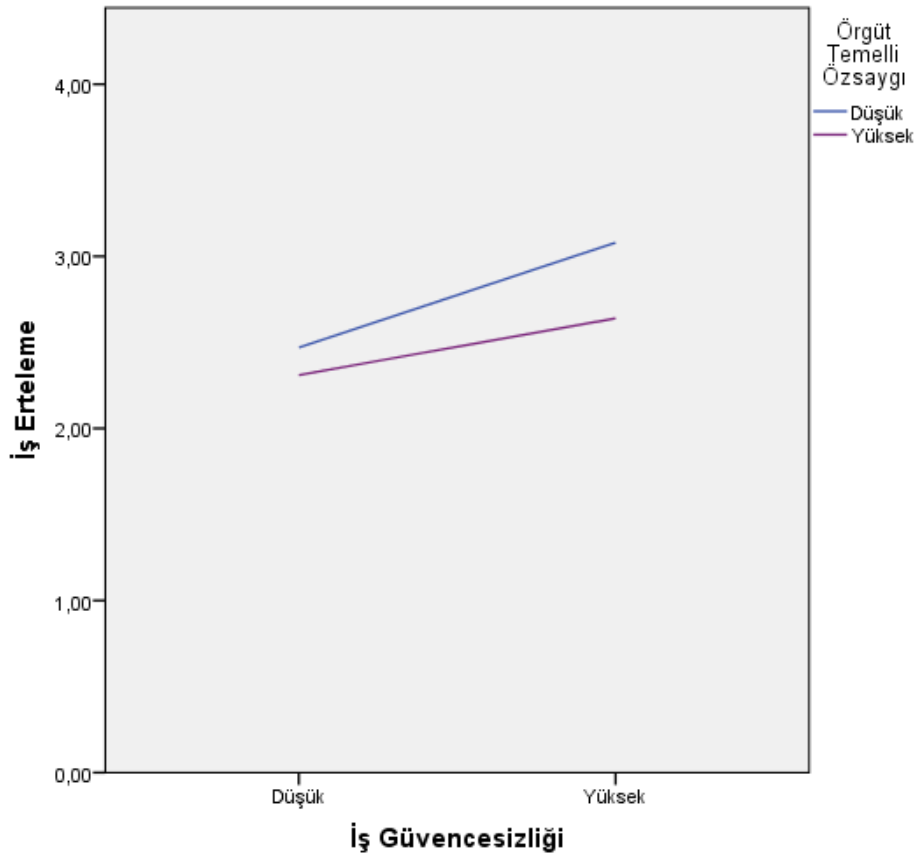
Model II	Bağımlı Değişken: İE			%95 CI	
	Değişkenler				
Temel Etkiler	St. β	St.Hata	T	Düşük	Yüksek
Sabit	2,6286**	,032	82,252	2,5657	2,6914
Örgüt Temelli Özsaygı (OTOS)	-,1789**	,047	-3,760	-,2725	,0854
İş Güvencesizliği (İG)	,3147**	,050	6,358	,2158	,4235
İGXOTOS	-,1073*	,049	-2,172	-,2044	-,0102
Dolaylı Etkileri					
M-1SS (-,8506) Düşük	,4059**	,075	5,371	,2573	,5545
M (0,000) Orta	,3147**	,050	6,258	,2158	,4135
M+1SS(,8506) Yüksek	,2234**	,053	4,167	,1180	,3288
R^2	,149				
ΔR^2	,0118				
$F_{(3-383)}$	15,383				
Durbin-Watson Katsayısı	1,586				

Not: n=383, **p<0.01, *p<0.05.

Düşük örgüt temelli özsaygı durumunda İG, İE'yi yüksek düzeyde pozitif etkilemektedir ($\beta=0,405$; %95 CI [0.2573 ile 0.5545]). Hayes'e (2017) göre düşük OTOS durumunda %95 güven düzeyinde düşük ve yüksek güven aralıkları sıfırı (0) kapsamadığı için OTOS düzenleyici rolü oynamaktadır. Yani düşük özsaygıda iş güvencesizliği, iş ertelemeyi daha fazla artırmaktadır.

Ancak yüksek OTOS durumunda İG, İE'yi pozitif ve anlamlı şekilde etkilemektedir ($\beta=0,223$; %95 CI [0.1180 ile 0.3288]). Yani bu değerler sıfırı kapsamadığından OTOS düzenleyici rol oynamaktadır. Etkileşim terimi ilave olarak İE'nin yüzde 1.18'ini açıklamaktadır. Böylelikle **H3** hipotezi, OTOS hem **düşük olduğunda, hem yüksek olduğunda** desteklenmiştir. Şekil 1'de iş güvencesizliği ile iş erteleme arasındaki ilişkide OTOS'u düzenleyici rolünü izah etmektedir. Çizgilerin paralel olması bunun temel işaretidir.

Şekil 1.Örgüt Temelli Özsaygının Düzenleyici Etkisi

8.SONUÇ

Küreselleşme olgusunun iş dünyası üzerinde önemli etkileri olduğu ifade edilebilir. Hizmetler sektöründe yer alan ve ekonomi sisteminin bir alt sistemini oluşturan turizm işletmeleri de iş dünyasının önemli aktörlerinden biridir. Emek yoğun özelliği nedeniyle insan unsuruna son derece bağımlı olan turizm sektörü, daha çok mevsimsellik ve personel devir hızının yüksek olması gibi özellikleri nedeniyle, çalışanlarına yeterince güvence veremediğinden iş güvencesizliği riskine açık bir sektördür. Bunun yanında günümüzde küreselleşme ve artan rekabet sebebiyle değişen sosyo-kültürel değişimlere ayak uydurmak amacıyla küçülme yoluna giden işletmeler de iş güvencesizliğine ortam hazırlamaktadır. Küçülmenin etkisiyle birlikte yaşanan ekonomik durgunluk ve krizler işyerlerinin kapanmasına, işsizliğin artmasına ve pek çok işçinin de iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermektedir. Giderek artan iş güvencesizliğinin örgüt ortamında olumsuz etkilerinin olmasının yanı sıra birey ve bireyin ailesi üzerinde de psikolojik ve sosyal etkileri

olduğu görülmektedir. Örgütün başarısını olumsuz yönde etkileyen değişkenlerden birinin iş erteleme olduğu ifade edilebilir. Birey çalıştığı örgütte kendini bir iş güvencesi altında hissetmediğinde, bunu işteki görev ve sorumluluklarına yansıtabilir ve böylece iş erteleme, işten kaytarma, işe geç gelme gibi işi aksatacak eğilimler ortaya çıkabilir. İş güvencesizliği genellikle ekonomik bir sorun olarak görülse de psikolojik sonuçlar da ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın bazı çalışanlar örgütüne duyduğu güven, bağlılık ve saygı gibi güçlü duygular sebebiyle iş güvencesizliği sorununu görmezden gelebilir ve olumsuz çıktılarla karşı karşıya kalmayabilir. Bu duygulardan bir diğeri de örgüt temelli öz saygıdır. Örgüt temelli öz saygısı yüksek olan bireylerin örgütteki iş güvencesizliği ile ilgili olumsuz durumları yönetebilmesi düşük olanlara göre daha fazla olabilir.

Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerindeki personeller üzerinde yapılan araştırma bulgularına göre, iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, iş güvencesizliği arttıkça iş ertelemenin artacağı söylenebilir. Literatürde Sadykova (2016) Kocaeli/Gebze'nin Tatlıkuyu Mahallesi hizmet sektörü çalışanları üzerine yapmış olduğu bir araştırmada iş güvencesizliği ile iş erteleme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır (Sadykova, 2016). Bu çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Yine örgüt temelli öz saygının bu değişkenlerde düzenleyici rol oynayıp oynamadığını belirlemeye yönelik bir araştırma bulgusuna da rastlanılmamıştır. Söz konusu bulgu çalışmanın literatüre yaptığı katkılardan biri olarak değerlendirilebilir.

Düzenleyici değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre, iş güvencesizliğinin iş erteleme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, yani iş güvencesizliğindeki artışın iş ertelemede artışa yol açtığı tespit edilmiştir. Ancak örgüt temelli öz saygının iş erteleme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. İş güvencesizliği ve örgüt temelli öz saygının olduğu etkileşim teriminin iş ertelemeyi negatif ve anlamlı şekilde etkilediği saptanmıştır. Yani örgüt temelli öz saygının iş güvencesizliği ile iş erteleme ilişkisinde düzenleyici etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada otel işletmelerinde çalışmakta olan personellerde iş güvencesizliği ile iş erteleme arasındaki ilişkinin ve bu ilişkide örgüt temelli öz saygının düzenleyici rol onayı oynadığı incelenmiştir. Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde çalışanların örgüt temelli öz saygılarını arttırmak, iş erteleme ve iş güvencesizliğini azaltmak amacıyla yöneticilere şu öneriler sunulabilir: Çalışanlara sektörün yarattığı monotonluk ve stresten kurtulmaları konusunda destek verilebilir, örgüt içerisinde çalışanlara ait görev ve sorumlulukların bitirilmesine ilişkin tam sürenin çalışanlara bildirilmesi takdirde örgüt içerisinde iş erteleme oranı azalabilir ve bu sayede iş verimliliğinde artış gözlemlenebilir, özel sektörlerde faaliyet gösteren çalışanların yaşadığı iş güvencesizliğini azaltmak için o sektörde kendisini geliştirip belirli bir konuma gelmiş kişi veya kişiler örnek verilerek iş güvencesizliği yaşayan bireyin bu durumu azaltılabilir ve kendisini geliştirmesi için güdüleme sağlanabilir.

Çalışmanın yönetim literatürüne bazı katkıları olmakla beraber araştırma bulguları değerlendirilirken bazı sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. *Birincisi* alan araştırmasının Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde çalışanlar ile sınırlı tutulmuş olmasıdır. Dolayısıyla, yapılacak olan değerlendirmeler sadece Nevşehir ilindeki otel işletmeleri ölçeğinde geçerlidir. Bu araştırma sonuçları, diğer sektörler örneğinde gerçekleştirilecek çalışmalar için yol gösterici bulgular sunabilir. Bu bulguların diğer sektörlerde geçerli olup olmadığı, söz konusu sektörlerde yapılacak çalışmalar sonucunda ulaşılan bulgularla karşılaştırılması sonucunda görülebilir. *İkincisi* verilerin elde edildiği otel çalışanlarının sezonun yoğun olması ve dolayısıyla iş yoğunluğu nedeniyle anketleri doldurmaları konusunda isteksiz tavır sergilemeleri diğer bir kısıttır.

Bundan sonraki çalışmalarda iş güvencesizliği, iş erteleme ve örgüt temelli öz saygı değişkenlerinin farklı öncül ve sonuçları, farklı sektörlerde, farklı kültürlerde ve farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, D. (2008). *Akademik Erteleme Davranışının Benlik Saygısı, Durumluluk Kaygı ve Öz-Yeterlik İle Açıklanabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Ankara.
- Baron, R.M. and Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, And Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173- 1182.
- Chi CG, Qu H (2008) Examining the Structural Relationships of Destination Image, Tourist Satisfaction and Destination Loyalty: An Integrated Approach. *Tourism Management*, 29: 624-636.
- Çıngı, H. (1994). *Örnekleme Kuramı*, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları Ders Kitabı Dizisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- Erkoç, B., Çimen, M., Yüksel, O. ve Deniz, S.(2017).Özel Sağlık Kuruluşu Çalışanlarında İş Güvencesizliği Algısının Yaşam Doyumuna Etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(56), 535-544.
- Greenhalgh, L. and Rosenblatt, Z. (1984). Job Insecurity: Toward Conceptual Clarity. *Academy of Management Review*, 9(3), 438-448.
- Gujarati, DamodarN. (1999) *Temel Ekonometri*, çev. Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hayes, A. F.(2017). What's Coming in PROCESS v3.0, www.processmacro.org (28 Mayıs 2019).
- Kağan, M. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Akademik Erteleme Davranışını Açıklayan Değişkenlerin Belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 113- 128.
- Kanten, S., Esirgemez, M., Hasekioğlu, A.Y. ve Keçeli, M. (2018). İş Yaşamının Kalitesinin Sosyal Kaytarma ve İş Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisinde Etik İklim Algısının Rolü. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 559- 576.
- Karacaoğlu, K. (2015).Çalışanların İş Güvencesizliğinin İşten Ayrılma Niyetleri Üzerindeki Etkisi: Alanya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 13- 21.
- Önder, Ç. ve Wasti, A. S. (2002). İş Güvencesi Endeksi ve İş Güvencesi Memnuniyeti Ölçeği: Güvenirlik Ve Geçerlik Analizi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-47.
- Pierce, L. J., Gardner, G. D., Cummings, L. L., and Dunham, B. R. (1989). Organization-Based Self-Esteem: Construct Definition, Measurement, And Validation. *Academy of Management Journal*, 32(3), 622-648.
- Saydkova, G. (2016). İş Rolü Belirsizliğinin İşyerindeki Erteleme Alışkanlığı (Prokrastinasyon) Üzerine Etkisi: Hizmet Sektörüne Yönelik Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,6(1), 87-112.
- Solomon, J. L, and Rothblum, D. E. (1984). Academic Procrastination: Frequency And Cognitive-Behavioral Correlates.*Journal of Counseling Psychology*, 31(4), 503-509.
- Tamini, K. B., Minakhany, G., and Zare, F. (2013).Academic Procrastination And Its Relationship With Self-Esteem And Life Satisfaction. *International Journal of Psychology*, 7(1), 87-104.
- Tuckman, W. B. (1991). The Development and Concurrent Validity of The Procrastination Scale. *Educational and Psychological Measurement*, 51, 473-480.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of the research is to analyse whether organisation-based self-esteem has a moderating role in the relationship between job insecurity and procrastination. The object of this study is to contribute to filling this gap in the field because a three-variable study has not been carried out before. In addition, the aim of this paper is to determine the perceptions of job insecurity and job procrastination for tourism workers in Nevşehir province and to detect whether organization-based self-esteem plays a moderating role in these variables.

Methodology

The sample of the study (n=387) consists of the employees of hotels in Nevşehir.

The independent variable of the research is job insecurity, the dependent variable is job procrastination and the moderator variable is organization-based self-esteem. Based on the results of the research in the literature (Saydkova, 2016), the following hypotheses have been established in line with the aim of the research:

H1: Job insecurity has a positive effect on procrastination.

H2: Organisation-based self-esteem has a negative effect on procrastination.

H3: Organisation-based self-esteem will play a moderating role in the relationship between job insecurity and procrastination.

The survey technique was used as a data collection method in the research. The survey consists of three parts. The job assurance index, developed by Probst (1998), was used to determine levels of job insecurity. This scale has one dimension and 6 expressions. This section of the survey form used a Likert type with five categories scale (1=Strongly disagree, 2=Disagree, 3=Neither agree nor disagree, 4= Agree, 5=Strongly agree). The scale was adapted into Turkish by Önder and Wasti (2012). Expressions in the survey form were created and the research conducted by Karacaoğlu (2015) was also utilized. The Cronbach Alpha coefficient of the scale is 0.739. The procrastination scale developed by Tuckman (1991) was used to measure job deferral levels. This scale consists of one dimension and 16 expressions. This part of the survey again used the Likert type with five categories scale (1=Strongly disagree, 2=Disagree, 3=Neither agree nor disagree, 4=Strongly agree, 5= Strongly agree). The Cronbach Alpha coefficient of the scale is 0.840. In order to measure employees' organization-based self-esteem, scale developed by Pierce et al (1989) has been used. The Likert type with five categories scale was used (1=Strongly disagree, 2=Disagree, 3=Neither agree nor disagree, 4=Agree, 5=Strongly agree). The scale's Cronbach Alpha coefficient is 0.948. In the last part of the survey, the questions related to demographics were given in order to obtain information about the participants.

Findings

Data from sample has been analyzed by the help of the Moderated Regression Analysis, show the effects of unethical organization-based self-esteem on procrastination in context of job insecurity. According to research findings, it was found that there is a positive relation between job insecurity and procrastination; however, there is a negative relation between organizational self-esteem and procrastination. In addition, only in the lower and higher level of the organization-based self-esteem, has a moderator role on the relationship between job insecurity and procrastination.

Conclusion and Discussion

In the literature, Sadykova (2016) found a positive and significant relationship between job insecurity and postponement in a study conducted in Kocaeli / Gebze's Tatlıkuyu Neighborhood service sector employees (Sadykova, 2016). This study supports this finding. Anyway, no research findings were found to determine whether organizational-based self-esteem plays a moderating role in these variables. This finding can be considered as one of the contributions of the study to the literature.

According to the results of the regression analysis with moderator variable, it was found that job insecurity had a positive and significant effect on the postponement of the work, that is, the

increase in job insecurity caused an increase in procrastination. However, it was found that organizational self-esteem had a negative and insignificant effect on procrastination. It was detected that interaction with job insecurity and organization-based self-esteem effected procrastination negatively and insignificantly. In other words, it is determined that organization-based self-esteem has a moderating role on the relationship between job insecurity and procrastination.

Like any other research, this study was limited by a number of factors. First, the study collected data from only tourism sector in Nevşehir province. Further research including a variety of sector and provinces would prove to be valuable in generalizing some of the perceptions of the tourism sector in Nevşehir. It is another limitation that hotel employees are reluctant to fill out questionnaires because of the busy season and therefore the intensity of the work.

In the following studies, different antecedents and outcomes of job insecurity, procrastination and organizational self-esteem variables may be the subject of research in different sectors, different cultures and countries with different levels of development.

YENİ TÜRK TİCARET KANUNU IŞIĞINDA KURUMSALLAŞMANIN FİRMA PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Öğüt, E. (2019). Yeni Türk Ticaret Kanunu Işığında Kurumsallaşmanın Firma Performansı Üzerindeki Etkisi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 565-578.

Geliş Tarihi: 01.08.2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Emine ÖĞÜT

Konya Selçuk Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim Ve Organizasyon Bölümü İşletme Yönetimi

emineogut@selcuk.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-8137-6952

ÖZ

Kurumsallaşma, esasen şirketlerin kurallara, prosedürlere, standartlara sahip olması, küresel değişimleri hızlı takip etmesi, çevresel gelişmeler doğrultusunda yapısını ve işlevlerini geliştirmesi ve rakiplerinden ayırt edici bir kurumsal kimlik inşa etmesidir. Kurumsallaşan örgütler; iş ve işleyişlerle ilgili nesnel kuralları yazılı hale getirerek, profesyonel bir bakış açısı oluşturarak, yetki devrini esas alarak, esnek bir örgüt yapısı oluşturarak, çalışanların kararlara katılımını sağlayarak, etkin bir iletişim sistemi geliştirerek firma performansının artmasını sağlayabilir. Bu çalışmanın amacı, yeni TTK'nın öngördüğü kurumsal hayat ışığında kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisini analiz etmektir. Araştırmanın örneklemini Konya ilindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 204 orta ve üst kademe yönetici oluşturmaktadır. Regresyon analizi sonuçlarına göre; kurumsallaşmanın firma performansı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Kurumsallaşmanın alt boyutlarından profesyonelliğin finansal performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu, ancak kurumsallaşmanın tutarlılık ve şeffaflık boyutlarının finansal performans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya konulmuştur. Öte yandan, kurumsallaşmanın profesyonellik ve şeffaflık boyutlarının finansal olmayan performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, tutarlılık boyutunun ise finansal olmayan performans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsallaşma, Firma Performansı, Otel İşletmeleri, Kurumsal Yönetim

THE EFFECT OF INSTITUTIONALIZATION ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN THE LIGHT OF THE NEW TURKISH COMMERCIAL CODE

ABSTRACT

Institutionalization is essentially the fact that companies have rules, processes, standards, follow the global changes in the market rapidly, improve their structure and functions in accordance with environmental changes and build a distinctive corporate identity. Institutionalized organizations can improve firm performance by implementing written objective business rules, creating a professional business perspective, taking the delegation of authority as a basis, establishing a flexible organizational structure, enabling employees to participate in the managerial decisions, and developing an effective communication system. The aim of this study is to analyze the impact of institutionalization on firm performance in the light of the corporate life envisaged by the new Turkish Commercial Code (TCC). The sample of the study consists of 204 middle

¹ Bu makale; yazarın Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (2019) kabul edilen doktora tezinden üretilmiştir.

and upper level managers working in 4 and 5 starhotels in Konya. According to the results of regression analysis; institutionalization has a positive and significant effect on firm performance. It has been shown that professionalism, one of the sub-dimensions of institutionalization, has a positive and significant effect on financial performance, but consistency and transparency dimensions of institutionalization do not have a significant effect on financial performance. On the other hand, it was found that professionalism and transparency dimensions of institutionalization had a positive and significant effect on non-financial performance, whereas consistency dimension did not have a significant effect on non-financial performance.

Keywords: Institutionalization, Firm Performance, Hotel Enterprises, Corporate Governance

1.GİRİŞ

İşletmelerin uzun dönemde varlıklarını sürdürebilmesi ve paydaşlara karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesi için kaynaklarını etkin ve verimli bir biçimde kullanan kurumsal yapılara dönüşerek yüksek performans göstermeleri kaçınılmazdır. İşletme performansı üzerinde çeşitli değişkenlerin etkili olduğu kabul edilmekle birlikte, performans gösterge düzeylerinde artış kaydedilmesinde insan kaynağı ayrıcalıklı ve stratejik bir önem kazanmıştır. İşletmelerin temel kuruluş amaçları arasında yer alan “varlığını geliştirerek sürdürme” çağdaş iş dünyası açısından kırılma noktasıdır. Küresel rekabetin çok yoğun bir şekilde yaşandığı günümüzde işletmelerin rekabet üstünlüğü sağlayarak varlığını devam ettirebilmesinde, kurumsallaşma uygulamalarıyla yüksek kurumsal performansa erişme sorunsalı stratejik bir eşik niteliğindedir. Diğer yandan, firmaların performansının artmasında birçok faktörün etkili olduğu yazında vurgulanmaktadır. Bu çalışmada bu faktörlerden kurumsallaşma değişkeni üzerine odaklanılmıştır.

Kurumsallaşan örgütler; iş ve işleyişlerle ilgili kuralları yazılı hale getirerek, profesyonel bir bakış açısı oluşturarak, yetki devrini esas alarak, esnek bir örgüt yapısı oluşturarak, tüm çalışanların kararlara katılımını sağlayarak, etkin bir iletişim sistemi geliştirerek firma performansının artmasını sağlayabilir. Yazında kurumsallaşma ile firma performansı arasındaki ilişkiyi farklı sektörlerde inceleyen araştırmalara (Boselie vd., 2003; Başar, 2017; Yıldız, 2010; Alpay vd., 2008; Apaydın, 2008) rastlamak mümkündür. Ancak, literatürde Yeni Türk Ticaret Kanunu ışığında kurumsallaşma ve firma performansı değişkenlerini otel işletmeleri örneğinde birlikte inceleyen araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, araştırmanın yazındaki bu boşluğu doldurarak katkı sağlayacağı umulmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın amacı, kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisini görgül araştırma verileri üzerinden analiz etmektir. Araştırma sorusu ise “otel işletmeleri örneğinde kurumsallaşma firma performansı üzerinde etkili midir?” biçiminde belirlenmiştir.

2.KURUMSALLAŞMA

İşletmelerin küresel normlara uyum sağlaması, çevredeki değişimlere duyarlı olması, bilgiye kolay erişim sağlaması ve faaliyetlerinin dışsal çevre tarafından kabul edilmesi kurumsallaşma olgusuyla mümkün olmaktadır (Kurt ve Yeşiltaş, 2016). Kurumsallaşma, çevresel duyarlılık, kalite, müşteri tatmini, tutarlı işletme politikaları aracılığıyla işletmelerin kısa, orta ve uzun erimli eylemlerinde daha aktif rol almasını sağlamaktadır. Kurumsallaşma, aynı zamanda, yönetsel performansı arttırmakta, denetimi kolaylaştırmakta, işletmelerin kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmasına yardımcı olmaktadır (Çetinkaya ve Korkmaz, 2018).

Kurumsallaşma, şirketlerin bireylerden bağımsız olarak kurallara, prosedürlere, standartlara sahip olması, piyasadaki değişimleri hızlı takip etmesi, çevresel gelişmelere uygun bir organizasyon yapısı oluşturması ve diğer şirketlerden ayırt edici bir kimlik inşa etmesidir. Bireylerden çok, kurallara ve sistemlere bağlı bir yönetim anlayışını benimseyen kurumsallaşma yaklaşımı; işletme anayasası, formel örgüt yapısı, stratejik planlama, profesyonelleşme, delegasyon, yönetime katılma, yapılandırılmış iletişim sistemi ile iç kontrol dizgesi gibi göstergeleri kapsamaktadır (Aylan ve Koç, 2017). Kurumsallaşma, örgüt kavramının temel yaklaşımlarından biri olup, örgütsel değişimin anlaşılmasına önemli katkı sağlamaktadır (Apaydın, 2009). Kurumsallaşma işletmelere, çevreye nasıl uyum sağlamaları konusunda bir yol haritası sunarken, işletmelerin sistemli bir yapıya da sahip olmalarına olanak tanımaktadır (Cevher, 2014).

İyi bir kurumsallaşma, başarılı bir kurumsallaşma süreci ve etkin bir kurumsal yönetimle sağlanabilir (Cevher, 2014). Karpuzoğlu (2004), örgütsel kurumsallaşma sürecinin aşamalarını; kanunen tanıma, kurumsal varlığın sürekli kılınması, bireysel ve kurumsal amaç birlikteliği ve kurumsal kimlik kazanma biçiminde sıralamaktadır. Kurumsallaşma süreci ile birlikte işletmeler, hayatta kalma ve süreklilik kazanma gibi amaçlarına ulaşarak çevrelerinden kabul görmeye başlarlar (Büte, 2010).

Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) kurumsal yaşama ilişkin getirdiği köklü değişiklikler kanun koyucu tarafından tüm sermaye şirketlerinin gereksinimi olan yönetsel ve hukuksal mekanizmalar olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, Yeni Türk Ticaret Kanunu ile getirilen geniş kapsamlı düzenlemelerden salt ve doğrudan yönetim boyutuyla kurumsallaşma başlığını ilgilendiren kısımlar dikkate alınacaktır. 6102 sayılı TTK, küresel anlamda yaygınlaşan kurumsal yönetim yaklaşımının nesnel adalet, hesap verilebilirlik, saydamlık, kurumsal ve sosyal sorumluluk gibi ilkelerini tüm anonim şirketler hukukunun kuramsal ve öğretisel düzeninin yapısal bir parçası haline getirmektedir (Tekinalp, 2008). Genel olarak değerlendirildiğinde, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanan kurumsal yönetim ilkeleri esas alınarak hazırlanan Yeni TTK'nın, ülkemizin ulusal ve uluslararası ticari ilişkileri açısından pozitif bir etki yarattığı ifade edilebilir. Kurumsal yönetim ilkelerinin esaslarını oluşturan saydamlık, nesnel adillik, hesap verilebilirlik, sorumluluk esasları, Yeni TTK'nın temel yapı taşlarıdır. Bu bağlamda, saydamlık ilkesi uyarınca kurumsal web sitesi zorunluluğu getirilmiş ve ortaklara bilgi alma hakkı tanınmıştır. Adillik ilkesi gereğince pay sahiplerinin şirkete borçlanmaları yasaklanmış, imtiyazlı paylara sınırlama getirilmiş; hesap verilebilirlik ilkesi ışığında ise uluslararası standartlarda bağımsız denetim getirilmiş, riskin erken teşhisi komitesi oluşturulmuştur. Nihayet, sorumluluk esası doğrultusunda farklılaştırılmış teselsül maddesi kanunda yer almıştır (Karasu, 2013). Bu açıklamalar ışığında, Yeni TTK kapsamında kurumsal yönetimi ilgilendiren düzenlemelerden en önemlileri (Karasu, 2013); yönetim kurulu ile ilgili, denetimle ilgili, pay sahipleri ile ilgili, genel kurul ile ilgili ve şeffaflık ile ilgili düzenlemeler şeklinde özetlenebilir.

Kurumsallaşmanın boyutları ile ilgili literatürde farklı kategorik sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada, Alpay vd., (2008) tarafından geliştirilen ve tutarlılık, şeffaflık ve profesyonellik boyutlarından oluşan sınıflandırma esas alınmış olup, söz konusu boyutlar aşağıda irdelenmiştir.

Tutarlılık: Bir işletmenin misyon, strateji ve eylemleri arasındaki uyum ve aynı sektördeki benzer faaliyetleri yapan rakip organizasyonlarla koşut uygulamalarda bulunmasıdır. İşletmeler aldıkları kararlarda tutarlı davranarak kurumsallaşmaktadır. İşletmelerin tutarlı eylemleri paydaşların güvenini artırıp, onların yüksek performans göstermelerini sağlamakta, işletmeye olan bağlılığı ve katkıyı artırmaktadır. Bu şekilde işletme ve paydaşlar arasında güven iklimi oluşarak, işletmenin performansı olumlu etkilenmektedir (Apaydın, 2009).

Şeffaflık: Kurumsallaşmanın şeffaflık boyutu, firmaların hak ve yararlarını göz önüne alarak, paydaşlara doğru, noksansız, anlaşılabilir, irdelenebilir, erişilebilir verilerin ulaştırılmasını sağlamaktadır (Sönmezoğlu ve Çoknaz, 2014). Şeffaflık kurumsallaşmış işletmelerin önemli özelliklerinden biridir. İşletmelerin müşterilerin beklentilerini dikkate alması, gösterdikleri faaliyetlerde şeffaf olması başka bir ifadeyle müşteriye hesap vermek durumunda olması bu boyutun yansımasıdır (Zencir ve Kozak, 2014).

Profesyonellik: Profesyonelleşme, bir işletmede faaliyetlerin uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmesi, yetki ve sorumlulukların kişilerin uzmanlık alanlarına göre dağıtılmasıdır. İşletmeler, profesyonel çalışanların örgütsel bağlılığını arttırarak, toplam verimliliğe daha fazla katkı sağlamalarına yardımcı olmakta ve rakip işletmelere yönelmelerinin önüne geçmektedir (Türkoğlu ve Çizer, 2016). Profesyonel yöneticilerin bağımsız ve rasyonel kararlar alması, rekabetin yoğun olduğu günümüzde kurumsallaşmanın gerçekleşmesi açısından önemli bir adım olarak görülmektedir (Sönmezoğlu ve Çoknaz, 2014).

3.FİRMA PERFORMANSI

Performans, genel anlamda, belirli bir zaman dilimi içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda performans; bireyin yeteneği ve güdülenmesi arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak “etkinlik”, “verim”, “çıktı” kavramlarıyla birlikte ifade edilebilmektedir. Firma performansı ise, işletme stratejilerinin belirli bir faaliyet dönemi sonunda hedeflere ulaşma derecesini ya da başarı düzeyini nitelemektedir (Porter, 1991). Örgütsel performans, örgütün tüm maddi ve beşeri kaynaklarından elde edilen çıktıların toplamı olarak ifade edilmekte (Yavuz, 2010) ve belirli bir dönemde işletme stratejilerinin başarılı bir şekilde uygulanma düzeyini saptamaktadır (Bulut vd., 2013).

Firma performansı, satış ve pazar payındaki büyüme karlılığını gösteren çok boyutlu bir parametre olup (Şahin, 2018), belirli bir dönemdeki sonuçlar dikkate alındığında, örgütün hedeflerini gerçekleştirme oranı ve iş çıktılarını kapsayan tüm süreçlerin bütünsel ölçümü olarak betimlenmektedir (Baykal vd., 2018). Dolayısıyla, firma performansı, işletmenin çalışma göstergelerinin amaçlarına, endüstri ortalamasına veya nesnel olarak önceden belirlenmiş olan rasyo ya da değerlere ulaşma derecesine ilişkin bir veri sunmakta (Küçük vd., 2015) ve stratejik yönetim bakış açısıyla bir bütün olarak örgütsel etkinlik kavramının bir alt bileşenini simgelemektedir (Venkatraman and Ramanujam, 1986).

Kurumsallaşma uygulamaları, firma performansının sürdürülebilirliğinin güvencesidir. Zira, yeni TTK kapsamında ülkemizde kurumsal yönetimi şekillendiren kurumsallaşma uygulamaları, işletme yönetiminin ve denetiminin saydam, hesap verebilir, adil, sorumlu ve güvenilir olmasını zorunlu kılmaktadır. Gerçekte, kurumsal yönetim esaslarının uygulanması, firma performansında sürekliliğinin sağlanmasının altyapısal koşullarıdır. Kuşkusuz, kurumsallaşmanın esaslarına özen gösterildiği zaman finansal başarı sürdürülebilir nitelik kazanmaktadır. Dolayısıyla, kurumsallaşma firma performansını en çoklaştıran ve sürdürülebilir kılan bir yönetim anlayışıdır (Aras, 2006).

Firma performansının ölçülmesi konusunda iki temel yöntemin kullanıldığı izlenmiştir. Birinci yöntemde firma performansını rakiplerin performanslarıyla karşılaştıran öznel ölçekler kullanılmaktadır. İkinci yöntemde ise, firma performansına ilişkin spesifik ölçütleri temel alan nesnel ölçekler kullanılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar nesnel ve öznel ölçekler arasında güçlü bir korelasyonun var olduğunu ortaya koymaktadır (Akman, 2003).

Bu araştırmada firma performansını ölçmek için Avcı, Madanoğlu ve Okumuş (2011) tarafından tasarılan finansal performans ve finansal olmayan performans sınıflandırması esas alınmıştır. İşletme performansı geniş anlamda finansal performansın yanında operasyonel performansı da (finansal olmayan) kapsamaktadır. Finansal performans üzerinde etkili olan operasyonel performans, işletmenin durumu hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Küçük vd., 2015). Son yıllarda, teknolojik gelişmeler ve rekabetin artması ve örgütsel yapıların daha karmaşık hale gelmesi gibi nedenlerden dolayı performans ölçümünde finansal göstergelerin yanı sıra finansal olmayan ölçütlere de ihtiyaç duyulmaktadır (Baykal vd., 2018; Paksoy ve Ersoy, 2016). Dolayısıyla, finansal ve finansal olmayan ölçütler kullanmak da örgütsel performansın ölçülmesinde geliştirilen bir tekniktir. Finansal performans ölçütleri sıklıkla gelir, nakit akışı, aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığı gibi ölçütlerdir.

4.KURUMSALLAŞMA VE FİRMA PERFORMANSI İLE İLGİLİ YAPILAN KURAMSAL VE GÖRGÜL ÇALIŞMALAR

Kurumsallaşmayla birlikte işletmelerin faaliyetleri performansı doğrudan etkilemektedir. İşletmelerin kurumsallaşmayla birlikte çevreye uyumu artmakta, çevreyle uyumu da performansı arttırmaktadır (Yıldız, 2010). Kurumsallaşma ve firma performansı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan güncel araştırmalardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

Boselie vd. (2003) araştırması; kurumsallaşma, firma performansı ve insan kaynakları yönetimi arasındaki etkileşimleri Hollanda ölçeğinde incelemişlerdir. Bu kapsamda, "yüksek kurumsallaşmış bağlamda" yer alan organizasyonlarda (hastaneler ve yerel otoriteler) denetime dayalı insan kaynakları sistemlerinin personelin devamsızlık süresi üzerindeki etkisinin "düşük kurumsallaşmış bağlamda" yer alan (oteller) organizasyonlardan daha az olduğu görülmüştür.

Ayrıca, bu araştırmaya göre düşük kurumsallaşmış bağlamda olan organizasyonların, yüksek kurumsallaşmış bağlamdaki organizasyonlara oranla “insan kaynakları yönetimi” konusunda daha fazla istekli olduğu izlenmiştir.

Kurumsallaşma derecesi, farklı kıtalarda (Paauwe, 1996 and Pot, 1998) ve belirli bir ülkedeki sanayi dalları arasında önemli ölçüde farklılık gösterebilmektedir (Schilstra, 1998). ABD'nin tipik Anglo-sakson bağlamdaki yönetim tarzı, DiMaggio ve Powell (1983) tarafından rekabetçi mekanizmalar olarak nitelendirilirken; Rheinland'ın Hollanda ve aynı zamanda Almanya bağlamındaki yönetim tarzı ise DiMaggio ve Powell (1983) tarafından kurumsal mekanizmalar olarak adlandırılmaktadır (akt.: Boselie vd., 2003: 1425). Bu noktada, rekabetçi mekanizmanın Avrupa bağlamında geliştirilmesi ve kurumsal mekanizmanın ABD ve Anglo-Sakson eksende geliştirilmesi ve karşılıklı etkilerinin araştırılması salık verilmekte ve kurumsallaşmayı esas alan farklı ortamlara adapte edilebilen kuramsal ve analitik bir yaklaşım geliştirmenin yararlı ve gerekli olduğu vurgulanmaktadır (akt.: Boselie vd., 2003: 1425).

Başar (2017) İstanbul'da ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri veren hastanelerde çalışan doktorlar üzerinde yaptığı araştırmada kurumsallaşmanın alt boyutlarından profesyonelleşmenin/formalleşmenin firma performansı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu izlemiştir. Başkurt ve Altındağ (2017)'in İstanbul, Adana ve İzmir gibi illerde faaliyet gösteren aile işletmelerinde çalışan 200 personel üzerinde yaptıkları araştırmada ise kurumsallaşmanın firma performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Yıldız (2010) Konya ilinde perakendecilik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede yaptığı araştırmada kurumsallaşmanın alt boyutu olan nesnellik ile firma performansının alt boyutu olan işlevsel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki saptamıştır. Aynı zamanda, nesnellik ile firma performansının alt boyutu olan çıktı performansı ile yenilik ve uyum sağlama performansı arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kurumsallaşmanın bir başka alt boyutu olan şeffaflık ile işlevsel performans, çıktı performansı ve yenilik-uyum sağlama performansı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Benzer şekilde, kurumsallaşmanın alt boyutu olan profesyonellik ile işlevsel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ortaya koymuştur. Diğer yandan, profesyonelleşme ile çıktı performansı ve yenilik-uyum sağlama performansı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Alpay vd. (2008) Türkiye'de aile işletmeleri üzerinde çalışanlar ve yöneticiler üzerinde yaptığı araştırmada kurumsallaşmanın boyutlarından tarafsızlık, şeffaflık ve doğruluk boyutlarının niteliksel firma performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu; buna karşın formalleşme ve profesyonellik boyutlarının ise niteliksel firma performansı ile bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Öte yandan, kurumsallaşmanın boyutlarından şeffaflık boyutunun niceliksel firma performansı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, tarafsızlık, doğruluk, formalleşme ve profesyonellik boyutlarının niceliksel performans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını tespit etmiştir.

Apaydın (2008), İstanbul ilinde küçük ve orta boy işletmeler üzerinde yaptığı araştırmada, kurumsallaşmanın alt boyutları olan formalleşme, otonomi, profesyonelleşme, kültürel güç, saydamlık, sosyal sorumluluk ve tutarlılığın firma performansı üzerindeki etkisini analiz etmiş ve elde edilen bulgulara göre, formalleşmenin firma performansı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı, profesyonelleşmenin işlevsellik ile yenilik-uyum sağlama performansını etkilediği, saydamlığın çıktı performansı ile yenilik-uyum sağlama performansı üzerinde olumlu etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, kültürel güç ve tutarlılığın firma performansı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı da araştırma bulguları arasında yer almaktadır.

Sivil organizasyonlarda olduğu gibi askeri organizasyonlar da farklı kurumsallaşma düzeylerini deneyimlemektedir. Kimi askeri organizasyon ve ittifaklar için çok az başlangıç yatırımı veya ortak planlama gerekirken, diğer formal yapılar için ise temel askeri yapıları kurma ve askeri koordinasyona katılma konusunda barış zamanında önemli maliyetlere katlanmak söz konusu olabilmektedir. Ampirik araştırmalar ile, yüksek derecede kurumsallaşmış ittifakların karşılaştırmalı performansı ele alınıp irdelenmiş ve “daha derin” işbirliğini temsil eden askeri işbirliği organizasyonları, daha az kurumsallaşmış olanlardan daha güvenilir midir? sorusuna yanıt

aranmıştır. Bu bağlamda, barış zamanında yüksek kurumsallaşma ve askeri koordinasyon maliyeti olan ittifakların savaş dönemi performansının daha yüksek olduğuna ilişkin genel kanaati doğrulayıcı anlamlı bir kanıt ulaşılamamıştır (Leeds vd., 2005).

5.METODOLOJİ

5.1.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Konya ilindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan orta ve üst kademe yöneticiler oluşturmaktadır.

Yapılan görüşmeler neticesinde araştırmanın yapıldığı dönemde söz konusu otel işletmelerinde çalışan orta ve üst kademe yönetici sayısının yaklaşık 256 olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle dağıtılan anket sayısı 256 olup, geri dönen anket sayısı 206'dır. 2 anket formu tamamı veya büyük bir kısmı boş olması nedeniyle analizlere dâhil edilmemiştir. Analizlere dâhil edilen anket sayısı 204'dür. Evrenin 256 olduğu bir araştırmada örneklem büyüklüğünün en az 155 olması gerektiği belirlenmiştir (Ural ve Kılıç, 2005). Dolayısıyla, 204 anketin yeterli olduğu ifade edilebilir.

5.2.Veri Toplama Tekniği ve Ölçekler

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır.

Anketin birinci bölümünde, kurumsallaşma düzeyi Alpay vd., (2008) tarafından geliştirilen ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Bu ölçek; tutarlılık (6 madde), şeffaflık (5 madde) ve profesyonellik (7 madde) olmak üzere 3 boyut, toplam 18 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipi (1=*Kesinlikle Katılmıyorum*, 2= *Katılmıyorum*, 3= *Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum*, 4=*Katılıyorum*, 5= *Kesinlikle Katılıyorum*) ölçek kullanılmıştır. **Cronbach Alpha değerleri**; Tutarlılık: 0.90; Şeffaflık: 0.82; Profesyonellik: 0.85 ve Kurumsallaşma: 0.94'dür.

İkinci bölümde ise firma performansını ölçmek için Avcı, Madanoğlu ve Okumuş (2011) tarafından geliştirilen ölçek yer almaktadır. Bu ölçek; finansal performans (4 madde) ve finansal olmayan performans (5 madde) olmak üzere 2 boyut ve toplam 9 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1=*Kesinlikle Katılmıyorum*, 2= *Katılmıyorum*, 3= *Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum*, 4=*Katılıyorum*, 5= *Kesinlikle Katılıyorum*).**Cronbach Alpha değerleri**; Tutarlılık: 0.90; Şeffaflık: 0.82; Profesyonellik: 0.85 ve Kurumsallaşma: 0.94'dür.

Üçüncü bölümünde ise; çalışanların cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, turizm mesleki eğitim alma durumu, çalışılan otelin yıldızı, çalışma süresi, oteldeki konumu ve çalışılan departman ile ilgili demografik sorular yer almaktadır. Pilot çalışma sonrasında temin edilen eleştiriler doğrultusunda anket formuna son şekli verilmiştir.

5.3.Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda ve literatürdeki kurumsallaşma ile firma performansı (Başar, 2017; Başkurt ve Altındağ, 2017; Yıldız, 2010; Alpay vd., 2008; Apaydın, 2008) arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma bulgularından hareketle aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

Hipotez 1: Kurumsallaşmanın tutarlılık boyutu finansal performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 2: Kurumsallaşmanın şeffaflık boyutu finansal performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 3: Kurumsallaşmanın profesyonellik boyutu finansal performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 4: Kurumsallaşmanın tutarlılık boyutu finansal olmayan performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 5: Kurumsallaşmanın şeffaflık boyutu finansal olmayan performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 6: Kurumsallaşmanın profesyonellik boyutu finansal olmayan performans üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Hipotez 7: Kurumsallaşma firma performansı üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

6.ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın sonucunda elde edilen; katılımcıların demografik özellikleri ve regresyon analizi sonuçları aşağıda verilmiştir.

6.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri İle İlgili Bulgular

Araştırma kapsamında değerlendirilen çalışanların demografik özellikleri Tablo-1’ de verilmiştir.

Tablo-1: Anketi Cevaplayan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	f	%	Demografik Özellikler	f	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	119	58.3	Evli	116	56.9
Kadın	85	41.7	Bekâr	88	43.1
Yaş			Eğitim Düzeyi		
18-22 arası	29	14.2	İlköğretim	15	7.4
23-27 yaş arası	59	28.9	Lise	52	25.5
28-32 yaş arası	56	27.5	Meslek Yüksekokulu	66	32.4
33-37 yaş arası	33	16.2	Fakülte	64	31.4
38-42 yaş arası	22	10.8	Yüksek Lisans / Doktora	7	3.4
43 ve daha fazla	5	2.5			
Turizm Meslek Eğitimi			Otelin Yıldızı		
Evet	120	58.8	4 Yıldızlı	143	70.1
Hayır	84	41.2	5 Yıldızlı	61	29.9
Oteldeki Çalışma süresi			Çalışmakta Olduğunuz Departman		
1 yıldan az			Önbüro		
1-3 yıl	49	24.0	Yiyecek İçecek	27	13.2
4-6 yıl	54	26.5	Kat Hizmetleri	48	23.5
7-9 yıl	51	25.0	Muhasebe	22	10.8
10 yıldan fazla	36	17.6	Satış Pazarlama	20	9.8
	14	6.9	İnsan Kaynakları	30	14.7
Oteldeki Görev			Teknik Servis	21	10.3
Müdür			Güvenlik	14	6.9
Departman Müdürü	11	5.4	Diğer	11	5.4
Şef	99	48.5		11	5.4
	94	46.1			

n= 204

Tablo-1’deki çalışanların demografik özellikleri ile ilgili araştırma sonuçları incelendiğinde; katılımcıların %58.3’ünün erkek, %41.7’sinin kadın olduğu görülmektedir. Medeni durum açısından bakıldığında %56.9’unun evli, %43.11’inin bekâr olduğu anlaşılmaktadır. Çalışanların yaş aralığı dağılımı açısından incelendiğinde ise; %14.2’sinin 18-22 yaş arası, %28.9’unun 23-27 yaş arası, %27.5’inin 28-32 yaş arası, %16.2’inin 33-37 yaş arası, %10.8’inin 38-42 yaş arası ve %2.5’inin 43 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Anketi cevaplayan çalışanların %7.4’ünün ilköğretim, %25.5’inin lise, %32.4’ünün meslek yüksekokulu, %31.4’ünün fakülte, %3.4’ünün ise yüksek lisans ve doktora eğitimine sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların turizm meslek eğitimi alma durumu incelendiğinde %58.8’inin turizm meslek eğitimi aldığı, % 41.2’sinin ise turizm meslek eğitimi almadığı görülmektedir. Katılımcıların %70.1’i 4 yıldızlı otelde çalışırken, %29.9’u ise 5 yıldızlı otelde çalışmaktadır. Çalışma süreleri açısından değerlendirildiğinde; katılımcıların %24.0’ünün 1 yıldan az, %26.5’inin 1-3 yıl arası, %25.0’inin 4-6 yıl arası, %17.6’sının 7-9 yıl ve %6.9’unun ise 10 yıldan fazla süre ile çalıştığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların %5.4’ünün müdür, %48.5’inin departman müdürü ve %46,1’inin ise şef olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların görev yaptıkları departmanlar açısından değerlendirme yapıldığında; %13.2’sinin ön

büro, %23.5'inin yiyecek-içecek, %10.8'inin kat hizmetleri, %9.8'inin muhasebe, %14.7'sinin satış pazarlama, %10.3'ünün insan kaynakları, %6.9'unun teknik servis, %5.4'ünün güvenlik ve %5.4'ünün ise diğer departmanlarda çalıştığı tespit edilmiştir.

6.2. Regresyon Analizi Sonuçları

Kurumsallaşmanın alt boyutları olan tutarlılık, şeffaflık ve profesyonelliğin finansal performans üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo-2'de verilmiştir.

Değişkenler arasındaki olası çoklu bağıntı hatasını incelemek için regresyon denklemini açısından Varyans Büyütme Faktörü (Variance Inflation Factors- VIFs) değerlerine bakılmıştır. Modelde maksimum VIF değeri 2.711'dir. Bu değer en üst sınır olarak kabul edilen 10'dan küçüktür (Gujarati, 1999). En düşük tolerans değeri 0.369'dur. Bu değer en alt sınır değeri olan 0.10'dan büyüktür (Hair vd., 2006). Yine modellerdeki değişkenler arasında oto korelasyon olup olmadığına Durbin-Watson katsayısı ile bakılmıştır. Söz konusu test değerinin 1.5 ile 2.5 aralığında olması istenmektedir. Analiz sonuçlarına göre model için söz konusu değer 1.522'dir. Yani söz konusu katsayılar göre değişkenler arasında oto korelasyon olmadığı ve bulguların regresyon analizi açısından bir sorun oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo-2: Kurumsallaşmanın Alt Boyutlarının Finansal Performans Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Stn. Edilmemiş	Stn.Sapma		Sig.	R ²	Düz. R ²	D-W	Tolerans	VIF
$F_{(3-200)} =$ 35.304				.000 **	.346	.336	1.522		
Sabit	1.136	.238							
1. Tutarlılık	.147	.086	.153	.088				.413	2.421
2. Şeffaflık	.083	.095	.082	.386				.369	2.711
3. Profesyonellik	.433	.096	.096	.000**				.410	2.440

* p<0,05; ** p<0,01

Bağımlı Değişken: **Finansal Performans**

Kurumsallaşmanın alt boyutları (tutarlılık, şeffaflık ve profesyonellik) bağımsız değişken ve finansal performans ise bağımlı değişken olarak modele girilmiştir. Model bir bütün olarak 0,01

anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ($R^2 = 0.346$; $F_{(3-200)} = 35.304$; $p = 0.000 < 0.01$). Bu modelde kurumsallaşmanın boyutları, bağımlı değişken olan finansal performanstaki değişimin % 34.6'sını açıklamaktadır. Bulgulara göre, kurumsallaşmanın boyutlarından profesyonellik ($\beta = 0.096$; $p < 0.01$) finansal performans üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bu nedenle **H3 kabul edilmektedir**. Buna karşın tutarlılık ($\beta = 0.153$; $p = 0.088 > 0.05$) ve şeffaflık ($\beta = 0.080$; $p = 0.386 > 0.05$) boyutlarının finansal performans üzerinde pozitif ama anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu bulgular dikkate alındığında **H1 ve H2 reddedilmiştir**.

Kurumsallaşmanın alt boyutları olan tutarlılık, şeffaflık ve profesyonelliğin finansal olmayan performans üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo-3'de verilmiştir.

Tablo-3: Kurumsallaşmanın Alt Boyutlarının Finansal Olmayan Performans Üzerindeki Etkisine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Stn. Edilmemiş	Stn.Sapma		Sig.	R ²	Düz. R ²	D-W	Tolerans	VIF
$F_{(3-200)} =$ 47.498				.000**	.416	.407	1.618		
Sabit	1.025	.221							
1. Tutarlılık	.053	.079	.056	.505				.413	2.421
2. Şeffaflık	.174	.088	.175	.050*				.369	2.711
3. Profesyonellik	.484	.089	.462	.000**				.410	2.440

* p<0,05; ** p<0,01

Bağımlı Değişken: **Finansal Olmayan Performans**

Tablo-3'deki bulgular incelendiğinde, değişkenler arasında çoklu bağıntı sorunu ve oto korelasyon olmadığı ve bulguların regresyon analizi açısından bir sorun oluşturmadığı ifade edilebilir. Kurumsallaşmanın alt boyutları (tutarlılık, şeffaflık ve profesyonellik) bağımsız değişken ve finansal olmayan performans ise bağımlı değişken olarak modele girilmiştir. Model bir bütün

olarak 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ($R^2 = 0.416$; $F_{(3-200)} = 47.498$; $p = 0.000 < 0.01$). Bu modelde kurumsallaşmanın boyutları, bağımlı değişken olan finansal olmayan performanstaki değişimin % 41.6'sını açıklamaktadır. Bulgulara göre, kurumsallaşmanın boyutlarından şeffaflık ($\beta = 0.175$; $p = 0.05$) ve profesyonellik ($\beta = 0.462$; $p = 0.000 < 0.01$) finansal olmayan performans üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bu nedenle **H5** ve **H6 kabul edilmektedir**. Buna karşın tutarlılık ($\beta = 0.056$; $p = 0.505 > 0.05$) boyutunun finansal olmayan performans üzerinde pozitif ama anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu bulgular dikkate alındığında **H4 reddedilmiştir**.

Kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit regresyon analizi sonuçları Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo-4: Kurumsallaşmanın Firma Performansı Üzerindeki Etkisine İlişkin Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Stn. Edilmemiş	Stn.Sapma		Sig.	R ²	Düz. R ²	D-W	Tolerans	VIF
$F_{(1-202)} =$ 149.699				.000**	.426	.423	1.507		
Sabit	1.166	.200							

Kurumsallaşma	.674	.055	.652	.000 **				1	1

* p<0,05; ** p<0,01

Bağımlı Değişken: **Firma Performansı**

Kurumsallaşma bağımsız değişken ve firma performansı ise bağımlı değişken olarak modele girilmiştir. Model bir bütün olarak 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ($R^2= 0.426$; $F_{(1-202)}= 149.699$; $p=0.000 < 0.01$). Bu modelde kurumsallaşma firma performanstaki değişimin % 42.6'sını açıklamaktadır. Bu bulguya göre, kurumsallaşma ($\beta = 0.652$; $p=0.000<0.01$) firma performansı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bu nedenle **H7 kabul edilmektedir.**

7.SONUÇ

Araştırmada Konya ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisi anket tekniği ile elde edilen veri setinden yola çıkılarak analiz edilmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre; kurumsallaşmanın firma performansı üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Kurumsallaşmanın alt boyutlarının finansal ve finansal olmayan performans üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; kurumsallaşmanın profesyonellik boyutunun finansal performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, ancak tutarlılık ve şeffaflık boyutlarının finansal performans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya konulmuştur. Diğer yandan, şeffaflık ve profesyonellik boyutlarının finansal olmayan performans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilirken, tutarlılık boyutunun finansal olmayan performans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı saptanmıştır.

Literatürde; Başar (2017) İstanbul'da ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri veren hastanelerde çalışan hekimler üzerinde yaptığı araştırmada; kurumsallaşmanın alt boyutlarından profesyonelleşmenin artması durumunda, firma performansı boyutlarından en fazla finansal performansın arttığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu araştırmanın sonuçları, Başar (2017)'in araştırma sonuçları ile tutarlılık arz etmektedir. Başkurt ve Altındağ (2017) İstanbul, Adana, İzmir gibi illerde faaliyet gösteren aile işletmelerinde çalışan 200 personel üzerinde yaptıkları araştırmada kurumsallaşmanın firma performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, araştırmanın, Başkurt ve Altındağ (2017)'in araştırma sonuçları ile benzer bulgular içerdiği tespit edilmiştir. Yıldız (2010) Konya ilinde perakendecilik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede yaptığı araştırmada kurumsallaşmanın alt boyutu olan nesnellik ile firma performansının alt boyutu olan işlevsel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Aynı şekilde, nesnellik ile firma performansının alt boyutu olan çıktı performansı ve yenilik-uyum sağlama performansı arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kurumsallaşmanın bir başka alt boyutu olan şeffaflık ile işlevsel performans, çıktı performansı ve yenilik-uyum sağlama performansı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Benzer şekilde, kurumsallaşmanın alt boyutu olan profesyonellik ile işlevsel performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ortaya koymuştur. Diğer yandan, profesyonelleşme ile çıktı performansı ve yenilik-uyum sağlama performansı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu araştırmanın sonuçları, profesyonellik ve şeffaflık boyutları açısından Yıldız (2010)'in araştırma sonuçları ile kısmen benzerlik göstermektedir. Alpay vd. (2008) Türkiye'de aile işletmeleri üzerinde çalışanlar ve yöneticiler üzerinde yaptığı araştırmada kurumsallaşmanın boyutlarından tarafsızlık, şeffaflık ve doğruluk boyutlarının niteliksel firma performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu, formalleşme ve profesyonellik boyutlarının ise niteliksel firma performansıyla bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Buna ilaveten, kurumsallaşmanın boyutlarından şeffaflık boyutunun niceliksel firma performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu, tarafsızlık, doğruluk,

formalleşme ve profesyonellik boyutlarının niceliksel performans üzerinde anlamsız bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmanın sonuçları Alpay vd. (2008) araştırma sonuçları ile şeffaflık boyutu açısından kısmen benzerlik gösterirken, profesyonellik boyutu açısından farklılık arz etmektedir. Apaydın (2008), İstanbul ilinde küçük ve orta boyulu işletmeler üzerinde yaptığı araştırmada, kurumsallaşmanın alt boyutları olan formalleşme, otonomi, profesyonelleşme, kültürel güç, saydamlık, sosyal sorumluluk ve tutarlılığın firma performansı üzerindeki etkisini analiz etmiş ve elde edilen bulgulara göre, formalleşmenin firma performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, profesyonelleşmenin işlevsel ile yenilik-uyum sağlama performansını etkilediği, saydamlığın çıktı performansı ile yenilik-uyum sağlama performansı üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ancak, kültürel güç ve tutarlılığın firma performansı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı da araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Bu araştırmanın sonuçları, Apaydın (2008)'ın araştırma sonuçları ile profesyonellik boyutu açısından kısmen benzerlik gösterdiği, tutarlılık boyutu açısından ise benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir.

Kurumsallaşma ve firma performansı değişkenlerinin katılımcıların algısına dayanarak ölçülmesi ve salt Konya ilindeki 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde gerçekleştirilmiş olması araştırmanın temel kısıtları olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede, yapılacak değerlendirmeler sektörel anlamda salt Konya ili ölçeğinde geçerlidir. Genelleme yapabilmek için benzer araştırmaların farklı kültürlerde, sektörlerde ve işletmelerde yinelenmesine gereksinim olduğu belirtilmelidir.

Dijital rekabetin ve uluslararası standartların yaygınlaştığı günümüz iş yaşamında kurumsallaşma ve firma performansı değişkenlerinin diğer öncül ve sonuçları ile ilgili prospektif araştırmaların farklı sektörlerde veya farklı davranış düzlemlerinde gerçekleştirilmesi zihinsel ve yapısal dönüşüm açısından stratejik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akman, G. (2003). *Bilişim Sektöründe Pazar Odaklılık, Yenilik Stratejileri ve Yenilik Kabiliyeti Arasındaki İlişkiler ve Bunların Şirket Performansı Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Alpay, G., Bodur, M., Yılmaz, C., Çetinkaya, S. ve Arıkan, L. (2008). Performance Implications Of İnstitution Alization Process İn Family-Owned Businesses: Evidence From An Emerging Conomy. *Journal of World Business*, 43, 435-448.
- Apaydın, F. (2008). Kurumsallaşmanın Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansına Etkileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 121-145.
- Apaydın, F. (2009). Kurumsal Teori ve İşletmelerin Kurumsallaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10 (1), 1-22.
- Aras, G. (2006). Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilir İşletme Performansı. www.denetimnet.net adresinden 04 Mayıs 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Avcı, U., Madanoğlu, M., ve Okumuş, F. (2011). Strategic Orientation And Performance Of Tourism Firms: Evidence From A Developing Country. *Tourism Management*, 32, 147-157.
- Aylan, S., ve Koç, H. (2017). İşletme Kurumsallaşma Kriterlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 564-585.
- Başar, P. (2017). Kurumsallaşmanın Performansa Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (31), 179-195.
- Başkurt, G., ve Altındağ, E. (2017). The İmpact Of İnstitutionalization Of Family Business On Strategic Human Resources Management And Company Performance. *Business Management Dynamics*, 7 (3), 10-25.
- Baykal, E., Zehir, C., ve Köle, M. (2018). Hizmetkâr Liderlik Firma Performansı İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracı (Mediator) Etkisi. *Akademik Hassasiyetler*, 5(9), 111-133.
- Boselie, P., Paauwe, J. and Richardson, R. (2003). Human Resource Management, İnstitutionalization And Organizational Performance: A Comparison Of Hospitals, Hotel Sandlocal Government. *International Journal of Human Resource Management*, 8(14): 1407-29.
- Bulut, Ç., Pınar, İ., Halaç, D. S. ve Öztürk, A. D. (2013). Girişimsel Pazarlamanın Firma Performansına Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 209-232.

- Büte, M. (2010). Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Sürecinde Yaşadığı Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi*, 22, 1-24.
- Cevher, E. (2014). Kurumsallaşma Küçük İşletmeler İçin Bir Çözüm Müdür Yoksa Yok Olma Nedeni Midir?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 583-594.
- Çetinkaya, A, Ş. ve Korkmaz, E. V. (2018). Institutionalization and Demotion Allabout Behaviour: A Research In Hospitality Organizations. *The Journal of Social Economic Research*, 18(35), 64-77.
- Dimaggio, P, J., and Powell, W, W. (1983). Ironcagere Visited: Instutional Isomorphy Hismand Collective Rationality In Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160.
- Gujarati, DN. (1999) *Temel Ekonometri*, çev. Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hair, J. F., Black, W., Anderson, R., Babin, B. R. and Tahtam, R. L. (2006). *Multivariate Data Analysis with Readings*. London: Mc millan Book Company.
- Karasu, R. (2013). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Anonim Şirketlerde Kurumsal Yönetim İle İlgili Getirilen Yenilikler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 33-60.
- Karpuzoğlu, E. (2004). *Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Kurt, S., ve Yeşiltaş, M. (2016). Otel İşletmelerinde Kurumsallaşma Düzeyinin Stratejik Yönetim Araçlarının Kullanımı Üzerindeki Etkisi: Ankara Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(4), 3-19.
- Küçük, O., Yılmaz, E., Şen, H. İ. ve Küçük, N. (2015). Toplam Kalite Yönetiminin İşletme Performansına Etkisi: Lojistik Sektöründe Bir Uygulama. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 34(2), 53-67.
- Leeds, B. A. and Anac, S. (2005). Alliance institutionalization and alliance performance. *International Interactions*, 31(3), 183-202.
- Paksoy, H. M. ve Ersoy, N. (2016). Antalya’da Faaliyet Gösteren Dört Ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde İnovasyon Ve İşletme Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Science*, 15(2), 413-433.
- Porter, M. E. (1991). Towards a Dynamic Theory of Strategy. *Strategic Management Journal*, 12, 95-117.
- Sönmezöğlu, U. ve Çoknaz, D. (2014). Yönetici Bakış Açısıyla Spor Kulüplerinde Kurumsallaşma. *NWSA-Sports Sciences*, 9(1), 1-21.
- Şahin, B. (2018). Pazar Odaklılık Bileşenlerinin Firma Performansına Etkileri: Ankara’da Faaliyet Gösteren Startuplar Üzerine Bir Uygulama. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6 (2), 675-693.
- Tekinalp, Ü. (2008). *Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Kurumsal Yönetim Felsefesine Yaklaşımı, Uğur Alacakaptan’a Armağan* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkoğlu, N. ve Çizel, B. (2016). Kurumsallaşma Ve Rekabet Gücü İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Bilgi Dergisi*, 18 (2), 156-184.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Venkatraman, N. And Ramanujam, V. (1986). Measurement Of Business Performance İn Strategy Research: A Comparison Of Approaches. *Academy of Management Review*, 11(4): 801-814.
- Yavuz, Ç. (2010). İşletmelerde İnovasyon-Performans İlişkisinin İncelenmesine Dönük Bir Çalışma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(2): 143-173.
- Yıldız, E. (2010). *Kurumsallaşma Çabalarının Örgütsel Performansa Etkisi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Zencir, E. ve Kozak, M. A. (2014). Birinci Sınıf Restoranların Kurumsallaşma Durumu Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(1), 6-20.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Institutionalize organization can improve the firm performance by implementing written business rules, creating a Professional business perspective, taking the delegation of authority as a basis, establishing a flexible organizational structure, enabling all employees to participate in the Managerial decisions, and developing an effective communication system. In the literature, it is possible to come across studies that examine the relationship between institutionalization and firm performance in different industries (Boselie et al., 2003; Başar, 2017; Yıldız, 2010; Alpay et al., 2008; Apaydın, 2008). However, there is even no study in the literature Examining institutionalization and firm performance variables in the example of hotel organizations with respect to the New Turkish Commercial Code. It is hoped that this search will contribute by filling this gap in the organizational literature. In this context, the aim of the research is to analyze the impact of institutionalization on firm performance with respect to the New Turkish Commercial Code. The research question was defined as "does institutionalization have a significant impact on firm performance in the sample of hotel organizations? "

Methodology

The sample of the study consists of 204 middle and upper level managers working in 4 and 5 star hotels in Konya. As a result of the pre-interviews, it was determined that the number of middle and upper level managers working in the said hotel enterprises was approximately 256 during the search period. Therefore, the number of surveys distributed was 256 and the number of surveys returned was 206. 2 of the questionnaire forms were not included in the analysis due to the fact that almost all of them were empty. The number of surveys included in the analysis is 204. In a study in which the universe was 256, it was determined that the sample size should be at least 155 (Ural and Kılıç, 2005:). Therefore, it can be stated that 204 questionnaires are sufficient.

In this search, questionnaire technique was used as data collection technique. The survey consists of three parts. In the first part of the survey, the level of institutionalization was measured using the scale developed by Alpay et al., (2008). This scale is composed of consistency (6 items), transparency (5 items) and professionalism (7 items). Likert type of 5 (1 = Strongly Disagree, 2 = Disagree, 3 = Neither Agree Neither Disagree, 4 = Agree, 5 = Strongly Agree) scale was utilized. Cronbach Alpha values; Consistency: 0.90; Transparency: 0.82; Professionalism: 0.85 and Institutionalization: 0.94.

In this part, the scale developed by Avcı, Madanoğlu and Okumuş (2011) is used to measure firm performance. This scale is composed of financial performance (4 items) and non-financial performance (5 items). A 5-point Likert-type scale was used (1 = Strongly Disagree, 2 = Disagree, 3 = Neither Agree, Disagree, 4 = Agree, 5 = Strongly Agree). Cronbach Alpha values; financial performance: 0.81; non-financial performance: 0.83.

In the third part; demographic questions about the gender, marital status, age, education level, tourism vocational training status, star of the hotel worked, working time, position in the hotel and the Department worked. The questionnaire was finalized in line with the criticisms obtained after the pilot study.

In accordance with the aim of the research and the findings of the existing research examining the relationship between institutionalization in the literature and firm performance (Başar, 2017; Başkurt and Altındağ, 2017; Yıldız, 2010; Alpay et al., 2008; Apaydın, 2008), the following hypotheses were proposed;

Hypothesis 1: The consistency dimension of institutionalization has a positive effect on financial performance.

Hypothesis 2: The transparency dimension of institutionalization has a positive effect on financial performance.

Hypothesis 3: The professionalism dimension of institutionalization has a positive effect on financial performance.

Hypothesis 4: The consistency dimension of institutionalization has a positive effect on non-financial performance.

Hypothesis 5: The transparency dimension of institutionalization has a positive effect on non-financial performance.

Hypothesis 6: The professionalism dimension of institutionalization has a positive effect on non-financial performance.

Hypothesis 7: Institutionalization has a positive effect on firm performance.

Findings

According to the results of regression analysis; it has been determined that institutionalization has a positive and significant effect on firm performance. In this context, it has been revealed that professionalism, one of the sub-dimensions of institutionalization, has a positive and significant effect on financial performance but the consistency and transparency dimensions of institutionalization do not have significant effect on financial performance. It has been determined that the professionalism and transparency dimensions of institutionalization have positive and significant effect on non-financial performance while the consistency dimension does not have a significant effect on non-financial performance.

Conclusion and Discussion

The results of this study are consistent with the results of Başar (2017), Başkurt and Altındağ (2017). It is partly similar to the results of Yıldız (2010). On the other hand, Alpay et al. (2008) research results showed some similarity in terms of transparency and but differed in terms of professionalism. It can be argued that Apaydın (2008) research results showed some similarity in terms of professionalism and similarity in terms of consistency.

Institutionalization and firm performance variable are measured based on the perceptions of the participants and realized only in 4 and 5 star hotels in Konya. Within this framework, the evaluations to be made are valid only in Konya scale in the sectoral sense. It should be noted that similar research needs to be repeated in different cultures, industries and businesses in order to make more rational generalizations.

In today's business life, where digital competition and international Standard are widespread, it is strategically important to carry out prospective studies on the relationship of institutionalization with firm performance in different industries or different behavioral settings in order for the mental and structural transformation in organizational management.

KAPADOKYA SICAK HAVA BALONCULUĞU ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Araştırma Makalesi / Research Article

Özen, İ.A., Güneren Özdemir, E. (2019). Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğu Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 579-595.

Geliş Tarihi: 13.07.2019
Kabul Tarihi: 27.12.2019
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Akın ÖZEN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü
akin@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1172-5448

Doç. Dr. Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İŞletmeciliği Bölümü
ebruguneren@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2669-4402

ÖZ

Kapadokya, taşıdığı kültürel mirasın yanı sıra, eşsiz doğal güzellikleri ile macera ve doğa turizminin yapılabildiği en elverişli bölgelerden biridir. Birçok macera turizmi türünün deneyimlenebildiği bölgede, sıcak hava balon turları Kapadokya’da turizminin gelişimine ve çeşitlenmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Son 20 yıl içerisinde Kapadokya’da balon turizmi ile ilişkilendirilebilen önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar gerek Türkiye’de gerekse dünyada öne çıkmayı başarmışlardır. Kapadokya Bölgesi’nde 1990’lı yıllarda ivme kazanan sıcak hava balonculuğu, bölgenin katma değerü yüksek ekonomik getiri kaynaklarından birisidir. Bugün, Kapadokya’nın, Türkiye ve dünyanın en önemli balon uçuş merkezi olduğunu söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı, Kapadokya sıcak hava balonculuğunun ne zaman başladığını, tarihsel bir süreç içerisinde nasıl geliştiğini, bölge için önemini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Kapadokya’da sıcak hava balonculuğuna geçmişte tanık olmuş iŐletmeci, pilot ve sektör temsilcilerinden oluşan on katılımcı ile görüşülmüŐtür. Araştırmanın bulguları kapsamında, Kapadokya sıcak hava balonculuğunun tarihçesi ve gelişim sürecini gösteren tablolar oluşturulmuş, ayrıca bölge turizmüne ekonomik, çevresel, mevsimsel, tanıtım ve imaj yönlü etkileri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sıcak Hava Balonu, Balon Turu, Destinasyon İmajı, Kapadokya, Tarihçe, Nitel araştırma.

A QUALITATIVE RESEARCH ON CAPPADOCIA HOT AIR BALLOONS

ABSTRACT

In addition to its cultural heritage, Cappadocia is one of the most favorable places for adventure and nature tourism with its unique natural beauty. In the area where many types of adventure tourism can be

*Bu çalışma, 2017 yılında tamamlanan “Deneyimsel Tüketim, Destinasyon İmaj Algısı ve Davranışsal Sonuçları İlişkisi: Kapadokya Sıcak Hava Balon Deneyimi.” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

experienced, hot air balloon tours make important contributions to the development and diversification of tourism in Cappadocia.

In the last 20 years, significant investments have been made in Cappadocia that can be associated with balloon tourism. These investments should have been able to stand out in the world as well as in Turkey. Hot air ballooning, which gained momentum in the 1990s in the Cappadocia Region, is one of the region's high value-added economic return sources. Today, Cappadocia, Turkey, and said that the most important center of the world balloon flight.

The aim of this study is to determine when Cappadocia hot air ballooning started, how it developed in a historical process and its importance for the region. Qualitative research method and semi-structured interview technique were used in the study. In Cappadocia, ten participants were interviewed, consisting of operators, pilot and sector representatives who have witnessed hot air ballooning in the past. Within the scope of the findings of the study, tables showing the history of Cappadocia hot air ballooning and its development process were formed, and economic, environmental, seasonal, promotional and image oriented effects of the region tourism were determined.

Keywords: Hot-air balloon, Balloon Tour, Destination Image, Cappadocia, Historically, Qualitative research.

1. GİRİŞ

Kapadokya Bölgesi doğa ve kültür turizmi ile Türkiye'nin en önemli turizm bölgelerinden birisidir. Bölge, bir turistik ürün olarak günümüz post-modern turistlerin aradıkları sıra dışı özelliklerin neredeyse tamamına sahip olması ile gerek yurtiçi turizm pazarında gerekse yurtdışı pazarlarda dikkat çekmektedir.

Bir bölgenin turizm arzını oluşturması için gerekli temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir. Çekicilikler (doğal, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik), etkinlikler (Festival, fuar, kongre, bayram, şenlik, karnaval), ulaşılabilirlik (altyapı olanakları), turizm işletmeleri (konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma, aracılık hizmetleri sunan işletmeler) ve imaj (turizm bölgelerinin zaman içinde sahip oldukları izlenimleri) (Karagöz vd. 2013). Kapadokya Bölgesi bu açıdan değerlendirildiğinde; eşi benzeri olmayan peri bacaları, vadileri, akarsuları insan eliyle oluşturulmuş kaya ev ve kiliseleri, geçmiş medeniyetlere ev sahipliği yapmış yeraltı şehirleri ve kültürü ile önemli çekicilik unsurları içermektedir. Her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası festivallere sahip olması ile etkinlikler açısından önemli bir merkez durumundadır. Anadolu'nun ortasında diğer tüm turizm merkezlerine neredeyse aynı mesafede, mevcut havaalanı ve altyapı olanaklarına sahip olması ile kolay ulaşılabilir bir konumdadır. Kapadokya bölgesinin en önemli özelliklerinden birisi de doğa ile iç içe kayadan oyma mekânlardan oluşan konsept butik oteller ve ayrıca dört, beş yıldızlı otellerle turistlerin konaklama ihtiyaçlarını en uygun fiyatlarla karşılayabilmesidir.

Kapadokya Bölgesi'nde, doğa temelli turistik ürün çeşitlendirilmesi devamlı bir gelişim göstermektedir. Bölgede, macera turizmi kapsamında ATV (All-Terrain Vehicle) turları, at turları, bisiklet turları ve sıcak hava balon turları düzenlenmektedir.

Sıcak hava balon turları, özel hava şartları gerektirmesi, sistematik bir organizasyona ihtiyaç duyulması ve uçuşun gerçekleştiği bölgenin seyirlik olmasının istenmesi nedenleri ile diğer turistik ürünlerden farklılaşmaktadır. Sıralanan hususlar dikkate alındığında, dünyada az sayıda destinasyon, sıcak hava balonu turları yapılabilmesine uygundur. Kapadokya'da farklı görsel özelliklere sahip vadilerde, meteorolojik şartlardan dolayı oluşan hava nehirlerine (gündüz ve gece arasındaki sıcaklık farkıyla oluşan hava akımı) kapılan sıcak hava balonu, adeta bir nehirde rafting yapar gibi, vadiler arasında hem dikey hem de yatay olarak devamlı değişen bir manzara ortamında gerçekleştirilmektedir. Bütün bu özellikler dikkate alındığında Kapadokya'da yapılan balon turları eşsiz, unutulmaz ve sıra dışı bir deneyim yaşatmakta ve turistlerde önemli izler bırakmaktadır.

Ülkemizde sıcak hava balonculuğunun ilk uygulandığı destinasyon olan Kapadokya Bölgesi, bugün sıcak hava balonu aktivitelerinden bağımsız düşünülememektedir. Bölgeye yönelik hazırlanan tüm pazarlama iletişimi materyallerinde sıcak hava balonu imgesine yer verilmektedir. Nitekim Tucker (2010), oluşumu uzun yıllar alan "peribacaları" simgesi ile anılan Kapadokya imajının, son 20 yıldır sıcak hava balonu simgesi ile birlikte anılır olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bir turizm bölgesinin bilinirliği o bölgeye seyahat tercihini önemli oranda etkilemektedir (Tasci vd.

2007). Bu açıdan bakıldığında, Kapadokya destinasyonun tercih edilmesinde, peribacaları simgesinin, sıcak hava balonu simgesiyle birlikte güçlendiği ve seyahat tercihlerini olumlu etkilediği de düşünülmektedir.

Bir araştırma yaklaşımına sahip olan bu makalenin inceleme alanını oluşturan Kapadokya’da turistik sıcak hava balon turları 1990’lı yıllarda başlamıştır. Sonraki yıllarda talep artışıyla doğru orantılı olarak balon işletme sayısı artarak bugünkü durumuna gelmiştir. Bölgede hava şartlarının uygun olduğu günlerde sıcak hava balon turları düzenlenmektedir. Bu çalışmada sıcak hava balon turlarının nasıl ve ne zaman başladığı, bölgeye etkileri ele alınmaktadır. Bu açıdan çalışmanın önemli ve öncü bir özelliğe sahip olduğu düşünülmektedir.

2. KAPADOKYA VE SICAK HAVA BALONCULUĞU

Kapadokya, doğanın, tarihin ve kültürlerin bir uyum içinde bütünleştiği bir destinasyondur. Bu alanı özel kılan eşsiz özelliği yaklaşık 60 milyon yıl önce, Erciyes, Hasan dağı ve Güllü Dağ’ın aktif volkanların milyonlarca yıldır yağmur ve rüzgâr tarafından aşındırması ile oluşturduğu “Peri Bacaları” olarak adlandırılan kaya yapılarıdır. Aynı zamanda, on dokuzuncu yüzyılın kayaya oyulmuş geleneksel Kapadokya evleri, bölgenin eşsizliğini ifade etmektedir. Bölgenin değeri de uluslararası kuruluşlar tarafından takdir edilmiş ve Kapadokya’daki Göreme Ulusal Parkı 1985’te UNESCO Dünya Mirasları Listesine eklenmiştir (Özel, Kozak, 2016; Tucker ve Carnegie, 2014).

Kapadokya taşıdığı kültürel mirasın yanı sıra, eşsiz doğal güzellikleri ile macera ve doğa turizminin yapılabildiği en elverişli bölgelerden biridir. Birçok doğa sporunun yapılmasına imkân tanıyan bölgede, turizmin gelişimine ve çeşitlenmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bölgede yapılan ve öne çıkan doğa aktiviteleri, Türkiye’de adı artık Kapadokya ile anılan balon turları, ATV turları, dağ bisikleti ve atlı safaridir.

Son 20 yıl içerisinde Kapadokya’da balon turizmi ile ilişkilendirilebilen önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar gerek Türkiye’de gerekse dünyada öne çıkmayı başarmışlardır. Kapadokya Bölgesi’nde 1990’lı yıllarda ivme kazanan sıcak hava balonculuğu, bölgenin katma değeri yüksek ekonomik getiri kaynaklarından birisidir. Bugün, Kapadokya’nın, Türkiye ve dünyanın en önemli balon uçuş merkezi olduğunu söylenebilir.

Son yıllardaki gelişmeleri istatistiki olarak gözler önüne seren veriler Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nden (SHGM) resmi yazı ile temin edilmiştir. Buna göre, 2014 – 2018 yılları arası Kapadokya Bölgesi’nde 25 balon işletmesine ait uçuş sayıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Kapadokya Bölgesi Turistik Sıcak Hava Balon Uçuş ve Turist Sayıları (2014-2018)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Uçuş Sayısı	27.006	28.817	15.674	19.500	26.000
Turist Sayısı	474.595	498.886	228.805	330.000	535.500

(Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2018)

2018 Aralık ayı itibarıyla Kapadokya Bölgesi’nde tescilli 25 adet balon işletmesine ait 258 adet balon, 205 lisanslı balon pilotu, 210 yer ekip şefi bölgede turistlere hizmet vermiştir. Kapadokya’da faaliyet gösteren balon işletmeleri, 2014-2018 yılları arasında 116.997 uçuş ile 2.115.186 turiste balon deneyimi yaşatmışlardır (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2018).

2.1. Kapadokya’da Sıcak Hava Balon Uçuşları ve Koordinasyonu

Kapadokya Bölgesi’nde 2000’li yıllar sonrası balon uçuşlarında talep ve arzın artması uçuşları kontrol eden bir otoritenin olmaması ve uçuşların belli bir kurala bağlı olmaması bölgede balon kazalarının yaşanmasına neden olmuştur.

Bu nedenle SHGM tarafından sektördeki tüm aktörlerin gelişim süreçlerinin birbirleri ile etkileşim içinde ve bütünleşik bir program dâhilinde gerçekleştirilmesi için çok sayıda yeni

düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede ilk etapta, Kapadokya bölgesindeki balon faaliyetlerini koordine etmek üzere bölgedeki operasyonlarda uzman olan personelden oluşan “Balon Çalışma Grubu” oluşturulmuştur (Mantı, 2014).

Balon faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak ikinci etapta slot (balon şirketlerine belirli bir saatte tahsis edilen uçuş izni) uygulaması başlatılmıştır. 14.06.2013 tarihinde “Balonla Uçuş Tedbirleri Genelgesi” yayınlanmış ve 26.02.2014 tarihinde revize edilmiştir. Ayrıca 14.07.2013 tarihinde “Nevşehir Kapadokya Balon Uçuş Sahası Sıcak Hava Balonları Slot Uygulama Talimatı” yayınlanmış, 29.09.2015 tarihinde de revize edilmiş ve halen kullanılmaktadır.

Ayrıca, yukarıda anılan slot uygulaması dünyada bir ilk olma niteliği de taşımaktadır (Mantı, 2014). Kapadokya Balon Uçuş Slot Hizmet Merkezi’ne ilişkin düzenleme, 1 Kasım 2013 tarihinde, 14/10/1983 tarihli ve 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu, 10/11/2005 tarihli ve 5431 sayılı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü teşkilat ve görevleri hakkında kanun ve 10/06/2013 tarihli ve 7773 sayılı bakanlar kurulu kararı ile resmileştirilmiştir (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2015). Bu merkez, kuruluşundan bu yana, Ürgüp Mustafapaşa’da Kapadokya Meslek Yüksekokulu bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

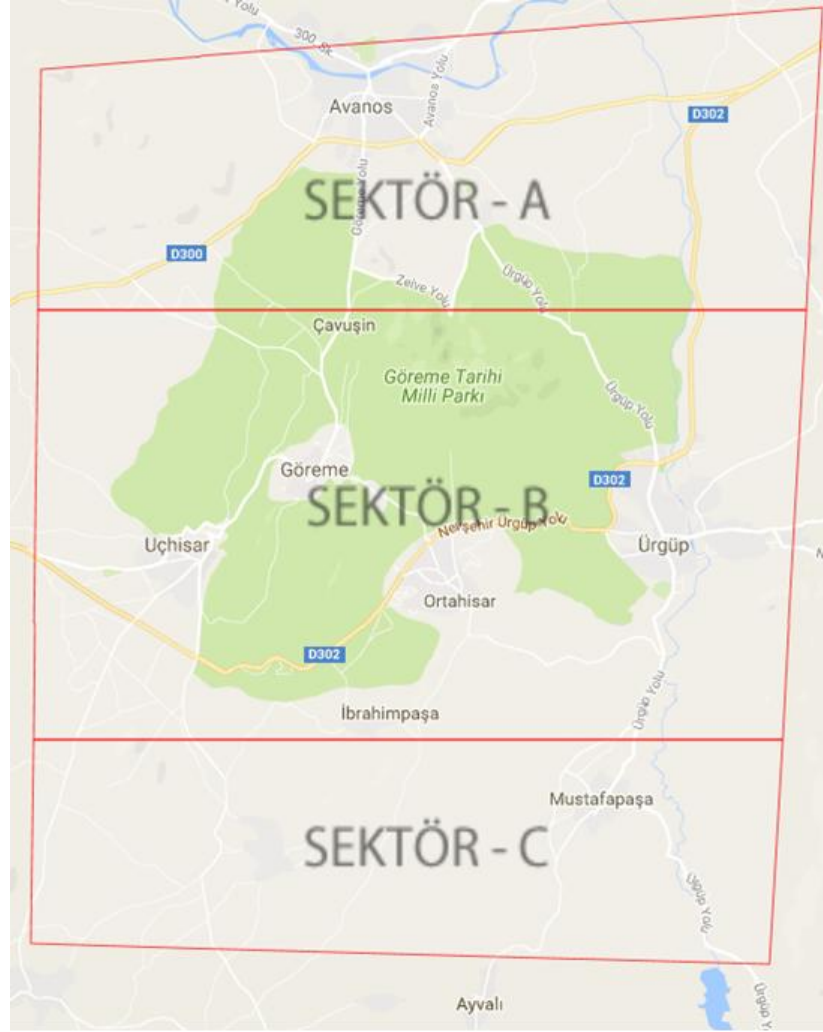
Slot hizmet merkezi, balon şirketlerinin uçuşlarını koordine ettiği gibi her uçuştan önce balon şirketlerinin kaç balon uçuracağı ve her bir balonda kaç yolcu bulunacağı (uçuş planlaması) gibi bilgileri planlamaktadır (Mantı, 2014). Kapadokya’da Slot Hizmet Merkezi’nin kurulduğu tarihten bu yana, her bir işletme sabah ve öğlen periyodu olmak üzere günde iki uçuş gerçekleştirebilmektedir. Balon işletmeleri uçuş öncesi balon uçuş merkezi bilgi sistemine on-line bağlanarak işletmeye ait uçuş detaylarını içeren bilgileri sisteme iletmektedir. Bu bilgiler: Balon İşletmesi, Periyod, Balon Tescil No, Pilot Adı, Gözlemci Pilot, Yer Ekibi Şefi, Uçuş Tipi, Periyod Kalkış Alanı, Periyod Uçuş Süresi, Periyod Kalkış Saati, Uygunluğu Saati, G. Kalkış Saati, G. İniş Alanı, G.İniş Saati, B.İniş Saati, P.Yolcu Sayısı, G.Yolcu Sayısı, GPS Datası, İptal Nedeni, Bayrak ve Balon Hacmi olmak üzere 21 farklı veri içermektedir. Slot Hizmet Merkezine iletilen bu bilgiler çerçevesinde, balon işletmelerinin uçuşlarına ilişkin onay, iptal veya bekleme kararı verilebilmektedir.

2.2. Kapadokya Sıcak Hava Balon Uçuş Sahası

Kapadokya denilince Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kayseri, Kırşehir illerini içine alan bölge akla gelmektedir. Çekirdek Kapadokya olarak adlandırılan doğal, tarihi ve kültürel ve peribacası oluşumlarının en iyi gözlemlenebildiği bölge ise Uçhisar, Göreme, Avanos, Ürgüp, Derinkuyu, Kaymaklı, İhlara ve çevresinden ibarettir (Solmaz ve Şahin 2011).

Nevşehir Kapadokya balon uçuş sahası SHGM, slot uygulama talimatı ile meteorolojik açıdan üç sektöre ayırılmıştır. Şekil 1’de Kapadokya Bölgesi balon uçuş sahası sektörleri yer almaktadır. A Sektörü: Balon uçuş sahasının kuzey sınırı ile 38o 40’ 25”K paraleli arasındaki bölgeyi ifade etmektedir. B Sektörü: 38o 40’ 25”K ile 38o 35’ 44”K paralelleri arasındaki bölgeyi ifade etmektedir. C Sektörü: 38o 35’ 44”K paraleli ile balon uçuş sahasının güney sınırı arasındaki bölgeyi ifade etmektedir.

Görsel olarak kuzeydeki 38o 40’ 25”K paraleli ‘Çavuşin İlköğretim Okulu’, ‘Zelve Açık Hava Müzesi önündeki kavşak’ ve ‘Devrent Seyir Alanı’ndan; güneydeki 38o 35’ 44”K paraleli ise ‘Nevşehir Kapalı Cezaevi’ ile Ortahisar – İbrahimpaşa stabilize yol kavşağından geçmektedir (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2015).

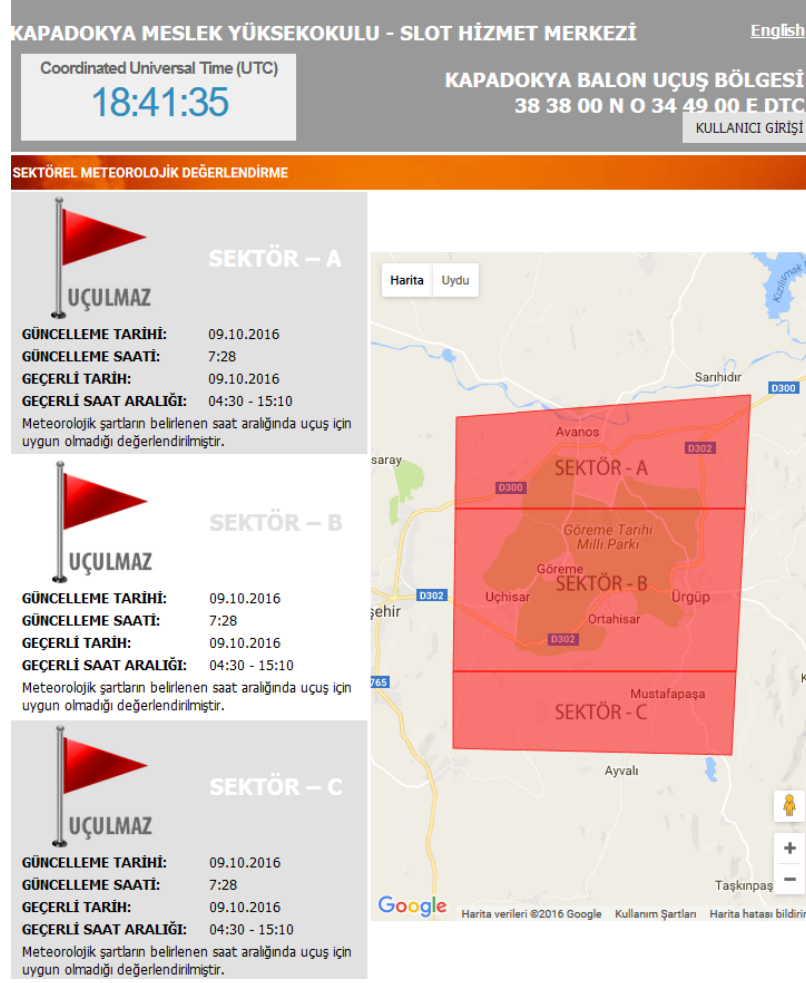

Şekil 1. Kapadokya Bölgesi balon uçuş sahası sektörleri
Kaynak: Kapadokya Meslek Yüksekokulu -Slot Hizmet Merkezi

2.3. Balon Uçuşu Meteorolojik Değerlendirmesi ve Yayınlanması

Kapadokya Bölgesi balon uçuşları, uçuş sahasına ait uçuş öncesi meteorolojik durumların incelenmesi, raporların analizi, koordinasyonu ve meteorolojik değerlendirilmenin yapılması ve Slot Hizmet Merkezine (SHM) iletilmesi ile başlamaktadır. Meteorolojik değerlendirmeler 12 (on iki) pilottan oluşan Meteorolojik Değerlendirme Grubu (MDG) ile belirlenmektedir. MDG, birinci uçuş sabah, ikincil uçuş öğle ve öğleden sonra uçuşları için, meteorolojik verilere dayalı olarak uçuş sahasında fiziki kontroller yaparak ön değerlendirme yapar. Görevlendirilmiş olan MDG pilotları, sorumlusu olduğu bölgelerin meteorolojik ön değerlendirmesini SHM'ne iletir. SHM bu bilgileri kayıt altına alır (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2018). Ayrıca meteorolojik değerlendirmeleri <http://shm.kapadokya.edu.tr> internet adresinde, uçuşlara ait işaretlerle kırmızı bayrak (uçulamaz), sarı bayrak (hazırlık yapılabilir ama uçulamaz) ve yeşil bayrak (uçulabilir) olarak yayımlar. Şekil 2'de belirtilen gün için uçuş sahası meteorolojik değerlendirme raporu görülmektedir. Şekil 2'de web sayfasında yer alan bildirim, meteorolojik veriler doğrultusunda ilgili gün ve zaman aralığında planlanan uçuşlara dair bağlayıcı niteliktedir. Kırmızı ve Sarı bayrak durumlarında balonlara kalkış uygunluğu verilmeyecektir. Yeşil bayrak durumunda nihai uçuş kararı pilot ve işletme sorumluluğunda izin verilmektedir. Kırmızı ve/veya sarı bayrağın ilan edildiği durumlarda yalnızca öğretmen pilot ile beraber yapılacak eğitim uçuşları gerçekleştirilebilmektedir.

Şekil 2. Kapadokya uçuş sahası meteorolojik değerlendirme
Kaynak: Kapadokya Meslek Yüksekokulu -Slot Hizmet Merkezi

Kapadokya balon uçuş sahası içerisinde işletmeler sabah uçuşu ve öğleden sonra uçuşu olmak üzere, günde iki kez uçuş gerçekleştirebilmektedirler. Sabah uçuşu (İlk Periyod) gün doğumundan 30 dakika öncesiyle, yerel saat 11.00 arasında, öğleden sonra uçuşu (İkinci Periyod), yerel saat 14.00 ile günbatımı arasındaki sürede uçuş yapabilmektedirler. Uçulabilir gün sayısı meteorolojik verilerin değerlendirilmesi sonucunda oluşmaktadır.

Neveşehir Kapadokya balon uçuş sahasında, sabah uçuşunda aynı anda en fazla 100 balon, öğleden sonra uçuşunda aynı anda en fazla 50 balon ticari uçuş yapabilmektedir. Kapadokya Bölgesi'ndeki slot dağılımının düzenlenmesinde, uçulabilir gün sayısı ile işletme kullanım kapasiteleri dikkate alınmaktadır.

3. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Kapadokya Bölgesine ait turistik çekicilikler ve bölgeye etkileri pek çok akademik çalışmaya konu olmasına rağmen sıcak hava balonculuğu ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca literatürde, bu çalışmaya konu olan sıcak hava balonculuğunun ne zaman başladığı ve nasıl geliştiği ile ilgili bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Ancak, Özel ve Kozak, (2016) Kapadokya'da ki turizm endüstrisine yönelik "Sosyal Değişim Teorisi" kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanarak gerçekleştirdikleri nitel araştırmada, Kapadokya Bölgesi'ndeki turizm faaliyetlerinin ekonomik etkilerinden bahsederken "sıcak hava balonculuğunun" önemli bir yeri olduğu vurgulamaktadır. Ayrıca, balonculuğun bölgede yerel halk için kayda değer bir istihdam oluşturduğu, bu yeni iş alanlarında (balonculuk şirketleri- balon pilotluğu ve yer ekibi) direk ve dolaylı olarak yaklaşık 2000-2500 kişinin çalıştığını belirtilmiştir.

4. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir (Karasar, 2005). Görüşme türleri, yapılandırılmamış, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış şeklinde olabilmektedir (Punch vd. 2005).

Bölgenin önemli bir çekicilik unsuru ve turistik ürünü haline gelmiş olan sıcak hava balonculuğunun tarihsel gelişimini ve bölgeye etkilerinin belirlenmesine yönelik yürütülen bu araştırmada, en doğru ve kapsamlı bilginin elde edilebileceği kişilere ulaşılması hedeflenmiştir.

Bu hedefle uyumlu olarak, mevcut işletmeler ile ön görüşmeler yapılmış ve ilk uçuşlar, ilk işletmeler, ilk pilotlar belirlenmeye çalışılmıştır. Başlangıçta önerilen bir kişiye ulaşarak, kısa zamanda o kişinin verdiği bilgiler ile liste genişlemiş ve sonuçta on kişilik liste oluşturulmuştur. Doğru isimlere ulaşıldığı, bölge turizminde söz sahibi olan ilgili meslek birlikleri üyeleri, turizm sektörü yatırımcıları ve yöneticileri ile yapılan görüşmeler aracılığıyla ve özellikle başvuru her bir kişi tarafından teyit edilmiştir. Bahsi geçen kişilerin araştırmada veri toplanacak katılımcılar olarak seçilmelerinin nedenleri Kapadokya’da balon turizminin ortaya çıktığı ilk yıllara tanıklık etmiş olmaları ve/veya bugünkü Kapadokya balonculuğunda söz sahibi olmaları ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmalarıdır.

Ayrıca balon işletmelerinin katalogları ve medyada yer alan konu ile ilgili haberler de taranarak, oluşan listenin, nihai kaynak kişi listesi olmasına karar verilmiştir.

Tespit edilen kişilerle yapılacak görüşmelerde yarı yapılandırılmış bir görüşme formundan yararlanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Görüşme Soruları

• Kapadokya’da balonculuk faaliyetlerine ne zaman başladınız?
○ Kaç yıldır balonculuk faaliyetinde bulunuyorsunuz?
○ Balonculuk faaliyetine sizi yönelten sebepler nelerdi?
• Sizin de tanık olduğunuz Kapadokya’da Balon tarihçesini anlatabilir misiniz?
• Kapadokya’da bildiğiniz İlk turistik uçuşlar ne zaman başlamıştır?
• Sadece balona binmek için Kapadokya’ya gelen yerli yabancı turist var mı?
• Balonculuğun geleceğini nasıl görüyorsunuz?
• Kapadokya turizmi için sıcak hava balonculuğu ne anlama gelmektedir? Önemi nedir? Geçmişten bugüne nasıl değişmiştir?
• Geçmişten bugüne sıcak hava balonculuğunda karşılaştığınız güçlükler nelerdir? Bu güçlükler nasıl aşılmıştır?
• Kapadokya’nın destinasyon imajını düşündüğünüzde balonun bu imaj algısı içindeki rolü nedir?
• Geçmişten bugüne Kapadokya’nın imaj algısı nasıl değişmiştir?

On katılımcı ile yapılan görüşmeler 24 Haziran 2016 ile 04 Ocak 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tablo 3’de görüşme yapılan katılımcıların isimleri, ünvanları, görüşme yerleri, tarih ve süreleri yer almaktadır.

Tablo 3: Nitel Çalışma Kapsamında Görüşülen Katılımcıların Listesi

Katılımcı	Katılımcı Ünvan	Görüşme Yeri / Yöntemi	Görüşme Tarihi /	Süre Dk.	Seçilme Nedeni
Levent Nuray	Kapadokya Balon Genel Müdürü/ Balon Pilotu	Nevşehir/Göreme/ Görüşme	24.06.2016	25	Bölgede ilk kurulan balon İşl. G.müdürü
Mike Green	Butterfly Balon / Balon Pilotu	Nevşehir/Göreme / Görüşme	24.06.2016	66	Meteoroloji Mühendisi-pilot
İsmail Keremoğlu	Crystal Balon / Balon Pilotu	Çek Cumhuriyeti / Online	08.07.2016	-	Bölgenin ilk balon pilotlarından
Ömer Tosun	Musseum Otel / İşletme sahibi	Uçhisar / Görüşme	15.07.2016	33	İlk balon şirketi sahibi
Hasan Ezel	Ezair Balon/ İşletme sahibi	Çavuşin / Görüşme	24.08.2016	35	Türk Hava Kurumu ilk balon pilotu
Mustafa Aga	Sivil Havacılık koordinasyon yetkilisi	Nevşehir /Görüşme	14.10.2016	30	Balon koordinasyon yetkilisi
Kaili Kidner	Emekli / (Bölgenin ilk balon pilotu)	Online	20.09.2016	-	Bölgenin ilk balon pilotu
Lars Eric Möre	Emekli / (Bölgenin ilk balon pilotu)	Online	20.09.2016	-	Bölgenin ilk balon pilotu
Biröl Özdemircan	Pilot	Nevşehir / Görüşme	04.01.2017	20	İşletme Müdürü
Hakan Benek	Öğretim Görevlisi	Nevşehir/ Görüşme	24.10.2016	15	İlk Balon İşletmesi ofis çalışanı

Görüşmeler online ve yüz yüze şeklinde yapılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler ortalama 25 dakika sürmüştür. Bölgeden ayrılan ve başka şehir ve ülkelere yerleşen katılımcılara sorular e-posta yoluyla iletilmiş ve cevapların yazılı olarak iletmeleri istenmiştir. Yapılan tüm görüşmelerin video ve e-posta kayıtları alınmıştır. Ardından, video ve e-posta dosyaları incelenmiş ve görüşmelerin deşifreleri araştırmacı tarafından yapılarak görüşülen her kişiye ait anlatı metinleri oluşturulmuştur.

4.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalarda geçerlilik araştırılan olgunun, olduğu biçimiyle ve olabildiğince tarafsız gözlemlenmesi anlamına gelmektedir. Nitel araştırmalarda geçerliği artırmak için çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi gibi bazı ek stratejiler kullanması gerekir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu araştırmada, geçerliğin sağlanması için çeşitleme ve katılımcı teyidi yöntemleri kullanılmıştır. Veri kaynaklarını çeşitlendirilmesi amacıyla, Kapadokya bölgesinde balonculuk sektörünün değişik kademelerinde çalışmış katılımcılar araştırmaya dâhil edilerek farklı algıların ve yaşantıların birbirini teyit eden görüşleri ortaya konulmuştur.

LeCompte vd. (1982) göre nitel araştırmaların güvenilirliği ile ilgili önerilen stratejilerden birisi toplanan verilerin betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulmasına ilişkindir. Bu nedenle araştırmanın güvenilirliği açısından yapılan görüşmeler neticesinde oluşan bulgulara hiçbir yorum katılmadan betimsel yaklaşımla, olduğu gibi okuyucuya sunulmuştur.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular, araştırmada yanıtı aranan sorulara paralel olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan, iki bölüme ayrılan bulgulardan ilki Kapadokya sıcak hava balonculuğunun tarihçesi ve gelişim sürecine ilişkindir. Bulguların ikinci bölümünde ise sıcak Hava balonculuğunun Kapadokya Bölgesi üzerindeki etkileri sunulmaktadır.

5.1. Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğunun Tarihçesi ve Gelişim Süreci Üzerine Elde Edilen Bulgular

Kapadokya'nın bugün itibariyle ticari balonculuk potansiyeli bakımından dünyada önemli bir yere sahip olduğu ve bunun bir rastlantı olmadığı söylenebilir.

Bilinen tarih çerçevesinde balonculuğun Kapadokya'da ne zaman başladığı ve bugünkü haline nasıl geldiği konusunda şimdiye kadar bilimsel bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi amacı ile yapılan bu araştırmada Kapadokya'da Balonculuk faaliyetlerinin hangi tarihte başladığına dair katılımcılardan elde edilen bilgiler derlenerek, özetlenmiş ve Tablo 4 oluşturulmuştur. Balonculuk tarihçesi oluşturulurken katılımcıların anlatımları değerlendirilmiş ve bu değerlendirmelerin birbirini teyit etmesine dikkat edilmiştir. Böylelikle kişi ve kurumlara ayrıcalık tanınmamasına özen gösterilmiştir.

1980'li yıllarda Kapadokya'daki turistik (ticari) balonculuğun başlamasında üç temel olayın etkili olduğu tespit edilmiştir.

1.Olay: 1980'li yıllarda teyp kasetçiliği Türkiye'de çok önemli bir sektör haline gelmiş sanatçılar önemli kaset firmaları ile anlaşmalar yaparak çok önemli satış rakamlarına ulaşarak önemli gelirler elde etmişlerdir. Bu durum sektörde rekabeti artırmış ve kaset firmaları reklamlarla rekabette öne çıkmaya çalışmışlardır. Raks kasetçilik sıcak hava balonlarını reklam amaçlı kullanan ilk şirket olmuştur. Şirket 1984-1987 yılları arasında Türkiye'nin değişik şehirlerinde uçuşlar gerçekleştirmiştir. O dönemde Raks kasetçilik şirketi adına balon pilotluğu yapan Hasan Ezel ve Bilge Ezel kardeşler Kapadokya Bölgesi'nde turistik balon faaliyetlerinin başlamasına öncülük etmişlerdir. (Benek, 2016; Bölükbaşı, 2013; Ezel, 2016; Green, 2016).

2.Olay: 1990 yılında Buddy Bombard isimindeki Fransız turizmciye ait "Bombard Society in France" şirketi turistlere yönelik dünyanın değişik yerlerinde egzotik balon turları düzenlemektedir. Buddy Bombard topluluğu, 1990 yılında Kapadokya Bölgesi'nde balon uçuşu yapacak Amerikalı bir grup organize etmiştir. Buddy Bombard grubunda baş balon pilotu olarak çalışan, İsveçli Lars-Eric Möre, 1990 yılının Eylül ayında Kapadokya'ya ilk resmi geziyi gerçekleştirmek üzere seçilmiştir. Amerikalı turistlerin kabulüne müteakip, 4 haftalık deneme uçuşları esnasında Lars-Eric Möre Kapadokya'daki hava akımlarının balon uçuşları için mükemmel olduğunu keşfetmiştir. Bu durum daha sonra Lars-Eric Möre ve eşi Kaili Kidner tarafından Kapadokya'daki ilk lisanslı balon şirketinin (Kapadokya Balon) kurulmasına temel oluşturmuştur (Aga, 2016; Bombard, 2013; Ezel, 2016; Kidner ve Möre, 2016; Nuray, 2016).

3.Olay: Kapadokya'da 1989 yılından bu yana hızla gelişen balon turları, 1997'de, I.Dünya Hava Oyunları'nın Kapadokya'da organize edilmesinin ardından yeni bir ivme kazanmıştır (İşçen, 2008). Kapadokya'nın simgelerinden biri olmaya başlayan balonlarla yapılan turlar, bölgenin eşsiz güzelliğini yürüyerek ulaşılamayan noktaları görmenin en etkili yolu olmuştur (Nuray, 2016). Katılımcıların anlatılarından elde edilen bilgiler çerçevesinde yukarıda bahsedilen temel olaylar dikkate alınarak Kapadokya'da sıcak hava balonculuğunun gelişimi kronolojik olarak yıllara göre Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: 1984-1997 Yılları Arası Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğunun Gelişimi

Yıllar	Yer	Amaç	Şirket	Pilotlar	Lisans
1984	Türkiye geneli (Kapadokya)	Reklam amaçlı	Raks Kasetcilik	Serdar Kalyoncu, Hasan ve Bilge Ezel	Firma lisansı tespit edilemedi.
1987	Kapadokya	Turistik Tanıtım	Ezel Havacılık / Camel Tour/ İzmir (Camel Havacılık)	Hasan ve Bilge Ezel	Firma lisansı tespit edilemedi.
1988	Türkiye turu (Kapadokya)	Türk-Amerikan dostluk turları.	Forbes Magazin/Amerikalı milyarder Malcolm Forbes	Hasan ve Bilge Ezel	Lisanssız
1990/ Eylül	Kapadokya	Turistik-Ticari amaçlı olup resmi olarak sportif uçuş olarak bildirilmiştir.	Fransız Buddy Bombard Society	Lars- Eric Möre (Bombard Society baş pilotu)	Sportif Lisans
1991	Kapadokya	<i>Robinson Club – Nevşehir (Kendi müşterileri için 2 adet balon ile turistik balon turları)</i>	Robinson Club (Lykia Lodge)- Alman TUI	Lars- Eric Möre, Kaili Kidner, Hasan ve Bilge Ezel, İsmail Keremoğlu (THK denetleyici pilot)	1991-1993 arası lisanssız 1993 yılında ilk ticari lisans alındı. (THK)
1997	Türkiye 7 ayrı bölge- Kapadokya	1.Dünya Hava Oyunları (Yarışma-15-20 Balon)	THK (Türk Hava Kurumu)	Katılımcı Pilotlar	Yarışma
1997	Kapadokya	Turistik	Kapadokya Balon	Şirket sahipleri Ömer Tosun, Lars- Eric Möre, Kaili Kidner	Ticari Lisanslı TR-B-001

Tablo 4’den anlaşılacağı üzere Kapadokya’da baloncuğun alternatif bir turizm çeşidi olarak kullanılabileceği fikri 1980’li yıllarda keşfedilmiştir. Önceleri resmi bir statüsü olmayan bu turlar, Kapadokya Balon’ un 1997 yılında ilk ticari lisanslı uçuşu gerçekleştirmesiyle, resmi statüsüne kavuşmuştur. 1997 yılından sonraki dönemde ise bölgede ticari balonculuk şirketleri önceleri Türk Hava Kurumu ve sonrasında SHGM tarafında lisanslı bir faaliyet olarak takip edilmiştir. Tablo 5’de kronolojik olarak 1997-2018 yılları arasında lisanslı balon şirketlerine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5: 1997-2018 Yılları Arası Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğunun Gelişimi

Yıllar	Yer	Amaç	Şirket	Lisans
1997/ 2018	Kapadokya	Turistik	Kapadokya Balon	TR-B-001
	Kapadokya	Turistik	Göreme Balon	TR-B-002
	Kapadokya	Turistik	Ezel Havacılık (Ez-air)	TR-B-003
	Kapadokya	Turistik	Cihangiroğlu Havacılık	TR-B-004
	Kapadokya	Turistik	Sultan Balonculuk	TR-B-005
	Kapadokya	Turistik	Uluer Havacılık (Anatolia)	TR-B-006

Kapadokya	Turistik	Göktürk Balonculuk (Skyway)	TR-B-007
Kapadokya	Turistik	Ürgüp Balonculuk	TR-B-008
Kapadokya	Turistik	Pelikan Havacılık	TR-B-009
Kapadokya	Turistik	Han Havacılık	TR-B-010
Kapadokya	Turistik	Kapadokya Kaya	TR-B-011
Kapadokya	Turistik	Royal Balon ve Hacılık	TR-B-012
Kapadokya	Turistik	Atmosfer Balonculuk	TR-B-013
Kapadokya	Turistik	Sultan Kelebek Turizm	TR-B-014
Kapadokya	Turistik	THK Gökçen Havacılık	TR-B-015
Kapadokya	Turistik	Discovery Havacılık	TR-B-016
Kapadokya	Turistik	Gökyüzü Balonculuk	TR-B-017
Kapadokya	Turistik	Başkent Havacılık	TR-B-018
Kapadokya	Turistik	Mavi Ay Havacılık	TR-B-019
Kapadokya	Turistik	Arıkan Havacılık	TR-B-020
Kapadokya	Turistik	Air Kapadokya	TR-B-021
Kapadokya	Turistik	Samanyolu Havacılık	TR-B-022
Kapadokya	Turistik	Ses Balonculuk	TR-B-023
Kapadokya	Turistik	Maccan Balonculuk	TR-B-024
Kapadokya	Turistik	Özarslan Balonculuk	TR-B-025

(Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2018)

2000’li yıllardan sonra hızla gelişim gösteren Kapadokya Balonculuğu bugün bölgede 25 balon şirketi ve 258 balon ile önemli bir sektör haline gelmiştir (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2018).

5.2. Sıcak Hava Balonculuğunun Kapadokya Bölgesi Üzerine Etkileri

5.3. Ekonomik Etkiler

Kapadokya Bölgesi’nde yapılan balonculuk faaliyetleri bölge ekonomisine olumlu etkileri oluşturmuştur. Balon turlarının satışından bölgedeki acenteler, oteller, rehberler komisyon olarak gelirlerini artırmışlardır. Bölgedeki balonculuk faaliyeti çarpan etkisi oluşturmuştur. Balonculuk sayesinde bölgede yeni istihdam alanları gelişmiştir. Bir balon turu esnasında bilet satışları için ofis elemanlarına, turistlerin taşınması için şoförlere, yer ekibi için yardımcı personele ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün 25 balon şirketi ile her gün 150 balonun uçtuğu düşünüldüğünde binlerce çalışanın istihdam edildiği, önemli bir sektör haline gelmiştir (Aga, 2016; Green, 2016; Keremoğlu, 2016; Kidner ve Möre, 2016; Nuray, 2016).

5.4. Çevresel Etkiler

Bölgede balon sektörünün oluşturduğu olumlu ekonomik etkilere rağmen, doğal yaşam alanları ve çevre üzerinde olumsuz etkileri de görülmektedir. Balonların yükselmesi için kullanılan gazların üzüm bağlarına ve ağaçlara zarar verdiği katılımcılar tarafından belirtilmektedir (Tosun, 2016). Bölge sakinleri ve işletme sahipleri, doğaya verilen zararları giderebilmek için ağaçlandırma projeleri başlattıklarını, on yılda yaklaşık 300 ağaç diktiklerini belirtmektedirler. Ayrıca balonların kalkışı esnasında oluşan toz bulutlarının Kapadokya’nın eşsiz manzarasını belli bir süre bozduğunu da söylemektedirler (Özel ve Kozak, 2016; Tosun, 2016). Balon uçuşlarının çevreye olumsuz etkilerine rağmen, olumlu ekonomik etkilerinden dolayı bölge sakinlerinin bu durumu göz ardı ettikleri katılımcılar tarafından belirtilmektedir (Tosun, 2016). Nitekim Abdollahzadeh ve Sharifzadeh (2014) çalışmasına göre bir turizm bölgesinde yerel halkın ekonomik hedeflerinin, sosyal, çevresel ve fiziksel görüşlerinden daha ön planda olduğunu savunmaktadır.

5.5. Tanıtım Etkileri

Kapadokya’da balon deneyimi yaşayan turistler günümüz dijital dünyasında deneyimlerini sosyal medya iletişim ortamlarında paylaşarak, Kapadokya’nın tanıtımına gönüllü katkıda

bulunmaktadırlar. Ziyaretçilerin çektikleri fotoğraf ve videolar diğer müşterilerin gelmelerini sağlamaktadır (Keremoğlu, 2016; Nuray, 2016). Kapadokya balonculuğu bölgenin tanıtımına katkı sağladığı gibi (Özel ve Kozak, 2016), dünya markalarının da dikkatini çekmektedir. Mercedes, Kia, Efes Pilsen gibi markalar balon kubbelerine kendi logolarının yerleştirilmesi için balon şirketleriyle anlaşmalar yapmaktadırlar (Nuray, 2016).

5.6. Mevsimsellik Sorununu Azaltıcı Etkileri

Bilindiği gibi, Türkiye’de ve dünyanın diğer turistik ülkelerinde talep, kitle turizminin oluşturduğu mevsimsel etkilere bağlı olarak dalgalanmaktadır. Nitekim, Kaya (2016) Kapadokya’ya olan turistik talebin 2011-2015 yıllarını kapsayan beş yıllık süreçte, Temmuz ve Ocak aylarında en düşük seviyesine ulaşmış olduğunu, Mart-Mayıs ve Eylül- Ekim aylarında ise en yüksek seviyede olduğunu ve dolayısıyla sert bir şekilde dalgalanmakta olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun Kapadokya açısından sıcak hava balonculuğunun yaygınlaşması ile birlikte azalış gösterdiği düşünülmektedir. Nitekim araştırma katılımcılarının da ifade etmiş olduğu gibi, bölge topografik ve meteorolojik özelliklerinden dolayı yılın neredeyse 300 günü uçuşa elverişlidir. Bu sayede bölge yılın her mevsimi turist çekebilmektedir (Ezel, 2016; Tosun, 2016).

5.7. Kapadokya Bölgesinde Balonculuk ve İmaj Değişimi

Destinasyonların pazarlanmasında en önemli koşullardan biri etkili bir imaj oluşturmaktır (Oppermann, 1996). Bu bağlamda önemli bir turizm bölgesi olan Kapadokya, kendisi bir turistik ürün olarak, bir turizm ürününü oluşturan tüm özellikleri taşımaktadır. Bu özelliklerinin yanı sıra UNESCO tarafından tescilli vadileri, peri bacaları, yeryüzü şekilleri ile turistlerin zihninde önemli bir yere sahiptir. Dünya genelinde Kapadokya imajı denilince ilk akla gelen unsurlar bu doğal ve kültürel varlıklar olmuştur. Ancak başlangıçta tanıtım ve sportif faaliyetler olarak gelişen ve son 20 yıl içerisinde bölgenin en önemli turistik ürünü haline gelen Kapadokya balonculuğu, bölge imajının gelişmesine hatta değişmesine neden olmaktadır. Bu değişimin kanıtları olarak görüşülen katılımcıların şu sözleri gösterilebilir;

“Kapadokya dediğiniz zaman Avrupa’nın neresine giderseniz gidin balon akla gelir” (Ezel, 2016).

“Kapadokya’yi düşündüğünüzde artık ilk akla gelen şey “balon” olmaktadır” (Keremoğlu, 2016).

“Turistlere yapılan anketlerde mutlaka ve mutlaka büyük çoğunlukla kesinlikle balon en unutamadıkları, “balon” birinci sırada çıkıyor” (Nuray, 2016).

“Başrol oyuncusudur” (Aga, 2016).

“Kapadokya ve Balonculuk muhakkak ki birbiriyle eş anlamlı hale gelmiştir” (Kidner & Möre, 2016).

“Geçmişte, şarap, çanakçılık, peri bacaları gibi bölgeyi oluşturan temel öğelerin arasına Balonculukta katılmıştır. Hatta diğerlerini gölgede bırakmıştır” (Özdemircan, 2017).

Ayrıca Tucker (2010) yaptığı çalışmada Kapadokya’nın sıcak hava balonu ile eş anlama geldiğini ve turistlerin, Kapadokya tatil deneyimlerinde mutlaka yapması gereken bir etkinlik olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka bakış açısıyla balon deneyiminin, Kapadokya’nın var olan imajını daha da güçlendirdiği söyleyebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmaya ait bulgularda öncelikle; Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğunun bugüne kadar hiçbir araştırmaya konu olmamış tarihesinin ortaya çıkarılması ve böylelikle bugün dünya

çapında öneme sahip Kapadokya sıcak hava balonculuğunun tarihçesinin turizm literatüründe yer alması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bölgede balonculuk faaliyetlerinin bugünkü konumuna gelmesinde çok önemli katkıları olan kişi ve kurumların gerek bugünkü akademik çevrelerce gerekse gelecekte bu konu üzerine çalışma yapacak genç araştırmacılar tarafından bilinirliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de ilk sıcak hava balon uçuşları 1984 yılında Raks Kasetçilik tarafından reklam amaçlı ve yolcusuz olarak gerçekleştirilmiştir. İlk balon pilotları **Serdar Kalyoncu, Hasan ve Bilge Ezel** kardeşlerdir. Daha sonra Hasan ve Bilge Ezel kardeşler İzmir’de Ezel Havacılık, Camel Tur’u kurarak ilk balon şirketini faaliyete geçirmişlerdir. Kapadokya’da ilk turistik balon uçuşu, Fransız “**Buddy Bombard Society**” şirketi tarafından, baş pilotu **Lars Eric Möre** olmak üzere, 1990 Eylül ayında gerçekleştirilmiştir. Kapadokya’da ilk lisanslı (Ticari lisans no: TR-B-001) balon şirketi, 1997 yılında, Ömer Tosun, Lars- Eric Möre, Kaili Kidner tarafından “**Kapadokya Balon**” ismiyle kurulmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde, Sıcak Hava Balonculuğunun Kapadokya Bölgesi üzerine etkilerine ait bulgulara yer verilmiştir. Bulgular balonculuk faaliyetlerinin bölgeye çok olumlu katkıları olduğuna işaret etmektedir.

Yeni balon firmalarının kurulması, pazarın büyümesi ile sonuçlanmakta, belgenin turizm gelirleri ile turizm sektöründe istihdam artmaktadır. Ayrıca, balon turu satışları, bu satışlara aracılık etmekten doğan bir komisyon gelirinin de oluşmasına neden olmuştur. Balon sahibi olmadıkları halde, acenteler, oteller ve rehberler komisyon geliri elde eden belli başlı kesimlerdir. Balon turlarının, gelir etkisi kadar önemli bir başka getirisi de bölgede turizm kaynaklı istihdamı artırıcı etkisidir. Ofis elemanları, balon pilotları, yer ekibi, sürücüler, balon uçuşlarında istihdama konu olan pozisyonlardan bazılarıdır. Katılımcıların ifadelerine göre, bugün sektörün 2000 civarı kişi istihdam ettiği düşünülmektedir. Gerek yaratılan gelir gerekse istihdam dikkate alındığında, Kapadokya Sıcak Hava Balonculuğu çarpan etkisi yüksek bir ekonomik aktivite olarak dikkat çekmektedir.

Kapadokya’ da sıcak hava balon turlarının gösterdiği sektörel gelişim, günümüzde gözlemlenen resimli/videolu sosyal medya paylaşımları sayesinde hızlı ve etkili bir tanıtıma da aracılık etmektedir. Kapadokya ziyaretçilerinin büyük bir kısmı gerek balon turlarına katılarak gerekse balonların kalkışını izleyerek, fotoğraf/video çekmekte ve bu içerikleri zaman kaybetmeden sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadırlar. Post modern dönemin önemli özelliklerinden biri olan, deneyim ve deneyimin paylaşarak yeniden yaratılması olgularının, çarpıcı bir biçimde izlendiği bu alan, Kapadokya balonculuğu ve Kapadokya imajının güçlenmesine ve tanıtımın gönüllü, hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak vermektedir. Nitekim Kapadokya’yı konu alan haber, tanıtım, reklam ve broşürler, geriye dönük olarak incelendiğinde, sıcak hava balonu görseline yer vermeyen bir haber ya da pazarlama iletişimi aracına rastlamak zordur. Sıcak hava balon deneyimi yaşayan ziyaretçilerin sosyal medya paylaşımlarının ve yorumlarının, Kapadokya’yı tekrar ziyaret niyeti, destinasyon imajı ve bu imajın değişimi üzerine etkileri, ileriki çalışmalarda araştırılması önerilen konular arasındadır.

Kapadokya sıcak hava balonculuğuna ilişkin bir başka tespit de uçuş gün sayısıdır. İlgili rakamlar incelendiğinde ve katılımcıların ifadelerine dayanarak, sıcak hava balon turlarının tüm yıla yayıldığı çıkarımına ulaşılmaktadır. Söz konusu bu durum, Kapadokya turizminde, balon turlarının yoğunlaştığı dönemden önce gözlemlenen, talebin mevsimsel dalgalanması sorununun azalmakta olduğuna işaret etmektedir.

Diğer taraftan, araştırma bulgularına göre, balon faaliyetlerinin çevre ve doğal yaşama olumsuz etkilerinin de olduğu belirtilmektedir. Bu durumun, göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar tarafından ifade edilen olumsuz çevresel etkilerin ilgili disiplinler tarafından derinlemesine araştırılması önerilmektedir. Özellikle sıcak hava balonlarında

kullanılan helyum gazının bölgedeki doğal hayatı nasıl etkilediği konusu, uçuşlardan önce ve sonra yapılacak hava analizleri ile ortaya konulabilir. Bazı katılımcıların belirttiği gibi, balon uçuşları esnasında ortaya çıkan toz bulutlarının doğal yaşam üzerine etkileri de bilimsel çalışmalara konu olması gereken bir diğer husustur. Bu toz bulutunun kaynağının balon kalkış ve iniş sahasında yapılan balon ve yolcu transferlerinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Balon turlarının en önemli özelliği bölgenin coğrafi güzelliklerinin balon üzerinden seyredilmesidir. Toz bulutları, bölgenin manzarasının bozulmasına neden olarak, balon üzerinden bölgenin seyri açısından olumsuzluğa neden olmaktadır. Bu sorunun da yetkililer tarafından en kısa sürede giderilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kapadokya için önemli bir turistik ürün haline gelmiş olan, sıcak hava balonu, aynı zamanda bir destinasyon çekim unsuru olarak bölgede sunulan diğer turistik ürünlerden farklılık göstermektedir. Söz konusu bu durum, katılımcıların da vurgulamış olduğu gibi, Kapadokya'nın destinasyon imajı ile sıkı sıkıya ilintilidir. Günümüzde, sıcak hava balonu imgesi, Kapadokya imajının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sadece balon turlarına katılmak için Kapadokya'ya gelen yerli ve yabancı turistlerin olduğu ifade edilmektedir (Nuray, 2016; Ezel 2016; Keremoğlu, 2016).

Kapadokya sıcak hava balonculuğunu ele alan bu nitel çalışma keşifsel bir nitelik taşımaktadır. Çalışmanın bulgularında ortaya konulan, Kapadokya'da sıcak hava balonculuğunun gelişimi ve bu gelişimin sonuçları, ilerde bu destinasyonu ve benzer destinasyonları konu edinen açıklayıcı araştırma tasarımlarına ışık tutabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdollahzadeh, G. and Sharifzadeh, A. (2014). Rural Residents' Perceptions Toward Tourism Development: a Study from Iran. *International Journal of Tourism Research*, 16(2), 126–136.
- Aga, M. (2016). Kaya Balloons Ticari Balon Pilotu, Balon Üretim Ve Bakım Merkezinde Kalite Müdürü, Sivil Havacılık Koordinasyon Yetkilisi, 1976 doğumlu, Lisans mezunu.
- Benek, H. (2016). Öğretim Görevlisi, 1984 doğumlu, Yüksek lisans mezunu.
- Bölükbaşı, T. (2013). Kapadokya'da İlk Balonu Kim Uçurdu? *Kokpit Aero web sitesi*, <http://www.kokpit.aero/turkiyede-balonculuk> adresinden 25 Şubat 2017 tarihinde erişilmiştir.
- Bombard, B. (2013). Buddy Bombard Story. *Bombard Society, Inc. Website*, Retrieved 17 October 2016 from http://www.buddybombard.com/mc_presskit.php
- Ezel, H. (2016). Ez Air Balonculuk İşletme Sahibi, 1958 doğumlu, Lise Mezunu. Nevşehir.
- Green, M. (2016). Butterfly Balon, Balon Pilotu, 1960 doğumlu, Üniversite Mezunu, Nevşehir.
- İşçen, Y. (Mayıs 2008). Kapadokya'da Gün Balonlarla Başlar, *Peribacası Dergisi*. In Peri Bacası, Ankara.
- Karagöz, D. ve Özel, Ç. (2013). *Turizm Pazarlaması*, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, T. (2016). Cappadocia Visitor Profile Analysis: Axix Shifting, Reasons and Results. 2. *International Nevşehir Historical and Cultural Researches Conference*, Nevşehir (pp.1425–1452).
- Keremoğlu, İ. (2016). Crystal Balon İşletme Sahibi Çek Cumhuriyeti, 1967 Doğumlu, Lise Mezunu.
- LeCompte, M. D. and Goetz, J. P. (1982). Problems Of Reliability And Validity In Ethnographic Research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31–60.
- Mantı, G. (2014). Türkiye Havayolu Pilotları Derneği (Talpa). *Kokpitten Bakış*, 6(Temmuz,Eylül), 16. <http://www.talpa.org/wp-content/uploads/2014/11/sayi-31.pdf> adresinden 25 Eylül 2018 tarih
- Kidner, K. ve Möre, L. (2016). Kapadokya İlk Balon Pilotları, Lisans Mezunu.

inde erişilmiştir.

Nuray, L. (2016). Kapadokya Balon Genel Müdürü, 1975 Doğumlu, Üniversite Mezunu, Nevşehir.

Oppermann, M. (1996). Convention Destination Images: Analysis of Association Meeting Planners' Perceptions. *Tourism Management*, 17(3), 175–182.

Özdemircan, B. (2017). Sky Way Baloons İşletme Müdürü, Balon Pilotu, 1968 Doğumlu, Lisans Mezunu, Nevşehir

Özel, Ç. H. and Kozak, N. (2016). An Exploratory Study Of Resident Perceptions Toward The Tourism Industry In Cappadocia: A Social Exchange Theory Approach. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(3), 284–300.

Özen, A. (2019). Kapadokya Bölgesinde Yaşanan Sıcak Hava Balon Deneyiminin Davranışsal Niyetler Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*, 1(2019), 165–198.

Punch, K. F. and Etöz, Z. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, (2015). Nevşehir Kapadokya Balon Uçuş Sahası Slot Uygulama Talimatı. *Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Web Sitesi*, <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/SHT-BALON-SLOT.pdf> adresinden Kasım 2017 tarihinde erişilmiştir.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, (2018). Kapadokya Bölgesi Sıcak Hava Balon İstatistikleri (Resmi Yazı No. 29156034-401.04.99/E.136). Ankara.

Solmaz, F. ve Şahin, N. (2011). Kapadokya Geleneksel Konutlarının Mimari Özellikleri. *1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s. 238)*, Ankara: Grafiker Ofset Yayıncılık.

Tasci, A.D. and Gartner, W. C. (2007). Destination Image and Its Functional Relationships. *Journal of Travel Research*, 45 (4), 413–425.

Tosun, Ö. (2016). Musseum Otel İşletme Sahibi, 1958 Doğumlu, Lise Mezunu, Nevşehir.

Tucker, H. and Carnegie, E. (2014). World Heritage and The Contradictions of “Universal Value.” *Annals of Tourism Research*, 47, 63–76.

UNESCO, (2019). UNESCO World Heritage Centre - World Heritage List. Retrieved March 3, 2019, from UNESCO website: <http://whc.unesco.org/en/list/>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık. <http://shm.kapadokya.edu.tr/>

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Cappadocia region in Turkey is a very important region for tourism activities. Göreme National Park in Cappadocia is a UNESCO World Heritage Site in 1985 due to its natural and cultural characteristics. As of 2019, there are 1092 natural and cultural regions registered worldwide on the UNESCO World Heritage List. 845 of these are cultural, 209 are natural and 38 are mixed (cultural / natural) regions (UNESCO, 2019). Only 38 places in the world are both cultural and natural. Göreme National Park is located in 38 places. One of the most important activities for tourists visiting Cappadocia is hot air balloon tours. Hot air balloons fly over Göreme National Park. Hot air balloon tours are different from other touristic activities due to the necessity of special weather conditions and the need for organization. Considering the issues listed, few places in the world are suitable for hot air balloon tours. There are valleys of wind and floods in the Cappadocia Region for millions of years. In these valleys, air rivers are formed due to the temperature difference between day and night. These weather rivers are suitable weather conditions for hot air balloons. Thus, the hot air balloon can move horizontally and vertically between the valleys. Therefore, Cappadocia is known as an important hot air balloon flight center in the world (Özen, 2019).

In the last 20 years, significant investments have been made for the hot air balloon in Cappadocia. These investments managed to stand out in the world. There are 258 balloons from 25 registered balloon companies, 205 licensed balloon pilots and 210 land crew chiefs in the Cappadocia region.

The aim of this study is to determine when Cappadocia hot air ballooning started, how it developed in a historical process and its importance for the region.

Methodology

Qualitative research method and semi-structured interview technique were used in the study. Interviewing is a technique of data collection through verbal communication (Karasar, 2005). Interview types can be unstructured, structured, or semi-structured (Punch et al. 2005).

Semi-structured interview form was used in the study which used interview technique. The participants were asked 9 questions. Interviews with 10 participants were held between 24 June 2016 and 20 November 2016. Interviews were conducted online and face to face. The face-to-face interviews lasted an average of 25 minutes. Video and e-mail records of all interviews were taken. Then, the video and mail files were examined and the transcripts of the interviews were made by the researcher and narrative texts of each interviewee were created. The reasons why these people were selected as participants in the study were that they witnessed the first years of hot air balloon tourism in Cappadocia. They also have a say in today's Cappadocia hot air ballooning and volunteer to participate in the research.

Findings

According to the findings, the first hot air balloon flight in Turkey was carried out by Raks companies for advertising purposes in 1984. The first balloon pilots were Serdar Kalyoncu, Hasan and Bilge Ezel brothers. Later, the brothers Hasan and Bilge Ezel founded Ezel Aviation and Camel Tur in Izmir and started the first balloon company. The first tourist balloon flight in Cappadocia was carried out by French Buddy Bombard Society in September 1990, with the chief pilot Lars Eric Möre. The first licensed balloon company in Cappadocia (Commercial license number: TR-B-001) was founded in 1997 by Ömer Tosun, Lars-Eric Möre, Kaili Kidner. "Cappadocia Balloon" was established with the name.

In the second part of the research, the findings of the effects of Hot Air Ballooning on the Cappadocia Region are given. The findings indicate that ballooning activities have a very positive contribution to the region.

The establishment of new balloon companies results in the growth of the market, and the tourism revenues of the region increase employment in the tourism sector. In addition, balloon sales generated a commission income from intermediating these sales. Agencies, hotels and guides are the main groups that earn commission income even though they are not balloon owners.

Balloon tours have the effect of increasing tourism-related employment in the region. Office staff, balloon pilots, ground crew, drivers, some of the positions subject to employment in balloon flights. According to the statements of the participants, it is thought that around 2000 people are employed in the sector today. When both income and employment are taken into consideration, Cappadocia Hot Air Ballooning is remarkable as a multiplier effect economic activity (Aga, 2016; Green, 2016; Keremoğlu, 2016; Kidner ve Möre, 2016; Nuray, 2016).

Tourists who experience ballooning in Cappadocia voluntarily contribute to the promotion of Cappadocia by sharing their experiences in today's digital world in social media communication environments (Nuray, 2016).

Another determination regarding the hot air ballooning in Cappadocia is the number of flight days. When the relevant figures are examined, it is concluded that the hot air balloon tours are spread over the whole year. This indicates that the seasonal fluctuation of demand in Cappadocia tourism, which was observed before the peak of balloon tours, is decreasing (Ezel, 2016; Tosun, 2016).

The hot air balloon, which has become an important tourist product for Cappadocia, also changes the destination image. Today, the image of a hot air balloon has become an integral part of Cappadocia's image. It is stated that there are domestic and foreign tourists who come to Cappadocia only to participate in balloon tours (Nuray, 2016; Ezel 2016; Keremoğlu, 2016).

Conclusion and Discussion

Although hot air ballooning contributes significantly to the development of tourism in Cappadocia, it is stated that it has negative effects on the environment and natural life. As some participants pointed out, the effects of dust clouds on balloon flying on natural habitats should be subject to scientific studies. It is understood that the source of this dust cloud originates from balloon and passenger transfers at the balloon take-off and landing area (Tosun, 2016). Dust clouds cause deterioration of the landscape of the region, causing negativity in the course of the region over the balloon.

This qualitative study of Cappadocia hot air ballooning is exploratory. The development of hot air ballooning in Cappadocia and the results of this development will reveal the descriptive research designs that will address this destination and similar destinations.

TERÖR OLAYLARININ TURİSTİK TALEBE ETKİSİ: İLİŞKİSEL PAZARLAMA BAKIŞ AÇISIYLA İSTANBUL'DAKİ 4 VE 5 YILDIZLI OTELLERDE BİR UYGULAMA*

Araştırma Makalesi / Research Article

Belber, B. G. ve Altunbaca, G. (2019). Terör Olaylarının Turistik Talebe Etkisi: İlişkisel Pazarlama Bakış Açısıyla İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Otelde Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 596-615.

Geliş Tarihi: 06.08.2019.

Kabul Tarihi: 28.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Burcu Gülsevil BELBER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü
bbelbe@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7586-4407

Gözde ALTUNBACA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
gozdealtunbaca@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-5255-8896

ÖZ

Terör; kendi sosyal, siyasal ve ekonomik çıkarlarını korku ortamı oluşturarak, yıldırma yoluyla gerçekleştirme amacına yönelik şiddet eylemleri olarak ifade edilmektedir. Her geçen gün etkisini tüm dünya ülkelerinde artıran terör faaliyetleri, özellikle de Türkiye turizmine ekonomik anlamda darbe vurmaktadır. Ekseriyetle hizmet sektörü kuruluşları, önceden yaşanmış ya da yaşanması olası terör eylemleri sebebiyle talep düşüşü sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Otel işletmeleri de önemli hizmet sektörü işletmelerindendir ve terörün yarattığı talep düşüşünü en aza indirebilmek amacıyla modern pazarlama yöntemlerinden ilişkisel pazarlama faaliyetlerini uygulamaya başlamışlardır. İlişkisel pazarlamada, işletmeyle müşteri arasında güvene dayalı bir bağ ve sadakat durumu söz konusudur. Bu çalışmada, terör olaylarının turistik talebe etkisinin, İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerin uyguladıkları ilişkisel pazarlama bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın evrenini oluşturan İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı toplam 292 otelden, rastlantısal olarak seçilen müşterilere 4 farklı dilde 327 adet anket uygulanmıştır. Araştırma verilerine ANOVA ve T-Testi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; yerli turistlerin genelini kadınların, yabancı turistlerin genelini erkeklerin oluşturduğu, yerli turistlerden "36-45 yaş" aralığında, yabancı turistlerden "36-55 yaş" aralığındakilerin çoğunluğu oluşturduğu, çoğunlukla yerli turistlerin Ege Bölgesi'nden, yabancı turistlerin Avrupa Kıtası'ndan geldiği, yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun "evli" ve "üniversite" mezunu olduğu, "serbest meslek"le uğraştıkları, yerli turistlerin çoğunluğunun "1001-2000\$" aylık gelire, yabancı turistlerin çoğunluğunun "3001-4000\$" aylık gelire sahip olduğu saptanmıştır. Ziyaretçilerin genelinin İstanbul'u ziyaret etmek istemelerindeki amacın, tatil-eğlence ve kültür-sanat-tarih olduğu görülmüştür. Müşterilerin, genel olarak Türkiye içerisinde meydana gelen terör faaliyetlerinden olumsuz etkilendikleri saptanmıştır. Aynı zamanda, otel işletmelerinin müşterileriyle kurduğu bağ ve güvenin, terörün olumsuz etkisini belli bir oranda azalttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Terör Eylemleri, İlişkisel Pazarlama, Turizm Talebi, Otel İşletmeleri.

THE EFFECT OF TERRORIST EVENTS ON TOURIST DEMAND: AN APPLICATION OF 4- AND 5-STARS HOTELS IN ISTANBUL WITH RELATED MARKETING

ABSTRACT

Each day increases the effect of terrorist activities in all countries of the world, especially in the economic sense is a blow to tourism in Turkey. Hotel enterprises are also important service sector enterprises and they started to apply relational marketing activities which are modern marketing methods in order to minimize the decrease in demand

caused by terror. In this study, it is aimed to evaluate the effect of terrorist incidents on touristic demand from the relational marketing perspective of 4&5stars hotels in Istanbul. Questionnaire was used as data collection tool. In this context, 327 questionnaires were applied in 4 different languages. Variance analysis and T-Test were applied on the research data. According to the results of research; the majority of the domestic tourists are women, the foreign tourists are men; the domestic tourists are in 36-45 age group, foreign tourists are in 36-55 age group; the majority of all tourists are “married”, “university” graduates and engaged in “self-employment; the majority of domestic tourists have 1001-2000\$” monthly income and come from Aegean Region, the majority of foreign tourists have “3001-4000\$” monthly income and come from European Region. It was seen that the aim of the tourists to visit Istanbul in general was holiday-entertainment and culture-art-history. Customers are adversely affected by the terrorist acts that occurred in Turkey in general. As a result of analysis, it was determined that the engagement and trust established by hotels with their customers reduced the negative effect of terrorism to a certain extent also.

Keywords: Terrorism, Terror Attacks, Relationship Marketing, Touristic Demand, Hotel Businesses.

1. GİRİŞ

Günümüzde birçok ülke tarafından en önemli tehdit unsurlarından biri olarak görülen terör; ne zaman, nereden geleceği belirsiz olan, bulunduğu ülkeyi olumsuz etkilemekle kalmayıp, tüm dünyada kargaşa ortamı yaratan bir olaydır. Terörizmin var olduğu bir ülkede, tüm endüstriler, özellikle de hizmet endüstrileri olumsuz etkilenmektedir (Enders ve Sandler, 1996: 331).

Türkiye’de terör faaliyetlerinin oldukça ciddi boyutlarda olduğu bilinmektedir. Bu durum, ülkenin güvenli bir destinasyon olma imajını zedelemektedir. Dolayısıyla terörün turizm üzerinde farklı etkenlere bağlı olarak yaratmış olduğu olumsuz etkilerin belirlenmesi, bunların en aza indirgenebilmesi için yapılması gereken faaliyetlerin neler olduğu ve nasıl uygulanması gerektiğinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Turizm talebini ekonomik, politik ve doğal olaylar, salgın hastalıklar ve terörizm gibi pek çok faktör etkileyebilmektedir. Doğal olayları engelleyebilmek çok zor olmakla beraber, olumsuz etkilerini en aza indirebilmek olasıdır (Arana ve Leon, 2008).

Otel işletmelerinin de terörizmle bağlantılı olarak yaşanan krizleri doğru ve etkili bir şekilde yönetebilmesi için çeşitli tedbirler alması gerekmektedir. Bu noktada ilişkisel pazarlama stratejisi, olumlu etkiler yaratabilecek bir yöntemdir. Bu stratejinin temelinde güven duygusu yatmaktadır. İlişkisel pazarlama uygulamaları, işletmeyle tüketici arasında karşılıklı güven ve sadakat duygusuna dayanmaktadır. Güven duygusu turizm talebini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Dolayısıyla otel işletmelerinin de talep düşüşünü azaltmak üzere ilişkisel pazarlama yöntemini kullanabilecekleri düşünülmektedir. İlişkisel pazarlamanın ortaya çıkışıyla birlikte işletmeler, uzun süreli ve samimi müşteri ilişkileri kurma temelli faaliyetlere yönelmişlerdir (İlban vd., 2009).

Bu doğrultuda çalışmada, güven duygusuna darbe vuran, özellikle turizm talebini olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olarak görülen terör-terörizm kavramları ve ilişkisel pazarlama yöntemi ele alınmıştır. Uygulama alanı için Türkiye’nin önemli destinasyonlardan biri olan İstanbul seçilmiştir. Anketin katılımcılarını, İstanbul’daki 4 ve 5 yıldızlı otelleri ziyaret eden yerli ve yabancı turistler oluşturmuştur.

2. TERÖR, TURİZMLE İLİŞKİSİ, İLİŞKİSEL PAZARLAMA KAVRAMI

Turizm sektörüne darbe vuran en önemli tehditlerden biri terör eylemleridir. Turizmle sağlanan finans kaynaklarına zarar vermek, bu sektörle doğrudan veya dolaylı bağlantısı olan bütün sektörlerle darbe vurmak anlamına gelmektedir. Güvenlik günümüzde, toplumu oluşturan her birey için en önemli ihtiyaçlardan biri haline gelmiştir. Buna bağlı olarak turistler de güvenlik ölçütlerine göre seyahat kararları almaktadırlar (Karagöz, 2016: 8). Dolayısıyla terör olayları, turistlerin seyahat kararlarında bir engel oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak terörün yoğun olarak yaşandığı bölgelerde, turistik talepte düşüş yaşanmaktadır (Seçilmiş, 2009: 155). Terörün ülke genelinde tüm sektörlerde özellikle de turizm endüstrisi üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkileri en aza indirebilmek için insanların zihinlerinde oluşan “güvensiz alan” algısının değiştirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye gibi döviz kazancının büyük bir kısmını turizm endüstrisinin oluşturduğu ülkelerde, turistleri hedef alan saldırı ve tehditlerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için daha fazla çaba sarf edilmelidir.

Bu bağlamda yapılması gereken uygulamalardan biri de turistik talebi etkileyen iç ve dış faktörleri belirledikten sonra, pozitif imajın oluşturulması için etraflı planlar geliştirilmesidir.

Otel işletmeleri, günümüzde turizm sektörüne büyük darbeler indiren terör eylemlerinin talep düşürücü etkilerinden korunmak amacıyla ilişkisel pazarlama stratejilerine ağırlık vermeye başlamıştır. Son dönemlerde turizm endüstrisinde artan rekabet anlayışı nedeniyle, kaliteli ürün yada hizmet sunmak yeterli olmamaktadır. Yaşanan terör olayları sebebiyle meydana gelen turistik talep düşüşleri de müşterilerle uzun dönemli ilişkiler kurarak sadık müşteriler oluşturmayı daha önemli hale getirmiştir (Yılmaz ve Yılmaz, 2005: 44).

İşletmelerin müşterileriyle sağlıklı ilişki kurabilmeleri, bu ilişkiyi olumsuz etkileyen faktörlerden korunmaları ve yoğun rekabet şartlarında rakipleriyle mücadele edebilmeleri, pazarlama yöntemlerini doğru şekilde kullanmalarıyla mümkündür. Kullanılan yöntemlerden biri de ilişkisel pazarlamadır. İlişkisel pazarlama Leonard Berry tarafından 1983 yılında ortaya atılarak kullanılmaya başlanan bir pazarlama stratejisidir. Hizmet organizasyonlarında müşteriyle olan ilişkilerin gelişmesi, sürdürülebilir hale getirilmesi ilişkisel pazarlama olarak tanımlanmaktadır. İlişkisel pazarlama; “yeni müşteriler bulmaya çalışmaktan ziyade, eldeki müşterileri tutmaya odaklanmak, mevcut müşterilerle olan ilişkileri geliştirmek ve ilerletmek üzerine yoğunlaşan pazarlama stratejisi” (İlban vd., 2009: 121; Deniz ve Kamer, 2013: 3) şeklinde de ifade edilmektedir. Müşteriye, onun taleplerinin yerine getirilmesine özen gösterileceğiyle ilgili söz verme ve verilen sözleri yerine getirme, müşterilerle ilgili bilgi toplama, bu bilgileri kullanma, müşteriye uzun vadede odaklanma ve pazarlama faaliyetlerini tüm işletme personeline yayma, ilişkisel pazarlama konusunda temel faaliyetlerdendir (Hacıefendioğlu ve Çolular, 2008: 70).

İlişkisel pazarlama stratejisi, sürekli gelişen ve değişen pazarlar, ürün hayat eğrisinde gerçekleşen kısalma, tüketicilerin satın alma kararlarında ortaya çıkan hızlı değişimler gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır. Özellikle hizmet pazarlaması alanında önemli bir etki gösteren bu strateji, birçok sektörde işletmeleri müşterilerle sağlam temelli ilişki kurma politikasına yönlendirmiştir (Wilson, 1995). Bu stratejide her bir müşteriye özel ilgi ve alakaya gösterilmelidir (Hougaard ve Bjerre, 2000). İşletmeler, sadık müşterilerine özel indirim seçenekleri, ayrıcalıklı üyelik programları veya ödül gibi fırsatlar sunabilmektedir (Karaca, 2010: 453). Bunlara ek olarak işletmenin, ilişkisel pazarlama stratejilerini uygulayabilmesi için işletmenin en üst yönetiminden onay alması gerekmektedir. Çünkü ilişkisel pazarlama uygulamalarını gerçekleştirmek için belli bir kaynak ayrılması gerekmektedir (Altunöz, 2006: 23). Dolayısıyla bu tür uygulamaların, işletme içerisinde ortak kararlarla başlatılması önemlidir. Berry, temel ilişkisel pazarlama stratejilerini şu şekilde ifade etmiştir (Berry, 2002: 62):

- Temel Hizmetler Stratejisi,
- İlişkiyi ve Ürünü Uyarlama (Kişiselleştirme) Stratejisi,
- Hizmet Artırımı Stratejisi,
- İlişkisel Fiyatlandırma Stratejisi,
- İçsel Pazarlama Stratejisi.

Bu stratejilerin uygulanabilmesi için işletmenin, dört aşamalı bir süreci gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu aşamalar; müşterileri belirlemek, belirlenen müşterileri farklılaştırmak, müşterilerle etkileşime girmek ve ürün yada hizmeti, müşterinin istediği hale getirmek şeklinde sıralanabilir. Müşterilerin belirlenmesi sürecinde işletmeler, müşterilerinin demografik özelliklerini, yaşam tarzlarını, ürünlerle ilgili tercih ve beklentilerini araştırarak belirlemeye çalışmaktadırlar. Bu bilgilerin sürekli olarak güncellenmesine özen göstermek gerekmektedir. Müşterilerin farklılaştırılmasında ise işletme, müşterilerini satın alma sıklıklarına, miktarlarına ve işletmeye sağladıkları kâr oranlarına göre farklı gruplara ayırarak, çabasını en avantajlı müşteri kesimine yönlendirmeye çalışmaktadır. Müşterilerle etkileşime girme aşamasında işletme, kendisi için en az maliyetli etkileşim yöntemini kullanarak (çağrı merkezleriyle, internet aracılığıyla vb.), müşterileriyle maksimum düzeyde iletişim kurmaya çalışmaktadır. Son olarak ürün veya hizmetlerini, müşterilerinin ihtiyaçlarına uygun hale getirmeye çalışarak, her müşterisi için farklı pazarlama uygulamaları geliştirmeye gayret etmektedir (Odabaşı, 2000: 22-24).

İlişkisel pazarlamanın boyutları ise; alıcı ve satıcı arasında güven, bağlılık, iletişim, empati, ortak değerler ve karşılıklılık gibi beş temel bileşene bağlı olarak yürütülmektedir. Uzun dönemli ilişkilerin

kurulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi, bu beş boyuta bağlıdır (Sin vd., 2005: 186-188). Güven, bireyin karşısındaki diğer kişinin, sözünü tutacağına ilişkin beklentisidir. Güven, güven veren tarafın, tutarlılık, dürüstlük, adil olma, sorumluluk sahibi olma ve yardımsever olma gibi nitelikleri taşıdığına duyulan inançtan kaynaklanmaktadır (Morgan ve Hunt, 1994: 24). Bağlılık; müşteri ilişkileri sonucunda oluşan iş ilişkisidir. Bağlılık, şirkete ve ilişkiye ait olma hissi oluşturmada, buna bağlı olarak müşteri sadakatinin artmasını sağlamaktadır. İletişim ise; alıcıyla satıcı arasında oluşan bilginin anlamlı, doğru zamanda ve doğru şekilde paylaşımı olarak açıklanmaktadır. İletişim boyutunda esas nokta, bilginin aktarımı ve bu aktarımın doğru yapılmasıdır. Empati kavramı; satıcı yada işletmenin kendisini müşterinin yerine koyarak, kişiselleştirilen ilgiyi müşteriye yöneltmesidir (Taşkın vd., 2014: 8). Bu sayede müşteri daha iyi anlaşılabilir, ilişkiler gelişmekte ve engeller azalmaktadır (Hacıfendioğlu, 2005: 79). Ortak değerler boyutu; alıcıyla satıcının, hangi davranış politika yada hedefin uygun yada uygunsuz; önemli yada önemsiz; doğru yada yanlış olduğu konusunda ortak bir inanç varmasıdır. Karşılıklık boyutu ise; taraflardan birinin diğeri için bir iyilik yapması ve diğer tarafın belli bir süre sonra bu iyiliğin karşılığını vermesine dayalı bir iş ilişkisi olarak açıklanmaktadır (Morgan and Hunt, 1994).

Yapılan araştırmalara göre otel işletmelerinde uygulanan temel ilişkisel pazarlama uygulamaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Genç ve Erdoğan, 2013: 201).

- Müşteriye özel hizmet sunmak,
- Sadakat programları kullanmak,
- Uygun fiyat olanakları sunmak,
- Web adresiyle müşterilerle bağlantı kurmak,
- Müşteri veri tabanı kullanmak,
- Müşteriden çeşitli yollarla (e-posta, telefon, yüz yüze, vb.) geribildirim almak,
- Müşterilerin özel günlerini kutlamak,
- Müşteri şikâyetlerini etkin bir şekilde çözmek,
- Müşterilerle birebir ilişki kurmak.

Turistler için en önemli konulardan biri, tatillerini güvenli bir ortamda geçirebilmektir. Turist, gittiği destinasyon ve işletmelerde ne kadar iyi ağırlanırsa ve daha önce oluşmuş olumsuz tüm izlenimlerinin giderilmesi için işletme ve destinasyon tarafından ne kadar gayret gösterilirse, memnuniyet o kadar artacaktır. Dolayısıyla turistlerin destinasyonlara ve işletmelere yönelik sadakat duygularını oluşturabilmek ve arttırabilmek için ilişkisel pazarlama yöntemlerine önem verilmesi gerekmektedir (Karakaş, Bircan ve Gök, 2007).

Bu bağlamda otel işletmelerinin ilişkisel pazarlama uygulamalarının, turistlerin terör olaylarının yaşandığı bir destinasyonla ve otel işletmeleriyle ilgili düşüncelerini olumlu yönde etkileyip etkilemediği konusunda bir uygulama yapılması uygun bulunmuştur.

3. TERÖR OLAYLARININ TURİSTİK TALEBE ETKİSİ: İLİŞKİSEL PAZARLAMA BAKIŞ AÇISIYLA İSTANBUL'DAKİ 4 VE 5 YILDIZLI OTELLERDE BİR UYGULAMA

Terörün, turizm sektöründe neden olduğu olumsuz etkileri ve talep düşüşünü en düşük seviyeye indirebilmek amacıyla otel işletmelerinin uyguladığı ilişkisel pazarlama çalışmalarının etki düzeyini saptayabilmek adına İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerde araştırma yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

İstanbul, doğal-tarihi-coğrafi ve stratejik özellikleri sebebiyle, hem turistik talebin en yoğun olduğu hem de terör olaylarının en fazla yaşandığı illerimizden biridir. Bu bağlamda çalışmanın uygulama alanı olarak İstanbul seçilmiştir. Çalışmanın konusu; ilişkisel pazarlama bakış açısıyla, İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerin, terör olaylarının turistik talebe etkisi bakımından incelenmesidir. İlişkisel pazarlama uygulamalarının etkin bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, terör olaylarının turistik talep üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin azaltılabilmesi için ilişkisel pazarlama hususunda nelere dikkat edilmesi gerektiği tespit edilmeye çalışılıp, önerilerde bulunulmuştur.

Ayrıntılı bir literatür incelemesiyle terör, terörizm (Yayla, 2015; Arana ve Leon, 2008) ve ilişkisel pazarlama (Morgan ve Hunt, 1994; Grönross, 1997; Berry, 2002; Hacıfendioğlu, 2008; İlban vd., 2009

Taşkın vd., 2014) konularını ele alan çalışmalar taranmıştır. Ancak terörle bağlantılı olarak ortaya çıkan turistik talep düşüşü ve bu düşüşün ilişkisel pazarlama açısından değerlendirilmesiyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple ilişkisel pazarlama kavramının, terörün sebep olduğu turistik talep düşüşünü azaltmakta etkili olup olmadığını ortaya koyabilmek amacıyla söz konusu çalışma yapılmıştır. Terör, terörizm, turistik talep ve ilişkisel pazarlama kavramlarının birbirleriyle olan ilişkileri, İstanbul'da yer alan 4 ve 5 yıldızlı otel müşterilerine yapılan anket çalışmasıyla uygulamalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Söz konusu araştırmayla; otel işletmelerinin ilişkisel pazarlama faaliyetlerine yönelik bilgi ve yaklaşımlarının tespit edilebileceği, doğru ilişkisel pazarlama yöntemlerinin belirlenip uygulanmasıyla, otel işletmelerinin sadık müşteri sayısının artacağı, ağızdan ağza iletişimle yeni müşterilerin elde edilebileceği, otel işletmelerinin ve onlara ürün-hizmet sağlayan tedarikçilerin gelirlerinin artabileceği, hem destinasyon ve ülke ekonomisine katkı sağlanabileceği hem de devletin vergi gelirlerinin yükselebileceği düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Sınırları

İstanbul'da 4 ve 5 yıldızlı 292 otel faaliyet göstermektedir (İstanbul Kültür/Turizm İl Müdürlüğü Turizm İstatistikleri Raporu 2018: 15). Araştırmanın evreninin çok geniş olması, evrenin tamamına ulaşmanın, maliyet ve zaman kısıtı sebebiyle mümkün olmaması, otel işletmelerinin ve turistlerin anket uygulanması konusundaki isteksizlikleri ve tepkili olmaları, bu evren üzerinden örneklem alınmasına neden olmuştur. Araştırma 01.02.2019-01.05.2019 tarihleri arasında gerçekleştirildiğinden, anketin katılımcılarını söz konusu tarihlerde İstanbul'u ziyaret eden yerli-yabancı turistler oluşturmuştur. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İstanbul'daki 292 otel işletmesinin, 150 tanesine şahsen gidilip, toplam 2250 anket bırakılmış olup, bu anketlerden 720 tanesi geri dönmüş ve 327 tanesinin analize uygun olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Araştırma Yöntemi

Araştırma için Türkçe, İngilizce, Çince ve Arapça olarak hazırlanan anketler turistlere uygulanmıştır. 2018 yılında İstanbul'a gelen toplam turist sayısının 12.355.122 kişi olduğu belirlenmiştir (İstanbul Kültür/Turizm İl Müdürlüğü Turizm İstatistikleri Raporu-Aralık 2018: 15). Ulaşılabilecek turist sayısının hesaplanabilmesi için aşağıda belirtilen formülden faydalanılmıştır (Yamane, 2001: 116-117).

$$n = \frac{N \cdot z^2 \cdot p \cdot q}{N \cdot d^2 + z^2 \cdot p \cdot q}$$

N: yığındaki birey sayısı

n: örneklemdaki birey sayısı

z: istenilen güvenirlilik düzeyi için standart normal dağılım tablo değeri

d: duyarlılık

p: yığında istenilen özelliği taşıyan bireylerin oranı (p+q=1)

$$n = \frac{12.355.122 \times 1,96^2 \times 0,3 \times 0,7}{12.355.122 \times 0,05^2 + 1,96^2 \times 0,3 \times 0,7} = 322,68 = 323$$

Anket formunun soruları, terörün turizm sektörüne etkileriyle ve ilişkisel pazarlama uygulamalarıyla ilgili literatür taraması sonucunda elde edilen ölçek ve sorulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Söz konusu ifade ve senaryolar; Berry 1983; Berry ve Parasuraman 1991; Morgan ve Hunt 1994; Callaghan vd. 1995; Wilson 1995; Yau vd. 2000; Sin vd. 2005; Sin vd. 2006 ve İmer 2016 tarafından yapılan araştırmalardan faydalanılarak oluşturulmuş ve otel işletmelerine uyarlanmıştır. Anket formu 3 bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölüm, 13 sorudan oluşmuştur. Otel müşterilerinin demografik özellikleriyle İstanbul'la ve konakladıkları otellerle ilgili izlenim ve değerlendirmelerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde; terör olaylarının turistik talebe etkisiyle ilgili varsayımsal 4 senaryoya yer verilmiş olup, söz konusu durumlarda turistik taleplerinin ne yönde etkileneceğine dair düşünceleri sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise; otel işletmelerinin ilişkisel pazarlamaya yönelik uygulamalarının etkilerini ölçmeye yönelik likert ölçekli (Kesinlikle Katılmıyorum=1, Katılmıyorum=2, ... Kesinlikle Katılıyorum=5) 19 ifade bulunmaktadır.

Anket çalışmasıyla elde edilen veriler, SPSS for Windows 23.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlişkisel pazarlamaya yönelik ifadeler için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı (0,947)

çıkması, ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin incelenmesi için standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Normal dağılım gösteren bir veri setinin standart sapmasının 1'e yakın, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında bulunması beklenmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015: 207-208). Analiz sonucunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında, standart sapmasının 1'e yakın olduğu tespit edilmiştir. Veri setinin normal dağılım gösterdiğinin belirlenmesi üzerine, parametrik testlerden ANOVA ve T testinin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür (Hair vd., 2013: 34, 70-71; Burnsand Bush, 2014: 177-179; Gürbüz ve Şahin, 2015: 207-210).

Turistlerin ilişkisel pazarlamayla ilgili likert ölçekli ifadelerle yönelik düşüncelerinde, yerli ve yabancı turist olmalarına, İstanbul'u ve konakladıkları oteli ziyaret sayılarına, İstanbul'u ziyaret sebeplerine, İstanbul'u ve konakladıkları oteli tekrar tercih niyetlerine, konakladıkları oteli tercih etmelerinde etkili olan bilgi kaynağına göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için t-testi ve One-WayAnova Testi uygulanmıştır. Hangi değişkenlerin farklılık oluşturduğunu belirleyebilmek için LSD analizinden faydalanılmıştır. İlgili analizlere ait hipotezler, her analize ait tablodan önce verilmiştir.

3.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında araştırmayla ilgili demografik verilerin tablosu, çok fazla ayrıntı içermesinden dolayı sadece açıklama şeklinde verilmiş; diğer bulgulara ait veriler tablolarla gösterilmiştir. Katılımcıların en yüksek değere sahip olan demografik özellikleri incelendiğinde; yerli turistlerin genelini kadınların, yabancı turistlerin genelini erkeklerin oluşturduğu, yerli turistlerden "36-45 yaş" aralığında, yabancı turistlerden "36-55 yaş" aralığındakilerin çoğunluğu oluşturduğu, yerli turistlerin çoğunlukla Ege Bölgesi'nden, yabancı turistlerin çoğunlukla Avrupa Kıtası'ndan geldiği, yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun "evli", "üniversite mezunu" ve "serbest meslek"le uğraştıkları, yerli turistlerin çoğunluğunun "1001-2000\$ arası" aylık gelire, yabancı turistlerin çoğunluğunun "3001-4000\$ arası" aylık gelire sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 1'de araştırmaya katılan yerli ve yabancı turistlerin İstanbul'u ziyaret sayılarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların İstanbul'u Ziyaret Sayılarına İlişkin Dağılımları

Yerli Turist			İstanbul'u Ziyaret Sayısı	Yabancı Turist		
Ziyaret Sayısı	F	%		Ziyaret Sayısı	F	%
2.	38	29,5		İlk	169	85,4
4 ve üzeri	38	29,5		2.	17	8,6
İlk	30	23,3		3.	6	3
3.	23	17,8		4. ve üzeri	6	3
Toplam	129	100		Toplam	198	100

Tablo 1'e göre, yerli turistlerin çoğunluğunun İstanbul'u "2.ziyareti" ve "4 ve üzerinde" ziyareti olduğu; yabancı turistlerin çok büyük bir kısmının "ilk ziyareti" olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de yerli ve yabancı turistlerin kaldıkları oteli ziyaret sayılarına göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Konakladıkları Oteli Ziyaret Sayısına Göre Dağılımları

Yerli Turist			Konaklanan Oteli Ziyaret Sayısı	Yabancı Turist		
Ziyaret Sayısı	F	%		Ziyaret Sayısı	F	%
İlk	106	82,2		İlk	169	85,4
2.	17	13,2		2.	17	8,6
3.	6	4,7		3.	6	3
Toplam	129	100		4 ve üzeri	6	3
				Toplam	198	100

Tablo 2’ye göre yerli ve yabancı turistlerin büyük bir çoğunluğunun, kaldıkları oteli ilk kez ziyaret ettikleri görülmektedir. Tablo 3’de katılımcıların, İstanbul’u ziyaret sebeplerine göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların İstanbul’u Ziyaret Sebeplerine Göre Dağılımları

Yerli Turist			Yabancı Turist			
Ziyaret Sebebi	F	%	İstanbul’u Ziyaret Sebebi	Ziyaret Sebebi	F	%
Tatil/Eğlence	30	23,3		Kültür-Sanat-Tarih	67	33,8
Aile-Akraba-Arkadaş Ziyareti	25	19,4		Tatil/Eğlence	59	29,8
Kültür-Sanat-Tarih	20	15,5		Aile-Akraba-Arkadaş Ziyareti	16	8,1
İş	15	11,6		İş	15	7,6
Sağlık	13	10,1		Alışveriş	13	6,6
Kongre-Seminer	13	10,1		Doğal Güzellik	11	5,6
Eğitim	8	6,2		Eğitim	6	3
Alışveriş	5	3,9		Kongre-Seminer	6	3
Toplam	129	100		Sağlık	5	2,5
			Toplam	198	100	

Tablo 3’e göre yerli turistlerin çoğunluğu Tatil/Eğlence sebebiyle; yabancı turistlerin çoğunluğu ise “Kültür-Sanat-Tarih” sebebiyle İstanbul’a gelmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların İstanbul’a Tekrar Gelme Niyetlerine Göre Dağılımları

Yerli Turist			Yabancı Turist			
Evet/Hayır	F	%	İstanbul’a Tekrar Gelme Niyeti	Evet/Hayır	F	%
Evet	128	99,2		Evet	197	99,5
Hayır	1	0,8		Hayır	1	0,5
Toplam	129	100		Toplam	198	100

Tablo 4’e göre yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun İstanbul’a tekrar gelme niyetinde oldukları görülmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların İstanbul’da Kaldıkları Oteli Tekrar Tercih Niyetlerine Göre Dağılımları

Yerli Turist			Yabancı Turist			
Evet/Hayır	F	%	Oteli Tekrar Tercih Niyeti	Evet/Hayır	F	%
Evet	125	96,9		Evet	189	95,5
Hayır	4	3,1		Hayır	9	4,5
Toplam	129	100		Toplam	198	100

Tablo 5’e göre yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun kaldıkları oteli tekrar tercih etme niyetinde oldukları görülmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Konakladıkları Tesisi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Kaynağa Göre Dağılımları

Yerli Turist			Yabancı Turist			
Tercih Etkili Kaynak	F	%	Tesisi Tercih Etmelerinde Etkili Olan Kaynak	Tercih Etkili Kaynak	F	%
Aile-Akraba-Arkadaş	60	46,5		Seyahat Acenteleri	123	62,1
İnternet Reklamları	36	27,9		Aile-Akraba-Arkadaş	52	26,3
Seyahat Acenteleri	28	21,7		İnternet Reklamları	23	11,6
Diğer	5	3,9		Diğer	0	0,0
Toplam	129	100		Toplam	198	100

Tablo 6’ya göre yerli turistlerin çoğunluğunun aile-akraba-arkadaş tavsiyesiyle; yabancı turistlerin çoğunluğunun seyahat acenteleri vasıtasıyla konakladıkları oteli tercih ettikleri görülmektedir.

Bu çalışmada ilişki pazarlamanın beş boyutunu oluşturan ifadeler, otel işletmelerine uyarlanmıştır. Tablo 7’de, otel işletmelerine uyarlanmış ifadelerle, katılımcıların ilişki pazarlama

ifadelerine verdikleri cevapların ortalamalarıyla standart sapmalar yer almaktadır. Yerli turistlere ait en yüksek ortalamaya sahip olanlar kalın şekilde ifade edilmiş, en düşük ortalamaya sahip olanlar altı çizili şekilde belirtilmiştir. Yabancı turistlere ait en yüksek ortalamaya sahip olanlar kalın ve italik şekilde ifade edilmiş, en düşük ortalamaya sahip olanlar altı çizili ve italik şekilde belirtilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların İlişkisel Pazarlama İfadelerine Verdikleri Cevapların Ortalamaları

BOYUTLAR	İFADELER	Yerli Turist X̄	Yerli Turist SS	Yabancı Turist X̄	Yabancı Turist SS
Güven	Kalmakta olduğum bu otele, bir müşteri olarak ihtiyaçlarımı karşılayacağı konusunda güvenirim.	3,9457	,67673	3,7726	,68280
	Bu otel, önemli konularda (eşya çalınması veya kaybolması vb.) güvenilirdir.	4,0000	,71807	<u>3,7677</u>	,62646
	Geçmişte konakladığım otelleri de göz önünde bulundurduğumda, bu otel güvenilirdir.	4,0078	,59288	3,8030	,61006
	Bu otele güvenirim.	4,0155	,61217	<u>3,7626</u>	,68280
Bağlılık	Bu otele bir müşteri olarak kendimi bağlı hissedirim.	<u>3,6744</u>	,89410	3,7727	,89775
	Bu otel, müşterileriyle uzun vadeli ilişki kurmak için çaba gösterir.	3,7519	,81998	3,8535	,83924
	Bu otel, müşterileriyle iş birliği içinde çalışır.	<u>3,7132</u>	,82152	3,8283	,83745
	Bu otel, konaklama sonrasında da müşterileriyle iletişim halindedir.	3,7674	,80537	<u>3,7424</u>	,83655
İletişim	Bu otel, müşterilerinin işletmeyle ilgili görüşlerini önemser.	4,0853	,67351	3,9747	,67918
	Bu otelle ilgili bir hoşnutsuzluğum olduğunda, iletişim kurarak giderebilirim.	4,0775	,60741	4,0253	,67918
	Bu otel, müşterileriyle dürüstçe iletişim kurar.	4,0000	,67315	4,0000	,71956
Paylaşılan Değer	Bu oteldeki hizmetler, benim kaliteli bir otel hizmetiyle ilgili düşüncelerimle uyumludur.	4,1550	,65490	4,0505	,58025
	Bu oteldeki uygulamalar, benim hayat tarzıma uygundur.	3,8915	,66673	4,1111	,55899
Empati	Otel personeli, benim davranışlarımdan, memnun olup olmadığını anlayabilir.	3,8915	,77298	4,0505	,65878
	Bu otelde, hizmetlerle ilgili bir değerlendirme yaptığımda, beni anlarlar.	3,9690	,67243	3,9949	,64120
	Bu otelde, benim duygularım önemsenir.	3,9457	,64117	4,0909	,68473
Karşılıklık	Bu otel, “müşterilerini mutlu et” sloganına uygun çalışır.	4,0078	,75515	4,0707	,68712
	Bu otel her durumda, müşterilerine verdiği sözleri tutar.	<u>3,6977</u>	,76653	3,8889	,71089
	Bu otelde, “eğer müşterilerimiz bizim otelimizi tercih ettiyse, mutlaka bunun mükafatını görmelidir” düşüncesi hâkimdir.	3,9690	,75971	4,0101	,66064

Araştırma sonuçlarına göre ortalamaları en yüksek olan ifadeler incelendiğinde:

Yerli turistlerin “Bu oteldeki hizmetler, benim kaliteli bir otel hizmetiyle ilgili düşüncelerimle uyumludur.” ifadesiyle ilgili verdikleri cevapların ortalamasının 4,1550 olduğu görülmektedir.

Yabancı katılımcıların “Bu oteldeki uygulamalar, benim hayat tarzıma uygundur.” ifadesiyle ilgili verdikleri cevapların ortalamasının 4,1111 olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre ortalamaları en düşük olan ifadeler incelendiğinde:

Yerli turistlerin “Bu otel işletmesine bir müşteri olarak kendimi bağlı hissedirim.” ifadesiyle ilgili verdikleri cevapların ortalamasının 3,6744 olduğu görülmektedir. Yabancı katılımcıların “Bu otel, konaklama sonrasında da müşterileriyle iletişim halindedir” ifadesiyle ilgili verdikleri cevapların ortalamasının 3,7424 olduğu görülmektedir.

Tablo 8’de terör olaylarının turistik talebe etkisinin, ilişkisel pazarlama boyutları açısından yerli ve yabancı ziyaretçiler arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine dair sonuçlarla, ilişkisel pazarlama boyutlarının değerlendirilmesinde yerli ve yabancı ziyaretçilerin ortalamaları, standart sapmaları görülmektedir. Oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H0: İlişkisel pazarlama boyutlarının değerlendirilmesinde, yerli ve yabancı ziyaretçiler arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: İlişkisel pazarlama boyutlarının değerlendirilmesinde, yerli ve yabancı ziyaretçiler arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 8: İlişkisel Pazarlama Boyutlarının Turistik Talep Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesinde Yerli ve Yabancı Turistlere İlişkin T Testi Tablosu

Boyutlar	Yerli-Yabancı	N	$\bar{X}$	S.S.	T	p
Güven	Yerli	129	3,9922	,55984	3,29	,001
	Yabancı	198	3,7740	,60276		

Yerli ve yabancı turistler arasında sadece Güven boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu ($p=0,001<0,05$) anlaşılmış, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmelerinde İstanbul’a yaptıkları ziyaret sayılarına göre farklılık olup olmadığı, Tablo 9’da gösterilmiştir.

Analize yönelik hipotezler şu şekildedir:

H0: Katılımcıların İstanbul’a yaptıkları ziyaret sayılarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Katılımcıların İstanbul’a yaptıkları ziyaret sayılarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9: Katılımcıların İstanbul’u Ziyaret Sayısına Göre İlişkisel Pazarlama Boyutlarını Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Boyutlar	N	1.Ziyaret		2.Ziyaret		3.Ziyaret		4. ve üzeri		F	p
		$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss		
Güven	327	3,7138	,55672	3,8464	,54358	4,0987	,46331	4,1250	,71663	9,349	,000
İletişim		152	3,9123	3,7440	,71138	3,8487	,69637	3,8843	,85742	3,964	,008
LSD		Ortalama Farklar						Std. Hata	p		
Güven	3.ziyaret	1. ziyaret						,38487	,10399	,000	
		2. ziyaret						,25230	,11231	,025	
	4. ve üzeri	1. ziyaret						,41118	,09084	,000	
		2. ziyaret						,27861	,10025	,006	
İletişim	1.ziyaret	3. ziyaret						-,26316	,10277	,011	
		4. ve üzeri						-,24204	,08976	,007	

Tablo 9 incelendiğinde, güven ve iletişim boyutlarında turistlerin İstanbul’u ziyaret sayısına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. H1 hipotezi kabul edilmiştir. Güven boyutunda 3. ziyaretle 1. ve 2.ziyaret arasında, 4. ve üzeri ziyaretle 1. ve 2.ziyaret arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. İletişim boyutunda ise 1. ziyaretle 3. ziyaret ve 4. ve üzeri ziyaret arasında negatif yönlü ve anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmelerinde konakladıkları oteli ziyaret sayılarına göre farklılık olup olmadığı, Tablo 10’da gösterilmiştir. Hipotezler şu şekildedir:

H0: Katılımcıların konakladıkları oteli ziyaret sayılarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Katılımcıların konakladıkları oteli ziyaret sayılarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 10: Katılımcıların Konakladıkları Oteli Ziyaret Sayısına Göre İlişkisel Pazarlama Boyutlarını Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Boyutlar	N	1.Ziyaret		2.Ziyaret		3.Ziyaret		4. ve üzeri		F	p
		$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s		
Güven	327	3,7818	,57283	4,2059	,52031	4,5682	,41969	4,1429	,70500	12,291	,000
Bağlılık		3,6673	,71686	4,2868	,60344	4,5909	,34045	4,0357	,79620	13,571	,000
İletişim		3,9503	,55911	4,3627	,55878	4,4848	,37605	4,4286	,46004	9,687	,000
Paylaşılan Değer		4,0636	,56716	4,5000	,47673	4,4091	,30151	4,5000	,50000	8,435	,000
Empati		3,9394	,58534	4,3235	,52855	4,4545	,37335	4,1905	,92009	6,971	,000
Karşılıklılık		3,8812	,64912	4,2647	,47694	4,3939	,41682	4,4762	,42414	7,511	,000
LSD								Ortalama Farklar	Std. Hata	p	
Güven	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret				-42406	,10295	,000	
								-78636	,17413	,000	
Bağlılık	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret				-61949	,12706	,000	
								-92364	,21491	,000	
İletişim	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret		4. ve üzeri		-41244	,10046	,000	
								-53455	,16992	,002	
								-47827	,21151	,024	
Paylaşılan Değer	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret		4. ve üzeri		-43636	,10016	,000	
								-34545	,16941	,042	
								-43636	,21087	,039	
Empati	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret				-38414	,10588	,000	
								-51515	,17909	,004	
Karşılıklılık	1.ziyaret	2.ziyaret		3.ziyaret		4. ve üzeri		-38349	,11344	,001	
								-51273	,19187	,008	
								-59498	,23884	,013	

Tablo 10 incelendiğinde, güven, bağlılık, iletişim, paylaşılan değer, empati ve karşılıklılık boyutlarında turistlerin kaldıkları oteli ziyaret sayısına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Güven boyutunda “1.ziyaretle 2. ve 3. ziyaret” arasında, bağlılık boyutunda “1.ziyaretle 2. ve 3. ziyaret” arasında, iletişim boyutunda “1.ziyaretle 2., 3., 4. ve üzeri ziyaret” arasında, paylaşılan değer boyutunda “1.ziyaretle 2., 3., 4. ve üzeri” ziyaret arasında, empati boyutunda “1.ziyaretle 2. ve 3.ziyaret” arasında, karşılıklılık boyutunda ise “1.ziyaretle “2., 3., 4. ve üzeri” ziyaret arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 11’de turistlerin İstanbul’u tekrar ziyaret isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında farklılık olup olmadığına dair sonuçlar yer almaktadır. Buna göre oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H0: Katılımcıların İstanbul’u tekrar ziyaret etme isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarına yönelik değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Katılımcıların İstanbul’u tekrar ziyaret etme isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarına yönelik değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 11: Katılımcıların İstanbul’u Tekrar Ziyaret Etme İsteklerine göre İlişkisel Pazarlama Boyutlarını Değerlendirmelerine Yönelik T-Testi

Boyutlar	Evet/Hayır	N	$\bar{X}$	S.S	T	p
Güven	Evet	325	3,8662	,58182	2,365	,019
	Hayır	2	2,8750	1,94454		

İletişim	Evet	325	4,0297	,55630	3,400	,001
	Hayır	2	2,6667	1,88562		
Paylaşılan Değer	Evet	325	4,1369	,55876	2,845	,005
	Hayır	2	3,0000	1,41421		
Empati	Evet	325	4,0082	,58963	2,393	,017
	Hayır	2	3,0000	1,41421		

Tablo 11'e göre güven, iletişim, paylaşılan değer ve empati boyutlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiş, bu boyutlarda H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 12'de katılımcıların konakladıkları oteli tekrar ziyaret isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmelerinde farklılık olup olmadığına dair sonuçlar yer almaktadır. Oluşturulan hipotezler şöyledir:

H0: Katılımcıların konakladıkları oteli tekrar ziyaret etme isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarına yönelik değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Katılımcıların konakladıkları oteli tekrar ziyaret etme isteklerine göre, ilişkisel pazarlama boyutlarına yönelik değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 12: Katılımcıların Konakladıkları Oteli Tekrar Ziyaret Etme İsteklerine Göre İlişkisel Pazarlama Boyutlarını Değerlendirmelerine Yönelik T-Testi

Boyutlar	Evet/Hayır	N	$\bar{X}$	S.S.	T	p
Güven	Evet	314	3,9053	,54361	7,261	,000
	Hayır	13	2,7692	,75320		
Bağlılık	Evet	314	3,8280	,68958	7,465	,000
	Hayır	13	2,3846	,48536		
İletişim	Evet	314	4,0775	,49564	9,883	,000
	Hayır	13	2,6667	,69389		
Paylaşılan Değer	Evet	314	4,1863	,48244	10,050	,000
	Hayır	13	2,7692	,80662		
Empati	Evet	314	4,0552	,53070	8,769	,000
	Hayır	13	2,7179	,71810		
Karşılıklılık	Evet	314	4,0202	,53816	11,250	,000
	Hayır	13	2,2821	,71810		

Bulgulara göre, tüm boyutlarda anlamlı bir farklılık vardır ve H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmelerinde İstanbul'u tercih kaynaklarına göre farklılık olup olmadığı, Tablo 13'de gösterilmiştir. Analize yönelik hipotezler şu şekildedir:

H0: Katılımcıların İstanbul'u tercih kaynaklarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Katılımcıların İstanbul'u tercih kaynaklarına göre, ilişkisel pazarlama boyutlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 13: Katılımcıların İstanbul'u Tercih Kaynaklarına Göre İlişkisel Pazarlama Boyutlarını Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

Boyutlar	N	İnternet Reklamları		Seyahat Acenteleri		Aile-Akraba-Arkadaş Tavsiyesi		Diğer		F	p
		$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s	$\bar{X}$	s.s		
Empati	327	3,9209	,71476	3,9470	,58638	4,1458	,51364	3,400	,54772	4,794	,003

Karşılıklılık		3,8136	,80055	3,9382	,63526	4,0595	,54656	3,533	,29814	2,733	,044
LSD							Ortalama Farklar		Std. Hata		p
Empati	Aile-Akraba-Arkadaş Tavsiyesi	İnternet Reklamları					,22493		,09460		,018
		Seyahat Acenteleri					,19881		,07333		,007
Karşılıklılık	Aile-Akraba-Arkadaş Tavsiyesi	İnternet Reklamları					,24596		,10253		,017

Analiz sonuçları incelendiğinde empati ve karşılıklılık boyutlarında turistlerin İstanbul’u tercih kaynaklarına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Empati boyutunda “Aile-Akraba-Arkadaş Tavsiyesi” ile “İnternet Reklamları” ve “Seyahat Acenteleri” arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Karşılıklılık boyutunda ise “Aile-Akraba-Arkadaş Tavsiyesi” ile “İnternet Reklamları” arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu boyutlarda H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 14: Katılımcıların Yerli ve Yabancı Olmalarına Göre Terör Senaryolarını Değerlendirmelerine İlişkin T Testi

Senaryolar	Yerli/ Yabancı	N	Tatil Kararı	N	%	$\bar{X}$	SS.	T	p
Senaryo 1: Türkiye’de yaşanan bir terör saldırısı haberini duyduktan sonra, yaptığımız bir alışveriş sonucunda İstanbul’da konaklamakta olduğunuz bu otelde, sevdiğinizle birlikte bir haftalık, zamanı ertelenemeyen ücretsiz bir tatil kazansaydınız;	Yerli	129	Giderdim	101	78,3	1,2171	,41385	13,967	,000
			İptal Ederdim	28	21,7				
	Yabancı	198	Giderdim	33	16,7	1,8333	,37362		
			İptal Ederdim	165	83,3				
Senaryo 2: İstanbul’da yaşanan bir terör saldırısı haberini duyduktan sonra, yaptığımız bir alışveriş sonucunda İstanbul’da konaklamakta olduğunuz bu otelde, sevdiğinizle birlikte bir haftalık, zamanı ertelenemeyen ücretsiz bir tatil kazansaydınız;	Yerli	129	Giderdim	35	27,1	1,7287	,44637	-4,966	,000
			İptal Ederdim	94	72,9				
	Yabancı	198	Giderdim	15	7,6	1,9242	,26528		
			İptal Ederdim	183	92,4				
Senaryo 3: Bulgaristan veya Yunanistan’da yaşanan bir terör saldırısı haberini duyduktan sonra, yaptığımız bir alışveriş sonucunda İstanbul’da konaklamakta olduğunuz bu otelde, sevdiğinizle birlikte bir haftalık, zamanı ertelenemeyen ücretsiz bir tatil kazansaydınız;	Yerli	129	Giderdim	125	96,9	1,0310	,17401	-7,146	,000
			İptal Ederdim	4	3,1				
	Yabancı	198	Giderdim	130	65,7	1,3434	,47606		
			İptal Ederdim	68	34,3				
Senaryo 4: Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak veya Suriye’de yaşanan bir terör saldırısı haberini duyduktan sonra, yaptığımız bir alışveriş sonucunda İstanbul’da konaklamakta olduğunuz bu otelde, sevdiğinizle birlikte bir haftalık, zamanı ertelenemeyen ücretsiz bir tatil kazansaydınız;	Yerli	129	Giderdim	127	98,4	1,0155	,12403	-8,883	,000
			İptal Ederdim	2	1,6				
	Yabancı	198	Giderdim	117	59,1	1,4091	,49291		
			İptal Ederdim	81	40,9				

Tablo 14’te, katılımcıların yerli-yabancı olmalarına göre terör senaryolarını değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar gösterilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; katılımcıların yerli-yabancı olmalarına göre tüm senaryoları değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yabancı turistlerin verdikleri cevapların ortalamaları, yerli turistlerinkinden daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 15: Yerli ve Yabancı Turistlerin, İlişkisel Pazarlama Boyutlarına Göre Senaryo 1’i Değerlendirmelerine İlişkin T Testi

Tatil Kararı	Yerli Turistler					Boyutlar	Yabancı Turistler				
	N	$\bar{X}$	SS.	t	P		N	$\bar{X}$	SS.	T	p
Yine de tatile giderdim/ Tatili iptal ederdim											
Giderdim	101	4,0470	,53702	2,140	,034	Güven	33	4,0530	,58215	2,970	,003
İptal ederdim	28	3,7946	,60497				165	3,7182	,59287		
Giderdim	101	3,7525	,69955	,779	,438	Bağlılık	33	4,1061	,59958	2,592	,010
İptal ederdim	28	3,6339	,75915				165	3,7379	,76996		
Giderdim	101	4,0924	,49468	1,519	,131	İletişim	33	4,2727	,46737	2,949	,004
İptal ederdim	28	3,9167	,68868				165	3,9455	,60182		
Giderdim	101	4,2277	,55464	2,565	,011	Paylaşılan Değer	33	4,3636	,43791	3,019	,003
İptal ederdim	28	3,8929	,78595				165	4,0636	,53580		
Giderdim	101	3,9901	,55469	1,947	,054	Empati	33	4,3737	,45459	3,631	,000
İptal ederdim	28	3,7381	,76636				165	3,9798	,58862		
Giderdim	101	3,9043	,64694	,406	,685	Karşılıklık	33	4,1818	,36411	2,970	,050
İptal ederdim	28	3,8452	,79340				165	3,9515	,64943		

Tablo 15’da yerli turistlerin Senaryo 1’e verdikleri cevaplar arasında ilişkiyel pazarlama boyutlarından güven ve paylaşılan değer boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Güven ve paylaşılan değer boyutlarında “yine de tatile giderdim” seçeneğini işaretleyenlerin ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yabancı turistlerin senaryo 1’e verdikleri cevaplar arasında güven, bağlılık, iletişim, paylaşılan değer ve empati boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür. Tüm boyutlarda “yine de tatile giderdim” seçeneğini işaretleyen yabancı turistlerin ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 16: Yerli ve Yabancı Turistlerin, İlişkiyel Pazarlama Boyutlarına Göre Senaryo 2’yi Değerlendirmelerine İlişkin T Testi

Tatil Kararı	Yerli Turistler					Boyutlar	Yabancı Turistler				
	N	$\bar{X}$	SS.	t	p		N	$\bar{X}$	SS.	T	p
Yine de tatile giderdim/ Tatili iptal ederdim											
Yine de tatile giderdim	35	4,0857	,09164	1,159	,249	Güven	33	4,0530	,11272	2,970	,003
Tatili iptal ederdim	94	3,9574	,05829				165	3,7182	,11135		
Yine de tatile giderdim	35	3,8357	,12840	1,062	,290	Bağlılık	33	4,1061	,14203	2,592	,010
Tatili iptal ederdim	94	3,6862	,07144				165	3,7379	,12036		
Yine de tatile giderdim	35	4,1333	,09967	1,006	,316	İletişim	33	4,2727	,11098	2,949	,004
Tatili iptal ederdim	94	4,0248	,05436				165	3,9455	,09388		
Yine de tatile giderdim	35	4,1571	,11554	,023	,981	Paylaşılan Değer	33	4,3636	,09937	3,019	,003
Tatili iptal ederdim	94	4,1543	,06238				165	4,0636	,08690		
Yine de tatile giderdim	35	3,9714	,10351	,406	,685	Empati	33	4,3737	,10848	3,631	,000
Tatili iptal ederdim	94	3,9220	,06346				165	3,9798	,09144		
Yine de tatile giderdim	35	3,9524	,14145	,621	,536	Karşılıklık	33	4,1818	,11670	1,973	,050
Tatili iptal ederdim	94	3,8688	,06322				165	3,9515	,08108		

Tablo 16’da yerli turistlerin Senaryo 2’ye verdikleri cevaplar arasında hiçbir ilişkiyel pazarlama boyutunda anlamlı bir farklılık çıkmadığı belirlenmiştir. Yabancı turistlerde ise güven, bağlılık, iletişim, paylaşılan değer ve empati boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu boyutlarda “yine de tatile giderdim” seçeneğini işaretleyen yabancı turistlerin ortalaması, “tatili iptal ederdim” seçeneğini işaretleyenlere göre daha yüksektir.

Yerli ve yabancı turistlerin, senaryo 3’le ilgili değerlendirmelerine ilişkin yapılan analizde, hiçbir ilişkiyel pazarlama boyutunda anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yerli ve yabancı turistlerin, senaryo 4’le ilgili değerlendirmelerine ilişkin yapılan analizdeyse; yerli turistlerde hiçbir ilişkiyel pazarlama boyutunda anlamlı bir farklılık çıkmadığı, yabancılar da ise sadece empati boyutunda ($p=,011 < 0,05$) farklılık çıktığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatür taraması sonucunda terör olaylarının turistik talebe olan etkisinin, otel işletmelerinin ilişkisel pazarlama uygulamaları açısından incelenmesi hususunda herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için bu çalışmada; İstanbul'a gelen yerli ve yabancı turistlerin ilişkisel pazarlama uygulamalarını nasıl değerlendirdiklerine dair bilgiler tespit edilmeye çalışılmış, terör eylemleri karşısında ortaya çıkan turistik talep düşüşünün ne gibi ilişkisel pazarlama faaliyetleri gerçekleştirerek en aza indirgenebileceğine dair önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

İstanbul'u ziyaret eden yerli turistlerin çoğunluğunun kadınlardan, yabancı turistlerin çoğunluğunun erkeklerden, yerli turistlerin 36-45 yaş aralığından, yabancıların 36-55 yaş aralığından, yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun evlilerden, üniversite mezunlarından ve serbest meslek sahibi olanlardan oluştuğu, yerli turistlerin 1001-2000\$ arası gelire, yabancıların 2001-3000\$ arası gelire sahip oldukları, yerli turistlerin ağırlıklı olarak Ege Bölgesi'nden, yabancıların ise Avrupa Kıtası'ndan gelenlerden oluştuğu görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkılarak, turistlerin bölgeye daha fazla çekilebilmesini sağlamak üzere yapılacak tutundurma faaliyetlerinde, kitlenin özelliklerine uygun mesajların seçilmesine ve uygulanmasına özen gösterilmesi gerektiği yorumu yapılabilir.

Katılımcıların İstanbul'u ziyaret sayılarına ilişkin yapılan analiz sonucunda; yerli turistlerin çoğunluğunun "2. ziyaret" ve "4. ve üzeri ziyaret", yabancı turistlerin çoğunluğunun "ilk ziyaret" seçeneğini işaretledikleri belirlenmiştir. Konaklanılan oteli ziyaret sayılarına ilişkin analiz sonucunda; yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun "ilk ziyareti" olduğu belirlenmiştir. İstanbul'u ziyaret sebeplerine ilişkin yapılan analiz sonucunda; yerli turistlerin çoğunluğunun Tatil/Eğlence, yabancı turistlerin ise Kültür-Sanat-Tarih seçeneğini işaretledikleri görülmüştür. İstanbul'a tekrar gelme ve kaldıkları oteli tekrar tercih niyetlerine ilişkin yapılan frekans analizi sonucunda; yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun "evet" seçeneğini işaretledikleri görülmüştür. Konakladıkları tesisi tercih etmelerinde etkili olan kaynağa göre yapılan analiz sonucunda; yerli turistlerin çoğunluğunun "Aile-Akraba-Arkadaş"; yabancı turistlerin ise "Seyahat Acenteleri" seçeneğini işaretledikleri belirlenmiştir.

Otellerin ilişkisel pazarlama uygulamalarıyla ilgili ifadelerle yerli turistlerin verdikleri yanıtların ortalamaları incelendiğinde, ortalaması en yüksek olan ifadelerin; "Bu oteldeki hizmetler, benim kaliteli bir otel hizmetiyle ilgili düşüncelerimle uyumludur.", "Bu otel, müşterilerinin işletmeyle ilgili görüşlerini önemser.", "Bu otelle ilgili bir hoşnutsuzluğum olduğunda, iletişim kurarak giderebilirim." olduğu görülmüştür. Yabancı turistlerin ilişkisel pazarlama uygulamalarıyla ilgili ifadelerle verdikleri yanıtların ortalamaları incelendiğinde ise ortalamaları en yüksek ifadelerin; "Bu oteldeki uygulamalar, benim hayat tarzıma uygundur.", "Bu otelde, benim duygularım önemsenir." ve "Bu otel, müşterilerini mutlu et sloganına uygun çalışır" şeklinde olduğu görülmüştür. Otellerin ilişkisel pazarlama uygulamalarıyla ilgili ifadelerle, yerli turistlerin verdikleri yanıtların ortalamaları incelendiğinde, ortalaması en düşük olan ifadelerin; "Bu otel işletmesine bir müşteri olarak kendimi bağlı hissedirim.", "Bu otel her durumda, müşterilerine verdiği sözleri tutar." ve "Bu otel, müşterileriyle işbirliği içinde çalışır." şeklinde olduğu görülmüştür. Yabancı turistlerin ilişkisel pazarlama uygulamalarıyla ilgili ifadelerle verdikleri yanıtların ortalamaları incelendiğinde ise ortalamaları en düşük ifadelerin; "Bu otel, konaklama sonrasında da müşterileriyle iletişim halindedir", "Bu otele güvenirim." ve "Bu otel, önemli konularda güvenilirdir." ifadeleri olduğu belirlenmiştir. Yerli turistlerin ilişkisel pazarlamayla ilgili ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde en yüksek ortalamalar; paylaşılan değer ve iletişim boyutlarını yansıtan ifadelerdedir. Yabancı turistlerin ilişkisel pazarlamayla ilgili ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde en yüksek ortalamalar; paylaşılan değer ve karşılıklılık boyutlarını yansıtan ifadelerdedir. Bir turistin, kalmakta olduğu oteli tekrar tercih etmesi için o işletmeye güven, bağlılık, empati ve karşılıklılık boyutlarına dair duygularının da oluşmuş olması önemlidir. Oysa yerli turistlerle ilgili analizde, bu boyutların ortalamalarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Yabancı turistlerde de güven, bağlılık ve iletişim boyutlarına dair ortalamaların düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda işletmelerin, ilişkisel pazarlama konusunda başarılı olduğunu ifade etmek pek de mümkün görünmemektedir. Otellerin ilişkisel pazarlama uygulamaları konusunda yerli ve yabancı turistlerin değerlendirmelerinin, daha olumlu hale getirilebilmesi için çaba sarf edilmesi, sadık müşterilerin sayısının artmasına ve otellerin doluluk oranlarının artırılmasına fayda sağlayacaktır.

Yerli ve yabancı turistlerin, İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerin ilişkiyel pazarlama boyutlarıyla ilgili değeriendirilmeleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek üzere yapılan t-testi sonuçlarına göre; sadece "güven" boyutunda, anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Özellikle yabancı turistlerin, seyahat edecekleri destinasyonun risk seviyesine göre seyahat kararı aldıkları ve bir turistik bölgede can ve mal güvenliği yoksa, oraya gitmekten kaçındıkları bilinmektedir (Hacıoğlu, 1986: 83). Analiz sonuçları da bu bilgiyi desteklemektedir.

İlişkiyel pazarlama boyutlarının değeriendirilmesinde, güven ve iletişim boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Her iki boyutta da turistlerin İstanbul'u ziyaret sayıları arttıkça, ilişkiyel pazarlama boyutlarını değeriendirme ortalamalarının yükseldiği belirlenmiştir. Bu sonucun çıkmasında; ziyaret sayısı arttıkça bir önceki ziyaretlerinden farklı olarak bölgedeki olanakları daha ayrıntılı değeriendirme imkânı bulmalarının ve daha önceki ziyaretlerinde görmedikleri ayrıntıları, sonraki ziyaretlerinde fark etme ihtimallerinin artmasının etkili olduğu düşünölmektedir. Dolayısıyla ziyaretçilerin İstanbul'u daha fazla ziyaret etmelerini ve daha fazla tatmin olmalarını sağlamak her anlamda faydalı olacaktır.

İlişkiyel pazarlama boyutlarının değeriendirilmesinde, katılımcıların konakladıkları oteli ziyaret sayısına göre yapılan analiz sonuçları; tüm boyutlarda turistlerin kaldıkları oteli ziyaret sayısına göre anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Tüm boyutlarda, turistlerin konaklamış oldukları oteli ilk ziyaretleriyle sonraki ziyaretleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Sonraki ziyaretlere dair ortalamalar, belirgin şekilde ilk ziyareti olanların ortalamalarından yüksek çıkmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğunun, İstanbul'da konaklamış oldukları oteli ilk kez ziyaret ettikleri de göz önünde bulundurulduğunda, oteli daha fazla ziyaret etmiş olan turistlerin değeriendirmelerine yönelik ortalamaların ne kadar yüksek olduğu, belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Gronroos (1995)'un çalışmasında belirttiği gibi, ilişkiyel pazarlamada yeni müşteri kazanmak yerine sadık müşteriler oluşturmak daha az maliyetlidir. Bu sebeple turistlerin, tekrar tekrar aynı oteli tercih etmelerini sağlamak için ilişkiyel pazarlama uygulamalarına ağırlık verilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan yerli turistlerin genelinin, İstanbul'u ziyaret sebeplerinin tatil/eğlence olduğu, yabancı turistlerin ise kültür-sanat-tarih olduğu görülmüştür. İstanbul'un ve Türkiye'nin, tarihi ve kültürel anlamda birçok ölkeden daha büyük zenginliklere sahip bir destinasyon olması sebebiyle, bu sonucun ortaya çıkmış olduğu düşünölmektedir. Bu bağlamda turizm hizmeti veren işletmelerin, özellikle yabancı turistler için hazırlanacak reklam ve tanıtım faaliyetlerinde, şehrin kültürel ve tarihi özelliklerini daha fazla vurgulamaları önerisi yapılabilir.

İlişkiyel pazarlama boyutlarının değeriendirilmesinde, katılımcıların İstanbul'a tekrar gelme isteklerine yönelik yapılan analiz sonuçlarına göre; İstanbul'a tekrar gelmek isteyenlerle istemeyenler arasında güven, iletişim, paylaşılan değeri ve empati boyutunda farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların geneli İstanbul'a tekrar gelmek istediğini belirtmiştir. Kozak (2001) da yaptığı bir çalışmada, hizmetten sağlanan genel memnuniyetle tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu belirlemiştir. Bu sonuca paralel olarak İstanbul'a herhangi bir sebeple gelen yerli ve yabancı turistlerin, İstanbul'dan memnun kalmış oldukları ve tekrar ziyaret etmek istedikleri belirlenmiştir.

İlişkiyel pazarlama boyutlarının değeriendirilmesinde, katılımcıların konaklamış oldukları otele tekrar gelme isteklerine yönelik yapılan analiz sonuçlarına göre; katılımcıların geneli, tüm ilişkiyel pazarlama boyutlarına göre kalmış oldukları oteli tekrar ziyaret etmek istemişlerdir. İstanbul'u tekrar ziyaret isteğiyle ilgili analiz de göz önünde bulundurulduğunda, yerli ve yabancı turistlerin, İstanbul destinasyonundan ve konaklamış oldukları otelden memnun kaldığı yorumu yapılabilir.

İlişkiyel pazarlama boyutlarının değeriendirilmesinde, katılımcıların İstanbul'u tercih kaynaklarına göre yapılan analiz sonuçlarına göre; empati ve karşılıklılık boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu görölmektedir. Yapılan değeriendirme sonucunda aile-akraba-arkadaş tavsiyesiyle İstanbul'u tercih eden katılımcıların, diğer tercih kaynaklarına kıyasla, ilişkiyel pazarlama boyutlarını değeriendirme ortalamalarının daha yüksek olduğu görölmüştür. Bu sonuç, turizm pazarlamasında ağızdan ağza iletişimin daha etkili olduğu (Hudson, 2008: 320) bilgisini de doğrular niteliktedir.

Katılımcıların yerli-yabancı olmalarına göre terör senaryolarını değerlendirmelerini tespit etmek üzere yapılan analiz sonucuna göre; tüm terör senaryosunda yerli ve yabancılar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

Turistlerin senaryo 1'e verdikleri cevaplara göre; yerli turistlerden "yine de giderdim" diyenlerin sayısı, "iptal ederdim" diyenlerden çok fazladır. Yabancı turistlerde ise, "iptal ederdim" diyenlerin sayısı, "yine de giderdim" diyenlere göre çok fazladır. Bu sonucun çıkmasında, yerli turistlerin zaten Türkiye'de yaşıyor olmalarının etkisi büyüktür.

Senaryo 2'yle ilgili değerlendirmeler incelendiğinde; yerli turistlerin de yabancı turistlerin de "iptal ederdim" yanıtlarının ağırlıklı olduğu görülmüştür. Yerli ve yabancıların aralarındaki farklılığın ise "giderdim" ve "iptal ederdim" yanıtlarının oranlarından kaynaklandığı görülmektedir. Yerli turistlerin %72,9'u iptal ederdim, yabancı turistlerin %92,4'ü iptal ederdim yanıtını vermiştir. Yabancı turistlerin, yabancı bir ülkede olmaktan kaynaklanan daha yüksek risk algısının, bu sonucun oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Senaryo 3'le ilgili değerlendirmeler incelendiğinde; yerli ve yabancı turistlerin ağırlıklı olarak "yine de giderdim" yanıtını verdiği görülmüştür. Yerli ve yabancılar arasındaki farklılığın ise "yine de giderdim" ve "iptal ederdim" yanıtlarının oranlarından kaynaklandığı görülmektedir. Yerli turistlerin %96,9'u, yabancı turistlerin %65,7'si yine de giderdim yanıtını vermiştir.

Senaryo 4'le ilgili değerlendirmeler incelendiğinde; yerli turistlerin %98,4'ünün, yabancı turistlerin %59,1'inin "yine de giderdim" yanıtını verdiği görülmüştür. Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak veya Suriye Türkiye'nin komşusu olan ülkelerdir. Yerli bir turist için söz konusu ülkelerde yaşanan bir terör saldırısı, günlük yaşantı içerisinde de turistik seyahat esnasında da aynı hisleri yaratmaktadır. Oysa yabancı bir turist için Türkiye'nin komşusu olmalarından ötürü, Türkiye'ye seyahati daha riskli hale getirmektedirler. Oranlar arasındaki farklılığın bu durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yerli ve yabancı turistlerin ilişkisel pazarlama boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinin, senaryolara göre farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek üzere yapılan analiz sonuçlarına göre; senaryo 1 için yerlilerde güven ve paylaşılan değer boyutlarında, yabancılar da ise güven, bağlılık, iletişim, paylaşılan değer ve empati boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğunu söylemek mümkündür. Senaryo 2 için yerlilerde hiçbir boyutta farklılık görülmezken; yabancılar da karşılıklılık boyutu haricindeki tüm boyutlarda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Senaryo 3 için ise yerli ve yabancı turistlerin değerlendirmelerine göre; hiçbir ilişkisel pazarlama boyutunda anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Senaryo 4 için sadece yabancılar da empati boyutunda farklılık tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları ışığında, turizm endüstrisine yönelik gerçekleştirilen herhangi bir terör eylemi sonrasında, turizm sektörünün aldığı zararın en aza indirilebilmesi için alınabilecek önlemler arasında aşağıda belirtilenler sıralanabilir:

- Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen terör saldırıları, saldırıdan haberdar olan tüm ülke halklarını da yakından etkilemektedir (Çamaş, 1999: 35). Terörist saldırıya uğrayarak hem ruhen hem de ekonomik anlamda olumsuzluklar yaşamış halkların, ulusal ve uluslararası turizm talepleri düşmektedir. Bu sebeple turizm sektörü, din, dil, ırk, ülke ve bölge farkı gözetmeksizin tüm uluslararası terör olaylarından olumsuz biçimde etkilenmektedir. Dolayısıyla, terörü engellemek için uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

- Günümüzde, turizm sektörü üzerinde terörizmden kaynaklanan olumsuzlukların çözümünde, kamu yönetimleri tarafından destek olunmasının büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Nitekim turizm sektörü, ülkeye döviz ve istihdam faydası sağlaması, farklı kültürleri bir araya getirerek uluslararası tanıtım ve kaynaşmaya katkı sağlaması, insanların dinlenme ihtiyaçlarını karşılayarak toplumun fiziken ve ruhen sağlıklı olmasına destek olması gibi özellikleriyle, kamu yönetiminin başarısı açısından büyük önem taşıyan bir sektördür (Hacıoğlu, 1992: 158). Bu bağlamda, turizm endüstrisinin daha hızlı bir şekilde toparlanmasına yardımcı olabilmek için terör eylemleri sonrasında devlet tarafından, finansal teşviklerin, tanıtım ve reklam gibi devlet destekli faaliyetlerin uygulanması faydalı olacaktır.

- Yerel yönetimin de olası terör eylemlerine karşı, güvenlik önlemlerini artırması gerekmektedir. Turizm endüstrinde görev alan güvenlik görevlilerinin, terörle ilgili özel eğitime tabi tutulması ve turizm

işletmelerinin güvenlik durumlarını düzenli olarak denetlemeleri de terör olaylarının engellenmesinde ve turizm sektörüne darbe vurmalarının engellenmesinde etkili olabilecektir.

- Terörizm konusunda özel eğitim almış polis ve jandarma gibi güvenlik güçlerinin, turizm sektörü içerisinde görev alması da faydalı olabilecektir.
- Otellerde görev yapan tüm personele, kriz ve acil eylem planları eğitiminin verilmesi de terör olayları yaşandığında oluşabilecek kargaşanın azaltılmasında ve hızlı bir şekilde harekete geçilmesinde olumlu katkı sağlayacaktır.

Gelecekte benzer konularda çalışma yapacak araştırmacılara ise; terör olaylarından hemen sonra, ilişkisel pazarlama faaliyetlerinin otellerdeki doluluk oranlarına etkisinin araştırılması önerilebilir. Söz konusu bu çalışmada, ilişkisel pazarlama uygulamaları, müşteri bakış açısıyla incelenmiştir. Turizmin diğer paydaşları açısından (seyahat acenteleri, yiyecek-içecek işletmeleri, eğlence merkezleri vb.) da konu ele alınabilir. Ayrıca bu çalışma, İstanbul'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerde gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da faaliyet gösteren tüm konaklama tesislerinin araştırma kapsamına alınmasının ve terör olaylarından etkilenen diğer destinasyonlarda da bu çalışmanın yapılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altunöz, Ö. (2006). *Turizm İşletmeleri İlişkisel Pazarlama Faaliyetleri: İstanbul'daki A Grubu Seyahat Acentelerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arana, J. E. and Leon, C. J. (2008). The Impact of Terrorism on Tourism Demand. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 299-315.
- Berry, L. L. (1983). Relationship Marketing. in *Emerging Perspectives on Services Marketing* (pp.25-28), Eds: L. L. Berry, G. L. Shostack and G. Upah, Chicago, IL: American Marketing Association.
- Berry, L. L. and Parasuraman, A. (1991). *Marketing Services: Competing through Quality*. New York: The Free Press.
- Berry, L. (2002). Relationship Marketing of Services-Perspectives From 1983. *Journal of Relationship Marketing*, 1(1), 59-77.
- Burns, A. C. and Bush, R. F. (2014). *Marketing Research*, New York: Pearson Education.
- Callaghan, M. B., McPhail, J., and Yau, O. H. M. (1995). Dimensions of a Relationship Marketing Orientation-An Empirical Exposition, in *World Marketing Congress VII-II* (pp.1059-1066), Eds: K. Grant and I. Walker, Melbourne, Australia: Academy of Marketing Science.
- Çamaş, T. (1999). Krize Rağmen Tırmanış. *Ekonomik Forum*, 2, 33-46.
- Deniz, S. ve Kamer, H. (2013). İlişkisel Pazarlama Kavramı. *Anadolu Bil MYO Dergisi*, 29(30), 3-16.
- Enders, W and Sandler, T. (1996). Terrorism and Foreign Direct Investment in Spain and Greece. *Kyklos*, 49(3), 331-352.
- Genç, E. ve Erdoğan, E. (2013). Otel İşletmelerinde İlişkisel Pazarlama Uygulamaları: Zonguldak, Karabük ve Bartın İllerinde Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 15(2), 143-166.
- Gronroos, C. (1995). Relationship Marketing: The Strategy Continuum. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 23(4), 252-254.
- Grönroos, C. (1997). Keynote Paper from Marketing Mix to Relationship Marketing-Towards a Paradigm Shift in Marketing. *Swedish School of Economics and Business Administration*, 35(4), 322-339.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hacıfendioğlu, Ş. (2005). İlişki Pazarlaması ve Turizm Sektöründe Bir Saha Araştırması. *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 69-93.
- Hacıfendioğlu, Ş. ve Çolular, N. (2008). İlişkisel Pazarlamada Güven Unsuru ve Otel İşletmelerinde Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, 16(2), 107-126.
- Hacıoğlu, N. (1986). Türkiye'de Uluslararası Turizm Hareketleri. *Turizm Yıllığı*. Ankara
- Hacıoğlu, N. (1992). Dış Tanıtım ve Örgütlenme Modeli. *T.C. Turizm Bakanlığı I. Tanıtım Şurası*, Ankara, 156-167.
- Hair, J.F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2013). *Multivariate Data Analysis-A Global Perspective*. New Jersey: Pearson Printice Hall.

- Hougaard, S. and Bjerre, M. (2000). *Rethinking Strategic Relationship Marketing*. Denmark: Springer.
- Hudson, S. (2008). *Tourism and Hospitality Marketing-A Global Perspective*. London: SAGE Publications.
- İlban, M. O., Doğrubay, M. ve Gürsoy, H. (2009). Otel İşletmelerinde İlişkisel Pazarlama Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SB Dergisi*, 10(2), 117-144.
- İmer, Y. (2016). *Destinasyon Talebinde Terör Haberlerinin Yarattığı Anomalilerin Davranışsal Ekonomi Bağlamında İrdelenmesi: Deneysel Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE, Çanakkale.
- İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2018). *Turizm İstatistikleri Raporu*. <http://www.istanbulkultur.turizm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 29.01.2019.
- Karaca, Ş. (2010). Hizmet Sektöründe İlişki Pazarlaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 442-455.
- Karakaş, B., Bircan, B. ve Gök, O. (2007). Hizmet Sektöründe İlişki Pazarlaması: Butik Oteller ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 3-18.
- Karagöz, H. (2016). *T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri*. İstanbul, 19, 1-13.
- Kozak, M. (2001). A Critical Review of Approaches to Measure Satisfaction with Tourist Destinations. *Tourism Analysis*, 5, 191-196.
- Morgan, R. M. and Hunt, S. (1994). The Commitment-Trust Theory of Relationship Marketing. *Journal of Marketing*, 58(3), 20-38.
- Odabaşı, Y. (2000). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Seçilmiş, C. (2009). Turistlerin Kişisel Değişkenlerinin Güvenlik Algılamalarındaki Rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 152-166.
- Sin, L., Tse, A. and Yim, F. (2005). CRM: Conceptualization and Scale Development, *European Journal of Marketing*, 39(11/12), 1264-1290.
- Sin, L. Y., Tse, A. C. and Chan, H. (2006). The Effects of Relationship Marketing Orientation on Business Performance in the Hotel Industry. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(4), 407-426.
- Taşkın, E., Düger, Y. S., Söylemez, S., Boz, D. ve Polat, F. (2014). İlişkisel Pazarlamada İletişim, Güven ve Empati Boyutları ve Özel Eğitim Kurumlarında Bir Uygulama: Kütahya İl Merkezi Örneği. *Dumlupınar Üniv. SB Dergisi*, 7-12.
- Wilson, D. T. (1995). An Integrated Model of Buyer-Seller Relationships. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 23(4), 335-345.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri* (Çeviren: Esin, A, Bakır, M. A., Aydın, C. ve Gürbüzsül, E.), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Yau, O., Lee, J., Chow, R., Sin, L. and Tse, A. (2000). Relationship Marketing: The Chinese Way. *Business Horizons*, 43(1), 16-24.
- Yayla, A. (2015). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45 (1), 335-385.
- Yılmaz, B. S. ve Yılmaz, Ö. D. (2005). Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi. *Elektronik SB Dergisi*, 4(13), 39-58.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to evaluate the effect of terrorist incidents on touristic demand from the relational marketing perspective of 4- and 5-stars hotels in Istanbul.

Methodology

The population of the study consists of domestic and foreign customers of 4- and 5-stars hotels in Istanbul. Questionnaire was used as data collection tool. In this context, 327 questionnaires were applied in 4 different languages. These respondents were randomly selected from customers of which stayed in 4- and 5-stars hotels in Istanbul. Variance analysis and T-Test were applied on the research data.

Findings

According to the results of research; the majority of the domestic tourists are women, the foreign tourists are men; the domestic tourists are in 36-45 age group, foreign tourists are in 36-55 age group; the majority of all tourists are "married", "university" graduates and engaged in "self-employment; the majority of domestic tourists have 1001-2000\$" monthly income and come from Aegean Region, the majority of foreign tourists have "3001-4000\$" monthly income and come from European Region. It was seen that the aim of the tourists to visit Istanbul in general was holiday-entertainment and culture-art-history. It was stated that the majority of the domestic tourists visited Istanbul as "2nd times" and "4th and over times". It was seen that the majority of foreign tourists were their first-time visit. It was also seen that the majority of domestic and foreign tourists visited the hotel for the first time. It was seen that the majority of domestic and foreign tourists intend to come to "Istanbul and the hotel where staying" again. In addition, the majority of domestic tourists preferred the hotel they stayed with the advice of family-relatives-friends. It was seen that the majority of foreign tourists preferred the hotel they stayed in through travel agencies. Customers were adversely affected by the terrorist acts that occurred in Turkey in general. As a result of the analysis, it was determined that the engagement and trust established by hotel businesses with their customers reduced the negative effect of terrorism to a certain extent also. When the answers of the domestic tourists to the statements about relational marketing are examined, the highest averages are; expressions reflecting shared values and communication dimensions. When the answers of foreign tourists to the statements about relational marketing are examined, the highest averages are; expressions reflecting shared value and reciprocity dimensions.

Suggestions

In the light of the results of the research, the measures that can be taken to minimize the damage of the tourism sector following any terrorist act are as follows:

- Terror attacks that occur in any part of the world, affect the peoples of all countries (Çamaş, 1999: 35). The national and international tourism demands of the peoples who suffered from terrorist attacks are decreasing. For this reason, tourism sector is affected negatively by all international terror incidents regardless of religion, language, race, country and region. Therefore, it is important to realize international cooperation to prevent terrorism.

- Today, it is known that the support of public administrations is of great importance in resolving the negative effects of terrorism on the tourism sector. As a matter of fact, tourism sector is a sector which is of great importance for the success of public administration with its features such as providing foreign exchange and employment benefits to the country, contributing to international promotion and cohesion by bringing together different cultures, supporting the physical and mental health of the society by meeting the resting needs of people (Hacıoğlu, 1992: 158). In this context, in order to help the tourism industry, recover faster, it would be beneficial to implement state-funded activities such as financial incentives, publicity and advertising after the terrorist acts.

- Local government should also increase security measures against possible terrorist acts. Special security-related training of security officials in the tourism industry and regular monitoring of the security status of tourism enterprises may also be effective in preventing terrorist incidents.

- Security forces, such as police and gendarmerie with special training in terrorism, may also be useful in the tourism sector.

- Providing crisis and emergency action plans training to all personnel working in hotel establishments will also contribute positively to reducing the turmoil that may occur in case of terrorist incidents.

Researchers who will work on similar subjects in the future; Immediately after the terrorist incidents, it may be suggested to investigate the effect of relational marketing activities on occupancy rates in hotels. In this study, relational marketing practices are examined from a customer perspective. In terms of other stakeholders of tourism (travel agencies, food and beverage businesses, entertainment centers, etc.), the issue can also be addressed. In addition, this study was conducted in 4- and 5-stars hotels in Istanbul. It is considered that it would be beneficial to include all accommodation facilities operating in Istanbul in the scope of the research and to conduct this study in other destinations affected by terrorist incidents.

BİREYSEL ETİKSEL İDEOLOJİLERİN ÜRETKENLİK KARŞITI İŞ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Biçkes, D. M., Yılmaz, C. ve Öney, T. (2019). Bireysel Etiksel İdeolojilerin Üretkenlik Karşiti İş Davranışları Üzerine Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 616-629.

Geliş Tarihi: 10.07.2019

Kabul Tarihi: 28.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
dmbickes@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1622-5493

Dr. Celal YILMAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
cylmaz@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-3354-7681

Tugay ÖNEY
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
tugay128@hotmail.com
ORCID No: 0000-0003-2883-5889

ÖZ

Bireyler tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri ortak amaçlarını gerçekleştirmek için örgüt adı verilen yapılanmalar altında bir araya gelmektedirler. Örgüt adı verilen bu yapılanmaların gerçekleştirmek istedikleri bir takım amaçları söz konusudur. Örgütsel amaçların başarılmasında çalışanların bireysel performansları temel belirleyicilerden biridir. Çalışanlar her zaman pozitif davranışlar sergilememekte, bazen de çeşitli sebeplerden dolayı örgütsel amaçları baltalayıcı davranışlar gösterebilmektedirler. Bu davranışlardan birisi de üretkenlik karşiti iş davranışlarıdır. Planlanmış davranış teorisi birey davranışlarının gerisinde kişisel tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrol şeklinde sıralanan üç unsurun bulunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla davranışlar bir takım öncüllerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Üretkenlik karşiti iş davranışlarının sergilenmesi üzerinde etkili olabilecek öncüllerden birisi bireyin sahip olduğu etiksel ideolojidir. Bireysel etiksel ideolojiler, idealizm ve rölativizm şeklinde iki boyutta ele alınmaktadır. Bu çalışmada, bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşiti iş davranışları üzerindeki etkisi itfaiye çalışanları örneğinde incelenmiştir. Veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, idealizmin çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşiti iş davranışları, örgüte yönelik üretkenlik karşiti iş davranışları ve bir bütün olarak üretkenlik karşiti iş davranışları üzerinde anlamlı ve negatif yönlü etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın araştırma bulguları, rölativizmin çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşiti iş davranışları, örgüte yönelik üretkenlik karşiti iş davranışları ve bir bütün olarak üretkenlik karşiti iş davranışları üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Araştırma bulgularından hareketle, uygulayıcılara ve bilim insanlarına yönelik bir takım çıkarımlarda bulunulmuş ve çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üretkenlik Karşiti İş Davranışları, Bireysel Etiksel İdeolojiler, Rölativizm, İdealizm, İtfaiye Çalışanları.

¹ Bu makale, 26-28 Nisan 2019 tarihlerinde Gaziantep'te gerçekleştirilen 6. Uluslararası Multidisipliner Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş halidir.

THE EFFECT OF INDIVIDUAL ETHICAL IDEOLOGIES ON COUNTERPRODUCTIVE WORK BEHAVIOR: AN EMPIRICAL STUDY

ABSTRACT

Individuals come together under a structure, known as organization, to achieve their common goals that they cannot realize alone. These organizations have a number of aims to accomplish. The individual performances of the employees in achieving organizational goals are one of the main determinants. Employees do not always behave positively, and due to various reasons, they may behave unfavorably against organizational goals. One of these behaviors is counterproductive behavior. The theory of planned behavior states that there are three factors fostering the individual behaviors: personal attitude, subjective norm and perceived behavior control. Consequently, these behaviors arise with the effect of a number of antecedents. One of these antecedents that may have an influence on the demonstration of counterproductive work behaviors is individual ethical ideology. Individual ethical ideologies are discussed in two dimensions as idealism and relativism. In this study, the effect of individual ethical ideologies on counterproductive work behaviors was examined in the sample of fire workers. Survey technique was used as data collection method. Findings of the study reveal that idealism has a significant and negative effect on the counterproductive work behaviors and its dimensions, counterproductive work behaviors against colleagues and counterproductive work behaviors against organization. Research findings, on the other hand, show that relativism positively and significantly affects the counterproductive work behaviors and its dimensions. Based on the findings, a number of implications and suggestions have been developed for practitioners and scientists.

Keywords: Counterproductive Work Behaviors, Individual Ethical Ideology, Relativism, Idealism, Fire Fighters.

1. GİRİŞ

Aynı ideale sahip bireyler yalnız olarak gerçekleştiremeyecekleri ortak amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli yapılanmalar altında bir araya gelme yolunu tercih etmektedirler. Örgütsel amaçlara ulaşma noktasında sahip olunan kaynakların etkin ve verimli kullanımı gerekmektedir. Bu kaynaklar içerisinde insan unsuru, diğer kaynakları şekillendiren, yönlendiren ve aralarında çeşitli kombinasyonlar oluşturan unsur olması nedeniyle özellikli bir öneme sahiptir. Yani örgütsel amaçların başarılmasında çalışanların bireysel performansları belirleyici bir rol oynamaktadır. Beklenildiği şekilde çalışanlar her zaman pozitif davranışlar sergilememekte, bazen de örgütsel amaçları baltalayıcı davranışlar gösterebilmektedirler. Bu davranışlardan biri de üretkenlik karşıtı iş davranışlarıdır. Birey davranışları genellikle duygu, düşünce ve tutumların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yani davranışların gerisinde yatan bir takım nedenler bulunmaktadır. Üretkenlik karşıtı iş davranışlarının sergilenmesi üzerinde etkili olabilecek öncüllerden biri bireyin sahip olduğu etiksel ideolojidir.

Üretkenlik karşıtı iş davranışlarının gerek çalışma ortamındaki atmosferi ve çalışanların ruh halini ve gerekse bir bütün olarak örgütün performans düzeyini etkilemesi, bilim insanlarının yoğun ilgisine neden olmuş ve kavram üzerine çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Fox, Spector and Miles, 2001; Dalal, 2005; Spector and Fox, 2005; Yang and Treadway, 2018). Benzer şekilde, benzer nedenlerle bireysel etiksel ideolojiler üzerine de hatırı sayılır düzeyde çalışma yapılmış olduğu görülmektedir (Forsyth, 1980; Forsyth and Pope, 1984; Barnett et. al, 1994; Davis et. al., 2001). Ancak bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisini inceleyen çalışma sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (Henle et. al., 2005). Bu sınırlılık Türkçe literatürde daha ileri boyutlarda hissedilmektedir. Değişkenlerin örgütsel atmosfer, çalışan davranışları ve örgütsel performans üzerindeki etkileri ve aralarındaki ilişkileri irdeleyen çalışma sayısının sınırlı olması, çalışmanın bu odakta gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, araştırma bulgularının özellikle Türkçe literatürde hissedilen eksikliğe küçükte olsa katkı sağlayacağı ve çalışmanın bu anlamda önem arz ettiği söylenebilir.

Bu çalışmada, bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışları olguları birlikte ele alınmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler itfaiye çalışanlarından oluşan bir örneklem üzerinde test edilmiştir. Araştırma sonuçları, bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisini ortaya koymakta ve uygulayıcılara personel seçim ve eğitim süreçlerinde kullanabilecekleri bir takım ipuçları sunmaktadır. Araştırma sonuçlarının uygulayıcılar açısından

ortaya koyacağı bu ipuçları çalışmaya farklı bir özgünlük ve önem kazandırmaktadır. Araştırmanın temel amacı ise itfaiye çalışanları örnekleminde bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisini analiz etmektedir.

Çerçevesi çizilen amaç ve önem doğrultusunda, çalışmanın iki bölümden oluşması uygun görülmüştür. İlk bölümde çalışmanın temel değişkenleri olan bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışları kavramları teorik zeminde açıklanmış, değişkenler arasındaki ilişkilere değinilmiş ve araştırmanın hipotezleri aktarılmıştır. İkinci bölümde ise araştırma metodolojisine ve araştırma bulgularına yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuç kısmında, araştırma bulgularından hareketle, uygulayıcı ve araştırmacılara yararlı olabilecek bir takım çıkarımlarda bulunulmuştur.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu başlık altında, çalışmanın temel değişkenlerini oluşturan bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışları kavramları teorik olarak açıklanmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkilere değinilmiş ve literatürde yer alan bulgular çerçevesinde geliştirilmiş olunan araştırma hipotezleri aktarılmıştır.

1.1. Bireysel Etiksel İdeolojiler

Etiksel ideoloji, bireysel ahlaki felsefeden kaynaklanır. Etiksel ideoloji; faydacılık, fedakârlık, narsisizm, Makyavelizm, mutlakiyetçilik ve oportünizm gibi çeşitli boyutlarla da ilgilidir. Ancak bireysel etiksel ideolojinin en önemli iki yapı taşı, idealizm ve rölativizmdir. Bu anlamda Forsyth (1980: 175), ahlaki yargı ve davranış yaklaşımlarındaki bireysel varyasyonun, idealizm ve rölativizm olarak adlandırılan iki temel boyut altında kavramsallaştırılabileceğini belirtmektedir. İdealizm, istenen sonuçlara doğru eylemler sergileyerek her zaman ulaşılabilceğini savunmaktadır. Rölativizm ise bireyin ahlaki yargılarda bulunurken evrensel ahlaki kuralları reddetme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Forsyth, 1980: 176). İdealist bireyler, evrensel standartların ve evrensel etik kuralların varlığına inanırken, rölativist bireyler evrensel ilkeleri reddederler. Ayrıca idealistlerin, insani ve ahlaki idealleri vurgulayan ahlaki kuralları vardır. Örneğin, başkalarına zarar vermekten kaçınılması ve yalan söylemenin asla hoş görülmemesi gibi. Buna karşın, rölativizmi savunan bireyler, şüpheliğe dayanan kişisel bir ahlaki felsefeyi benimsemektedirler. Ahlaki eylemlerin, durumun doğasına ve ilgili bireylerin katılımına bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Diğerleri hakkında yargılama yapmak durumunda kaldıklarında, ihlal edilmiş etik ilkelerden ziyade koşulları dikkate almanın daha doğru olduğunu ifade etmektedirler (Forsyth, 1992: 462; Dhamija and Rai, 2018: 41).

1.2. Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları

Robinson ve Bennett (1995), üretkenlik karşıtı iş davranışlarını bir örgütün kendine has organizasyonel normları ihlal eden ve dolayısıyla örgütün, çalışanların veya her iki tarafın huzurunu olumsuz olarak etkileyen bilinçli davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bir başka kaynakta kavram, örgüt üyelerinin, örgütün amaçlarına aykırı olarak değerlendirilen tüm iradi davranışları şeklinde tanımlanmaktadır (Gruys and Sackett, 2003). Spector ve Fox (2002) ise üretkenlik karşıtı iş davranışlarını; örgütü ve üyelerini olumsuz etkilemeyi amaçlayan kasıtlı davranışlar olarak değerlendirmektedirler. Robinson ve Bennett (1995: 561), üretkenlik karşıtı iş davranışlarını iki boyut altında dört kategoriye ayırarak incelemektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi bu boyutlar, “örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları” ve “çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları” olarak adlandırılmıştır. Örgüte yönelik davranışlar, önem derecesinin düşük ya da yüksek olmasına bağlı olarak kendi içinde, “üretim sapması” ve “mülkiyet sapması” olarak iki alt kategoriye ayrılmıştır. Çalışma arkadaşlarına yönelik davranışlar ise önem derecesinin düşük veya yüksek olmasına bağlı olarak, “politik sapma” ve “kişisel saldırganlık” şeklinde iki alt kategoriye bölünmüştür.

Şekil 1. Örgütsel Sapma Davranışı Tipolojisi
(Robinson and Bennett, 1995: 565)

1.3. Değişkenler Arasındaki İlişkiler ve Araştırma Hipotezleri

Planlanmış davranış teorisi (Ajzen and Fishbein, 1980), bireylerin tutum ve düşüncelerinin davranışsal niyetlerini etkilediğini ve davranışsal niyetlerinin de davranışlarını yordadığını savunmaktadır. Bu bakış açısıyla tutarlı olarak, birçok etiksel karar alma modeli (Rest, 1986; Trevino, 1986; Jones, 1991), etiksel kararların ve davranışsal niyetlerin, bireyin etik konularla ilgili akıl yürütmesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle, bireysel etiksel ideolojiler olan idealizm ve rölativizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında da bir ilişki olacağı öngörülebilir.

Robinson ve Bennett (1997), çalışanları üretkenlik karşıtı iş davranışları sergilemeye iten ve böylesi davranışlar sergilemekten alıkoyan bir işyeri sapma modeli geliştirmişlerdir. Modele göre bazı değişkenler bireyde suçluluk ya da huzursuzluk duygularını tetikleyerek onların üretkenlik karşıtı iş davranışları sergileme eğilimlerini azaltırken, bazı değişkenlerde bireylerde üretkenlik karşıtı iş davranışları sergileme eğilimlerini artıracaktır. Bu eğilimi azaltacak değişkenlere örnek olarak idealizm, artıracak değişkenlere örnek olarak da rölativizm gösterilmektedir.

İdealizm düzeyi yüksek olan bireyler, başkalarının refahını ve alacakları bir karar veya sergileyecekleri bir davranıştan etkilenen herkes için olumlu sonuçları en üst düzeye çıkarmakla ilgilienirler (Bateman et. al., 2013: 231). Yani aldıkları kararların ve sergiledikleri eylemlerin diğerlerine zarar vermemesine azami düzeyde dikkat ederler (Hasting and Finegan, 2011: 692). Singhapakdi ve diğerleri (1995: 51), idealist bireylerin örgütsel etkinliğin sağlanması ve örgütsel amaçların başarılması üzerinde etik davranışın önemini farkında olduklarını ifade etmektedirler. Bu nedenlerden dolayı, idealistlerin üretkenlik karşıtı iş davranışlarından kaçınmaları daha olasıdır. Çünkü bu tür davranışlar, hem örgüte finansal olarak zarar verecek hem de çalışanlar üzerinde olumsuz psikolojik ve fiziksel sonuçlar doğuracaktır (Henle et. al., 2005: 221). İdealizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında teorik zeminde dile getirilen bu ilişkiler uygulamalı araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Henle ve diğerleri (2005) ve Hasting ve Finegan (2011), yapmış oldukları çalışmalarda, idealizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Vitell ve diğerleri (1993) ise idealist bireylerin rölativist bireylere nazaran daha yüksek dürüstlük ve bütünlük sergileme eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir. Bu açıklamalar ışığında araştırmanın ilk hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H1: İdealizm, **a)** örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları, **b)** çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve **c)** üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkiye sahiptir.

Rölativist bireylerin, evrensel ahlak ilkelerine bağlı kalmak gibi bir hassasiyetleri söz konusu değildir (Forsyth, 1992: 462). Rölativistlerin doğru ve yanlış değerlendirmeleri duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir (Hong et. al., in press). Rölativistler, kişisel değerleri ve içinde bulunulan koşulları değerlendirdikten sonra etik kararları almaktadırlar. Bu da onlara, aldıkları herhangi bir kararı savunabilecekleri, “aşırı stres altında çalışma durumunda kalmak” ve “sıklıkla kötü davranışlara maruz kalmak” gibi gerekçeler sunacaktır (Henle et. al., 2005: 222). Yüksek rölativist puanına sahip olan bireyler, örgüte ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları sergileyerek karşılaştıkları adaletsizliklere karşı yanıt verebilirler. Çünkü böylesi reaksiyonlar onlar açısından yaşadıklarını varsaydıkları şartlar altında uygun görülebilmektedir (Hasting and Finegan, 2011: 692-693). Singhapakdi ve diğerleri (1995), rölativizmin, bireylerin örgütsel etkinliği sağlamada sosyal sorumluluk ve etiğin önemine dair algılarını olumsuz yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Hasting ve Finegan (2011), yapmış oldukları çalışmada rölativizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında pozitif yönlü ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu açıklamalar ışığında araştırmanın ikinci hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H2: Rölativizm, **a)** örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları, **b)** çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve **c)** üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE BULGULAR

Bu başlık altında, örneklem ve prosedür, araştırmada kullanılan ölçekler ve araştırma bulgularına yer verilmiştir.

2.1. Örneklem ve Prosedür

Araştırmanın ana kütesini, bir büyükşehir belediyesi itfaiye daire başkanlığında çalışmakta olan 244 itfaiyeci oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketin uygulanmasında tam sayım yöntemi kullanılmıştır. Uygulama sonucunda 167 adet geri dönüş sağlanmıştır. Ancak bu anket formlarından 13 tanesi çeşitli sebeplerden dolayı değerlendirme dışında bırakılmış ve analizler 154 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.2. Ölçekler

Çalışmada kullanılan tüm ölçekler 5 noktalı likert tipi ölçeklerdir. Katılımcılardan ölçeklerde yer alan her bir ifadeye ilişkin düşüncelerini, 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında değişen 5 noktalı ölçek üzerinde belirtmeleri istenmiştir.

Etiksel İdeoloji: Katılımcıların sahip oldukları etiksel ideoloji Forsyth (1980) tarafından geliştirilen ve Yazıcı ve Yazıcı (2010) tarafından Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği test edilen “etiksel ideoloji ölçeği” kullanılarak ölçülmüştür. Ölçek, idealizm (10 ifade) ve rölativizm (10 ifade) olmak üzere 2 boyut ve 20 ifadeden oluşmaktadır.

Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları: Katılımcıların üretkenlik karşıtı iş davranışlarını ölçmek için Dalal ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen “üretkenlik karşıtı iş davranışları ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları (6 ifade) ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları (6 ifade) olmak üzere 2 boyut ve 12 ifadeden oluşmaktadır.

2.3. Araştırma Bulguları

2.3.1. Katılımcılara İlişkin Bulgular

Tablo 1’deki veriler, ankete cevap veren katılımcıların büyük bir oranının (%93,5) erkeklerden oluştuğunu göstermektedir. Örneklem itfaiye çalışanlarından oluştuğu dikkate alındığında bu düzey anlaşılacaktır. Katılımcıların %59,1’i evli iken, %40,9’u bekerdir. Yaş dağılımına bakıldığında, en büyük dilimin %30,6 ile 23-27 yaş aralığında olduğu ve bunu %22,7 ile 28-32 yaş aralığının takip ettiği görülmektedir. Bu veriler katılımcıların genç bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Katılımcıların gençlerden oluşması deneyim süresinin az olmasıyla da örtüşmektedir. Cevaplayıcıların %49,6’sının 1 yıldan daha az deneyim süresine sahip olduğu tablo

1'den anlaşılmaktadır. Katılımcıların %51,3'ü ön lisans ya da lisans eğitimine, %46,1'i ilköğretim-lise düzeyinde eğitime ve %2,6'sı lisansüstü eğitim düzeyine sahiptirler.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Özellikler

ÖZELLİKLER	f	%	ÖZELLİKLER	f	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	144	93,5	Bekâr	63	40,9
Kadın	10	6,5	Evli	91	59,1
Yaş Aralığı			Deneyim		
18-22 yaş arası	13	8,4	1 yıldan az	28	49,6
23-27 yaş arası	47	30,6	1-5 yıl arası	46	11,4
28-32 yaş arası	35	22,7	6-10 yıl arası	51	30,1
33-37 yaş arası	27	17,5	11 yıl ve daha fazla	29	0,0
38 yaş ve üzeri	32	20,8			8,9
Eğitim Düzeyi					
İlköğretim-Lise	71	46,1			
Önlisans-Lisans	79	51,3			
Lisansüstü	4	2,6			

2.3.2. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Araştırmanın değişkenleri olan bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon değerleri ve değişkenlerin ortalama, standart sapma ve güvenilirlik düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 2'de aktarılmıştır.

Tablo 2: Ortalama, Standart Sapma, Güvenirlik ve Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5
1. İdealizm	3.95	0.67	(82.0)				
2. Rölativizm	3.08	0.70	.315**	(75.1)			
3. ÜKİDÖ	2.02	0.75	-.300**	.208**	(71.3)		
4. ÜKİDÇ	2.11	0.89	-.257**	.171*	.618**	(81.1)	
5. ÜKİD	2.06	0.74	-.308**	.209**	.882**	.916**	(84.8)

Not: ÜKİD=Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları, ÜKİDÖ=Örgüte Yönelik Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları, ÜKİDÇ=Çalışma Arkadaşlarına Yönelik Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları. *p<0.05 (çift-yönlü),**p<0.01 (çift-yönlü)

Değişkenler arasında korelasyon değerleri incelendiğinde, bütün değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Tablo 2'den idealizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=-0,300$, $p<0,01$), çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=-0,257$, $p<0,01$) ve bir bütün olarak üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=-0,308$, $p<0,01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın rölativizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=0,208$, $p<0,01$), çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=0,171$, $p<0,05$) ve bir bütün olarak üretkenlik karşıtı iş davranışları ($r=0,209$, $p<0,01$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayılarının ilişki derecelerine baktığımızda, idealizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkinin 'zayıf', idealizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkinin ise 'nispeten zayıf' olduğu görülmektedir. Rölativizm ile örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkinin 'zayıf', çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkinin ise 'nispeten çok zayıf' olduğu anlaşılmaktadır (Nakip, 2004: 245).

Değişkenler arasındaki korelasyonları test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları ise Tablo 3 ve Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 3: İdealizmin Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	ÜKİD Alt Boyutları		ÜKİD
	ÜKİDÖ	ÜKİDÇ	
İdealizm			
β	-0.300**	-0.257**	-0.308**
R ²	0.090	0.066	0.095
Düz. R ²	0.084	0.060	0.089
F	15,055	10,787	15,914
Durbin-Watson	1,314	1,256	1,217

** p<0,01

Tablo 3'e göre; idealizm bağımsız değişkeni ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında nispeten zayıf ve negatif yönlü bir ilişki söz konusudur ($\beta = -0,308$). Ayrıca belirlilik katsayısı R²=0,095 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki bir birimlik değişimin %9,5'inin idealizm tarafından açıklandığı söylenebilir. Ayrıca, idealizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışlarının tüm alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişkilerin var olduğu görülmektedir. Bunun yanında örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki değişimin %9,0'ının ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki değişimin %6,6'sinin idealizm kaynaklı olduğu tablo 3'teki verilerden anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar çalışma kapsamında önerilen hipotez 1'in desteklendiğini göstermektedir.

Tablo 4: Rölativizmin Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	ÜKİD Alt Boyutları		ÜKİD
	ÜKİDÖ	ÜKİDÇ	
Rölativizm			
β	0.208**	0.171*	0.209**
R ²	0.043	0.029	0.044
Düz. R ²	0.037	0.023	0.037
F	6,901	4,566	6,940
Durbin-Watson	1,045	0,965	0,867

*p<0.05, ** p<0,01

Tablo 4'e göre; rölativizm bağımsız değişkeni ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında zayıf ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur ($\beta = 0,209$). Ayrıca belirlilik katsayısı R²=0,044 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki bir birimlik değişimin %4,4'ünün rölativizm tarafından açıklandığı söylenebilir. Ayrıca, rölativizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışlarının tüm alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin var olduğu görülmektedir. Örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki değişimin %4,3'ünün ve çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışlarındaki değişimin %2,9'unun rölativizm kaynaklı olduğu tablo 4'teki verilerden anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, çalışma kapsamında önerilen hipotez 2'nin desteklendiğini göstermektedir.

3. SONUÇ

Bireyler yaşamlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duydukları maddi geliri çeşitli meslekleri icra ederek kazanmaktadırlar. İstisnasız her meslek belirli düzeylerde özveri gerektirmekte ve bir takım toplumsal katkılar ortaya koymaktadır. Sahip olduğu özellikler nedeniyle bazı meslekler diğerlerine nazaran daha fazla özveri gerektirmekte ve sonuçları daha yaşamsal etkiler doğurmaktadır. Bu meslek dallarından birisi de itfaiyeciliktir. İtfaiyecilik, en riskli meslekler arasında yer almaktadır. Çünkü itfaiyeciler başkalarının can ve mallarını kurtarmak için kendi canlarını riske atan kişilerdir. Konuyla ilgili istatistikler, itfaiyecilerin diğer meslekleri icra eden çalışanların birçoğuna göre daha yüksek oranda iş kazalarına maruz kaldıklarını, ciddi yaralanmalar yaşadıklarını, hatta hayatlarını kaybettiklerini ortaya koymaktadır (Dejoy et. al., 2017: 107). Dolayısıyla bu tür mesleklerde çalışanların tatmin ve performanslarının, işin getirilerinden daha ziyade bireysel değer ve özelliklere bağlı olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisini itfaiyeciler örneğinde test etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, bireysel etiksel ideolojilerin boyutlarından birisi olan idealizmin, üretkenlik karşıtı iş davranışları ve üretkenlik karşıtı iş davranışlarının alt boyutları olan çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde anlamlı ve negatif yönlü etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, değişkenler özelinde gerçekleştirilen önceki araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Vitell et. al., 1993; Henle et. al., 2005; Hasting and Finegan, 2011). Bu sonuç, idealizm düzeyi yüksek olan bireylerin evrensel ahlaki ilkeleri benimsemiş olmalarıyla açıklanabilir. Çünkü idealizm etiğine sahip olan bireyler, başkalarına zarar vermenin yanlış olduğuna ve başkalarının iyiliği için çalışmanın diğer kazanımlardan çok daha önemli olduğuna inanırlar (Yıldız vd., 2015: 110). Yine bu bireyler, başkaları için endişelenirler, onların yüklerini (sorumluluklarını) hafifletip, refahlarını artırmaya çalışırlar (Mudrack et. al., 2012: 350) ve kendilerine yönelen olumsuz durum ve davranışlara olumsuz tepkiler vermekten uzak dururlar. İdealizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında ortaya konan araştırma bulgusu ve literatürde yer alan açıklamalar, idealizm etiğine sahip olan itfaiyecilerin, örgütsel ve yapısal bir takım negatif durumlarla karşılaşmalar dahi görevlerini en iyi şekilde icra etme gayreti içerisinde olacakları şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın araştırma bulguları, bireysel etiksel ideolojilerin boyutlarından bir diğeri olan rölativizmin, üretkenlik karşıtı iş davranışları ve üretkenlik karşıtı iş davranışlarının alt boyutları olan çalışma arkadaşlarına yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları ve örgüte yönelik üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, literatürde yer alan benzer araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Hasting and Finegan, 2011; Kott, 2012; Van Meter et. al., 2013). Bu sonuçlar, rölativist bireylerin evrensel ahlak ilkelerini benimsememeleri (Forsyth, 1992: 462) ve doğru ve yanlış değerlendirmelerini içinde buldukları koşullara göre şekillendirmeleri ile açıklanabilir (Hong et. al., in press). Rölativist bireyler, bir eylemin ahlaki olup olmadığına karar verirken fayda-maliyet değerlendirmesi yaparlar. Elde edecekleri kazanımların katlanacakları maliyetlerden daha fazla olduğuna inanırlarsa diğerlerine etik davranmayı düşünebilirler. Dolayısıyla bu bireyler, ahlaki ilkeleri reddetmenin evrensel bir kural olduğuna inanmakta ve daha az etik eğilim göstermektedirler (Kao and Cheng, 2017: 275). Rölativizm ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında ortaya konan araştırma bulgusu ve literatürde yer alan açıklamalar, rölativizm etiğine sahip itfaiyecilerin örgütsel ve yapısal nedenlerden kaynaklanan olumsuz durumları üretkenlik karşıtı iş davranışları sergilemek için bir sebep olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Aktarılan bu sonuçlar, Liu ve Dink (2012: 2727) tarafından dile getirilen, üretkenlik karşıtı iş davranışlarını önlemek için kullanılacak en etkili yöntemlerin, bireysel farklılıkları dikkate almak ve etik bir çalışma ortamı yaratmak olduğu şeklindeki söylemleriyle uyumaktadır.

Çalışma kapsamında, alan yazında yer alan teorik bilgiler ve ulaşılan araştırma bulgularından hareketle uygulayıcılara yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır:

- İtfaiyeci olarak istihdam edilecek olan bireylerin seçim sürecinde adayların sahip oldukları bireysel etiksel ideolojinin ne olduğu ve bunun işin icrası üzerinde ne gibi yansımalarının olacağı araştırılmalıdır.

- İtfaiye çalışanları yapmakta oldukları işin ve üstlendikleri sorumlulukların ciddiyeti konusunda eğitilmelidir. Ayrıca bu eğitimlerde itfaiyecilere görevlerini yerine getirirken karşılaşılabilecekleri olası durumlar senaryolaştırılarak gösterilmeli ve neyin doğru neyin yanlış olduğu açıklığa kavuşturulmalıdır.
- İtfaiye çalışanlarının görevlerinin zorluğu ve riski nedeniyle doğal olarak oluşabilecek stres kaynaklarına çözüm üretmek maksadıyla ilgili yöneticilere gerekli eğitimler verilmelidir.
- Çalışanlar stresle nasıl başa çıkabilecekleri konusunda eğitilmeli ve gereken destekler sağlanmalıdır.
- Çalışanlar etik ve etiksel ideolojiler hakkında aydınlatılmalıdır.
- İtfaiye çalışanları, yaptıkların işin insan hayatı ve toplum açısından taşıdığı değer ve önem konusunda bilgilendirilmeli ve böylelikle itfaiyecilerin işe bağlılık, işi anlamlı bulma, işle bütünleşme ve benzeri algıları pozitif yönde geliştirilmelidir.
- İtfaiye teşkilatındaki tüm istihdam, terfi ve ödül ilişkilerinde liyakat ve hakkaniyet ölçülerinde hareket edilmeli, zaman içerisinde oluşan siyasi değişiklikler ve güç ilişkileri çalışanlarda güven problemi oluşturulmamalıdır.

Bu çalışmayı özgün kılan kayda değer birkaç yön bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışmanın Türkçe literatürde eksikliği hissedilen, bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişkiyi ele almış olmasıdır. Bir diğeri ise, araştırma örnekleminin diğer birçok mesleğe nazaran daha yüksek düzeyde özveri ve risk içeren itfaiye çalışanlarından seçilmiş olmasıdır.

Bireysel etiksel ideolojilerin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerindeki etkisini bir büyükşehir belediyesi itfaiye daire başkanlığı çalışanları örnekleminde ele alan bu çalışmanın güçlü yönleri bulunduğu gibi çeşitli sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan ilki, araştırma bulgularının genelleştirilemeyeceği gerçeğidir. Uygulamanın gerçekleştirildiği sektör ve örneklem büyüklüğü dikkate alındığında bu sınırlılık anlaşılmaktadır. Konu özelinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılar, değişkenler arasındaki ilişkileri farklı sektörlerde ve farklı örneklem üzerinde test edebilirler. Böylelikle ortaya çıkacak olan değişik araştırma bulguları genel bir kanının oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Sınırlılıklardan bir diğeri, bireysel etiksel ideolojiler ve üretkenlik karşıtı iş davranışlarının aynı zaman diliminde ve aynı bireylerce değerlendirilmesi nedeniyle ortak yöntem varyansı eğiliminin bulunması ihtimalidir. Ortak yöntem varyansının doğurabileceği negatif yansımaları bertaraf etmek için bundan sonraki çalışmalarda veriler farklı kaynaklardan derlenebilir. Sınırlılıklardan bir diğeri ise araştırmanın kesitsel bir nitelik taşımasıdır. Kesitsellik, değişkenler arasındaki ilişkilerin cevaplayıcıların belli bir andaki algılarına dayanılarak ölçülmüş olmasıdır. Konu özelinde çalışma yapacak olan araştırmacılar, çalışanlara yönelik etiksel eğitimler verebilirler ve eğitim öncesi ve sonrasını ölçerek boylamsal araştırmalar gerçekleştirebilirler.

Sonuç olarak, bu çalışma bireysel etiksel ideolojilerden idealizmin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde negatif ve bireysel etiksel ideolojilerden rölativizmin üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip oldukları bulgusunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, personel seçim sürecinde bireysel etiksel ideolojileri dikkate almanın gerekliliğine işaret etmektedir. Araştırmanın yapısı, itfaiyecilik gibi diğer mesleklere nazaran daha yüksek düzeyde fedakârlık gerektiren çalışma alanlarında çalışanların idealizm etiğine sahip olmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırma sonuçları, çalışanların sahip oldukları etiksel ideolojileri çalışma alanlarına uygun kılabilmek ve güçlendirmek için eğitilmeleri gerektiğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. and Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*, Eglewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Barnett, T., Bass, K. and Brown, G. (1994). Ethical Ideology and Ethical Judgment Regarding Ethical Issues in Business. *Journal of Business Ethics*, 13(6), 469-480.
- Bateman, C. R., Valentine, S. and Rittenburg, T. (2013). Ethical Decision Making in a Peer-To-Peer File Sharing Situation: The Role of Moral Absolutes and Social Consensus. *Journal of Business Ethics*, 115(2), 229-240.

- Dalal, R. S. (2005). A Meta-Analysis of The Relationship Between Organizational Citizenship Behavior and Counterproductive Work Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 90(6), 1241.
- Dalal, R. S., Lam, H., Weiss, H. M., Welch, E. and Hulin, C. L. (2009). A Dynamic Approach to Organizational Citizenship Behavior and Counterproductive Work Behavior: Behavioral Co-Occurrence and Switching, and Dynamic Relationships with Mood and Overall Job Performance. *Academy of Management Journal*, 52(5), 1051-1066.
- Davis, M. A., Andersen, M. G. and Curtis, M. B. (2001). Measuring Ethical Ideology in Business Ethics: A Critical Analysis of The Ethics Position Questionnaire. *Journal of Business Ethics*, 32(1), 35-53.
- Dejoy, D. M., Smith, T. D. and Dyal, M. A. (2017). Safety Climate and Firefighting: Focus Group Results. *Journal of Safety Research*, 62, 107-116.
- Dhamija, S. and Rai, S. (2018). Role of Retaliation and Value Orientation İn Whistleblowing Intentions. *Asian Journal of Business Ethics*, 7, 37-52.
- Forsyth, D. R. (1980). A Taxonomy of Ethical Ideologies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 175-184.
- Forsyth, D. R. (1992). Judging the Morality of Business Practices: The Influence of Personal Moral Philosophies. *Journal of Business Ethics*, 11(5-6), 461-470.
- Forsyth, D. R. and Pope, W. R. (1984). Ethical Ideology and Judgments of Social Psychological Research: Multidimensional Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(6), 1365-1375.
- Fox, S., Spector, P. E. and Miles, D. (2001). Counterproductive Work Behavior (CWB) in Response to Job Stressors and Organizational Justice: Some Mediator and Moderator Tests for Autonomy and Emotions. *Journal of Vocational Behavior*, 59(3), 291-309.
- Gruys, M. L. and Sackett, P. R. (2003). Investigating the Dimensionality of Counterproductive Work Behavior. *International Journal of Selection and Assessment*, 11(1), 30-42.
- Hastings, S. E. and Finegan, J. E. (2011). The Role of Ethical Ideology in Reactions to İnjustice. *Journal of Business Ethics*, 100(4), 689-703.
- Henle, C. A., Giacalone, R. A. and Jurkiewicz, C. L. (2005). The Role of Ethical Ideology in Workplace Deviance. *Journal of Business Ethics*, 56(3), 219-230.
- Hong, S., Park, E. H. and Cameron, G. (in press). Look Who is Warning: Individual Differences in Motivation Activation Influence Behaviors During Disasters. *Journal of Risk Research*. Available online 20 April 2019.
- Jones, T. M. (1991). Ethical Decision Making by Individuals in Organizations: An Issue-Contingent Model. *Academy of Management Review*, 16(2), 366-395.
- Kao, F. H. and Cheng, B. S. (2017). Proservice or Antiservice Employee Behaviors: A Multilevel Ethics Perspective. *Human Performance*, 30(5), 272-290.
- Kott, J. K. (2012). *The Role of Ethics İn Employee Behavior*, Master Thesis, The University Of Tennessee At Chattanooga, Tennessee.
- Liu, N. T. and Ding, C. G. (2012). General Ethical Judgements, Perceived Organizational Support, Interactional Justice, and Workplace Deviance. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(13), 2712-2735.
- Mudrack, P. E., Bloodgood, J. M. and Turnley, W. H. (2012). Some Ethical Implications of Individual Competitiveness. *Journal of Business Ethics*, 108(3), 347-359.
- Nakip, M. (2004). *Pazarlama Araştırmalarına Giriş (SPSS Destekli)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Rest, J. R. (1986). *Moral Development: Advances İn Research and Theory*, New York: Praeger.
- Robinson, S. L. and Bennett, R. J. (1995). A Typology of Deviant Workplace Behaviors: A Multidimensional Scaling Study. *Academy of Management Journal*, 38(2), 555-572.
- Robinson, S. L. and Bennett, R. J. (1997). Workplace Deviance: Its Definition, its Manifestations, and its Causes, R. J. Lewicki, R. J. Bies and B. H. Sheppard (Eds.), *Research On Negotiation in Organizations*, (p. 3–27), Stamford: JAI Press Inc.

- Singhapakdi, A., Kraft, K. L., Vitell, S. J. and Rallapalli, K. C. (1995). The Perceived Importance of Ethics and Social Responsibility on Organizational Effectiveness: A Survey of Marketers. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 23(1), 49-56.
- Spector, P. E. and Fox, S. (2002). An Emotion-Centered Model of Voluntary Work Behavior: Some Parallels Between Counterproductive Work Behavior and Organizational Citizenship Behavior. *Human Resource Management Review*, 12(2), 269-292.
- Spector, P. E. and Fox, S. (2005). The Stressor-Emotion Model of Counterproductive Work Behavior. S. Fox and P. E. Spector (Eds.), *Counterproductive Work Behavior: Investigations of Actors and Targets* (p. 151-174). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Trevino, L. K. (1986). Ethical Decision Making in Organizations: A Person-Situation Interactionist Model. *Academy of Management Review*, 11(3), 601-617.
- Vanmeter, R. A., Grisaffe, D. B., Chonko, L. B. and Roberts, J. A. (2013). Generation Y's Ethical Ideology and its Potential Workplace Implications. *Journal of Business Ethics*, 117(1), 93-109.
- Vitell, S. J., Rallapalli, K. C. and Singhapakdi, A. (1993). Marketing Norms: The Influence of Personal Moral Philosophies and Organizational Ethical Culture. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 21(4), 331-337.
- Yang, J., and Treadway, D. C. (2018). A Social Influence Interpretation of Workplace Ostracism and Counterproductive Work Behavior. *Journal of Business Ethics*, 148(4), 879-891.
- Yazıcı, A. ve Yazıcı S. (2010). Etik Durum Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 1001-1017.
- Yıldız, B., Alpkan, L., Ateş, H. and Sezen, B. (2015). Determinants of Constructive Deviance: The Mediator Role of Psychological Ownership. *International Business Research*, 8(4), 107-121.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Individual performance of employees plays a decisive role in achieving organizational goals. Employees, as expected, do not always exhibit positive behaviors and they may behave unfavorably against organizational goals. One of these behaviors is counterproductive work behaviors. So it is crucial to determine the antecedents of the counterproductive work behaviors that affect the atmosphere in the work environment, the mood of the employees and the performance of the organization as a whole.

Individual behaviors are often a result of emotions, thoughts and attitudes. So there are a number of reasons, triggering them. One of the antecedents that incite the display of counterproductive work behaviors is individual ethical ideology which is discussed in two dimensions as idealism and relativism.

The aim of this study is to analyze the effect of individual ethical ideologies on counterproductive work behaviors. Based on the research findings in the literature, (Vitell et. al., 1993; Singhapakdi et.al., 1995; Henle et. al., 2005; Hasting and Finehgan, 2011) the following hypotheses are developed.

H1: Idealism negatively affects a) counterproductive work behaviors against organization, b) counterproductive work behaviors against colleagues, and c) overall counterproductive work behaviors.

H2: Relativism positively affects a) counterproductive work behaviors against organization, b) counterproductive work behaviors against colleagues, and c) overall counterproductive work behaviors.

Methodology

The population of the research consists of 244 firefighters working at the fire department of a municipality in Turkey. The questionnaire technique was conducted to collect data from the population. After excluding 13 inadequate and invalid questionnaires, a total of 154 valid questionnaires were obtained. So exact response rate of the population is 63.11%.

The scales used in the study are a five-point Likert-type. Participants were asked to express their opinion on each item of the scales ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). The ethical ideology of the participants was measured using ‘the ethical ideology scale’ developed by Forsyth (1980). The scale developed by Dalal et al., (2009) was used in order to measure the counterproductive work behaviors of the participants.

Findings

Table 2 depicts that individual ethical ideology is significantly correlated with counterproductive work behaviors. It also shows the mean, standard deviation and reliability of the variables.

Table 2: Mean, Standard Deviation, Reliability and Correlations

Dimensions	Mean	sd	1	2	3	4	5
1. Idealism	3.95	0.67	(82.0)				
2. Relativism	3.08	0.70	.315**	(75.1)			
3. CWBO:	2.02	0.75	-.300**	.208**	(71.3)		
4. CWBC:	2.11	0.89	-.257**	.171*	.618**	(81.1)	
5. CWB:	2.06	0.74	-.308**	.209**	.882**	.916**	(84.8)

CWB: Counterproductive work behaviors. **CWBO:** Counterproductive work behaviors against organization, **CWBC:** Counterproductive work behaviors against colleagues, *p<0.05 (two-way), **p<0.01 (two-way)

When the correlation values between the variables are examined, it is seen that both idealism and relativism are significantly correlated with counterproductive work behaviors. After this analysis, the regression analysis was carried out to test the relationship between the variables. So the findings are shown in Table 3 and Table 4.

Table 3: The Regression Analysis Results: The Effect of Idealism on CWB

<u>Independent Variable</u> Idealism	Dimensions of CWB		CWB
	CWBO	CWBC	
β	-0.300**	-0.257**	-0.308**
R ²	0.090	0.066	0.095
Adjusted R ²	0.084	0.060	0.089
F	15,055	10,787	15,914
Durbin-Watson	1,314	1,256	1,217

** p<0.01

According to regression analysis (Table 3), there is a relatively intermediate and negative relationship between independent variable idealism and counterproductive work behaviors ($\beta = -0.308$). In addition, the coefficient of determination is $R^2 = 0.095$. So it is possible to suggest that 9.5% of the variance of counterproductive work behaviors is explained by idealism. Moreover, idealism negatively affects sub-dimensions of counterproductive work behaviors. In addition, it is seen in Table 3 that 9.6% of the variance of counterproductive work behaviors against organization and 6.6% of the variance of against colleagues are predictable from idealism. These results indicate that the hypothesis 1 is supported.

Table 4: The Regression Analysis Results: The Effect of Relativism on CWB

<u>Independent Variable</u> Relativism	Dimensions of CWB		CWB
	CWBO	CWBC	
β	0.208**	0.171*	0.209**
R ²	0.043	0.029	0.044
Adjusted R ²	0.037	0.023	0.037
F	6,901	4,566	6,940
Durbin-Watson	1,045	0,965	0,867

*p<0.05, ** p<0.01

As seen in Table 4, relativity positively affects counterproductive work behaviors ($\beta = 0.209$). In addition, the coefficient of determination is found as $R^2 = 0.044$. Based on this findings, it is inferred that relativism accounts for 4.4% of the variance of counterproductive work behaviors. In addition, there is also a statistically significant and positive relationship between relativism and all sub-dimensions of counterproductive work behaviors. Of 4.3% the variance of counterproductive work behaviors against the organization and 2.9% of the variance of against colleagues are explained by relativism. These results confirm that hypothesis 2 is supported.

Conclusion and Discussion

Research findings show that idealism, which is one of the two dimensions of individual ethical ideologies, has a significant and negative effect on counterproductive work behaviors and its

sub-dimensions, counterproductive work behaviors against organization and colleagues. These findings correspond to the findings of previous research findings in literature (Vitell et.al., 1993; Henle et. al., 2005; Hasting and Finehgan, 2011). In addition, research findings reveal that relativism, another sub-dimension of individual ethical ideologies, positively affects counterproductive work behaviors and its sub-dimensions, counterproductive work behaviors against organization and colleagues. This finding also verifies the findings of various studies in the literature (Hasting and Finegan, 2011; Kott, 2012; Van Meter et. al., 2013).

POSTMODERN TURİST DENEYİMİ: MOTOSİKLETLİ KADIN GEZGİNLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Araştırma Makalesi / Research Article

Ay, M. ve Özel, Ç. H. (2019). Postmodern Turist Deneyimi: Motosikletli Kadın Gezginler Üzerine Bir Değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 630-645.

Geliş Tarihi: 06.08.2019

Kabul Tarihi: 28.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Merve AY

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD

merveay@anadolu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9873-711X

Doç. Dr. Çağıl Hale ÖZEL

Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

chkayar@anadolu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-4898-0867

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye'deki motosikletli kadın gezginlerin seyahat öncesi ve sonrası deneyimlerinin neler olduğunun anlaşılması, seyahat güdülerinin belirlenmesi ve seyahatlerini motosiklet ile gerçekleştiren kadınların demografik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, nitel araştırma tasarımı planlanmış, seyahatlerini motosiklet ile gerçekleştiren sekiz kadın katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Araştırmanın verileri, 13 Mayıs – 7 Haziran 2019 tarihleri arasında üç katılımcı ile yüz yüze, beş katılımcı ile ise görüntülü telefon görüşmesi yapılarak toplanmıştır. Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu ile 19 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilerek betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, katılımcıların seyahat planlamalarına öncelikle yol rotası oluşturmakla başladıklarını, seyahat esnasında genellikle kamp alanlarını tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Motosikletli kadın gezginleri seyahat için güdüleyen unsurlar arasında ilk olarak “motosiklet tutkusu” yer alırken, “özgürlük arayışı” ve “rutinden kaçma” gibi güdüler de ön plandadır. Keşifsel nitelikte olan çalışma, motosiklet ile seyahat eden postmodern kadın gezginlerin özelliklerine yönelik bilgi sağlaması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Postmodern Turist, Kadın Gezgin, Motosiklet Turizmi.

POSTMODERN TOURIST EXPERIENCE: AN EVALUATION ON WOMEN TRAVELERS WITH MOTORCYCLES

ABSTRACT

This study aims to understand the pre and post travel experiences of motorcycle women travelers, and determine the travel motivations and demographic profiles of motorcycle women travelers in Turkey. For this aim, a qualitative research design was planned and semi-structured interviews were conducted with eight women participants who traveled by motorcycle. Snowball sampling technique was conducted to reach participants. Data were collected with face to face interviews with three participants and video call interviews with five participants between 13 May - 7 June 2019. The participants were asked 19 open-ended questions through a semi-structured interview form. The data obtained from the interviews were transcribed and evaluated with descriptive analysis method. The findings of the study showed that the participants started their travel planning primarily by creating a road route and they preferred camping areas during their travels. Findings of the study showed that “passion for motorcycle” is the first among the travel motivations of women

travelers while motives such as “seeking freedom” and “escaping from the routine” are also at the forefront. This exploratory study is important in providing information on the characteristics of postmodern women travelers traveling by motorcycle.

Keywords: Postmodernism, Postmodern Tourist, Women Traveler, Motorcycle Tourism.

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın sonrasında yaşanan yıkım ve anti-modernizm hareketi, fordist üretim şeklinin 1970'li yıllarda sorgulanmaya başlaması, meta anlatılara karşı inançsızlık, küreselleşme ve beraberinde getirdiği ürün, sermaye, bilgi, kültür ve insan hareketliliği (Cohen, 2012'den aktaran Aşan ve Akoğlan Kozak, 2015: 265-288) 1970'li yıllardan itibaren postmodern dönemi başlatmıştır. Modernizmden postmodernizme geçiş sırasında tüm dünyada yaşanan değişim, seyahat kavramını da ilgilendirmektedir. Postmodern olarak tabir edilen bu dönemde kabul gören ve esas olan, yaşanan deneyimlerdir. Postmoderniteyle birlikte turistik deneyim de değişime uğramış, turistlerin belirli bir turist tipinde olmak yerine bu sınıflandırmaların ötesine geçmeleriyle birlikte post turist kavramı ortaya çıkmıştır. Postmodern turist, kendi farklılıklarını ön plana çıkarmak ister ve kitlesel olmayana yönelir. Bu dönemde yavaş turizm, sorumlu turizm, gönüllü turizmi, akıllı turizm destinasyonları, uzay turizmi gibi farklı turizm türlerinin ortaya çıktığı, turizmde çevre bilinci, ekoturizm, alternatif turizm, sürdürülebilirlik ve etik konuların daha fazla tartışıldığı, hatta aşırı turizmin beraberinde getirdiği olumsuzlukları engelleme eğilimlerinin başladığı göze çarpmaktadır. Post turistin değişen bu istek ve gereksinimlerine koşut olarak turizm endüstrisi de yenilikçi ürünler geliştirmeye odaklanmıştır.

Postmodern dönemde tek başına seyahat eden bireylerin ortaya çıktığı ve bu bireylerin arasında kadınların da çok sayıda olduğu söylenebilir. Kadınların tek başlarına ya da aile ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri seyahatler, postmodern dönemde artmış, bu durum, turizm endüstrisinde kadınların büyüyen bir güç olarak tanımlanmasına ve önemli bir pazar bölümü olarak görülmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla seyahat eden kadınların seyahat güdülerini öğrenmek, işletmelerin pazarlama stratejilerinin belirlenmesi için yararlı bilgiler sağlayabilir. Seyahat eden kadınların farklı seyahat güdeleri olmasına rağmen, tecrübe, kaçış, rahatlama ve sosyalleşme gibi seyahat güdülerinin ön plana çıktığı görülmüştür (Chiang ve Jogaratnam, 2005). Kadınlar ve erkekler tarafından verilen seyahat kararlarının karşılaştırıldığı bir araştırmada kadınların, çıktıkları seyahatlerde daha kısa yolculukları tercih ettikleri, daha az para harcadıkları ve seyahat ederken erkeklerden daha az sporla ilgili etkinliklere katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Nichols ve Snepenger, 1988).

Kadınların ailevi sorumluluklar başta olmak üzere sahip oldukları sorumluluklar nedeniyle boş zaman aktivitelerine katılmada belirli engellerle karşılaştıkları söylenebilir. Ancak kadınlar boş zaman aktivitelerine katılmada tümüyle dezavantajlı değildir (Khan, 2011:105). Günümüzde kadınların boş zamanlarını değerlendirmede karşılaştıkları engeller, eskiye kıyasla azalmıştır. Kadınlar ve erkekler için toplumsal cinsiyet eşitliğinin giderek daha fazla tesis edilmesi, rekreasyonel olanaklardaki eşitliği de beraberinde getirmiş ve kadınlar açısından geleneksel olmayan bir eğlence seçeneği olarak motosiklet sürüş deneyimi ortaya çıkmıştır (Jackson, 1993).

Bu çalışmanın amacı, motosikletli kadın gezginlerin seyahat güdülerini belirlemek, seyahat eden bu kitlenin demografik özelliklerini, seyahat öncesi ve sonrası deneyimlerini nitel bir çalışma ile ortaya koymaktır. Çalışmadan elde edilen bulgular, motosiklet ile seyahat eden postmodern kadın gezginlerin özelliklerine yönelik bilgi sağlaması açısından önemlidir. Bu yönüyle çalışmanın kadın gezginlerden oluşan alanyazına katkı sağlaması öngörülmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, kadın gezginlerin motosiklet ile yaptıkları seyahatlerde yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılmasına ve kadınların bu faaliyetlere katılabilmeleri için gerekli tanıtım ve bilinçlendirme çalışmalarına dikkat çekilmesine öncülük edebilir.

2. POSTMODERN DÖNEMDE KADIN TURİST

Postmodern dönemde ürünler ve markalar, fonksiyonel yararlarının yanı sıra birer işaret ve sembol olma niteliği kazanmıştır (Odabaşı 2004: 130). Funk'a (2007: 55) göre postmodern birey; özgür, spontane, bağımsız, kendini kural ve ölçülerle sınırlamayan ve bütün gücüyle kendi yaşamını kendisi belirlemeye çalışan kişidir. Odabaşı (2004), yaşamı bir tüketim deneyimi olarak da düşünüp kabullenilen postmodern bireyin amacını; duygusal imajları, anlamlar taşıyan markaları, ürünleri tüketmek şeklinde açıklamıştır. Postmodern birey, alışverişçi, seçici, iletişimci, karakter keşfedicisi, haz arayıcısı, isyankâr, mağdur, eylemci, yurttaş olmak üzere dokuz farklı görünüme sahip olabilir (Odabaşı, 2004: 122- 124).

Postmodernizmin önemli kuramcılarında Bauman'ın (1996) öne sürdüğü akışkan kimlikler yaklaşımına göre önceleri sosyal kimlikler ve ilişkiler, göreceli olarak sabit anlamlara sahipken sonraları bu yapılar, hızlandırılmış, akışkan, parçalanmış bir hal almaya başlamıştır. Dolayısıyla turist deneyimlerini geleneksel tipolojiler kapsamında incelemek güçleşmiştir. Postmodernizmin özelliklerinden biri olan parçalanmanın sonucunda, azınlıkların ve marjinallerin kendi kültürel yaşam biçimlerini yaratmaları ve kültürel çoğulculuğun hoşgörüsüyle kabullenilmesi gibi olgular ortaya çıkmıştır (Odabaşı, 2004: 166).

Postmodern turistler, üst-gerçekliğin yanı sıra gerçek-üstü ya da fantastik deneyimler yaşamayı istemektedir. Postmodern turistler için turizm, hayatın içinde var olan bir oyundur. Bu turistler, çeşitli turizm türlerine katılmakta serbesttir ve farklı deneyimler yaşamak isterler. Postmodern turistlerin gereksinimleri, standartlaştırılmış kitlesel ürünlerle karşılanamamaktadır. Dolayısıyla postmodern turizm paradigması esnek kitlesel talep ve üretimden, bireysel talep ve üretime doğru hızla yol almaya başlamıştır (Akoğlan Kozak, vd., 2013: 7-22). Postmodern turistin farklı temaları, geçmişi ve geleceği herhangi birine bağlanmadan yaşayarak deneyim sahibi olabileceği düşünülmektedir (Kayaman ve Armutlu 2003: 139).

Postmodern turistin kimliğinin oluşmasına entelektüel zemin hazırlayan kuramlardan biri de feminizm olmuştur. Postmodern feminizm kuramı, cinsiyet kategorilerini çoğaltarak ve kadın ve erkek arasındaki sınırlara sekte vurarak cinsiyet kavramını eleştiren bir kuramdır. Postmodern feministlere göre kadının öteki konumu, onun ataerkil kültürü, değerleri, kuralları ve pratikleri sorgulamasını sağlar (Karkıner, 2013: 137). Modern toplumda erkek, üretici-asker kimliğinin ön plâna çıkmasına karşın; postmodern toplumda eril bir baskınlık yoktur. Öyle ki postmodern toplumda kadınsılığın bir adım önde olduğu söylenebilir. Postmodern feminist yaklaşım, genel ve evrensel bir cinsiyet kategorisini reddederek daha spesifik olarak toplumsal yaşamda kadınların sorunlarına çözüm arayışı içindedir (Taş, 2016). Tüketici birey, bu açıdan modern cinsiyet kategorisinin dışında, cinsiyetsiz bir kimlikle tüketim içindedir. Tüketim kültüründe, tüketimi gerçekleştirenin erkek ya da kadın olmasına dikkat edilmez.

Postmodern tüketim kültüründe tüketici bireyin temel özelliği, onun kadın tüketici veya erkek tüketici oluşuyla ilgili değildir (Bauman, 2013). Modern öncesi dönemde ise kadın ve erkeğin rollerini belirleyen statülerin net ve katı olduğu, kadının rolünün daha çok evin içine yönelik olduğu söylenebilir. Yine bu nedenle, modern dönemde kadınların büyük kısmı, evlerine yakın olan boş zaman etkinliklerine katılmıştır (Green vd., 1987). Yakın dönemde ise kadınlar, daha sık seyahat edebilmekte, hatta seyahatlerini tek başına gerçekleştirebilmektedir (Chiang ve Jogaratnam, 2005). Ayrıca kadınların seyahatlerinde, erkeklerden daha fazla risk algıladıkları sonucuna ulaşan çalışmalar (Lepp ve Gibson, 2003) da mevcuttur.

Wilson ve Harris'e (2006) göre kadınlar, kendilerini güçlü hissetmek ve başkalarıyla iletişim kurmak için seyahate çıkmaktadır. Kadınların sadece olumlu değil, olumsuz geçen yalnız seyahat deneyimlerinin de içsel gelişim ve özgüvenleri için önemli rolü olduğunu vurgulanmaktadır (Yang vd. 2018). Kadınlar, seyahatle ilgili risklerin farkında olmalarına rağmen, özgür hissetmek ve güçlenmek için yalnız seyahat etmeyi seçmektedir (Jordan ve Gibson, 2005). Kadınların, yüksek derecede risk algılamalarına rağmen engellerle karşılaşabilecekleri seyahatlere çıkmaları, kendilerini bağımsız ve güçlenmiş hissetmeleri için onlara önemli bir fırsat sunmaktadır.

Kadınların seyahatleri üzerine yapılan pek çok araştırmada kadınların erkekler ile kıyaslandığında seyahate katılmada daha çok engel ile yüzleşmek zorunda kaldığı ortaya çıkmıştır

(Nyaupane ve Andereck, 2008: 434). Araştırmacılar, kadın gezginlerin sağlığı tehdit edici suçlar, hırsızlık, şiddet içeren suçlar ve cinsel taciz gibi risklere karşı savunmasız olduğunu ortaya koymuştur (Wilson ve Little, 2008; Amir vd, 2015; Yang, 2018). Bu nedenle, kadın gezginler destinasyon seçiminde öncelikli olarak güvenlik faktörüne dikkat etmektedir (Kaba ve Emekli, 2018). Cesur (2014) ise tek başına seyahat eden kadınların toplumsal düzeyde engellendiği ve kadınların seyahat öncesi ve seyahat esnasında karşı karşıya kaldıkları engellerin olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kadınların seyahat esnasında engellerle karşılaşabilme olasılığının olduğu turizm türlerinden biri de, motosiklet turizmidir.

3. MOTOSİKLET TURİZMİ VE KADIN

Motosiklet turizmi, sürüş turizminden (driver turizm) hareketle ortaya çıkmış bir turizm türüdür. Sürüş turizmi, eğlence ve turizm aktivitesi arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran 21. yüzyıldaki deneysel turizm biçimlerindedir (Bentley et al., 2010: 563). Bireylerin özgür ve bağımsız bir seyahat deneyimi isteğinin artması ile birlikte motosiklet turizmi, sürüş turizmi pazarının bir alt sektörü olarak sınıflandırılmıştır. Motosiklet turizminin, araca bağlılık, gruplar halinde seyahat etme olasılığının artması ve hedefin kendisinden ziyade deneyimin ön plana çıkması bakımından sürüş turizminden farklı olduğu belirtilmektedir (Cater, 2012). Motosikletçilerin, araba süren turistlere göre sürüş deneyimine katılımı çok daha yüksek olabilir. Bununla birlikte motosikletçilerin farklı taleplerinin olduğu ve farklı seyahat kararı verme davranışlarına sahip olduğu ortaya konulmuştur (Sykes ve Kelly, 2012).

Motosiklet turizminde turist, pasif veya aktif (motosiklet yolcusu veya sürücüsü) olabilir. Temel amacı genellikle tatil veya eğlence olan seyahatleri içeren bu geziler, günübirlik olabilir veya gece kalmayı içerebilir (Sykes ve Kelly, 2012). Austin ve Gagne'e (2008) göre, çoğu Amerikalı motosikletçi için motosiklet, bir ulaşım aracından daha fazlasıdır. Zira, motosikletleri ile seyahat eden kişiler, seyahatleri sırasında günlük rutinlerinin dışına çıkarak diğer motosikletçilerle etkileşime girmektedir (Austin ve Gagne, 2008).

Motosiklet kullanımının ilk yıllarında, bu araç büyük ölçüde ulaşım aracı olarak görülmele birlikte, daha sonrasında bireycilik ve macera sembolü olarak görülmüştür. Buna karşın, aynı yıllarda yarış ve cesaret gösterilerinin artmasıyla birlikte, motosikletler bir tehlike ve risk unsuru haline gelmiştir (Glamser, 2003: 183-194). Motosiklet, sürüş güvenliği ek ekipmanlarla sağlanabilse bile, yapısı bakımından diğer araçlara göre daha tehlikeli bir ulaşım aracı niteliği taşıması nedeniyle motosiklet sürebilmek için bireyde motosiklet sürme arzusunun olması önemli bir koşuldur (Quinn ve Forsyth, 2009: 242). Motosiklet turizmi ile macera turizmi arasındaki ilişkiye bakılacak olursa her ikisinde de risklerin çekici olduğu görülmektedir (Cater, 2012). Bazı çalışmalarda ise motosiklet sürücülerinin risk alan kişilik tipine sahip olmadığı, güvenli sürücü fikrini vurguladığı, binici eğitim programları ile bilgilendirildiği, heyecan, performans ve hızdan ziyade yetkinlik, bilgelik ve güvenlik konularına odaklandıkları görülmüştür (Haigh ve Crowther, 2005).

Motosiklet kullanıcıları için motosiklet, bireyi bir yerden bir yere taşıyan ulaşım aracından farklı anlamlar taşımaktadır. Bir seyahati motosiklet grubuyla yapmak da aynı derecede önemlidir (Ertaş ve Aktaş, 2017:18-22). Benzer şekilde motosiklet kulüpleri de boş zaman aktiviteleri (örneğin hafta sonu bir araya gelip motosiklet kullanmak, çeşitli parkurlarda yarışlar ve sürüşler gerçekleştirmek gibi) için bir araya gelen sürücülerden daha fazlasıdır (Quinn ve Forsyth, 2009: 238). Motosiklet kulüpleri ile ilgili yapılan bir çalışmada, yalnızca birlikte sürmek için bir araya gelen motosiklet sürücülerinin yanı sıra, spesifik bir marka motosiklete sahip olan kişilerin oluşturdukları (örneğin, BMW Motorcycle Owners, Harley Davidson Owners, Honda Riders Association) motosiklet kulüplerinin de bulunduğu sonucuna varılmıştır (Altundaş, 2015: 58). Belli bir motosiklet tipine sahip olmak, üyeliğin tek koşulu olmasa da merkezi öneme sahiptir ve bazı kulüpler daha katı ve kendine özgü üyelik kriterlerine sahiptir; bazıları ise hiyerarşik olarak düzenlenmiştir ve üyelerinin yaşamlarına tamamen hükmetmektedir (Quinn ve Forsyth, 2009). Dolayısıyla seyahat sırasında deneyim paylaşma, yeni arkadaşlarla tanışarak sosyalleşme, bireylerin motosiklet gruplarıyla seyahat etme nedenleri arasında yer alabilir.

Motosiklet kulüpleri arasında yalnızca kadınların üye olabildiği kulüpler de bulunmaktadır. Örneğin, Altundaş (2015), çalışmasında Motor Maids, Chrome Divas, Lady Lucifers, Women On Wheels gibi kulüplere yalnızca kadın sürücülerin üye olabildiğini vurgulamıştır. Türkiye’de de 2014 yılında dört kadın motosikletçinin girişimiyle kurulan “Türkiye Kadın Motosikletçiler Spor Kulübü Derneği” (TKMK), T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Türkiye Motosiklet Federasyonu’nun (TMF) bünyesinde faaliyet göstermektedir. Kadın motosiklet kulüplerinin ortaya çıkmasının amacı, toplumda oluşan olumsuz algıları yıkmak, motosiklet kültürünün ve kullanımının gelişmesinde öncü olmak, motor sporları alanında üst düzey kadın sporcular yetiştirmek ve kadın motosikletçilerin de trafikte var olduğunu göstermektir (Türkiye Kadın Motosikletçiler Spor Kulübü Derneği, 2014).

Kadınlar 20. yüzyılın başından beri motosiklet sürmelerine rağmen, bu faaliyet her zaman erkeklerin egemen olduğu bir boş zaman aktivitesi olarak görüldüğü için kadınlar, çoğunlukla motosiklet dünyasından çekilmiştir. Kadınlar motosiklet sürücüsü olmayı seçtiklerinde çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. İlk olarak, kadınlara ilişkin toplumsal beklentiler ve kadınların karşılaştıkları kısıtlamalar, onların sosyalleşmemelerine sebep olmuştur. İkinci olarak, kadınların ailesinin kadınların motosiklet tercihini onaylamaması durumunda ek engellerle karşılaşabilmektedir. Üçüncü engel, kadınların motosiklet gruplarından dışlanma şeklinde yaşadığı ayrımcılıktır (Henderson, 1990). Motosikletlere iliştilen bu anlamlar, yıllar içinde değişmiş ve kadınların daha aktif motosiklet kullandıkları görülmüştür (Glamser, 2003: 183-194). Motosiklet kullanıcılarının demografik yapısının değiştiğini gösteren verilere bakıldığında da kadınların bu pazarda giderek büyüyen bir pazar dilimini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Motosiklet sürmenin erkek cinsiyeti ile ilişkilendirilmesi (baskın bir heteroseksüellik), çoğu zaman motosiklet kullanımının en yaygın ifadelerinden biridir (Pinch ve Reimer, 2012). Motosiklet kulüp kültüründe kadının ikincil konuma itildiği ve erkek kulüp üyelerinin kadınları güçsüz, savunulması gereken varlıklar olarak konumlandırıldıkları görülmüştür. Kadının toplumsal cinsiyet rolleri, erkek üyeler tarafından fizyolojik yetersizliklerine dayandırılmış ve kadınların bu fiziksel güçsüzlüğü, onların kulübün geleceğini tehdit eden varlıklar olarak algılanmalarına yol açmıştır (Altundaş, 2015). Bu görüşü destekleyen benzer bir çalışmada ise (Auster, 2001) motosiklet kulüplerinin de motosikleti boş zaman aktivitesi olarak seçmesine ve potansiyel kısıtlamaları aşmış olmalarına rağmen kulüplerdeki erkeksi motosiklet imajının etkisinin halen görüldüğü belirtilmiştir.

Kadınları ve erkekleri boş zaman tercihlerinde farklı şekilde etkileyen unsurların bulunması (Henderson, 1990), boş zaman etkinlikleri ile ilgili beklentilerin değişmesine yol açabilir. Birçok erkeksi özellik, motosikletçilerle ilişkilendirildiği için kadınlar, motosiklet sürücülerinin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Dünyada motosiklet ile seyahat eden kadın gezginlerin sayısının hızla artması nedeniyle seyahat eden bu grubun özelliklerinin neler olduğu da merak konusu haline gelmiştir. Alanyazında, kadın motosikletliler son dönemlerde sıklıkla araştırılmış bir konu olarak yer almıştır. Türkiye’de ise bu seyahat türünü tercih eden motosikletli kadın gezginlerle ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu belirlemeden hareketle, bu çalışmada kadın motosiklet gezginlerinin seyahat alışkanlıklarının neler olduğu, seyahatlerini neden motosikletle yaptıkları ve bu seyahatlerde edindikleri deneyimlerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin deneyimlerine yönelik öngörü sahibi olabilmek, motosikletli kadın gezginlerin profilini ortaya koymak ve onların seyahat güdülerini anlamaktır. Türkiye’deki kadın motosiklet gezginlerini konu alan bir çalışmaya rastlanmamış olması nedeniyle çalışma, keşifsel niteliktedir. Nitel bir tasarımla planlanan araştırmada aşağıdaki soruların yanıtı aranmıştır;

- Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin profili nedir?
- Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin seyahat güdülerini nelerdir?
- Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin seyahatleri öncesinde nasıl bir planlama süreci yaşanmaktadır?
- Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin seyahatleri sırasındaki deneyimleri nelerdir?

- Türkiye’deki motosikletli kadın gezginlerin seyahatleri sonrasında neler yaşanmaktadır?

4.1 Verilerin Toplanması

Kaynak kişilerden verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formlarından yararlanılmıştır. Doğrudan gözlem yapılamayan durumlar için kullanılan görüşme tekniğinin amacı, görüşme yapılan katılımcının bakış açısının ölçülmesidir (Patton, 2002). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya daha esnek davranarak görüşmenin akışına göre formda yer alan soruların dışında ek sorular sorma ya da soruların sırasına uymama olanağı sunabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yarı yapılandırılmış görüşme formunun (EK 1) ilk kısmında katılımcıların yaşam öykülerinin öğrenilmesine yönelik dört adet demografik bilgi sorusuna; diğer bölümlerde ise araştırma sorularına yanıt bulmayı hedefleyen 19 soruya yer verilmiştir.

Katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme tekniğine başvurulmuştur. İlk katılımcı, araştırmacıların önceden tanıdığı bir motosikletli kadın gezgindir. Diğer katılımcılara da söz konusu kadın motosikletçi aracılığı ile ulaşılmıştır. Katılımcılar ile önce e-posta üzerinden iletişime geçilip çalışma ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra görüşme ile ilgili randevu alınmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için en az bir kere motosiklet ile seyahatlerini gerçekleştirmiş olan kadın katılımcılar örnekleme dâhil edilmiştir.

Verilerin toplanması aşamasında üç katılımcı ile yüz yüze, beş katılımcı ile ise görüntülü telefonla görüşme yapılmıştır. Yüz yüze görüşmeler, 13 Mayıs – 7 Haziran 2019 tarihleri arasında Eskişehir’de, katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Diğer beş katılımcının şehir dışında ikamet etmesinden dolayı aynı tarihler arasında görüşmeler, görüntülü telefon ile yapılmıştır. Araştırma hakkında katılımcılara detaylı bilgi verildikten sonra katılımcılardan kayıt için izin alınmıştır. Görüşmelerin kaydı ses kayıt cihazı ile gerçekleştirilmiştir. Toplam sekiz katılımcının yer aldığı araştırmada, verilerin kendini tekrarlamaya başladığı noktada görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşme sonucunda ses kayıtları, araştırmacılar tarafından deşifre edilerek içerik metinleri oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri ve Görüşme Süreleri

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Durumu	Motosiklet Kullanım Süresi	Görüşme Süreleri
K1	47	Evli	Muhasebeci	Lisans	30 yıl	50 dk (yüz yüze)
K2	44	Evli	Öğretmen	Lisans	1 yıl	8 dk (telefon)
K3	32	Evli	Marka Danışmanı	Yüksek Lisans	10 yıl	15 dk (telefon)
K4	49	Evli	Pilates-Yoga Eğitmeni	Ön Lisans	10 yıl	13 dk (telefon)
K5	20	Bekar	Öğrenci	Lisans	3 yıl	20 dk (yüz yüze)
K6	20	Bekar	Öğrenci	Lisans	3 yıl	57 dk (yüz yüze)
K7	52	Evli	Emekli	Lisans	34 yıl	14 dk (telefon)
K8	24	Bekar	Öğrenci	Lisans	6 yıl	23 dk (telefon)

5. BULGULAR

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler, yanıtı aranan soruların yanıtlarını oluşturacak şekilde bulgulara dönüştürülmüştür. Katılımcılardan elde edilen demografik bilgiler, katılımcıların 20 ile 52 yaşları arasında olduğunu; muhasebeci, öğretmen, pilates eğitmeni, marka danışmanı, emekli ve öğrenci gibi meslek gruplarına mensup olduklarını göstermektedir. Katılımcılar arasında evli olanlar çoğunluktadır. Katılımcılar, bir ila 34 yıl arasında değişen sürelerden beri motosiklet kullanmaktadır. Görüşme yapılan katılımcılar, daha önce motosiklet ile Konya, Ürgüp, Nevşehir Frig Vadisi, Nevşehir, Manisa, Isparta, Muğla, İzmir, Salda Gölü, Kaş, Zonguldak, Amasra, Bolu, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Antalya gibi destinasyonlara seyahatte bulunmuş; yurtdışında ise Yunanistan, İtalya ve Malta, Pakistan, Rusya, Hindistan, Gürcistan, İran, Uganda, Nepal, Tataristan, Yunanistan'a gitmişlerdir.

5.1 Katılımcıların Seyahat Güdülerine İlişkin Bulgular

32 yaşında olan K3, 10 yıldır motosiklet kullandığını belirtirken, önceleri İstanbul'da ulaşımını kolaylaştırmak için aldığı motosiklet ile daha sonra hafta sonları kısa rotalar yapmaya başladığını eklemiştir. K4, motosiklet kullanımının biraz daha uzağa gitme isteğiyle başladığını ve 10 yıldır motosiklet kullandığını belirtmiştir. K1 ve K7, çok küçük yaşlarda, motosiklet kullanıcısı olan babalarından etkilenerek motosiklet kullanmaya başlamışlardır. Auster'e (2001) göre kadınların küçük yaşlardayken yakınlarında ve ailesinde motosiklet kullanan birini tanıyorsa, bir aile üyesi ya da arkadaşı tarafından motosiklete binmeyi öğretilip etkilenmesi olası bir durumdur.

Katılımcılara "Neden motosikletle seyahat ediyorsunuz?" sorusu yöneltildiğinde elde edilen bulgular motor tutkusu, özgürlük, adrenalin gibi güdülerin etkili olduğunu göstermiştir. Örneğin, K1 bunu "Özgürlüğü hissetmek... Tabii şimdi motora binen anlar bunu. O adrenalin, o açık havada gitmek, o rüzgârın yüzünüze vurması... Kendinizi kuş gibi hissediyorsunuz. Araba kullanırken o hissiyatı vermiyor... Çok güzel bir zevk, uçuyormuşsun gibi oluyor. Onu tarif edemem, yaşamak lazım" şeklinde belirtmiştir. K2 ve K6, motor tutkusundan dolayı seyahat ettiklerini söylerken K6 motosiklet tutkusunu şu sözlerle ifade etmiştir; "...nereye vardığın hiç önemli değil. Uçağa binerek de Kaş'a giderim amacım gezmek olsaydı eğer. Ama amacım gerçekten onunla o yol arkadaşım ile (motosikletim ile) gitmek".

K3 ve K4, motorla yolda olma tutkusunun yanında yeni yerler keşfetme isteği ile seyahate çıktıklarını belirtmişlerdir. K5, diğer katılımcılardan farklı olarak seyahat güdüsünün grupla hareket etmek olduğunu söylerken "O insanlarla birlikte olmayı seviyorum. Ama o insanlar motor kullanmıyor olsa, o kadar birlikte olmasam da olur. Bir de motor sürmeyi sevdiğim insanlarla çıkıyorum seyahate. Amacımız genelde bir yere gitmek olmuyor..." diye eklemiştir. K1, K3 ve K8 genellikle üye oldukları motor kulüpleri ile seyahate çıkmayı tercih ederken diğer beş katılımcı ise seyahatlerini yalnız yapmayı tercih etmektedir. Buna ek olarak K3, "...kalabalık grup sürüşleri motosiklet ile güvenli değil. Sürüşünü iyi bildiğim ve yakınım olan en fazla iki veya üç kişi ile seyahat ederim..." şeklinde görüş bildirmiştir. Seyahatlerini yalnız ya da en fazla üç kişi ile birlikte yapmayı tercih eden K7 ise kalabalık motor kulüpleri ile yapılan seyahatlerde motorların eşit derecede güçlü olamadığı ve sürüş stillerinin farklı olduğu için seyahatlerden keyifli alamadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların sık tekrar eden söylemleri göz önüne alındığında motosiklet ile seyahate çıkma güdülerinin motor tutkusu, özgürlük, adrenalin, daha uzağa gitme isteği, yeni yerler keşfetme isteği ve üye oldukları motosiklet grubu ile hareket etme isteği olduğu söylenebilir.

5.2 Seyahat Öncesi Planlama Sürecine İlişkin Bulgular

Katılımcıların ifadelerinden seyahat öncesinde planlama yaparken güvenlik faktörünün ön plana çıktığı anlaşılmıştır. K1 ve K5, özellikle üye oldukları motosiklet kulüpleri ile çıktıkları seyahatlerde tüm üyelerin güvenlikle ve resmi evraklarla ilgili eksikleri tamamlamamaları halinde yola çıkmadıklarını belirtmişlerdir. K1, "Zaten geziye gitmeden evvel birbirimizi bu konuda hem örgütliyoruz hem de grup başkanımız eğer eksik bir şey olursa onu geziye çıkartmıyor cezalandırıyor, 'Sen gelemesin!' diyor. Ehliyet sahibi olmayan bir insan, bizimle sürüşe gelemez". K3 ise yurt dışına seyahat planlarken önce pasaport ve vize işlemlerini hallettiğini söylemiştir.

Seyahate çıkmadan önce güvenlik ile ilgili alınan bir diğer önlem ise motosiklet kullanıcılarının kıyafetleri ile ilgilidir. Bahsi geçen kıyafetler; kask, korumalı mont ve pantolon, ayak

bileği destekli bot ve eldivendir: “Bütün elbiselerimiz, kaskımız, ayakkabımız, botumuz yani motoru kullanacağımız için bunları giymek zorundayız” (K1). K3, motosikletin bakımı için gereken ekipman ve eşyaları yanına aldığını belirtirken K6 da şunları aktarmaktadır: “Makyaj çantası yerine küçük bir alet çantası koyuyorum. Buji anahtarı, yedek benzin filtresi gibi şeyleri yanımda götürdüğüm zaman en azından kendim değiştirebiliyorum. Sorunlarımı çözebilecek her şeyimi yanıma almayı tercih ediyorum” Seyahat öncesinde hava durumunun kontrol edilmesinin de katılımcıların planlama aşamalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. İki katılımcı (K3 ve K6), hava koşullarına göre hareket ettiğini belirtirken K3, K4, K5, K7 ve K8 yol durumunun rota oluşturmada önemli olduğuna vurgu yapmıştır. K6, buna ek olarak ana yollar yerine daha sakin olan köy yollarını tercih ettiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan ikisi (K3 ve K4), seyahat planlama sürecinde gezi maliyetinin de önemli bir faktör olduğunu belirtirken K3, ek olarak kamp yeri ve otel araştırma işlemlerini de planlama sürecine dahil ettiğini söylemiştir. Yine aynı katılımcı, konaklama ile ilgili yararlandığı kaynakların Couchsurfing, Airbnb ve Booking.com olduğunu eklemiştir. Bir katılımcı (K4) ise bunun aksine planlama yaparken kaynak olarak daha önce giden kişilerden edindiği bilgilerin ve okuduklarının yeterli olduğunu söylemiştir. K7 konaklama ile ilgili kamp malzemelerinin çok fazla yer kaplamasından dolayı genellikle kamp alanlarını tercih etmediğini belirtmiştir: “Çadır taşımak istemiyorum. Zaten motorla gidince eşyamız çok oluyor bu yüzden minimum eşya ile gitmeye çalışıyorum. Airbnb ve Booking'den buluyoruz”. Katılımcılar, genellikle kalacakları yerlerde kapalı park yeri olmasına ve motorları güvenle bırakabilecekleri yerlerin olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılardan seyahate çıkma sıklığı ve bu gezilerin ortalama süresi ile ilgili bilgiler de elde edilmiştir. K1, üye olduğu motosiklet kulübü ile her hafta kısa yollara gittiklerini, uzun seyahatlerin bazılarının ise 2-3 gün sürdüğünü söylemiştir: “Bazen mesela tatillerimiz çok fazla oluyor, çadır kuruyoruz veya otelle anlaşıyoruz önceden. 2-3 günlüğüne kalmış oluyoruz, dönüyoruz”. K5 ise kalış süresini “Günübirlik de gidiyoruz dönüyoruz hemen mesela ama bir hafta kaldığımız da oluyor” şeklinde ifade etmiştir. Bunun aksine K3, üç ayda bir kez uzun mesafe yola çıktığını, ortalama beş ila 15 gün süren bu seyahatlerin yazları daha sıklaştığını belirtmiştir. Diğer iki katılımcı ise daha uzun seyahatleri tercih etmektedir. K4, durumu “her sene yapmaya çalışıyorum ve en az iki ay ayırıyorum gezilerim için” şeklinde belirtirken K6 bu gezilerin başını ve sonunu belirlemediğini, gezilerin genellikle bir hafta öncesinden belli olduğunu söylemiş ve şunları eklemiştir: “O sırada ne kadar kalmak istiyorsam, param, zamanım neye yetiyorsa o şekilde ayarlıyorum”.

Katılımcılardan yalnızca biri (K4), seyahat harcamaları konusunda sponsorların yardımcı olduğunu belirtirken diğer katılımcılar, seyahat harcamalarını kendilerinin karşıladığını belirtmişlerdir. Motosiklet ile seyahat eden kadın gezginlerin sponsorluk sürecinde ise sosyal medya hesaplarının aktif kullanmaları gerekmektedir. “Gençken katıldığımız birkaç yarışma vardı, o zaman için sponsor elde ediyorduk. Biz tamamen zevkine yaptığımız için bunu, artık yarışmalara da girmedik için sponsora gerek duymadan kendi bütçemizden karşılayarak gezilerimizi yapıyoruz” (K1); “Tamamını kendim karşılıyorum. Sponsorlar en fazla ekipman hediyesi veya indirim yapıyorlar” (K3); “Şu an için öyle bir durum yok, kendi cebimizden karşılıyoruz” (K5). Diğer iki katılımcı (K5, K6) ise ileride sponsorlar ile seyahatlerine devam etmek istediklerini şu sözlerle belirtmişlerdir: “Bu işi iş olarak yapan insanlar var. Blog sahibi olanlar var, sponsorları olanlar var. Benim şahsen yok ama ileride daha güzel bir motorum olursa daha çok imkânım olursa böyle bir şey de düşünebilirim” (K5); “Finansal destek kısmında ben sponsorlar aracılığıyla devam etmeyi planlıyorum bu noktadan sonra” (K6).

Katılımcılar, seyahatlerinde karşılaştıkları engeller ile ilgili olarak farklı yanıtlar vermişlerdir: “Olmadı. Sırt çantamı alıp çıkmak istediğim zaman eğer para varsa benzin masrafı falan vesaire. Onun dışında sorun yaşamadım. Yaşarsam geri dönüyorum. O noktada hemen B planına geçiş yapılır” (K6); “Ortama uymaya çalışıyorum. Mesela İran'da başımı kapatmam gerekiyordu, kapattım” (K4); “Gerekirse plan değiştiriyorum. Dünyanın sonu değil ki o engeli çözemem ya da çözmek istemezsem geri dönüyorum” (K3). Motosiklet kulübü ile birlikte planlama yapan

katılımcıların ise daha az engel ile karşılaştıkları görülmüştür: “Genelde grupla olduğum için rahat oluyor” (K5). Katılımcılar, karşılaştıkları engellerin daha çok yolculuk esnasında trafikte iken ortaya çıktığını belirtmişlerdir: “Dönem dönem oluyor tabii. Yollarda her türlü tehlike ile karşılaşabiliyorsunuz. Gittiğiniz yerde çok olmasa bile yolda daha çok oluyor tehlikeler” (K2). Bu başlık altında seyahat planlama sürecinde katılımcıların daha çok güvenlik, gezi maliyeti, gezi süresi, seyahat için gerekli ekipmanların hazırlanması, rota oluşturulması ve konaklama planlaması gibi ifadeler üzerinde durulduğu görülmüştür.

5.3 Seyahat Sürecine İlişkin Bulgular

Katılımcıların çoğu bu seyahatlerinde kamp kurduklarını ifade etmiştir: “Bizim aynı zamanda kampçılık yönümüz de var. Kampı daha çok yazın tercih ediyoruz. Çünkü kamp çok eğlenceli oluyor” (K1); “Kamp yeri olan yerlerde kamp yapıyorum. Yurtdışında Couchsurfing sistemi ile motosiklet kullanan kişilerin evlerinde ücretsiz misafir oluyorum. Airbnb’den oda kirliyorum ya da Booking.com’den otel bakıyorum” (K3); “Genellikle hostellerde çoklu paylaşım odalarında kalıyorum, yoksa booking tarzı konaklama sitelerinden ekonomik olanları tercih ediyorum” (K4). Katılımcılardan biri (K6) ise mümkün olduğunca sosyal medya üzerinden konuştuğu kişilerin evinde kaldığını ifade etmiştir. “Çünkü orada bir sürü insanla tanışmış oluyorum. Yani ben o akşam güzel bir ailenin yanında kalıp, güzel yemekler yiyip, güzel sohbetler etmek yerine neden soğuk bir otel odasını tercih edeyim diye düşünüyorum” (K6). Genellikle motosiklet kulübü ile seyahat eden K5 ise genelde seyahatlerinde yolda çok fazla mola verip dinlenmediklerini ifade ederken yolda dinlenmeleri gerektiğinde ise “Kulüp evlerimiz her şehirde var. Kulüp evleri rotasında gitmeye çalışıyoruz. Kaldığımız yerler genellikle kulüp evleri oluyor” diye eklemiştir.

Katılımcılara, motosiklet ile seyahat eden kadınlara yönelik ön yargılar ile karşılaşp karşılaşmadıkları ve bu ön yargıların neler olduğu sorulmuştur. K2, K4 ve K7 bu konuda kötü bir deneyim yaşamadığını söylerken K1, “Bizi erkek sanıyorlar. Bazen kendi hatalarından dolayı küfür edenler oluyor” ifadesini kullanmıştır. K5 ve K8 ise bu durumu “Çok fazla sıkıntı yaşıyorsun. Saçımı kaskın içine sokup da lütfen kadın olduğumu anlamasınlar diye yola çıktığımı da biliyorum. Bol bol giyiniyorsun işte” şeklinde ifade etmiştir. K8 ise özellikle trafikte sıkıştırıldıklarını ifade ederken “Görüyorlar, laf atıyorlar ‘tek başına mısın?’ diye ya da eşlik etmeyi teklif edip ‘kadın mı acaba?’ deyip üstümüze arabayı kırıp canımızı tehlikeye atıyorlar” demiştir. Bir önceki başlık olan seyahat planlama sürecinde olduğu gibi seyahat sürecinde de katılımcıların tamamı, güvenlik konusunda vurgu yapmıştır.

5.4 Seyahat Sonrası Dönemle İlgili Bulgular

Motosiklet ile seyahat sonrasında katılımcılar günlük hayat rutininin çok sıkıcı olduğunu ve geri dönmek istemediklerini ifade etmiştir. Katılımcılar, seyahat sonrasındaki hislerine ilişkin olarak şunları söylemiştir: “Seyahatimizin bitmesi aşamasında son bir mola veriyoruz. Orada bir çayımızı içiyoruz. Daha sonra geziden neler çıkarttık, nereleri gezdik. Yüzümüzde şirin birer gülücükle, ama yorgunluğu hiç hissetmeden evimize gidiyoruz” (K1); K5 de bu görüşe benzer olarak seyahat sonrası duygularını şöyle dile getirmiştir: “Seyahat sonrasında eve geldiğin an çok bitmiş yorgun oluyorsun. Çünkü kolay değil, kaç saat yol gidiyorsun, ama çok tatlı bir yorgunluk oluyor, mutlu dönüyorsun evine. Bir dahakini planlamaya başlıyorsun bile belki”. K7 ve K8, seyahate çıkmadan önceki kaygılarının seyahat sonrasında kaybolduğunu, artık kadınların her şeyi başarabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Motosiklet ile seyahat etmenin olumlu etkileri konusunda K3 ve K4, sade bir hayat sürmeyi öğrendiklerini belirtmişlerdir: “Her seyahat, insanı biraz değiştiriyor. Döndüğümde eskisi gibi olmuyorum. Az eşyayla yaşamaya alıştığım için evdeki eşyalar fazla geliyor” (K3); “Her şeyle baş edebileceğimi, dünyada hala güzel insanların olduğunu, anlatılanlar kadar kötü bir dünya olmadığını gördüm” (K4). K4, çevresine karşı bakış açısının değiştiğini ifade etmiştir. K3 ise ayrıca bu gezilerin bir çeşit meditasyon görevi gördüğünü belirtirken “Motor sürerken yalnızca yola ve çevreye odaklanma, geri kalan her şeyi geride bırakmanı sağlıyor. Varlığından haberdar bile olmadığınız yerler, insanlar, tatlar keşfetmeme sebep oluyor.” şeklinde eklemiştir. “Kafam çok

doluydu resetlenmiş (yenilenmiş) bir şekilde geri döndüm. Her defasında da böyle oluyor. İnanılmaz bir kafa boşluğu. Tabii gelip tekrar dolduruyorsun maalesef. Ama hem seyahat sırasında hem ondan sonra da çok eğlenceli oluyor. Mutlu oluyorsun. İnanılmaz bir şey” (K6).

Son olarak katılımcılara, “Sosyal medyanın tanınırlığına katkısı oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. K3 ve K4 sosyal medya sayesinde tanındıklarını söylerken, K1 ve K2, kişisel olarak paylaşım yapmadıklarını, genellikle üye oldukları motosiklet kulübünün sayfasından paylaşım yapıldığını söylemiştir: “Resimleri sosyal medyada kapalı grup sayfamızda paylaşıyoruz” (K1). Özetle, katılımcıların tamamı, seyahatleri sona erdiğinde engelleri aştıklarını, başarmanın vermiş olduğu mutluluğun kendilerini güçlendirdiklerini söylemiştir. Mutluluk, engelleri aşmak, başarmak ve güçlenmek, seyahat dönemi sonrası hisleri ifade ederken sık tekrar eden söylemlerdir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Postmodern teoriler, toplumsal dünyaya eleştirel yaklaşıma benzer bir tutumla yaklaşırken değişmeye ve farklılığa da olanak tanıyabilir. 1980’lerin en önemli kuramsal gelişmesi, postmodernist kuramların feminizm üzerindeki etkileri olmuştur (Donovan, 2001: 352). Feminizm, postmodernizmin ortaya çıkışına kaynaklık eden gelişmeler arasında önemli bir yer tutmaktadır (Demir, 2000: 173-174). Feminizm, modern dönemin sorgulanmasını gerektirecek köklü eleştirilere yol açmış ve postmodernizmin ortaya çıkması için uygun bir entelektüel zemin hazırlamıştır. Postmodern dönemde toplumsal dünyada yaşanan değişimler, bireylerin seyahat tercihlerini de etkilemiştir. Kadınların tek başlarına çıktıkları seyahatler, postmodern dönemde artmış; bu durum, turizm endüstrisinde kadınların büyüyen bir güç olarak görülmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak, Türkiye’de seyahatlerini motosiklet ile gerçekleştiren kadınların sayısı göz ardı edilemeyecek kadar artmıştır.

Motosikletli kadın gezginlerin profilini ve seyahat güdülerini anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları; “Katılımcıların Seyahat Güdülerine İlişkin Bulgular”, “Seyahat Öncesi Planlama Sürecine İlişkin Bulgular”, “Seyahat Sürecine İlişkin Bulgular” ve “Seyahat Sonrası Dönemle İlgili Bulgular” olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır. Katılımcıların, motosiklet ile seyahatlerine çoğunlukla genç yaşlarda başladıkları görülmüştür. Katılımcıların, ortak seyahat güdülerinin motor tutkusu olduğu söylenebilir.

Katılımcıların motosiklet ile seyahat için güdüleyen unsurlar arasında ilk olarak “motosiklet tutkusu”nun yer aldığı görülmektedir. Motosikletli kadın gezginleri güdüleyen diğer bir faktör ise “özgürlük arayışı”dır. Katılımcılar, motosiklet ile çıktıkları seyahatlerinde günlük hayatın rutininden kaçmak ve sade bir hayat sürmek isteklerini ifade etmişlerdir. Özgürlük arayışı, kadın motosikletli gezginlere benzer küçük grupların seyahatlerindeki temel seyahat güdülerini arasında yer almaktadır. Nitekim, benzer bir çalışmada Özel vd. (2018), postmodern bir klan olarak tanımladıkları Otostoprail grubunun güdülerini arasında özgürlük arayışının önemli bir yere sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Motosikletli kadın gezginlerin özgür, bağımsız, kendini kural ve ölçülerle sınırlamayan özellikleri postmodern turistin özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların motosiklet ile yaptıkları seyahatlerinde yerel halktan olumlu tepkiler aldıkları ve yakın ilişkiler kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Kaba ve Emekli’nin (2018) çalışmasında da benzer bir sonuca ulaşılmış ve turistlerden farklı olarak kadın gezginlerin yerli halkın yaşantısını deneyimlemeye önem veren postmodern turist özelliği gösterdiği görülmüştür. Katılımcıların tamamı, güvenlik konusu üzerinde durmuştur. Özellikle seyahatlerini tek başına gerçekleştiren motosikletli kadın gezginlerin güvenlik konusunda sorun yaşadıkları söylenebilir. Katılımcılar, motosiklet ile seyahat etmenin genellikle güvenli olduğunu belirtmiştir. Yalnız seyahat eden kadınların daha çok trafikte sorun yaşadıkları söylenebilir. Katılımcıların seyahatlerinde bir engel ile karşılaştıklarında planlarını değiştirdikleri ve farklı bir rota ile devam ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum Kozak vd.nin (2007) kadın gezginlerin yüksek risk algısı durumunda seyahat planlarını değiştirmelerinin muhtemel olduğu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ancak çalışmada katılımcıların “motor tutkusu” ve “özgürlük arayışı” güdülerini, riskin farkında olduklarını ve yalnız seyahat etmeye devam ederek gönüllü risk aldıklarını göstermektedir (Yang vd., 2018). Güvenlik ile

ilgili yaşanan bu sorunlara rağmen, motosiklet ile tek başına seyahat eden katılımcıların Kaba ve Emekli'nin (2018) çalışmasında olduğu gibi tek başına çıktıkları seyahatlerinden genel olarak memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Kısa seyahatlerin genellikle günübürlük ve spontane olduğu anlaşılmaktadır. Uzun dönemi kapsayan seyahatlerde ise motosiklet araç gereçleri başta olmak üzere seyahat bütçesinin ve konaklama gereksiniminin giderilmesi için uygun konaklama planının yapılması gerekmektedir. Seyahat sonrası süreçte ise katılımcıların deneyimlerini fotoğraf ya da video olarak üye oldukları motosiklet kulüplerinin sayfalarında ya da kişisel sosyal medya hesaplarında paylaştıkları görülmüştür. Seyahat bütçelerini planlarken sponsorlardan maddi destek sağlayan katılımcıların sosyal medya sayfalarını daha aktif kullandıkları söylenebilir. Motosiklet ile seyahat etmek kadınlar üzerinde özgüven artışı ve güçlenme gibi olumlu etkiler bırakırken, onların yeni insanlar ve kültürler tanımalarına da katkı sağlamaktadır. Bu sonuç, aynı zamanda motosikletli kadın gezginlerin seyahat sürecinde karşılaştıkları engelleri aştığı ve motosiklet ile seyahat etmenin onların güçlenmelerine katkı sağladığı sonucunu da desteklemektedir (Wilson ve Harris, 2006).

Bu çalışmada motosikletli kadın gezginlerin seyahat güdülerini ve seyahat deneyimlerini anlamak için bir araştırma yürütülmüştür. Gelecekteki çalışmalarda daha çok katılımcı çalışmaya dahil edilerek nicel araştırmalar yürütülebilir. Genellemelerin yapılabilmesine olanak sağlayacak olan bu araştırmalarda kadın motosiklet kulüpleri ve kadınların grup olarak seyahatleri daha detaylı olarak ele alınabilir. Destinasyonların pazarlanması, motosikletli kadın gezginlerin seyahat ihtiyaçlarını da karşılayacak stratejilere odaklanabilir. Ek olarak, motosiklet ile seyahat eden kadınların bu faaliyetlerinin turizme olan katkıları; tanıtım, pazarlama ve ekonomi bakış açılarıyla yeni çalışmalarda incelenebilir. Benzer şekilde, motosiklet festivalleri ve turizme olan etkileri, postmodern turizm faaliyetleri kapsamında incelenebilir. Motorail, Bicyclerail gibi gruplardaki kadın sürücülerin deneyimleri ile ilgili yeni araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Altundaş, E. (2015). *Erkekliğin İnşa Edildiği Bir Alan Olarak Motosiklet Kulüpleri: Toplumsal Cinsiyet Kodlarına ve Kimlik İnşasına İlişkin Nitel Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Amir, A. F., Ismail, M. N. I. ve See, T. P. (2015). Sustainable Tourist Environment: Perception Of International Women Travelers On Safety And Security In Kuala Lumpur. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 168, 123-133.
- Aşan, K. ve Akoğlan Kozak, M. (2015). Postmodern Turist Deneyimi ve Bisiklet Turizmi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(21), 265-288.
- Austin, D. M. ve Gagné, P. (2008). Community in a Mobile Subculture: The World of The Touring Motorcyclist. *In Studies in Symbolic Interaction*, 411-437. Emerald Group Publishing Limited.
- Auster, C. J. (2001). Transcending Potential Antecedent Leisure Constraints: The Case of Women Motorcycle Operators. *Journal of Leisure Research*, 33(3), 272-298.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, 2. Baskı, (Çev.) İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Postmodern Etik*, 1. Baskı, (Çev.) Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bentley, T. A., Cater, C. ve Page, S. J. (2010). Adventure and Ecotourism Safety in Queensland: Operator Experiences and Practice. *Tourism Management*, 31(5), 563-571.
- Cater, C. (2012). Motorcycle Tourism in Ceredigion. *Tourism Society*,
- Cesur, M. (2014). *Tek Başına Seyahat Eden Kadın Turistlerin Seyahat Kısıtlayıcıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Chiang, C. Y. ve Jogaratnam, G. (2006). Why Do Women Travel Solo for Purposes of Leisure?. *Journal of Vacation Marketing*, 12(1), 59-70.

- Cohen, E. (2012). Major Trends in Contemporary Tourism. *The Routledge Handbook of Tourism Research*, (310). New York: Routledge. Aktaran Aşan, K. ve Akoğlan Kozak, M. (2015). Postmodern Turist Deneyimi ve Bisiklet Turizmi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(21), 265-288.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, Ö. (2000). *Bilim Felsefesi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Donovan, J. (2001). *Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*, 2.Basım, (Çev.) Aksu Bora, Meltem Ağdukk Gevrek ve Fevziye Sayılan, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ertaş, M. ve Aktaş, G. (2017). Rekreatif Gruplarda Seyahat Etme Nedenleri: Motosiklet Kullanıcıları Üzerine Bir İnceleme. 18. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 18-22), Mardin: Artuklu Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu.
- Funk, R. (2007). *Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi*, 1. Basım, (Çev.) Çağlar Tanyeri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Glamser, F. D. (2003). Women Motorcyclists: Childhood Foundations and Adult Pathways. *Free Inquiry in Creative Sociology*, 31(2), 183-194.
- Green, E., Hebron, S. ve Woodward, D. (1987). *Leisure and Gender: A Study of Sheffield Women's Leisure Experience*, London: Sports Council and Economic and Social Research Council.
- Haigh, J. ve Crowther, G. (2005). Interpreting Motorcycling Through Its Embodiment in Life Story Narratives. *Journal of Marketing Management*, 21(5-6), 555-572.
- Henderson, K. A. (1990). The Meaning of Leisure For Women: An Integrative Review of The Research. *Journal of Leisure Research*, 22(3), 228-243.
- Jackson, E. L. (1993). Recognizing Patterns of Leisure Constraints: Results From Alternative Analyses. *Journal of Leisure Research*, 25(2), 129-14.
- Jordan, F. ve Gibson, H. (2005). "We're Not Stupid... But We'll Not Stay Home Either": Experiences Of Solo Women Travelers. *Tourism Review International*, 9(2), 195-211.
- Kaba, B. ve Emekli G. (2018). Turizmde Yükselen Bir Eğilim: Yalnız Seyahat Eden Kadın Gezginler (Türkiye Örneği). *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 111-126.
- Kayaman, R. ve Armutlu, C. E. (2003). Post-modern Tüketici Davranışının Pazar Bölümleme Kavramına Etkileri: Post-modern Klanlar. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 133-145.
- Karkıner, N. (2013). Kadın, Aile ve Toplum, Nadir Suğur (Ed.), *Sosyolojiye Giriş* (s. 137), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Khan, S. (2011). Gendered Leisure: Are Women More Constrained in Travel For Leisure?. *Tourismos*, 6(1), 105-121.
- Khan, M. J., Chelliah, S., Khan, F., ve Amin, S. (2019). Perceived Risks, Travel Constraints and Visit Intention Of Young Women Travelers: The Moderating Role Of Travel Motivation. *Tourism Review*, 74(3), 721-738.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, M., Crotts, J. C. ve Law, R. (2007). The Impact Of The Perception Of Risk On International Travellers. *International Journal of Tourism Research*, 9(4), 233-242.
- Nichols, C. M. ve Snepenger, D. J. (1988). Family Decision Making and Tourism Behavior and Attitudes. *Journal of Travel Research*, 26(4), 2-6.
- Nyaupane, P.G. ve Andereck, K. (2008). Understanding Travel Constraints: Application and Extension of a Leisure Constraints Model. *Journal of Travel Research*, 46(4), 433-439.
- Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama: Tüketim ve Tüketici*, İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Özel, Ç. H., Yersüren, S. ve Çiftçi, F. (2018). Postmodern Klanlarda Yer Alan Turistlerin Güdülleri: Otostoprail Türkiye Örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 207-234.
- Pinch, P. ve Reimer, S. (2012). Moto-mobilities: Geographies of the Motorcycle and Motorcyclists. *Mobilities*, 7(3), 439-457.

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Thousand Oakes, CA: Sage.
- Sykes, D. M. ve Kelly, K. G. (2012, June). Mapping The Study Of Motorcycle Tourism: Impacts And Opportunities. *In Proceedings of International Conference on Tourism and Events: Opportunities, Impacts and Change Ulster Business School Belfast* (s. 20-22). Northern Ireland: University of Ulster.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5) 163-175.
- Türkiye Kadın Motosikletçiler Spor Kulübü Derneği (2014). <http://www.tkmk.org.tr/hakkimizda> adresinden 01 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Quinn, J. F. ve Forsyth, C. J. (2009). Leathers and Rolexes: The Symbolism and Values of The Motorcycle Club. *Deviant Behavior*, 30(3), 235-265.
- Wilson, E. ve Harris, C. (2006). Meaningful Travel: Women, Independent Travel and The Search For Self and Meaning. *Turizam: Međunarodni Znanstveno-Stručni Časopis*, 54(2), 161-172.
- Wilson, E., ve Little, D. E. (2008). The Solo Female Travel Experience: Exploring The 'Geography Of Women's Fear'. *Current Issues in Tourism*, 11(2), 167-186.
- Yang, E. C. L., Khoo-Lattimore, C., ve Arcodia, C. (2018). Constructing Space and Self Through Risk Taking: A Case Of Asian Solo Female Travelers. *Journal Of Travel Research*, 57(2), 260-272.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Katılımcı Profiline İlişkin Sorular

- Yaşınız? Medeni durumunuz?
- Çocuğunuz var mı?
- Mezun olduğunuz okul?
- Çalışıyor musunuz? Mesleğiniz nedir?

Seyahat Güdülerine İlişkin Sorular

1. Ne kadar zamandır motosiklet kullanıyorsunuz?
2. Motosikletle seyahat etmeye nasıl başladınız?
3. Profesyonel olarak geziyor musunuz? Gezmek sizin için bir iş mi?
4. Yalnız mı seyahat etmeyi tercih edersiniz yoksa kalabalık gruplarla mı?
5. Neden seyahat ediyorsunuz? (Motor tutkusu, Destinasyonun Çekiciliği, Blogların ve Sosyal medyanın etkisi)

Seyahat Öncesi Planlamayla İlgili Sorular

6. Seyahatinizin öncesinde hangi faktörler üzerinde planlama yapıyorsunuz?
7. Yararlandığınız bilgi kaynakları nelerdir?
8. Gezi tarihlerini neye göre belirlersiniz, seyahate çıkma sıklığınız nedir, bir gezinin ortalama süresi ne kadardır?
- 9.
10. Finansal destek nasıl sağlanıyor?
11. Seyahatiniz öncesinde planlama yaparken karşılaştığınız engeller oluyor mu, bu engeller ile nasıl başa çıkıyorsunuz?

Seyahat Sürecine İlişkin Sorular

12. Motosiklet ile seyahat eden kadınlara yönelik ön yargılar ile karşılaştınız mı, karşılaştıysanız bu ön yargılar nelerdir?
13. Güvenlikle ilgili sıkıntı yaşıyor musunuz?
14. Seyahat süresince konaklama ihtiyacını nasıl karşılıyorsunuz? Hangi tür tesislerde konaklıyorsunuz?
15. Seyahatiniz esnasında karşılaştığınız kısıtlayıcılar/engeller ile nasıl mücadele ediyorsunuz?
16. Güvenli olduğunu düşündüğünüz bir seyahat sırasında sorun yaşadığınız oldu mu? Olduysa paylaşabilir misini?

Seyahat Sonrası Dönemle İlgili Sorular

17. Seyahat sonrasında hislerinizi tarif edebilir misiniz?
18. Motosikletle seyahat etmenin ne gibi olumlu etkileri vardır?
19. Sosyal medyanın tanınırlığınıza katkısı oldu mu?
20. Sosyal medyanın gezilerinize maddi kaynak sağlama açısından katkısı oluyor mu?

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In the postmodern period, women began to take part in travel activities and the number of women traveling on motorcycles has increased in recent years, thus enabling women to be identified as a growing market share in the tourism industry. When the studies on women's leisure time are examined, it is seen that the number of women traveling by motorcycle in the world increases. In this regard, this study aims to determine the demographic characteristics of women travelers traveling by motorcycle in Turkey, their motives of travel, their travel planning process before the travel and how they feel after the travel. Besides, the study seeks answers to the questions about the travel habits of women motorcycle travelers, why they travel by motorcycle and what experiences they gained during these trips. The literature lacks studies about the travel motives and travel processes of women motorcycle travelers in Turkey. This study is exploratory in this aspect. The findings of this study are important in the terms of providing information about the characteristics of postmodern women travelers traveling by motorcycle, revealing the problems experienced by women travelers during their travels by motorcycle and drawing attention to awareness raising activities necessary for women to participate in such activities. In addition, the study is expected to contribute to the literature on women tourists traveling alone with a different type of tourism, such as motorcycle tourism.

Methodology

This exploratory study was planned with qualitative research design. Interview technique was used in the data collection stage. Snowball sampling technique was used to reach the participants. In order to increase the credibility of the research, a total of eight participants who have traveled at least once by motorcycle were included in the sample. Semi-structured interview forms were used to collect data from participants. In the interview form, which was prepared depending on the purpose of the study, 19 questions about the profile of women motorcycle travelers, the driving motives of women motorcycle travelers, the pre-travel planning process, and the experiences during and after the travel were included. During the data collection phase, three participants were interviewed face-to-face and five participants were interviewed by video phone. The face-to-face interviews were held between May 13 and June 7, 2019 at the participants' homes in Eskişehir. Interviews with five other participants were made by video phone between the same dates since they resided outside the city. Interviews were recorded with voice recorder. The study included a total of eight participants and the interviews were terminated at the point where the data began to repeat itself. Audio recordings obtained from the interviews were deciphered by researchers and transcriptions were formed.

Findings

Participants started traveling on motorcycles mostly at a young age. The findings of the participants' travel motives indicate that common travel motives are motor passion. In addition to their passion for being on the road by motor, the participants stated that they were willing to explore new places. It is understood from the statements of the participants that security factor comes to the forefront when planning before traveling. Participants start the journey planning process by creating a route, and after planning a route, they plan their travel budget and accommodation. Before the trip, necessary vehicles are maintained and the tools and equipment are taken during the journey. Participants stated that they usually prefer camping sites in their accommodation and they also use websites like Airbnb and Booking.com. Participants usually pay attention to the fact that they have indoor parking spaces and that they can safely leave their engines. When the participants were asked whether they faced prejudices against women traveling by motorcycle alone, three participants stated that they had problems especially with regard to security. Participants traveling with the motorcycle clubs of which they are members stated that it is safer to travel with the group. The concerns of the participants before the trip disappear after the trip and this situation makes the women travelers think that they can easily accomplish everything. Participants find the daily life so boring after motorcycle travel, so they do not want to go back.

Conclusion and Discussion

Among the factors that motivated the participants to travel by motorcycle “passion for motorcycles” was the first, while “seeking freedom” was another factor that motivated the participants. Participants expressed their desire to escape from the routine of daily life and to lead a simple life on their motorcycle journeys. The characteristics of free, independent, self-limiting rules and measures of women travelers on motorcycles are similar to those of postmodern tourists. All participants emphasized the security issue. Particularly, it was observed that women motorcycle travelers, who are traveling alone, have problems in security. Participants often find it safe to travel by motorcycle, while women traveling alone have more traffic problems. Short trips are usually daily and spontaneous. For long term travels, it is necessary to make an appropriate accommodation plan in order to meet the travel budget and accommodation requirement, especially motorcycle equipment. In this study, it is aimed to understand travel motives and travel experiences of women motorcycle travelers. Due to time and monetary limitations, the number of participants could not be increased. In future studies, more participants can be included in the research and women's motorcycle clubs and group travel of women can be discussed in more detail. In addition, the contribution of these activities of women traveling on motorcycles to tourism can be examined in new studies from the point of view of marketing and economy. Similarly, motorcycle festivals and their impact on tourism can be examined in the context of postmodern tourism. New research on the experiences of women drivers in groups such as Motorail and Bicyclerail can be conducted.

HALK BİLİMİ UNSURLARININ GELECEK KUŞAKLARA AKTARIMINDA ÇİZGİ FİLMLEİN ROLÜ: RAFADAN TAYFA ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Aslan, O. ve Yılar, Ö. (2019). Halk Bilimi Unsurlarının Gelecek Kuşaklara Aktarımında Çizgi Filmlerin Rolü: Rafadan Tayfa Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 646-669.

Geliş Tarihi: 24.07.2019

Kabul Tarihi: 02.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Osman ASLAN

Çetin Birmek İlkokulu

oaslan5858@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-0909-7043

Doç. Dr. Ömer YILAR

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

omeryilar25@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-3560-0028

ÖZ

Tarihi süreç içerisinde geleneksel insanın yaşam biçimi değişmiş, teknolojik ilerlemelerle farklı bir tarza bürünmüştür. Halk bilimi ile birlikte toplumların gelenekleri, görenekleri, yaşam biçimleri, insana özgü bütün davranışları kayıt altına alınmış ve geleceğe aktarılması sağlanmıştır. Kayıt altına alınan bu değerlerin çocuklara hitap edebilecek düzeye getirilmesi ise çizgi filmler ile imkân bulmuştur. Toplumlar, halk bilimi unsurlarının çocuklara aktarılması için yeni nesil araçlar olan televizyon, bilgisayar, telefon gibi teknolojik öğeleri kullanmakta ve bu sayede çocuklara ulaşmaktadırlar.

Halk bilimi unsurlarının gelecek kuşaklara aktarımında çizgi filmlerin rolünün incelendiği bu çalışmada temel amaç Rafadan Tayfa çizgi filminde geçen halk bilimi unsurlarını araştırmaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanan bu çalışma, derinlemesine inceleme yapılabilmesi için durum çalışması olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, çocukların çok sevdiği çizgi filmlerden olan ve TRT Çocuk kanalında yayınlanan Rafadan Tayfa'nın bölümleri oluştururken, veriler doküman incelemesi ile elde edilmiş ve içerik analizi ile analiz edilmiştir.

Araştırmada Rafadan Tayfa çizgi filmine ait toplam 42 bölüm incelenmiştir. Sonuç olarak halk bilimi unsurlarının çizgi filmlerle çocuklara aktarılabilmesi ve özellikle gelenek ve göreneklerin öğretiminde çizgi filmlerin önemli bir rol oynayabileceği bu çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Çizgi Filmler, Kültür Aktarımı, Gelenek ve Görenekler.

THE ROLE OF LINE FILMS IN TRANSFER OF FOLKLORE ELEMENTS TO FUTURE GENERATIONS: THE SAMPLE OF RAFADAN TAYFA

ABSTRACT

Throughout the historical process, the traditional way of life has changed and has taken on a different style with technological advances. Together with folklore, the traditions, customs, lifestyles and all human-specific behaviors of the societies have been recorded and transferred to the future. It has been possible to bring these recorded values to a level that can appeal to children through cartoons. Societies use technological elements such as television, computer and telephone, which are the new generation tools for transferring folklore elements to children, and thus reach children.

The main purpose of this study is to investigate the role of cartoons in the transfer of folklore elements to future generations. This study, which was designed by using qualitative research methodology, was structured as a case study for in-depth analysis. The sample of the research was composed of Rafadan Tayfa, one of the children's favorite cartoons and broadcasted on TRT Children's channel. The data were obtained through document analysis and analyzed by content analysis.

In this research, 42 chapters of Rafadan Tayfa were examined. As a result, it has been demonstrated that folklore elements can be transferred to children through cartoons and cartoons can play an important role especially in teaching traditions and customs.

Keywords: Folklore, Cartoons, Cultural Transfer, Traditions and Customs.

1. GİRİŞ

Tarihi süreç içerisinde insan gerek teknolojik, gerekse sosyolojik olarak büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim yalnızca insanı etkilemekle kalmamış, insanın iletişim kurduğu canlı veya cansız bütün bir tabiatı etkilemiştir. Etkilenen bu alana ilişkin çalışmalar da, halk biliminin veya diğer adıyla folklorun ilgi alanına girmektedir. Halk bilimi veya folklor, insana özgü davranışları ve gelenekleri inceleyen, ana teması insanı daha iyi anlamak olup, insan ile ilgili detaylı bir bilgiye ulaşmayı hedefleyen ve ilk defa 19.yy'ın başlarında görülen bilim dalıdır (Çobanoğlu, 2015). Temelde insan ve insana özgü olması, insanın da yaşamı boyunca temas ettiği alanlar düşünüldüğünde, devasa bir bilim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk bilimi, halklara ait gerek maddi, gerekse manevi anlamdaki kültürel eserlerini merkeze alan, halklara ait bu kültürel unsurları bilimsel yöntemleri ile derleyip, sınıflandırıp, yorumlayarak en sonunda birleşime varmayı amaçlayan bir bilimdir (Örnek, 1995).

18.yy'da Macpherson'un öncülüğünü ettiği Ossian akımı ile birlikte, yok olmak üzere olan bir kültürün yasının tutulduğu bir dönemde, mitsel mirasların, ulusal uyanış ve ulusal kimliklerin inşası üzerindeki etkisine özel önem verilmiş ve sözlü geleneğin geçmişe özgü romantik görüntüsü canlandırmaya başlanmıştır (Ersoy, 2012). Ossian akımı ile birlikte İngiltere'de halk edebiyatı akımının yüceltilmesinin yanında klasik edebiyatta başkaldırı ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2017). Macpherson'un edebi felsefesi ile birlikte edebiyat halkın yaşamına dokunmaya başlamış ve uluşçu bir çizgiye ulaşmıştır. Almanya'da halk bilimi çalışmaları yapan Johann Gottfried von Herder'e göre, Ossiancılık akımının oluşturduğu etkilerin yanında halk bilimi çalışmaları ile birlikte ulusların ruhları, en temiz ve en saf hali ile ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2017; Azadovski, 2002).

Diğer disiplinlere nazaran sonradan ortaya çıkmış ve yeni bir disiplin oluşturmuş halk bilimi kadar hızlı gelişen ve yayılan başka bir disiplin yok denecek kadar azdır (Dorson, 1968). Halk bilimi bir disiplin olarak ilk defa Avrupa halklarının yaşam kültürü ve sosyal hayatlarının değişimi ile birlikte ortaya çıkmış ve bütün dünyaya yayılmıştır (Oğuz, 2017). Özellikle gerek savaş, gerekse açlık ve kuraklığa bağlı olarak doğu ile batı arasında meydana gelen göçler halk bilimi çalışmalarının temellerini oluşturmaktadır (Fenske, 2010). Halk bilimi, 19.yy'da Grimm Kardeşlerin masallarının Avrupa, Asya ve Latin Amerika gibi çeşitli ülkelerde, bilim insanları tarafından incelenmeye alınmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Joosen, 2014).

Türkiye'de halk bilimi çalışmaları 20.yy'ın ilk çeyreğinde başlamış ve 21.yy'da evrensel bir nitelik kazanarak, dünya kültürlerine katkı sunmaya başlamıştır (Ekici, 1999). Halk bilimi ile ilişkili olarak, Ziya Paşa'nın 'Şiir ve İnşa' isimli makalesinde dile getirdiği, Arap ve Fars edebiyatının etkisinde gelişemeyen bir divan edebiyatı eleştirisi (Donbay, 2001), Türkiye'de her ne kadar içerisinde halk bilimi kavramı geçmese de, edebiyatta halka dönülmesi gerektiğine ilişkin önemli bir vurgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserlerinde gelenek kavramına çok önemli yer ayıran Ziya Gökalp de Türkiye'de folklorun kapsamı ve tanımı ile ilgili ilk yazılardan birini yazmış ve Türk halk biliminin kurucularından biri olarak görülmüştür (Şahin, 2013). Didaktik şiirler yazan Gökalp, eserlerini hem manzum hem mensur olarak yazmış ve halk bilimi açısından şiiri toplumu aydınlığa ulaştırma aracı olarak ifade etmiştir (Atnur, 2011). Sonuç olarak, halk bilimi çalışmalarının yapılmasındaki temel amaç, ulusların geleneklerini, göreneklerini gelecek kuşaklara aktarmak ve yeni nesil ile geçmiş kuşak arasındaki iletişimi güçlü kılmaktır denilebilir.

1.1.Halk Bilimi ve Çizgi Filmler

Geleneksel çocuk eğlencelerinden günümüzde yaygın olarak kullanılan bilgisayar ve televizyon çağına geçilmesi ile birlikte, çocuklarında ilgi alanları ve oyun algıları bu yöne doğru biçim değiştirmiştir. Çizgi filmler çocukların hayatlarının merkezine öylesine bir etki yapmaktadır ki kurgu veya gerçek, çocukları içine çekmekte ve davranışlarını etkilemektedir (Yağlı, 2013). Televizyon, çocuklar için en önemli modelleme aracı olup, özellikle çizgi filmlerin etkisi ile

çocuklarda davranış değişiklikleri meydana gelmektedir (Oruç vd., 2011). Çizgi filmlerle birlikte sanal dünyadaki modellemeler, çocuklar tarafından gerçek yaşantıya uyarlanmaktadır (Özbay, 2004).

Ortalama olarak çocuklar günde 1.3 saat, televizyon ve internet gibi görsel medya ile ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır (Amerikan Pediatri Akademisi, 2001; Vandewater et al., 2007; Wright et al., 2001). Öyle ki artık dünya görüşlerinin yüzde 65'i medya ve medya araçları ile şekillenmektedir (Kuntsche, 2004). Türkiye'de ise çocukların, özellikle on yaşına kadar, çizgi filme olan ilgileri oldukça yoğun olmakla birlikte, bu yaştan sonra yavaş yavaş ilginin düştüğü görülmektedir (Cesur ve Paker, 2007).

Bazı çalışmalar, televizyon izlemenin küçük çocuklar için nispeten zararlı bir öğrenme ortamı olduğunu tespit ederken (Duch et al., 2013; Ennemoser and Schneider, 2007; Huston et al., 1999; Nathanson and Rasmussen, 2011; Pagani et al., 2013; Tomopoulos et al., 2007; Wright et al., 2001), bazı araştırmalar ise öğrenmenin televizyon izleme esnasında gerçekleştiğini ortaya çıkarmaktadır (Neuman and Koskinen, 1992; Perry and Moses, 2011; Rice and Woodsmall, 1990; Troseth, 2003; Uchikoshi, 2006). Her iki durumda da gerçek olan tek şey, televizyon veya internette izlenen her şeyin çocukları etkilediğidir. Bu durum, günümüz dünyasında çocuklara bilgi ve değer aktarımı için çizgi filmlerin kullanılmasının oldukça etkili bir yöntem olabileceğini göstermektedir.

Eski bir geçmişe sahip animasyonlar ile artık yeni nesil olarak ifade edilebilecek dijital dünyanın bir parçası olmaya yüz tutan halk bilimi disiplininin bir araya getirilmesiyle etkili bir kültür aktarımı oluşturulmuş olur (Aslan, 2017). Her ulus, gelenek ve göreneklere ilişkin kültürel birikimlerinin gelecek yüzyıllarda da devam ettirilmesini ve halk kültürüne özgü karakteristik özelliklerinin korunmasını ister. Bunu sağlamanın en etkili yolu da günümüz çocuklarının yaygın olarak izlediği televizyon ve onun da özelinde çizgi filmleri kullanmaktan geçecektir. Türkiye'de de ilk yıllardan itibaren çizgi filmler kültürel mirasın aktarımı için kullanılmıştır (Alicenap, 2015).

Halk bilimi unsurlarının gelecek kuşaklara aktarımında çizgi filmlerin rolünün incelendiği bu çalışmada temel amaç Rafadan Tayfa çizgi filminde geçen halk bilimi unsurlarını araştırmaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanan bu çalışma, derinlemesine inceleme yapılabilmesi için durum çalışması olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın örneklemini, çocukların çok sevdiği çizgi filmlerden olan ve TRT Çocuk kanalında yayınlanan Rafadan Tayfa çizgi filmi olurken, veriler doküman incelemesi ile elde edilerek, içerik analizi ile incelenmiştir. Bu çalışmada temelde şu soruya cevap aranacaktır;

'Kültür aktarımı açısından, Rafadan Tayfa çizgi filminde yer alan halk bilimi unsurları nelerdir?'

2. YÖNTEM

Nitel araştırmaları, düşük kaliteli bir araştırma yöntemi olarak düşünmesinin aksine, bu yöntem ile elde edilen çalışmalar insanları incelemede farklı bir yaklaşım olup, insanların deneyimlerini keşfetmeyi vurgulayan bilimsel bir araştırma yöntemi olarak görülmelidir (Vishnevsky and Beanlands, 2004). Nitel araştırma teknikleri, inanç, tutum ve normatif davranış kavramlarını araştırmak için kullanılır (Hammarberg et al., 2016). Çizgi filmlerde yer alan halk bilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmanın temelinde de insanlara ait inanç, tutum ve davranışların yer alması sebebi ile nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile birlikte, bu araştırma konusunda yer alan sosyal olaylara ilişkin olarak derinlemesine bilgi sağlanabilmektedir (Büyüköztürk vd., 2014).

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmanın deseni, derinlemesine inceleme fırsatı vermesi amacı ile durum çalışması olarak yapılandırılmıştır (McMillan, 2000). Durum çalışmaları nitel araştırmalarda çok yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Stake, 2005). Genel olarak durum çalışmaları postpositivist ve yapay bir tarzda inceleme yapabilmek için kullanılan tümevarımsal, yorumlayıcı, karşılaştırmalı durum çalışması olarak nitelendirilebilir (Eisenhardt, 1989; Eisenhardt and Graebner, 2007; Flyvbjerg, 2011; Sigglekow, 2007; Yin, 2009). Durum çalışması, bir fenomenin çeşitli veri kaynakları kullanılarak araştırılmasını kolaylaştıran, konunun tek bir mercekle

araştırılmasını değil, olgunun birden fazla yüzünün açığa çıkarılmasını sağlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Baxter and Jack, 2008).

2.1. Örneklem Seçimi

Nitel araştırmalarda örneklem seçiminin amacı, hem istatistiksel olarak temsil özelliği taşıyabilen, hem de örnekleme hatasını en aza indirecek kadar büyük olabilen popülasyondan elde edilen veriyi toplamaktır (Trochim, 2006). Nitel araştırmalarda seçilecek olan örneklem, üzerinde çalışılan olgu türlerinde zengin bilgiler meydana getirebilmelidir (Miles and Huberman, 1994). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemi olan seçkisiz olmayan örnekleme, popülasyondaki tüm birimlere dâhil olma şansı eşit olmayan bir süreçte örneklerin toplandığı bir örnekleme tekniğidir (Etikan et al., 2016). Bir nitel araştırma yöntemi olarak tasarlanan bu çalışmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal örnekleme kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme ile hem istenilen ölçütleri karşılayabilen hem de araştırmacının istediği özelliklere sahip özel durumlarda kullanılabilir (Büyüköztürk vd., 2014). Çizgi filmlerde yer alan halk bilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmanın örneklem seçiminde belirlenen en temel amaç ‘çocukların en çok izlediği çizgi film’ olmasıdır. Bu amaç doğrultusunda örneklemin belirlenebilmesi için, Tokat merkezde ve farklı ilkokullarda öğrenim gören 212 öğrenciye yarı yapılandırılmış görüşme formları dağıtılarak, ‘En çok izledikleri çizgi filmi’ işaretlemeleri istendi. Yarı yapılandırılmış görüşme formu sonucunda, öğrencilerin en çok izledikleri çizgi filmler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin En Çok İzledikleri Çizgi Filmler

Çizgi Filmin Adı	f			%		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
Rafadan Tayfa	36	43	79	17.0	20.3	37.3
Elif ve Arkadaşları	24	9	33	11.3	4.2	15.5
Emiray	7	25	32	3.3	11.8	15.1
Ege ile Gaga	12	9	21	5.7	4.2	9.9
Hapşu	6	8	14	2.8	3.8	6.6
Kuzucuk	4	7	11	1.9	3.3	5.2
Diğer	14	8	22	6.6	3.8	10.4
Toplam	103	109	212	48.6	51.4	100

Öğrencilerden gelen yanıtlar sonucunda oluşan Tablo 1 incelendiğinde, en çok izlenen çizgi filmin ‘Rafadan Tayfa’ olduğu görülmektedir. Amaçsal örnekleme yöntemine de uygun olarak bu çalışmanın örneklemini TRT Çocuk kanalında yayınlanan Rafadan Tayfa çizgi filmi olmuştur.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel araştırmada veriler gözlemler, doküman incelemesi ve görüşmelerden (bireysel veya grup) oluşan çeşitli yöntemler ile elde edilir (Gill et al., 2008). Yin (2003) ise durum çalışmaları için belgeler (doküman), arşiv kayıtları, görüşmeler, doğrudan gözlem, katılımcı gözlemi ve fiziksel eserler olmak üzere altı olası kaynak olduğunu ifade etmektedir. Çizgi filmlerde yer alan halk bilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmada da veriler doküman incelemesi ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, var olan sesli veya görsel kayıtların, yazılı belgelerin veri toplama amacı ile sistemli bir şekilde incelenmesidir (Best, 1959). Araştırmada verilerin toplanmasında, www.trtcocuk.net.tr/videolar/rafadantayfa ve www.youtube.com/user/TRTCOCUKKANALI uzantılı web adreslerinde yer alan Rafadan Tayfa çizgi dizi bölümleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Veriler analiz edilirken dikkatli bir şekilde tanımlanması ve işlemlerin yerleştirileceği kategorilerin geliştirilmesi oldukça önemlidir (Kohlbacher, 2006). Durum çalışmalarında veriler belirli konular, ana temalar veya merkezi sorular etrafında düzenlenebilir ve en sonunda kategorik hale getirilirler (Hartley, 2004). Kavramsal bir bütün olarak ve yorumlanmaya açık bir şekilde toplanan ham verilerin incelenerek yeni ve tutarlı bir tasvir halini alması için özel stratejiler, analizler kullanılmalıdır (Thorne, 2000). Rafadan Tayfa çizgi filminde yer alan halk bilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmada da veriler içerik analizi ile kategorik hale getirilerek çözümlenmiştir. Burada içerikler kategorik hale getirilirken, Çobanoğlu (2015) tarafından oluşturulan halk bilimi

çalışma konularına göre incelenmiştir. Çobanoğlu (2015)'nin son şeklini verdiği 'Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Kadrosu' Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Kadrosu

Sıra	Konu	Sıra	Halk Bilgisi
1	Monografiler	14	Geçiş Dönemleri (Doğum, çocuk, evlenme, ölüm).
2	Yerleşim	15	Bayramlar(Dinsel, Yerel, Karşılama-Uğurlama)
3	Barınak-Konut	16	Kalıp Hareketler-Kalıp Sözler, Sesler.
4	Aydınlanma, Isınma	17	Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma, Yardımlaşma.
5	Taşıtlar ve Taşıma Teknikleri	18	Dinsel-Büyüsel içerikli inançlar, işlemler.
6	Ekonomi Türleri	19	Halk Edebiyatı (Destanlar, Efsaneler, Atasözleri-Deyimler vb.)
7	Halk Ekonomisi	20	Halk Tiyatrosu
8	Beslenme-Mutfak-Kiler	21	Halk Müziği ve Müzik Araçları
9	Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri. Zaman ve Mesafe Kavramları	22	Çocuk oyunları ve Oyuncakları
10	Halk Sanatları ve Zanaatları	23	Halk Eğlenceleri; Sporlar
11	Giyim-Kuşam-Süs	24	Adlar
12	Halk Bilgisi	25	Uygulamalı Halk Bilimi.
13	Halk İnançları; Töreler, Adetler, Gelenekler, Görenekler.		

2.3. Araştırmada Geçerlilik ve Güvenirlik

Araştırmacılar, nitel araştırma titizliğinin güvenilirlik ve geçerlik kavramlarına eşit olduğunu ve kalitenin gerekli bileşenleri olduğunu iddia etmektedir (Cypress, 2017). Nitel araştırma deseni olarak kullanılan durum çalışmalarında araştırmacının titizliği, araştırmanın aktarılabirliği, onaylanabilirliği ve özgünlüğü gibi özellikler, araştırmanın güvenilirliğini artırmaktadır (Bengtsson, 2016; Cope, 2014; Guba and Lincoln, 1994). Araştırma çalışmalarının güvenilirliğine ve geçerliğine titizlikle dikkat etmenin yanında, özellikle nitel çalışmalarda, araştırmacının öznelliğinin, verinin yorumunu kolayca bulanıklaştırabileceği ve araştırma bulgularının bilimsel topluluk tarafından şüpheyle sorgulanabileceği unutulmamalıdır (Brink, 1993). Bu çalışmada da geçerlik ve güvenirlüğün sağlanabilmesi için titizlikle çalışılmış olup, özellikle veri toplanmasında ve yorumlanmasında öznel yargılardan uzak durulmaya çalışılmıştır. Verilerden elde edilen bulguların kategorik olarak ifade edilmesinde iki uzman görüşü alınmıştır.

Bilimsel araştırma paradigmalarından biri olan yapılandırmacılık genel olarak nitel araştırmalarda hâkim olup, gerçekliğin belirli bir bağlamda tutulan inanç sistemi olduğunu ileri sürer ve bulgunun ardındaki ideolojileri ve değerleri araştırır (Healy and Perry, 2000). Gerçeği araştırmak, veri kaynağı ve katılımcı arasındaki etkileşimlere dayanmaktadır, yani araştırmacı, saha çalışması sırasında "tutkulu bir katılımcı" olmak zorundadır (Guba and Lincoln, 1994). Bir nitel çalışma olan bu araştırmada geçerlik için, incelenmekte olan olgunun doğası (yani, anlamı, özellikleri ve özellikleri) hakkında bilgi ve yeni bir anlayış kazandırılmaya çalışılmıştır (Cypress, 2017).

3. BULGULAR

Halk bilimi unsurlarının gelecek kuşaklara aktarımında çizgi filmlerin rolünün araştırıldığı bu çalışmada, Rafadan Tayfa çizgi filminin incelenen bölümlerin isimleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. İncelenen Rafadan Tayfa Çizgi Filmi Bölümleri

Sıra*	Bölüm Adı	Sıra*	Bölüm Adı	Sıra*	Bölüm Adı
1	Rafadan Münazara	15	Eskiciler	29	Salça Zamanı
2	Vahşi Batı	16	Yıldız Karması	30	Zaman Tüneli
3	Rafadan Turnuva	17	Rafadan Telefon	31	Bayram Mendilleri
4	Uykusuzluk	18	Bayrak Kapmaca	32	Rafadan Kulüp
5	Şah Mat	19	Robot Kamil	33	Rüya Peşinde
6	Olimpiyat Çiçeği	20	Odadaki Arı	34	Çember ve Taş
7	Rafadan Gazete	21	Tarihin Taşlı Yolları	35	Uçurtma Şenliği
8	Korkusuz Kamil	22	Bugün Bayram	36	Öykü Yarışması
9	Akıllı Bilgisayar	23	Market Ev	37	Pide Kuyruğu
10	Rasathane	24	Esnaf Dediğin	38	Ramazan Arifesi
11	Şimşek Tornet	25	Gurbetten Misafir	39	Sahur
12	Köşe Kapmaca	26	Ankaralı Ozan	40	Tamtam'ın Dönüşü
13	Kendini Onun Yerine Koy	27	Türk Sanat Müziği	41	İftar Yemeği
14	Karınca Yuvası	28	Efe Gibi	42	Kar Zamanı

*Çalışmanın bulgular kısmında bölüm adları sıra kodları ile ifade edilmiştir.

Tablo 3'te toplam 42 bölüm yer almakta ve 'Vahşi Batı, Şimşek Tornet, Köşe Kapmaca, Eskiciler, Tarihin Taşlı Yolları, Bugün Bayram, Ankaralı Ozan, Türk Sanat Müziği, Salça Zamanı, Bayram Mendilleri, Pide Kuyruğu, Ramazan Arifesi, Sahur ve İftar Yemeği' bölümleri, yalnızca başlık isimleri ile de halk bilimi unsurlarını içerisinde barındırdığı görülmektedir.

3.1. Yerleşim

Çizgi film İstanbul'a ait ve İstanbul Boğazına yakın bir mahallede geçmektedir. Mahallede binalar birbirine oldukça yakın olup, genelde 3-4 katlı betonarme binalardan oluşmaktadır. Bölüm içerisinde meydana gelen konu geçişlerinde ise İstanbul'da bulunan Ayasofya ve Sultan Ahmet Camisini gösterecek şekilde boğaz manzarası yansıtılmaktadır. Çizgi film 1990'lı yılların İstanbul'unu yansıtmaması sebebiyle o döneme ait karakteristik bir mahalle yapısı resmedilmiştir.

Resim 1. Sultan Ahmet Camii ve Ayasofya

Resim 2. Rafadan Tayfa Mahalle Görünümü

(Fidan, 2016)

3.2. Konut

Binalarda birbirinden farklı dış cephe renkleri kullanıldığı ve binaların en üst katlarında teraslar olduğu görülmektedir. Çatılar üçgen şeklinde olup, çatılarda kiremit kullanılmıştır. Teraslarda yastık - minderlerle kaplanmış divanlar ve önlerinde ise ahşaptan yapılmış yemek masaları bulunmaktadır. Teras katında üzüm asmaşının sarması için, ağaçtan yapılmış düzeneğin yanında, kurutulmak üzere iple asılmış dolmalık biberler görülmektedir. Yine terasta kavanozlarla saklanmış yiyecekler ve turşulara yer verilmiştir. Evlerin balkonlarında çamaşır askılıkları, balkon demirlerine bağlanmış ip askılıklar ve çamaşırklar vardır. Ayrıca evlerin camlarına ve balkonlarına saksılarla çiçekler yerleştirilmiştir.

Odaların çeşitli yerlerinde iğne oyalı dantellerden örtüler asılmıştır. Eskiden kullanılan başlık kısmı vitrin görünümü kırmızı renkli oturma grubu olup, vitrin üzerinde ise gaz lambası yerleştirilmiştir. Vitrinin ortasında yer alan büyük bölmede ise gerek inancın gereği, gerekse geleneksel bir anlayış tarzında Kuran-ı Kerim yerleştirilmiştir. Teknolojik ürün olarak evlerde siyah beyaz televizyonlar ile parmakla çevirerek arama yapılan telefonlar bulunmaktadır. Yerde ise yeşil ve turuncu renklerde olmak yünden yapılmış, aynı odada farklı halılar serilidir. Evin iç kapıları eski buzlu camdan yapılmış ve düz ahşap şeklindedir. Duvarda tabloların yanı sıra eski el iş boyamalı porselenler asılıdır. Vitrinde camdan ve gövdesi geniş eski sürahi ile süs amaçlı konuşmuş, çelikten yapılmış ibrikte bulunmaktadır. Odaların kapı önlerinde el ile örülen farklı renklerle donatılmış, daire şeklinde paspaslar konulmuştur.

3.3. Aydınlanma ve Isınma

Rafadan Tayfa, mahallede top oynarken, topları kazan dairesine kaçar ve onu almaya çalışırlar. Bu durumda evlerin kömür yakıtı ile yanan kaloriferlerle ısındığını göstermektedir. Aydınlanma için ise armut ampullerin kullanıldığı ancak elektrik kesintisine karşı evlerde gaz lambalarının ve mumların olduğu görülmektedir.

3.4. Taşıma ve Taşıma Teknikleri

Bölümler incelendiğine 90'lu yıllarda kullanılan dolmuşlar ile taksilerin kara taşımacılığında kullanıldığı, bölümlerde meydana gelen konu geçişlerinde ise boğazdan vapurların geçtiği ve bu durum da deniz taşımacılığına vurgu yapıldığını göstermektedir. Ayrıca yer yer hava taşımacılığına vurgu yapılarak uçak ve jetler de gösterilmektedir.

3.5. Ekonomi Türleri

Bölümlerde halk ekonomisine fala vurgu yapılmamakla birlikte mahalle halkının kışlık yiyeceklerini yazın hazırladıkları ve kavanozlarla kışın tükettikleri görülmektedir. Ayrıca Tablo 4'te gösterilen mesleklerde çizgi filmde geçmektedir.

Tablo 4. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen Meslekler

Sıra	Mesleği Yapan Kişi	Yapılan Meslek
1	Kamil ve ailesi	Marketçi.
2	Rüstem Abi	Köfteci.
3	Saadettin Usta	Tamirci
4	Hayri ve ailesi	Baklavacı

Tablo 4 incelendiğinde genelde esnaflığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca filmin 1990'lı yıllarda ve şehir merkezinde geçmesi sebebi ile tarım ve hayvancılığa dair herhangi bir bulgu yoktur. Ancak çizgi filmde ev ekonomisine katkı açısından, yöresel ürünlerin yapıldığı, salça, turşu gibi ürünleri kişiler marketten almak yerine kendilerinin yaptığı görülmektedir.

3.6. Beslenme

Genelde yemekler evlerin teraslarında bulunan masalarda da yenilmektedir. Rafadan Tayfa çizgi filminde geçen ve halk bilimi unsuru açısından değerlendirilebilecek yiyecekler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen Yemek-Yiyecek Çeşitleri

Sıra	Yemek Adı	Bölüm	Sıra	Yemek Adı	Bölüm
1	Zeytin Yağlı Sarma	7, 27	13	Baklava	13, 39, 24
2	Tarhana Çorbası	28	14	Güveçte Sütlaç	39
3	Zeytin Yağlı Taze Fasulye	29	15	Karnı Yarık	39
4	Salça yapımı	29	16	Kısır	7, 40
5	Şehriye Çorbası	29	17	Bişi Ekmeği	40
6	İrmik Helvası	30	18	Susamlı Simit	40
7	Bulgur Pilavı	30	19	Elmalı Kurabiye	40
8	Su Böreği	31, 39, 40	20	Üzüm Pekmezi	42
9	Kâğıt Helva	31	21	Turşu	7
10	Kurabiye	32	22	Ihlamur	8
11	Aşure Yemeği	33	23	Komposto	15
12	Geleneksel Ramazan Pidesi	37	24	Köfte	17, 20

Tablo 5 incelendiğinde Türk kültürüne özgü, geleneksel yiyeceklerin işlendiği görülmektedir. En çok vurgulanan yiyecekler ise ince ve kat kat oluşturulan hamurların arasına fıstık veya fındık serpiştirilerek yapılan tatlı çeşidi olan baklama ve su böreği olduğu görülmektedir.

Resim 3. Çizgi Filmde Yer Alan Baklava
(Fidan, 2016)

3.7. Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri

Halk bilimi unsuları açısından bakıldığında Rafadan Tayfa çizgi filminde çocuklar uzunluk ölçmede genellikle ip kullanmakta ve ipin boyuna göre çemberler çizmektedirler. Zaman ölçmek için ise cepte taşınan köstekli saatler kullanılmaktadır. Evlerde ise duvara asılı eski tik tok saatler ve yuvarlak olup tepesinde alarm zilleri bulunan masa saatleri kullanılmaktadır. Uzunluk ölçmek için standart olmayan ölçü birimleri kullanılırken, zaman ölçmede 1990'larda evlerde moda olarak kullanılan duvar ve masa saatlerin yer aldığı görülmektedir.

3.8. Halk Sanatları ve Zanaatları

Çizgi filmde geleneksel olarak yapılan iğne oyalı el işlemeli örtüler yer almaktadır. Bu örtüler evin içerisinde vitrin, fiskos, televizyon gibi yerlere konulmaktadır. Ayrıca evlerin iç kısmında ve kapı eşiklerinin önlerinde şişler ile örülen ve farklı renkte ipler kullanılarak yapılan daire şeklinde paspaslar vardır. Bu paspasları oluşturan her bir bölüm için ise ayrı ayrı renk kullanılmıştır. Bu durumda eskiden elde olan yün iplerle paspas yapıldığının bir göstergesi olmaktadır. Yüzeyleri el işlemeli olan minder ve hasırdan yapılmış yastıklar özellikle teras katlarında, divanın üstünde kullanılmaktadır.

Filmde porselenden yapılmış ve üzerinde çiçek desenleri bulunan tabaklara da yer verilmiştir. Yine Mert ve Akın'ın evlerinde porselenden yapılmış kahve fincanları ve dekoratif duvara asılan tabaklar bulunmaktadır. Çorba kâseleri ise bakırdan yapılmış ve el işlemleri ile

boyanmıştır. Kamil'in market eşyalarını dağıtmak için kullandığı sepet ise el yapımı ve hasırdan olduğu görülmektedir. Bunların dışında ise bakır ve işlemeli ibrik ve sürahilerde görülmektedir. Ayrıca çizgi filmde özlü çamurdan yapılan güveçler ile oymalı ve ahşaptan yapılmış sandıkla, masa ve sandalyelere de yer verilmiştir.

3.9. Giyim, Kuşam

Çizgi filmde kıyafetler 1990'lara özgü olarak tasarlanmıştır. Erkekler için mor, kahverengi, mavi ve yeşil, kadınlar için ise kırmızı ve mavi ağırlıklı renkler tercih edilmiştir. Bunların dışında yöresel oyunlar oynandığında veya mesleklere ilişkin bilgiler verildiğinde de bu durumlara özgü kıyafetler giyilmektedir. Çizgi film karakterlerinin giymiş oldukları kıyafetler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Rafadan Tayfa Çizgi Filmi Karakterlerinin Giyim-Kuşamı

Sıra	Karakter	Saçlar	Giyim-Kuşam
1	Akın	Kahve-siyah karışımı, düz.	Mavi kalın çizgili boğazlı kazak ve kahverengi pantolon.
2	Kamil	Kahve-siyah karışımı, düz.	Bordo renkli ve boğaza kadar iliklenmiş gömlek, yeşil yarım İspanyol pantolon.
3	Hayri	Sarı ve ortadan ayrılmış.	Mor ve çizgili örgü kazak ile omuzdan askılı kum beji renkte pantolon.
4	Mert	Siyah, düz.	Gömlek üzerinde kahverengi ve baklava dilimli örgü kazak, mavi pantolon.
5	Sevim	Siyah, atkuyruğu bağlanmış ve önler ortadan ayrılmış	Siyah ve kırmızı kareli, boğaza kadar düğmelenmiş oduncu gömleği ile dar paşa mavi pantolon.
6	Hale	Sarı, önler düz, iki yana bağlanmış.	Kiremit rengi ve turuncu karışımı hırka ve bordo şort.
7	Fatma Nine	Bordo eşarp ile kapatılmış.	Yeşil ve farklı renklerde çiçek desenleri bulunan düz entari.
8	Rüstem Abi	Siyah, yandan taranmış.	Sarı yakalı kazak ile siyah pantolon. Ayrıca köfte sattığı zamanlar beyaz aşçı önlüğü takmaktadır.
9	Basri Amca	Yanları açık, kafasının otasın da beyazlamış saçlar.	Mavi gömleğin üzerinde mavi takım elbise ve elinde baston vardır.
10	Saadettin Usta	Önler açık, arkada beyaz saçlar.	Kırmızı ve yakası açık gömleğin altında kahverengi pantolon.

Tablo 6 incelendiğinde gerek çocukların gerekse yetişkinlerin saç şekli ve kıyafet biçimleri 1990'lara özgü olduğu, günümüzden farklı görüldüğü anlaşılmaktadır. Özellikle pantolonda o dönem çok kullanılan yarım İspanyol paçalara ve baklava dilimli, örgülü kazaklara çizgi filmde oldukça yer verilmiştir.

Rafadan Tayfa çizgi filminde geleneksel ve mesleki kıyafetlere de yer verilmiştir. Bu kıyafetler Tablo 7' de sunulmuştur.

Tablo 7. Geleneksel ve Mesleki Kıyafetler

Sıra	Bölüm	Geleneksel/Mesleki Kıyafetler	Kıyafet Oluşturan Unsurlar
1	24, 25	Sünnet Kıyafeti	Asa, tüylü pelerin, beyaz ayakkabı, pantolon, gömlek ve cepken.
2	26	Ankara Oyunu Kıyafeti	Çorap, zıpka, kuşak, kartal kanatlı yelek, içlik, dizlik, kefiye, fes, yemeni.

3	28	Ege yöresi Zeybek Oyunu kıyafeti	Fes, fese sarılan yemeni, mintan, kuşak, cepken, Trablus kuşak, dirdik, körüklü çizme.
4	28	İç Anadolu bölgesi halay kıyafeti	İçlik, cepken, potur, bele sarılan yemeni, uzun çorap, ayakkabı.
5	35	Pilot kıyafeti	Pilot kaskı ve gözlüğü.
6	2, 5	Kovboy Kıyafeti	Kovboy şapkası ve kement halatı.
	2	Kızılderili Giyimi	Kaz tüyünden başlık, uzun pelerin, kuşak.
	5	Yeniçeri Giyimi	Yeniçeri askeri başlığı.
	5	Ortaçağ Kralı	Kral Tacı.
	17	Aborjin Giyimi	Başta bandaj, yüz ve vücudun bazı yerleri beyaz boyalı, yakada ağaç yaprakları, elde ise ahşap bumerang.
	24	Çeşitli meslek giyimleri	Aşçı ve tamirci önlüğü, pilot, astronot, postacı kıyafeti.

Tablo 7 incelendiğinde Türk kültürünün dışında, farklı kültürlere özgü kıyafetler olan, Aborjin, Kızılderili, kovboy, ortaçağ kralları giyimlerinin de vurgulandığı görülmektedir. Bunun dışında Türk kültürüne özgü halk oyunu kıyafetleri, Osmanlı Dönemini yansıtan kıyafetler, özel günlerde kullanılan geleneksel kıyafetlere ve mesleklere özgü giysilere yer verilmiştir.

Resim 4. Çizgi Film Karakterlerin Giyim-Kuşamı

(Fidan, 2016)

Resim 5. Zeybek Oyunu Kıyafeti

3.10. Halk Bilgisi

Çizgi filmin genelinde halkın birbirleri ile olan ilişkilerinde karşılıklı olarak iyi niyet ve fedakârlığın ön plana çıkarıldı görülmektedir. Haksızlıklar karşısında tüm mahalle ortak tavır almaktadır. İhtiyacı olan kişiler için ise gerekli hassasiyet gösterilmekte ve yardım edildiği görülmektedir. Çizgi filmde çocukların bilgilenmesi açısından geleneksel halk bilgisi öğretilerine de yer verilmiştir.

Rafadan Tayfa'da genel olarak spor yapmadan önce ısınma hareketlerinin yapılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yine çizgi filmde ıhlamurun soğuk algınlığına iyi geldiği gibi sağlığa ilişkin bilgilere yer almaktadır. Rafadan Turnuva bölümünde vücudun şişen bölümlerine et veya ekme konulması gerektiği ve bu şekilde şişin ineceği ve ağrının kesilebileceği söylenmektedir. Bunların dışında müzik yapmadan önce ilham gelmesinin beklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca dünyanın dönmesi de semazenlerin kendi etrafında dönmeleri hareketine benzetilerek, dünyanın hareketine ilişkin bilgilendirme yapılmıştır. Çember ve Taş bölümünde ise ağaçları haşerelerden korumak için gövdeleri kireçlerle boyanmaktadır. Yine Kar Zamanı bölümünde de üzüm pekmezinin insanın içini ısıttığı ve insanların ayaklarının ağrımalarının yağmurun habercisi olduğu vurgulanmaktadır.

3.11. Halk İnançları; Törelere, Adetler, Gelenekler, Görenekler

Rafadan Tayfa çizgi filminde adetler, gelenek ve göreneklere ilişkin oldukça fazla vurgulama yapılmaktadır. Bu adet, gelenek ve göreneklere ilişkin olarak çizgi filmde vurgulanan durumlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Vurgulanan Adet, Gelenek ve Görenekler

Sıra	Bölüm	Adet, Gelenek ve Görenek
1	3	Vücutta şişen yere et veya ekmek koymak.
2	4	Uykusu gelmeyen kişiye ninni söylemek. Balkonda asılan halının oklava veya sopa ile dövülerek tozunun alınması.
3	5	Evlerin balkonuna kurutmak için biber asmak.
4	12	Oyunda ebeyi belirlemek için tekerleme söylenmesi.
5	14	Misketin en güzeline ‘aynalı’ denmesi.
6	15	Balkon demirlerine çamaşır asma. Arkadaşlarla mektuplaşma. Eskicilerin mahalle aralarında bağırması.
7	17	Telefondan önce haberleşmenin ‘haberciler’ ile sağlanması. Eski zamanlarda haberleşmek için duman ve/veya postacı güvercinlerin kullanılması.
8	18	Radyodan hikâye dinlemek. Sokakta simit satmak.
9	21	Sokaklara film afişlerinin asılması.
10	22	Büyüklerin ellerini öpmek. Çocuklara bayramlık kıyafet almak. Bayramlarda herkesin birbiri ile bayramlaşması. Bayram ziyaretleri yapmak.
11	24	Rüzgarın yönünü parmağı ıslatıp, havaya tutarak bulmak.
12	25	Akrabaları ziyaret etme. Sünnet olan çocuğa takı takma. Büyüklerin ellerinden öpmek.
13	28	Halay çekenlerin halay başına uyması. Mahalle düğünlerinde halay çekmek. Pazar alış-verişi için liste yapmak.
14	30	Doğum günlerinin kutlamak.
15	31	Köylerde bayramlaşmak için köy meydanında toplanmak. Bayram günü mahalledeki büyüklerin ziyaret etmek ve bayramda misafirlere tatlı ikram etmek. Büyüklerin ellerini öpmek. Çocuklara oyalı bayram mendilleri vermek.
16	33	Aşure günü, tüm mahalleye aşure yemeği dağıtmak.
17	34	Yere daire çizmek için ortaya konan taşın etrafından ip ile dönmek.
18	35	Geleneksel uçurtma şenliği yapmak. Başkasına ait bir yere izin alarak girmek.

19	37	Ramazan ayında iftar pidesi yapılması ve iftar vaktine yakın fırından pide almak.
20	38	Ramazan ayında camilere ‘mahya’ asmak. Çocukları oruca alıştırmak için yarım gün oruç tutturmak.
21	39	Ramazan ayında sahura kalkmak.
22	40	Mahallede kadınların evlerde gün düzenlemeleri ve güne özel pastalar, börekler ve hamur işleri yapmak.
23	41	Ramazan ayında insanları sahura kaldırmak için sokaklarda davul çalınması ve mani söylenmesi. Ağzı dolu iken konuşmamak.
24	42	Kar yağdığında kardan adam yapmak. Kar yağdığında leğenlere oturarak kaymak.

Rafadan Tayfa çizgi filminin genelinde adet, gelenek ve göreneklere ilişkin bilgilere yer almaktadır. Özelliklere büyüklere gösterilen saygı ile küçüklere duyulan sevgi filmin bütün bölümlerinde işlenmiştir. Bunun dışında, ramazan ayına özel gelenek ve görenekler oldukça fazla işlenmiştir.

Resim 6. Mahalleliye Aşure Dağıtımı
(Fidan, 2016)

3.12. Bayramlar, Karşılamlar, Uğurlamalar

Rafadan Tayfa çizgi filminde bayram konusu işlenirken Türk Kültürünün geleneksel özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır. Çocuklar Arife gecesi yeni kıyafetlerini güzelce katlar ve bayram sabahı bu kıyafetleri giyecek olmanın heyecanını akşamdan yaşarlar. Yetişkinler de bayram günü evine gelecek olan misafir ve çocuklara özel bayram şekerlerini ve hediyelerini alırlar. Yaşlılar, yalnızlıklarını gideren bayram sabahı, oldukça sevecen ve heyecanlıdır. Sabah olduğunda bütün mahallede komşular birbirine bayram ziyaretine giderler. Çocuklar ev ev dolaşarak şeker toplarlar ve büyüklerin ellerini öperler. Büyüklerde çocuklara hediyeler verirler. Karşılamlar samimi ve sevgi dolu bir ortamda gerçekleşirken, uğurlamalarda geleneklerimizde olduğu gibi hüznü ve iyi dilek temennileri ile olur.

3.13. Kalıp Hareketler, Kalıp Sözler ve Sesler

Rafadan Tayfa çizgi film kahramanlarının karakteristik özellikleri Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Rafadan Tayfa Kahramanlarının Karakteristik Özellikleri

Sıra	Kahraman	Karakteristik Özellikleri
	Akın	Mert’in kardeşi ve filmde yer alan en küçük kişiliktir. Sorunlara çözüm bulan, akıllı bir tiptir. Sevinçlerini ‘Yaşşaa’ sözleri ile ifade eder.
	Kamil	Mahalle bakkalının sahibinin oğludur ve bakkalda ailesine yardımcı olur. Uykuyu çok sever. Hayri ile devamlı söz dalaşına girmesine rağmen birbirini çok severler.

	Hayri	Obur ve kiloludur. Olayları abartmayı sever. Bu yüzen ‘Ohooo’ ifadesini çok kullanır.
	Mert	Çok sinirli ve bir o kadarda akıllıdır.
	Sevim	Rafadan Tayfa ile arkadaştır. Hale ile birlikte gezinir. Özellikle tayfa ders verilecek zaman çıkar.
	Hale	Hayri’nin kardeşi ve onun gibi şişmandır. Ancak çok fazla yemek düşkünü değildir.
	Fatma Nine	Mahallenin yaşlı ‘Ninesi’dir. Çocukları çok sever. Rüstem Abi’ye sürekli köfte tarifi verir.
	Rüstem Abi	Köftencilik yapar ve sakin, yol gösterici bir kişiliktir.
	Basri Amca	Yaşlı, huysuz ve sinirli bir karakterdir.
	Saadettin Usta	Mahallenin tamir işlerini yapar, sakin ve yol göstericidir.

Çizgi filmin kahramanlarının karakteristik özelliklerine bakıldığında Türk Kültürüne özgü davranışların olduğu görülmektedir. Mahalle kültürü ile yetişen çocuklar dayanışma ve birliktelik içerisinde hareket ederken, yetişkinlerde rol-model olma davranışlarını sergilemektedir.

3.14. Dayanışma ve Yardımlaşma

‘Yardımlaşma’, Rafadan Tayfa çizgi filminin genelinde en çok vurgulanan değerdir. Mahallede ki herkes bir biri ile dayanışma içerisindedir. Kim herhangi bir şeye ihtiyaç duyarsa herkes onun derdini çözmek için uğraşır. Komşuluk ilişkileri de Türk geleneklerine uygun bir biçimde işlenmiştir. Herkes birbirine karşı saygılı ve sevecendir.

3.15. Dinsel İnançlar – İnanışlar

Çizgi filmde inançlara ilişkin olarak Ramazan ayına özgü hazırlanan bölümlerde yoğun olarak değinilmiştir. Çizgi filmde geçen inançlar ve inanışlar Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen İnançlar-İnanışlar

Sıra	Bölüm	İnançlar-İnanışlar
1	Pide Kuyruğu	Yiyecekler paylaştıkça çoğalır.
2	Ramazan Arifesi	Sıraya geçilmediği sürece insanların hakkı yenmiş olur.
3	İftar Yemeği	Oruç tutmak insanı her yönü ile temizler.
4	İftar Yemeği	İftar sofrası kalabalık olduğunda sofranın maneviyatı artar.
5	İftar Yemeği	İftar sofrasına davet olmaz, tanıdık tanımadık herkes katılabilir.
6	İftar Yemeği	Sofralar kalabalıklarla yenilip, yemekler paylaşıldıkça evin bereketi artar.
7	Rasathane	Kuyruklu yıldızın görünmesi ile insanların başına bir iş gelir.
8	Rasathane	Yıldız kayarken tutulan dilekler kabul olur.

Rafadan Tayfa çizgi filminde özellikle ramazan ayını konu edinen bölümlerinde İslami motifler oldukça fazla işlenmiştir. Bunun dışında kuyruklu yıldızın görülmesi ile insanların başına kötü işlerin geleceği ve yıldız kayarken tutulan dileklerin kabul olacağına ilişkin inançlara da yer verilmiştir.

3.16. Halk Edebiyatı

Rafadan Tayfa çizgi filminde halk edebiyatı unsurları içerisinde en çok deyimler kullanılmakla birlikte, çizgi film de geçen halk edebiyatı unsurları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen Halk Edebiyatı Unsurları

Edebi Türü	Bölüm	İçeriği
Deyim	1	Gözünden yaş boşanmak. Kuyruğa girmek. Ders vermek. Yüksekten uçmak. Nefes tüketmek.
	2	İz sürmek. Canı çıkmak
	3	Nefesi kesilmek. Dişini sıkmak. Yol bulmak. Umutsuzluğa kapılmak. Sazı eline almak. Yer yerinden oynamak. İple çekmek. Karadeniz’de gemileri batmak. Eli ayağına dolaşmak
	4	Gözüne uyku girmemek. Gözleri fal taşı gibi açılmak. Uykuya dalmak. Çabası boşa çıkmak. Ağırlık çökmek.
	5	Alt etmek.
	6	Keyfi kaçmak. Kabak tadı vermek.
	8	İlham vermek.
	9	İçi geçmek. Kanı ısınmak, buz gibi soğumak
	10	Alçak gönüllü olmak. Canının derdine düşmek.
	11	Gözden kaybolmak.
	13	Haksızlığa uğramak.
	14	Hızını alamamak. Soluk almak. Hazırlıksız yakalamak. Yelkenleri suya indirmek. Kulak vermek. Ekmek elden su gölden. Dikkat Çekmek. Canı yanmak. Gözden kaçırmak.
	15	Övünmek gibi olmasın. Dalıp gitmek. Canı sıkılmak. Elden gelmemek.
	17	Hal hatır sormak. Şansa bırakmak. Tabana kuvvet. Yol bulmak. Mis gibi. Kafası karışmak. Elini çabuk tutmak. Çığır açmak.
	18	Kolaçan etmek. Tetikte olmak. Uyku kestirmek.
	19	Her derde deva olmak. İçini dökmek.
	20	Sözünü balla kestim. Mesken tutmak.
	21	Dört gözle beklemek. Ders almak. Hakkını yemek. Fırsatı kaçırmak. Ayvayı yemek.
	22	Elmas gibi. Peşine takılmak. Şekerleme yapmak.
	23	Başına iş açmak. Umutsuzluğa kapılmak. Üstüme iyilik, sağlık. Bir yolunu bulmak. Hayal kurmak.
	24	Tarihe geçmek. Gönül almak. Birbirine katmak. Gözü gibi sakınmak. Sözünde durmak. Elinde kalmak. Hesabını bilmek. Tadını çıkarmak.
	25	Eline su dökemez. Hava atmak. Göklere çıkmak. Boyunun ölçüsünü almak. Bildiğini okumak.
	26	Rüzgar gibi. İlham almak. Keyfi gelmek.
	27	Kulakları paslanmak.
	28	Dağ gibi. Kendini göstermek. Yol göstermek. İçine işlemek. Aklını karıştırmak.
	29	Gözü yolda kalmak. Ağırdan almak. Aslan gibi. Dişini sıkmak. Akan sular durmak. Elinden geleni yapmak. Yükünü çekmek. Sefasını sürmek.
	30	Hakkını vermek. Kendini kaptırmak.

	31	Nefesi kesilmek.
	32	Eline sağlık. Eli ayağı dolaşmak. Aklına gelmek.
	33	Seni gökte ararken, yerde buldum.
	34	Fikir Yürütmek.
	35	Fena olmak. Emek vermek. Ağzını açmak.
	36	Didik didik etmek.
	37	Alnının akı. Canı çekmek.
	40	Korktuğu başına gelmek. Ortaya Çıkmak. Oyun oynamak. Tilki Gibi. Yol bulmak. Silip süpürmek.
	42	Turp gibi. Kendini kaptırmak.
Atasözü	2	Su küçüğün, yol büyüğün.
	3	İşleyen demir ışıldar. Çalışan kazanır, elması kızarır. Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
	17	Yolcu yolunda gerek. Başa gelen çekilir.
	26	Sayıli gün çabuk geçer.
Hikâye	10	Kuyruklu yıldız hikâyesi.
	40	Balıkçıyı denize düşüren Martı hikayesi.
Maniler	41	Ramazan manileri.
Ninniler	4	Uyusunda büyüsün ninni.
Efsane	7	Bacadan gelen sese ilişkin mahallede oluşan efsanevi anlatımlar.
Tekerleme	12	Rafadan tekerlemesi.

Rafadan Tayfa çizgi filminde Halk Edebiyatı unsurlarına ilişkin olarak en çok deyimlere yer verilmiştir. İncelenen 42 bölümün 36'sında deyimlerin olduğu görülmektedir. Bunun dışında 4 bölümde atasözleri, iki bölümde halk hikâyesine yer verilirken, farklı bölümlerde ve birer kez de mani, ninni, efsane, tekerlemeye yer verilmiştir.

Resim 7. Ramazan da Mani Söyleme Geleneği
(Fidan, 2016)

3.17. Halk Müziği ve Araçları

Rafadan Tayfa çizgi filminde günümüzde pek kullanılmayan radyolar, kasetçalarlar, plak ve pikaplara hem sahne unsuru olarak kullanılmış hem de oldukça fazla yer verilmiştir. Çizgi filmde bunların dışında geçen halk müzikleri ve müzik araçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen Halk Müzikleri ve Araçları

Kategori	Bölüm	Halk Müziği ve Araçlarının Türü
Halk Müziği ve Oyunu	1	Misket oyunu ve müziği
	26	Kaşıkla oynanan Ankara oyun havaları
	27	Misket oyunu ve müziği
	28	Zeybek oyunu ve müziği
		Halay (Caney Caney)
		Kaşıkla oynanan Ankara oyun havaları
36	Zeybek Oyunu ve müziği	
Müzik Araçları	13	Flüt.
	26	Bağlama, tezene.
	27	Kanun, keman, ud.
	36	Plak, gramofon.
	41	Davul

Rafadan Tayfa çizgi filminde halk müziklerine ilişkin olarak vurgulamalar, bölümün tamamını kapsayacak şekilde işlenmiştir. Özellikle Ankara oyun havaları ve Zeybek oyunları yoğun bir şekilde işlenmiştir. Bunun dışında müzik aletleri olarak flüt, bağlama, tezene, kanun, keman, ud, plak, gramofon, davul gibi geleneksel müzik aletlerine de yer verilmiştir.

3.18. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları

Rafadan Tayfa çizgi filmi çocuklara hitap ettiği için oldukça fazla geleneksel mahalle oyunlarını konu edinmiştir. Bunların içerisinde en çok geçen oyun ise ‘mahalle futboludur’. Mahalle futbolunun dışında çizgi filmde geçen çocuk oyunları ve oyuncakları Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Rafadan Tayfa Çizgi Filminde Geçen Çocuk Oyunları ve Oyuncakları

Bölüm	Çocuk Oyunları	Oyuncakları
2	Kement atma oyunu	Kement ipi.
3	Çivili futbol oyunu.	Tahtandan yapılmış, çivili futbol sahası.
5, 20	Satranç	Satranç tahtası ve taşları
8	İp atlama	İp.
9, 14, 27	Misket oyunu	Misket.
11	Tornet sürme	Tornet.
12	Köşe kapmaca	Yere çizilmiş kare.
17, 24	Gazoz kapağı oyunu	Gazoz kapağı ve taç
18	Bayrak kapmaca	Bayrak.
21	Topaç oyunu	Topaç.
29	Halat çekme	Halat.
32	Cız oyunu	Taş.
35	Uçurtma yapmak	Cilt, ip ve çubuklar.
42	Karda leğen ile kaymak	Leğen.

Çocuklara yönelik olarak hazırlanan çizgi filmde geleneksel çocuk oyunlarına oldukça fazla yer verilmektedir. Özellikle mahallede bulunan boş ve toprak arsa oyun sahası olarak kullanılmakta, çocukların toplanma ve oyunlarını koordine etme noktası olarak işlenmektedir. Çocuklar bu arsada geleneksel çocuk oyunlarını oynamaktadırlar. Çizgi filmde geleneksel oyunlar olan ip atlama, topaç, cız, gazoz kapağı oyunlarına yer verilmiştir. Türk kültürüne ait geleneksel oyunların dışında farklı kültüre ait kement atma oyunu da gösterilmektedir. En çok vurgulanan geleneksel çocuk oyununun 'misket' olduğu gözlemlenmiştir.

4. SONUÇ

Rafadan Tayfa çizgi filmi incelendiğinde Türk Kültürüne ait, halk bilimi unsurlarının oldukça fazla vurgulandığı, kültürel anlamda da gelenek ve göreneklerin yeni kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. Her ne kadar 1990'lı yılların geleneksel mahalle kültürünü yansıtsa da, filmde yer alan yaşlı karakterlerin çocukluk yıllarına ait geleneksel oyunları, adetleri işlemesi bakımından çok daha eski dönemleri de konu edindiği görülmektedir. Çizgi filmin tamamında Türk gelenek ve göreneklerine uygun olarak 'büyüklerle saygı, küçüklerle sevgi' işlenmektedir. Ayrıca Türk geleneklerine uygun mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri çizgi filmde diri tutulmakta ve buna ilişkin olarak ciddi bir hassasiyetin ortaya konulduğu görülmektedir. Arkadaşlık, dostluk, yardımlaşma gibi değerler çizgi film kahramanlarının karakteristik özellikleri olarak vurgulanmaktadır. Bütün bu yönleri ile bakıldığında çizgi filmlerde yalnızca bilim-kurgu veya doğaüstü karakterlerle, hayalperest kurguların yer almadığı, aynı zamanda insanların yaşam biçimlerini, değerlerini, adetlerini, gelenek ve göreneklerini aktarabilen, genel olarak çizgi filmlerle halk bilimi unsurlarını içerisinde barındırarak, gelecek kuşaklara bu yaşam biçimlerinin aktarılabilirdiği de görülmektedir.

Rafadan Tayfa çizgi film bölümlerinin konu geçişleri esnasında, İstanbul'un tarihi yapıları olan Ayasofya, Sultan Ahmet Cami bölgesi, Galata Kulesi ve İstanbul Boğazına ilişkin görsellere yer verilerek halk biliminin konusu olan geleneksel yerleşim düzeni ve tarihi-kültürel dinamikler aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında çizgi filmde geçen konut tipi ve yerleşim düzeni 1990'lı yılların geleneksel anlayışına uygun olarak aktarılmıştır. Binalar oldukça sık ve farklı renklerde olmakla beraber her binanın teras katı bulunmaktadır. Aydın (2012) çalışmasında 1990'lı yılların İstanbul'unda binaların orta sınıfa yönelik ve güvenlik endişesine bağlı olarak, lüks kapalı sitelere dönüştüğünü belirtmektedir. 1990'lı yılların İstanbul'unu anlatan Rafadan Tayfa çizgi filminde ise, komşuluk ilişkilerine dayalı, güvenliğin değil, iletişim öncelik olarak görüldüğü, açık, birbirine yakın betonarme binalar resmedilmiştir.

Türk kültüründe 'Halil İbrahim Sofrası' olarak değerlendirilen yemek yeme kültürü, sosyal işbirliği de artıran, misafirlere veya ihtiyaç sahiplerine hazırlanan yemeklerin masa verimliliğini artıran bir inanış olduğu görülmektedir (Gündüzöz, 2016). Çizgi filmde özellikle Hayri karakterinin yiyeceklere olan zafiyetlerinin de konu edinilmesi ile geleneksel yemeklere oldukça fazla vurgu yapılmaktadır. Özellikle Türk kültürünün dünyaya tanıtımını gerçekleştirdiği tatlı olan baklava çizgi filmin birçok yerinde kültürel öğe olarak aktarılmıştır. Baklavanın dışında Anadolu bölgesinde oldukça yaygın olan ve bayram-özel günler başta olmak üzere misafirlere ikram edilen geleneksel zeytinyağlı sarma, su böreği, ırmık helvası da kültürel değerlerimize uygun bir yiyecek olarak çizgi filmin bölümlerinde yer almaktadır. Hicri takvime göre Muharrem ayının onuncu günü olan Aşure Gününde, geleneksel olarak yapılan ve mahalle sakinlerine, komşulara ikram edilen Aşure yemeği, filmde kültürel normlara uygun olarak yapılmakta ve kâselerle komşulara, mahalle sakinlerine ikram edilmektedir. Ramazan ayına özel çıkarılan ve gelenekselleşen Ramazan Pidesine de film de özel bir yer ayrılmaktadır. Özellikle fırınlarda iftar saatine yakın bir zamanda sıcak pide kuyruklarının oluşturulması, pidenin yapılışına ilişkin bilgilendirmelerin yapılması ile vazgeçilmez bir halk bilimi unsuru olduğu aktarılmıştır. Bunların dışında eskiden mahallelerde ateş yakılarak yapılan salçalara, Anadolu'nun geleneksel yiyeceği olan tarhana, şehriye çorbası, bulgur pilavı, kâğıt helva, kurabiye gibi Türk halkına özgü yiyeceklere yer verilmiştir.

Türk diline ait karakteristik özellikleri yaşamın her alanında kullanılan ölçü bildiren ifadelerde de özgünlüğünü korumuştur ve zamanla standartlaşan ölçü birimleri ifadeleri ortaya çıkmıştır (Maralbek ve Koçak, 2018). Rafadan Tayfa çizgi filminde halk bilimi unsuru olarak ölçü

birimlerine fazla vurgunun olmamasına karşın, eskiden halkın kullandığı ve standart olmayan ölçü birimi olarak iplerin oyunlarda kullanıldığı, çemberlerin yarıçaplarının bu ipler kullanılarak hesaplanıp, çizildiği görülmektedir. İnsanoğlu zamanı ölçmeye ihtiyaç duyması ile birlikte güneş ve yıldızları kullanmaya başlamış ancak zamanla çeşitli ölçme araçları devreye girmiştir (Durmaz, 2012). Çizgi filmde özellikle yaşlı karakterler tarafından eski geleneksel zaman ölçme araçlarından köstekli saatlerin kullanıldığı ve günümüz evlerinde yerlerini modern duvar saatlerine bırakan, duvarlara asılı ahşaptan yapılma tik tok saatlere de yer verildiği görülmektedir.

İnsanoğlu tarafından giyinme, korunma ve beslenme amacıyla ortaya çıkarılan el sanatları, ulusların kültürel özelliklerini taşıması ile birlikte gelenekselleşmeye başlamıştır (Hünerel ve Er, 2012). Gelenekselleşen ve halka özgü olan bu sanatlar Rafadan Tayfa çizgi filminde iğne oyali işlemler, olarak vitrinlerde, fiskos üstlerinde, televizyon üstlerinde, geleneksel kullanım amacına da uygun olarak kendine yer bulmuştur. Özellikle iplerin çok kolay bulunmadığı dönemlerde, elde var olan farklı renkteki parça iplerle oluşturulan, dilimli ve daire şeklinde olan, şişlerle örülen paspasların da evlerin kapı eşiklerinde serildikleri görülmektedir. Yine işlemleri minderler, hasırdan yapılma divan yastıkları, örtüleri iğne oyali ve işlemleri olan yün yastıklarda çizgi filmde kullanılmaktadır. Bunların dışında porselen ve çiçek desenli tabaklar, bakırdan yapılmış ve süsleme sanatı kullanılarak desen oluşturulan kâseler, bakır işlemleri sürahi, ibrikler, ahşap ve oymalı sandalye ve masalar da çizgi filminde kullanılan halk sanatı eserleri olarak dikkat çekmektedir.

Çizgi filmde karakterlerin kıyafetleri 1990'ların Türkiye'ye göre tasarlanmıştır. Genelde baklava dilimli kazakların kullanıldığı filmde ayrıca yarım İspanyol paça pantolonlarında kullanıldığı görülmektedir. Halk bilimi açısından filmde gerek Türk halkına özgü geleneksel giyim-kuşamın yanında Kızılderili, Aborjin, Ortaçağ Kralı giyimi de işlenmiştir. Türk geleneklerine uygun olarak filmde sünnet kıyafeti, geleneksel sünnet tahtı ile birlikte verilmiştir. Özellikle ege ve Ankara yöresine ait geleneksel halk oyunu kıyafetleri filmde oldukça fazla yer alarak, bu geleneklerin ve giyim-kuşamın yeni nesillere aktarımında önemli bir sorumlulukta üstlenilmiştir. Ayrıca çizgi filmde iç Anadolu bölgesine ait kıyafetler, halaylar eşliğinde sunularak her iki geleneğin aynı anda aktarımı gerçekleştirilmiştir. Bunların yanında çizgi filmde pilot, aşçı, tamirci, astronot, postacı gibi çeşitli meslek gruplarına ve Türk kültürüne ait kıyafetlere de yer verilmiştir. Rafadan Tayfa çizgi filmi ile halk biliminin bir unsuru olan geleneksel ve mesleki kıyafetlerin de çocuklara aktarıldığı görülmektedir.

Her davranışın temelinde yatan, düşünce ve eylemlerimizi etkileyen değerlerin eğitim ve öğretimi, toplumsal değişime bağlı olarak büyük önem kazanmaktadır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Rafadan Tayfa çizgi filmi ile ortaya çıkan mahalle kültüründe çocuklara karşılıklı yardımlaşma, fedakârlık, iyi niyet, haksızlıklar karşısında ortak tavır alma gibi yaşamın önemli değerlerinin aktarımına çalışıldığı, birlikte yaşama kültürü açısından da önemli olduğu vurgulandığı görülmektedir. Halk bilgisi öğretileri açısından ortaya çıkan geleneksel anlayışlarda ise spor yapmadan önce ısınma hareketleri yapmanın önemi, ıhlamur içmenin soğuk algınlığına iyi geldiği, vücudun şişen yerlerine et veya ekmek koymanın şişliği gidereceği ve ağrıları dindireceğine ilişkin bilgilendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca dünyanın dönme hareketinin, semazenlerin kendi etraflarında dönmelerini benzetildiği ve ağaçları haşerelerden korumak için de gövdelerinin kireçlenmesi gerektiğine ilişkin geleneksel halk bilgisi öğretileri de çizgi filmde yer almıştır.

Halk inançları açısından adet, gelenek ve göreneklerin öğretiminde de Rafadan Tayfa çizgi filmi önemli bir rol almış ve çocuklara aktarımı için bu değerlere oldukça fazla yer verilmiştir. Özellikle komşuluk ilişkileri, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, yardımlaşma gibi kültürel değerlerin yanında, uykusu gelmeyene ninni söyleme, evlerin balkonuna kurutmalık biber asma, balkon demirlerine çamaşır asma, sokakta simit satma vb. kültürel gelenekler çizgi film ile yeniden canlı tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bayram günleri, ramazan ayı, önemli günler gibi gelenek ve göreneklerde çizgi filmde yer alarak, bu geleneklerin özellikle eskiden yapıldığı şekli ile aktarılması sağlanmıştır. Bayramlara ilişkin çalışmalar incelendiğinde Türklerin Hunlardan bu yana gerek bayram gerekse festival tarzı tören ve etkinliklerinin olduğu görülmektedir (Artun,2011). Çizgi filmde bayram etkinlikleri özel olarak işlenmiş ve çocukların arife gününden itibaren ortaya koydukları heyecan, bayram sabahı erken kalkıp, mahallede ki komşuların ziyareti ile devam etmekte ve geleneksel bayram coşkusu aktarılmaktadır.

Çizgi filmde kahramanların karakteristik özellikleri aktarılırken Türk mahalle tipinde olması gereken özellikler aktarılmaya çalışılmıştır. Kilolu Hayri'nin yemek düşkünlüğü ve olayları abartan bir kişili, Akın'ın sorunlara karşı akılcı bir yol ortaya koyması, bakkalın oğlu Hayri'nin ailesine destek için sorumluluk alması ve bakkalda babasına yardımcı olması, Mert'in oldukça sinirli olması, Rüstem abinin yol gösterici kişiliği, huysuz ve sinirli Basri amcanın varlığının yanında sakin, yol gösterici Sadettin Usta'nın duruşu ile Türk mahallesinde olabilecek bütün karakteristik özellikler çizgi filmde resmedilmeye çalışılmıştır.

Rafadan Tayfa çizgi filminde halk bilimi unsuru olan 'inanışlara' da yer verilmiştir. İster ilkel olsun isterse olmasın, her kültüre özgü inançlar vardır (Eroğlu ve Kılıç, 2005). Özellikle Ramazan ayına özel bölümlerde oldukça sık karşılaşılmaktadır. Yiyeceklerin paylaştıkça çoğaldığı, oruç tutmanın insanı her yönü ile temizlediği, kalabalık sofraların hem maneviyatı hem de bereketi artırdığı, sıraya geçilmediği sürece kul hakkının yenileceğine ilişkin dinsel inançlara yer verilmiştir. Bunun yanında kuyruklu yıldızın görülmesi ile insanların başına kötü olayların gelebileceği, yıldız kayarken tutulan dileklerin kabul olacağına ilişkin toplumsal inanışlarda çizgi film ile çocuklara aktarılmaktadır.

Çizgi filmde halk edebiyatı unsurlarına da yer verilmiştir. Özellikle deyimler hemen hemen her bölümde işlenmiş ve bilgiler deyimler sayesinde daha kestirme olarak aktarılmıştır. Bu durumda çizgi filmi izleyen çocukların gerek deyim bilgisinin artmasına gerekse deyimlerle birlikte kelime hazinesinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca deyimler, atasözleri ve tekerlemeler ile geçmişe ait sözlü edebiyat unsurları günümüz çocuklarına aktarılmıştır. Çizgi film karakterleri duygu ve düşüncelerini en çok deyimlerle ifade etmişlerdir. Bunun yanında olayları daha kesin, kısa ve özlü aktarabilmek için atasözlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Rafadan Tayfa çizgi filminin karakterlerinin genel olarak çocuk olması ve çocuklara hitap etmesi sebebi ile mahalle oyunları ağırlık kazanmış olup, özellikle bu oyunlarda ebelerin belirlenmesi için en sık başvurulan yöntem tekerleme/sayışma olmaktadır. Bu yöntem ile geleneksel tekerleme kültürünün günümüz çocuklarına gösterildiği ve öğretildiği anlaşılmaktadır. Deyim, atasözleri ve tekerlemelerin dışında çizgi filmde hikâye, mani, ninni ve efsanelere de yer verilerek sözlü halk edebiyatı unsurları çocuklar düzeyine indirgenmiş, bu unsurlar ile çocuklar arasında bir bağ oluşturulmuştur.

Sözlü geleneğin bir unsuru olarak nesilden nesile aktarılan halk müziği, farklı bölgelerdeki ozanlar, âşıklar veya halk tarafından oluşturulmuş ve müzisyenler ile etnomüzikologlar tarafından derlenerek notalandırılmıştır (Yöre, 2012). Rafadan Tayfa çizgi filminde halk biliminin bir unsuru olan bu halk müziklerine de yer verilerek, halk bilimi ile farklı bir yönden yine bağlantı oluşturulmuştur. Özellikle Ankara Yöresine ait misket, kaşıklı oyunlar ile Ege yöresine ait Zeybek oyunu ve müziklerine oldukça fazla yer verilmiştir. Müzik araçları olarak ise flüt, bağlama, tezene, kanun, keman, ud, plak, gramofon ve davul gibi çok eski geleneklerden itibaren gelip, günümüze kadar taşınan aletler ile izleyici olarak çocuklar arasında bağ kurulmuştur.

Özelinde çocuğa yönelik hazırlanan Rafadan Tayfa çizgi filminde çocuk oyunları özel bir yere sahiptir. Özellikle eskiden mahallede bulunan boş arsaların toplanma ve oyun yeri olarak kullanılma alışkanlığı bu çizgi filmde de işlenmiştir. Futbolun dışında ve halk bilimi unsurları açısından incelendiğinde en çok vurgulanan çocuk oyunları misket ve gazoz kapağı oyunları olmaktadır. Bunların dışında çok daha eski zamanlara ait, teknolojik oyuncakların gelişmediği dönemlerde halkın kendi imkânları ile ortaya çıkardığı oyunlar olan tornet sürme, çivili futbol, topaç, cız oyunları ve uçurtma uçurma etkinliklerine de yer verilmiştir. Bu yönüyle bakıldığında halk bilimine ait geleneksel çocuk oyunlarının çizgi film de yer aldığı ve alternatif oyunlar olarak günümüzde de oyuncaklarının yapılıp, oynanabileceği görülmüştür.

4.1. Öneriler

Sonuç olarak halk bilimi unsurlarının çizgi filmlerle çocuklara aktarılabilmesi ve özellikle gelenek ve göreneklerin öğretiminde çizgi filmlerin önemli bir rol oynayabileceği bu çalışma ile ortaya konmuştur. Farklı çizgi filmlerde benzer şekilde incelenerek bu çalışmanın desteklenip desteklenmediği ortaya çıkarılabilir. Rafadan Tayfa çizgi filminin çocuklar tarafından sevildiği ve izlendiği çalışmanın başında yapılan anket ile ortaya çıkarılmıştı. Bu durum film yapımcıları tarafından dikkate alınarak, kültürlere ait unsurlar daha profesyonel olarak çizgi film yapıtları ile

çocuklara aktarılabilir ve bu aktarım çocuklar tarafından karşılık bulabilir. Ayrıca halk bilimi çalışmaları yapan akademisyenler tarafından halk bilimi unsurlarının çizgi filmlerle çocuklara nasıl aktarılacağı, hangi öğelerin daha yoğun işlenmesi gerektiği, unsurların çocuk seviyesine nasıl indirgenebileceğine ilişkin olarak bilimsel çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Alicenap, Ç. T. (2015). Kültürel Mirasın Çizgi Film Senaryolarının Kullanılması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 37, 11-26.
- American Academy of Pediatrics. (2001). Children, Adolescents, And Television: Policy Statement. *Pediatrics*, 107(2), 423-426.
- Artun, E. (2011). Çukurova Halk Kültüründe Törenler, Bayramlar, Şenlikler. *III. Uluslar Arası Türk Kültür Kurultayı*, 21-23, Fethiye Belediyesi, Muğla.
- Aslan, E. (2017). Dijital Kültürde Kültür Aktarımı: Rafadan Tayfa Animasyon Dizisinde 'Aşure Günü' Örneği (Sözlü Bildiri). 9. *Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi*, (s.329-334), Ordu.
- Atnur, G. (2011). Ziya Gökalp ve Abdullah Tukay'ın Folklorla İlgili Çalışmaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 32, 29-40.
- Aydın, S. (2012). İstanbul'da 'Orta Sınıf' ve Kapalı Siteler. *İdealkent*, 3(6), 96-123.
- Azadovski, M. (2002). *Sibirya'dan Bir MasalAnası*, (Çev.) İlhan Başgöz, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Baxter, P. and Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design And Implementation For Novice Researchers . *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
- Bengtsson, M. (2016). How To Plan And Perform A Qualitative Study Using Content Analysis. *Nursing Plus Open*, 2, 8-14.
- Best, J. W. (1959). *Research In Education*, New Jersey, USA: Prentice Hall.
- Brink, H. I. (1993). Validity And Reliability In Qualitative Research. *Curationis*, 16(2), 35-38.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18.Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cesur, S. ve Paker, O. (2007). "Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 107-108.
- Cope, D.G. (2014). Methods And Meanings: Credibility And Trustworthiness Of Qualitative Research. *Oncology Nursing Forum*, 41(1), 89-91.
- Cypress, B. S. (2017). Rigor Or Reliability And Validity In Qualitative Research: Perspectives, Strategies, Reconceptualization And Recommendations. *Dimensions Of Critical Care Nursing*, 36(4), 253-263.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Donbay, A. (2001). Ziya Paşa'nın" Şiir ve İnşâ" Makalesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(10), 181-188.
- Dorson, M. R. (1968). *The British Folklorists*, Chicago: The University Of Chicago Press.
- Duch, H., Fisher, E. M., Ensari, I., Font, M., Harrington, A., Taromino, C. and Rodriguez, C. (2013). Association Of Screen Time Use And Language Development In Hispanic Toddlers: A Cross-Sectional And Longitudinal Study. *Clinical Pediatrics*, 52(9), 857-865.
- Durmaz, G. (2012). Zamana Yolculuk: Divan Şiirinde Saat ve Saat Çeşitleri. *Electronic Turkish Studies*, 7(2), 385-400.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building Theories From Case Study Research. *Academy Of Management Review*, 14, 532-550.
- Eisenhardt K. M., and Graebner M. E. (2007). Theory Building From Cases: Opportunities And Challenges. *Academy Of Management Journal*, 50, 25-32.

- Ekici, M. (1999). Halk, Halkbilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 3(2), 183-191.
- Ennemoser, M. and Schneider, W. (2007). Relations Of Television Viewing And Reading: Findings From A 4-Year Longitudinal Study. *Journal Of Educational Psychology*, 99(2), 349-368.
- Eroğlu, T. ve Kılıç, H. (2005). Türk İnançları ve İnanışlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49).
- Etikan, I., Musa, S. A. and Alkassim, R. S. (2016). Comparison Of Convenience Sampling And Purposive Sampling. *American Journal Of Theoretical And Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Ersoy, E. (2012). Social Reality And Mythic Worlds: Reflections On Folk Belief And The Supernatural In James Macpherson's Ossian And Elias Lönnrot's Kalevala. *Literatures, Languages And Cultures PhD Thesis Collection, Edinburg Research Archive*.
- Fenske, M. (2010). The Undoing Of An Encyclopedia: Knowledge Practices Within German Folklore Studies After World War II. *Journal Of Folklore Research*, 47(1), 51-78.
- Fidan, İ. (Yapımcı-Yönetmen). (2016). *Rafadan Tayfa [Televizyon Çizgi Dizisi]*. Ankara:İsfstudios.
- Flyvbjerg, B. (2011). *Case Study, (Çev.) Norman Kent Denzi And Yvonna Sessions Lincoln., Handbook Of Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Guba, E.G. and Lincoln, Y. S. (1994). *Competing Paradigms In Qualitative Research (Çev.), Norman Kent Denzin And Yvonna Sessions Lincoln, Handbook Of Qualitative Research*, London, England: Sage.
- Gündüzöz, G. (2016). Osmanlı Tekke Mutfak Kültürü ve Mecmuâ-ı Fevâid. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20 (2), 175-205. doi: <http://dx.doi.org/10.18505/cuid.273983>
- Gill, P., Stewart, K., Treasure, E. and Chadwick, B. (2008). Methods Of Data Collection In Qualitative Research: Interviews And Focus Groups. *British Dental Journal*, 204(6), 291-5. doi:<http://dx.doi.org/10.1038/bdj.2008.192>
- Hammarberg, K., Kirkman, M. and Lacey. (2016). Qualitative Research Methods: When To Use Them And How To Judge Them. *Human Reproduction*, 31(3), 498-501. <https://doi.org/10.1093/humrep/dev334>
- Hartley, J. (2004). *Case Study Research. In Catherine Cassell And Gillian Symon (Eds.), Essential Guide To Qualitative Methods In Organizational Research*, London: Sage.
- Healy, M. and Perry, C. (2000). Comprehensive Criteria To Judge Validity And Reliability Of Qualitative Research Within The Realism Paradigm. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 3(3), 118-126.
- Huston, A. C., Wright, J. C., Marquis, J. and Green, S. B. (1999). How Young Children Spend Their Time: Television And Other Activities. *Developmental Psychology*, 35(4), 912.
- Hünerel, Z. S. and Birnaz, E. R. (2012). Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 179-190.
- Joosen, V. (2014). Snow White and Her Dedicated Dutch Mothers: Translating In The Footsteps Of The Brothers Grimm. *Marvels & Tales*, 28(1), 88-103.
- Kohlbacher, F. (2006). The Use Of Qualitative Content Analysis In Case Study Research. In Forum Qualitative Sozialforschung Forum. *Qualitative Social Research*, 7(1), 1-30.
- Kuntsche, E. N. (2004). Hostility Among Adolescent In Switzerland? Multivariate Relations Between Excessive Media Use And Forms Of Violence. *Journal Of Adolescent Health*, 34, 230-236.
- Maralbek, Y. ve Koçak, M. (2018). Kaşkarlı Mahmut'un Divanu Lügati't-Türk Adlı Eserinde Yer Alan Ölçü Birimleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 88, 187-200. DOI: 10.31624/tkhdv.2018.31
- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals Fort Eh Consumer* (4.baskı), New York: Longman
- Miles, M. and Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis*, London: Sage
- Nathanson, A. I. and Rasmussen, E. E. (2011). TV Viewing Compared To Book Reading And Toy Playing Reduces Responsive Maternal Communication With Toddlers And Preschoolers. *Human Communication Research*, 37(4), 465-487.

- Neuman, S. B. and Koskinen, P. (1992). Captioned Television As Comprehensible Input: Effects Of Incidental Word Learning From Context For Language Minority Students. *Reading Research Quarterly*, 27(1), 95-106.
- Öğuz, M. Ö. (2017). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oruç, C., Tecim, E. ve Özyürek, H. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Öğreti Yayınları.
- Pagani, L. S., Fitzpatrick, C. and Barnett, T. A. (2013). Early Childhood Television Viewing And Kindergarten Entry Readiness. *Pediatric Research*, 74(3), 350-355.
- Perry, K. and Moses, A. (2011). Television Language And Literacy Practices In Sudanese Refugee Families: 'I Learned How To Spell English On Channel 18'. *Research In The Teaching Of English*, 45, 278-307.
- Rice, M. L. and Woodsmall, L. (1988). Lessons From Television: Children's Word Learning When Viewing. *Child Development*, 59(2), 420-429.
- Sigglekow N. (2007). Persuasion With Case Studies. *Academy Of Management Journal*, 50, 20-24.
- Stake, R. E. (2005). *Qualitative Case Studies (Çev.)*, Norman Kent Denzin And Yvonna Sessions Lincoln, *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Şahin, H. İ. (2013). Ziya Gökalp'in 'Halk' ve 'Halkbilimi' Terimlerine Bakış Açısında Geleneğin Yeri. *Milli Folklor*, 25(99).
- Thorne, S. (2000). Data Analysis In Qualitative Research. Evidence. *Based Nursing*, 3(3), 68-70. doi:http://dx.doi.org/10.1136/ebn.3.3.68
- Tomopoulos, S., Valdez, P. T., Dreyer, B. P., Fierman, A. H., Berkule, S. B., Kuhn, M. and Mendelsohn, A. L. (2007). Is Exposure to Media Intended for Preschool Children Associated with Less Parent-Child Shared Reading Aloud and Teaching Activities?. *Ambulatory Pediatrics*, 7(1), 18-24.
- Trochim, W. M. and Donnelly, J. P. (2001). *Research Methods Knowledge Base (2. Baskı)*, Cincinnati, OH: Atomic Dog Publishing.
- Troseth, G. L. (2003). TV Guide: Two Year Old Children Learn To Use Video As A Source Of Information. *Developmental Psychology*, 39(1), 140-150.
- Uchikoshi, Y. (2006). English Vocabulary Development In Bilingual Kindergarteners: What Are The Best Predictors?. *Bilingualism: Language And Cognition*, 9(1), 33-49.
- Vishnevsky, T. and Beanlands, H. (2004). Qualitative Research. *Nephrology Nursing*, 31, 234-238.
- Yağlı, A. (2013). Çocuğun Eğitiminde ve Sosyal Gelişiminde Çizgi Filmlerin Rolü: Caillou ve Pepee Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 8(10), 707-719.
- Yöre, S. (2012). Kırşehir Yöresi Halk Müziği Kültürünün Kodları ve Temsiliyeti. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 563-584.
- Yin R. K. (2009). *Case Study Research: Design And Methods (3. Baskı)*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vandewater, E. A., Rideout, V. J., Wartella, E. A., Huang, X., Lee, J. H. and Shim, M. S. (2007). Digital Childhood: Electronic Media And Technology Use Among Infants, Toddlers, And Preschoolers. *Pediatrics*, 119(5), 1006-1015.
- Wright, J. C., Huston, A. C., Murphy, K. C., St. Peters, M., Pi'on, M., Scantlin, R. and Kotler, J. (2001). The Relations Of Early Television Viewing To School Readiness And Vocabulary Of Children From Low- Income Families: The Early Window Project. *Child Development*, 72(5), 1347-1366.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Throughout the historical process, the way of life of the traditional man has changed and has taken on a different style with technological advances. Together with folklore, the traditions, customs, lifestyles, and all human-specific behaviors of societies were recorded and transferred to the future. It has been possible to bring these recorded values to a level that can appeal to children through cartoons. Societies use technological elements such as television, computer and telephone, which are the new generation tools for transferring folklore elements to children, and thus reach children. The main purpose of this study is to investigate the role of cartoons in the transfer of folklore elements to future generations.

Methodology

The design of this study, which used qualitative research method, was structured as a case study in order to provide an in-depth examination opportunity. Purposeful sampling method was used in the study. Semi-structured interview forms were distributed to 212 students who were studying in the city center of Tokat and they were asked the 'çizgi cartoons they watch most'. As a result of the form, it was determined that the children mostly watched the 'Rafadan Tayfa' cartoon. The data were collected by using the document analysis method and the Rafadan Tayfa line sequences on the web address www.youtube.com/user/TRTCOCUKKANALI were analyzed and analyzed by content analysis method.

Findings

Since the cartoon reflects Istanbul of the 1990s, a characteristic neighborhood structure of that period was depicted. It is seen that different exterior colors are used in the buildings and there are terraces on the top floors of the buildings. In the cartoon, it is seen that traditional foods specific to Turkish culture are processed. The most emphasized foods are baklava and water pastry, which is a sweet type made by sprinkling peanut or hazelnut between thin and layered doughs. The cartoon features traditionally made needle-embroidered handmade covers. These covers are placed in places such as showcase, fiskos, television. In the selection of clothes, in addition to the Turkish culture, the costumes of Aboriginal, Native American, cowboy and medieval kings were also emphasized. Rafadan Tayfa contains information on customs, traditions and customs throughout the cartoon. The respect for the elders and the love for the little ones are covered in all parts of the film. 'Help' is the most emphasized value throughout the Rafadan crew. In Islamic cartoons, especially in the parts of Ramadan, which focuses on the month of Ramadan, the Islamic motifs are highly depicted. In addition, beliefs about the coming of the comet and the bad things that will happen to the people and the wishes held while the star is shifting are also included. In the Rafadan Tayfa cartoon, the emphasis on folk music is covered to cover the whole section. Particularly, the Ankara game moods and Zeybek games were handled intensively.

Conclusion and Discussion

When the Rafadan Tayfa cartoon is examined, it is seen that elements of folklore of Turkish culture are emphasized very much and traditions and customs are transferred to new generations in cultural sense. Although it reflects the traditional neighborhood culture of the 1990s, it is seen that the older characters in the film also deal with the traditional plays and traditions of the childhood years. 'Çizgi Respect for the elders, love for the minors' are processed in accordance with Turkish traditions and customs throughout the cartoon. In addition, the neighborhood culture and neighborhood relations in accordance with Turkish traditions are kept alive in the cartoon and it is seen that a serious sensitivity has been put forward in relation to this. Values such as friendship, friendship and cooperation are emphasized as the characteristic features of cartoon characters. In all these aspects, the cartoons do not include only science-fiction or supernatural characters, dreamer fictions, but can also convey the lifestyles, values, customs, traditions and customs of people to the next generations and include the elements of folklore with future generations. It can also be transferred.

As a result, it has been demonstrated that folklore elements can be transferred to children through cartoons and cartoons can play an important role especially in teaching traditions and

customs. Similar cartoons can be examined in different cartoons to see if this study is supported or not. Rafadan Tayfa cartoon was loved and watched by children at the beginning of the study was revealed by a survey. Considering this situation by filmmakers, cultural elements can be transferred to children more professionally with cartoon works and this transfer can be answered by children. In addition, scientific studies can be carried out by academicians who carry out folklore studies on how folklore elements can be transferred to children through cartoons, which elements should be processed more intensively, and how elements can be reduced to child level.

VİZYONER LİDERLİK UYGULAMALARININ KAMU PERSONELİNİN GÖREV MOTİVASYONUNA ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Araştırma Makalesi / Research Article

Uygun, S. V. ve Bulut, Y. (2019). Vizyoner Liderlik Uygulamalarının Kamu Personelinin Görev Motivasyonuna Etkisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 670-686.

Geliş Tarihi: 13.05.2019

Kabul Tarihi: 28.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Serdar Vural UYGUN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
serdarvuraluygun@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-6420-641X

Prof. Dr. Yakup BULUT
Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
yakupbulut@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-0838-4200

ÖZ

Kamu yönetiminin etkin biçimde yürütülebilmesi için kamu yöneticilerinin astlarına ve vatandaşa yönelik davranış biçimlerinin örnek düzeyde, liyakatlı ve ileri görüşlü, vizyon sahibi olmaları beklenmektedir. Kurumun yönetsel açıdan yaşayacağı tüm süreçlerde yöneticilerin bu özellikleri doğrudan etkili olmaktadır. Özellikle bilgi ve bilişim teknolojilerinin tüm yönetim aşamalarında etkin olduğu günümüzde, yöneticilerin de gelişim süreçlerini doğru analiz edebilecek ve ona göre doğru stratejiler geliştirebilecek bir vizyoner anlayışa sahip olmaları gerekir. Özellikle kurumsallığın söz konusu olduğunda söz konusu vizyonun yöneticilerden tüm çalışanlara doğru yayılan ve ortaklaşan nitelikte bir etkiye sahip olacağı düşünülebilir. Benzer biçimde kamu kurumlarındaki personelin aidiyet ve bilinç düzeyinin artırılması ve her düzeyde kaliteyi yakalamayı amaç edinmesi de karşılıklı bir sinerjiyi gerekli kılmaktadır. Bu açıdan vizyoner bir liderliğin bütüncül ve kapsayıcı özelliği, kurum vizyonunu ve markalaşmayı beraberinde getirebilir. Dolayısıyla kurum çalışanlarının motivasyonu ve kurum amaçlarının gerçekleşmesinde vizyoner liderliğin etkin rolünün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu çalışma, kuruma yeni bir yön verecek vizyoner liderliğin neyi ifade ettiği veya etmesi gerektiğini, böylesine bir liderlik anlayışının kurum çalışanları üzerinde, onların görev motivasyonuna etkisi bakımından nasıl bir etkiye sahip olacağını ve bu bağlamda kurumun amaç ve hedefleri açısından neden ve ne ölçüde önemli olduğunu, Türkiye (Nevşehir şehri) örneği ile yine örneklem seçilen Hindistan (Yeni Delhi şehri) ve Japonya (Togasaki şehri) ölçeklerinde karşılaştırmalı bir anlayış ile ortaya koymayı amaçlamaktadır. Örneklem şehirlerde yürütülen anket araştırmasında elde edilen veriler SPSS programıyla analiz edilmiş ve vizyoner liderlik uygulamalarının, her üç ülkede de kamu personelinin görev motivasyonuna benzer yüksek oranlarda pozitif yönlü etki ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Personeli, Vizyoner Liderlik, Motivasyon.

THE EFFECT OF VISIONARY LEADERSHIP APPLICATIONS ON TASK MOTIVATION OF PUBLIC PERSONNEL: A COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

In order for public administration to be carried out effectively, public administrators are expected to be exemplary, qualified and visionary towards their subordinates and citizens. These characteristics of the managers are directly effective in all the processes that the organization will experience. Especially when information technologies are effective in all management stages, managers should have a visionary understanding that can analyze their development processes correctly and develop right strategies accordingly. In particular, when it comes to institutionalization, it can be thought that this vision will have an effect that is spreading from managers to all employees and has a common effect. Similarly, it is necessary to increase the level of belonging and awareness of the personnel in public institutions and to achieve the quality at all levels, thus making a mutual synergy necessary. In this respect, the holistic and inclusive feature of a visionary leadership can bring corporate vision and branding. Therefore, the effective role of visionary leadership should not be ignored for realization of the objectives of the institution and the motivation of the employees. This study aims to determine what the visionary leadership that will give a new direction to the corporation means, or what it should mean and how it will have an impact on the public institution personnel task motivation and to what extent such a leadership understanding is important in terms of the aims and objectives of the institution by comparing Turkey (Nevşehir city), India (New Delhi city) and Japan (Togasaki city). The data obtained from the surveys conducted in the sample cities were analyzed by SPSS program. As a result of the research, it has been determined that visionary leadership practices have a high positive effect on task motivation of public personnel in all three countries.

Key Words: Public Personnel, Visionary Leadership, Motivation.

1. GİRİŞ

Kamu yönetimlerinde etkinlik sağlamada vizyoner liderliğin ayrı bir rolünün olduğu söylenebilir. Özellikle kurum hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirecek kamu personelinin sevk ve idare edilmesinde moral ve motivasyonun, kuruma aidiyetinin, kalite ve hizmet bilincinin etkin verilebildiği kurumlarda kamu hizmetlerinde vatandaş memnuniyetinin artacağı rahatlıkla belirtilebilir. Aslında bu durum, katılımcı, danışmacı, güven verici bir kamu görevlisi oluşturmada ve etkin bir kamu hizmeti sunmada liderin vizyonunu gösteren parametrelerdir. Bu yeni yönetim teknikleri olarak adlandırılan Toplam Kalite Yönetimi, Stratejik, Yönetim, Performans Yönetimi gibi önemli ilkeler, liderin liderlik anlayışıyla daha rasyonel şekillenmektedir. Onun için etkin bir kamu yönetiminin sağlanabilmesinde yönetici ve liderlerin yaklaşım biçimleri, davranış kalıpları, değer algıları, ileri görüşlülükleri, liyakatleri ve vizyon sahibi olmaları önemlidir. Hatta kurumların olumlu ve olumsuz süreçler yaşamasında yöneticilerin tavır ve davranışları etkili olmaktadır. Liderlerin gelişime ve değişime açık olması, kurum personelinin bu bağlamda hazırlanması, onların gerek fiziki gerekse moralite değerlerini göz önünde bulundurması kurumsal başarıyı beraberinde getirecektir.

Çünkü kurumlarındaki personelin etkinliği amaç edinmesi karşılıklı bir sinerjiyi, topyekûn kurum vizyonunu ve markalaşmayı beraberinde getirebilir. Dolayısıyla kurum çalışanlarının motivasyonunun sağlanmasında ve kurum amaçlarının gerçekleşmesinde vizyoner liderliğin etkin rolü göz ardı edilmemelidir. Bu çalışma, üç farklı ülkede bulunan şehirler ölçeğinde kamu kurumlarında çalışanların bakış açısıyla, vizyoner liderliğin neyi ifade ettiği veya etmesi gerektiğini, böylesine bir liderlik anlayışının kurum çalışanları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olacağını, onların moral ve motivasyonlarına ne gibi bir etki yapacağını, kurumun amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesinde böylesi bir liderlik anlayışının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda *öncelikle* kısa bir teorik çerçeve çizilmekte, *daha sonra* saha araştırmasından elde edilen veriler SPSS programıyla analiz edilmektedir. *Sonuçta* ise genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

2.VİZYONER LİDERLİK KAVRAMI VE ÖZELLİĞİ

Vizyon kelimesinin kendisinden türediği söylenebilecek olan ve Latince “videre” fiilinden türetilen “visio” sözcüğü, “uyanık olmak, anlamak, kavramak” karşılıklarında kullanılmıştır. Liderlik açısından, bir örgütün geleceğe yönelik çizilen resmi olarak ifade edilebilecek vizyon, bazen yerine kullanılan amaç kelimesinden farklı olarak, arzulanan ve somut bir durumu ifade eder (Uygun, 2008: 5). Bu bakımdan vizyon; bir kurumun değerini, içinde bulunduğu durumu, ulaşmak istediği hedefleri belirleyen ve çalışanları ortak bir amaç etrafında bütünleştirerek istenilen yöne doğru ilerlemesini sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1999: 75). İşte bu sürecin temel aktörü vizyoner liderdir. Klasik yönetim anlayışı ve bu anlayış içerisinde ele alınan liderlik, tarihsel süreç içerisinde yerini yeni liderlik kuramlarına ve yaklaşımlarına bırakmıştır (Bulut ve Uygun, 2010: 33; Luhrmann ve Eberl, 2007; Martin ve Eptropaki, 2001). Bu yaklaşımlardan biri olan vizyoner liderliğin önemi, örgüt için geleceğe yönelik bir vizyon geliştirilmesinden ileri gelmektedir (Heintel, 1995: 42). Liderlik konusunda bir çok görüşün bir sentezi sayılabilecek bu yaklaşımında dikkatler, liderin yüksek derecede motive edici olma ve kendine çekici bir vizyon geliştirebilme yeteneğine çevrilmiştir. Bu bağlamda, vizyoner lider, tasarladığı vizyoner düşünceleriyle kendini izleyenleri etkileyerek, örgütün bütün kademelerine bunu yansıtabilen ve yaklaşımları kurumsallaştırabilen bir lider olarak görülmektedir (Erçetin, 2000: 29; Çelik, 1998: 119).

Vizyoner liderler, buldukları örgütün içinde ve dışında gelişen olayları, diğer herkesten daha farklı algılayıp yorumlayabilmektedirler (Tekin ve Ehtiyar, 2011: 4010). Her zaman kendilerini geliştirmek için bir neden olduğunu düşünürler ve iyi şeyler yapabileceklerine inanırlar. Başarısızlık korkusuna düşmeden ve kişisel, örgütsel ve çevresel zorluklar ve direnmelere (ki bunlar, başarısızlık korkusu, şüphecilik, alay, üstler veya astlardan gelen sabotaj hareketleri, rakiplerin atakları, hükümet engelleri, ekonomik engeller ve diğer pek çok etkileyici olabilir) rağmen ilerlemelerini sürdürebilirler (Snyder, 1999: 75). Aynı zamanda, çok yönlü bilgileri ve anlamsız verileri toplayarak ve analiz ederek onları anlamlı bir çerçevede birleştirip özümsemesini sağlayıp, fırsatlara ve vizyona dönüştürebilmekte ve bu fırsat ve vizyonu gerçekleştirmede çalışanların gönüllü katılımını sağlayarak, insanlar için yüksek amaçlar meydana getirebilmektedirler (White, 2006: 72; Drucker, 2000: 73). Dolayısıyla vizyoner liderler gerek tanımlamaları ve gerekse özellikleri dikkate alındığında geçmiş ve bugünkü durumdan çok gelecekle ilgilenen ve sürekli iyileştirme için gerekli olan faktörlerin peşinde koşmaktadırlar.

3. VİZYONER LİDERLİĞİN UYGULANMA AŞAMALARI

Vizyoner liderliğin örgütte etkili biçimde uygulanabilmesi için fikirlerin uygulamaya aktarılması aşamasında beş temel unsurdan söz edilebilir (Heintel, (çev.) Karagöz, 1995: 46):

3.1. Belirli Bir Noktaya Odaklanmak Ve Yön Vermek

Yapılması istenilen bir iş varsa bunun açık ve kuşkuyla mahal vermeyecek şekilde işi yapacak olanlara tanımlanmasının, işin istendiği biçim ve sürede yapılmasını sağlayacağı açıktır. Genellikle çalışanlar, bu tanımlamayı yapacak nitelikte değildir ve kendileri için bu tanımlamayı yapacak birine ihtiyaç duyarlar (Uygun, 2008 :34). Vizyoner liderler kendi kişisel vizyonlarını geliştirir, ardından çalışanları bu vizyona ortak ederek onların kendisiyle aynı yöne bakmasını ve odaklanmasını sağlar. Vizyonun çalışanlara aktarılması konusunda ihtiyaç duyulan iletişim, insanların harekete geçmesini sağlayan itici bir güçtür. Bu iletişimin doğru yapılmaması, vizyonun açık biçimde iletilmemesine neden olur. Bu durumda “hangi yöne gideceklerini “ kestiremeyen çalışanlar, zamanlarını, hangi yöne gideceklerini bulmaya harcarlar, bu da onların boşa zaman kaybetmelerine ve zamanla lidere karşı tepkisiz kalmalarına yol açar (Heath ve Heath, 2010: 65).

İşte vizyoner lider, vizyoner anlayışın kurumda uygulanması için, öncelikle, çalışanlardan istenen ana hususların, bu doğrultudaki emirlerin açıkça belirtilmesinin gereğini ve çalışanlara, nereye gideceklerinin, enerjilerini hangi emirler doğrultusunda harcayacaklarının gösterilmesinin önemini bilir ve bu doğrultuda hareket eder.

3.2. Bulunulan Andaki Gerçekleri Tanımlayabilmek

Hedeflerimize ulaşma konusunda mevcut performansımız nedir? Beklenen performans nedir? Bu ikisi arasındaki fark durumu nedir? Neredeyiz ve nereye doğru gitmeliyiz? gibi soruların cevaplarını arayıp bulmak ve çalışanları da aynı sorular ile muhatap ederek cevaplarını bulmalarını sağlamak, sonuçta da herkesin uzlaştığı ve ikna olduğu cevapları ortaya koyarak bu doğrultuda ilerlemek gerekmektedir. Bu itibarla vizyoner lider, mevcut durum, sorunlar ve vizyonun kendisi için çalışanların farkındalık düzeylerini doğru belirlemeli ve bunların gerektirdiği liderlik davranışlarını uygulamak için esnek ve duruma uyarlanabilir bir liderlik tarzı sergilemelidir (Yukl, 2008).

3.3. Engelleri Teşhis Etmek Ve Ortadan Kaldırmak

Vizyoner liderin temel uğraşlarından biri, belirlenmiş vizyona ulaşma konusunda beklenen yüksek performansla ulaşmaya mani olan her şeyi tespit etmek, onları ortadan kaldırmak veya en azından ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktır. Lider, çalışanlarına bu engellerin neler olduğunu sormalı, kendisi araştırıp bulmalı ve sonra bu doğrultuda çalışmaya başlamalıdır. Takım üyelerine işleri ve nasıl başarılı olabilecekleri hakkında sorular sormalıdır. Ne tür gelişmeler onların işlerini yapma şekillerini değiştirebilecektir? Onların en önemli problemi nedir? Lider onlara nasıl yardımcı olabilir? sorularına cevap bulunmadan bu faaliyet yürütülemez (Heintel, (çev.) Karagöz, 1995: 52). Bu nedenle vizyoner lider, örgütte yüksek düzeyde bir uyum, bağlılık, güven, motivasyon ortamı oluşturmalı ve etkili bir iletişim sistemi kurmalıdır (Hogan ve Kaiser, 2005).

3.4. Sahiplik Hissini Geliştiren Bir Ortam Oluşturmak

Vizyoner lider, belirlediği vizyonu çalışanlar tarafından sahiplenilmiş duruma getirdiği ölçüde amacına ulaşabilecektir. Çalışanlar vizyon geliştirme sürecine dahil edilmeleri oranında sahiplenici, lidere ve örgüte olan bağlılıkları yüksek ve vizyonu koruyucu olacaktırlar (Heath ve Heath, 2010).

3.5. Kişilerin Kendi Kendilerini Yönetmelerini Teşvik Etmek

Başarılı bir lider, çalışanların kendi kendilerini yönetmelerini teşvik etmek sureti ile onların bir önceki maddede belirtildiği gibi kuruma bağlılık hislerini geliştirebilecektir. Sashkin ve Sashkin'e (2002) göre bunu sağlamak için de vizyoner liderler örgütsel hedeflere ulaşmak için çalışanların kendi yönetsel bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmaları için gerekli tüm teşvik ve destek yöntemlerini, uygulamalarını kullanmalıdırlar. Çalışanların kendi faaliyetlerini kendilerinin yönlendirebilmeleri için ise onlara vizyonu doğru anlatmak, onlara vizyonu beğendirmek, onları vizyon konusunda heyecanlandırmak, onlara vizyon belirleme ve uygulama konularında danışmak ve onlarla beraberlik ortamı oluşturmak temel şartlar olarak belirtilebilir (Özgen, 2003: 9).

Bu doğrultuda vizyoner bir liderin, bulunduğu örgütün “vizyoner bir karaktere” sahip olmasını sağlamak için yapması gerekenleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Taylor vd. 2014: 29; Bulut ve Uygun, 2010: 33; Erçetin, 2000: 78; Quigley, 1998: 42; Aktan, 1998: 31; El Namaki, 1997: 12): vizyonu oluşturma ve geliştirme; vizyonun kaynağını (neden, nasıl ve ne şekilde hazırlandığını) ortaya koyma; vizyonu anlatmak ve benimsetmek için çalışanlarla etkili iletişim kurma; vizyon doğrultusunda bir misyon(görev) belirleme; çalışanların menfaatlerini vizyon menfaatleri ile entegre etme; vizyona uygun bir örgüt kültürü oluşturma.

4.VİZYONER LİDERLERİN ÇALIŞANLARI MOTİVE ETME GÜCÜ

Etimolojik olarak Latince “movere” (hamle, hareket) kelimesinden gelen (Baysal ve Tekarslan, 1998: 101) İngilizce ve Fransızcada “motive” biçiminde kullanılan bu kavramı; bireyi harekete geçiren ve hareketin olumlu yönlü devamını sağlayan gayretler bütünü (Eren, 2015: 498; Şimşek vd., 2010: 177), kişinin belirli bir amaca ulaşmaya yönelik kendi isteği ile harekete geçmesi (Koçel, 2013: 619); örgütlerin ve bireylerin ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde bir ortam yaratarak, bireyin harekete geçmesi için etkilenmesi ve teşvik edilme süreci (Vural ve Coşkun, 2009: 115); bireyi belirli durumlarda belirli davranışlara yönelten etkenler (Fındıkçı, 2009: 371); insanların belirli bir amaç doğrultusunda hareket ettirmek için yürütülen gayretlerin toplamı (Ceylan ve Anbar, 2014: 350); çalışanın, örgütsel amaçları gerçekleştirmek için eyleme geçmesine yönelik gayretler (Başaran, 2008: 90); başlangıcı, yönü, şiddeti ve etki süresi kişiye göre değişen ve onu belirli bir şeyi

yapmaya iten iç veya dış güç (Pinder, 1998); bir şeyleri istek ve hevesle yaptığımız esnada o işle ilgili olarak içimizde hissettiğimiz veya yaşadığımız duygular (Bentley, 2000: 179); kişinin istenilen davranışı yapması için isteklendirilmesi süreci (Berkman v.d., 2007: 293) veya çalışanların kişisel ve örgütsel hedeflere ulaşmasını hedefleyen itici bir güç (Katı ve Düşükcan: 2017: 3) biçimlerinde tanımlamak mümkündür. Özetle ve tanımların ortak yönleri dikkate alınarak motivasyon, bireyi belirli davranışa ikna ve teşvik ederek yöneltme olarak ifade edilebilir.

Motivasyon, içsel ve dışsal olmak üzere iki temel etkileyici grubu tarafından gerçekleştirilmektedir. (Koçel, 2013: 622; Akbaba, 2006: 344; Newstrom and Davis, 2002: 109):

Dışsal Motivasyon; İşin/görevin doğrudan kendisine bağlı olmayan dışsal motivasyon, kişinin “elde edeceği şeye” bağlıdır ve kişiye yönelik maddi-manevi ödüller ve cezalar gibi dışardan gelen etkileyiciler sonucunda oluşur (Cerasoli vd., 2014: 5). Ayrıca dışsal motivasyonun gerçekleşmesi, teşvik edici unsurun yöneltilen kişi tarafından nasıl yorumlandığıyla doğrudan bağlantılıdır (Grant vd., 2011). Bu nedenle aynı teşvik edici etkiler, farklı kişilerde farklı tepkiler gösterilmesi ya da etki derecesinin farklı olması biçiminde sonuç verebilmektedir (Latham ve Locke, 1992: 197).

İçsel Motivasyon; Dışarıdan bir etkileyici olmaksızın bireyin kendi isteği ile hareket etmesini sağlayan motivasyon grubu ise içsel motivasyonu oluşturmaktadır (Grant vd., 2011). İçsel motivasyon, kişiye özel ve tatmin bekleyen ihtiyaçları gidermek amaçlı oluşan ilgi, merak, istek gibi etkilerle ortaya çıkan tepkiler olarak tanımlanabilir (Batmaz ve Gürer, 2016: 481; Ağca ve Ertan, 2008: 140). Sorumluluk üstlenme, kendini ispatlama, bağımsız olma, saygınlık kazanma gibi ihtiyaçların karşılanması, içsel motivasyon alanı ile ilgilidir ve yürütülen işin dışında herhangi bir güdüleyici ile motivasyon sağlanmadığı durumlarda etkili duruma geçmektedir (Özdaşlı ve Akman, 2012: 75).

Çalışanlar üzerindeki etki derecesi nedeniyle yönetsel açıdan büyük öneme sahip olan motivasyonun nasıl sağlanacağı üzerine birçok çalışma yapılmış ve bu konuda geliştirilen teoriler, “kapsam teorileri” ve “süreç teorileri” olmak üzere yine iki grup içerisinde incelenmektedirler (Kanfer ve Chen, 2016: 12; Eren, 2015; Gröpel ve Kehr, 2014; Koçel, 2013; Chen ve Mathieu, 2008: 23):

Çalışanı belirli davranışa yönelten faktörlere odaklanan (Aşan, 2001: 226-227) “Kapsam teorileri”, Maslow’un, kişilerin motivasyonlarının belirli bir önem sırasına sahip ihtiyaçların sırasıyla karşılanması ile mümkün olabileceğini belirttiği *İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı*; Alderfer’in, motivasyonu sağlayacak ve tatmin edilmesi gereken kişisel ihtiyaçları gelişme, ilişkisel ve varolma olarak üç sınıfa ayırarak basitleştirdiği *ERG Yaklaşımı*; Herzberg’in, dışsal faktörleri “hijyen etmenler” olarak tanımladığı ve bunları içsel faktörlerin etki durumunun ön şartı olarak kabul ettiği ve aynı isimle anılan *Herzberg Modeli*; McClelland’ın, insan ihtiyaçlarını “başarı, bağlılık ve güçlülük” olarak belirleyen ve kişinin içsel faktörler ile motive olduğunu, dışsal faktörlerin ise bu konuda çok az etkisi olduğunu ileri sürdüğü *Başarı Güdüsü* adlı teorisi ve Locke’un, bireyin motivasyonunun örgütün amaçlarının kendi amaçlarına uygunluğu derecesinde gerçekleşeceğini vurguladığı *Bireysel Amaçlar ve İş Başarısı* adlı teorisi ile örneklendirilebilir.

“Süreç teorileri” ise motivasyonu devamlı bir süreç olarak görmekte ve kişisel farklılıkların motivasyon üzerindeki etkisini ele almışlardır (Eren, 2015 :532; Koçel, 2013 :622). Vroom’un, motivasyonun istenilen davranışların onların bekledikleri biçimde ödüllendirilmesi ile gerçekleşeceğini ifade ettiği *Ümit (Beklenti) Kuramı*; Lawler ve Porter’in, ödüllendirmenin ancak adil biçimde yapılması ile motivasyonu artıracaklarını savundukları *Geliştirilmiş Ümit Kuramı*; Adams’ın, ödüllendirmede eşitliğin ve dengenin çalışanlar üzerinde belirleyici olduğunu vurguladıkları *Ödül Eşitliği Kuramı*; Cranny ve Smith’in örgütsel başarıyı doğrudan etkileyen faktörün kişisel çaba olduğunu belirttikleri *Basitleştirilmiş Süreç Modeli* ile Pavlov ve Skinner’in motivasyonun olumlu davranışların desteklenmesi, olumsuz davranışlara da tepki gösterilmesi ile doğrudan ilişkili olduğunu ileri sürdükleri *Şartlandırma (Pekiştirme) Kuramı*, süreç teorileri kapsamında yer almaktadırlar.

Tüm bu teorilerin motivasyon sağlayıcı unsurlar konusunda belirttikleri incelendiğinde, çalışanın motivasyonunu sağlamak için yönetimin kullanacağı araçlar, şu şekilde

sınıflandırılabilir (Batmaz ve Gürer, 2016: 481; Kanfer ve Chen, 2016: 9; Rawolle vd., 2016; Eren, 2015: 516; Cihangiroğlu ve Uzuntarla, 2015 :348; Barutçu ve Sezgin, 2012: 91; Şenel vd., 2012: 5; Ergül, 2005: 72; Ölçer, 2005: 3; Akçakaya, 2004: 211):

Ekonomik Araçlar: Kişinin parasal ihtiyaçlarının tatminine yönelik kullanılan motivasyon araçlarıdır. Yönetim tarafından çalışana, ücretinde artış sağlanması (zam yapma, prim verme, kâra ortak etme, hisse verme vb.), maddi değeri olan ödüller verilmesi, yemek, kira, ulaşım imkanı/katkısı sağlama gibi ekonomik imkanlarını artırıcı uygulamalar veya hedefler belirlenmesi, ekonomik motivasyon araçları olarak kullanılmaktadır.

Psiko-sosyal Araçlar: Kişinin psikolojik tatmin düzeyine ve sosyal ilişkilerine katkı sağlayarak motive edilmesini sağlayan araçlardır. Çalışanların görevleri ile ilgili inisiyatif kullanma yetkisine sahip kılınması, kişisel sorun ve sıkıntılarında duyarlı olunması, çalışma arkadaşları ve üstlerce takdir edilmesi, onurlandırılması, önerilerinin dikkate alınması, mesleki statü ile örgüt içinde sosyal faaliyetler (tanışma toplantıları, hafta sonu aile etkinlikleri, geziler vb.) düzenlenmesi vb. bu grupta kullanılan araçlar arasındadır.

Yönetimsel ve Örgütsel Araçlar: Örgüt yönetimi tarafından uygulanan yönetim anlayışı ve oluşturulan örgüt kültürü aracılığıyla uyumlu, verimli ve güvenli bir iş ortamı oluşturulması ile kişinin kariyer geliştirmeye ve belirsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar bu grup içerisinde değerlendirilmektedir. İş güvenliğinin sağlanması, fiziksel çalışma koşullarının düzeltilmesi, rekabet ortamı oluşturulması, iş rotasyonu ve zenginleştirilmesi yapılması, hizmet içi eğitimler verilmesi, kariyer danışmanlığı desteği verilmesi, objektif ve adaletli bir disiplin sistemi oluşturulması, etkili bir iletişim sistemi kurulması vb. bu grup araçlara örnek verilebilir.

Belirtilen bu araçların seçimi ve çalışana etki dereceleri, çalışanın kişisel sağlık, sosyal, psikolojik, ekonomik durumuna ve karakterine göre değişeceği gibi, bulunulan ülkenin çalışma gelenekleri, sosyo-kültürel yapısı ve ekonomik refah düzeyi ile de yakından ilgili olacaktır. Doğru seçilmeyen veya zamanda ve oranda uygulanmayan araçlar, motivasyona olumlu etki yapmayacağı gibi bazı durumlarda olumsuz etki bile yapabilir. Bu itibarla yönetici veya örgüt yönetimi, hangi araçları ne zaman, nerede, nasıl kullanacağını doğru belirlemeye özen göstermelidir.

5. KAMU KURUMLARINDAKİ ÇALIŞANLARIN VİZYONER LİDERLİK VE BU LİDERLİĞİN ÇALIŞANLARI MOTİVE ETMEDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN ELDE EDİLEN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Nevşehir ili ölçeğinde kamu kurumlarında çalışanların bakış açısıyla, vizyoner liderlik anlayışının çalışanları nasıl ve ne derece motive ettiğine ilişkin yürütülen ankette elde edilen veriler ve bulgular değerlendirilmektedir. Ankete katılanların kişisel özellikleri belirtildikten sonra elde edilen veriler tablolar halinde ortaya konup yorumlanacaktır. Ayrıca bazı değişkenler arasında korelasyon da yapılacaktır.

5.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı Ve Yöntemi

Araştırma, kamu kurumu yöneticilerinin gösterdikleri vizyoner liderlik uygulamalarının, kurum personelinin çalışma motivasyonuna etki durumunu ve seviyesini belirlemek amacıyla yürütülmüştür.

Türkiye için; Nevşehir il merkezinde bulunan ve farklı faaliyet alanlarında kamu hizmeti veren, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüğü ve Tarımsal Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüğü ve Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü bünyesinde çalışan toplam 220 personel üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, bu kurumlarda memur kadrosunda görevli toplam 328 kadrolu çalışandan 203 personel ile yüz yüze görüşülerek anket uygulanmış, 113 personel ile e-posta yolu ile ulaşılarak uygulanmıştır. E-posta ile ulaşılan personelden 24 kişi anketi doldurarak göndermiş ancak 7 adet anket büyük oranda eksik doldurulduğundan değerlendirmeye alınmamış, 17 anket değerlendirmeye dahil edilmiştir. Toplamda elde edilen anket sayısı 220 olmuş, bu sayının %67 oranına karşılık gelmesi, değerlendirme aşamasına geçişi sağlamıştır.

Hindistan için; Sharda Üniversitesi (Yeni Delhi), Yönetim Eğitimi Okulu Öğretim Üyesi Prof.Dr. Sandeep K.Gupta tarafından anket çalışması yürütülmüş olup, Yeni Delhi’de bulunan kamu personeli arasından yüz yüze görüşme yoluyla 205 kişiye anket (İngilizce diline çevrilerek yürütücüyü e-mail ile gönderilmiştir) uygulanmıştır.

Japonya için; Daito Bunka Üniversitesi (Misato Shi-Togasaki), İş Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde araştırmacı olarak görev yapan Dr. Abdül Majid tarafından Togasaki’de bulunan kamu personeli arasından yüz yüze görüşme yoluyla 112 kişiye anket (İngilizce diline çevrilerek yürütücüyü e-mail ile gönderilmiştir) uygulanmıştır.

Araştırma için hazırlanan anket, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amaçlı hazırlanan 5 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm kurum yöneticilerinin vizyoner düzeyini saptamak amaçlı hazırlanan 17 adet; üçüncü bölüm ise kurum çalışanlarının motivasyon düzeylerini belirlemeye yönelik 10 adet, 5’li likert ölçeği ile hazırlanmış sorudan oluşmaktadır. Sashkin (2004), Luhrmann ve Eberl (2007); Bulut ve Uygun (2010) ve Taylor vd. (2014) tarafından geliştirilerek liderlikle ilgili çalışmalarda kullanılan ölçekler, vizyoner liderlik bağlamında değerlendirilip revize edilerek vizyoner liderlik düzeyi anketi; Allen ve Meyer (1990), İncir (1990), Kuvaas (2006) ile Batmaz ve Gürer (2016) ‘in çalışanların motivasyon seviyelerinin belirlenmesi amaçlı hazırlanmış oldukları ölçekler incelenip değerlendirilerek görev motivasyonu düzeyi anketi, oluşturulmuştur.

Araştırma anketinin SPSS P.18 programı kullanılarak hesaplanan ölçek güvenilirlik testi sonuçları aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 1: Ölçek Güvenilirlik Testi Sonuçları

	Cronbach's Alpha Değeri	Ölçek Madde Sayısı
Vizyoner Liderlik Ölçeği	,811	17
Görev Motivasyonu Ölçeği	,834	10
Birleştirilmiş Anket Ölçeği	,901	27

Cronbach's Alpha Testi uygulanması sonucu; Vizyoner Liderlik ölçeğinin güvenilirliği, “.811” olarak ve Görev Motivasyon ölçeğinin güvenilirliği ise “.834” olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, her iki ölçeğin de “yüksek güvenilirlikte” olduğunu (Büyüköztürk, 2007) göstermektedir.

Araştırma modelinde, bağımsız değişken vizyoner liderlik durumu, bağımlı değişken ise motivasyon düzeyi olarak ön görülmüştür. Araştırmada “Kurum yöneticilerinin vizyoner liderlik düzeyleri arttıkça kurum çalışanlarının görev motivasyon düzeyleri artmaktadır.” hipotezini test etmek için istatistik yöntem ve testlerinden korelasyon analizi ve regresyon analizi, SPSS P.18 programı ile uygulanmıştır.

5.2.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında, ankete katılanların demografik ve mesleki özellikleri ile çalışmanın hipotezinin (yöneticilerin vizyoner liderlik seviyeleri ile çalışanların görev motivasyonları arasındaki olası ilişkinin varlığı, yönü ve düzeyi) sınanmasına yönelik bulgular belirtilmektedir.

5.2.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yöneticilerin vizyoner liderlik seviyeleri ile çalışanların görev motivasyonları arasındaki ilişkiyi belirleme amaçlı hazırlanan araştırma anketinin uygulandığı katılımcı kurum personelinin demografik özellikleri, ilgili değişkenlere yönelik hesaplanan frekans ve yüzdelik dağılımlar, Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Türkiye)

Yaş	F	%	Cinsiyet	f	%	Eğitim	f	%	Konum	f	%
20-25	21	9,5	Erkek	154	65,8	Lise	2	0,9	Ast Memur	163	74,1
26-40	128	58,2	Kadın	66	34,2	Yüksekokul	42	19,1	Orta Düzey Yönetici	41	18,6
41-50	65	29,5				Fakülte	174	79,1	Üst Düzey Yönetici	16	7,3
51 Ve Üzeri	6	2,7				Lisansüstü	2	0,9			
Toplam	220	100	Toplam	220	100	Toplam	220	100	Toplam	220	100

Tablo:2’de görüldüğü gibi ankete katılanların %34,2’si kadın, %65,8’i erkektir. Katılımcılar, %9,5 oranında 20-25 yaş aralığında görevlerine yeni başlamış personelden oluşurken, %58,2’si 26-40 yaş aralığında, %29,5’i 41-50 yaş aralığında ve %2,7’si da 51 yaş ve üzerinde olduğunu beyan etmişlerdir. Katılımcı personel, en çok %79,1 oranı ile fakülte (lisans) mezunu olup, %19,1 oranında yüksekokul (ön lisans) ve %0,9 oranında da lisansüstü eğitim almış çalışanlardır. Ankete katılanların %74,1’i kurumlarında ast memur konumunda iken, %18,6’sı orta düzey yönetici (şef, birim amiri, kısım sorumlusu, şube müdürü) ve %7,3’ü de üst düzey yönetici (il müdürü, koordinatör, müdür yardımcısı ve daire başkanı) konumundadır.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Hindistan)

Yaş	F	%	Cinsiyet	f	%	Eğitim	f	%	Konum	f	%
20-25	16	7,8	Erkek	152	74,1	Lise	1	0,5	Ast Memur	154	75,1
26-40	126	61,5	Kadın	53	25,9	Yüksekokul	33	16,1	Orta Düzey Yönetici	33	16,1
41-50	51	24,9				Fakülte	170	82,9	Üst Düzey Yönetici	18	8,8
51 Ve Üzeri	12	5,9				Lisansüstü	1	0,5			
Toplam	205	100	Toplam	205	100	Toplam	205	100	Toplam	205	100

Tablo:3’de görüldüğü gibi ankete katılanların %25,9’u kadın, %74,1’i erkektir. Katılımcılar, %7,8 oranında 20-25 yaş aralığında görevlerine yeni başlamış personelden oluşurken, %61,5’i 26-40 yaş aralığında, %24,9’u 41-50 yaş aralığında ve %5,9’sı da 51 yaş ve üzerinde olduğunu beyan etmişlerdir. Katılımcı personel, en çok %82,9 oranı ile fakülte (lisans) mezunu olup, %16,1 oranında yüksekokul (ön lisans) ve %0,5 oranında da lisansüstü eğitim almış çalışanlardır. Ankete katılanların %75,1’i kurumlarında ast memur konumunda iken, %16,1’i orta düzey yönetici (şef, birim amiri, kısım sorumlusu, şube müdürü) ve %8,8’i de üst düzey yönetici (il müdürü, koordinatör, müdür yardımcısı ve daire başkanı) konumundadır.

Tablo 4: Katılımcıların Demografik Özellikleri (Japonya)

Yaş	F	%	Cinsiyet	f	%	Eğitim	f	%	Konum	f	%
20-25	10	8,9	Erkek	74	66,1	Lise	-	-	Ast Memur	86	76,8
26-40	58	51,8	Kadın	38	33,9	Yüksekokul	21	18,8	Orta Düzey Yönetici	17	15,2
41-50	36	32,1				Fakülte	82	73,2	Üst Düzey Yönetici	9	8
51 Ve Üzeri	8	7,1				Lisansüstü	9	8			
Toplam	112	100	Toplam	112	100	Toplam	112	100	Toplam	112	100

Tablo:4’de görüldüğü gibi ankete katılanların %33,9’u kadın, %66,1’i erkektir. Katılımcılar, %8,9 oranında 20-25 yaş aralığında görevlerine görece yeni başlamış personelden oluşurken, %51,8’i 26-40 yaş aralığında, %32,1’i 41-50 yaş aralığında ve %7,1’i de 51 yaş ve üzerinde olduğunu beyan etmişlerdir. Katılımcı personel, en çok %78,3 oranı ile fakülte (lisans) mezunu olup, %18,8 oranında yüksekokul (ön lisans) ve %8 oranında da lisansüstü eğitim almış çalışanlardır. Ankete katılanların %76,8’i kurumlarında ast memur konumunda iken, %15,2’si orta düzey yönetici (şef, birim amiri, kısım sorumlusu, şube müdürü) ve %8’i de üst düzey yönetici (il müdürü, koordinatör, müdür yardımcısı ve daire başkanı) konumundadır.

5.2.2. Araştırma Bulgularının Analizi

Elde edilen bulguların vizyoner liderlik ve çalışanların motivasyonu şeklinde iki başlık altında analiz edilmesine çalışılmıştır. Türkiye örneği için belirtilen değerler, karşılaştırma kolaylığı sağlaması açısından, hemen yanında ve sırası ile Hindistan Örneği ve Japonya örneği sonuçları belirtilmiş biçimde birlikte değerlendirilmiştir.

5.2.2.1. Vizyoner Liderlik Düzeyi

Kurumlarında vizyoner liderlik uygulamaları düzeyine yönelik sorulara yönelik yanıtları analiz edilerek ve ağırlıklı verilen cevaplar değerlendirmeye alınarak Türkiye örneklem sonuçları ile birlikte farklı ülkelerdeki örneklem kurumların katılımcı çalışanlarının durumları incelenmiştir.

Katılımcı çalışanların %80’inin (%82,9 ve %89,3) amirlerinin kendine güvenli ve pozitif olduğunu beyan ettikleri görülmektedir. Kurumların çalışanları, amirlerinin kendilerine sözleri ve davranışları ile örnek olduğunu %85 (%85,9 ve %93,6) belirtmektedir. Aynı soruya “kararsızım” ve

“nadiren” cevabını verenlerin oranının %15 (%14,1 ve %6,4) gibi bir oranda olması, yöneticilerin düşük düzeyde de olsa bazı durumlarda örnek teşkil etme konularını kaybettiklerini ve astları tarafından takip edilmek istenmeyen söz ve davranışlarının olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların, yöneticilerin astlarını ilham verici nitelikte yönlendirebilme açısından %80,9 (%80 ve %91,8) oranında olumlu görüş bildirdikleri görülmüştür. Kurum yöneticilerinin görevinde ilgili ve enerjik olma durumu konusunda ise “her zaman” görüşüne sahip olanlar ancak %22,7 (%25,9 ve %64,3) oranında kalmış, bu durum hakkında “kararsız” olduğunu belirtenlerin oranı ise %34,1 (%30,2 ve %10,8) gibi yüksek bir oranda tespit edilmiştir. Kurum yöneticilerinin bu açıdan vizyoner liderde olması beklenen yüksek bir düzeyde bulunmadıkları belirtilebilir. Astların kararlara katılımını sağlamayı, örneklem kurum yöneticilerinin sadece %19,5 (%24,4 ve %52,7) oranında “her zaman” uyguladıkları, katılımcıların %25’inin (%17,4 ve %8,2) bu konuda olumlu görüş bildirmedikleri görülmüştür. Astların verilen kararlara katılımına, ne kadar olumlu ve çağdaş bir yönetim yaklaşımı taşınırsa taşınısın, amirler tarafından temkinli yaklaşıldığı ve bu hususta otoriter uygulamanın bulunduğu söylenebilir.

Vizyoner liderliğin bir diğer özelliği olan geleceği öngörebilme konusunda katılımcılar, yöneticilerinin %32,7 (%29,8 ve %11,4) oranında olumlu görüş bildirmemiş ve ancak %25 (%21,5 ve %41,5) oranında “her zaman” seçeneğini belirtmişlerdir. Kurum yöneticilerinin nisbi genç oluşlarının (kurumda orta ve üst düzey yönetici olup 26-40 yaş aralığında olanlar, yöneticilerin %50,8’sını (%49 ve %26) teşkil etmektedir) ve bu nedenle tecrübe eksikliği nedeniyle öngörü konusunda beklenen düzeyde olmamalarına neden oldukları düşünülebilir. Katılımcılar, amirlerinin bilgi birikimi düzeyi ve hizmet alanı ile ilgili gelişmeleri takip etme konusunda %31,4 (%37,1 ve %8,7) oranında yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Bir önceki soru ile birlikte düşünüldüğünde, kurum yöneticilerinin tecrübe ve bilgi birikimi konuları ile hizmet bazlı yeniliklerin (mevzuat, teknik vb.) takibi konusunda hizmet içi eğitim, seminer, kurs vs. yolları ile desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

Astlar ile iletişim durumu ve sürekliliği konusunda ise görece en düşük oranlı olumlu bildirim (%54,9) yapıldığı görülmekte (%57,1 ve %68,3), kurum yöneticilerinin bu konuda Türk kamu yönetiminde etkinliğini önemli ölçüde koruduğu ifade edilebilecek olan otoriter yönetim anlayışına yatkın oldukları ve bunun vizyoner liderlik anlamında en zayıf yönlerini teşkil ettiği söylenebilir. Ekip çalışmasını teşvik etme konusunda ise yöneticilerin büyük oranda (%78,2) başarılı olduğu söylenebilir (%80 ve %91,5). Bu durumda yöneticilerin, kendi yetki sınırlarında astlarla iletişimi gerekli görmedikleri ancak astların birbirleri ile yürütecekleri ekip çalışmasını desteklediklerini ifade etmek mümkündür.

Yöneticilerin anlayış ve kavrama kabiliyetlerinin %64,5 (%69,3 ve %79,1) oranında olumlu görüldüğü belirlenmiş, kurumda amaç birliğini sağlamada ise %56,8 (%53,1 ve %71,2) oranında yine görece düşük bir seviyede başarılı olduğu görülmüştür. Kurum çalışanlarının gayretlerini aynı amaca yöneltmenin, vizyoner liderliğin en önemli etkilerinden birisi olduğu göz önüne alındığında, kurum yöneticilerinin bu konuda beklenen yüksek düzeyde olmadıkları ve kendilerini geliştirmeleri gerektiği söylenebilir.

Karar alma dikkati, hızı ve kararlılıkla uygulaması açısından kurum çalışanları yöneticilerini %76,8 (%79,1 ve %90,3) oranında yeterli görmektedirler. Astlarının kişisel durumlarını ve duygularına önem verme konusunda ise çalışanlar %67,2 (%69,8 ve %76,5) oranında olumlu görüş bildirmekte, bununla birlikte %32,8’lik (%31,2 ve %23,5) bir katılımcı, bu konuda olumlu görüş belirtmemektedir. Bu durum, kurumdaki yöneticilerin özellikle iletişim konusundaki görece zayıf durumunun bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Kurum vizyonunun oluşturulmasına astların katılımının sağlanmasına kurum yönetiminin %69,1 (%71,7 ve %83,3) oranında dikkat ettikleri düşünülmekte, ancak bu oranın vizyoner liderliğin uygulanma amaç ve felsefesi açısından daha yüksek çıkmasının beklendiği belirtilmelidir. Yine bu durumun, astların plan ve amaçlarına duydukları içten bağlılık oranının (%69,5 (%72,2 ve %84,9) olumlu bildirim yapılmıştır), plan ve amaçların belirlenmesine katılımın, bunlara bağlılık düzeyi ile doğru orantılı olduğu varsayıldığında, daha yüksek seviyede olmasını engellediği belirtilebilir.

Ayrıca kurumların çalışanlarının; %80,4 (%82,5 ve %95,2) oranında, yöneticilerinin kendilerinin ve astlarının performanslarını en üst seviyede olmasını beklediklerini düşünmekte oldukları ve %80 (%84,2 ve %91,2) oranında, yöneticilerini yenilikçi ve değişim kültürünü oluşturma konusunda başarılı gördükleri tespit edilmiştir.

5.2.2.2. Görev Motivasyonu Düzeyi

Kurumların katılımcı çalışanlarının motivasyon düzeylerinin ölçülmesi amaçlı sorulara verilen cevapların analiz edilmesi neticesinde; %68,6 (%63 ve %88,9) oranında çalışanın, amirinin başarısını kendi başarısı ile özdeşleştirdiği, %14,9'lık (%20 ve %4) bir kesimin ise bu soruya olumsuz cevap verdiği belirlenmiştir. Çalışanların %79,8'inin (%69,1 ve %85,6) ise kurumun başarısı için çalışmaktan mutlu olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Aradaki %11,2'lik farkın, amirin başarısını kendisiyle özdeşleştirmeyen %14,9'luk kesim ile oransal olarak hemen hemen örtüştüğü görülmektedir. Bu durumun, kurumu açısından motivasyon seviyesi yüksek olmasına rağmen amirleri ile sorun yaşayan kesimden kaynaklandığını yorumlamak mümkün görülmektedir.

Yerine getirdikleri görevlerin kendisini teşvik ettiğini belirten çalışan oranının %55,9 (%42,2 ve %67,3) olmasına karşın; yaptığı işin anlamlı olduğunu düşünenlerin oranının %78,2 (%70,7 ve %86,3) gibi görece oldukça yüksek olması, çalışanın, görevini (ve elbette kendisini) kurum için çok önemli görmesine rağmen "görevsel bir monotonluk" içerisinde bulunduğu biçiminde açıklanabilir. Nitekim anlamlı bir iş yaptığını düşündüğü halde, sadece %56,8 (%52,1 ve %81) gibi görece düşük oranlı çalışan kesiminin toplum içerisinde kurumundan ve işinden gururla bahsettiğini belirtmesi ve ayrıca çalıştığı birimde mutlu olanların oranının %64,5 (%69,3 ve %76,2) olmasının da çalışanların belirli bir kesiminin içerisinde olduğu düşünülen görev monotonluğu hissini desteklemekte olduğu söylenebilir.

Sabah işe gelirken huzurlu olan çalışanların oranı %68,6 (%63 ve %72,7) ve iken akşam evine huzurla döndüğünü belirtenlerin oranı %59,8 (%52,1 ve %73,1) olarak belirlenmiştir. Aradaki oranın yakınlığı, anketin uygulandığı kurumlarda belirli seviyede huzurlu bir çalışma ortamının sağlanmış olduğunu göstermesi açısından anlamlı olarak ifade edilebilir. Yine iş arkadaşlarıyla iyi anlaşmış ve onları desteklediğini belirtenlerin oranının %77,2 (%71,6 ve %81,7) gibi görece yüksek bir oranda olması ise çalışanların belirli bir kesiminin (77,2-59,8= %17,4) duyduğu huzursuzluğun kurum ya da iş arkadaşlarından çok, amir kaynaklı olduğunu ifade etmeye imkan vermektedir.

Gerek vizyoner liderlik uygulamaları ve gerekse görev motivasyon düzeyi sorularına verilen cevaplar incelendiğinde, Türkiye örneklem sonuçları ile Hindistan örneklem sonuçlarının birbirine görece benzediği ancak Japonya örneklem sonuçlarının olumlu yönlü çok daha farklılık gösterdiği görülmektedir. Görev anlayışı ve yönetim kültürü farklılıklarından dolayı olduğu değerlendirilebilecek bu durum, söz konusu farklılıkların vizyoner liderlik ile görev motivasyonu arasındaki pozitif yönlü güçlü ilişkiyi etkilemediğini göstermesi bakımından önemli görülmektedir.

5.2.2.3. Vizyoner Liderlik Düzeyi İle Görev Motivasyonu Seviyesi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular Ve Hipotezin Sınanması:

Araştırma verileri SPSS.18 istatistik programı aracılığı ile ilgili testler çalıştırılmak suretiyle analiz edilerek araştırma hipotezi sınanmıştır.

Tablo 5: Vizyoner Liderlik Düzeyi İle Çalışanların Görev Motivasyonu Arasındaki İlişki Durumu Ve Yönü Anova F Varyans Analizleri

Ülke	df	Mean Square	F	P (sig.)
Türkiye (Nevşehir)	220	5442,656	601,326	,000 ^a
Hindistan (Yeni Delhi)	205	5821,900	687,384	,000 ^a

Japonya (Tokyo)	112	2244,33	330,889	,000^a
----------------------------	-----	---------	---------	-------------------------

P değerlerinin (.000), $p < 0.05$ olması, her üç ülke için de kamu kurumlarında uygulanan vizyoner liderlik düzeyi ile çalışanların göreve yönelik motivasyon düzeyleri arasında pozitif yönlü çok güçlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

Tablo 6: Yöneticilerin Vizyoner Liderlik Düzeyi İle Çalışanların Görev Motivasyonu Arasındaki İlişki Korelasyon Testleri

Ülke	Korelasyon Öğeleri	N	Pearson Correlation (r)
Türkiye (Nevşehir)	1. Vizyoner Liderlik Düzeyi	220	,857
Hindistan (Yeni Delhi)		205	,866
Japonya (Tokyo)	2. Görev Motivasyonu Düzeyi	112	,909

Vizyoner liderlik düzeyi ile çalışanların görev motivasyonu düzeyi arasında doğru orantılı ve Türkiye örneği için “,857”, Hindistan örneği için “,866” ve Japonya örneği için “,909” seviyelerinde anlamlı ve önemli düzeyde bir bağlantı bulunduğu belirlenmiştir. Buna göre görev motivasyonundaki değişimi, Türkiye örneği için %85,7 oranında, Hindistan örneği için %86,6 oranında ve Japonya örneği için %90,9 oranında vizyoner liderlik uygulama düzeyindeki değişimle açıklayabilmek mümkün görülmektedir.

Sonuç olarak, Tablo 3 ve Tablo 4’ te belirtilen istatistiksel test uygulamaları birlikte ele alındığında Türkiye örneği için ($p = ,000$; $r = 0,857$); Hindistan örneği için ($p = ,000$; $r = 0,866$); ve Japonya örneği için ($p = ,000$; $r = 0,909$) yöneticilerin uyguladıkları vizyoner liderlik uygulamaları ile çalışanların göreve yönelik motivasyon düzeyleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca ilişki düzeyinin sırası ile %85,7; %86,6 ve %90,9 gibi oldukça yüksek bir oranlarda olduğu da tespit edilmiştir. Bu durumun farklı ülkelerdeki kamu kurumlarında kamu yöneticilerinin vizyoner liderlik uygulamaları ile kamu personelinin görev motivasyonları arasında pozitif yönlü ve güçlü bir bağlantı olduğunu gösterdiği ifade edilebilir. Bu nedenle karşılaştırmalı bir yöntemle yürütülen araştırmanın, “Kurum yöneticilerinin vizyoner liderlik düzeyleri arttıkça kurum çalışanlarının görev motivasyon düzeyleri artmaktadır.” biçiminde ifade edilen hipotezi, kabul edilmiştir.

6. SONUÇ

Üzerinde uzlaşmış tek bir tanımı bulunmayan liderlik kavramı üzerinde yapılan çalışmaların, liderin sahip olması gereken ve beklenen özellikleri konusunda ortak vurgularından birisinin vizyon sahibi olma olduğu görülmektedir. Bu itibarla liderin “vizyoner” niteliği yani öngörü ve vizyona sahip olma, değişime açıklık ve kendine güven konularında diğerlerinden ayrılan bir anlayış ve uygulamalar ortaya koyma özelliği, oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu niteliğe sahip bir liderin kastedildiği vizyoner lider anlayışı da bu önemli konunun öznesi durumundadır.

Kurumsal etkinliğin sağlanabilmesi için verilen hizmetin yüksek nitelikte olması, kalite, yer ve zaman açısından yeterli ve anlamlı durumda sağlanması gerekmektedir. Bu da hizmeti yerine getiren çalışanların sahip oldukları motivasyon gücü ile doğrudan ilişkilidir.

Vizyoner bir liderin, kullanacağı argümanlar, yöntemler ve uygulamaların, çalışan motivasyonu üzerine yapabileceği etkinin yönü ve derecesinin, çalışanların motivasyonlarına olumlu etki yapacağı ve bu sayede kurumsal hizmet etkinliğini artıracaklarını düşünmek yanlış olmasa gerekir.

Kamu kurumlarında vizyoner liderlik uygulamalarının, çalışanların görev motivasyonlarına yaptığı etkiyi incelemeyi amaçladığımız araştırmamız neticesinde, vizyoner liderlik ile çalışan motivasyon düzeyi arasında yüksek düzeyli ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların vizyoner lider özelliklerinden yöneticilerinin sahip olduklarını düşündükleri; öngörü sahibi olma, kendine güven ve pozitif olma, doğru yönlendirebilme, yeni fikirlere açıklık, ekip çalışması yaptırabilme ile kararlarını hızlı alabilme özelliklerinden etkilendikleri görülmüştür.

Bununla birlikte çalışanlar, motivasyon açısından en yüksek oranda; kurumun başarısı ile kendi başarılarını özdeşleştirdiklerini, yaptıkları işi anlamlı gördüklerini, iş arkadaşları ile iyi anlaştıklarını ve onları desteklediklerini ve sabah işe gelirken ve akşam işe giderken huzurlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Yöneticiler ast çalışanları tarafından, görev ile ilgili ve enerjik olma, astlarını kararlara katma, geleceği öngörebilme, bilgi birikimi düzeyi ve hizmet alanı ile ilgili gelişmeleri takip etme ile astlarla iletişim durumu ve sürekliliği konularında görece zayıf olarak nitelendirilmişlerdir. Yöneticilerin, çağdaş kamu yönetiminin astları takım arkadaşı olarak görmeyi hedefleyen anlayışına tam anlamıyla ayak uyduramadıkları ve otoriter yönetim yaklaşım uygulamalarını nisbeten de olsa devam ettirdiklerini söylemek mümkündür. Yine yakın zamanda ülkemizde yaşanan hain darbe girişiminin oluşturduğu sosyal belirsizlik ve güvensizlik ortamının etkisi, siyaset kurumunun müdahalesine açıklığın devam etmesi nedeniyle yöneticilerin buldukları bürokratik konumun kalıcılığı konusunda duydukları şüphe ve elbette karakterleri ile tecrübe farklılıklarının etkileri de bu görece zayıflığın diğer nedenleri olarak belirtilebilir.

Çalışanların görevlerine yönelik motivasyon düzeyleri bakımından ise yürüttüğü görevlerin kendisini teşvik etme düzeyi ile işinden gurur duyma düzeyi unsurlarının, ölçülen diğer motivasyon unsurları arasında görece düşük seviyede oldukları tespit edilmiştir. Bu durum, kurumun başarısını kendisiyle özdeşleştirme ile yaptığı işi anlamlı görme düzeylerinin yüksekliği ile birlikte değerlendirildiğinde, çalışanların genel motivasyon düzeylerinin yüksek olduğu ancak belirli oranda çalışanın, yürüttükleri iş bakımından görev monotonluğu içerisinde oldukları ifade edilebilir.

Kamu hizmetlerini yürütenlerin yani kamu çalışanlarının görevlerine yönelik motivasyon düzeylerinin yüksekliği, bu hizmetlerin vatandaşa verimli ve gerektiği kalitede sunumu bakımından büyük önem taşımaktadır. Çağdaş kamu yönetimi anlayışının kamu hizmetlerinin etkin, vatandaş merkezli ve çalışanların aynı amaç doğrultusunda bütünleşmesini gerektiren bir yaklaşıma sahip olduğu bilinmektedir. Bu amaca ulaşmak için yöneticilerin, öngörü sahibi, yenilikçi, bütünleştirici, uyumlaştırıcı ve katılımcı bir yönetim sergilemesi gerektiği açıktır. Bu yüzden çalışmada belirlenen, görev motivasyonuna yüksek etki gücü ile taşıdığı özellikler ve uygulamaları bakımından vizyoner liderlik anlayışı, kamu yöneticileri için örnek bir model olarak görülmektedir. Bu itibarla kamu kurumlarının, özellikle amir konumundaki personeline vizyoner liderlik özellikleri ve uygulamaları ile çalışanların görev motivasyonlarının artırılmasına yönelik teşvik ve telkin içeren mevzuat çalışmaları yapılması ve hizmet içi eğitimler verilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın, kamu yönetiminde hizmet verimliliğini ve etkililiğini amaçlayan çalışmalara liderlik yönlü destek olabilmesi amaçlanmıştır. Karşılaştırmalı bir anlayış çerçevesinde Türkiye (Nevşehir), Hindistan(Yeni Delhi) ve Japonya (Togasaki) gibi farklı coğrafi konumlara ve yönetsel kültürlerle sahip örneklerde yürütülmesine ve çalışma için farklı kamusal hizmetler yürüten kurumlar seçilmiş olmasına rağmen, belirli sayıda kurumda yürütülmüş olmasının kısıtlı yönünü oluşturduğu araştırmanın, coğrafi bakımdan ve kurum sayısı yönünden daha kapsayıcı biçimde yapılmasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağca, V. ve Ertan, H. (2008). Duygusal Bağlılık İçsel Motivasyon İlişkisi: Antalya’da Beş Yıldızlı Otellerde Bir İnceleme, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 17-28.
- Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 42-53.
- Akçakaya, M. (2004). Personelin Verimliliğinde Motivasyonun Etkisi: Keçiören Belediyesi Örneği, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 13-26.
- Aşan, Ö. (2001). *Motivasyon, Yönetim ve Organizasyon*, (ed.): Salih Güney, Ankara: Nobel Yayınları.
- Barutçu, S. ve Sezgin, S. (2012). Satış Yönetimi Sürecinde Motivasyon Araçları ve Etki Düzeyleri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 65-74.
- Başaran, İ. E. (2008). *Örgütsel Davranış*, Ankara: Ekinoks Yayınları
- Batmaz, N.Y. ve Gürer A. (2016). Dönüştürücü Liderliğin Çalışanların İçsel Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Yerel Yönetimlerde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 124-138.
- Baysal, A. ve Tekarslan, E. (1998). *Davranış Bilimleri*, İstanbul Üniversitesi İstanbul: İşletme Fakültesi Yayıncılık.
- Bentley, T. (2000). *Takımınızın Yeteneklerini Geliştirmede İnsanları Motive Etme*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Berkman, Ü., Can, H., Yüksel, Ö., v.d. (2007). *Yönetim ve Organizasyon*, (ed.) Salih GÜNEY, Ankara: Nobel Yayınları
- Bulut, Y. ve Uygun, S. V. (2010). Etkin Bir Yönetim İçin Vizyoner Liderliğin Önemi: Hatay’daki Kamu Kurumları Üzerinde Bir Uygulama, *MKÜ SBE Dergisi*, 7(13), 125-138.
- Cerasoli, C. P., Nicklin, J. M. ve Ford, M. T. (2014). Intrinsic Motivation and Extrinsic Incentives Jointly Predict Performance: A 40-Year Meta-Analysis, *Psychological Bulletin*, 140(10), 241-255.
- Ceylan, A. ve Anbar, A. (2014). *Modern İşletmecilik*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Chen, G. ve Mathieu, J. E. (2008). Goal Orientation Dispositions and Performance Trajectories: The Roles of Supplementary and Complementary Situational Inducements, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 106(4), 66-78.
- Cihangiroğlu, N. ve Uzuntarla Y. (2015). Mesleki Özendiricilerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri İle İlişkisi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 15-28.
- Çelik, V. (1998), Çalışma Hayatının Kalitesinin İyileştirilmesi, *Anahtar Dergisi*, MPM Yay., 10(113), 86-99.
- Drucker, P. (2000). *Gelecek İçin Yönetim 1990’lar ve Sonrası*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- El Namaki, M. (1997). Şirket Vizyonunun Oluşturulması, (Çev.) Turan ATILGAN, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(1), 45-57.
- Erçetin, Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon*, İstanbul: Nobel Yayın.
- Eren, E. (2015). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayın
- Ertürk, M. (1999). *İşletmelerde Yönetim Ve Organizasyon*, İstanbul: Beta Yayın.
- Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 45-58.
- Fındıkçı, İ. (2009). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Grant, A. M., Nurmohamed, S., Ashford, S. J., Dekas, K. (2011). The Performance Implications of Ambivalent Initiative: The Interplay Of Autonomous and Controlled Motivations, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 116(13), 285-297.
- Gröpel, P. ve Kehr, H. M. (2014). Motivation and Self-Control: Implicit Motives Moderate the Exertion of Self-Control in Motive-Related Tasks, *Journal of Personality*, 82(4), 166-179.
- Heath, C. ve Heath, D. (2010). *Switch: How to Change Things When Change is Hard*, London: Crown Publishing Group.
- Heintel, P. (1995). *Vizyon ve Öz Yapılanma; Vizyon Yönetimi*, (Çev.)Veli Karagöz, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Hogan, R. ve Kaiser, R.B. (2005). What we know about leadership, *Review of General Psychology*, 9(2), 71-88.
- Kanfer, R. and Chen, G. (2016). Motivation in Organizational Behavior: History, Advances and Prospects, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 136(7), 21-36.
- Katı, M. ve Düşükcan, M. (2017). Performansla İlişkili Motivasyon Araçlarının Kişisel Özelliklere Göre Farklılığını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Social Sciences (NWSASOS)*, 12(1), 1-24.

- Koçel, T. (2013). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayın.
- Latham, G. P. ve Locke, E. A. (1992). "Self-Regulation Through Goal Setting", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 112-124.
- Luhrmann, T. and Eberl, P. (2007). Leadership and Identity Construction: Reframing the Leader Follower Interaction From an Identity Theory Perspective, *Leadership*, 3(1), 34-46.
- Martin, R. ve Epitropaki, O. (2001). Role of Organizational Identification on Implicit Leadership Theories (ILTs), Transformational Leadership and Work Attitudes, *Group Processes and Intergroup Relations*, 4(3), 151-165.
- Newstrom, J. W. and Davis K. (2002). *Organizational Behavior*, McGraw-Hill Com.
- Ölçer, F. (2005). Departmanlı Mağazalarda Motivasyon Üzerine Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(8), 65-76.
- Özdaşlı, K. ve Akman, H. (2012). İçsel ve Dışsal Motivasyonda Cinsiyet ve Örgütsel Statü Farklılaşması: Türk Telekomünikasyon A.Ş. Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7).
- Pinder, C. C. (1998). *Work Motivation in Organizational Behavior*. Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Quigley, J. V. (1998). *Vizyon Oluşturulması, Geliştirilmesi ve Korunması*, (Çev.) Berat Çelik, İstanbul: Epsilon Yayın.
- Rawolle, M., Wallis, M. S., Badham, R., Kehr, H. M. (2016). No Fit, No Fun: The Effect Of Motive Incongruence on Job Burnout and The Mediating Role of Intrinsic Motivation, *Personality and Individual Differences*, 8(2), 55-71.
- Sashkin, M. and Sashkin, M.G. (2002). *Leadership that Matters: The Critical Factors for Making a Difference in People's Lives and Organization's Success*, Oakland: Berrett-Koehler Publishers Inc.
- Snyder, N. (1999). *Vision, Values and Courage Leadership For Quality Management*, New York: The Tree Press.
- Şenel, B., Şenel, M., Gümüştekin, G.E. (2012). Banka Çalışanlarının Motivasyon Düzeyleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, *Akademik Bakış Dergisi*, 32(5), 25-38.
- Şimşek, M. Ş., Akgemci, T., Çelik, T. (2010). *Davranış Bilimleri*, Konya: Gazi Kitabevi.
- Taylor, C. M., Cornelius C.J., Colvin, K. (2014). Visionary Leadership and Its Relationship to Organizational Effectiveness, *Leadership & Organization Development Journal*, 35(6), 204-2016.
- Tekin, Y. ve Ehtiyar, R. (2011). Başarının Temel Aktörleri: Vizyoner Liderler, *Journal of Yasar University*, 24(6), 75-87.
- Uygun, S .V. (2008). *Kamu Kurumlarında Etkin Bir Yönetim İçin Vizyoner Liderliğin Önemi: Hatay'da Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MKÜ SBE.
- White, R. (2006). *Etkili Liderlik Becerileri*, (Çev.) Ebru Davran, İstanbul: Kaizen Yayıncılık.
- Vural, B. ve Coşkun, G. (2009). *Örgüt Kültürü*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yukl, G. A. (2008). *The Importance of Flexible Leadership*, www.kaplandevries.com/images/uploads/Importance_of_FL_SIOP08Yukl.pdf (Erişim T.: 20.07.2018).

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The purpose of this research is to determine the level and level of effect of the visionary leadership practices of the managers of public institutions on the motivation of personnel. This study will explain what the visionary leadership that will give a new direction to the organization should or should be said, and how and to what extent such a leadership approach will have an impact on the personnel motivation in terms of their duties, Turkey (city of Nevşehir) sample with a sample selected again India (New Delhi city) and Japan (Togasaki city) aims to put up with a comparative understanding of the scale.

Methodology

This research was carried out to determine the level and effect of the visionary leadership practices of public administrator on the motivation of the public institution personnel.

For Turkey: In the Nevşehir city center, "Environment and Urban Planning Provincial Directorate", "Social Security Institution Provincial Directorate", "Turkey Statistical Institute Regional Directorate", "Agricultural and Rural Development Support Agency Provincial Coordination" and "Youth and Sports Provincial Directorate" with 220 personnel. Survey method was used in the research. In this context, a total of 328 personnel from the personnel of these personnel were interviewed face-to-face with 203 personnel and survey was applied to these personnel. E-mail was reached to 24 people from the personnel sent by filling the survey but 7 surveys were largely refilled because they were not taken into consideration and 17 survey were included in the evaluation. The total number of survey was 220, which corresponded to 67% of the total.

For India: The survey study was conducted by Prof.Sandeep K.Gupta, a faculty member of the School of Management Education at Sharda University (New Delhi). Survey (translated into English and sent to via e-mail) was applied to 205 people through face-to-face interviews from the public personnel in New Delhi.

For Japan; The survey study was conducted by Dr.Abdül Majid, a researcher at the Daito Bunka University (Misato Shi-Togasaki). The survey (translated into English and sent to via e-mail) was applied to 112 people through face-to-face interviews from the public personnel in Togasaki.

Findings

Between visionary leadership level tasks with task motivation level proportional and for example Turkey, "857", for example India, "866" and for example in Japan, "909" levels is determined that meaningful and significant in a link. Accordingly, the duty change in motivation, Turkey for sample rate of 85.7%, for example India and Japan, for example it is possible to explain the rate of 86.6% with 90.9% the rate of change in the level of visionary leadership practices.

Consequently, Table 3 and Table 4 that the specified statistical testing applications for example when taken in conjunction Turkey ($p = 000$, $r = 0.857$); For the example of India ($p = .000$; $r = 0.866$); and for Japan ($p = .000$; $r = 0.909$), it is seen that there is a positive and meaningful relationship between the visionary leadership practices implemented by the managers and the motivation levels of the personnel. In addition, the relationship level was 85.7%; 86.6% and 90.9%, respectively. It can be said that there is a positive and strong link between "visionary leadership practices of public administrators" and "task motivations of public personnel" in public institutions in different countries. It can be said that there is a positive and strong link between "visionary leadership practices of public administrators" and "task motivations of public personnel" in public institutions in different countries. Therefore, this comparative research's hypothesis, (as the level of visionary leadership of administrators increases, the level of motivation of public institutions personnel is increasing.) is accepted.

Conclusion and Discussion

As a result of our research, which we aim to examine the effect of visionary leadership practices in public institutions on task motivation, it has been determined that there is a high level and positive relationship between visionary leadership and personnel motivation level. Personnel of the visionary leadership characteristics of the personnel think they have; It has been observed that they are affected by their ability to have predictions, to be positive and to be positive, to be directed correctly, to open new ideas, to make team work and to take decisions quickly.

The administrators were considered to be relatively weak in terms of status and continuity of communication with subordinates by their subordinates, to be task-related and energetic, to include their subordinates in decisions, to predict the future, to monitor the level of knowledge and developments related to the service area. It is possible to say that the administrators do not fully adapt to the understanding of contemporary public administration as a team-mate and they continue to implement authoritarian management approach relatively. Again, the impact of the environment of social uncertainty and insecurity created by the treacherous coup attempt in our country, the doubts of the managers about the permanence of the bureaucratic position due to the continuity of the intervention of the political institution and the effects of the differences of the characters and the differences of experience can be mentioned as the other reasons of this relative weakness.

The high level of motivation of public institution personnel for their duties is of great importance in terms of providing these services to the citizens in an efficient and necessary quality. It is known that the understanding of contemporary public administration has an approach that requires public services to be effective, citizen-centered and integrate towards the same purpose of the employees. In order to achieve this goal, it is clear that managers should have a visionary, innovative, integrative, harmonizing and participatory management. Therefore, the visionary leadership approach, which is determined in the study and has a high impact on its task motivation and its characteristics and applications, is seen as an exemplary model for public administrators. In this respect, it is considered that it will be beneficial to conduct public works including incentives and suggestions to increase employee motivation and visionary leadership characteristics and practices of public institutions, especially administrators.

MODERN SPORDA GÖZETİM: BÜYÜK SPOR ORGANİZASYONLARINDA BİR PANOPTİKON OLARAK CCTV KAMERALAR

Araştırma Makalesi / Research Article

Dever, A. (2019). Modern Sporda Gözetim: Büyük Spor Organizasyonlarında Bir Panoptikon Olarak CCTV Kameralar, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 687-700.

Geliş Tarihi: 15.07.2019

Kabul Tarihi: 28.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Ayhan DEVER
Ordu Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu,
Spor Yöneticiliği Bölümü
ayhandever@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-8300-5290

ÖZ

Gözetim ve Gözetilme düşüncesi yüzyıllardır toplumsal hayatın içerisinde yer alan bir unsurdur. Günümüz küresel dünyasında daha net bir şekilde karşımıza çıkan bu kavramlar, gözetilen ve gözetilen için farklı anlamlar taşımaktadır. Gözetilen için, suçlu işlenmeden ortadan kaldırmak veya suç işlenmişse suçluyu yakalamak böylece toplumsal düzenin korunması şeklinde bir anlam taşırken; gözetilen için ise doğrudan bir şekilde caydırma, korkutma, sosyal düzene uyma anlamına gelmektedir.

Gözetim ve gözetilme eylemleri, toplumsal hayatın her yerindedir. Buna bağlı olarak büyük spor organizasyonları da bu eylemlerden nasibini almaktadır. Günümüz büyük spor organizasyonları, gözetimin ve gözetilmenin en yoğun yaşandığı alanlardan birisi haline gelmiştir. Özellikle kapalı devre kameralarla (CCTV) gerçekleştirilen bu aktivite için milyon dolarlar harcanarak, insanlar (sporseverler) gözetilmekte, organizasyonların düzenlendiği şehirler ve sahaların çevresi adeta CCTV kameralarla donatılmaktadır. Büyük spor organizasyonları devletler için büyük bir prestij meselesi olduğu için CCTV kameralar sayesinde ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar ya önceden engellenmekte ya da suçluların bulunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle büyük spor organizasyonlarında insanların (sporseverlerin) gözetilmesi ve bu şekilde denetim altına alınmaya çalışılması büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada modern sporda gözetim olgusunu açıklayabilmek amacıyla nitel araştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılan tarihsel metot kullanılmıştır. Veriler literatür taraması ile toplanmış ve betimsel yöntem kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı Olimpiyat Oyunları ve FIFA Dünya Kupası gibi büyük spor organizasyonlarında yer alan gözetilme araçları diğer bir ifade ile kapalı devre kameralar (CCTV) hakkında bilgi vermek ve bahsi geçen organizasyonlar içerisinde gözetilmenin sportif faaliyetler içerisindeki etkisini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Panoptikon, Gözetim, Kapalı Devre Kamera (CCTV), FIFA Dünya Kupası, Olimpiyat Oyunları, Büyük Spor Organizasyonları.

SURVEILLANCE IN MODERN SPORTS: CLOSED CIRCUIT TELEVISION (CCTV) CAMERAS AS PANOPTICON IN SPORT MEGA-EVENTS

ABSTRACT

Surveillance and being surveyed have been in social life for centuries. These concepts, which are more frequently encountered in today's global world, have different meanings for the surveyor and surveyed. For the surveyed, surveillance means stopping the crime before it is committed or catching the criminal if it is committed, and thus, protecting the social order. For the surveyed, it directly means dissuasion, intimidation and social order.

Surveillance is everywhere in social life. Sport mega-events are also affected by them. Today's sport mega-events have become one of the areas where surveillance is widespread. Millions of dollars are spent on closed circuit television (CCTV) cameras to survey people (sports fans). The cities and fields where such mega organizations are held are equipped with CCTV cameras. Sport mega-events are prestigious events for states, and therefore, CCTV cameras either prevent negative situations in advance or help authorities catch criminals. It is, therefore, of great importance that people (sports fans) are surveyed and controlled in sport mega-events.

This study used a historical method, which is widely used in qualitative research, in order to explain the phenomenon of surveillance in modern sports. Data were collected using literature review and analyzed using descriptive method.

The aim of this study is to provide information on surveillance systems, in other words, CCTV cameras used in sport mega-events such as Olympic Games and World Cup and to determine the effect of those surveillance systems on sports activities.

Key Words: Panopticon, Surveillance, Close Circuit TeleVision (CCTV), World Cup, Olympic Games, Sport Mega-Events.

1. GİRİŞ

Spor, bilinçli bir şekilde oluşturulmaya çalışılmış saf, temiz bir alandır. İçerisinde sporcuların ve izleyicilerin sosyal kontrol mekanizmaları aracılığıyla dizginlemeye çalıştığı öfkeyi, şiddeti, gerginlikleri barındırıyor olsa da spor, masumdur. Ancak spor, modern sürece ayak uydurmaya başlamasıyla beraber bir tüketim metası haline gelmiş; oyuncu ve taraftar yapısında meydana gelen değişimle beraber, daha karmaşık bir yapıya bürünmeye başlamış ve bu durumun sonucunda da özünde değişimler meydana gelmiştir.

Modern dönem, bilimin günümüz koşulları için zirve yaptığı bir dönemdir. Özellikle teknoloji alanında yaşanan gelişmelere ayak uydurmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Hızla ilerleyen teknoloji, toplumsal yaşamın da hızla değişmesine yol açmıştır. Bu değişim sürecinde kişilerarası sosyal ilişkiler de değişim göstermekte ve insanların ailesi ve sosyal çevresi ile olan ilişkileri de bu değişimden etkilenmektedir (Erdoğan vd., 2014: 829). Bu değişimlerin bir sonucu olarak ise kamusal alan daha fazla özgürlük içeren bir alan haline gelmekle beraber daha fazla denetime tabi tutulmaya başlamıştır. Bu denetimin amacı oluşabilecek herhangi bir olumsuz durumda suçluyu veya suçluları daha kolay bir şekilde tespit etmek veya insanları olumsuz, istenmeyen eylemlerden uzak tutmak diğer bir ifade ile caydırma yoluyla suçu işlenmeden önlemek olarak ifade edilebilir.

Elbette ki insanın sosyal bir varlık olması ve sosyalleşme süreciyle beraber toplumsal kontrol mekanizmalarını öğrenmesi ve bunları uygulaması da oldukça önemlidir. Bu mekanizmalar sayesinde insanlar, toplumun beklentileri doğrultusunda yaşamlarını sürdürmekte ve toplumsal düzenin devamına katkı sağlamaktadır. Ancak zaman zaman toplumsal kontrol mekanizmaları devreden çıkabilmekte ve insan, bu mekanizmaları hiçe sayarak yanlış olan faaliyetler içerisine girmektedir.

Bu çalışmanın amacı insanın, sosyal kontrol mekanizmalarını işlet(e)mediği zamanlarda devreye giren ve teknolojiyle beraber gelişim gösteren sporun sosyal mekanizmalarından birisini diğer bir anlatımla Foucault'nun panoptikon kavramını sporla beraber açıklama çabasıdır. Elbette ki

spor açık ve seçik bir şekilde bu yapılanmalara sahip değildir, ancak günümüz spor sahalarında gördüğümüz bazı özellikleri, bir kontrol mekanizması olarak yorumlamak mümkün olabilmektedir.

2. TOPLUMSAL KONTROL VE TOPLUMSAL KONTROL ARACI OLARAK GÖZETİM

Sosyal bir varlık olarak insan, diğer insanlarla etkileşim kurmak zorundadır. Bu zorunluluk beraberinde insanların birlikte yaşaması sırasında ortaya çıkacak bazı kuralları / normları zorunlu hale getirmektedir. Toplumsal kontrol mekanizmaları, fonksiyonist bir yapıya sahip olmak zorundadır. Bu zorunluluk sayesinde mevcut düzenin devamı sağlanmaya çalışılmakta ve düzenin ön planda olduğu toplumsal hayat devam etmektedir.

Oldukça geniş bir kavram olarak nitelendirebileceğimiz toplumsal kontrol; sosyal becerilerin insanlara öğretilmesinden, suçluların ceza evlerinde hapsedilmesine hatta kapalı devre televizyon izleme sistemlerine kadar hemen her şeyi içerisinde barındırmaktadır. Siyasal ve sosyal bilimlerin vazgeçilmez kavramlarından olan toplumsal kontrol, eğitimden refah devletine ve psikiyatriye daha açık bir ifade ile suçun kontrolüne vurgu yapan (Turner, 2006: 346) bir ifadedir. Ortaya çıkan toplumsal kontrol mekanizmaları sayesinde insanlar suça yönelik düşüncelerini bastırmakta ve suç işleme düşüncesi büyük oranda eyleme dönüşmeden ortadan kalkmaktadır.

Toplumsal kontrol, bir toplumun üyelerinin öngörülmuş ve onaylanmış kural ve ilkeler topluluğuna davranışsal uygunluğunu sağlamak için ellerinde bulundurdukları maddi ve sembolik kaynakların toplamıdır. Amerikan sosyolojisinden gelen toplumsal kontrol kavramında yer alan kontrol kelimesi pozitif bir anlama / yapıya sahiptir. Kontrol altına almak / tutmak bir işte ustalaşmak anlamına gelmektedir. Amerikan sosyolojisine 1920'lerde giren bu kavram, daha ziyade sapma ve suçluluk ile ilgili araştırmalarda kullanılmıştır (Wood, 2007: 235).

Ülkemize ait literatüre baktığımız zaman toplumsal kontrol kavramı konusunda genelde birbirine yakın tanımlar görürüz. Bu tanımlardan bazılarını (en yaygın şekilde kullanılan) yer verecek olursak; toplumsal kontrol; toplumun bireyin davranışlarını sınırlandırması, bu sınırlandırma aracılığıyla bireyin toplumsal değerleri benimsemesi (İçli, 2012: 131); bir toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyeleri üzerindeki her türlü etki ve denetim tedbirleri (Kızılçelik ve Erjem, 1992: 378); istenmeyen sapkın davranışları önleme veya düzeltme çabası (Bozkurt, 2013: 174)'dır.

Bir toplumsal kontrol aracı olarak gözetimle ilgili çalışmalar disiplinlerarasıdır. Kavram, sosyoloji, psikoloji, organizasyon, teknoloji, kriminoloji, hukuk, siyaset ve coğrafya bilimleri ile yakından ilintilidir (Wood, 2007: 235). Bu nedenle de gözetim olgusuna sadece toplumbilimsel açıdan yaklaşmak hatalıdır. Gözetim, toplumbilimin yanı sıra özellikle teknoloji, organizasyon gibi başlıklar altında daha net bir şekilde açıklanabilir.

Fransızca kökenli bir kavram olan gözetim (surveillance), genel anlamda gözetleme işi, himaye, gözaltı kavramları dâhilinde açıklanmaktadır. Gözetim, görme eylemine dayanmakta ve karşı tarafta görüldüğü hissini uyandırmaktadır. Böylece karşılıklı olarak görme – görünme eylemleri ortaya çıkmaktadır. Gözetleme daha ziyade görünenin, görüldüğünü hissetmesi olarak ifade edilebilir.

Çalışmada David Lyon'un gözetim tanımı esas alınmaktadır. Lyon'a göre (2006: 8) gözetim, etki, yönetim, bakım ve kontrol amacıyla kişisel detaylara odaklanılan ve bunun rutin haline geldiği bir dikkat eylemidir. Gözetimin ortaya çıkmasında çeşitli bileşenler etkili olmaktadır. Bu bileşenler; veri toplama, toplanan bu verileri çeşitli yollarla temsil etmek, temsil edilen verileri yorumlamak ve bunun sonucunda da sosyal hiyerarşiler oluşturmak şeklinde ifade edilebilir. Bireyler ve gruplar hakkında verilerin toplanması bütün gözetim faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Kapalı devre televizyon kameralarının kullanılması, kimlik kartları, telefon rehberleri aracılığıyla gözetim, tek tek veya toplu olarak maddi bedenler hakkında bilgi toplama ile ilgilidir. Toplanan bu bilgiler daha sonrasında, belirli kriterler dâhilinde yorumlanmaya çalışılır. Bu kriterler davranışlar, harcamalar, web sitesi ziyaretleri, atılan tweetler ve gönderilen mailler, katılan bazı etkinlikler, kredi kartı harcamaları olabilir. Bunun anlamı ise var olan bilgiyi, belirli insan ve gruplar hakkındaki bilgiye dönüştürmektir. Toplanan bilgiler doğrudan bir şekilde hiyerarşi ile ilintilidir çünkü bu veriler,

insanları belirli kategorilere ayırmak için de kullanılmaktadır. Bu nedenle sorun çıkaranlar, sadık müşteriler, geri dönen müşteriler, serseriler, yoksulluk sınırının altında yaşayan insanlar hakkındaki bilgilerin harmanlanması ve yorumlanması sonucunda insanlar sosyal kategorilere ayrılmaktadırlar (Nayar, 2015: 28). Böylece gözetleme, insanlar veya gruplar hakkındaki bilgilerden hareketle doğrudan bir şekilde onları kategorilere ayırma amacı taşıyan bir eylem haline gelmeye başlar.

J. K. Petersen'a göre ise gözetleme faaliyeti pek çok gözlem ve bilgi toplama biçimlerini bünyesinde barındırmaktadır. Kablolu gizli ajanlardan, uyuşturucu koklayan köpeklere ve taşınabilir DNA kitlerine kadar veri toplamanın ve kaydetmenin pek çok yolu bulunmaktadır. Eğer birisi kapıda ise gözetleme deliğinden kim olduğuna bakmak, telefonda birisi arıyorsa öncelikle kim olduğuna bakmak gibi bazı gözetleme biçimleri ise aşırı derecede yaygındır ve rutin haline gelmiştir. Diğer gözetleme türleri de karmaşık olmasına karşın yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kent merkezlerinde izlenmeden ve kayıt edilmeden yürümek ya da herhangi bir şey satın almak neredeyse mümkün değildir. Kameralar sokakların her yerini izlemekte, uçaklar ve uydular göklerden aşağıyı seyretmekte ve yakaladıkları görüntüleri saklamakta veya internete yüklemektedirler. Diğer bir ifade ile beşikten mezara kadar bir gözetleme içerisindeyiz. Elbette ki başkaları tarafından gözetlenmek genel anlamda rahatsız edici olsa da gözetlemenin hayatımıza katkı sunan olumlu yanları da bulunmaktadır. Gözetimin sürekli bir şekilde gerçekleştirildiği alanlar şu şekilde belirtilebilir (Petersen, 2013: 4-7):

- Bebekleri, engelli bireyleri ve hayvanları izleyen geçici kameralar,
- Stokları, mülkiyetleri ve ATM'leri koruyan güvenlik sistemleri,
- Sanayi bölgelerinde, tehlikeli alanlarda ve toksit atık tesislerinde yer alan güvenlik sistemleri,
- Suçluları yakalamak, kanıt bulmak ve analiz etmek için gerekli adli araçlar,
- Trafik kazalarını, feribot hatlarını ve sınır geçişlerindeki gecikmeleri uyarın sokak ve otoyol kameraları,
- Kurtarma operasyonlarını, vahşi yaşamı izlemeyi ve gidilecek yerleri daha kolay bulmayı sağlayan GPS,
- Arama ve kurtarmaya yardımcı olan, önemli bilimsel keşifleri teşvik eden, kaçak avlanma ve kaçakçılığın önlenmesine yardımcı olan hava ve deniz monitörleri,
- Deprem, volkanik patlama, sel ve kasırgaların uyarıldığı çevresel gözetleme cihazları,
- İnsan hakları ihlallerini ve silahlı sivilere karşı askeri eylemleri izlemek için özel uydu verileri,
- Askeri pusuları engelleyen ve askeri zarar görmekten uzak tutan askeri gözetim,
- Arkeolojik alanları, küresel ve yerel iklim değişikliklerini, ekolojiyi ve evrendeki yerimizi bulmak ve izlemek için bilimsel gözetim,
- Sağlık gözetimi ve hayat kurtarabilecek erken uyarılar ve istatistiksel bilgiler sağlayan tıbbi teşhisler.

Anthony Giddens (2007: 23-24) gözetimin iki şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir. İlk şekliyle gözetim, insanların davranışlarını denetim altına almak, yönetebilmek amacıyla haklarında bilgilerin toplanması, kullanılması gibi şifrelenmiş bilgi birikimini ifade etmektedir. Kavramın kullanıldığı ikinci şekil ise bazı insanların gerçekleştirdiği eylemlerin, onlar üzerinde tahakküm kuran diğer insanlar tarafından doğrudan bir şekilde izlenmesidir.

Tarihsel süreç içerisinde gözetim faaliyetlerinin oldukça gerilere götürülebileceğini söylemek mümkündür. Çünkü ilkel insanlarda dahi gözetleme eylemini görmemiz mümkündür. İlkel insanın ağaca çıkarak çevreye bakması, araştırması ve gördüklerini anlamaya çalışması bir gözetimdir. Bu gözetim oldukça ilkel bir şekilde de olsa varlığını, doğayla girdiği / gireceği mücadeleye bir hazırlıktır.

Giddens'a göre (2007:66) gözetlemenin tarihi yazının icadı ile başlamaktadır. O'na göre yazı, modern olmayan devletlerin gözetleme faaliyetleri için önemli işlevlere sahip olmuştur. Yazı, bir şifreleme bilgisi sağlayarak denetimin kapsamını genişletmiştir. Böylece yazı ile birlikte kayıt

tutma dönemi başlamış ve topluma ait bilgiler toplanmaya ve saklanmaya başlamıştır. Yazı, elektronik olmayan bir kayıt aygıtı olarak ortaya çıkarken, bilgiler depolanmış, faaliyetler düzenlenmiş ve bu durumun sonucunda ise listeleme tekniği ortaya çıkmıştır (Lyon, 1997: 39-40).

3. GÖZETİM VE PANOPTİKON

Bauman'ın belirttiği gibi (2019: 12) modernizmle beraber insan hayatının her alanında değişimler görülmeye başlanmış, küreselleşme ile beraber sınırlar ortadan kalkmış, herkesin birbirini tanıdığı yerel yerleşim birimleri azalmış, bunun yerine insanların birbirini tanımadığı şehirler ortaya çıkmıştır. Nüfusun hızlı bir şekilde artmasına bağlı olarak şehirler büyümüş ve suç oranında artış meydana gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak ise şehirler, korkunun merkezi konumuna gelmiştir.

Ortaya çıkan bu olumsuz durumun bir sonucu olarak insanların korku duymadan daha rahat bir şekilde yaşamaları için yöneticilere önemli görevler düşmüş ve yöneticiler, toplumda var olabilecek sapma durumlarını engellemek, engellenememiş ise suçluyu bulmak gibi çabalar içerisine gireceklerdir. Elbette bu durumun gerçekleşmesi teknolojinin gelişmesiyle doğru orantılı olmuştur. Gözetleme, teknoloji ile en uç boyuta ulaşmış ve toplumda yer alan korkular bir parça da olsa giderilmeye çalışılmıştır.

Gözetleme kavramından söz edildiğinde ise akıllara doğrudan bir şekilde Panoptikon ifadesi gelmektedir. Kavramın Yunan mitolojisinden esinlenilerek oluşturulduğu ifade edilmektedir. Mitoloji'de Argus Panophes isimli herkesi gören ancak kimsenin kendisini görmediği, bir efsaneye göre vücudunun tamamını kapsayan tek göze, diğer bir anlatıya göre de dört tane göze sahip, her şeyi görebilen, olağanüstü güçlere sahip bir dev (Pimenta, 2008: 267 – 268)'den söz edilmektedir.

Panophes kelimesinden üretildiği düşünülen panoptikon kavramı, 1785 yılında Samuel ve Jeremy Bentham kardeşler tarafından düşünülmüş ve sonrasında Jeremy Bentham tarafından tasarlanmıştır. Kavram içerik olarak bütünü gözletilmesi (pan- bütün, opticon- gözletmek) anlamına gelirken Bentham, bu yapının görevini şu şekilde ifade etmektedir (Bentham, 2008: 12):

“bina, endüstrinin her alanındaki iş kollarındaki ıslah edilemeyenlerin cezalandırılması, delilerin denetim altında tutulması, ahlaksızların ıslah edilmesi, şüphelilerin hapsedilmesi, tembellerin çalıştırılması, acizlerin bakılması, hastaların tedavi edilmesi, gönüllülerin yönlendirilmesi, ya da eğitim alanında yeni neslin eğitilmesinde olsun: tek kelimeyle, ölüm odalarında hükümlülerin kaldığı cezaevlerinin ya da yargılanma öncesi sanıkların tutulduğu nezarethanelerin ya da azılı suçluların kaldığı hapisanelerin, ya da islahat evlerinin ya da düşkünler evinin, ya da imalathanelerin, ya da akıl hastanesinin, ya da hastanelerin, ya da okulların amaçlarına uygulanabilir”.

Bu özellikleri Foucault literatüründe ‘büyük kapatılma’ düşüncesi olarak buluruz. Zira Foucault büyük kapatılma kavramını bedensel özürsüzlüklerin, çalışmayan veya çalışmayan yersiz-yurtsuz insanların bir mekânda toplanması olarak ifade eder. Bu kişilerin kapatılmasında ise iki neden vardır. Bunlardan ilki herhangi bir olumsuz durum karşısında bu kişilerin isyan etmelerini engellemek, ikincisi ise olumsuz bir durum sonrasında denetlenebilir bir iş gücünü sağlayabilmektir (2015: 11-12). Kapatılan insanlar problem çıkartma olasılığı yüksek ve toplumda üretim konusunda herhangi bir etkiye sahip olmayan insanlardır. Kapatılma tamamen düzenin devamını ön plana çıkartan fonksiyonalist bir düşünceye hizmet etmektedir. Egemen sınıfın çıkarlarının ön planda tutulduğu ve düzenin devamını sağlayacak olan bir aktivitedir. Böylece problemler daha ortaya çıkmadan kökenleri ile birlikte ortadan kaldırılmaktadır.

Bentham, panoptikon'u bir hapisane modeli olarak düşünmüş olsa da beklentileri çok daha fazla idi. Kavramın ortaya çıkmasından sonra toplumun her aşamasına nüfuz eden okullarda, hastanelerde, sığınmacılarda ve ordu da bu modelin kullanılabilceğini öngörmüştür. Panoptikon, Bentham'ın yaşamı boyunca kavramsal bir modelden başka bir şey olamamışsa da (ki az sayıda hapisane ve kurumun panoptikon modeline göre yapıldığı iddia edilebilir) Foucault, panoptik modelin toplum geneline nüfuz ettiğini belirtmektedir (Sheridan, 2016: 126). Ona göre, disiplin toplumunun temelleri, insanlar üzerinde kontrolü sağlamaya yönelik pratik ve tekniklerin değişen doğasının yer aldığı hapisanelerdeydi. Hapisaneler bedenini ya da toplumun (bazı kesimlerinin)

nasıl disiplin altına alındığını gösteren yerlerdir ve buralarda disiplin gücünü oluşturan gözlem ve kontrol araçları vardır. İnsanların davranışları bu araçlar tarafından biçimlendirilmektedir (Koca, 2019: 36).

Foucault, Bentham'ın panoptik hapisane tasarımıyla ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmaktadır: Bina halka şeklindedir ve halkanın ortasında bir kule yer almaktadır. Kulenin halkanın iç cephesine bakan büyük pencereleri bulunmaktadır. Binanın içerisinde birer kişilik hücreler vardır. Işıklar sayesinde hücrelerde yaşayanların silüetlerini görmek mümkün olmaktadır. Bu sayede hücrelerde yaşayanlar sürekli olarak gözetlenebilmektedir (2000: 251). Önemli olan kulede herhangi bir gözetleyen (gardiyanın, polisin, görevlinin) olup olmaması değil, hücrelerde yaşayanların sanki hücrelerde birisi varmış (kimse olmasa bile) gibi düşünmesi böylece hücrelerde kalan suçlularda gözetlenme hissinin uyandırılmasıdır. Dikkat edilecek olursa kulede birilerinin olması durumu ihtimaldir. Ancak panoptikon yapı, ihtimallerden hareket ederek hapisane genelinde düzeni sağlama amacını taşımaktadır.

Bu modelle birlikte az sayıda görevlinin çok sayıda mahkûmu nasıl kontrol edebileceği, iktidarın basit bir 'ihtimal' kurgusuyla halkı nasıl disipline edebileceği kolay bir şekilde anlaşılabilir.

4. MODERN PANOPTİKON: KAPALI DEVRE KAMERALAR (CCTV)

Büyük kapatılma yıllarından bugüne, sadece pratikte bazı değişiklikler olmasının yanında, denetim ya da gözetim mekanizmalarının temel amacı değişmemiştir. Tarihte çeşitli kurumlar aracılığıyla, bedeni disipline ederek insanı kontrol etme anlayışı, günümüzde araç ya da yöntemleri değişse de varlığını sürdürmektedir (Yüksel, 2019: 214-215). Panoptikon düşüncesi, modern toplumda kapalı devre kameraların (CCTV) teorik ve sosyal açıdan önem kazanmasında en güçlü metaforlardan birisi olmuştur. Panoptikon hapisane gerçekleşmemiş olsa da günümüz modern toplumunda panoptikon tipi gözetleme araçlarına oldukça fazla rastlamaktayız. Bunlardan en önemlisi CCTV diğer bir ifade ile kapalı devre kayıt yapan kameralardır. Örneğin Fyfe ve Bannister'a göre İngiltere'nin bütün sokaklarına CCTV'ler yayılmış ve bu sayede CCTV'ler birer elektronik panoptikon haline gelmiştir (Akt: Norris, 2003: 249). Elektronik panoptikon olarak ifade edilen CCTV'ler, Bentham ve Foucault'nun belirttiği panoptikon hapisanenin özelliklerini taşımaktadır. Örneğin gözetimlerin yapıldığı merkez odasında, kimsenin göremediği ancak insanların davranışlarını sürekli olarak izleyebilen kamera görevlileri bulunmaktadır. Ayrıca sokaklarda gezen sıradan insanlarda da bu kameralar tarafından sürekli olarak izlendiği hissi ortaya çıkmaktadır.

CCTV sistemi ilk defa 1942 yılında Alman Mühendis Walter Bruch tarafından Peenemuende'deki V-2 roketlerinin fırlatılmasını izlemek amacıyla kullanılmıştır (Ramana, 2008: 499). Diğer bir ifade CCTV sistemi, fırlatılacak olan bir roketin fırlatılma sahnelerini kaydetmek amacıyla oluşturulan askeri bir sistemdir.

Son dönemlerde CCTV kameraları tarafından elde edilen bilgilerin, görüntülerin verimini optimize etmek amacıyla tasarlanmış, gözetim teknolojilerinde hızlı bir iyileştirme ve geliştirme süreci başlamıştır. CCTV teknolojisi, kameraların ve görüntü iyileştirici, geliştirici cihazların duyu kalitesini, bilgiyi kaydetme, saklama ve dağıtma sistemlerini ve ayrıca istihbarat işleme araçlarını belirlemektedir. Genel olarak bizler CCTV görüntülerini siyah – beyaz olarak düşünmekteyiz, ancak günümüzde CCTV teknolojisinin gelişmesiyle bugün görüntüler daha yüksek çözünürlüklü ve renkli bir hale gelmiştir (Silva ve Larsen, 2011: 42).

CCTV'nin caddelere yayılması, tüm kentsel peyzajı kapsayacak şekilde tasarlanması, cezaevlerinden fabrikalara ve okullara kadar disiplinin yayılmasının en gözle görünür şeklidir. Dahası birisinin izlenip izlenmediğini bilmek mümkün olmadığından panoptikon ve CCTV aynı yapıya sahiptir (Silva ve Larsen, 2011: 249). Diğer bir deyişle panoptikonun önemli bir unsuru olan 'ihtimal' kavramı, CCTV'ler için de geçerlidir ve bu nedenle de CCTV'ler sosyal kontrolün önemli araçlarından birisi haline gelmiştir.

4.1. FIFA Dünya Kupası Organizasyonları ve Gözetim Aracı Olarak CCTV Kameralar

7 Temmuz 2005 tarihinde Londra metrosunda yapılan bombalamaların ardından, CCTV kamera kayıtlarından bombalamanın görüntülerinin tüm dünyada yayınlanmasıyla birlikte CCTV kameralar, uluslararası boyutta siyasi ve kamusal ilgi haline gelmiştir. Kamuya açık CCTV kamera kayıtlarında önemli olan suçun gerçekleşmeden önce önlenmesi ve kişinin yakalanmasıdır. Fakat CCTV kamera gözetlemeleri öncelikli olarak suçu önleyebilen veya suçluyu caydırabilen bir teknoloji olarak görülmemiş, suçluların, teröristlerin tespit edilebileceği, hedef alınabileceği ve hayatta kalmaları halinde yakalanabilecekleri merkezi bir araç olarak düşünülmüştür (Hier ve Walby – Greenberg, 2006: 230).

Gözetleme amaçlı olarak CCTV kameraların kullanılmaya başlaması son on yılda hızlı bir artış içerisine girmiştir. CCTV kamera kullanımının bu artışını toplumsal, politik ve ekonomik baskılar dâhilinde açıklamak mümkündür (Fuentes ve Velastin, 2004: 356). CCTV gözetimi dünyanın her yerinde hızlı bir şekilde artmaktadır. İnternet üzerinden bir araştırma ile sayı verecek olursak İngiltere’de 4-6 milyon; Çin Halk Cumhuriyeti’nde 200 milyon, Amerika Birleşik Devletleri’nde 30 milyon CCTV kameralarının olduğunu görmek mümkündür ve bu sayı her geçen gün daha da artmaya devam etmektedir.

Modern insan, modern toplumda modern bir panoptikon aracı tarafından sürekli olarak gözetilmekte ve bu durumun iki yönden anlam taşıyacağı düşünülmektedir. Öncelikli olarak mağdur olunan durumlarda suçluların daha kolay bir şekilde yakalanabilmesi olasılığıdır. Bir diğeri ise suçun işlenmeden önce durdurulmasının amaçlanmasıdır.

Büyük spor organizasyonlarına bakmak modern sporda bir gözetim aracı olarak kullanılan CCTV kameralarını çok daha kolay bir şekilde anlamamızı sağlayacaktır. Zira büyük spor organizasyonları hem ulaştığı hedef kitle açısından, hem sahada maçı izlemeye gelenler açısından hem de düzenlendiği şehir – ülke açısından risklerle doludur. Suçun gerçekleşme olasılığı oldukça yüksektir. On binlerce insan sahada maçı izlemek için gelirken, bir o kadarı da organizasyonun düzenlendiği coğrafyaya gelmekte ve şehrin dokusuna temas etmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak karşımıza büyük sayıda insan toplulukları için alınması gereken güvenlik önlemleri çıkmaktadır. Hatta bu güvenlik önemlerinin maliyeti bazı ülkelerin gelirinden daha fazla olabilmektedir. Örneğin 2000 Sydney olimpiyatları için yaklaşık 350 milyon sterlin, 2004 Atina olimpiyatları için yaklaşık 700 milyon sterlin harcanmışken 2012 Londra olimpiyatları için yaklaşık 1 milyar sterlin harcanmıştır (Klauser, 2013: 61). Harcanan paraların bu denli yüksek oluşu, organizasyonun büyüklüğü, izlenirliği ve saygınlığı ile doğru orantılıdır.

2006 yılında Almanya’da ikinci kez (ilki 1974 yılında Batı Almanya’da yapıldı) düzenlenen FIFA Dünya Kupası organizasyonunda toplamda 64 maç, 12 stadyumda 9 farklı eyalette yapılmıştır. Organizasyon sırasında 1 milyonu ülke dışı olmak üzere toplam 3,2 milyon bilet satılmış, ortalama her maçta 51.000 kişi maçları izlemiş, çeşitli etkinliklere yaklaşık 14 milyon insan katılmış, maçların oynandığı günler 18.540 polis memuru ve 9488 güvenlik görevlisi görev yapmıştır (Toohey ve Taylor, 2014: 184). Organizasyonun alındığı dönemlerde Almanya’da toplam 4 şehirde CCTV kameraları bulunmaktaydı. Güvenlik görevlilerinin işlerini kolaylaştırmak ve insanları daha kolay bir şekilde gözetleyebilmek amacıyla yeni CCTV kameraların alınması gündeme gelmiş ancak bu kameraların maliyeti oldukça yüksek olduğu için zamana bırakılmıştır. Fakat CCTV kameralarının önemi zaman içerisinde daha iyi anlaşılmış ve 2006 yılına gelindiğinde 30 şehirde faaliyet gösteren CCTV kamera sistemi kurulmuştur (Eick, 2011: 3337).

2006 FIFA Dünya Kupası Organizasyonu başlamadan önce sadece Berlin’de taraftarlar için 5,3 km. uzunluğunda ve 2,2 metre yüksekliğinde çitler kurulmuş ve kurulan bu bölgeler ‘taraftar bölgesi’ olarak ifade edilmiştir. CCTV kamera sistemleri ile binlerce özel güvenlik ajanı ve polisler tarafından denetlenen bu alan, hem maddi hem de sembolik olarak FIFA Dünya Kupası karşılaşmaları boyunca sosyal yaşamın düzenlenmesinde etkili olmuştur. Organizasyon süresince Berlin’de İçişleri Bakanlığı içerisinde operasyon merkezi kurulmuştur. Bu merkezde izleme ekranları, düzinelerce bilgisayarla ilgilenen 120 güvenlik ajanı, spor sahalarından ve şehirlerden gelen uydu görüntülerini, yakın çekim CCTV kamera kayıtlarını inceliyor; polis, ordu ve istihbarat raporları da bu merkezde toplanıyordu. Ayrıca olay yerinde uzman polis memurları da şüpheli

bireylerin DNA analizleri için hızlı kimlik tanıma cihazları kullanmışlardır. Bu organizasyonlarda güvenlik önlemleri için yaklaşık 300 kilometrelik kablo ağı çekilmiş, stadyumun, yer altı otoparkının ve diğer CCTV görüntülerini polisler ve özel güvenlik personeli beraber izlemişlerdir (Klauser, 2008: 232-240).

2010 yılında Güney Afrika'da düzenlenen FIFA Dünya Kupası organizasyonuna 32 milli takım katılmış ve maçlar 10 şehirde oynanmıştır. Maçlarda toplam 3 milyon bilet satılmıştır (FIFA Financial Report, 2011: 42). Hazırlık aşamalarında Güney Afrika'da beş yıl içerisinde 55.000 yeni polis memuru işe alınmış, ayrıca helikopter, mobil komuta zinciri, vücut zırhı hatta su topu da dâhil olmak üzere güvenlik sorunları için büyük miktarda donanım satın alınmıştır. Ayrıca yaklaşık 8500 polis, bir yıl boyunca Fransa Ulusal Jandarma biriminden kalabalık yönetimi konusunda eğitim almış (Toohey ve Taylor, 2014: 1888) ve güvenlik tedbirleri hat safhada tutulmaya çalışılmıştır.

Organizasyonun suç oranının oldukça yüksek olduğu bir yerde (Johannesburgh - Güney Afrika) yapılması öncelikli olarak büyük güvenlik kaygılarını ortaya çıkartmıştır. Her ne kadar Güney Afrika'da daha önceden 1996 Afrika Kupası, 1999'da Afrika oyunları ve 2003 yılında da Dünya Kriket Kupası düzenlenmiş olsa da bu seferki durum, gerek organizasyonun süresi gerekse de izlemeye gelecek olan taraftar sayısının fazla olması nedeniyle büyük kaygılar uyandırmıştır. Çünkü Güney Afrika'nın 1990'lardaki siyasi geçiş süreci içerisinde, Johannesburg, ülkenin cinayet başkenti olarak seçilmiş ve dünyanın en tehlikeli yerlerinden birisi olarak nitelendirilmiştir. Bu kötü geçmişin önüne geçebilmek amacıyla öncelikli olarak şehrin caddelerinde ve stadyumlarda var olan CCTV kameraların sayısı arttırılmıştır. Yeni kurulan CCTV kameralarıyla beraber Doğu'daki Ellis Park Stadium'dan Batı'daki Mayfair'e, Kuzey'deki Yeoville'den Güney'deki Village Deep'e bütün mesafelerin ve spor sahalarının gözetimi sağlanmıştır (Fonio ve Pisapia, 2014: 243-245).

2014 yılında Brezilya'da düzenlenen FIFA Dünya Kupası organizasyonda güvenlik önlemleri için 578 milyon dolar harcanmıştır. Harcanan bu para, 2010 yılında Güney Afrika'da düzenlenen organizasyonun güvenliği için harcanan paranın neredeyse beş katıdır. Harcanan bu paranın içerisinde komuta ve kontrol merkezlerinin yapılması, güvenlik görevlilerinin eğitimi, mobil polis karakollarının sayısının arttırılması, yeni polis botları, bomba önleme robotlarının satın alınması ve karşılaşmaların yapılacağı şehirlerdeki ve stadyumlardaki CCTV kameraların sayısının arttırılması gibi unsurlar yer almaktadır (<https://www.faminternational.com/wp-content/uploads/FAM-2014-FIFA-World-Cup-Brazil-Weekly-Situation-Report-Week-2.pdf>).

Rusya'da düzenlenen FIFA Dünya Kupası organizasyonuna toplam 3.322.319 izleyici katılmıştır. Bu organizasyona 32 milli takım katılmış ve toplam 64 maç yapılmıştır. Maçlar Rusya'nın 11 kentinde oynanmıştır (Gelderen ve diğerleri, 2018: 2). Rusya'nın coğrafi büyüklüğü göz önünde bulundurulacak olursa maçların 2500 km'lik bir alana yayıldığı dikkati çekecektir. Alanın bu denli büyük olması durumu ise Rusya'da düzenlenen bu organizasyonda harcanan parayı da arttırmıştır. İddialara göre Rusya'da düzenlenen FIFA Dünya Kupası, 20 milyar dolarla şimdiye kadar düzenlenen en pahalı FIFA Dünya Kupası olmuştur. Müller'e göre (2017: 1058) organizasyonun güvenliği için 31 milyar Rus Rublesi harcanmıştır. Ayrıca yine bu organizasyona baktığımız zaman güvenlik unsurunun hat safhada olduğunu hatta şu ana kadar düzenlenen organizasyonlara nazaran en yüksek seviyede tutulduğunu söylememiz mümkün olabilir. Maçların yapılacağı stadyumlardaki CCTV kameralarının sayısını arttıran Rus hükümeti, Ekaterinburg, Kaliningrad, Rostov-on-Don, Samara, Saransk ve Volgograd'daki stadyumları, çevre güvenliği, araç ve personel için erişim kontrol sistemleri, CCTV kamera gözetimi, güvenlik aydınlatması, telekom ve sunucu ekipmanları için güvenli yerler olarak donatmıştır. Sadece bunların gerçekleştirilmesi için ise 12 milyon dolar harcanmıştır (<https://www.groteck.com/blog/2018-world-cup-in-russia-public-safety-and-security-in-crowded-places>). FIFA Dünya Kupası final maçı için 1200 CCTV kamera, hem stat içerisine hem de Kaliningrad caddelerine kurulmuştur (<https://scorum.com/en-us/football/@acerakkespc/russia-prepares-special-security-force-for-world-cup-2018>).

Bunun yanı sıra hükümetin kendi veri tabanından ve sosyal medyadan istenilen kişilerin görüntüleri ile eşleştirme yapabilen yüz tanıma teknolojisine sahip 5000 CCTV kamerası, Moskova caddelerine kurulmuştur. Rus haber ajansı TASS, maçların oynanacağı şehirlerde 31.000 güvenlik görevlisinin görev yapacağını bildirmiş ve maçın düzenleneceği stadyumlara olabilecek herhangi bir drone saldırısına karşı ise elektronik savaş cihazları kurulmuştur (Williams ve Souza, 2018: 8-9).

4.2. Olimpiyat Oyunları Organizasyonları ve Gözetim Aracı Olarak CCTV Kameralar

2008 yılında Pekin’de düzenlenen Olimpiyat Oyunları için 6.8 milyon bilet satışa sunulmuş ve bunun %95.6lık kısmı yani 6.5 milyon bilet satılmıştır (Ferrand ve Chapelet, 2012: 145). Pekin’de düzenlenen Olimpiyat Oyunlarında toplam 100.000 silahlı polis, komando ve diğer güvenlik güçleri görevlendirilmiştir. Topçu ve uçaksavar füzeleri, havadan gelebilecek (ki 11 Eylül 2001 tarihindeki olaydan sonra olimpiyatlar da güvenlik unsuru en hat safhaya çıkartıldı) tehlikelere karşı koymak için ülkenin belirli yerlerine konuşlandırılmıştır. Hatta olabilecek herhangi bir olumsuz durumu önleyebilmek amacıyla canlı yayın görüntülerini birkaç saniye geciktirmek amacıyla da sistemler kurulmuştur (DeLisle, 2009: 192). Organizasyonun güvenliği için öncelikli olarak CCTV kamera ağı genişletilmiştir. Bu çalışmalar arasında iddialara göre 6 milyar doların üzerinde bir maliyete sahip olan ve şehirle 300.000 ağ bağlantılı ve son derece gelişmiş CCTV kamera sistemi kurulmuş ve bu alanlar ‘Pekin Büyük Koruma Alanı’ olarak isimlendirilmiştir (Coaffee ve Fussey, 2011: 172). Ayrıca yarışların yapılacağı Chaoyang bölgesine özellikle yüz ve plaka tanıma özellikleriyle donatılmış olan yaklaşık 2000 adet CCTV kamera sistemi kurulmuştur. Çin polisi, olimpiyat tesislerinin yakınlarındaki halka açık alanların CCTV görüntülerini şüpheli nesnelere ve davranışlar açısından analiz etmesine imkân tanıyan bir bilgisayar izleme odası da kurmuştur (Yu vd., 2009: 5-8; Fussey, 2010: 103).

2012 yılında Londra’da düzenlenen Olimpiyat Oyunlarına bakıldığı zaman yepyeni bir tarayıcı sistemin kurulduğunu görürüz. Plaka ve yüz tanımanın yanı sıra hastalık izleme sistemine de sahip olan CCTV kameralar, şehrin dört bir tarafına konuşlandırılmıştır (Graham, 2012: 447; Wagg, 2015: 113). Güvenlik harcamaları için yaklaşık 2 milyon sterlin harcanmış, güvenlik için 13500 asker ve 12.000 polis memuru da oyunlarda görevlendirilmiştir (Houlihan ve Giulianotti, 2012: 707). Ayrıca bu olimpiyat organizasyonunda güvenlik en üst düzeyde tutulmuş, patlayıcılar, silahlar ve biyolojik saldırılar için aynı anda çok sayıda insanı kontrol edebilen ve yüz tanıma CCTV’lerine sahip ‘gerçeğin tüneli’ olarak adlandırılan mekânlar oluşturulmuştur (Coaffee ve Fussey, 2011: 174). Hatta Londra’nın en işlek caddelerinden birisi olan Piccadilly Circus’un altında yer altı geçitlerinden oluşan bir bölgede gizlenmiş olarak (ki İngiltere’nin gördüğü en kapsamlı CCTV operasyonu olarak ifade edilir) günün 24 saati boyunca 47 kez titreşen ve her seferinde değişik görüntüler veren, oldukça net kayıtlar içeren ekranlar, güvenlik görevlileri tarafından sürekli olarak izlenmiştir (<https://www.theguardian.com/world/2012/may/13/london-2012-olympic-cctv>). Bunun yanı sıra Stratford’da bulunan Olimpiyat Parkı’na ise 900 adet hem gece hem de gündüz görüntü sağlayabilen, kayıt yapabilen CCTV kameralar konmuştur. Ayrıca güvenlik birimlerinin problemlili, sorunlu noktaları tespit etmesine ve CCTV kameraları en çok ihtiyaç duyulan alanlara taşımaya olanak sağlayan bir sistem de kurulmuştur (Horne ve Whannel, 2016: 271).

2016 yılında Rio De Jenario’da düzenlenen olimpiyat organizasyonunda ise gözetim daha da üst boyuta taşınmış ve Simera adı verilen 4 adet balon sistemi 8 milyon dolara satın alınmıştır. Bu balon, üstündeki kameralar sayesinde yüksek hızda ve gerçek zamanlı olarak yayaların ve araçların hareketlerini kolay bir şekilde izlemiş ve gece – gündüz demeden 13 km’lik mesafeden bütün olup bitenleri kayıt altına almıştır. Ayrıca yerde ise yüksek çözünürlüklü 2500 adet CCTV kamera sistemi kurulmuştur (<https://www.accessnow.org/brazils-olympic-surveillance-legacy/>). Rio olimpiyat organizasyonunda 41.000’i asker olmak üzere toplam 85.000 güvenlik elemanı görev yapmıştır. Görevlendirilen güvenlik elemanlarının 67.000’i Rio De Janeiro’da bulunurken, geriye kalan 18.000 kişi ise diğer beş şehre yerleştirilmiştir (Halchin ve Rollins, 2016: 10). Olimpiyat organizasyonunun güvenliği için harcanan toplam bütçenin ise 895 milyon dolar (https://us.dahuasecurity.com/wp-content/uploads/2018/01/2016_Rio-Summer-Olympics-CaseStudy.pdf) olması büyük spor organizasyonlarının güvenlik kaygılarını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Panoptikon Bentham’la ortaya çıkan, Foucault ile şekillenen ve sosyal bilimlere yerleşen bir kavramdır. Büyük gözetim ya da farkında olmadan gözetilme olarak ifade edebileceğimiz kavram, günümüz modern hayatının amaçlı gözetim tekniklerinden birisi haline gelmiştir. Panoptikon kavramının bir yansıması olarak ortaya çıkan CCTV kameralar, özellikle şehirlerin caddelerinde

insanları gözetlemekte ve onlar üzerinde farkında olmadan da olsa bir baskı kurmaktadır. Caddelerin, sokakların, marketlerin, sinema salonlarının, bankaların kısacası insanın olduğu her yerin gözetlendiği modern toplumda, CCTV kameraların görevi insanı suçu işlemekten vazgeçirmek ya da işlenen suçun failini tespit edebilmektir.

Sportif aktivitelere gerek aktif olarak gerekse de izleyici olarak katılmak günümüz toplumunun en önemli faaliyetlerinden birisi haline gelmiştir. Bu faaliyetlere kitlesel katılımın yoğun bir şekilde olması, güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle büyük spor organizasyonlarında güvenlik unsurunu daha da yoğun bir şekilde hissetmek mümkün olmaktadır.

Sporda panoptikon olgusunu spor karşılaşmalarında, panoptikonun en yüksek noktaya ulaşma durumunu ise büyük spor organizasyonlarında görmek mümkündür. Bu organizasyonlara on binlerce, yüzbinlerce insanın katılım göstermesine bağlı olarak güvenlik ayrı bir problem haline gelmiştir. Spor organizasyonları süresince gerek organizasyonların düzenlendiği yerleşim yerlerinde, gerekse de spor sahaları içerisinde güvenliği sağlamak amacıyla CCTV kameralar önemli bir unsur hatta kurtarıcı, koruyucu bir güç haline gelmiştir.

Olimpiyat Oyunları ve FIFA Dünya Kupası sırasında en etkili ve en çeldirici güvenlik unsurlarından birisi olan CCTV kameralara, milyon dolarlarca masraf yapılmakta ve insanların yüzleri sisteme dâhil edilmektedir. Sadece bir roket fırlatılmasının kameraya alınmak istenmesinin sonucu olarak ortaya çıkan CCTV kameralar, günümüzde spor sahalarının içerisinde ve dışarısında olup biten her şeyi kayda almakta, insanların yaptıklarını sürekli bir şekilde kaydetmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ise tıpkı panoptikon hapisanelerinde yer alan bir durum ortaya çıkmaktadır: İhtimal de olsa gözetilme hissi.

Sosyal kontrol mekanizmalarını yok sayan insan, suça doğru yöneldiğinde ister istemez CCTV kameralar çeldirici bir unsur olabilmektedir. Çünkü sistemin tasarlanması bunu gerektirmektedir. Spor organizasyonlarına katılan on binlerce, yüzbinlerce insan, CCTV kameralar sayesinde kendilerini daha da güvende hissetmektedir. Böylece herkesi görebilen bir göz olarak panoptikon, spor organizasyonlarında da yerini almaktadır.

CCTV kameraların sayısının stadyum içerisinde ve etrafında artırılması ile sporda şiddet olaylarının daha aza indirgeneceği veya işlenen herhangi bir suçun faillerinin daha kolay ve kısa bir süreçte yakalanacağı ortadadır. Bu nedenle düzenlenecek olan büyük spor organizasyonlarında hatta derbi olarak nitelendirilen büyük katılımlı maçlarda CCTV kameraların sayısının artırılması hem insanlar için caydırıcı olacak hem de olumsuz durumlarda müdahale etme olasılığı daha da artacaktır.

KAYNAKÇA

- Barrie, H. ve Giulianotti, R. (2012). Politics and the London 2012 Olympics: The (In)Security Games, *International Affairs*, 88(4), 701–717, USA.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*, (Çev.) S. O. Çavuş, İstanbul: Can Yayınları.
- Bentham, J. (2008). Panoptikon ya da Gözetim Evi, Barış Çoban ve Zeynep Özarıslan (Der.) *Panoptikon Gözün İktidarı*, (s. 9-75), İstanbul: Su Yayınları.
- Boudon, R. ve Bourricaud, F. (2003). *A Critical Dictionary of Sociology*, London: Routledge.
- Bozkurt, B. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji Temel Kavramlar Kurumlar*, Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Brazil's Olympic Surveillance Legacy, <https://www.Accessnow.Org/Brazils-Olympic-Surveillance-Legacy/> Date: 4 July 2019.
- Coaffee, J. ve Fussey, P. (2011). Olympic Security, John M. Gold ve Margaret Gold (Ed.), *Olympic Cities City Agendas, Planning and the World Games 1896- 2016*, (s. 203-216), United Kingdom: Routledge.
- Dahua Technology Cameras Provide Winning Video Surveillance Solution For 2016 Rio Summer Olympics, https://Us.Dahuasecurity.Com/Wp-Content/Uploads/2018/01/2016_Rio-Summer-Olympics-Casestudy.Pdf. Date: 20 May 2019.
- Delisle, J. (2009). After The Gold Rush: The Beijing Olympics And China's Evolving International Roles, *Orbis*, 53(2), 179 – 204.
- Eick, V. (2011). Lack Of Legacy? Shadows of Surveillance aAfter the 2006 FIFA World Cup in Germany. *Urban Studies Journal*, 48(15), 3329 – 3345.

- Erdoğan, E., Sözen, H. ve Cevahircioğlu, B. (2014). Farklı Spor Branşındaki Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 828-834.
- Ferrand, A. ve Chappellet, A. F. (2012). *Olympic Marketing*, United Kingdom: Routledge.
- FIFA Financial Report (2010). 31 May and 1 June 2011, s. 42.
- Fonio, C. ve Pisapia, G. (2014). Security, Surveillance and Geographical Patterns at the 2010 Fifa World Cup in Johannesburg, *The Geographic Journal*, 181(3), 243-245.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*, (Çev.) Işık Ergüden ve Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuentes, L. M. ve Velastin S. A. (2004). Tracking-Based Event Detection for CCTV Systems; *Pattern Analysis Applications*, 7(4), 356-364.
- Fussey, P. (2010). Surveillance and the Olympic Spectacle, Anthony Richards, Peter Fussey ve Andrew Silke (Ed.), *Terrorism And The Olympics Major Event Security And Lessons For The Future*, (s. 91- 117), United Kingdom: Routledge.
- Gelderen, M. V. ve diğerleri (2018). *Security Risks at the 2018 FIFA World Cup in Russia Report*, Healix International.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev.) Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Graham, S. (2012). Olympics 2012 Security ‘Welcome to Lockdown London’, *City Journal*, 116(4), 446 – 451.
- Halchin, L. E. ve Rollins, W. R. (2016). *The 2016 Olympic Games: Health, Security, Environmental and Doping Issues*, Congressional Research Service Report.
- Hier, S. P., Walby, K. ve Greenberg, J. (2006). Supplementing The Panoptic Paradigm: Surveillance, Moral Governance and CCTV, David Lyon (Ed.), *Theorizing Surveillance ‘The Panopticon And Beyond*, (s.230 – 244), United Kingdom: Willan Publishing.
- Horne, J. ve Whannel, G. (2016). *Understanding The Olympics*, United Kingdom: Routledge.
- Inshakova, O. (2016). *2018 World Cup in Russia: Public Safety and Security in Crowded Places*, <https://www.Groteck.Com/Blog/2018-World-Cup-İn-Russia-Public-Safety-And-Security-İn-Crowded-Places> Date: 17 April 2019 .
- İçli, G. (2012). *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Konya: Göksu Matbaası.
- Klauser, G. F. (2008). Spatial Articulations of Surveillance at The FIFA World Cup 2006 in Germany, Aas, K.F. and all (Ed.), *Technologies of in Security The Surveillance of Everyday Life*, (s. 61-80), New York: Routledge – Cavendish.
- Klauser, G. F. (2013). Spatialities of Security and Surveillance: Managing Spaces, Separations and Circulations at Sport Mega Events, *Geoforum*, Vol:49, 289-298.
- Koca, M. (2019). Sosyolojik Kuramlarda Sağlık, Daşlı, Y. ve Bulut E. (Ed.), *Sağlık Sosyolojisi*, (s 21-45), Ankara: Anı Yayınları
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, (Çev.) Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum ‘Günlük Hayatı Kontrol Etmek’*, (Çev.) Gözde Soykan, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Müller, M. (2017). How Mega-Events Capture Their Hosts: Event Seizure and the World Cup 2018 in Russia, *Urban Geography*, 38(8), 1113- 1132.
- Nayar, P. K. (2015). *Citizenship and Identity in the Age of Surveillance*, India: Cambridge University Press.
- Norris, C. (2003). From Personal to Digital: CCTV, The Panopticon, and the Technological Mediation of Suspicion and Social Control, Lyon, David (Ed.), *Surveillance As Social Sorting Privacy, Risk, and Digital Discrimination*, (s.249-281), London: Routledge.
- Petersen, J. K. (2013). *Introduction to Surveillance Studies*, New York: CRC Press,
- Pimenta, E. (2008). *Low Power Society*, United Kingdom: Asa Art and Technology,
- Ramana, Y. B. (2007). *Security in Libraries Need Surveillance and Biometrics*, 5th International Caliber Chandigarh: Panjab University.
- Russia Prepares Special Security Force for World Cup 2018, <https://Scorum.Com/En-Us/Football/@Acerakkespc/Russia-Prepares-Special-Security-Force-For-World-Cup-2018>. Date: 4 May 2019

- Sheridan, C. (2016). *Foucault, Power and the Modern Panopticon*, Ireland: Trinity College Digital Repository.
- Silva, B. V. ve Larsen, T. (2011). *Setting the Watch Privacy and the Ethics of CCTV Surveillance*, England: Hart Publishing.
- Taylor, M. (2012). London 2012 Crowds to Bring Olympic Challenge for CCTV Team, <https://www.theguardian.com/world/2012/may/13/london-2012-olympic-cctv>. Date: 8 May 2019
- Toohy, K.ve Taylor, T. (2014). Managing Security at the World Cup, Stephen Frawley ve Darly Adair (Ed.), *Managing the Football World Cup*, (s. 175-196), United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Turner, B. (2006). *The Cambridge Dictionary of Sociology*, New York: Cambridge University Press.
- Wagg, S. (2015). *The London Olympics of 2012 Politics, Promises and Legacy*, United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Williams, G. B. ve Souza, R. T. (2018). The Islamic State Threat to the 2018 FIFA World Cup, *Ctsentinel*, 11(5), 1-9.
- Wood, D. M. (2007). Beyond the Panopticon? Foucault and Surveillance Studies, Jeremy Crampton ve Stuart Elden (Ed.), *Space, Knowledge and Power Foucault and Geography*, (Ed.), (s. 245-264), England: Ashgate Publishing.
- Yu, Y. ve ark. (2009). Governing Security at the 2008 Beijing Olympics, *The International Journal of The History of Sport*, 26(3), 390-405.
- Yüksel, M. (2019). Bedenin Toplumsal Dönüşümü: Sağlıklı Bedenden Estetik ve Atletik Bedene, Yılmaz Daşlı ve Erol Bulut (Ed.), *Sağlık Sosyolojisi*, (s. 191-231), Ankara: Anı Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Closed circuit television (CCTV) cameras are used as panoptic surveillance means in today's modern society. The aim of this study is to investigate the relationship between CCTV cameras and sport mega-events. CCTV cameras have been installed on almost all streets around the world, which is important in two aspects. The first is to prevent crimes before they occur and the second is to identify perpetrators of criminal acts and help authorities to catch them. This study focused on CCTV cameras and sport mega-events to explain these aspects more clearly because sport mega-events are attended by a large number of people and are followed by almost the whole world.

Methodology

This study used a historical method, which is widely used in qualitative research, in order to explain the phenomenon of surveillance in modern sports. Data were collected using literature review and analyzed using descriptive method. First, foreign literature on the subject was reviewed. The sources related to the study were interpreted. This study focused on sport mega-events attended by a large number of people in order to explain the relationship between sports and the concept of panopticon designed by Jeremy Bentham and underlined by Michel Foucault. The FIFA World Cup in 2006, 2010, 2014 and 2018 and the Olympic Games in 2008, 2012 and 2016 were included in the study to find a meaningful relationship between the research purpose and findings.

Findings

Surveillance is an ancient concept. Dating back to the emergence of humans, the evolution of surveillance was primarily focused on curiosity and survival. A simple example for this is a primitive man climbing on top of a tree to check around. The social structure became more and more complicated and social control mechanisms began to deactivate over time, and therefore, the concept of surveillance has changed, and it has turned into a method that power resorts to. Advances in technology have made surveillance easier. Surveillance cameras installed on streets began to monitor people 24/7.

Panopticon, which was defined by Jeremy Bentham and addressed by Michel Foucault, is equivalent to surveillance. The setup of Bentham's panopticon is a prison with a central tower surrounded by cells. The lights of the tower are constantly on giving prisoners the impression that they are constantly watched, even in the absence of a watchman in the tower.

Surveillance is everywhere in today's modern society, also referred to as surveillance society. Modern people are constantly watched by modern devices without them realizing it. Surveillance by CCTV cameras installed everywhere has become a reality of social life.

The aim of this study was to reveal the relationship between CCTV cameras and sport mega-events. CCTV cameras serve as a savior in sport mega-events and prevent crime. CCTV cameras are indispensable elements of sport mega-events. Millions of dollars are spent to install them and watch people. Some sport mega-events even use CCTV cameras to detect sick people. In other words, CCTV cameras are used in sport mega-events to ensure safety and to quarantine people with infectious diseases. What is more, CCTV cameras lead to a significant reduction in the number of crimes in sport mega-events, which, in turn, enhances their prestige.

Conclusion and Discussion

This study focused on the relationship between CCTV cameras addressed especially by the Western sports sociology literature and sport mega-events. Based on the idea that CCTV cameras have the same characteristics as Bentham's panopticon prison design (being watched without knowing it, collection of images in a single center etc.), this study addressed the relationship between CCTV cameras and sport mega-events. The money that sport mega-events spend on CCTV cameras is more than the income of many countries. Millions of dollars are involved in CCTV camera systems, which tells us something about security concerns because sport mega-events are attended by thousands of people, and therefore, they can't afford to make any mistakes.

The earliest CCTV cameras were installed on sports fields. However, they developed drastically overtime and started to be installed on the outside of sports fields as well. Later, they were

installed on the streets of the cities where sport mega-events were held. In this way, the effect of power and administrators on people became abstract. Consequently, sport mega-events have become safer and crime rates in them have significantly decreased. CCTV cameras have enabled social control mechanisms to be reactivated in a short time and forced people to suppress their deviations.

This is the first study to address the relationship between CCTV cameras and sport mega-events. We believe that it will pave the way for further studies. We were unable to access data on CCTV cameras and crime rates, and therefore, we recommend that future studies focus on them.

FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN MERKEZİ SINAVLARA (LGS) İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Kızıkapın, O., ve Nacaroglu, O. (2019). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Merkezi Sınavlara (LGS) İlişkin Görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 701-719.

Geliş Tarihi: 22.07.2019

Kabul Tarihi: 25.11.2019

E-ISSN: 2149-3871

Oktay KIZKAPAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi ABD.

okizkapan@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-6781-9879

Oğuzhan NACAROĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı

onacaroglu44@gmail.com.tr

ORCID No: 0000-0001-8516-9152

ÖZ

Bu araştırmada, sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav (LGS) hakkında fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi desenlerinden tarama kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Malatya ilinde görev yapan 121 fen bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Liselere Geçiş Sınavına Yönelik Görüşler Anketi kullanılmıştır. Anket, “MEB’e göre sistemin getirdiği yenilikler”, “öğretmen tarafından algılanan yenilikler”, “öğrencilere etkileri”, “sorularının niteliği”, “fen bilimleri ders programı ile ilişkisi” ve “öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtması” alt boyutlarından oluşmaktadır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Ayrıca kadın ve erkek öğretmenlerin puanlarının karşılaştırılmasında parametrik bir test olan bağımsız örneklem t testi, fen bilimleri öğretmenlerinin anketten aldıkları puanların hizmet süresi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yürütülmüştür. Elde edilen bulgular incelendiğinde, katılımcıların her bir alt boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte kadın ve erkek katılımcıların puanları arasında; “öğretmen tarafından algılanan yenilikler” boyutunda kadın katılımcılar lehine, “soruların niteliği” ve “fen bilimleri ders program ile ilişkisi” boyutlarında ise erkek katılımcılar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Katılımcıların görüşleri neticesinde öğretmenlerin derslerini yapılandırıcı yaklaşıma göre planlamaları, derslerinde öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini, eleştirel ve analitik düşünme becerileri gibi becerileri geliştirecek etkinliklere yer vermeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Merkezi Sınav, Liselere Geçiş Sistemi, Fen Bilimleri Öğretmenleri, LGS.

SCIENCE TEACHERS' OPINIONS ABOUT CENTRAL EXAMS (LGS)

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the opinions of science teachers about the central examination (LGS) conducted to select students for secondary schools which will accept students by examination. Survey design of quantitative research method was used. The sample of the study consists of 121 science teachers working in Malatya. Convenience sampling method was preferred in determining the sample. As a data collection tool, the Opinions Survey for High School Transition Exam was used. The questionnaire consists of sub-dimensions of "innovations brought by the system according to MoNE", "innovations perceived by teachers", "effects on students", "quality of questions", "relationship with science curriculum" and "reflecting students' cognitive and affective characteristics". Descriptive statistics were used to analyze the data. In addition, independent samples t test and one-way analysis of variance (ANOVA) were conducted to determine whether the scores of science teachers from the questionnaire differed according to the service year variables. When the findings were examined, it was determined that the participants generally participated in the items in each sub-dimension at a moderate level. However, among the scores of male and female participants; there was a significant difference in one sub-dimension in favor of female participants and in two dimensions in favor of male participants. As a result of the opinions of the participants, it is recommended that teachers plan their courses according to the constructivist approach, and include activities that will develop the students' scientific process skills, critical and analytical thinking skills.

Keywords: Central Exams, High School Transition System, Science Teachers.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin hızlı nüfus artışına paralel olarak fen liseleri, Anadolu liseleri, öğretmen liseleri gibi ortaöğretim kurumu sayılarında 1990'lı yıllardan itibaren önemli artış gerçekleşmiştir (Gür, Çelik ve Coşkun, 2013). Bireyler eğitiminin kendilerine sağlayacağı faydadan en fazla düzeyde yararlanabilmek için ilköğretimden, ortaöğretime, oradan yükseköğrenime geçiş yapmayı arzularken, devletler ise bu ihtiyacı karşılamak kendi ve ihtiyaç duydukları bireylerin niteliğini artıracak eğitimi verecek okulların sayısını artırmaya çalışmaktadır. Okul sayısında meydana gelen bu artış önemli olmakla birlikte yeterli olmamıştır. Arzın talebi karşılayamadığı durumlarda hangi adayların eğitiminin bir üst aşamasına geçeceğinin belirlenmesi için geniş ölçekli testler ilk aklı gelen çözümlerden biri olmaktadır. Nitekim öğrenci sayısının fazla olmasıyla birlikte, bu öğrencilerin gidebileceği nitelikli okul sayısının bu öğrencilerin tamamını alacak nispette olmamasından kaynaklı, kaçınılmaz olarak birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de geniş katılımlarla uygulanan merkezi sınavlarla ortaöğretim kurumlarına öğrenci seçilmektedir (Özkan, Güvendir ve Satıcı, 2016). Velilere getirdiği ekonomik sıkıntılar ve çok farklı açılardan eleştirilmesine rağmen, merkezi sınavların bir ihtiyaç olduğu şeklinde genel bir kabulden söz edilebilir (Dinç, Dere ve Koluman, 2014; Gür, Çelik ve Coşkun, 2013; Karadeniz, Er ve Tangülü, 2014; Şahin, Uz Baş, Şahin Fırat ve Sucuoğlu, 2012; Yavuz, 2010).

Türkiye'nin ortaöğretime sınav ile öğrenci alma geçmişine bakıldığında; 1955 yılında Maarif Kolejleri tarafından ilk defa sınav ile öğrenci seçildiği görülmektedir. Maarif Koleji ismiyle kurulan bu okulların, 1975 yılında Anadolu lisesine dönüştürülmüş ve sınav ile öğrenci almaya devam etmiştir. Anadolu liselerinin yanı sıra, 1964'te kurulan fen liseleri, 1985 yılında kurulan Anadolu İmam Hatip liseleri, 2003'te kurulan Sosyal Bilimler liseleri ve 2009'da açılan Spor liselerinin sınavla öğrenci alımı yaptığı bilinmektedir. (URL-1, 2017).

Ortaöğretim kurumlarına giriş için uygulanan merkezi sınavlarda eğitim programları gibi geçmişten günümüze değişiklik göstermiştir (Özdemir ve Arslangiray, 2017). Bu kapsamda Türkiye'de sadece 2000 yılından sonra liselere geçiş sınavı, ortaöğretime geçiş sınavı, ortaöğretim kurumları seçme ve yerleştirme sınavı, temel eğitimden ortaöğretime geçiş sınavı (TEOG) uygulanmıştır. Bu farklı uygulamaların sonunda hala öğrencileri bir üst eğitim kurumuna yerleştirme süreçlerinde problemler olduğu belirtilmektedir (Taşkın ve Aksoy, 2018). TEOG sınavını hem ailelere ekonomik yük hem de öğrencilerde psikolojik problemler oluşturduğu gibi gerekçelerle 2017-2018 eğitim-öğretim yılının başında kaldırılması gerektiği ve yerine sınavsız ortaöğretime geçiş sistemi için çalışmalar yapıldığı ulusal basında yer almıştır (URL-2, 2017). Bu bağlamda, 2017-2018 eğitim öğretim yılı başında yapılan ve "Veli Tercihine Bağlı Serbest Kayıt Sistemi" adı verilen

bir sistemle ortaokul sonrası öğrencilerin adreslerine yakın durumda bulunan beş liseyi tercih edebilmesi üzerinde çalışılmıştır. Nitelikli olarak tanımlanan okullarda okumak isteyen öğrencilerin ise "isteğe bağlı olarak" merkezi sınava girmesi kararlaştırılmıştır (Yenen, Kartal ve Bulut, 2018). Bu çalışmalar sonucunda Türkiye'nin tüm şehirlerinde belirlenen nitelikli okullara öğrenci seçmek için "sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav" ya da kullanılan diğer bir ismi ile liselere geçiş sınavı (LGS) getirilmiş ve uygulanmaya başlamıştır.

Yeni getirilen bu sınav sisteminde merkezi sınav, sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarına öğrenci seçmek için sabah ve öğle oturumları olmak üzere iki oturumda gerçekleştirilmektedir. İlk defa 2018 yılında uygulan bu sınava ortaokuldan mezun olan öğrencilerin %81,46'sı katılmıştır. Sınavsız yerel yerleştirme imkânı bulunmasına rağmen öğrenciler sınava yoğun katılım göstermişlerdir. Sınavda öğrencilere sözel bölümden Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türkçe ve Yabancı Dil alt testlerinde toplam 50 soru sorulmakta ve bu sorular için 75 dakika süre verilmektedir. Sayısal bölümdeki Fen Bilimleri ve Matematik alt testlerinde toplam 40 soru bulunmakta ve öğrencilere bu soruları cevaplamaları için 2018 yılında 60 dakika süre verilmişken, 2019 yılında uygulan sınavda bu süre 80 dakikaya çıkarılmıştır. Sınavda sözel bölümün Türkçe alt testinden 20 soru, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Yabancı Dil derslerinden 10'ar soru sorulmaktayken, sayısal bölümde Fen Bilimleri ve Matematik alt testlerinden 20'şer soru sorulmaktadır. Derslerin ağırlık katsayıları ise Türkçe, Matematik ve Fen Bilimleri testleri için dört (4), T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Yabancı Dil testleri için ise bir (1) olarak belirlenmiştir (MEB, 2019).

LGS'de daha önceki yıllarda uygulanan sınavlardan farklı bir yaklaşım benimsendiği de söylenebilir. Bu sınav sisteminde TEOG sınavlarında olduğu gibi binlerce tam puan alan öğrencinin olamayacağı ve öğrencilerin daha düşük puanlarla nitelikli okullara yerleşebileceği belirtilmektedir (URL-3, 2018). Türkiye'deki tüm ortaokul öğrencileri ve velilerini yakından ilgilendiren ve birçok yeniliği beraberinde getiren ve bu yeni sınav sistemi farklı açılardan incelenmelidir. Bu kapsamda eğitimin paydaşlarının bu sınava ilişkin görüş ve düşüncelerinin belirlenmesi hem sınavın olumlu ve olumsuz yönlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak hem de fen eğitimi alanyazınına katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda yeni sınav sisteminin getirdiği yeniliklerle birlikte sistemin olumsuz yanlarının da tespit edilmesi hem sistemin uzun vadede başarılı olmasına hem de sistemin uygulanması esnasında ortaya çıkan sorunların bertaraf edilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca alanyazın incelendiğinde önceki sınav sistemleri ile ilgili olarak yapılan araştırmalar bulursa da (Bakırcı ve Kırıcı, 2018; Batur, Başar ve Şaşmaz, 2016; Gündoğdu, Kızıltaş ve Çimen, 2010; İnceoğlu, 2015; Karaca, Bektaş ve Armağan, 2015; Ocak, Akgül ve Yıldız, 2010; Şad ve Şahiner, 2016; Öztürk ve Aksoy, 2014) sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav hakkında eğitimin paydaşlarının düşüncelerini inceleyen sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir (Baş ve Kıvılcım, 2019; Buldur ve Acar, 2019; Güler, Arslan ve Çelik, 2019). Bu düşüncelerden hareketle bu çalışmada fen bilimleri öğretmenlerinin sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav (LGS) hakkındaki görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada yanıt aranan araştırma soruları şunlardır:

1. Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin getirdiği yeniliklere ilişkin görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye ilişkin öğretmen tarafından algılanan yenilikler boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin öğrencilere etkileri boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Fen bilimleri öğretmenlerinin soruların niteliği boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
5. Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin fen bilimleri ders programı ile ilişkisi boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
6. Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtması boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?

7. Kadın ve erkek fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye yönelik görüşleri arasında fark var mıdır?
8. Hizmet süresi değişkenine göre fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye yönelik görüşleri arasında fark var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma nicel araştırma yönteminde kullanılan desenlerden bir tanesi olan tarama deseni kullanılarak yürütülmüştür. Tarama deseninde amaç kurumların, bireylerin veya grupların belirli özelliklerini tespit ederek, bilinmek istenen bir olgunun olduğu gibi ortaya çıkarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada fen bilimleri öğretmenlerinin sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav hakkındaki düşünceleri belirlenmek istendiği için bu desen kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın ulaşılabilir evreni Malatya ilindeki tüm fen bilimleri öğretmenleridir. Genelleme ulaşılabilir evrene yapılmıştır. Çalışmanın örnekleme ise uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılabilir evrenden seçilmiştir. Uygun örnekleme yönteminde araştırmacılar ihtiyaç duyulan büyüklükte bir gruba ulaşana kadar en ulaşılabilir katılımcılardan başlamak suretiyle örneklemlerini oluştururlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014) Bu kapsamda Malatya ilinde görev yapan 121 fen bilimleri öğretmeninden veri toplanarak ulaşılabilir evrenin en az %10'una ulaşılmıştır. Örnekleme yer alan katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Yönelik Demografik Bilgiler

Kişisel özellikler	f	%
Cinsiyet		
Kadın	67	55.37
Erkek	54	44.63
Mesleki deneyim		
1-5 yıl	26	21.48
6-10 yıl	41	33.88
11-15 yıl	28	23.14
16 -20 yıl	14	11.58
21 yıl ve üzeri	12	9.92
Öğrenim Durumu		
Lisans	94	77.68
Yüksek Lisans	23	19.01
Doktora	4	3.31

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %55,37'si kadın, %44,63'ü erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Ayrıca katılımcıların 94'ü lisans mezunu olmakla birlikte, katılımcıların 23'ü yüksek lisans ve 4'ü doktora eğitimlerini tamamlamıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri alanyazından alınan bir anket kullanılarak toplanmıştır. Ankette, belirlenen bir gruptaki bireylere yazılı olarak sorular sorulur ve grup hakkında sistemli bilgi toplamak için sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla başvurulan bir veri toplama aracıdır (Scheuren, 2004). Çalışmada kullanılan anket, İnceoğlu (2015) tarafından Doç. Dr. Oktay AKBAŞ danışmanlığında gerçekleştirilen yüksek lisans tezi kapsamında matematik öğretmenlerinin temel eğitimden ortaöğretime geçiş (TEOG) sınavı hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş beşli likert şeklinde bir ankettir. Anket kullanılmadan önce danışman ile mail yoluyla iletişime geçilmiş ve anketi kullanmak için izin alınmıştır. Anket kullanılırken anketteki “TEOG” kısaltması “LGS” olarak ve “matematik” kelimesi “fen bilimleri” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca TEOG ve LGS arasındaki farklılıklardan kaynaklı olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin orijinal örnekte “TEOG sınavı öğrencilerin devamsızlığını azaltmıştır” şeklindeki madde değiştirilerek “LGS öğrencilerin devamsızlığını azaltmıştır” olarak kullanılmıştır. Ayrıca TEOG ve LGS arasındaki yapısal farklılıklardan dolayı da bazı maddelerde değişiklik yapılmıştır. Örnek olarak “Mazeret sınav imkânı sağlayarak tek sınavdan kaynaklanan olumsuzlukları azaltmıştır.” şeklindeki madde LGS’de mazeret sınavı olmadığı için çıkarılmıştır. Yine bu kapsamda orijinal ankette “Yazılı sınavlardan biri olduğu için sınav kaygısını azaltmıştır” maddesi, LGS yazılı sınavlardan biri olmadığından dolayı “LGS sınav kaygısını azaltmıştır” olarak değiştirilirken, “Soruların sınav gününe kadar olan konuları kapsamı olumlu bir durumdur.” maddesi “Soruların sekizinci sınıf konuları kapsamı olumlu bir durumdur” olarak değiştirilmiştir. Son hali ile anketteki tüm maddelerin LGS ile uyumlu olduğunu uzman görüşüne dayalı olarak kabul edilmiştir.

Anket LGS’ye göre düzenlendikten sonra son hali ile iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde fen bilimleri öğretmenleri ile ilgili demografik bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise anket maddeleri yer almaktadır. Anketteki toplam 67 madde altı boyutta toplanmıştır. Bu boyutlardan “MEB’e göre sistemin (LGS) getirdiği yenilikler” boyutunda 11 madde, “öğretmen tarafından algılanan yenilikler” boyutunda 12 madde, “öğrencilere etkileri” boyutunda altı madde, “sorularının niteliği” boyutunda 16 madde, “fen bilimleri ders programı ile ilişkisi (Programa Etkisi)” boyutunda 11 madde ve öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtmaya boyutunda ise 11 madde bulunmaktadır. Bu boyut ve boyutlarda yer alan maddeler fen eğitiminde doktora derecesi olan ve test geliştirme ile ilgili çalışmaları olan bir alan uzmanı tarafından incelenmiş ve yapı geçerliği bu şekilde sağlanmıştır. Ayrıca faktör analizi yapılmamıştır. Yapı geçerliğinin ardından kapsam geçerliğini sağlamak için ise orijinal ankette uzman görüşlerinin incelenmesine başvurulmasının yanı sıra mevcut çalışmada da fen eğitimi alanında doktora derecesine sahip bir uzmana ve yüksek lisans derecesine sahip bir fen bilimleri öğretmenine inceletilerek kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Veri toplama aracının güvenilirliği için ise Cronbach Alfa değeri hem İnceoğlu (2015) tarafından hem de mevcut çalışmada hesaplanmıştır. İnceoğlu (2015) orijinal anketin güvenilirlik katsayısını 0.93 olarak hesaplanırken mevcut çalışmada ise 0.94 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen puanlara yönelik çıkarımsal istatistikleri yürütebilmek için frekans (f) yüzde (%), aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine bakılarak betimsel istatistik analizi yapılmıştır. Araştırmada puanların cinsiyete ve mesleki deneyime göre farklılaşp farklılaşmayacağı kontrol edileceği için puanların bu değişkenlere göre normal dağılıp dağılmadığı kontrol edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle cinsiyet değişkenine göre fen bilimleri öğretmenlerinin puanlarının normalliği kontrol edilmiştir. Elde edilen değerler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Kadın ve Erkek Katılımcıların Anket Puanlarına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları

Cinsiyet	Ort.	Medyan	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Mak.
Erkek	214	219	-1.311	.025	128	291
Kadın	211	218	-0.53	-.542	129	295

Tablo 2 incelendiğinde, çarpıklık ve basıklık değerlerinin genel olarak -1 ve +1 değerleri arasında ve ortalama ile medyan değerlerinin ise birbirine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla LGS'ye yönelik görüş anketinden elde edilen puanların kadın ve erkek katılımcılar için normal dağılım gösterdiği söylenebilir (Fraenkel ve Wallen, 2006). Dolayısıyla kadın ve erkek öğretmenlerin puanlarının karşılaştırılmasında parametrik bir test olan bağımsız örneklem t testi kullanılmasına karar verilmiştir.

Ayrıca farklı hizmet süresine sahip fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye yönelik görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek için de ilk olarak betimsel istatistik analizi ile normallik kontrolü yapılmıştır. Elde edilen değerler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Farklı Mesleki Deneyime Sahip Katılımcıların Puanlarına Ait Betimsel İstatistik Sonuçları

Mesleki deneyim	Ort.	Medyan	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Maks.
1-5 yıl	208	209	.086	-.565	129	287
6-10 yıl	204	215	-1.207	.444	28	291
11-15 yıl	226	222	.213	-.473	166	295
16-20 yıl	212	212	-.144	-.724	154	273
21 yıl ve üzeri	217	227	-.598	-.691	153	267

Tablo 3 incelendiğinde, basıklık ve çarpıklık değerlerinin genel olarak -1 ile +1 değerleri arasında olduğu görülmektedir. Buradan hareketle belirlenen farklı mesleki deneyime sahip öğretmenlerin anketten elde ettiği puanların normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla; fen bilimleri öğretmenlerinin anketten aldıkları puanların hizmet süresi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yürütülmesine karar verilmiştir. Verilerin analizinde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. LGS'nin Getirdiği Yeniliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri

“Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin getirdiği yeniliklere ilişkin görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?” alt problemi kapsamında fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin getirdiği yeniliklere ilişkin görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlerin LGS'nin Getirdiği Yeniliklere İlişkin Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

MEB'e Göre LGS'nin Getirdiği Yenilikler	A.O	S.S
1. LGS öğrencilerin devamsızlığını azaltmıştır.	2.8	1.3
2. LGS okul dışı eğitim kurumlarına ihtiyacı azaltmıştır.	2.3	1.4
3. LGS sınav kaygısını azaltmıştır.	2.1	1.3
4. LGS öğrencilerin devamsızlığını azaltmıştır.	2.8	1.3
5. LGS okul dışı eğitim kurumlarına ihtiyacı azaltmıştır.	2.3	1.4
6. LGS sınav kaygısını azaltmıştır.	2.1	1.3
7. Öğrencilerin kazanımlarını objektif bir şekilde izlemek ve değerlendirmek mümkündür.	2.5	1.1
8. Sınavların okul gününde ve okulda yapılmaması öğrenci için olumlu olmuştur.	2.7	1.4
9. Soruların sekizinci sınıf konularını kapsamaması olumlu bir durumdur.	4.2	1.0
10. Yanlış cevapların doğru cevapları etkilemesi şans başarısını azaltmıştır.	3.9	1.3
11. Öğretmenin raporlu, izinli ya da görevli olması durumunda telafi programları etkili bir şekilde yapılabilmektedir.	3.3	1.3

Tablo 4'ün devamı

12. Sınav güvenliğinin sağlanması konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır.	2.4	1.3
13. LGS, öğretmenlerin okullarına ilişkin aidiyet duygularını artırmıştır.	2.8	1.3
14. Farklı nedenlerle oluşmuş ders eksikliklerinin EBA (Eğitim Bilişim Ağı) üzerinde yer alan içerik ve videolarla giderilmesi mümkün olmaktadır.	3.1	1.3
Genel	2.9	

Tablo 4 incelendiğinde, LGS'nin getirdiği yenilikler boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların genel ortalaması 2,9 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların LGS'nin getirdiği yenilikler boyutunda yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir. Bununla birlikte katılımcıların; “Soruların sekizinci sınıf konularını kapsamaması olumlu bir durumdur.” maddesine katılımın en fazla (=4.2), “LGS sınav kaygısını azaltmıştır.” maddesine ise en az (=2,1) katıldıkları görülmektedir.

3.2. Öğretmen Tarafından Algılanan Yenilikler

Araştırma kapsamında “Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye ilişkin öğretmen tarafından algılanan yenilikler boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?” alt problemine cevap aranmıştır. LGS'ye ilişkin öğretmenler tarafından algılanan yenilikler boyutundaki katılımcı görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Öğretmenler Tarafından Algılanan Yenilikler Boyutuna İlişkin Görüşlerin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Öğretmenler tarafından algılanan yenilikler	A.O	S.S
1. Öğretmenin ders yükünü artırmıştır.	3.4	1.3
2. Velilerin öğretmene baskısını artırmıştır.	3.8	1.1
3. Öğrencilerin öğretmene not baskısını artırmıştır.	3.4	1.2
4. Okul idaresi sınav başarısı için destek vermektedir.	3.8	1.2
5. Yardımcı kaynaklara olan ihtiyaç azalmıştır.	1.8	1.2
6. Öğretmenler arası rekabeti artırmıştır.	3.2	1.2
7. Öğretmenlerin birbiriyle işbirliğini artırmıştır.	3.4	1.1
8. Öğretmenlerin ders anlatma arzusunu artırmıştır.	3.1	1.2
9. Öğretmenlerde kendini yenileme ve geliştirme ihtiyacı hissettirmiştir.	3.7	1.1
10. Öğretmenlerde konuları yetiştirememe stresi doğurmuştur.	3.6	1.2
11. Öğretmenlerin daha planlı ve programlı ders işlemesini sağlamıştır.	3.3	1.1
12. Eğitim sürecinde öğretmenlerin ve okulun rolünü daha etkin kılmıştır.	3.3	1.1
Genel	3.3	

Tablo 5 incelendiğinde, LGS'ye ilişkin öğretmenler tarafından algılanan yenilikler boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların genel ortalaması 3,3 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin; “Öğretmenlerde konuları yetiştirememe stresi doğurmuştur.” maddesine en fazla (=3,60), “Yardımcı kaynaklara olan ihtiyaç azalmıştır.” maddesine ise en az (=1,83) katıldıkları görülmektedir.

3.3. LGS'nin Öğrencilere Etkileri

Araştırma kapsamında “Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin öğrencilere etkileri boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?” alt problemine cevap aranmıştır. Bu kapsamda LGS'nin öğrencilere etkileri alt boyutuna ilişkin katılımcı görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: LGS'nin Öğrencilere Etkilerine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

LGS'nin Öğrencilere Etkileri	A.O	S.S
1. Öğrencilerin derse katılımını artırmıştır.	3.1	1.2
2. Öğrencilerde öğrenme isteği doğurmuştur.	3.1	1.1
3. Öğrencilerin birbiriyle rekabetini artırmıştır.	3.4	1.2
4. Öğrenciler üzerinde baskı-stres oluşturmuştur.	4.1	1.2
5. Öğrencilerin daha planlı programlı çalışmasını sağlamıştır.	3.2	1.2
6. Sınavın aynı günde iki oturumda yapılması öğrencilerin başarısını ve motivasyonunu düşürmüştür.	3.3	1.4
Genel	3.4	

Tablo 6 incelendiğinde, LGS'nin öğrencilere etkileri boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların ortalaması 3.4 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin; “Öğrenciler üzerinde baskı-stres oluşturmuştur.” maddesine en çok ($=4,07$), “Öğrencilerin derse katılımını artırmıştır.” maddesine ise en az ($=3,05$) katıldıkları görülmektedir.

3.4. LGS'de Yer Alan Soruların Niteliği

Araştırma kapsamında “*Fen bilimleri öğretmenlerinin soruların niteliği boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?*” alt problemine cevap aranmıştır. Bu kapsamda LGS'de yer alan soruların niteliği alt boyutuna ilişkin katılımcı görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: LGS'de Yer Alan Soruların Niteliğine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Soruların Niteliği	A.O	S.S
1. Sorular açık ve anlaşılardır.	3.3	1.2
2. Sorular başarılı ve başarısız öğrenciyi ayırt etmektedir.	3.7	1.3
3. Sorular işlem becerilerini ölçmeye yöneliktir.	3.1	1.2
4. Soruların ayırt ediciliği yüksektir.	3.8	1.1
5. Şans başarısını düşürmek için düzeltme formülünün kullanılması ayırt ediciliği artırmıştır.	3.9	1.1
6. Görsellerin olması soruların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.	4.0	1.1
7. Üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yöneliktir.	4.1	1.0
8. Öğrenme eksikliklerini ve yanlış öğrenmeleri belirleyicidir.	3.6	1.1
9. Öğrencilerin ilgi ve becerilerine uygun olan üst eğitim kurumlarına yerleştirilmesinde etkilidir.	3.4	1.3
10. Öğrencilerin okuldaki fen başarılarıyla uyumlu sonuçlar verir.	3.2	1.3
11. Sorular ders kitabındaki örneklerle benzer niteliktedir.	2.4	1.3
12. Verilen sürede çözülebilecek niteliktedir.	2.6	1.4
13. Sorular günlük hayatta fen biliminin kullanılmasına katkı sağlar niteliktedir.	3.5	1.2
14. Sınav soruları her bilgi düzeyinden öğrencilere hitap edecek şekilde hazırlanmıştır.	2.8	1.3
15. Yazılı sorularına benzer sorular sorulmuştur.	2.5	1.3
16. Öğrencilerin çok yönlü (performans, rubrik vb.) değerlendirilmesini sağlayacak niteliktedir.	2.9	1.3
Genel	3.3	

Tablo 7 incelendiğinde LGS’de yer alan soruların niteliği boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların ortalaması 3.30 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin; “Üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yöneliktir.” maddesine en çok (=4,13), “Sorular ders kitabındaki örneklerle benzer niteliktedir.” maddesine ise en az (=2,44) katıldıkları tespit edilmiştir.

3.5. LGS’nin Fen Bilimleri Ders Programı ile İlişkisi

Araştırma kapsamında “Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS’nin fen bilimleri ders programı ile ilişkisi boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?” alt problemine cevap aranmıştır. Bu kapsamda LGS’nin fen bilimleri ders programı ile ilişkisi alt boyutuna yönelik katılımcı görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: LGS’nin Fen Bilimleri Ders Programı İle İlişisine Yönelik Katılımcı Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Fen Bilimleri Ders Programı ile İlişkisi	A.O	S.S
1. Fen bilimleri ders programını yansıtmaktadır.	3.6	1.3
2. Fen bilimleri ders programıyla uyumludur.	3.7	1.2
3. Sorular kazanımlara dengeli olarak dağıtılmıştır.	3.6	1.1
4. Sınavda başarı için ders kitabı yeterlidir.	2.1	1.3
5. Fen bilimleri ders programını yansıtmaktadır.	3.6	1.3
6. Fen bilimleri ders programıyla uyumludur.	3.7	1.2
7. Sorular kazanımlara dengeli olarak dağıtılmıştır.	3.6	1.1
8. Sınavda başarı için ders kitabı yeterlidir.	2.1	1.3
9. Sorular programın kazanımları ve alanlarıyla tutarlıdır.	3.5	1.2
10. Sorular diğer derslerle de ilişkilendirilmiştir.	3.5	1.0
11. LGS soruları etkin vatandaş yetiştirme işlevini yerine getirir.	2.9	1.3
12. Fen bilimleri ders programını yansıtmaktadır.	3.6	1.3
13. Fen bilimleri ders programıyla uyumludur.	3.7	1.2
14. Sorular kazanımlara dengeli olarak dağıtılmıştır.	3.6	1.1
15. Sınavda başarı için ders kitabı yeterlidir.	2.1	1.3
16. Sorular programın kazanımları ve alanlarıyla tutarlıdır.	3.5	1.2
17. Sorular diğer derslerle de ilişkilendirilmiştir.	3.5	1.0
18. LGS soruları etkin vatandaş yetiştirme işlevini yerine getirir.	2.9	1.3
19. Konuların sınavdan önce işlenmesi için süre yeterlidir.	3.3	1.4
20. Ders programında bulunmayan konulardan da soru çıkmaktadır.	2.2	1.2
21. Fen bilimleri öğretim programının tüm ülkede eş zamanlı uygulanmasını sağlamıştır.	3.6	1.3
22. Sınıfta kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri sorulara doğru cevap vermek için yeterlidir.	3.0	1.3
Genel	3.16	

Tablo 8 incelendiğinde LGS’nin fen bilimleri ders programı ile ilişkisi boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların ortalaması 3.16 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir. Bununla birlikte öğretmenlerin; “Fen bilimleri ders programıyla uyumludur.” maddesine en çok (=3,65), “Sınavda başarı için ders kitabı yeterlidir.” maddesine ise en az (=2,06) katıldıkları tespit edilmiştir.

3.6. LGS'nin Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerini Yansıtması

Araştırma kapsamında “Fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'nin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtması boyutundaki görüşleri nasıl bir dağılım göstermektedir?” alt probleminde cevap aranmıştır. Bu kapsamda LGS'nin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtması alt boyutuna yönelik katılımcı görüşlerinin nasıl bir dağılım gösterdiği Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: LGS'nin Öğrencilerin Bilişsel Ve Duyuşsal Özelliklerini Yansıtmasına İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerini Yansıtma	A.O	S.S
1. Öğrencileri fen bilimlerini öğrenmeye güdülemektedir.	3.1	1.2
2. Öğrencilerin fen bilimlerine ilişkin olumlu tutum kazanmalarına yardım etmektedir.	3.0	1.2
3. Öğrencilere fen bilimlerine ilişkin değerleri kazandırmakta başarılıdır.	3.1	1.2
4. Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine uygundur.	2.9	1.2
5. Öğrencilerin ilgisini çekebilecek niteliktedir.	3.1	1.2
6. Öğrencilerin fen yeteneklerini yansıtma görevini sağlayacak niteliktedir.	3.1	1.2
7. Öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak hazırlanmıştır.	2.8	1.2
8. Öğrencilerin bilgi ve becerilerini günlük yaşam durumlarına uygulayabilmesini sağlayıcı niteliktedir.	3.1	1.1
9. Öğrencilerin bilimsel düşüncelerine katkıda bulunacak niteliktedir.	3.5	1.1
10. Öğrencilerin bilişsel gelişimine uygun düzeyde hazırlanmıştır.	3.2	1.2
11. Öğrenci, öğretmen ve okul ilişkisini güçlendirmiştir.	3.1	1.3
Genel	3.1	

Tablo 9 incelendiğinde LGS'nin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtması boyutunda yer alan maddelere öğretmenlerin verdikleri cevapların ortalaması 3.1 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere genel olarak orta düzeyde katıldıkları söylenebilir.

3.7. LGS Hakkında Öğretmen Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Değişimi

Araştırma kapsamında “Kadın ve erkek fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye yönelik görüşleri arasında fark var mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Bu kapsamda katılımcı görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız gruplar t testi yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucu kadın ve erkek katılımcıların her bir boyuttan ve toplam anketten aldıkları puanlara yönelik t testi sonuçları ise Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Kadın ve Erkek Katılımcıların Anketteki Her Bir Boyuttan Aldıkları Toplam Puanlara İlişkin t ve p Değerleri

Boyutlar	t	p
LGS'nin Getirdiği Yenilikler	1.233	.220
Öğretmen Tarafından Algılanan Yenilikler	-3.786	.000
Öğrencilere Etkileri	-1.849	.067
Soruların Niteliği	2.293	.024
Fen Bilimleri Ders Program İle İlişkisi	2.378	.019
Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerini Yansıtması	1.132	.260
Toplam	.482	.630

Yürütülen Levene Testi sonuçlarına göre grupların varyanslarının eşit olduğu tespit edilmiştir. ($p > .05$). Dolayısıyla anlamlılık değeri için üstteki değer dikkate alınmıştır. Tablo 10 incelendiğinde, kadın ve erkek öğretmenlerin LGS'ye yönelik görüşlerinden elde edilen toplam puanlar arasında (Kadın katılımcı =214,67, Erkek katılımcı =211,07) istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde farklılık bulunmamıştır ($p > .05$, $t = .482$). Ancak kadın ve erkek katılımcıların puanları arasında; öğretmen tarafından algılanan yenilikler boyutunda kadınlar lehine ($p < .05$, $t = -3,786$), soruların niteliği ($p < .05$, $t = 2,293$) ve fen bilimleri ders program ile ilişkisi ($p < .05$, $t = 2,378$) boyutlarında ise erkek öğretmenler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

3.8. LGS Hakkında Öğretmen Görüşlerinin Hizmet Süresi Değişkenine Göre İlişkisi

“Hizmet süresi değişkenine göre fen bilimleri öğretmenlerinin LGS'ye yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” sorusunu cevaplamak için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yürütülmüştür. Bu kapsamda grup istatistikleri ANOVA sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: ANOVA İstatistiğine Ait Sonuçlar

Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	df	Kareler ort.	F	P
Gruplar arası	9004.189	4	2251.047	1.400	0.238
Gruplar içi	186570.588	116	1608.367		
Toplam	195574.777	120			

Tablo 11 incelendiğinde, anlamlılık değerinin 0.238 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla farklı mesleki deneyime sahip öğretmenler arasında anketten elde edilen puanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p < .05$).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç tartışma kısmında öncelikle ankette yer alan boyutlardaki maddelere ilişkin öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelenmiş ve ilgili alanyazın doğrultusunda tartışılmıştır. Daha sonra araştırmanın öğretmenlerin anketten aldıkları puanların cinsiyet ve hizmet süresi değişkenlerine göre değişimine ilişkin bulgular tartışılmıştır. Sonuç tartışmanın anlaşılabilirliğini artırmak için her bölüm kendine ait alt başlıklar altında tartışılmıştır.

4.1. MEB'e Göre LGS'nin Getirdiği Yenilikler

Çalışma kapsamında öncelikle LGS ile ilgili farklı boyutlarda öğretmen görüşleri incelenmiştir. İlk olarak MEB'e göre LGS'nin getirdiği yeniliklere ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin en fazla katıldıkları madde soruların sekizinci sınıf konularını kapsamaması olumlu bir durumdur maddesi olmuştur. Taşkın ve Aksoy (2018) LGS'den önce uygulanan TEOG sisteminde sınavdan alınan puanın birinci veya ikinci yazılı sınav geçmesinin ve sınavın sadece sınav tarihine kadar olan konuları kapsamamasının öğretmenler tarafından olumlu görüldüğünü rapor etmişlerdir. Mevcut çalışmada da öğretmenler LGS'nin tüm sekizinci sınıf konularını kapsamamasına ilişkin olumlu görüş bildirmişlerdir. Bu sonuç öğretmenler açısından sınavın sınava kadar olan konuları veya sekizinci sınıf konularının tamamını kapsamamasının bir sorun olmadığı anlamına gelebilir. Öğretmenler her iki durum içinde olumlu görüş bildirmişlerdir. MEB'e göre LGS'nin getirdiği yenilikler boyutundaki maddeler içerisinde öğretmenlerin en az katıldığı madde ise LGS sınav kaygısını azaltmıştır şeklindeki maddedir. Yüksek sınav kaygısının düşük akademik başarı ile sonuçlandığı düşünüldüğünde (Sub ve Prabha, 2003) LGS'nin bu yönüyle öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olabileceği söylenebilir. LGS'den önce uygulanan TEOG sınavında öğrencilerin kendi okullarında ve kendi arkadaşları ile sınava giriyor oluşlarının sınav kaygılarının azalmasına neden olduğu daha önce yapılan çalışmalarda (Aksoy ve Taşkın, 2018; Özkan, Güvendir ve Satici, 2016) belirtilmişken, LGS'nin sınav kaygısını artırması olumsuz bir yönü olarak dikkat çekmektedir. LGS ile ilgili yapılan sınırlı çalışmalardan birinde de öğrencilerin LGS'yi korku ve kaygı ifade eden kavramlarla ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Baş ve Kıvılcım,

2019). Bu boyut altındaki maddelere ilişkin öğretmen görüşlerinden dikkat çeken bir başkası LGS'nin okul dışı eğitim kurumlarına ihtiyacı azaltmadığıdır. Bu sonuç sadece LGS için değil daha önce uygulanan sınavlar içinde geçerlidir (Batur, Başar ve Şaşmaz, 2016; İnceoğlu, 2015). Bu noktada öğrencileri sıralamaya ve seçmeye yönelik yapılan sınavların genel sorununun okul dışı eğitim kurumlarına ihtiyacı artırmasıdır denilebilir. Hangi sınav sistemi olursa olsun, öğrenciler ve aileleri sıralamada daha üst sıralara çıkabilmek için okulda verilen eğitimle yetinmeyecek ve okul dışı kurumlardan destek alacaktır. Dolayısıyla bu sorunu çözebilmek için hiç kuşkusuz sınav sistemini değiştirmekten daha radikal adımların atılması gerekir.

4.2. Öğretmenler Tarafından Algılanan Yenilikler

Çalışmada öğretmen görüşlerinin incelendiği ikinci boyut öğretmenler tarafından algılanan yenilikler boyutudur. Öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere verdikleri cevaplar incelendiğinde en fazla katıldıkları görüş öğretmenlerde konuları yetiştirememe stresi oluştuğuna ilişkindir. Buna paralel olarak yine öğretmenler LGS'nin ders yüklerini artırdığı şeklindeki maddeye yüksek oranda katıldıklarını ifade etmişlerdir. LGS sınavı ile ilgili öğretmen görüşlerini inceleyen bir başka çalışmada (Güler, Arslan ve Çelik, 2019) da benzer olarak öğretmenlerin öğrencilerde üst düzey akıl yürütme, analitik düşünme ve mantıksal çıkarımda bulunma gibi becerileri geliştirecek sorulara ihtiyaç duydukları, bu soruları sınıflarına taşıyabilmek için farklı kaynaklara başvurma ihtiyacı hissettikleri ifade edilmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak için doğal olarak daha fazla emek ve işgücü harcamaları LGS ile öğretmenlerin ders yüklerinin artmasının ve konuları yetiştirememe kaygısını yaşamalarının rasyonel bir gerekçesidir. Bunların yanı sıra öğretmenler tarafından algılanan yenilikler boyutunda fen bilimleri öğretmenleri LGS ile birlikte kendilerini yenileme ve geliştirme ihtiyacı hissetme, öğretmenler arasında işbirliğini artırma, daha planlı ve programlı ders işleme ve eğitim sürecinde öğretmenlerin ve okulun rolünün daha etkin hale gelmesi yönündeki anket maddelerine önemli oranda katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu şekildeki eğitim öğretimde istenilen başarıya ulaşmada önemli etki yapabilecek konularda öğretmenlerin olumlu görüşler bildirmelerine yol açması LGS'nin olumlu bir yönü olarak değerlendirilebilir. Nitekim, öğretmenlerin karşılaştıkları yeniliklere uyum sağlama noktasında meslektaşlarının desteğini alabilmeleri için onlarla iletişim kurabilme ve işbirliği yapmaları önemlidir (Tschannen-Moran, 2001). Bu işbirliği sayesinde öğretmenler sınıflarındaki öğrencilerin başarıları üzerinde etkili olurlar (Putnam ve Borko, 1997). Bu olumlu görüşler önemli olmakla birlikte öğretmenlerin kendilerini yenileme ve geliştirme ihtiyacı hissetmeleri, meslektaşları ile işbirliği yapmaları, daha planlı ve programlı ders işlemeleri gibi arzulanan ve desteklenen davranışların ardında yatan temel motivasyonun ne olduğunun bilinmesi de önemlidir. Öğretmenlerin bu davranışları öğrencileri kalıcı ve anlamlı bir öğrenme ile hayatın içinde karşılaştıkları basit sosyal sorunlarını çözen, toplum içinde hayatlarını kolaylaştıracak becerilere sahip olacak şekilde değil de sınavda yüksek puan almalarını sağlayacak şekilde yetiştirmeleri için ise; bu olumlu davranışlar çokta anlamlı olmayacaktır. Nitekim, merkezi sınavların etkisi ile öğretmenler sınıf içi uygulamalarını her şey bu sınavlarda başarılı olmaya odaklıdır anlayışıyla gerçekleştirebilmektedirler (Büyüköztürk, 2016).

4.3. LGS'nin Öğrencilere Etkileri

Çalışmada bir diğer boyut olarak LGS'nin öğrencilere etkileri ele alınmıştır. Bu boyut altında öğretmenlerin en fazla katıldıkları görüş LGS'nin öğrenciler üzerinde baskı-stres oluşturduğu şeklindeki madde iken en az katıldıkları madde ise LGS'nin öğrencilerin derse katılımını artırdığı yönündeki maddedir. Bu bulguya göre LGS öğrenciler üzerinde bir baskı ve stres unsuru iken öğrencilerin derse katılımlarına da olumlu bir etkisi olmamıştır. Merkezi sınavlar hangi formda uygulanırsa uygulansın öğrenciler üzerinde her zaman bir kaygı ve stres unsuru olagelmıştır (Karadeniz, Er ve Tangülü, 2014; Şad ve Şahiner, 2016). Alanyazında LGS'den önce uygulanmakta olan TEOG sınav sisteminde öğrencilerin kaygılarının azaldığı yönünde bulgular olsa da (Zorlu ve Zorlu, 2015), mevcut çalışmanın sonuçlarına göre LGS bu kaygıyı tekrar artırmıştır. Bu boyut altında ayrıca katılımcılar, LGS'nin öğrencilerin daha planlı programlı çalışmasına katkı sağladığını ifadesine önemli oranda katılmalarına rağmen, LGS'nin aynı günde iki oturumda yapılmasının öğrencilerin başarısını ve motivasyonunu düşürdüğünü belirtmişlerdir. LGS'den önce uygulanan TEOG sınavlarının iki dönemde ve iki güne dağılmış olmasının öğrencilerinin motivasyonunu artıracığı belirtilmiştir (Akman, 2017). Ancak LGS'nin aynı günde iki oturum olarak yapılması

motivasyonu düşürücü bir etki yapmıştır. Bu sonuçtan hareketle merkezi sınavların yıl içerisinde ve farklı günlere dağıtılmasının öğrencilerin motivasyonlarını dolayısıyla da başarılarını artıracığı söylenebilir.

4.4. LGS Sorularının Niteliği

LGS'nin daha önce uygulanan TEOG sınavından farklardan birisi soruların niteliğidir. TEOG sınavında sorulan soruların daha çok bilgi ve kavrama düzeylerinde olduğu belirtilirken (Özden vd, 2014), LGS'de daha üst düzey düşünme becerilere sahip olmayı gerektiren sorular sorulduğu anlaşılmaktadır. MEB'de hazırladığı Millî Eğitim Bakanlığı ortaöğretime geçiş yönergesinde sınav sorularının öğrencinin okuduğunu anlama, yorumlama, sonuç çıkarma, problem çözme, analiz yapma, eleştirel düşünme, bilimsel süreç becerileri ve benzeri becerilerini ölçecek nitelikte hazırlandığını beyan etmektedir (MEB, 2018a) Ancak sınavda üst düzey düşünme becerileri gerektiren sorular sorulurken, ders kitaplarının öğrencileri bu soruları cevaplayacak şekilde hazırlamakta yetersiz kaldığı yine çalışma sonucunda anlaşılmaktadır. Alanyazında da geçmişteki ve günümüzde kullanılan fen bilimleri öğretim programları kapsamında hazırlanan ders kitaplarında yer alan soruların bilgi ve kavrama düzeyinde yoğunlaştığı, üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yönelik soru sayısının ise çok sınırlı olduğu ifade edilmektedir (Akçay, Akçay ve Kahramanoğlu, 2017). Bu sonuçtan hareketle öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yönelik bir merkezi sınavın uygulandığı bir eğitim sisteminde, öğrencileri bu sınava hazırlayacak başta ders kitabı olmak üzere öğretim materyalleri de öğrencilere temin edilmelidir. Millî eğitim bakanlığı tarafından dağıtılan ders kitaplarının bu ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı durumda, dağıtılan bu kitaplar kullanılsız hale gelerek devlet bütçesinin verimsiz kullanılmasına yol açmış olmanın yanı sıra, aileler bu ihtiyacı karşılayacak yardımcı kaynaklara başvurmak zorunda kalacağı için ilave mali külfet getirecektir. Dolayısıyla ders kitaplarının nitelikli olarak hazırlanması hem öğrencilerin nitelikli yetişmesi hem de ülke kaynaklarının verimli kullanılması açısından hayati derecede önemlidir. Soruların niteliği boyutunda ayrıca soruların açık, anlaşılır, ayırt edici ve çok yönlü değerlendirmeye imkân sağlayacak nitelikte olduğuna yönelik bulgular olduğu görülmüştür. Bunun yanında öğretmenlerin önemli bir kısmı verilen sürenin soruları cevaplamak için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. MEB tarafından 2018 merkezi sınavı sonuçlarına ilişkin hazırlanan raporda da (MEB, 2018b) LGS'de fen bilimleri alt testinin ortalama güçlüğü .44, ortalama ayırt ediciliği ise .46 olarak rapor edilmiştir. Bu değerlere göre sınavdaki fen bilimleri sorularının orta güçlükte ve öğrencileri ayırt edebilecek nitelikte olduğu söylenebilir (Urbina, 2014). Ayrıca verilen sürenin yeterli olmadığına ilişkin bulguda 2018 yılında hazırlanan raporda ele alınmıştır. Rapora göre Fen Bilimleri ve Matematik alt testindeki soruların boş bırakılma oranlarının görece daha yüksektir. Öğrencilerin bu alt testlerdeki soruları cevaplarırken daha fazla zaman baskısı hissetmelerinin bu testlerdeki soruların güçlük ve ayırt edicilik değerlerini olumsuz etkileyeceği düşünüldüğünden 2019 LGS sınavının süresinde değişikliğe gidilerek 60 dakika olan sayısal bölümü cevaplama süresi 80 dakikaya çıkarılmıştır. Bu değişiklik sonucunda öğrencilerin matematik ve fen bilimleri derslerindeki soruları boş bırakma oranları da düşmüştür (MEB, 2019).

4.5. LGS'nin Fen Bilimleri Ders Program İle İlişkisi

LGS sorularının fen bilimleri ders programı ile ilişkisi boyutunda yer alan maddelere bakıldığında, öğrencilerin en çok katıldıkları madde LGS'nin fen bilimleri programı ile uyumlu olduğu şeklindeki madde iken, öğretmenlerin en az katıldıkları madde ise sınavda başarı için ders kitabı yeterlidir maddesidir. Yine bu kapsamda öğretmenlerin önemli kısmı LGS sorularının programın kazanımları ile ilgili tutarlı olduğu, sınavda yer alan soruların diğer derslerle ilişkisinin yeterli düzeyde olduğu, soruların kazanımlara dengeli dağıldığı ve programda bulunmayan konulardan soru çıkmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu maddelere genel olarak bakıldığında, öğretmenlerin görüşlerine göre sınavın kapsam geçerliğinin yeterli olduğu, öğrencilere müfredat dışı soru sorulmadığı anlaşılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı sınav uygulama yönergesinde de (MEB, 2018a) LGS'de her dersin öğretim programlarında belirlenen kazanımlar esas alınarak soruların hazırlandığı belirtilmiştir. Soruların programda yer alan kazanımlar esas alınarak hazırlanması ve her kazanımın sınavda ölçülmeye çalışılması sınavın geçerliği için önemlidir. Dolayısıyla bu bağlamda LGS sınav geçerliğini sağlama açısından başarılıdır denilebilir.

Ancak bir önceki boyutta olduğu gibi bu boyutta yer alan bir maddeden de yine ders kitaplarının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

4.6. LGS'nin Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerini Yansıtması

Çalışmada incelenen son boyut ise LGS'nin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerini yansıtmasına ilişkindir. Bu boyut kapsamında öğretmenlerin en çok katıldıkları madde LGS'nin öğrencilerin bilimsel düşüncelerine katkıda bulunacak nitelikte olduğuna ilişkin madde iken en az katıldıkları madde ise öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak hazırlandığı maddesidir. Yine bu kapsamda öğretmenlerin önemli kısmı LGS'nin öğrencileri fen bilimlerini öğrenmeye güdülediğini, öğrencilerin fen bilimlerine ilişkin olumlu tutum kazanmalarına yardım ettiğini ve öğrencilere fen bilimlerine ilişkin değerleri kazandırmakta başarılı olduğunu ve öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve fen yeteneklerini yansıtmasını sağlayacak nitelikte olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğrencilerin akademik başarılarının derse karşı güdülenmeleri (Kelecioğlu, 1992) ve olumlu tutum geliştirmeleri (Osborne, Simon ve Collins, 2003) sonucu artıracığı düşünüldüğünde, LGS bu konuda başarılı olmuştur denilebilir. Ancak sadece merkezi sınavda sorulan sorularla gelen güdülenme ve olumlu tutum istenilen başarıyı yakalamada yeterli olmayacaktır. Sınav sorularının yaptığı bu etki, sınıfta uygulanan eğitim öğretim faaliyetleri, kullanılan öğretim materyalleri gibi diğer faktörlerle pekiştirilmez ise istenilen başarı mümkün ya da kalıcı olmayacaktır. Dolayısıyla öğretmenlerin sınıf içerisindeki öğretim faaliyetlerini de uygulanan sınavın doğasına uygun olarak öğrencilerin tutum, motivasyon gibi duyuşsal özelliklerini geliştirecek şekilde ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarına göre gerçekleştirmeleri çok önemlidir. Aksi halde öğrencilerde beklenen üst düzey düşünme becerileri geliştirmek yerine sadece sınav başarısı odaklı ezberci yaklaşım devam edecektir.

4.7. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu kadın ve erkek öğretmenlerin LGS'ye ilişkin görüşlerine yönelik anket puanları arasında anlamlı fark olmadığıdır. Alanyazında, merkezi sınavlara ilişkin öğretmen görüşlerinin cinsiyete göre değişmediğine (Buldur ve Acar, 2019; Osborn, 2015; Öztürk ve Aksoy, 2014) ve değiştiğine (Batur, Başar ve Şaşmaz, 2016; Taşkın ve Aksoy, 2017) yönelik farklı sonuçlar rapor edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre puanlar arasında fark olduğunu rapor eden iki çalışmada da erkek öğretmenler lehine bir farklılık olduğu belirtilmiştir. Mevcut çalışmada toplam anket puanları arasında cinsiyete göre bir farklılaşma olmamasına rağmen anketin bazı alt boyutlarında kadın ve erkek öğretmenlerin puanları farklılaşmaktadır. Kadın öğretmenler LGS'nin farklı yenilikler getirdiği görüşüne erkek öğretmenlerden daha fazla katılmaktadırlar. Bunun yanında erkek öğretmenler ise LGS'deki soruların niteliği ve LGS'nin fen bilimleri programı ile uyumu konularında kadın öğretmenlerden daha olumlu düşünmektedirler.

4.8. Hizmet Süresi Değişkenine Göre Farklılık

Araştırma sonucunda öğretmenler hizmet sürelerine göre beş farklı gruba ayrılmışlardır. LGS hakkındaki görüş anketi toplam puanları hizmet süresine değişip değişmediği kontrol edildiğinde, bu beş grubun puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Yine alanyazında öğretmenlerin merkezi sınava ilişkin görüşlerinin hizmet süresine göre değişmediğine ilişkin çalışmalar olduğu gibi (Batur, Başar ve Şaşmaz, 2016; Buldur ve Acar, 2019), hizmet süresine göre görüşlerin değiştiği de rapor edilmiştir (İnceoğlu, 2015). Hizmet süresine göre öğretmen görüşlerinin değişmemesinin gerekçesi olarak öğretmenlerin benzer öğretmen yetiştirme programlarından mezun olmuş olmaları ve benzer şartlarda görev yapıyor olmaları gösterilmiştir (Buldur ve Acar, 2016). Hizmet süresine göre öğretmen görüşleri arasında fark olduğunu belirten İnceoğlu (2015) ise, 6-11 yıl arasında deneyime sahip olan öğretmenlerin merkezi sınava ilişkin daha olumsuz tutum geliştirdiğini rapor etmiştir. Dolayısıyla bu konuda kesin bir yargıya varmanın zor olduğu söylenebilir.

4.9. Öneriler

Bu genel tartışmalardan sonra çalışma sonuçlarından hareketle şu önerilerde bulunulabilir. Sınav süresinin ayarlanması konusunda olduğu gibi sınavın aksayan yönleri tespit edilerek düzeltilmesi, sınavı tamamen değiştirmekten daha doğru bir tercih olacaktır. Sınavda üst düzey düşünme becerileri gerektiren sorular sorulurken, öğrencileri bu sorulara hazırlayacak öğretim

materyalleri ve uygun öğretim teknikleri sınıfa taşınmalıdır. Öğretmenler derslerini yapılandırmacı yaklaşıma göre planlamalı, derslerinde öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini, eleştirel ve analitik düşünme becerileri gibi becerilerini geliştirecek etkinliklere yer vermelidirler. LGS'den önce uygulanan TEOG sınavında sınavın farklı günlerde ve farklı oturma odalarında yapılmasının öğrencilerin kaygı ve stres düzeylerini düşürdüğü görülmektedir. Benzer şekilde LGS'de farklı günlerde ve her dersin sınavından sonra aralar verilerek gerçekleştirilebilir. Ayrıca hem öğretmenlere hem de öğrencilere sınav kaygısını optimum bir seviyede tutmaya yönelik olarak rehberlik desteği sağlamak amacıyla seminerler düzenlenmesi önerilebilir.

Çalışmada elde edilen bir başka sonuç okullarda okutulan ders kitaplarının öğrencileri LGS'ye hazırlama noktasında yetersiz olduğudur. Bilindiği gibi Türkiye'de zorunlu eğitim kapsamında ders kitapları devlet tarafından ücretsiz olarak verilmektedir. Ancak bu ders kitapları çoğu zaman yeterli olmamakta ve birçok öğrenci velisi çocuğunun akademik başarısını artırmaya yönelik yardımcı kaynaklara başvurmaktadır. Bu noktada okullarda ücretsiz dağıtılan ders kitaplarının niteliği üzerinde tekrar düşünülmesi önerilir. Devlet bütçesinden yapılan bu önemli harcamanın gerekliliği de ayrıca değerlendirilerek, gerekirse yeni bir düzenleme yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, B., Akçay, H., ve Kahramanoğlu, E. (2017) Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 521-549.
- Akman, O. (2017). *Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sınavlarına İlişkin 9. Sınıf Öğrencilerinin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Bakırcı, H., ve Kırıcı, M. G. (2018). Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sınavına Ve Bu Sınavın Kaldırılmasına Yönelik Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 383-416.
- Baş, G., ve Kıvılcım, Z. S. Türkiye'de Öğrencilerin Merkezi Sistem Sınavları İle İlgili Algıları: Bir Metafor Analizi Çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 639-667.
- Batur, Z., Başar, M., ve Şaşmaz, E. (2016). Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sınavının (TEOGS) Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 7(14), 37-53.
- Buldur, S., and Acar, M. (2019). Middle School Teachers' Views About High-Stakes Tests. *Kastamonu Education Journal*, 27(1), 319-330.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Sınavlar Üzerine Düşünceler. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 345-356.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Dinç, E., Dere, İ., ve Koluman, S.(2014). Kademeler Arası Geçiş Uygulamalarına Yönelik Görüşler ve Deneyimler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(17), 397-423.
- Güler, M., Arslan, Z., ve Çelik, D. (2019). 2018 Liselere Giriş Sınavına İlişkin Matematik Öğretmenlerinin Görüşleri. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 337-363
- Gündoğdu, K., Kızıldaş, E., ve Çimen, N. (2010). Seviye Belirleme Sınavına (SBS) İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri (Erzurum İl Örneği). *İlköğretim Online*, 9(1), 316-330.
- Gür, B. S., Çelik, Z., ve Coşkun, İ. (2013). Türkiye'de Ortaöğretimin Geleceği: Hiyerarşi mi Eşitlik mi? *Seta Analiz*, 69, 1-26.
- Fraenkel, J. R., and Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education*. (6. Edition) New York: McGraw-Hill.
- İnceoğlu, S. (2015). *Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavının Matematik Öğretmenleri ve Sekizinci Sınıf Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karaca, M., Bektaş, O., ve Armağan, F. Ö. (2015). 8. Sınıf Öğrencilerinin Merkezi Sınavlarda Sorulmayan Fen Bilimleri Konularına Yönelik Görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 63-86.

- Karadeniz, O., Er, H., ve Tangülü, Z. (2014). 8. Sınıf Öğrencilerinin SBS'ye Yönelik Metaforik Algıları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 64-81.
- Kelecioğlu, H. (1992). Güdülenme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 175-181.
- MEB, (2018a). Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretime Geçiş Yönergesi. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_03/26191912_yonerge.pdf adresinden 20.07.2019 tarihinde edinilmiştir.
- MEB, (2018b). 2018 Liselere Geçiş Sistemi (LGS): Merkezi Sınavla Yerleşen Öğrencilerin Performansı. *Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi*, No: 3. Ankara: MEB.
- MEB, (2019). 2019 Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav. *Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi*, No: 7. Ankara: MEB.
- MEB, (2019). Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezî Sınav Başvuru ve Uygulama Kılavuzu. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2009.pdf> adresinden 12.07.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Ocak, G., Akgül, A., ve Yıldız, S. S. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Ortaöğretime Geçiş Sistemine (OGES) Yönelik Görüşleri (Afyonkarahisar Örneği). *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 11(1).
- Osborn, R. L. (2015). *Teacher and Administrator Perceptions of High Stakes Testing*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of West Georgia.
- Osborne, J., Simon, S. and Collins, S. (2003). Attitudes Towards Science: A Review of the Literature and Its Implications, *International Journal of Science Education*, 25(9) 1049- 1079
- Özdemir, Ç. ve Arslangiray, A, S (2017). *Eğitim Bilimine Giriş.4. Baskı*. Pegem Akademi, Ankara.
- Özden, M., Akgün, A., Çinici, A., Sezer, B., Yıldız, S., ve Taş, M. M. (2014). Merkezi Sistem Ortak Sınav Fen Bilimleri Sorularının Webb'in Bilgi Derinliği Seviyelerine Göre Analizi. *Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2), 91-108.
- Özkan, Y. Ö., Güvendir, M. A., ve Satıcı, D. K. (2016). Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavının Uygulama Koşullarına İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1160-1180.
- Öztürk, F. Z., ve Aksoy, H. (2014). Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Modelinin 8. Sınıf Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Ordu İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 439-454.
- Putnam, R., and Borko, H. (1997). Teacher Learning: Implications of New Views of Cognition. In B.J. Biddle, T.L. Good, and I.F. Goodson (Eds.), *The International Handbook of Teachers and Teaching* (pp. 1223-1296). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer.
- Sub, A., and Prabha, C. (2003). Academic Performance In Relation to Perfectionism, Test Procrastination And Test Anxiety of High School Children. *Psychological Studies*, 48(3), 77-81
- Şad, S. N., ve Şahiner, Y. K. (2016). Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sistemine İlişkin Öğrenci, Öğretmen Ve Veli Görüşleri. *İlköğretim Online*, 15(1).
- Şahin, S., Uz Baş, A., Şahin Fırat, N., ve Sucuoğlu, H. (2012). İlköğretim Okulu Öğrenci İle Öğretmenlerinin Ortaöğretime Geçiş Sistemine İlişkin Görüşleri. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 847-878.
- Taşkın, G., ve Aksoy, G. (2018). Öğrencilerin ve Öğretmenlerinin TEOG Sistemi Görüşleri Işığında Ortaöğretime Geçiş Sisteminden Beklentileri. *International Journal of Active Learning*, 3(1), 19-43.
- Tschannen-Moran, M. (2001). Collaboration and The Need For Trust. *Journal of Educational Administration*, 39, 308-331.
- Urbina, S. (2014). *Essentials of Psychological Testing* (2nd Edition). Hoboken, NJ: John Wiley and Sons
- URL-1. (2017). LGS, OKS, SBS Derken TEOG'da Bitiyor, Son 13 Yılda Beşinci Sistem Geliyor. <http://www.hurriyet.com.tr/lgs-oks-sbs-derken-teog-da-bitiyor-son-13-yilda-besinci-sistem-geliyor-40581137> adresinden 12.07.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- URL-2. (2017). TEOG Kaldırılıyor, Eğitimciler Yorumladı. <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-teog-kaldiriliyor-egitimciler-yorumladi-40580681> adresinden 12.07.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- URL-3. (2018). LGS'nin Farklı Bir Yorumu! <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/sadik-gultekin/lgsnin-farkli-bir-yorumu,U4aHFldBCkGKLGWJBCarg> adresinden 12.07.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

Yavuz, M. (2010). A Study on Variables That Affect Classs Cores of Primary Education Students in Placement Test. *Elementary Education Online*, 9(2), 705-713.

Yenen, E. T., Kartal, Ş., ve Bulut, A. (2018). Türkiye ve Şangay Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(22), 1-24.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zorlu, Z. ve Zorlu, F (2015). Fen ve Teknoloji Dersinde Öğrenme Ortamına Yönelik Öğrencilerin Düzeyleri ve Öğretmenlerin Görüşleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(1), 103-114.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to examine the opinions of science teachers about the central examination (LGS) conducted to select students for secondary schools which will accept students by examination. Research questions are determined based on this purpose.

Methodology

The research was carried out by using the survey design which is one of the designs used in quantitative research method. The aim of the survey design is to identify certain characteristics of institutions, individuals or groups and to reveal a phenomenon that is desired to be known (Yıldırım and Şimşek, 2013). In this research, this design was used because it was aimed to determine the opinions of science teachers about the central examination of secondary education institutions that will take students with the exam.

The sample of the study was selected from the accessible population using the convenience sampling method. In this context, at least 10% of the accessible population was reached by collecting data from 121 science teachers working in Malatya. The data of the study was collected by using a questionnaire from the literature (İnceoğlu, 2015).

Findings

In the study, the findings of the answers given to the items in the dimensions “innovations brought by LGS”, “innovations perceived by the teachers”, “effects of LGS on students”, “quality of LGS questions”, “relationship between LGS and Science Curriculum” and “LGS's reflections on students' cognitive and affective characteristics” were presented. In addition, it was investigated whether the scores of teachers differed according to gender and year of service variables. At the end of the study, it was seen that there was no difference between the scores in terms of gender and service year variables, but there was a difference based on the gender variable in some sub-dimensions. It was seen that there was a statistically significant difference in favor of female science teachers in terms of the dimension “innovations perceived by the teacher”. In other words, female teachers agree more with the view that LGS brings different innovations than male teachers. In addition, male teachers think more positively than the female teachers about the “quality of the questions in the LGS” and “the compatibility of LGS with the science program” dimensions.

Conclusion and Discussion

At the end of the study, based on the teachers' opinions some results and conclusion regarding central exam (LGS) are produces. According to science teachers;

LGS covers eighth grade subjects.

LGS did not reduce the test anxiety.

LGS did not reduce the need for extra-school educational institutions.

LGS creates stress in teachers to catch up with the curriculum schedule.

LGS has increased teachers' workload.

LGS has created a need for teachers to renew and improve themselves.

LGS has increased cooperation among teachers.

LGS has enabled teachers to make their lessons more planned and programmed.

LGS has increased the importance of teachers and schools.

LGS did not positively affect students' participation in the lessons.

LGS questions can measure high-level thinking skills.

The content of the textbook is not enough to succeed in LGS.

LGS questions do not match the content of the textbook.

LGS questions are clear, understandable, distinctive and allow for multi-faceted evaluation.

LGS is compatible with the science program.

LGS questions are consistent with the program's objectives.

LGS is capable of contributing to scientific thinking of students.

Individual differences are not taken into account in LGS.

LGS is successful in providing students with science-related values.

LGS is capable of attracting students' interest and reflecting their science skills.

Teachers' opinions about LGS do not change according to gender.

Teachers' opinions about LGS do not change according to service year.

Following these general results and conclusions, the following recommendations can be made based on the results of the study;

- Determining and correcting the defective aspects of the exam as in the case of setting the duration of the exam will be more accurate than changing the exam completely.
- When asking questions that require high-level thinking skills, teaching materials and appropriate teaching techniques should be carried to the class.

BİLİMİN SOSYOKÜLTÜREL DOĞASI BAĞLAMINDA FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN YERLİ VE YABANCI BİLİM İNSANLARI HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Sarıtaş, D. (2019). Bilimin Sosyokültürel Doğası Bağlamında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Yerli ve Yabancı Bilim İnsanları Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 720-735.

Geliş Tarihi: 15.08.2019

Kabul Tarihi: 11.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Davut SARITAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü

davutsaritas@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-5108-4801

ÖZ

Bu çalışmada, fen bilimleri öğretmenlerinin bilim insanlarına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bilimin sosyokültürel ortamdan etkilenen doğası bağlamında Türkçe bilim tarihi literatürü dikkate alınarak yerli-yabancı şeklinde tasnif edilen bilim insanları açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. 2018/2019 güz yarıyılında, İç Anadolu Bölgesindeki bir ilde görev yapan 143 öğretmen ile yürütülen tarama çalışmasında veriler standartlaştırılmış bir anket aracılığı ile toplanmıştır. Veri analizinde, araştırma sorularına bağlı olarak hazırlanmış “Bilim İnsanı Belirleme Temel Ölçütleri” listesi ve “Bilim İnsanı Tanıma” rubriği yardımıyla kategorize edilen veriler betimsel olarak işlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; katılımcılar ifade ettiği toplam 99 farklı ismin 90 (22 yerli, 68 yabancı) tanesi bilim insanıdır. Hem yerli hem yabancı bilim adamlarına yönelik olarak verilen cevaplardan büyük bir kısmı bilim adamlarının alanları, bilime katkıları ve yaşadıkları tarihsel döneme ilişkin düşük düzeyde bilgi içermektedir. Ayrıca isim ifade edildiği halde bu boyutlarda bilgi içermeyen cevap sayısı da oldukça fazladır. Bu açıdan öne çıkan ise bilim insanlarının yaşadığı tarihsel döneme ilişkin bilgilerdir. Bu boyutta az sayıda ifade edilen yerli bilim insanlarına yönelik cevapsız birimlerin kendi içinde ortalaması yaklaşık olarak %92’dir. Yabancılar da ise %47,34’dür. İsimleri en sık ifade edilen ve hakkında belli düzeyde bilgi sahibi olunan bilim insanlarının lisans ve öncesi ders kitaplarında veya popüler bilimde yer bulan yabancı isimlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu nedenle bulgulardan yola çıkarak bilimin sosyokültürel doğasının anlaşılması için kültürü belirleyen en önemli unsur olan yerel tarihin dikkate alınması gerektiği görüşü üzerinden temel bir öneride bulunulabilir. Bu öneri lisans ve öncesi kullanılan fen ders kitaplarında hem evrensel hem de kültürel anlamda bilim tarihinin derse entegrasyonuna ağırlık verilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Bilim Tarihi, Bilim İnsanı, Bilimin Sosyokültürel Doğası, Fen Bilimleri Öğretmenleri, Kültürel Değer.

COMPARISON OF SCIENCE TEACHERS' KNOWLEDGE ABOUT NATIVE AND FOREIGN SCIENTISTS, IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL NATURE OF SCIENCE

ABSTRACT

In this study, it is aimed to determine the knowledge levels of science teachers for scientists and to compare them in terms of native-foreign scientists (were classified in terms of the Turkish literature of the history of science) in the context of the Socio-cultural Nature of Science. The sample of the study consisted of

143 science teachers working in a province in Central Anatolia in the spring semester of 2018/2019. The study was designed according to the survey method was used in the study, which is one of the most commonly used methods to determine an existing situation. The data were collected utilizing a standardized questionnaire, which was formed by taking into consideration the preparation steps proposed in the literature. In the data analysis, the data were categorized and descriptively processed with the help of 'Basic Criteria for Determination of Scientists' list and the rubric of 'Recognition of Scientist', which were prepared based on the research questions. According to the findings; 90 (22 domestic, 68 foreign) of 99 different names received from the participants are scientists. Also, although the names are expressed, there is a large number of units that do not contain information on the dimensions (fields, contributions, and historical period). Especially, the number of unanswered units about the historical period in which scientists lived is greater (the unanswered units of natives %92, of foreigners % 47,34). On the other hand, a small number of specific scientists are frequently expressed. These are well-known scientists in textbooks and popular science.

Keywords: History of Science, Scientist, Socio-cultural Nature of Science, Science Teachers, Cultural Value.

1. GİRİŞ

Güncel fen öğretim programlarının amaçlarında hem fen okuryazarlığı bağlamında bilimin anlaşılmasına hem de milli ve kültürel değerlere atıfta bulunmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Bu durum genel anlamda evrensel bir etkinlik olan bilimin kültür ile ilişkisinin kurulması gereğine işaret etmektedir. Esasen, bilimin içinde bulunduğu kültür ile ilişkisinin fen okuryazarlığının bir koşulu olarak görülen ve fen eğitiminde bir süredir üzerinde yoğun çalışmalar yapılan bilimin doğası kavramında önemli bir yer tutmaktadır (Köseoğlu, Tümay ve Budak, 2008).

Bilimin doğası McComas, Clough ve Almozroa'a (1998: 4) göre bilim tarihi, sosyolojisi ve felsefesi gibi bilimi inceleyen alanlar ile psikoloji gibi çalışma konusu bilim olmayan diğer alanları bir araya getirerek, bilimin ne olduğunu, işlevini, bilim insanlarından oluşan bilim toplumunun nasıl organize olduğu ve bilim ve toplum birbirini nasıl etkilediğini anlamaya çalışan interdisipliner bir uğraşın konusudur. Bilimin doğasının anlaşılması sadece uzmanlar için değil öğrenim gören herkes için fen okuryazarlığı kapsamında gerekli görülmektedir. Buna göre fen okur yazarı bireylerde bilimin ve bilimsel bilginin bazı özellik ve yönlerine ilişkin anlayış ve edimler olmalıdır (National Research Council, 2013; MEB, 2006). Literatürde fen eğitiminde bilimin doğasının nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin farklı görüşler vardır (örn. "consensus/family resemblance/integrated" Niaz, 2016: 7). Bunlardan en yaygın kabul görenin uzlaşım görüşü (consensus view) olduğu söylenebilir. Bu görüşe göre okul biliminde bilimin doğası, genel bilimi kapsayacak ve üzerinde en az tartışma olan yönleri ile ele alınmalıdır (Lederman, Abd-El-Khalick, Bell ve Schwartz, 2002).

1.1. Bilimin Doğasının Sosyokültürel Boyutu ve Fen Eğitimi

Uzlaşım görüşüne göre bilimin doğasını söz konusu yönlerinden birisi de bilimin kendi kültür ve sosyal ortamından etkilenmesidir (*socially and culturally embedded*) (Lederman, 2004). Başka bir ifade ise bilimin bu yönü bilimsel düşünceler içinde buldukları sosyal ve tarihsel ortamdan etkilenir şeklinde vurgulanmaktadır (McComas ve Olson, 2000). Esasen bu iki tanım arasında fark yoktur. Nitekim bilimin doğasının bu yönünün tanımlanmasında bilimi bir insan etkinliği olarak gören post-pozitivist yaklaşımların büyük katkısı vardır. Post-pozitivist bilim anlayışının önde gelen isimlerinden Kuhn (1995), doğayı anlamak için yürütülen bilimsel uğraşların amaçları için kullandığı açık ya da örtülü inançları, kuralları, değerleri, kavramsal ve işlemsel araçları paradigma kavramının odağına yerleştirmiştir. Kuhn, bilimin devrimsel ilerlemesinde etkin olan pragmatik dönüşümü bilimin içinde bulunduğu tarihsel dönemin içsel ve dışsal sosyolojik, kültürel, felsefi ve psikolojik bağlamı ile ilişkilendirmektedir. Daha öncesinde kültürün değerler üzerinden bilim üzerindeki etkisinin önemi Dewey'in dilinden ifade edilmiştir. Dewey, mantıkçı pozitivistlerin daveti üzerinde Uluslararası Bilimlerin Birliği Ansiklopedisi'nin (*International Encyclopedia of Unified Science*), ilk cildinde "bilim birliğinin insani, kültürel anlamı" konusunda bilimlerin birliği için gereken temel şartı şu şekilde ifade etmiştir; "karşılıklıması gereken pratik sorun; duygu ve fikirlerin, arzuların ve değerlendirmelerin dahil edildiği davranış türlerini destekleyecek kültürel koşulların oluşturulmasıdır." (Uebel, 2004: 42).

Diğer taraftan pozitivist yaklaşımın Hume'dan (2009) kalan olgu-değer ayırımına, değerden bağımsızlık ilkesine karşı özellikle sosyal bilimler için değer ve onu şekillendiren tarih ve kültürün önemi post-pozitivist yaklaşımlarda (yorumlayıcı, eleştirel, hermeneutik) kendini göstermiştir. Bu yaklaşımlara göre tarihsel gerçekçilik sosyal, kültürel, etnik vb. bazı değerler ile şekillenir (Guba ve Lincon, 1994). Buna paralel olarak tüm bilimlerin tarih ve kültürle olan ilişkisini soyutlayan görüşlerini eleştiren etkili eserler de ortaya konmuştur (ör. Feyerabend, 1991). Geline nokta post-pozitivist görüşler bilimin doğası kavramı açısından günümüz fen eğitimi literatürüne ve öğretmen yetiştirme süreçlerine yansımıştır. Örneğin fen eğitiminde bu bağlamda birçok araştırmaya yön veren Amerikan Ulusal Fen Öğretmenleri Derneği'nin (National Science Teachers Association [NSTA]) belgelerinde bilimsel çalışmaların tüm süreçlerinin ve elde edilen sonuçların araştırmacın bulunduğu sosyokültürel ortamdan etkilendiği ve bilim insanlarının yaşadığı toplumdaki politik, ekonomik koşullar, toplumsal değerlerin araştırmaları yönlendirdiği vurgulanarak bilimin doğasının sosyokültürel yönü ifade edilmektedir (NSTA, 2000). Bu bağlamda bilim insanlarını kendi tarihsel dönemlerinde etkin olan sosyokültürel ortamın yetiştirdiği bireyler olarak değerlendirmek bilimin sosyokültürel doğasını anlamının en temel gerekliliğidir.

2.2. Bilim İnsanın Etkileyen Kültür Hangi Kültürdür?

Bilimin kültürden etkilenmesi demek esasen içinde bulunduğu tarihten de etkilenmesi demektir. Nitekim kültür anlık bir olgu değildir. Kültür tarihsel kökleri olan bir insan pratiği halindedir (Gadamer, 1988). Literatürde kültür kavramına ilişkin farklı tanımlamalar olsa da onun yadsınamaz yanı geçmişte olanın onun üzerindeki belirleyiciliğidir. Nitekim Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2019) kültür; "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle bilimin yapıldığı kültür kendi tarihsel kodlarını içerir. Başka bir ifade ile bilim insanının etkilendiği kültür kendi tarihinin şekillendirdiği kültürdür. Bu açıdan bakıldığında bilimi anlamak kültürden yalıtılmış evrensel bir tarihi anlamayı değil en az onun kadar bireyin kendi içinde bulunduğu kültürde kodlarını saklayan kendi bilim tarihi anlamasını gerekli kılar. Topçu'ya (2013: 196) göre kültür, bir toplumun kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer yargılarının bütünüdür. Bu nedenle bilim kültür etkileşiminde kültürü etkileyen evrensel bir bilim tarihi olmayacağı için bilim yapanlarda da sadece evrensel yargıların olması beklenemez. Bu bağlamda fen eğitiminde bilimin doğasını anlamadaki vurguları evrensel bir göndermeye sahip olsa da onu anlamaya çalışan bireyleri etkileyen kültür, sosyoloji ve onları belirleyen tarihsel sürecin doğası gereği yerel olduğu, bu açıdan da bireylerden batı bilim tarihinin evrensel bir referans olarak benimsenmesini beklemenin aşırı bir genelleme olduğu söylenebilir. Kısacası şu yargıya varmak mümkündür; batı bilim insanlarının evrensel bilimsel sonuçları vardır, ancak bilimlerini etkileyen sosyokültürel unsurlar yereldir. Bu nedenle öğrenen bireyler için coğrafyamızda yetişen ve geçmişte yaşamış bilim insanlarını diğer yabancı bilim insanları ile bilimin doğasını anlamada eş ölçülemez görmek gerekir. Bilim doğasının evrensel yönlerinden ziyade sosyokültürel yönü gibi yerel etkilerin şekillendiği yönlerinin anlamlandırılması ancak öğrenen bireylerin kendi kültürlerinden tarihi örneklerle daha mümkün hale gelebilir. Nitekim kültür insan pratiği olarak, yaşama evreni içinde bireyin tarihsellik ile etkileşim halinde olan bir bilinç ile kendini anlama çabası üzerinden anlaşılabilir (Habermas, 1970).

2.3. Fen Eğitiminde Bilimin Doğasını Anlamada Bilim İnsanları

Bilimin sosyokültürel doğası ile ilgili bu genel çerçeveden bakıldığında fen eğitiminde birbirine bağlı iki ana kavramın bilimin doğasının anlaşılmasında önemli olduğu görülecektir; insanın yaptıkları ve onu etkileyen tarihsel dilimin sosyal, kültürel vb. koşulları. Nitekim bilimin doğasını anlamak için sorulardan birisi bilim insanları nasıl çalışır? sorusudur (McComas ve Olson, 2000). Bu soruya verilecek cevap yakın veya uzak bilim tarihindeki örnekler üzerinden bilim insanını ve onu etkileyen söz konusu sosyokültürel faktörlerin anlaşılmasına da bağlıdır. Başka bir ifade ile bilim tarihinin, özellikle yerel tarihin, etkili kullanılmasına bağlıdır. Matthews (2015) bilim insanlarının yaşamları ve çalışmaları incelenerek bunlar üzerinden yapılandırılan bir fen öğretimi ortamında bilim konuları daha somut ve anlaşılır hale geleceğini ifade etmektedir. Bilim tarihine dayalı böylesi bir öğretim ortamının oluşturulabilmesinin ön koşulu ise öğretmenlerin bilim insanlarının yaşadığı tarihsel dönemlere yönelik bilgi düzeylerinin makul bir bilgi seviyesinde

olmasıdır. Bu nedenle öncelikle öğretim ortamının belirleyicisi olan öğretmenlere odaklanılması gereklidir (Lederman, 1992).

İlgili literatürde uzun bir süredir bilim insanı kavramı ile ilgili olarak birçok çalışma yapılmaktadır. Bu bağlamda çok geniş bir literatür oluşmuş durumdadır (ör. Başkan Takaoğlu, 2018; Kapucu ve Çılgın, 2016; Özden ve Yenice, 2016; Korkmaz ve Gürçay, 2016; Kaya, Afacan, Polat ve Urtekin, 2013; Yalçın Ağgöl, 2012; Çermik, 2013; Medina-Jerez, Kyndra ve Orihuela-Rabaza, 2011; Nuhoglu ve Afacan, 2011; Akcay, 2011; Laçın Şimşek, 2011a; 2011b; Korkmaz ve Kavak, 2010; Laçın Şimşek ve Şimşek, 2010; Fralick, Kearn, Thompson ve Lyons, 2009; Demirbaş, 2009; Kibar Kavak, 2008; Kaya, Doğan ve Öcal, 2008; Kaya, 2007; Buldu, 2006; Doğan, Arslan ve Çakıroğlu, 2006; Schibeci, 2006; Thomas ve Hairston, 2003; Türkmen, 2008; Gürses, Doğan ve Yalçın, 2005; Balki, Çoban ve Aktaş, 2003).

Bilim adamlarına yönelik algı ve imgelem belirleme çalışmalarının daha fazla görüldüğü literatürün ortaya koyduğu genel tablo öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve öğrencilerin bilim insanı anlayışlarının ve onlara yönelik bilgi düzeylerinin düşük veya beklenen düzeyde olmadığını göstermektedir. Bu çalışmadakine benzer bir yöntemle yürütülen az sayıdaki çalışmadan yakın zamanda yapılanlarda (ör. Görecek-Baybars, 2018) fen bilimleri öğretmen adaylarının bilim insanları hakkında ders kitaplarında, popüler bilim kitaplarda veya medyada yer alan örnekler üzerinden bilgiler verdikleri belirlenmiş, bilim insanının bilme katkıları hakkındaki bilgilerinin ise yanlışlıklar içerdiği belirlenmiştir. Ayrıca ifade edilen 46 bilim insanının sadece 4'ü içinde tarihsel ve kültürel bağlamda içinde bulunduğumuz coğrafya da yaşamış Türk-İslam bilim insanları olarak tanımlanan isimlerden oluştuğu belirlenmiştir. Bilim insanlarının isimlerinin araştırmacılar tarafından verildiği ve 6, 7, 8. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarında ismi geçen bilim insanları ile sınırlandırıldığı başka bir çalışmada (ör. Bozdoğan, Şengül ve Bozdoğan, 2013) fen bilimleri öğretmen adaylarının bilim insanını tanıma, çalışma alanları ve bilime katkıları hakkında bilgi düzeyleri makul seviyede bulunmuş ancak bazı yanlış bilgilere sahip oldukları belirlenmiştir. Yakın zamanda yapılan bir çalışmada ise bilim insanlarının tarihsel dönemlerine yönelik bilgilerinin de içeren sonuçlara ulaşılmıştır (Sarıtaş, Şahin ve Tufan, 2019). Çalışmada fen bilimleri öğretmenliği öğrencilerinin bilim insanlarını bilme konusunda diğer çalışmalara benzer sonuçların yanı sıra yaşadıkları tarihsel dönemle ilgili bilgi düzeylerinin oldukça düşük çıktığı ifade edilmiştir.

Bilimin sosyokültürel doğası öğretimi için bilim insanlarının ilham veren hikayeleri ile tanımak gereklidir. Bunun için de öncelikle onların yaşadığı tarihsel dilimlerin bilinmesi gerekir. Ayrıca bu çalışmanın odağı itibarıyla en önemlisi, bilimin sosyokültürel doğasını öğretecek öğretmenlerin hem evrensel bilimin ve hem de kendi kültürlerinin bir parçası olan bilim insanlarını tanımaları gerekli görünmektedir. Ancak literatür incelendiğinde fen öğretmenlerinin başta bilim insanlarının yaşadığı tarihsel zaman dilimleri olmak üzere genel bilgi düzeylerini belirlemeye ve yerli-yabancı bilim insanları açısından karşılaştırmaya odaklı çalışmalara rastlanmamaktadır.

Bu genel çerçeveden hareketle, bu çalışmada, fen bilimleri öğretmenlerinin yerli ve yabancı bilim insanlarına yönelik genel bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bunların karşılaştırılması amaçlanmış ve bu amaca bağlı olarak şu sorulara cevap aranmıştır;

1. Fen bilimleri öğretmenlerinin bilim insanı olarak ifade ettikleri isimlerden hangileri bilim insanıdır? Hangileri bilim insanı değildir?
2. Fen bilimleri öğretmenlerinin ismini bildikleri bilim insanlarına yönelik olarak; çalıştıkları bilim alanı, bilim dünyasına olan katkıları, yaşadıkları tarihsel dönem konularında bilgi düzeyleri nasıldır?
3. Fen bilimleri öğretmenlerinin bilim insanlarının isimlerini bilme ve onlara yönelik bilgi düzeyleri yerli ve yabancı bilim adamları açısından farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Çalışmada mevcut bir durumu kendi koşulları içerisinde olduğu gibi betimlemeye ve belirlemeye yönelik en sık kullanılan yöntemlerden biri olan tarama modeline göre desenlenmiştir (Karasar, 2012; Cepni, 2018). 2018/2019 ikinci yarıyıl sonunda seminer döneminde gerçek ortamda

yapılan çalışmanın örneklemini 2018/2019 bahar yarısında İç Anadolu Bölgesindeki bir ilde görev yapan 143 (72 erkek, 81 kadın) fen bilimleri öğretmeni oluşturmuştur. Çalışmada il genelinde farklı ilçelerdeki ortaokullarda görev yapan öğretmenlere ulaşılmış ve katılımcılar rastgele seçilmiştir. Örneklem seçimi bu açıdan rastgele örnekleminin bir alt türü olan basit örneklemedir (Onwuegbuzie ve Leech, 2007). Çalışmanın yapıldığı tarih itibarı ile il genelinde görev yapan fen bilimleri öğretmen sayısı 190 (83 erkek, 97 kadın) olduğundan ulaşılabilir evrenin yaklaşık %80'ine ulaşılmıştır.

2.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplamada araştırmacı tarafından hazırlanmış standartlaştırılmış anket niteliğinde bir araç kullanılmıştır. Standartlaştırılmış anketler kişilerin neleri bildiği, neleri sevdiği ve ne gibi kişisel özelliklere sahip olduğu gibi kısa ve net cevapları olan sorular ile ortaya çıkarılabilir bilgileri belirlemeye yönelik araştırmalarda kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2005). Aracın hazırlanmasında problemi tanımlama, taslak formu oluşturma, uzman görüşü alma, pilot uygulama (24 kişi ile asıl uygulamadan bir ay önce yapılmıştır) ve son şeklini verme aşamaları dikkate alınmıştır. Uzman görüşü bilimin doğasının öğretiminde bilim tarihini konusunda çalışan bir alan eğitimi uzmanından alınmıştır. Uygulamada katılımcılardan ölçme aracındaki bütün alanları bilgileri eksiksiz doldurmaları istenmiştir. Araştırma amacına bağlı olarak veri toplama aracı iki bölüme ayrılmıştır; ilk bölüm katılımcıların cinsiyet gibi bazı özelliklerini belirleyen soruları içermektedir. Anket niteliğindeki temel verilere odaklı ikinci bölüm ise bilim insanının ismi, yaşadığı tarihsel dönemi, çalışma alanı ve bilime katkıları boyutlarında bilgileri almaya imkân verecek bir şekilde dört bölüme ayrılmıştır.

Şekil 1: Veri Toplama Aracının Formatı

	Bilim insanının ismi	Çalıştığı bilim alan/alanları	Bilime yaptığı katkılar	Yaşadığı tarihsel dönem hakkında bilgiler
1.				
2				

Veri toplama aracında belirlenen satır sayısı 10 dur. Bu nedenle aracın formatı gereği pratikte toplam 143 katılımcıdan (her birinden 10'ar tane) olmak üzere toplamda 1430 tane bilim insanı ve bilim insanını tanımaya yönelik bilgi istenmiştir.

2.2. Veri Analizi

Toplanan veriler araştırma sorularına bağlı olarak üç aşamada analiz edilmiştir; 1. soruya yönelik olarak; katılımcıların verdikleri isimlerin bilim insanı olup olmama durumuna bağlı olarak cevaplar kategorize edilmiştir. Bunun sonucunda katılımcılar tarafından verilen isimler dört kategoride toplanmıştır;

Tablo 1. Bilim İnsanı Belirleme Ölçütleri

Kategori	Belirleyici ölçütler
<i>Bilim insanı</i>	Kuramsal veya uygulamalı bilimsel çalışmaları-ürünleri olan kişi
<i>Filozof</i>	Bilimde dahil belli alanlar üzerinde sadece felsefi çalışmaları-ürünleri ile olan kişi
<i>İlgisiz</i>	Bilime doğrudan ilişkili olmayan çalışmaları-ürünleri olan kişi
<i>Diğer</i>	Bilimle ilişkilendirilebilir meslekleri olan ancak bireysel olarak bilimsel çalışmaları-ürünleri olmayan kişi

Kategorilerin oluşturulmasında bilim tarihi literatürü dikkate alınmış (ör. Ronan, 2003; Topdemir ve Unat, 2008) ve ölçütler belirlenmiştir (Tablo 1). İsimler ayrıca bilimin doğası, felsefesi ve tarihi konularında uzman olan bir bağımsız araştırmacı tarafından da kategorize edilmiş ve yapılan iki analizin arasında katılımcılar tarafından yazılan 99 farklı isimden bilim insanı olmayan kategorilerde bazı uyumsuzluk olmuştur; ör. Mevlâna'nın filozof kabul edilip edilmemesi gibi. Bilim insanları üzerinde ise tam uzlaşım sağlanmıştır. Bu süreçte ayrıca katılımcıların verdikleri isimler

Türk-İslam dünyasından ve yabancı olmaları açılarından incelenmiş yerli ve yabancı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu aşamada elde edilen bulgular; bilim insanını bilme ve sınıflandırma şeklinde etiketlenmiştir.

İkinci aşamada ise elde edilen kategorilerden çalışmanın amacı doğrultusunda bilim insanı kategorisine giren isimlere yönelik olarak; çalışma alanı, bilim dünyasına verilen katkı ve yaşadığı tarihsel dönem boyutlarında verilen yanıtların üzerinden veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada bilim insanını tanıma olarak etiketlenen bulgulara ulaşma süreci de iki basamakta gerçekleşmiştir; ilk basamakta katılımcıların bilgi düzeylerini ortaya çıkarmak için verilen yanıtların derecelendirilmesi yapılmıştır. Derecelendirme daha önce Sarıtaş ve vd. (2019) tarafından hazırlanmış olan rubrik yeniden gözden geçirilerek kullanılmıştır. Rubrik düzeyleri ve gösterge kategorileri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Bilim İnsanı Tanıma Düzeyleri ve Göstergeleri

Boyut	Düzeyler			
	Yeterli Düzey	Orta Düzey	Düşük Düzey	İlgisiz
<i>Bilim İnsanın Alanı</i>	Bilim alanı/alanlarını tam olarak ifade etme (ör. anabilim ve bilim alanını vb.)	Bilim alanı/alanlarını eksik ifade etme (ör. anabilim veya bilim alanını)	Bilim alanı/alanlarına yakın bir alanı veya genel bilim sınıfı ifade etme	Bilim alanı/alanlarından ilgisiz bir uğraş alanı ifade etme
<i>Bilim İnsanın Bilime Katkısı</i>	Popüler olan ve olmayan katkıları ifade etme, örnekler verme	Sadece popüler olduğu katkıları ifade etme	Dolaylı olarak katkıda bulunduğu çalışmaları ifade etme	İlgisi olmayan bir bilimsel çalışmayı ifade etme
<i>Bilim İnsanın Yaşadığı Dönem</i>	Yaşadığı tarih aralığını, tarihsel dönem terimi/terimleri ile net olarak ifade etme	Yaşadığı tarihi bilinen tarihsel kabuller çerçevesinde sadece dönemsel olarak ifade etme	Yaşadığı dönemi çok geniş bir tarih aralığı olarak ifade etme (ör. MÖ/MS gibi)	Tamamen yanlış bir tarihsel dönemi ifade etme

İkinci basamakta ise bu düzeylere göre derecelendirilen yanıtlar betimsel istatistik yöntemler kullanılarak işlenmiş yüzde ve frekans değerleri hesaplanmıştır. Son aşamada ise 3. araştırma sorusuna yönelik olarak ilk ve ikinci aşamada elde edilen bulguların yerli ve yabancı bilim adamları açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

3. BULGULAR

Veri analizi sonucunda elde edilen bulgular araştırma sorularına bağlı olarak iki başlık altında verilmiş ve tanımlanmıştır.

3.1. Bilim İnsanı Bilme ve Sınıflandırma

Katılımcıların bilim insanlarının ismini bilip bilmedikleri veya ifade ettikleri ismin, bilim insanı olup olmadığına yönelik bulguların karşılaştırılması şu şekildedir;

Tablo 3. Bilim İnsanı Bilme ve Sınıflandırma ile İlgili Betimsel İstatistik

	Toplam			Yerli			Yabancı			Örnekler
	n*	f*	%	n	f	%	n	f	%	
Bilim İnsanı	90	923	64,54	22	198	21,45	68	725	78,55	Newton, Einstein, Hawking
Filozof	5	14	0,98	0	0	0	5	14		Socrates, Platon

¹ Bilim tarihi ile ilgili Türkçe literatür dikkate alınarak Türk-İslam dünyasında yetişmiş bilim insanları kültürel aidiyet anlamında “yerli”, batılı olan diğer bilim insanları ise yine bu anlamda “yabancı” olarak kodlanmıştır.

İlgisiz	2	9	0,63	2	9	100	0	0	100	Mevlâna, Orhan Pamuk
Diğer	2	12	0,84	0	0	0	2	12	100	Bill Gates, Elon Musk
Cevapsız	-	472	33,01							
Toplam	99	1430	100							

*(n; birbirinden farklı isim sayısı, f; isimlerin toplam frekansı)

Tablo 3, incelendiğinde katılımcılara dağıtılan veri toplama aracındaki 1430 birimden yaklaşık üçte birinin boş bırakıldığı (472 birim, %33,01), herhangi bir isim yazılmadığı görülmektedir. Geri kalanların yaklaşık tamamı bilim insanı ile doldurulmuştur (923 birim, %64,54). Ayrıca bilim insanı olmayan (filozof, ilgisiz ve diğer) isimlerin oranı düşüktür (toplam 35 birim, %2,45).

Katılımcılar tarafından verilen toplam 90 bilim insanından 22 yerli 68 yabancısıdır. Bu isimlerin tekrar edilme sıklığı ve oranları karşılaştırıldığında yabancı isimlerin toplam frekansları ve yüzdelerinin (725; %78,55), yerlilerin yaklaşık 4 katı olduğu görülmektedir (198; %21,45).

Katılımcıların verdiği yerli isimlerden 10 tanesi Cumhuriyet sonrası (ör. Feza Gürsey, Fuat Sezgin, Oktay Sinanoğlu, Aziz Sancar) yetişen bilim insanlarındandır. 12 tanesi Cumhuriyet öncesidir (ör. İbn-i Sina, Harezmi, Ulugbey, Ali Kuşçu). Yerli bilim insanları arasında en sık ismi verilen kişiler; Aziz Sancar (42 kez) ve İbn-i Sina'dır (36 kez) ve El-Cezeri (23 kez)'dir. Diğerleri oldukça azdır ve bazı önemli isimler bir veya iki kez ifade edilmişlerdir (ör. Celal Şengör, Feza Gürsey, Oktay Sinan, Cabir bin Hayyan).

Yabancılardan verilen bilim insanları ise Aristoteles'ten Descartes'e, Mendeleyev'den Einstein'a kadar geniş bir tarihsel yelpazeye sahiptir, ancak toplam 68 yabancı isimden 33 tanesi son yüzyıla ait bilim insanlarındandır. Yabancı bilim insanlarının verilme sıklığı daha fazladır (ör. Einstein 76, Newton 74 ve Hawking 42, Galileo, 53). Ayrıca ders kitaplarında isimleri kavramlar ile ilişkili olarak verilen isimlerinde sıklığı nispeten yüksek çıkmıştır (ör. Dalton 27, Bohr 15, Rutherford 20, Heisenberg 13, Arşimet 32, Mendeleyev 12). Ders kitaplarında fazla rastlanmayan ama informal ortamlarda (ör. popüler bilim) yer verilen isimlerden bazıları yüksek bir frekansa sahipken (ör. Tesla 46, Edison 55), bazıları beklenenden daha düşük çıkmıştır (ör. Darwin 10, Da Vinci 5). Bunu dışında bilim insanı olarak kabul edilen ama filozof olarak da bilinen isimlerden tek bir isim yüksek bir frekansa sahiptir (Aristoteles 34). Diğer taraftan fen bilimlerinin temel kavramları ile ilişki birçok ünlü isim ise 1, 2, 3 gibi frekanslara sahiptir (ör. Lavoisier 2, Lewis 1, Arhenius 1, Maxwell 2, Amper 3). Tek kadın bilim insanı olan Currie'nin frekansı ise 12'dir.

Katılımcıların bilim insanı ismi verme ortalaması düşüktür. Bir katılımcı yaklaşık olarak 6 ile 7 arasında bilim insanı ifade etmiştir. 143 katılımcı toplamda 90 farklı isim verdiği göre (22 farklı yerli isim, 68 farklı yabancı isim) katılımcı başına düşen farklı isim oranı oldukça düşüktür (0,63). Ayrıca yerli ve yabancı bilim insanı ayrımı yapıldığında ise katılımcı başına düşen farklı yerli isim oranı 0,15'dir.

3.2. Bilim İnsanı Tanıma

3.2.1. Bilim İnsanının Çalıştığı Bilimsel Alan

Tablo 4. Bilim İnsanının Çalıştığı Bilimsel Alana Yönelik İstatistikler

	Genel		Yerli		Yabancı		Örnek Veri Aziz Sancar
	f*	%	f	%	f	%	
Yeterli Düzey	142	%15,38	5	%0,54	137	14,84	“Tıp-Kimya- Biyokimya”

Orta Düzey	164	%17,77	9	%0,98	155	16,79	“Kimya”
Düşük Düzey	46	%4,98	13	%1,41	33	3,58	“Biyoloji”
İlgisiz	40	%4,33	3	0,33	37	4,01	“DNA”
Cevap yok	531	%57,53	168	18,20	363	39,33	-
Toplam	923	100	198	21,45	725	78,55	

*f, isimler hakkında verilen ilgili düzey bilgilerin toplam frekansı

Tablo 4, katılımcı cevaplarını derecelendirmede kullanılan rubrik (bkz. Tablo 2) ışığında incelendiğinde; bilim insanlarının isimlerinin verilmiş olduğu 923 cevaptan büyük bir kısmında (531) ilgili bilim insanının alanına yönelik birimlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle katılımcı cevaplarının yarısından fazlası (%57,53’i) sadece bilim insanının isimden ibarettir. Ancak cevapların 142’inde alanların tam olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu açıdan cevaplarının %15,38’si ismi bilinen bilim insanının aynı zamanda alanı hakkında yeterli kabul edilen düzeyde bilgi içermektedir. Diğer taraftan 164 cevap (%17,77) orta düzeyde bilgi içermektedir.

Bulgular yerli ve yabancı bilimi insanları açısından karşılaştırıldığında ise hali hazırda az sayıda ifade edilen yerli bilim insanları hakkında yeterli düzeyde bilgi içeren cevap sayısı sadece beştir ve toplam cevapların %0,54 dür. Bu oran çok düşüktür. Yabancı bilim insanları hakkındaki cevaplarda ise çok daha yüksektir (137, %14,84). Yerli bilim insanlarına ait 198 birimden cevapsız olanların sayısı 168 yani kendi içinde %84,84’ gibi büyük bir orana sahiptir. Yabancılarda ise bu durum 725 birimde 363 dür (%50,07). Başka bir ifade ile katılımcıların ismini bildikleri bilim insanının alanına yönelik bilgi düzeyleri yabancı bilim adamlarında yerli bilim insanlarına kıyasla çok daha yüksektir. Yerli bilim insanlarında yeterli düzeyde çıkan beş cevap iki isme yöneliktir; Aziz Sancar, İbn-i Sina. Yabancılarda ise Galileo, Arşimet öne çıkmaktadır.

3.2.2. Bilim İnsanın Bilime Katkısı

Tablo 5. Bilim İnsanın Bilime Katkısına Yönelik İstatistikler

	Genel		Yerli		Yabancı		Örnek veri Einstein
	f	%	f	%	f	%	
Yeterli Düzey	23	2,49	0	0	23	2,49	“Genel ve özel izafiyet teorileri, fotoelektrikte Nobel aldı. Kuantum ile ilgili kuramsal çalışmaları, tanecik hareketleri hakkında açıklamalar da var”
Orta Düzey	412	44,64	5	0,54	407	44,10	“Görelilik teorisi, kütle çekim, foto elektrik”
Düşük Düzey	61	6,61	2	0,21	59	6,39	“Zaman ve uzay izafiyeti”
İlgisiz	77	8,34	0	0	77	8,34	“Evreni açıklama”
Cevap yok	350	37,92	191	20,70	159	17,23	-
Toplam	923	100	198	21,45	725	78,55	

Tablo 5, incelendiğinde; bilim insanının bilime katkısına yönelik cevaplanan birimlerden sadece 23’i (%2,49) bilim insanının popüler olan ve olmayan katkılarını ifade etme, örnekler verme şeklinde bilgiler içermekte, başka bir ifade ile üst düzey bilgi içermektedir. Diğer taraftan 412 cevabın (%44,64) ise orta düzey bilgi içerdiği, 61 cevabın (%6,61) ise düşük düzey bilgi içerdiği görülmektedir. Ayrıca 77 cevabın (%8,34) ilgisiz (bilim insanının ilgisi olmayan bir bilimsel çalışmayı ifade etme), 350 cevabın ise (%37,92) herhangi bir bilgi içermediği, cevapsız olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifade ile cevapların büyük bir kısmı ismi verilen bilim insanını çalışma alanı ile ilgili olmayan bilgiler içermekte veya çalışma alanı bilinmemektedir.

Bulgular yerli ve yabancı isimler açısından karşılaştırıldığında yeterli düzeyin tamamı orta düzeyin de tamamına yakının yabancı bilim insanlarına yönelik cevaplarda görülmektedir. Hiçbir

bilgi içermeyen birimler incelendiğinde az sayıdaki yerli isimler hakkındaki 198 birimde 191'inin bilgi verilmediği görülmektedir. Tüm birimler bazında bu sayı yaklaşık beşte bire karşılık gelmektedir (%20,70), ancak yerli bilim adamlarına ait toplam birimler içinde oluşan oran oldukça büyüktür (%96,46). Bu katılımcıların ismini ifade ettikleri yerli bilim insanlarının bilim dünyasına katkısı noktasında bilgi düzeylerinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Yabancı isimlere yönelik 725 birimden 159'u bilgi içermemektedir. Bu ise toplamın %17,23'üne karşılık gelmektedir. Yabancılara yönelik birimlerin kendi içinde ise bu oran %21,93'dür. Başka bir ifade ile kendi içlerinde yerli isimlere yönelik hiç cevap içermeyen birimlerin oranı yabancılara göre dört kattan fazladır. Yerli bilim insanlarına yönelik orta ve düşük düzeyde karşılaşım az sayıdaki cevaplar iki isim hakkındadır; Aziz Sancar ve El-Cezeri. Yabancı bilim insanlarına yönelik üst, orta düzey bilgiler ise bilim insanını bilme boyutunda ismi sıkça ifade edilen ve daha çok kitaplarda ve popüler bilimde isimlerine yer verilen bilim adamları hakkındadır; Newton, Einstein vb. Orta düzeylerde görülen isimler özellikle ders kitaplarında ifade edilen katkıları ile ifade edilmiştir.

Bu bulgular bilim insanlarını alanlar ile ilgili bulgular ile (Tablo 4) karşılaştırıldığında cevapsız sayısının daha az olduğu görülmektedir. Buna göre bazı katılımcılar bilim insanının alanını bilmedikleri halde bilime katkıları hakkında bilgileri vardır. Ayrıca bazılarının bilim insanının alanını eksik ve yetersiz bildiği halde katkıları hakkında nispeten daha fazla bilgilere sahip oldukları görülmüştür. Başka bir açıdan katılımcılarda bilim alanı ile o alanda yapılan çalışmalara yönelik bilgileri arasında kopukluk vardır. Örneğin Aziz Sancar'ın DNA üzerinden yaptığı çalışmalardan yola çıkılarak biyoloji alanında çalıştığı düşünölmüştür.

3.2.3. Bilimin İnsanın Yaşadığı Tarihsel Dönem

Tablo 6. Bilim İnsanın Yaşadığı Tarihsel Döneme Yönelik İstatistikler

	Genel		Yerli		Yabancı		Örnek veri Galileo
	f	%	f	%	f	%	
Yeterli Düzey	35	3,79	4	0,43	33	3,58	“1564-1642, bilimsel aydınlanma, rönesans gibi”
Orta Düzey	114	12,35	5	0,54	107	11,59	“XVI-XVII. Yüzyıllarda”
Düşük Düzey	41	4,44	2	0,22	39	4,23	“Yeni Çağ”
İlgisiz	38	4,12	0	0	38	4,12	“Roma döneminde”
Cevap yok	695	75,30	187	20,26	508	55,04	-
Toplam	923	100	198	21,45	725	78,55	

Tablo 6, incelendiğinde ise; birimlerden 695'inin (%75,30) bilim insanının yaşadığı tarihsel döneme ilişkin hiçbir bilgi içmediği görülmektedir. Bu konuda sadece 35 cevap (%3,79) bilim insanının yaşadığı tarihsel dönemi tam ve net olarak ifade etmiştir. Bu boyutta en fazla 114 cevap (%12,35) orta düzeyde; bilim insanının yaşadığı tarihi bilinen tarihsel kabuller çerçevesinde dönemsel olarak ifade etme şeklindedir. Ayrıca, 41 cevap (%4,44) ise düşük düzeyde; bilim insanının yaşadığı dönemi çok geniş bir tarih aralığı olarak ifade etme şeklinde iken, 38 cevap (%4,12) ise ilgisiz; tamamen yanlış bir tarihsel dönemi ifade etme şeklinde çıkmıştır.

Yerli ve yabancı isimler açısından karşılaştırıldığında ise tüm düzeylerde yabancı bilim adamları hakkında bilgi düzeyinin daha iyi olduğu görülmektedir. Yerli isimlerde çıkan 4 cevap yine Aziz Sancar ve Celal Şengör hakkındadır. Bu konuda hiç cevap vermeyenlerin oranı oldukça yüksektir. Yerli isimlere yönelik olanlar genel toplamın %20,26'sını, yabancı isimlere yönelik olanlar ise %55,04'ünü oluşturmakla birlikte, yerli isimlere yönelik birimlerin kendi içinde 198'de 187'si (%94,4) bilgi içermemektedir. Yerli bilim insanlarının tarihleri hakkında öğretmenlerin bilgi düzeyleri, verilen isim sayısının az olması da dikkate alındığında oldukça düşüktür. Yabancı isimler hakkındaki bilgileri nispeten daha iyi durumdadır. Yabancı isimlere yönelik birimlerin kendi içinde cevapsız olanlar 725'de 508'idir (%70,01). Genel anlamda öğretmenlerin bilim insanlarının yaşadıkları tarihsel dönem hakkındaki bilgileri anlamlı derecede düşüktür. Her iki grup bilim insanı için verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların yaşadığı tarihsel dönem hakkında makul düzeyde bilgi sahibi oldukları isimlerin alan ve bilime katkı boyutları ile paralellik gösterdiği ve az sayıda

olsa da ders kitaplarında ve popüler bilimde yer alan bilim insanlarını bu açıdan tanıdıklarını göstermektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bilim insanını bilme ve sınıflandırma konusunda elde edilen bulguların ortaya koyduğu durum şu şekilde özetlenebilir; katılımcıların ismini bildikleri bilim insanı çeşitliliği sınırlıdır. Başka bir ifade ile katılımcılar çoğunluğu belli başlı yabancı isimleri bilmektedir. Sıklıkla belirtilen isimlerden önde gelenler şunlardır; Newton, Albert Einstein, Galileo, Edison, Tesla, Graham Bell, Archimedes, Mendel, Aziz Sancar, İbni Sina. Bu bağlamda ilgili literatür incelendiğinde benzer çalışmalarda benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Gerek fen bilimleri öğretmen adayları ile gerekse sınıf öğretmeni adayları, din kültürü öğretmeni adayları gibi farklı alanlardan katılımcılar ile yapılan diğer birçok çalışma sonuçlarına göre bilim insanı denildiğinde öğretmen adaylarının akıllarına ilk olarak gelen ve en sık ifade edilen isimlerin hemen aynı olduğu görülmektedir (ör. Demirbaş, 2009; Laçın Şimşek, 2011a, 2011b; Yalçın Ağgöl, 2012; Çermik 2013). Bu durum farklı öğretmen adaylarında ortak olan bu durumun ortak nedenlere bağlı olduğu göstermektedir. Muhtemel nedenlerden ilk aklı geleni hem lisans seviyesindeki hem de öncesindeki ders kitaplarında ve alan derslerinde bu isimlere sıklıkla yer verilmesi olabilir. Nitekim Newton, Einstein, Mendel gibi özellikle yabancı bilim insanları lisans öncesi fen bilimleri derslerde verilen temel kavramların geliştiren bilim insanlarıdır. Bu seviyelerde de bilim insanlarına yönelik benzer sonuçlar görülmüş (ör. Kapucu ve Çılgın, 2016; Başkan Takaoğlu, 2018) bu açıdan anlamlıdır. Bunu dışında özellikle Tesla, Edison gibi bazı isimlerinde popüler bilim çerçevesinde sıkça geçtiği düşünülürse popüler bilimde bu sonuçlara etki ettiği söylenebilir. Bu bağlamda ülkemiz açısından gündemde olan Aziz Sancar'ın sıkça ifade edilmiş olması beklenen bir durumdur. Diğer taraftan fen bilimleri öğretmenlerinin, bilim insanlarını tanıma konusunda eksiklerinin ve hatta yanlış bilgilerinin olduğu görülmüştür. Örneğin; Fazıl Say, Mevlâna, Bill Gates vb. bazı isimler bazı adaylarca, bilim insanı olarak ifade edilmiştir. Literatürde bu durumları ortaya koyan ve tartışan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretmenlerin bilim insanı olmayanları bu şekilde bilim insanı olarak ifade etmelerinin nedenleri daha ayrıntılı başka çalışmaların konusu olabilir. Ancak şu an için bu sonucun bilimle uzaktan ilgili veya ilgisiz başarılı, popüler ve tanınan insanların bilim insanı gibi kodlandığını göstermekle birlikte katılımcıların bilime karşı farkındasızlığının bir göstergesi olduğunu ifade etmekle yetinmek en makul yaklaşım olacaktır.

Bilim insanının tanıma konusunda ise; genel durum ismi bilinen bilim insanlarının alanları, bilime katkıları ve yaşadıkları tarihsel dönem hakkında yeterli bilgileri olmadığı görülmektedir. Başka bir ifade ile katılımcılar isimlerini bilmelerine rağmen bilim adamlarını tanımamaktadırlar. Bilim insanlarının bilime katkıları ve alanları noktasında orta ve düşük düzey cevaplar büyük oranda iken, bunlara ilişkin olarak hiç bilgi vermeyenler öne çıkmaktadır. Ayrıca katılımcıların bilim insanlarının çalışma alanları ve bilim dünyasına katkıları konusunda örneğin Einstein'ın kuantum kuramını kurduğunu veya Galileo'nun dünyanın yuvarlak olduğunu keşfettiği gibi yanlış bilgilere de sahip oldukları da görülmüştür.

Katılımcıların bilim adamlarının alanları ve bilime katkılarına yönelik bilgi düzeylerine ilişkin bulgu, bunları derecelendiren benzer bir çalışmaya rastlanmamasına rağmen öğretmen adaylarının bu boyutlarda eksik ve yanlış bilgelere sahip olduklarını rapor eden çalışmalar ile uyumludur (ör. Bozdoğan, Şengül ve Bozdoğan, 2013, Görececek Baybars, 2018). Bu boyutlarda az sayıda yüksek seviyede bilgi sahibi olunan bilim insanlarının yukarıda da ifade edildiği üzere ilgili literatürde sıklıkla ismi geçen bilim insanları olduğu görülmektedir. Bu durum yine katılımcıların daha çok ders kitaplarında veya popüler bilim çerçevesinde ismi geçen yerli ve yabancı bilim insanları tanıdıklarını göstermektedir. Nitekim bu boyutlarda verilen cevaplar bilim insanlarını daha çok popüler kültürde veya ders kitaplarının içeriğine uygun olarak öne çıkan katkılarını içermektedir. Einstein'ın sıklıkla izafiyet teorisi ile tanınması, fotoelektrik ile ifade edilmemesi buna örnek verilebilir.

Çalışmanın bu bağlamda özgün bulgularından en önemlisi bilim insanlarının tarihsel dönemine yönelik katılımcıların bilgi düzeyleridir. Bu açıdan katılımcıların çok büyük bir kısmının bilgi vermediği, sadece çok az bir kısmının yeterli düzeyde ve yine daha önce ifade edilen belli başlı

isimlere ait bilgiler verdikleri görülmüştür. Bu ise diğer boyutlarda kurulan nedensellik ilişkisi açısından düşünülürse, ders kitaplarında yer verilen bilim tarihinin bilim insanının ismi ve buluşları ile sınırlandırıldığı, söz konusu tarihsel dönemin bir bağlam ve kronoloji ile verilmediğini verilmiş olsa dahi derslerde değinmediğini düşündürmektedir. Oysa bilim tarihi özellikle fen eğitiminde öğretmenlere içerik bilgisinin verilmesinden bilimin anlamaya kadar geniş bir yelpazede imkanlar sunabilir (Matthews, 2015).

Çalışmanın odağı noktasında önemli bulgusu yerli bilim insanlarının isimlerini bilme noktasında kendini gösteren yerli bilim insanlarına yönelik farkındalık ve onlar hakkındaki bilgi düzeylerinin düşüklüğüdür. Bulgular öğretmenlerin yabancılara yönelik bu açılardan daha bilgili olduklarını göstermektedir. Literatürde doğrudan bu tür bir karşılaştırmaya yönelik bir çalışma olmamasına rağmen bulgular ilişkili çalışmaları teyit etmektedir. Nitekim fen bilimleri öğretmen adayları ile yapılan çalışmalarda (ör. Sarıtaş vd., 2019; Görecek Baybars, 2018; Bozdoğan vd., 2013) fen bilimleri öğretmen adayları tarafından ifade edilen bilim insanlarının çok azının Aziz Sancar, Ali Kuşçu, İbn-i Sina gibi yerli bilim adamları olduğu, onların da hakkında adayların büyük bir kısmını bilgi sahibi olmadığı veya çok düşük düzeyde bilgi sahibi oldukları ifade edilmiştir.

Hem bilim insanını bilme hem de tanıma noktasında yerli bilim insanlarının az ve seyrek ifade edilmiş olması, haklarında düşük düzeyde bilgiler verilmiş olmasının önemli bir soruna işaret ettiği söylenebilir. Bilimi evrensel yönleri ile anlamamanın dışında bilimin sosyokültürel doğasına yönelik girişte tanımladığımız yaklaşım açısından bakıldığında coğrafyamızda ve ülkemizde bir bilim kültürünün oluşması için gereken en temel şeylerin başında kendi bilim tarihimizi ve bunların ilham veren hikayelerinin yeni nesillere aktarılmasıdır. Esasen başka ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda öğrencilerin kendi kültürlerindeki bilim insanlarını daha iyi tanıdıkları bulunmuştur (ör. Koren ve Bar, 2009). Bu nedenle bu çalışmada elde edilen sonuç bu konuda ülkemizin eksiklikleri olduğunu göstermektedir.

Bu noktada fen bilimleri öğretmenlerinin bilim insanı farkındalıklarının artması ve bilgi düzeylerinin geliştirilmesi için özellikle bilim tarihi konusunda öğretmenlerin eksikliği de göz önünde tutularak “Bilim Tarihi” odaklı derslerin öğretmen yetiştirme lisans programlarında daha fazla yer verilmesi ve bu bağlamda bilim tarihinin ve bilimin doğasının yönelik literatür ışığında (ör. Taşar, 2003; Kaya, 2007; Göksu, Aslan ve Özel, 2016) başta yöntem ve materyallerin geliştirilmesi ve kullanılmasına yönelik becerilerin geliştirilmesi gereği önerilebilir. Diğer taraftan hali hazırda yenilenen lisans programlarında “Bilim Tarihi ve Felsefesi” (Yüksek Öğretim Kurulu, 2018) adı ile genel kültür seçmeli dersi olarak tanımlanmış dersin eski programdaki karşılığı olan “Bilimin Doğası ve Tarihi” dersinin olduğu gibi zorunlu ve alan eğitimi dersi şeklinde verilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Çünkü bu dersin içeriğinin zenginleştirilmesi ile yapılan bazı çalışmaların öğretmen adaylarının özellikle yerli bilim insanlarına yönelik farkındalıkları üzerine olumlu etkisi olmuştur. Örneğin Laçın Şimşek (2011a), yaptığı çalışmanın ön uygulamasında, öğretmen adaylarının birçok yerli bilim insanını tanımadıkları ancak ders sonrasında bunların farkında oldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde Özgelen ve Öktem (2013) çalışmalarında da farklı tarihsel dönemlere ait yerli ve yabancı bilim insanlarından oluşan isimlerin bilime yaptıkları katkılara yönelik bilgileri incelenmiş ders öncesinde bilim hakkında hiçbir bilgi elde edilmeyen yerli bilim adamların ders sonunda tanındığı, bilinenlere ilişkin bilgilerinin arttığı belirlenmiştir.

Son olarak bilim tarihi bilgilerinin lisans programları dışında daha önceki dönemlerden gelmesi muhtemel görülmektedir. Bu açıdan lisans öncesi programlara göre hazırlanan fen bilimleri ders kitaplarında hem evrensel anlamda bilim tarihinin derse entegrasyonu hem de özellikle Türk-İslam erken ve yakın dönem bilim insanlarının çalışmalarına bu bağlamda ağırlık verilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akçay, B. (2011). Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Bilimin Doğasına Yönelik İnanışları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 145-164.

Balkı, N., Çoban, A. K., ve Aktaş, M. (2003). İlköğretim Öğrencilerinin Bilim ve Bilim İnsanına Yönelik Düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 11-17.

- Başkan Takaoğlu, Z. (2018). Lise Öğrencilerinin Bilim Tarihi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri. *Mavi Atlas*, 6(1), 349-370, <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.419094> adresinden 10 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Bozdoğan, B., Şengül, Ü. ve Bozdoğan, A. E. (2013). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilim İnsanları Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/149886> adresinden 17 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Buldu, M. (2006). Young Children's Perceptions of Scientists: A Preliminary Study. *Educational Research*, 48(1), 121-132.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket Geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Çepni, S. (2018). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, 8. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çermik, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Zihinlerinde Canlanan Resimdeki Bilim İnsanı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 139-153.
- Demirbaş, M. (2009). The Relationships Between The Scientist Perception and Scientific Attitudes of Science Teacher Candidates in Turkey: A Case Study. *Scientific Research and Essay*, 4(6), 565-576.
- Doğan Bora, N., Arslan, O. ve Çakıroğlu, J. (2006). Lise Öğrencilerinin Bilim ve Bilim İnsanı Hakkındaki Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 32-44.
- Feyerabend, P.K. (1991). *Özgür Bir Toplumda Bilim*. (Çev.) Ahmet Kardam, İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Fort, D.C., and Vanny, H.L. (1989). How Students See Scientists: Mostly Male, Mostly White, and Mostly Benevolent. *Science and Children*, 26(8), 8-13.
- Fralick, B., Kearn, J., Thompson, S., and Lyons, J. (2009). How Middle Schoolers Draw Engineers And Scientists. *Journal of Science Education & Technology*, 8(1), 60-73.
- Gadamer, H. G. (1988). *On the Circle of Understanding" Hermeneutics Versus Science?* (Trans.) J.M. Connolly and T. Keutner, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Guba, E. G., and Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.). *Handbook of qualitative research* (p. 105-117), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Göksu, V., Aslan, O. ve Özel, M. (2016). Açık-Düşündürücü ve Tarih Temelli Öğretimin Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası Anlayışları Üzerindeki Etkisi. *University Journal of Social Sciences Institute*, 13(34), 313-327.
- Görece Baybars, M. (2018). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilim İnsanı Farkındalıklarının Belirlenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 3(8), 564-577.
- Gürses, A., Doğan, Ç. ve Yalçın, M. (2005). Bilimin Doğası ve Yüksek Öğrenim Öğrencilerinin Bilimin Doğasına Dair Düşünceleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 166, https://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/166/index3-yalcin.htm adresinden 23 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Habermas, J. (1970). *On the Logic Of The Social Sciences*, Frankfurt: Federal Republic of Germany
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, (Çev.) Ergün Bayla, İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Uebel, T.(2004). Education, Enlightenment, and Positivism: The Vienna Circle's Scientificworld-Conception Revisited. *Science & Education*, 13, 41-66.
- Kahle, J. B. (1989). Images Of Scientists: Gender Issues in Science Classrooms. *School Science and Mathematics*, 4, 1-9.
- Kapucu, S. ve Çılgin, M. (2016). Lise Öğrencilerinin Ünlü Fizik Bilim İnsanları Hakkındaki Bilgilerinin Belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(2), 329-349.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 24. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaya, A. (2007). *Fen Eğitiminde Bilim Tarihi Destekli Öğretimin Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilim Doğasına İlişkin Görüşlerine Etkisinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

- Kaya, O. N., Doğan, A. ve Öcal, E. (2008). Türk İlköğretim Öğrencilerinin Bilim İnsanı İmajı. *Eğitim Araştırmaları Avrasya Dergisi*, 32, 83-100.
- Kaya, V. H., Afacan, Ö., Polat, D. ve Urtekin, A. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin Bilim İnsanı ve Bilimsel Bilgi Hakkındaki Görüşleri (Kırşehir İli Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 305-325.
- Kibar Kavak, G. (2008). *Öğrencilerin Bilime ve Bilim İnsanına Yönelik Tutumlarını ve İmajlarını Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Koren, P., and Bar, V. (2009). Pupils' Image of 'The Scientist' Among Two Communities in Israel: A Comparative Study. *International Journal of Science Education*, 31(18), 2485- 2509.
- Korkmaz, H. ve Gürçay, D. (2016). Öğretmen Adaylarının Fizik Çalışan Bilim İnsanlarına Yönelik İmajları: Öğretmen Eğitimi Açısından Doğurguları. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 655-672.
- Korkmaz, H. ve Kavak, G. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Bilime ve Bilim İnsanına Yönelik İmajları. *İlköğretim Online*, 9(3), 1055-1079.
- Köseoğlu, F., Tümay, H. & Budak, E. (2008). Bilimin Doğası Hakkında Paradigma Değişimleri Ve Öğretimi İle İlgili Yeni Anlayışlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 221-237.
- Kuhn, T. S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, 4. Baskı, (Çev.) Nilüfer Kuyaş), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Laçın Şimşek, C. (2011a). Bilimin Doğası ve Bilim Tarihi Dersinde Yapılan Çalışmaların Öğrencilerinin Bilim Tarihi İle İlgili Bilgi Düzeylerine Etkisi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 5(1), 116-138.
- Laçın Şimşek, C. (2011b). Science and Technology Teachers' Situation of Integrating History of Science into Their Lessons. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 707-742.
- Laçın Şimşek, C. ve Şimşek, A. (2010). Türkiye'de Bilim Tarihi Öğretimi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yeterlilikleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 169-198.
- Lederman, N. G. (1992). Students' And Teachers' Conceptions of The Nature of Science: A Review of The Research. *Journal of Research in Science Teaching*, 29(4), 331-359.
- Lederman, N.G. (2004). Syntax of Nature of Science Within Inquiry and Science Instruction. In L.B. Flick and N.G. Lederman (Eds.), *Scientific Inquiry and Nature of Science*, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Lederman, N.G., Abd-El-Khalick, F., Bell, R.L. and Schwartz, R. (2002). Views of Nature of Science Questionnaire: Toward Valid and Meaningful Assessment of Learners' Conceptions of Nature of Science. *Journal of Research in Science Teaching*, 39, 497-521.
- Matthews, M.R. (2015). *Science Teaching: The Contribution of History and Philosophy of Science*, 20th anniversary revised and expanded edition, New York: Routledge.
- McComas, W. F., and Olson, J., K. (2000) International Science Education Standards Documents. In W.F.McComas (Ed.), *The Nature of Science in Science Education; Rationales and Strategies* (p. 41-52), Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- McComas, W. F., Clough, M.P. and Almozroa, H. (1998). The Role and Character of the Nature of Science in Science Education. In W. F. McComas (Ed.), *The Nature of Science in Science Education: Rationales and Strategies* (p. 3-39), Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2006). *İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, Ankara.
- Medina-Jerez, W., Kyndra V. M., and Orihuela-Rabaza, W. (2011). Using the DAST-C to Explore Colombian Andbolivian Students' Images of Scientists. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 9(3):657-690.
- National Research Council. (2013). *Next Generation Science Standards: For States, By States*. Washington, DC: The National Academies Press. Retrieved April 21, 2018 from the <https://doi.org/10.17226/18290>.

- National Science Teachers Association [NSTA]. (2000). NSTA *Position Statement on The Nature of Science*. Retrieved January, 7, 2014, from <http://www.nsta.org/about/positions/natureofscience.aspx>
- Niaz, M. (2016). History and Philosophy of Science as A Guide to Understanding Nature of Science. *Revista Científica*, 24, 7-16. Retrieved April 21, 2018 from the <https://doi.org/10.14483/udistrital.jour.RC.2016.24.a1>
- Nuhoglu, H. ve Afacan, Ö. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Bilim İnsanına Yönelik Düşüncelerinin Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 279-298.
- Özden, B. ve Yenice, N. (2016). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimsel Kanun ve Teori Kavramlarına Yönelik Görüşleri: Nitel Bir Durum Çalışması. *İlköğretim Online*, 15(4), 1090-1113,
- Özgen S. ve Öktem, Ö. (2013). Bilimin Doğası ve Tarihi Dersinde Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimin Tarihi ile İlgili Bilgilerinin Gelişimi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 11-23.
- Ronan, C. A. (2003). Bilim Tarihi. Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Sarıtaş, D., Şahin, S. ve Tufan, Y. (2019). *Fen Bilgisi Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilim İnsanlarına Yönelik Genel Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi*. 6. Ulusal Kimya Eğitimi Kongresi Kongre Kitabı içinde (s.52) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
- Schibeci, R. (2006). Student Images of Scientists: What Are They? Do They Matter? *Teaching Science*, 52(2), 12-16.
- Onwuegbuzie, A. J., and Leech, N. L. (2007). Sampling Designs in Qualitative Research: Making the Sampling Process More Public. *The Qualitative Report*, 12(2), 238-254.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2019). *Kültür*. <http://sozluk.gov.tr/> adresinden 20 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Taşar, M.F. (2003). Teaching History and The Nature of Science In Science Teacher Education Programs. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 30-42.
- Thomas, J., and Hairston, R., (2003). Adolescent Students' Images of an Environmental Scientist: An Opportunity for Constructivist Teaching. *Electronic Journal of Science Education*, 7(4), 1-25.
- Topdemir, H. G. ve Unat, Y. (2008). *Bilim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Topçu, N. (2013). *Yarıncı Türkiye*, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Türkmen, H. (2008). Turkish Primary Students' Perceptions About Scientist and What Factors Affecting The Image of The Scientists. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 4(1), 55-61.
- Yalçın Ağgöl, F. (2012). Investigation of Prospective Teachers' Image of Scientist with Respect to Some Variables. *İlköğretim Online*, 11(3), 611-628.
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmenliği Lisans Programı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Fen_Bilgisi_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf adresinden 12 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Turkey's current primary and secondary education science curriculum emphasizes the understanding of science one hand in terms of scientific literacy refers and another hand, national and cultural values. (Ministry of Turkish National Education [MoNE], 2018). This situation reveals the necessity of establishing the relationship between science, which is a universal activity in general, and culture. The relationship between science and culture is frequently expressed in the context of the concept of the nature of science, which is seen as a condition of science literacy and has been studied extensively in science education for some time. When the literature is examined, it can be said that one of the aspects of the nature of science is the understanding that science is influenced by its own culture and social environment (Lederman, 2004). Science is influenced by culture, which means that it is essentially influenced by its history. Culture is a state of human practice with historical roots. According to Nurettin Topçu (2013: 196), culture is the whole of the value judgments that society makes in its history. Since there will not be a universal history of science in the interaction of science and culture, it cannot be expected in universal judgments. Therefore, the scientists who grew up in our geography and lived in the past should be seen to be incomparable in this respect with other foreign scientists. To understand the sociocultural nature of science, it is important to understand two interconnected concepts; scientist and their actions, and the social and cultural conditions of the historical. When the literature is examined, there is a need for studies that determine whether the individuals known to the teachers are scientists and examine the knowledge levels of the teachers about the historical periods of the scientists. On the other hand, no study determines and compares the knowledge levels of native and foreign scientists.

Based on this general framework, this study aimed to determine and compare the general knowledge levels of science teachers for native and foreign scientists and to answer the following questions;

1. Which of the names given by prospective science teachers are scientists? Which are not scientists?
2. What is the level of knowledge of prospective teachers about the branches, contributions and historical period of scientists?
3. Does science teachers' knowledge of scientists differ in terms of native and foreign scientists?

Methodology

The study was designed according to the survey method, which is one of the most commonly used methods to determine an existing situation. The sample of the study consisted of 143 (72 male, 81 female) science teachers working in a province in Central Anatolia in the spring semester of 2018/2019. The survey form prepared by the researchers was used for data collection. Expert opinions were taken in the preparation of the survey form. It is designed in such a way as to allow information from the participants such as the scientist, the historical period in which he lives and his contributions to the field of study / the world of science. In the data analysis, the data were categorized and descriptively processed with the help of 'Basic Criteria for Determination of Scientists' list and the rubric of 'Recognition of Scientist', which were prepared based on the research questions.

Results

According to the findings of the research; the participants gave the names of about seven scientists per participant compared to the ten requested scientists. However, some cannot be described as scientists. A total of 143 participants expressed 90 different names (22 different native names, 68 different foreign names). Therefore, the rate of writing different names per participant is quite low (0.63). Besides, when the distinction between native and foreign scientists is made, the rate of participants to give different names from native scientists is 0.15 per participant.

Among the appropriate names given by the participants, the most frequent ones are foreign scientists who took part in undergraduate and pre-course textbooks or popular science. Often named,

the leading ones are; Newton, Albert Einstein, Edison, Tesla, Aziz Sancar. On the other hand, while the majority of the participants have a low level of knowledge about the fields of scientists, their knowledge about their contribution to science is intermediate. Moreover, the proportion of those who do not respond to these issues is also considerably high (%57,53 and %37.92). In the answers given, there were occasional misinformation and often limiting the scientists to the contributions expressed in the textbooks. The findings of the study show that the level of knowledge of the participants about the historical period in which scientists' lives is low. The proportion of those who do not respond or do not know this issue is very high and constitutes approximately three-quarters of the participants (%75,30). In general, the vast majority of scientists are foreigners. The knowledge about a small number of native scientists is significantly lower. The number of answers that do not contain information about them is 92% on average.

Conclusion and Discussion

The findings of the study show that science teacher candidates should increase their awareness and improve their knowledge of about native scientists. For this, it is important to include courses focused on the history of science in undergraduate programs. In this context, it can be said that in the light of the literature regarding the history of science and the nature of science, it is necessary to develop skills to develop and use methods and materials. Furthermore, the enrichment of the content of such courses affects raising awareness, especially about native scientists (Laçin Şimşek, 2011a). According to the findings, prospective teachers' knowledge of the history of science is likely to come from previous periods except for undergraduate programs. In this respect, it can be suggested that science textbooks prepared according to pre-undergraduate programs should include both the integration of the history of science in the universal sense and the studies of Turkish-Islamic early and recent scientists.

BOZULUS TÜRKMENLERİNDEN SARILAR AŞİRETİ VE XVIII. YÜZYILDA NEVŞEHİR'E İSKÂN LARI

Araştırma Makalesi / Research Article

Abanoz, F. (2019). Bozulus Türkmenlerinden Sarılar Aşireti ve XVIII. Yüzyılda Nevşehir'e İskanları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 736-756.

Geliş Tarihi: 31-07-2018

Kabul Tarihi: 04.12.2018

E-ISSN: 2149-3871

Öğrt. Gör. Fatih ABANOZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Avanos Meslek Yüksekokulu, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

fatihabanoz@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-7437-6508

ÖZ

Türk devlet yapılanmasında Oğuzların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Aynı zamanda Anadolu coğrafyasında da Oğuz Türkleri'nin etkisi son derece mühimdir. Oğuz Türkleri'nin Anadolu ile bütünleşmesi sonucunda ise bölgenin tarihi yeni bir boyut kazanmıştır. Oğuz Türkmenlerin bir kolu olan ve Bozulus aşiret boylarından biri olan Sarılar Cemaati, genel olarak XIII. ve XIV. yüzyıllarda Musul ve Halep bölgelerinde, XV. ve XVI. yüzyıllarda ise Osmanlı'nın Diyarbakır Eyaleti sınırları içerisinde yer almış bir topluluktur. Buldukları bölgelerde önceleri timar sistemine dâhil edilerek yerleşik hayata geçen bu Türkmen topluluğu, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı'nın genel olarak iskân politikası çerçevesinde yoğunlukla Anadolu'nun iç bölgelerine göç etmişlerdir. Gittikleri yerlerde daha küçük parçalara ayrılıp etrafındaki Türkmen topluluklarla kaynaşıp yaşamlarını sürdürerek adlarını verdikleri köyler ve kasabalar kurmuşlardır.

Bu çalışmada zaman içerisinde Anadolu coğrafyasında değişik yerlere dağılan Sarılar Cemaati'nin tarihi vaziyeti ortaya konmuştur. Yine bu çalışmada Sarılar Cemaati'nin Nevşehir'in Arabsun (Gülşehir) Kasası'na iskânı, köy haline gelmeleri ve daha sonra Avanos ilçesine bağlanmaları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarılar, Gülşehir, Arabsun, Sarı, Göç, Türkmen, Aşiret.

SARILAR TRIBE OF BOZULUS TURKOMANS AND THEIR SETTLEMENT IN NEVŞEHİR IN THE 18TH CENTURY

ABSTRACT

The role of Oghuz in Turkish state structure is obvious. The Oghuz Turks played a significant part in Anatolian geography, as well. The settling of Oghuz Turks in Anatolia enriched the history of the region. Sarılar section of Bozulus tribe, which belonged to Oghuz Turkomans, generally settled around Mosul and Aleppo in the 13th and the 14th centuries and within the borders of Ottoman Vilayet, Diyarbakir in 15th and 16th centuries. At first, this Turkoman group was enlisted in timar registers and lived sedentarily. Later they migrated into inner-Anatolia in line with the Ottoman settlement policies throughout the 17th and 18th centuries. They established towns and villages where they were separated into small groups and mingled with other Turkoman tribes.

This study aims to expose the acts and deeds of Sarılar, a section of Bozulus Turkoman tribes. It deals with the settlement of Sarılar in Arabsun (Gülşehir), Nevşehir, the ways in which they established a village, and later became part of Avanos.

Keywords: Yellows, Gülşehir, Arabsun, Yellow, Migration, Turkoman, Tribe.

1. GİRİŞ

“Oğuz” ismi, boylar anlamına gelen bir kavram olarak kabul edildiği gibi bir şahıs adı olarak da bilinmektedir (Nalbant, 2010: 47). “Ok” kelimesi boy manasında olup, “z” çoğul eki ile birleşip ok+u+z = boylar şekline dönüşmüştür. Ok+u+z kelimesinde zamanla k = ğ’ye dönüşmüş ve Oğuz olmuştur. Ancak bu Oğuz, bir kişi olarak belirtilirken -lar ekinin kullanılması ile çoğul bir anlam içeren “Oğuzlar”, boylar olarak da ifade edilmiştir (Aydemir, 2009: 56).

Orhun Yazıtlarında Göktürkler kendilerini “Türk” olarak nitelendirmişlerdir. Dokuz Oğuzlardan ise “Oğuz” budunu olarak bahsetmişlerdir¹. Devletin esas kurucusu olduğu için Göktürk Hakanı, öncelik olarak Türkleri andıktan sonra Oğuzlara da her hitabında yer vermiştir (Gündüz, 2006: 1-2). İlk izlerinin Göktürk Devleti hâkimiyetinde görüldüğü Oğuzlar, zamanla farklı devletler bünyesinde yer alıp dağılmışlardır. Göktürk Devleti’nin yıkılmasından sonra belli bir süre Uygur hâkimiyeti altında bulunup daha sonra da kendi içlerinde ayrılarak büyük kısmı Karluklara katılmışlardır.

Oğuzların liderlerine İbn-î Fadlan’a göre “Yabgu” denilmiştir. Oğuzlarda başa geçen her kişi bu ünvanı kullanmıştır (İbn-î Fadlan, 2011). Ancak bu ünvan Çinli tarihçi Yu Taishan’ın görüşüne göre, aslen Türkçe kelime olmayıp, menşei Sakalara kadar dayanmaktadır (Tezcan, 2012: 48). X. yüzyıla geldiğinde henüz Müslüman olmayan bu Dokuz Oğuzlar, Oğuz-Yabgu devletini kurmuşlardır. Yüzyılın sonlarına doğru ise zayıflayarak dağılmışlardır. Oğuzların dağılmasıyla birlikte bir kısmı Peçenekleri takip ederek Balkanlar yolunu kullanmışlar (Uzlar), diğerleri ise Oğuz Yabgu Devleti’nin komutanı olan Selçuk Bey’in etrafına toplanarak Cend şehrine gelmişlerdir. Cend şehrine geldikten sonra Selçuklu Devleti’nin özellikle Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulmasında etkili olmuşlardır. Oğuzlar, Cend şehrine gelerek aslında yeni bir şehre yerleşmekten ziyade İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türk tarihine yön verecek bir dönemin başlangıcını atmışlardır (Turan, 2008: 66-67).

Kaşgarlı Mahmud, Oğuzlar hakkında onların Müslüman olan kesimi için Türkmen ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca yine Kaşgarlı’ya göre “*Oğuzlar birer Türkmenlerdir, Oğuzlar bir Türk boyudur*” diyerek Oğuz-Türkmen ikilisinin aslında aynı olduğu ortaya koyulmuştur (Gündüz, 2006: 1-2). Bu Türkmen grupları Selçuklu fetihleriyle birlikte -bilhassa Malazgirt ve sonrası dönemde- Anadolu’ya yoğun bir göç dalgası başlatıp bölgenin siyasi ve sosyal yapısında etkisi büyük olan bir kimlik değişimine ön ayak olmuşlardır² (Sümer, 1972: 130). XI. yüzyılda Anadolu’ya yönelik başlayan bu birinci Türkmen göçü elbette bölgenin farklı noktalarında değişimler oluşturmuş iken asıl önemli etkiyi XIII. yüzyılda gerçekleşen Türkmen göçleri oluşturmuştur. Moğol istilası sonucu Türkmenlerin kitleler halinde Anadolu’ya göç ettiği bu ikinci dalga, Anadolu’nun fiziki, sosyal, demografik v.s. yapısını etkilemiştir.

Moğol istilasının başlaması ile Maverâünnehir bölgesinden büyük kitleler halinde Türkmen grupları (Bozoklar-Üçoklar), öncelikle Musul, Halep, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’ya ve ilerleyen tarihlerde ise Anadolu coğrafyasının büyük çoğunluğuna yayılarak Anadolu’da farklı isimlerde beylikler ve devletler kurmuşlardır.

2. SARILAR CEMAATİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Anadolu’ya yapılan her iki büyük göç dalgası ile Türkmenler, yeni yerler kazanmakla beraber gittikleri yerleri etkilerlerken, kendi boy ve aşiret kültürleri üzerinde de temelden değişikliğe maruz kalmışlardır. Özellikle ikinci büyük göç dalgası neticesinde Türkmenlerin geleneksel Bozok-Üçok ayrımı ortadan kalkmış ve yeni topluluklar meydana gelmiştir. Bu topluluklar kendi içlerinde kabilelere bu kabileler ise bünyelerinde irili ufaklı obalar ve oymaklara ayrılarak hızla parçalanmışlardır. Zamanla bu küçük topluluklar daha da güçlenerek asıl

¹Dokuz Oğuz kavramı, 626 yılını takiben Doğu Gök-Türk Devletinin zayıflaması üzerine Töles boyları grubunun Tola Irmağı civarı ve Kerulen’e doğru yani Doğu Gök-Türk ülkesinin doğu kısmında yaşayanların kaynaklarda zikrediliş şeklidir.

²Türkmenlerden yerleşik hayata geçip ziraat ile meşgul olanlar “Türk” diye isimlendiriliyordu. Böylece Türkmen adı Anadolu’da konar-göçerlilik ile eş anlamlı kullanılıyordu.

boylarından daha fazla nüfusa sahip olmuşlardır³ (Gündüz, 2006: 69). Anadolu'nun yeni sakinleri bu topraklara kısa sürede uyum sağladığı gibi kendi teşkilat yapılarını hızlı bir şekilde tesis ederek şehir, kasaba ve köylere Türkçe adlar vermişlerdir. Bunlar arasında Avşar, Salur, Beydili, Eymür, Kargın, Yazır gibi boy adları ya da Karakeçili, Koyunlu, Sarılı⁴ (Türkay, 1979: 658), Ağcalı, Çiçekli gibi aşiret veya cemaat adları yer almıştır (Geniş bilgi için bkz., Sümer, 1972: 271-362).

Anadolu'nun doğu ve güney bölgesine yapılan bu göç dalgasında Türkmen gruplarının yer aldığı gruba genel manada "Bozulus"⁵ denilmekle beraber bu Türkmen taifesini Üçokların Gökhan soyuna bağlı Bayındır boyundan geldiği ve Akkoyunlu ile Dulkadirli Türkmen topluluklarını oluşturduğu bilinmektedir (Gündüz, 2016/İnalçık, 2009: 141-142). Çalışma konumuz olan Sarılar aşireti ise Bozulus Türkmen grupları içinde yer almış bir topluluktur. Aşiretler çoğunlukla isimlerini buldukları bölgelerden, ünvan ve lakaplardan veya fiziki özelliklerden alabilmektedir. Sarılar Aşireti de kuvvetli bir ihtimaldir ki ilk ortaya çıktıkları XIII. ve XIV. yüzyıllarda aşiret liderlerinin fiziki özelliklerinden dolayı *Sarı*, *Sarılı* veya *Sarılı* gibi adlarla anılmaya başlayarak kendilerinden "*Sarılar*" diye bahsedilen yeni bir kimlik içerisine girmişlerdir⁶.

Sarılar aşireti, Anadolu'nun güneydoğusunda Diyarbakır Eyaleti'nin batısından Halep vilayeti ve İskenderun Körfezi'ne kadar bulunan bölgede geniş bir alanda bulunarak diğer Türkmen boylarla iç içe yaşamışlardır (Fraylıç and Ravling, 2008: 65-66). Örneğin Timur'un Batı seferi sırasında karşılaştığı Türkmen grupları içerisinde yer alan Sarılar, Döğerlerle birlikte görev almışlardır⁷ (Tihranî, 2014: 351). Dulkadirli beylerden Alaüddeve Bey'in kurduğu "Beyyurdu" adı verilen bölgede Evci Kasabası'nda Dulkadirliyle birlikte yer almışlardır (Uçakcı, 2015a: 180). Aynı zamanda yine Anadolu'nun güneydoğusunda yer alan coğrafyada gerek Kaçar (Sümer, 2001a: 51-53) gerekse Varsak (Sümer, 2001b: 455) aşiretleri ile birlikte buldukları gibi Kürt ve Arap topluluklarla da iç içe yaşamışlardır (Fraylıç and Ravling, 65-66). XVII. yüzyılda Halep Türkmenlerine tabi olan cemaatlerin isim ve vergi nüfusları ile sahip oldukları hayvanların yıllara göre dağılımına bakıldığında da Sarılı Aşiretinin Kıcılı ya da Kacılı⁸ (Çakar, 2006: 244-245) ile Rum-kal'a⁹ (Çakar, 2006: 264-265) çepnisi cemaati içinde yer aldıkları görülmektedir.

Sarılar Aşireti, önceleri buldukları coğrafyada kendilerine timar tahsis edilerek yerleşik hayata geçmişlerdir. I. Süleyman zamanında Bozulus Aşireti içerisinde ağnam vergisine tabi üç nefer ile temsil olan Sarılı Aşireti, (BOA, TTD nr. 200, s. 966) yine aynı dönemde Kerkük Livasına bağlı Depelü Karyesi'nde vergiye bağlanmışlardır (Sarinay, 2003: 96). II. Selim döneminde 22 hane ve 2 mücerred vergi nüfusu ile toplam 24 neferin (BOA, TTD, nr. 561, s. 247) bulunduğu ve buna bağlı olarak Urfa Kazası'nda Bozabad Nahiyesi'ne tabi Deriköprü, Ortaviran, Sülüklü ve İsaviranı¹⁰ (BOA, TTD nr. 965, s. 151) köylerinde ziraatla uğraşmışlardır. Aşiret liderlerinden bazıları Şehr-i Zol Sancağı'nda boş ve harabe yerlere kendilerine timar verilmek suretiyle yerleştirilmişlerdir. Bazıları Erbil ve Musul arasındaki köylere yerleştirilir iken bazıları da Nusaybin Nahiyesi'ndeki boş ve harabe olan köylere yerleştirilmişlerdir (Gündüz, 2016: 195-196).

³XVI. yüzyılda Osmanlı, konar-göçer Türkmenleri, buldukları coğrafyaya göre Bozulus, Dulkadirli, Yeni il v.s gibi isimlerle yeniden teşkilatlandırdı.

⁴Bu aşiret, Sarılar/Sarılı/Sarular/Sarılı nam-ı diğer Pencebik konar-göçer Türkmen Yörükani taifesinden olup Anadolu'da farklı bölgelere yerleşmişlerdir.

⁵I. Selim döneminde Çaldıran zaferinden sonra Diyarbakır ve çevresi Osmanlı egemenliğine girerek bölgedeki Türkmen ve Kürt Aşiretler Osmanlı'ya bağlandı. Osmanlı bu kalabalık aşiretleri iki ayrı ulus halinde örgütlediler. Türkmenler Bozulus, Kürtler Kara-ulus adı altında birleştirildi.

⁶1863'de Türkmenler arasında bir seyahat yapan meşhur Türkolog A. Vâmbery'e göre 196500 çadır olarak hesap ettiği bütün Türkmenlerden "Er Sarılar"ı 50000 olarak vermiştir. Muhtemelen bu rakam mübalağa olmakla beraber bu Er Sarılar kolunun çalışma konumuzla bağlantısını kurmak güç olsa gerektir.

⁷"Sonra Rüstem-i Evran'ın Raftan Kalesi'nde Kalkar Kabilesi ile asi haremelerden bir topluluk ile inat yolunu tutmuş bir halde idi. Emir Zü'n-nun-i Döğer, Muhammed-i Sarılı ile birlikte onlar üzerine ordu sevk etti. Şahzade Sultan Maksud Mirza, Sehl Ali yaylak yerinden Halil Ağ'a katıldı. Diğer yardımcıları ile birlikte Raftan vilayetini yağmaladılar. Çok miktarda mal ele geçirdiler.

⁸1667'de Hasan Kethüda'nın yönetiminde 12 mahallede toplam 277 nefer içinde ve 1673'te bu defa Hamza Kethüda'nın yönetiminde 103 bennak vergi nüfusu içinde *Sarılı* aşireti yer almaktaydı.

⁹XVII. yüzyılda Rum-kala çepnisi kendi içinde mahallelere ayrılmıştı. Bunlar içinde *Sarılı*'nun 29 nefer nüfusu bulunurken 1663'te Köselü adı ile anılan ve Budak Kethüdaya tabi olan Rum-kal'a çepnisi içinde "*Sarılı*" 14 nefer olarak yer almaktaydı.

¹⁰4 nefer ile hinta, şa'ir, resm-i çift ile toplamda 3500 akçe vergiye tabi tutulmuşlardır.

Sarılar Aşireti'nin belgelerde belirtildiği gibi büyük çoğunluğu, XVI. ve XVII. yüzyılda Diyarbakır Eyaleti sınırları içerisindeki yerlerde yerleşik hayata geçerek timar sistemine dahil edilmişlerdir. Ancak bu aşiretten olup ta zaman içerisinde Orta Anadolu'ya göç edenler de olmuştur. Bunlar zamanla çoğalıp farklı yerlere göç etmeye devam etmişlerdir. Orta Anadolu'da 1584 tarihinde yapılan III. tahrir sayımında Kırşehir Sancağı'na ait Çiçekdağı Nahiyesi'nde konar- göçer grubu içinde çoğunluğunu Yüzdepare adlı cemaatinin oluşturduğu 39 nefer ile Sarular Köyü'nün ve ayrıca yine XVI. yüzyılda yapılan tahrirde bu kez Niğde Sancağı'nda 17 hane ile 22 neferden oluşan Sarılı Aşireti'nin varlığını görmekteyiz (Metin, 2007: 145-147). Bunların dışında *Sarı Şeyh İbni Kara Hızır, Sarım Bey, Sarı Bey, Sarı Hoca, Sarı Hacı, Sarı Baba, Sarı Dede, Sarı Şeyh* adıyla ün yapmış ve nüfusu Orta Anadolu'da yayılmış liderlerinin bulunması ve bunun gibi birçok "Sarı" lakaplı kişilerin varlığı bu duruma kanıt olabilmektedir. (Güney, 2014: 21, 154, 170, 229, 276, 295, 322, 332, 401, 404, 412, 427, 437, 456). Örneğin Anadolu'da Karataş Nahiyesi idari sahasında kurulmuş Gökçeeyip Karyesi'nde 5 hanede ve Eşkinçiyen Nahiyesi idari sahasında kurulmuş Esesakin Karyesi'nde 9 hanede "Sarı" aşireti üyeleri yaşamaktaydı. Yine Kayseri Sancağı idari sahasında yaşadığı belirtilen Sarım Hacı, Kayseri ve Niğde Sancağı idari sahasında yaşadığı belirtilen Sarı Fakılı aşiretini de aynı bakış açısı ile değerlendirmek gerekir. Nihayet bu çalışmanın konusu olan Arabsun (Gülşehir) Kazası idari sahasında yer alan günümüzde Avanos ilçesinin Sarılar Köyü sakinlerinin mevcudiyeti Anadolu'da pek çok Sarılar mensubunun bulunduğunu ve farklı bölgelere dağıldıklarını göstermektedir (Uçakçı, 2015b: 70-71). Sadece Anadolu toprakları değil, Balkan topraklarına yerleşip köyler kuran Sarılar halkının mevcudiyeti onların ne kadar geniş bir sahaya yayıldıklarını kanıtlamaktadır¹¹ (Kiel, 1994: 3). Burada şunu da belirtmek gerekir ki yukarıda bahsedilen isimlerde de olabileceği gibi her "Sarı" adı geçen yerleşim yerlerinin ve kişilerin kolay ve geniş manada kullanılabilecek bir isim olmasından dolayı *Sarılı/Sarılı/Sarular* cemaati ile alakası olmayabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

3. SARILAR CEMAATİNİN NEVŞEHİR'İN ARABSUN KAZASINA İSKÂNİ

Anadolu'yu XIII. ve XIV. yüzyıllarda yurt haline getiren Türkmenler, Osmanlı Devleti'nin teşekkülü ile birlikte uç bölgelere göç ederek Osmanlı'nın Batı'daki cihad ve gaza mefkûresine destek oldular. XV. ve XVI. yüzyıllarda ise Osmanlı Devleti, Batı'daki fetihlerine daha da hız katarak bu fetihlere paralel olarak Anadolu'ya hâkim olmasından sonra göçebe Türkmen taifelerinin yer değişikliğini hızlandırdılar. Bu dönem tahrir defterlerine bakıldığında bu gruplar hakkında sağlıklı bilgilere ulaşılabilmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi göçebe gruplar; siyasî, sosyal, ekonomik, demografik vs. gibi âmillerin tesiriyle gruplara bölünmekte ve parçalanan grup, yeni bir adla anılabilmekteydi. Dolayısıyla bu gibi gruplar, daha sonraki tahrirlerde veya kayıtlarda yeni adlarıyla yer almaktaydılar. Ayrıca pek çok göçebe grubu erken dönemlerden itibaren yerleşik hayata geçerek kırsal kesimde köyler teşkil etmelerinden ve hatta bazı şehir ile kasabaların sakinleri arasında yer almalarından dolayı yerleşik unsur olarak kaydedilmişlerdir (Şahin, 1987).

Osmanlı'nın aşiretler üzerinde yer değişikliklerini en fazla uyguladığı dönem ise XVII. ve XVIII. yüzyıl olmuştur. Osmanlı'nın toplumsal değişimleri ile birlikte birçok köyün harap olması sonucu bu duruma çare bulunmak istenmişti. Ayrıca Anadolu ve Suriye'de göçebe yaşayan ve yerleşik olanlara zarar veren kesimlere yönelik devlet, yerleştirme ve iskân faaliyetlerine devam etmesi gerekiyordu (Orhonlu, 1987: 106-107).

XVIII. yüzyılda Anadolu'da uygulanan iskân bölgelerinden birini de Nevşehir kazası oluşturmaktaydı. Eski adı Muşkara olan köy XVIII. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından kaza yapılmış ve yeni kurulmasından dolayı farklı bölgelerden getirilen Türkmen grupları tarafından yeni yerleşim yeri olmuş ve Nevşehir-î Dilara olarak anılmıştır¹² (Halaçoğlu,

¹¹XVI. yüzyılda Balkanlar bölgesi Dupniçe ovasında Türkçe isimler taşıyan birçok müslüman köyü içerisinde Sarılar köyü de yer almaktaydı.

¹²Nevşehir kasabasına ve çevre mahallelere Çayan, Kara Hacı, İnallı, Eski-il Türkmenleri, Karaca-Araplı, Kızıl- koyunlu, Danişmendli, Musa Hacı, Şerefli, Tok-temurlu, Saman ve Eymür Cemaati'ne ait teşekküllerle Boynu İnceli Türkmenlerinden Salarlı, Kürt Mehmedli, Horasanlı, Bekdik, Herikli, Kütüklü, Dumanlı, Karaca-kurd, Deliler, Savcular, Kurutlu vs. yaklaşık olarak 2000 hane iskân olunmuştur.

1991: 129-130/Gündüz, 2005: 150). Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e yönelik uyguladığı imar ve iskan faaliyetinden etkilenen Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde I. Abdülhamid döneminde yaklaşık bir buçuk yıl kadar sadarete bulunduğu zaman içerisinde kendi memleketi olan Arabsun'da (Gülşehir) iskan çalışmaları başlatmıştır. Buraya önce köy sonra kasaba daha sonra da kaza statüsü vererek bölgeye imaretler yaptırmıştır. Bölgenin ihtiyaçlarını karşılamak için vakıflar kurarak hem iktisadi hayatına hem de dışarıdan göçün desteklenmesiyle sosyal hareketliliğe katkıda bulunarak bölgeyi şenlendirmiştir¹³ (Sarıcaoğlu, 2001: 477). Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın bu politikası çerçevesinde göçe tabi tutulan farklı Türkmen topluluklarından bir bölümünü Sarılar Aşireti oluşturmuştur. Sarılar Cemaati veya Aşireti, Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa tarafından Arabsun kazasına 1781 tarihinde iskân edilmiştir. Belli bir vergi karşılığında yine Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın kurduğu vakfa bağlanarak bölgede yer alan Kalecik ve Kal'a-î Şemseddin nam-ı diğer Karafakı gibi harap olan mahallelere toplamda 80 nefer ile yerleştirilmiştir¹⁴ (BOA, *Cevdet Maarif*, nr. 637./BOA. C.ZB.00040.01962.001/Gündüz, 2006: 157).

Arabsun'a iskân edilen Sarılar Cemaati'nin daha önce nerelerde buldukları hususu tam olarak açık değildir. Bu cemaat topluluğunun ilk görüldüğü yerler bahsedildiği gibi Diyarbakır Eyaleti sınırı içinde olan Mardin, Urfa, Zulkadriye, Halep, Musul bölgeleridir. XVIII. yüzyılda Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa tarafından Sarılar Aşireti'nin doğrudan bu bölgelerden getirilme ihtimali düşük gözükmemektedir. Bununla birlikte daha çok XVI. yüzyıldaki tahrir defterlerinde görüldüğü gibi Kırşehir, Niğde, Kayseri, Sivas yöresindeki adı geçen halkın bölgeye gelmesi kuvvetli bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arabsun'a yerleşen Sarılar Cemaati, bölgede kendi adlarını verdikleri köy kurmuşlardır. XVIII. yüzyılın son zamanlarından XX. yüzyıla kadar bu bölgede yaşamışlardır. II. Mahmut zamanında yapılan nüfus sayımlarına baktığımızda o dönem Ankara Vilayeti'ne bağlı olan Arabsun bölgesinde de bu sayımın yapıldığını görmekteyiz. H. 1252/M. 1837 yılında Arabsun bölgesi nüfus defterlerinde Sarılar Aşiretine de yer verilmiştir. Bu aşiret, 70 hane ve 144 nefer ile bölgede yaşamaktaydı¹⁵ (BOA, NFs.d. no: 1758, vr, 114-119). Silahdar Karavezir Seyyid Mehmet Paşa zamanında 80 nefer (kişi) olarak Arabsun'a getirilen Sarılar halkı 1837 nüfus sayımlarına baktığımızda, kadınları da dahil edersek, yaklaşık 300 kişi olmuşlardır. Bu tarihten XX. yüzyılın başlarına kadar Arabsun'da kalan Sarılar halkı, nüfus defterleri kayıtlarında görüldüğü üzere çeşitli sanat dallarıyla uğraşarak bölgede yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Bölge XIX. yüzyılda Ankara vilayetine bağlı iken yüzyılın sonlarına doğru Ankara'dan ayrılmıştır. Sarılar köyü, 1915'te komşu köy olan Ayhan köyü ile birlikte Avanos'a bağlanması gündeme gelmiş; ancak kabul edilmemiştir (BOA, DH.İ.UM.00045.1.00045.002). Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Sarılar Köyü Arabsun Kazası içinde Aksaray vilayeti'ne bağlanmıştır (Topal, 1928: 114). Sonra yakınlığı sebebiyle köy Kırşehir sınırları içine katılmıştır (BOA, DH. İD.222.30.2). Daha sonra köy, 1932'de alınan kararla Arabsun'a bağlı Ayhan, Kışlalar ve Baraklar köyleriyle birlikte Nevşehir'in Avanos ilçesine dâhil edilmiştir¹⁶ (BCA, 30-11-1-0_69-10-6). Avanos İlçesi Özkonak Bucağına bağlı Sarılar köyü 1967 yılında belediye teşkilatına kavuşup kent yaşamına ilk adımı atıp, günümüze değin varlıklarını sürdürmüşlerdir¹⁷ (BCA, 30-11-1-0_325-11- 17).

Anadolu coğrafyasına yerleşen ve zamanla farklı bölgelere iskan edilip yaşamlarını devam ettiren Sarılar Cemaati'nin çoğunluğunu Sünni halk oluşturmaktaydı. Ancak tarihi rolleri dikkatle

¹³Arabsun'a Gülşehir ismini vermesine rağmen bu halk arasında yaygınlık kazanmamış 22 Kasım 1948 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Arabsun ismi değiştirilip Gülşehir olarak onaylanmıştır.(BCA, 117_74_8).

¹⁴Bölgeye Sarılar halkının dışında Yeni il Türkmenlerinden Ağcakoyunlu, Boynu yoğunlu, Temirli, Kargin vs. Boynu inceli Türkmenlerinden Herikli, Deliler, Tokdemirli vs. topluluklar da yerleştirilmiştir.

¹⁵Defterde Sarılar halkı "Aşireti Sarılar Der Karye-î Ufacık Merkebli Nam-ı Diğer Deli Deveci Tabi Kaza-î Arabsun" olarak geçmektedir.

¹⁶Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vükelatı, 24-03-932 tarihli ve 1066 numaralı tezkere, no: 8543.

¹⁷Danıştay dairesinde Sarılar köyünün belediye'ye dönüşmesi hakkında bazı itirazlara rağmen 08.02.1967'de alınan kararla belediye kurulması kabul edilmiştir. Danıştay genel kurul Esas no: 1967/69 Karar no: 1967/64.

incelendiğinde bu halk arasında Şîî yapılanmanın olduğunu da görmekteyiz¹⁸ (Binark, 1993: 222-223). Örneğin XVI. yüzyılda Şah İsmail'in Anadolu'daki heterodoks grupları Osmanlı'ya karşı kıskırttığı dönemde Şah İsmail'in yanında yer alan Varsak aşiretlerle (Şahin, 1999: 190) Sarılar Cemaati'nin iç içe olması bu varsayımımızı daha da kuvvetlendirmektedir.

4. SONUÇ

Aşiret, sosyal organizasyonları ve sosyo-kültürel tarihi temelleri olan idari, siyasi ve sosyal bir birliktektir. Anadolu'da bu sosyal olgu denilen Türkmen birliği XII. ve XIII. yüzyıllarda kendini göstermiş ve zamanla kendi içerisindeki parçalanmalarla yeni bir tarihe yön vermiştir. Oğuzların Bozok ve Üçok soyuna bağlı olan, daha sonra giderek parçalara ayrılan ve kendi içlerinde yapılanmalarla yeni bir kimlik içerisine giren konar-göçer topluluklar, XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin özellikle içtimai ve iktisadi hayatına yön vermiş ve Osmanlı'yı şekillendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu sosyal organizasyonları, Devlet-i Aliye'nin dinamizmini oluşturmada etkili rollere girdikleri için son zamanlarda bu konularla ilgili olmak üzere ilmi çalışmaların sayısı artış göstermiştir. Tabii ki bu konuda Tahrir ve Mühimme defterlerinin ana kaynak olması açısından önemi büyüktür. Çalışma konusu Sarılar Aşireti ile ilgili bu kaynaklara başvurulmuş ve bilinmeyen yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sarılar “*sarılı, sarılı*” aşireti diğer aşiretler veya cemaatler gibi Oğuz boylarından olup, Oğuzlardaki Bozok-Üçok kavramının terk edilmesiyle birlikte asıl unsurların parçalanmasıyla yeni isim altında oluşmuş bir Türkmen topluluğudur. Bu topluluk Anadolu'ya girdikten sonra başlangıçta Osmanlı'nın Diyarbakır eyaletinde yerleşik unsur olarak yaşamışlar ve tahrir sistemine dâhil edilmişlerdir. Sonra bu topluluktan bazılarının buldukları bölgeyi terk etmesiyle birlikte Anadolu'nun muhtelif yerlerinde geniş bir coğrafyaya dağılarak hayatlarını şekillendirmişlerdir. Anadolu coğrafyasının farklı bucaklarına yerleşen bu aşiretin bir kısmı XVIII. yüzyıl sonlarında o dönemde Ankara vilayeti sınırları içinde olan günümüzde Nevşehir sınırlarına dâhil olan Arabsun Kazası'na devletin iskân politikası çerçevesinde yerleştirilerek Karavezir Mehmed Paşa'nın kurduğu vakfa bağlanmışlardır.

Arabsun'da belli bir dönem bulunan Sarılar halkı XX. yüzyılda yine Nevşehir'in Avanos kazasına bağlanmıştır. Kendi adları altında kurdukları köy zamanla belediye teşkilatına kavuşmuştur. Günümüzde tekrardan köy statüsüne dönen Sarılar halkı, Anadolu'nun farklı bölgelerinde olduğu gibi Nevşehir'in Avanos İlçesi'nin Özkonak Kasabası'nda halen yaşamlarını sürdürmektedirler.

Oğuzun torunları (24 Oğuz boyu dediğimiz Bozoklar ve Üçoklar) günümüzde farklı isimler altında olsa dahi XI. yüzyılda Diyar-ı Rum'a yerleşerek bölgeyi Türklerin anayurdu yaparak bayındır hale getirmişlerdir. Bu topluluklar (aşiret, cemaat v.s) Anadolu coğrafyasının Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük rol oynamışlardır. Ayrıca Hıristiyan Haçlı zihniyetinin devamı niteliğinde olan Şark Meselesi'nin son adımında Mustafa Kemal önderliğinde Sakarya hattında düşmana dur demeyi de bilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, A. (2009). Oğuz Adı Üzerine, *Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi*, 174, 56-59.
BCA, 117_74_8.
BCA, 30-11-1-0.325-11-17.
BCA, 30-11-1-0_69-10-6.
BOA, Cevdet Maarif, nr. 637.
BOA, DH. İD.222.30.2.
BOA, DH. İ.U.M.00045.1.00045.002.
BOA, C.ZB.00040.01962.001.
BOA, NFS. d. nr: 1758.

¹⁸Ehl-i sünnet mezhebini kabul ederek itikadlarını düzelten Sarılı Taifesi Reisi Koca Ali'nin, sonradan İslâmiyet'e aykırı davranışları görüldüğü takdirde kesilmek şartıyla aylık bin kuruş maaş ve dördüncü rütbeden Mecîdî nişanı ile ödüllendirilmesi dair Meclis-i Vükelâ mazbatası.

BOA, TTD nr. 965, s.151.
BOA, TTD nr. 200, s.966.
BOA, TTD nr. 561, s.247.

Çakar, E. (2006). *17. Yüzyılda Haleb Eyaleti ve Türkmenleri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırma Merkezi Yayınları no: 13 Tarih Şubesi Yayınları no: 11.

Doktor Fraylıç ve Mühendis Ravling. (2009). *Türkmen Aşiretleri*, (Çev.) Çiğdem Önal, Ankara: Aşına Kitaplar.

Ebu Bekr-î Tihranî, (2014). *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Çev.) Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gündüz, T. (2006). *Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Gündüz, T. (2016). *Anadolu'da Türkmen Aşiretler "Bozulus Türkmenleri" 1540-1640*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Gündüz, T. (2005). *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Güney, D. (2014). *H.983 M. (1574-1575) Tarihli ve TKG. KK. TTD. 178 Numaralı Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Sivas*, Ankara: T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayın No: 9, I.

Halaçoğlu, Y. (1991). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: TTK Basımevi.

İbn-î Fadlan, (2011), *İbn-î Fadlan Seyahatnamesi*, (Çev.) Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1306) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İsmet, B. (1993). *Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın no: 11.

Kınel, M. (2001). Dupniçe, İstanbul: *TDV DİA*, 10, 2-4.

Metin, R. (2007). *XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

Nalbant, B.Ö. (2010). "Oğuz" Sözcüğünün Kökeni Üzerine Yeni Düşünceler, *Türkbilig Dergisi*, 2010/20, 47-59.

Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Sarıcaoğlu, F. (2001). Karavezir Mehmet Paşa, *TDV DİA*, 24, 477-478.

Sarınay, Y. (2003). *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri (Kanuni Devri)*, Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 64, Defter-î Hakanî Dizisi VIII.

Sümer, F. (1972). *Türkmenler, Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sümer, F. (2001a). Kaçarlar, İstanbul: *TDV DİA*, 24, 51-53.

Sümer, F. (2001b). Karamanoğulları, İstanbul: *TDV DİA*, 24, 454-460.

Şahin, B. (1999). Osmanlı Ansiklopedisi Tarih, Medeniyet, Kültür, 2, İstanbul: İz Yayıncılık.

Şahin, İ. (1987). Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülahazalar, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIII (1987), 195-208.

Tezcan, M. (2012). Yabgu Ünvanı ve Kullanımı (Kuşanlardan İlk Müslüman Türk Devletlerine Kadar), *Erzurum: A. E. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, TAED, no 48 (2012), s. 305-342.

Turan, O. (2009). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretler ve Cemaatler*, İstanbul: Ana Neşriyat ve Dağıtım.

Topal, N. (1928). *Köylerimiz*, Ankara: TTK, Kayıt no: 950, Yer no: B/653.

Uçakcı, İ. (2015a). *Sivas, Niğde, Kayseri, Aksaray, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kırıkkale ve Çankırı yöresi Oğuz Boyları Aşiret, Oymak ve Cemaatlar (Bozoklar)*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, I.

Uçakcı, İ. (2015b). *Sivas, Niğde, Kayseri, Aksaray, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kırıkkale ve Çankırı Yöresi Oğuz Boyları Aşiret, Oymak ve Cemaatlar (Üçoklar)*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, II

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is first to investigate the ways in which Sarılar Tribe, that has links with Bozulus Turkomans, arrived and settled in Southern Anatolia passing through Mosul and Aleppo in 13th and 14th centuries. Second, it attempts to understand how Sarılar Tribe spread all over Anatolia due to the Ottoman settlement policies during the 17th and 18th centuries. In particular, it aims to expose social and economic life of one part of the tribe, which was settled around Nevşehir to populate the newly founded province in the end of 18th century. In general, this study is part of an attempt to reveal how the Ottoman settlement policies were implemented.

Methodology

The first part of the study contemplates on the origins of Sarılar Tribe of Oghuz. This part depends on the secondary sources, especially the works of Tufan Gündüz, Cengiz Orhonlu, Yusuf Halaçoğlu and Cevdet Türkay on the origins and settlement of Turkomans in Anatolia. The second part depends on the archival documents, such as *tahrir defters*, to understand how Sarılar Tribe was settled in Southern Anatolia. The third part, it uses various archival documents, in particular *nüfus defters*, to expose the ways in which Sarılar Tribe was settled in Arabsun, Nevşehir. Lastly, it depends on the archival documents from the republican era to show how the status of Sarılar village has changed under the republican administration.

Findings

The Sarılar Tribe, like the other communities, clans and tribes that settled in Anatolia with the Oghuz Turks had contributed the Turkification of Anatolia. Over time, they were dispersed in many parts of Anatolia and continued their lives. Tribes had usually named after the physical features of their founders. Sarılar, means blondes, was named after its blonde founder. This community which is also located in the Balkans established settlements (villages, towns) where they gave their names. Sarılar Tribe was influenced by the Ottoman settlement policies, lost their unity and spread around Anatolia. Even though most of the Sarılar belongs to the Sunni sect of Islam, some members of the tribe, who lived side by side with the Varsak and Avşar Tribes that supported Shah Ismail movement, belong to Shiism. Part of the tribe, nearly 80 members of Sarılar, was settled in Arabsun, where Sadrazam Karavezir Mehmed Pasha installed a waqf and tried to populate the region. According to population census of 1837, Sarılar of Arabsun was consisted of nearly 300 people. In the republican era, this part of the tribe chose to move to Avanos and founded a village named after their name, Sarılar.

Conclusion and Discussion

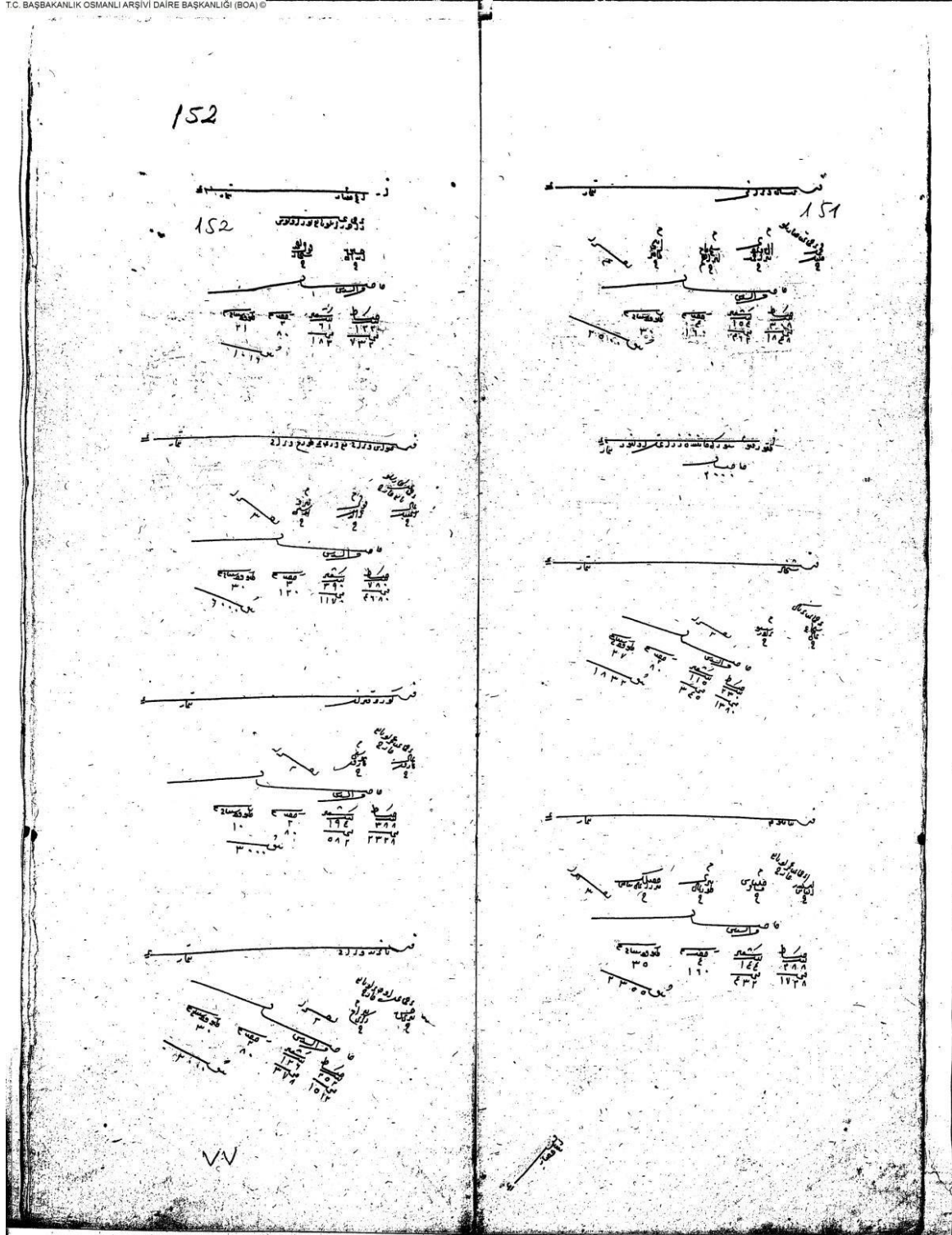
A tribe is a name given to a large group of people that form societies, come from the same ancestor and are connected by blood. At the same time, it is an administrative, political and social association with social organizations and socio-cultural historical foundations. Turkomans, who migrated to Anatolia, changed the social and economic life of the region and in return was evaluated under various effects. They formed many minor tribes and spread around the region under different names. This social phenomenon in Anatolia, which was called the Turkmen unity has stood out in time in 12th and 13th centuries and has given direction to a new history with the split within itself. Like other tribes and communities, Sarılar "sarılı, sarılı" tribe is one of the Oghuz tribes and is a Turkmen community with the abandonment of the Bozok-Üçok concept because of the disintegration of the original elements. With their entrance to Anatolia, they had lived as a settled component in the Ottoman Province of Diyarbakır and were included in the registry system, the *tahrir defter*. Later on, some of them left the region and their lives and livelihood was transformed as they moved around different regions of Anatolia. Throughout the 17th and 18th centuries, when the Ottomans implemented an extensive settlement policy due to revert the impact of Celali uprisings all around Anatolia. Some people of this tribe who settled in different areas of the Anatolian geography were connected to the foundation of Karavezir Mehmed Pasha with being placed to Arabsun district, which was in the borders of Ankara province at that time, now included in the borders of Nevşehir within the framework of the state's settling policy at the end of the 18th century. Sarılar Tribe had lived in Arabsun region until the beginning of the 20th century, when they moved to Avanos and founded a village named after their family name, Sarılar. In 1967, Sarılar village became a county.

Ek Tablo 1

XVI. yüzyılda Urfa'da İsaviranı Karyesi'nde Sarılı aşiretinin timara tabi tutulduğuna dair tahrir defteri.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

TT 0965

Ek Tablo 2

XVI. yüzyılda toplamda 24 haneden oluşan Sarılı Aşireti'nin varlığına dair vergi kayıtları

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

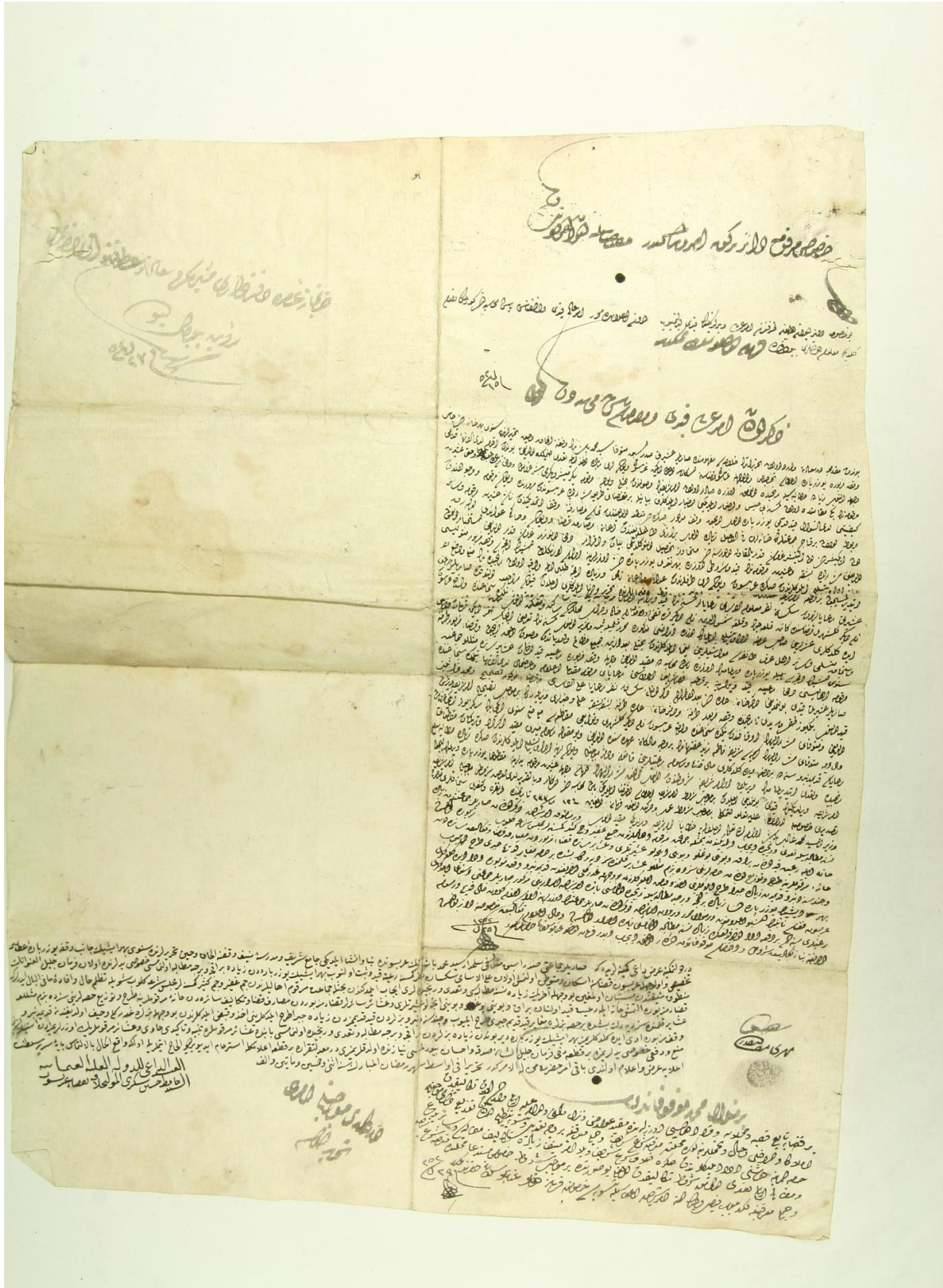
247

246

TT-0561

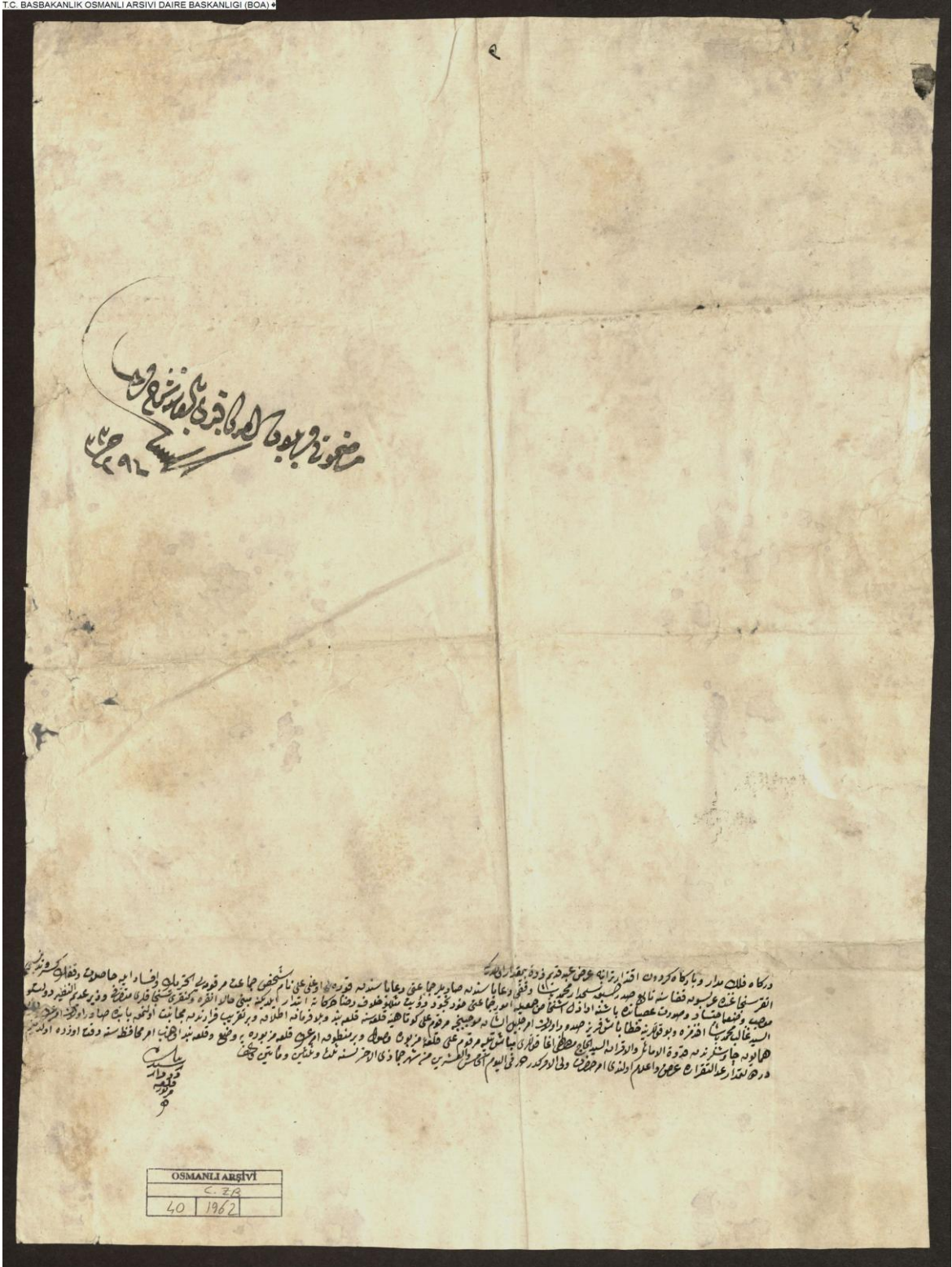
Ek Tablo 3

Karavezir Seyyid Mehmed Paşa'nın Arabusun Kazası'na Sarılar halkını iskana tabi tuttuğuna dair belge

Ek Tablo 4

Ankara Sancağının Arabusun Kazası'nda Karavezir Mehmed Paşa'nın Sarılar Cemaati'ni tahrik ve ifsad eden Ali'nin Kütahya Kalesi'ne kalebind olarak görevlendirmesi.

C.ZB.00040.01962.001

۱۹ اورنگ بوی اصفہالی اورنگ بوی فریبی چیلان
 ۲۰ مصطفیٰ دہا ولد مرقوم ابراہم
 ۲۱ اورنگ بوی اصفہالی اورنگ بوی فریبی چیلان
 ۲۲ مصطفیٰ دہا ولد مرقوم ابراہم

۱۳ اورنگ بوی اصفہالی ابراہم علی ولد مرقوم ابراہم
 ۱۴ اورنگ بوی اصفہالی صافی ولد یعقوب

۲۳ اورنگ بوی اصفہالی منظر و غنی اورنگ بوی فریبی شمس الدین ولد مرقوم
 ۲۴ اورنگ بوی اصفہالی منظر و غنی اورنگ بوی فریبی شمس الدین ولد مرقوم
 ۲۵ اورنگ بوی اصفہالی منظر و غنی اورنگ بوی فریبی شمس الدین ولد مرقوم

۱۵ اورنگ بوی اصفہالی موسیٰ ولد محمد
 ۱۶ اورنگ بوی فرال اصفہالی حسن ولد جلال علی

۲۶ اورنگ بوی اصفہالی ابوبکر شمس الدین ولد مرقوم
 ۲۷ اورنگ بوی اصفہالی ابوبکر شمس الدین ولد مرقوم

۱۷ اورنگ بوی فرال اصفہالی احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد
 ۱۸ اورنگ بوی فریبی اصفہالی ابدال ولد یاقین حسن

۲۸ ابدال ولد مرقوم محمد
 ۲۹ ابدال ولد مرقوم محمد

۱۹ اورنگ بوی فریبی اصفہالی احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد
 ۲۰ اورنگ بوی فریبی اصفہالی احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد

۳۰ اورنگ بوی اصفہالی مصطفیٰ ولد احمد

۲۱ اورنگ بوی فرال اصفہالی احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد
 ۲۲ اورنگ بوی فرال اصفہالی احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد مصطفیٰ احمد

۳۱ قنبر ولد مرقوم ولی الدین
 ۳۲ قنبر ولد مرقوم ولی الدین

۲۳ اورنگ بوی فریبی اصفہالی ابدال ولد یاقین حسن

اوزلا بوي قريش حسن ولد اسمعيل اورن بوي قريش حسن ابوبكر ولد اسمعيل
عبدالله ولد اسمعيل ولد اسمعيل

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج
حسن ولد نايه

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج
محمد ولد فرج محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج
محمد ولد فرج محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج
محمد ولد فرج محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

اوزلا بوي اصفى بن شاذان اوصى اوزلا بوي قريش محمد ولد فرج

۴۳ اورنگیوبی قریصا لی محمد بن
۴۰ ولد حسین
۳۷ صاریہ ۹۸

۴۳ اورنگیوبی قریصا لی محمد بن
۴۰ ولد حسین
۳۷ صاریہ ۹۸

۴۴ اورنگیوبی قریصا لی حسن
۴۰ ولد حبیب
۳۵ اورنگیوبی قریصا لی احمد ولد حبیب

۴۵ اورنگیوبی قریصا لی الدوردر
۳۰ ولد فرخ
۳۰ اورنگیوبی قریصا لی حسن ولد فرخ
۳۰ ولد فرخ

۴۶ اورنگیوبی قریصا لی مراد ولد علی
۳۰ ولد علی
۳۰

۴۷ اورنگیوبی قریصا لی ولد حسین
۳۰ ولد حسین
۳۰

۴۸ اورنگیوبی قریصا لی مصطفی ولد صرار حسین
۳۰ ولد حسین
۳۰

۴۷ اورنگیوبی قریصا لی علی الدین
۳۰ ولد موسی
۳۰ صاریہ ۸۸

۴۸ قریصا لی قریصا لی یوب ولد قریصا لی
۳۰ ولد قریصا لی
۳۰ صاریہ ۸۹

۴۹ اورنگیوبی قریصا لی اوسنی ولد صاحب
۳۰ ولد صاحب
۳۰ صاریہ ۹۰

۵۰ اورنگیوبی قریصا لی علی
۳۰ ولد فرخ
۳۰ ولد فرخ
۳۰ صاریہ ۹۱

۵۱ اورنگیوبی قریصا لی حفص ولد عبدالعزیز
۳۰ ولد عبدالعزیز
۳۰ صاریہ ۹۲

۵۲ اورنگیوبی قریصا لی مصطفی ولد عبدالعزیز
۳۰ ولد عبدالعزیز
۳۰ ولد فرخ
۳۰ صاریہ ۹۳

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۹
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۹
۳۰

~~اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام~~

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۸
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۲۱
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۷
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۲۲
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۶
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۲۰
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۵
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۲۱
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۱۴
۳۰

اورت بوی قیصالی محمد علی ولد محمد علی ابرام
۱۲۰
۳۰

۱۴۰
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد
ابراہیم

۱۴۱
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد
۶۱

۱۴۲
بکنی اورتوبوی صا رصفائی
محمد علی ولد محمد

۱۴۱
اورتوبوی صا رصفائی
دلی ابراہیم ولد علی

۱۴۲
اورتوبوی صا رصفائی صوح
ولد صا رصفائی حسن
۶۲

۱۴۳
اورتوبوی صا رصفائی
ابو بکر ولد علی

۱۴۳
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد بکر
فرید شرف الدین ولد بکر
۶۳

۷۰
۶۰
۴۰
۱۴۴

۱۴۴
اورتوبوی صا رصفائی
ولد مصطفی

۱۴۴
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد بکر
فرید شرف الدین ولد مصطفی
۶۴

بکنی
۱۴۴

۱۴۵
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد بکر
فرید شرف الدین ولد مصطفی
۶۵

۱۴۶
اورتوبوی صا رصفائی حسن ولد علی
۶۶

Ek Tablo 6

T. C. DAHİLİYE VEKÂLETİ

U. M.
Ş.
Sayı

T. C. BAĞDARANLIK CUMHURİYET ARSIVI

Hulâsa: No 8543

Kararname

Madde1-Kırşehir Vilâyetinin Arapsun kazasına bağlı Ayhan, Sarılar, kışlalar, Baraklar köylerinin mezkûr kazadan irtibatları fekkedilerek Avanos kazasına ilhak edilmiştir.

Madde2-Bu kararnamenin tatbikine Dahiliye vekili memurdur.

31 . III . 32

REİSİCÜMHUR
Gazi M. Kemal

BAŞVEKİL DAHİLİYE VEKİLİ

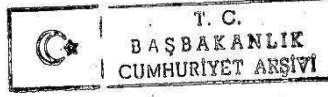
İsmet S. S. S.

Cevaben yazılacak Evraka; Cevap olduğu muharreratin tarih numarasile hangi daire ve şube ifadesile yazıldığının dercolunması rica olunur.

030	11	1	69	10	6
-----	----	---	----	----	---

Ek Tablo 7

T.C.
İçişleri Bakanlığı
Mahalli İd.Gn.Md.

K A R A R
5089

I - Nevşehir İli Avanos İlcesinin Özkonak Bucağına bağlı Sarılar Köyünde belediye kurulması, Danıştay Genel Kurulunun 16.2.1967 gün ve 1967/69-64 sayılı kararı üzerine, 1580 sayılı Kanununun 7469 sayılı Kanunla değişik 7.nci maddesine göre uygun görülmüştür.

2- Bu Kararı İçişleri Bakanı yürütür.

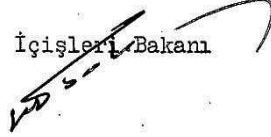

Cumhurbaşkanı

28 Şubat 1967

Başbakan

İçişleri Bakanı

030	11	1		325	11	17
-----	----	---	--	-----	----	----

Ek Tablo 8

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Mahalli İd. Gn. Md.

Şb. Md. : 2.D.Rs.Msa.....

Sayı : 62I-I-307-66/1065

Konu : Sarılar Köyünde
belediye kurulması Hk.

Ankara
25/2/1967

Başbakanlığa

Nevşehir İli Avanos İlcesinin Özkonak Bucığına bağlı Sarılar Köyünde belediye kurulması hakkında Danıştay Üçüncü Daire ve Genel Kurulunca verilen kararlar ile bu konuda düzenlenen karar tasarısı ilişikte sunulmuştur.

1580 sayılı Kanununun 7469 sayılı Kanunla değişik 7.nci maddesine göre gereğini arz ederim.

Dr. Faruk Sükan
İçişleri Bakanı

sl.

Ekleri:

- 1- 8.2.1967 gün ve 1967/69-65 sayılı Danıştay Üçüncü Daire Kararı
- 2- 16.2.1967 gün ve 1967/69-64 sayılı Genel Kurul Kararı
- 3- 5 adet karar tasarısı

K=5089

Öğütük de yaza iç. p. en. illal.
25.2.1967

030	11	1		325	11	1A
-----	----	---	--	-----	----	----

S.B.

5089

Tarihi	Dağıtım No.	İlg. No.	
9/3/23	1869	7	

HİZMETKÂR LİDERLİK DAVRANIŞLARININ ÇALIŞAN SESLİLİĞİNE ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA¹

Araştırma Makalesi / Research Article

Akgemci, T., Kalfaoğlu, S. ve Erkunt, N. (2019). Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Çalışan Sosliliğine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 757-771.

Geliş Tarihi: 15.10.2018

Kabul Tarihi: 31.12.2019

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ
Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
takgemci@selcuk.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-5936-7462

Arş. Gör. Serap KALFAOĞLU
Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
serapkalfaoglu@selcuk.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7248-8370

Nejla ERKUNT
Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
nejlaerkunt@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-2914-5567

ÖZ

Takipçilerin çıkarlarının, kişisel çıkarlardan daha önde olduğu hizmetkâr liderlik davranışı, bireylere değer vererek onları geliştirme ve topyekun iyilik için tüm gücün paylaşılıp kullanılmasını vurgular. Çalışanlar, ses verme davranışında bulduklarında liderlilerinin kendilerini sevdiği, onlara şefkat duyduğu, alçakgönüllü davrandığı bir lider düşüncesinde olarak (Dal, 2014: iii) dinlediklerinde ve belirttiği hususları değerlendirip, uygulamaya geçtiklerinde, ses verme davranışı gösteren çalışanların, memnuniyet derecelerinin artacağı ve olumlu yönde motive olacakları ve daha fazla ses verme davranışı gösterecekleri değerlendirilmiştir (Bulut, 2016: 34). Bu yorumlar ışığında bu çalışmanın amacı, hizmetkâr liderlik davranışlarının çalışan sosliliği üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler alanında çalışan 132 araştırma görevlisi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Verilerin toplanmasında anket yönteminden, analizlerinde ise SPSS programından yararlanılmıştır. Anket formunun oluşturulmasında, Cerit (2007)'in geliştirdiği hizmetkar liderlik davranışları ölçeğinden, Van Dyne vd. (2003)'nin geliştirdiği çalışan sosliliği ölçeğinden faydalanılmıştır. Çalışmada tanımlayıcı istatistikler, hizmetkar liderlik ile çalışan sosliliği ilişkisini ölçmeye yönelik korelasyon analizi ve hizmetkar liderliğin çalışan sosliliği üzerine etkisini belirlemek üzere regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, danışmanların hizmetkâr liderlik davranışlarının araştırma görevlilerinin sesi üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın sonuç kısmında benzer çalışma sonuçlarıyla kıyaslamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hizmetkâr Liderlik, Çalışan Sosliliği, Araştırma Görevlileri

¹ Bu çalışma 4-6 Ekim 2018 tarihlerinde Nevşehir ilinde düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

A RESEARCH ON DETERMINATION OF THE EFFECT OF SERVANT LEADERSHIP BEHAVIOURS ON EMPLOYEE VOICE

ABSTRACT

The servant leadership behavior, in which the interests of the followers outweigh the personal interests, emphasizes the sharing and use of all power for the development of individuals and valorisation of individuals. When employees listen to their leaders as a leader whom their leaders love, compassionate and behave modestly (Dal, 2014: iii) and they will be more likely to give voice behavior (Bulut, 2016: 34). The purpose of this study in the light of these comments is to determine the effect of servant leadership behaviors on employee voice. For this purpose, a research was carried out on 132 research assistants working in Selçuk University at Social Sciences field. The data were collected from the questionnaire and the analyzes were performed via SPSS program. In the formation of the questionnaire, the servant leadership behaviors scale developed by Cerit (2007) and the employee voice scale developed by Van Dyne et al., (2003) were utilized. In the study, descriptive statistics, correlation analysis to measure the relationship between servant leadership and employee voice, and regression analysis to determine the effect of servant leadership on employee voice. As a result of the study, it was determined that the supervisors' servant leadership behaviors were a positive and significant influence on the voice of the research assistants. The results of the study were compared with the results of similar studies.

Keywords: Servant Leadership, Employee Voice, Research Assistants

1. GİRİŞ

Son zamanlarda literatürde en önemli yetenek faktörü, sermaye unsuru insan kaynağı olarak kabul görmüştür (Göktaş Kulualp, 2016: 745). İşletmelerin rekabet ederek varlıklarını sürdürebilmeleri, rekabet üstü olabilmeleri ve bunu sürdürülebilir hale getirebilmeleri için insan sermayesine önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü organizasyonel yönetim alanının en önemli kaynağı insan sermayesidir. Microsoft şirketinin kurucularından olan Bill Gates, insan sermayesini “Her akşam şirketten çıkan ve evine giden, şirketin değerli varlığı” şeklinde tanımlamaktadır (Okun, 2017: 1).

Bir örgütte, insan sermayesini öncelikle, liderlerin çalışanlarının işleriyle ilgili görüşlerini, fikirlerini ve önerilerini dikkate alması şeklinde olmaktadır (Göktaş Kulualp, 2016: 745). Örgütler, gelişimlerini ve değişimlerini bilgi birikimleri ve yeni fikirleri sayesinde bilgi üretebilen, çalıştıkları örgütün gelişimi ve yenilenmesi yolunda düşünce ve bilgilerini bilinçli bir şekilde paylaşan çalışanlarla sağlayabilirler. Bu nedenle örgütlerin başarısının sağlanabilmesi, çalışanların özerk bir şekilde ilgi duyduğu, bilgi ve tecrübesinin bulunduğu özellikleri aktarabilmesine dayalıdır. Olayı bu bakış açısıyla değerlendirince işletmeler açısından çalışan sesinin ya da sesliliğinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Algın, 2014: 1; Arslan ve Yener, 2016: 174; Çiçek, 2016: 2-3).

Bu bağlamda çalışanların his, duygu, düşünce, fikir ve önerilerini sözlü bir şekilde aktarmaları ses verme veya çalışan (işgören) sesliliği olarak tanımlanmıştır. Bu davranış biçimi örgüt faaliyetlerine yönelik bir saldırı olmaktan ziyade, örgütü bulunduğu konumdan daha iyi bir duruma getirecek düzenlemelere gönüllü olması bu çerçevede ele alınmıştır (Bulut, 2016: 2).

Son dönemlerde insana verilen önem göz önüne alındığında, insan odaklı yönetim örgütler için vazgeçilmez bir hâl almıştır. İnsan odaklı yönetim gereği örgütlerin ihtiyaçlarının geleneksel liderlik yaklaşımlarıyla karşılanamaması, baskı, emir, gücün kötüye kullanımı gibi davranışlar gösteren eski tarz liderlerin varlığının örgütlerde pek çok sorunlara yol açtığı görülmüştür. Bu durum da çalışanların ihtiyaçlarına ve isteklerine odaklı, çalışanları güçlendiren, iş yapma konusunda daha yaratıcı ve etkin olma potansiyellerini geliştiren, kısa dönem kârlılığın üzerinde etik değerlerin önem taşıdığı ve insanları etkileyebilme özelliğinde bulunan (Dal, 2014: 1) yeni liderlik yaklaşımlarının/tarzlarının ve dolayısıyla liderlerin doğması yönünde gelişerek değişebilmektedir (Türkmen, 2016: 1).

Söz konusu değişimler sonucunda ortaya atılan liderlik yaklaşımlarından birisi, Greenleaf (1970)'ın öne sürdüğü (Özmutlu, 2011: 1) ve bütün liderlik yetkinliklerini kapsamakla birlikte standart liderlik bakış açısını aşarak çalışan merkezli ve hizmet odaklı olma özelliklerini taşıyan (Temiz, 2016: 3) ‘Hizmetkâr Liderlik’ yaklaşımıdır. Aslında yüzyıllar önce Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından çerçevesi çizilen “Liderler kavimlerinin hizmetkârlarıdır” hadisinin mucizevi özelliği belirmektedir (Akyüz, 2012: 3).

Çalışanların fikir ve önerilerine, örgütlerin değişime ayak uydurarak gelişmelerinin yanında, liderlerin kendilerini geliştirebilmesi için de ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda liderlerin sergilemiş olduğu davranışlar, çalışanların sesliliği konusunda önemli bir unsur olduğunu göstermektedir (Bulut, 2016: 2).

Bu çalışmada hizmetkâr liderliğin çalışan (işgören) sesliliği ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle işgören sesliliği ve hizmetkar liderlik kavramlarına ilişkin bir literatür taraması yapılmış, daha sonra araştırma bulgularına yer verilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İşgören (Çalışan) Sesliliği

Ses kavramını 1970 yılında ilk olarak ortaya çıkardığı düşünülen Hirschman (Güven, 2017: 34) sesi, örgütsel tatminsizliğe bir yanıt şeklinde nitelendiren ve “sakıncalı bir durumdan kaçmak/kaçınmaktan ziyade o durumu değiştirebilmek için herhangi bir çaba göstermek” şeklinde tanımlayan (Derin, 2017: 55) ilk sosyal bilimcidir (Özdemir ve Sarıoğlu Uğur, 2013: 263). Bu kavramın yönetim alanında ortaya çıkmasını Rockefeller, yönetici-çalışan arası ilişkideki arzulan seviyede yürütülmesi için işgörenlerin düşünce, öneri ve şikâyetlerini dile getirmeleri ve “ses” yaratmaları gerekliliğini savunmuş ve Amerika’da sahibi olduğu işyeri ve fabrikadaki uygulamaları buna göre yapılandırarak sağlamıştır (Güven, 2017: 34). Seslilik ya da çalışan sesliliği, işgörenlerin görevleriyle ilgili düşünce, öneri ve varsa kaygılarını, örgüt performansını geliştirme amacıyla ifade etmeleridir (Morrison, 2011: 375). Bir başka ifadeyle, işgörenlerin örgütlerini tenkit etmelerinden ziyade geliştirme amacına yönelik davranışlarıdır (Göktaş Kulualp, 2016: 746).

İşgören sesliliği, ayrıca çalışanların karar alma süreçlerindeki rollerini de nitelendirmektedir. Çalışan sesliliği yönetim alanında doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır (Derin, 2017: 55). Birincisi yani doğrudan işgören sesliliği, çalışanların kendi istekleri doğrultusunda, bilinçli olarak ve örgütün yararına olacak şekilde konuşmasıdır. Diğeri yani dolaylı işgören sesliliği ise, çalışanların karar verme süreçlerine katılımını artırmak için var olan örgütteki iletişim kanallarının ve prosedürlerin kolaylaştırılmasıdır (Bulut, 2016: 31).

Yazında çalışan sesliliği rol ötesi davranış ve proaktif davranış olmak üzere iki davranış modeli altında incelenme eğilimindedir (Okun, 2017: 59). Ekstra-rol (rol ötesi) davranışını 1995 yılında Van Dyne, “Organizasyon çıkarlarını gözeten ve/veya organizasyonun fayda sağlamasına yönelik olan, isteğe bağlı olarak gerçekleştirilen ve kişiden beklenen iş tanımının ötesine geçen davranıştır” şeklinde tanımlamıştır (Güven, 2017: 39). Benzer fikirde olan kişilerden diğerleri de Cumming, Parks, Van Dyne ve Le Pine (1998)'dir (Bulut, 2016: 31). Çalışmalar bazında bu davranış şekli şu özellikleri taşımaktadır (Güven, 2017: 40):

1. Olağan iş tanımları baz alınarak tanımlanmamaktadır,
2. Gerçekleştirildiğinde ödül beklentisi yoktur,
3. Gerçekleştirilmediğinde ceza korkusu yoktur.

Yani rol ötesi davranışlar, tanımlanmış mevcut rol beklentilerinin ötesinde olan, örgütün yararına olan veya örgütün yararına olması niyetiyle gerçekleştirilen isteğe bağlı davranışlardır. Rol

ötesi davranışta olması gereken sadece beklenenden daha fazlasının yapılması değil, aynı zamanda organizasyonun faydasının gözetilmesi de söz konusudur (Okun, 2017: 61).

Örgütler değişen dinamik çevre koşulları, teknolojik gelişmeler farklılık içeren organizasyonel fikirler ve değişen iş anlayışları nedeniyle çok sayıda değişiklik yapmak zorunda kalmaktadır. Organizasyonlar, üretim odaklı olmaktan bilgi odaklı olmaya geçtikçe, yaratıcılık, yenilikçilik ve değişimi artırmak ve ilerletmek için işgörenlerinden proaktif davranışlar beklemektedirler (Okun, 2017: 59). Bu bağlamda işgören sesliliği aynı zamanda proaktif bir davranış olarak da görülmektedir. Proaktif davranışlar, kişinin kendisinin başlattığı, gelecek odaklı ve mevcut durumu iyileştirmeyi veya kişinin kendisini geliştirmeyi amaçlayan faaliyetlerdir (Morisson, 2011: 375; Çetin ve Çakmakçı, 2012: 4).

Proaktif bir davranış olarak işgören sesliliği çalışma grubuna dahil olan diğer işgörenlerin yararlanabileceği, problemleri çözmeye dayalı yaratıcı yaklaşımlar göstereceği, değişime yönelik öncü düşüncelerin belirtilebileceği ve işgörenlerin paylaşılmış vizyon doğrultusunda birbirlerini anlayabileceği bir platform yaratacaktır (Göktaş Kulualp, 2016: 747). Bu davranışlar bağlamında da çalışan sesliliği davranışlarının nedenleri; üstleri etkileme (upward influence), açıkça konuşma (speaking up), konu benimsetme (issue selling), ilkeli örgütsel muhalefet (princepled organizational dissent), sesini (ses) çıkarma (voice) sorun bildirme (whistleblowing), sözel saldırganlık (verbal aggressiveness) ve tartışma (aggressiveness), şikâyet etme (complaining-negatif word of mouth behaviour), geri bildirim arayışı (Feedback Seeking), sorumluluk alma (taking charge) olarak özetlenebilir. (Göktaş Kulualp, 2016: 748-750; Bulut, 2016: 35-36; Okun, 2017: 69,71-72; Şehitoğlu, 2012: 30-31; Çakıcı, 2007: 151-152).

Literatüre bakıldığında işgören kavramının altında değerlendirilecek boyutlar bulunmaya çalışılmıştır (Şehitoğlu, 2007: 32-33). Bu boyutlar;

1. *Kabul Edilmiş (Kabullenici-Kabullenilmiş) Seslilik:* Doğal bir şekilde oluşan kabullenilmiş seslilik (Göktaş Kulualp, 2016: 747), boyun eğme hissine dayalı işle ilgili (Çiçek, 2016: 128) düşünce, bilgi ve yaklaşımların bilinçli bir şekilde nitelendirilmesidir (Şehitoğlu, 2012: 33). Pasif bir yapıya sahip olan (Çiçek, 2016: 128) kabullenilmiş sesliliğe, yönetim ve sosyal psikolojide yer edinmiş 'Abilene Paradoksu' ve 'Çoğulcu Cehaleti-Çoğunluktan Habersizlik' örnek verilebilir (Çiçek, 2016: 128; Şehitoğlu, 2012: 33). Abilene Paradoksu; insanların, grubun algılanan isteklerine ya da arzularına uyumlu olmayı istemelerinden dolayı (Çiçek, 2016: 113) iletişime kendi düşüncelerini dahil etmek için zaman ayırıp gayret etmeyerek uzlaşmayla iletişim kurdukları durumdur. Abilene Paradoksu örneği şöyledir (Van Dyne, 2003: 1373; Şehitoğlu, 2012: 33): Havasız bir arabada yolculuk, kafeteryadaki yağlı yiyecekler yemek gibi nedenlerle hiç kimse 53 millik yolu gitmek istemedikleri halde bunu söylemiyorlar. Kızgın ve yılgın olan kişiler bu yolculuktan döndükleri zaman bu yolculuk için birbirlerini suçlamaya başlıyorlar. Hiç kimse gitmek istemediği için bu konuda sorumlu kimse yoktur ve kimse suçlanamaz. Bu grupta herkesten kaynaklı iletişim kurmama hatasından dolayı herkes yapmak istemedikleri şeyleri yapmak zorunda kalmıştır. Çoğulcu Cehalet ya da Çoğunluktan Habersizlik ise, insanların kendi fikirlerinin, tutumlarının ve inandığı şeylerin diğer bireylerden farklı olmasına ve bunları tek doğru görüş olarak kabul etmesine rağmen, onlarınkiyle aynıymış gibi algılama eğilimi içinde oldukları ya da çoğunluğun desteklediği baskın görüşe kendisinin de katılmasıyla ortaya çıkan durumu ifade etmektedir (Çiçek, 2016: 128-129; Van Dyna, 2003: 1373; Şehitoğlu, 2012: 33).

2. *Savunma Amaçlı (Savunmacı) Seslilik:* Korku temelli olup (Göktaş Kulualp, 2016: 747) ve dolayısıyla bireyin kendisini korumaya yani öz-korumaya dayalı olan (Van Dyna, 2003: 1371; Şehitoğlu, 2012: 33) savunmacı seslilik, işgörenlerin işle ilgili fikir ve görüşlerini kendilerini korumak amacıyla ifade etmeleri durumu olarak tanımlanır (Çiçek, 2016: 129). Bu tür davranışlara

örnek olarak, çalışan sorumluluğunu azaltma ya da daha az sorumluluk alma, başarısızlıklarını kendisine değil de çevresel-dış faktörlere bağlama davranışları (Okun, 2016: 68), güvenli kararlar vererek (Van Dyna, 2003: 1371) kendini güvende hissetme şeklinde davranışlar (Bulut, 2016: 32) gösterebilir. İşgören ben merkezci bir tavır sergileyerek (Göktaş Kulualp, 2016: 747) yani sadece kendisini düşünerek, kendi hakkında oluşan olumsuz durum karşısında ses verme davranışında bulunarak kendisini korumak istemektedir (Okun, 2016: 68).

3. *Örgüt Yararına (Toplum Yanlısı-Korumacı-Prososyal) Sessizlik*: Örgüt yararına sessizlik, hiçbir ödül beklentisi olmadan yardımlaşma davranışı olan özgecilik (Ümmet vd., 2013: 303); güdüsüne dayalı olan diğerlerini koruma merkezli proaktif bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Çiçek, 2016: 129). İşgörenin örgütünü ve şartları eleştirmek yerine, örgütünün yararına ve daha iyi şartların oluşması niyetiyle (Bulut, 2016: 32) değişim-merkezli olarak işle ilgili duygu, düşünce, bilgi ve görüşlerini dile getirmesidir (Şehitoğlu, 2012: 36). Kavramsal çerçevesini örgütsel vatandaşlık davranışından alan toplum yanlısı sessizlik (Okun, 2016: 68), örgütü tarafından yönlendirilmesine gerek olmayan ve gönüllü davranış olmasından dolayı, tüm yöneticiler tarafından olumlu algılanmayabilir (Şehitoğlu, 2012: 36).

Çalışan sessizliğine tam anlamıyla açıklık getirmek amacıyla olup bu kavramın daha iyi anlaşılması adına çalışan sessizliğinin diğer kuramsal temellerle ifade edilmesi önemlidir. Bu konuda Peter M. Blau (1964) tarafından belirtilen Sosyal Mübadele Teorisi (Bulut, 2016: 33; Okun, 2016: 62), Vroom (1964) tarafından ortaya atılan ve daha sonra E. Lawler ve L. Porter tarafından geliştirilen Bekleyiş Teorisi, Noelle-Neumann (1974) tarafından geliştirilen Sessizlik Sarmalı ve Ajzen (1985) tarafından geliştirilen Plânlı Davranış Teorisinin çalışan (işgören) sesi ile ilişkisini araştırmak, örgütlerin değişmesi ve gelişmesi açısından önem arz etmektedir (Çiçek, 2016: 121).

1. *Sosyal Mübadele (Değişim) Kuramı*: Sosyal ilişkilerin taraflar arasındaki çıkarların değişimine nasıl dayandığını açıklayan sosyal mübadele kuramı (Okun, 2016: 63), işyeri davranışını anlamak için en etkili kavramsal örneklerden biridir (Cropanzone ve Mitchell, 2005: 874). Bu kurama göre çalışan sessizliğini değerlendirdiğimizde ise, çalışanlar da ses verme davranışı göstermeden önce bu davranışının çalıştığı örgüte ve kendisine yarar getirip getirmeyeceğini ölçmek için mutlaka fayda-maliyet analizi yapar. Eğer fayda sağlayacaksa işgören ses verme davranışında bulunur (Bulut, 2016: 33).

2. *Vroom Bekleyiş Kuramı*: Bekleyiş, çalışanın algıladığı bir olasılık ya da ihtimali açıklamakta ve bekleyişteki bu ihtimal gösterilecek çaba sonrası ödül ile ilgilidir (Çiçek, 2016: 121). Beklenti kuramını çalışan sessizliği açısından değerlendirildiğinde bu kuram, çalışan sessizliği davranışının ne kadar etkin olacağını değerlendirir. Davranış-sonuç ilişkisini değerlendirme şeklinde gerçekleşen bu durumda (Okun, 2016: 64) çalışanlar, ses verme davranışı gösterecekleri kişinin kendilerini dinlediklerinde ve belirttiği hususları değerlendirip, uygulamaya geçtiklerinde, ses verme davranışı gösteren çalışanların, memnuniyet derecelerinin artacağı ve olumlu yönde motive olacakları ve daha fazla ses verme davranışı gösterecekleri değerlendirilmiştir (Bulut, 2016: 34).

3. *Ajzen'in Plânlı Davranış Kuramı*: Tutumların davranışları nasıl ve ne zaman etkilediğini açıklamaya çalışan teori (Okun, 2016: 65), kişiler bir davranışı gerçekleştirmedeki ilk nedenlerinin niyet olduğunu; niyetlerin ise davranışlarına yönelik tutumları, kişisel normları ve algılanan davranışsal kontrol ile betimlendiğini belirtir (Mercan, 2015: 5). Kuram, kişinin bu açıdan (davranışlarına yönelik tutum, kişisel normlar, davranış kontrolü) düşünerek niyetini belirleyip, nasıl davranacağına karar vereceğini öne sürmektedir (Bulut, 2016: 34). Kişinin göstereceği ses verme davranışı ile arzu ettiği sonuçlara ulaşacağını, olumlu geri bildirim alacağını ve örgüte pozitif bir katkı sağlayacağını düşünüyorsa, tahminleri olumlu sonuçların yüksek olacağı yönünde ise kişi böyle özel bir davranış girişiminde bulunacaktır (Çakıcı, 2007: 152).

4. *Sessizlik Sarmalı Kuramı*: Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen sessizlik sarmalı modeli insanların azınlıkta olduklarını hissettiklerinde neden düşüncelerini görüşlerini ifade etmekten çekindiklerini açıklar (Ak, 2012). Kuram, düşüncelerin açıklanmadan önce kamu/ medya desteği düzeyinin değerlendirildiğinin ifade eder. Sarmal için zayıf kamu desteğinin tanımlanması, bireylerin izole olma tehlikesini hissetmesi anlamına gelir (Çakıcı, 2007: 153). Bu da insanları sessiz kalmaya iter. Ya da kendi görüşlerinin toplum tarafından kabul gördüğünü ya da yaygınlaştığını hissettikleri zaman, yüksek sesle görüşlerini söyleme ihtiyacı duyarlar (Çiçek, 2016: 124).

Çalışan sesliliğinin dayandığı kuramsal temellerle birlikte işgören sesliliği davranışının birçok faktörlerden etkilendiğinden de bahsetmekte fayda vardır. Bu faktörler belirlenirken; öncelikle sesliliğin örgüte yararlı olmasına yönelik ‘çalışanın ses verme ile ilgili aldığı kararın etkili olması’ ve ‘çalışanın ses vermesi ile oluşabilecek olan risklere ve potansiyel olumsuz sonuçlarla ilişkin bireysel karar alması’ şeklinde iki temel konunun çalışanın karar vermesi açısından etkili olacağı belirtilmiştir (Bulut, 2016: 36). Çalışan sesliliğine etki eden faktörler örgüt yapısı, örgüt kültürü, iş grubu büyüklüğü ve yapısı, kolektif inanışlar, amirin iletişime açık oluşu, amir ile olan ilişkiler, liderlik tarzları, birden fazla liderin olması gibi bağlamsal faktörler; işe karşı tutumlar, kişilik, demografik özellikler, deneyim ve tecrübe, uzun dönem veya kısa dönemli çalışma, pozisyon ve statü, performans, rol tanımları gibi bireysel faktörlerdir (Bayramlık ve Bulut, 2011: 445; Bulut, 2016: 36-42).

Örgütlerin değişmesini ve gelişmesini engelleyen ve tehlikeli bir engel olarak nitelendirilen sessizlik davranışının, örgütlerin büyümesi ve yaratıcılıkları açısından olumsuz bir etki oluşturabileceği ve örgütün gelişimi için önemli olan fırsatların önüne geçeceği belirtilmiştir. Bu sebeple de örgütler çalışanlarını seslilik davranışında bulunma konusunda desteklemelilerdir (Çiçek, 2016: 115-116).

Çalışan sesliliğinin önemli olmasıyla birlikte Türkiye’de yapılan çalışmaların (örn., Güven 2017; Bulut 2016; Çiçek 2016; Okun 2017; Göktaş Kulualp 2016; Derin 2017) az olması dikkat çekerken son dönemlere bakıldığında bu konu üzerinde çalışmaların artış göstermeye başladığı söylenebilir.

2.2. Hizmetkâr Liderlik

Türk Dil Kurumu’na göre “ücretle işgören genellikle erkek işçi, uşak” (<http://www.tdk.gov.tr>) olarak, yabancı literatürde ise, “diğer insanların özellikle ev işleriyle ilgili işlerinde veya kişisel işlerinde görev alan kişi” olarak tanımlan hizmetkârlık, her ne kadar diğerlerine hizmet etmek gibi gelişmemiş, basit bir davranış eğilimi olarak algılansa da, aslında özünde liderin kendisini başkalarına adanmasını, başkalarının görüşlerini de dikkate almasının yanı sıra “ben” merkezlilikten “sen-biz” merkezliliğe yönelmesini kapsamaktadır (Dal, 2014: 20).

Lider makam gücü olmadan insanları ikna edip yönlendirebilen yani etkileme gücü olan, insanlara kendisini takip ettirmeyi başaran, vizyonu cesareti, bilgi ve deneyimi ile yerinde ve zamanında kararlar alabilen, değişimi yaratan, güçlü bir örgüt kültürü oluşturabilen ve bunun sürekliliğini sağlayan (Bedük, 2012: 147), rolünü izleyicilerinden alan, kuralları belirleyen, grup tarafından liderliği benimsenmiş, onlara bir hedef gösteren, bu hedef etrafında takipçilerinin canla başla çalışmalarını ve başarımlarını sağlayan kişidir (Yılmaz, 2013: 5). Bu doğrultuda liderlerin yaptığı iş olan liderlik (Robbins ve Coulter, 2010: 460; Robbins vd., 2013: 300), grupça bireyleri belli amaçlar doğrultusunda bir araya getirme ve amaçlara ulaşmak için onları etkileyebilme yeteneğidir (Coşkunlar, 2011: 5).

Toplumun çoğunluğunu düşünen, onların ihtiyaçlarına öncelik veren, bu ihtiyaçları karşılayan, hassas liderler önemsenmekte ve özenlenmektedir. Aslında yüz yıllar öncesinden hizmetkâr liderlik

kavramının, Hz. Muhammed (s.a.s) ‐Liderler kavimlerinin hizmetkârıdır.‑ hadisiyle ortaya çıktığı da görülmektedir (Akyüz, 2012: 2-3).

Bu bağlamda hizmetkar liderlik, takipçilerine karşı sevgi, şevkat gösterebilmeyi, alçakgönüllü olmayı, empati kurabilmeyi, fedakar davranmayı, grupsal ve örgütsel çıkarları kişisel çıkarlardan önce tutmayı, onlara hizmet etmeyi öngören modern bir liderlik yaklaşımıdır (Dal, 2014: iii). Bu yönde davranış gösteren bireyler de hizmetkâr lider olarak adlandırılmaktadır. Hizmetkâr liderlerin girişimleri öncüdür, çünkü bireysel gücünü artırmayı değil, daha iyi hizmet etmeyi isterler (Ker Dinçer ve Bitirim, 2012: 61). Yukl (2002) tarafından ‐bir hizmetkâr lider, takipçilerin ihtiyaçlarına cevap vermeli ve onlara daha sağlıklı, daha akıllı ve sorumluluklarını kabul etmeye istekli olmalarına yardım etmelidir‑ şeklinde ifade etmektedir. Başka bir deyişle, hizmetkâr lider, takipçilerin ihtiyaçlarını kendi kişisel çıkarlarının üzerine yerleştirmelidir (Earnhardt, 2008: 14).

Hizmetkâr liderliğin, diğer liderlik yaklaşımlarından ayıran en önemli özelliği insanlar arası entegrasyonu sağlaması ve çalışanlar ile uzun dönemli ilişkiler kurmayı vurgulamasıdır (Kılıç ve Aydın, 2016: 107). Hizmetkâr liderlik etki, vizyon, güven, güvenilirlik ve yetkinlik, görev paylaşımı, doğruluk ve dürüstlük, modelleme ve şeffaflık, hizmet, kâhyalık, iletişim, inanç, öncülük etmek, başkalarını takdir etme, cesaretlendirme, öğretme, dinleme, güçlendirme gibi özelliklerinin bulunması, insanlara değer vermenin, kişileri dinlemenin, güçlendirmenin, onlara güven duymanın gereğini ve önemini vurgulamaktadır (Dal, 2014: 32). Buna bağlı olarak da hizmetkâr liderliğin oldukça fazla boyutu vardır. Bu boyutlar aşağıda tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Hizmetkar Liderlik Boyutları

Spears (1998)	Laub (1999)	Farling, Stone ve Winston (1999)	Page ve Wong (2000)
Dinleme Empati İyileştirme Farkındalık İkna Etme Kavramsallaştırma İleri Görüşlülük Kahyalık İnsanların Gelişimine Bağlılık Birlik Kuruculuk	Değer Verme Geliştirme Toplum Oluşturma Dürüstlük Liderlik Etme Liderliği Paylaşma	Vizyon Güven Hizmet Etki İnandırıcılık	Dürüstlük Alçakgönüllülük Hizmetkârlık Dikkate Alma Güçlendirme Geliştirme Karar Verme Amaç Belirleme Liderlik Etme Modelleme Takım Oluşturma Ortak Karar Verme
McGee-Cooper ve Trammel (2002)	Russell ve Stone (2002)	Patterson (2003)	Dennis ve Winston (2003)
Yargılamaksızın Dinleme Empati Gösterme Özgün Olma Toplum Yaratma Güç Paylaşımı İnsanları Geliştirme	Vizyon Dürüstlük Bütünlük Güven Hizmet Modelleme Öncülük Takdir Etme Güçlendirme	Sosyal ve Ahlaki Sevgi Alçakgönüllülük Fedakârlık Vizyon Güven Güçlendirme Hizmet	Hizmet Güçlendirme Vizyon
Hunter (2004)	Dennis ve Bocerna (2005)	Bowman (2005)	Barbuto ve Wheeler (2006)

Sabır Cesaretlendirme Alçakgönüllülük Saygı Kendini Düşünmeme Affetme Dürüstlük Vaat	Sosyal ve Ahlaki Sevgi Alçakgönüllülük Güçlendirme Vizyon Güven	Alçakgönüllülük Dürüstlük Güven Empati İyileştirme Topluluk Hissi	Fedakar Arama Duygusal İyileştirme Örgütsel İyileştirme İnanırcı Planlama (Vizyon) Bilgelik
---	--	--	--

Kaynak: Dal, 2014: 37

2.3 Hizmetkâr Liderlik Davranışı İle İşgören (Çalışan) Sessliliği İlişkisi

Çalışanların liderleri ile olan ilişkilerinin, çalışanların potansiyellerini yerine getirme ve kendi kendine motive olma yollarını anlamak için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Tischler vd., 2016: 4). Liderin kuracağı yüksek etkileşimli bir ortama sahip iklimde çalışanların önerilerinin dinlenmesi, karar mekanizmalarına dahil edilmesi, yeni fikir ve önerilerle faaliyetlerini sürdürmeleri konusunda desteklenmeleri onların örgütün aleyhine davranmalarını engelleyeceği gibi örgütün lehine davranış sergilemelerine neden olacaktır (Demirtaş vd., 2017).

Çalışanlar, ses verme davranışında bulduklarında liderlerinin kendilerini sevdiği, onlara şefkat duyduğu, alçakgönüllü davrandığı bir lider düşüncesinde olarak (Dal, 2014: iii), dinlediklerinde ve belirttiği hususları değerlendirip, uygulamaya geçtiklerinde, ses verme davranışı gösteren çalışanların, memnuniyet derecelerinin artacağı ve olumlu yönde motive olacakları ve daha fazla ses verme davranışı gösterecekleri değerlendirilmiştir (Bulut, 2016: 34).

Çalışanın iş doyumunu büyük ölçüde geliştiren etkin bir liderlik olarak hizmetkâr liderlik, liderin güvenini oluşturarak çalışanların ses davranışlarıyla olumlu bir şekilde ilgileneceği beklenmektedir (Erkutlu ve Chafra, 2015: 31).

Karşılık ilkesine göre, liderleri tarafından hizmet gören ve değer verilen çalışanlar, liderleri için bir geri ödeme olarak karşılık verecekler; dolayısıyla diğer örgütsel vatandaşlık davranışı gibi ses davranışları, çalışanlar için liderlere etkili bir geri dönüş olarak görülmektedir. Bu temelde, hizmetkâr liderliğin örgütlerde ses davranışını geliştireceği öngörülmektedir (Yan ve Xiao, 2016).

Henderson da 2013 yılında, endüstri sektöründeki şirketlerde çalışan 78 kişi ile ABD’de yapmış olduğu çalışmada, liderlik tarzı olarak hizmetkâr ve dönüştürücü liderlik tarzını almıştır. Hem hizmetkâr hem de dönüştürücü liderlik tarzlarıyla, ses verme davranışının anlamlı ve olumlu bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bulut, 2016: 49). Analiz, hizmetkâr liderliğin, dönüştürücü liderliğe kıyasla ses verme davranışının daha güçlü bir öngörücüsü olduğunu belirtmiştir (Henderson, 2013: iii).

Buna göre;

Hipotez: Hizmetkâr liderlik davranışının çalışan sessliliği üzerine olumlu etkisi vardır.

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi

Sosyal Bilimler alanında çalışan araştırma görevlilerinin danışmanlarının hizmetkâr liderlik davranışı sergilemesi ya da sergilememesi durumunda araştırma görevlilerinin sesslilik davranışında bulunup bulunmayacağı araştırmanın problemidir. Bu çalışmanın amacı örgütlerde hizmetkâr liderlik davranışının çalışan sessliliğine etkisini araştırmaktır. Takipçilerin çıkarlarının, kişisel çıkarlardan daha önde olduğu hizmetkâr liderlik davranışı, bireylere değer vererek onları geliştirme ve topyekun iyilik için tüm gücün paylaşılıp kullanılmasını vurgular. Bu bağlamda araştırma görevlilerinin sessliliği, danışmanlarının sergileyecekleri hizmetkâr liderlik davranışıyla şekillenmesinde önemlidir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Sosyal Bilimler alanındaki araştırma görevlilerinin, sosyal olayları daha iyi analiz etmesi ve onlarda sorunları fark edebilme özelliğinin bulunduğu algısından dolayı çalışma, sosyal bilimler alanında çalışan araştırma görevlilerine uygulanmıştır. Araştırma görevlileri işlerinin gereği genellikle seslilik davranışında bulunmaktadırlar. Bununla birlikte danışmanlarının hizmetkâr liderlik davranışları, araştırma görevlilerinin sesliliğini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Selçuk Üniversitesinde Sosyal Bilimler Alanında Çalışan 175 Araştırma Görevlisi çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. %95 güven aralığında %5lik hata payı ile örneklem 132 Arş. Gör. Olarak hesaplanmıştır. Örnekleme, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile ulaşılmış, yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır.

Yusuf Cerit (2007) tarafından kendi çalışmalarında kullanmak üzere yurt dışında hazırlanan, Türkçeye uyarlayıp geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış 24 sorulu hizmetkâr liderlik ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Özmütlu'nun (2011) doktora tezinden alınmıştır. Çalışan sesliliği ölçeği olarak Van Dyne ve Le Pine (1998) tarafından geliştirilen ve Çetin ve Çakmakçı (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek Bulut'un (2016) yüksek lisans çalışmasından alınmıştır. Çalışmada veriler Likert Ölçeği dikkate alınarak hazırlanan standart bir anket formunda '1'='kesinlikle katılmıyorum''dan '5'='kesinlikle katılıyorum'a doğrudur.

3.3. Araştırmanın Analizi ve Bulguları

3.3.1. Frekans Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Çalışmamızda, uygulamaya konu edilen örneklemimizin demografik özelliklerini yorumlayabilmek için yaptığımız frekans analizinde (Tablo 2), çoğunluk açısından bakıldığında, katılımcıların çoğu erkek, bekar, 25-29 yaş aralığında ve 6-9 yıldır çalışmaktadır. Liderlerin ise çoğunlukla erkek olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2: Frekans Analizi

CİNSİYET	Frekans	Yüzde
Kadın	62	47,0
Erkek	70	53,0
YAŞ	Frekans	Yüzde
20-24	13	9,8
25-29	62	47,0
30-34	45	34,1
35-39	12	9,1
MEDENİ DURUM	Frekans	Yüzde
Evli	62	47,0
Bekâr	70	53,0
HİZMET SÜRESİ	Frekans	Yüzde
0-1	24	18,2
2-5	57	43,2
6-9	46	34,8
10 ve üzeri	5	3,8
LİDER CİNSİYETİ	Frekans	Yüzde
Kadın	38	28,8
Erkek	94	71,2

Toplam	132	100,0
---------------	-----	-------

3.3.2. Güvenilirlik Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Güvenilirlik analizi sonucunda genel olarak ölçeklerin güvenilirlik katsayıları (Cronbach's Alpha Değerleri) 0,70'den yüksek olduğu için yeterli görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	İfade sayısı	Cronbach's Alpha
Hizmetkâr Liderlik	24	,979
Çalışan Sessliliği	6	,914

3.3.3. Korelasyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Araştırma amacına uygun olarak öncelikle değişkenler arası ilişkileri bulmak ve yorumlayabilmek adına İlişki (Korelasyon Analizi) yapılmış olup, bulgulara Tablo 4'de yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, hizmetkar liderlik ile çalışan sessliliği arasında ($r=0,353$; $p=0,000$) pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

		Çalışan Sessliliği
Hizmetkâr Liderlik	Pearson	,353
	Sig. (2-tailed) (p)	,000
	N	132

3.3.4. Hipotezlerin Test Edilmesi

3.3.4.1. Regresyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın amacına yönelik hazırlanan "Hizmetkar liderlik davranışlarının çalışan sessliliği üzerine etkisi vardır." hipotezinin test edilmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'de özetlenmektedir.

Tablo 5. Hizmetkar Liderlik Davranışının Çalışan Sessliliği Üzerine Etkileri

Model	Bağımsız Değişken: Hizmetkar Liderlik							
	Sabit Sayı	Beta	R Square	F	Sig. Level	D. Watson	Std. Hata	t değeri
Bağımlı Değişken: Çalışan Sessliliği	2,491	,367	,328	249,8507	,000	1,696	,25407	4,502

Bu araştırmada, hizmetkar liderlik davranışının çalışan sessliliği üzerinde %33'lük bir oranda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. %1 anlamlılık düzeyinde ve pozitif etkileşim mevcuttur. Önem değerinin 0.05'den düşük çıkması ile modelin istatistiksel olarak da anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda hipotezimiz desteklenmiştir.

Hipotez: Hizmetkâr liderlik çalışan sessliliğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir (**H: Kabul**).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada hizmetkâr liderlik davranışının çalışan sesi üzerindeki etkisi uygulamalı olarak ele alınmıştır. Danışmanların hizmetkâr liderlik davranışlarının araştırma görevlilerinin sesliliği üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuç, Henderson (2013)'ün çalışmasıyla da tutarlı çıkmıştır.

Hizmetkâr liderler, kendileri de bir rol model olarak, kendileri ve çalışanları arasında bilgi, kaynak ve geribildirim akışını hızlandırarak karşılıklı güveni pekiştirirler. Yardımseverlik, destek ve kişisel ilgi hizmetkâr liderliğin en önemli unsurlarındandır ve liderin bu yardımsever davranışları lidere duyulan güveni pekiştirir. Ayrıca hizmetkar liderler, takipçilerini önceden bilgilendiren, onları kararlara katan ve inisiyatif veren, başka bir deyişle takipçilerini güçlendiren liderlerdir. Hizmetkâr liderlerin kişisel düzeyde astları ile ilgilenmeleri ve onların mesleki ve kişisel anlamda gelişimlerini takip etmeleri, etik değerlere uygun davranmaları ve dürüst olmaları da bire bir güven ile ilişkili unsurlar olarak çalışanların kendilerini herhangi bir endişe duymaksızın rahat bir biçimde ifade etmelerine yardımcı olmaktadır.

Hizmetkâr liderler çalışanların kendilerini daha güvenli bir yönetim altında çalıştıklarını hissetmelerine ve kendilerini yaptıkları iş ile ilgili konularda kontrol ve karar verme inisiyatifine sahip olduklarını algılamalarına yol açıp bu durum çalışanların kendilerini herhangi bir korku ve endişe duymaksızın ifade etmelerini sağlayacaktır.

Sesli davranış, riskli olan gönüllü bir davranıştır; çünkü mevcut kuruma veya onların hemen liderine meydan okuyarak başlar. Çalışanlar muhtemel kayıplarından dolayı yapıcı fikirleri öne çekmekte tereddüt etmektedirler. Hizmetkâr liderlerin yüksek etik liderliğe sahip olma ve bağlanma hissi uyandırma yoluyla, takipçiler önerilerini ve tavsiyelerini sunarak yöneticilerine geri ödeyecek, her iki taraf da ekonomik olmaktan çok yüksek bir sosyal değişim kalitesi oluşturabilecek değiş tokuş ortamı yaratılacaktır.

Liderler, hizmetkâr liderlik davranışı sergilemeliler ki çalışanlar ya da takipçiler de rahatlıkla, sorumlulukla ve yapıcı olarak örgüt yararı adına seslilik davranışı gösterebilsinler.

KAYNAKÇA

Ak, Y. (2012). *Sessizlik Sarmalı, Sessizlik Sarmalı Ne Demektir?* <http://hmyogundem.blogspot.com.tr/2012/04/sessizlik-sarmal.html>, Erişim Tarihi: 31.12.2017.

Akyüz, B. (2012). *Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet, Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Ve Performans Üzerine Etkisi: Eğitim Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknolojisi Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Algın, İ. (2014). *Üniversitelerde Örgütsel Sessizlik (Organizational Silence In Universities)*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Arslan, A. ve Yener, S. (2016). Okul Yöneticilerinin Güdüleyici Dili ve Öğretmen Örtük Bilgi Paylaşımı İlişkisinde İşgören Sesliliğinin Aracı Rolü ve Psikolojik Rahatlık Algısının Düzenleyici Rolü. *16. İstanbul Üniversitesi İşletme Kongresi*. 26-29 Mayıs. İstanbul.

Bedük, A. (2012). *Karşılaştırmalı İşletme Yönetim Terimleri Sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bulut, H. (2016). *Liderlik Tarzlarının Çalışan Sesliliğine Etkisi: Kamuda Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Cerit, Y. (2007). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Hizmet Yönelimli Liderlik Rollerini Gerçekleştirme Düzeyleri. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 88-98.

- Coşkunlar, E. (2011). *Belediyelerde Yöneticilerin Hizmetkâr Liderlik Rollerine İlişkin Personel Görüşleri (Eskişehir İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Cropanzone, R ve Mitcheel, M. S. (2005). Social Exchange Theory: An Interdisciplinary Review. *Journal of Management*, 31(6), 874-900.
- Çetin, Ş. ve Cahit, Ç. (2012). Çalışan Sessizliği Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Çalışması. *KHO Bilim Dergisi*, 22(2), 1-19.
- Çiçek, B. (2016). *Değer Merkezli Liderliğin Etik İklim ve Çalışan Sesi Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Dal, L. (2014). *Hizmetkâr Lider İle Lider-Üye Etkileşimi Arasındaki İlişki: Bir Devlet Üniversitesinde Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Demirtaş, Ö., Karaca, M., Almaz F. ve Bıçkes M. D. (2017). Dönüşümcü Liderlik Davranışının Örgütlerde Yaratıcılık ve Örgütsel Sessizlik (Voice Behavior) Davranışları Üzerindeki Etkisinde Lidere Güven ve Psikolojik Güven Algısının Aracılık Rolü. 5. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı*. 5-6 Kasım. Antalya.
- Derin, N. (2017). İşyerinde Kişiler Arası Güven ile İşgören Sessizliği Arasındaki İlişkide Psikolojik Rahatlığın Aracılık Rolü. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 51-68.
- Earnhardt, M. P. (2008). Testing a Servant Leadership Theory Among United States Military Members. *Emerging Leadership Journeys*, 1(2), 14-24.
- Göktaş Kulualp, H. (2016). Çalışan Sessizliği ile Bazı Kişisel ve Örgütsel Özellikler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 16(4), 745-761.
- Greenleaf, R. K. (1977). *Servant Leadership: A Journey Into The Nature of Legitimate Power and Greatness*. New York, Paulist Press.
- Güven, Ç. (2017). *Algılanan Liderlik Tarzlarının Çalışan Sesine Etkisinde Örgütsel Güvenin Rolü Ve Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Henderson, L. M. (2013). *Enhancing Safety Communication With Leadership: A Quantitative Study Of Leadership Style And Safety Voice*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Phoenix University, Arizona
- Ker Dinçer, M. ve Bitirim, S. (2012). Kurum Kültürü Çalışmalarında Hizmetkar Liderlik Anlayışı İle Değer Yaratmak. *İletişim Fakültesi Dergisi*, (28), 61-72.
- Mercan, N. (2015). Ajzen'in Plânlı Davranış Teorisi Bağlamında Whistleblowing (Bilgi İfşası). *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 7(2), 1-14.
- Morisson, E. W. (2011). Employee Voice Behavior: Integration and Directions for Future Research. *The Academy of Management Annals*, 5(1), 373-421.
- Okun, O. (2017). *Psikolojik Sermayenin İş Gören Sessizliğine Etkisinde İyi Olmanın Aracı Rolü*. Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Özdemir, L. ve Sarıoğlu Uğur, S. (2013). Çalışanların "Örgütsel Ses ve Sessizlik" Algılamalarının Demografik Nitelikler Açısından Değerlendirilmesi: Kamu ve Özel Sektörde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 257-281.
- Özmutlu, İ. (2011). *Bedensel Engelli Sporcularda Antrenörlerin Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Sporcu Tatmini İle İlişkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Robbins, S. P. ve Coulter, M. (2010). *Management*, Versaiiles: Prentice Hall.
- Robbins, S. P., Decenza, D. A. ve Coulter, M. (2013). *Yönetimin Esasları*. (Çeviren: Adem Öğüt), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şehitoğlu, Y. (2012). İş Gören Sessizliği, Nedenleri Ve Boyutları: Teorik Bir Çerçeve. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 27-38.
- TDK (Türk Dil Kurumu). <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 06.01.2018.
- Temiz, E. (2016). *İlkokul Yöneticilerinin Sahip Olması Gereken Hizmetkâr Liderlik Özelliklerine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Tischler, L., Giambatista, R., McKeage, R. ve McCormick, D. (2016). Servant Leadership and its Relationships with Core Self-Evaluation and Job Satisfaction. *The Journal of Values-Based Leadershi*, 9(1), 1-20.

Türkmen, F. (2016). *Orta Okul Yöneticilerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Üzerine Etkisi (Sinop İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Ümmet, D., Ekşi, H, ve Otrar, M, (2013). Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 301-321.

Van Dyne, L., Ang, S. ve Botero, I. C. (2003). Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Construct. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1360-1392.

Yan, A. ve Xiao, Y. (2016). Servant Leadership and Employee Voice Behavior: A Cross-Level Investigation in China. *Business School of Central South University, Changsha, Hunan, China SpringerPlus*, 5, 1595.

Yılmaz, C. (2013). *Hizmetkâr Liderlik İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknolojisi Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The servant leadership behavior, in which the interests of the followers outweigh the personal interests, emphasizes the sharing and use of all power for the development of individuals and valorisation of individuals. When employees listen to their leaders as a leader whom their leaders love, compassionate and behave modestly (Dal, 2014: iii) and they will be more likely to give voice behavior (Bulut, 2016: 34). The purpose of this study in the light of these comments is to determine the effect of servant leadership behaviors on employee voice. According to the principle of reciprocation, employees who are served and valued by their leaders will respond as a refund for their leaders; therefore, voice behavior, such as other organizational citizenship behavior, is seen as an effective return to leaders for employees. On this basis, it is envisaged that servant leadership will develop voice behavior in organizations (Yan and Xiao, 2016). According to this;

Hypothesis: Servant leadership behavior has a positive effect on employee voice.

Methodology

The study was applied to the research assistants working in the field of social sciences due to the perception that the research assistants in the field of social sciences were able to analyze the social events better and recognize the problems in them. Research assistants often engage in vocal behavior as a requirement of their work. In this study, it is thought that counselors' leadership behaviors will affect the voice of research assistants. In this context, 175 Research Assistants working in Social Sciences at Selçuk University constitute the universe of the study. Sample with a margin of error of 5% in the 95% confidence interval. Number of samples are calculated as 132. Sampling was obtained by simple random sampling method and face to face survey method was used.

A 24-item servant leadership scale was prepared by Yusuf Cerit (2007) for use in his own studies abroad, which was adapted to Turkish and validity and reliability studies were conducted. This scale was taken from Özmütlu's (2011) doctoral thesis. The scale was developed by Van Dyne and Le Pine (1998) and adapted to Turkish by Çetin and Çakmakçı (2012). This scale was taken from Bulut (2016) master's study. In the study, the data are from '1' = 'strongly disagree' to '5' = 'strongly agree' in a standard questionnaire prepared with Likert Scale.

Findings

In our study, in the frequency to interpret the demographic characteristics of our sample, the majority of the participants were male, single, aged 25-29 and working for 6-9 years. The leaders are mostly male.

When the reliability analysis results were considered, the reliability coefficients of the scales (Cronbach's Alpha Values) were found to be sufficient because they were higher than 0.70.

According to the results of the correlation analysis, it was found that there was a positive and significant relationship between servant leadership and employee voice ($r = 0.353$; $p = 0.000$).

In this study, it was concluded that servant leadership behavior was effective at a rate of 33% on employee voice. There is 1% significance level and positive interaction. P value was lower than 0.05 and the model was found to be statistically significant. In this context, our hypothesis has been supported.

Hypothesis: Servant leadership has a significant positive effect on employee voice (H: Accepted).

Conclusion and Discussion

In this study, the effect of servant leadership behavior on employee voice is dealt with. It was found that counselors' leadership behaviors had a positive and significant effect on the voice of research assistants. The result obtained was consistent with the work of Henderson (2013).

Servant leaders, as a role model themselves, reinforce mutual trust by accelerating the flow of information, resources and feedback between themselves and their employees. Charity, support and personal attention are the most important elements of servant leadership, and these helpful behaviors of the leader reinforce the trust in the leader. In addition, servant leaders are leaders who

inform their followers in advance, involve them in decisions and give them initiative, in other words, strengthen their followers. Servant leaders make employees feel that they are working under a more secure management and perceive that they have the control and decision-making initiative in matters related to their work, which will enable them to express themselves without fear and worry.

Voice behavior is a voluntary behavior that is risky; because it begins by challenging the existing institution or their immediate leader. Employees are hesitant to put forward constructive ideas due to their possible losses. By offering high ethical leadership and a sense of attachment, servant leaders will pay back to their managers by offering their recommendations and recommendations, and a trade environment will be created that can create a high quality of social change rather than economic.

Leaders should display servant leadership behavior so that employees or followers can easily demonstrate vocal behavior on behalf of the organization as a responsibility and constructive.